ELSA MORANTE

VE TARİH DEVAM EDİYOR

CAN

ROMAN

İTALYANCA ASLINDAN ÇEVİREN
NİHAL ÖNOL

Elsa Morante

VE TARİH DEVAM EDİYOR

Can Yayınları: 1845

La Storia, Elsa Morante
© Elsa Morante Estate. Tüm hakları saklıdır.
İtalya'da Giulio Einaudi Editore, Torino tarafından yayımlanmıştır.
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2007
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Kasım 2009
Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Seçkin Selvi

Kapak tasarımı: Erkal Yavi
Kapak düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Gelengül Çakır
Düzelti: Fulya Tükel

Kapak baskı: Çetin Ofset
İç baskı ve cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-07-1104-6

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Elsa Morante
VE TARİH DEVAM EDİYOR

ROMAN

İtalyanca aslından çeviren
NİHAL ÖNOL

CAN YAYINLARI

ELSA MORANTE'NİN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
DİĞER KİTAPLARI

ENDÜLÜS ŞALI / *öykü*
ARTURO'NUN ADASI / *roman*

Elsa Morante, 18 Ağustos 1912'de Roma'da doğdu. Denemeleri *Gizli Oyun* adıyla 1941'de yayımlanan yazar, II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Faşistler tarafından arandıkları için eşi ünlü yazar Alberto Moravia ile Roma yakınlarındaki Ciociara bölgesine kaçtı; bu kaçış sürecinde yaşadığı ve tanık olduğu olaylar 1974'te yayımlanan *Ve Tarih Devam Ediyor* (La Storia) romanının esin kaynağı oldu. Morante, bu gönüllü sürgün döneminde bir yandan Katherine Mansfield'in yapıtlarını İtalyanca'ya çevirmeye, öte yandan Viareggio Ödülü'nü kazanan *Yalan ve Büyü* adlı ilk romanını yazmaya başladı. Morante'nin öteki yapıtları arasında *Arturo'nun Adası* (Strega Ödülü), *Endülüs Şalı*, *Aracoeli* (Cennetin Mihrabı), çocuklar için yazdığı *Caterina'nın Olağanüstü Serüveni* romanları ile *Alibi* ve *Çocukların Kurtardığı Dünya* adlı şiir kitapları yer alır. Elsa Morante 25 Kasım 1985'te Roma'da öldü.

Nihal Önol, İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Bir süre fakültede asistanlık yaptıktan sonra avukatlık stajını tamamladı. *Büyük Meydan Larousse* Ansiklopedisi ve *Büyük Dünya Tarihi* çevirilerinde çalıştı. 1965'ten itibaren Varlık Yayınları, Altın Kitaplar, Milliyet Yayınları, Remzi Kitabevi, Can Yayınları, Doğan Kitap ve başka yayınevlerine Fransızca, İngilizce ve İtalyanca'dan yüzün üzerinde kitap çevirdi.

İçindekiler

...19** 11
1941 93
1942 135
1943 165
1944 329
1945 407
1946 439
1947 545
19** 725

Bir okumamış için yazıyorum bunları[1]

[1] César Vallejo'nun bir şiirinden.

Hiçbir insan dilinde,
neden öldüğünü bilmeyen kobayları
teselli edebilecek bir sözcük yoktur.

Hiroşima'dan sağ kurtulmuş biri

...bunları bilginlerden ve bilgelerden gizledin
ve küçüklere açıkladın...
...çünkü hoşuna böylesi gidiyor...

Luka X-21 (Aziz Luka İncili)

...19**

"...bana katalog, dergi gönderin,
Tanrı aşkına anacığım,
burada dünyadan haberimiz yok..."
(Sibirya Mektupları'ndan)

1900-1905

Maddenin yapısı üzerindeki son bilimsel buluşlar, atom çağının başlangıcını haber veriyor.

1906-1913

Koca dünyada fazla bir yenilik yok. Yeryüzünde yaşanan binlerce yüzyıl gibi, bu yeni yüzyıl da, tarihsel akışın hiç değişmez ilkesine göre ayarlanmıştır: kimilerine iktidar, kimilerine kölelik. *Toplumların, dünyanın tamamını kendi mülkleri veya imparatorlukları olarak paylaşmış olan ve "Büyük Devletler" diye adlandırılan birkaç devletin egemenliğindeki tüm düzeni de, içeride olsun (aslında* kapitalistlerin *egemenliği altındadır), dışarıda,* emperyalizm *denilen uluslararası alanda olsun bu ilkeye dayanmaktadır. Bu Büyük Devletler arasına yükselme amacını en son güden, İtalya'dır ve bu konumu hak etmek için de, şimdiden, silah zoruyla kendinden daha az güçlü olan birkaç yabancı ülkeye boyun eğdirmiş ve böylelikle küçük bir sömürge varlığına sahip olmuştur, ama imparatorluk kurabilmesi henüz söz konusu değil.*

Aralarında her zaman tehdit dolu, silahlı rekabeti sürdürmekle birlikte Büyük Devletler zaman zaman kendi çıkarlarının ortak savunması için bloklar *halinde birleşirler. (Bu çıkarlar, içeride, "iktidarlar"ın çıkarıdır. Bir de, yararlı sayılmasa da, hizmet eden çıkarlar vardır. Köleliğe boyun eğmişlere göre ise bu çıkarlar propagandaya ayak*

uydurarak değişen, ülküsel soyut kavramlardan öteye gitmez. Yüzyılın ilk yılları süresince en yaygın kavram, vatan'dır.)

Bu dönemde Avrupa'da iktidar, iki blok arasında çekişme konusudur: Fransa, İngiltere ve Çarlık Rusya'sının Üçlü İtilaf'ı *ile; Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın (İtalya, sonradan İtilaf'a geçecektir)* Üçlü İttifak'ı *arasında.*

Tüm toplumsal ve siyasal eylemlerin merkezinde, bir süredir alabildiğine ve giderek artan gelişimiyle kitle endüstrileri (işçiyi makinenin "basit bir parçası"na indirgeyen) sistemleri düzeyine yükseltmiş büyük endüstriler bulunmaktadır; işletme ve tüketim yönünden, endüstriler yığınları gereksinmektedir, yığınlar da endüstrileri. Ve endüstrinin çalışması da her zaman İktidarların ve Büyük Devletler'in hizmetinde olduğuna göre, ürünleri arasında birinci yeri, ister istemez silahlar almakta (silahlanma yarışı) *ve silahlar yığın tüketimi ekonomisine dayanarak, yığınlar savaşında pazar bulmaktadır.*

1914

Karşılıklı iki Büyük Devlet bloku arasında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi; sonradan başka müttefikler veya uydular da bu devletlere katılıyor. Silahlanma endüstrisinin yeni (veya geliştirilmiş) ürünleri, bu arada zehirli gazlar ve zırhlı araçlar da harekete geçiriliyor.

1915-1917

Ülkenin, savaşa direnen (ve bu yüzden bozguncular *olarak nitelenen) çoğunluğuna karşı kral, milliyetçiler ve çeşitli çıkarcı güçler üstünlük kazanıyor ve İtalya İtilaf Devletleri yanında savaşa katılıyor. Sonradan başka devletler ve bu arada Süper-Devlet sayılan Birleşik Amerika da İtilaf Devletleri'nin yanında yer alacaktır.*

Rusya, Lenin ile Troçki'nin yönettiği uluslararası sosyalizm-komünizm uğruna girişilen büyük Marksist devrimi sonunda, Büyük Devletler arasındaki savaştan çekiliyor

("İşçilerin vatanı yoktur", "Savaşa karşı savaş", "Emperyalist savaşı bırak iç savaşa katıl").

1918

Birinci Dünya Savaşı İtilaf Devletleri'nin ve onları destekleyen (aralarında Japon İmparatorluğu'nun da yer aldığı) 27 devletin zaferiyle son buluyor. On milyon ölü.

1919-1920

Galip Devletler'in ve Müttefiklerinin temsilcisi olarak barış masasına yetmiş kişi oturuyor ve dünyayı aralarında paylaşma hazırlıklarına başlamak üzere, Avrupa'nın yeni haritasını çiziyorlar. Yenik düşmüş Merkezî İmparatorlukların (Orta Avrupa İmparatorlukları) son bulması ve parçalanmasıyla, bunların sömürgelerinin galip devletlere geçmesi kesinleşiyor ve milliyetçilik ilkesine dayanılarak yeni bağımsız Avrupa Devletleri (Arnavutluk, Yugoslavya, Çekoslovakya ve Polonya) kuruluyor. Almanya'ya da, birçok hüküm arasında, ulusal topraklarını ikiye bölen (ve Polonya'nın denize ulaşabilmesi için değerli olan) Danzig Koridoru'ndan vazgeçmesi zorla kabul ettiriliyor.

Barış hükümleri, sözleşmeyi imzalayanlardan bazıları ve bu arada İtalya (sakatlanmış barış) tarafından yetersiz ve geçici bulunuyor ve yenik ülkelerin açlığa ve umutsuzluğa mahkûm edilmiş halkları yönünden dayanılmaz sonuçlar yaratacağı (cezalandırıcı barış) anlaşılıyor.

En Büyük Devletler'in (Fransa, İngiltere, Japonya ve Birleşik Amerika) Kızıl Ordu'ya karşı iç savaşa karışmasıyla bir uluslararası savaş meydanına dönüştürülmüş ve kuşatılmış Rusya barış masasında yer almamıştır. Bu son derece çetin savaş nedeniyle ve kıyımların, salgın hastalıkların ve yoksulluğun baskısıyla, Moskova'da Komüntern (Komünist Enternasyonal) kuruluyor ve dünyanın tüm proleterlerini, ırk, dil, milliyet ayrımı gözetmeksizin, Enternasyonal Proleter Cumhuriyeti'nin kuruluşu doğrultusunda ortak devrimci birliğe çağırıyor.

1922

Yıllarca süren ve devrimcilerin zaferiyle son bulan iç savaştan sonra, Rusya'da SSCB devleti kuruluyor. Bu devlet savaştan -ister kazanılmış, ister kaybedilmiş olsun- kötü durumlarının daha da kötüye gitmesinden öte bir şey elde edememiş olan, tüm "dünyanın lanetlenmişleri"nce, umudu temsil etmektedir; buna karşılık savaşta, koskoca bir spekülasyon olarak alabildiğine yararlanmış toprak ve endüstri ağalarınca ve Büyük Devletler'ce, artık Avrupa'nın üzerine iyice çökmüş bulunan o ünlü "Komünizm Heyulası"dır Rusya.

Bu ağalar, (sistemlerinin en güvenilir kollarından biri olan) İtalya'da kendi çıkarlarını olabildiğince korumak için, hizmetkârlarıyla ve genellikle sakatlanmış barış'tan öç *almak isteyenlerle birleşiyorlar. İtalya'nın en aşağılık kesiminin "tüm çörçöpüyle yoğrulmuş", vasat akıllı ama gözü yükseklerde olan Benito Mussolini'de, işlerine yarayacak bir maşa, bir önder bulmakta gecikmiyorlar: Mussolini, kendini sosyalizm bayrağı altında tanıtmayı denedikten sonra, iktidardaki güçlerin (ağalar, kral ve sonradan papanın da), bulunduğu safın karşısına geçmeyi çıkarlarına daha uygun görmüştür. Salt garanti verilmiş, tehditkâr ve uluorta bir antikomünizm programına dayandırılan bir temel üzerine,* fascio *birliklerini (*faşizm *bu sözcükten türemiştir), bu boyun eğmişler topluluğunu, burjuva* devriminin *bu paralı katillerini oluşturuyor. Ve böylesine bir yardımcı takımıyla kendisini görevlendirmiş olanların çıkarlarını, bu* şaşkın ve parayla tutulmuş, *zavallı eylem bölüklerinin zorbalık ve baskısıyla korumaya kalkışıyor, İtalya kralı (krallığı veraset yoluyla elde etmiş olmaktan başka hiçbir niteliği ve unvanı bulunmayan bu adam), ulusun yönetimini seve seve Mussolini'ye emanet etmiştir.*

1924-1925

Rusya'da, Lenin'in ölümü. Kendisine Stalin (Çelik) adını veren halefi zamanında, ulusal iç gereksinmeler (kolektifleşme, endüstrileşme, antikomünizmde birleşmiş Büyük Dev-

letler'e karşı kendini savunma vb.) ister istemez, Komüntern'in ve Troçki'nin (Sürekli Devrim) *ülkülerini, Stalin'in* (tek bir ülkede sosyalizm) *tezi karşısında geri plana itecektir. Marx'ın öngörmüş olduğu proletarya diktatörlüğü, bir partinin hiyerarşik diktatörlüğüne indirgendikten sonra, yozlaşıp salt Stalin'in kişisel diktatörlüğüne dönüşecektir.*

İtalya'da, Faşist Mussolini'nin totaliter diktatörlüğü; Mussolini bu arada, kendi temel iktidarını güçlendirmek için halkı avlayacak bir formül ortaya atmıştır. Bu formül özellikle, (gerçekleri anlamaya ne yazık ki yeterli olmadıklarından) kendi vasat niteliklerine Mussolini'nin sahte ülkülerinde dayanak arayan orta tabaka üzerinde etkili oluyor; ve tarihin en büyük Devleti'nin, Sezarlar dönemindeki Roma İmparatorluğu'nun meşru vârisleri olan İtalyanların o görkemli soyunu hatırlatmaktan ibaret görünüyor. Bunun ve buna benzer ulusal yönergelerin sayesinde Mussolini "yığınların ilahı" derecesine yükseltilecek ve Duçe *(önder) unvanını alacaktır.*

1927-1929

Çin'de Mao Çetung'un yönetiminde, milliyetçi merkezî iktidara karşı komünist devrimcilerin gerilla savaşı başlamıştır.

SSCB'de muhalefetin yenilgisi. Troçki Parti'den ve sonra Sovyetler Birliği'nden çıkartılıyor.

Roma'da Papalığın faşizm ile Latran Antlaşması'*nı yapması.*

1933

İtalya'nınkine benzer bir durumda olan Almanya'da anayasal iktidar, ülkenin yönetimini, Alman Faşizminin (Nazizm) *kurucusu, şeytana uymuş, uğursuz ölüm tutkusuna yakalanmış ("Amaç, canlı güçlerin yok edilmesidir") Adolf Hitler'e teslim ediyor ve o da Führer unvanıyla yığınların ilahı derecesine yükseltiliyor; iktidar formülü olarak da Cermen ırkının tüm insan ırkları karşısındaki üstünlüğünü benimsiyor. Bunun sonucunda, büyük Reich'ın öngördüğü program, Yahudilerden başlayıp tüm aşağı ırkların*

yok edilmesini ve tam olarak köleleştirmesini gerektiriyor. Almanya'da Yahudilerin sistemli kıyımı dönemi açılıyor.

1934-1936

Mao Çetung'un, Milliyetçi Hükümet'in (Komüntang) etkin güçlerini kuşatmak amacıyla, Çin boyunca (12.000 km.) uzun yürüyüşü. Kızıl Ordu'nun 130 bin erinden 30 bini hedefe sağ olarak varabiliyor.

SSCB'de Stalin (artık o da "yığınların ilahı" olmuştur) "Büyük Temizlik"i başlatıyor. Parti'deki ve Ordu'daki devrimcilerin varlığını giderek ortadan kaldırıyor.

Duçe'nin emperyalist formülü uyarınca İtalya, silah zoruyla Habeşistan'a el koyuyor (Bağımsız Afrika Devleti) ve İmparatorluk derecesine yükseliyor.

İspanya'da, Katolik-Faşist Franco'nun (Generalissimo ve Caudillo denir) "umacı-heyula" tehlikesi karşısındaki devletler hesabına körüklediği iç savaş. Üç yıl süren yıkım ve kıyımlardan sonra (böylece Avrupa'da, insanların yaşadığı kentlerin havadan atılan bombalarla, tümden yerle bir edilmesi sistemi başlatılmış oluyor) Faşistler (Falanjistler) Duçe ile Führer'in şaşmaz yardımı ve dünyanın tüm Büyük Devletleri'nin suç ortaklığı sayesinde üstün geliyorlar.

Führer ile Duçe, Roma-Berlin mihverinde ortaklık kuruyorlar ve bu ortaklık, sonradan Çelik Pakt diye nitelendirilen askerî bir anlaşmayla perçinleniyor.

1937

Mihver devletlerine bir anti-komüntern anlaşma ile bağlanan imparatorluk Japonya'sı, Çin'i istila ediyor ve Çin'de iç savaş, istilacıya ortak bir cepheyle karşı koyabilmek için geçici olarak durduruluyor.

Öte yandan (siyasal açıdan, çıkarları Komünizm'e karşıt düşen bir dünyada yapayalnız kalan) SSCB'de, Stalin içeride terör sistemini yoğunlaştırırken, Büyük Devletler'le dış ilişkilerinde, tarafsız bir real-politik stratejisini giderek daha çok benimsemektedir.

1938

SSCB'de Stalin'in baskı ve sindirme sistemi, bürokrasinin doruklarından halk yığınlarına yayılıyor (milyonlar ve milyonlar tutuklanıyor, çalışma kamplarına sürülüyor, haksız yere suçlanarak ölüm cezasına çarptırılanların sayısı akıl almaz düzeye ulaşıyor, vb.). Gene de dünyada yaşayan ezilmiş kalabalıklar -bunlar yanlış haber almakta ve sürekli olarak aldatılmaktadırlar zaten- SSCB'ye umutlarının bağlandığı tek ülke olarak bakıyorlar (başka umut olmadığında bir umuttan vazgeçmek güçtür).

Mihver başkanlarıyla Batı Demokrasileri arasında Münih Antlaşması yapılıyor.

Almanya'da, Kristal Gece *(veya kırık camlar gecesi) denilen kanlı geceyle, Alman vatandaşlarına Yahudileri serbestçe yok etmek izni verilmiş oluyor.*

Müttefiki Almanya'nın uyduğu temel kuralları uygulayan İtalya da kendi ırkçı yasalarını ilan ediyor.

1939

Kısa süre önce Münih'te Batılı Büyük Devletler'e karşı giriştiği barışçı taahhütleri hiçe sayan Hitler, kendi programını uygulamak niyetindedir ve ilk iş olarak da yirmi yıl öncesinin cezalandırıcı barış*'ına karşı, Alman imparatorluğunun haklarını istemekle başlıyor. Bunun için de, Avusturya'nın ilhakından sonra Führer, Çekoslovakya'yı istilaya girişiyor (hemen onu taklide kalkışan Duçe de Arnavutluk'u ilhak ediyor) ve daha sonra Stalin iktidarıyla diplomatik pazarlıkları başlatıyor.*

Bu pazarlıkların sonucu, Nazi Almanya'sı ile Sovyetler Birliği arasında varılan bir anlaşmadır. Bu anlaşma, tarafların Polonya'ya çifte saldırısına ve ülkeyi ortak paylaşmasına izin vermektedir. Hitler ordularının derhal harekete geçip Batı Polonya'ya girmesine, Fransa ile İngiltere, Almanya'ya savaş ilanıyla karşılık veriyor ve böylece İkinci Dünya Savaşı'nı başlatmış oluyorlar.

Bunda, milyonlarca insan organizmasını makineye uygulayarak yeni yeni ürünler vermeye başlamış olan (bun-

ların ilk örnekleri arasında aşırı silahlandırılmış ve zırhlandırılmış panzer araçları, avcı uçakları ve geniş hareket serbestliği olan bombardıman uçakları vb. yer alır) savaş endüstrilerinin durup dinlenmek, yorulmak bilmeyen faaliyeti de önemli rol oynayacaktır.

Bu arada kendi stratejik planları (ki bunlar daha o zamandan, Emperyalist Almanya ile bir çatışmayı kaçınılmaz bulmaktadır) uyarınca Stalin, Doğu Polonya'yı varılan anlaşma gereği istila ettikten sonra, Baltık Devletleri'ni zorla egemenliği altına almaya kalkışıyor, bu arada Finlandiya da, çaresiz bir direnişten sonra, Sovyet orduları karşısında boyun eğiyor. Sovyet endüstrileri de, totaliter bir hizmet anlayışıyla, kitle halinde savaş üretiminde çalıştırılıyor ve özellikle üstün yıkım gücü olan modern roket tekniğine vb. ağırlık veriyor.

İlkbahar-Yaz 1940

İkinci Dünya Savaşı'nın birinci dönemi, Führer'in son derece hızlı ilerlemesiyle belirleniyor; Führer Danimarka, Norveç, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'u işgal ettikten sonra Fransa'ya girip Paris kapılarına dek ulaşıyor. O ana değin yarı tarafsız kalan ama artık zaferin pek yakın olduğuna hiç kuşkusu kalmayan Duçe de o zaman Çelik Pakt'a son dakikada bağlılık göstermeye karar veriyor ("Barış masasına oturabilmem için birkaç bin ölü vermeye değer doğrusu") ve Almanların Paris'e girmesinden dört gün önce Büyük Britanya ile Fransa'ya savaş ilan ediyor. Bununla birlikte, Hitler'in ne parlak başarıları ne barış önerileri Büyük Britanya'nın çekilmesini sağlayabiliyor, hatta tersine İngiltere, amansız bir direnişe geçiyor; öte yandan da İtalyan müdahalesi, Akdeniz'de ve Afrika'da yeni bir cephenin açılmasını zorunlu kılıyor. Mihver'in blitz-krieg veya yıldırım savaşı, tahminlerin ötesinde yayılıyor ve uzuyor.

Hitler'in İngiltere'ye karşı hava savaşı, yolların, limanların, tesislerin ve halkın yaşadığı kentlerin aralıksız bombalanması ve yerle bir edilmesi. Alman hava akımlarıyla tuzla buz olmuş İngiliz Coventry kentinden ötürü, co-

ventry'leştirmek deyimi, sözlüğe giriyor. Britanya direnişini kırmak ve etkisiz bırakmak amacıyla (muhtemel bir kesin çıkarmayı öngörerek), haftalar ve aylar boyu soluk aldırmadan sürdürülen sindirme savaşı, gene de beklenilen sonucu veremiyor.

Bu arada, batıda giriştiği hareket, Führer'i, yakında doğuda, Sovyetler Birliği'ne karşı da bir harekete geçme konusundaki gizli tasarılarından caydırmış değildir (hem aşağılık bir ırk sayılan Slav ırkının yok edilmesini hem de Bolşevik tehlikesinin yeryüzünden silinmesini gerektiren tarihsel Büyük Reich ülküsü uyarınca hazırlanmış bir tasarı). Ama burada da Hitler, gerek düşmanının kaynaklarını gerekse hareketin göze alacağı tehlikeleri yanlış değerlendirmiş, küçümsemiştir.

Avrasya'da bir "yeni nizam" (emperyalist-faşist) kurmak amacıyla Almanya-İtalya-Japonya arasında Üçlü Pakt yapılıyor. Bu anlaşmaya Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Slovakya ve Yugoslavya katılıyor.

Sonbahar-Kış 1940

İtalya'nın Yunanistan'a ansızın saldırısı, sorumlularca "kolay bir gezinti" olarak nitelendirilmiştir. Buna karşılık iyi hesaplanmamış olan bu girişim, İtalyanlarca pahalıya ödeniyor, Yunanlılar tarafından kovuluyor ve karmakarışık, dağılmış olarak Epir Dağları arasında kışa yakalanıyorlar. İtalyan Donanması Akdeniz'de son derece ağır kayıplara uğruyor. Kuzey Afrika'da, Britanya Çöl Ordusu'nun tehdit ettiği İtalyan garnizonları güçlükle savunuluyor...

1941 yılı
Ocak ayının bir günü
bir Alman askeri Roma'da
San Lorenzo Mahallesi'nde yürüyordu.
İtalyanca bilgisi topu topu dört sözcüktü
ve dünya konusunda bilgisi çok az veya hiçti.
Adı Gunther'di.
Soyadı öğrenilemedi.

1

1941 yılı Ocak ayının bir günü, kente uğramış bir Alman askeri, öğleden sonra izinli oluşundan yararlanarak, Roma'da, San Lorenzo Mahallesi'nde yapayalnız, başıboş dolaşmaktaydı. Saat iki sularıydı ve bu saatte, her zamanki gibi, sokaklarda pek az insana rastlanıyordu. Üstelik yoldan geçenlerden kimse de askere bakmıyordu, çünkü Almanlar sürüp gitmekte olan dünya savaşında İtalyanlara yoldaş olsalar bile, gene de kimi halk çevrelerinde pek sevilmiyorlardı. Asker de kendi türünden olan ötekilerden pek ayırt edilmiyordu zaten: uzun boylu, sarışın, o değişmez disiplin tutkusunu belirten tavırlarıyla ve özellikle beresini giyişindeki o kışkırtıcı edasıyla.

Gerçi, yakından incelenecek olursa, kimi özelliklerden yoksun değildi. Sözgelimi, o yiğitçe yürüyüşüyle çelişen umutsuz bakışları vardı. Boyu en az 1.85 metre olmasına karşılık, yüzünde inanılmaz bir olgunlaşmamışlık okunmaktaydı. Ve üniforması -ki bu, bir Reich eri için, özellikle savaşın bu ilk yıllarında pek gülünç bir şeydi- yeni olmakla ve zayıf vücuduna iyi oturmakla birlikte, beli ve kolları kısa geliyor, işçi ya da köylülerinkine benzeyen o kaba, kalın ve çocuksu bileklerini açıkta bırakıyordu.

Gerçekten şu son yaz ve güz boyunca, zamansız olarak ansızın büyüyüvermişti; ve bu büyüme telaşı içerisinde suratı değişmeye vakit bulamadığından, eskisi gibi kalmıştı, öyle ki, en küçük rütbede bir er olmak için bile gereken yaşa erişmemiş olduğu izlenimini bırakıyordu. Savaş dolayısıyla

son askere alınanlardan basit bir erdi. Ve askerlik görevine çağırılıncaya değin, Bavyera'da, Münih dolaylarındaki doğduğu evde, dul anası ve kardeşleriyle birlikte yaşamıştı.

Tam olarak belirtmek gerekirse, resmî ikametgâhı sonradan, savaşın bitiminde, bitişiğindeki "çalışma ve biyolojik deney" kampından ötürü ün kazanacak olan kırsal Dachau Köyü'ydü. Ne var ki, delikanlının köyde büyüdüğü dönemlerde bu çılgın kıyım makinesi henüz gizli ve başlangıç deneyimindeydi. Çevrede, hatta dış ülkelerde hastalar için kurulmuş bir tür örnek sanatoryum olarak övülmekteydi... O dönemde, orada yaşayanların sayısı belki beş-altı bin kadardı; ama kamp, yıldan yıla kalabalıklaşacaktı. Sonunda, 1945'te, cesetlerinin toplam sayısı 66.428 olmuştu.

Bununla birlikte askerin kişisel deneyimleri (hiç kuşkusuz) bilinmedik geleceğe değin uzanamayacağı gibi, geçmişte de, hatta içinde yaşadığı zamanda da, şimdiye dek pek karmaşık, kıt ve kısıtlı olagelmişti. Ona göre, Bavyera'da doğduğu o köy, kaderin karmakarışık oyunu içerisinde tek apaçık ve bildik nokta anlamını taşıyordu. Onun dışında, savaşa katılıncaya değin sadece ara sıra elektrikçi olarak çalışmaya gittiği ve çok değil, kısa bir zaman önce de yaşlıca bir sokak kadınından sevişmeyi öğrendiği yakındaki Münih kentini biliyordu.

Roma'da kış günü hava kapalı ve rüzgârlıydı. "Tüm yortuları alıp götüren" Epifani[1] Yortusu bir gün önce bitmişti ve asker, evinde ailesiyle birlikte geçirdiği Noel tatilinden de henüz birkaç gün önce dönmüştü.

Adı Gunther'di. Soyadı öğrenilemedi.

O sabah Roma'ya indirmişlerdi onu, yalnızca Genelkurmay'ca bilinen ama askerlerden saklanan bir hedefe doğru yola çıkmadan önce çok kısa bir hazırlık süresi için. Koğuş arkadaşları arasında, bu gizli hedefin Afrika olduğu söylentileri dolaşıyordu, sözde orada, müttefik İtalya'nın sömürgelerini savunmak için garnizon kurulacakmış. Bu haber başlangıçta onu, gerçek, bilinmedik bir serüven yaşayacağı düşüncesiyle elektrik çarpmışçasına sarsmış, ürpertmişti.

[1] Hıristiyanların 6 Ocak'ta kutladıkları yortu. (Ç.N.)

AFRİKA! Henüz büyümüş biri için, ömründe ancak bisikletle veya Münih otobüsüyle yolculuk etmiş biri için, bu ne yaman bir addır!

'AFRİKA! AFRİKA!!'
...Bini aşkın güneş ve on bin tamtam
zanz tamtam baobab ibar!
Bin tamtam ve on bin güneş
ekmek ve kakao ağaçlarında!
Kızıllar turuncular yeşiller kızıllar
maymunlar ceviz kabuklarıyla futbol oynuyor.
İşte Baş Büyücü Mbunumnu Rubumbu
papağan tüylerinden bir şemsiyenin altında!!!
İşte bir mandaya binmiş beyaz çapulcu
Ejder ve Atlas dağlarına koşturuyor
zanz tamtam baobab ibar
ırmak ormanlarının galerilerinde
karıncaların ordu ordu saldırdığı!
Altından ve elmastan bir kulübem var benim
damımda bir devekuşu yuva yapmış
kafa avcılarıyla dans etmeye giderim
Bir çıngıraklı yılanı büyüledim.
Kızıllar turuncular yeşiller kızıllar
Ruwenzori'de bir hamakta yatarım
Bin doruklar yöresinde
Aslanlarla kaplanları tavşan gibi yakalarım
Kayıkla suaygırlarının ırmağında gezerim
bin tamtam ve on bin güneş!
Timsahları kertenkele gibi yakalarım
Ugami Gölü'nde
ve bir de
Limpopo'da.

...Burası, İtalya, ayak bastığı ilk yabancı ülkeydi; şimdiden merak ve heyecanını gıcıklıyordu. Ama gelmeden önce de, Almanya sınırlarından çıkarken, çelişkilerle dolu, henüz oluşmamış iç dünyasını açığa vuran korkunç ve yapayalnız bir özleme düşmüştü. Evet, delikanlı gerçi biraz

serüven sabırsızlığı içindeydi; biraz da, kendisi bile bilmiyordu ama, anasının kuzusu kalmıştı işte. Biraz olağanüstü kahramanlıklar yapmaya hazırlanıyor, Führer'ini onurlandırmayı tasarlıyordu; biraz da, savaşın, Genelkurmaylarca düzenlemiş ama kendisini hiç mi hiç ilgilendirmeyen, sonuçsuz bir cebir denklemi olmasından kuşkulanıyordu. Kendini biraz her tür kanlı şiddet eylemine hazır sanıyordu; biraz da yolculuk boyunca Münih'teki sokak kadınının yaşlandığı için artık pek az müşteri bulabileceğini düşündükçe, ona acıyordu.

Yolculuk güneye doğru uzadıkça, içindeki keder, tüm öteki içgüdüleri bastırdı, sonunda gözü, manzarayı da, insanları da, herhangi bir yeniliği ve olayı da görmez oldu: Kendi kendine, "İşte beni zorla alıp götürüyorlar, torbaya konmuş bir kedi gibi," diyordu, "Kara Kıta'ya, dosdoğru!" Bu kez, *Afrika* diye düşünmüyordu da, *Schwarzer Erdteil, Kara Kıta* diye geçiriyordu içinden: Daha şimdiden göz alabildiğine üzerine örtülüp onu yanındaki arkadaşlarından bile ayırarak yapayalnız bırakan kara bir örtü beliriyordu hayalinde. Ve anası, kardeşleri, evin duvarındaki sarmaşıklar, sofadaki soba, bu kar perdenin ötesinde uzaklaşan bir baş dönmesiydi, evrende kaçıp giden bir gökada gibi.

Bu ruh hali içerisinde, Roma'ya varır varmaz, öğleden sonra iznini kullanarak tek başına, rasgele, içinde bulunduğu konvoyun konakladığı kışlanın çevresindeki sokaklara attı kendini. Ve hiç farkına varmaksızın, yolu San Lorenzo Mahallesi'ne düştü, tıpkı artık, son, geçici özgürlüğünü ne edeceğini bilemeyerek boşa harcayan, gardiyanlarla kuşatılmış bir mahkûm gibi. İtalyanca'dan tam tamına bildiği yalnızca dört sözcüktü ve Roma konusunda ise ancak ilkokulda öğretilen o az buçuk bilgiye sahipti. Bunun için, San Lorenzo Mahallesi'nin eski ve yıkık dökük barınaklarını Ebedi Şehir'in çok eskilerden kalma anıtsal yapıları sanması pek kolay oldu! Ve koskoca Verano Mezarlığı'nı kuşatan duvar ötesinden, içerideki kaba saba mezar taşları gözüne ilişince, bunları da herhalde Sezarlarla papaların tarihsel lahitleri olduğunu düşündü. Ama bunu düşündü de,

taşları seyretmek için durdu mu, hayır. O saatte, ona kalırsa, *Campidogli* de, *Colosseo*[1] da çöp yığınlarından ibaretti. Tarih, bir belaydı. Coğrafya da öyle.

Doğrusunu söylemek gerekirse, o anda içgüdüsüne uyarak Roma sokaklarında aramakta olduğu tek şey, bir genelevdi. Önüne geçilmez, dayanılmaz bir istek duyduğundan değil de, daha çok, kendisini pek yalnız bulduğundan; ona öyle geliyordu ki ancak bir kadın vücudu içerisinde, o sıcak ve dost yuvaya gömülünce yalnızlığı biraz hafifleyebilecektir. Ama onun durumundaki bir yabancı için, üstelik o yabani, bunalmış haliyle, bu saatte, bir yol gösteren olmaksızın çevresinde böylesine bir sığınak bulabilmesi umudu pek yoktu. Talihinin yaver gitmesi, aradığı gibi birine yolda rastlayıvermesi de pek düşünülemezdi; çünkü, kendisi de farkına varmaksızın yakışıklı bir delikanlı olmuştu ama, Er Gunther gene de oldukça tecrübesiz ve hatta utangaç bir gençti.

İkide bir, ayaklarına takılan çakıl taşlarına tekme vuruyor ve belki bir an için, hayalinde kendisini ünlü Andreas Kupfer veya çok beğendiği futbol ilahlarından biri sanarak oyalanıyordu; ama hemen sırtındaki Reich savaşçısı üniforması geliveriyordu aklına. Ve beresini hafifçe kaykıltan bir silkinişle toparlanıyordu.

Şu acınası avcılığında karşısına çıkan tek in, birkaç basamakla inilen, bir yarı bodrum oldu, üzerinde: *Şarap ve Yemek Remo'nun Yeri* yazılıydı; ve o gün, iştahı olmadığından, kendi tayınını bir arkadaşa verdiğini hatırlayarak, ansızın bir şeyler yemek gereğini duydu ve pek ufak da olsa, bir avuntu olasılığını düşünerek basamakları indi. Müttefik bir ülkede bulunduğunu biliyordu ve bu konuksever meyhanede, gerçi bir generale gösterilecek aşırı saygıyla değil ama, hiç olmazsa dostça, güler yüzlü bir içtenlikle karşılanacağını ummaktaydı. Oysa ki gerek meyhaneci, gerekse garson onu isteksiz, güvensiz bir soğuklukla ve açlığını hemen yok ediveren dik bakışlarla karşıladılar. Bunun üzerine, yemek için oturacak yerde, tezgâhta ayakta kalıp tehdit dolu bir sesle şarap ısmarladı; iki adamın hafifçe

[1] Campidogli, Roma'daki tarihsel alan; Colosseum, tarihsel amfiteatr. (Ç.N.)

duraksamasından ve dükkân arkasında gizli gizli söyleşip karara varmasından sonra, şarabına kavuştu.

İçicilikle hiç ilgisi yoktu; zaten, şarabın tadına, ta küçüklüğünden beri çok daha alışkın olduğu birayı her zaman yeğ tutardı. Ama salt garson ile meyhaneciye inat olsun diye giderek daha ürkütücü bir tavırla birbiri ardından birer çeyrek şişelik beş bardak şarabı yuvarladı, hem de tıpkı Sardunyalı bir haydut gibi bir dikişte. Sonra, cebindeki pek az paranın hemen hemen tümünü şiddetle tezgâhın üzerine fırlattı; öfkesi, onu, tezgâhı da, masaları da altüst etmeye ve artık müttefik gibi değil, bir istilacı ve bir katil gibi davranmaya kışkırtıyordu. Ne var ki, midesinden yükselen hafif bir bulantı, elini ayağını bağlamıştı. Gene de hâlâ yeterli sayılacak askerce adımlarla açık havaya çıktı.

Şarap bacaklarına inmiş, başına çıkmıştı. Sokağın, her solukta yüreğini şişiren, o kokuşmuş keşişlemesinde, içini olanaksız bir evde olma, fazlasıyla kısa gelen yatağına, kırların soğuk bataklık kokusuyla anasının mutfakta kaynattığı lahana kokusunun arasına büzülüverme isteği doldurdu. Gene de, şarap sayesinde, bu amansız yurt özlemi onu kederlendirecek yerde, neşe verdi. Sarhoş gezenler için, her mucize, hiç olmazsa birkaç dakikalığına, olabilirlik kazanır. Ola ki, hemen Bavyera'ya dönmekte olan bir helikopter gelip önüne konuverir veya telsizle, izninin Paskalya'ya değin uzatıldığı haberi geliverir.

Kaldırımda birkaç adım daha attı, sonra rasgele saptı ve bulduğu ilk kapının eşiğinde, hiç düşünmeksizin içeriye girip karnavalda kılık değiştirildiği ve insanın kimseye aldırış etmeksizin dilediğince davrandığı günlerde olduğu gibi, hatta bir basamakta veya merdiven altında çömelip uyuyuvermek niyetiyle durdu. Üniformasını unutmuştu; dünyada kurulmuş gülünç bir ara iktidar dönemi yüzünden şimdi çocukluğa özgü saçma bir özenti Reich'ın askerî yasasını kullanıyordu ha! Bu yasa bir güldürüdür ve Gunther'e vızgelir. O anda, şu kapıdan girecek herhangi bir dişi yaratık (alelade bir kız veya mahalle orospusu demiyoruz, herhangi bir dişi canlı: bir kısrak, bir inek, bir dişi eşek!) ona, az buçuk insanca bir gözle bakmayagörsün, he-

men sarılıp kucaklayabilir, hatta bir tutkun gibi kendini ayaklarının dibine atıp: *meine mutter!* (anacığım) diyebilirdi. Ve bir saniye sonra, köşeden o evde oturan kiracılardan birinin, yoksul ama temiz pak görünüşlü, elinde torbalar, filelerle o sırada evine dönmekte olan çirkince bir kadının beliriverdiğini görünce, "Signorina! Signorina!" (bildiği dört İtalyanca sözcükten biriydi bu) diye seslenmekte hiç duraksamadı. Ve kendisi de ne isteyeceğini bilmemekle birlikte bir sıçrayışta, kararlı bir tavırla kadının önüne dikildi.

Ne var ki kadın, onu karşısında görünce, dehşetin ta kendisiyle karşılaşıvermiş ve onu tanımışçasına, insanlıktan uzak bakışlarını yüzüne dikti, kalakaldı.

2

Mesleği ilkokul öğretmenliği olan kadın, Mancuso'nun dul karısı Ida Ramundo idi. Aslında, ana babasının isteğine kalsaydı adı Aida olacaktı. Ama memurun bir yanlışlığı yüzünden nüfus kütüğüne Ida diye geçmişti, Kalabriyalı babası ona Iduzza derdi.

Otuz yedisini tamamlamıştı, aslında daha genç görünmeye kalkıştığı da yoktu. Oldukça az beslenmiş şekilsiz, göğsü gelişmemiş ve alt kısmı çirkin biçimde şişmanlamış vücudunu, yakasının kürkü iyice aşınmış, tarazlanmış kenarları kol yenlerinden görülen kurşunimsi astarlı, kahverengi eski bir paltoya sarmıştı. Şapkası da vardı, alelade iki iğneyle tutturulmuş, dulluğunun belirtisi olan bir de küçük kara peçeyle donatılmıştı; bu peçeden başka, *sinyora* (evli bayan) olan medeni hali, sol elindeki (Habeşistan seferi için vatana sunulmuş altın halka yerine çelikten) nikâh halkasıyla belirleniyordu. Kıvırcık ve kapkara lüleleri ağarmaya yüz tutuyordu; ama ilerleyen yaşı, şımarık bir kızın yüzünü andıran dolgun dudaklı, yusyuvarlak suratını, şaşılacak biçimde, yıpratmamıştı.

Gerçekten de Ida aslında çocuktu, çünkü dünya ile

olan temel ilişkisi, her zaman için (bilerek veya bilmeyerek) ürkek bir boyun eğmişlikten ibaret olagelmiş ve öyle de kalmıştı. Doğrusu istenirse onu korkutmayanlar sadece babası, kocası ve okuldaki öğrencileriydi. Dünyada bundan başka ne varsa, onca tehdit dolu bir güvensizlik örneğiydi ve bu güvensizlik, farkına varılmaksızın, kim bilir hangi tarihöncesi kabile yaşamından beri kök salmıştı. Ve kara, badem biçimli gözlerinde, edilgen bir tatlılığı, bir önseziyi andıran, son derece derin ve onulmaz bir barbarlık okunuyordu.

Evet, *önsezi*, daha uygun bir sözcük bulunamaz, çünkü bunun bilinçle ilgisi yoktu. Daha çok, bu gözlerin garipliği hayvanların o gizemli budalalığını andırıyordu, onlar akıl yoluyla değil de çabuk etkilenebilir vücutlarının bir duyusuyla, her yazgının geçmişini de, geleceğini de "bilirler". Bu duyuya -ki hayvanlarla ortaktır ve öteki bedensel duyulara karışmıştır- *kutsal duyusu* derdim; onlar adına, *kutsal*'ın, salt doğmuş olmak suçundan ötürü onları yiyip yutuverecek evrensel güç anlamına geldiğini düşünerek.

Ida 1903 yılında, endüstriye, sanata ve falcılığa, ama kimi zaman çılgınlığa ve budalalığa eğilimi belirten Oğlak burcunda doğmuştu. Zekâ yönünden vasattı; gene de uysal, becerikli bir öğrenci olmuş, hiç sınıfta kalmamıştı. Kardeşi yoktu; anası da babası da, ilk kez tanıştıkları, Cosenza'daki aynı ilkokulda öğretmenlik yapıyorlardı. Baba, Kalabriya'nın en güneyindeki bir köylü ailesinden gelme, Giuseppe Ramundo idi. Anası, Nora Almagià ise, Padovalı, dükkân sahibi küçük burjuva bir ailenin kızıydı, otuz yaşına gelip de hâlâ evlenmemişken, açılan bir sınav sonucu Cosenza'ya öğretmen olarak atanmıştı. Giuseppe'nin gözünde, gerek davranışları, gerek aklı ve biçimi yönünden üstün ve ince bir şeyler temsil ediyordu.

Karısından sekiz yaş küçük olan Giuseppe, uzun boylu, iri yapılı, elleri kıpkırmızı ve kaba, suratı kocaman, renkli ve sevimli bir adamdı. Çocukken bir kaza sonucu, baldırından kazmayla yaralanmış, bu yüzden yaşamı boyunca hafif topal kalmıştı. Hafif aksayarak yürümesi, yaradılışı gereği çevresine yaydığı güvenli, saf havayı büsbütün

artırıyordu. Bazı çiftlik işlerinde çalışamayacak derecede sakat olduğundan, ailesi yoksul yarıcılar olmasına karşın, ne yapmış etmiş onu okutmuş, önce toprak sahibinin de yardımıyla papaz okuluna göndermişlerdi; papazların ve toprak ağasının yanında edindiği deneyim öyle anlaşılıyor ki, içindeki gizli bir kaynaşmayı yatıştırmak şöyle dursun, tersine körüklemişti. Bilmem nasıl, nereden, Proudhon'un, Bakunin'in, Malatesta'nın ve başka anarşistlerin yazılarını bulup buluşturmuştu. Ve bu yazılar üzerine, kendine özgü şaşmaz, ama sonuçsuz ve kişisel aykırı görüşü olarak kalmaya mahkûm inancını kurmuştu. Gerçekten de bu inancını dışarıya vurması yasaktı, evinde bile.

Evlenince Ramundo soyadını alan Nora Almagià, genç kızlık adından da anlaşılacağı üzere, Yahudi'ydi (hatta ailesi halen, birkaç kuşaktan beri, Padova'nın Yahudi mahallesinde yaşardı); ama genç kız bunu kimsenin bilmesini istemezdi, son derece gizli kalmasını sıkı sıkı tembihleyerek sadece kocasına ve kızına açılmıştı. Resmî ve günlük işlerde, genç kızlık adını da değiştirerek kullanır, *Almagià*'yı *Almagía*[1] yapardı: Hece vurgusuna böylesine yer değiştirtmekle, başını beladan kurtaracağına kendi de inanırdı! Zaten o çağlarda, doğrusu insanların, ataları, soyu sopu, çok eski geçmişlere dek araştırılıp kütüklere geçirilmiyordu. Şu zavallı *Almagià* (veya *Almagía* her neyse) da orada, öyle sanıyorum ki herkesçe, rasgele, zararsız ve anlamsız bir Venedik adı sanılagelmişti; hem artık kimse bu adı hatırlamıyordu bile. Nora, herkesçe Bayan Ramundo olarak biliniyor ve pek doğaldır ki, kocası gibi Katolik sayılıyordu.

Nora'nın ne akılca ne bedence özel nitelikleri vardı. Güzel olmamakla birlikte az çok zarif, sevimli sayılırdı. Uzun süren bakireliğinden, namus ve el değmemişlik belirtisi olan bir çekingenlik (kocasıyla en yakın ilişkilerinde bile, kimi genç kız utangaçlığını hâlâ sürdürürdü) kalmıştı ki bu, Güney yöresinde saygı uyandıran bir niteliktir. Davranışlarındaki o Venediklilere özgü sevimlilik de öğrencile-

[1] İtalyanca'da (`) işareti vurgu hecesini belirtir. Almagià, Türkçe Almaciiya şeklinde okunurken, Almagía Almaya gibi vurgulanır. (Y.N.)

rine sevdirmişti onu. Alçakgönüllü, özellikle yabancılara karşı sıkılgan bir insandı; bununla birlikte, içedönük yapısı, o Çingene karası gözlerinin karanlığında parıldayan ne fırtınalar barındırmaktaydı. Örneğin, gençlik duygusallığının, dışa vurulmamış aşırı belirtisiydi bu alevler... Ama özellikle, gece gündüz çeşitli bahanelerle onu altüst edebilecek, giderek saplantı haline dönüşen bilinçaltındaki kaygıların ateşiydi. Sonunda sinirlerini kemiriyor, evin duvarları arasında, uluorta, yıpratıcı biçimde dışa vuruluveriyordu bu kaygılar.

Bu patlayışların doğal hedefi tekti, en yakınındaki: yani kocası, Giuseppe. Bela gibi adamın başına çöküyor, ailesine, yurduna, akrabalarına sövüp sayıyor, korkunç yalanlarla lanetler yağdırıyor, hatta topal ayağından ötürü, "Tanrı'nın lanetlediği, iblis seni!" diye uluyordu. Sonra ansızın tükeniveriyor, bir bez bebek gibi boşalıp kalıyordu. Kekelemeye başlıyordu sonra: "...neler dedim ben?! Böyle söylemek istememiştim... söylemek istediğim bu değildi, zavallı ben... Tanrım, Tanrım..." Suratı sapsarı, ellerini ağrıyan başına götürerek zayıf bir sesle böyle mırıldanıyordu. O zaman Giuseppe ona acıyor, yatıştırmaya çabalıyordu: "En, ne olmuş?" diyordu, "Zararı yok, geçti bitti. Seni çılgın seni, seni bebecik seni..." Ve karısı şaşkın, sonsuz bir sevgi okunan gözleriyle ona bakakalıyordu.

Çok geçmeden Nora bu sahneleri korkunç bir kişilik bölünmesi düşü gibi hatırlıyordu. O değildi bu, içine tırnaklarını geçirip bu çılgınca ve anlaşılmaz şeyleri söylemeye zorlayan kan emici çirkin bir hayvandı, düşmanıydı. Ölmek geliyordu içinden. Ama pişmanlığını beli etmemek için, gün boyu, ekşi ve suratsız, neredeyse suçlayıcı bir suskunluğa bürünüyordu.

Başka bir özelliği de, dilindeki belki en eski atalarından kalma, bir tür abartmalı ve cafcaflı sözlerdi. Gene de bu Tevrat seslerine, Venedik topraklarından edindiği uyumlu tümceleri karıştırıyor ve bu tümceler, oldukça gülünç bir şarkı etkisi yaratıyordu.

Yahudilik konusunda kızına, daha küçücükken, Yahudilerin, Tanrı tarafından tüm öteki halkların öç duygularına

hedef olmak üzere yaratıldığını açıklamıştı; bu baskı, görünüşte aralıklarla ama her zaman, onların peşini bırakmayacak, sonsuza dek, önceden yazılmış yazgıları uyarınca hep yinelenerek sürüp gidecekti. Bu nedenlerle, Iduzza'nın, babası gibi Katolik olarak vaftiz edilmesini kendisi istemişti. Babası da salt Iduzza'nın iyiliği için, istemeye istemeye, rıza göstermişti: Hatta tören sırasında başkaları bakıyor diye, çarçabuk ve öfkeyle bir istavroz çıkarmaya bile razı olmuştu. Oysa, özel yaşamında, işin doğrusu, Tanrı konusunda her zaman şu sözleri yinelerdi: "*TANRI varsayımı yararsızdır.*" Ve ciddi bir sesle, bu sözün sahibini belirtirdi: "FAURE!" Zaten başkalarının sözlerini yinelediğinde hep böyle yapardı.

Nora'nın bu önemli sırrından başka, ailede başka gizemler de vardı: Bunlardan biri de Giuseppe'nin kafa çekmek gibi bir kusuru olmasıydı.

Bildiğim kadarıyla, bu içinde kötülük bulunmayan tanrısızın tek kusuruydu içki düşkünlüğüydü. Aslında, sevgisi öylesine şaşmazdı ki, yaşamı boyu, çocukluğundan beri, aylığının büyük kısmını kendisinden daha yoksul olan kardeşleriyle ana babasına gönderirdi. Eğer politik nedenler olmasaydı, sanırım içgüdüsü tüm dünyayla kucaklaşmayı öngörürdü. Ama dünyada her şeyden çok Iduzza ile Noruzza'yı sever ve onlar için koşuklar bile düzerdi. Nora'ya, nişanlıyken, "Benim Doğu yıldızım!" derdi ve Iduzza'ya da (zaten *Aida* olmasını istemişti) sık sık şarkı söylerdi (Not: gerek o, gerekse Nora, gezici opera kumpanyalarının şaşmaz seyircileriydi):

"*Göksel Aida, Tanrısal yaratık...*"

Bununla birlikte, (Nora'nın baş derdi) içkisinden bir türlü vazgeçemiyordu işte, öğretmen olduğu için meyhanelere gidemiyorsa da, şarabını evinde içiyordu, hem de çok zaman cumartesileri. Ve henüz otuzuna gelmemiş bir genç olduğundan, böyle içtiği zamanlar kendi gizli ülkülerini düşüncesizce açığa vuruverdiği oluyordu.

Bu söz özgürlüğünün ilk belirtisi, kocaman elindeki

bir tür huzursuzluktu, eli kıpırdamaya, bardağıyla oynamaya başlar, o kestane rengi gözleriyse düşünceli, kederli bakardı. Sonra başını sallamaya koyulur, "*İhanet! İhanet!*" diye söylenirdi; kendisinin, Devlet hizmetine girmekle arkadaşlarına ve kardeşlerine ihanet ettiğini anlatmak isterdi. Bir öğretmen eğer dürüstse, okuldaki küçüklere anarşiyi, onları sömürmek veya topun ağzına bırakmak için büyüten kurulu düzeni tüm olarak, dünya çapında yadsımayı öğretmeliydi... Bu noktada, Nora kaygılanır, bu tür yıkıcı düşüncelerin konu komşunun, yoldan geçenlerin kulağına gitmesini önlemek için koşar kapıları, pencereleri kapatırdı. Kocası ise, odanın ortasında ayağa kalkar, parmağını kaldırıp dolgun, giderek yükselen bir sesle konuşur dururdu:

"...Devlet, zengin ve sözde aydın sınıfların halk yığınları üzerinde kurduğu otorite, egemenlik ve örgütlenmiş güç demektir. Devlet, daima bulduğunu garanti eder: bir kısmına, mülkiyet üzerine dayandırılmış özgürlüğü, ötekilerine yoksulluklarının doğal sonucu olan köleliği. BAKUNİN!"

"...Günümüzde anarşi, her türlü otoriteye, her türlü iktidara, her türlü Devlet'e saldırı demektir, savaş demektir. Geleceğin toplumunda anarşi, herhangi bir otoritenin, herhangi bir iktidarın, herhangi bir Devlet'in yeniden kurulmasına karşı savunma, engelleme olacaktır. CAFIERO!"

Burada Nora, ruhuna girmiş iblisi kovmak istercesine bir duvardan ötekine gidip gelmeye, "Şşşşt...Şşşşt..." diye söylenmeye başlardı. Kapılar pencereler sıkı sıkıya kapanmış bile olsa, iki öğretmenin evinde söylenen kimi sözlerle kimi adların, evrensel bir rezalet çıkartacağına emindi: sanki şu sımsıkı kapalı, zavallı odalarının çevresini, onları dinlemek üzere sarmış bulunan koca bir tanık kalabalığı varmış gibi. Aslında, gerçi tanrısızlıkta kocasından geri kalmıyordu ama, sürekli olarak kendisini gözleyen bir öç alıcı, özgürlük kısıtlayıcı tanrının kuluymuş gibi yaşıyordu.

"...Özgürlükler verilmez. Alınır. KROPOTKİN!.."

"Ah, ne *talihsizlik!* Sus, diyorum sana! Şu evi alçaklık, şerefsizlik çukuruna sürüklemek istersin! Şu aileyi çamurlarda yuvarlamak istersin!"

"Hadi canım, ne çamuru, Noruzza'cığım?! Çamur dediğin asıl toprak ağalarıyla bankerlerin ellerine bulaşmış! Çamur dediğin, kokuşmuş toplumdur! Anarşi çamur değildir! Anarşi, dünyanın onurudur, kutsal addır, yeni tarihin üzerine doğmuş gerçek güneştir, pek yakında, *önüne geçilmez* devrimdir!!"

"Ah. Şu yarışmayı bana kazandıran güne de, saate de, saniyeye de lanet olsun! Beni şu Güneylilerin arasına düşüren alçak yazgıma lanet olsun, tümü de dağ eşkıyası, dünyanın en alçak insanları, değersiz yaratıklar, tümünü de asmalı!!"

"Assınlar mı istersin, Norù?! Assınlar mı istersin, meleğim?!"

Giuseppe, şaşkınlıktan, kendisini yeniden iskemleye bırakıverirdi. Ama orada, yarı kendinden geçmiş, önüne geçilmez bir türkü çağırma isteği duyar, mehtaba şarkı söyleyen bir arabacı gibi gözlerini tavana kaldırarak başlardı:

"Kiliselere ve saraylara dinamit
İğrenç burjuvazinin kökünü kazıyalım!"

"...Aaaahaa! Sus cani! Sus, hain! Sus yoksa atarım kendimi!!"

Komşulara duyurmamak gayretiyle Nora sesini yükseltmemeye özen gösterir, ama bu çabası, damarlarını, boğuluyormuşçasına şişirirdi. Sonunda soluğu kesilmiş, bitkin, divanın üzerine yığılırdı ve ancak o zaman Giuseppe, sıcak bir ilgiyle yanına gider, özür diler, şimdiden yaşlanmış, ev işlerinden ve soğuktan çatlamış küçük, sıska ellerini soylu bir kadınmış gibi öperdi. Karısı da çok geçmeden, yatışmış, avunmuş ve şimdilik, atalardan kalma kaygılarından arınmış olarak ona gülümserdi.

Renkli sandalyesinden (babası tam boyuna göre satın almıştı) Iduzza, gözlerini dört açarak bu tartışmaları, kuşkusuz bir şey anlamaksızın, izlerdi. Doğaldır ki onun yaradılışında böylesine kavgacılık yoktu; ama eğer düşündüğünü söyleyebilecek durumda olsaydı hiç kuşkusuz bu iki

tartışmacıdan en kavgacısının anası olduğunu söylerdi! Herhalde, tek anladığı, ana babasının kimi sorunlarda anlaşmazlığa düştükleriydi; neyse ki, bu kavgaları onu pek korkutmazdı, öylesine alışmıştı artık. Bununla birlikte, barıştıklarını görür görmez yüzüne küçücük bir mutluluk gülücüğü yayılıyordu.

Ona göre, bu taşkınlık akşamları aynı zamanda bayram akşamlarıydı. Çünkü babası içkili olunca, isyan bayraklarını dalgalandırdıktan sonra, o yaradılıştan keyifli halini, o, hayvanlarla bitkilerin çok eski akrabası olan köylü kültürünü döküp yayıyordu. Tüm hayvanların sesini taklit ediyordu kızına: küçücük *kuşcağızlardan aslanlara* varıncaya dek. Kızının isteği üzerine, Kalabriya şarkılarını ve masallarını belki on kez yineliyor, acıklı yerlerini güldürüye çevirmeyi de unutmuyordu. Çünkü kızı, tüm çocuklar gibi içtenlikle gülüyordu, o şakrak kahkahaları, ailede bir müzik gibiydi. Bir an geliyor, Nora da dayanamıyor, bu oyuna katılıyor, o çocuksu ve azıcık akortsuz sesiyle, bildiğim kadarıyla topu topu iki parçadan ibaret olan o kısıtlı dağarcığından bir şey söylüyordu. Bunlardan biri, *İdeal* adındaki ünlü aşk şarkısıydı:

"Gökyüzünün yolları boyunca
barış gökkuşağı gibi seni izlerim ben..."

vb. vb.

Öteki de, Venedik ağzından bir şarkıydı ve şöyle diyordu:

"Bak ne güzel akşam, ne çok yıldız var
tam uygun bir gece genç kızları çalmak için
bu genç kızları çalan hırsız değildir
onlara genç sevdalılar denir..."

Sonra, saat ona doğru, Nora mutfakta bulaşıkları bitirir ve Giuseppe Ida'yı yatağına yatırır, bir anne gibi, kendi anasından ve ninesinden dinlemiş olduğu, Doğu havası taşıyan ninniler söylerdi:

"Ey uyku gel dağların ardından
kurt değil mi koyunları kapan
ninni ninna
uyu yavrum ninni
uyu derim
uyu
uyu... uyu... uyu..."

Iduzza'nın çok hoşuna giden ve sonradan yeni kuşağa aktarılmış bir başka ninni de İtalyanca'ydı, Giuseppe nereden duymuştu bunu bilmem:

"Uyuyun gözcükler uyuyun gözcükler
yarın Reggio'ya gideriz
bir altın ayna alırız
güllerle çiçeklerle bezensin.
Uyuyun elcikler uyuyun elcikler
yarın Reggio'ya gideriz
bir gergef satın alırız
mekiği ince gümüşten olsun.
Uyuyun ayacıklar uyuyun ayacıklar
yarın Reggio'ya gideriz
paticikler satın alırız
Azize Ida Yortusu'nda dans etmeye..."

Iduzza, babasının yanında tüm korkularından arınırdı; babası onun için, bir tür sıcacık, aydınlık ve aksak arabaydı, onu neşeyle, dünyanın her yanına taşıyıp gezdiren, zırhlı bir araçtan da daha güvenilir bir araba: Her yere onunla giderdi babası, her kapının, pencerenin veya yabancının onu incitip ürkütebileceği sokaklara hiç yalnız salıvermezdi. Kışın, belki de fazla masraf olmasın diye, geniş ve oldukça uzun çoban pelerinlerine bürünür ve kötü havada, kızını pelerinin altına, yani başına alarak yağmurdan korurdu.

Ben Kalabriya'yı pek bilmem. Iduzza'nın Cosenza'sından da, ölmüşlerin az buçuk anıları aracılığıyla ancak belli belirsiz bir görünüm çıkartabilirim. Öyle sanıyorum ki da-

ha o zamandan, tepeyi kuşatan ortaçağ sitesinin çevresinde, modern yapılar giderek yayılmaya bağlamıştı. Öğretmen Ramundoların daracık, küçücük dairesi de işte bu sıradan ve basit yapılardan birinde bulunuyordu. Kentten bir ırmağın geçtiğini ve denizin, dağın ötesinde olduğunu biliyorum. Yüzyılın başlangıcına işaret olan atom çağının doğuşu, hiç kuşkusuz bu yörelerde kendini hissettirmemişti; büyük devletlerin endüstriyel kalkınması da öyle, ancak göçmenlerin anlattıkları kadarıyla biliniyordu. Ülkenin ekonomisi, giderek yoksullaşan toprak nedeniyle durmadan gerileyen tarıma dayalıydı. Egemen sınıflar din adamlarıyla toprak sahipleriydi; en alt sınıflar için sanırım orada da, başka yerlerde olduğu gibi, en yaygın günlük katık, soğan olmalıydı... Herhalde kesinlikle şu sonuca varmış bulunuyorum ki, öğrenci Giuseppe, yüksek öğretmen okulunda okuduğu sıralarda, yıllar boyu sıcak yemek nedir bilmemiş, genellikle ekmek ve kuru incirle beslenmiştir.

Beş yaşına doğru Iduzza, tüm bir yaz boyu, anne babasını bir sakatlıkmış gibi kaygılandıran, adı bilinmedik bir hastalığın saldırısına hedef olmuştu. Çocuksu oyunlarının ve gevezeliklerinin orta yerinde, ansızın çevresini saran dünya baş döndürücü bir hızla dağılıyormuşçasına sararıyor, susuveriyordu. Annesiyle babasının sorularına, güçlükle, bir hayvan iniltisiyle karşılık veriyordu, ama seslerini duymaz olduğu besbelliydi; çok geçmeden ellerini, kendini savunur gibi, başına ve boğazına götürüyor, ağzı ise, korkmuş, bir gölgeyle söyleşir gibi, anlaşılmaz bir mırıltıyla titriyordu. Soluğu sıklaşıyor, zayıflıyordu ve ansızın kendisini yere atıyor, gözleri açık ama hiç görmezmiş gibi bomboş, kıvranıp, sarsılıp duruyordu. Sanki toprağın altından fışkıran bir kaynaktan ani bir elektrik akımı küçücük vücudunu sarmış, aynı zamanda da onu etkilenemez, yaralanamaz, darbeleri alamaz hale getirmiş sanırdınız. Bu durum en fazla iki dakika kadar sürüyor, sonra çırpınmaları hafifliyor, seyrekleşiyor ve vücudu gene sakinleşmiş, yatışmış, dinleniyordu. Gözleri rüyalı bir uyanışı yansıtıyor,

dudakları tatlılıkla açılmaksızın, köşeleri hafifçe aşağıya kıvrılmış, gevşiyordu. Yavrucak eve, yatağının üzerine eğilmiş koruyucu meleklerinin, ana babasının arasına döndüğü için minnetle gülümsüyor gibiydi: meleklerden biri, çoban köpeği gibi yusyuvarlak karmakarışık saçlı kafasıyla şu yanda, öteki, keçi başı gibi kıvır kıvır, bu yanda.

Ama bu küçük gülümseme gerçekte, o yaman gerilimden sonra kasların doğal gevşemesinin yarattığı aldatıcı bir fizik olayıydı. Iduzza'nın evini, yuvasını gerçekten tanıması için birkaç saniye daha geçiyor ve işte o anda, o korkunç gidiş-gelişinden hiçbir iz kalmıyordu, tıpkı belleğinden silinmiş bir olay gibi. Ancak, başının müthiş döndüğünü, sonra da, uzaklardan gelir gibi su sesleri, karmakarışık adım sesleri ve hışırtılar duyar gibi olduğunu anımsıyordu. Bunu izleyen saatlerde yorgun görünüyor, ama farkına varmaksızın, gücünü fazlasıyla aşan bir yükten kurtulmuş gibi her zamankinden daha kayıtsız ve düşüncesiz davranıyordu. Sonradan da, sadece olağan bir baygınlık geçirdiğini anımsıyor, bu baygınlığa eşlik etmiş olan o acıklı durum ve olayların hiç farkında olmuyordu. Ana babası da onun bilmemesini yeğ tutuyorlar, gene de geleceğini tehlikeye düşürmemesi için, böylesine krizler geçirdiğini hiç kimseye söylememesini sıkı sıkı tembihliyorlardı. Böylece aileye elâlemden gizlenecek bir utanç daha eklenmiş oluyordu.

Günümüze dek Kalabriya topraklarına kök salmış bulunan o çok eski halk kültürü, özellikle köylüler arasında, kimi nedeni bilinmez hastalıkları bir dinsel damga olarak görür, yinelenen krizleri, kutsal veya alçak ruhların vücuda yerleşmesine bağlar ve eğer bunlar kötü ruhlarsa ancak kilisede, uygun dualarla kovulabileceğine inanırdı. Daha çok kadınları seçen bu saldırgan ruh, hastalıkları iyi etmek veya gelecekten haber vermek gibi alışılmadık yetenekleri de insana aktarabilirdi. Ama aslında ruhların bu saldırısı korkunç bir sınama sayılır ve toplumun ortak günahının bedelinin rasgele, suçsuz bir yaratığa ödetildiğine inanılırdı.

Hiç kuşkusuz Öğretmen Ramundo, toplumda ilerlemiş, köylü kültürünün büyülü çemberinden çıkmıştı; üstelik, felsefi-politik düşünceleri açısından pozitivist (ol-

gucu) idi. Ona göre kimi hastalık belirtileri vücudun iyi çalışmamasından veya sakatlığından başka bir şeyden ileri gelemezdi; bu yüzden, belki de, kendi alkol tutkunluğuyla, kızının kanını daha tohum halindeyken zehirlemiş olabileceği gibi yersiz bir kuşku içini kemiriyordu. Ama Nora, onu böyle kaygılı görür görmez hemen yatıştırmaya, içini rahat ettirmeye çabalıyordu: "Yok canım, böyle saçma düşüncelerle kendini üzmesene. Baksana şu Palmierilere, hepsi de öteden beri ayyaşmış, baba, büyükbaba, büyükbabanın babası! Ya bebekken süt yerine şarap içirilen Mascarolar? Görmüyor musun? Hepsi de sağlıktan çatlıyorlar!!!"

Önceki yıllar, en sıcak aylarda aile, Kalabriya'nın ucuna doğru, Giuseppe'nin baba evine taşınırdı; ama bu yaz Iduzza gizli hastalığına köyde, büyük anne ve babanın, amcaların, halaların, amca ve hala çocuklarının önünde yakalanıverir korkusuyla Cosenza'daki boğucu sıcak mahalleden ayrılmadılar. Belki de Iduzza'nın henüz alışmadığı şehir sıcağı, krizleri daha da sıklaştırdı.

Daha sonra ise, köyde geçirilen tatiller büsbütün kesildi. Çünkü o kış Reggio'yu yıkan ve ovayı da altüst eden deprem üzerine büyükanneyle büyükbaba, başka bir oğlun yanına, Aspromonte dağlarındaki bir kulübeye çekildiler ki, bu daracık yerde kimseyi konuk edecek yer yoktu.

Geçen tatillerden Ida özellikle babaannesinin ona fırında pişirdiği ve küçük kızın da çocuk gibi bağrına basarak yemeye asla yanaşmadığı bebek biçimindeki ekmekleri anımsıyordu. Yatakta bile yanında ayırmak istemediği bu bebekler, gece uyurken gizlice yanından alınıverirdi.

Belleğinde bir de, kılıç balığı avcılarının kayaların üzerinde durmadan yankılanan ve aklında "FAALEUU!" diye kalmış tiz çığlığı yer etmişti.

O yazın sonlarına doğru, Iduzza'nın geçirdiği son bir kriz üzerine, Giuseppe kararını verdi ve küçük kızla birlikte kiraladığı bir eşeğe binerek onu, şimdi Montalto'da oturan ama Kuzey'de modern bilim eğitimi görmüş, hemşehrisi bir hekimin çalıştığı Cosenza dışındaki hastaneye götürdü. Onu muayene eden hekimin parmakları altında Ida, hem utanıyor hem de gıdıklandığından gülüyor, çıngırak

gibi sesler çıkartıyordu. Muayene bittiğinde hekime teşekkür etmesi söylendiğinde, "Teşekkür ederim," derken kıpkırmızı oldu ve hemen babasının arkasına saklandı. Hekim, kızın sağlıklı olduğunu bildirdi. Ayrıca Giuseppe'den, bu krizler sırasında çocuğun ne kendini yaraladığını ne uluduğunu ne dilini ısırdığını ne de buna benzer kaygı verici belirtiler göstermediğini öğrenmiş olduğundan, merak etmek için hiçbir neden olmadığını kesinlikle söyledi. Bu krizler, diye açıkladı, hiç kuşkusuz geçici, vakitsiz isteri olaylarıdır, çocuk büyüdükçe kendiliğinden kesilecektir. Bu arada da, özellikle okullar yakında açılacağına göre, (daha bir yaşından beri Ida, onu bırakacak yeri olmayan annesiyle birlikte derslere girerdi) bu krizleri önlemek için, her sabah uyanınca alacağı bir yatıştırıcı ilaç verdi.

Ida ile Giuseppe dönüş yolunu neşeli ve kaygısız, Ida'nın arada bir o akortsuz, incecik sesiyle eşlik ettiği, baba dağarcığının her zamanki şarkılarını söyleyerek aldılar.

O günden sonra, olaylar, hekimin söylediklerini doğru çıkartacak biçimde gelişti. Iduzza'nın uysallıkla izlediği o basit yatıştırıcı tedavi, hiçbir olumsuz iz bırakmaksızın ancak küçük kızın iyi niyetiyle alt etmeyi başardığı hafif bir uyku ve duyu uyuşması vermekle yetinerek, etkisini gösterdi. O yazın tek krizinden sonra, bu garip hastalık hiç olmazsa o eski, şiddetli biçimiyle yinelenir gibi oluyorsa da ancak bir zamanlar başlangıç belirtisi sayılan haliyle bir tür, duyuların baş döndürücü donmasından ibaret kalıyor, bu donuş da küçük kızın yüzüne, sis gibi bir solgun örtünün inmesiyle belli oluyordu. Ama bunlar aslında o denli hızlı geçip gidiyordu ki, oradakiler, hatta Iduzza bile farkına varmıyordu; ne var ki, eski fırtınalı krizlerden farklı olarak, bu sezilmeyen belirtiler, küçük kızda hüzünlü, kaygılı bir gölge bırakıyor, sanki belirsiz bir suç işlemiş izlenimine kapılıyordu.

Hastalığının bu gibi yüzeysel belirtileri zamanla giderek seyreldi ve hafifledi. On bir yaşına doğru, yeniden dikkat çekecek kadar sık, yinelendi; sonra, ergenlik noktasını aşınca, doktorun söylediği gibi, bütün bütün kesildi, bitti.

Sonunda Ida, yatıştırıcı ilacı kullanmaz oldu ve eski, doğal haline döndü.

Belki uykusunun niteliğini değiştiren etken de, tedavinin kesilmesi oldu. Gerçekten, o tarihten başlayarak, gece gördüğü karabasanlar giderek şiddet kazandı, zaman zaman günlük yaşantısına da karışarak sonunda kızın gündüzlerini bir arkadaş gibi değil de, bir asalak veya hapishane gardiyanı gibi sarmaladı. Henüz çocukluğun tadı bulaşmış olan bu ilk düşler, kendileri hüzünlü görünmemekle birlikte genç kızın yüreğine hüznün köklerini salıyordu. Değişik biçimlerde sık sık yinelenen bir düşte, kendisini kırmızı bir cilaya batırılmış gibi kıpkırmızı renkte, çıplak bir bebeği bağrına basmış, sisle veya dumanla kararmış (fabrika, şehir veya banliyö) bir yerde koşar görüyordu.

1915 Dünya Savaşı, sakat bacağından dolayı Giuseppe'ye ilişmedi; ama bozgunculuğunun yarattığı tehlikeler, Nora'nın çevresinde korkuluk gibi uçuşup durdu, o kadar ki, Iduzza bile babasının kimi konuşmalarından (aile içerisinde, komplo hazırlarmışçasına alçak sesle söylenmiş bile olsa) çekinmeyi öğrenmişti. Gerçekten de, daha Libya Savaşı zamanında Cosenza kentinde, onun gibi bozguncu olup da tutuklanan ve hüküm giyenler vardı! İşte şimdi de gene kalkmış, parmağını dikerek konuşuyordu:

"...İtaati reddetmek giderek daha olağan hale gelecek ve o zaman şimdiki haliyle savaşın da ordunun da anısından başka bir şey kalmayacak. Ve bu zamanlar, yakındır. TOLSTOY!"

"...Halk, her zaman ağzına gem vurulması gereken canavardır, ancak sömürgecilikle ve savaşla tedavi edilir ve hukukla kapı dışarı atılır. PROUDHON!.."

Iduzza ise, resmî makamların emirleri üzerinde düşünmeye bile cesaret edemiyor, bu makamlar ona, babasını polisler aracılığıyla götürebilme gücüne sahip, aklının alamayacağı gizli ve yüce yaratıklar gibi görünüyordu... Anasını pek korkutan kimi söylevlere daha başlarken, Ida, titreyerek Giuseppe'ye yapışıyordu. Ve Giuseppe de kızını üz-

memek için, kimi tehlikeli konulara değinmekten aile içinde bile kaçınır oldu. Akşamlarını, her zamanki gibi az buçuk çakırkeyif olmakla birlikte, sevgili kızının derslerine yardımcı olarak geçirmeye başladı.

Savaş sonrası bir açlık ve salgın hastalık dönemiydi. Gene de her zamanki gibi, savaş, çoğuna tam bir felaket getirmesine karşılık, bazıları için de mali yönden kazançlı bir iş olmuştu (boşuna mı desteklemişlerdi savaşı?). İşte o sıralarda bu kişiler, kendi tehlikeye düşmüş çıkarlarını savunmak amacıyla *kara* birlikleri paraca desteklemeye başladılar.

Endüstri ülkelerinde bu tehlike özellikle işçilerden geliyordu; ama Kalabriya'da (Güney'in her yanında olduğu gibi) servetleri en çok tehdit edilenler, toprak sahipleriydi ki bunların çoğu geçmişte devlet topraklarına çeşitli yollara başvurarak el koymuş olan mütegallibelerdi. Buraları, çok zaman ekilmemiş, başıboş bıraktıkları tarlalar ve ormanlardı. İşte bu, köylülerle ırgatların, "toprakları işgali" dönemi oldu. Sözde işgal: Çünkü toprakları verimli hale getirip ektikten sonra, işgalciler, kanun zoruyla kovuluyorlardı.

Aralarından bu uğurda canını verenler oldu. Toprak sahiplerinin emrinde çalışan ırgatlara gelince; ücretleri (uzun toplumsal kavgalar sonucu elde edilebilmiş son *işçi anlaşmaları* uyarınca) örneğin şöyleydi:

On altı saatlik bir çalışma günü karşılığı, üç çeyrek litre zeytinyağı (kadınlara, yarısı).

Giuseppe'nin (Güney'deki Reggio ilinde) ana babası, aynı zamanda ırgat olarak gündelikle çalışan yarıcılardı. 1919 yılı Ağustos'unda, kız kardeşlerinden biri, kocası ve iki yeğeniyle, İspanyol gribinden öldü. Salgın kimi yörelerde korkunç bir iz bıraktı. Doktor yoktu, ilaç yoktu, yiyecek yoktu. Yaz sıcağı tüm şiddetiyle bastırmıştı. Ölü sayısı savaşta verilen ölü sayısını aşmıştı. Ve tabut için tahta yetiştirilemediğinden cesetler günlerce gömülmeden kalıyordu.

O dönemde Giuseppe aylığını olduğu gibi ana babasına gönderiyordu (ama hükümetin içinde bulunduğu güç durum dolayısıyla aylık bile düzenli olarak ödenemi-

yordu). O günlerin hayat pahalılığında üçü, salt Nora'nın kazancıyla yetinmek zorundaydılar. Gene de, kimi ailevi konularda bir dişi aslan gibi yiğit ve bir karınca gibi tutumlu olan Nora, ailesini, fazla sıkıntı çekmeksizin geçindirmeyi başarıyordu.

Savaş biteli henüz iki yıl olmamıştı ki Ida öğretmenlik diplomasını, geciktirmeden, tam zamanında aldı. Gene o yaz tatilinde, drahoması olmamasına karşın nişanlandı.

Nişanlısı, Alfio Mancuso, ailesinin tümünü 1908 depreminde yitirmiş bir Messinalıydı. O zamanlar on yaşlarında olan kendisi de, bir mucize eseri kurtulmuştu. Ailesine ve özellikle anasına duyduğu aşırı sevgiye karşın da, sonradan bu çok gerilerde kalmış yıkımdan pek yakınmıyor, hatta bu yıkım dolayısıyla ona yardım eden ve her zaman yardımcı olan talihiyle övünüyordu daha çok. Bu mucize (ki Alfio'nun her anlatışında yeni özellikler ve değişimler kazanmaktaydı) kısaca şöyle gerçekleşmişti:

1908 kışında, küçük Alfio, bir marangozhanede, kayık onaran bir ihtiyarın yanında çıraktı. Her ikisi de işyerinde gecelerlerdi, ustanın bir hamağı vardı, çocuk ise, eski bir yün hurca sarınır, yerde, talaşların üzerinde yatardı.

O akşam, ihtiyar, her zaman olduğu gibi, geç vakitlere değin işiyle uğraşırken (birkaç kadeh de yuvarlamıştı) çırak da hurca girmiş, uyumaya hazırlanıyordu; o sırada bir dalgınlığını yakalayan ustası, böyle anlarda hep yaptığı gibi avaz avaz bağırmaya başladı:

"Heey! Eşek kafalı sersem!"

Genellikle çırak, böyle bir küfrü karşılıksız bırakırdı; ama bu kez, çok kızmış, karşılığını yapıştırdı:

"Eşek kafalı sensin!"

Ve hemen (müthiş bir öngörüyle) hurcunu yakaladığı gibi ustasının korkusundan, dışarıya savuştu, usta da, elinde ikiye katlanmış bir halat, onu dövmek üzere ardından koştu.

Bu koşunun yapıldığı arazide, birbirine eşit uzaklıklarda dikili bir hurma ağacıyla bir direk bulunuyordu. İkisi arasında bir anlık tereddüt geçirdikten sonra (dikkat edilsin!) Alfio, hurma ağacını seçmiş, sonraki saniyede ken-

disini ihtiyara teslim olmaktansa, maymun gibi temelli yerleşmeye kararlı olarak ağacın tepesinde bulmuştu. Ustası ise ağacın altında beklemekten usanıp marangozhaneye döndü.

Uzatmayalım, saatler, saatler geçti, şafak yaklaştı! Deprem olduğu, Messina'yı da, marangozhaneyi de yerle bir ettiği, direği devirdiği zaman Alfio hâlâ hurcuna bürünmüş, ağacın tepesindeydi; hurma ise, Alfio Mancuso'nun içinde tünediği sık yapraklı dallarını çılgınca sarsıp sallandıktan sonra, sağ salim ayakta kalmıştı.

Belki de bu hurcun mucizevi uğurundan mıydı neydi? (Cicciuzzo Belladonna adlı bir binicininmiş eskiden) Her ne halse, daha o gün Alfio, ilk erkek çocuğuna Antonio (babası gibi) ve ikinci olarak da Cicciuzzo (yani Francesco) adını vermeyi kararlaştırmıştı; kız olursa ilk adı Maria (anası gibi), ikinci adı da Palma (hurma ağacı) olacaktı. (Daha küçüklüğünden beri en büyük isteği bir aile kurmaktı.)

Talihli olduğunun bir başka kanıtı da, tam askere alındığı sırada savaşın sona ermesiydi. Terhis işlemlerini yürütmek için yolu Roma'ya düşmüş, orada da, bir şirkette temsilci olarak iş bulmuştu. Bunu izleyen iş gezisi sırasında Cosenza'ya uğrayınca, ilk aşkıyla tanışmıştı işte.

Alfio ile müstakbel kayınbabası arasında hemen büyük bir dostluk kuruluverdi. Ida da, bazı yönleriyle babasına benzettiği talibine çabuk ısındı; nişanlısı, ancak politikayla ilgilenmemesi ve kafa çekmeye düşkün olmaması bakımından babasından ayrılıyordu. Yoksa her ikisi de gerek görünüş, gerekse davranışlarıyla, tıpkı kocaman köy köpeklerine benziyordu ve yaşamın sunduğu en ufak bir bağış karşısında, bu bağış boğucu sıcakta hafif bir esintiden ibaret bile olsa, bayram etmeye hazırdılar. Her ikisinde de, baba nitelikleri yanında ana nitelikleri de bulunmaktaydı; o kibirli, sinirli ve içedönük yaradılışıyla Iduzza'yı öteden beri ürkütmüş olan Nora'dan çok daha iyi analık ediyorlardı. Her ikisi de, dış dünyanın eza cefasına karşı onun bekçisiydiler; o içgüdüsel neşeleriyle, şakalaşmaya olan o çocuksu düşkünlükleriyle, yaradılış gereği pek arkadaş canlısı sayılmayan genç kız için yaşıt ve arkadaş yerini tutuyorlardı.

Nikâh, her zamanki gibi, başkalarına ve de damada duyulan saygı gereği, kilisede kıyıldı: Gene de, kendi hesabına dinle pek alışverişi olmayan damat, o bile, Nora Almagía'nın sırrını hiçbir zaman öğrenemeyecekti. Her ikisinin de yoksulluğu nedeniyle gelin, beyaz elbise yerine beli hafifçe yukarıda, ceketi sımsıkı oturmuş koyu yeşil bir yünlü tayyör giyiyordu. Ama ayağında beyaz deri iskarpinler, ceketinin altında yakası işlemeli beyaz bir bluz ve başında da, portakal çiçeklerinden küçük bir taca tutturulmuş bir ufacık tarlatan duvak vardı. Nora'nın armağanı olan (ki her ay, böylesine olağanüstü durumları karşılamak üzere ne bahasına olursa olsun, bir kenara birkaç liretçik ayırırdı), çantası ise, gümüş renkli örgü bir torbaydı. Tüm yaşantısı boyunca, daha önce olsun, daha sonra olsun Iduzza hiçbir zaman bunca şıklaşmamış, o gün olduğu gibi baştan ayağa yeniler giyinmemişti. Bundan da sonsuz bir sorumluluk duyuyor, gerek kilisede, gerekse onu izleyen tren yolculuğunda, iskarpinlerini lekelememeye veya eteğini buruşturmamaya son derece özen gösteriyordu.

Balayı gezisi (Napoli'ye bir-iki saatlik bir uğrak dışında) yeni evlilerin yerleşeceği Roma'ya gidişten ibaret kaldı; Alfio orada, San Lorenzo Mahallesi'ndeki iki odalı mütevazı konutu kendi başına hazırlamıştı. Iduzza, yalnız bedensel yönden değil, düşünceleri yönünden de tam bir bakireydi. Ömründe hiçbir erişkini çıplak görmemişti, ana babası hiçbir zaman onun önünde soyunmazlardı; ayrıca yalnız olduğu zamanlarda da, kendi bedeninden bile son derece utanç duyardı. Nora ona sadece, erkeğin çocuk yapmak için, vücuduyla kadının vücuduna girmesi gerektiğinden söz etmişti. Bu, gerekli bir işlemdi, uysallıkla boyun eğmeliydi, üstelik pek fazla acıtmazdı da. Ida da bir çocuk sahibi olmayı yürekten istiyordu.

Akşam, Roma'ya varışlarından sonra, damat odada soyunurken, Iduzza da bitişik salonda soyundu. Yeni geceliği içinde çekingen ve utangaç tavrıyla odaya girince, kocasını o erkeksi ve iri vücudunu, ayaklarına dek sarıp sarmalayan, onu (o çocuksu, güleç yüzüyle) vaftiz entarisi giymiş bebeklere benzeten upuzun geceliği içinde görme-

siyle, kahkahasını tutamadı. Damat ise kıpkırmızı kesildi ve şaşkın, kekeledi:

"Ne diye gülüyorsun?"

Gülmekten konuşamıyordu ki, aynı zamanda utancından o da mosmor kesiliyordu. Sonunda güçlükle karşılık verebildi:

"Ge...celi...ğe..." ve yeniden gülmeye başladı. Aslında onu güldüren, Alfio'nun gülünç (ve aynı zamanda acınası) görünüşü değildi, gecelik kavramıydı. Gerçekten de babası, hep köylüler gibi, geceleri iç çamaşırıyla (fanila, çorap ve uzun don) yatardı. Erkeklerin gecelik giyeceğini dünyada aklına getirmemişti genç gelin. Böyle bir giysinin, tıpkı eteklik gibi, salt kadınlara veya papazlara özgü olduğuna öylesine inanmıştı!

Az sonra ışığı söndürdüler: Karanlıkta, çarşafın altında gelin, damadın, uzun geceliğini ta kalçalarına dek sıyırdığını ve çıplak etini, nemli, sımsıcak, başka bir etle araştırdığını hissedince soluğunu tuttu. Ne denli hazırlıklı olursa olsun, gene de, özellikle bilinçaltında babası Giuseppe'ye benzettiği birisinin, ona böyle feci işkence etmesini dehşet verici buluyordu. Ama sesini çıkarmadı ve ona öylesine gözü kapalı güvendiğinden, üzerine çöken müthiş korkuyu yenerek, bıraktı istediğini yapsın. Ve o günden sonra her akşam, anası beslesin diye uysallıkla boyun eğen vahşi bir çocuk gibi, soğukkanlı ve hazır, kendini bıraktı. Sonra zamanla, evliliklerinin gerekli besini olan bu büyük akşam törenine alıştı gitti. Ayrıca Alfio da, o genç ve ateşli yaradılışına karşın, karısını öylesine sayıyordu ki, birbirlerini hiç çıplak görmediler ve hep karanlıkta seviştiler.

Ida, kendisi için her zaman bir sır olarak kalacak olan cinsel doyumu anlayamıyordu. Zaman zaman, üstünde bu çıldırtıcı sırla vahşileşmiş, altüst olmuş, soluk soluğa çabalayan kocasına sadece bir tür acıma duyduğu oluyordu. Onun önüne geçilmez, acıklı bir felakete uğruyormuş da yardıma çağırıyormuşçasına attığı son ve keskin çığlıkta, yüreği acımayla burkularak, kocasının hâlâ çocuk saçı gibi kıvır kıvır, sık, tere batmış saçlarını okşuyordu. Gene de, onca bekledikleri çocuk ancak dört yıl sonra geldi. Ve işte

bu dört yıl içerisinde, Alfio, kendi iş gezileri sırasında biraz da karısını fazla yalnız ve eli boş bırakmamak amacıyla Roma'da bir öğretmenlik için başvurmasını, açılan sınava girmesini destekledi. Yaradılıştan, el altından iş çevirme yeteneğine sahip olduğu için de, bakanlıktaki bir tanıdığı aracılığıyla, karısının sınavı kazanmasına yardımcı oldu ve karşılığını da o tanıdığa ticari kimi kolaylıklar sağlamakla ödedi. Bu da belki, Alfio'nun tek önemli başarısı oldu: Gerçekten de, kentleri köyleri ne denli heyecanla arşınlayıp durursa dursun (hep masaldaki o ünlü "değerli terzi"nin serüven düşkünü, gözü pek edasıyla yola koyulurdu), Alfio Mancuso her zaman için, önemsiz, yoksul ve göçebe bir işadamı olarak kalacaktı.

Böylelikle Ida, yaklaşık yirmi beş yıl sürdüreceği öğretmenlik mesleğine atılmış oldu. Öte yandan Alfio, uygun bir yer seçiminde ona yararlı olamadı. Ida kendi mahallesinde, San Lorenzo'da değil de, çok uzakta, Garbatella'ya doğru bir okulda yer bulabildi (sonradan, yıllar geçince, yıkımlar nedeniyle okulu Testaccio Sokağı'na aktarıldı). Tüm yol boyunca, tramvayların onu tartaklayan, iten kakan yabancı kalabalığı arasında yüreği korkudan güm güm atar ve sonunda bu mücadeleden hep yenik çıkar, hep geride kalırdı. Ama sınıfa girer girmez, sınıfın kendine özgü pis çocuk, sümük ve bit kokusu, kardeşçe, silahsız, erişkinlerin şiddetinden yoksun tatlılık ve uysallığı onu avutuverirdi.

Bu mesleğe başlamadan kısa bir süre önce, yağmurlu bir sonbahar günü, henüz birkaç aylık evli olan Iduzza, en üst kattaki odasında, aşağıdaki sokaklardan gelen şarkılar, ulumalar, silah sesleriyle yerinden sıçramıştı. Gerçekten de, Faşist "devrimi" günleriydi bunlar ve o gün (30 Ekim 1922) ünlü "Roma'ya yürüyüş" günüydü. Kente San Lorenzo Kapısı'ndan girmiş bulunan kara yürüyüş kollarından biri, bu Kızıl, işçi sınıfı sokağında, apaçık bir düşmanlıkla karşılanmıştı. Hemen öç almaya girişmiş, yol boyunca konutları yakıp yıkmış, oturanları tartaklamış ve karşı koyanların birkaçının da oracıkta canını alıvermişlerdi. San Lorenzo'da ölenlerin sayısı on üçtü. Ama aslında

bu, Faşizm'in, iktidara resmen el koyduğunu ilan eden zahmetsiz Roma yürüyüşünde, rasgele ve önemsiz bir olaydan ibaretti.

O saatte Iduzza evde yalnızdı ve komşu kadınlar gibi koştu pencereleri kapadı, Alfio'nun kundura boyası, cila ve vernik örnekleriyle orada burada dolaştığı düşüncesi onu dehşetten donduruyordu. Babasının öteden beri haber veregeldiği o ünlü evrensel devrimin patlak verdiğini sanıyordu. Ama Alfio eve her zamanki saatini şaşırmadan, neyse ki sağ salim ve her zamanki gibi neşeli döndü. Ve yemekte Iduzza ile olanları konuşurken, babası Don Giuseppe'nin verdiği söylevlerin hiç kuşkusuz yerinde ve doğru olduğuna değindi; ama bu arada aslına bakılırsa, grevlerdi, olaylardı, gecikmelerdi derken, şu son günlerde ciddi çalışmak, gerçekten onun gibi ticaretle uğraşan işadamları için büyük bir sorun halini almıştı. Sonunda, bugünden tezi yok, İtalya'da, güçlü bir hükümet kurulmuştu işte, halka düzen ve huzur getirecekti.

Çocuk-damat bu konuda bundan öte söyleyecek şey bulamadı ve çocuk-gelin de, onu soğukkanlı ve memnun görünce, daha fazlasını öğrenmek istemedi. Öğleden sonra sokakta kurşuna dizilmiş olanların cesetleri ise çarçabuk yakındaki Verano Mezarlığı'na gömülüvermişti bile.

İki-üç yıla kalmamış, basın özgürlüğünün, muhalefetin, grev hakkının kaldırılmasıyla, *Özel Mahkemeler* kurulmasıyla, ölüm cezasının yeniden konmasıyla vb. vb. vb. Faşizm kesin bir diktatörlüğe dönüşüvermişti.

1925 yılında Ida gebe kaldı, 1926 Mayıs'ında doğurdu. Çok zor ve tehlikeli doğumu, onu tüm bir gün ve gece boyu feci işkencelerle kıvrandırdı, hemen hemen tüm kanı boşaldı gitti. Ama esmer, topuz gibi, güzel bir erkek çocuk çıkardı ve Alfio da çocuğuyla övünerek herkese şöyle haber verdi:

"Dört kilo ağırlığında, olağandışı bir oğlum oldu, elma suratlı, sağlıklı bir oğul."

Bu ilk çocuktan sonra, evlilikleri başka meyve ver-

medi. Önceden kararlaştırıldığı gibi, ilk adı, baba tarafından büyükbabasının adı, Antonio oldu; ama daha başlangıçtan beri ona genellikle Nino, daha çok da Ninnuzzu veya Ninnarieddu dediler. Her yaz Ida kısa bir süre için, yavrusunu alıp Cosenza'ya dönüyor, orada dedesi, o bildik ninnileri ve özellikle de "yarın Reggio'ya gideriz" ninnisini değiştirerek söylüyordu:

"...paticikler satın alırız
Aziz Ninnuzzu Yortusu'nda dans etmeye."

Iduzza ile Ninnarieddu'nun bu yaz ziyaretleri, Giuseppe Ramundo'nun, bitmez tükenmez sanılan, oysa ki son yıllarda giderek azalan o keyifli köpek neşesini canlandırıyordu. İyi niyeti, aslında, özellikle başlangıçta, ona hırsızlık gibi gelen, Iduzza'nın yokluğuna, çaresiz dayanmasını sağlamıştı. Ama alt etmeye çabaladığı bu sıkıntılarına, Faşist "devrim"in yerleşmesi eklenmiş ve onu bir hastalıktan da beter çökertmiş, yaşlandırmıştı. Düşünü kurageldiği (ve son zamanlarda neredeyse kapıya dayandığını sandığı) öteki DEVRİM'in yerine bu uğursuz soytarılığın zafer kazanması, ona her gün midesini altüst eden berbat bir lapayı çiğneyip durmak gibi geliyordu. 1922'de hâlâ direnen, işgal edilmiş topraklar, kesin bir hoyratlıkla köylülerin elinden alınarak eski, zengin sahiplerine geri verilmişti. Ve bu zenginlerin haklarını korumaya kalkışan birliklerde (işte en kötüsü buydu) yoksullukta ötekilerden hiç geri kalmayan, ama yoksul benzerlerine saldırmak için parayla, propagandayla hayvanlaştırılmış pek çok göçebe ve çaresiz ana kuzusu bulunmaktaydı. Giuseppe'ye, düşünde bir güldürü okuyormuş gibi geliyordu. Kentte ona en iğrenç gelen (ve son yıllarda, korkudan azıcık başları eğilmiş olan) kişiler, krallığını yeniden ele geçirmiş hükümdarlar gibi göbeklerini şişirerek, herkesten saygı görerek, bildirileriyle bezenmiş duvarların arasında, kışkırtıcı bir çalımla dolanıyorlardı...

Gene de Öğretmen Ramundo, Nora'nın giderek bozulan sağlık durumunu daha da kötüleştirmemek, onu kaygı-

landırmamak için okulda olsun, evde olsun, tanıdık hemşehriler arasında olsun, kendisini olanlara körü körüne boyun eğmiş göstermeye çabalıyordu. Buna karşılık da, ayrı, küçük bir çevreye dadanmıştı, hiç olmazsa orada içini, düşüncelerini alabildiğine dökebiliyordu. Bu, en aşağı sınıftan, pis bir meyhaneydi, üç-dört masadan ve dinlenmemiş bir fıçı kırmızı şaraptan başka bir şeyi olmayan bir yer. Giuseppe'nin öteden beri tanıdığı meyhaneci, bir anarşistti. Ve Giuseppe ile gençlik anılarını paylaşıyordu.

Bu meyhanenin tam olarak yerini öğrenemedim. Ama bir zamanlar birinden, kent dışına çıkan bir tramvayla, hatta belki de dağın yamacına tırmanan bir dişli tramvayla gidildiğini duymuştum. Ve her zaman, o leş ve nemli salonunda, taze şarap kokusuna, o kırlara özgü bey armudu ve kereste kokusunun, hatta belki de kıyı dağlarının ötesinden deniz kokusunun karıştığını hayal etmiş durmuşumdur. Ne yazık ki ben bugüne dek bu yerleri ancak haritadan tanıyabildim ve belki Ramundo Dede'nin meyhanesinin yerinde de şimdi yeller esmektedir. Bildiğim kadarıyla meyhaneye devam eden birkaç kişi, çiftlik ırgatları, göçebe çobanlar ve birkaç da kıyı balıkçısıydı. O çok eskilerden kalma Yunan ve Arap sesleri karışık lehçelerini koruyan kişiler. Ve son derece duygulanarak *aldatılmış yoldaşlar* veya *benim kardeşlerim* diye adlandırdığı bu içici dostların samimi çevresinde o kabına sığmaz neşesine dönüyor ve şimdi gerçekten tehlikeli sırlara dönüştüğünden daha da heyecan verici nitelik kazanmış o delikanlılık ülkülerini dile getiriyordu. Sonunda, daha iyi yazılamaz saydığı ve hiçbir zaman okulda çocuklara öğretmesi nasip olmamış kimi dizeleri okumak, içini dökmek olanağına kavuşmuştu:

"...ve bizler zaferin şiddetinde düşeceğiz
geleceğe yeni bir yaşam açarak
kandan yeni tarihi fışkıracaktır
Anarşi'nin!"...

"...Bizler sayısız paryalarız kol kol
Hizmete lanetlenmiş solgun kişileriz

ama başlarımız dik, bayrakları açtık
eşitlik getirecek bir geleceği fethe yürüyoruz!"

Ama bu toplantılarda heyecanın doruğuna eriştiği an dışarıdan kimsenin onları duymayacağına güven getirdikten sonra, oradakilerin, hep bir ağızdan alçak sesle şarkı söylemeleriydi:

"Devrim yapılacak
kara bayrak dalgalanacak
anarşi-ii uğruna-aa!!"

Gerçekten de bunlar zavallı anarşi özentileriydi ve zararlı eylemleri de buradan öteye gitmiyordu. Ama sonunda, gene de ele verme alışkanlığı ta Cosenza'ya dek ulaştı. Meyhaneci günün birinde yakalanıp içeri tıkıldı; meyhane kapatıldı ve Giuseppe de, açıkça bir bahane ileri sürülmeksizin, hatta sözde saygınlık da görerek, 54 yaşında emekliye ayrılıverdi.

Evde karısına karşı kendisine gösterilen bu saygıya inanır gibi davrandı; çocukların masallara kanması gibi, karısını kendi bulduğu nedenlerle kandırmaya çalıştı. Pek tabiidir ki ne gizli meyhanesinden ne de sürekli olarak hiç olmazsa kısmen kendisini sorumlu bulduğu akıbeti konusunda kaygılandığı meyhaneci arkadaşından söz açtı. Ama gerçekte, Nora'dan başka içini dökeceği kimsesi de olmadığından, onları kimseyle konuşamadı.

Uğradığı kişisel haksızlıkta ise en ağır gelen şey, ne gördüğü zarar ne de zorunlu aylaklığıydı (ona göre, öğretmenlik son derece zevkli bir işti). Gerçekten de, bu belalar, hatta içeri tıkılmak, hüküm giymek tehlikesi bile doğal düşmanlarından, Faşistlerden geliyordu. Ama kendi küçük sofra arkadaşları, kardeş dedikleri arasında bir casusun, bir hainin gizlenmiş olması, bu kuşku, onu hepsinden beter umutsuzluğa düşürüyordu. Kimi saatlerini, yazın gördüğü zaman torunu Ninnuzzu'ya armağan etmek üzere tahta oyuncaklar yapmakla dolduruyordu. Ayrıca, özellikle Nora'yı sevindirmek için bir de radyo satın almış-

tı; öyle ki, akşamları her ikisinin de, gezici kumpanyalara gittikleri günlerden beri tutkunu oldukları operaları dinleyebiliyorlardı. Bununla birlikte, kendisini çileden çıkartan haberler başlar başlamaz, karısına radyoyu kapatmasını söylüyor, o da istemeye istemeye kapatıyordu. Öte yandan Nora, sinirleri son derece laçkalaşmış, her zamankinden huysuz, tersti; hatta kocasına eziyet ediyordu. Kimi zaman çileden çıkıyor, mesleki yetersizliğinden ötürü işinden attıklarını suratına bağırıyordu! Ama bu türden ağır sözlere adamcağız, şaka yollu karşılık vermekle yetiniyor (karısı da dayanamayıp gülümsüyor) ve fazla üzerinde durmuyordu.

Sık sık, kadını böylesine bitkin, dertli gördükçe, aşağıya, Aspromonte'ye inip ana babasının yanına yerleşmeyi öneriyordu. Ve bu yolculuğu da bir masal gezisi gibi, büyük bir deniz gezisi vaat eden zengin bir gemici edasıyla öneriyordu. Oysa gerçekte fazlasıyla çaptan düşmüş ve yola çıkacak bedensel gücü bile kendinde bulamaz olmuştu. Son zamanlarda, tıpkı kocaman, renkli bir tavuskuşuna dönmüş, sağlıksız ve akıl almaz biçimde şişmanlamıştı.

Meyhaneye filan adım attığı yoktu, evde bile Nora'ya saygısından, fazla içmekten kaçınıyordu; ama hastalık halini almış alkol susuzluğunu herhalde gizli bir yerlerde gideriyor olmalıydı. Her gün, Cosenzalılardan birkaçı, ona yıpranmış pelerini içinde, hep yalnız başına ayyaş bakışlarıyla topal topal yürür ve ikide bir sendeleyip duvara yaslanırken rastlardı. 1936'da karaciğer sirozundan öldü gitti.

Aradan çok geçmeden, Roma'da, henüz genç yaştaki Alfio, yaşlı dostunu ölümünde yalnız bırakmadı. Habeşistan'a gitmişti –son zamanlarda İtalya'nın ilhak ettiği– ve öylesine geniş kapsamlı iş tasarıları vardı ki, mallarını tüm Avrupa'da satmayı öngörmekteydi. Ne var ki, yirmi gün sonra, yemek yemesini engelleyen ve ateşini yükselten sürekli, iç paralayıcı bir bulantı yüzünden, tanınmayacak derecede zayıflamış, bitkin, Roma'ya döndü. Önceleri Afrika'da bir hastalığa yakalandığı sanıldıysa da, incelemeler kanser olduğunu ortaya çıkardı; belki de nicedir farkında olmadan içinde dal budak salmış, sonra da, hep sağlıklı ve

genç vücutlarda yaptığı gibi, çarçabuk ve amansız, şiddetle darbesini indirmiş bir kanserdi bu.

Durumu kendisine bildirilmedi: Ülserden ameliyat edildiği, iyileşmeye yüz tuttuğu söylendi. Gerçekte, ameliyat etmek üzere açmışlar, ama yapacak bir şey olmadığından hemen kapatmışlardı. Son günlerinde bir iskelete dönmüştü ve kısa bir süre için hastanedeki yatağından kalktığında, öyle upuzun ve ipince, daha genç, sanki yeniyetme bir delikanlı gibi duruyordu.

Bir defasında Iduzza onu, hıçkırır ve "Hayır! Hayıır! Ölmek istemiyorum!" diye, şu bitkin halinden umulmayacak bir şiddetle haykırır bulmuştu. Anlaşılan rahibenin biri, onu iyi bir ölüme hazırlamak için, gerçeği az buçuk çıtlatmıştı. Ama yaşama isteği öylesine güçlüydü ki, avutucu yalanlarla kandırmak hiç de zor olmadı.

Başka bir defa da (sonuna doğruydu, artık burnundan tüple oksijen vermeye başlamışlardı), uyuşturucu ilaçların etkisinde yarı kendinden geçmiş yatarken, Ida onun, kendi kendine konuşur gibi şöyle dediğini duydu:

"Anacığım, çok dar bu ölüm, çok. Nasıl geçeceğim ben buradan? Fazla şişmanım ben."

Son günlerinde bir sabah, biraz kendini toplar gibi oldu ve zayıf, uyumlu bir sesle, özlemle şımarıklık arası, Messina'ya gömülmek istediğini bildirdi. Böylece, miras olarak bıraktığı çok az paranın tümü de bu son isteğini yerine getirme uğruna harcandı gitti.

Can çekişmesi iki aydan az sürmüştü ve morfîn, çektiği acıları hafifletti.

Afrika seferinden, oğluna birkaç eski gümüş para ve ganimet olarak da, Ida'nın alıkoymak bile istemediği ve Nino'nun sokaktaki düşman çeteleri korkutmak üzere suratına takıp,

"Habeşistan'ın
kara suratlısı
maramba burumba bambuti mbui!"

diye türkü çağırarak saldırıya geçtiği kara bir Habeş mas-

kesi getirmişti, sonradan onu bir su tabancasıyla değiş-tokuş etti.

Ida, vahşilere kimi şeytanların varlığını anımsatan bir sözcükmüş gibi, onda akla sığmaz, kutsal ve ad konamaz bir biçim izlenimini yaratan *kanser* sözcüğünü hiçbir zaman ağzına alamıyordu. Onun yerine, mahalleden öğrendiği *yüzyılın hastalığı* deyimini kullanıyordu. Kocasının neden öldüğünü soranlara, korkuları zihninden uzaklaştırmak için başvurduğu o küçük şeytan kovma kurnazlığını bile yeterli görmediğinden, alçaltılmış ve titrek bir sesle, "*yüzyılın hastalığından*" karşılığını veriyordu.

Giuseppe ile Alfio'nun birbiri ardından ölümü onu korkusuyla karşı karşıya bırakmıştı. Hep çocuk kalmış bir insandı, şimdi babası da yoktu artık. Gene de öğretmenlik ve aile analığı görevlerini özenle, şaşmadan yerine getirmeye çabalıyordu; olgunluk gerektiren kimi işlerin onun gibi bir çocuk tarafından görülmesinin yarattığı tek zorlanma belirtisi, hiçbir zaman doğru dürüst yıkanmamış kaba ve güdük ellerindeki sürekli titremeden ibaret kalmıştı.

İtalya'yı Krallıktan İmparatorluk düzeyine çıkartan Habeşistan'ın ilhakı, bizim yaşamla didişen küçük öğretmen için Kartaca savaşları kadar uzak bir olay olarak kalmıştı. Ona göre Habeşistan demek Alfio'nun, talihi izin verseydi, söylendiğine göre, özel yağlar, cila ve hatta kundura cilası ticareti yaparak (okulda öğrendiklerinden Afrikalıların, iklim nedeniyle yalınayak dolaştıklarını anımsasa bile) zengin olacağı bir yer demekti. Ders verdiği sınıfta, tam kürsünün üzerinde, duvarın ortasında, çarmıha gerilmiş İsa tasvirinin yanı başında, imparatorluğun kurucusunun ve imparator kralın büyütülmüş ve çerçevelenmiş fotoğrafları asılıydı. Bunlardan birincisinin başında, bol saçakları sarkmış, önünde kartal işareti bulunan bir fes vardı. Ve böylesine bir başlık altında suratı, arsız denecek kadar safça bir ifade takınmış; sözde klasik kumandan maskesine bürünmeye kalkışıyordu. Ama gerçekte, çenenin aşırı fırlaklığıyla, çene kemiklerinin zoraki gerilmesiyle ve göz çukurlarında iri iri açılmış gözbebekleriyle daha çok acemi erleri korkutan bir çavuş veya bir onbaşı rolüne çıkmış

güldürü oyuncusunu andırmaktaydı. İmparator krala gelince; onun da anlamsız yüz çizgileri, doğuştan yaşlı, gelirini biriktirmiş bir taşra kentsoylusunun kıt akıllılığından başka bir şeyi ifade etmiyordu. Bununla birlikte Iduzza'nın gözünde, bu iki kişinin görüntüleri (bir bakıma ona göre sadece Kilise'nin gücünü temsil eden İsa'dan geri kalan yeri olmaksızın) salt otoritenin veya yasaları kuran ve boyun eğmeye zorlayan soyutlamanın simgesiydi. O günlerde, üst makamlardan gelen talimat uyarınca, karatahtaya koca koca harflerle, üçüncü sınıf öğrencileri için yazı örneği olarak şunları yazıyordu:

"Duçe'nin şu sözleri temiz deftere üç kez kopya edilecek:

Ey lejyonerler, askerler, kılıcınızı ve yüreklerinizi kaldırınız, on beş yüzyıl sonra Roma'nın tarihsel tepelerinde İmparatorluğun yeniden kuruluşunu selamlayınız!

Mussolini"

Bu arada, İmparatorluğun yeni kurucusu da, kendi yönünden mesleğinde attığı bu kocaman adımla, ayağını onu yıkımın ve ölümün en aşağılık utancına sürükleyecek olan tuzağa kaptırmış bulunmaktaydı. Gerçekten de, tam bu adımda şimdiki suç ortağı ve gelecekteki patronu, Büyük Reich'ın öteki kurucusu da onu bekliyordu çünkü.

Bu iki, yaradılış yönünden farklı, uğursuz sahtekârın arasında gene de, kaçınılmaz benzerlikler vardı. Bu benzerliklerden en belirgini ve acıklısı da, temelde yatan bir zayıf noktaydı: Her ikisi de, iç dünyaları yönünden başarısızlığa uğramış, köle yaradılışlı kişilerdi ve bu aşağılık duygusunun yarattığı öç alma tutkusu onlarda adeta hastalık haline dönüşmüştü.

Böylesi bir duygunun, kurbanını içeriden gizli gizli, büyük bir vahşetle durmadan kemirdiği ve çokluk, karşılığını da düşlerle ödediği herkesçe bilinen bir şeydir. Mussolini de, Hitler de, kendilerince iki düşseverdi ama yaradılış yönünden aralarındaki başkalık burada kendini göstermektedir. İtalyan "Duçe"sinin düşünde yatan, (maddesel

hayat görüşüne tıpatıp uyan) bir güldürü şenliğiydi; bayraklar, borazanlar arasında sahtekâr kölelerin bu en alçağı, kukla düzeyine ininceye dek alçaltılmış bir canlı kalabalığın üzerinde, eski çağların kimi kutsallaştırılmış kölelerinin (Sezarların, Augustusların) rolünü oynayacaktı. Buna karşılık (tekdüze bir cana kıyma ve pis şiddet tutkusuna bulaşmış olan) ötekiyse, yarı bilinçsiz olarak tümüyle şekilsiz bir düş kurmaktaydı: Bu düşte, her canlı yaratık (kendisi dahil) işkence görüyor ve kokuşma derecesine dek alçaltılıyordu. Ve sonunda, -Büyük Son'da- dünyada yaşayan halkların tümü (Cermen halkı dahil), çürümüş ceset yığınlarına dönüşüyorlardı.

Bilindiği gibi, düşleri yaratan merkez, temellerini çok zaman, uyanıklık halinin ve geçimişin çöplerine, kalıntılarına dayandırır. Ama Mussolini örneğinde, bu malzeme, yüzeyselliği yönünden apaçık ortadaydı; Hitler örneğinde ise, altüst olmuş belleğinin kim bilir hangi köklerine sıvaşmış, dolanmış bir hastalık karmaşası gösteriyordu. Özgeçmişi biraz eşelenince ortaya çıkacak adinin adisi, kıskanç, dar kafalı tipine bakılınca, bu kökleri kısmen topraktan gün ışığına çıkartmak zor olmasa gerek... Ama bu kadarı yeter. Belki, Faşist Mussolini, Nazi Hitler'in kanadı altında giriştiği Habeşistan'ı ilhak eylemiyle (ki bunu sonradan İspanya'daki öteki ortak girişim izleyecektir) kendi karnaval arabasını, ötekinin cenaze arabasının peşine artık ayrılmamak üzere takmış olduğunun farkında değildi. Köleliğinin ilk sonuçlarından biri, kısa bir süre sonra ulusal yaftasının ve kendi türünün, *Romalılık* yaftasının yerini, yabancı, başkalarına ait bir yaftanın, *ırk* kavramının alması olmuştur. Ve böylelikle 1938'in ilk aylarında, İtalya'da da, Yahudilere karşı bir kampanya, gazetelerde, yöresel örgütlerde ve radyoda boy göstermeye başladı.

Giuseppe Ramundo, öldüğünde 58 yaşındaydı; 66'sında olan Nora, dul kaldığında zaten emekliye ayrılmıştı. Mezarlara karşı duyduğu bir tür kutsal korku, onu kocasının mezarını ziyaret etmekten alıkoyuyordu; ama şurası kesin-

dir ki, onu Cosenza şehrine bağlayan en sağlam bağ, ne de olsa orada, o mezarlıkta kalan kocasının yakınlığıydı.

Artık ini haline gelen o eski evden bir daha hiç çıkmak istemedi. Hemen hemen sadece sabah erkenden alışverişe ya da emekli aylığını alacağı veya her zamanki gibi Giuseppe'nin çok yaşlanmış ana babasına postayla para göndereceği günler çıkar olmuştu. Onlara da, Ida'ya olduğu gibi, uzun mektuplar yazıyor ve iki ihtiyar okuma bilmediklerinden bu mektupları başkalarına okutmak zorunda kalıyorlardı. Ama mektuplarında, dolaylı ve çekimser bir yoldan da olsa, gelecek konusunda duyduğu amansız korkulara değinmekten titizlikle sakınıyordu: Zaten her yerde casusların gizlendiğinden, her davranışının gözetlendiğinden kuşkulanır olmuştu. Ve sık sık yazdığı bu uzun mektuplarında, türlü yollardan hep aynı kavramı yinelemekten başka bir şey yaptığı da yoktu:

"Şu kadere bakın, ne garip, doğaya ne denli aykırı düşüyor! Benden sekiz yaş genç bir adamla evlenmiştim, doğal yasa uyarınca, önce benim ölmem ve başucumda O'nun beklemesi gerekirdi. Oysa O'nun ölümüne tanıklık etmek, bana düştü."

Giuseppe'den söz ederken hep büyük harfle O diye yazıyordu. Yazış tarzı çok süslüydü, aynı şeyleri yineliyordu ama bir tür soyluluktan da yoksun değildi: Yazısı uzun, ince, adeta zarifti. (Bununla birlikte sonuna doğru, mektupları giderek kısaldı. Üslubu tutarsız, dağınık bir niteliğe büründü. Yazısı da, titrek ve eğri büğrü, ne yöne gideceğinde kararsız, kâğıdın üzerinde yalpalanır oldu.)

Bir yazı yazma tutkusu olarak zamanını dolduran bu uğraşı ötesinde, tek eğlencesi resimli dergilerle aşk romanları okumak veya radyo dinlemekti. Zaten bir süredir Almanya'da ırk konusunda şiddet ve baskı eylemlerinin başlaması, çok eskiden kalma korkularını gerçekleştirecek kesin bir belirti olarak, onu ürkütmüştü. Ama 1938 ilkbaharına doğru İtalya da, Musevi düşmanı propagandanın resmî korosuna katılınca, yazgısının giderek büyüyen bir umacı gibi, günden güne kapısına daha çok yaklaştığını görür gibi oldu. Haber spikerleri, o çınçın öten, tehdit dolu sesleriyle

sanki şimdiden evine bilfiil doluşmakta, panik yaratmaktaydılar; ama gene de gafil avlanmak için haberleri ille de izlemeye zorluyordu kendisini. Ve günlerini, akşamlarını, tetikte, inine sinmiş, ulusun mu, sussun mu kestiremeyen kana susamış bir kurt yavrusu gibi haber saatlerini kollayarak geçiriyordu.

Catanzaro'dan gelen kimi faşist görevliler bir gün, yakında tüm İtalya Yahudilerinin sayımının yapılacağı ve Yahudi olanların kendilerini tanıtmaya zorunlu tutulacağı söylentisini yaydılar. Ve işte o andan sonra Nora, hükümetin Yahudilerin kendini tanıtması için kesin bir süre vererek duyuracağı resmî bildirisini işitir korkusuyla bir daha radyosunu açmadı.

Yaz başlangıcıydı. 68 yaşına gelmiş olan Nora, daha geçen kıştan beri, nicedir çektiği damar sertliğinin giderek bastırmasından şikâyetçiydi. Başkalarına karşı tavırları da (eskiden, gerçi çekingendi, ama her zaman yaradılıştan gelme bir uysallıkla, tatlılıkla karışıktı) öfkeli, haşin bir tutuma dönüşmüştü. Selam verenin selamını almaz olmuştu artık. Şimdi büyümüş ve öteden beri sevegeldiği eski küçük öğrencilerinin bile. Kimi geceler, bunalım geçiriyor, tırnaklarıyla geceliğini yırtıyordu. Hatta bir gece, uykusunda yatağından bile düşmüş, kendisini yere uzanmış, başı uğul uğul, ağrılar içinde buluvermişti. Çok zaman, en saf davranış ve sözlerden bile gizli birtakım aşağılamalar vehmederek gazaba geliyor, tersleniyordu.

Yahudilere karşı beliren tehlikeler içinde en yakın gördüğü ve onu en çok korkutan, sayım için kendini ele verme zorunluluğuydu! Yakın ve uzak gelecekte öngörebildiği tüm öteki tehlikeler, en belalı ve iğrençleri bile kafasında, titrek hortlaklar gibi birbirine karışıyordu da, bunlar arasından şu tek buyruk dehşetiyle onu donduruyordu! Öteden beri, büyük bir ayıpmış gibi gizleyegeldiği o uğursuz sırrını herkesin önünde, uluorta kendiliğinden açıklama düşüncesi, ona, hayır, imkânsız, dedirtiyordu. Gazeteleri görmediğinden, artık radyo da dinlemez olduğundan, o ünlü buyruğun şimdiye dek ilan edilmiş ve yürürlüğe geçmiş olacağından (aslında henüz hiçbir ırk karar-

namesi çıkartılmış değildi) kuşkulanıyor, hatta içine kapandığı yalnızlıkta, ele verme süresinin bile dolduğuna kendini inandırıyordu. Gene de, bu konuda bilgi edinmekten, hele hele Belediye'ye başvurmaktan kaçınıyordu. Her yeni günle, kendi kendine yineliyordu: "İmkânsız bu." Sonra günü, resmî dairelerin kapanış saatine değin bu yılgınlık içinde geçirip ertesi gün gene aynı ve değişmez sorunlarla karşı karşıya buluveriyordu kendisini. Geç kaldığı ve kim bilir hangi cezalara hedef olacağı inancı öylesine içinde yerleşmişti ki, takvimden, tarihlerden, güneşin her gün doğmasından da korkmaya başladı. Ve günler, hiçbir kuşkulu belirti göstermeksizin geçip gittiği halde, her saniyeyi yakın ve korkunç bir olayın bekleyişi içinde yaşadı. Belediye'ye, bu ihmalinden ötürü hesap vermeye çağırılacağını ve sahte bildiriden ötürü, yalanının resmen ilan edileceğini bekliyordu. Ya da bir Belediye veya karakol görevlisi onu almaya gelecekti veya doğrudan doğruya tutuklanacaktı, her an bekliyordu.

Evden hiç çıkmaz oldu, günlük alışveriş için bile, bu işle kapıcıyı görevlendirdi; bir sabah, kadıncağız, bir istediği var mı diye sormak için kapısına geldiğinde, hayvan gibi uluyarak onu kovdu, elindeki fincanı da arkasından savurdu. Ama hiçbir şeyden kuşkulanmayan ve ona öteden beri saygı duyan çevresi, bu hoyrat davranışlarını, kocasının ölümünden duyduğu acıya bağlayarak hoşgörüyle karşılıyordu.

Asılsız izlenimlerden azap çekmeye başladı. Beynine zorlukla çıkan kanı, sertleşmiş damarlarında uğultuyla attıkça, sokak kapısına şiddetle vurulduğunu veya merdivenlerden ağır solukların ya da adımların çıktığını duyar gibi oluyordu. Akşamları, ansızın elektriği yakıveriyor, zayıflamış gözleri eşyayı ve gölgelerini onu uykusunda yakalayıp tutuklamak için gelmiş silahlı hafiyelerin veya casusların kıpırtısız görüntüleri gibi gösteriyordu. Ve bir gece, uykusunda ikinci kez yatağından düşünce, bu adamların gizlice girip onu yere attıklarını, şimdi de evin içinde dolaştıklarını sandı.

Cosenza'dan ayrılmak, başka yere taşınmak aklına

gelmiyor değildi. Ama nereye ve kimin yanına? Padova'ya, bir-iki Yahudi akrabasının yanına, imkânsız. Roma'ya, kızının yanına veya Reggio köylerine, kayınbabasıyla kaynanasının yanına, ama oradaki yabancı varlığı her zamankinden çok göze batacak, kayıtlara geçecek, üstelik ötekileri de tehlikeye atacaktı. Sonra da, yaşlı, sinir hastası, kuruntulu, üstelik kendince bunca kaygısı ve sıkıntısı olan bir kadını kim ne etsin? Çocuklundan beri hiçbir zaman kimseden bir şey istememişti, hep bağımsız yaşamıştı. Padova'daki Yahudi mahallesinde, yaşlıca bir hahamdan duyduğu iki dizeyi aklından çıkarmamıştı:

Başka insanlara muhtaç olan insan mutsuzdur!
Sadece Tanrı'ya ihtiyacı olan insana ne mutlu.

O halde başka bir kente veya adı bilinmedik bir yöreye mi çekip gitmeli, kimsenin tanımadığı bir yere? Ama nereye gitse kendisini tanıtması, kimliğini belirtmesi gerekirdi. Irk yasalarının yürürlükte olmadığı bir dış ülkeye kaçmayı tasarladı. Ama yurtdışına hiç çıkmamıştı, pasaportu yoktu; pasaport almak demek de, nüfus kayıtlarının araştırılması, polis, gümrük soruşturması demekti: Hepsi de bir kanun kaçağıymışçasına kendisini ürküten yerler ve resmî dairelerdi bunlar.

Belki herkesin sandığı gibi yoksul bir kadın değildi o. Bu yıllarda (hastalık veya beklenmedik başka durumlarda kendi bağımsızlığını garantiye almak için) her zamanki gibi, biriktirdiği paraları azar azar bir köşeye koymuştu, şimdi üç bin lireti vardı. Üç tane binlik liret halindeki bu parayı, bir mendilin içine dikmiş, gece yastığının altında saklıyor, gündüzleri de çorabının altına iğneyle tutturup üzerinden hiç ayırmıyordu.

Zaten epeyce bulanık, üstelik tecrübesiz aklında, bu miktar parayla hangi yabancı ülkeye isterse, hatta pek uzak, bilinmedik tropik ülkelere bile gidebileceğini sanıyordu! Zaman zaman, küçük bir çocuk gibi, daha kızlığında kurduğu olmayacak düşlerde erişilmez yücelikler olarak gezindiği kentlerin hayalini kurmaya başlıyordu: Londra,

Paris! Ama ansızın aklına, şimdi yalnız olduğu geliveriyordu. Yalnız, yaşlı bir kadın, o çılgın, kalabalık, büyük kentlerde yolunu nasıl bulabilirdi ki?! Yanında Giuseppe olsaydı başka, o zaman çok güzel gezerlerdi! Ama Giuseppe yoktu artık, o koskocaman, iriyarı adamcağız, toprağa karışmış gitmişti. Korktuğu anlarda, bir zamanlar kocasının yaptığı gibi, "Seni budala seni! Seni çılgın seni!" diyerek onu yatıştıracak kimsesi yoktu.

Kendi kendine istediği kadar çeşitli önerilerde bulunsun, tüm kıtaları, ülkeleri bir bir gözden geçirsin, onun için şu koskoca dünyada, gidecek tek bir yer yoktu. Gene de günler geçtikçe, kaçma gereği ve tutkusu, o dengesiz beyninde giderek daha köklü yerleşiyordu.

Son aylarda, belki de radyodan, tüm Avrupa'daki Yahudilerin Filistin'e göç ettiği kulağına çalınmıştı. Siyonizm konusunda, hiç mi hiç bildiği yoktu, hatta bu sözcüğü bile biliyor sayılmazdı. Ve Filistin konusunda da, tek bildiği, İbranilerin Tevrat'ta yazılı anavatanı ve başkentinin de Kudüs olduğuydu. Gene de, İbrani halkı arasında, kaçak bir İbrani kadını olarak kendisine kucak açabilecek tek yerin Filistin olduğu sonucuna vardı.

Ve yaz sıcakları iyice bastırırken, bir akşam birdenbire, hemen o anda, pasaportsuz bile olsa, kaçmaya karar verdi. Sınırı gizlice aşacaktı veya yasadışı kaçak öykülerinden kulağına çalındığı gibi, bir geminin ambarına gizlenecekti.

Yanına hiçbir şey almadı, yedek çamaşır bile. Çorabının altına her zamanki gibi gizlediği üç bin lireti üzerindeydi nasıl olsa. Ve son anda, Giuseppe'nin kışları giydiği o eski Kalabriya pelerinlerinden biri –hâlâ kapıdaki vestiyere asılı– gözüne ilişince, soğuk yerlere gidecek olursa belki gerekir diye katlayıp koluna alıverdi.

Hiç kuşkusuz daha o an aklını yitirmişti. Ama bu arada gene de Cosenza'dan Kudüs'e karayoluyla gitmenin imkânsızlığını hesaplamış olmalı ki, tek çözüm yolu olarak gemiye binmeyi seçmişti. Biri onu, sırtında, mavi desenli, siyah suni ipekten, eski, yazlık entarisi, dosdoğru Paola kıyısına giden son akşam tramvayında gördüğünü hayal meyal hatırlıyor. Sonradan da o yörede bulundu zaten. Belki de, bu

limansız kumsal boyunca, bir süre, gemilere miço girmek hevesiyle evinden kaçmış beş yaşındaki bir çocuktan daha dağınık ve şaşkın, Asya bandıralı bir ticaret gemisi aranarak dolandı durdu.

Herhalde, şurası bir gerçek ki, onun durumundaki bir kadından umulmayacak bir dirençle, varış istasyonundan başlayarak uzun bir yol yürümüştü. Çünkü kumsalın sonradan onu buldukları noktası, Paola kıyısından birkaç kilometre uzakta, Fuscaldo yönünde bir yerdi. Kıyı şeridinin bu kesimi boyunca, tümsekli mısır tarlaları uzanır ki, belki de karanlıkta iyi göremeyen gözlerine, o dalgalı düzlükleriyle başka bir kıyı şeridi gibi görünmüştür.

Aysız, sakin ve yıldızlı çok güzel bir geceydi. Belki de aklına, doğup büyüdüğü yöreden bildiği o tek ninni geliyordu.

Tam uygun bir gece, genç kızları çalmak için.

Ama şu sakin ve ılık gecede bile, yürürken bir aralık üşümüş olmalı. Yanında taşıdığı o erkek pelerinine bürünmüş, üstelik tokasını da bağlamayı unutmamış. Koyu kahverengi, kaba yünden eski bir pelerindi bu, tam Giuseppe'ye göreydi ama ona fazla uzun gelmiş, ayaklarına dek inmişti. Buralı biri onu böyle sarılıp sarmalanmış, uzaktan geçer görse, belki de keşişçik sanırdı, rahip kılığına bürünmüş, geceleri dolaştığı ve bacalardan içeri atlayarak evleri soyduğu söylenen o küçük ev hırsızı. Ama anlaşılan kimse görmemişti yaşlı kadını; bunda da şaşılacak bir yön yoktu. Çünkü bu ıssız kıyılarda, özellikle geceleri pek az kimse dolanır.

Onu ilk bulanlar, şafak vakti, gece çıktıkları balıktan dönen kayıkçılar oldu; önce akıntının kıyıya sürüklediği, kendini denize atmış bir kadın sandılar. Ama boğulmuş kadının durumu, beden koşulları, bu çabucak varılmış sonuca hiç de uygun düşmüyordu.

Tam suların bitiş çizgisinde, henüz çekilmiş dalgalarla ıslak kumların üzerinde, doğal ve kendini bırakmış bir durumda, bilinçsiz ya da uykudayken ölüme yakalanıvermiş biri gibi yatıyordu. Başı kumsalın, dalgaların çekilirken

pürüzsüz ve tertemiz, yosunsuz, çöpsüz bıraktıkları bir yerine dayalıydı; bedeni de, boydan boya, boynundan tokayla tutturulup iki yanına sırılsıklam yayılıvermiş kocaman erkek pelerinine sarılmıştı. Pelerin, sırılsıklam hiç zedelenmemiş gibi duran, genellikle denizin karaya attığı cesetlerde olduğu gibi şişmiş, hırpalanmış görünmeyen, ince vücudunu sımsıkı sarıyordu. Ve ipek üzerine basılmış minicik mavi karanfiller de, pelerinin kahverengi zemini altında, suyla can bulmuş gibi göze çarpıyordu.

Denizin tek haşinliği, pabuçları çekip almak ve yaşına rağmen, uzun ve sık kalmış, ancak kısmen ağarmış saçlarını çözmekten ibaret olmuştu: Öyle ki saçları sırılsıklam kesilmesine karşın, sanki yeniden siyahlaşmış gibiydi ve hepsi de zarafetle, bir yana toplanmıştı. Dalgalar, zayıflamış elinden nikâh halkasını bile alıp götürmemişlerdi, giderek artan gün ışığında, küçücük altın parıltısı, gözü alıyordu.

Sahip olduğu tek altını buydu. Ve (çekingen kızı Ida'dan farklı olarak) tüm yurtseverliğine karşın, gene de hükümet, Habeş seferine yardım için halkı "altınını vatana vermeye" çağırdığında bile, yüzüğünden ayrılmak istememişti.

Henüz pasla lekelenmemiş adi metal saati hâlâ bileğindeydi ve 4'ü gösteriyordu.

Cesedin incelenmesi, boğulma sonucu öldüğü konusunda hiç kuşkuya yer bırakmadı; ama intihar niyetini belirtecek hiçbir işaret veya veda mesajı bırakmamıştı. Üzerinde, her zamanki gibi çorabının altına gizlenmiş olarak, banknot halindeki gizli hazinesini buldular; su değersiz bir hamur haline dönüştürmüştü ama gene de paralar tanınabiliyordu. Nora'nın huyu bilindiğinden, eğer ölmeye niyetli olsaydı, her şeyden önce, ona göre bunca değerli, bunca güçlükle biriktirilmiş olan kapitalini, neresi olursa olsun, güvenilir, tehlikeden uzak bir yere gizleyeceğinden emin olabiliriz.

Üstelik, eğer gerçekten kendi eliyle canına kıymak istese ve kendini kapıp dalgalara koyverseydi, herhalde ıslanan pelerinin ağırlığı onu denizin dibine doğru çekerdi.

Olay *kaza sonucu boğularak ölüm* başlığıyla dosyalan-

dı. Bence bu, en akla yakın çözüm yoludur. Öyle sanıyorum ki ölüm onu farkına varmaksızın, belki de bir süredir gelen o krizlerden birine yakalanıp düştüğü bir anda gafil avlamıştır.

Kıyının bu kesimlerinde ve bu mevsimde, gelgit akımları, özellikle yeniay döneminde, pek hafiftir. Sonunu bilmediği yolculuğu sırasında kuruntulara kapılmış, gece karanlığında gözleri görmez olmuş, giderken herhalde yönünü şaşırmış, hatta duyularını bile yitirmiş olmalı. Ve ansızın, gelgit dalgalarının kıyıya vurduğu şeride, belki de deniz gibi uzanan mısır tarlalarıyla rüzgârsız suyu birbirine karıştırarak veya belki de çılgın hayalinde, bir geminin görüntüsüne doğru ilerleyerek fazla yaklaşmış olmalı. Oraya düşmüştür ve geri çekilmeye hazırlanan gelgit dalgaları da, onu ancak öldürmeye yetecek kadar, ama hırpalamadan, işkence etmeden, sakin havada kendi belli belirsiz fısıltısından öte hiç ses çıkarmadan örtüvermiştir. Bu arada suya batmış, etekleri kat kat kuma gömülmüş pelerin de ıslak örtü altında bedeni tutmuş, günün ilk saatine dek suyun kıyıcığında öyle ölü, alıkoymuştur.

Nora'yı sadece nişanlılık döneminden kalma bir fotoğrafından tanıyorum. Kâğıttan bir manzara önünde ayakta durmuş, bluzunun önünü kapayan bir yelpazeyi açmak üzere; ağırbaşlı düşünceli pozu bana, ciddi ama gene de oldukça duygusal yaradılışının bir göstergesi gibi göründü. Ufak tefek, incecik, hemen hemen dümdüz yün bir etek giymiş, eteğin beli sıkı, üzerinde de manşetleri ütülü, ta gırtlağına dek düğmeli beyaz muslin bir bluz var. Yelpazeyi tutmayan kolu, hemen hemen artistlere özgü bir bırakılmışlıkla, yüzyıl sonları kentsoylu fotoğrafçılarına özgü bir sehpaya dayanmış. Saçlarını alında gererek taramış ve geyşalar gibi, yumuşak bir yığın halinde tepesine toplamış. Gözler, bir hüzün perdesi altında alev saçıyor. Yüzün geri kalan yanları ise, ince yapılı ama alelade.

O çağa özgü, kalın kartona basılmış fotoğrafın beyaz ama zamanla sararmış alt kenarında basılmış zorunlu işaretlerden (*formatı*, vb. vb.) başka, incecik, işlek ve zarif yazısıyla yazdığı sözcükler hâlâ okunabiliyor:

Sana, sevgili Giuseppe!
Senin
Eleonora'n

Aşağıda solda tarih var: 20 Mayıs 1902; biraz daha aşağıda sağda, gene aynı ince yazıyla şu ibare eklenmiş:

Yaşadığım sürece ve öteki dünyada
her zaman seninle.

3

MAD. 1. ÂRİ IRKTAN İTALYAN VATANDAŞININ AŞAĞI IRKA MENSUP KİŞİYLE EVLENMESİ YASAKTIR.

. . .

MAD. 8. YASAYA GÖRE:

HER İKİSİ DE YAHUDİ ANA BABADAN DOĞAN KİŞİ, MUSEVİ DİNİNDEN BAŞKA BİR DİNDEN BİLE OLSA, YAHUDİ SAYILIR...

. . .

D)

BİRİ YAHUDİ IRKINDAN OLAN İTALYAN VATANDAŞI ANA BABADAN DOĞMA KİŞİ, 1 EKİM 1938-XVI TARİHİNDE MUSEVİ DİNİNDEN BAŞKA BİR DİN BENİMSEMİŞ DURUMDAYSA YAHUDİ IRKINDAN SAYILMAZ.

. . .

MAD. 9. YAHUDİ IRKINDAN OLANLAR MEDENİ HAL KAYITLARINA VE NÜFUS KAYITLARINA BU DURUMU GEÇİRTECEKLERDİR.

. . .

MAD. 19. MAD. 9 GEREĞİNCE, MAD. 8'DEKİ KOŞULLARDA BULUNAN HERKES BAĞLI OLDUĞU BELEDİYEDEKİ MEDENİ HAL DAİRESİNE BAŞVURARAK BİLDİRİMDE BULUNACAKTIR...

İşte 1938 sonbaharında çıkartılan İtalyan ırk yasası böyle diyordu. Ve bu yasayla, "Yahudi ırkından" sayılan tüm vatandaşlar, şirketlerin yönetiminden uzaklaştırılıyor, malları, mülkleri, her dereceden okula devam hakları ellerinden alınıyor, pek tabii ki, öğretmenlikten başlayarak da genellikle tüm memuriyet ve mesleklerden uzaklaştırılıyorlardı.

Bu kararnameler 17 Kasım 1938 tarihini taşıyordu. Birkaç gün önce, tüm Reich'da, ırk ayrımı ve baskı yıllarından sonra, Yahudilerin soykırımı dönemi açılmıştı. Tüm Almanlara, Yahudilerin malına ve canına kıyma izni verilmişti. Geceler boyu pek çoğu öldürüldü, binlercesi kamplara (lager) sürüldü, evleri, dükkânları, sinagogları yakıldı, yıkıldı.

Nora, ölümüyle, onu Yahudiler arasına katacak olan o İtalyan ırk yasalarından birkaç ay önce davranmıştı. Bununla birlikte, otuz beş yıl önce, Iduzza'yı Katolik olarak vaftiz ettirmekte gösterdiği tedbirli davranışı, şimdi kızını, mad. 8'in d) bendi uyarınca, hem öğretmenlik mesleğinde alıkoymuş oluyor hem de çeşitli cezalara çarpılmaktan kurtarıyordu. İşte böylece Iduzza, Adalet Sarayı'ndaki bir sanık gibi utanç içinde ve şaşkın, Roma Belediyesi nüfus dairesine başvurdu.

İstenebilecek tüm belgeleri, gerektiğinde göstermek üzere yanına almayı unutmamıştı: Gerek Yahudi anası, gerek Âri babasının kimliğini gösterenleri, kendisinin, Giuseppe'nin ve Kalabriyalı dedelerin (ki onlar da gömülmüştü artık) vaftiz kâğıtları dahil. Hiçbir eksiği yoktu. Üstelik (ağzını açmaya bile utandığından) tüm bu kâğıtlarla birlikte, bir de defter kâğıdı uzattı ki bunun üzerine, kimliğinin hiç söze gerek kalmaksızın ve hemen belirlenmesi için, kendi eliyle, kendi nüfus kayıtlarını yazmıştı. Ama belki de son ve küçük bir saygı belirtisi sayılabilecek bir tür çekingenlik, annesinin aile adındaki tüm vurgu işaretlerini koymayı ihmal ettirmişti.

Memur, araştırıcı, yetkin ve tehdit dolu bakışlarıyla onu süzerek sordu: "*Almàgia* mı, yoksa ALMAGIÀ mı?"[1]

---

[1] Vurgunun ortadaki mi, yoksa sondaki "a" üzerinde mi olduğunu öğrenmek için. (Ç.N.)

Ida, sınavda kopya çekerken suçüstü yakalanan bir öğrenciden beter, kızardı. Telaşla mırıldandı: "Almagià, annem Yahudi'ydi!"

Memur başka bir şey sormadı. Ve böylece şimdilik bu iş kapanmış sayılırdı.

Gene de Hükümet, o gizli kasalarındaki bilgilerden, öğretmen dul Mansuco Ida Ramundo'nun yarımkan olduğunu biliyordu artık, herkes onu hâlâ basit bir âri olarak görse, tanısa bile... İtalya'da âri, ama bir süre sonra özel kaynaklar aracılığıyla da, Reich'da yasaların başka türlü olduğunu öğrendi... Ve gün geçtikçe, ulusal yasalarda böylesine bir değişiklik yapılabileceğinden ve sadece kendisinin değil, aynı zamanda oğlu Nino'nun da durumunu tehlikeye düşürebileceğinden korkmaya başladı! Kocası Alfio gibi, Ninnuzzu da, kendi yakınları arasında Yahudi olduğunu hiç bilmezdi, hatta aklının ucundan bile geçirmemişti. Ve her şeyden habersiz, Kara Gömleklilere delice tutkun, tasasız büyüyüp gidiyordu.

Bu arada, Mussolini-Hitler birliği gittikçe daha perçinleniyordu. Sonunda, 1939 ilkbaharında *Çelik Pakt* ile askerî yönden de birleştiler. Ve hemen, tıpkı Benito'nun Habeşistan'ı ilhakı gibi Adolf da, söz verdiği üzere, Avrupa halklarını yüce Cermen ırkının egemenliği altında birleştirmeye girişti. Bununla birlikte, çok geçmeden dünya savaşının patlak vermesi üzerine, İtalyan müttefiki, pakta karşın, neler olacağını kestiremediğinden, biraz vakit geçirmek için savaşa karışmamayı yeğ tuttu. Ve ancak ortağının akıl almaz başarısı karşısında (bir ay içerisinde, tüm Avrupa'yı yutmuş, Paris'e yaklaşmış bulunuyordu), zaferden kendi payına düşeni kaçırmamak, garanti altına almak üzere, onun yanı başında savaşa katıldı. 1940 yılının Haziran ayıydı; o tarihte on dört yaşında olan Ninnuzzu, gecikmeden biraz canı sıkılmış olmakla birlikte, bu haberi sevinçle karşıladı. Gerçekten de, Duçe'sinin bu yeni, göz kamaştırıcı eyleme girişme kararını vermesini beklemekten sabrı tükenmek üzereydi.

Dünyayı kasıp kavuran tüm olayların akışını, Iduzza hiç izlemiyordu, ancak evde, Nino'nun ağzından, Hitler'in

kazanmış olduğu tantanalı zaferlerin haberi kulağına geliyordu, o kadar.

Ida, İtalya'nın savaşa girdiği günlerde, bu olay konusunda çeşitli kişilerin düşüncelerini dinlemek durumunda kaldı. Öğleden sonra, oğlu Nino'nun özürsüz okula gitmemesi yüzünden, müdür tarafından liseye çağrıldığında, bu kişiyi, Duçe'nin tam zamanında aldığı bu karar nedeniyle, mutluluktan kendisinden geçmiş bir durumda buldu. Adamcağız, önemli bir söylev verir gibi, "Bizler," diyordu, "olabildiğince az bedel ödeyerek zafer içinde barıştan yanayız! Ve, Mihver'in yıldırım savaşı barış amacına ulaşmak üzere olduğu bugün, Başkan'ın başarı üstünlüğünü vatanımıza en ucuza sağlamakta gösterdiği ileri görüşlülüğü candan alkışlıyoruz. Bir aşamada ve lastik değiştirmemize bile gerek kalmadan, işte yarışın sonuna yaklaştık, sarı mayo sahibiyle yan yana pedal çevirmekteyiz!" Böylesine yetkili bir kişinin söylevlerine karşı Ida'ya ancak susmak düşerdi.

Anladığı kadarıyla, koridorlarda konuştukları kulağına çalınan ilkokuldaki meslektaşları da, aşağı yukarı lise müdürü gibi düşünüyorlardı. Yalnız (çenesinde biten birkaç kocamışlık tüyü nedeniyle çocukların sakallı diye ad taktığı) yaşlıca bir hademe kadın uğursuzluğu defetmek amacıyla kapılara vura vura, kendi kendine söylenirken yakalanmıştı: Kadıncağız İtalyanların Fransızlara karşı giriştikleri bu hareketin "sırttan saplanan bir bıçak" olduğunu, kimi *talihli* davranışların sonradan er geç uğursuzluk getireceğini mırıldanıp duruyordu.

Buna karşılık gene o sabah, okula girerken kapıcı bir fatih gibi çalımla yanından geçip onu şu cümleyle selamlamıştı: "Sinyora Mancuso, Paris'e ne zaman giriyoruz bakalım?" Öte yandan, daha sonra evine dönüyorken de, fırıncı çırağının, meyhanenin eşiğine dikilip bir sır verircesine müşterilere, çatık kaşla şöyle dediğini duydu: "Bana kalırsa, Roma-Berlin Mihveri kırılmıştır. Baksanıza şu hale! Herifler, Berlinliler her işin üstesinden geliyor, bizlerse burada, Roma'da onlara bir el bile vurmuyoruz yardım için!" Böylesine çelişik düşünceler arasında zavallı

Iduzza'cık kendi başına bir şeyler ortaya atmaya cesaret edemiyordu.

Öteden beri onu ürküten, Hükümet'in bunca esrarına, şimdi bir de, önceden hiç mi hiç bilmediği *Âri* sözcüğü katılmıştı. Gerçekte, bu sözcüğün hiçbir akla yakın anlamı yoktu; Hükümet, isterse bu sözcüğün yerine *pakiderma* ya da *ruminant*[1] diyebilirdi veya başka herhangi bir şey uydurabilirdi, halk üzerindeki etkisi hiç değişmezdi gene de. Ama Iduzza'nın kafasında bu sözcük, son derece etkiliydi, çünkü esrarlı bir sözdü.

Anasından bile hiçbir zaman şu "âri" unvanını duymamıştı, hatta *Yahudiler* lafı da, küçük Iduzza için, Güney'de, Cosenza'daki evde bile, son derece esrarlı bir sözcük olarak kalmıştı. Gizli söyleşilerinde Nora'nın ağzından çıkmadıkça, Ramundo ailesinde bu lafı kimse ağzına almazdı! Öğrendiğime göre bir defasında, o tantanalı anarşist söylevlerinden birinde Giuseppe gök gibi gürüldeyen bir sesle, "Bir gün gelecek efendisi de proleteri de, beyazı da zencisi de, kadını da erkeği de, Yahudisi de Hıristiyanı da, hepsi hepsi, salt insan onuru içerisinde eşit olacaklardır!" diye basbas bağırmaya koyulmuş. Ama bu Yahudi sözcüğünün haykırılması üzerine Nora, korkudan küçük bir çığlık atmış ve büyük bir felakete uğramışçasına sapsarı kesilmiş; bu yüzden Giuseppe, pişmanlık içerisinde karısının yanına yaklaşarak, bu kez çok alçak sesle, yinelemiş: "...Yahudisi de Hıristiyanı da diyordum ben..." Sanki bu sözü avaz avaz haykırdıktan sonra, usul usul fısıldamakla, işlediği hatayı düzeltebilirmiş gibi!

Her ne halse, şimdi Ida, Yahudilerin sadece Yahudi olduklarından değil, aynı zamanda âri olmadıklarından farklı sayıldığını öğreniyordu. Peki, kimdi şu âriler? Iduzza'ya göre, Hükümetin bu terimi, *baron* gibi, *kont* gibi, çok eskilerden kalma bir yüksek rütbe ifadesiydi. Ve aklınca Yahudiler ârilerin karşısında az çok pleblerin patriciler karşısındaki durumuna sahip olmaktaydılar. (Tarih

[1] Pakiderma: Fil, su aygırı vb. kalın derili hayvanların bilimsel adı; mecazî olarak duygusuz, umursamaz kişiler için de kalın derili deyimi kullanılır. Ruminant: Geviş getiren hayvanlar. (Y.N.)

okumuştu o!) Gene de anlaşılan, âri olmayanlar Hükümet'in gözünde pleblerin de plebleriydi! Sözgelimi, fırıncının çırağı halk çocuğu, yani pleb sınıfından olmakla birlikte, âri sıfatıyla bir Yahudi'nin karşısında bir patrici değerindeydi! Ve mademki plebler toplum düzeninde uyuz sayılıyordu, o halde pleblerin pleblerinin de cüzam sayılmaları gerekirdi.

Sanki Nora'nın kuruntuları, ölümü üzerine arı kovanı gibi çevreye saçılmış da gelip kızının içinde yuvalanmışlardı. Ida, nüfus memurluğuna yaptığı açıklamadan sonra, eski yaşantısını sürdürdü. Âriler arasında tıpkı bir âri gibi geziniyordu, kimse onun katıksız âriliğinden kuşkulanır görünmüyordu ve kimliğini göstermek zorunda kaldığı pek seyrek durumlarda (sözgelimi maaşını alırken), yüreği ağzına geliyordu, ama anasının soyadı hiç dikkati çekmiyordu işte. Irksal gizemi, nüfus arşivlerine kesinlikle gömülmüştü sanki; ama o, bu gizemin o esrarlı dosyalara kaydedildiğini bildiğinden, hep yeni bir haberle açığa vuruluvereceğinden ve hem kendisini hem de özellikle Nino'yu, suçlu, lekeli etiketiyle damgalayacağından korkuyordu. Üstelik hele okulda, kendisi gibi yarı gizli Yahudi bir kadının, ârilerin haklarını kullanıp ders vermesinden, bir sahtekâr, bir dolandırıcı gibi suçluluk duygusuna kapılıyordu.

Günlük alışverişlerini yaparken bile, başkalarına ait bir alana serseri ve kimsesiz bir köpek yavrusu gibi girmiş, dileniyor izlenimi vardı içinde. Sonunda günün birinde, ırk yasalarına değin Nora'dan başka hiçbir Yahudi tanımamış olan o, rasgele yürürken, Roma Gettosuna, o zamanlar henüz babadan kalma yoksul ticaretleriyle uğraşmalarına izin verilen kimi zavallı Yahudiciklerin dükkânlarına ve tezgâhlarına yöneliverdi.

Başlangıçta, çekingenliğinden, sadece gözleri yarı görmez olmuş, ağzı mühürlenmiş kimi yaşlılarla alışveriş etti. Ama zamanla, rastlantı sonucu daha az somurtkan birkaç tanıdık edindi ki, bunlar genellikle orada yaşayan ve belki Ida'nın Sami gözlerine bakıp cesaret alarak ayaküstü onunla çene çalan kadınlardı.

Asıl tarihsel-siyasal haberleri buradan alıyordu. Çünkü kimi konularda ârilerle konuşmaktan kaçınıyordu ve haber alma araclarından da şu veya bu nedenle pek yararlandığı yoktu. Alfio hayattayken ailenin sahip olduğu radyo bir yılı aşkın zamandır bozulmuştu, o kadar ki Ninnarieddu, günün birinde oturup radyoyu adamakıllı dağıtmış, kendine özgü kimi çeşitli işlerde kullanmak üzere parçalarını sökmüştü (İda'nın da, yenisini alacak parası yoktu). Gazetelere gelince; gazete okumazdı ve evine sadece spor gazeteleriyle sinema dergileri giriyordu, onları da ancak Nino okuyordu. Öteden beri gazeteleri görmek bile onda içten gelme bir yabancılık, bir düşmanlık duygusu yaratırdı; son zamanlarda ise, baş sayfadaki o kocaman, kapkara başlıklar bile gözüne ilişse, korkuyordu, hiç ötesi yok. Gazete satıcılarının önünden geçerken veya tramvayda, her gün, gazetelere ürkerek, yan yan göz atıyordu, köşeli köşeli harflerle Yahudilerin işlediği sayısız sahtecilik suçları arasında, kendisininkileri de, o uğursuz: ALMAGIÀ... soyadıyla ilan ediyor mu acaba diyerek...

Getto, okuluna pek uzak sayılmazdı, küçük, eskiden kalma bir mahalleydi, -geçen yüzyıla değin- yüksek duvarlarla ve akşamları kapanan kapılarla kentten ayrılırdı; ve -gene o zamanlar henüz bentleri yapılmamış olan, yakındaki Tiber Nehri'nin dumanları ve çamuru yüzünden, mahalleden sıtma eksik olmazdı. Eski mahalle, sağlıklı bir duruma getirilip duvarları yıkıldığından beri, nüfusu da durmadan çoğalmıştı; şimdi o her zamanki dört daracık sokak ile iki küçük alancıkta binlercesi barınıyordu. Çoğu kıvır kıvır saçlı, cin bakışlı yüzlerce bebek ve çocuk vardı burada; henüz savaşın başlangıcında, büyük açlıktan önce, bir adım ötedeki Marcello Tiyatrosu'nun kalıntılarına yerleşmiş pek çok kedi de dolaşırdı. Mahalle halkının çoğunluğu, gezgin satıcılık ve eskicilik yapardı; geçen yüzyıllarda yasalarca Yahudilerin uğraşmasına izin verilen meslekler yalnızca bunlardı çünkü; ancak çok geçmeden, savaş sırasında yeni faşist yasalar bunları bile yasaklayacaktı. İçlerinden pek azının, olsa olsa, aldığı eşyayı yeniden satmak veya depolamak üzere, bodrumlarda yeri vardı. Ve küçük köyün tüm

gelir kaynağı, aşağı yukarı bunlardan ibaretti: Onun için 1938 ırk yasaları, henüz değiştirilmemiş olduğundan, bunların yazgısını da pek etkilememişti.

Mahalledeki kimi aileler bu yasaların farkına bile varmamışlar, şehrin burjuva mahallelerinde dağınık yaşayan birkaç kibar Yahudi'yi ilgilendiren sorunlar gözüyle bakmışlardı. Ve sinsice ortada dolanan başka tehlikelere gelince; Ida'nın orada, mahallede yakaladığı haberler, tıpkı gizli dinlenen radyolar gibi, kopuk kopuk, karmakarışık, bulanıktı. Genellikle küçük dükkân sahibi tanışları arasında, saf ve güvenli bir inanmazlık hüküm sürüyordu. Âri biri olarak çekingenlikle açtığı küçük konulara bu telaşlı kadıncağızlar, olsa olsa, kaçamak bir aldırmazlıkla veya çekimser bir boyun eğmişlikle karşılık veriyorlardı. Böyle haberler propagandanın uydurmalarıydı. Üstelik İtalya'da kimi şeyler hiçbir zaman gerçekleşemezdi. Bu kadınlar, Yahudi Topluluğu başkanlarının veya Haham'ın önemli dostlarına (hatta faşistlerin iyiliğine) güveniyorlardı; Mussolini'nin Yahudilere gösterdiği hoşgörüye; hatta Papa'nın himayesine (halbuki gerçekte papalar, yüzyıllar boyu Yahudilere en çok eziyet edenler arasında yer almışlardı) güveniyorlardı. Aralarında biraz daha kuşkucu davranan olursa ona inanmak istemiyorlardı... Ama doğrusu da, onların durumunda başka savunma olanağı yoktu ki...

Bunların arasında, zaman zaman Vilma adında yaşlanmış bir kıza rastlanıyordu, çevrede kafadan çatlak gözüyle bakılan bir kızdı. Vücudunun ve yüzünün kasları hep kıpır kıpırdı ve bakışı da, esrime halindeymiş gibi, fazlasıyla parlaktı.

Çok küçük yaşta yetim kalmış ve başka çaresi olmadığından bir hamal gibi ağır işler yüklenmişti. Gün boyu yorulmak bilmeden Trastevere ve Campo dei Fiori'de mekik dokur, hatta yemek artıkları bile dilenirdi, kendisi için değil, Marcello Tiyatrosu'ndaki kediler için. Belki de yaşantısının tek eğlencesi, akşama doğru orada, bir kalıntının üzerinde, kedilerin ortasına oturup yarı çürümüş balık kafalarını ve kanlı kanlı et artıklarını onlara yedirmekti. O zaman hep heyecanlı yüzüne Cennet'teymiş gibi dingin ve

mutlu bir ifade gelirdi. (Bununla birlikte, savaş ilerledikçe bu mutlu toplantıların da sadece anısı kalacaktı.)

Bir süredir Vilma, gün boyu iş peşinde dolaştıktan sonra Getto'ya garip ve işitilmedik haberlerle dönüyor, ama öteki kadınlar bu söylentileri kafadan attığı şeyler sanarak inanmak istemiyorlardı. Gerçekten de Vilma'nın *hayal gücü*, durmadan, dinlenmeden işlemekteydi; ama sonradan kimi uydurmalarının gerçeğin bile çok gerisinde kaldığı ortaya çıkacaktı.

Bu haberleri, bir rahibeden (bir manastırda da çalışırdı ara sıra...) veya gizli gizli, kimi yasak radyoları dinleyen ama adını vermek istemediği bir bayandan aldığını iddia ederdi. Her ne halse, aldığı bilgilerin kesinlikle doğru olduğunda soluk soluğa ısrar eder, yinelerdi; her gün, boğuk, bir şeyden çekiniyormuş gibi telaşlı bir sesle yineler dururdu bu bilgileri. Ama kimsenin dinlemediğini veya ona inanmadığını fark edince, öksürük nöbeti gibi, kaygılı bir kahkaha koyverirdi. Belki de onu müthiş bir ciddiyetle dinleyen tek kişi, Iduzza idi, çünkü onun gözünde Vilma, görünüşü ve davranışlarıyla bir tür kâhin kadına benziyordu.

Bu günlerde, bir saplantı gibi ama boşuna, durmadan yinelediği mesajlarında, hep hiç olmazsa çocukları güvenliğe çıkarma uyarısında ısrar ediyor ve *çok gizli olarak, yakın bir gelecekte* Herodes'in uğradığından çok daha beter bir felaketin üzerlerine ineceğini rahibesinden öğrendiğinde diretiyordu. Bir ülkeyi işgal eder etmez, Almanlar ilk iş hiç ayrım yapmadan tüm Yahudileri bir yanda topluyor ve oradan, sınırdışına, bilinmez yerlere, "sislerin, gecenin içine" sürüyorlarmış. Çoğu yürürken ölüyor veya dizüstü düşüyormuş. Ve hepsi de, ölüsü dirisi, akraba ve arkadaşlarına, onların gözü önünde kazdırılan kocaman çukurlara birbiri üzerine yığılıyormuş. Yaşamasına izin verilenler yalnızca büyüklerin en güçlüleriymiş, onlar da savaş için köle olarak çalışmaya mahkûm ediliyormuş. Ve çocukların hepsi de en küçüğünden en büyüğüne dek öldürülüp yol boyunca açılmış ortak çukurlara fırlatılıyormuş.

Bir gün, Vilma'nın bu söylediklerini, Iduzza'dan başka, elbisesi yıpranmış ama şapkası başında, yaşlıca bir ka-

dın da dinledi. Bu kadın, dükkâncı kadının tersine Vilma'nın boğuk ve abuk sabuk yakınmalarını ciddi ciddi onayladı. Hatta (casuslar vardır korkusuyla alçak sesle konuşarak), söze karışıp bir jandarma astsubayından, Alman yasasına göre Yahudilerin bit sayıldığını ve tümünün de temize havale edildiğini duyduğunu bile ekledi. Mihver'in kesin ve artık yaklaşmış zaferiyle, İtalya da Reich toprağı sayılacak ve aynı kesin yasalara uyacaktı. San Pietro Kilisesi'nin üzerine, Hıristiyan haçı yerine gamalı haçı koyacaklardı; vaftiz edilmiş Hıristiyanlar bile, kara listeye alınmamak için, âri kanı taşıdıklarını kanıtlamak zorunda kalacaklardı, DÖRDÜNCÜ KUŞAĞA KADAR!

Ve hali vakti yerinde Yahudi ailelerinin tüm gençlerinin, vakit varken Amerika'ya, Avusturalya'ya göç etmesi boşuna değildi. Ama şimdi, paran olsun olmasın, bütün sınırlar kapatılmıştı, "Artık vakit yok," diye ekledi kadın. "İçeride olan içeride kalacak. Dışarıdaki dışarıda."

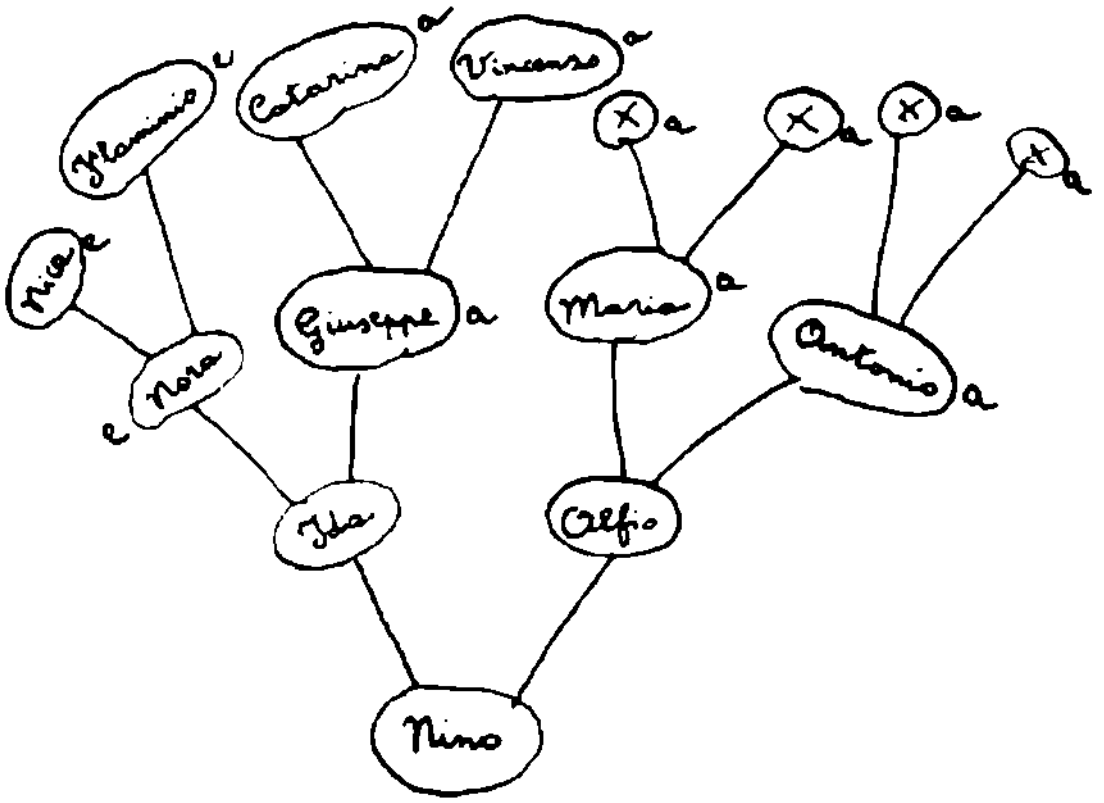
Sözün burasında, Iduzza bir şeyler sezdirmek, açık vermek korkusuyla, titrek, çekingen bir sesle dayanamadı sordu, DÖRDÜNCÜ KUŞAĞA KADAR ne demek diye. Ve kadıncağız, bir bilim adamı, bir matematikçi ciddiliğiyle gerekli gördüğü yerde açıklama yaparak, tekrarlayarak anlattı ki:

"Cermen yasasında kanlar, baş, kota ve düzine olarak hesaplanır. *Dördüncü kuşak* demek, *dedelerin dedeleri* demektir. Ve başları hesaplamak için, dedelerin dedeleriyle dedeleri saymak yeter ki bunlar da toplam:

"8 dede dedesi + 4 dede = 12 baş veya bir düzine eder. Şimdi, bu bir düzine baş içerisinde her baş eğer âri ise bir âri kota değerindedir: Lehte bir nokta. Eğer Musevi ise, bir Musevi kota eder: Aleyhte bir nokta. Ve son hesapta, sonuç en az, iki üçte bir artı bir olmalıdır! Düzinenin üçte biri = 4; iki tane üçte bir = b + X = 9. Yargıç huzuruna çıkan, en az 9 tane âri kota gösterebilmelidir. Eğer daha az ise, yarım kota bile az olsa, Musevi kanı sayılır."

Evde, tek başına karmakarışık bir hesaba girişti Ida. Gerçekten, kendisi açısından çözüm basitti: Âri babadan ve eski kuşaklardan beri Yahudi anadan olduğundan, on iki

üzerinden ancak yedi kotası vardı, demek ki sonuç olumsuzdu. Ama onca asıl önemli kişi, yani Nino, daha çapraşık görünüyor ve burada hesap yaptıkça kafası büsbütün karışıyordu. O zaman bir kâğıt alıp Nino'nun soy kütüğünü çizdi, Y harfiyle Yahudi dede ve dede dedelerini, A harfiyle de âri olanları belirtti (X işaretini ise, şu anda aklına gelmeyen adların yerine konmuştu):

Ve burada hesap, uygun çıktı. Nino, ucu ucuna bile olsa, gereken orantıya sahipti: On iki baş üzerinden dokuz kota. Âri ırkından!

Gene de bu sonuç, oğlu hesabına bile yüreğine su serpmeye, onu huzura kavuşturmaya yetmedi. Gelecekte, hatta şu günlerde, yasanın gerçek hükümleri onca fazla değişken ve karanlık kalıyordu. Sözgelimi, Kalabriya'da, bir Amerikan göçmeninden kara kanın her zaman beyaz kana üstün geldiğini işittiğini anımsıyordu. Bir Hıristiyan'da bir damla zenci kanı olsun yeter, beyaz sayılmaz, melez zenci sayılırmış.

4

Böylelikle sonunda, bu zavallı kadının, 1941 Ocak ayının bir gününde, San Lorenzo'da o asker parçasıyla rastlaşınca, niçin bir karabasan görmüş gibi olduğu apaçık ortaya çıkmaktadır. Gece gündüz peşini bırakmayan korkuları, bu askeri, Alman üniformasından başka bir şey olarak görmesini engellemişti. Tam da evinin kapısında onunla karşılaşınca, sandı ki daha dünyanın başlangıcında başına gelmesi kararlaştırılmış olan o korkunç olay bugün gerçekleşecektir.

Bu adam Irk Komitelerinin bir temsilcisi olmalıydı, kimliğini saptamaya gelmiş bir SS onbaşısı veya yüzbaşısı belki de. Onun gözünde, askerin kendine özgü bir yüzü yoktu. Felaketinin tek ve anlaşılmaz görüntüsünü sonsuza dek çoğaltan binlerce eş görüntüden bir örnekti sadece.

Asker, tanımadığı bayanın gösterdiği bu apaçık ve olağanüstü dehşeti bir haksızlık olarak gördü, adamakıllı gocundu. Kadınlarda dehşet yaratmaya alışkın değildi o, üstelik (az önceki küçük düş kırıklıklarına karşın) gene de düşman değil, müttefik bir ülkede bulunduğunu biliyordu. Ama canı sıkılmış, vazgeçecek yerde diretti. Evin kedisi, yersiz aksileşerek bir yerlere gizlendiği zaman, çocuklar onu rahat bırakmaz, peşine düşmekte diretirler.

Ayrıca kadın, kaçar gibi bile yapmamıştı. Tek davranışı, ellerindeki okul defterlerini -kendi suçunu açıklayan tehlikeli belgeleri- torbalardan birinin içine tıkıvermek olmuştu. Adamı görmekten çok, karşısında ikileşmiş olarak gene kendisini görüyordu sanki: O kıskanç, yarı Yahudi yüreğine dek, artık her türlü kılıktan sıyrılmış, çırılçıplak kendini.

Gerçekte askeri görebilseydi, onun, bir cellattan, bir zorbadan çok bir dilenci gibi durduğunu fark edecekti. Kadını merhamete getirmek için, gezgin hacı rolünü oynamaya hazırlanır gibi, yanağını eğip avucuna dayamıştı. Ve küstah olmakla birlikte gülünç bir yakarışla, tıntın öten ama taptaze ve yeni, içinde hâlâ büyüme çağının çatlaklarını taşıyan bas sesiyle iki kez yineledi:

"...schlafen... schlafen"[1]

Almanca'yı hiç bilmeyen Ida'ya, bu anlaşılmaz sözcük, o esrarlı yüz hareketiyle birlikte, bir tür soruşturma veya suçlama formülü gibi geldi. Ve İtalyanca belli belirsiz bir karşılık vermeyi denediyse de, neredeyse ağlar gibi yüzünü buruşturmaktan öte bir şey yapamadı. Ne var ki şarap, askerin gözünde şu yeryüzü karmaşasını bir sirke dönüştürmüştü. Kararlı bir atılışla, kibar bir haydut gibi, torbalarını, filelerini elinden kaptı; hiç oyalanmadan, sirk cambazı çevikliğiyle, merdivenlere doğru önden atıldı. Her sahanlıkta, tıpkı eve birlikte döndüğü anasına, sabırsızlıkla öncülük eden bir oğul gibi, durup onu bekliyordu. Kadın da, çarmıhını taşıyanların ardından sürüklenen bir hırsız gibi, her adımda sendeleyerek peşinden gidiyordu.

Bu çıkış sırasında en büyük kaygısı, Nino'nun, olmayacak şey, yemekten sonra evde kalmak üzere bulmuş bulmuş da bugünü bulmuş olması ihtimaliydi. Ana olduğundan beri, ilk defadır ki, sokak düşkünü küçük avaresinin, bugün, tüm gün ve gece boyu sokaklarda kalması için dua ediyordu. Ve Alman, oğlunu soracak olursa, yalnız evde bulunmadığını söylemekle kalmayıp oğlu olduğunu bile inkâr etmeye, kendi kendine ant içiyordu.

Altıncı sahanlıkta eve varmışlardı. Ve Ida buz gibi tere batmış, bir türlü anahtarı kilitte çeviremeyince, Alman fileleri yere bıraktı, kendi evine giren biri gibi, çarçabuk ona yardım ediverdi. Ve ana olduğundan beri ilk defa, Ninnarieddu'yu evde bulamayınca Ida'nın içi rahatladı.

İçerisi topu topu iki oda, tuvalet ve mutfaktan ibaretti; dağınıklıktan başka, yoksulluğun, küçük-burjuva türünün çifte sefalet görünümünü de gözler önüne seriyordu. Ama genç asker üzerinde bu ortamın ilk etkisi, Bavyera'daki ana eviyle gördüğü kimi küçücük benzerlikler yüzünden, amansız bir özlem ve keder oldu. Oyun oynama isteği, şenlik fişeğinin dumanı gibi dağıldı gitti; henüz geçmemiş sarhoşluğu, bedeninde bir ateş acılığına dönüştü. Tam bir suskunluk içerisinde, yabancı bir yuvada açlığını giderecek

[1] "...yatmak...yatmak..." (Ç.N.)

bir şeyler arayan bir şaşkın, aç kurt gibi somurtuk, odanın karmaşası içinde dolanmaya başladı.

Ida'ya göre bu, hayalindeki polis kavramına tıpatıp uyan bir davranıştı. Evinde genel bir arama yapılmasını beklerken, öteki önemli belgelerle birlikte, çekmecelerden birine koymuş olduğu, Nino'nun soy kütüğünü düşünüyordu ve bu gizli işaretlerin, adamın gözünde suçlayıcı birer kanıt olup olamayacağını kendi kendine soruyordu.

Asker duvarda, baş köşede, çok önemli bir yazarın portresiymiş gibi çerçevelenmiş, büyütülmüş bir fotoğrafın önünde durdu. Bu (hemen hemen aslının yarı büyüklükte), on beş-on altı yaşlarında bir tombul delikanlının resmiydi; bir bayrak gibi taşıdığı, devetüyünden, görkemli bir paltoya sarınmıştı. Sağ elinin parmakları arasında, bir sigaranın beyazı belli belirsiz seçiliyordu; sol ayağı da balta girmemiş ormanlarda, kaplan avcılarının o azametli tavrıyla seri dışı bir lüks otomobilin (bilinmedik sahibi tarafından rasgele oraya park edilmiş) çamurluğuna dayanmıştı.

Arkada, bir kent sokağının yapıları ve üzerlerindeki tabelalar görülüyordu. Ama aslında alelade bir sokak fotoğrafçısının eseri olan bu resmin aşırı büyütülmesi sonucu, tüm sahne oldukça solgun ve bulanık bir görünüm almıştı.

Asker, çerçeveyi baştan başa iyice inceledikten sonra, ölülere saygıyı belirten bir davranışla yerine astı. Ve parmağını fotoğraftaki kişiye uzatarak, Ida'ya, bir soruşturmacı gibi ciddi:

"*Tot?*" (Öldü mü?) diye sordu.

Pek tabiidir ki bu soruyu kadın anlayamadı. Ama bugün dehşetin önerdiği tek savunma yolu ne olursa olsun, her soruyu, tıpkı okuma yazma bilmeyenlerin yargıç karşısında yaptıkları gibi, hayır diye yanıtlamaktı. Ve bu defa, böyle bir karşılıkla, düşmana, hiç de istemediği halde, bir bilgi verdiğinin farkında bile değildi.

Gözleri yabani, faltaşı gibi açılmış, bir kukla gibi zayıf bir sesle, "Hayır! Hayır!" karşılığını verdi. Doğruydu da, çünkü bu kocasından bir anı değil, oğlu Ninnuzzu'nun yeni çektirdiği bir fotoğraftı ve çocuk bu resmi kendisi böyle

büyütüp çerçeveletmişti. Hatta anası da hâlâ, acı acı söylenerek Nino'nun sonbaharda, onu hiçe sayarak ısmarlamış olduğu şu devetüyü paltonun taksitlerini ödemekteydi.

Zaten evin her hali de, gizlemeye çabaladığı şu kaçak oğlanın varlığını inkâra yer bırakmayacak biçimde, basbas bağırıyordu! Alman'ın kapıdan dosdoğru daldığı oda, bir tür salon-oturma odasıydı ama, henüz düzeltilmiş ve aslında bacaksız bir somyayla yıpranmış bir şilteden ibaret divanın varlığından da anlaşılacağı üzere, geceleri de yatak odası olarak kullanılıyordu. Bu köpek yatağını andırır divan yatağın (pis ve briyantinle yağlanmış yastığı çarpılmış ve çarşafları örtüleri buruşuk, karmakarışık) çevresinde bir akşam öncesinden yere dağılmış olan suni ipekten yatak örtüsüyle birkaç sert yastık (gündüz yatağı gizlemeye yarıyordu) öylece duruyordu. Bu yerdekilerin arasında da şunlar göze çarpıyordu: bir spor gazetesi, bir pijama ceketi, açık mavi, henüz oldukça küçük boyda ve delik, kirli, göz alıcı desenli, orta boy bir çorap...

Yatağın başucunda, kutsal resimlerin yerine, dergilerden kesilmiş mayolu veya tuvaletli sinema yıldızlarının fotoğrafları raptiyelenmişti; bunların en güzelleri de, kırmızı kalemle, saldırı çığlıkları gibi veya kavgaya çıkmış kedilerin bağırışı gibi tırmalayıcı çizgilerle iri iri süslenmişti. Aynı duvarın biraz daha ilerisinde yine raptiyelerle tutturulmuş, Roma kartalını İngiliz adalarını pençesiyle yakalarken gösteren bir afiş asılıydı.

Sandalyelerden birinde bir futbol topu vardı! Ve masanın üstünde de okul kitaplarının ve defterlerin arasında (öylesine yıpranmış, hırpalanmış ki, sıçan yemiş sanılırdı) gene spor gazeteleri, resimli dergiler, serüven dergileri yığılmıştı. Kapağında, maymun eline benzer kocaman bir elin tehdidi altında haykıran yarı çıplak bir kadın resmi, bir korku romanı ve bir de Kızılderili resimleriyle bezenmiş bir albüm göze çarpıyordu. Ayrıca bir faşist fesi, birkaç eski plak ile kollu bir gramofon ve çeşitli şeylerin arasında küçük bir motorun parçalarının da göze çarptığı, karmakarışık ve ne olduğu belirsiz bir nesne.

Divanın yanında, duvara dayalı, kırık dökük bir koltu-

ğa üzerinde *Borromées Adaları Büyük Oteli* yazılı bir manzaranın altında, birkaç kırık dökük araba parçası yığılmıştı ki bunlar arasında patlak bir lastik, bir kilometre saati ve bir vites kolu belli oluyordu. Koltuğun arkasına, bir spor takımının renklerini taşıyan bir forma atılmıştı. Ve duvarın köşesinde de dikine dayalı, gerçek bir alaybozan tüfeği duruyordu.

Her şeyin böylesine göz önünde olduğu ortamda, askerin akıl almaz davranışları, Ida'nın gözünde kendisinden başka, Nino'yu da Yahudiler ve melezleri kara listesine kaydeden uğursuz bir makinenin devinimleri gibi görünmekteydi. Kendi belirsiz korkuları, dakikalar geçtikçe çıldırtıcı bir biçimde bastırıyor, onu adeta insanın akıl yeteneğini kazanmasından önceki o doğal, saf dehşet duygusuna kaptırıyordu. Hâlâ mantosu sırtında, şapkası yana kaymış, ayakta, artık San Lorenzolu bir bayan değildi o; gizlendiği çalılıklar arasından korkunç bir batı tufanıyla sürüklenegelmiş, kahverengi tüylü, kara başlı, umutsuz bir Asyalı göçmen kuştu sanki.

Bu arada, Alman'ın sarhoş kafası ise, ne ırkları ne dinleri ne ulusları umursuyor, sadece yaş konusunu düşünüyordu. Kıskançlıktan çılgına dönmüştü ve içinden kekeleyerek kendi kendisiyle tartışmaktaydı: "Kahrolsunlar, şu henüz as-ker-lik yaşı gel-me-miş o-lan-lar ne de talih-li, evlerin-de yan gel-miş, ana-ları-nın ya-nın-da ke-yif çatıyorlar! Ya şu futbol topu! Key-fince ve key-fince top sürmek! Sanki savaş ay-da veya Mars geze-ge-ninde çıkmış gibi... Be-la-lı iş büyümek! İyi ama neredeyim ben? Ni-çin buradayım ben?! Nasıl geldim buraya?.." O anda, henüz kendisini ev sahibine tanıtmadığını hatırladı ve kararlı adımlarla gitti karşısına dikildi; yüzüne bile bakmaksızın, dudağını sarkıttı, bildirdi:

"Mein Name ist Gunther!"[1]

Sonra, bu pek yerinde tanıştırma töreninin, önceden yaratmamış olduğu etkiyi yaratmasını hoşnutsuz, bekledi. Karşısındaki bayanın şaşkın ve düşmanca, kocaman gözle-

[1] "Benim adım Gunther!" (Ç.N.)

ri kim bilir hangi tehlikeyi belirtmekten başka hiçbir anlam taşımayan bu Almanca sesler karşısında, ancak kuşkuyla kırpıştı. O zaman asker, bakışlarından (ki onlar da kararmaktaydı) tatlı renklere bürünmüş bir ifade geçirdi. Sınırsız bir sevgi ifadesiydi bu. Ve orada, o üzeri kalabalık masanın kıyıcığına yarı ilişmiş halde, isteksizce (bu da kıskanç bir güvenin belirtisiydi) cebinden çıkardığı karton parçasını Ida'nın gözü önüne bıraktı.

Kadın, kartona, yan yan, korkudan donmuş bir göz attı, üzerinde gamalı haçlı bir SS kimliği göreceğini sanıyordu ya da Ninnuzzu Mancuzo'nun sarı yıldızla damgalanmış bir sabıka fotoğrafını. Ama bu bir aile fotoğrafıydı sadece, küçük evlerden ve çitlerden oluşan bir dekor önünde, büyüklü küçüklü beş veya altı erkek çocuğunun arasında, orta yaşlı, şişman ve güleç bir Alman kadını gözüne ilişti. Asker, bu çocuklar içinde, ötekilerden az daha irice, sırtına bir rüzgârlık ceket giymiş ve başına bisiklet beresi geçirmiş birini (kendisi) sırıtarak parmağıyla gösterdi. Sonra, ev sahibesi bayanın gözbebeklerinin, bu adsız grup üzerinde karanlık bir donuklukla boş boş dolaştığını fark edince, bu kez de, parmağıyla zemindeki manzarayı ve gökyüzünü göstererek bilgi verdi:

"Dachau."

Bu adı söylerken sesinin tonu, tıpkı kendi sepetini arayan, üç aylık bir kedi yavrusununkini andırıyordu. Öte yandan bu ad Ida için hiçbir anlam taşımıyordu, hiç duymamıştı veya bir rastlantı sonucu duyduysa bile aklında tutmamıştı... Gene de bu ilgisiz ve gizemli adı duyunca, yüreğinde gizlenegelmiş o gelgeç yabancı göçmen kuş, o anda Ida'nin kalbiyle özdeşleşerek apansız kadının içine sıçradı. Ve küçük odanın olağandışı boşluğunda, deli gibi oraya buraya uçuşarak, çıkış yolu bulamaksızın, kendini korkunç bir uğultu arasında duvardan duvara vurmaya başladı.

Ida'nın vücudu kıpırtısız kalmıştı, bilinci de öyle: Kaslarındaki küçücük bir titreme ve bir canavar karşısındaymışçasına aşırı tiksintiyi belirten donuk bir bakış, hepsi o. Ve işte o anda, askerin gözleri, mora çalar koyu deniz rengi,

yeşilimsi mavi gözleri (kıtada pek rastlanmayan bir renktir bu, daha çok Akdeniz adalarında görülür) öyle bir saflıkla doldu ki, tarihi bilinmedik eskiliği, Dünya Cenneti'ne çağdaş oluşu nedeniyle bu, adeta dehşet verici bir saflıktı! Kadının bakışı bu gözlere kesin bir aşağılama gibi geldi. Ve ansızın bir öfke kasırgasıyla karardılar. Gene de bu bulutlanma arasında çocuksu bir soru seçiliyordu, gerçi artık tatlı bir karşılık ummuyordu ama gene de istiyordu işte.

İşte o anda Ida, nedenini kendi de anlamaksızın, henüz olgunlaşmamış isterik bir kız sesiyle haykırmaya başladı: "Hayır! Hayır! Hayır!" Gerçekte, bu *hayır*'ıyla karşısındakine de, dışarıya da sesleniyor değildi, içindeki bir noktayı veya siniri uyaran, ansızın çocukluk yıllarından su yüzüne çıkıvermiş ve artık tümüyle iyileştiğini sandığı başka bir gizli tehlikeye karşı diretmekteydi. Tersine koşan bir zaman süresi boyunca aşağıya, geriye, o yaşa dönüyormuş gibi, o anda, o sonsuz baş dönmesini, küçükken ona başına gelecek belayı haber veren o garip insan ve su seslerinin yankısıyla hemen tanıdı. Şimdi haykırışı onu, evin ve Nino'nun himayesinden kopartıp alan bu tuzağa yönelmişti işte.

Bununla birlikte bu yeni, nedeni bilinmedik yadsıması (*hayır*, o gün vermiş olduğu tek karşılık), askerin belirsiz öfkesini, yasaların çiğnenmesine karşı gösterilen bir başkaldırma belirtisi gibi körükledi. Sabahtan beri çektiği işkenceler yüzünden onu alçaltan o acı sevecenlik, beklenmedik bir anda, vahşi bir istekle zincirinden boşandı: İşine yarar düşüncesiyle, sınırda öğrenmiş olduğu dört İtalyanca sözcüğün ikisini daha çocuksu bir heyecanla, tekrar tekrar haykırmaya başladı: "...*fare amore!.. FARE AMORE!..*"[1] Ve üniformasının kemerini bile çözmeksizin, karşısındakinin yaşlıca bir kadın olmasına hiç aldırmadan üzerine atıldı, karmakarışık divanın üzerine sırtüstü devirdi ve öldürmek istercesine, kudurmuş gibi ırzına geçti.

Kadının, altında korkunç biçimde debelendiğini hissediyordu, ama hastalığını bilmediğinden, karşı koyduğunu sanıyor ve sarhoş askerlere yaraşır biçimde, bu direniş iste-

[1] "...aşk yapmak!..AŞK YAPMAK!.." (Ç.N.)

ğini büsbütün kamçılıyordu. Gerçekte ise kadın, geçici bir süre için bilincini yitirmiş, onu da, çevreyi de tümüyle unutmuştu, ama asker bunun farkına varmadı. Ve şiddetli, bastırılmış gerilimle o derece yüklüydü ki, orgazm anında, kadının üzerinde bir uluma koyverdi. Sonra, hemen ardından kadına bir göz attı, tam onun aptallaşmış suratının anlatılmaz, alçakgönüllü ve tatlı bir gülümseyişle gevşeyiverdiği anda.

Kadına, "*carina carina*"[1] demeye başladı (öğrenmiş olduğu İtalyanca sözcüklerin dördüncü ve sonuncusuydu bu). Ve bir yandan da öpmeye koyuldu, ona bakıyor gibi duran ve bir tür minnettarlıkla gülümsemesini sürdüren o dalgın, hülyalı yüzünü öptü, öptü. Bu arada Ida, erkeğin altında kendini salıvermiş, yavaş yavaş toparlanıyor, kendine geliyordu. Ve kriz ile bilinçlenme arasında hep duyduğu o gevşeme ve dinginlik anında, adamın tekrar içine girdiğini hissetti, ama bu kez ağır ağır, sanki yakınlıkları varmış da birbirlerine alışkınmışlar gibi, sahip çıkarcasına, zevk alır bir devinimle. Ida küçüklüğünde, bir kriz sonrası, babasıyla annesinin sevgi dolu odasına döndüğünde duyduğu o dinlenme ve tamamlanma duygusunu yaşıyordu, ama bu çocukluk deneyimi bugün, yarı uyur yarı uyanık halinde, kendi eksiksiz bedenine dönüşün mutlu izlenimiyle büsbütün büyümüştü. Anaç tatlılığının ortasında onu araştıran şu öteki obur, sert ve sıcak beden, kıskanç topraklarından akıp gelerek kendi çocukluk çukurunu dolduran, o ilkgençlik çağının yüz bin ateşinin ve tazeliğinin ve açlığının hepsiydi, birleşmiş tek olmuştu. Çılgın ve neşeli bir dansa kendini kaptırmış, akciğerlerinin içine, saçlarının köküne değin yankılanan, onu her dilden çağıran yüz bin çocuksu, dünyasal ve nazik bünyeli canlının hepsiydi bu bütün. Sonra çözülüverdi, gene yakaran tek bir ete dönüştü, karnının içinde tatlı, ılık ve saf, onu bir yoksulun veya bir küçük çocuğun tek armağanıymış gibi merhametle gülümseten bir boşalmayla dağıldı gitti.

Kadın bu kez de gerçek bir erotik zevk almadı. Or-

[1] "güzelim, güzelim" (Ç.N.)

gazmsız, olağanüstü bir mutluluk oldu bu, ergenlikten önce, zaman zaman uykuda başa gelenler gibi.

Asker bu defa, doyuma erişirken, gene öpücükler arasında hıçkırır gibi oldu ve tüm vücudunu kadının üzerine bırakarak hemen uyuyakaldı. Yeniden bilincine kavuşan kadın ise çıplak karnını sert üniforması ve kemerinin tokasıyla bastıran bu ağırlığı bedeni üzerinde hissetti. Ve kendini, bacakları hâlâ açık, erkeğin organı zavallılaşmış, kıpırtısız ve kesilmiş gibi kendi organının üzerine usulca bırakılmış buldu. Delikanlı horlayarak, sakin sakin uyuyordu, ama kurtulmak için şöyle bir kıpırdadığında, içgüdüsel bir davranışla ona sımsıkı sarılıverdi ve yüz çizgileri, uykusunda bile, gerçek bir sevgiliye karşı gösterilen o haşin sahip çıkma ve kıskançlık ifadesine bürünüverdi.

Ida o derece zayıf düşmüştü ki, erkeğin çözülmesiyle, kendini yorgunluktan ölecek kadar bitkin buldu; ama sonunda kurtulmayı başardı ve dizüstü yere, yatağın yanına yayılmış yastıkların arasına düştü. Üstüne başına olabildiğince çekidüzen verdi; ne var ki, harcadığı çaba midesini bulandırmış, yüreğini kaldırmıştı; orada olduğu yerde, dizüstü çökmüş, uyuyan Alman'ın yanı başında, divanın önünde kalakaldı. Her zamanki uyanışlarında olduğu gibi, başına gelenden aklında sadece bir anı gölgesi, bir an süren bulanık bir saldırı başlangıcı izlenimi kalmıştı. Gerçekten belleğinde, genç adamın *güzelim, güzelim* diye fısıldayarak yüzünü öpmeye başlamasıyla, ona fotoğrafı gösterdiği o önceki an arasında tam bir kesinti olmuştu.

Bununla birlikte, önceki zaman süresinin tümü de, sadece adamın girişinden önceki korkunç anlar değil, tüm geçmiş, belleğinde geriye doğru akıl almaz bir uzaklıkla karmakarışık, bulanmış bir varış noktası gibi belirmekteydi. Ida, belleğinin kalabalık ve haykıran kıtasından, bir sandala binip ayrılmış, bu zaman aralığında dünyayı çepeçevre dolanmıştı ve şimdi de ayrıldığı noktaya yaklaşıp karaya çıkarken, o kıtaya sessiz ve dingin, yeniden kavuşuyordu. Artık ne kalabalıkların haykırması vardı ne şiddet eylemleri. Bildik eşya her türlü duygudan, sevgiden arınmış, araç olmaktan çıkmıştı artık; bitkiler yaratıklar veya

su yaratıklarıydı, yosunlar, mercanlar, denizyıldızlarıydı, kimseye ait olmadan, denizin dinginliğinde soluklanıyorlardı.

Oraya, önüne uzanmış yatan saldırganın uykusu da, dudaklarında tüm deneyimleri taşıyor gibiydi: şiddetlerden, korkulardan sıyrılırcasına. Gözlerini çevirince (son geçirdiği krizden sonra aydınlık, duru bir banyo yapmış gibi pırıl pırıldı), yerde öteye beriye fırlamış, kendi çarpık çurpuk pabuçlarını gördü, şapkası gibi onları da Alman'ın kollarında bilinçsiz debelenirken yitirmişti. Ama alıp giymeyi düşünmeden, çorapsız topukları üzerine kıpırtısız oturmuş, faltaşı gibi açılan gözlerini yeniden uyuyan adama çevirdi; büyülü bir içki içip zararsız hale gelen canavarı seyreden, masaldaki küçük kızın sersem bakışıyla.

Sevgilisi kaçınca genç adam yastığı kucaklamış, sımsıkı tutuyor, az önceki kıskançlığında, sahip çıkma tutkusunda diretiyordu. Ama bu arada yüzü bambaşka, dikkatli ve ciddi bir ifade kazanmıştı: Ida, neredeyse farkına bile varmadan, gördüğü düşün ayrıntılarını değilse bile, konusunu ve ana dokusunu hemencecik okuyuverdi. Düşünde, belirli bir yaşta görüyordu kendini, sekiz yaşlarında. Önemli işler tartışılmaktaydı: Bisiklet veya parçalarının alışverişiydi söz konusu olan ve o pek güvenilmeyecek, çok değişik tipte bir adamla baş etmek zorundaydı. Belki Doğulu bir kaçakçı, belki Chicagolu bir gangster veya Malezyalı bir korsan...

Bu adam onu faka bastırmaya çabalıyordu ve bu yüzden, uyuyan gencin kuru pembe, vahşi ve biraz çatlakça dudakları, küskünlüğünü belli edercesine büzülüyordu. Gözkapakları sertleşiyor, altın yaldızlı ama toz gibi görünecek derecede kısacık kirpiklerini titretiyordu. Alnı kırışıyor, kirpiklerden daha koyu renk, dümdüz ve anasından henüz doğmuş bir samur kedi yavrusunun postu gibi nemli ve taze, yumuşacık duran saç tutamlarının arasına doğru kalkıyordu.

Şu anda, tıpkı Tevrat'taki Judith gibi, şu adamı gebertivermek pek kolay olacaktı; ama Ida, yaradılışı gereği böyle bir şeyi, salt hayal kurmuş olmak için bile aklından

geçiremezdi. Uyuyanı seyrederken dalıp giden kafası ansızın, şu zorba, akşam geç vakitlere dek böyle uyuyup kalır da Nino eve dönünce onu burada yakalarsa düşüncesiyle bulanıverdi. Oysa Nino, o siyasal anlayışıyla, bu ziyaretten gurur bile duyardı da anasına saldıran şu Alman'ı bir dost gibi karşılardı... Ne var ki Alman, uykuya dalıverdiği gibi, bir borazanın tiz sesini duymuşçasına ansızın, uyanıverdi. Ve hemen bileğindeki saatine baktı: Ancak birkaç dakika uyumuştu, gene de, yoklama saatinde toplantı yerine varmak için fazla vakti kalmamıştı. Gerindi: ama uykudan uyanmış çocukların o pervasız mutluluğuyla değil; daha çok bir derdin ve bir uğursuzluğun verdiği sıkıntıyla, sanki kollarına, bacaklarına pranga zincirleri vurulmuş gibi. Alacakaranlık basmaya başlamıştı ve Ida, yerinden kalkmış, o titrek vücuduyla, yalınayak, fişi takmak üzere lambanın prizine yaklaşmıştı. Ama teller gevşemiş olmalı ki, lambanın ışığı pırpır edip duruyordu. O zaman Almanya'da mesleği elektrikçilik olan Gunther, cebinden, saplı, özel bir küçük bıçak çıkardı (tüm ordunun imrenerek baktığı bir araç: Bıçağından başka sapının içinde, bir ustura, bir törpü ve bir de tornavida bulunuyordu), fişi ustalıkla onarıverdi.

Gösterdiği hevesten ve işgüzarlıktan anlaşılıyordu ki, bu işin onca çifte değeri vardı. Birincisi, çok küçük de olsa, şimdi sarhoşluğu geçtikçe vicdanını kemirmeye ve canını sıkmaya başlayan suçunun kurbanı için bir hizmette bulunmuş oluyordu. İkincisi, bugün, (istemeyerek de olsa) ona insanca bir oda olarak kollarını açmış olan şu küçük odada biraz daha kalmak için bir bahane yaratıyordu. Buradan çıkınca onu bekleyen, sadece yolun ucundaki Afrika idi, artık hayalinde, filmlerdeki ve kitaplardaki o ilgi çekici ve renkli Afrika ile hiç mi hiç benzerliği kalmamış bir Afrika; daha çok, ıssız, acınası bir can sıkıntısının ortasında, bir tür biçimsiz kraterden ibaret bir kıta.

Bu arada, duvarın gölgesine sinmiş Ida, bu küçük onarım işlemini sessiz bir hayranlıkla izlemekteydi, çünkü onda (kimi ilkellerde görüldüğü üzere) elektrik ve yarattığı mucizeler karşısında duyulan o çekingenlik, o açıklanamayan kuşku hâlâ sürüp gitmekteydi.

Beriki lambayı onarma işini tamamlayınca gene de oturduğu yerden, yatağın kıyıcığından kalkmadı ve laf açılsın diye, işaretparmağıyla kendi kendisini göstererek, övünecek gibi oldu:

"...*nach*... Afrika... (Afrika'ya)" ama bunun bir askerî sır olduğu aklına geliverdi ve ağzını açmadı.

Belki bir dakika daha, öyle oturduğu yerde, iki büklüm olmuş, kollarını dizleri arasından salıvermiş, kalkmak üzere olan bir gemiye bindirilmiş bir göçmen veya bir pranga mahkûmu gibi kalakaldı. Artık bakacak bir şey bulamadığından, o yapayalnız gözleri, şimdi divanın başucunda ışığını titretmeden yanan lambaya (Ninnuzzu'nun akşamları yatağında resimli gazeteleri okumak için yaktığı lambaydı bu) çivilenmiş gibiydi. Gözlerinde bir tür şaşkın merak ifadesi var gibi görünüyordu, ama aslında bakışları bomboştu. Elektrik ışığında, koyu deniz mavisi gözbebekleri neredeyse kara gibi duruyordu; çevresini saran akı ise, şaraptan kanlanmış ve bulanmışlığı geçtiğinden, süt beyazı, mavimtırak duruyordu.

Birden delikanlı gözlerini Ida'ya kaldırdı. Ve kadın bu gözlerde içe işleyen, sonsuz bir bilgisizlik ve tam bir bilgiçlik taşıyan bir bakışla karşılaştı: Her iki ifade de isteyen için bile belirsiz, eşsiz, olanaksız bir sadaka dileniyormuş gibiydi. Tam gitmek üzereyken, aklına, öteki kızlarla vedalaşırken edindiği bir alışkanlık gereği, bir hatıra bırakmak geliverdi. Ama kadına ne vereceğini bilemedi, ceplerini karıştırırken eline o ünlü çakısı geçti; bu fedakârlığın ona pek ağır gelmesine karşın, gene de hiçbir şey söylemeksizin, çakıyı kadının avucuna bırakıverdi. Karşılığında o da yanında bir anı götürmek istiyor, şaşkın bakışlarını odada gezdiriyor, ama bir şey bulamıyordu; sabahtan beri kimsenin suya koymak zahmetine katlanmadığı ve bir sehpa üzerine solgun bırakılıvermiş, berbat, neredeyse yağlı görünüşlü bir demetçik (yoksul öğrencilerin armağanı) gözüne ilişti. O zaman, demetten küçük, kırmızımtırak bir çiçek alıp ciddi ciddi, cüzdanındaki kâğıtların arasına yerleştirirken:

"*Mein ganzes Leben lang!*" (Ömrüm boyunca!) dedi.

Tabii bu, ona göre bir cümleden ibaretti sadece. Ve delikanlıların genç kızlara söylerken takındıkları o genellikle aldatıcı, palavracı edayla söylemişti. Çok etkili, geçerli bir cümledir bu; ama mantık yönünden hiç değeri yoktur, çünkü hiç kimse, ömür gibi, dilde ifade edilemez bir sonsuzluk boyunca bir anıyı gerçekten saklayacağına inanamaz! Ne var ki asker, kendi açısından, bu sonsuzluğun birkaç saatçikten ibaret olduğunu bilmiyordu. Roma'daki duraklama süresi o akşam bitti. Üç güne kalmadan, henüz bindirilmiş olduğu (Sicilya'dan güney veya güneydoğudaki bir yöne giden) hava konvoyu, Akdeniz üzerinde saldırıya uğradı. Ve o da ölüler arasındaydı.

1941

Ocak

Yunanistan'ı istilaya gönderilmiş İtalyan birliklerinin talihsiz harekâtı sürüp gidiyor.

Kuzey Afrika'da İtalyanlar, İngilizlerin saldırısına uğruyor ve Sirenayka ile Marmarika'daki kendi sömürgelerini terk ediyorlar.

Şubat-Mayıs

Alman zırhlı ordularının Kuzey Afrika'ya çıkartılması sonucu, İtalyan-Alman kuvvetleri, Sirenayka ile Marmarika'yı yeniden işgal ediyorlar.

Almanlar, İtalyan seferinin kesin yenilgiyle sonuçlanmasını önlemek üzere Yunanistan'a müdahalede bulunuyorlar. Bu girişimde, Bulgaristan ile Yugoslavya'nın işbirliği gerekiyor. Yugoslavya'nın buna yanaşmamasına, Almanya, ülkeyi işgal etmek ve yakıp yıkmakla ve ceza olarak Belgrad'ı havadan bombalamakla tepki gösteriyor. Yunanistan, uzun süren direnişinden sonra kısa zamanda teslim olmaya zorlanıyor ve İtalyan-Alman kuvvetlerinin boyunduruğu altına giriyor.

Japon İmparatorluğu ile Sovyetler Birliği arasında saldırmazlık paktının imzalanması ve karşılıklı ödünler verilmesi.

Doğu Afrika'da, İtalyan Sömürge İmparatorluğu'nun üç başkentinin (Mogadişu, Asmara, Addis Ababa) işgaliyle son bulan, İngiliz ordularının başarılı saldırısı, İngilizler, Etiyopyalı partizanlarla işbirliği yaparak Etiyopya İmparatoru Haile Selasiye'yi yeniden tahta çıkartıyorlar.

Haziran

Almanya, Sovyetler'e karşı ünlü Barbarossa Harekâtı'*na girişiyor ve kış gelmeden zaferle sonuçlanacağına garanti veriyor. ("Stalin Rusya'sı sekiz haftada haritadan silinecektir") İtalya, girişime katılma kararı alıyor. Mussolini Verona'da yeni cepheye hareket eden tümenlerden birini teftiş ediyor.*

Temmuz

Japonya, Fransız sömürgesi olan Çinhindi'yi işgal ediyor.

Yugoslavya'da Nazi-Faşist işgalcilere karşı direnme savaşı başlıyor.

Alman kuvvetleri Sovyet topraklarında zaferden zafere koşarak ilerliyorlar.

Eylül

Alman Hükümeti altı yaşını bitirmiş Yahudilerin, göğüslerinde altı köşeli bir sarı yıldız taşımasını zorunlu tutuyor.

Ekim

Hindu Mahatma Gandhi İngiliz Sömürge İmparatorluğu'nun boyunduruğu altındaki tüm halkları pasif direnişe (kendi halkı arasında başlatmış olduğu) çağırıyor.

Polonya'da, Nazilerin koymuş olduğu, Yahudi halkının ayrı yerlerde yaşama zorunluluğunu, Getto dışında yakalanacak her Yahudi için ölüm cezasını öngören kararname izliyor.

Sovyet topraklarında panzer tümenlerinin ve Alman piyadelerinin ilerlemesi başarıyla sürdürülüyor. Harekâtın başlangıcından dört ay sonra, üç milyon Rus savaş dışı bırakılmış bulunmaktadır (Führer'in Emri uyarınca, savaş tutsaklarına layık görülen akıbet, öteki aşağı insanlar için olduğu gibi, yok edilmedir. Uluslararası savaş kuralları ve anlaşmalar, modası geçmiş sayılacaktır).

Kasım

Hitler, önceden hazırlanmış plan uyarınca, Yahudi ırkından tüm canlıların yok etme kamplarına gönderilmesini öngören, Yahudi sorununun nihai çözümü *için SS'lerin ve Gestapo'nun (Gizli Polis) Başkanı Himmler ile buluşuyor. Sürgün edilenlerin kitlesel kıyımı için tasarlanan tesisler ve donanımlar çeşitli kamplarda harekete geçiyor; Reich'ın en önemli endüstri kuruluşlarından bazıları bu kampların teknik donanımı için işbirliği yapıyor.*

Rusya'da, Reich ordularının zaferler kazanarak ilerlemesi devam ediyor, Leningrad'ı kuşatıp Moskova üzerine yöneliyorlar.

Aralık

Leningrad teslim olmuyor. Daha güneyde, bir Rus karşı saldırısıyla geri püskürtülen Almanlar Moskova üzerine yürüyüşten vazgeçiyor; kışın soğuğu ve çamuru arasında, güç bir geri çekilme hareketine başlıyorlar.

Kuzey Afrika'da İtalyan-Alman kuvvetleri Sirenayka' dan çekilmek zorunda kalıyorlar.

"Gece ve sis" emirnamesiyle Führer, tüm işgal ülkelerindeki birliklerine "Almanların güvenliği için" her kim tehlike yaratacak olursa, hemen yakalanıp hiç iz bırakmadan yok edilmesi buyruğunu veriyor. SS ve SD'lerin özel birliklerinin görevlendirildiği idamlar, Avrupa'da bir milyon kadar insanın canına mal oluyor.

Pasifik'te, Japonların Pearl Harbour'da demirlemiş Amerikan donanmasına ani saldırısı, Birleşik Amerika ile Japonya arasında patlak veren savaş, Üçlü Antlaşma'nın öteki Büyük Devletlerine (İtalya ve Almanya) de sıçrıyor. Dünya savaşının bu son genişlemesiyle savaşan ulus sayısı kırk üçe yükselmiş oluyor...

Tören giysilerini giyinmiş üç yüz çığırtkan,
kurdeleleri uçuşarak
trampetleri borazanları çalıp kenti dolanıyorlar.
Tüm çanlar çalınıyor.
Gloria'yı sesleniyor,
katedralin orgu.
Tüylerle süslü atlara binmiş haberciler salındı
haberi yedi yöne yaymaya.
Krallıklardan ve prensliklerden kervanlar yola çıkıyor
kırk armalı hazineyi armağan getirerek
kokulu tahtadan sandıklar içerisinde.
Tüm kapılar ardına dek açılıyor. Eşiklerde hacılar,
ellerini
kavuşturmuş selamlıyorlar,
develer, eşekler ve keçiler diz çöküyor.
Ve tüm ağızlarda tek bir türkü!
Her yerde oynanıyor, gülünüyor, her yerde kıvanç!
Çünkü kraliçe bugün
taht için bir vâris dünyaya getirdi!

1

Ida, kendisine saldıranın akıbetini hiçbir zaman öğrenemedi, zaten adını bile bilmiyordu ve bilmeye de uğraşmadı. Bu cüretli davranışından sonra adamın bir daha hiç haber ulaştırmaması ve tıpkı belirdiği gibi yitiklere karışıvermesi, Ida'ya göre doğal ve kesin bir sonuçtu, önceden belli bir sonuç. Ama gene de, daha onunla geçirdiği serüvenin gecesi, dönüp gelivereceğinden korkmaya başladı. Adam çıkıp gittikten sonra, o uykulu halinde ve makine gibi hareketlerle kendisi ve Nino için akşam yemeğini hazırlamıştı, Nino her zamanki gibi gecikiyordu. Daha küçüklüğünden beri, böyle krizler geçirdikten sonra, kurt gibi acıkırdı Ida; ama bu kez, bir lokma yemeği isteksiz isteksiz çiğnerken, mutfakta uyuyakalmıştı nedense. Saat dokuza doğru eve dönen Nino'nun giriş kapısını hızlı hızlı çalmasıyla silkinerek uyandı ve ona kapıyı açar açmaz da gitti yattı, hemen düşsüz, kurşun gibi bir uykuya dalıverdi. Böyle birkaç saat uyudu; gecenin ortasında bir sıçrayışta uyandı, Alman'ın gerçekte olduğundan daha uzun boylu ve iri, karanlıkta ona yeniden saldırmaya hazır, üzerine eğildiği ve kulağına kim bilir hangi anlamsız ve gizemli sözcükleri, çocuklara evcil hayvanlara söylenen o sözcükleri fısıldadığı izlenimine kapılmıştı. Işığı açtı. Çalar saat dördü gösteriyordu; bir gün önceki olaylar, tamamıyla uyanık bilincinden, siyah-beyaz bir film gibi, keskin gölgelerle ve hızla geçiyordu. Yanda kapalı kapının ardında, şimdi Nino'nun uyuduğu öteki oda vardı! Onun yatağını bile düzeltmediği aklına ge-

lince, utanç ve şaşkınlıkla ürperdi: telaşla ışığı söndürdü, karanlığa sığınmak için, örtülerin altına büzüldü.

Altıda çalar saatin sesiyle uyandı. O sabah da, onu izleyen sabahlar da sınıfta derslerini, gövdesini gözle görülür bir çember, durmadan itmesi gereken bir ikinci gövde (kâh buz gibi, kâh yakıcı) sarmışçasına direşken bir duygu içerisinde verdi. Sanki eski Ida değildi artık; çift yaşantısı olan bir serüven düşkünü kadındı. Ona öyle geliyordu ki kolları bacakları öğrencilerine ve herkese, o ayıbın günahını saçıyor ve yüzü, ıslak bir balmumu gibi, öpücüklerin izlerini taşıyor. Ömründe, Alfio'dan başka hiçbir erkeğe, düşünceleriyle bile, yaklaşmamıştı; şimdi başından geçen serüven, ona ortalığı velveleye vermiş bir zina olayı örneği, her yere yazılmış gibi geliyordu.

Sokakta, uzaktan bile olsa, bir Alman askeri gözüne ilişmeyegörsün, hemen o sanıyor (yürüyüşünden, başının veya kollarının belirli bir hareketinden) ve yüreği küt küt atmaya başlıyordu. Bu yeni korku, içerisinde Nazi işkencelerinden duyduğu öteki korkuyu şimdilik silmiş gibiydi. Bunca yıllık iyilik döneminden sonra, hastalığının ansızın depreşmiş olması bile onu kaygılandırmıyordu. Aslında bu krizin bir daha yinelenmeyeceğine inancı vardı (ve yanılmıyordu da). Önceleri, özel bir yatıştırıcı ilaç almak üzere eczacıya danışmak geldi aklına, çünkü Kalabriya'da kullandığı ilacın adını unutmuştu; sonra vazgeçti, eczacı bir şeylerden kuşkulanabilirdi, gizli tuttuğu o eski hastalıktan başka, daha da beteri, bunca zaman sonra durup dururken nüksetmesinin nedenlerini sezinleyebilirdi.

Her gün evine dönerken, Alman'ı, önceden sözleşmişler gibi orada bekler bulacağı korkusuyla köşeyi dönmeden gizlice kapısını gözlüyordu. Sonra koşarak içeri giriyor, bu kez de adamın, saat kaçta eve döndüğünü bildiğinden, kendisinden önce çıkıp sahanlıkta onu şaşırtmak istercesine, kapının önüne dikilmiş buluvermekten korkuyordu. Soluğunu duymuş gibi kulak kabartıyor, hatta burnuna kokusu gelir gibi oluyor, merdivenleri güçsüz, sürüklenir gibi tırmanmaya koyuluyor, altıncı kata yaklaştıkça beti benzi atıyordu. Evin kapısını açınca, yan gözle şöyle bir bakıyor,

askılığın tepesinde, o gün girerken bıraktığı noktada, sanki beresi gözüne ilişiyordu.

Evde kaldığı günler, her an yeni bir saldırıyı bekliyordu. Ve bu korku onu özellikle yalnız olduğu zamanlar yakalıyordu, sanki Nino'nun varlığı onu tehlikeden koruyormuş gibi. İkide bir gidip kapıya dikiliyor, kulaklarından hiç gitmeyen, dünyanın tüm adım sesleri arasından tanıyabileceği o kararlı adım sesini yeniden duyma korkusuyla aşağıyı dinliyordu. Salonda, gereğinden çok kalmaktan kaçınıyordu ve Nino'nun yatağını düzeltirken de, kollarını bacaklarını, sanki korkunç bir ağırlık asılmışçasına kıpırdatamıyor, neredeyse bayılacak gibi oluyordu.

O sıralar, geceleri düş görmüyordu; görüyorsa bile, uyandığında düş gördüğünü hatırlamıyordu. Ama sık sık, ilk gece olduğu gibi, adamın yanı başına geldiği, adeta onu yakan bir sıcak ağırlıkla üzerine abandığı izlenimiyle sıçrayarak uyanıyordu. Ve yüzünü tükürüğe bulaştırarak öpüyor gibi geliyordu; bir yandan da kulağına artık tatlı sözcükler değil de, tehdit dolu bir Almanca'yla, anlaşılmaz, sert sözler mırıldanıyormuş gibi geliyordu.

Kendi vücuduyla hiçbir zaman içli dışlı değildi, o kadar ki, yıkanırken bile bakmazdı. Vücudu, bir yabancı gibi onunla birlikte büyümüştü; daha ilkgençliğinde bile, asla güzel olmamıştı, ayak bilekleri kalındı, omuzları dapdaracıktı ve göğsü de vaktinden önce, aşırı gelişmişti. Yaşadığı tek gebelik ise, bir hastalık gibi vücudunu büsbütün bozmaya yetmişti; sonradan dul kalınca, birinin gelip de bu vücudu, bir kadın vücudu olarak sevişmek için kullanabileceğini hiç mi hiç düşünmemişti. Şu kalçalarındaki fazlalıkla, kollarındaki bacaklarındaki ağrılarla, artık sadece taşınması çok güç bir yüktü ona.

Şimdi ise, o uğursuz günden sonra, vücuduyla kendini büsbütün yalnız buluyordu. Ve henüz ağarmamış şafak vakti, sutyenini kancalamak veya çoraplarını jartiyere geçirmek gibi kimi mahrem hareketleri yaparken, elinde olmadan ağlamaya başlıyordu.

Alman'ın verdiği çakıyı, daha ilk gün holde, paçavra, eski püskü dolu bir sandığın dibine telaşla saklamıştı. Ve

bir daha da ne göz atmaya ne o eski püsküyü kaldırmaya ne de sandığı açmaya eli varmıştı. Ama oradan geçerken, her defasında yüreği hop ediyor, hırsızlık malının gizlendiği yeri bilen bir ürkek tanık gibi titriyordu.

Günler geçtikçe, askerle bir daha karşılaşmak korkusunun saçmalığına kendisini inandırdı. Bu saatte adam, uzak bir cephede, başka kadınlara saldırmakla veya Yahudileri kurşuna dizmekle uğraşıyor olmalıydı. Ama artık ona bir şey yapamazdı. O tanınmadık adam ile Ida Ramundo arasında, ne şimdi için, ne ilerisi için, hiçbir ilişki kalmamıştı.

Şu kaçamak ilişkilerinden de, kendisinden başka kimsenin haberi olmamıştı; Nino bile bir şeyden kuşkulanmamıştı. Bunun için artık adamı kendi belleğinden de silmekten ve her zamanki yaşantısını sürdürmekten başka yapacak şey kalmıyordu ona.

Günlerine, saatin altıyı çalmasıyla başlıyor, mutfakta, elektrik ışığında Nino'nun kahvaltısını ve öğle yemeğini hazırlıyordu. Sonra giyiniyor, Nino'yu uyandırıyor, hep telaşla ve soluk soluğa, iki tramvay değiştirerek okuluna gidiyordu. Dersler bitince, yanakları alev alev, boğazı kurumuş, dükkânlar öğle tatili için kapanmadan alışverişini yapmak için okul çevresinde koşuşturuyordu (savaş nedeniyle karartma yüzünden, karanlıkta sokağa çıkmaktan kaçınıyordu çünkü); dönüşte, haftada üç kez, elindeki torbalarıyla, fileleriyle, Castro Pretorio'da tramvaydan inerek özel ders vermeye gidiyordu. Sonunda evine dönüyordu ve Nino'nun artıklarını yedikten sonra, odaları topluyor, öğrencilerin ödevlerini düzeltiyor, akşam yemeğini hazırlıyor ve Ninnarieddu'nun akşam dönüşünü beklemeye başlıyordu...

Belki bir hafta geçmişti ki, düşsüz gecelerin arkası kesildi ve düş gördü. Eve dönerken, filelerinden biri yerine, Kalabriya'da bağbozumunda kullanılan türden bir sepet getiriyormuş ama yanlışlıkla mı almış, yoksa hırsızlık malı mı, bilemiyor. Sepetten çıkan bir yeşil bitki, bir an içinde dallanıp odayı sarıyor, evin dışına çıkıyor, avlunun tüm duvarlarına tırmanıyor. Giderek masal bitkilerinden, yapraklardan, begonvillerden, Doğu'ya veya tropiklere özgü

canlı renklerde çançiçeklerinden, kavun kadar portakal ve üzümlerden oluşan bir orman halini alıyordu. Aralarında mavi mavi gözlü, sincap benzeri küçük yabani hayvanlar oynaşıyor, neşeyle yaklaşıp bakıyorlar, ikide bir kanatlıymış gibi havaya zıplıyorlardı. Bu arada pencerelere kalabalık birikmiş, seyrediyordu, ama kendisi orada değildi, kim bilir neredeydi. Bu düş, uyandıktan sonra da birkaç dakika daha onu izledi, sonra silindi gitti.

Ocak ayı sonunda, Epifani Yortusu'ndan sonra başından geçen o olayı, belleğinin derinliklerine gömmüş gitmişti bile: yaşantısının aklına geldikçe canını sıkan, tüm öteki bölümlerini ve olaylarını yaptığı gibi.

Ama o ünlü serüveninin yaratabileceği, olanaklı olan olmayan tüm tehlikeler ve kuruntular arasında biri vardı ki, aklına hiç gelmemişti: acaba bilinçsiz bir savunmayla, bunca yılda ona sadece bir çocuk vermiş olan evlilik deneyiminin de yardımıyla mı?

Daha ergenlik çağından beri vücudunda kimi darmadağınık düzensizlikler, uyumsuzluklar vardı. Rahim, aylık kanamalarıyla, bedeninde normaldışı bir yara gibiydi, kimi zaman şiddetli kanamalarla onu bitkin düşürür, kimi zaman doğal akışını da keser, bir ülserden beter, için için kemirirdi onu. Daha on bir yaşından beri (ergenliği erken olmuştu). Ida, böylesi sebepsiz davranışlarına alışagelmişti ve bu yüzden birkaç hafta, huzursuzluk ve kuşkular arasında bocalayıp durduktan sonra, o akla gelmedik, rezaletlerin en büyüğüne katlanmak zorunda kaldı: Adını bilmediği bir Alman ile yakışıksız ilişkisi, onu gebe bırakmıştı.

Bir yolunu bulup çocuğu düşürmek, aklının ucundan bile geçmedi. Düşünebildiği tek savunma yolu, idare edebildiği sürece, durumunu herkesten gizlemek oldu. Yakın gelecekte karşılaşacağı öteki sorunlar, şimdilik kaçınılmazlığı nedeniyle, düşünmesi bile adeta olanaksız görünüyordu; onları kafasından kovmaktan başka çaresi kalmıyordu. Bu da, günden güne gerçekleri algılamasını kısıtlayan, onu dış kaygılarından kopartıp ayıran, neredeyse kayıtsız bir tür

edilgenliğe gömen şu yeni bedensel durumunda, giderek kolaylaşmaktaydı. Kimse ikide bir uğradığı rahatsızlıkların (ciddi olmayan) nedenini sormuyordu, zaten bunlara bahane bulmak hiç de zor değildi. O günlerde, bağırsak iltihabı, hatta halk çevrelerinde bile moda hastalıklardandı; kimi bulantılarına neden olarak, bir tür bağırsak iltihabını öne sürüyordu. Bulantılar onu gafil avlıyor, en alışılagelmiş, aslında hiç de tiksindirici yönü olmayan şeyleri, sözgelimi bir kapı kolunu veya bir tramvay tekerleğini görünce midesi kalkıveriyordu. Ansızın bu şeyler, sanki kendi benliğine girmiş de, orada bir acılıkla mayalanır gibi oluyordu. O zaman geçmişinden, Nino'ya gebe kaldığı zamanların anısı belleğinde canlanıyordu. Ve çaresiz, öğürür, kusarken, öyle geliyordu ki, geçmişle gelecek ve tüm duyularıyla dünyanın tüm eşyası tek bir tekerlek halinde, aynı zamanda bir kurtuluş sayılan bir çözülmeyle dönüp durmaktadır.

O günlerde, onu rahatsız eden tek şey, eski şiddetiyle ve sık sık görmeye başladığı düşleri oldu. Bomboş gibi görünen ama gene de her yanında küfürler, kahkahalarla çınçın öten bir alanda çırılçıplak, oraya buraya koşuyor... Bir tür köpek kulübesine hapsedilmiş, demirli, küçük penceresinin arkasında, kimi soylu kişilerin dadıları gibi renk renk giysilere bürünmüş uzun boylu gençlerin, kucaklarında güler yüzlü, son derece güzel bebeklerle geçtiklerini görüyor. Gençler onu tanıyorlar, ama bakmamak için başlarını öte yana çeviriyorlar; bebekler de ona gülmüyorlar. Öyle sanmış, yanılmışmış meğerse...

Babasının pelerini altına sığınmış, birlikte yürüyor; ama işte pelerin kendiliğinden uçup gidiveriyor, babası da yok. Ve kendini kimi dağ yollarında, orasından oluk gibi kan yitirerek dolaşan bir küçük kız olarak görüyor. Arkasındaki yolda kan boydan boya iz bırakmış. Bu müthiş rezalet yetmezmiş gibi, bir de aşağıdan Ninnarieddu'nun ıslığı işitiliyor; öte yandan o da, hemen savuşacak yerde, yolda durmuş, aptal gibi bir keçi yavrusuyla oynamaya koyulmuş... Ama keçinin bağırdığının farkında değil, sancısı tutmuş, doğurmak üzere! Ve bu arada, elektrikli mezbahanın *başçavuşu* orada hazır bekliyor...

...Bir sürü Polonyalı çocuk paçavralar içinde, altın yüzükleri yuvarlayarak oynuyorlar. Bunlar kutsanmış yüzükler, ama çocukların haberi yok. Bu oyun Polonya'da yasaktır. Ölüm cezasıyla cezalandırılır!...

Böylesi düşler, hatta daha da önemsizleri, onda ciddi bir kaygı uyandırıyordu; ama sonra, sabah ilerledikçe unutuyordu.

Şimdi her sabah yataktan kalkmak için büyük çaba harcaması gerekiyordu; sonradan da, ne denli basit olursa olsun, her iş ona pek ağır geliyor, yoruyordu. Bu didinme, gerçi ona boyuna içinde bulunduğu durumu hatırlatıyordu ama, bir yandan da sarhoşluk gibi imdadına yetişiyordu. Bir tramvaydan ötekine, bir mahalleden ötekine durmadan koşuyordu: Hep elinde torbaları, peçeli şapkası çarpılmış, kaşlarının arasında bir çizgi. Okula varınca, her şey alışılageldiği gibi yürüyordu, yoklama yapılıyor, günlük temizlik denetimi uyarınca kulaklar, eller ve tırnaklar gözden geçiriliyordu... Ve bu denetimleri de, öğretim görevini yürütürken her zaman yaptığı gibi, en önemli ve ciddi işlermişçesine, büyük bir titizlik ve özenle yürütüyordu. Alışkanlığı gereği, kürsüye oturmaz, çatık kaşlarının altında gözleri hiç durmadan çevreyi tarayarak, sıraların arasında dolaşırdı.

"Yazınız: *Yazdır (dikte)*

Kah-ra-man, İtal-yan or-du-su Roma'nın mu-zaf-fer bay-rak-la-rı-nı dağ-la-rın ve de-niz-le-rin öte-si-ne gö-türmüş (miş'li geçmiş) ve Va-ta-nın (V büyük harf) yü-ce-li-ği ve İm-pa-ra-tor-lu-ğun (İ büyük harf!) sa-vun-ma-sı i-çin kesin za-fe-re u-la-şın-caya ka-dar sa-vaş-mış-tır...

"Annarumi! Gördüm, gördüm Mattei'den kopya çekmeye kalkışıyorsun ha!"

"Hayır Bayan Öğretmen, kopya çekmiyorum ben."

"Evet evet evet. Gördüm seni. Evet evet. Bir daha kopya çekmeye kalkışacak olursan sana zayıf vereceğim."

"..."

"..."

"...Peki ama bir daha çekmezsem, o zaman?.."

"O zaman bağışlarım."

..."Yarına ne ödev yapacağız, Bayan Öğretmen?" "Yarı-

na ödev ne?" ... "Yarınki ödev ne?" "Bayan Öğretmen, ödev ne?" "Yarına ne ödev yapıyoruz?"

"...Yarın için: Kompozisyon: Konu: *Kırlangıçlar konusunda düşüncenizi yazın. Problem: Luigino üç yaşındadır. Ağabeyinin yaşı, onun yaşının iki katı, kız kardeşininki ise üçte biri kadar. Ağabeyi kaç yaşında? Kız kardeşi kaç yaşında? Luigino kaç aylıktır?* Alıştırma: Temiz deftere üç kez yazılacak: *Vittorio ile Elena, Yüce Hükümdarlarımızın adlarıdır...*"

Akşam mutfakta yemeği hazır edip her zamanki gibi Ninnarieddu'yu bekliyordu: O da, aşağı kapı kapanmadan eve dönse bile, yemekten sonra gidip yattığı pek seyrek oluyordu. Çok zaman, yemeği çabucak atıştırıyor, hatta oturmuyor bile, ikide bir pencereye giderek aşağıda avluda bekleyen serseri arkadaşlarına ıslıkla işaret veriyordu. Sonra da ondan sinema parası istiyordu. Ve anası da her zaman bu isteğe karşı çıkıyordu; sonunda çocuk, tıpkı çalıştırdığı kadınların parasını yiyen biri gibi, odanın içinde öfkeyle dört dönerek parayı zorla ve evden bir daha dönmemecesine kaçma tehdidiyle alıyordu. Çoğu akşam, bu ilk tartışmaları ikinci bir kavga izliyordu. Çünkü çocuk hemen aşağı kapınınkiyle birlikte, anahtarları istiyor, anası da ısrarla diretiyor, başını sallayarak "Hayır. Hayır. Hayır," diyor, onun henüz çok küçük olduğunu söylüyordu. Bu noktada gerekirse kendisini pencereden atacağını bilse gene de asla yumuşamıyordu. Sonunda, aşağıdan giderek daha ısrarla yükselen çağrılara dayanamadığından ve kendi de bir an önce sinemaya gitmekte acele ettiğinden, kaderine boyun eğen oğlu oluyordu. Ve gece vakti süpürgeyle kovulmuş bir kedi gibi, merdivenler boyu homurdana homurdana, telaşla çıkıp gidiyordu.

Eskiden, oğlu dönmeden asla yatmazdı; onu beklerken de sonunda mutfakta uyuyakalırdı. Ama şimdi, yorgunluktan sersemlemiş olarak, yatma isteğine karşı koyamıyordu. Gene de tetikte uyuyor, kaçak oğlunun sokaktan gelecek ıslığına kulak kabartıyordu. Islığı duyunca surat bir karış, ayaklarında çarpık çurpuk terlikleri, geceliğinin üzerinde çiçekli pazen sabahlığı, karga karası, pek az kır

düşmüş, Habeş saçı gibi kıvır kıvır ve kabarık saçları darmadağın omuzlarına dökülmüş bir halde kapıyı açmak için aşağıya iniyordu. Oğlan, hâlâ filmin heyecanı içerisinde, engeli aşan bir yarış atı gibi hızla içeriye dalıyordu. Tüm düşüncelerinin ateşi, o dünya güzeli film artistlerine, o insanı şaşkına çeviren entrikalara yönelmiş oluyordu. Ve adımlarını Ida'nın yavaşlığına uyduramadığından, merdiveni ondan önce çıkıveriyor, sonra sabırsızlığından türlü cambazlıklar yapıyordu. Kâh durup basamağı tekmeliyor, kâh üç dört basamak birden atlıyordu; sonra daha yukarıda sahanlığın birine boylu boyuna uzanıveriyor, korkuluktan aşağı gökte koşuyormuş gibi ansızın uçuyordu. Ama her zaman evin kapısına çok önden varıyordu ve oradan, korkuluğa ata biner gibi oturarak, merdiven boşluğuna doğru eğiliyor ve terliklerini sürüye sürüye çıkmaya çalışan Ida'ya sesleniyordu: "Hadi anne. Hadisene, çabuk. Gayret, bas gaza!"

Sonunda, artık direnecek gücü kalmadığından ve üstelik, oğlanın, şu bitkin haline bakıp giderek büyüyen karnının farkına varmasından korktuğundan, o ünlü anahtar hakkını tanımaya çaresiz razı oldu. O akşam çocuk için bir bayramdı sanki, tıpkı kabilelerdeki erkekliğe geçiş töreni gibi bir şeydi. Evden, lüle lüle saçları çıngırak gibi sallana sallana, hoşçakal bile demeden, uçarcasına çıktı gitti.

Gebeliği ilerledikçe bile gizlemesi pek güç olmadı. Belinden kalçalarının aşağısına kadar olan bölümü zaten ölçüsüzce geniş ve biçimsiz vücudu, bu yeni durumunu pek belli etmiyordu. Öte yandan, değişiklik de pek büyük ölçüde olmamıştı. Herhalde o gizlenen, iyi beslenmeyen küçücük yaratık pek ağır olmasa gerekti ki, fazla yer istemiyordu.

Gerçi henüz vesika sisteminin konmasına birkaç ay daha vardı, ama şimdiden yiyecek maddeleri giderek azalmaya, fiyatlar artmaya başlamıştı. Tam büyüme çağında olan Nino'nun doymak bilmez, kurt gibi iştahı vardı ve onun payı, hiç çaresi yok, Ida'nın ve hiçbir şey istemeyen öteki görünmeyen yaratığın payından da çalıyordu. Gerçi bu yaratık arada bir gizlendiği yerde kıpırdayarak kendisi-

ni hissettiriyordu; ama attığı küçük tekmeler, sanki hakkını istemek için değil de, varlığını haber vermek için atılmış tekmelerdi: "Size haber vereyim ki buradayım, her şeye rağmen çareme bakıyorum ve canlıyım. Hatta ara sıra çılgınlık yapma isteğine bile kapılıverdiğim oluyor."

Evde gaz yoktu ve iki ufak kürek kömür alabilmek için uzun kuyruklarda beklemek gerekiyordu. Ida eskisi gibi çabuk davranıp alışverişini sabahleyin bitiremiyordu artık; kimi zaman savaş dolayısıyla uygulanan karartma yüzünden ürküntü veren sokaklarda dolanırken karanlığa yakalanıveriyordu. Pencerenin birinden incecik bir ışık sızmayagörsün, hemen sokaktan küfürler yükseliyordu: "Katiller! Hainler! Işığı söndürüüün!" Meyhanelerin karartılmış kapılarından, sonuna dek açılmış radyoların veya köyde gibi gitar çalıp şarkı söyleyerek kurtlarını döken gençlerin sesleri geliyordu. Kimi ıssız köşe başlarında, Ida, elinde patates, kömür dolu torbalar, o eskiden kalma karanlık korkusuyla paniğe kapılıyor, duraklıyordu. Ve hemen, içindeki o küçük yaratık canlı kıpırtılarla imdadına yetişiyordu, belki de onu yüreklendirmek, "Neden korkuyorsun? Yalnız değilsin ki. Ne de olsa, yanında biri var," demek istiyordu.

Başka anneler gibi, çocuğun kız mı, erkek mi olacağını hiç merak etmiyordu. Onun durumunda, bu merak bile utanılacak iğrenç bir heves gibi geliyordu. Ona olsa olsa kayıtsızlık bağışlanabilirdi, hem belki de böylelikle yazgısının kötülüğünü az buçuk savuşturması mümkün olurdu.

Yün paltosunu çıkarmak zorunda kaldığı sıcak mevsim gelince korsesine daha sıkı sarınmaya çabaladı. Genellikle, öğretmenlik gereği hep giymek zorunda bile kalsa, sıkılmamak için korsesini gevşek bırakmak âdetiydi. Şu son aylarda, bacaklarıyla kolları kocamışlarınki gibi sıskalaşmıştı, yanakları yuvarlaklığına karşın gene de kırmızı ama çöküktü, sınıfta karatahtaya yazarken, kimi harfleri çarpık çurpuk gidiveriyordu. Sıcaklar erken bastırmıştı, boğucuydu. Gece gündüz hep kan ter içindeydi. Gene de, kimse bir şeyin farkına varmadan, okullar kapandı.

Haziran sonlarına doğru Almanya, Sovyetler Birliği'ne

saldırdı. Temmuz başında Alman görevliler *Nihai Çözüm* için, tüm işgal altındaki ülkelerde bulunan (artık Avrupa'nın hemen hemen tamamını kapsıyordu) Yahudi halkının topunu boşaltma işiyle yükümlü tutuldular.

Iduzza'nın geçerken uğradığı, Yahudi mahallesindeki küçük dükkân sahipleri, giderek daha suskun, daha çekingen davranıyorlar ve sanki Avrupa'da olup bitenler onları hiç ilgilendirmiyormuş gibi kendi işleriyle, güçleriyle uğraşıyorlardı. Ara sıra gene Vilma'ya rastlıyordu; kız iyice kötülemişti çünkü günden güne artık toplamak giderek güçleşiyordu, üstelik yıkıntılarda yaşayan kediler arasında da yoklamada hazır bulunanların sayısı giderek azalıyordu. Kız onları teker teker tanıyor ve onmak bilmez, acınası bir sesle dolanıp soruyordu: "Topalcığı gören yok mu içinizde? Ya Kazanova? Tek gözlü kedi? Ya Çiçekli? O kızıla çalan uyuz kedi nerede acaba? Bir de beyaz kedi vardı, gebe, hani eskiden fırıncının oradaydı?!" Sordukları, suratına gülüyorlardı, ama gene de onun, Marcello Tiyatrosu'nun kalıntıları arasında bıkıp usanmadan seslendiği duyuluyordu: "Kasanoovaa!! Bıyıklı!! Toopaaç!"

Özel haber kaynaklarından, *Signora* ile *Rahibe*'den Vilma hep yeni yeni haberler getiriyor ve alçak sesle, delice el kol hareketleriyle anlatıyordu. Sözgelimi, yenik düşmüş Avrupa'nın her yanında, Yahudilerin gizlendiğinden kuşkulanılan evlerde, pencerelerle kapıların duvar gibi örüldüğünü, sonra da *siklon* denilen özel gazların içeriye püskürtüldüğünü anlatıyordu. Ve Polonya'nın kırlarında ormanlarında, tüm ağaçlardan erkeklerin, kadınların, çocukların, -hatta en küçüklerine varıncaya dek- asılmış, sallandığını anlatıyordu: Üstelik bunlar sadece Yahudiler değil, Çingeneler, komünistler, *Polonyalılar* ve *savaşçılardı*... Cesetleri, kurda kuşa yem oluyor, parça parça dökülüyordu. Ve trenlerin geçtiği tüm istasyonlarda, *sadece gözleri bulunan iskeletlerin* demiryollarında çalıştığı görülüyordu... Genellikle bu gibi öyküler, Vilma'nın kafasının uydurduğu, olmayacak şeyler sayılıyordu; üstelik gerçekten kısmen de öyleydi, ama ne var ki, sonradan, tarihsel olaylar, bunların çoğunu da geride bırakacak nitelikte gelişmişti. Gerçekten hiç-

bir sağlam insan imgelemi, kendi olanaklarıyla, türdeşi olan bu yolunu şaşırmış, karmakarışık canavarları, yani kimi ölüm makinelerine özgü, hayal gücünden tümüyle yoksun bu yaratıkları, göz önüne getiremezdi.

Yalnız *Signora* ile *Rahibe*'den ulaşan garip haberler değil, aynı zamanda, gizli radyonun az çok resmî haberleri de, orada, Getto'da bir tür inatçı kayıtsızlıkla karşılanmaya devam ediyordu. Zaten ne Getto'da ne başka yerde henüz kimse, *boşaltma, enterne etme, özel işlem, Nihai Çözüm* ve buna benzer kimi resmî deyimlerin gerçek anlamını öğrenebilmiş değildi. Dünyanın bürokratik-teknolojik örgütü henüz ilkel bir dönemindeydi: Bunun içindir ki, halk bilincine onmak bilmez biçimde bulaşmamıştı henüz. Çoğunluk hâlâ, bir bakıma tarih öncesinde yaşamaktaydı. Ve bu yüzden, kimi son derece önemsiz ve geri kalmış Yahudi kadıncağızlarının şu basit bilgisizliği insanı fazla şaşırtmamalıdır.

İçlerinden yalnız biri, köprü kahvesinin orada bir tuhafiye tezgâhı bulunan Bayan Sonnino, bir gün içeriden, radyoda çılgın gibi söylenip duran Führer'in sesini duyunca, düşünceli düşünceli, şöyle demişti:

"Bunlar bir tür hesap yapmak istiyorlar: toplamalar, çıkartmalar, çarpmalar; ama sonunda tüm sayıları sıfıra indirgemek için!!"

Ve böyle yüksek sesle düşünürken kertenkele kafası gibi ince ve çevik başını sallıyor, bir yandan da Ida'ya sattığı düğmeleri sayıyordu: Bu sayım işi, onu, öteki sayım işinden çok daha yakından ilgilendiriyormuş gibi.

Artık genellikle herkes, ârisi Yahudisi, yoksulu varlıklısı, Nazi-Faşistlerin zaferine muhakkak gözüyle bakıyordu: Hele Rusya'daki ve Afrika'daki son ilerlemeleri üzerine.

Ama Iduzza'nın beyninde, şimdi işittiği tüm konuşmalar, okuma bilmeyen birinin önüne konmuş bir yazı gibi, bulanık bir gürültü yapmaktaydı. Akşam evde, karartılmış başucu lambasının aydınlığında, Faşist Ninnarieddu henüz akortsuz tenor sesiyle şarkısını söylüyordu:

"Albayım ekmek istemem ben,
tüfeğime kurşun isterim!!"...

Ama ara sıra değiştiriyordu:

"Albayım ekmek istemem ben
biftekle gerçek kahve isterim!"

Hem de inadına pencereyi açıp bağıra bağıra söylüyordu, yiğitlik taslamak ve polis muhbirlerine meydan okumak ister gibi. Ama artık Ida'nın kalkıp da eskiden yaptığı gibi pencereleri kapatacak hali yoktu. Bırakıyordu ne isterse yapsın.

Ara sıra gece, hava saldırısını haber veren alarm düdükleri kentte yankılanıyordu; ama San Lorenzoluların pek aldırış ettiği yoktu, *Şehrin Uçaksavarı* diye ad takılan Papa sayesinde, Roma'ya kimsenin ilişmeyeceğine inanmışlardı. İlk zamanlar Ida, telaş içinde Nino'yu uyandırmaya kalkışmıştı; ama o yatağına büsbütün gömülüyor, homurdanıyordu: "Kim o? Kim o!? Ben uyuyorum!" Bir gece de, uykusu arasında saksofonlu, davullu bir orkestra konusunda bir şeyler mırıldanmıştı.

Ertesi gün alarm verildiğini öğrendi, Ida'nın uykusunu bölmüş olmasına çok kızdı. Ve ona kesinlikle, alarm düdüğü çalındığında kendisine ilişmemesini tembihledi:

"Zaten ne yapacak ki bize düdük? Anne, görmüyor musun, buraya hiçbir zaman, bir şeycikler olmaz? İngiliz bombalarıymış, öyle ya! Kâğıt bombalar!!"

Sonradan Ida da alarm seslerinde kalkmaktan vazgeçti, tere batmış çarşafın altında, uzaklardan gelen düdüğün uğultusu ve uçaksavar toplarının sesleri arasında, huzursuz, belli belirsiz kıpırdanmakla yetindi.

Bir gece, bir alarmdan az önce, rüyasında doğurmak için bir hastane arıyordu. Ama hepsi de Yahudi olduğu için onu geri çeviriyorlar ve Yahudi hastanesine gitmesi gerektiğini söylüyor, ona baştan başa örülü, kapısız penceresiz, bembeyaz bir çimento binayı gösteriyorlardı. Az sonra kendini binanın içinde buluyordu. Koskocaman, kör edici ışıldakların aydınlattığı bir fabrikaydı burası; çevresinde kimsecikler yoktu, sadece dev gibi, karmakarışık ve dişli, korkunç bir gürültüyle çalışan makineler. Derken, bu gü-

rültünün, yılbaşı fişeklerinden geldiğini anlayıveriyordu. Bir deniz kıyısında, kumsaldayız, Ida'nın yanında birçok küçük çocuk var, hatta Alfio bile var, o da küçükmüş. Hepsi de o cılız sesleriyle, bağırıp çağırıyorlar. Çünkü oradan, aşağıdan fişekler görülemiyormuş: Yüksek bir yere, bir balkona çıkmalıymış! Halbuki gece yarısı olmuş bile ve düş kırıklığına uğruyoruz... ama ansızın karşımızdaki deniz kıyısı büyük büyük, sayısız ışık salkımlarıyla aydınlanıveriyor, gece denizinin turkuvaz rengi üzerinde yeşilli, turunculu, nar kırmızısı, görkemli bir ışık bu. Ve çocuklar mutlu, söyleniyorlar: "Buradan, yukarıya oranla daha iyi görüyoruz, çünkü denize tüm kent yansıyor, gökdelenlerine ve dağların tepelerine varıncaya dek."

Son zamanlarda, hemen hemen her gün, ufak tefek şeyler almak bahanesiyle, ama aslında hiçbir belirli neden olmaksızın, okul çıkışı Yahudi mahallesine yöneliyordu, ahır kokusu danayı ve bir *suk*[1] kokusu Arap'ı nasıl çekerse, tatlı bir şey de onu sanki oraya çağırıyor gibiydi; bir yıldızın çevresinde dönen bir gezegen gibi, bir tür saplantı derecesinde gereksinme dürtüsü de çekiyordu onu oraya. Okulunun bulunduğu Testaccio'dan, Sinagog'un arkasındaki küçük mahalleye birkaç dakikada gidiveriyordu. Ama yaz tatili başladıktan sonra bile, San Lorenzo'ya olan uzaklığı göze alıp ikide bir o çağrıya koştuğu oluyordu. İşte böylece, yaz ortasında, bir öğleden sonra, dükkâncı kadının, dükkânın arkasına bitişik bir odada, dünyaya bir çocuk getirişinden birkaç saat sonra, oraya, bakkala yolu düşmüştü. Ebe hâlâ dükkânda uğraşıp duruyordu, Napolili bir Yahudi'ydi bu. Sık kaslarıyla, iri, kemerli burnuyla, kocaman ayakları ve adımlarının iriliğiyle, hatta kıvırcık kır saçların üzerine, beyaz patiska beresini konduruşuna varıncaya dek Peygamber Ezekyel'in[2] bir resmini andıran bir kadındı bu.

Ida tüm cesaretini topladı; kadınla bir kenara çekilip sözde yakında ihtiyacı olacak bir akrabası için, bir solukta adresini soruverdi. Böyle konuşurken, ayıp bir şey yapıyormuş gibi kıpkırmızı kesilmişti. Ama Ezekyel, Iduzza'yı

[1] Arabistan ve Kuzey Afrika'nın kimi bölgelerinde panayır ve pazaryeri. (Ç.N.)
[2] Dört büyük İbrani peygamberinden biri. (Ç.N.)

hiç tanımamakla birlikte, onun bu isteğini yerinde ve doğal karşıladı. Hatta akrabası için iyi dileklerde bulundu. Ve hemen çıkardı, üstünde adı, adresi ve telefon numarası basılı bir kartı ona verdi. Onun adı da Ida'ymış; soyadı, Di Capua. San Giovanni Bazilikası'nın oralarda oturuyormuş.

Yaz ilerledikçe, hemen çözüm bekleyen bunca sorunu arasında onu en çok düşündüren, en ciddi sorun, henüz hiçbir şeyden kuşkulanmayan Nino oluyordu. İster istemez işlediği suçu ona karşı bağışlanır göstermek zorunda kalacağı günün giderek yaklaştığını dehşet içinde görüyor gibiydi ama ne edip de haklı görüneceğini bir türlü kestiremiyordu. Başka bir kente, tek başına doğuma gitmeyi ve çocukla dönerken, ölmüş akrabalarından birinin bebeği emanet ettiğini söylemeyi tasarlıyor gibiydi... Ama Nino hiçbir akrabası olmadığını pekâlâ bilmekteydi: Hele şu günlerde, bir çocuğun yükünü yükleyecek derecede yakın bir akrabası! Nino böylesine martavallara kanacak çocuk değildi. Ve Ida için, bu konuda da, olanaksızın karşısında gerilemekten, işi oluruna bırakmaktan başka çare kalmıyordu.

Çocuk, bir yolunu buldu, ona yardım etti; sonbahara doğru doğması gerekirken, birkaç hafta acele ederek Nino'nun Faşist Öncüler (*avanguardista*[1]) gençlik kampında bulunduğu bir sırada, ağustos sonlarında doğdu. Ağustosun 28'inde, ilk sancılar başladığında Ida evde yalnızdı; paniğe kapıldı, geleceğini telefonla haber bile vermeksizin, tramvaya atladığı gibi ebenin yolunu tuttu.

Kadının tükenmek bilmez merdivenlerini tırmanırken, sancılar arttı, dayanılmaz hale geldi. Kapıyı Ezekyel açtı. Ida, artık açıklamada bulunacak hali kalmadığından, içeriye girer girmez, "Sinyora, Sinyora! İmdat!" diye bağıra bağıra kendini bir yatağa atıverdi.

Ve kıvranmaya, ulumaya başladı; Ezekyel ise, becerikli ve güven verici, elbiselerini çıkartıyordu. Ama Ida, o müthiş kasılmalar arasında bile, kendini çıplak gösterme

[1] 14-18 yaşlarındaki erkek çocuklarının alındığı, asker benzeri faşist örgütler. (Ç.N.)

düşüncesiyle ölesiye utanıyor, bir yandan da çarşafla örtünmeye savaşıyordu. Sonra ebe, korsesini çözmeye başlayınca, umutsuzca ellerine sarıldı engel olmak için: Çünkü korsenin altına, içinde biriktirdiği paraların bulunduğu eski bir çorap iğneyle tutturulmuştu. Gerçekten de, savaşın tüm zorluklarına karşın, her ay maaşının birazını bir kıyıcığa koyma alışkanlığından vazgeçmemişti. Yarına hiç güveni olmadığından ve yalnız olduğu için, kaderin herhangi bir oyunu karşısında yardımına koşacak kimsesi bulunmayacağını iyi bildiğinden, tüm bağımsızlığını, onurunu, hazinesini işte bu çorabın içinde saklıyordu. Topu topu birkaç yüz liretçikten ibaretti; ama ona yeterli görünüyordu.

Şu çılgınca direnişinin nedenini güçlükle de olsa anladıktan sonra Ezekyel, gene de onu korsesinin çıkartılmasına razı etmenin yolunu bulabildi; içi rahat etsin diye de, iğnelenmiş çorapla birlikte, üzerinde yattığı şiltenin altına soktu.

Doğum ne uzun sürdü ne de zor oldu. Sanki şu tanınmadık yaratık, başkalarına fazla eziyet çektirmeden, kendi çabasıyla dünyaya gelmenin yolunu bulmuştu. Ve loğusa son çığlığı atıp da tuzlu bir deniz gibi, kendi terine batmış, kurtulmuş yatarken ebe haber verdi:

"Bir oğlancık!"

Gerçekten de bir *oğlancıktı* bu: Yani erkekti, ama doğrusu küçücüktü. Öyle küçük bir yaratık ki, ebenin iki eline, sepetmiş gibi, rahat rahat sığıyordu. Ve kendi yardımıyla dünyaya gelmek gibi kahramanca bir iş başardıktan sonra, ağlayacak sesi bile kalmamıştı artık. Gelişini, öylesine zayıf bir iniltiyle bildirdi ki, yeni doğmuş ve samanların arasında unutulmuş bir keçi yavrusu sanılırdı. Gene de o küçücük ölçüleri içerisinde, eksiksizdi, hatta pek sevimliydi, anlaşıldığı kadarıyla güzeldi. Ve yaşamak niyetindeydi: O kadar ki, sırası gelince, anasının memelerini, kendiliğinden, telaşla, kaygıyla aradı buldu.

Anne, analık organlarının esrarlı bir düzeni sayesinde, gerekli sütten yoksun değildi. Anlaşılan, yemiş olduğu o az buçuk yemeğin de tümünü, o gizli yumurcağın süt ihtiyacı-

na bölüştürmüştü. Kendisine gelince; doğum sonrası pek zayıf düştü, köşe başında doğuruvermiş bir serseri kancığa döndü.

Bebeğin saçları -tüy gibi tutam tutam- karaydı. Ama belli belirsiz aralanan iki küçücük ayna gibi de olsa, gözlerini biraz gösterir göstermez Ida hemen ayıbının o mavimtırak yeşil rengini tanıyıverdi. Sonra da gözler ardına dek açılmakta gecikmediler; suratın ufacıklığında, gördükleri manzaradan şimdiden büyülenmişçesine, irileşiverdiler. Ve hiç kuşkusuz renkleri de -şu ilk süt buğusunun altında bile- topraktan değil, denizden doğmuş gibi görünen o mavimtırak yeşili yansıtıyordu.

Buna karşılık, yüz çizgilerinin nereden geldiği henüz anlaşılamazdı. Sadece o sevimli, özenli yapısı, şimdiden belli oluyordu. Ağız da, belki yumuşacık, fırlak dudakları nedeniyle, biraz öteki ağzı andırıyordu.

Kıpırdanacak hale gelinceye değin Ida, Ezekyel'in evinde kaldı ve kadın karyolayı ona bırakmak için kendisine mutfakta bir yer yatağı uydurdu. Gerçekten de, ebenin yalnız yaşadığı daire, topu topu mutfakla yatak odasından ibaretti. Odada boyalı demirden, kocaman bir Napoli karyolası vardı: Sokağa açılan pencereden, yanlamasına, tepesinde İsa'nın, Vaftizci Yahya'nın ve Kilise Babalarının on beş kocaman heykeliyle, San Giovanni Bazilikası görünüyordu.

Ebe özel konutundan pek memnundu, gurur duyuyordu. Onu burada, evinde -tuniği andırır uzun bir basma sabahlıkla- gören, kadın mıdır, ihtiyar bir adam mıdır, anlayamazdı. Sesi de, kadın sesi değil ihtiyar adam sesiydi. Operetlerde, yaşlı kral veya keşiş rollerine çıkan bas seslerini andırıyordu.

İkinci gün Ida'ya, çocuğa bir ad verilmesi gereğini hatırlattı; Ida da, Giuseppe adını koymaya karar verdiğini söyledi, dedesinin, yani kendi babasının adını. Ama Ezekyel, tek bir adın yetmeyeceğini de ekledi: Bir ikinci ve bir üçüncü ad da gerekliydi. Iduzza ise bu öteki iki adı hiç akıl etmemişti. Ve ebe, uzun uzun düşündükten sonra, uğur getirsin diye, ikinci ad olarak Felice (Mutlu) denmesini

önerdi, üçüncü ad da Angiolino (Küçük Melek) olmalıydı, öylesine ufacık tefecik, gök mavisi gözlü ve iyi bir çocuktu ki, varlığıyla yokluğu bir gibiydi.

Adlar bulununca ebe, gereken bildirimi yapmak üzere Nüfus Memurluğu'na gitmeyi önerdi; Iduzza başlangıçta, anlaşılacak nedenlerle çekimser davranıyordu. Ama iyice düşününce, anladı ki ayıbını ya Belediye memuruna kendi ağzıyla bildirmek ya da bu kadına açmak zorundadır. Sonunda kadına açılmayı yeğ buldu. Ve yüksek sesle bir açıklama yapmaksızın, bir kâğıda titrek bir elle ve büyük harflerle şunu yazıp katladı, kadına verdi:

Giuseppe Felice Angiolino
28 Ağustos 1941'de Roma'da Doğdu
Anası Ida Ramundo Dul Mancuso
Babası N.N.[1]

Her gün yemek saatinde Ezekyel, yemeği pişirmek için çıkageliyordu; ama tüm öteki saatlerde, mesleği gereği hep dışarıdaydı. Ve Ida gün boyu o temiz çarşaflı, koskocaman karyolada yatıyordu: Dünyanın kocaman insanları arasında, yerini yadırgamayacak derecede küçük Giuseppe'nin yanı başında. Çoğunlukla, ikisi de uyuyorlardı. Şehir, sıcaktan boğuluyordu; ama içine battığı o müthiş ter bile, Ida'da, bedeninin içinde dağıldığı ılık ve tuzlu bir denizmiş gibi bir kendini koyverme, bir kayıtsızlık, edilgenlik izlenimi uyandırıyordu. Şu yaratıkla birlikte şu karyolada ölse, ikisi birden kayığa binmiş gibi şu dünyadan çekip gitseler, hiç gam yemeyecekti.

Dördüncü gün eve dönmeye karar verdi: Ezekyel, onunla gelmeyi önerdiyse de Ida hiç yanaşmadı, kadının kendi çevresinde görülmesi son derece canını sıkacaktı. Gerçekten de, sırlarını bilen her kim olursa olsun, ona göre tehlikeli biri sayılırdı; tek kaygısı, bir an önce şu kadından kaçmaktı, tıpkı düşman fark etmesin diye kendi izlerini örtmeye çabalayan çöl hayvanları gibi.

Böylece, ne olur ne olmaz diye karanlık basıncaya ka-

[1] Non Nominato: adı yok. (Ç.N.)

dar bekledikten sonra tek başına gitmeye hazırlandı. Hesap gördükleri zaman Ezekyel, ondan, sadece yediklerinin parasını aldı; ama gerisi için (şu şişmiş, acınacak ve sırtındakilerden -ünlü çoraba karşın- gene de yoksulluğu besbelli vücudu gördükçe) para almak istemedi. Hatta solmuş ama temiz bir bez bile verdi, mutlu mutlu uyuyan Giuseppe'yi, sadece burnu dışarıda kalacak biçimde bu beze sarıp sarmaladılar. Ve filesinden başka bu çıkını da yüklenen Ida gene San Lorenzo tramvayına bindi. Her akşam olduğu gibi, savaş yüzünden, sokak lambaları yakılmamıştı ve tramvaylarda da, perdelenmiş lambalar ancak mavimtırak bir aydınlık veriyordu.

Ne var ki bu kez karanlık işine geliyordu: Suç işlediği yere dönen bir suçlu gibi evine girerken, kimseye görünmemeyi başardı. Yatak odası, binanın köşesindeydi ve tek penceresi sokağa açılıyordu; bunun için, zaten pek seyrek ağlayan Giuseppe'nin sesiyle Ida'nın olabildiğince uzun bir süre, saklamak istediği varlığını, komşulara duyurması pek zayıf bir ihtimaldi. Küçücük oğlunu, kendi çift kişilik karyolasının yanı başına, eskiden Nino'nun olan, sonradan da içine battaniye, kutu, eski kitaplar ve her tür döküntü koymakta kullandıkları kenarlı, küçük bir demir karyolaya yerleştirdi. Giuseppe orada, gizlendiği yeri kimsenin bilmediği bir haydut gibi, gün boyu uyuyor, dinleniyordu.

Nino eylül ortasına kadar gelmeyecekti, okullar kapalıydı, o dönemde özel ders filan da yoktu; Ida zamanının büyük bir bölümünü evde geçiriyor, sadece akşamüzeri gereken alışverişi yapmak için çıkıyordu. Kararsız olduğu bir konu da, çocuğu, ünlü pis kanlılar listesine karşı daha iyi savunabilmek için, vaftiz ettirmek gerekir mi, gerekmez mi sorunuydu: ama bebeği alıp da kiliseye götürmek düşüncesinden adeta tiksiniyordu; bu ona, Yahudi paryaların yoksul mahallesine çok büyük bir ihanet olacakmış gibi geliyordu. Ve şimdilik onu dinsiz bırakmaya karar verdi. "Nasıl olsa," dedi, "Nino gibi değil, soy kütüğünün sadece yarısı var. Yarım âri olduğunu kim kanıtlayabilir ki? Hükümet, benden daha az âri olduğu sonucuna varacaktır. Üstelik o denli küçük ki, herhangi bir durumda, her gittiğim

yere onu da hep yanımda götüreceğim, birlikte ölmek pahasına bile olsa."

Eylülün on beşinci günü, Ida için çok ciddi bir gündü. Nino'nun o tarihlerde dönmesi bekleniyordu ve hep ertelediği açıklamanın da o gün yapılması kaçınılmaz bir şey olacaktı. Aklına ara sıra düşünüp bulabildiği o tek, acınası, hayalî akraba uydurması geliyordu; isteksizce, kendisi de inanmaksızın, o yalanı zihninde evirip çeviriyor, ama ansızın bir yürek çarpıntısına, tiksinmiş gibi bir uyuşukluğa kapılıveriyordu. Her an Nino'nun dönüşünü beklediğinden, o gün günlük alışverişi için her zamankinden erken çıktı. Ama tam o aralık, Nino eve döndü ve artık anahtarları cebinde olduğundan, anası yokken, serbestçe eve girdi.

Ida, daha kapının dışında, elinde torbalar, kilitle savaşıyorken içeriden, odalardan bir patırdı duydu. İçeri girince holde, yerde, sırt çantasını gördü. Sonra Nino Öncü üniformasının pantolonu hâlâ ayağında, ama gövdesi çıplak (içeri girer girmez sıcaktan gömleğini çıkartmış atmıştı çünkü), ortaya çıkıverdi. Güneşten yanmıştı ve gözlerinde olağanüstü bir canlılık parıldıyordu. Elektriklenmiş gibi, karşı koyamadığı bir şaşkınlığın belirdiği bir sesle sordu:

"Anne! Kim bu?!"

Hemen, önü sıra yatak odasına girdi; şimdiden bir söyleşiyi andıran, sevinç gülücükleriyle küçük karyolaya eğildi. Orada, tanıyormuş gibi onu seyreden, Giuseppe vardı. Bugüne dek doğum buğusuyla sisli gibi duran bakışları, o anda yaşantısının ilk düşüncesini dile getiriyordu sanki: Bu, son derece kıvançlı, yüce bir düşünceydi. O kadar ki, minicik kollarıyla bacakları da, ufacık, ilkel bir debelenmeyle ona eşlik ediyordu.

Nino, bu eğlenceye kendini giderek daha çok kaptırmış, boyuna soruyordu, "Ha, kim bu?! Kim bu?!" diye.

Baş döndürücü bir telaşla Ida, o ünlü akraba bahanesinin ta boğazına dek çıktığını hissetti; ama şu uğursuz bahane, bir türlü dudaklarının ucuna gelemiyordu işte. Ve aklına gelen tek ve saçma açıklama yolu kekelemek oldu:

"Sokakta... sokakta bulunmuş biri!"

Nino, hâlâ böylesine olağanüstü bir olayın ilk heyecanı

içerisinde gene sordu: "Peki, kim bulmuş bunu?" Ama bu ancak bir an sürdü: Denebilir ki, henüz anasının yüzünün kızardığını bile görmeden, bu yalana inanmaz olmuştu. Hemen bilgiçleşiveren, hatta küstahlaşan bakışları, anasının alev alev yüzünden vücuduna inerken, aklına ansızın, zamanında hiç farkına varmadığı bir belirti, geliverdi. Ve on saniye için aklı şu gülünç düşünceye saplandı: Anasının bir sevgilisi mi vardı yoksa? Sonra kararsız sordu kendi kendine, "Yok canım, şu kocamış haliyle, kim alacak ki onu?" ardından, "Gelgeç bir serüven olmalı, sadece bir defalık..." diyerek içinden bir sonuca vardı. Bu arada onun bakışından, Ida da, her şeyi apaçık gördüğünü sezinlemişti; ama alt tarafı, şu beklenmedik armağanın nereden geldiğini öğrenmek Nino için pek öyle önemli değildi; onca önemli olan, armağanı, bütün bütün yanında alıkoyabilmekti. Ve kayıtsızlığı içinde ansızın her tür araştırmayı bir yana bırakarak kaygılı sordu:

"Ama şimdi alıkoyuyoruz onu, değil mi? Burada, bizimle kalıyor değil mi!"

"Evet..."

Memnunluktan ağzı kulaklarına vararak, sordu: "Peki, adı ne?"

"Giuseppe."

"Ah, Peppe! Ah, Peppiniello! Hey, hey!" diye bağırmaya, bebeğin üzerine eğilip çılgınlıklar yapmaya koyuldu. Bebek de, o minicik, acemi debelenmelerini sürdürüyor, bugünden tezi yok, yaşamı tanımanın sevincini ve minnetini belirtmek istiyordu.

O sırada, şu Nino çılgını, ellerini beşiğe daldırmak üzereyken, sordu: "Anne, ne dersin? Biraz kucağıma alayım mı onu?"

"Hayır! hayır! olmaz! Düşürürsün sonra!"

Ninnuzzu, küçümsercesine karşı koydu: "Yok canım! Çift silkme halter kaldırıyorum da, onu düşüreceğim demek!" Ama o arada bu girişiminden vazgeçmiş, düşüncelerinin karmaşası içerisinde, çözümlenmesi gereken, tam sırası, başka bir soruna yönelivermişti. Ve uluorta baklayı ağzından çıkardı:

"Eh, anne! Madem artık Giuseppe var, o halde eve ben de bir köpek alabilirim!"

Bu, anasıyla arasındaki sonu gelmeyen kavgalardan biriydi. Çünkü Nino'nun köpek alayım diye içi gidiyordu, anası ise, pek çok sebepten, lafını bile ettirmek istemiyordu. Ne var ki, bugün içinde bulunduğu şu feci aşağılık durumda, şantaja boyun eğmekten başka bir şey gelemezdi elinden. Belirsiz, çaresizliğe mahkûm, ilk karşılığı, "Eh... eh... şey..." oldu. Ama şiddetle, eklemekten de geri durmadı: "Anlaşılan sen bu evi başımıza yıkmak istiyorsun!!!"

Ninnarieddu ile kavgalarında, farkına varmaksızın, Nora'nın Kutsal Kitap'tan esinlendiği kimi beddualar ağzından çıkıverirdi; bunlar onun ağzında, o yakışıksız on iki yaşında çocuk suratıyla, aşağılayıcı nitelik almak şöyle dursun, hatta gülünç olurdu. Ama bu kez, Nino'nun tetikte bekleyişinden, teslim olacağını oğlunun bildiği apaçık anlaşılıyordu...

"...aman, canın ne isterse öyle yap! Ah Tanrım... zaten böyle olacağı belliydi..."

Ninnarieddu, kendinden geçmişçesine, bağırdı: "Yaşa sen, anne! Öyleyse hemen gidip eve getireyim! Bir tane var, beni hep tütüncünün orada bekler durur!" Sonra besbelli, kendisini son derece mutlu kılan köpek hayallerine dalarak, bir an sustu kaldı. Ve o sırada Ida, kaderin bu yeni oyununa boyun eğdiği için şimdiden pişman, belki de bu kez fırsattan hiç olmazsa bir dereceye kadar yararlanmak istedi. Ve güçlükle konuştu:

"Bak, Nino... Şimdi şu kadarını söylemeliyim sana... çok önemli bir şey bu... Bak unutma: Sakın kimseye söyleme ki... burada bir bebek var. Şimdilik, onun... onun varlığını gizli tutmak en iyisi... Ama biri öğrenecek ve sana soracak olursa, yapılacak tek şey, ana babasını yitirmiş ve... ve bize emanet edilmiş bir yeğen olduğu karşılığını vermektir..."

Nino'nun bakışı bir anda küstahlıkla, acımayla, üstünlükle, özgürlükle parıldayıverdi. Yüzünü buruşturarak bir omzunu kaldırdı ve sınır bekçisi gibi bacaklarının üzerinde dikildi:

"Bana soracak olurlarsa, BANA, derim ki: Sizin ne üzerinize vazife?"

O anda, küçük karyoladan gelen bir viyaklama yeniden onu güldürüverdi. Az öncesinin o mutlu görüntüleri, gözleri önünde oynaşmaya başladı. Ve başka bir konuya geçerek, eller cepte anasına önerdi:

"Şimdi de, Giuseppe'nin onuruna, bana bir paket Nasyonal sigarası ısmarlarsın değil mi?"

"Fırsattan istifade bunu da isteyeceğini biliyordum zaten! Çıkarcının birisin sen! Sonradan görme, hem de haydut! Şimdi, sözde Giuseppe'nin gelişini kutlamak için, kalkmış ona sefahat örneği mi olmak istiyorsun? On altı yaşında bile değilsin! Ne yani, bu yaşta sigara içilir mi hiç?"

Çocuk, küstah bir sabırsızlıkla karşılık verdi: "Peki, on altı yaşında içilmezse kaç yaşında içilecek, doksan yaşında mı?" Sonra ansızın, aklına bir şey gelmişçesine, ekledi:

"Bir de dondurma ısmarlar mısın bana? Hatta iki külah dondurma diyelim: biri bana, biri sana..."

"Aman Nino... ne sapıyorsun sen? Milyoner mi oldum sanıyorsun yoksa? İflas edelim mi istiyorsun hepten!! Üstelik de şu uydurma dondurmaları, kim bilir neden yapıyorlar..."

"Tütüncünün orada sütçü var, çok nefis yapıyor."

"Ya dondurma ya sigara. Bak: İki liretten fazlasını veremem."

"Sigara, bir de dondurmalar, bir de *'Corriere dello Sport'*, bir de *'Gazzetta'* (unuttun mu, bugün pazartesi?!) eder beş liret, iki liret değil! Hadi anne, her zamanki hikâyeye başlamayalım, beş liretçikle iflas etmezsin ya. Hadi, sökül paraları, hadi anne, ne duruyorsun?! Yahudi'den de beter mi oldun yoksa?"

Bu son söz, Nino için basit bir argo laftan ibaretti, hiçbir gerçek anlamı olmayan. Doğrusu Ninnuzzu, Yahudilerle de, ne halde olduklarıyla da hiç mi hiç ilgilenmiyordu, hatta onların varlığından bile haberi yok denebilirdi, tıpkı Kimberler veya Fenikeliler gibi bir kavimdi işte. Bunun için Ida'nın önüne geçemediği o küçük ürpertinin farkına

bile varmadı. Ama Ida, gene de üstünlüğü ele geçirmek için, sözü alışılmış bir başka tartışma konusuna (gerçi, artık modası geçmiş) döktü:

"Ah, kaç kez söyledim sana, böyle argo ağzıyla, böyle kaba dille konuşma diye! Böyle eşekten beter konuştuğunu duyunca, kim der ki, sen... sen... bir öğretmenin oğlusun, lise öğrencisisin üstelik!!! Eğitim görmemiş yabaninin teki değilsin ki sen, doğru dürüst İtalyanca'yı öğrenmişliğin var pekâlâ..."

"Madam, size şu ricamı yineliyorum: Bana bir beş liretlik veriniz."

"Seni sefahat düşkünü... Gözüm görmesin! Seni görünce, gözlerime duman kaçmış gibi oluyorum!"

Nino, artık sabırsızlığından tirtir titreyerek, ıslıkla *Deutschland Deutschland*'ı çalmaya başlamıştı: Sözünü kesti, "Uzatma da ver parayı bana," dedi.

"Para... zaten başka şey düşündüğün yok ki! Hep para!"

"Peki, parasız eğlence olur mu hiç?"

Bir an önce çıkma sabırsızlığı içinde, daha fazla öğüde dayanacak hali kalmayan oğlana odanın daracık ve kapalı havası bir haksızlık gibi geliyordu. Odada, zindandaymış gibi volta atmaya başladı, terlikti, paçavraydı, boş konserve kutusuydu, ayağına ne gelirse tekmeyi yapıştırıyordu. Hayduttan beter, anasının karşısına dikildi. "Çık paraları, anne!" diye kesti attı.

"Sonunda hırsız olacaksın sen, katil olacaksın!"

"Sonunda Kara Birliklere Başkan olacağım. Yaşım gelir gelmez VATAN İÇİN VE DUÇE İÇİN savaşmaya gideceğim ben!"

Bu sözleri yüksek sesle söyleyişindeki meydan okuma havasında, bir sövgü niyeti de sezilmiyor değildi. O delikanlılık böbürlenmeleri karşısında, vatanların da, Duçelerin de ve tüm dünya denen tiyatronun da, tümünün de bir güldürüye indirgendiği anlaşılıyordu, yalnızca var olma tutkusuna yardım ettiği için değer taşıyan bir güldürü. Yeniden bakışları, her tür rezaleti ve her tür haksızlığı kanıksamış o esrarlı *erişkin* çağ ile gölgeleniverdi; sonra ansızın,

hızlı bir çelişkiyle, parıl parıl bir saflık bakışlarını değiştirdi. Gerçekten de o anda annesi, yıpranmış para çantasını torbadan çıkarmış, beklediği paraları uzatıyordu. Delikanlı, zafer meydanına atılan bir sancaktarın çevikliğiyle paraları kaptığı gibi hiç beklemeden kapıya doğru sanki uçtu.

Anası yolunu kesti: "Ne yapıyorsun kuzum? Giyinmiyor musun? Çıplak mı çıkıyorsun?"

"Ne olmuş ya? Ne sandındı?" diye karşılık verirken çaresiz, giyinme gereğine boyun eğdi. Ve gerisin geri, gömleğini bırakmış olduğu koltuğa koşarken, gene de aynalı dolabın önünde bir an durup kendisine beğeniyle bir göz atmadan edemedi. O güneş yanığı zarif vücudu, ensesinin inceliğiyle ve henüz sıskacık omurgasıyla, fırlak kürekkemikleriyle hâlâ çocuksuydu; buna karşılık, kollarında, erkeksi kaslar gelişmeye başlamıştı bile ve aynanın karşısında, onları şişirirken, görüntüsünden doyumsuz bir zevk aldığı belli oluyordu. Sonra koştu, kara gömleğini yeniden sırtına geçirecek gibi oldu: Ama onu terden sırılsıklam, fazla sıcak bulmuş olmalı ki, gene o Öncü (Avanguardista) pantolonunun üzerine, beyaz bir pamuklu fanila geçiriverdi: Bu yakışıksız giyime hiç aldırış etmeksizin, aşağıya savuşmak için öylesine telaştaydı! Hemen gözden kayboldu.

Iduzza şimdiden, (hatta biraz da içi rahatlayarak) onu en azından akşamın geç saatlerine dek bir daha görmemeye hazırdı; cebinde beş lireti, her zamanki çetesine doğru uçmuştu, ayçiçeğine doğru uçan bir arı gibi! Ama henüz yirmi dakika bile geçmemişti ki, kapıda kopan bir kargaşa, döndüğünü haber verdi. Ve salona, Nino'dan önce, kayışından tuttuğu kahverengi bir sokak köpeği, mutluluktan çıldırmış halde, hoplaya zıplaya daldı. Küçük boyda yuvarlacık, çarpık bacaklı, kıvrık kuyruklu bir hayvancıktı bu. Kocaman bir kafası vardı ve bir kulağı ötekine oranla daha dik duruyordu. Genel görünüşüyle, tipik bir sokak köpeğiydi (veya Slavların dediği gibi, *başkasının köpeği*).

Ida çaresizlikten, neredeyse dili tutulmuş kekeledi: "Ama nasıl olur! Nasıl! Hemen bugünden mi?! Hayır, bugün *olmaz,* henüz konuşuyorduk bu sorunu! Hemen *olmaz!* Bugün *olmaz!*"

"Peki, ya ne zaman? Sana söyledim ya beni hep tütüncünün orada bekler durur. Nitekim, bugün de oradaydı işte, beni bekliyordu! Bunca ay burada değildim, gene hep gitmiş beklemiş beni orada! Hatta adıyla seslenince koşup geliyor da! Blitz! Blitz! Gördün mü bak, nasıl karşılık veriyor, ha!

Bu arada, kısa bir uyku çekmek için Nino'nun bulunmayışından yararlanmış olan Giuseppe, gözlerini açmıştı. Ve ömründe ilk gördüğü bu köpek, hatta bu hayvan örneği karşısında, korkmak söyle dursun, zevkinden kendinden geçmiş gibi kalakaldı.

"Giuseppe, gördün mü kim geldi? Blitz, hadi bakayım, bir söylev çek Giuseppe'ye, bu bayram onun onuruna! Hey. Blitz! Anladın mı ne dediğimi? Bir şey söyle ona hadi!"

Blitz, "Uh! uh!" yaptı.

Giuseppe de, "Uuuuuhin..." yaptı,

İşte bu. Nino'nun zaferiydi. Fırıldak gibi taptaze ve baş döndürücü kahkahasıyla kendini yerlere attı, Blitz ile kollar bacaklar karmakarışık, yuvarlanıp durdular. Sonunda, mutlu mutlu, dinlenmek için gitti yatağın kıyısına yerleşti, pantolon cebinden, yamyassı olmuş, içi boşalmış bir sigara çıkardı.

Üzüntüsünü pek gizleyemeyerek, gene de pişkin bir edayla sigarasını tüttürürken söylendi: "Kendime ancak iki tanecik Nasyonal alabildim, çünkü param çıkışmadı. Hatta iki külah dondurmadan da vazgeçtim, nasıl olsa merdivenleri çıkarken eriyeceklerdi." (Aslında kendisine bir külah almıştı; ufak boy bile olsa hemen oracıkta yalayıp yutuvermişti. Ama Ida'yı hiç ilgilendirmeyen bu noktayı es geçti.) Sonra, gururla, ekledi: "Gerisiyle de, ona tasma ve kayış aldım işte." Ve Blitz'in üzerine eğilerek (hemen gelip ayaklarının dibine yerleşmişti zaten) kayışını çözmeye başladı: "Has deriden üstelik, öyle taklit filan değil, lüks," diye de övündü.

"O halde, kim bilir KAÇA patlamıştır..."

"Eh, tabii yeni değil! Kullanılmış aldım, gazeteciden, ikinci elden sattı bana. Kendi köpeğininmiş, şimdi büyümüş, o da Tivoli'ye, yazlığa göndermiş. Hatırladın mı hani

o küçük köpeği, ikide bir gazetelerin üzerine işerdi? Nasıl olur! Hatırlamadın mı? Belki on bin kez göstermişimdir sana! Cins bir köpek! Bir Alsas çoban köpeği! İşte şurada, tasmanın madalyonunda da ismi yazılı bak: LUPO (kurt); ama şimdi ben onu bir çiviyle kazırım, yoksa kullanılmış olduğu hemen anlaşılır. Çünkü Blitz, kurt cinsinden değil."

"Peki bu köpeğin cinsi ne?"

"Piç cinsinden o."

Bu rasgele söylenivermiş sözler Ida'yı sarstı, hemen kızardı; elinde olmaksızın yatağa doğru bir göz attı, sanki bebek anlamını kavrayabilirmiş gibi. O zaman Nino'nun da kafasına dank etti: "Sahi! Giuseppe de piç ya. Bu evde iki piç var o halde!" diye içinden bir sonuca vardı ve bu buluşu onu pek keyiflendirdi.

Ama bu arada çivi aramak için elini cebine daldırdığında, orada yeni aldığı bir şeyi daha buldu, "Hey, Blitz!" diye bağırdı "Unutuyordum, yemeğini de düşünmüştüm senin! Tut hadi, ye!" Cebinden çıkardığı berbat bir kâğıda sarılı sakatatı yere, köpeğin önüne atıverdi: Hayvan da, hokkabaz gibi, kaşla göz arasında, yaladı yuttu.

Nino, gururla seyretmekteydi onu. Pek hoşuna giden bir buluşunu gülümseyerek açıkladı: "Blitz'in cinsine, *yıldızlı cins* de denir. Blitz! Göster bakayım o güzelim yıldız resmini!"

Ve Blitz hemen ayakları havada, sırtüstü dönüverdi. Altı da, üstü gibi kuyruğundan başlayarak, aynı koyu kahverengiydi. Yalnızca karnının ortasında, yıldıza benzetilebilecek, eğri büğrü bir küçük beyaz lekesi vardı. Bu onun tek süsü ve özelliğiydi, ne yazık ki ancak dört ayağını havaya diktiği zaman görülebiliyordu. Ve onu gözler önüne sermekten öylesine mutluydu ki, Nino ayağıyla dürtüp kaldırmasa, öyle, kendinden geçmiş gibi yatıp kalacaktı.

Ama Ida bu gösteriye hiç katılmıyordu, kafası, bu *piç* sözcüğüyle iyice karışmıştı. Blitz'in yıldızına bile bakmamış olan küskün gözleri, yerde boş kalmış, yağlı sakatat kâğıdına takıldı. Bu görüntü, günahkâr Ida'ya, sözü değiştirmek ve içini boşaltmak için yeni bir fırsat vermiş oldu...

Facia oynuyormuş gibi acı acı söylendi: "Demek böyle, artık burada, evde, karnı doyurulacak biri daha var!.. Peki ona kim karne verecek bakalım?.."

Nino suratını astı; anasına karşılık bile vermedi. Sadece köpeğe döndü; suratını onun suratına yaklaştırarak, gizli gizli, baş başa konuşuyormuş gibi, "Sen onun dediklerine hiç aldırma; seni ben düşünürüm ben, benim küçük dostumsun, merak etme, seni açlıktan ölüme bırakmam, hiç kuşkun olmasın. Zaten bugüne dek kim mamanı verdi senin?! Söyle herkese, onların bokuna ihtiyacımız yok bizim, söyle!" dedi.

Iduzza, yürek paralarcasına bir iç çekişle söze karıştı gene: "Yaa, demek şimdi o kaba saba, yakışıksız konuşmayı köpeğe de öğretiyorsun, öyle mi? Böylece kardeşine öğretmeye de hazırlanıyorsun demek..."

Ağzından elinde olmadan çıkıveren bu "kardeş" sözüyle, dayak yemiş gibi sarsıldı, sallandı. Ve utancından yerin dibine geçmiş, zavallı bir hayvan gibi eğildi, Ninnarieddu'ya bakmaktan çekinerek, yağlı kâğıdı yerden aldı.

Ama kardeş sözü berikine öylesine doğal gelmişti ki, farkına bile varmadı. Heyecanlı, telaşlı atıldı:

"Burası Roma, biz de Roma dili konuşuyoruz! Paris'e gidince (yakında gitmeyi düşünüyorum, mademki Paris bizim artık!), Paris dili konuşuruz! Bir dahaki sefer de, Hong Kong'a gittiğimiz zaman orada da Kongca konuşacağız. Hiç tasalanma sen, burada, Roma'da kalıcı değilim! Ben dünyayı dolaşacağım, bir mahalle gibi, hem de uçakla ve yarış otomobiliyle gidiyorum, öyle yaya değil! Atlantik'i ve Pasifik'i aşacağım ben, Blitz'i de yanımda götüreceğim! Uğraksız dünya turu yapıyoruz! Chicago'ya, Hollywood'a, Grönland'a gidiyoruz, bozkıra gidiyoruz, balalayka çalmaya! Londra'ya, Saint-Moritz'e ve Mozambik'e gidiyoruz! Honolulu'ya ve Sarı Irmağa gidiyoruz ve... ve... Giuseppe'yi de götürüyorum, yanımda! Giuseppe, hey hey! Seni de, seni de yanımda götürüyorum!"

Giuseppe bir kez daha uykuya daldığından, bu göz kamaştırıcı programı dinleyememişti. İzleyen sessizlikte, Ninnarieddu ile ona hâlâ arkasını dönük duran Ida arasın-

da, belki de düşüncelerinde bile açıklamadıkları, ama her hallerinden belli olan son bir dilsiz söyleşi geçti.

Ida'nın sırtı, tere batmış yapay ipekten entarisi içinde, omuzları yaşlı kadınlar gibi sıskacık ve düşük, Nino'ya, "Peki beni, beni götürmüyor musun?" diyordu.

Ve Nino'nun kararlı ifadesi, fıldır fıldır gözleriyle, haşin, acımasız ağzıyla karşılık veriyordu:

"Hayır. Seni burada bırakıyorum."

2

Giuseppe, doğumunda erken davrandığı gibi, başlangıçtan itibaren her şeyde aceleci olduğunu kanıtladı. Her süt çocuğunun deneyimler çizelgesindeki ilerleyişini gösteren doğal, olağan aşamalara o hep zamanından önce ulaştı; ama öylesine erken (hiç olmazsa o zamana göre) ulaştı ki, ben bile, eğer yazgısını az çok paylaşmış olmasam, inanmaya çekinirdim. Sanki o küçücük güçleri, hep birden, büyük, önüne geçilmez bir atılımla, henüz gelmiş olduğu şu dünyaya bir an önce karışmak istiyor gibiydi.

Varlığını keşfettikten birkaç gün sonra Ninnuzzu bunu en yakın iki-üç arkadaşına açıklamak isteğine karşı koyamadı; evde rekor sayılabilecek derecede küçük bir kardeşi bulunduğunu övünerek anlattı: Gülünç denilecek kadar minicik bir yaratıktı, ama kocaman gözleri, bir büyük insan gibi akıllı akıllı bakıyordu. Ve hemen o sabah, Ida'nın yokluğundan yararlanarak, arkadaşlarını evine çıkardı kardeşini tanıştırmak için. Ruhunun yarısıymış gibi artık her yere peşinden giden Blitz'le beşi birden merdiveni çıktılar.

Çıkarlarken, arkadaşlarından biri, kentsoylu bir delikanlı, Nino'nun verdiği bu kardeş haberine şaşkınlığını gizlemedi, anasının yıllardır dul olduğu biliniyordu. Ama bu dar kafalı sözleri küçümseyen Nino, karşılığı yapıştırıverdi: "Ne olmuş yani? Çocuklar ille kocalarla mı yapılır?!" Bunu öylesine tabii ve kesin olarak söyledi ki, hep bir ağız-

dan, şu ağzı süt kokan (yoksa kurnaz mı?) çocuğun suratına gülüp onu utandırdılar.

Gene de, henüz merdivenlerdeyken, Nino sesini alçaltarak onlara bu kardeşin gizli olduğunu, kimseye söz etmemeleri gerektiğini, yoksa anasının dırdırlandığını haber verdi: Çünkü insanların kendisini yosma sanmalarından korkuyormuş. Bu sözler üzerine arkadaşlar da, suç ortakları gibi, sır tutacaklarına söz verdiler.

Yatak odasına girer girmez, az çok düş kırıklığına uğradılar: Çünkü Giuseppe o sırada uyuyordu ve böyle uyurken, gerçek bir pigme kadar küçüklüğü bir yana bırakılacak olursa, olağanüstü hiçbir özellik göstermiyordu; hatta gözkapakları, hep yeni doğmuş bebeklerinki gibi, henüz kırış kırıştı. Ama ansızın açıverdi onları; yumruk kadar ufacık suratında, beş ziyaretçiyi görülmedik bir mucizeymiş gibi seyreden o kocaman, faltaşı gibi gözleri görür görmez, hepsi birden keyiflendiler. Sonunda, onların keyfinden neşesi gelen Giuseppe de ömründe ilk kez, küçük bir gülücük yaptı.

Çok geçmeden ziyaretçiler, anne gelir de onları yakalar korkusuyla, tabanları yağladılar. Ama Nino, sabırsızlıkla annesinin dönüşünü bekledi, salt o çok şaşırtıcı haberi patlatmak için: "Biliyor musun? Giuseppe bir gülücük yaptı!" Kadın, inanmak istemedi, "Giuseppe," dedi, "henüz gülecek yaşa gelmedi ki: Bebekler gülmeyi ancak bir buçuk aylık, en aşağı kırk günlükken öğrenirler." Nino diretti, "Gel bak, göreceksin!" diyerek onu yatak odasına sürükledi. Bir yandan da kardeşine, bu yiğitliğini tekrarlatacak bir çare düşünmekteydi. Ama hiç de gereği kalmadı çünkü Giuseppe, onları görür görmez önceden kararlaştırılmış gibi, ikinci kez gülümsedi. Ve o günden sonra, Nino'yu her görüşünde, bir saniye önce ağlıyor bile olsa, hemen kardeşçe gülümseyiveriyordu, bu gülücük sonradan gerçek bir karşılama ve mutluluk kahkahasına dönüşmekte gecikmedi.

Artık okullar açılmıştı ve sabah erkenden ev boş kalıyordu. Gerçekten Blitz de, Nino'ya delicesine tutkunluğundan, o nereye giderse gitsin, kuyruk gibi, hiç peşinden ay-

rılmamakla yetinmiyor, okuldayken veya askerlik öncesi talimdeyken de kapının önüne dikilip bekliyordu onu. O kadar ki Nino, oradan geçerken bekçilerin sahipsiz köpek diye alıp götürmelerinden korkarak, ona bir de ağızlık satın aldı. Ve tasmasına kazdırdı: BLITZ - *Sahibi: Nino Mancuso*, bir de tam adresini.

Ara sıra okulu astığı sabahlar (bu oldukça sık yineleniyordu) Nino, evin oradan geçerken, yanında arkadaşları, yukarıya, Giuseppe'ye (biraz da anasının koyduğu yasakları çiğnemek için) uğrayıveriyordu. Bunlar pek kısa ziyaretlerdi, çünkü çocuklar ve özellikle Nino, bu haksız tatilden yararlanmak üzere çeşitli eğlencelere koşmak için fazlasıyla acele ediyorlardı; ama gene de, yasakları çiğnemenin ve gizliliğin verdiği çekicilikle, büsbütün tat kazanan ziyaretlerdi bunlar. Mevsim henüz sıcaktı ve Giuseppe, karyolasında çırılçıplak yatıyordu; ama utanmak nedir bilmiyordu. Tek duygusu, ziyaretçilere, onları kabul etmekten duyduğu memnunluğu ifade etme isteğiydi: Bu memnunluk sonsuzdu, sanki her defasında, bu çok kısacık bayramın sonsuza dek süreceği yanılgısına kendini yeniden kaptırıyormuş gibi. Ve o acınası olanaklarıyla bu sonsuz mutluluğu ifade etmenin çılgın telaşı içerisinde, o çekingen tekmelerini, o büyüleyici bakışlarını, o viyaklamalarını, gülücüklerini ve kahkahalarını, hepsini birden ortaya döküyordu; karşılığında da birbirleriyle yarış edercesine, selamlar, şakalaşmalar, övgüler ve birkaç öpücük alıyordu. Bu gibi fırsatlarda Nino, gururla ve onurla, kardeşinin çeşitli özelliklerini gözler önüne sermekten hiç geri durmuyordu: Sözgelimi, küçük olmakla birlikte, kusursuz ve eksiksiz pipisiyle tam bir erkek olduğuna dikkati çekiyordu. Ve hemen hemen hiç ağlamadığını, hatta şimdiden Blitz tarafından çok iyi anlaşılan kimi değişik ve özel sesler çıkardığını söylüyordu. Ellerinde ve ayaklarında yirmi tırnağın da gözle görünmemekle birlikte, düzenli ve tam olduğunu ve annesinin bunları kestiğini anlatıyordu vb. vb. Derken, geldikleri gibi ansızın, hep birden Giuseppe'nin onları merdivenlere dek izleyen ve yapayalnız, avuntusuz sönüp giden olağandışı ağlamasına aldırış etmeksizin savuşuyorlardı.

İlk zamanlar Ida, dersler biter bitmez onu emzirmek için soluk soluğa eve koşmak zorunda kalıyor, hep de gecikiyordu. Ama çok geçmeden bebek, kendi çaresine bakmayı öğrendi, anasının en uzun süreli yokluklarında yanına bıraktığı, içi süt dolu emzikli şişeyle karnını doyurdu. Ölmemek azmine sıkı sıkıya sarılmış, emebildiği kadar emdi şişeden. Pek büyümüyordu; ama yeterince tombullaşmıştı, hatta kollarında ve baldırlarında, küçücük tombulluk boğumları bile belirmişti. Ve hapisliğine karşın, gene de, gözlerini daha iyi aydınlatan, pembemsi bir renk almıştı. Gözbebeklerinin içi, yıldızlı geceler gibi, daha koyu bir mavimtırak yeşil renkteydi; çepeçevre de, açık gök mavisi rengindeydi. Evrensel bir söyleşideymiş gibi hep konuşan dikkatli bakışları başlı başına bir eğlenceydi. Dişsiz, fırlak dudaklı ağzı, öpücükleri de, sütü aradığı o kaygılı tutkuyla arıyordu. Ve başı da karaydı ama Nino'nunki gibi kıvır kıvır değildi; dümdüz, nemli ve parlak tutum tutam saçları, "kara ördek" diye anılan kimi yabanördeklerinin tüylerini andırıyordu. Daha o zamandan, tam başının ortasında, bir soru işareti gibi, hep dimdik duran, taranmakla yatmayan bir de inatçı saç tutamı vardı.

Çok kısa zamanda ailedekilerin adlarını öğrendi: Ida, ana idi; Nino, *ino* veya *aiè* (Ninnarieddu) ve Blitz de *i* idi.

Blitz için de, bu arada, acıklı denebilecek bir ikilem baş göstermişti. Zaman geçtikçe Giuseppe'yle birbirlerini daha iyi anladıklarından karşılıklı söyleşip yerlerde sonsuz bir zevkle oynadıklarından, Nino'dan başka, Giuseppe'ye de sırılsıklam abayı yakmıştı artık. Ama Nino hep gezmedeydi, Giuseppe ise hep evde; bu yüzden, her iki sevgilisiyle de her zaman istediği gibi birlikte yaşamanın olanağı yoktu. Bunun sonucu olarak da, ister birinin, ister ötekinin yanında olsun, sürekli pişmanlık içerisinde yaşıyordu: Birinin yanındayken, ötekinin adının geçmesi veya bir kokunun ötekini hatırlatıvermesi yetiyor, özlemi, rüzgâra karşı gelmiş bir bayrak gibi geri tepiyordu. Kimi günler, Nino'yu o bitmek tükenmek bilmeyen bekleyişlerinde, okulun kapısı önünde nöbet tutarken, bir buluttan haber almışçasına gökyüzünü koklamaya başlıyor, mahpus Giuseppe'yi anım-

sayarak acıklı acıklı inildiyordu. Birkaç dakika için, karşıt iki yön arasında kalıyor, ne yana gideceğini şaşırıyor, kararsızlık geçiriyordu; ama sonunda, bu kararsızlığı yenerek, rüzgârı bir gemi pruvası gibi yaran uzun ağızlığıyla, San Lorenzo'daki eve doğru tabanları kaldırıyordu. Ne yazık ki hedefe ulaşınca kapıyı kapalı buluyordu; ağızlığın boğduğu sesiyle, Giuseppe'yi ne denli yürekten, ne denli tutkulu çağırsa boşuna, yararı olmuyordu: Çünkü Giuseppe, onu işitse ve o yapayalnız odasında, içeriye alma isteğiyle yanıp kavrulsa bile, bunu başaracak yeteneği yoktu ki! O zaman, kapı önlerinde bekleme yazgısına boyun eğerek Blitz, dışarıya, oracığa yere uzanıyordu: Kimi zaman da, çok beklemekten, orada içi geçiyordu. Ve belki de bir sevda düşü görüyordu, Nino'nun anısını getiren bir düş: Şurası bir gerçek ki, az sonra silkinerek uyanıyordu uykusundan; merdivenden aşağı, umutsuzca bağırarak koşuyor, gerisin geriye okulun yolunu tutuyordu.

Nino bu çifte tutkuyu kıskanmıyordu: Bunu bir aldatma değil, daha çok bir övgü sayıyordu, çünkü ikisine, Giuseppe ile Blitz'e verdiği hemen hemen eş değerin onlar tarafından gerçek bir sevinçle kabullenildiğinin bir belirtisiydi bu. Hatta yüce bir davranışla kimi günler kendisi (sözgelimi sinemaya veya toplantıya ya da köpeğin şu veya bu yoldan başına bela olacağı bir yere gidecekse) Blitz'i, Giuseppe'ye arkadaşlık etmesi için evde kalmaya zorluyordu. Bunlar Giuseppe için, unutulmaz mutluluk anlarıydı: Belki de köpeklerin dilini, Blitz ile yaptıkları bu ilkel, ikili söyleşilerde öğrenmiştir. Bu dil, öteki hayvan lehçeleriyle birlikte, yaşadığı sürece onun için değerli bir bilgi olarak kalacaktı.

Bununla birlikte, ara sıra başına konan bu talih kuşu dışında, Giuseppe'nin hiç mi hiç arkadaşı yoktu, ilk zamanlardan sonra, yenilik geçince, Nino, arkadaşları ve suç ortaklarıyla yaptığı ziyaretleri giderek seyrekleştirdi, sonunda kesinlikle son verdi. Ve eve de başka kimse gelmiyordu. Ida'nın ne akrabası, ne dostu vardı, hiçbir zaman ziyaretçisi olmazdı; hele şimdi ayıbını gizlemek zorunda olduğundan, ziyaretçi kabul etmesi hiç düşünülemezdi.

Civarda ve mahallede rastladıkları, onun için yabancıydı; bunlar arasında da, Roma'daki öteki tanıdıkları arasında da henüz hiç kimse sırrını öğrenmişe benzemiyordu. Gerçi ondan habersiz, Nino'nun düşüncesizce davranışı yüzünden, evine girmiş en az birkaç çocuk bunu biliyorlardı; ama bu çocuklar da, Nino'ya verdikleri sözde durmuşlar, ailelerine bile açmamışlardı (bunu da istekle yapmışlardı, çünkü büyüklerle paylaşılmayınca bir sırrın saklanması, insana bir kat daha tatlı geliyordu).

Gerçi hiç kuşkusuz, Nino'nun arkadaş çevresinde, bu sır önüne geçilmez biçimde, giderek fazlasıyla yayılmaktaydı; ama hiç olmazsa şimdilik, bu çevrenin veya çetenin dışına taşmakta gecikiyordu. Şurasını da belirtmek gerekir ki, aslında insanlar, savaş ilerledikçe, düşünecek başka şeyler buluyorlardı ve eskisi gibi meraklı değillerdi artık.

Öte yandan Roma'da ve San Lorenzo Mahallesi'nde, küçücük, zavallı bir piçin (ne denli öğretmen oğlu olsa da) doğması, o eski günlerde bile, duvar afişlerine geçecek veya davul çalınıp ilan edilecek kadar önemli bir haber sayılmazdı!

Kısacası Giuseppe, gizlendiği yer sadece çeşitli mahallelerden ve her soydan gelme, türlü türlü çocuklarca, ağını enine boyuna Roma kentine atmış bir suç ortaklığı şebekesi olarak, bilinen bir haydut gibi hep öyle büyümesini (sözün gelişi) sürdürüyordu. Belki Roma köpekleri arasında da bu sır yayılmaya başlıyordu; çünkü Blitz, Nino'yu bekleyişleri sırasında, sık sık oradan geçen başıboş köpeklerle söyleşirdi; bir defasında özlemine dayanamayıp var gücüyle San Lorenzo'ya koşarken, kendisi gibi piç ama çok daha kupkuru ve keşiş görünüşlü, Mahatma Gandhi'ye benzeyen bir köpek, ona eşlik etmişti. Bununla birlikte her zamanki gibi, bu defa da, kimse kapıyı açamadığından, ikisi birden gerisin geriye, ama başka başka yönlere dönmüşlerdi: Ardından da, bu tek rastlaşmadan sonra, bir daha görmemek üzere birbirlerini gözden yitirdiler.

1942

Ocak-Şubat

Irk planlaması konulu "Wansee Konferansı" (aşağı ırkların, zorla çalıştırmak ve aç bırakmak, kadınlarla erkekleri ayırmak, özel işlemler gibi yollarla giderek yok edilmesi).

Pasifik'te ve tüm Uzakdoğu'da, Japonların büyük başarılar elde etmesi ve Çinhindi'yi, Çin'in geniş bir bölümünü ele geçirdikten sonra hızla ilerleyerek Hindistan'daki İngiliz topraklarını bile tehdit etmeye başlamaları.

Milliyetçilerin başı Çan Kay Şek'in 1937'den beri Japon istilasına karşı savaşın süregeldiği Çin'de, müttefik orduların komutanlığına getirilmesi.

Yeterli silahtan ve kış için gerekli donanımdan yoksun CSIR'nin (Rusya'daki İtalyan Harekât Ordusu) canla başla savunma harekâtı.

Birleşik Amerika'da savaş üretimi için olağanüstü ödenek ayrılması (programda 35 bin top, 75 bin zırhlı araç ve 125 bin uçak).

Kuzey Afrika'da, İtalyan-Almanlar Sirenayka'nın başkenti Bingazi'yi yeniden işgal ediyorlar.

Mart-Haziran

Belsen Nazi toplama kampında, "ölüm odası"nın çalışmaya başlaması.

Berlin'de Reichstag'ın bir toplantısında Hitler'e (ordusunun başkumandanlığını üzerine almıştır) resmen tam yetki veriliyor, her Alman vatandaşının hayatı ve ölümü hakkında karar verme hakkı tanınıyor.

İngiliz Hava Kuvvetleri'nin büyük saldırısı başlıyor, (Almanların baştan beri uygulamakta olduğu) alan bombardımanı veya belirli hedef olmaksızın gece akınları taktiği benimsenerek sivillerin yaşadığı bölgelere, doyum noktasına gelinceye dek tonlarca patlayıcı madde ve yangın bombası atılıyor. Almanlar tarafından misilleme saldırısına geçiliyor.

Pasifik'te, Birleşik Amerika Donanması, iki savaşta Japonları bozguna uğratıyor.

Kuzey Afrika'da, İtalyan-Alman Kuvvetleri karşı saldırıya kalkarak son derece büyük kayıplar pahasına, elden çıkarmış oldukları toprakları geri alıyor ve El Alameyn'e, Mısır arazisine kadar dayanıyorlar.

Temmuz-Ağustos

Dünya savaş endüstrisinin son ürünleri arasında, dört motorlu Uçan Kale ve Liberator (Kurtarıcı) bombardıman uçaklarının deneme uçuşları yapılmaktadır. Bunlar Birleşik Amerika'da üretilmekle birlikle, bu ülke, insancıl görüş açısından, alan bombardımanı veya sivillerin yaşadığı bölgelere ayrım gözetmeksizin bombalama sistemine karşı çıkmaktadır.

Don üzerine gönderilen Alman birliklerini desteklemek için İtalya, Rusya'ya yeni bir İtalyan yurtdışı savaş birliği (ARMIR) gönderiyor; ülkenin en iyi erlerinden (çoğu dağlı) oluşan bu birlik, acınacak biçimde, sadece silahlı savunma ve saldırı için değil, aynı zamanda hayatta kalmak için gereken en basit günlük ihtiyaçları bile karşılayacak olanaklardan yoksundur.

Volga kıyısında Almanlar, yıkıntılar arasında, ev ev savaş verilen Stalingrad kentini kuşatmışlardır.

İngilizlerin Mahatma Gandhi'yi ve Kongre üyelerini tutuklamaları üzerine, Hindistan'da kargaşalık ve kanlı bastırma eylemleri patlak veriyor.

İngilizlerin Manş kıyısında Dieppe'e çıkartma girişimi bozgunla sonuçlanıyor. Hemen hemen hepsi ölüyor.

Eylül-Ekim

Volga kıyısında, Almanlar, Sovyetler'in umutsuzca direnişine karşın, Stalingrad kalıntılarını işgal ediyorlar.

Kuzey Afrika'da, İngilizler, yeniden saldırıya geçiyor ve İtalyan-Almanları El Alameyn'de bozguna uğratarak Trablus'a doğru çekilmeye zorluyorlar. Amerikalılar ise onların arkasından bir çıkarma hazırlığındadırlar.

Kasım-Aralık

Rusya'da, Sovyetler tüm cephe boyunca büyük bir saldırıya kalkarak Stalingrad'da sıkışıp kalmış Almanların üzerine yürüyor.

Kuzey Afrika'da İngilizler Sirenayka'nın başkenti Bingazi'yi yeniden işgal ediyorlar.

Avrupa'da, hava savaşı şiddetleniyor, ünlü, anıtsal kentler yerle bir ediliyor, sivil halklar öldürülüyor. Genellikle gazetelerde bombalarla dövmek *deyimi kullanılıyor. Bu harekâta şimdi, savaş endüstrisinin son ürünleriyle (*Liberator, Uçan Kale *vb.) Amerikalılar da katılmaktadır.*

Savaş ve işgalin sonuçlarından olarak açlıktan ölenlerin sayısının yüz binleri bulduğu Yunanistan'da bazı gruplar, Mihver'e karşı örgütlenmiş direnme girişimlerine kalkışıyorlar.

İtalya'da, Cenova, Napoli, Torino ve başka küçük kentlere sık sık hava saldırıları yapılmaktadır. Sonbahar süresince Kuzey İtalya'ya bin altı yüz tonluk patlayıcı madde atıldığı hesaplanıyor.

Birleşik Amerika'da 2 Aralık günü Chicago laboratuvarı ilk nükleer reaktörü çalıştırmış ve zincirleme tepki (uranyum U. 235 izotopunun parçalanması) elde etmiştir...

Çepeçevre dönelim
şatoya da gidelim
şatoya ve saraya
güneş girmiş torbaya.
Çık çık güneş çık
annen seni istiyor
at somunları bize
gençlere de verelim
at çörekleri bize
çocuklara verelim
at börekleri bize
genç kızlara verelim.

Çiçekli şapka yaptırdım.
"Ne zaman giyeceksin?"
Büyüyünce giyeceğim.
Duvaklı şapka yaptırdım.
"Ne zaman giyeceksin?"
Evlenince giyeceğim,
iki arabayla gezmeye gideceğim.
"Günaydın Çiftçi kardeş."
İki bayrakla gezmeye gideceğim.
"Selam sana, Süvari."
Tiriyuli, tiriyula
şeker, kaymak karamela.

(Ünlü çocuk şarkısı)

1

Giuseppe, hayatının ilk kışını da sonbaharını geçirdiği gibi hapis olarak geçirdi; gerçi dünyası yavaş yavaş yatak odasından dairenin geri kalan bölümlerine doğru genişlemişti. Kötü havalar süresince, pencerelerin tümü de kapalıydı; ama açık bile olsa, o küçücük sesi, sokağın gürültüsü ve avludan gelen patırtı arasında eriyip giderdi nasılsa. Avlu çok büyüktü, çünkü binada A merdiveninden E merdivenine kadar birçok merdiven bulunuyordu. Ida'nın evi, D merdiveninde, içeriden 19 numaradaydı ve en üst katta olduğundan, bitişik komşusu yoktu. Bu sahanlığa onun dairesinden başka açılan bir tek kapı daha vardı ki o da su deposuna giriyordu. Ida için, içinde bulunduğu koşullarda bu gerçek bir talih eseriydi.

D merdiveni 19 numaralı dairenin odaları, Giuseppe'nin tüm bildik dünyası demekti; hatta başka bir dış dünyanın varlığı, onun için bir bulut gibi bulanık ve belirsiz olmalıydı herhalde. Çünkü henüz pencereye ulaşamayacak kadar küçük olduğundan, aşağıdan yalnız havayı görebiliyordu. Ne vaftiz ne de sünnet edilmişti, hiçbir din, onu kendine kazanmaya uğraşmamıştı; savaş durumu, çıkartılan emirlerin giderek artan karmaşasında, onun yaratıklar dışı bırakılmasını daha da kolaylaştırıyordu.

Aceleciliğinden kısa zamanda, belki de bu konuda öğretmeni olan Blitz'i taklitle, dizleri ve elleri üzerinde evin içinde yürümeyi öğreniverdi. Ona göre daire kapısı, evrenin son sınırıydı, tıpkı eskiçağ gezginleri için Herkül Sütunları'nın (Cebelitarık Boğazı) sınır oluşu gibi.

Artık çıplak değildi; soğuktan korunmak için, çeşit çeşit yün bezlere sarılıp sarmalanmıştı, bunlar onu, tüylü bir köpek yavrusu gibi daha tombul gösteriyordu. Yüzünün çizgileri de giderek belirlenmeye başlıyordu. Küçücük burnu, dümdüz ve ince, biçimleniyordu; yüzünün çizgileri, minicik olmasına karşın, gene de kimi ufak Asya heykellerini andırıyordu. Besbelli, hısım akrabadan kimseye benzemiyordu; o çok uzaklarda kalmış gözlerin tıpatıp eşi olan gözleri hariç. Ama sadece biçim ve renk yönünden benziyordu, yoksa bakışları değil. Gerçekten de, öteki bakış, korkunç, umutsuz, hatta ürkek gibi görünmüştü; bu ise, güvenli, keyifliydi.

Onun kadar neşeli bir yaratık görülmemişti. Çevresinde gördüğü her şey onu canlandırıyor, keyiflendiriyordu. Pencerenin dışındaki yağmur çizgilerini, renk renk kayan yıldızlarmış veya dizi dizi şekermiş gibi hayranlıkla seyrediyordu. Güneş ışığı tavana dolaylı olarak yansırken, sokağın sabah canlılığı da gölge gibi vuracak olursa, hiç bıkıp usanmadan, heyecanla bakıp duruyordu; salt kendisi için olağanüstü bir gösteri veren Çinli hokkabazları izliyor gibi. Gerçekten de kahkahalarını duyan, küçücük yüzünün durmadan aydınlanışını gören, onun eşyaya, olağan görüntülerine sıkışmış olarak bakmadığını sanırdı: Kim bilir, sonsuza dek değişim gösteren ne çok ve başka şeyleri de birlikte görüyor gibiydi. Yoksa evin her günkü o tekdüze, acınacak manzarası nasıl olurdu da ona böylesine bitmek bilmeyen, böylesine değişken bir eğlence gibi gelirdi?

Bir paçavranın, bir kâğıt parçasının rengi, içinde titreşim yoluyla ışık prizmaları ve basamakları yaratarak onu şaşkın bir kahkahayla kendinden geçirmeye yetiyordu. Öğrendiği ilk sözcüklerden biri *ıldızlar* (yıldızlar) oldu. Ama evdeki lambalara da *ıldızlar* diyordu, Ida'nın okuldan getirdiği solgun çiçeklere de, asılı soğan hevenklerine de, hatta kapıların tokmaklarına bile, sonradan kırlangıçlara da. Daha sonra, *tırlangıç* (kırlangıç) sözcüğünü öğrenince, bu kez bir ipe kurutulmak üzere asılmış çoraplara da *tırlangıç* demeye başladı. Ve yeni bir *ıldız* (ki bu duvardaki bir sinek bile olsa) veya yeni bir *tırlangıç* keşfedince, her

defasında aileden biriyle karşılaşmış gibi, mutluluk ve sevecenlik dolu bir kahkaha koyveriyordu.

Genellikle tiksinti veya hoşnutsuzluk uyandıran biçimler bile onda, sadece dikkat değil aynı zamanda öteki biçimler gibi, apaçık bir hayranlık yaratıyordu. Ev eşyasının meydana getirdiği Urallar'ın, Amazonlar'ın ve Avustralya Takımadaları'nın çevresinde, dörtayak, bitmek bilmeyen seferlerine çıkarken, kimi zaman yolunu şaşırıyordu. Kendini, mutfakta musluğun altında, bir çayırda koşuşan küçük atları seyrediyormuş gibi, hamamböceklerinin dansını hayran seyreder buluveriyordu. Hatta bir balgamı *ıldız* diye nitelemeye dek götürdü işi.

Ama hiçbir şey onu, Nino'nun varlığı kadar keyiflendiremiyordu. Sanki onun kanısınca Nino, başka her yerde dağınık ve bölük pörçük gördüğü dünyanın tüm neşesini kendinde toplamıştı: Nino, onun gözünde, her şeyi, dizi dizi renkleri, şenlik fişeklerinin alevlerini, her türlü hayal ürünü sevimli hayvanı, hokkabazların her türlü hünerini, hepsini tek başına kendinde toplamıştı. Nasıl oluyorsa, geldiğini merdivenleri tırmanmaya başladığı an sezinleyiveriyordu! Hemen, elinden geldiğince kapıya doğru koşmaya çabalıyor, bir yandan da, her yanı neredeyse acınacak biçimde tirtir titreyerek sevinçle, *ino*, *ino*, diye sesleniyordu. Hatta kimi günler, Nino gece geç vakit eve döndüğü zaman bile, uykusunda, anahtar sesini duyar duymaz hafifçe kıpırdar ve güvenli bir gülüşle, alçak sesle: *Ino* diye mırıldanırdı.

Bu arada 1942 ilkbaharı, yaza dönüşmekteydi. Onu biçimsiz bir çıkına benzeten sürü sürü yünlü paçavralar yerine Giuseppe şimdi, Ida tarafından, vaktiyle ağabeyine ait olan ve sözde üstünkörü, üzerine uydurulmuş çok eski pantolonlar ve gömleklerle giydiriliyordu. Kısa pantolonlar onun üzerinde uzun pantolon gibi duruyordu. Kenarlardan az çok daraltılmış ama boyları kısaltılmamış gömlekler ise ayak bileklerine değin iniyordu. Ve ayakları da pek ufak olduğundan, henüz bebek patikleriyle yetinebiliyordu. Bu giyimiyle bir Kızılderili'yi andırıyordu.

İlkbahardan bildikleri sadece sabahtan akşama dek pencerelerin çevresinde binlercesi dolanan kırlangıçlarla,

daha da artmış ve parlaklaşmış yıldızlar, uzaklardan görülen birkaç sardunya lekesi, bir de açık pencerelerden giren, avludan yankılanıp özgür, çınçın öten insan sesleriydi. Sözlüğü günden güne zenginleşiyordu. Işık, gökyüzü, hatta pencerelerin adı *tüneş*'ti (güneş). Dış dünya, evin kapısından dışarısı, annesi tarafından ona her zaman yasaklanmış olduğu için, *adı yok*'tu. Gece, ama aynı zamanda ev eşyası (altlarından geçtiği için) *annık* (karanlık) demekti. Tüm sesler ve gürültüler, *tes*'ti (ses). Yağmur, *amur*'du, su da öyle. vb. vb.

Tahmin edildiği gibi, havaların açmasıyla Nino da okulu daha sık kaytarır olmuştu, öte yandan arkadaşlarıyla birlikte Giuseppe'ye yaptığı ziyaretler de artık uzaklarda kalmış bir anıdan ibaretti. Ama göz kamaştırıcı, eşsiz bir sabah, yanında sadece Blitz olduğu halde, keyifle ıslık çalarak çıkageldi; Giuseppe, her zamanki gibi, bir *annık*'ın altından onu karşılamaya çıkarken de, uluorta, müthiş haberi patlattı:

"Hey, delikanlı, hayda! Bugün gezmeye çıkıyoruz!"

Ve der demez de, hemen Giuseppe'yi ata bindirir gibi omuzlarına oturtup hırsız Mercurio gibi merdivenlerden aşağı koştu, zavallı Giuseppe ise, işlediği tanrısal suçun dehşetiyle büyülenmişçesine, şarkı söyler gibi durmadan, "Yok... Yok... Yok..." diyordu. Küçücük ellerini sessizce ağabeyinin ellerine bırakmıştı; koşarken sallanan ayacıkları, ana yasalarına karşı girişilmiş bu özgürlük eyleminin verdiği heyecandan şiddetle soluk alışını iletmek ister gibi, ağabeyinin göğsüne sarkmıştı! Blitz de arkadan geliyordu ve bu çifte aşk mutluluğu onu öylesine kendinden geçirmişti ki, sanki adım atmayı unutmuş gibi, basamaklardan aşağı yuvarlanarak iniyordu. Üçü birden avluya çıktılar, kapıyı geçtiler; hiç kimse önlerini kesip de Nino'ya "Yahu, omzuna aldığın bu bebek kimdir?" diye sormadı, sanki bir mucize sonucu, şu küçük grup göze görünmez olmuş gibi.

Böylelikle ta doğduğundan beri hapis hayatı süren Giuseppe de, dünyaya ilk adımını atmış olmaktaydı, tıpkı Buddha gibi. Ancak Buddha, kral babasının pırıl pırıl bahçesinden çıkar çıkmaz, hastalık, yaşlılık ve ölüm gibi iç ör-

tücü gerçeklerle karşılaşmıştı, oysa Giuseppe için tam tersine, dünya o gün, gerçek bir cennet bahçesi gibi açılıverdi denebilir. Hastalık, yaşlılık ve ölüm, rasgele hayaletlerini yolu üzerine çıkarmış olsalar bile, o bunun hiç farkına varmadı. Yakında, hemen gözlerinin önünde gördüğü ilk şey, gezi boyunca ağabeyinin ilkbahar rüzgârında uçuşan, kara kara perçemleri oldu. Ve çevresini saran dünya da ona göre, bu perçemlere ayak uydurmuş dans etmekteydi. Burada. San Lorenzo Mahallesi'nde geçtikleri birkaç sokağı saymak ve çevrelerinde dolaşan insanları anlatmak saçma olur. Bu dünya ve bu yoksul, yılmış, savaşın sıkıntılarından tükenmiş insanlar, Giuseppe'nin gözlerinde, öylesine çok yönlü ve eşsiz bir hayal âlemi gibi açılıyordu ki, Granada'daki Elhamra Sarayı da, Şiraz'ın ünlü gül bahçeleri de, hatta belki Dünya Cenneti bile, bu görüntü yanında hiç kalırdı. Yol boyunca Giuseppe durmadan gülüyordu; olağanüstü bir heyecanın belirdiği o cılız sesiyle, durmadan bağırıyor, mırıldanıyordu: "*Tırlangıç, tırlangıç... ıldız... tüneş... tırlangıç... amur... tes...*" Ve sonunda iki cılız, kentli ağacın kök saldığı acınası bir çimenlikte durup da otların üzerine dinlenmek üzere oturduklarında, Giuseppe'nin, bu eşsiz güzellik karşısındaki mutluluğu adeta korkuya dönüştü; iki eliyle ağabeyinin gömleğine sıkı sıkı yapıştı.

Ömründe ilk kez çayır görüyordu; her ot sapı ona, içinde incecik bir yeşil ışık varmış, içeriden aydınlatılıyormuş gibi geliyordu. Böylece, ağaçların dalları da yüzlerce lambaydı ve içinde de sadece yeşil değil, sadece gökkuşağının yedi rengi değil, aynı zamanda bilinmedik başka renkler de yanmaktaydı. Küçücük çayırın çevresindeki yoksul evler de, sabah aydınlığında, sanki içeriden gelen bir ışıkla, onları çok eski şatolar gibi gümüş ve altın yaldızlara boyayan bir ışıkla aydınlanıyor gibiydi. Pencerelerdeki tek tük sardunya ve fesleğen saksıları havayı aydınlatan küçücük takımyıldızlardı; renk renk giysilere bürünmüş insanlar da, çimenliğin çevresinde, bulutlarıyla, güneşleriyle ve aylarıyla, gökyüzü cisimlerini kıpırdatan o görkemli ve uyumlu rüzgâr tarafından kıpırdatılıyorlardı.

Bir kapının üzerinde bir bayrak dalgalanıyordu. Bir

lahana kelebeği bir papatyaya konuyordu... Giuseppe fısıldadı:

"*Tırlangıç...*"

"Hayır, kırlangıç değil bu, bir böcek! Bir kelebek! Söyle bakayım: KELEBEK."

Giuseppe, henüz baş vermiş ilk süt dişlerini gösteren, çekingen bir gülücük yaptı. Ama söyleyemedi. Gülüşü titriyordu.

"Haydi gayret! Söyle bakayım: KELEBEK! Hey! Ne o, aptallaştın mı?! Ne yapıyorsun, ağlıyor musun? Ağlarsan bir daha seni gezmeye götürmem!"

"*Tırlangıç.*"

"Hayır, kırlangıç değil! Kelebek bu, söyledim ya! Peki, benim adım ne, benim?"

"*Ino.*"

"Ya bunun, şu tasmalı hayvanın adı ne?"

"*I.*"

"Aferin! Hah şöyle, şimdi oldu!! Peki öyleyse, bu neymiş!"

"*Betenet.*"

"Yok canım, ne beteneti! KELEBEK! Ah aptal! Bu da ağaç. Söyle bakayım: AĞAÇ! Şuradaki şey de bisiklet. Söyle: BİSİKLET de. *Sanniti Meydanı* de!"

Giuseppe, bu kez maskaralık olsun diye, "*Betenet. Betenet. Betenet!*" diye bağırdı. Ve bir maskara gibi de kahkahayı koyverdi. Nino da güldü, hatta Blitz bile, hep birden, maskaralar gibi.

"Haydi, şaka elverir artık. Ciddi şeyler konuşuyoruz. Görüyor musun, şurada dalgalananı? Bayraktır o. Söyle bakayım: BAYRAK."

"*Mandak.*"

"Aferin. Üç renkli bayrak."

"*Eki mandak.*"

"Aferin. Şimdi de söyle bakayım: *Eia eia alalà.*"

"*Lallà.*"

"Aferin. Peki senin, adın ne senin? Artık adını öğrenmenin zamanı geldi. Dünyada her şeyin adını biliyorsun, kendi adını hiç öğrenmiyorsun. Adın ne senin?"

"..."

"GIUSEPPE! Söyle bakayım: GIUSEPPE!"

O zaman küçük kardeşi düşündü düşündü, aradı, araştırdı, sonunda bulmaya çabaladı. Ve düşünceli bir yüzle, içini çekerek söyledi: "Useppe."

"Yaşa sen!" Bitirimsin yahu! S harfini bile söylemeyi başardın! Useppe! Hoşuma gitti. Giuseppe'den çok hoşuma gitti bu. Bak ne yapacağız biliyor musun? Ben kendi hesabıma sana hep Useppe diyeceğim. Hadi bin bakalım şimdi. Kaçıyoruz."

Ve gene Nino'nun omuzlarına ata biner gibi bindi, gerisin geriye koşarak döndüler. Dönüş, gidişten de daha mutlu oldu: Çünkü dünya o ilk dokunaklı heyecanını yitirmiş, daha güven verici niteliğe bürünmüştü. Nino'nun bu koşusunda dünya bir bayram yeri gibiydi: Üstelik bu göz kamaştırıcı âlemi büsbütün canlandıran şeyler oldu, birbiri ardından iki-üç köpek, bir eşek, birkaç araba, bir kedi de göründü.

Zıplayarak, sürünerek, yürüyerek geçen tüm dört ayaklı hayvanları, hatta tekerlekli arabaları bile Blitz'e benzeten Giuseppe (veya daha doğrusu Useppe), "IL. i!.." diye bağırıyordu. Ninnuzzu da bu fırsattan yararlanarak onun sözlüğünü, otomobil (*momobil*) ve beygir (*vevdir*) sözleriyle zenginleştirdi; sonunda bu günlük öğretmenlikten usanarak onu kendi hayal âleminin yeni buluşlarına terk etti.

Birkaç gün sonraki ikinci çıkışlarında, Tiburtina İstasyonu'na, trenleri görmeye gittiler: Sadece yolculara açık (*momobil... annık...*) bölgeye, alana değil, bir arka yoldan geçilen, marşandiz vagonlarına ayrılmış olan özel bölgeye bile girdiler. Halkın bu bölgeye girmesi bir kapıyla yasaklanmıştı; ama buradaki işçiler arasında tanıdıkları bulunan Ninnuzzu, kapıyı ittiği gibi, kendi arazisine girercesine serbestçe daldı içeriye. Gerçekten de, çocukluğundan beri, San Lorenzo Mahallesi'nin bu köşesi, O ve sokak çocuğu arkadaşları için bir tür özel av bölgesi olagelmişti.

O sırada içeride kimsecikler yoktu (yalnızca iş tulumu giymiş yaşlıca bir adamcağız, uzaktan Ninnuzzu'ya tanıdık bir selam verdi). Ve orada durmuş bekleyen vagonlar üs-

tündeki tek yolcu ise, üstü açık bir platforma bindirilmiş bir danaydı. Bir demire bağlanmış, kıpırtısız başını biraz uzatmış, sakin duruyordu (henüz yumuşak olan iki küçük boynuzunu sökmüşlerdi); boynundaki ipten, görünüşte mukavvaya benzer bir madalyon sarkıyordu, herhalde üzerine, yolculuğunun son durağı yazılmış olmalıydı. Bu durağın neresi olduğu konusunda yolcuya hiçbir şey söylenmemişti; ama kocaman, ıslak gözlerinde belirsiz bir önsezi okunuyordu.

Görünüşte onunla ilgilenen, sadece Blitz oldu ve gözüne ilişir ilişmez hafifçe, inler gibi homurdandı; oysa o sırada, omuzlarında oturduğu ağabeyinin başı üzerinden Giuseppe de danayı seyretmekteydi. Ve belki de çocuğun gözleriyle hayvanın gözleri bir an için, gizlice, sezdirmeden karşılaştı. Ansızın Giuseppe'nin bakışlarında, o ana dek hiç görülmemiş, gene de kimsenin fark etmediği garip bir değişme oluverdi. Önüne küçücük, karanlık bir perde gerilmiş gibi, bir tür üzüntü ve kuşkuyla gölgeleniverdi; şimdi Blitz ile birlikte çıkış kapısına yönelmiş Ninnuzzu'nun omuzları üzerinden, başı geriye, vagona doğru dönük kaldı bir süre.

Zorlukla ve çekingen, "*Vevdir... vevdir...*" diye söylendi; ama o denli alçak sesle söyledi ki, belki Ninnuzzu bile duymadı veya düzeltme zahmetine katlanmadı, küçücük serüven de burada son buldu. Zaten çok kısacık, göz açıp kapayıncaya, kısa bir anda geçivermişti. Alana çıkmışlardı bile, orada, yeni ve beklenmedik başka bir serüven, birincisinin gölgesini çabucak silmekte gecikmedi.

Oradan renk renk balon satan bir satıcı geçiyordu; acemi kardeşinin sevinciyle keyiflenen eliaçık Nino, ona kırmızı bir balon almak için hemen hemen tüm servetini harcadı. O zaman evin yolunu artık üç değil, dört olarak tuttular, Giuseppe'nin, ipinden sımsıkı tuttuğu balon da eklenecek olursa... derken ansızın, ancak iki yüz metre kadar gitmemişlerdi ki, parmakları, kendiliğinden açılıverdi ve balon havaya uçtu.

Belki bir facia demekti bu; tam tersi oldu. Gerçekten de Giuseppe bu olayı, bir şaşkınlık ve sevinç kahkahasıyla

karşıladı. Ve başı geride, gözleri yukarıda, hayatında ilk kez, kimseden öğrenmemiş olduğu, şu sözleri söyledi:

"Uçuyor! Uçuyor!"

Böylesi üçlü geziler mayıs ayı boyunca birkaç kez tekrarlandı; tabii sonunda olan oldu, civarda gezinen bu avare üçlünün çılgınlıkları, çok geçmeden Ida'nın kulağına geldi. Sonra o da, ilk sarsıntı geçtikten sonra kendini toparladı, bunu Tanrı'dan gelmiş bir çözüm yolu olarak gördü; ama tembelliğinden, karışmama yolunu seçerek Nino'ya bu konuyu hiç açmadı... Böylelikle, bu çocuksu kaçamaklar, çifte bir dolap çevrilerek sürdürülmüş oldu; çünkü Nino için bu gezilerin en çekici yönü, gizli yapılmış olmasıydı ve Ida da, istemeyerek, susmakla bu çekiciliği artırmış oluyordu.

Bununla birlikte hiç kuşkusuz bu yenilik de Iduzza'nın zaten karmakarışık olan çilesinde yeni bir düğüm anlamına geliyordu. Evden çıkarken, eskisinden çok acele ediyor, kulaklarını kısmış bir sokak kedisi gibi, komşulardan ve yakışıksız sorularından kaçmak için, hangi yan sokaklara sapacağını bilemiyordu. Aslında bu sorularla hiç karşılaşmıyordu; ama bir türlü nedenini açıklayamadığı bu ilgisizlik bile, onun kuşkulu kafasında günden güne ertelenen bir tehlike niteliğine bürünüyordu.

Gerçek şuydu ki, o güne değin bir sır olarak sakladığı annelik rezaleti, artık civarda bir sır olmaktan tümüyle çıkmıştı (anlaşılan, Nino'nun küçük yoldaşları, verdikleri sözü ancak bir dereceye kadar tutmuşlardı) ama proleter Romalılar için bu bir rezalet sayılmazdı ki! Şu çarpık pabuçları üzerinde hep telaşlı, yapayalnız, oradan oraya koşturup duran zavallı öğretmen parçasını taşlamak, kimsenin aklına bile gelmezdi; sokakta rastlayan komşulardan biri, ona çocuktan söz ettiğinde bunu hınzırlıktan değil, daha çok, bir övgü olarak yapıyordu. Ama Ida, sanki yasadışı fahişelikle suçlanıyormuş gibi kızarıp bozarıyordu.

Komşularla bu rastlaşmaları en çok, yiyecek satan dükkânlar önünde kuyrukta beklerken oluyordu; bu dükkânlar giderek boşalmaktaydı ve gerçek ürünler yerine genellikle uydurmasını satıyorlardı. Vesikayla dağıtılan yiyeceklerin tutarı aydan aya kısıtlanırken, gülünç bir yeter-

sizliğe dönüşürken, Nino'nun açlığı da onu, neredeyse anasını yemeye hazır bir yamyama dönüştürecek derecede vahşileştiriliyordu. Doğru dürüst doyabilen kentliler, ancak karaborsadan yararlanabilecek durumdaki varlıklılardı; ama Ida onlardan değildi. Sonradan giderek şiddetini artıracak, kökleşecek olan hayatta kalma savaşı işte o zaman başladı.

Okul dışı zamanının büyük bölümünü yiyecek avında geçiriyor; bir yandan da, özel dersler dileniyor, ücret olarak bir paket süt tozu veya bir kutu konserveyle vb. yetiniyordu. Bu av günleri, onu bir ilkel mücadele durumuna indirgeyerek, anasından miras kalmış olan tüm öteki günlük kaygılarını silip süpürüyordu.

Şimdi Giuseppe de yemek istiyordu artık. Anasının göğsü ilk aylardan sonra sütünü tüketmişti ve çocuk vaktinden önce sütten kesilmiş, kış sonundan başlayarak, daha erkeksi yiyeceklere alışmaya başlamıştı. Anası yiyecek ne bulursa hepsini bir tencereye koyup kaynatarak paparalar hazırlıyordu; o da güven dolu, bu paparalarla besleniyor, bir yandan büyümeyi de başarıyordu. Öyle görünüyordu ki, her şeyden çok boyunu uzatma hevesindeydi; ama uzunluk yönünden kazandığı az buçuk şeyi genişlik yönünden yitirmişti; zarif, biçimli olmasına karşın oldukça cılız görünüyordu. Ama suratı gene öyle yusyuvarlaktı, neşeli yaradılışından ötürü, sağlıklı bir ifade taşıyordu. Güneşi hemen hemen hiç bilmeyen teni, yaradılıştan Kalabriyalılara özgü esmerimsi bir renkteydi. Henüz ne deniz ne ırmak, hatta ne de bir su birikintisi görmüş gözleri ise, rengini tıpkı kayıkçıların veya gemicilerin gözleri gibi, kim bilir hangi denizlerin derinliklerinden almış gibiydi.

Gece onunla birlikte yatak odasına çekildikleri zaman Ida bu gözlerin düş görmeyi bilmezmiş denecek kadar mutlu uykusunu hayran hayran seyrederdi. O ise, tam tersine, bir süreden beri kendisini tedirgin eden uykusuzluktan çok, alışılmadık bir bollukla ona musallat olmaya başlayan, onu Harikalar Ülkesi'ndeki Alice gibi saçma serüvenlerin birinden ötekine sürükleyen düşlerden korkar olmuştu. Sanki uyanıklığı uyku olmuştu artık; belki de şu uzun uy-

kusuzlukları bilinçsiz olarak onu, bu kuruntulu uyanıklığa götürmeye yarıyordu. Uykuya dalar dalmaz, aradaki bir duvar yıkılıvermiş gibi hemen, hiç boşluk bırakmadan dinlenecek zaman vermeden, o labirentler içerisindeki gece yolculuğu başlıyordu. İşte boş araziye, bir tür kenar mahalle yollarına düşmüş, çevresinde birkaç uydurma bina hayali. Çıplaklardan oluşan, hepsi ayakta, bir soluk alacak yer kalmamacasına sıkışık bir kalabalığın ortasında giyinik yalnız o. Ve her ne kadar kimse farkında değil gibi görünse bile o, giyinikliğinden utanıyor. Tüm bu insanlar kör gibi, suratları balmumu renginde, aralarında anlaşma olanaklarını tüketmişçesine bakışları bomboş, suskun, kıpırtısız duruyor. O ise öyle ağlıyor ki hıçkırıklarından başka hiç ses duyulmuyor ve tek ses onun hıçkırıkları olduğu içindir ki, gülüyor gibi geliyor...

...Ama işte, kahkaha artık onun kahkahası değil; gizli biri, orada kalaslar, taş yığınları arasında dimdik, kukla gibi duran ona gülüyor şimdi. Kimse görünmüyor, ama bu yığınlar altından çiğneyen binlerce dişin çıkardığı sese benzer bir çatırtı geliyor ve onların altından da bir çocuğun yakınması, ama ne denli uğraşsa o çocuğun yardımına koşamıyor; çünkü tahta gibi kaskatı kesilmiş. Sonunda kahkaha bir köpeğin belki de, Ninnarieddu ile Giuseppe'yi kurtarmak için umutsuzca eşinen Blitz'in havlamasına karışıyor. Ama o sırada Ida kendisini bir bodrum meyhanesinde buluyor, öylesine kulakları sağır edici, dehşetli gülünç bir müzik çalıyor ki, onu dans etmeye zorluyor. Ve dans ederken de bacaklarını göstermek zorunda kalıyor, ama bir yandan onları örtmeye çabalıyor, çünkü baldırlarında ve kaba etlerinde çok ayıp kimi izlerin bulunduğunu biliyor, bu izler, yedinci kuşağa dek onun cezalandırılmasına yol açacaktır...

Iduzza'nın bu düşlerinde evrensel üne sahip kişilere de (bıyıklarıyla Hitler'e, gözlüğüyle Papa'ya veya açık şemsiyesiyle Habeşistan imparatoruna) rastlanıyordu, bu kişiler ölmüş yakınlarıyla karmakarışık bir topluluk içindeydi: mor bir şapka giymiş anasıyla, elinde bir dosya telaşla yürüyen babasıyla ve kocaman bir bavulla yola çıkmak üzere

olan Alfio ile. Tüm bunlara bir an için gözüne çarpmış olan, geçmişten kişiler de karışıyordu: *Fischiettu* denilen biri, *Monumentu* diye anılan bir başkası. Ve böyle bir kalabalığın arasında, kim bilir nedendir, sık sık, saçma ve hödükçe bir inatla dönen biri vardı: B merdiveninde oturan ve bir zamanlar gazetede basımcı olarak çalıştığı için o gazetenin adıyla, *Il Messaggero* diye anılan bir kiracı. Parkinson hastalığına yakalanmış, yaşlıca bir adamdı bu, ara sıra karısının veya kızlarının desteğiyle avluya çıkardı. Titreyerek, zıplayarak, bir kukla gibi ifadesiz, şaşkın yürürdü ve aslında Ida, ona çok acır, bakamazdı; oysa düşünde, apaydınlık bir yerde, bilimsel bir titizlikle fotoğrafını çekerdi... Ve öğrenciler, okuldaki meslekdaşları, üstleri, bildik bilmedik belleğinde donup kalmış yüzler, sürü sürü, Iduzza'nın gecelerini dolduruyordu. Tek gelmeyen, Alman sevdalıydı: Ne o zaman ne daha sonra, hiçbir zaman sevişti̇ği kadının düşlerinde görünmedi.

Aylar geçtikçe, geceleri alarm düdükleri giderek daha sık çalar oldu: Genellikle az sonra, gökyüzünden uçakların gürültüsü geliyordu. Ama bunlar hep başka yerlere yönelmiş, oradan geçen uçaklar oluyordu; öteki İtalyan kentlerinin bombalandığı haberleri, Romalıları o güvenli uyuşukluktan bir türlü çekip alamıyordu. Roma'nın kutsal ve dokunulmaz şehir olduğuna yürekten inandıkları için, çoğu, bu düdüklere ve uçak patırtılarına aldırış bile etmiyor, yataktan kıpırdamıyordu. Ida da, zamanla bu alışkanlığı edinmişti; oysa onun evinde alarm düdükleri bir tür kargaşa yaratıyordu.

Bunun ilk ve başlıca suçlusu, alarm düdüklerini duyunca hep elektriklenen Blitz oluyordu; kapatıldığı salondan aileye ve özellikle efendisi, henüz eve dönmemiş Ninnarieddu'ya, telaşla, durmaksızın seslenmeye başlıyordu... Ancak alarmın geçtiğini haber veren düdük duyulunca yatışıyor ve Ninnarieddu'sunu gene sessizce beklemeye koyuluyordu... Ama bu arada Giuseppe de uyanmış oluyordu. Ve belki de düdük seslerini horoz ötüşlerine veya günü

haber veren başka seslerle karıştırarak, Blitz'in bu gece uyanışını sabah uyanışı sanarak, zamanı geldiği inancıyla kalkmaya hazırlanıyordu.

O zaman Ida, örtülerin arasında yarı doğruluyor, onu yeniden uyutmak için babasının kendisine, sonra da Ninnarieddu'ya söylediği o ünlü ninniyi, bu kez ona uydurarak söylemeye başlıyordu:

"...ve paticikler satın alırız
San Giuseppino Yortusu'nda dans etmeye."

Ama San Giuseppino ninnisinin Giuseppe'yi uyutmaya yetmediği oluyordu. Kimi akşamlar, son dizeye geldiğinde, doymak bilmeden, yeni baştan tüm şarkıyı söylemesini istiyordu çocuk; hatta bundan sonra başka şarkılar da istiyor, adlarını da hatırlatıyordu: "Anne, *portakal* (portakal şarkısı)," veya "Anne, gemiler (gemi şarkısı)." Bu, babasından ona aktarılmış çok eski, küçücük bir Kalabriya repertuvarı idi. Ida, yorgunluğuna karşın, hem gerçek, hayranlık uyandıran bir şarkıcı olarak kendini gösterme, hem de gece düşlerinin saatini erteleme olanağını veren bu küçücük tiyatrodan zevk alıyordu. Yatağa yarı oturmuş, uyumak için çözdüğü saçlarıyla, istekleri, uysallıkla karşılıyordu:

"...Bahçeciğimin portakalcığı..."
"Ve döner gemi ve dolanır gemi..."

Yaradılışı gereği, sesi hiç yoktu, nota bilmezdi, melodileri birbirinden ayıramazdı. Hepsini de aynı ezgiyle, tiz titreşimli, çocuksu ve acı, dokunaklı bir şarkı gibi söylüyordu. Bunun içindir ki, Ninnarieddu varken şarkı söylemeye cesaret edemiyordu artık. Artık büyümüş ve sesi hiç de fena olmayan delikanlı, onu işitmek bile istemiyor ve anası, ev işine dalmışken farkında olmadan bir şeyler mırıldanmaya kalkışacak olsa, hemen "susalım"lar, alaylı sözler ve ıslıklarla susturuveriyordu.

Oysa Giuseppe henüz bilgisiz ve saf olduğundan, onun

bu akortsuz gırtlağıyla hiç alay etmezdi. Üstelik Giuseppe için, her tür müzik bir zevk kaynağıydı: radyonun avludan gelen tiz çığlıkları veya tramvayın çınçınları bile. Herhangi bir müzik, küçücük kulaklarının içerisinde, kim bilir her türlü deneyim öncesi hangi tazelikteki füglere ve çeşitlemelere dönüşüyordu.

En basit, tek tek sesler bile (renkler gibi) onun iç dünyasında, tüm uyumlarıyla yankılanıyor, en içten mırıltılarını bile o sevinçli dikkatine açıveriyorlardı... Sonra ağabeyi Nino (artık çınlamaya başlayan o yeni sesiyle) evin içinde, olur olmaz şarkılarını söyleyerek dolaşırken büyülenmiş gibi, adım adım ardından gidiyordu: ünlü masalda, adaşı Peppe'nin kralın bandosunun ardından gidişi gibi!

Ama Giuseppe belki de notalardan çok sözcüklere tutkundu. Ona göre sözcüklerin, eşya ile bir bütünmüşler gibi, güvenilir bir değeri vardı. Köpek sözcüğü rasgele kulağına çalınmayagörsün, kahkahalarla gülmeye başlıyordu, ansızın Blitz, o tanıdık ve gülünç varlığıyla oracıkta, gözünün önünde takla atmaya başlamış gibi. Hatta kimi zaman, bir sözcükle, o sözcüğün belirttiği şeyin görüntüsünü hiç bilmese de, hayalinde canlandırdığı ve ilk gördüğü anda tanıyıverdiği oluyordu. Bir gün, ömründe ilk kez, bir gemi resmi görünce, yeni bir şey bulmuş gibi heyecandan titreyerek bağırmıştı "Gimi! Gimi!" diye.

Ağabeyiyle yaptığı geziler sayesinde nesneler gözünde zenginleşmiş, yeni yeni doğal dallar salıvermişti. Ev eşyasıyla mobilyalar ona göre evler, trenlerdi. Havlular, paçavralar, hatta bulutlar *mandak* (bayrak) idi. Yıldızların parıltısı otlardı ve yıldızların kendisi de, bir ekmek parçasının (ay) çevresine üşüşmüş karıncalardı.

Elini, Borromées Adaları Oteli'nin resmine ve salonu süsleyen öteki resimlere uzatarak, hayal görür gibi "Alan... insanlar..." diyordu. Ve duvara asılı büyük portrede ağabeyini de tanımayı öğrenmişti artık: Bu portrenin önünde, Dante'nin kayalıklara oyulmuş figürlerin karşısında yaptığı gibi, şaşkın ve kendinden geçmiş alçak sesle Ino'nun adını anıyordu.

Şimdi adını soranlara, ciddi ciddi karşılık veriyordu

"Useppe" diye. Kendini görünce, hemen "Useppe" diyordu. Ve sonunda, ağabeyinden başka, annesi de onu bu hiç duyulmamış adla çağırmaya alıştı. Sonra bu ad bütün bütün yapıştı kaldı. Ve ben de bundan sonra ona Useppe diyeceğim, çünkü onu hep bu adla tanımışımdır.

Okullar kapandığından beri, Nino ile çıktığı gezilerin de sonu gelmişti, çünkü Nino, geceleri geç yattığından sabahları öğleye kadar uyuyordu. Ama annesi sonunda onu ara sıra (en uygun saatleri seçerek) pek uzakta olmayan bakımsız, ıssız bir parka götürmeye nasılsa razı olmuştu. Onu kucağında taşıyor, yüzünü, küçücük vücuduyla gizlemeye çabalıyordu: Yol boyunca umacıyla karşılaşmaktan korkuyormuş gibi. Ve parka vardıklarında, çocuk yerde oynarken, sıranın kıyısına ilişip biri yaklaşır yaklaşmaz ürkek uzaklaşmaya hazır, tetikte bekliyordu.

Ama bu geziler çoğunlukla, en olmadık bir zamanda, sokakta tek canlının kalmadığı en sıcak saatlerde yapılıyordu; yalnız bir defa, nasıl olmuşsa olmuş, kadının biri, hiç hakkı olmadığı halde, gelip sıraya yanı başına oturmuştu. Yaşlı bir kadındı bu, öylesine kurumuş, ufalmıştı ki, çöldeki papirüs gibi yeryüzünde ölümsüzlüğe kavuşmuş sanılırdı. Görünüşte dilenciye benziyordu, oysa sadece elindeki torbadan değil, Çingeneler gibi üst üste giyindiği kat kat entarilerden de yayılan ve her kıvrımın dibine dek işlemiş gibi gelen keskin kuru balık kokusuna bakılacak olursa, balık alım-satımıyla uğraşıyor olmalıydı. Çocuğu bir süzdükten sonra Ida'ya sordu: "Sizin mi?" Ida, karşılık vermeksizin, yabani yabani bakarken, kendi kendine konuşur gibi, haşin bir acımayla, "Zavallı yavrucak. Küçücük ama fazlasıyla canlı. Şu dünyada pek kalamayacak," dedi.

Sonra, çocuğa döndü, sordu: "Adın ne senin?"

O da, o güvenli gülücüğüyle karşılık verdi:

"Useppe."

"Haa, Peppino. Benim de senin gibi küçücük bir yavrucağım vardı, böyle minicik bir kızcağız, onun da adı Pina

idi. Onun da senin gibi böyle fıldır fıldırdı gözleri, ama karaydı."

Ve eteklerinin altından buram buram kuru balık kokan bir ceviz çıkartıp armağan olarak ona bıraktı. Sonra daracık, çökmüş omuzlarını kısarak, "Bu gölge de ne soğuk," diye söylendi (temmuz ayıydı, sıcaklık da otuz altı derece). Güneşi arayan bir kertenkele örneği, tıpkı geldiği gibi, tin tin yürüyerek çekti gitti.

Başka bir defasında, gene o parkta, her zamanki gibi taşın, tozun arasında otururken, Useppe, karşı kaldırımdan geçen bir genci, fanilasının renginden ağabeyine benzetti. Harlayıvermiş bir coşku ateşi gibi, "Ino!" diye bağırarak apansız yerinden kalkıp bu görüntüye doğru ayakta, birkaç adım attı! Ve Ida düşecek korkusuyla yardım etmek için ona doğru atılınca da, bu arada içine düştüğü yanılgıyı anlayan çocuk, bakışlarını anasına çevirdi: Bu çifte heyecanın sarsıntısından, o anda, kimsenin yardımı olmaksızın, yaşamının ilk adımlarını attığının farkına bile varamamıştı.

Ondan sonra, bugün yarın derken, tek başına yürümeyi öğrendi. Evin içindeki keşif gezileri yeni, baş döndürücü boyutlara ulaştı. Sık sık eşyaya çarpıyor veya düşüyordu; ama hiç ağlamıyordu, halbuki sık sık orası burası acıyordu. O kadar ki, vücudu, bir savaş kahramanı gibi giriştiği seferlerin izlerini taşımaktaydı. Düştüğü zaman bir süre suskun, yerde kalıyordu; sonra küçücük bir homurtuyla ayağa kalkıyordu gene; bir an sonra da, kanatlarını yeniden açan bir serçe gibi mutlu, gülüyordu.

Ninnarieddu ona küçücük bir sarı-kırmızı top armağan etti ve bunun *Roma* (futbol takımı) renkleri olduğunu, bu yüzden topun adının da Roma olduğunu anlattı. Bu top sahip olduğu tek oyuncaktı; bir de ihtiyar kadının verdiği ve baştan beri yiyecek öteberiden kıskançlıkla ayrı tutarak, özel ve ayrıcalıklı bir ceviz gözüyle baktığı o ceviz. Evde cevize *Lazio* (Roma'daki bir başka futbol takımı) diyorlardı Roma topuyla karıştırmamak için; Useppe, *Roma* ile *Lazio* arasında gerçek turnuvalar düzenliyor, bunlara sık sık Blitz ve daha mutlu günlerde Nino bile katılıyordu.

Gerçekten Nino, giderek işi büsbütün avareliğe vur-

muştu; evde kaldığı birkaç saati de uykuda geçiriyordu, hem öyle mutlu bir uykuydu ki, ailedeki bu futbol turnuvaları bile vızgeliyordu. Anlattığına göre, gecelerini bir tür devriye hizmeti görerek geçiriyormuş: Bu, hepsi de kendisi gibi gönüllü ve seçkin, silahlı Avanguardistaların savaş kurallarına ve özellikle karartmaya uyulup uyulmadığını denetlemek için gördükleri bir tür hizmetmiş. Bir pencereden veya çatlaktan yasak bir ışık sızmayagörsün, aşağıdan, sokaktan hep bir ağızdan tehdit dolu uyarıyı savuruyorlarmış "Luce! Lucee!" (Işık! Işıık!) diye. O ise "Duçe! Duçee!" diye bağırarak eğlendiğini ekliyordu, hem de bu işi, özellikle Faşist düşmanı olduğundan kuşkulanılan Yunanca öğretmeninin (aslında iyice karartılmış) penceresinin altında yapmaktan büyük zevk alıyormuş.

Bu, o sıralarda övünerek anlattığı yarı gülünç, yarı hınzırca çeşitli serüvenlerinin en zararsızıydı: Ama bir kısmı da martaval olabilirdi bunların. Aslında gerçek olan bir şey varsa o da, bu karanlık gecelerde, yapayalnız, amaçsız, programsız dolaşmaktan büyük zevk aldığı idi: Özellikle hava saldırısı alarmı verildiği ve yasaklar, ihtiyat tedbirleri herkesi eve kaçmaya zorladığı zamanlar. O zaman ıssız kent ona bir arena gibi geliyor ve orada, alarm düdüklerinin, uçakların homurtusuyla heyecanlanmış, herkesin inandığı kuralları hiçe sayarak, boğayla güreşiyordu sanki. Bir maç yaparmış gibi, çevik, silahlı devriyelerden kaçarak eğleniyor, hatta kimi zaman, köşe başlarında ıslıkla şarkılar çalarak onlara meydan bile okuyordu. Böyle koşuşmaktan yorulduğu zaman da gidip bir anıtın kaidesine veya basamaklarına oturuyor, sigarasını yakıyor ve kırmızı ucunu, inadına, uçak filolarına doğru kaldırıyordu; bir yandan da yüksek sesle, şu göze görünmeyen pilotlara Roma argosunun en pis sözleriyle küfürler yağdırıyor, küfürlerini, "Haydi bakalım, ateş et! Bombala beni! Hayda; ateş et!" diye de tamamlıyordu.

Gerçekte bir tutkuya kaptırmıştı kendini, gündüzleri hâlâ mızrakla ve gençlik birlikleriyle talim yapmaktan sabrı tükenmişti. Sahiden de şu gece pilotlarından biri o resimli serüven kitaplarında olduğu gibi, yanık sigarasıyla mey-

dan okuyuşuna karşılık verse de, paraşütüyle şuracığa karşısına inse, göğüs göğüse çarpışsalar çok sevinecekti. Veya şu gecelerin üzerine asılı tehlike biçimlense, azgın bir boğaya dönüşse ve ona karşı gözüpekliğini, yiğitliğini kanıtlayacak bir çatışmaya girişebilseydi. Çevresinde zıplayarak, ayaklarının altından koşarak savuşarak, üzerinden uçarak ve her yanından şişleyerek onu; bir an bile aman vermeksizin, önünden kaçarak ve hemen hemen aynı anda her iki yanında belirerek, gözbebeklerinde çoğalıncaya dek, onu çıldırtıncaya dek, sanki karşısında tek bir Nino değil de yüz Nino varmış gibi. Bu çılgınca koşu sırasında, kılıcını onun göğsüne saplayıvermek; can çekişen, kanlı leşi önünde, gene tek olmak: Ben, Ninnarieddu, Yenilmez Boğa Güreşçilerinin En Yiğidi!

Tabii bu, geceler boyunca Ninnarieddu'nun o esrarlı gezilerinin ancak kısmen canlandırılması oluyor. Aslında ben de başka bilgi veremeyeceğim. Gerçek olan şu ki, üniformalı yoldaşlarıyla birlikte, kent sokaklarında gözcülük yaptığı veya keşif koluna katıldığı da ancak ara sıra –ailede anlattığı gibi her zaman değil– oluyordu. Aslında bu, bildiğim kadarıyla, bir ayrıcalıkmış gibi sırayla herkese tanınan bir tür özel düzen ve onur göreviydi. Silahşor Ninnarieddu'nun kişisel ve tarihsel bir girişimini tasarlayıp gerçekleştirmesi de bu gecelerden birinde olmuştu. Bu iş zorunlu olarak, o dönemde Nino tarafından gizli tutuldu; hatta Roma'nın bir sırrı olarak kaldı!

Sözde, birkaç gece üst üste, onun bölüğüne, Vittoriano bölgesi dolaylarında, Duçe'nin *Harita Salonu* adı verilen bir yerde çalıştığı, Venedik Sarayı'nın tam sınırlarında gözcülük nöbetçilik görevi düşmüş. Savaştan önce Duçe'nin (*Uykusuz* adı da verilirdi) orada, içeride, kutsal ateşi söndürmemek için herkes uyurken uyanık kalan bir Vesta rahibesi gibi aralıksız çalıştığı izlenimini uyandırmak için alana bakan penceresinde ışık hep açık tutulurdu. Ama savaş patlak verdiğinden beri, karartma kuralları yüzünden bu pencere de kapkaraydı artık. Bu sokaklarda gece, her şey kapkaraydı. Kara karanlık, kara polislerle kum gibi kaynaşıyordu ve Ninnarieuddu'nun da gömleği kara, pan-

tolonu kara, beresi kara vb. idi. Şimdi, böyle gecelerin birinde, nasıl olmuşsa olmuş, Nino dünyanın ortasında başıboş gezinen bir serseri gibi tek başına, bu tarihsel sarayların arkasına sıvışmayı başarmış. Arkasında da, gizlice, bir kutu siyah boyayla bir fırça taşıyormuş! Ve el altından, çarçabuk hışım gibi, duvara şunları iri iri harflerle yazıvermiş:

YAŞASIN STALİN

Stalin'i beğendiğinden değil, hatta o dönemde, Stalin ona baş düşman gibi görünmekteymiş. Ama işte öyle, inat olsun diye. Kremlin duvarlarına YAŞASIN HİTLER yazabilse bu da aynı derecede hoşuna gidecekmiş.

Bu işi becerdikten sonra da, sanat eserinin şafağın ilk ışıklarıyla, duvarın üstünde belirdiği an yaratacağı etkiyi hayalinde canlandırmakla yetinerek oradan çarçabuk savuşmuş.

1942-43 kışı (Roma'da savaşın üçüncü kışı) açlık ve sıkıntı içinde geçti. Ida, kısmen yetersiz beslenme, kısmen de geçen yazdan beri her gün kullanmayı alışkanlık edindiği kimi uyku ilaçlarının etkisiyle bir tür sersemlik içerisinde, her zamanki uğraşılarına koşturuyordu. Bu ilaçlar, bileşim bakımından, çocukluğunda geçirdiği krizler sırasında ona yardımcı olan ilaçlardan pek farklı değildi; ama şimdi, sinir bozucu gecelerinde biraz dinlenmesine yarıyorlardı. Akşam yemeğinden sonra aldığı bu ilaçlar sayesinde, her akşam, yatağına uzanır uzanmaz, hemen upuzun ve görünüşte düşlerden arınmış bir uykuya dalıveriyordu.

Öyle sanıyorum ki, aslında düş görüyordu; ne var ki, düşünde yaşadığı olaylar, hayal gücünün, bilincinin erişemeyeceği en uzak, mühürlü bir bölümün kör derinliklerinde olup bitiyordu. Ve bu ikileşme durumu, uyanık halinde de, gün boyu, gecenin ötesine sürüklediği o sersemlikle sürüp gidiyordu. Öteki Iduzza'nın didinmelerine uzak, kuklalaşmış, neredeyse kendinden geçmiş bir halde tanık olan bir Iduzza daha vardı: Beriki ise, çalar saatin sesiyle

ayağa fırlıyor, özel derslere koşuyor, okula koşuyor, dükkânların önünde kuyruklara giriyor, tramvaya biniyor, mahallelerde dolaşıyor, tüm bunları önceden saptanmış kurallar uyarınca yapıyordu... Ne var ki bu ikinci Iduzza, hareket eden o olduğu halde, gariptir, ikisi arasında hayaleti daha çok andıranıydı. Sanki bilincinden kaçan ama belki de gene onu tedirgin etmekten geri durmayan o gece düşlerinin aldatıcı niteliğini taşıyan, öteki değil de, bu koşuşturan Iduzza imiş gibi.

Useppe doğduğundan beri, ihtiyar Ezekyel ile (artık o utanç verici sırrına ortaktı) karşılaşırım korkusuyla, Yahudi mahallesine ziyaretlerini seyrekleştirmişti. Sadece parasal yönden pek sıkıştığı zamanlar, kullanılmış öteberi satmak için gidiyordu oraya. Ama bunlar kısa ve hemen hemen gizli ziyaretlerdi, üstelik Yahudilere, atadan kalma eskicilik mesleği de yasaklanmıştı ve bu işi gizlice yapmak zorundaydılar. Bu kaçamaklar sırasında artık Vilma ile karşılaşmak söz konusu olamazdı; birini bulup çene çalmak, haber alışverişinde bulunmak da. Iduzza'nın tek siyasal haber kaynağı da böylece tıkanmış oluyordu.

Böylelikle, savaşın son haberleri (okuldaki çekingen meslektaşlarının pek değinmek istemedikleri) de ona en çok, Nino'nun propagandasıyla ulaşmış oluyordu. Afrika'da, Rusya'da Nazi-Faşistler felaket denecek bir biçimde geri çekilmekteydiler. Ne var ki bu çekilmeler, Nino'ya bakılırsa sadece Reich komutanlarının son başarıya ulaşmak için öngördüğü bir kurnazlıktı: Bu sürpriz, Gizli Silah'tı! Gününe göre Nino'nun X, Z veya H silahı diye rasgele adlandırdığı bu gizli silah, bir yandan, Silezya ve Ruhr'daki yeraltı fabrikalarında tamamlanmaktaydı ve kısa zamanda (belki önümüzdeki ilkbahar geçmeden) hazır olacaktı. Tüm alarm düdüklerinin çalmasıyla evrene duyurulacak, bir saniye içerisinde Reich'ın kesin zaferiyle ve tüm halkları egemenliği altına almasıyla savaşa son verdirecekti.

Bu yüce makinenin aslında ne olduğu, nasıl işlediği... işte orası, sadece başkanların bildiği bir sırdı: Ninnarieddu, her ne kadar kısmen kendisinin de bu sırrı paylaştığını, oracıkta, kıvır kıvır lülelerinin altında gizlediğini çıtlatacak

gibi davransa da, pek tabii, aileye bunu açıklamıyordu, çünkü askerî bir sırdı.

Ancak canının sıkıldığı kimi günler, Reich yüksek komutanlarının düşman ülkelere bir ültimatom yolladığını muzaffer bir edayla haber vermeye tenezzül ediyordu: Ya kayıtsız şartsız teslim olsunlar ya da yirmi dört saat içinde X silahı patlayacaktır, deniyordu bu ültimatomda. Ama halklar, X saatine dek hiçbir şey bilmeyeceklerdir: Onlar için bir şaşırtmaca olacaktır bu silah. Ve burada, silahın pek yakın bir gelecekteki patlayışını taklit etmek üzere, Ninnuzzu, yörelere göre değişik adlar alan ama tüm gençliğin pek sevdiği o yakışıksız, sapık, maskaraca sesleri çıkartıyordu.

Aslında savaşın bitmesi değil, daha çok, savaşın onun için de başlaması telaşındaydı. Şimdiye değin şu olağandışı, eşsiz fırsattan yoksun bırakılması, bir parya gibi, dışarıda, sakalı bitmemişler kategorisinde tutulması, ona büyük bir haksızlık gibi geliyordu.

Üstelik artık o, sakalı bitmemiş biri değildi ki: Hatta her gün sakal tıraşı olmakla böbürleniyor ve bu işi de uzun çelik ağızlı gerçek bir berber usturasıyla yapıyordu. Bu ustura ise, asker Gunther tarafından Ida'ya bırakılmış olan o ünlü, çok hünerli çakıdan başkası değildi.

Ninnuzzu epey önce bir gün vatana sunmak üzere demir veya başka maden kırıkları, artıkları araştırırken (Rejim'in savaş silahı yapmak üzere halka yönelttiği çağrıya uyarak) sandıkta bıçağı eline geçirmişti. Ve kim bilir ne zaman, nasıl oraya girmiş, sahipsiz bir şey sanarak, anasına haber bile vermeden el koymuştu: Ama hükümete sunacak yerde, kendine saklamıştı.

Bir sabah tıraş olurken, Ida, bu usturanın, oğlunun parmakları arasında gidip geldiğini her nasılsa gördü ve bir an için anıları canlanarak onu tanır gibi oldu, sarardı; ama bu kaygı verici görünüm üzerinde durmadı, düşleri gibi, onu da hemen unuttu.

Sonradan bu çakı aylar boyu Ninnuzzu'dan ayrılmadı, birçok serüveninde ona eşlik etti: Sonunda ya biri çaldı ya da kayboldu gitti.

1943

Ocak-Şubat

Rusya'da Don cephesinin Sovyetler tarafından altüst edilerek çökmesi, İtalyan yurtdışı savaş birliğinin felaketiyle son buluyor. Nazi-Faşist komutanlar tarafından olanaksız bir direnişe zorlanan, sonra da emirsiz, araçsız, hedefsiz, kendi halinde bozguna bırakılıveren CSIR ARMIR (Rusya'daki İtalyan Harekât Ordusu ve İtalyan Yurtdışı Savaş Birliği) askerleri, sonunda buzlu bozkıra dağılıyor ve gömülüp gidiyorlar.

Baltık kıyısında 17 ay süren bir kuşatmadan sonra Kızıl Ordu Leningrad'ı kurtarıyor. Kuşatma sırasında ölen Leningradlıların sayısı 630 bindir.

Stalingrad'da Rus kuvvetlerinin kuşattığı ve bir ceset deposu haline dönüşmüş şehirde yenik düşen Almanlar kayıtsız şartsız teslim oluyorlar. (2 Şubat günü saat 14:46: Stalingrad'da hiçbir savaş belirtisi kalmamıştır.*)*

Kuzey Afrika'da, Trablus ve Sirenayka'daki İtalyan sömürgeleri, İtalyan-Almanlar tarafından terk ediliyor ve Müttefiklerin askerî yönetimine boyun eğiyor.

Yugoslavların Mihver işgal kuvvetlerine karşı sürdürdüğü direniş, Yunanistan ve Arnavutluk'a da yayılıyor.

Birleşik Amerika'dan bildirildiğine göre, savaş fabrikaları işçileri arasında 4 milyonu aşkın kadın bulunmaktadır.

Almanya'da çıkartılan bir kararname, 16-65 yaş arasındaki tüm erkek ve 17-45 yaş arasındaki tüm kadın Almanları vatanın savunması için çalışmaya zorluyor.

Mart-Haziran

İtalya'da, Faşist dönemde ilk kez bir işçi grevi patlak veriyor. Torino'da Fiat İşçilerinin başlattığı grev, Kuzey yöresindeki öteki endüstrilere de sıçrayacaktır. Rejime karşı çıkan gizli partilerin ve özellikle Komünist Partisi'nin örgütlenmesi giderek yoğunlaşıyor.

Varşova'da, Yahudi mahallesindeki tutsaklardan sağ kalanların son ve umutsuz bir başkaldırısı üzerine Nazi işgalciler, mahalleyi ateşe veriyor, yerle bir ediyorlar.

Afrika'da savaşın son bulması ve Mihver'in Müttefik ordularına kayıtsız şartsız teslim olması... İtalya yolu artık Müttefiklere açılmış demektir.

Amerikan Donanması Pasifik'te Japonlara üstün geliyor ve onları bir dizi bozguna uğratıyor.

SSCB'nin dünya ihtilali tasarılarından vazgeçtiğini ve Batılı büyük devletlerle işbirliğine yanaştığını kanıtlamak üzere Stalin, Komüntern'i dağıtıyor.

Temmuz-Ağustos

Sovyet cephesinde Panzer birliklerinin uğradığı yeni yeni bozgunlar... Müttefik kuvvetlerin Sicilya'ya çıkarak adayı kısa zamanda işgal etmeleri. Roma'da resmî kişiler, kendi çıkarlarını korumak için Müttefiklerle pazarlığa girişmek amacıyla Duçe'yi görevden uzaklaştırmayı tasarlıyorlar. Kral da kendi tacını kurtarmak için buna benzer bir tasarı hazırlıyor. Büyük Faşist Konseyi toplanıyor ve bu kurumun tarihinde ilk kez olarak çoğunlukla Duçe'nin aleyhine karar alınıyor. Kral Duçe'yi Savoia Villası'nda kabul ederek görevden uzaklaştırıldığını resmen bildiriyor ve çıkarken jandarmalara tutuklatıyor. Oradan oraya birkaç kez nakledildikten sonra tutuklu, Gran Sasso Dağları'nda ıssız bir yere, mevcutlu olarak gönderiliyor.

Görevden uzaklaştırılan Duçe'nin yerine kral, Rejim'e ve monarşiye bağlı, Addis Ababa fatihi General Badoglio'yu getiriyor: O da hem Faşizm'in son bulduğunu hem de savaşa Nazilerin yanı başında devam edileceğini aynı zamanda ilan ediyor ve askerî birliklerle polis kuvvetine, her türlü

halk tepkisini şiddet kullanarak bastırma emrini veriyor. Bu arada general ile kral gizlice bir yandan Müttefiklerle, öte yandan Almanlarla pazarlığa girişmişlerdir.

Tüm İtalya, diktatörlüğün sona ermesi nedeniyle bayram ederken yarımadaya müdahaleye hazır güçlü Hitler birlikleri de sınıra yığınak yapıyorlar.

Eylül-Ekim

İtalya ile mütareke imzalandığı Müttefik radyosunca bildiriliyor, İtalya kralı, Hükümet ve Genelkurmay, Müttefiklerin işgal ettiği güneye kaçarak orduyu, Roma'yı ve İtalya'nın geri kalan bölümünü kaderine terk ediyorlar. Hitler'in emriyle, tutuklu Mussolini, Gran Sasso Dağı'na helikopterlerle inen bir Hitler paraşütçü birliği tarafından kurtarılıyor.

Hitler'in denetimi ve Mussolini'nin başkanlığı altında, Kuzey İtalya'da Salò Nazi-Faşist cumhuriyeti kuruluyor.

İtalyan Ordusu'nun gerek yarımadada gerekse Mihver'in işgalindeki topraklarda bozguna uğraması... Buralarda İtalyan birlikleri ya Almanlar tarafından yok ediliyor ya da savaş endüstrisinde zorla çalıştırılmak üzere Almanya'ya götürülüyor. Kaçmayı başaranlar İtalya'nın güneyine sığınmaya çabalıyor ya da yöresel partizan çetelerine katılıyorlar.

Müttefikler Salerno'ya bir çıkartma yaptıktan sonra, Napoli kuzeyinde ilerlemeyi durduruyorlar. Bu çizginin üzerinde, tüm İtalya, Alman askeri işgali altındadır, özellikle kuzeyde, işgal kuvvetlerine karşı silahlı direniş grupları oluşmaya başlıyor.

Güneydeki kral ve Badoglio hükümeti, İspanyol elçiliği aracılığıyla, İtalya'nın Almanya'ya savaş ilan ettiğini açıklarken kuzeydeki Salò cumhuriyeti de bir Nazi-Faşist ordu kurulması için silah altına çağrısında bulunuyor.

Kuzey endüstrilerinde işçiler yeniden greve gidiyorlar.

İşgal altındaki öteki topraklarda olduğu gibi İtalya'da da Naziler, "Yahudi sorununun Nihai Çözümü"ne girişiyorlar.

Moskova'da SSCB milli marşı Enternasyonal'*in yeri-*

ne, "Büyük Rusya"yı öven yeni bir milli marş getirilmesi kararlaştırılıyor.

Kasım-Aralık

İtalya'da İşgal kuvvetlerinin hizmetine giren Faşist bölüklerinin yardımıyla Nazilerin giriştiği kanlı misilleme hareketleri.

Orta ve Kuzey İtalya kent ve köylerinde partizanlar, gizli partilerin ve özellikle komünist partisinin yardımıyla, silahlı direniş için örgütleniyorlar.

Rusya'daki Alman karşı saldırısı son buluyor. Berlin son derece şiddetle bombalanıyor. Üç Büyükler *(Churchill, Stalin, Roosevelt) Tahran'da buluşuyorlar...*

Nereye gidiyoruz? Nereye götürüyorlar bizi?
Piçipci ülkesine.[1]

Hava aydınlanmamışken yola çıkılır, karanlık basınca varılır

Dumanlar, çığlıklar ülkesidir orası

Peki ama niçin analarımız terk etti bizleri?
Ölüm suyumuzu[2] kim verecek bize?

[1] Piçipci: Bu ad Drancy Kampı'nda sürgüne gönderilecek Yahudi çocukları tarafından sürgünler konvoyunun yöneldiği o esrarlı ülkeyi belirtmek için icat edilmiş. (Bkz. Poliakov, *Il nazisme e lo sterminio degli Ebrei* (Nazizm ve Yahudilerin yok edilmesi). Ed. Einaudi, Sf. 239. (Ç.N.)

[2] Ölüm suyu: Musevi dininde can çekişenlerin ağzına damlatılan su. (Ç.N.)

1

O yıl Nino iyice boy atmıştı. Gövdesi de bu uzayışa alabildiğine uyuyor, düzensiz, ölçüsüz, durmadan değişiyordu: Bu oransız ve biçimsiz büyüme, gene de ona, geçici bir süre için bile olsa, ayrı bir zarafet veriyordu. Sanki çocukluğunun biçimi, büyüme sabırsızlığına yenik düşmeden, son ve dokunaklı çabayla başkaldırıyormuş gibi.

Aynaya bakarken yüzünü buruşturuyor ve bu hali, peşinden hiç ayrılmayan kardeşi Useppe tarafından bir sirk gösterisi gibi hayranlıkla ve derin bir ilgiyle seyrediliyordu. Öfkesinin esas nedeni, büyüme hızıyla yarış edemeyen, ufalmış, düzeltilip sözde üstüne uydurulmuş giyimiydi. Hırsından, kimi günler, akıl almaz bir kılığa bürünmüş olarak dışarı çıkıyordu: Sözgelimi, boynuna atkı yerine pis bir havlu sarıyor, omzuna eski bir battaniye atıp kafasına da babasının yarı delik, eski püskü bir şapkasını geçiriyordu. Bu haliyle tıpkı bir keçi çobanına veya bir dağlı haydut da benziyordu. Bu kılıkta okula bile gidecek kafadaydı.

Her zaman kurt gibi açtı, mutfak dolaplarını, tencereleri karıştırıyor, yemekleri daha pişmeden mideye indiriyordu, öylesine içi kazınıyordu. Bir akşam, gizlemeye bile gerek duymaksızın, elinde bayrak gibi salladığı kocaman bir kuru balıkla çıkageldi, Vittorio Meydanı'ndan çaldığını söyledi, çünkü canı patatesli *baccalà*[1] yemek istiyormuş. Ida, yasalara duyduğu saygıdan ötürü çok korkmuştu, balığı pişirmeyi reddetti ve hemen geri götürmesini öğütle-

[1] Baccalà: Tuzlanmış morina balığı. (Ç.N.)

di; ama oğlu, eğer balığı pişirmeyecek olursa, oracıkta ve o anda, çiğ çiğ yiyeceği karşılığını verdi. Bunun üzerine Ida, çaresiz boynunu büktü, pişirdi balığı ama ağzına koymak istemedi. Nino, Useppe ve Blitz, balığı iştahla gövdeye indirdiler.

Bu becerikli hırsızlık, Nino'ya yeni bir eğlence kaynağı oluyordu. Bir başka akşam yakasına gerdanlık gibi astığı bir dizi sosisle, bir başka akşam da sırtına vurduğu bir canlı piliçle döndü eve: Onu kesip yolacağını söyledi, Ida da pişirirdi. Ne var ki, piliç, hemen şakacı ve gözü pek bir hayvan olduğunu (savuşacak yerde ötüyor, otlar gibi Nino'nun saçlarını gagalıyor ve Useppe ile, Blitz ile koşmaca oynuyordu) gösterince, Nino ona bağlanıverdi ve öldürmek istemedi. Böylece sonraki günler piliç de, kanatlarını açıp hamamböceklerini ürküterek, yatakların üzerine zıplayarak, her yanı pisleterek, kiracı gibi evde yaşamaya başladı. Sonunda Ida çareyi onu birkaç kutu sardalye ile değiş-tokuş etmekte buldu.

Artık (onun gibi bir öğretmenin, istemeden de olsa, hırsızlara suç ortaklığı etmesi gibi bir utanç lekesinin yanında) Ida, Ninnuzzu ne zaman gecikse, suçüstü yakalanmış olduğunu sanarak içi içini yiyordu. Ama oğlu, ona hiç merak etmemesini söylüyor, böyle bir durum karşısında, boynundaki, üzerinde damgası bulunan kara peşkiri göstereceğini anlatıyordu: Duçe'nin silahşoru olduğu ve bu yüzden yiyeceklere el koyma izni bulunduğu gerekçesiyle savunurdu kendini.

Bu dönem Nino için bir çılgınlık dönemi oldu. Lanet olası kış, gece gündüz sokaklarda gezinmesine engel oluyordu; kimi akşam sinema parası da bulamadığından, delikanlı, çaresiz evde kalıyor ve erkenden yatıyordu. Ama küçük kardeşiyle köpek kendisinden önce uyuduklarından, tek başına, sadık soytarı cücelerinden yoksun kalınca, uykusu gelinceye kadar kendini nereye atacağını, içini nasıl dökeceğini bilemiyordu. O kadar ki, anasıyla konuşacak ölçüde alçaldığı bile oluyor, son filmlerin konularını abartarak anlatıyor veya gelecekteki büyük Reich çağından ya da gizli silahtan dem vuruyordu; anası ise, mutfak masasının

başına oturmuş, şimdiden uyku ilaçlarının etkisinde ağırlaşan gözkapakları kapanıyor, başı düşüyor, sonunda masanın mermerine çarpıyordu. Bu arada, o çocuksu gevezeliğiyle Nino, bir an bile yerinde duramıyor, gövdesinin tüm kaslarıyla dışa vurulmak isteyen, önüne geçilmez bir istekle, konuşuyor, konuşuyordu. Kâh ayağının dibindeki bir paçavraya tekmeyi indiriyor ve mutfakta, futbol alanındaymış gibi, onu kovalayarak dört dönüyordu; kâh ringdeymiş gibi havaya bir yumruk atıyordu, bir yumruk daha... Sonunda anasına boşuna ıslık çaldıktan sonra, uyuduğunu görünce, kendi kendine çene çalmaktan vazgeçiyor ve homurdanarak odasına dönüyordu.

Artık spor gazeteleri, serüven romanları veya açık saçık kitaplar bile onu oyalayamıyordu; hatta tersine, kaynayan kanını büsbütün alevlendirerek veya sevişme isteğini kışkırtarak, çılgınlığını daha da artırıyordu. Kimi akşamlar, dayanamaz hale geliyor, yağmur bile yağsa kendisini sokağa atıyordu, serseri arkadaşlarından birine, hatta kıvır kıvır saçlarına kapılıp kendisini bedava olarak inine buyur edecek veya (belirli bir evi yoksa), sesini çıkarmadan ardından altıncı kata kadar çıkıp yatağına gelecek, yolunu şaşırmış, aşağının aşağısı bile olsa bir orospuya rastlamak umuduyla. Bu tür beklenmedik olaylarda pek ustaca davranan Blitz, onları çıt çıkarmadan karşılar, ancak kuyruğunu sallayarak selam verirdi.

Ama gerçekte, havalar güzel giderken, hatta bir-iki kez, Noel'e doğru bile, karşısına çıkan böyle fırsatlar pek seyrek yineleniyordu. Genellikle Ninnarieddu sadece yağmurun ve karanlıkların buz gibi çölüyle karşılaşıyordu sokakta. Ve eve sırılsıklam, yalnız başına dönüyor, bu kadar erken uyumak zorunda kaldığı için öfkeli, kafasını yastığın altına sokup yatıyordu! Oysa yaşam, bir yandan aşk yuvalarıyla, bombalamayla, motorlarıyla, belalarıyla hâlâ her yerde neşeli ve kanlı sürüp gitmekteydi!

Okul artık onun için, dayanılmaz bir cendere haline gelmişti. Ve sabahları sık sık, özellikle kötü havalarda, Ida'nın her zamanki seslenişine homurtuyla karşılık verdikten sonra, anası çıkıp gidince yeniden öte yana dönüp

iyice örtünüyor ve kaçırdığı derslere boş vererek, hiç olmazsa iki saat daha doyasıya uyuyordu. Sonra kalktığında (özgür ve taptaze bir enerjiyle dopdolu, okulu astığı için mutlu) alt kattaki kiracılar bile korkuyor ve süpürge sapıyla tavanlara vurarak uyarıda bulunuyorlardı. Ev bir stadyuma, bir sirke, bir balta girmemiş ormana dönüşüyordu. Sabahın en büyük eğlencesi, her zamanki maçların harareti sırasında ister istemez kayıplara karışan *Roma* ile *Lazio*'nun aranması oluyor ve bu, gerçek bir av halini alıyordu. Eşya oradan oraya çekiliyor, devriliyor, araştırılıyor, didikleniyor, her şey oraya buraya savruluyordu: Sonunda Blitz, toza bulanmış olarak, dişleri arasındaki ganimetle bir köşeden çıkıverince, bir şampiyon gibi alkışlanıyor ve sevincinden kabına sığamaz oluyordu.

Bu çocuksu oyunlar, Nino'nun içinde yanan ateşi söndürmek şöyle dursun, büsbütün körüklüyor, kendi haykırışlarıyla büsbütün coşan bir ilkel kabile gibi, artık hiç yerinde duramaz oluyordu. Bu çılgınca maçlarda, öfkeli, neredeyse dokunaklı bir sevinçle odadan odaya koşuyor, kendini oradan oraya atıyor, aslanların, kaplanların ve öteki vahşi hayvanların kükreyişlerini, zıplayışlarını taklit ediyordu. Sonra bir masanın üzerine sıçrayarak haykırıyordu: "Dikkat! Herkes duvar dibine!! Üç saniye sonra H saati çalacak! Üç... iki buçuk... iki... bir buçuk... bir... H SAATİ!!! Heil Hitler!" Öylesine vahşi bir ses çıkartıyordu ki, Blitz bile şaşırıp kalıyor ve Useppe, bir tür *çak* (uçak) saydığı şu ünlü H SAATİ'nin belireceği umuduyla başını kaldırıp bakınıyordu.

Kimi zaman, yemekten sonra, Ida'nın dırdırına dayanamayarak Ninnuzzu okul ödevlerini yapmaya masanın başına geçiyordu. Ama hemen, sıtmaya tutulmuş gibi esnemeye başlıyordu. Ve ne işe yarayacağını bilemiyormuş gibi, kaşlarını çatarak kitapları karıştırırken, ikide bir sayfalardan kopardığı parçaları çiğneyip yere tükürüyordu. Sonunda, şu saçma işkenceden midesi bulanmış olarak, çalışmaya başlamadan önce biraz hava alması gerektiğini söyleyip kalkıyordu. Blitz, bu karara pek sevinerek ardından koşuyordu; akşam yemeğine değin ikisi de bir daha ortalıkta görünmüyordu.

Ama çok zaman, istemeyerek de olsa, eylemlerinde daha özgür kalabilmek için, Blitz'in arkadaşlığından vazgeçiyordu: Bu eylemler, sadece sinemaya gitmekten ve tramvayla gezmekten ibaret olsa bile, gene de Ida'nın zaten şaşkın kafasını büsbütün karıştırıyor, kaygılandırıyordu. Bu arada, kavgacı da olmuştu. Bir defasında eve, sağ elinin parmak eklemleri kan içinde geldi; Duçe'ye hakaret eden birinin işini gördüğünü söyledi. Peki nasıl hakaret etmişti? Duçe'nin artık kocadığını, altmış yaşına vardığını söylemişti işte.

Bir başka defasında, eve kazağı yırtık olarak dönmüş ve kıskançlık yüzünden dövüştüğünü söylemişti. Kıskanan kendisi değildi, bilmem kimin nişanlısı onu kıskanmıştı asıl.

Gene bir başka defasında da bir gözü çürümüş olarak sökün etti. Tek başına iki kişiyle çatıştığını, ikisinin de hesabını gördüğünü anlattı. İyi ama, kimdi bunlar? Nereden bilsin kim olduklarını? Hiç tanımadığı iki serseriydi işte. Şapkasını kafasına geçirmiş, sırtında battaniyesi gidiyorken birbirlerini dürtmüş, aralarında fısıldaşmışlardı: "Bak, bak şu Negüs'e?!" diye.[1]

Bu morarmış göz (İda bir güneş gözlüğü için gereken parayı vermeye yanaşmadığından), birkaç gün okulda görünmemek için ona bahane oldu. Zaten okula gitmediği günler, gittiği günlerden çok daha fazlaydı; sonra özür kâğıtlarını da anasının adıyla kendi imzalıyordu. Sonunda, babasını ya da annesini, yani sorumlu aile reisini alıp okula gelmesini söyleyen müdüre de, ailesinin bir küçük kardeş, bir köpek ve bir de dul anasından (o da öğretmen olduğundan gün boyu çalışıyordu) ibaret olduğu karşılığını verdi; böylece ailenin sorumlu reisi kendisiydi. Hemen ardından da müdür (gözü pek, ak saçlı, gençlik taslayan, arkadaşça davranmaya çabalayan bir adam) madalyalı bir Faşist olduğundan, üstelik adı da Mussolini'nin kardeşi gibi Arnaldo olduğundan, içi güven dolu, bu ikili söyleşiden cesaret alarak, ondan, gönüllü olarak hemen savaşa katılması için

[1] Negus ya da Negüs: O dönemde aşağılama amacıyla kullanılan Etiyopya hükümdarı anlamındaki sözcük. (Y.N.)

kendisine yardımcı olmasını istedi. Ama müdür onun yaşındaki bir Faşistin, vatan göreve çağırmadıkça, ana görevinin okumak olduğu karşılığını verdi; Faşizm'e hizmetin yalnız savaş alanlarında olmayacağını, sınıflarda, dairelerde de Faşizm'e hizmet edilebileceğini anlattı. Sonunda da, onu başından savma telaşı içerisinde, Duçe'nin ünlü *Libro e Moschetto*[1] sloganıyla bir de Roma selamı çakarak savdı.

Müdürün kapısı ardından kapanınca, Nino, içi öfke ve üzüntü dolu, bu kapıyı ayıp bir el hareketiyle selamlamak için döndü.

Şu ders belası onu çileden çıkartıyordu, neredeyse aklını kaçıracaktı. Sırası ona çok dar geliyordu ve farkına varmasa bile, ikide bir ya sırayı itiyor ya içini çekiyordu. Sınıfta geçen konuşmalar, anlatılan konular onu hiç mi hiç ilgilendirmiyordu. İnsanların salt bunun için buraya tıkılması, tüm sabahlarını boşuna harcaması ona gülünç geliyordu: Sıraların üzerine sıçrama, her şeyi altüst etme, evde yaptığı gibi aslanlık, kaplanlık yapma dürtüsüne güçlükle karşı koyabiliyordu. O zaman böyle bir fiziksel dürtüden nasıl kurtulacağını kestiremediğinden, salt koridora çıkartılmak için, boğulurcasına öksürmeye başlıyordu.

Varlığından daha az tedirgin olmak için öğretmenleri onu en arkada, dipteki bir sıraya tek başına oturtuyorlardı, bir lanetli gibi. Ama onun işgalinde bu ıssız mekân, artık bir suçlu teşhir yeri olmaktan çıkıyordu: Daha çok, civcivlerle dolu bir kümeste, bir horozun garip kafesini andırmaktaydı. Bu özel köşesinde, varlığı ötekilere daha da çekici, çarpıcı geliyordu: Arkadaşlarının genellikle ona besledikleri o tutku derecesindeki kölece sevgiyi büsbütün alevlendiriyordu.

Kafasına esmeyegörsün, yiğitliğiyle tüm sınıfı harekete geçirecek güçteydi. Böylece sıkıntılı bir keşişlemenin ortalığı kasıp kavurduğu sabahların birinde, Yunanca dersine biraz renk katmak için, bir aralık önündeki sırayı hiç çaktırmadan ayaklarıyla itmeye başladı. Önceden kararlaştırdıkları işaret üzerine, öteki suç ortakları da hep birlikte onu taklit ettiler, öyle ki tam bir sessizlik içerisinde, tüm

[1] Kitap ve tüfek. (Ç.N.)

sıralar öğretmenin kürsüsüne doğru, dizi halinde, Birnam Ormanı gibi ilerlemeye başladı. Öğretmen kuşku uyandıran siyasal düşünceleri nedeniyle hep diken üstünde, sinirleri bozuk ve açlıktan yarı düş görür halde olduğundan, bu olay karşısında, bir an için tıpkı Macbeth gibi, yazgısının yazdığı noktaya çivilenmişçesine dondu kaldı, benzi soldu.

Ama bu son derece önemsiz okul eğlenceleri Ninnuzzu'nun sıkıntısını gidermeye yetmiyordu, ilkbahar başlarında bu sıkıntı, acınacak bir nitelik kazanmıştı artık. Ders sırasında durmadan esniyordu; iyi niyet göstererek esnemesini tuttuğu zaman da, harcadığı güçten, dişlerini gıcırdatmak veya ağzını korkunç biçimde çarpıtıp büzmek zorunda kalıyordu. Elinde olmaksızın, oturduğu yerde, bisiklet üzerindeymiş gibi kaykılıyordu; bu yüzden öğretmenden azar işitince de bu kez, cezaevi arabasındaki bir caninin hain suratını takınarak toparlanıyordu.

Durmadan sigara içmek ve ayaklarını kıpırdatmak isteğine karşı koyamadığından, (sınıftan daha sık çıkabilmek için) bir tür dizanteriye yakalandığı bahanesini uydurdu. Böylece, giderek, okulda bulunduğu sabahların büyük bölümünü tuvalette geçirir oldu. Orada küçük kâğıt parçalarıyla ve bulup buluşturduğu tütün artıklarıyla savaş sigaralarını sarıyor, eli yanıncaya dek, sonuna kadar istekle hırsla, eme eme içip bir süre oyalanıyordu. Sonra aklına eserse, duvarları çizmeye, kazımaya başlıyor, kapıya veya duvarın bir köşesine, açık saçık şekiller çiziyordu. Keyfi yetip de dilediği zaman sınıfa dönünce (çıkmadan yaptığı gibi), gene hastalığından dolayı özür dileme gereğini duymuyor. hatta küstah ve başkaldırır bir tavır takınıyordu. Öyle ki arkadaşları ona hayran hayran, onaylarcasına bakmadan edemiyorlardı.

Böyle günlerin birinde, teneffüste müdür onu çağırtıp haber verdi; eğer ertesi gün okula annesiyle birlikte gelmeyecek olursa, sınıfa alınmayacaktır. Pekâlâ, dedi ve sınıfa döndü. Ama girer girmez de girdiğine pişman oldu; dışarı çıkmak için her zamanki hastalık bahanesini öne sürdü. Ama bu kez, sınıftan çıktığında tuvalete yönelmedi; merdivenlerden indi ve kapıcının önünden geçerken de, "*Özel*

İzin!" dedi. Bunu öylesine asık bir suratla söyledi ki kapıcı bile korktu, karşı koymaya cesaret edemedi. Kapı kapalı olduğundan üzerinden atladı. Çıkar çıkmaz da duvarın dibine işedi: Böylelikle okula son kez veda etmiş oluyordu.

O akşam Ida'ya, artık tüm bilgileri öğrendiğini ve okula gitmeyeceğini söyledi. Nasılsa çok geçmeden savaşa katılmak üzere ayrılmak zorunda kalacaktı zaten. Hele savaş bitsin, sonra görüşürlerdi bu sorunu.

Bu haber, Iduzza'ya onu birkaç dakika için akşam uyuşukluğundan çekip ayıracak ve hatta kimi aşırı isteklerini depreştirecek ölçüde ağır geldi. Aslında Ninnuzzu küçükken en büyük amacı, onu büyük bir profesör, bir bilgin, bir yazar veya herhangi bir önemli meslek sahibi olarak görmekti ama her şeye karşın, hiç olmazsa lise mezunu olması isteği, hâlâ vazgeçilmez bir zorunluluk gibi geliyordu. Hiçbir masraf gözünde oğlunun okul masrafları ölçüsünde önemli değildi. Hatta son günlerde, hiç olmazsa zarfın içindeki o ünlü hazineye ilişmemek için, satılabilecek nesi varsa, küçük altınlarını, ev eşyasını, hepsini elden çıkarmıştı: Yün şilteleri bile, kıtık şilteler ve birkaç kilo makarnayla değiş-tokuş etmişti.

Nino'nun bu felaket haberini vermesiyle, kimi savunmasız, küçücük hayvanların korkunç bir görünüme bürünmek için yaptıkları gibi, saçlarına varıncaya dek kabardı. Her zamanki gibi, anası Nora'nın zavallı ve gülünç bir benzeri olarak, Sion çocuklarının Sur veya Moab'a yağdırdıkları lanetler dudaklarının ucuna geldi... Ve bu ilenmeler, bu yakınmalar arasında, ocağın bacasından veya musluğun altından bir yandaşın, bir yardımcının ansızın çıkıvermesini umuyormuş gibi, mutfakta kendisini oradan oraya atıyordu... Ama çaresi yoktu: Nino'ya karşı yapayalnız savaşacaktı. Direnişleri oğlunu, olsa olsa pampalarda at süren bir avcının kulağına gelen cırcırböceği veya kurbağa sesi kadar etkiliyordu, fazla değil.

Ida'nın bitmek bilmeyen dırdırını sadece, yatıştırıcı bir sesle, "Aman anne, ne zaman susacaksın?" demek için, ara sıra kesiyordu ama sonunda, sabırsızlandı, salona geçti. Ida da peşinden.

O zaman dayanamadı, patladı, anasını işitmemek için kalabalık bir koro gibi, bağıra çağıra, Faşist marşları söylemeye koyuldu; ama daha da kötüsü, inadına araya açık saçık sözler de katarak. Bunun üzerine, tahmin edileceği gibi Ida korkusundan taş kesildi. On bin hayalî polis, beyninden, şu dinamit gibi patlayacak odaya fırlarken, Nino da, kazandığı başarıdan gururlu, dosdoğru *Kızıl Bayrak*... marşına geçmez mi? Bir Blitz'in eşliği eksikti, o da oldu: Bu, eşitlikten yoksun söyleşi karşısında, gökte iki ay görmüşçesine, çılgınca ve uluorta havlamaya başladı.

Ida, boğazı kurumuş, usulca, "...Yeter. Gideceksen git... savaşa git... nereye istersen git..." diye, durmadan yineliyordu. Sesi ancak bir mırıltı gibi çıkmaktaydı. Ve sallandı, çuval gibi bir iskemleye yığıldı kaldı.

Bu arada Useppe, patırtıdan uykusundan uyanmış, küçücük boyuyla kapının tokmağına yetişemediği için korkuyla bağırmaktaydı: "Anneee! Ino! *Aiàà*!" Nino, ilgiyi dağıtacak bu fırsattan yararlanarak hemen kapıyı açtı; anasıyla arasında geçen üzücü sahneyi unutmak için de kardeşiyle ve köpekle her zamanki gibi oynamaya başladı. Odaları zincirinden boşanmış bir sevinçtir aldı gitti. Ida ise, iskemleye yığılmış, sonradan oğlunun masasına, iyice görebileceği bir yere bırakmak üzere şu mesajı kaleme alıyordu:

Nino!
Aramızda her şey bitmiştir!
Yemin ederim!
Annen.

Bileğinin titremesi yüzünden, bu yazının harfleri öylesine çarpık çurpuk, öylesine darmadağınıktı ki, birinci sınıf öğrencisi yazmış sanılırdı. Ertesi sabah mesaj hâlâ orada, bıraktığı yerdeydi, sedirdeki yatak hiç bozulmamıştı, boştu. Nino o geceyi dışarıda geçirmişti.

O günden sonra Nino sık sık gecelerini evden dışarıda geçirir oldu, kiminle, nerede, bilinmez. Üçüncü haftanın

başlarına doğru bir defasında Blitz ile birlikte, iki gün hiç görünmedi. Ida çaresizlikten, onu hastanelerde mi arasın, yoksa (ona göre en büyük tehlike) polise mi başvursun, bir türlü kestiremedi; derken, arkasında Blitz, neşeli, yeni giysiler içinde oğlu çıkageldi. Firuze rengi astarlı, siyah muşamba bir ceket, açık mavi bir gömlek, bıçak gibi ütülü, flanel taklidi pantolon giymişti; ayağında yepyeni, hatta lüks denebilecek, altı kauçuk kunduralar. Hatta bir cüzdanı bile vardı (ve çalımla çıkardı gösterdi), içinde de elli liretlik bir banknot.

Ida bu yeniliği, şaşkınlıktan donakalmış, huzursuz, seyrediyor, belki de gene hırsızlık yaptığından kuşkulanıyordu; ama Ninnuzzu onun soru sormasına meydan bırakmadan, keyfinden ışıl ışıl, haber verdi: "Armağan hepsi!" Anası, çekingen mırıldandı: "Armağan ha... peki, kim verdi sana?" Ve delikanlı, korkusuz, hazırcevap, yanıtladı: "Bir bakire!"

Sonra anasının bu sözden rahatsız olduğunu görünce, düzeltmek için, yüzsüzce, atıldı: "Şey. Orospunun biri! Oldu mu?" Ama bu, daha açık cevap karşısında annesinin zaten değişmiş yüzü, kıpkırmızı kesiliverince, bu defa dayanamadı, patladı:

"Eee! *Bakire* diyoruz, kızıyorsun. *Orospu* diyoruz, kızarıyorsun. Öyleyse bir de şöyle diyelim: Bir *ibne* verdi!"

Kimi sözcüklerden yana, bir rahibeden de daha bilgisiz olan Ida, bu yeni cevap üzerine, hiçbir şey anlamadan, bakakalmıştı. Ama bu arada Useppe çıkagelmiş ve Blitz'in coşkun saldırıları arasında bile, bu yepyeni, şık ağabeyin karşısında gözleri kamaşmıştı. Sanki Kukla Tiyatrosu'ndaymış da sahnenin yukarısından Şövalye Roland gümüş zırhıyla inmiş gibi.

Ninnarieddu, o kabına sığmaz mutluluğu ve oynama isteğiyle, küçük kardeşiyle bir kenara çekildi. İlk iş olarak da, ona hemen yeni bir sözcük öğretti: *Orospu*. Ve Useppe'nin çarçabuk öğreniverip tabii kendine göre, tekrarlaması karşısında kahkahaları koyverdi: *Olompu* diyordu çocuk. Şimdi bunu söyledikçe Ninnarieddu'nun mutlaka güldüğünü gören Useppe de bu sözcüğün, başlı başına gülünç bir

söz olduğu sonucuna vardı: O kadar ki, sonradan ne zaman *olompu* dese, kendi kendine çılgınlar gibi gülerdi.

Bunun üzerine, ikisi arasında sır kalmak üzere ağabeyi çok güzel bir haber verdi, yakında bisikletle ona bütün Roma'yı gezdirecekti. Çünkü iki-üç gün içinde bir yarış bisikletine sahip olacağını umuyordu, birisi ona armağan etmeye söz vermişti. Ve Useppe'yi bu görkemli hayaline terk ederek, o zenginliği ve parıltısıyla, masallardaki periler gibi gene gözden kayboldu.

Ama bisiklet sözünü tutmadı. İki gün üç gece daha görünmedi, sonra, inanılmaz bir saatte yaya olarak çıkageldi: sabahın altısında! Useppe henüz derin derin uyurken ve az önce kalkmış olan Iduzza da geceliğinin üzerine sabahlığını geçirmiş, ocakta öğle yemeği için lahana pişirmekteyken. Her zamanki gibi Blitz peşindeydi, ama alışılmadık biçimde yılgın görünüyordu hayvan ve pek açtı, mutfakta masanın altında bulduğu bir soğuk lahana koçanını bile yaladı yuttu. Nino da, geçen defa giydiği yeni elbiseleri sırtında olmakla birlikte, pis, yoksul ve perişan bir görünümdeydi, köprü altlarında uyumuş gibi. Solgun yüzünde ve elinin üstünde, mor, derin sıyrıklar vardı. Odaya bile girmeden, hemen holdeki sandığın üzerine çöküverdi: Orada öyle, sırtında bir lanet taşıyormuş gibi, bitkin ve sessiz kalakaldı.

Ida'nın ısrarlı sorularına öylesine suratsız ve huysuz biçimde, "Beni rahat bırak!" diye karşılık verdi ki, annesi daha fazla diretmedi. Bir buçuk saati aşkın bir süre geçti, işe gitmek üzere sokağa çıkıyordu, çocuk hâlâ orada, öylece oturmaktaydı ayaklarının dibinde uykuya dalmış Blitz ile.

Gece, ilkbaharın gelmesiyle daha da tehlikeli hal alan alarm düdükleri sık sık duyulmuştu; Useppe de her sabahki gibi erken davranamamış, saat sekizi geçe uyanmıştı. Havada bir şeylerden, şaşırtıcı bir haber sezinledi (bu haber, bir bisiklet yarışı da olabilirdi); çabucak, tehlikeli ama artık usta olduğu bir cambazlıkla, kendisini karyoladan aşağıya salıverdi. Bir saniye sonra, kapının önündeydi; Nino'yu öyle, sandığın üstüne oturmuş görünce, hemen koştu. Ama Ninnarieddu ona öylesine sert bir sesle "Beni

rahat bırak!" diye bağırdı ki, yarı yolda taş kesildi, kaldı.

Yirmi ayı aşkın süregelmiş ortak yaşamlarında ilk defa, ağabeyi ona kötü davranıyordu. Ve onu selamlamak için hemen yerinden fırlayan Blitz, bu arada pürtüklü diliyle yalayarak, kuyruğunu sallayarak ne denli gönlünü almaya çabalarsa çabalasın, şaşkınlığından, soluğu kesilmiş, çivilenmiş gibi, duyarlığını yitirmiş gibi, öylece dikildi kaldı. Yüzünde acı, garip bir ciddilik, bir resmîlik: Feleğin mutlak ve anlaşılmaz bir kararı karşısındaymış gibi.

Nino, onu kovarken, tabii bir de göz atmıştı; ıstırap ağacı halinde olsa bile, görüntüsü ona pek gülünç geldi. Çünkü Useppe, ilkbahar gelip havalar ısındığından geceleri sadece bir yün fanilayla yatıyordu: O da kısacıktı, ancak belini örtüyor, karnından aşağısını önlü arkalı çıplak bırakıyordu. İşte yataktan kalktığında içinde bulunduğu kılık buydu; sabah boyu, hatta gün boyu, eğer kimse onu giydirmek zahmetine katlanmazsa, bu kılıkta da kalıyordu. O ise, evde tüm saflığıyla, giyimli gibi kayıtsız ve yapmacıksız, rahatça dolaşıp duruyordu.

Ama şimdiki durumda, bu basit giyimi, yüzündeki o son derece ciddi ifadeye o denli garip biçimde çelişik düşüyordu ki gözüne ilişir ilişmez Nino, kahkahasını tutamadı. Bu kahkaha üzerine de Useppe, koyver işareti almış gibi sevinçle ona koştu, o gözü kapalı güven duygusu geri gelmişti. Nino gene suratını astı, "Hey! Rahat bırak beni!" diye söylendi, ama onu üzmemek için yanağına da bir öpücük kondurdu. Useppe de hemen bu öpücüğün karşılığını verdi (sevincinden bisikletinin gelmediğini bile unutmuştu). Ve bu an, aralarındaki o sonsuz aşk tarihçesinde, en tatlı anılardan biri olarak kaldı.

Bu iki öpücükten sonra Nino, Useppe'yi de, Blitz'i de başından savdı; sandığın üzerine uzanıp hemen ölü gibi derin bir uykuya daldı. Öğleye doğru uyandı, hep böyle solgun, somurtkan: Sanki genzinde pis bir tat kalmış da ne tükürebiliyor ne yutabiliyordu. Useppe, onu selamlamak için gene yanaşınca, suratı kapkara, kaşlar çatık, yeni bir sözcük öğretti: *Domuz*. Useppe de, her zamanki yiğitliğiyle hemen öğreniverdi. Ama bu yeni eğitim başarısı bile,

Nino'nun o somurtkan ifadesini dağıtmaya yetmedi: O kadar ki sonradan Useppe, ne zaman *domuş* dese, bir görev yapıyormuş gibi, ciddi bir ifade takınırdı.

Ninnarieddu, (belki böylesine sıyrık içinde ortaya çıkmak pek de işine gelmediğinden) hafta sonuna kadar belki de hayatında ilk defa, gece olsun, gündüz olsun, zamanının çoğunu evde geçirdi. Ama eve bağlandıkça, suratı da giderek ve büsbütün asılmaktaydı. İçinin sıkıntısı iştahını bile kaçırmış olmalı ki, yemekte bile kayıtsız kalıyor, nazlanıyordu. Hemen hemen sürekli olarak yalnız kalmak istiyor, aynı zamanda ailenin oturma odası olan odasına kapanıp kapıyı kilitliyordu: Böylece Useppe ile Blitz de evin geriye kalan az buçuk alanıyla yetinmek zorundaydılar. Sigarasızlık aklını başından alıyordu: Sonunda bahtsız Iduzza onu çileden çıkmış görmemek için, çaresiz yeminini bozdu, karaborsa fiyatından bile olsa, sigara parası verdi. Ama bu birkaç sigara ona yetmiyordu ki, daha uzun zaman sürdürmek için, tütünü, pis pis kokan otlardan yapılmış kimi yapay maddelerle karıştırıyordu. Ayrıca odasında, yatağının yanı başında şarap şişeleri duruyor ve kötü kötü sarhoş oluyordu: Bu yüzden, ansızın fırtınaya tutulmuş bir geminin güvertesindeymiş gibi, sarsak adımlarla kapıdan dışarı çıkıyor, küfürler, ağza alınmayacak sözler yağdırmaya başlıyordu ya da, "Ah, Ölüm! Ölüm! Ölüm!" diye uluyordu.

Sonra koridorda içinden tüm evreni tek bir surata indirgemek, bu suratı da yumruklarıyla pelteye çevirmek geldiğini homurdanarak bir aşağı bir yukarı geziniyordu; kadın suratı bile olsa, yumruklarla yamyassı ettikten sonra, ayrıca bokla da sıvayacaktı. Duçe'ye bile sataşıyor, akıllara sığmaz, ağza alınmayacak tehditler savunuyordu. *Orospu çocuğu* Duçe'ye de, *İblisin dölü* Führer'e de inat, onun, Nino'nun gene de savaşa katılacağını ve ikisini de itin g...ne sokacağını durmadan tekrarlıyordu. Roma'nın pis pis koktuğunu, İtalya'nın pis pis koktuğunu ve dirilerin ölülerden beter koktuğunu söylüyordu.

Çaresizlikten, *aşağılık sahneler* diye adlandırdığı bu rezil söylevler sırasında Iduzza, dehşetle odasına sığınır,

işitmemek için iki avucuyla kulaklarını sımsıkı bastırırdı. Kargaşalıkta, bir köşede unutulmuş Useppe ise, büyük bir saygıyla ama hiç korkmadan, ağabeyini hayran hayran seyrederdi: lavlarının ona erişemeyeceği kadar yüksek bir yanardağ karşısındaymış gibi. Ya da küçücük kayığıyla, hiç korkusuz geçmekte olduğu büyük bir deniz fırtınasının ortasındaymış gibi. İkide bir, köşeciğinden, her zamanki gece fanilası içinde dimdik, yiğit ağabeyine, cılız sesiyle, "Ino, ino," diye, sesleniyordu; açıkçası, "Hiç kuşkun olmasın, ben buradayım seni yalnız bırakmıyorum. Ben kaçmıyorum," demek için.

Avanak Blitz'e gelince; bu olayın, ne olursa olsun hoşuna gittiği besbelliydi. Büyük aşkı, odasına kapanıp onu varlığından yoksun bırakmasın da ona göre hava hoştu.

Az sonra, şarabın verdiği hazımsızlıktan, Ninnarieddu, yatağa yığılıp uykuya dalıyordu: Useppe'nin hayranlığını uyandıracak biçimde, öylesine şiddetle horluyordu ki evin içinde bir uçak dolaşıyor sanılırdı.

Sıyrıklar yüzünden, o günlerde sakal tıraşı da olamıyordu: Sakalı yepyeni ve delicesine, henüz yarı var yarı yok, düzensiz biçimde, kir gibi çıkıyordu. Üstelik, inadına, ne yıkanıyor ne taranıyordu. Sonunda cumartesi sabahı, uyandığında sıyrıkların ancak gölgesi kalmış gibiydi, tıraş oldu. Güneşli, rüzgârlı bir cumartesiydi, avluda çalınan radyodan bir şarkı geliyordu. Ninnarieddu, ıslıkla aynı şarkıyı çalarak oynamaya başladı. Ellerini, kulaklarını, koltukaltlarını ve ayaklarını yıkadı; perçemlerini suyla ıslatıp tarandı. Temiz, beyaz bir fanila giydi, biraz daralmıştı, ama böylece gövdesindeki kasları büsbütün belli ediyordu. Aynanın karşısında kollarının ve göğsünün kaslarını ölçtü; bir zıplayışta odanın içinde, kaplanlık, aslanlık yapmaya başladı. Sonra yeniden aynaya döndü, hemen hemen görünmez olmuş sıyrıkları inceledi: Gene de, bakışları bir an için gölgelendi. Ama aynada suratı hoşuna gitmiş olmalı ki tüm sinirlerinin, kaslarının sonsuz bir atılımıyla soluk aldı, mutlu haykırdı:

"Ah, hayat!! Hayaat!.. Haydi, Roma'ya dalıyoruz! Gidelim, Blitz!"

Öte yandan, tam çıkarken, yalnız kalan Useppe'yi avutmak için, dedi ki:

"Useppe! Buraya gel! Şu çorabı gördün mü?"

Oraya, yere bıraktığı pis çorabıydı bu: "Gördün mü? Dikkat. Dur burada, gözlerini ondan ayırma, soluk alma, kıpırdama. Burada durup EN AZ bir buçuk dakika onu gözaltında tutacaksın ha! Anladın mı? Kıpırdamak yok: Göreceksin bak, çıngıraklı yılana dönüşecek, sürünecek ve çıngırağını çalacak: Tarampam! Zuum! Parampum!"

Olağanüstü bir güvenle dolu Useppe, bir süre orada kalıp çorabın göz kamaştırıcı yaratık haline dönüşmesini bekledi; ama görünmedi o yaratık. Hayatın cilveleridir bunlar. Bisikletten de bir daha söz eden olmamıştı işte. Buna karşılık, o günlerde Nino eve, yarı kırık, kurgulu bir gramofon getirdi (bunun gibi bir gramofonu daha vardı eskiden, ama sigarayla değiş-tokuş etmişti), bir tek de, fazlasıyla kullanılmış plak. Ama gene de duygusal ezgilerini iyi kötü tekrarlamayı başarıyordu. Nino'nun evde olduğu saatler, "*Sen ey hayalimin tatlı meleği*..." diye ortalama yirmi kez, hiç durmadan, aynı şarkıyı söylüyordu. Useppe için bu, eşsiz bir mucizeydi, çıngıraklı yılandan geri kalmayacak türden. Ama üçüncü gün, zaten kadın mı erkek mi belli olmayan ve ne dediği anlaşılmayan sesi, her zamankinden de daha çatlak çıktı; ansızın, şarkının ortasında sustu. Nino baktı, gramofonun onarılacak yeri kalmamış, büsbütün bozulmuş. Yere, duvarın dibine koydu, bir tekme savurdu, bıraktı orada.

Bir başka gün de, öğleden sonra yukarıya, kısa süre önce tanıştığı samimi bir kız arkadaşını getirdi; bu kız, Useppe'ye, şaşılacak bir gösteriymiş gibi geldi. Üzerinde gül desenleri olan renkli bir entari giymişti, yürürken arkadan etekleri havalanıyor, fistolu, ikinci bir siyah etek görünüyordu; ortopedik tabanları nedeniyle, paytak paytak, telaşsız ve biçimli yürüyordu. Ellerinde ne kadar parmak varsa o kadar da çukur vardı. Tırnakları kiraz pembesi, gözleri yıldız yıldız, yuvarlacık, küçücük ağzı, koyu kırmızıydı. Yavaş yavaş şarkı söyler gibi konuşuyor ve sesinin her titreşiminde, sallanıyordu. Girerken dedi ki:

"Ah, ne güzel bebek! Kimin bu?"

"Benim kardeşim. Bu da benim köpeğim."

"Yaaa! Senin adın ne, bebek?"

"Useppe."

"Ya, Giuseppe demek? Giuseppe!"

Nino, kesti attı: "Hayır, USEPPE işte, söylediği gibi,"

"...Us... Ama ben bu adı hiç duymamıştım... Useppe demek, öyle mi? Ayol, ne garip admış bu?"

"Bizim hoşumuza gidiyor."

"Bana da yabancı geldi... Giuseppe, anladık, ama Useppe... Hiç duymamıştım doğrusu bu Useppe adını!"

"Sen yarım akıllısın da ondan."

2

O yıl havalar düzeldikçe, İtalyan kentlerine yöneltilen hava saldırıları şiddetini giderek artırdı ve yoğunlaştı; askerî bültenler son derece iyimser davranmakla birlikte, gene de her gün yeni yeni yıkım ve yangın haberleri veriyorlardı. Bununla birlikte, Roma'ya ilişilmiyordu; ne var ki, sinirleri iyice bozulmuş olan halk, her yanda dolaşan garip haberlerden de kuşkulanıp ürkerek, yavaş yavaş güven duygusunu yitirmekteydi. Varlıklı aileler taşraya göç ediyorlardı; geriye kalanlar (çoğunluk), sokakta, tramvayda, işyerlerinde karşılaştıkça, tanışmayanlar bile, gözbebeklerinde aynı saçma soruyla bakışıyorlardı.

Bu dönemde Ida'nın aklının bir yerlerinde, bilincine ulaşmayan, küçük ve ani bir değişim oldu ve bu onu, alarm düdüklerine karşı (artık alışmıştı ve olağan karşılıyordu) hastalık derecesinde duyarlı hale getirdi; ansızın, hemen hemen akıl almaz bir enerji kaynağı yaratıverdi. Genellikle yaşamını tıpkı eskisi gibi, bir tür olumsuz esrime halinde, okul ve evi arasında sürükleyip gitmekteydi. Ama alarm düdüğünü duyar duymaz, hemen paniğe kapılıyor, yokuş aşağı frenleri boşalmış çılgınca inmekte olan bir mekanizma gibi, ne yapacağını, ne edeceğini bilemiyordu.

İster uykuda, ister uyanık olsun, hangi saatte olursa olsun, telaşla korsesini giydiği gibi (birikmiş paraları hâlâ içindeydi) Useppe'yi kucağına alıyor, doğal olmayan sinirli bir güç kazanmış olarak, kucağında bu yükle aşağıya, sığınağa yıldırım gibi koşuyordu. Kendisi ve onun merdiveninde oturan öteki kiracılar için, sığınak olarak gösterilen yer, binanın az ötesinde, üç kış önce Alman delikanlısı Gunther'in şarap içmeye indiği o lokanta-meyhaneden başkası değildi.

Kimi zaman Useppe, kucağında pek uslu durmuyordu; kapalı kapının ardından dinmek bilmeyen yakınmasıyla onları uğurlayan Blitz'in çektiği acıları düşünerek ağlıyor, debeleniyordu. Gerçekten de Ida'nın köpeğe aldırış ettiği yoktu; alarm sırasında onu evde yazgısına terk ediyordu; ama köpek bu haksızlığa boyun eğemiyordu bir türlü.

Ninnarieddu evde olduğu zamanlar, Ida'nın bu kaçışlarına çok gülüyordu; küçümser bir tutumla, onunla birlikte sığınağa inmeye yanaşmıyordu. Ama bu en büyük aşkının varlığı bile Blitz'i avutmaya yetmiyordu; alarm süresince bir kapıya bir ona, boyuna gidip geliyordu: Ellerini yalıyor, o tutkulu, inandırıcı kahverengi gözlerini gözlerine dikiyordu. Hep tekdüze ve hiç bıkmadan, bir saplantı gibi aynı acıklı yakınmayla direniyordu: "Ne olursun, onlarla gidelim biz de! Onlar kurtulursa hepimiz kurtuluruz; eğer gebereceksek hep birlikte gebeririz."

Sonunda, Blitz'i böylesine yersiz bir işkenceye kurban etmemek için Ninnarieddu, canı sıkılmış ve isteksiz olmakla birlikte, salt onun hatırı için istediğini bir defacık yapmaya karar verdi: Onunla birlikte –tüm aile– meyhaneye indi. Ondan sonra da, Nino'nun evde olduğu zamanlar, alarm düdükleri, özellikle geceye rastlıyorsa, herkesin beklediği ve özlediği bir eğlence fırsatına dönüştü: Çünkü o zaman, Nino ile birlikte gece hayatı yaşanabiliyordu.

O ünlü uluma karanlığı delmeye başlar başlamaz, Blitz hemen, büyük bayram davulunu işitmiş gibi hazırdı. Bir sıçrayışta sedirden (hep orada, Ninnarieddu'nun arkasında uyurdu) atlayıp herkesi uyandırmayı görev biliyor, birinden ötekine koşuyor, sevinç ve telaş içinde havlıyor, kuyru-

ğunu bayrak gibi dalgalandırıyordu. Zaten Useppe de uyanmış oluyordu ve heyecanla, "Düdüt! Düdüt!" diye söylenip duruyordu.

İşin en kötüsü Nino'yu uyandırmaktı, duymazlıktan geliyor, tersleniyor, uykusu açılmıyordu bir türlü; öyle ki Blitz, ne yapıp yapıp onu yataktan aşağıya atmak zorunda kalıyordu; sonra da sahibi esneyerek fanilasını ve pantolonunu giyerken, bir yandan, köpek soyuna bile olsa, küfürler lanetler yağdırırken, acele etmesini sağlamak da gene Blitz'e düşüyordu. Ama böyle homurdanıp dururken, büsbütün uyanmış oluyordu artık. Sonunda, adamakıllı açılmış, tasmanın kayışını alıyordu: O zaman Blitz, sevinç içinde, baloya gitmek için arabaya binen bir gece hovardası gibi, telaşla koşuyordu kayışı taksın diye.

Sonra bitişik odaya geçiyor, Nino orada Useppe'yi ata bindirir gibi omuzlarına alıyordu. Yanlarına hiç eşya almadan (olsa olsa, ara sıra Useppe, *Roma*'yı veya cevizi yanında götürürdü) Nino, Useppe ve Blitz -aslında üç beden ve bir tek ruh- merdivenlerden aşağı uçuyorlardı: Çantasını sıkı sıkı göğsüne bastırmış, homurdanarak arkadan gelen Ida ile arayı adamakıllı açıyorlardı. Bu arada, öteki kapılardan ve avludan tüm aileler, kimi gecelikli, kimi iç giyimiyle, kucaklarında çocuklar, bavullarını merdivenlerden sürükleyerek sığınaklara koşuyorlardı. Seslerinin üzerinden, yukarılardan, uzaklardan, hava filolarının homurtuları, tıpkı göz kamaştırıcı şenlik fişekleri gibi takırtılar, şimşekler, patlama sesleri arasında yaklaşmakta oluyordu. Çevrede ailelerin birbirine seslendiği işitiliyordu. Kimi çocuklar kayboluyordu. Kimi dehşet içinde koşarken tökezliyor veya düşüyordu. Bazı kadınlar avaz avaz bağırıyorlardı. Nino büyük bir güldürü sahnesini seyredermiş gibi bu evrensel korkuya gülüyordu, Useppe ile Blitz'in saf kahkahaları da bir koro halinde ona eşlik ediyordu.

Meyhanede geçirilen bu geceler Ninnarieddu'nun da hiç hoşuna gitmiyor değildi hani: Çünkü aşağıda, genellikle ailelerinin kıskançlığı yüzünden kolay kolay sokağa çıkamayan kimi güzel komşu kızlarına da rastlıyordu. Gene de bodruma girer girmez, can sıkıntısını açıkça belli etmek-

ten hiçbir zaman geri durmuyordu. Kapının hemen yanında sırtını duvara dayayarak dikiliyor, çevresini küçümser tavırlar takınıyor, işitilecek kadar (özellikle kızlar tarafından) yüksek sesle buraya sadece köpeğinin hatırı için indiğini söyleyip duruyordu; ona kalsa bombalar vızgelirdi, hatta şenlik fişeğinden çok, bombalarla eğlenirdi o! Üstelik, bari gerçek alarm olsa bunlar da! Ne yazık ki, Roma'nın alarmlarının hepsi de güldürüydü sadece: Pekâlâ biliniyordu ki, Churchill'in Papa ile vardığı bir gizli anlaşma gereği, Roma, kutsal şehir, dokunulmaz şehir ilan edilmişti, buraya bomba filan düşemezdi. Bu noktaları aydınlattıktan sonra, başka bir şey eklemeksizin elinden geldiğince alarmın tadını çıkarmaya bakıyordu.

Öte yandan, ev yıkılmışmış, ailenin varı yoğu yitirilmişmiş, Ninnarieddu'nun bunlara pek aldırış ettiği yoktu: Zaten ne vardı ki evde, bir-iki karyola veya somya, kıtık şilteler, bir torba, (içinde kışlık kazağıyla, artık iyice küçülmüş devetüyü paltosu, bir de Ida'nın tersyüz edilmiş mantosu) birkaç yıpranmış kitap. vb. Hatta ev yıkılacak olsa, hükümet zaferden sonra zararları fazlasıyla ödeyecek değil miydi? Ve Nino, bu tazminatla içi döşeli bir karavan alma konusunda, Useppe ve Blitz ile anlaşmıştı bile, hem içinde oturur hem de gezgin Çingenelerin yaşantısını sürerlerdi bir arada.

Sonra Roma şehrine gelince, Nino şahsen, özel bir saygı gösterilerek bu kentin bombalanmamasını da aşırı buluyordu doğrusu. Hatta Roma'ya bomba düşse bile pek zarar vermezdi ki, nasılsa Roma'nın en büyük değerini, Colosseo (Koloseum), Forum, Traiano (Traiano Forumu), vb. gibi yıkıntılar oluşturmaktaydı...

Bu alarmlar sırasında sık sık elektrik de kesiliyordu; meyhaneyi aydınlatmak için bir asetilen lambası yakılıyor, bu da karpuz arabalarını ve panayırları andırıyordu. Meyhane sahibinin tanıdıklarından biri, buraya bir de taşınabilir gramofon getirmişti; alarm uzadığı zaman, Nino arkadaşlarıyla birlikte, can sıkıntısını yenmek için, daracık yerde kızlarla dans ederek vakit geçiriyordu. Bu şarkılarla, bu danslarla en çok eğlenen Useppe'ydi: Mutluluktan çılgı-

na dönmüş, dans edenlerin bacakları arasından sürünerek ağabeyine ulaşıyordu; o da, ayakları dibinde kardeşini buluverince gülerek dans ettiği kızı bırakıyor ve Useppe ile hoplayıp zıplamaya başlıyordu.

Kimi zaman, kaçma kargaşalığında Ida onu giydirmeyi ihmal ediyor ya bir ütü bezine ya bir atkıya veya herhangi bir beze sarıvermekle yetiniyordu. Ve sonradan, bunlar düşünce, sığınakta Useppe'nin üstünde, gece fanilasından başka bir şey kalmamış oluyordu. Ama ona göre hava hoştu. Ve resmî akşam giysilerine bürünmüş gibi hoplayıp zıplarken, utanmak aklının köşesinden bile geçmiyordu.

Blitz de orada, sığınakta başka köpeklerle karşılaşma olanağını buluyordu. Pek seyrek gelen bir av köpeğiyle, yaşlı bir bayanın yaşlı kurt köpeği dışında, bunlar hep kendisi gibi, piçlerden olma, en aşağılık cinsten, genellikle savaş yoksunlukları yüzünden kurumuş, iyice sıskalaşmış türdeşlerdi; ama tümü de, bu geziden onun kadar memnundu. Ve köpekler arasında gelenek olmuş selamlaşmalardan sonra, o da arkadaşlarıyla birlikte oynamaya, eğlenmeye başlıyordu.

Kimi kadınlar çocuğunu emzirir veya yün örerdi; birkaç yaşlı kadın tespih çekip dua okur, kent üzerindeki her şiddetli sarsıntıda istavroz çıkarırlardı. Kimi de, içeriye girer girmez kendini bulduğu yere atarak, yarıda kalmış uykusunu sürdürürdü. Kimi erkekler masa başına toplanır, şarabına kâğıt veya mora (karşılıklı iki kişinin, birbirlerinin aynı anda açtıkları parmaklarında kaç sayı olduğunu tahmin etmesi oyunu) oynarlardı. Kimi zaman tartışma çıkar, hatta iş kavga ve yumruklaşmaya bile döküldüğü olur, o zaman meyhane sahibi veya sığınak başkanı araya girmek zorunda kalırdı.

Ida'nın pek insansever olmadığını ve fırsat da bulamadığını, komşularıyla hiç görüşmediğini zaten biliyorduk; onlar, Ida'ya göre, gelip geçerken merdivenlerde, avluda veya dükkânlarda rastladığı tanınmadık kişilerden ibaretti. Şimdi, sığınakta, yarı tanıdık, yarı yabancı bir araya geldikçe, henüz pek alışamadığından yarıda kalmış düşlerindeki bağırıp çağıran kalabalık ile karıştırdığı oluyordu. Sıraya

oturmayagörsün, hemen akşam aldığı uyku ilacı etkisini sürdürüveriyordu; oysa bir öğretmenin elâlemin önünde uyuması ona hiç de hoş görünmüyordu; orada, patırtının ortasında, büzülmüş, gözlerini açık tutmaya savaşıyordu; ama ikide bir yığılıveriyor, çenesinden akan salyayı kurulayarak, "Affedersiniz, affedersiniz..." diye gülümseyerek toparlanıyordu. Useppe'yi ara sıra kendisini uyandırmakla görevlendirmişti. Aklına gelir gelmez çocuk, dizlerine tırmanıyor, kulağına bağırıyordu: "Anne? Annee!" Sonra her zamanki gibi, boynunu gıdıklıyor ve çok eğleniyordu. Çünkü boynu gıdıklanınca anası bir çocuk gibi gülerdi. Sonra da kadın, ilaç sersemi, asetilenden kamaşmış gözlerini açınca, ilgi ve merakla soruyordu: "Uyandın mı, anne?" Ida o anda bodrumu tanıyamıyordu; şaşkın, bu tanımadığı, belki de haydut veya casus adamlara karşı korunmak için yavrusuna sımsıkı sarılıyordu... Uykusunda bir şeyler yaparak, ilgiyi çekmekten korkuyordu hep; hatta kendini suçlu duruma düşürebilecek şeyler de sayıklayabilir, sözgelimi, "Annemin genç kızlık adı ALMAGIÀ'dır," veya "Şu küçücük yavrum bir piçtir, bir NAZİ'nin oğludur," diyebilirdi.

Sığınağa, dolaylarda oturan her zamanki ailelerden başka, oradan rasgele geçenlerin de düştüğü oluyordu: Bunlar, tesadüfen o sırada o sokakta bulunanlar veya yersiz yurtsuz takımı dilenciler, ucuz fahişeler, karaborsacılar (ki hep para peşinde olan Nino'nun, kimi geceler bunlarla bazı pek önemsiz ve gizli alışverişleri oluyordu) gibi kişilerdi. İçlerinden Napoli'den gelen bazıları, şehrin, yediği bombalardan bir mezarlığa, bir mezbahaya dönüştüğünü anlatıyorlardı. Kaçabilen herkes kaçmıştı; geride kalan zavallı yoksullar ise, korunmak için gecelerini, yatak-yorganlarını taşımış oldukları mağaralarda geçiriyorlardı. Şehrin sokakları artık Uçan Kalelerin her gün hışım gibi yağan ateşi altında, çürüyen cesetlerin kokusundan ve dumandan geçilmeyen ıssız bir mezbahaydı.

Balayı gezisinde, iki saat için uğradığı Napoli'yi o unutulmaz, o eşsiz ziyareti sırasında Iduzza, hâlâ yaşadığı taşra kentinden başka yer görmemiş bir acemiydi. Bunun için Napoli, anılarında, Roma'dan çok daha görkemli, efsanevi

bir Uzakdoğu kenti olarak yer etmişti. Şimdi o eşsiz, erişilmez görünüm yerini Asya büyüklüğünde, harabeye dönüşmüş, kana bulanmış bir uzantıya bırakıyordu: okulda öğrendiği büyük şehir efsaneleriyle kral ve kraliçe tahtlarının, hayalinin öteki ürünleriyle birlikte, altüst edildiği bir boşluğa.

Ama Ninnarieddu, Napolililerin anlattıklarında, en çok, mağaralarda, deniz kıyısındaki inlerde geçirilen o serüven yaşantısının çekiciliğini duyuyordu: Orada beklenmedik olaylar, sevişmeler, tehlikeler ve başkaldırı olanakları çıkabilirdi insanın karşısına. Taşradan büyük kentlere kaçmak isteyen biri gibi, yeni tanıdığı karaborsacı ahbaplarından biriyle Napoli'ye çekip gitmeyi tasarlıyordu. Gerçekten de okul maskaralığına son vereli birkaç hafta olmuştu artık; bu arada okullar da kapanmıştı zaten, Afrika'da son bulan savaş, İtalyan topraklarına yaklaşmaktaydı, ateş, tüm ülkeleri sarmıştı. O ise şu Kutsal Şehir'den bıkkınlık getirmişti artık, burada savaş Vatikan ile ve bakanlıklarla bir danışıklı dövüşten, bir gösteriden ibaret kalıyordu; kutsallıktan uzak, yanabileceği, yakabileceği yerlerin özlemi, kimi zaman ateşli bir hastalık gibi, midesini bulandıracak derecede bastırıyordu. Mademki Resmî Makamlar onu fazla küçük (!) bulduklarından savaşa katmak istemiyorlardı, o halde o da yolunu bulur, kendi hesabına savaşırdı!

Ne var ki tam da o günlerde, o büyük arzusu gerçekleşti. Faşistlerin uğradığı felaketler, Duçe için canını vermeye hazır gönüllülerin toplanmasına olanak sağlıyordu; haziran sona ermeden, Ninnarieddu, henüz yarı çocuk olmasına karşın, Kuzey'e doğru yola çıkan bir Kara Gömlekliler taburuna kendini aldırmanın yolunu buldu.

Gerçekte, böyle giyimli ve silahlı, büsbütün çocuksu görünüyordu; ama yüzündeki ifade pek yiğit, hatta gururluydu; şimdiden askerî disipline saygısızlıkta bile bulunmaktaydı. Giderken en büyük kaygılarından biri, ister istemez Roma'da bırakmak zorunda kaldığı Blitz idi; annesine hiç mi hiç güvenmediğinden, onu kardeşi Useppe'ye emanet etti ve gerçek bir şeref sözü almak için de, önemli bir anlaşmaya varmış olarak, onun küçücük elini ciddi ciddi sıktı.

3

Blitz ile vedalaşması, yürek paralayıcı bir sahne oldu, en geç bir hafta içerisinde, tüm Roma köpekleri için kemik ve sakatat yüklenmiş bir motorize kıtanın başında döneceğine her ne kadar söz verdiyse de boşuna. Blitz, Useppe gibi kolay inanmıyordu; hiç kuşkusuz bu sözleri büyüklük tutkusunun ve aldatmacanın söylettiği yalanlar olarak aldığından, teselli bulamadı. Gün boyu, her günkü yetersiz tayınını bile yemeye yanaşmayarak bir pencereye bir kapıya koşuyor, her ne kadar Nino'nun artık onu duyamayacak derecede uzaklarda olduğunu bilse de, gene boyuna onu çağırmaktan kendini alamıyordu. Yukarıdan sokağa bakarken az çok Nino'yu andırır tipte bir delikanlı hayali görecek olsa, acı bir özlemle uluyordu.

O günün akşamı, Ida artık dayanamadı, onu tuvalete kapattı, ama Blitz içeriden iniltisini kesmediği ve durmadan kapıyı tırmaladığı için, bu kez Useppe yatmak istemedi ve onu orada yalnız bırakmaktansa kendisi de tuvalette uyumaya karar verdi. Sonunda, Blitz'in, Useppe'nin karyolasına sığınmasına izin verildi: Orada, minnet-sevinç-sevgi karışımıyla, çıplak Useppe'yi tepeden tırnağa yaladı, sonra onun kollarının arasında uykuya daldı.

İki gün sonra, 10 Temmuz'da Müttefikler Sicilya'ya çıktılar. Artık alarm düdüğü her gece çalıyor ve Useppe, her akşam, Blitz'in kayışını yastığının altına koyuyordu; Blitz de, düdük daha çalmaya başlamadan, hafifçe havlayarak aileyi uyarıyordu.

Blitz, alışveriş saatleri dışında, ikisinden hiç ayrılmıyordu. Tatil olduğundan, Ida sabah saat ona doğru alışverişe çıkıyordu; hemen her defasında, Useppe'yi de birlikte götürmeyi âdet edinmişti, evin bekçiliğini, dükkânlar önünde kuyrukta beklerken Useppe ile birlikte başına çifte dert olabilecek Blitz'e bırakıyordu. Giderlerken Blitz, onlara katılamayacağını biliyor, sevinç belirtileri göstermeksizin çevrelerinde dört dönüyor, gocunmuş ama gene de kadere boyun eğmiş bir bakışla çıkmaya hazırlanışlarını seyrediyordu.

Dönüşte, daha sokaktan, en üst kattaki açık pencerenin önünde sesinin var gücüyle onları selamlayan nöbetçiyi işitirlerdi. Eve gelince onu kapının arkasında, zincirinden boşanmış sevinç gösterileriyle kendilerini karşılamaya hazır bulurlardı. Bu gösteriler daha çok Useppe'ye yöneltilir, belki yüz kez, "Şimdiden sonra benim tek varlığım sensin!" diye yinelenirdi.

Böyle sabahlardan birinde Ida, kolunda iki yüklü torbayla, Useppe'yi elinden tutmuş, alışverişten dönüyordu. Hava durgun ve çok sıcaktı. O yaz mahalle içinde dolaşırken edindiği bir alışkanlıkla evden bir mahalle kadını gibi, renkli basma entarisiyle, şapkasız, çoraplarını eskitmemek için bacakları çıplak, ayağında da yüksek mantar topuklu bez pabuçlarla çıkmıştı. Useppe'nin de sırtında solmuş, kareli bir gömlekle camgöbeği renginde yamalı bir pantolondan başka bir şey yoktu, ayağında da her adımda terlik gibi kaldırım taşlarına şıp şıp vuran, (çabucak küçülmesin niyetiyle alındığı için) aşırı büyük gelen sandaletler vardı. Elinde ünlü topu *Roma*'yı (ceviz *Lazio*, o ilkbahar, nasıl olduysa olmuş kayıplara karışmıştı) tutuyordu.

Yük treni istasyonu Scalo Merci'nin oradaki ağaçlı bulvardan çıkmış, Volsci Caddesi'ne yönelmişlerdi ki, hiçbir alarm düdüğüyle haber verilmediği halde, gökyüzünde, madenî ve gürül gürül bir orkestranın patırtısı işitildi. Useppe başını havaya kaldırdı ve "Uçaklar," dedi. O anda havada bir ıslık çaldı, korkunç bir gümbürtüyle tüm duvarlar sırtlarına yığıldı, çevrede toprak, makineli tüfek ateşine tutulmuş gibi parçalar savurarak zıplamaya başladı.

Ida, gözlerini kör eden kapkara ve tozlu bir hortumun içinde debelenirken çığlığı bastı: "Useppe! Useppeee!" Kolunun hizasında, çocuğun küçücük sesi, onu yatıştırmak istercesine karşılık verdi: "Anne, buradayım." Oğluna sımsıkı sarıldı ve bir anda UNPA'nın (Ulusal Uçaksavar Savunma Birliği) ve sığınak başkanının öğütleri, beyninde çaktı: Bombalarla karşılaşınca, yere yatmak gerekirdi. Ama vücudu rasgele koşmaya başladı. Torbalardan birini bırakmıştı,

öteki ise, unutulmuş, hâlâ kolunda, Useppe'nin minicik poposunun altında sallanıp duruyordu. Bu arada alarm düdükleri başladı. Ida koşarken, toprağı sürülmüş gibi engebeli bir araziden aşağıya ayağında paten varmışçasına hızla kaydığı ve bir yandan da sigara içtiği izlenimine kapıldı. Dibe doğru, Useppe'yi kucağında sımsıkı tutarak yere oturuverdi. Düşerken, filesindeki sebzeler dökülmüştü, ayaklarının arasına saçılan yeşilli, turunculu, parlak kırmızılı biberler parlıyordu.

Bir eliyle, yakınlarda bitmiş, hâlâ toprak parçalarıyla örtülü bir köke yapıştı. Ve iyi kötü doğrularak, Useppe'ye iyice sarıldı, bir şeyi var mı diye telaşla çocuğun her yanını yokladı. Sonra boşalmış torbayı, bir koruyucu miğfer gibi onun başına geçirdi.

Bir tür daracık siper gibi yerdeydiler ve üstlerinde yere devrilmiş kocaman bir ağaç kütüğü, dam gibi onları koruyordu. Yukarıda, ağacın sık yapraklarını şiddetli bir rüzgârın salladığını işitiyorlardı. Çepeçevre, ıslık çalan, yıkıcı bir patırtıdır gidiyor ve çatırtılar, kulakları sağır eden patlamalar, garip çınlamalar arasında, saçma, akıl almaz bir uzaklıkta insan sesleri, at kişnemeleri zayıflıyor, kayboluyordu. Useppe, anasına iyice sokulmuş, torbanın altından, onun yüzüne bakıyordu, korkmuş değil de daha çok, meraklı ve düşünceli görünüyordu. "Bir şey yok," dedi kadın, "korkma. Bir şey yok." Çocuk, sandaletlerini düşürmüştü, ama topu hâlâ sımsıkı avucundaydı. En güçlü patlamalarda Ida, onun pek hafifçe titrediğini hissediyordu. Sonra da Useppe, "Ey-yok..." diyordu. Ama inanmış mıydı, yoksa soruyor muydu, belli değildi.

Çıplak ayacıkları, Ida'nın iki yanında, biri oradan, biri buradan, sakin sakin sallanıyordu. O barınakta bekledikleri tüm o süre içerisinde, ikisinin dikkat kesilmiş gözleri, birbirinden ayrılmadı. Ida bunun ne kadar sürdüğünü bilemiyordu. Kol saati kırılmıştı; öyle durumlar vardır ki, aklın, bir zaman süresini hesaplaması olanaksızdır.

Saldırının bittiğini haber veren düdükler üzerine, oradan çıkınca kendilerini güneşi gizleyen ve şiddetli katran kokusuyla insanı öksürten sonsuz bir toz bulutu içinde

buldular: Bu siste, Scalo Merci yönünden alevler ve kara dumanlar göze çarpıyordu. Caddenin karşı yanında, yan sokaklar harabe yığınları haline gelmişti ve Ida, kucağında Useppe ile dikkatle ilerlerken, devrilmiş, kararmış ağaçlar arasından alana doğru bir çıkış aramaktaydı. Karşılaştıkları ilk tanınabilir cisim, ayaklarının dibinde, başı solgun çiçeklerden bir çelengin ortasında, kara bir tüyle süslenmiş bir at ölüsü oldu. O anda, tatlı ve ılık bir sıvı, Ida'nın kolunu ıslattı. Ancak o zaman Useppe, utancından ağlamaya başladı: Çünkü altına işemeyecek kadar büyüyeli epey olmuştu.

Beygirin çevresinde, başka çelenkler, başka çiçekler, alçıdan kanatlar, kırılmış heykel kolları, kafaları görülüyordu. Oralardaki, yıkılmış ve boşalmış cenaze levazımatı mağazalarının önleri cam kırıklarıyla kaplıydı. Yakındaki mezarlıktan yumuşak, ağdalı ve kekremsi bir koku geliyordu; yarılmış duvarların ötesinden, kapkara, eğri büğrü selviler göze çarpıyordu. Bu arada başka insanlar da ortaya çıkmıştı, başka bir gezegendeymiş gibi şaşkın şaşkın dolaşan, giderek büyüyen bir kalabalık. Kimi kana bulanmıştı. Haykırışlar, seslenilen adlar duyuluyordu. Ya da "Orası da yanıyor!", "Cankurtaran nerede kaldı?!" sesleri. Ne var ki, bu sesler bile, bir sağır dilsizler topluluğundaymış gibi olağandışı, boğuk yankılanıyordu. Useppe'nin küçücük sesi, Ida'ya, anlaşılmaz bir soru soruyordu durmadan, içinde ev sözcüğünü tanır gibi olduğu bir soru: "Anne, eve ne zaman dönüyoruz?" Torba, gözlerine kadar inmişti ve şimdi vahşi bir sabırsızlıkla tirtir titremekteydi çocuk. Kendine bile açıklamak istemediği bir saplantının kaygısındaydı sanki: İncecik sesiyle hiç durmadan, inatla tekrarlıyordu: "Anne?... Ev?..." Ama bildik sokakları tanımak zordu. Sonunda, yarı yıkılmış, kirişleri kopuk ve kepenkleri sarkmış bir binanın ötesinden, gene o toz duman bulutu ardından, Ida, alarm geceleri sığındıkları meyhanenin bulunduğu yapıyı seçti. O sırada Useppe öylesine çılgınca debelenmeye başladı ki, kucağından sıyrılıp yere inmeyi başardı.

Ve çıplak ayacıklarıyla daha yoğun bir toz bulutuna doğru koşarken bağırmaya başladı:

"Bii! Biii! Biiii!"

Onların dairesi yıkılmıştı. Yerinde sadece ardına dek boşluğa açılmış bir koridor kalmıştı. Yukarıya, evlerinin olduğu yere bakılınca duman bulutu arasından, sadece, ayakta kalmış iki su deposunun altında, sahanlığın bir parçası görülebiliyordu. Aşağıda haykıran veya suspus olmuş insan hayalleri, çimento destekleri, kırık dökük eşya, çöp ve yıkıntı yığınları arasında dolanıyorlardı. Hiçbir yakınma işitilmiyordu, orada aşağıda hepsi ölmüş olmalıydı. Gene de bu insan hayallerinin kimi, aptalca bir mekanizmanın etkisinde, bu yığınları araştırıyor, tırnaklarıyla kazıyor, birini veya bir şeyi kurtarmaya çabalıyordu. Ve tüm bunların ortasında, Useppe'nin cılız sesi durmadan çağırıyordu:

"Biii! Biiii! Biiii!"

Blitz kaybolmuştu, iki kişilik karyolayla ve küçük karyolayla ve sandıkla ve sedirle ve Ninnuzzu'nun yırtık pırtık kitaplarıyla ve büyütülmüş portresiyle ve mutfaktaki tencerelerle ve içinde tersyüz düzeltilmiş paltolarla kışlık kazağın bulunduğu torbayla ve on paket süt tozuyla ve altı kilo makarnayla ve büfenin çekmecelerinden birine yerleştirilmiş aylık geçim parasından geriye kalanla birlikte...

Ida, Useppe'yi kucağına almaya çabalayarak, "Gidelim buradan! Gidelim buradan!" dedi. Ama beriki direniyor, debeleniyor, inanılmaz bir şiddetle durmadan, "Biiii!" diye gittikçe telaşlı ve kaygılı haykırıyordu. Belki de böylesine istekle ve kesinlikle çağırılınca Blitz'in neredeyse bir köşeden, kuyruğunu sallayarak çıkıvereceğini umuyordu.

Zorla sürüklenerek uzaklaştırılırken, hıçkırıklarla boğulan bir sesle, o tek ve gülünç heceyi tekrarlamaktan geri durmuyordu. Ida ise durmadan "Gidelim buradan, gidelim buradan," diyordu. Ama aslında nereye gideceğini bilmiyordu. Gözüne ilişen tek barınak meyhane oldu, kendisinden önce oraya kapağı atmış kalabalıktan, oturacak yer kalmamıştı. Gene de, yaşlıca bir kadın onun kucağında çocukla girdiğini görünce ve halinden, felaketzedelerden olduğunu anlayınca, yanındakilere azıcık sıkışmalarını söyleyerek bir sıranın üzerinde, yanı başında onlara yer açtı.

Ida, üstü başı perişan, bacakları sıyrık içinde, boynuna

sarıldığı sırada Useppe'nin küçücük parmaklarının bıraktığı izler belli olan yağlı karaya suratına dek bulaşmış, soluk soluğa idi. Sıranın üzerine iyi kötü yerleşir yerleşmez, kadın ilgiyle sordu: "Buralardan mısınız?" Ve Ida'nın sessizce başıyla onaylaması üzerine bilgi verdi: "Ben değilim: Mandela'dan geliyorum." Her pazartesi gibi, ürünlerini satmak üzere buraya, Roma'ya uğramıştı. "Köylüyüm," diye ekledi. Burada meyhanede, her pazartesi olduğu gibi, ona yardımcı olmak için birlikte geldikleri torununu bekliyormuş, o da hava saldırısı sırasında şehirde dolaşmaktaymış, kim bilir neredeymiş. Söylentilere göre, bu bombardımanda on bin uçak görevlendirilmiş ve tüm Roma yerle bir olmuş: Vatikan da, Krallık Sarayı da, Vittorio Meydanı da, Campo dei Fiori de, hepsi yanıyormuş.

"Acaba şu sırada nerededir torunum? Acaba Mandela'ya tren işliyor mudur?"

Yetmiş yaşlarında ama sapasağlam, uzun boylu, şişman, pembe yanaklı, kulaklarında iki siyah küpesi olan bir kadındı. Kucağında boş bir sepet tutuyordu, içinde baş desteği olarak kullandığı, çözülmüş yuvarlak bez bir simit vardı: Sepetiyle öyle oraya oturmuş, torununu gerekirse, Hint masalındaki Brahman gibi, üç yüz yıl daha beklemeye hazır görünüyordu.

Giderek kısılan ve zayıflayan bir sesle hâlâ Bi'sini çağıran Useppe'nin üzüntüsünü görünce, boynuna bir kordonla asılı sedef haçı, gözlerinin önünde sallayarak onu eğlendirmek istedi:

"Bi bi bi bebek! Ne diyorsun, ha, ne diyorsun?"

Ida alçak sesle ve kekeleyerek ona, Blitz'in, evlerinin yıkıntısı arasında kalan köpeğin adı olduğunu açıkladı.

Beriki, sakin bir çaresizlikle başını sallayarak söylendi:

"Ah, Hıristiyan olsun, hayvan olsun, ölümün hepsi bir." Sonra bir büyükanne ciddiliğiyle Useppe'ye dönerek büyükle konuşurmuş gibi, şu söylevle onu avutmaya çalıştı:

"Ağlama bebek, köpeğin kanat takmış, güvercin olmuş, göğe uçmuş."

Bunları söylerken, iki avucunu kaldırıp kanat çırpar gibi yaptı. Her şeye inanan Useppe, ağlamayı kesti, bu ellerin küçük hareketini ilgiyle izledi, şimdi eller gene sepetin üzerine inmiş, topraktan katarmış yüzlerce kırışığıyla orada dinleniyordu.

"Kanat mı? Niçin kanat takmış?"

"Çünkü beyaz bir güvercin olmuş da ondan."

Useppe, şimdiden gülümsemeye başlayan yaşlı gözleriyle, kadını dikkatle incelerken onayladı: "Beyaz güvercin, peki, şimdi ne yapıyor orada?"

"Uçuyor, öteki güvercinlerle."

"Kaç tane?"

"Çok! Çok!"

"Kaç tane?"

"Üç yüz bin."

"Üç bin çok mudur?"

"Eh! Bir kentalden fazla!!"

"Çokmuş! Çokmuş! İyi! Peki ama, orada ne yapıyorlar?"

"Uçuyorlar, geziniyorlar. İşte."

"Peki, tırlangıç da var mı orada? Sonra vevdir de var mı?"

"Var."

"Vevdirler de orada mı?"

"Beygirler de orada."

"Peki, onlar da uçuyorlar mı?"

"Ne demek, tabii uçuyorlar."

Useppe ona bir gülücük yaptı. İse, tere bulanmış, baca temizleyicisine dönmüştü. Saçının kara lüleleri, yapış yapış olmuş, dimdik duruyordu. Ayacıklarının yer yer sıyrılıp kanadığını gören kadın, su aramak üzere giren bir askeri, buyruk verircesine çağırıp ilaçlamakla görevlendirdi. Ve sıyrıkları çabucak ilaçlanırken, çocuk, Blitz'in hayırlı akıbetine öylesine dalmıştı ki farkına bile varmadı.

Asker, ilaç sürme işini bitirince eliyle dalgın dalgın, güle güle işareti yaptı ona. Şimdi küçücük yumrukları boştu: Küçük topu *Roma* da kaybolmuştu. Çok geçmeden, kir içindeki üstü başı ve ıslak pantolonuyla Useppe, uyuyordu.

Mandelalı yaşlı kadın da sustu.

Meyhanede bir gidip gelmedir başlamıştı: Kalabalıktan ve dışarıdan giren dumandan içerisi pis pis kokuyordu. Ama alarm gecelerinin tersine, ne kargaşalık vardı ne itişip kakışma ne de konuşma. Hazır bulunanların çoğu, hiçbir şey söylemeden, aptallaşmış, birbirlerinin suratına bakıyorlardı. Çoğunun üstü başı paramparçaydı, kavrulmuştu, bazıları da, kan içindeydi. Dışarıdan bir yerlerden, anlaşılmaz, sonsuz bir uğultu arasından, ikide bir hırıltılar geliyor veya ansızın alevler içindeki bir ormandan yükselirmişçesine vahşi bir çığlık duyuluyordu. Cankurtaranlar, itfaiye araçları, kazma kürekli piyade birlikleri, dolaşmaya başlamıştı. Birisi de tabut dolu bir kamyon görmüştü.

Ida, oradakilerden kimseyi tanımıyordu. Avare avare, bir sonuca ulaşmadan gezinen düşünceleri arasında, zaman zaman, alarm gecelerinde, onunla birlikte aşağıya, sığınağa koşan, bina komşularından kimi gözlerinin önünde canlanıyordu. O gecelerde, uyku ilaçlarıyla sersemlemiş, onları ancak şöyle bir görürdü; oysa bugün beyni, orada olmadıkları halde, o insanları bir fotoğraf gibi gözlerinin önüne getirmekteydi. Titremesi ve kuklalaşmış suratıyla, kızlarının bebek gibi taşıdıkları *Il Messaggero*. Yakını görmeyen gözleriyle, iğneyi ipliğe ta uzaktan tutup geçiren kapıcı Giustina. *Salvo* ve *şerefe* diyen, avluda bir *zafer bahçesi* yetiştiren birinci kattaki memur. Artist Buster Keaton'a benzeyen ve mafsal romatizması çeken kalaycı ile vatman üniforması giyen kızı. Üstünde *Pirelli Lastikleri* yazılı bir fanilayla gezen, Ninnuzzu'nun arkadaşı bir elektrikçi çırağı. Gazete kâğıdından yapılma şapkasını gene de başından eksik etmeyen işsiz badanacı Proietti. Akıbetlerinin belirsiz olduğu şu sırada, bu simalar ona sahipsiz bir toprakta asılı gibi görünüyorlardı, oradan bir saniye sonra beliriverecekler, San Lorenzo sokaklarında, her zamanki gibi sürüsüne bereket dolanmaya başlayacaklardı; şimdiden, binlerce yıldır sönmüş yıldızlar gibi, ulaşılmaz bir uzaklığa doğru yola çıkmış olabilirlerdi: Ne pahasına olursa olsun, ele geçirilemezlerdi, Hint Okyanusu'nun dibine gömülü bir defineden bile daha ulaşılmaz nitelik kazanırlardı.

Bu sabaha değin, o cüce piç Blitz kadar, çöpçü veya eskici bile olsa, her çağırana koşmaya hazır hiçbir yaratık düşünülemezdi. Kendisi de onu hiçbir zaman hesaba katmamış, hatta boşuna doyurulan bir boğaz, bir yabancı gözüyle bakmıştı. Halbuki şu anda o derece ulaşılmazdı ki, Reich'ın tüm polisleri gelse, onu ele geçiremezlerdi.

Ondan aklında kalan tek şey, her nedense, karnındaki o küçük beyaz lekecikti. Yaşamının o tek süsü, ölümün bıraktığı son acıma duygusu olacaktı demek. Nino dönüşünde Blitz'i bulamayınca ne diyecekti acaba? Dünyanın şu müthiş parçalanmasında Nino, Ida'nın aklındaki tek rahat ve tasasız nokta olmaktaydı. Belki de genellikle, serserilerin her zaman canını kurtardığına duyulan inançtan mıdır nedir? Her ne kadar gittiği günden beri, hiç haber almamış ise de, Ida, bir melekten duymuşçasına kesinlikle biliyordu ki, Nino, savaştan sağ salim dönecektir, hatta çok geçmeden ortaya çıkacaktır.

Bir telaştır koptu, dışarıda Kızılhaç'ın yiyecek ve giyecek dağıttığı söylendi; çok geçmeden Mandelalı ihtiyar, o güzelim, salıntılı genç kız yürüyüşüyle, bir şeyler bulmak üzere harekete geçti. Gerçi giyecek ele geçiremedi ama iki paket süt tozu, bir parça yapay çikolata ve bir parça da, neredeyse kapkara renkte, kalıplaştırılmış marmelat alabildi; bunları Ida'nın boş torbasına koydu, Ida, kadına minnet duydu. Gerçekten de Useppe'nin uyanır uyanmaz yemek isteyeceğini düşünüyordu, gün boyu, şu saate dek midesine Blitz ile paylaştığı sabah kahvaltısından başka bir şey girmemişti. Bu kahvaltı da her zamanki gibi, lastik benzeri, hamur gibi, belki patates kabuğu ve kepek katılmış bir parça vesika ekmeğinden, su gibi bir fincan sütten ibaretti. Ama gene de, orada, yukarıda, güneş içindeki mutfakta yapılan bu kahvaltı şimdi ona olağanüstü zenginlikte görünüyordu. Kendisi ise sadece bir fincancık yapay kahve içmişti; gene de hiç açlık duymuyordu, ancak içi bulanıyordu, yıkıntıların tozu midesine yapışmış gibi.

Yaşlı kadının torunu, iple bağlanmış boş bir bavulla çıkageldi ve hemen ninesini aldı götürdü. Roma'nın yıkılmış filan olmadığını, bunu anlatanın tamamen kafadan at-

tığını da kesinlikle söyledi. Ama bir an önce savuşmak gerekiyordu, çünkü birkaç bin uçan kaleye öncülük eden bir keşif uçağı görülmüştü. Ninesi, onunla birlikte merdiveni çıkarken hâlâ soruyordu "İyi ama Mandela treni işler mi acaba?" diye. Gitmeden önce o bez destek simidini Ida'ya vermiş, Articoli'de el tezgâhında dokunmuş bu yepyeni, sağlam bezden, bebeğe bir tulum çıkartabileceğini söylemişti.

Ida'nın canı şu sıradan başka bir yere kıpırdamak istemiyordu: Şu günün sonuna göğüs germek için gereken gücü nasıl, nereden toplayacağını bilemiyordu. Meyhanede müthiş bir koku vardı; ama o, terden yapış yapış, kucağında sımsıkı tuttuğu oğluyla, duygusuz ve hemen hemen esrime halinde bir dinginliğe erişmişti sanki. Gürültüler ona boğuklaşmış olarak erişiyordu, sanki kulaklarına bir tür bez gerilmişti; derken baktı, meyhane boşalmış, güneş batmaya başlamış. O zaman dükkân sahibinin konukseverliğini kötüye kullanmış olmaktan utandı; kucağında uyuyan Useppe ile açık havaya çıktı.

Az sonra Tiburtina Caddesi'ni yürüyerek geçerken Useppe hâlâ, başı annesinin omzundan sarkmış uyuyordu. Bu cadde bir yandan mezarlık duvarı, öte yandan da kısmen yıkılmış kışlalar boyunca gidiyordu. Belki biraz da açlık nedeniyle, Ida'nın uykusu gelmişti, geçtiği yerleri tanıyamıyor gibiydi. San Lorenzo'da, Volsci Sokağı'ndaki evin, yirmi yılı aşkın bir süredir oturduğu evin Messina ve Reggio'yu yerle bir eden deprem sırasında yıkılmış, Cosenza'daki ev olup olmadığını soruyordu kendi kendine. Ve şu cadde San Lorenzo'da mı, yoksa Yahudi mahallesinde mi acaba diye soruyordu. Herhalde mahallede salgın hastalık çıkmış olmalıydı, bu yüzden kazmayla yıkıyorlardı evleri! Peki, kana, kirece bulanmış şu ceset, kadın mıydı, erkek mi? Yoksa sadece bir kukla mıydı? Polis ille de öğrenmek istiyordu, hani nüfus kaydı bakımından, bu yüzden de askerle tartışıyordu. Şu irin gibi kokan alevler, ölü yakmaya mı yarıyordu acaba? Peki tekerlekleri çıkmış tramvay şu iskelet haline geldiğine göre, yarın sabah okula nasıl gidecekti? Yolunu kesen şu beygir ölüleri, âri miydi,

yoksa Yahudi mi? Köpek Blitz piçti, şu halde nüfus memuruna göre Yahudi sayılırdı. İşte bu yüzden sürüyorlardı onu da, çünkü nüfus kayıtlarından Yahudi olduğu anlaşılmıştı, soyadının üzerinde vurgu işareti vardı. Ha, şimdi anlaşılıyor her şey... Onun soyadı Almagià idi... Useppe'ninki ise, neyse ki Ramundo oluyordu... Peki ama Ramundo sözcüğünde vurgu son hecede midir, değil midir? Şurada da, *MUSEVİ MEZARLIĞI* yazılı: Tam böyle, *mezarlık*. Ve *Musevi*... iyi ama, bu yasaklanmış bir sözcük değil miydi?!

Mezarlık kapısında bu yazıyı okuyunca, işin aslının hiç kuşkusuz böyle olduğuna kanaat getirdi: Âri olmadığı için sürüyorlardı onu. O zaman adımlarını hızlandırmaya kalkıştı ama yapamadığını hissetti.

Meyhane sahibinin öğüdünü tutarak Pietralata'ya yönelmiş bir grup felaketzedenin ve şehirden kaçanların arasına katıldı, söylendiğine göre orada, damsız kalmışlar için bir bina hazırlanmıştı. Önünde ve arkasında yürüyenlerin hemen hemen hepsi çıkınlar, bavullar veya ev eşyası taşıyordu; onun ise Useppe'den başka taşıyacak hiç ama hiçbir şeyi yoktu. Elinde kalan tek malı, içindeki Kızılhaç paketleri ve Mandelalı ihtiyarın bez simidiyle kolundan sarkan torbasıydı. Ama neyse ki, korsesinin altında, (yazın bile giyinmeyi asla ihmal etmezdi) gene de, birikmiş parasının bulunduğu o değerli çıkın, sağ salim duruyordu. Gerçekte şu korse bunca saatten sonra onun için bir işkence gömleğine dönüşmüştü. Artık tek isteği, bir yere ulaşmaktı, nereye olursa olsun, ister toplama kampına, ister bir çukura, tek şu berbat korseyi çıkartıp atabilsin de!..

"Susunuz! Düşman sizi dinliyor! Zafer... Zafer!.."

Yalnız ve oldukça yaşlı bir adam, yanı başında, yol boyunca yanıp kavrulmuş duvarlara ve isten kararmış duvar ilanlarına yazılı bu ve benzeri savaş özdeyişlerini yüksek sesle okuyarak ilerliyordu. Ve kendi hesabına çok eğleniyora benziyordu, çünkü içinden fıkra anlatıyormuş gibi bıyık altından gülüyor, çeşitli homurtularla yorumlar yapıyordu. Sağ kolu omzuna dek alçıya alınmıştı, öyle ki, faşist selamı verirmiş gibi yukarıya doğru kalkık ve gergin tutmak zorundaydı; bununla da eğleniyormuşa benziyordu. Esnaf ile

küçük memur arasında, sıska, boyu Ida'dan uzun olmayan, fıldır fıldır bir adamdı. Sıcağa karşı ceketi sırtındaydı ve fötr şapkasını da başına iyice geçirmişti; serbest eliyle, birkaç eşya yüklü bir el arabasını sürmekteydi. Hep kendi kendine homurdandığını duyunca Ida adamı deli sandı.

Adam ansızın neşeli bir sesle ona sordu: "Bayan, Romalı mısınız?"

Ida, mırıldandı: "Evet efendim." İçinden, delilere hep saygılı ve olumlu karşılıklar verilmesi gerekir diye mantık yürütmekteydi çünkü.

"Doğma büyüme Romalı mısınız?"

"Evet efendim."

"Benim gibi. Doğma büyüme. Ben de Romalıyım ve bugünden tezi yok, savaş malulüyüm." Tam işyeri-kulübesine girerken (mezarlığın orada mermerciymiş) bir mermer parçasının kürekkemiğine indiğini anlattı. Neyse ki kulübesi kurtulmuştu, ama o gene de en gerekli eşyasını alıp kaçmayı yeğ tutmuştu. Gerisini, hırsızlar veya bombalar elinden almazsa, nasıl olsa dönüşte bulurdu.

Giderek artan bir neşeyle çene çalıyordu ve Ida, ürkek gözlerini adama dikmiş, anlattıklarını pek izleyemiyordu.

Az sonra deli, Useppe'yi işaretle, "Ne mutlu ki uyuyor," dedi. Ve kadının bitkin halini görünce, çocuğu el arabasına bindirmeyi önerdi.

Ida, adama yan yan, müthiş bir güvensizlikle bakıyor, herifin ona yardım bahanesiyle Useppe'yi çalıp arabayla birlikte kaçıracağını içinden kuruyordu. Gene de, artık dayanamaz hale geldiğinden kabul etti. Herif Useppe'yi (hâlâ sakin sakin uyumaktaydı) kendi eşyası arasına yerleştirmesine yardım etti, sonra şu sözlerle kendini tanıttı.

"Cucchiarelli Giuseppe, orak çekiç!" Hem imada bulunmak, hem selamlamak üzere, ona göz kırparak sağlam elinin yumruğunu sıktı.

Ida'nın zavallı, sersemlemiş kafası boyuna çalışıyordu: Ona, çocuğun adının da Giuseppe olduğunu söylersem, daha kolaylıkla çalar yavrumu. Bu mantığa dayanarak, bir şey söylememeyi yeğ buldu. Sonra, herifin her türlü karanlık emeline karşı kendini güvenceye almak için de, el ara-

basının kollarından birine, iki eliyle birden yapıştı. Ayakta uyuyacak hale gelmesine karşın gene de parmaklarının karıncalanmasını gidermek için bile, bir an koyvermedi. Bu arada Musevi Mezarlığı'nı geçmiş, Tiburtina Caddesi'nin dirseğini dönüyorlardı.

Böylece Giuseppe yolculuğunun geri kalan bölümünü hemen hemen arabada tamamladı: hep bir yorgan üzerinde, bir çift kanaryanın oturduğu bir kafes ile, içinde bir kedi bulunan kapaklı bir sepet arasına yerleşmiş, uyuyarak. Kedi, bu anlaşılmaz serüvenden o derece şaşırmış ve dehşete düşmüştü ki, tüm yol boyunca soluk bile almadı, sakin durdu. Buna karşılık iki kanarya, kafesin dibinde birbirine sokulmuş, ikide bir sanki birbirlerini yüreklendirmek için duyulur duyulmaz şakıyorlardı.

4

İki buçuk ay kadar daha geçti, Nino'dan hiç haber yoktu. Bu arada 25 Temmuz'da, şu kötü yazgısında yapayalnız kalmış olan Duçe, kral tarafından görevinden uzaklaştırılmış ve tutuklanmıştı. Onunla birlikte Faşizm de düşmüş, yerine 45 gün süren geçici Badoglio hükümeti gelmişti. 8 Eylül 1943'e rastlayan kırk beşinci günü, artık İtalya'nın güneyinin büyük bölümünü ele geçirmiş olan İngiliz-Amerikan Müttefik kuvvetleri, geçici yöneticilerle bir mütareke imzalamışlardı. Bu yöneticiler, hemen ardından, İtalya'nın, savaşın sürüp gittiği geri kalan kesimlerini Faşistlerle Almanların eline bırakarak güneye doğru kaçmışlardı.

Yurda yayılmış ulusal ordu, başsız ve yönsüzdü, parçalanmıştı ve Almanların yanında savaşacak kara milislerden başka kimse kalmamıştı artık. Hitler'in adamları tarafından kurtarılan Mussolini de, kuzeyde bir Nazi-Faşist cumhuriyetin başına getirilmişti. Halen hükümetsiz kalmış olan Roma şehri, bilfiil Hitler'in işgalinde bulunuyordu.

Tüm bu olaylar süresince Ida ve Useppe, Pietralata

arazisinin kıyısında, hava bombardımanının ilk akşamı onları barındırmış olan göçmen yurdunda kalmışlardı.

Pietralata Roma'nın çevre yollarının da dışında, çorak bir kırsal bölgeydi ve Faşist rejim, birkaç yıl önce burada, sürgünler, yani resmî makamlar tarafından kentin merkezindeki eski konutlarından kovulmuş yoksul aileler için bir tür köy kurmuş bulunmaktaydı. Gene aynı rejim, bu insanlar için, uydurma malzemeyle ve çabucak seri halinde, kaba saba konutlardan oluşan yeni mahalleyi yapmıştı; bu konutlar, yeni olmasına karşın şimdiden çatlamış, çürümüşlerdi. Yanlış hatırlamıyorsam, hepsi aynı sarımtırak renkte, dizi halinde sıralanmış, dikdörtgen biçiminde, üstünkörü yapılardı ve ancak birkaç cılız ağacın yetiştiği, geri kalanı ise mevsimine göre, tozdan balçıktan geçilmeyen, kurak ve sürülmemiş arazinin ortasındaydı. Bu konutlar dışında, hamam veya tuvalet olarak hazırlanmış birkaç çimento kulübe ile, çatala benzer çamaşır direklerinden başka bir şey görünmüyordu. Ve bu konut-yatakhanelerin her birine yığılmış aile ve kuşaklara şimdi bir de, savaştan kaçan, göçebe halk katılmış bulunmaktaydı.

Roma'da, özellikle son zamanlarda, bu bölge hemen hemen açık ve yasadışı bir bölge olarak kabul ediliyordu; genellikle Faşistlerle Naziler her ne kadar bir dağın tepesine yerleşmiş askerî bir kalenin egemenliği altında gibi görünüyorsa da, bu yörede pek dolaşmaya cesaret edemiyorlardı.

Ama Ida için, bu köy halkıyla birlikte, yalnızca pazardan alışveriş etmek veya buna benzer bahanelerle yolunun düştüğü ve hep tavşan gibi yürek çarpıntılarıyla geçtiği, yabancı bir bölge olarak kalıyordu. Gerçekten onun oturduğu barınak, meskûn mahallenin bir kilometre kadar uzağında, mahalleyi gözlerden gizleyen inişli çıkışlı, düzensiz ve ıssız bir düzlüğün ötesinde bulunuyordu. Çöplük bir kırın dibinde, tek başına, dört köşe bir yapıydı; önceki görevinin ne olduğu pek anlaşılamıyordu. Belki de aslında tahıl ambarı olarak iş görmüş, sonradan okula dönüştürülmüş olmalıydı, çünkü yığılı sıralar vardı içerisinde. İhtimal, yapı işlerine de başlanmış ve sonradan vazgeçilmişti, çünkü teras biçimi damında korkuluk duvarının bir kısmı sökülmüş

ve yığın yığın tuğlalarla bir de mala bırakılmıştı. Aslında bu yapı, toprak düzeyinde, oldukça geniş, alçak, parmaklıklı pencereleri ve doğrudan doğruya düzlenmiş araziye açılan bir kapısı bulunan tek bir odadan ibaretti; ama o tarihlerde, kenar mahallelerde pek seyrek bulunan bir lükse sahipti, lağımlı bir özel tuvaleti vardı; bir de damın üstündeki bir su variliyle bağlantılı sarnıcı. Yapının tek musluğu daracık bodruma yerleştirilmiş tuvaletteydi ve suyu varile çıkartan tulumba da burada bulunuyordu. Ne var ki yaz sonu sarnıç hemen hemen kurumuş gibiydi ve Ida, öteki kadınlarla birlikte kasaba çeşmesinden su taşımak zorunda kalıyordu. Sonra yağmurlar gelince, durum biraz düzeldi.

Çevrede başka konut filan yoktu. Buradan köye kadar tek yapı, üç-dört yüz metre ötedeki bir meyhane, daha doğrusu, tuz, tütün ve zaman geçtikçe giderek bulunmaz olan bu türden vesika maddelerinin de satıldığı, bir tür tuğla örme kulübeydi. Yörede, arama tarama, polis baskını veya sadece Nazilerin ya da Faşistlerin görülmesi gibi tehlikeler dolaşacak olursa, meyhane sahibi kimi işaretlerle, köy halkını uyarmanın yolunu buluyordu.

Barınağın girişinden meyhane yönünde taşlarla, eğri büğrü bir yol yapılmıştı sözde. Buraların, tek taş döşeli yoluydu bu.

Ida oraya geldiğinden beri, onunla birlikte gelen küçük kalabalıktan pek çok kimse, başka yerlere, hısım akrabanın yanına veya köylere göç etmişlerdi. Onların yerine yeni gelenler olmuştu; bunlar ikinci Roma bombardımanı (13 Ağustos) felaketzedeleri veya güneyden kaçıp gelenlerdi; ama bu insanlar da, sonradan yavaş yavaş başka yerlere dağılmışlardı. İlk akşamdan beri orada, Ida ve Useppe ile kalan, sadece Cucchiarelli Giuseppe, yani Useppe'yi el arabasında getirmiş olan mermerciydi. Son zamanlarda, ölüler listesi için gereken kâğıtlarda hile yaparak yıkıntılar altında kalmış bulunan bombardıman kurbanları arasında yer almayı başarmıştı. Faşistlerle Almanların emrinde mezarlıkta mermercilik yapmaktansa, Roma nüfusunda ölü olarak görünüp felaketzede göçmenlerle birlikte kimliğini gizleyerek yaşamayı yeğ buluyordu.

Yanında kedisi (bu, Rossella adında, pembe-turuncu çizgili, güzel bir dişi kediydi) ve bir çiviye asılı kafeste yaşayan, Peppiniello ve Peppiniella adlarındaki bir çift kanaryası bulunuyordu. Ve kedi efendisinin tembihlerine uyarak, bu ikisinden hep uzak durur, onları görmezlikten gelirdi.

Barınağın değişmez konuklarından şimdi sadece bir de aile vardı ve bu yarı Romalı yarı Napolili aile, o denli kalabalıktı ki, Cucchiarelli Guiseppe onlara *Binler* diye ad takmıştı. Bu ailenin Napolili üyeleri, o yılın Napoli bombardımanları sonucu ilkbaharda damsız kalınca, Roma'daki akrabalarına gelip sığınmışlardı; ama burada da başlarının üzerindeki dam gitmişti ve ev sahibi akrabalarıyla birlikte, temmuz bombardımanı sonucu gene açıkta kalmışlardı: Bu konuda şaka yollu, "Biz, askerî bir hedefiz," diye böbürlenirlerdi. Sayılarını tam olarak bilmek güçtü, çünkü durmadan değişen bir kavimdiler; gene de hiçbir zaman on ikinin altına düşmez ve her biri çeşitli meslek ve işlerle uğraştığından, nispeten hali vakti yerinde sayılırlardı. İçlerinde birkaç genç vardı ki ara sıra gözükürler, genellikle Alman baskınlarının da korkusuyla, kim bilir nerelerde yaşarlardı. Çok şişman, Mercedes Abla adında Romalı yaşlı bir kadın vardı ki, hep mafsal romatizması nedeniyle, sırtında battaniye ile bir sırada oturur ve battaniyenin altında bir sürü sebze meyve saklardı. Mercedes'in kocası olan Napolilinin de adı Giuseppe idi. İki yaşlı kadın daha (bunların en konuşkanı, Ermelinda'ya Useppe, Dinda –dişi hindi anlamına– diyordu), bir yaşlı adam daha, birkaç genç gelin ve erkekli kızlı birkaç tane de küçük çocuk vardı. Bunlar arasında da (Currado ve Impero adında iki çocuktan başka) bir Giuseppe daha bulunuyordu, öyle ki bunca Giuseppe'yi birbirinden ayırt etmek için Mercedes'in kocasına Birinci Giuseppe, Bay Cucchiarelli'ye (ki Ida, içinden hâlâ Deli diye adlandırıyordu) İkinci Giuseppe; küçük Napoliliye de Peppe diyorlardı. Bunlara bir de (Peppiniello ve Peppiniella adındaki kanaryaları saymazsak) bizim Useppe katılıyordu ki, hiç kuşkusuz tüm bu Giuseppeler içinde en neşelisi ve en sevileni oydu.

Binler arasında, orta yaşlı kuşak yönünden bir boşluk göze çarpmaktaydı, çünkü ana babadan ikisi (Impero'nun, Currado'nun vb. büyükanne büyükbabasıymış) Napoli'de ezilmiş ölmüşlerdi. Erişkin yaşa gelmiş birkaç oğuldan başka, burada Binler'le yaşayan en küçük kızları Carulina da öksüz ve yetim kalmıştı: On beşindeydi ama on üçü aşkın göstermiyordu; ikiye katlayıp şakaklarının tepesinde tutturduğu kara saç örgülerinden dolayı, kulaklarını dikmiş bir dişi kediye veya bir kurda benziyordu. Bir yıl kadar önce, Napoli'de, hava akınlarından korunmak için mağaralarda gecelendiği günlerde, o zaman on dördünü tamamlamasına bir ay bulunan bu Carulina, kimden bilinmiyor gebe kalmıştı. Gerçekten kendisi, kabilenin ısrarlı sorularını hep yeminler ederek, bir şey olduysa bile hiç farkına varmadan olduğu karşılığını veriyordu. Bununla birlikte onun sözüne güvenilemezdi, çünkü kafa yapısı öyleydi ki yalnız başkalarının değil, kendisinin de uydurduğu her şeye kolaylıkla inanıverirdi. Sözgelimi, Paskalya zamanı evdekiler onunla alay etmek için, Amerikalıların, Bayram dolayısıyla, Napoli üzerine yıkım veya yangın bombaları yerine, daha gökteyken göz alıcı renkleriyle tanınacak yumurta-bombalar atacaklarını söylemişlerdi. Tabii bunlar, yere çarpıp patladığında, içinden sürprizler, örneğin sosisler, çikolatalar, karamelalar vb. çıkacak olan zararsız bombalardı. Bu sözlere inanan Carulina, o andan tezi yok, hep tetikte beklemiş, her uçak homurtusunda pencereye koşmuş ve o umduğu görüntü belirecek mi diye gökyüzünü kollamıştı. Sonunda, Paskalya'nın arifesi olan cumartesi, alışverişe çıktığında, mucizeye uğramış biri edasıyla eve dönmüş ve ninesine bir pasta armağan etmişti: Sözde tam Capuana Kapısı'nın oradan geçiyorken, Bir Uçan Kale'den, bir yumurta-bomba düşmüş ve kocaman bir Paskalya yumurtası iriliğindeki bu bomba baştan başa, Amerikan bayrağının biçim ve renklerine boyanmış kâğıtlarla kaplıymış. Bu bomba, tam da Kapı'nın önünde patlamış, ama zarar vermek şöyle dursun, göz kamaştırıcı bir şenlik fişeği gibi çevreye ışıklar, kıvılcımlar saçmış; içinden görkemli bir tuvalet giymiş, göğsüne bir mücevher takmış olarak, sine-

ma artisti Janet Gaynor çıkmış ve oracıkta çevresine pastalar, şekerler dağıtmaya başlamış. Onu, Caruli'yi özellikle parmağıyla yanına çağırmış: Şu milföyü vermiş ve demiş ki: *Bunu nineciğine götür, zavallı ihtiyarcık, şu dünyada kaç Paskalyası daha kaldı ki! İşte böyle anlatıyordu.*

"Ya, demek böyle dedi sana. Peki hangi dilde konuştu bakalım?"

"Ne demek hangi dilde! İtalyanca! Napolice tabii!"

"Peki sonra, Amerika'ya nasıl döndü? Buralarda görünmesin ha, herifler onu rehine olarak ele geçirir ve savaş tutsağı bile yaparlar!!"

"Hayıır! Hayır," (hararetle başını sallayarak) "nasıl olur! Zaten hemen gitti, beş dakika sonra! Sırtında bir tür balon bağlıydı, yani tersine çalışan bir paraşüt, inecek yerde çıkan. Ve böylece yukarıda onu bekleyen Uçan Kale'ye çıktı dosdoğru, böylece çekti gitti."

"Ya, demek böyle, âlâ. Güle güle gitsin, sağlıcakla."

Bu işitilmedik olaydan birkaç ay sonra Carulina, ailesiyle birlikte Roma'ya geldi. Görünümü, bir hilkat garibesini andırıyordu o küçücük boyu ve koskocaman karnıyla. O kadar ki, insan, nasıl olup da bunca yükle ayakta durabildiğine şaşardı. Haziran ayında, Roma'da San Lorenzo Mahallesi'nde sapsağlam, normal, tombul ikiz kız dünyaya getirdi, kendisi gene sıskaydı ama sağlığı bozulmamıştı. Kızlara Rosa ve Celeste adları takıldı; tıpatıp birbirlerine benzediklerinden, öyle de kaldıklarından, anaları, onları karıştırmamak için, bileklerine, birininkine mavi, birininkine pembe kurdele bağladı. Ne var ki bu kurdelelerin zamanla kirden renkleri seçilmez hale gelmişti. Ve anne, her defasında yakından inceler, sonra memnun kararını verirdi: "Bu Rusinella", "Bu Celestina" diye.[1]

Tabii azıcık sütü bu iki Carulina'cığa yetmiyordu; ama bu konuda, Romalı yengelerinden biri imdadına koştu, son çocuğunu (Attilio) henüz memeden kestiği için fazla sütü onu rahatsız ediyordu zaten; ne var ki, eğer oğlanı memeden kesmemiş olsaydı, mutlaka fil gibi irileşecekti, çünkü çok obur bir çocuktu.

[1] Rosa, pembe, Celeste ise gök mavisi demektir. (Ç.N.)

Carulina aile sahibi olmakla birlikte, gene de yaşından daha çocuk gösteriyordu: Yengeleri gibi, "Novelia" dergisiyle veya buna benzer, çok okunan kadın dergileriyle hiç ilgilenmiyordu. Hâlâ, hem de yüksek sesle, çocuk dergileri ve resimli çocuk romanları okuyordu; oradaki gençlerle, çocuklarla saklambaç, koşmaca oynayarak eğleniyordu. Ama Rosa veya Celeste'nin en ufak bir ağlamasını veya iniltisini duymayagörsün, hemen gözleri iki otomobil farı gibi alabildiğine açılmış, kaygıyla yavrularının yanına koşardı. Azıcık sütünü, büyük bir eşitlik duygusuyla ikizlerine bölüştürürdü, çıplak memelerini herkesin ortasında, hiç utanmadan, doğal bir şeymiş gibi açardı. Ve onları emzirirken suratı çok önemli bir iş yapıyormuş gibi bir ifade takınırdı.

Bebekleri uyutmak için, son derece basit bir ninni söylerdi. Şöyle:

Ninni yavrum ninni
Rusina'yla Celestina uyusun
Hu, hu
ninni hu.

Ninni bu kadarcıktı, hiç değişmeden, kızlar uyuyuncaya dek boyuna yinelenirdi.

Barınak-odada kabileye ayrılmış köşe, özellikle yağmurlu günlerde, hep kurutulmak üzere yayılmış bebek bezleri ve zıbınlarıyla çevrili olurdu. Kızlarının aşırı denecek kadar sık altlarını değiştirip temizler ve bu işi hiç özen göstermeden, bebekleri hoyratça tersyüz ederek yapardı. Kısacası iyi bir anneydi: Ama otoriterdi, eli çabuktu, öyle yaltaklanması, okşaması filan yoktu, hatta sırası geldikçe, sanki anlıyorlarmış gibi, kızlarıyla kavga bile ederdi. Belki de, analığa fazlasıyla hazırlıksız olduğundan, onları, iki küçük bebek olarak değil de, Janet Gaynor'un yumurta-bombadan çıkması gibi, ansızın içinden çıkıvermiş, iki cüce yaşıtı gibi görüyordu.

Öte yandan beklenmedik bir analık derecesine yücelmekle kendi kendini bir bakıma, herkesin anası durumuna

da yükseltmiş gibiydi. Her zaman çalışır, didinirdi, şurada ateşi yelpazeler, burada bez durular ya da yengesinin saçlarını Maria Denis'inkiler biçiminde tarardı. Bitmez tükenmez uğraşılarından biri de, ailenin kollu gramofonunu kurmaktı, (son radyo bombalar altında parçalanmış olduğundan) bu gramofon sabahtan akşama dek susmak bilmezdi. Plaklar azdı ve hep aynı plaklardı: Birkaç yıllık iki şarkı, *Reginella campagnola* ve *Gagarella del Biffi-Scala;* çok eski bir Napoli güldürü şarkısı olan *La Foto,* aynı türden bir tane daha, *Sciósciame,* ki bu şarkıda Caruli adında birinden söz ediliyordu; çok çok üç tane dans havası (tango, vals, fokstrot) ve Gorni, Ceragioli vb. orkestrasından İtalyan cazı.

Caruli tüm bu adları ezbere biliyordu, sinema artistlerinin ve filmlerin adlarını şaşılacak biçimde ezberinde tuttuğu gibi. Gerçekten sinemayı çok severdi; ama bunca zevk aldığı filmin konusu sorulacak olsa, hiçbir şey anlamadığı ortaya çıkardı. Aşk, kıskançlık, aldatma ve benzer hikâyeler yerine, o, sadece büyülü bir feneri seyredermiş gibi, hayal âlemindeki hareketleri görüyordu. Ve ona göre kadın sinema yıldızları da Pamuk Prenses veya resimli dergilerdeki periler türünden bir şey olmalıydı. Erkek oyunculara gelince; onlarla daha az ilgileniyordu, çünkü hayalinde onları, peri masallarındaki kişilerle pek bağdaştıramıyordu.

Bir kabilede doğduğundan, pek tabiidir ki cinsel konularda daha küçücük yaşından itibaren bilmediği hiçbir şey yoktu. Ama gariptir, bu durum onda cinsel hayata karşı ilgisizlik yaratmıştı, o denli saftı ki, hiçbir şey bilmez sanılırdı: Hatta Rosa ve Celeste derecesinde saf bile denebilirdi!

Caruli kız güzel değildi: Vücudu uyumsuzdu, çifte gebeliğinden kalçaları adamakıllı genişlemişti, öyle ki iki bacağı üzerinde dengesiz gibi duruyor, bu da ona kimi sokak köpekleri gibi, çarpık ve gülünç bir yürüyüş veriyordu. Sıskacık belkemiğinden, kürekkemikleri kesilmiş ve tüyleri yolunmuş iki kanat gibi fırlardı. Yüzü de şekilsizdi, ağzı fazla kocamandı. Ama Useppe'nin gözünde bu Caruli, yıldız değilse bile, dünya çapında güzel biri sayılıyordu. Ve şimdi

en çok çağırdığı, yinelediği isim (*anne*'den başka), Uli olmuştu.

Öte yandan Useppe hepsinin adını kısa zamanda öğrenivermişti: Eppetondo (Giuseppe Secondo [İkinci] veya Deli, ya da Cucchiarelli [kaşıkçık], aslında adamın yuvarlaklıkla hiç ilişkisi yoktu, hatta kupkuruydu). Tole ve Memeco (Salvatore ve Domenico, Caruli'nin iki ağabeyi) vb. vb. vb. Aklına her estiğinde, sanki yaşıtlarıymış gibi, onları neşeyle adlarıyla çağırmaktan hiç çekinmiyordu. Çok zaman onlar da, işlerinde güçlerinde oluyor, aldırış bile etmiyorlardı. Ama Useppe, bir anlık şaşkınlıktan sonra hedef olduğu bu yakışıksız davranışı çabucak unutuveriyordu.

Hiç kuşkusuz onun gözünde ne yaş ne güzel ve çirkin ne cinsiyet ne toplumsal konum vardı. Tole ile Memeco aslında ne idüğü belirsiz (durumuna göre karaborsacılık veya hırsızlık yaparlardı), çarpık çurpuk, asık suratlı iki gençti, ama ona göre Hollywood jönünden veya yüksek mevkide bulunan iki soylu kişiden hiç farkları yoktu. Mercedes Abla pis pis kokardı; ama Useppe, saklambaç oynadıkları zaman, en çok dizlerinin üzerindeki battaniyenin altına gizlenmeyi severdi; oraya dalıp gözden yiterken de telaşlı telaşlı, suç-ortağı ararmış gibi, "Sesini çıkarma, ha, sesini çıkarma," demeyi unutmazdı.

Yaz sonuna doğru, bir-iki kez, birkaç Alman askeri görünmüştü dolaylarda. Barınakta bir paniktir kopmuştu hemen, çünkü şimdi, halk arasında Almanlar düşmandan beter görünmekteydi. Gene de Almanlar haberi, çevrede ne denli felaket etkisi yaratmış olursa olsun, küçük Useppe bunun farkına bile varmadı anlaşılan ve bu davetsiz konukları, büyük bir merakla, hiç kuşkulanmaksızın karşıladı. Aslında bu gelenler, oradan geçmekte olan ve kötü niyetleri bulunmayan, sadece bir yol sormaya veya bir bardak su istemeye uğramış askerlerdi. Gene de hiç kuşkusuz, odaya, ellerinde tüm işkence araçlarıyla bir SS bölüğü de girmiş olsaydı, bizim maskara Useppe, gene korkmazdı. Bu küçücük, silahsız yaratık, korku nedir bilmiyor, sadece eşsiz, içten gelme, kendiliğinden bir güven duygusu biliyordu. Sanki ona göre tanımadık insan yoktu da hepsi ai-

ledendi, bir yerlerden dönüyorlar ve o da ilk görüşte tanıyıveriyordu.

Felaket akşamı oraya geldiklerinde, arabadan uyurken indirilmiş, ertesi sabaha dek de uyanmamıştı, o kadar ki Ida, bir şeyler yedirebilmek için, neredeyse uykusunda zorla ağzına tıkmıştı. Sonra gece, o çok uzun uykusunda, titrediğini ve inlediğini fark etmişti; dokununca, yerinden sıçrıyor gibi gelmişti ona. Ama sabah (güneşli, güzel bir sabah) her zamanki gibi dipdiri, keyifli uyanmıştı. Gözlerini açar açmaz gördüğü ilk varlıklar, iki kanarya ile ikizler (kedi, kim bilir nerelerdeydi) olmuştu. Ve hemen onlara doğru koşmuş, bu görüntüleri, sevinç kahkahalarıyla selamlamıştı. Sonra tıpkı kediler gibi, yeni ve anlaşılmaz konutunu keşfe çıkmıştı, "Evet, evet! Memnun oldum," der gibiydi ve tüm bu insanlar arasına, "İşte geldim! Nihayet buluştuk!" dercesine dalmış, katılmıştı. İki günden beri yıkanmamıştı ve o kir pas içinde, isten kararmış, korkusuz suratında, mavi gözlerinin neşesi o denli gülünç duruyordu ki, o ilk günün acısında bile, herkesi güldürmüştü.

O günden itibaren de, Ida için her gün işkence olan şu tek ve kocaman odadaki ortak yaşantı Useppe için bir eğlence oldu. O kısacık yaşamı her zaman (o pek mutlu alarm geceleri dışında) yapayalnız ve herkesten uzak geçmişti: Şimdi ise, gece gündüz kalabalıkla birlikte bulunmak gibi, inanılmaz bir talih kuşu konmuştu başına! Sanki herkese deli gibi tutulmuştu.

Bunun için de öteki anneler bu olağandışı denecek kadar erken gelişmesini bağışlıyorlar, hiç kıskanmadan aralarında konuşuyorlardı. Kendi çocuklarıyla karşılaştırınca, ancak iki yaşında olduğuna inanacakları gelmiyordu; Ida'nın, övünmek için, yalan uydurduğundan bile kuşkulanıyorlardı. Ama çocuğun yaşının küçük olduğu, o sınırsız saflığından ve yaşıtlarının bile gerisinde kalmış bedensel boyutlarının ufaklığından da anlaşılmaktaydı. Kimi iyiliksever kadınlar oraya, odaya, bir yığın giyilmiş elbise bağışlamışlardı, Useppe'nin sonbahar çeyizi işte bunlar arasından seçilmişti. Askılı bir uzun pantolon... Caruli belini daraltıp uydurmuştu ama, geri kalan yerleri pek bol geliyor,

onu Şarlo'ya benzetiyordu; kırmızı, kapitone astarlı, ayaklarına dek inen, siyah muşambadan, kukuletalı bir palto; buna karşılık, kısa gelen (belki de bir süt çocuğuna aitti), arkası hep kalkan, sırtının bir parçasını açıkta bırakan, camgöbeği bir de yün kazak.

Ayrıca Caruli, Mandelalı ihtiyarın bez simidinden ona iki iç gömleğiyle birkaç tane de don çıkarmıştı; ağabeylerinin bir sepiciden çalmış oldukları bir keçi derisinin artık parçalarından da, iplerle bağlanan, bir çift pabuç yapmıştı ona. Gerçekte denebilir ki odanın tüm konukları arasında en yoksulu Useppe idi. Veya daha doğrusu, ilk dönemde öyle olmuştu: Çünkü görüleceği gibi, sonradan hiç olmazsa bir süre için ondan da daha yoksul bir konuk geldi.

Tüm âşıklar gibi Useppe, bu yaşamın rahatsızlığının farkında bile değildi. Yaz boyunca yatakhanenin öteki sakinleri sinekten, pireden ve tahtakurusundan rahat yüzü görmediler. Ve Useppe durmadan kaşınıyor, tam anlamıyla kediler köpekler gibi, doğal beden eğitimi hareketleri yapıyor, ancak bir yorumda bulunmak için, "*Tipe... tipe...*", yani *sinek* diye söyleniyordu, çünkü ona göre tüm böcekler sinekti.

Sonbaharda pencereler kapanınca, odaya, yemek saatinde boğucu bir duman doluyordu; bundan pek rahatsız olmaksızın, arada bir iki elini sallayıp, "Duman, git," demekle yetiniyordu. Ayrıca bu sıkıntılar, sonbahar yağmurlarıyla giderek kalabalıklaşan ve yepyeni programlar, hep değişik gösteriler sunan odanın eğlenceleriyle rahat rahat silinmiş oluyordu.

Her şeyden önce, ikizler vardı. Odada yaşayan az çok yaşıtı öteki çocuklar, bu süt bebekleri karşısında kendilerine göre bir üstünlük taslıyorlardı. Ama Useppe için ikizler öylesine çekici bir gösteriydi ki, kimi zaman, kendinden geçmişçesine dalıp onları dakikalarca seyrettiği oluyordu. Sonra ansızın, elinde olmadan, belki de bu yaratıklarla söyleşmek için apayrı bir dil gerektiğine inandığından, o kendine özgü, anlaşılmaz, neşeli söylevlerinden birine başlıyordu. Ve belki de haklıydı çünkü ikizler ona öylesine coşkun hareketlerle ve öylesine neşeli, özel seslerle karşılık

veriyorlardı ki bu sesleri çıkartırken tükürük banyosu yapıyorlardı adeta.

Böylesine bir anlaşma karşısında, bir gün aileden biri, ona, ikizlerden birisiyle evlenmesini önerdi. Ve Useppe hemen, ciddi ve inanmış, bu öneriyi benimsedi; ama seçim konusunda aralarında bir ayrım yapamadığından (zaten birbirlerine eş gibiydiler), ikisiyle birden evlenmesine karar verildi. Düğün hemen yapıldı. Mercedes Abla, papaz oldu, İkinci Giuseppe de sağdıç.

"Useppe, burada hazır bulunan Rosa ve Celeste ile evlenmeye razı mısın?"

"Evet."

"Rosa ve Celeste, burada hazır bulunan Useppe ile evlenmeye razı mısınız?"

İki gelin, sağdıcın ağzından yanıtladılar: "Ben evet. Ben de evet."

"Öyleyse sizi karılar ve koca ilan ediyorum."

Böyle diyerek üç eşin elleri resmen birleştirildi ve Papaz Mercedes, üç parmağa hayalî yüzükleri takar gibi yaptı. Useppe heyecandan ışıl ışıldı, ama bu çifte evliliğin sorumluluğunu da taşımaktaydı; Caruli, hepsi de ağız bir karış açık, düğünde hazır bulunan Impero, Currado ve öteki yumurcak sürüsünün ortasında, son derece memnun, onaylamaktaydı. Düğün içkisi olarak, sağdıç kendi yaptığı, tatlımsı bir içecek sundu; ama Useppe, ağırbaşlı bir ifadeyle tadına baktı, hiç beğenmemiş olacak ki, gizlemeye gerek duymaksızın, oracığa tükürüverdi.

Gene de içkinin uğradığı bu başarısızlık, törenin keyfini kaçırmadı, hatta genel bir kahkaha koptu ve bu damadı da o ciddi halinden kurtarıverdi. Useppe, sonsuz, bir neşeyle, bacaklar havada, kendisini yere attı ve töreni, akıl almaz cambazlıklarla kutladı.

Pek hayran olduğu bir başka gösteri de, iki kanarya idi, Useppe onların karşısında sevinç çığlıkları atıyordu düpedüz: "...ayya..." diyordu hep "ayya...", ama söylediklerini, şakımalarını, gevezeliklerini boşuna anlamaya çabalıyordu.

"Uli, ne diyorlar?"

"Ne bileyim ben! Bunlar bizim dilimizi konuşmazlar, yabancı bunlar."

"Kanarya Adaları'ndan gelirler, değil mi Bay Giuse?"

"Hayır, Mercedes Abla. Bizim, Portese Kapısı'ndan gelir bunlar."

"Peki, ne diyorlar? Eppetendo, ha? Ne diyorlar?"

"Ne desinler ki! Peh!.. Diyorlar ki: Çiriçi çiriçi, ben buraya atlayayım, sen oraya sıçra! Oldu mu?"

"Hayır."

"Ya, olmadı demek! Peki öyleyse, sen anlat bakalım bize, ne diyorlarmış."

Ama Useppe, kırgın, buna karşılık bulamıyordu.

Kanaryalardan farklı olarak kedi Rossella kimseyle söyleşmiyordu. Gene de sırası geldiğinde, kimi özel sesler çıkartarak konuşuyor ve derdini az çok herkese anlatıyordu. Bir şey istemek için, *miyu* veya *meyu;* çağırmak için *mauv,* korkutmak için *mbroodh,* vb. diyordu. Gerçekte, evde kaldığı pek seyrekti, İkinci Giuseppe karara varmıştı: *Hıristiyanlar kıtlık çekince, kediler de farelerle yetinmelidir.* O da, bu yüzden, zamanının çoğunu avda geçiriyor ve bunu ustalıkla, cüretle yapıyordu çünkü av sahası güvenilir nitelikte değildi. Arada bir İkinci Giuseppe onu uyarıyordu: "Dikkat et kendine, kedi kızartması yapan meyhane pek uzakta değil." Ve anlaşılan, fareler de azalmaktaydı. Gerçekten de, avcının vücudu, güzel bir kedice zarafete sahipken, son aylarda iyice sıskalaşmış, tüyleri dökülmüştü.

Genel kanıya göre, eğlence düşkünü hain ve ikiyüzlü bir yaratıktı bu. Gerçekten de yakalamaya çalışırsanız, kaçıyordu ve kimsenin beklemediği bir anda, ansızın birinin sırtına biniveriyor, sürtünüyor, ama dokunmak ister istemez de hemen savuşuyordu. Ayrıca çocuklara karşı özel bir güvensizlik beslemekteydi; eğer, kendi duygusallığına dalıp da onlardan birine sürtünecek olsa, çocuğun en ufak bir davranışında hemen vahşi bir tavırla tıslıyordu. Böylece Useppe, kedi ne zaman ona sürtünmek lütfunda bulunsa, bu pek güç ele geçen ve çabuk yitiriliveren mutluluğun heyecanından, soluk almadan kıpırtısız duruyordu.

Useppe için, odanın bir başka ve önemli lüksü de gra-

mofondu. Çalınan şarkıları sonsuza dek değiştiriyor ve dans etmeye başlıyordu; tango veya fokstrotun o tekdüze ve kurallara bağlı adımlarıyla değil de, içgüdüden ve hayalinden doğma danslardı bunlar. Sonunda adeta kendinden geçiyor, bir şampiyon gibi hayranlık uyandırarak öteki çocukları da dansın sarhoşluğuna sürüklüyordu. Erken gelişmiş yetenekleri arasında, herkesçe en çok beğenileni spor konusundaki yiğitliğiydi. Sanki ufacık kemiklerinin içi, kuşlarınki gibi havayla dolu sanılırdı. Koca odada, bir köşeye üst üste yığılmış okul sıraları duruyordu; ona göre bu yığın, bir tür esrarlı tepe olmalıydı! Uçarcasına, ta doruğuna dek tırmanıyor, en yüksek kenarlarda, ip cambazı gibi dengesini koruyarak zıplıyor, koşuyordu; bir anda, çevik, ağırlıksız gibi aşağıya atlayıveriyordu. Aşağıdan biri, "İn çabuk, bir yerini inciteceksin!" diye bağıracak olsa, her zaman hemen koşmaya hazır olduğu halde, bu durumlarda işitmez, ulaşılmaz oluyordu sanki. Alkışlara, "Aferin! Hadi!" gibi övgülere de aynı derecede kayıtsız ve ilgisiz davranıyordu. Kendini gösterip alkış toplama merakı yoktu onda; hatta kimi zaman başkalarının varlığını bile unutuyordu. Vücudunun onu kendi dışına taşıdığı gibi bir izlenime kapılıyordu.

Sıralardan başka, kocaman odanın her kıyısında yangınlara karşı kum torbaları ve yuvarlanmış şilteler, çıkınlar, damacanalar, ocaklar, kovalar, leğenler vb. yığılıydı. Yukarıya bir köşeden karşı köşeye ipler gerilmiş, üzeri baştan başa giyim eşyasıyla, çamaşırla doldurulmuştu.

Oldukça geniş olan oda yüzeyi, dikdörtgen trapez biçimindeydi, geniş açılarından biri, iki kenarıyla birlikte, Binler'in işgalindeydi ve geceleri yan yana dizilmiş şilteler üzerinde hepsi karmakarışık, bir arada yatarlardı. Dar açıda İkinci Giuseppe yaşıyordu, hepsinin içinde, kendi malı bir yün şilteye sahip olan tek oydu. Buna karşılık yastığı evde bırakmıştı, onun yerine ceketini yastık yapıyor, üzerine de şapkasını koyuyor ve her sabah, ilk iş onu başına geçiriyor, hiç çıkarmıyordu, evin içinde bile. Bu gülünç alışkanlığının nedeni sorulunca, romatizma çektiği karşılığını veriyordu. Ama gerçekte, şapkanın astarı altında, açıl-

mış bin liretlik banknotlar halinde, nakit kapitalinin bir kısmını saklamaktaydı; geri kalanını da kısmen ceketinin astarına, kısmen de geceleri yanı başına, örtünün altına koyduğu bir çift kundurasının iç tabanına dağıtmıştı.

Karşı köşe Ida'nındı ve hepsinin içinde sadece o, kendi köşesini yatakhanenin geri kalan bölümünden, birleştirilmiş ve üstünkörü dikilip ipe asılmış çuvallardan oluşan bir tür perdeyle ayırmıştı. Halen kimsenin oturmadığı dördüncü köşede de birbiri ardından, çeşitli geçici konuklar barınmış ve arkalarında sadece iki boş şişe ile bir çuval saman bırakmışlardı.

O dönemde sabahları uyanınca Ida, düş gördüğünü pek hatırlamıyordu. Hatırladığı pek az düş de hayal meyaldi, öyle ki, uyanıp da kendini şu sefalet içerisinde bulunca, içine çok daha fazla acı çöküyordu. Bir gece çocukluğunda, yazları dedesinin yanına gittiği zaman işitmiş olduğu, balıkçıların: FAALEIU! bağırışını duyar gibi oldu. Sakin ve aydınlık bir odada, ölüsü dirisi, tüm ailesiyle birlikte, mavimtırak yeşil bir denizin karşısındaymış. Alfio, renkli bir yelpazeyle onu serinletiyor ve Useppe de kıyıdan suyun üstüne dek sıçrayan balıkları gördükçe gülüyormuş...

Sonra kendini ömründe hiç görmediği çok güzel bir kentte buluyor. Bu defa da neşeli, sakin bir tatil kalabalığının gezindiği kocaman teraslar boyunca, uçsuz bucaksız, mavi bir deniz uzanıyormuş. Kentin tüm pencerelerinde renk renk perdeler varmış ve serin yelde hafifçe kıpırdıyorlarmış. Teraslardan bu yana, yaseminler ve palmiyeler arasında, açık hava kahvelerinde insanlar, renkli şemsiyeler altında dinlenirken akıl almaz bir kemancıyı da hayran hayran izliyorlarmış. Bu kemancı meğer babasıymış, süslü parmaklıklı bir orkestra balkonunda, uzun boylu, görkemli, duruyormuş; aynı zamanda ünlü bir şarkıcıymış da, hem çalıyor hem söylüyormuş, *Göksel Aida, Tanrısal yaratık*... diyerek.

Daha yazdan beri, şu yeni göçebe durumunda onu iyice tasalandıran okulların açılması sorunuydu. Şimdi, Roma

kentinde, kim bilir ne zamana ertelenmişti; Ida'nın ev dışında, tek uğraşı artık, aylığının her ay daha yetişmez olduğu o gittikçe çetinleşen yiyecek avıydı. Kimi zaman, birçok iş arasında gizli ticaret de yapan Binler'den, yüksek karaborsa fiyatına parça etti, tereyağıydı, yumurtaydı, aldığı oluyordu. Ama bu lüksten sadece Useppe için yararlanıyordu. Kendisi ise o derece zayıflamıştı ki, gözleri eskisinin iki katı irileşmiş gibi duruyordu.

Kocaman odada, sıkı bir mal ayrılığı hüküm sürüyor ve yemek saatlerinde, trapezin işgal altındaki üç köşesinde yaşayanlar arasında gözle görünmez ama gerçek duvarlar yükseliyordu. Useppe bile, yemek saatinde Ida tarafından kendilerine şölen çeken Binler'in arasına katılır veya tencerelerini ısıtmakla meşgul İkinci Giuseppe'nin yanına gider de istemeden dilenci durumuna düşer korkusuyla, kendi köşesinde alıkonuyordu. Bu kıtlık döneminde en eli açıklar bile pintileşmişti; arada bir yediği yemeklerden bir parça sunmak için çuval perdeye yanaşan tek kişi, İkinci Giuseppe idi. Ama hâlâ ona deli gözüyle bakmayı sürdüren Ida, böylesine önerileri şaşkın, kızarak, "Sağ olun... affedersiniz... çok sağ olun... çok affedersiniz..." diye karşılıyordu.

Göçebeler grubunda en okumuşu ama en yoksulu oydu; bu, Ida'yı daha da çekingen ve ürkek yapıyordu. Binler'in çocuklarına karşı bile, o aşağılık duygusundan kurtulamıyor ve ancak ikizlerle biraz rahatlıyordu, çünkü onlar da Useppe gibi bilinmeyen bir babadan doğmuşlardı. İlk günler kocasını soranlara, kızararak, "Dulum..." karşılığını vermişti ve yeni sorular sorulabilir kaygısı onu, yaradılışı gereği olduğundan da yabani yapıyordu.

Hep rahatsız etmekten, fazla gelmekten çekiniyordu; köşesinden pek seyrek çıkıyor, tecrit hücresine atılmış bir hükümlü gibi, perdesinin arkasına büzülmüş, öyle yaşıyordu. Giyinirken, soyunurken yabancı biri perdeye yanaşır veya çuvalların deliğinden onu görür korkusuyla tirtir titriyordu. Tuvalete her gidişinde utancından yerin dibine geçiyordu, oysa, tuvaletin önünde sık sık kuyruk yapmak gerekiyordu; ama gene de, şu iğrenç, küçücük odacık, ona hiç

olmazsa yalnızlık ve dinginlik içinde bir soluk alma olanağını veren tek yerdi.

Ortak yaşadıkları kocaman odada, pek seyrek gerçekleşen sessizlik anları, bir cehennem kulesinin dibine sızan bir parçacık temiz hava etkisi yaratıyordu. Her yandan üzerine çullanan tüm o yabancı gürültüler, kulaklarında, sesleri hiç ayırt edilmeyen, tek ve sonu gelmez bir gümbürtüye indirgeniyordu. Ama bu gümbürtünün ortasında, Useppe'nin neşeli sesini ayırt edince, tıpkı sokak kedilerinin, gözüpek yavruları, yeraltındaki deliklerinden dışarıya, köy meydanına çıkınca takındıkları o küçük zafer duygusuna kapılıyordu.

Genellikle akşam yemeği biter bitmez Useppe uykudan bayılıyordu ve Binler'in de gece için o koskocaman döşeği hazırlamaya koyuldukları sırada orada bulunamıyordu. Ama kendi hesabına o, bu gibi fırsatlar eline geçince gerçekten mutluluk duyuyor, bu hazırlıkları çok büyük bir ilgiyle izliyor ve araya karışmaktan da geri durmuyordu. Sonra Ida tarafından elinden tutulup kendi özel çadırına götürülürken, özlemle arkasına bakakalıyordu.

Gecenin birinde, koyu karanlıkta, bir gereksinmeyle uyandı; annesini rahatsız etmemek için kimsenin yardım olmadan işini kendi başına gördükten sonra, perdenin ötesindeki o kocaman horultu korosunu merak etti; kulak kabartarak bir süre oturağında oyalandı, sonra kalktı, yalınayak çıkıp yatakhaneyi keşfe gitti. Acaba uyuyanlar böylesine değişik sesleri nasıl çıkartabiliyorlardı? Biri motosiklet sesine benziyordu, biri tren düdüğüne, biri hırıltıya, bir başkası da durmadan yinelenen aksırığa. Koca odanın karanlıkları içinde tek ışık, Binler tarafından, yaşadıkları inin dibine, bir tür köşe mihrabına yerleştirilmiş kimi fotoğraflar önünde daima yanık tutulan bir adak mumundan geliyordu. Bu küçücük aydınlık, Useppe'nin çıktığı karşı köşeye güçlükle erişebiliyordu. Ama oraya dek gitmekten vazgeçti, karanlıkta kıpırdamak korkusundan değil, horultular mekanizmasını inceleme merakı o sırada başka bir şeye yöneldiği için. Hafifçe gülerek, orada, yakınındaki Binler döşeğinin kıyısına doğru kendisine de kü-

çücük bir yer bırakıldığını görünce, hiç düşünmeden yerleşti, battaniyenin boş kalan ucuyla da örtündü. Yanı başında uyuyanların hayalini güçlükle seçebiliyordu. Tam yanındaki, örtünün altında yarattığı kocaman şişkinliğe ve kokusuna bakılırsa, Mercedes Abla olmalıydı. Onun ayaklarının dibine ise, çok daha küçük biri yatmış, örtüyü de başının üstüne çekmişti, belki o da Carulina idi. İyice yayılmadan önce, Useppe usulca seslenmeyi denedi, "Mi..." diye, ama beriki duymuş gibi görünmedi. Belki bir başkasıydı.

Binler'den hiç kimse, Useppe'nin bu davetsiz gelişinin farkına varmadı. Sadece yanı başındaki kocaman hayalet, uykusunda, içgüdüsel olarak, ona az daha yer vermek için biraz öteye gitti, sonra onu da yanına çekti, belki de kendi torunu sanmıştı. Bu kocaman, sıcacık vücuda iyice sokulan Useppe, hemen uykuya daldı.

Gene o gece, anısı belleğinde kalan ilk düşünü gördü. Çayırda, bir ağaca bağlı bir *tayık* (kayık) gördü. Kayığın içine atlıyordu ve kayık hemen ipinden çözülürken çayır da pırıl pırıl bir su haline dönüşüyor ve içinde kendisi, dans edermiş gibi uyumla sallanıyordu.

Aslında düşüne kayığın tatlı sallanışı olarak yansıyan şey, bu arada ayaklarının dibinde gerçekleşen bir kıpırtıydı. Örtüyü kafasına çekmiş, çocuksu o küçücük kabartı şimdi bir çift haline gelmişti. Binler kabilesinden bir erkek, ani bir istek duyunca, şilteler dizisini aşarak sessizce oraya kadar erişmiş, onun üzerine uzanmış ve kısa sıçrayışlarla, duyduğu bu gece isteğini gidermekteydi. Kız da ses etmiyor, sadece ikide bir uyku arasında hafifçe homurdanmakla yetiniyordu.

Ama uyuyan Useppe bir şeyin farkına varmadı. Gün ağardığında onu yanı başında bulamayan Ida, merak etti, yatakhaneye koştu. Görebilmek için pencerelerden birini araladı ve sızan hafif ışıkta, büyük döşeğin en kıyısında, rahat rahat uyur buldu. O zaman kucağına alarak kendi yatağına yatırdı.

5

O güz başlangıcı, koca odadaki göçmenlere önemli ve çeşitli yenilikler getirdi.

Eylül sonu, yaz sıcağı hâlâ sürüp gidiyordu ve sıcaktan boğulmamak için pencereler açık uyuyorlardı. Eylülün 20 veya 30'uydu ki, akşam geç vakit, saat on bire doğru, sokağa çıkma yasağından az önce, dışarı açılan alçak pencerelerden birinden, kedi Rossella içeriye atladı ve her zamanki onca somurtkanlığının tersine gelişini uzun bir miyavlamayla haber verdi. Hepsi yatmışlardı ama hepsi de uyumuyordu; içlerinden önce, henüz uyanık olan İkinci Giuseppe, Rossella'nın haber vermesinden az sonra, pencere boşluğunda bir erkek gölgesinin belirdiğini gördü.

"Felaketzedelerin barınağı burası mı?"

"Eee? Ne istiyorsun?"

"İçeri alın beni." Ses, boğuk ve bitkin ama buyurur gibiydi. O dönemde kim ansızın çıkagelse kuşkuyla karşılanırdı, hele gece. Binler'in ortak döşeğinden çeşitli ürkek ses, oradan buradan, "Kimmiş o? Kimmiş o?" diye sorarken, iki-üçü de hemen hemen çırılçıplak, ter içindeki vücutlarını iyi kötü örtmeye çabalayarak telaşla kalktılar. Ama içlerinde pijamayla yatan tek kişi, Giuseppe, ayağında pabuçları, omuzlarında günlük ceketi ve başında şapkası pencereye yönelmişti bile. Bu arada Rossella, işitilmedik bir ilgiyle, o özel "MİUUUU!" sesini çıkartarak durmadan efendisini kışkırtıyor ve bir pencereye, bir kapıya koşuyor yeni geleni sorgusuz sualsiz karşılamaya hazır olduğunu açıkça belli ediyordu.

Beriki, haydut tavırlarıyla homurdandı: "Ben... Kaçtım... Kuzey'den kaçtım!.. Bir asker!.." Sonra ansızın sesi değişti, kendi şivesiyle, umutsuz ve çaresiz. "Aman *anacığım*, neredeyse *düşeceğim*..." diye söylenerek sırtını dış duvara dayadı.

Üniformayı sıyırıp atmış, Güney'e ulaşmak isteyen asker kaçaklarının uğradığı görülmemiş şey değildi. Genellikle çok durmazlar, biraz karınlarını doyurduktan, dinlen-

dikten sonra gene yola koyulurlardı. Ama daha çok, gündüz gelirler ve daha nazik davranırlardı.

"Bekleyin..." Karartma nedeniyle, ortadaki lamba yakılmadan önce pencere kapatıldı. Adam herhalde dışarıda bırakıldığını sanmış olmalı ki, elleri ve ayaklarıyla kapıya vurmaya koyuldu.

"Eee!!! Sabredin biraz!.. Buyrun içeri!"

İçeri girer girmez, dizüstü düşercesine kendini yere attı, sırtını bir kum torbasına dayayıp oturdu. Gücünün sonuna geldiği besbelliydi, silahlı değildi. Tüm Binler kabilesi (uyuyan birkaç küçük ile ikizler dışında), erkekler, belden yukarısı çıplak veya fanilalı, ayaklarında don, kadınlar iç gömleğiyle, çevresine doluşmuşlardı. Useppe bile, öyle, çırılçıplak perdesinden dışarı uğramış, olan biteni son derece büyük bir ilgiyle izlerken, Ida, hep öyle çekingen, her yeni gelenin bir Faşist casus gizlediğinden kuşkulu, bir kenarda duruyordu. Aydınlıktan uyanan kanaryalar bu olayı şakıyarak yorumluyorlardı.

Ama içlerinden en çok iltifat eden, besbelli adama abayı yakmış olan Rossella idi. Cilveli cilveli bacaklarına süründükten sonra Mısır sfenksi pozunda karşısına oturdu, bakır rengi gözlerini bir daha yüzünden ayırmadı.

Ne var ki adam, kedinin gösterdiği bu özel ilginin farkında bile değildi, içeri girerken orada bulunanlara bir göz bile atmamış, özellikle kimseye dönerek konuşmamıştı. Hatta konuk olarak kabul edilmesini isterken bile, hal ve tavrıyla, barınağı da, hayvanıyla, insanıyla, içindekileri de hiç beğenmediğini açıkça belli etmişti.

Tavandaki lamba pek zayıf ışık vermesine karşın, gene de rahatsız etmiş olmalı ki, oturur oturmaz, yüzünü buruşturarak başını öte yana çevirdi; sonra bir felçli gibi titrek hareketlerle yanında taşıdığı pis bir torbadan bir kara gözlük çıkartıp taktı.

Boynuna çapraz astığı bu bez torba, bir okul çantası kadardı ve tek bagajıydı. Birkaç günlük sakalı altında yorgunluktan bitmiş suratı, kurşuni renk almıştı; ama dimdik kıllı kollarıyla göğsünden doğal renginin de çok esmer, neredeyse zenci melezine yakın olduğu anlaşılıyordu. Kap-

kara, sert, alnında kısacık kesilmiş saçları vardı; uzunca boyuyla, şu bitkin halinde bile, sağlıklı ve yeterince güçlü görünüyordu. Ayağına yazlık pantolon, sırtına da düğmeleri çözük, kısa kollu bir fanila giymişti: Hepsi de anlatılmaz derecede pisti. Ve Türk hamamından çıkmış gibi, oluk oluk ter döküyordu. Yirmi yaşlarında kadar gözüküyordu.

Zayıf bir sesle ama hep o ters, tehdit dolu ve kinci tavrıyla, "Uyumak istiyorum!" dedi. Yüzünü durmadan garip garip buruşturuyor, yüz kasları öylesine gerilip gevşiyordu ki, Carulina'yı bir gülmedir aldı, belli etmemek için ağzını iki eliyle gizlemek zorunda kaldı. Ama nasılsa farkına varmazdı, çünkü kara gözlük altına gizlenmiş gözleri hiçbir şeye bakmıyordu.

Önce, zihnini daha iyi toplamak istermiş gibi düşünceli bir ifadeyle alnını kırıştırdı; kalkmak için iki parmağını yere dayadı, ama kalkacak yerde başını bir yana eğip biraz beyaz köpük kustu. Kusmuğa bulanmış soluğuyla. "Anam *anacığım*..." diye mırıldandı. O zaman Carulina, belki de önceki gülüşünden ötürü pişman, yalınayak ve reyon gömleğiyle (oradaki öteki kadınlar gibi gece gömlekle yatıyordu) birkaç adım ilerledi. Ve kendiliğinden, kendi sorumluluğu altında, dördüncü köşeye yöneldi, orada duran saman çuvalını olabildiğince kabartıp düzeltti. Adama dedi ki:

"İsterseniz, buraya geçip dinlenebilirsiniz. Burası boştur."

Kimse karşı çıkmadı. İkinci Giuseppe, adamın ayağa kalkmaya uğraştığını görünce, yaralı bir köpeğe yardım eder gibi, özenle kalkmasına yardım etti. Ama beriki, ayağa kalkar kalkmaz, kabaca itti onu. Tek başına gidip kendini çuvalın üzerine tüm ağırlığınca bırakıverdi.

"Miiuuuu!" Kedi ardından atıldı, ayaklarının dibine, çuvalın iri bir deliğinden, samanların taştığı bir yere yerleşti. Yatmadan önce de ayaklarıyla samanları şöyle bir düzeltti, biraz da saplarla oynayarak eğlendi; ama şu geçici eğlenceyi çabuk bırakıp karnı bu deliğin üzerine gelmek üzere kıvrıldı ve orada öyle sessiz, iri iri açılmış gözleriyle tanımadığı adamı seyretmeye daldı. Keyiften mırlıyordu, ama

aynı zamanda gözlerinde içten bir kaygının ve sorumluluğun parladığı görülmekteydi.

Oradakiler onu böylesine değişmiş görünce bir türlü gözlerine inanamadılar, kimseye güvenmez, yaradılış gereği insandan kaçar, geceleri hep dışarıda geçirirdi. Gerçekte, kimsenin haberi yoktu ama, şimdi gebeydi ve belki de hayatında böyle bir şey hiç başına gelmemiş olduğundan, kendisi de garip bir tedirginlik duyuyor ve bu yüzden içgüdüsü gelişiyordu. Çünkü ilk gebeliğiydi bu, yaşı ise henüz on aylık bile değildi. Birkaç haftadır gebeydi; karnı pek az şiştiği için kimse farkına varmamıştı.

Yabancı, çuvalın üzerine yığılır yığılmaz, baygınlık gibi, çok ağır bir uykuya daldı.

Torbası yerde kalmıştı, içeriye girerken bıraktığı noktada, Caruli'nin yengelerinden biri, başucuna bırakmadan önce açıp içine baktı. Torbada şunlar vardı:

Üç kitap, biri İspanyol şiirleri kitabı, biri güç bir felsefi başlık taşıyan, üçüncüsü de *Katakomblardaki Hıristiyanlık Öncesi Simgeler*...

Kareli, yağ içinde bir defter, her sayfasına, her yönden, yüzünden, tersinden, kurşunkalemle, irili ufaklı ama hep aynı el tarafından, sadece ve hep şu iki sözcük, tekrar tekrar yazılmıştı: CARLO CARLO CARLO CARLO VIVALDI VIVALDI VIVALDI.

Küflenmiş ve suya düşmüş gibi yumuşamış birkaç bisküvi; öteki eşyanın arasına karmakarışık dağılmış, birkaç buruşuk on liretlik;

ve bir kimlik kâğıdı.

Hepsi buydu.

Kimlik kağıdında, sahibinin fotoğrafı karşısında şunlar okunuyordu:

Soyadı	: VIVALDI
Adı	: CARLO
Mesleği	: Öğrenci

Doğum yeri : Bologna
Doğum tarihi : 3 Ekim 1922

vb. vb.

Birkaç ay önce çekilmiş fotoğrafta, şimdi çuvalın üzerinde uyumakta olan genç, çok bozulmuş olmasına karşın, gene de tanınıyordu. Çökük yanakları resimde, dolgun ve diri, yuvarlacık duruyordu. Yarı açık, beyaz ve pürüzsüz yakası, düzenli bağlanmış boyunbağıyla bakımlı, hatta şık bir görünümü vardı. Ama asıl en göze batan değişiklik, fotoğrafta, şu basit vesikalık fotoğrafında bile, saflığıyla insanı şaşırtan yüz ifadesinde olmuştu. Hüzünlü denecek derecede ciddiydi; gene de bu ciddilik, bir çocuğun hülyalı ciddiliğini andırıyordu. Şimdi ise ifadesine öylesine yozlaşmışlık damgası vurulmuştu ki, iç dünyası, yüz çizgilerini altüst etmiş gibiydi. Hâlâ korkunç bir şaşkınlığın etkisini taşıyan bu izler, sanki tedrici bir olgunlaşmanın değil de, ırzına geçilmek gibi, ani bir şiddetin ürünüydü.

Uykusu bile bu yüzden tedirgindi; orada bulunanlar işin içyüzünü bilmediklerinden, tiksintiye yakın bir huzursuzluk duyuyorlardı. Buraya böylesine darmadağınık, perişan kişilerin yolu daha önce de düşmüştü; ama bunda bir başkalık okunuyordu, herkesin acıma duygusunu silen bir şey vardı.

Saat gecenin birine doğru, odanın karanlığında hepsinin epeydir uykuya daldığı bir anda debelenmeye, dehşetle haykırmaya başladı: "Yeter! Susadım! Buradan çıkmak istiyorum! Söndürün lambayı!"

Uyuyanların derin horultusu kesildi. Biri, öfkeli, homurdandı, "Hangi lambayı?" diye. Ve gerçekten de lambaların hepsi söndürülmüştü. İlk toparlanan Useppe oldu, şiltesinden, telaşla, sanki adam bir yakınıymış gibi çuvalın bulunduğu köşeye koştu.

Onu Carulina izledi ve ilk iş pencereleri kapatıp tavandaki lambayı yakmayı akıl etti. Küçük Useppe, çırılçıplak, çuvalın bir adım ötesinde, dikilmiş ve soran bakışlarla ayakta duruyordu. Hâlâ samanın üzerine yarı uzanmış kedi, kulaklarını dikiyor ve uykudan sımsıcak, küçücük

kara burnuyla havayı kokluyor, karmakarışık debelenen adamı şaşkın gözbebekleriyle süzüyordu. Derken, ürkmüş, yere atladı, çevresinde dolanmaya başladı. Adam çuvalın üzerine oturmuş, durmadan ağza alınmaz küfürler ediyordu. Sayıklıyordu. Hep "Sönsün şu lamba!" diye yineliyordu ama, odada az önce yakılmış aydınlıktan söz etmediği besbelliydi. Kara gözleri, alev alev ve kanlanmış, kendinin dışında, taşlaşmış bir noktadan öte bir şey görmüyordu, tıpkı akıl hastalarının gözleri gibi. Önce sapsarı olan suratı şimdi mosmor kesilmişti. Ateşi 39 derecenin üzerine çıkmış olmalıydı. İkinci Giuseppe, derece koyup ölçmek istediyse de hasta onu kovdu. Çılgın gibi, çamur mu, kan mı belli olmayan kahverengimsi lekelerle dolu gömleğini yırtıyordu. Göğsünü öylesine şiddetle kaşıyordu ki derisi sıyrılıyordu. Hiç kuşkusuz bitler kaynaşmaktaydı.

Sonra da, alttan vuruyorlarmış gibi çuvalın üzerinde tekrar tekrar zıplamaya başladı. Umutsuz yakınıyordu: "*Anacığım,* eve dönmek istiyorum ben, *dönmek* istiyorum..." Gözlerini öylesine şiddetle yumdu ki, gözkapakları adeta görünmez oldu. İşte o zaman, batacak kadar uzun, sık ve yumuşacık kirpikleri dikkati çekti.

Bir çeyrek kadar sonra, belki de bir aspirini zorla yutturdukları için yatışır gibi oldu. Debelenmesi sakinleşti. Garip bir heyecana dalmış, kimi hesaplar yapmaya koyuldu: şaka gibi, karmakarışık dudaklarına gelen toplamalar, çarpmalar, bölmeler: "Yedi kere sekiz," demeye başladı, "yedi kere dokuz... üç yüz altmış altı gün, dakikada on bir eder..." Alnını müthiş bir ciddilikle kırıştırıyordu: "Ve dakikada sekiz, en fazlasıdır... Kırk altı elli üç daha, on bir bin... Düşünme! Düşünme!" Bu noktada, biri sözünü kesmiş gibi, şaşkın yineledi. Ve gene çuvala dönerek, parmaklarıyla yeniden saymaya koyuldu: "Eksi beş... eksi dört... eksi bir... eksi bir ne eder?.. Düşünme! Eksi bir..." Sanki geriye doğru saymasında ipin ucunu bir türlü yakalayamıyordu: "Kırk düzine gömlek," diye sertçe mırıldandı, "servise yetmez... Yirmi dört sofra örtüsü... on iki peçete... bin beş eksi birim... kaç düzine? Bu cebirdir, domuzun..."

Az sonra gene Carulina kendini tutamadı ve gülerken

ağzını kapatmak zorunda kaldı. Useppe, alçak sesle, düşünceli, sordu: "Niçin sayıyor?" Kız karşılık verdi, "Ne bileyim? Ateşten sayıklıyor anlaşılan... Hıristiyan gibi aklı başında değil!" Dinda Nine, onun yerine bilgiçlik taslayarak söze karıştı: "Çeyiz, çeyizden söz ediyor bu adam!" Ve Carulina, gene kahkahasını tutamadı, gülerken dün akşam tembelliğinden çözmediği iki örgüsü, başının tepesinde sallandı.

Bu kabahatini örtbas etmek için, hastanın yere düşürdüğü güneş gözlüğünü yardım olsun diye alıp torbasına koydu. Sonra ayağından sandaletlerini bile çıkarmamış olduğunu görünce, ciddi ciddi çözdü, çıkardı. Adamın ayakları, pislikten ve kabuklaşmış tozdan kapkara kesilmişti.

İçi geçmişti. Ve Rossella da sakinleşerek, uyumak için yeniden başı aşağıda, deliğine çöreklendi.

Ida o gece, bir daha ömrü boyunca unutmadığı kısa bir düş gördü. Az önce gerçekte olduğu gibi, düşünde de çuvaldan haykırışlar, iniltiler geliyordu. Ama kandan kıpkırmızı çuvalın üzerinde kimse yoktu. Çevredekiler bu kanı, çarşaflar, örtüler yığarak gizlemeye çabalıyorlardı; gene de kan, her şeyi ıslatıyordu; bir anda çarşaflar da, örtüler de kandan sırılsıklam oluyordu.

Ertesi sabah yeni konuk kendini toparlamıştı. Ateşi düşmüştü ve uyanır uyanmaz, saat dokuza doğru kendiliğinden kalktı. Konuşmaktan kaçınıyor ve hep, kapalı yerde bile, kara gözlüğünü çıkartmıyordu; ama bir akşam öncesine oranla hali tavrı çok değişikti: Artık ürkek, neredeyse çekingen davranıyordu. Şimdiye dek onun varlığından, bir ayıpmış gibi tedirgin olan ötekiler de, az çok o ilk, yabani tutumu bıraktılar, ona daha bir hoşgörü ve ilgiyle baktılar.

Tüm bu insanlara ne söyleyeceğini bilemediğinden, o geceyi aralarında geçirdiği için özür dilemeye kalkıştı: "Burada Roma'da, bazı tanıdıklar yanında kalabileceğim bir adres vermişlerdi bana, ama adres yanlışmış meğer... Nereye başvuracağımı bilemedim..." O vahşi, yarı sıkılgan, yarı kaba tavrıyla açıklamada bulundu. İkinci Giuseppe karşı-

lık verdi: "Burası özel konut değil ki! Vatandaşın emrinde bir halk barınağı burası." Beriki, az çok resmi ve haşin, "Hele savaş bitsin, hepsini öderim, hepsini fazlasıyla öderim!" dedi. Şimdilik, canı bir şey yemek istemiyordu, ama bir fincan yapay kahve istedi ("Tabii parasıyla," diye de ekledi). Kendi kendine konuşuyordu: "Burada daha fazla kalmak istemiyorum." Ellerinin arasında dans eden fincanı zorlukla tutabiliyordu. "Burada kalmak istemiyorum... ama çarem yok..." Kahveyi içmekten çok, soluğuyla ıslık çalarak, emiyordu.

Benzi, geldiği andaki gibi kül rengi değildi artık; ama İkinci Giuseppe'den ödünç aldığı bir jiletle tıraş olduktan sonra bile yüzünün sıtmalı gibi sarılığı, ürküntü veriyordu. Öğleyin, bir tabak makarnaya yumulup aç kalmış köpek yavrusu gibi hırsla gövdeye indirdi.

Karnı doyunca, yanaklarına da daha doğal bir renk geldi. İkinci Giuseppe'nin verdiği bir gömleği armağan olarak kabul etti, sahibine çok bol duran bu gömlek, ne denli zayıflamış olursa olsun, ona gene de küçük gelmişti. Sırtına temiz bir şey giymekten mutlu görünüyordu. Carulina pantolonunu kovada yıkadı ve sadece sabun parasını aldı: karaborsa fiyatına. Çünkü bu, savaş öncesinin özel bir çamaşır sabunuydu; öyle kumdan, taştan yapılmışa benzeyen vesika sabunlarından değildi. Adam, pantolon kurumaktayken, kalçalarına sardığı bir paçavrayla iyi kötü örtünerek (ilkel bir insan bacağı gibi çok kalın, sağlam ve kıllıydı bacakları), satın aldığı sabunun artanıyla vücudunu yıkamak için ondan ödünç bir kova istedi. Ve peşinden hiç ayrılmayan Rossella, yıkanmak için kapandığı tuvalete bile ardından gitti.

Kendisiyle ilgili, penceredeki o ilk, öfkeyle göründüğü anda verdiğine ek olarak pek az bilgi verdi: Bunu da sadece varlığını haklı göstermek için, isteksizce, zorla yaptı. Güneye, akrabasının bulunduğu Napoli dolaylarına gidiyormuş. En kısa zamanda, belki de yarın yola devam etmek niyetindeymiş. Aslında hasta değilmiş, sadece çok yorgunmuş, çünkü buraya kadar çok ağır koşullar altında ve yürüyerek gelmişmiş. Bu, bir dam altında uyuduğu ilk geceymiş. Ön-

ceki geceleri hep açıkta, bir çalılığın arkasında, bir çukurda, neresi rastgelirse orada uyuyarak geçirmişmiş. Bulaşıcı hastalık taşımakla suçluyorlarmış gibi, hain hain yineledi: "Hasta değilim ben!"

Carulina'nın, işleri gereği durmadan Napoli'yle Roma arasında mekik dokuyan iki ağabeyi, eğer iki-üç gün beklerse; bir arkadaşlarının, gereken kâğıtları bulunan ve tam da Napoli'ye gidecek olan kamyonundan yararlanabileceğini söylediler. O arkadaş, Almanlardan ve Faşistlerden daha keskin bir zekâya sahip olduğundan, her durumda işin içinden sıyrılmayı bilen biriymiş. Hatta asker kaçağı olduğuna göre, pek tabii göze görünmeden geçmek istiyorsa, kamyondaki yükün ortasına bile gizlemenin çaresini bulurmuş.

Sonra da eklediler, alınan son haberlere göre, Müttefikler Napoli'ye yaklaşıyorlarmış ve Almanlar, bir halk ayaklanmasıyla kovulmuşlar, kenti terk etmek üzerelermiş. Bir kez Napoli'ye girince Roma yolu Müttefikler'e açılmış olacaktı. Bir gün, belki de saat sorunuydu artık. Kısa zamanda Roma da kurtarılacak ve *her şey* bitmiş olacaktı. Bunca beklendiğine göre, yolu açık bulmak ve yol boyunca ablukaya alınma tehlikesine atılmamak için, sonuna dek beklemek uygun düşerdi.

Carlo, çekimser davranmakla birlikte, sonunda bu öneriyi onayladı. Gerçekte her ne kadar sağlıklı olduğunu iddia ediyor idiyse de, kemiklerinin de sinirlerinin de perişan olduğu besbelliydi. Ara sıra yüzünü buruşturuyor ve hâlâ geceki karabasanın etkisi altında, gözlerini dikip dalıyordu.

Hemen hemen utanarak, İkinci Giuseppe'ye, kendi köşesi için, Bayan'ınki (İda'yı işaret ediyordu) gibi bir perde bulup bulamayacağını sordu. İsteklerini herkesten çok, özellikle İkinci Giuseppe'ye yöneltiyordu, belki de onu ortalıkta fazla dolandığı için, bir tür aile başkanı sayıyordu da ondan. Ve şu acınası lütufları dilenirken (ödünç kova, parasıyla yapay kahve) kaşlarını çatıyor, sert bir ifade takınmaya çabalıyordu; ama bir milyonu bile olduğunu iddia etse, sesi titrek, kararsız çıkıyordu.

Carulina ona, yazın kullandığı bir sürü paçavradan,

ekten pükten, Arlequin'in[1] pelerinini andıran ve onu bir dereceye kadar başkalarının bakışlarından gizleyecek bir tür perde uydurdu. Gene de yarı uzanmış vücudunun alt kesimiyle, ara sıra da, döşeğin yanında, torbayı, sanki içindekiler topu topu üç yırtık kitapla bir kimlik kâğıdı ve küflü bisküvilerden, bir de on liretliklerden ibaret değilmiş gibi, karıştıran eli görülüyordu; sanki çantanın içinde eğlencelik bir şeyler ya da yoksulluğu ve çaresizliği çözümleyebilecek veya beklenmedik bir şeyler çıkacakmış gibi karıştırıyordu.

Ayrıca ara sıra da, ayaklarının arkasından, Rossella'nın, esnek ve az buçuk sıskalaşmış görüntüsü, belli belirsiz şişmiş karnıyla, uykudan uyanmış gerinirken veya rahatsız etmeden adamın bacakları üzerinde yürürken, göze çarpıyordu. Perdenin gerilmesi işlemini, bilgiç ve onaylar bir ifadeyle izledikten sonra, içeriye girip yerleşmişti; o kadar ki çocuklar, onu artık bu yalnız yaşayan adamın (o hüzünlü ifadesiyle onları ürkütüyordu) malı sayıp saygı göstererek, eskiden sık sık yaptıkları gibi, peşine düşmekten, sırtına binmekten veya sataşmaktan vazgeçmişlerdi.

Aslında genç adam, kediye dikkat edemeyecek derecede kendi düşüncelerine dalmış bulunuyordu; oysa hayvan, hiç kuşkusuz, şimdiden onun yaşamında bir yer tuttuğuna inanmış görünüyordu. Delikanlı durumunu değiştirmeye veya çuvalı üzerinde biraz kıpırdamayagörsün, hemen ön ayakları üzerinde dikiliyor, burnunu uzatıp "Muhi!" diyordu ki, bu onun özel cevap sesiydi, sanki çağırılmış da "*Buradayım!*" diye yanıtlıyormuş gibi. Oysa gerçekte adamın onu gördüğü, duyduğu yoktu, varlığından bile habersiz denebilirdi. Ancak ara sıra, eli tesadüfen uzanıyor, dalgın dalgın şöyle bir okşuyordu; o zaman kedi zevkten kendinden geçmiş, gözlerini kapatıyor ve kedilerin o gizli, mırlama diliyle karşılık veriyordu: "Ah, evet, işte tam sırası. İkimiz burada, baş başa, yakın ve yapayalnızken birlikte olmanın zevkini tamamlamak için eksik olan işte bu okşayıştı."

Carulina'nın yengesi çenesini açtı: "Rossella aradığını

[1] Renk renk parçalardan yapılmış elbise giyen, İtalyan Commedia dell'Arte oyuncusu. (Y.N.)

buldu," "Büyücü (bazen ona böyle derlerdi) ilk bakışta abayı yaktı anlaşılan," ve bu arada, kedinin gerçek sahibi sıfatıyla İkinci Giuseppe'yi kışkırtmak için onunla alay ediyorlardı. Ama o bir kayıtsızlık ve özgürlük ifadesiyle, "Ne isterse yapsın. Kendi bileceği iş," dercesine kollarını kaldırıyordu.

Arada bir, çocuklar, bu içine kapanık çifti gözetlemek için, başlarını sakınarak perdenin altına sokuyorlardı. Vivaldi Carlo[1] onları ne kovuyor ne de güven veriyordu: Sadece bilmezlikten geliyordu. Her zamanki insansever alışkanlıklarına ters düşerek, yanına yanaşmayan tek çocuk Useppe idi: belki de adamın yalnız kalmak istediğini sezinlediğinden. Gene de bir defasında, saklambaç oynarlarken, nezaket tedbirlerini tümüyle unuttu. Paldır küldür perdenin altından süzülerek çuvalın ardına çömeldi, Mercedes Abla'ya yaptığı gibi, delikanlıya da tembihledi: "Sesini çıkarma, ha. Sesini çıkarma."

Arada bir, belki de şu karanlık ve pis kokulu köşede boğulacak gibi olduğundan, genç adam, perdenin arkasından çıkıp iki-üç adım atıyordu: "Aman anacığım, ne yapayım ben? Şu bedenimi nerelere koyayım?" der gibi bir hali vardı. Ama koca odanın şamatasına dayanamayarak kaçıp hemen inine çekiliveriyordu.

İkinci gün çıktı ve az sonra, satın aldığı bir mumla döndü, herhalde okumak için yakacaktı, çünkü o köşede ne gündüz ne gece ışık yeterliydi. Karaborsa fiyatına Carulina'nın ağabeylerinden iki paket de sigara aldı. Ve günün geri kalan bölümünü, perdesinin arkasında, sigara içerek ve yanındaki kitapları okuyarak ya da okumaya çalışarak geçirdi.

Üçüncü gün gene hiç kimseyle vedalaşmadan gizli işler çeviren biri gibi, esrarlı ve somurtkan çıktı, akşama doğru, az buçuk yüzü aydınlanmış döndü. Herhalde Roma'da özel bir mektup adresi olmalıydı ki, bu kaçamağından dönerken yanında, zarfları pulsuz (kadınların hemen dikkatine çarptı) iki mektup getirmişti. Zarfları yırtıp açmıştı

[1] Burada olduğu gibi soyadı önce, adı sonra söylemek, o dönem Avrupa'da sadece resmî hitapta ya da işçi veya köylünün alt sınıflan olduğunu vurgulamak için kullanılırdı. (Y.N.)

bile, herhalde perdesinin arkasında, daha rahat okuyuncaya kadar mektuplara şöyle bir göz atmak için. Ama başka şeye bakmayacak kadar kaygılı ve telaşlı olduğundan, gelir gelmez çuvalın yarı dışına oturmuş, perdesini düzeltmeden, mumunu yakmadan, herkesin önünde, okumaya koyuldu. "İyi haber mi?" diye sordular. "Evet," diye yanıtladı. Ve beklenmedik bir biçimde, içini açmak gereğini duyarak, kayıtsız bir tavırla ekledi: "Benimkilerden, evden."

Aslında, heyecanı ne denli geçici olursa olsun, onu kendi kendisiyle kalamayacak derecede doldurmuştu. Perdeyi arkasına duvara sıkıştırmış, kapatmakta gecikiyordu, şu mektupların gelişi onu hiç olmazsa bir zaman için, insan topluluğuna geri vermiş gibiydi. Yengelerden biri, onu konuşturmak için lafı açmak istedi, sordu: "Demek evinizde işler yolundaymış ha?", "Evet, her şey yolundaymış." Dinda Nine sordu bu kez: "Ne diyorlar size, ha? Ne diyorlar size?" Sesinde hafif bir titremeyle, ama gene de küçümser bir kayıtsızlıkla, bu konu onu hiç ilgilendirmiyormuş, gibi, karşılık verdi: "Beni kutluyorlar. Bugün isim günüm de."

Çevredekiler bir ağızdan bağrıştılar: "Yaa! Tebrikler! Tebrikleeer!" Ve bu onu hiç de memnun etmedi, hemen paçavra perdesinin arkasına kapandı. Aynı günün akşamı, Carulina'nın ağabeyleri, doğruluğu su götürmez bir haber getirdiler, Napoli Alman birliklerinden temizlenmiş. Müttefikler kentin kapılarına gelmişler, ama bu arada beklemekten sabırları tükenmiş Napolililer, birkaç gün içinde Almanları kendi başlarına temizlemeyi başarmışlar: Öyle aç açına, evsiz barksız, Çingene gibi, üst baş paçavraya dönmüş, benzin tenekeleriyle, eski kılıçlarla ve ne buldularsa silahlanarak, Alman zırhlı birliklerinin hesabını sevinçle görmüşler. Tole ile Memeco, oradakilere haber verdiler: "Napoli savaşı kazandı!" Carulina da sordu: "Şimdi her şey bitti mi artık?" Kimsenin bundan kuşkusu yoktu: Napoli-Roma arası, Anglo-Amerikanlar için, bir zıplayışta aşılıverecek bir uzaklıktı. Şimdilik Napoli yolu kesilmiş durumdaydı: Öte yanda Amerika vardı, bu yanda ise Reich. Ama birkaç gün daha, en çok bir hafta beklemek gerekiyordu, yol açılacaktı. Birinci Giuseppe Dede, "O zaman hepimiz

evimize döneriz demektir," dedi (*evlerinin* artık yok olduğu hiç aklına gelmiyordu).

O kadar güvenli olmayan tek kişi, İkinci Giuseppe'ydi: Ona kalırsa, Anglo-Amerikanlar, kapitalist olarak yozlaşmış kişilerdi, işleri keyiflerince sürdürürlerdi: "Nasılsa, artık zafer çantada keklik demektir onlar için... Bir ay eksik, bir ay fazla... Bunlara göre Roma isterse altüst olsun, vızgelir. Hatta Napoli'nin havası daha da hoşlarına gider, mavi denizi... Koca bir tatil! Bakarsın bu herifler Posillipo'da kışlamaya kalkarlar, olur mu olur..." Ama İkinci Giuseppe'nin bu oyunbozanlığı, Binler'in iyimserliğini gölgelemeye yetmiyordu.

O günlerde Binler, kim bilir nereden (sözde kimi Alman askerleri el koyduktan sonra satıyorlarmış) bol miktarda kaçak et buluyorlardı: Hatta kimi zaman düpedüz sığır eti buluyorlar, havanın daha serin olduğu tuvalete, duvara bir kasap çengeliyle asıyorlardı. Çabuk bozulan bir madde olduğundan, o denli dürüst bir fiyat istiyorlardı ki, Ida bile gideri göze alabiliyor ve o umulmadık lüksü, yani haftanın hemen her günü et yemeyi gerçekleştirebiliyordu.

Ama Useppe, bir süredir et yememekte direniyor ve zorla yedirmek gerekiyordu. Besbelli bunun nedeni, midesi değil, sinirleriydi; kendisinin bile açıklayamadığı bu acı kapris, kimi zaman dehşete bile dönüşüyor, onu kusacak, ağlayacak durumlara düşürüyordu. Neyse ki gene de, o her zamanki doğal kaygısızlığıyla, çabucak, bir oyuncakla veya uyduruluvermiş bir hikâyecikle aklı çelinebiliyor, hemen edindiği kötü izlenimi unutuveriyordu. Güvenli, başkalarını taklit ediyor, dün tiksintiyle karşıladığı yemeği, en ufak bir iğrenme belirtisi bile göstermeksizin iştahla yiyordu. Böylece, bu kurtarıcı yemekler, onun yaklaşan kışa daha iyi hazırlanmasına yardımcı oldu.

Bu beklenmedik bolluktan herkesten çok yararlanan, Kuzey'den geldiği için, doğal olarak etobur Carlo Vivaldi oldu. İsim günü için, mektuplarla birlikte, besbelli para da göndermişlerdi. Çünkü o akşam, gösterişli bir tavırla, tarazlanmış cebinden bir bin liretlik banknot çıkartıp epeyce sigara, kocaman da bir biftek satın aldı ve her zamanki ço-

cuksu oburluğuyla yedi bitirdi. Herkese içki de ısmarladı; gene de şaşkın ve kaba, şarabın parasını öder ödemez, perdesinin ardına çekildi, içki âlemine katılmadı.

Bunu izleyen günlerde, Binler'in yeni kasapdükkânının müşterisi olarak çabucak toparlandı, gücü yerine geldi. Yaradılıştan sağlam olan kolları bacakları, eski esnekliğine ve gücüne kavuştu, tenindeki o sağlıksız kurşuni renk silindi gitti. Şimdi, o esmer teniyle ve keskin çizgileriyle, eskisinden de çok bir Bolognalı'ya değil de bir Habeş-Arap göçebeye benzer olmuştu. Çok uzamış olan üst dudağı, sessiz ağzının gizlediği duyguları, sürekli kıpırtısıyla fazlaca belli bile ediyordu. Bir gazalınki gibi çekik gözlerinde arada bir, fotoğrafında görülen o hülyalı, savunmasız ve gizemli ifade beliriyordu. Ama o garip, ani yozlaşmışlık, bozulmuşluk damgası, silinmez bir yara izi gibi, yüzüne vurulmuş kalmıştı.

Bu günler boyunca tek bir kez gülümsediği görüldü: O da, üç-dört çocuğun birden, apansız perdenin ardına dalması üzerine Rossella'nın sırtını kamburlaştırıp kuyruğunun ucuna dek tüylerini dikmiş, zoolojide *ürkütme* denilen o tavrı takınıp şişindiği zaman oldu. Hayvan, dişlerini gıcırdatarak tropik ormanların kana susamış bir kaplanı gibi, gerçek küçük bir kükreyişle kükredi.

Dördüncü köşenin konuğunu, bu durgun günlerin sıkıntısında sağlığı bayağı rahatsız ediyordu. Yürek parçalayıcı homurtularla işkence tekerleği altındaki bir kurban gibi, boylu boyunca gerinerek esnediği duyuluyordu. Şimdi zamanının bir bölümünü, mektuplarından başka, yeni satın aldığı ve üzerinden hiç ayırmadığı bir deftere yazmakla geçiriyordu. Carulina'nın yengesi, kendi aralarında, ihtimal bu defterin de enine boyuna, CARLO CARLO CARLO VIVALDI VIVALDI'lerle doldurulduğuna hınzırca bahse giriyordu.

Bu günlerde, askerlik çağına gelmiş gençler için, hele asker kaçakları için, sokakta görünmek son derece tehlikeliydi. Napoli'nin temizlendiğinin haber verildiği gün Almanlar Roma'da zırhlı araçlarıyla, büyük bir gövde gösterisi yapmışlar, gösterişli bir geçit töreni düzenlemişlerdi. Sokak-

lar, eli silah tutan tüm erkekleri, Kuzey'in savunulması için veya Almanya'da zorunlu çalıştırılmak üzere çağıran bildirilerle doluydu. İkide bir hiç haber verilmeksizin sokaklar kesiliyor, otobüsler, işyerleri ve halka açık yerler, Alman askerleri veya Faşist milislerle doluyor, orada bulunan tüm gençler tutuklanarak kamyonlara bindiriliyordu. Bu genç tutuklularla dolu araçların, ardından haykırarak koşan kadınlarla sokaklardan geçtiği görülüyordu. Almanların güvenilmez olarak nitelediği, İtalyan Jandarma Birliği silahsızlandırılmıştı; mensuplarından, kaçmayı başaramayanlar toplama kamplarına gönderilmiş, başkaldıranlar öldürülmüş, yaralılar ve cesetler sokak ortasına terk edilmişti. Bildiriler, tüm silahların resmî makamlara teslimini emrediyor, evinde veya üzerinde silah bulunacak her İtalyan vatandaşının hemen oracıkta kurşuna dizileceğini haber veriyordu.

Şimdi koca odada, ya Carulina ya da boyu pencereye erişebilecek kadar uzamış başka biri, parmaklığın ardında aralıksız nöbet tutuyordu. Çevrede bir Reich veya Faşist üniforması görülecek olursa, hemen şifreyle, "Feneri asın!" veya "Altıma kaçırdım!" diye haber veriliyor, oradaki erkeklerin hepsi hemen koridora, bodrumdan tavana çıkan merdivene koşuyorlardı, orada hazır bekleyip gerekirse bir sıçrayışta tarlalardan kaçmak için. Binler sığır etlerini bile çabucak yüklemeyi ihmal etmiyorlardı. İkinci Giuseppe bile, yaşı ilerlemiş olmasına karşın, kendi zararlı düşüncelerinden dolayı arandığını öne sürerek onlara katılıyordu. Vivaldi Carlo da peşlerinden gitmek için perdenin arkasından kalkıyordu, ama koşmadan, o kıpır kıpır üst dudağını, gülünce yaptığı gibi köpek dişlerini ortaya çıkartan bir büküşle kaldırarak. Bu, bir korku belirtisi değildi, bir nefret belirtisi de değildi. Bir an içinde, yüz çizgilerini hemen hemen biçimsiz sertliğiyle altüst ediveren bir tür kasılmaydı.

Rossella o an geriniyor ve ardından gidiyordu, kuyruğu bayrak gibi dimdik ve "İsabet! Biraz gezinmek hiç de fena olmayacak!" der gibi neşeli ve mutlu adımlarla.

6

Vivaldi Carlo'nun gelişinden birkaç gün sonra (tam olarak tarih veremeyeceğim ama kesinlikle 10 Ekim'den önceydi) yeni bir olay, şu güz akşamlarına renk verdi: Geniş yankılar yaratan bir olaydı bu.

Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu: Lamba yakılmış, kapı ve pencereler kapatılmış, camlar kurşuni-siyah kâğıtla kaplanmıştı ve gramofon *Reginella campagnola*'yı çalıyordu. Şilteler yuvarlanmış olarak duvar diplerinde diziliydi; her köşede yemek hazırlığına başlandığı saatti. Ansızın, gramofonu kurmaya çabalayan Useppe, bu son derece eğlendirici işten vazgeçip sevincinden kendinden geçmiş bir halde, bağıra bağıra kapıya koştu:

"Ino! Ino! Ino!"

Çılgına dönmüş gibiydi, sanki kapının ötesinde, gümüş direkli yüzlerce renk renk fenerle aydınlatılmış altın bir yelkenlinin, tüm yelkenleri fora, koğuşa yanaşmak üzere olduğunu görüyordu. Gerçekten de, o anda dışarıdan iki genç ses, yağmurun şakırtısı arasında giderek daha açık seçik işitildi. Bu kez Ida da, tepeden tırnağa titreyerek köşesinden çıktı.

Useppe, onu eteğinden yakalamış, kapıya doğru sürüklemeye çabalıyor, bir yandan da var gücüyle, "Anne, Ino geldi; *aç*, anne, *aç*!" diye bağırıyordu. Bu arada dışarıdan birisi de kapıyı şiddetle yumruklamaya başlamıştı. Ida hiç duraksamadı, et suyuna bulanmış, titrek parmaklarıyla kapının kilidiyle uğraştı, güçlükle açabildi.

Nino ile bir başkası girdiler içeri, ikisi birden, kamyoncuların mallarını örtmekte kullandıkları bir muşambanın altına sığınmışlardı. Nino, bir polis romanı serüveni yaşıyormuşçasına, kahkahalarla gülüyordu. Odaya adımını atar atmaz, tek bir hareketle sudan pırıl pırıl muşambayı yere fırlatıverdi; koynundan çıkardığı kırmızı bir mendili, gururla, meydan okurcasına boynuna bağladı. Muşambanın altında, bisikletçilerin giydiği türden çizgili bir fanila ile basit kaba şayaktan bir rüzgârlık ceket vardı.

"Ino! Ino! Ino!"

"Hey, Usè! Evet, benim ya! Tanıdın mı beni? Bir öpücük verecek misin bakayım?"

En azından on öpücük alıp verdiler. Sonra Nino, yanındakini tanıştırdı: "Bu, *Dörtköşe*'dir. Ben de *Kupa Asi*'yım. Hey, *Dört*, işte bu da sana onca sözünü ettiğim kardeşim." Beriki sırıttı: "Ya, hem de ne çok anlatmıştın onu!" Aşağı yukarı Nino'nun yaşında, Lazio yöresi köylülerinin ortak niteliklerine sahip, küçücük gözlerinin bakışları hem babacan hem kurnaz bir gençti. Ama hiç tartışmasız, kurnazlığının da, babacanlığının da, küçük ve sağlam bedeninin tüm kaslarının da, ciğerlerindeki tüm soluğun ve yüreğinin tüm atışlarının da, tümünün de, Nino'ya adanmış olduğu hemen göze çarpıyordu.

Bu arada Nino'nun dikkati dağılmıştı; tam arkadaşı "Ya, hem de ne çok anlatmıştın!" cümlesine başlarken, ona kulak asmaksızın, sabırsız ve düşünceli bakışları çevreyi taramaya koyulmuştu bile. Daha kapıdan girdiği andan beri, bir yavuklu gibi kıpkırmızı kesilmiş olan anası ise durmadan soruyordu: "Peki ama nasıl bulabildin bizi?" Ama oğlu, anasına karşılık verecek yerde, sertçe sordu:

"Ya Blitz? Nerede o?"

Useppe sevincinden o denli kendinden geçmişti ki bu soruyu duymadı bile denebilir. Blitz'in zavallı gölgesi geçtiğinde, ışıl ışıl gözleri belki farkında bile olmaksızın, ancak bir an için bulutlanır gibi oldu. O zaman Ida, köpeği çocuğun aklına getirmekten korkarak, alçak sesle Nino'yu usulca cevapladı:

"Blitz gitti."

"Nasıl olur?.. Remo söylemedi bana bunu..." (San Lorenzo'daki evlerine komşu o mahut lokantanın sahibinin adıydı Remo.) "Remo bana bundan hiç söz etmedi..." Ida özür dilercesine kemküm etmeye başladı: "Ev yıkıldı gitti işte... Hiçbir şey kalmadı ki..." Ama Nino öfkeyle onun sözünü kesti: "Bana ne be evden mevden!" Sesinden öyle anlaşılıyordu ki, isterse Roma'nın tüm evleri çöksün gitsin: Vızgelirdi ona, tükürür geçerdi. Tek istediği vardı, köpeği, o sevgili köpeciği, o yıldız-karınlısı. İşte bu önemliydi onun

için. Yüzüne, acıklı, çocuksu bir acının gölgesi düşüverdi, neredeyse ağlayacaktı. Bir an hiç sesini çıkarmadı. Başını bir miğfer gibi örten kıvrım kıvrım lülelerinin altında, gözleri, terk edilmiş, dipsiz bir karanlıkta, şu yabancı odada onu karşılamak için ok gibi yerinden fırlamış, çarpık çurpuk dört bacağı üzerinde mutluluktan çılgına dönmüşçesine dans eden küçücük bir hayaletle söyleşiyordu şimdi. Ardından Blitz'in yitirilmesi, herkesin suçuymuş gibi, öfkesini kapıp koyverdi. Yuvarlanmış bir şilteye hiddetle oturup bacaklarını uzattı, çevresinde toplanan oda halkına, yan yan bakarak buyruk verir gibi söylendi:

"Biz Roma Castelli[1] Partizanlarıyız. İyi akşamlar, yoldaşlar. Yarın sabah üsse döneceğiz. Yatacak yer, karnımızı doyuracak yemek istiyoruz, bir de şarap."

Sıkılı yumrukla selamladı. Sonra da, bir açıklamada bulunuyormuş gibi hafifçe göz kırparak ceketinin bir yanını sıyırdı çekti, belinin yukarısına, neredeyse göğüs hizasına bağlanmış kemerinde gizlediği tabancayı gösterdi.

Onu göstermekle "Ya bize yiyecek verirsiniz ya da canınızla ödersiniz," demek istediği sanılırdı belki de. Oysa yüzü saf bir gülümsemeyle aydınlanıverdi ve içtenlikle açıklamada bulundu:

"Halis Walther'dir," tabancayı sevgiyle süzerek ekledi: "Savaş ganimetidir, bir Alman'ın üzerindeydi..." Sonra suratına bir gangster ifadesi vererek. "Yani bir sabık Alman'ın, demek istiyorum, çünkü artık ne Almanlığı kaldı ne İspanyolluğu ne Türklüğü ne Yahudiliği ne... ne... Gübre oldu gitti işte," dedi.

Ansızın o canlı bakışları, mercek gibi bomboş, garip bir pırıltıyla sabitleşti. Ida, doğdu doğalı onun gözlerini hiç böyle görmemişti. Ama ancak bir an sürdü bu. Ninnuzzu yeniden, taptaze bir kıvançla coşmuş, çocuk gibi kendini övmeye, yaptıklarını sayıp dökmeye başlamıştı:

43 numara olan kocaman ayaklarını göstererek, "Şu

[1] Roma Castelli ya da Castelli Romani, Roma'nın güneyindeki Alban Tepeleri'ne serpilmiş olan köylerin adı. Bu ad, eski dönemlerde Papaların ve Romalı soyluların saraylarının o yörede olmasından kaynaklanır. Aralarında Frascati, Albano, Castel Gandolfo, Nemi köylerinin yer aldığı bir düzineden fazla Castelli vardır. (Y.N.)

kunduralar da aynı marka: MADE IN GERMANY'dir. *Dört*'ün saati de öyle. Hey Dört, göstersene şunlara, görsünler bak ne yaman saatin varmış. Kendi kendine kuruluyor, zembereği filan yok, sonra geceleyin, ay ışığı bile olmasa, saatin kaç olduğunu gösteriyor!"

Kalktı ve dans edercesine, uyumlu adımlarla o sıralarda pek ünlü olan bir ay ışığı şarkısını söylemeye başladı.

"...Hey, açsanıza şu pencereyi azıcık. Burası pek sıcak. Karartma gözcüleri geçecek olursa nasılsa vızgelir. Silahlıyız biz. Sonra bu fırtınada Kara Gömlek burnunu bile dışarı çıkartmaz. Herifler yağmur suyundan bile korkarlar be."

Herkesi kışkırtmakla eğleniyordu sanki: Boyun eğmiş İtalyanları da, işgalci Almanları da, artık yok sayılan Faşistleri de, Müttefiklerin Uçan Kalelerini de, manifestoları da, arama taramaları da, ölüm cezalarını da, hepsini. Currado, Üçüncü Peppe, Impero ve tüm afacanlar çetesi, hiç eksiksiz, maiyet gibi çevresine toplanmışlardı bile, Ida ise, bir kenarda, gözlerini ondan ayırmıyor ve titrek dudakları neredeyse gülüyordu.

İçini kemiren kaygılar, Nino'nun, serserilere özgü o dokunulmazlığına duyduğu güvenle, sabun köpüğü gibi dağılıvermiş düşüncelerini tırmalayamıyordu artık. Bilincinin derinliklerinde, oğlunun, savaşı da, Almanların takibini de, gerillayı da, çatışmaları da, kılına bile zarar gelmeksizin, yağmur gibi yağan yaylım ateş arasından, dörtnala kaçıp giden bir at gibi aşacağına hiç kuşkusu yoktu.

Daha çekingen görünen Dörtköşe, pencereyi zorlamaya kalkıştığı an arkadaşını önledi. Nino, tatlı ve zarif bir gülüşle onu kucakladı, "Şu yok mu şu," dedi. "arkadaşların en yiğididir, dostumdur benim. Adını Dörtköşe koymuşlar, çünkü Almanların lastiklerini patlatan dörtköşeli çivileri serpmekte uzmandır. Onun ustalığı çivide, benimkisi de nişan almada. Hey arkadaş, anlatsana şunlara kaçını yere serdiğimizi. Bana göre Almanlar, çelik çomak oyunu gibi bir şey işte. Sıralanmış duranları görmeye dayanamıyorum, ille hemencecik yere serivereceğim!"

Caruli'nin ağabeyi Tore, coşkuyla atıldıysa da, iki yöne de çekilebilecek bir laf çıktı ağzından: "Ya, şu herifler, Al-

manlar, tonlarca et var ellerinde!" Ama kimse, bu etin Hıristiyan eti mi, yoksa şu ünlü sığır butları mı anlamına geldiğini öğrenmek gereğini duymadı. Aynı anda Ida öylesine şiddetli bir acı duydu ki, bir an dünyası kardı, gözlerinin önünde kara kara benekler uçuştu. Önce ne olduğunu anlayamadı, beyninden, yabancı ve sarhoş bir delikanlının sesi geçti, "Güzelim, güzelim," diyordu ona. Ocak 1941'de, bilincini yitirmiş halde olduğundan, algılayamadığı sözleri söyleyen sesin ta kendisiydi bu. Ama beynine gizlenmiş garip bir alete kaydedilmiş gibi işte şimdi, ansızın, o zaman eşlik ettiği ve şimdi de yüzüne konarken duyduğu o acı kadar şiddetli bir tatlılık izlenimi bırakan öpücüklerle birlikte, belleğine dönüvermişti. Bilincine bir soru yükseldi: Nino'nun andığı sıralanmış duranlar arasında acaba o sarışın da var mıydı, olabilir miydi?.. Adamın, üç yıl önce Akdeniz'de parçalanmış olduğunu bilmiyordu ki!

Useppe, ağabeyinin peşinden hiç ayrılmıyor, nereye giderse o da oraya gidiyor, ardından koşmak için onun bunun bacaklarının arasından sıyrılıp geçiveriyordu. Herkese ne denli tutkun olursa olsun, şimdi, en büyük aşkının Nino olduğu apaçık ortaya çıkmıştı işte. Hatta ötekilerin tümünü de, Caruli'sini, ikizlerini, kanaryalarını da, şu eşsiz ve yüce aşkı için unutabilecek haldeydi. İkide bir başını kaldırıp ona sesleniyordu, "Ino! Ino!" diye. Besbelli, şöyle demek istiyordu: "Buradayım ben. Hatırladın değil mi beni? Bu akşam, bizim akşamımız!"

O sıra, koca odanın dibinden, iç kapının açıldığı yerden, yaşlı bir ses var gücüyle haykırdı:

"Yaşasın Proletarya Devrimi!"

İkinci Giuseppe'ydi bu, tuvalette olduğundan Nino'nun gelişinde hazır bulunamamıştı. Tam Nino "Partizanız biz! İyi akşamlar yoldaşlar!.." dediği sırada dönmüştü tuvaletten. Gene de sessizce, sıradan bir seyirci gibi, kenarda durup olan biteni gözlemiş, sonunda artık kendini tutamamıştı. Patlak veren bir yangın gibi, şapkası başında, oradakileri itip kakarak kendisine yol açtı ve yeni gelen iki kişiye kendini tanıttı:

"Hoş geldiniz yoldaşlar! Hepimiz emrinizdeyiz! Bu

akşam bize büyük onur verdiniz!!" Bir çocuk gibi kıvançla gülerek, sesini yükseltti ve kim bilir hangi önemli haberi verdiği inancıyla, "Ben de bir yoldaşım!" dedi.

Nino, ağırbaşlı, alçakgönüllü ama bu habere hiç şaşmayarak "Selam!" dedi. O zaman beriki gitti, telaşla şiltesinin içini karıştırdı ve zafer kazanmışçasına, ziyaretçilere, "*Birlik*" (L'Unitâ) gazetesinin gizli nüshasını getirip verdi.

Dört, okuma yazması olmadığı halde, gazeteyi hemen tanımıştı, memnun, gülümsedi, ciddi ciddi, "*Birlik*," dedi, "İtalya'nın en gerçek gazetesidir!" Nino, arkadaşına bir tür saygıyla baktı. Onu onurlandırmak sabırsızlığıyla oradakilere dönerek açıklamada bulundu: "Bu yok mu bu, Devrim'in eski bir savaşçısıdır. Bense yeniyim." Dürüst bir içtenlikle ama gene de böbürlenerek ekledi: "Bu yaza değin başkalarının yanında savaşıyordum."

Arkadaşı onu savunmak istercesine sözünü kesti: "Çocuktun da ondan, insan çocuklukta yanılabilir. Düşünceler, yaşlandıkça olgunlaşır. İnsan çocukken henüz savaşacak kadar yaşlı olamaz."

Ninnuzzu neşeli bir küstahlıkla yorumda bulundu: "İyi ya, büyüdüm artık!" Ve şaka yollu, boks yapmak istercesine *Dört*'e saldırdı. Öteki de ona karşılık verdi ve ikisi iki gerçek boksör gibi, paratlarla, kroşelerle bir süre oynadılar. İkinci Giuseppe de hakem olarak aralarına girdi, bu işi öylesine bir ustalık ve hevesle yürüttü ki, şapkası arkaya kaykılıp ta ensesine dek indi. Bu arada Üçüncü Peppe, Impero, Carulina ve tüm öteki afacanlar ordusu, çepeçevre, gerçek ring tutkunları gibi bağırıp çağırıyorlardı.

Bu oyun, Nino'nun heyecanını doruğuna eriştirdi. Bir an dayanamadı, oyunu bıraktığı gibi sıra yığınının ta tepesine sıçradı ve bir barikat savunucusunun inanmışlığıyla haykırdı:

"Yaşasın Devrim!"

Herkes alkışladı. Useppe peşinden koştu. Öteki çocuklar da öyle, sıra yığınının tepesine tırmanmaya çabaladılar.

Bu kez İkinci Giuseppe, kendinden geçmiş, bağırdı: "Yaşasın kızıl bayrak! Az kaldı, ulaşıyoruz Partizan yoldaşlar! Zafer bizimdir! Güldürü bitmiştir!!"

Ninnarieddu ilan etti: "Çok geçmeden tüm dünyayı Devrim'e sürükleyeceğiz! Colosseo'yu da, San Pietro'yu da, Manhattan'ı da, Verano Mezarlığı'nı da, İsviçreli muhafızları da, Yahudisini de, Lateran Katedrali'ni de..." Carulina aşağıdan zıplayarak tiz bir çığlık attı: "...Hepsini, her şeyi!"

"Ve Hollywood-Paris-Moskova arasında hava köprüsü kuracağız! Viskisiyle, votkasıyla, mantarıyla, havyarıyla, yabancı sigarasıyla tıkınacağız. Ve lüks yarış Alfalarıyla ve özel çift motorlularla dolanacağız..."

Yukarıya, şeref kürsüsüne tırmanma çabasıyla soluk soluğa kalmış çoluk çocuk da, kendinden geçmiş, alkışlıyorlardı: "Yaşasın! Yaşasın!" Ancak Useppe tepeye ulaşabilmişti ve oradan, bir sıraya ata biner gibi binmiş, "Yaşasın!" diye haykırıyor, gürültüden geri kalmamak için küçücük elleriyle tahtayı dövüyordu. İkizler bile, paçavraları içinde, aşağıda unutulmuş, soprano titreşimleriyle yaygarayı basıyorlardı.

"...Hindilerle, dondurmalarla, yabancı sigaralarla... ve Amerikan karılarıyla gönül eğleyeceğiz ve Danimarkalıları becereceğiz ve düşman da arkasına bakmadan gidecek..."

"...Hey, iyi ama, burada yemek ne zaman yenir?!"

Ninnuzzu yere atlamıştı. Useppe ardından uçtu.

İkinci Giuseppe, telaşla atıldı: "Hazır, hazır." Kadınlar tabak çanak şakırtısıyla yemek hazırlıklarına döndüler. O an dördüncü köşeden, paçavra perdenin ardından bir miyavlama duyuldu.

Vivaldi Carlo görünmemiş, tüm bu sürede ininden çıkmamıştı. Nino sordu: "Kim var orada?" Hiç çekinmeden, gitti perdeyi ardına dek açtı. Rossella tısladı ve Carlo saman döşeğinin üzerinde yarı doğruldu.

Nino içeriye girdiğinden beri ilk kez, bir kuşku belirtisi göstererek, "Kim bu?" dedi. İnine büzülmüş adama sordu: "Kimsin sen?" Hemen başkanını desteklemeye koşan Dörtköşe de yineledi: "Kimsin sen?"

"Biriyim işte."

"Kim, biri?"

Carlo suratını buruşturdu. Nino, birini sorguya çekiyormuş gibi, tam bir Partizan tavrı takınarak, kibirli,

"Konuş," dedi. Dört de üsteledi: "Ne diye konuşmuyorsun?" Küçücük gözlerini çivi gibi adamın suratına dikti.

"Hadi canım, kimden korkuyorsunuz?! Benden mi çekiniyorsunuz?"

"Biz Tanrı'dan bile korkmayız. Senden çekinmememizi istiyorsan, öt bakalım."

"İyi ama neyi öğrenmek istiyorsunuz?!"

"Adın ne senin?"

Çevreye toplanmış çocuklar bir ağızdan lafa karıştılar: "Adı Carlo! Carlo!"

"Carlo sonra?"

Kadınlar, karşı köşeden ses verdiler: "Vivaldi! Vivaldi! Vivaldi!"

Nino, o kibirli ve tehdit dolu tavrını bırakmaksızın sordu: "Bizlerden misin?"

Dörtköşe de hemen hemen aynı anda, yineledi:

"Bizlerden misin?"

Carlo onlara öylesine saydam bir bakış fırlattı ki, eğleniyor sanılırdı. Bir çocuk gibi kızararak, "Evet," diye yanıtladı.

"Komünist misin?"

"Anarşistim."

Hemen söyleşiye katılan İkinci Giuseppe de ara bulmak ister gibi, "İyi ya, boş ver onlara. Yüce Karl Marx'ımız anarşistlerden yana değil, karşıydı daha çok. Kızıl bayrak kızıldır, kara bayrak da kara. Barışçıdır bunlar. Ama kimi tarihsel anlarda, tüm solcular ortak düşmana karşı birlikte yürürler."

Nino bir an kaşları çatılmış, sustu kaldı, kendi felsefi kuşkusu üzerinde düşüncelere daldı. Sonra, memnun, gülümsedi.

"Benim," diye karara vardı, "hoşuma gidiyor anarşi."

Carlo da, neredeyse mutlu gülümsedi (geldiğinden beri, ikinci gülümsemesi). Nino üsteledi: "Peki, ne yapıyorsun burada, kendi başına? İnsan düşmanı mısın?"

Carlo bir omzunu kaldırdı. İkinci Giuseppe de, "Hadi anarşik yoldaş, hadi sofra başına, bu akşam bendensiniz!" -rek milyarder çalımıyla odanın ortasına doğru yürüdü.

Carlo, çekingen ve sarsak, kimseye bakmadan peşinden gitti, Rossella da hemen ardından atladı. Bu olağanüstü akşam onuruna, sofra, odanın ortasında, yan yana konmuş ambalaj sandıklarından uydurma tek bir masaya ortak olarak hazırlanmıştı. Çepeçevre, sandalye yerine yere şilteler, yastıklar, kum torbaları dizildi. İkinci Giuseppe sofraya, zaferi, yani Mihver'in yenilgisini kutlamak için hep bir köşede gizleyegeldiği özel şarap şişelerini getirdi. "Zafer," dedi, "bu akşamdan kutlanmaya başlıyor."

Carlo ile Nino hemen hemen karşı karşıya, iki şilteye yerleşmiş, Buddha rahipleri gibi bağdaş kurup oturmuşlardı. Nino'nun yanında Dört vardı ve arkasında çocuklar itişip kakışıyor, onların yanı başında yer almak istiyordu tümü de. Useppe ağabeyinin yanı başından ayrılmıyor, hep onun yüzüne doğru kalkık duran gözleri, onu daha aydınlıkta görmek için üzerine çevrilmiş iki küçücük lambayı andırıyordu. Dikkati ancak ara sıra, kediye birkaç lokma sunmak için miyuuu... miyuuu... demek üzere dağılıyordu.

Yemek listesi şöyleydi: konserve domates ve köyden gelme halis koyun peyniriyle hazırlanmış nine usulü makarna; Pisa usulü biftek; Velletri'den kaçak alınmış halis undan ekmek, çeşitli meyve reçeli. Bardaktan boşanırcasına yağmayı sürdüren yağmur, bir tür güvenlik ve yalnızlık duygusu yaratıyordu, tufana kapılmış Nuh'un gemisindeydiler sanki.

Nino bir süre konuşmadı, Carlo Vivaldi'yi incelemeye öylesine dalmıştı: Artık kuşkuyla değil de dikkatle bakıyordu, çetelerine yabancı veya bir bakıma anlaşılmaz yeni biri katıldığında, çocukların yaptığı gibi ikide bir bakışları Carlo'nun yüzüne çevriliyordu, onun ise kimseye baktığı yoktu.

"Milanolu musun?" diye sordu.

"...Hayır... Bolognalıyım..."

"Peki niçin buradasın öyleyse?"

"Sen niçin buradasın?"

"Ben! Ben Faşistlerden tiksinmeye başlamıştım, işte onun için! O kara gömleklerin pis kokusundan iğrenmiştim artık."

"Ben de öyle."

"Sen de mi Faşisttin?"

"Hayır."

"Daha başlangıçtan mı Faşist düşmanıydın yoksa?"

"Ben öteden beri anarşistim."

"Öteden beri ha! Küçüklüğünden beri mi?"

"Evet."

O an küçük kardeşi ve amcaoğlu Currado ile birlikte omuz başından ayrılmayan Caruli'nin yeğeni Üçüncü Peppe, Nino'nun kulağına, "Kupa Ası, tabancanı göstersene bana?" diye yalvardı; ama Nino bir silkinişte üçünü birden sırtüstü yere yuvarlayarak azarladı: "Yetti artık be! Hadi toz olun!!!" Bu kez Üçüncü Peppe'nin anası da, ana tavuk gibi mızmız yakınmasıyla onları oturduğu yerden azarladı: "Bırakın beylerin yakasını! Bu ne terbiyesizlik böyle." Bu arada kedi Rossella, oturanların ayaklarının arasından fırlamış, bir lokma daha istemek üzere Useppe'ye atlamıştı; Nino da onu görmüştü, geçerken okşamak üzere elini uzatınca, kedi her zaman yaptığı gibi savuştu gitti. O zaman Carulina'nın üç yeğeni de, paldır küldür kalkıp hırslarını almak üzere bu kez kediyi kovalamaya başladılar; ama hayvan, bir hamlede gitti Carlo'nun bir bacağının altına sığındı ve oradan tüm sofra halkına tısladı.

Carlo'nun yanında oturan İkinci Giuseppe ona hoşnut, kurnazca bir bakış fırlattıktan sonra Nino ile Dört'e dönerek, "Yoldaşlar," dedi, "bu kedi benim malımdır. Peki, laf aramızda, adı nedir bilir misiniz?"

Carulina, bir zafer çığlığıyla, "Rossella!" diye sözünü kesti.

İkinci Giuseppe, gururla bir omzunu kaldırdı: "Ha, çok teşekkürler, Rossella! Bu, diyelim, idareten... daha tehlikesizi... ele güne karşı. Ama gerçek adı, onu aldığım zaman koyduğum ad, başkadır, yalnız ben bilirim!"

Carulina, merakla sordu: "Kendi bile bilmez mi, adını?!"

"Hayır kendi bile bilmez!"

İki elti bir ağızdan sordular bu kez: "Peki neymiş bakalım?"

Carulina da üsteledi: "Hadi söyleyin! Hadi söyleyin bize!"

"Şey, bu akşam, biz bize, hiç olmazsa alçak sesle, söylenebilir," kararına vardı İkinci Giuseppe. Ve suikast hazırlamış birinin edasıyla açıkladı:

"RUSYA!"

Eltilerden biri, pek inanmamış gibi, sordu: "Rusya! Yani Rossella'nın adı Rusya mı diyorsunuz?"

"Evet efendim. Rusya. Evvet efendim."

Mercedes Abla söze karıştı: "Eh, Rusya güzel ad, bir diyeceğim yok, ama bununla ne ilişkisi var? Rusya bir yerdir, nasıl derler? Bir bölgedir! Rusya!"

Dinda Nine de düşüncesini söyledi: "Benimse, Rossella daha çok hoşuma gidiyor."

İkinci Giuseppe kesti attı: "İyi ya işte, zevkler tartışılmaz."

Dinda Nine, sözlerini sürdürerek: "Rusya Rusya'dır, anladık! Gene de, bence bir dişiye Rossella adı daha çok yaraşıyor."

İkinci Giuseppe, gocunmuşçasına, ama aynı zamanda anlaşılmamış gibi bir üstünlük duygusuyla, omuz silkti.

Eltilerden biri konuyu değiştirdi: "Kuzum Rossella... şu filmdeki baş oyuncunun adı değil miydi... neydi o?"

Carulina hemen atıldı: "*Rüzgâr Gibi Geçti*, Vivia Leik, *Rüzgâr Gibi Geçti*'de!"

"Hani evlenen, sonra da ölendi o, değil mi?"

Napolili yenge doğruladı: "Hayır, kızı ölüyordu, kendisi de ötekiyle evleniyordu işte..."

Ve filmi tartışmaya başladılar; ama bu konu, İkinci Giuseppe'yi sıkıyordu. "Kadın milleti işte böyledir.!.." demek istercesine, iki yoldaşa bir göz attı. Sonra yerinden kalktı, geldi Nino ile Dört'ün yanına oturdu. Ne olursa olsun, her serüvene atılmaya kararlıydı, yeter ki şu ikisine kendi inancını kanıtlayabilsin; gülünç denecek kadar çocuksu suratı hoşnutluktan pırıl pırıldı.

Sevinçten titreyen bir sesle haber verdi: "Peki, bilmek ister misiniz, şu çifte," iki kanaryayı gösterdi, "ne diye Peppiniello ve Peppiniella adlarını verdim?"

"?..."

"Giuseppe Stalin Yoldaş'ın onuruna!!"

Dörtköşe, aferin der gibi, ciddi ciddi başını sallayarak onu onaylarken Nino oralı bile olmadı. Gerçekten, bol bol yiyip içmesine karşın Ninnarieddu, isteksiz bir tavır takınmıştı ve çevresinde konuşulanlara pek ilgi göstermiyordu. İkinci Giuseppe döndü yerine oturdu. Bu arada Mercedes Abla da, onun gönlünü almak niyetiyle (orada bulunan öteki Giuseppeleri hesaba bile katmaksızın), "Siz de aynı adı taşıyorsunuz, Bay Giuse..." diyordu, ama o, neredeyse dehşet içinde, kollarını yana açtı: "Allah aşkına, benim ne haddime? Lafı bile edilemez!.." demek ister gibi.

Bu sıra, adları geçen Peppiniello ile Peppiniella, belki de gündüz oldu sanarak birkaç dize şakıdılar. Carulina, bayram havasını artırmak için, gitti caz plağını koydu; bunun üzerine şiltenin köşesine uykuya dalmış olan ikizler uyanıp yaygarayı bastılar. Carulina pürtelaş yanlarına koşup ninnisini tutturdu:

Ninni yavrum ninni yavrum
Rusinella ile Celestina uyusun...

Ama ninni ikizlerden önce, Useppe üzerinde etkisini göstermiş olmalı ki, çok geçmeden gözleri kapandı. O zaman Ida onu kucağına aldı ve böylece Ninnarieddu'nun yakınına gelmiş oldu.

Bir kez daha, alçak sesle, yineledi: "Peki nasıl bulabildin bizi?!.."

"Anne, söylemiştim ya, Remo'ya uğradım! Önce eve bakayım demiştim, yerinde yeller estiğini görünce, Remo' dan bilgi edindim!" Bu açıklamayı, az çok sabırsızlanarak yapmıştı. Hemen sustu, suratını astı... Belki de konuşması ona, Blitz için duyduğu o taptaze acısını hatırlatmıştı.

"Ninni yavrum ninni yavrum
Rusi ile Celestina uyusun
hu hu hu hu..."

Useppe uyuyordu. Ida kıpırdadı, onu götürüp çuval perdenin arkasındaki şiltesine yatırdı. Döndüğünde Nino' nun yanı başındaki yeri, Caruli'nin yeğenleri tarafından kapılmıştı, çocuklar birbiri üzerine yığılı, Alman marka kunduraları yakından inceliyor, bir anıt seyreder gibi bağcıklarını, topuğunu gözden geçiriyorlardı.

Nino sordu: "...Orduda mıydın?"

Vivaldi Carlo, ininden çıkmış, saldırsın mı saldırmasın mı kestiremeyen bir vahşi hayvanın hüznüyle, gözlerini kaldırdı. O akşam, yemekten çok içmeye önem veriyordu ve başlangıçta onu az çok susturmuş olan sıkıntısı, şarapla çözülmeye yüz tutar gibiydi.

"Evet! Askerdi! Yukarı İtalya'dan yaya geldi!" Onun yerine, aralarında Carulina'nın da bulunduğu iki-üç kadın, bilgi sahibi olduklarını göstermekten mutlu, bir ağızdan karşılık vermişlerdi. Ama hiç beklenmediği halde böyle dışarıdan söze karışılması üzerine Nino, sabırsız bir ıslık çaldı: Carlo'yla karşılaşan bakışında, artık bir Partizan liderin sindirme çabası değil de, sadece saflık derecesinde açığa vurulmuş, inatçı bir söyleşi açma ısrarı vardı.

"Ordudan savuştun mu yoksa?"

Carlo'nun üst dudağı titremeye başladı. Dürüstçe, hatta çekingen, "Hayır," dedi, "onlara, buradakilere, askerdim dedim, bir şey söylemiş olmak için... Ama doğru değildi. Hiçbir orduya bağlı değilim ben!" Onur mu, onursuzluk mu sayarak bilinmez, haşin bir tavırla kesti attı.

Nino omuzlarını kaldırdı, kayıtsızca, "İyi be, canın isterse konuş," dedi. Ansızın küstahlaşarak ekledi: "Bana ne senin işlerinden."

Carlo'nun suratı sertleşti, kaşları çatılıp alnında birleşti. Saldırgan bir utançla, "O halde ne diye soruyorsun?" deyiverdi.

Nino altta kalmadı: "Ya sen neler gizliyorsun?"

"Nerden savuştuğumu öğrenmek ister misin?"

"Evet! Öğrenmek isterim!"

"Bir sürgün katarından kaçtım ben, Doğu sınırına doğru yola koyulmuş, mühürlü bir tren vagonundan." Gerçekti bu, ama Carlo, gülünç bir fıkra anlatıyormuş gibi, bu sözle-

ri söylerken garip bir kahkaha atmıştı.

"Aaaa! Şükürler olsun! Sonunda Türk'ün bile ağzı açıldı demek!" Bu yorum, rahatlamışçasına bir soluk koyuveren Dinda Nine'den gelmişti. Caruli onun sözünü kesiverdi. "İiiiih! Nine, kapa çeneni!" Carlo bir ona, bir ötekine baktı, görmeden, bomboş gözlerle.

Ninnarieddu gene soruyordu: "Baskında mı enselemişlerdi seni?"

Vivaldi Carlo başını salladı, "Ben..." diye homurdandı, "yeraltında çalışıyordum... Siyasi propaganda yapıyordum! Biri beni ispiyonlamış... Alman kumandanlığına gammazlamışlar." Burada, arsız denebilecek bir kahkaha daha attı, yüz çizgileri allak bullak oldu. Bu dengesiz davranışı üzerine Rossella, acıklı bir direnişte bulunmak istercesine, kulağa, "Mememie! Mememie!" gibi gelen, özel bir ses çıkardı. Adam, sanki kediyi tedirgin ettiğine üzülmüş gibi, toparlandı, bir yetimin hülyalı gözleriyle çevresine bakındı. Ama sonra, ani bir haşinlikle, yalnızca Nino'ya dönerek sordu: "Sen bilir misin onları, mahzen tipindeki güvenlik hücrelerini, *ölümün bekleme odası* denilen yerleri?"

Nino duruşunu değiştirmiş, ayaklarını masanın altına uzatmış, omuzlarını, ona seve seve dayanak ödevi gören arkadaşı Dörtköşe'nin dizlerine dayamıştı. "Duymuşluğum var!" dedi. Sonra, boş *Popolari* paketini parmakları arasında buruşturup atarak, Carlo'ya seslendi: "Hey arkadaş, bana bir sigara versene." Feleğin çemberinden geçmiş bir Amerikalı gangsterin umursamazlığını taklide kalkışıyordu. Carlo ona masanın üzerinden bir sigara fırlattı. Aynı zamanda, zoraki, neredeyse kaçamak bir gülümsemeyle bildirdi: "*Ben* girdim oraya." Bir tür saçma, tiksinti dolu saplantıyla, dalgın dalgın, garip bir sesle birkaç kez yineledi: "Girdim oraya... Girdim oraya..." Ve usul usul, tekdüze bir sesle, bilimsel bir konuşma yapar gibi (ancak ara sıra, *ışık, kadın* gibi, harcıâlem sözler katarak, belli belirsiz yüz buruşturarak), o özel hücre tipinin tanımlamasına girişti.

Anlattıklarına göre, mahzen veya yeraltı sığınağı türünde, kubbeli çatısıyla bir dizi tek kişilik beton odalardan oluşuyordu: Halen Kuzey İtalya'da Almanlar bunu kullanı-

yorlardı, çünkü hem yapımı çabuktu hem de kullanışlıydı. Yaklaşık 1.90'a 1.10 metre boyutlarında ve 1.30 metre yüksekliğinde olan içerisi, ancak bir mapayı alacak büyüklükteydi ve insan ayakta duramazdı. Tavana belki de üç yüz mumluk bir lamba asılmıştı, gece gündüz yanar, kapalı gözlerin ardından bile, oksijen kaynağının *alevi* gibi batardı (Vivaldi Carlo, içgüdüsel bir hareketle gözlerini eliyle kapadı). Dışarıya açılan tek yeri, parmaklıklı kapının aşağı yukarı yarısında, ancak bir tüfek namlusunun girebileceği genişlikte bir gözetleme veya hava deliğiydi. Bir solukluk hava alabilmek için, masanın üzerine tüneyip dudaklarını bu deliğe yapıştırmak gerekiyordu. Bu hücrelerden, SS kumandanlığının avlusunda (kenar mahallede ambar gibi bir yerdi), yan yana, on beş tane kadar yapılmıştı, bitişikte de ölü yakma fırını bulunuyordu.

Genellikle hiçbir hücre uzun süre boş kalmazdı. En çok, sorgudan sonra ve yeni bir yere gönderilmeyi beklerken, getirip buraya kapatırlardı insanı. Çok zaman gece sesler duyulurdu, bunlar artık akıllıca sesler değil, bilinçsiz ulumalardı. Bir adam, henüz bilincini yitirmemiş biri, otuz beş gündür içeride kapalı olduğunu yineler durur ve boyuna su isterdi, ama kimse su vermezdi ona. Kimi zaman su istedikçe, cevap olarak hava deliğinden içeriye bir tüfeğin namlusunun uzandığı görülürdü. Soldaki hücrenin içinde, bir *kadın* vardı ki gün boyu ses çıkarmaz, ama her gece çıldırmışçasına haykırmaya başlar, nöbetçi SS'leri bile *oğullarım* diyerek çağırırdı. Ama nöbetçinin ayak seslerinin yaklaştığı işitilir işitilmez ansızın tüm sesler kesiliverirdi.

Gerçekten de, açılan her kilit gıcırtısını, az sonra avluda silah sesleri izlerdi. Hücrelere *ölümün bekleme odası* adı verilmişti. Özellikle geceleri, oradan ancak avluda, enseye saplanan bir kurşunla idam edilmek üzere çıkılırdı. Sıranın kime geleceği, her gün kimin seçileceği, kimin, hangi ölçülere dayanılarak o günü atlatacağı hiç bilinmezdi. Her silah sesinde SS köpekleri havlardı.

Burada, Vivaldi Carlo, o *dalgınlığından* uyanmış gibi gene gülmeye başladı, herkesi güldürmek, lanetleri üzeri-

ne çekmek için utandırıcı eylemlerini uluorta gözler önüne seren bir sarhoş gibi tıpkı.

Özellikle kimsenin yüzüne bakmaksızın, "Ben orada, içeride, 72 saat kaldım," dedi, "saatleri çan seslerinden saydım, yetmiş iki. Saydım hep. Üç gece. Üç gecede on silah sesi. Saydım hep."

Sofrada herkes saygıyla suspus olmuştu: Gene de gerçek bir ilgiyle dinleyenler, sadece Nino ve Dört'tü. Binler, hatta onlarla birlikte İkinci Giuseppe bile, şu şöleni berbat eden böylesine kasvetli bir konunun yarattığı düş kırıklığıyla, utana sıkıla birbirlerine bakıyorlardı, çocuklar, uykudan sallanıyor, Ida da onlardan aşağı kalmıyordu.

"...Orada içeride, hep sayılır... günler saymakla geçer... ne olursa olsun, ne *saçmalık* olursa, düşünmemek için... *Sayılar*... önemli olan, beyni, budalaca bir işle *uğraştırmaktır*... listeler... ağırlıklar ve ölçüler... çamaşır listesi..."

(Bu cümle üzerine Mercedes Abla Carulina'yı dirseğiyle dürttü; Carulina, konuşulanlardan çok sarsılmış olmakla birlikte, gene de gülmesini güçlükle tutabildi.)

"...çıkartmalar, toplamalar, bölmeler... sayılar! Anan, baban, kız kardeşin, yavuklun aklına gelecek olursa, hemen yaşlarını yıl, ay, gün, saat olarak hesaplamaya vereceksin kendini... Makine gibi... *düşünmeden*... Yetmiş iki saat... üç gece ve on silah sesi... Adam başına bir atış yeter... Bir iki üç dört... ve on... Söylendiğine göre tümü de çeteciymiş... *çoğunluğu*... haydutmuş... işte suçlama..."

Nino, yüzünü aydınlatan bir ilgiyle ayaklarını yere dayayarak sordu: "Ne yani? Yoksa sen de mi çeteciydin?"

"*Ben*, hayır! Söyledim ya demin! Asker değildim ben!" diyerek adeta öfkeyle karşı koydu beriki. "Ben... kentte çalışıyordum (ama hangi kent olduğunu söylemedi)... Bildiriler... dağıtılan kâğıtlar... propaganda... Siyasal sanık... bu yüzden beni trene bindirdiler! Ama neye mahkûm edildiğimi bilmiyordum... Sabah erkenden beni hücreden almaya geldiklerinde aklıma ilk gelen, *tamam işte, on bir numara,* olmuştu. Silah sesi şimdiden beynimde patlıyordu... *Yürümek*... *yürümek*... bok. *Yürümek*... ah *anacığım*... dünya berbat bir yer."

Ninnarieddu zafer kazanmış gibi doğruladı: "Dünya leş gibi KOKAR!! Yeni mi anladın bunu? Ben, nicedir anlamışımdır. Berbat bir yerdir, leş gibi KOKAR! Gene de," diyerek ve ayaklarını kıpırdatmaya başlayarak, düşünceli ekledi "bu leş kokusu hoşuma gidiyor! Kimi kadınlar vardır, leş gibi değil ama kadın gibi kokarlar! Eh işte kadın kokusu da hoşuna gider insanın!.. Benim, tüm hayat kokuları hoşuma gider!!"

Ayakları kendiliğinden kıpırdamaya, az önceki caz temposuna uygun ritimde sallanmaya başladı. "Peki sonra ne ettin de savuşabildin?" diyerek, neredeyse dans ederken merakla sordu.

"Ne mi ettim! Şunu, kendimi aşağı attım... bir durakta... Villach'da... hayır, daha oraya gelmeden. Nerdeydi bilmiyorum... Vagonda indirilecek iki ölü vardı: Bir *moruk*la bir *kocakarı*... Yeter artık, anlatmak istemiyorum! Yeter!!" Vivaldi Carlo, sonunda içindekileri olduğu gibi açığa vurmuş şımarık bir çocuğun usanç getirmiş ama garip denecek kadar donuk ve yalın ifadesiyle kaşlarını çattı, bitkindi. Beni rahat bırakın artık, demek istiyor gibiydi.

"Aferin. Bir daha sözünü etmeyelim bunun. Haydi şerefe için şimdi," diyen Mercedes Abla onu neşelendirmeye çalıştı, "nasıl olsa, çok geçmeden, her şey bitecek. Çok geçmeden, Tanrı isterse, kurtarıcılar gelecek!"

Carulina'nın öteki ninesi, yakınır gibi lafa karışıp, "İyi ama ne zaman gelecek bu efendiler?.." diye sordu. Bu, Dinda Nine gibi değildi, genellikle susardı. Binler, bir ağızdan karşılık verdiler: "Geliyorlar nine, geliyorlar, saat meselesi artık! Hadi, şerefe içelim!" Heyecanına karşın, gene de yaradılıştan neşesini yitirmemiş olan Carulina da, bu sözlerden yararlanarak kendini tutmaktan vazgeçti, borazan sesini andıran kahkahasını kapıp koyverdi. O zaman Carlo gözlerini ona kaldırdı, çocuk gibi tatlı bir gülücük yaptı.

Yüzü bitkin ama uzun, ateşli bir hastalığın nekahet dönemine girmiş gibi, rahatlamış görünüyordu. Artık bir dakika öncesine dek kendisini allak bullak eden o baştan çıkmış ifadesinden eser yoktu. Gözlerine yansıyan şarabın verdiği coşku, az öncesinin o öfkesinden ışıl ışıl, utangaç ve

saf bir ürpertiye dönüşmüştü. Bir bacağı yarı uzanmış, öteki Rossella'ya yer açmak için daha yüksekte, rahatsız bir durumda tünemişti, belki de, yardım isteyen, yenik düşmüş ve dağılmış bir kabilenin gönderdiği temsilciye benziyordu.

Herkes gibi bardağına yeniden şarap koydu, ama öylesine beceriksiz bir hareketle ki, bir kısmını dışarı döktü. O zaman hep bir ağızdan, "Uğurdur! Uğurdur!" diye bağrıştılar, "Şarap dökmek uğur getirir!" Parmaklarını dökülen şaraba batırıp kulaklarının arkasını ıslatmak için birbirleriyle yarış ettiler. Bu küçük vaftiz töreni, yerinden kımıldamamış olanlara bile özellikle Caruli'nin eliyle ulaştırıldı. Kimseyi unutmadı, ne perdenin ardında derin bir uykuya dalmış Useppe'yi ne odanın orasına burasına dağılmış uyuyan çocukları ne de yarı uyuklayan ve gıdıklanınca hafif, bilinçsiz bir gülümsemeyle karşılık veren Ida'yı. Bu vaftizin dışında kalan tek kişi, Vivaldi Carlo'nun kendisiydi; ama Carulina son anda utangaçlığını yenerek ona da aynı hizmeti gördü. Adam durmadan, "Teşekkürler... teşekkürler!" diyordu, "Teşekkürler!" Böylesi bol teşekkür karşısında kızcağız, borcunu nasıl ödeyeceğini bilemedi, son derece utanmış, orada kalakaldı, bacaklarının üzerinde, bir tür tören raksı yapar gibi sallandı durdu.

İkinci Giuseppe bağırdı: "Kurtarıcılar şerefine kaldıralım! Partizan yoldaşlar şerefine kaldıralım!" Onunla, bununla kadeh tokuşturduktan sonra, Carlo'ya yanaştı, "Gayret, arkadaş," diye bardağıyla bardağına vurarak yüreklendirmek istedi, "artık birkaç ayımız kaldı demektir. Çok geçmeden Kuzey'e de atlarız. En geç ilkbaharda evine kavuşursun!"

Vivaldi Carlo, kendini fazla umuda kaptırmak istemeksizin, bir ölçüde minnet gösteren çekingen bir gülüşle karşılık verdi.

İkinci Giuseppe, onu da, hemen şu genel şenliğe sürüklemek gibi, bulaşıcı ve amansız bir istek duydu. O zaman içini dökercesine, "Haa, aklıma gelmişken arkadaş, sana az önce sormak istemiştim: Peki ama neden, burada oturup da seni için için kemiren şu öfkeyle bekleyecek yer-

de, gidip Partizan yoldaşlarla birlikte silahlı çatışmaya atılmıyorsun? Güvenilir, inanmış bir delikanlısın, hem de yiğitsin!"

Belki de Vivaldi Carlo böyle bir soruyu bekliyordu! Gerçekten, ihtiyar daha bu soruyu sormadan, yüz çizgileri, şarabın mahmurluğunu dağıtan bilinçli ve inatçı bir istemle gerilmişti. Sert sert kaşlarını çattı ve somurtkan bir acılıkla kesti attı:

"YAPAMAM."

Bu arada masanın yanına geçmiş olan Nino bağırdı: "Neden yapamayacakmışsın?"

Vivaldi Carlo yasadışı bir şey itiraf etmek üzereymiş gibi kızardı:

"Çünkü ben," dedi, "kimseyi gebertemem."

"Gebertemezsin ha! Bu da ne demek? Almanları bile mi?! Peki neden? Yoksa kilisede adak filan mı adadın?!"

Sorguya çekilen, Carlo omuzlarını kaldırdı. Küçümsercesine bir gülümsemeyle, "*Ben* dinsizim!" dedi. Sonra gözlerini Nino'nun yüzüne dikip içkiden peltekleşmiş dudaklarına karşın, güçlükle, gene pişmanlık getirir gibi konuştu:

"Benim... düşüncem... şiddeti REDDEDER. Tüm kötülük şiddetten gelir!"

"Peki o halde sen ne biçim anarşistsin be?"

"Gerçek anarşi, şiddeti kabullenemez. Anarşist düşünce, iktidarın yadsınmasıdır. Ve iktidar ile şiddet aynı şeydir..."

"İyi ama şiddete başvurmadan anarşist devlet nasıl kurulacak?"

"Anarşi, devleti yadsır... Eğer araç, şiddet olmak gerekiyorsa, yeter. Ödenen bedeli karşılamıyor demektir. Bu durumda, anarşi yapılamaz."

"Öyleyse madem yapılamıyor, benim de hoşuma gitmez, ancak yapılan şeyler hoşuma gider benim."

Vivaldi Carlo terslendi, alçak sesle karşı çıktı: "Eylemden ne anlaşıldığına göre değişir iş." Sonra, içten ve inandırıcı bir coşkuyla yeniden açılarak dedi ki: "Eğer bedel, düşünceye ihanet etmekse, hedef daha başlangıçta şaşırmış

demektir! Düşünce... düşünce bir geçmiş de değildir, gelecek de değildir... eylemde vardır... Ve şiddet düşünceyi kökünden kesip atar... *Şiddet*, hepsinden beterdir."

Düşüncesini böylesine kararlı savunması, onu hem canlandırmış hem de utandırmış gibiydi. Gözlerindeki doğal tutku ateşinden neredeyse utanç duyarak bakışlarını indirdi, öyle ki, daha yeni çıktığı çocukluk çağını akla getirecek derecede fazlasıyla uzun ve sık kirpiklerinden başka bir şey görünmez oldu. Ninnuzzu gene de onun yakasını bırakmadı: "O halde, yarın seni hücreye tıkan o Alman'la veya seni hayvan vagonuna atan ötekiyle karşılaşacak olursan, ne yaparsın? Canlı mı bırakırsın onları?"

Vivaldi Carlo, "Evet..." dedi, üst dudağı, gelgeç bir ürperti gibi, gene yüz çizgilerini altüst eden bir bükülüşle yukarı kalktı. Aynı anda Nino'nun gözlerinde Ida'yı akşamın başlangıcında şaşırtmış olan, o merceği andırır yeni, kör parıltı belirdi.

Bu arada İkinci Giuseppe şaşırmış, kendince yargıya varmaktaydı: "*Şiddet istemeyen anarşistler*, düşünce olarak üzerinde durulmaya değer... Ne var ki şiddet burada gereklidir, gereklidir! Şiddet olmadan sosyalist devrim gerçekleştirilemez."

Nino bağırdı: "Devrim hoşuma gider benim! Ben şiddetsiz anarşiye inanmam! Size bir şey söyleyeyim mi? BİLİYOR MUSUNUZ ki gerçek anarşiyi anarşistler değil, Komünistler getirecektir!"

Dört de, mutlu gözlerle onayladı: "Gerçek özgürlük kızıl bayraktır."

Nino, kendini kapmış koyuvermişti: "Biliyor musunuz ki Komünizm'de herkes yoldaş olacaktır! Ne memur kalacaktır artık ne profesör ne kumandan ne baron ne kraliçe... ve ne Führer ne Duçe!"

İkinci Giuseppe kaygılı, sordu: "Ya Stalin Yoldaş?"

Nino, kendinden emin, karar verdi: "O başka! Ona söz yok!" Sesinde, yadsınmaz kesinlikte bir içli dışlılık, bir yakınlık vardı, sanki ta küçüklüğünden beri dizlerinde büyüdüğü, bıyıklarıyla oynadığı yaşlı bir akrabadan söz ediyormuş gibi.

"Ona, dokunulmaz!" diye üsteledi ve bu kez, önceki ses tonuna daha da gururlu bir ifade eklendi: Gerekirse oradakilerin tümüne, böylesine bir özel ayrıcalığın Stalin'e kendine özgü kişisel değerlerinden değil, Kupa Ası'nın kanadı altında olduğu için tanındığını ima etmek ister gibi.

O anda Vivaldi Carlo'nun bacağının altından beliriveren Rossella, cüretli ve pişman olmuş gibi bir sıçrayışla, onun midesine çıktı. Hem övgü dolu hem ille de isteyen bakışlarını yüzüne dikerek, "Nian nian nian nian?!" cümlesiyle onu düpedüz azarladı. Sanki, "Yatma zamanı gelmedi mi hâlâ, ne dersin?" diyordu.

Bu küçücük, kedice davranış, Nino'nun ilgisini, süregelen söyleşiden çekip alarak aklını kediler konusuna kaydırdı; kediler ona göre, özellikle şakacı bir ırktı (gene de pek tabii, köpek ırkından daha önemsizdi). Bunları düşününce gözlerinin içinde, avare ve keyifli parıltıların kaçamak yanıp söndüğü görüldü. Sonra, yavaş yavaş, ertesi sabah şafakta kalkacağı aklına geldi, ağzını koskocaman açarak esnedi.

Uykuya çekilme işareti oldu bu. Önce Vivaldi Carlo ayağa kalktı, dizleri hafifçe titriyordu. Rossella'nın peşinden köşesine yönelirken "Aman anacığım, bu şarap olduğu gibi dizlerime inmiş benim," diye homurdanıyordu. İkinci Giuseppe, kendi şiltesini konuklara bırakmak için yere, bir battaniyenin üzerine uzanıverdi. Nino da bu öneriyi çok doğal bir şeymişçesine, teşekküre gerek duymaksızın, kendi hakkıymış gibi kabullendi. Savaşçılığı boyunca edindiği bir alışkanlıkla, Dörtköşe ile birlikte tek şiltenin üzerine yan yana uzanırlarken soyunmadılar, sadece kunduralarını çıkardılar. Sonra da tabanca takılı kemeri, başuçlarına, el fenerinin yanına bıraktılar. Ne olur ne olmaz diyerek çalar saati kuran İkinci Giuseppe'nin bu davranışına da, Dörtköşe'nin beyninin içinde bir çalar saat bulunduğundan, bunu yapmasa da olurdu karşılığını verdiler.

Ama çalar saatin sesinden çok önce, belki de sabaha karşı dört dolaylarında, karanlık odada rasgele dolanan yalınayakların telaşlı koşuşması, Nino'nun başucuna dek ulaştı. Ve alçak ama kararlı ve kesin bir ses, kulağının di-

binde, sanki kulak zarının içine konuşur gibi, "Hey! Hey! Ino! Ino! Hey!" diye durmadan söylenmeye başladı.

Bunun, Nino üzerindeki ilk etkisi, gördüğü düşün dokusunu altüst etmek oldu. Sahne, sinemada geçiyordu ve hem balkondaki seyirciler arasında oturmuş, hem de doğrudan doğruya, perdedeki harekete katılmış, West'in bir çayırında, başka biniciler arasında çılgınca bir koşudur tutturmuştu. O anda atı sağ kulağını kaşımasını istedi, orası gıdıklanmışmış. Ne var ki, tam atın kulağını kaşırken baktı oradan inmiş, uçan bir Stuka'ya ata biner gibi oturmuş ve bu gıdıklanma da kendi kulağındaymış, Amerika'dan gelen bir acele telefon nedeniyle...

"Baş manipleye geçirin telefonu." Nino yan döndü ve Stuka'yla, motorun sakin homurtusu içerisinde, yirmi bin ayak yükseklikten uçmasını sürdürdü. Ama bu arada Amerika'dan gelen telefon, kulağının dibinde zırlayıp duruyor, üstelik saçlarını da çekiyor, koluna bir pati uzanıyordu...

O anda Nino (çetecilik gecelerinden edinilmiş, sinirlerinin özel bir uyarısı sayesinde) silkinip başını kaldırdı ama tümüyle uyanmadı; içgüdüsel bir davranışla pilli fenerine el attı. Işığın yanıp söndüğü bir anda, aydınlıktan kamaşmış ama gene de Epifani Yortusu'ndaymışlar gibi mutlu, bayram eden iki gözün karşısında kırpışan gök mavisi rengini seçiverdi, o zaman, hemen rahatmış olarak yeniden uykuya daldı.

Yanı başında Dört'ün uykulu sesi, telaşlı homurdanıyordu:

"Kim o?!"

"Hiç kimse."

"Ino... Ino... Benim ben!"

Nino, yeniden horlamaya başlamadan önce, karşılık olarak anladığını belirtir bir biçimde homurdandı, bu bir *pekâlâ* da olabilirdi, bir *okey* de olabilirdi, tam tersi de olabilirdi veya hiçbir şey de olmayabilirdi. Bu uyur uyanıklığında, hemen hemen göze çarpmayacak kadar küçücük, cüce boyunda bir varlığın, gülünç ve garip izlenimini duymuştu, ona bir tür eğlence gibi gelen ama kimliğini tam

çıkartamadığı biriydi bu. Belki de bir masal hayvanı, hep peşinde dolanan ve bir bakıma ona ait olan, öteki hayvanlardan daha kurnaz, daha sevimli bir hayvancık. Onu güldürüyor, çevresinde zıplıyor, evrenin dört köşesinden onu selamlıyordu, Çekip gitmek bilmiyordu, şimdi de üzerinde yürüyordu işte.

Gerçekten de kardeşi Useppe, bir süre daha şiltenin başına dikilip bir şeyler mırıldandıktan sonra, kararlı bir davranışla üstüne çıkmış, Nino'nun dizlerinin, Dörtköşe'nin bacaklarının arasından kendisine bir yol bulmuştu. Boyu bosu göz önünde tutulunca, bu küçücük, daracık yere sığması hiç de güç olmamıştı. Zafere ulaşmış biri gibi güldü, sonra uykuya daldı.

Böylelikle, o unutulmaz gecenin geri kalanını, Useppe iki silahlı savaşçı arasında çırılçıplak uyuyarak geçirmiş oldu.

Şafak sökerken uyandıklarında yatağın içinde bu davetsiz konuğu bulunca, bir güldürü filminde sürprizle karşılaşmış gibi hem şaştılar hem de çok hoşlandılar. Dörtköşe hemen onu annesine geri götürmek önerisinde bulundu; Kupa Ası bodrumdaki tuvalete gidince, o da konuğu evine kendi eliyle götürme işini üzerine aldı, büyük bir dikkatle kucakladı. Sonra tam perdenin ardına geçecekken, Bayan'a duyduğu saygıdan ötürü, çekingen, "Girebilir miyim?" diye sordu; nasılsa Ida da, çalar saatin sesine uyanmış, omuzlarına bir örtü atmış yeni yaktığı mumun çuvalların deliklerinden sızan ışığında dışarıya çıkmak üzereydi.

Dört, "Çok affedersiniz, işte çocuk," diye mırıldandı ve başka açıklamaya gerek görmeksizin, yükünü yavaşça, bir sütnine dikkatiyle yatağa bırakıverdi. Gene de bu özene karşın Useppe, gözlerini aralamıştı bile, şaşkın şaşkın bakınıyordu. Ağabeyini gitmeye hazır görür görmez ardına dek açtı.

Bu kez Dört tuvaletteki sırasını savmaya gitti. Mum ışığını hiç sevmeyen, onlara ölü ışığı diyen Nino da bu arada alevi üfleyip söndürdü, kendi pilli fenerini yakıp onun

yerine yere koydu. Sonra Ida'ya, hiç olmazsa tütün alacak birkaç kuruş verip veremeyeceğini sordu, tek liret yoktu cebinde. Ida her zamanki çantasından, ona birkaç on liretlik banknot bulup çıkartınca da, onu ödüllendirmek için, borcunu ödermiş gibi anasıyla biraz konuşmaya razı oldu.

Konuşma konusu Vivaldi Carlo idi, adam şimdi uyuyordu ve Nino, dirseğiyle onun perdesini işaret edip adını vermeden sözünü ediyordu. Alçak sesle annesine açıkladı ki, düşünmüş taşınmış, bu adamın belki de Bolognalı olmadığı sonucuna varmıştı: "Ben Bologna şivesini şıp diye anlarım. Bolognalı bir sevgilim vardı, konuşurken hep ş... ş... ş... derdi. Bunun şş... filan yaptığı yok..." Bu adam olsa olsa, Friulia bölgesinden olabilirdi... ya da Milanolu... yani Ninnuzzu'ya bakılırsa, evet, adamın Kuzeyli olduğu doğruydu. Ama Bolognalı olduğu, palavraydı. Anarşist olduğu da öyle, doğruydu. Gene de, anarşiden başka, gizlediği bir şeyi daha olduğu Nino'nun içine doğuyordu. Belki Carlo Vivaldi adı bile sahte bir addı: "Düşündüm de, sana bir şey söyleyeyim mi, anne... Bu herif, bana kalırsa, olsa olsa bir..." Burada Nino, neredeyse kendi çevirdiği gizli işleri anasına açacak gibi oldu. Ama sonra vazgeçti ve sadece Vivaldi Carlo'nun sözde gizli işler çevirmesi olasılığını ortaya atmayı yeğ buldu. Ve bu konuşmayı böylece yarıda bıraktı.

Ida da neredeyse, oğlunun kulağına, "Anarşistmiş baksana, deden gibi..." diye fısıldayacaktı, ama utandı, sustu. Bir akşam öncesinden beri, Vivaldi Carlo'nun anarşist olduğu ve bu yüzden de babasıyla aynı inanca sahip olduğu haberi duygularını hemen değiştirivermişti. Sonra da yemekte, onun başından geçenleri anlatışını dinlerken (uykudan yarı ölü haliyle bile) kendi kendine, gene babasının başından geçenleri anımsayarak, anarşistlerin, anlaşılan şu dünyada pek de sevgiyle karşılanmadığı sonucuna varmış bulunuyordu. Ayrıca adamın Kuzeyli şivesi ona, annesi Nora'yı hatırlatıyordu... Bunun sonucu olarak da, içgüdüsüyle odanın tüm sakinlerinden çok, Vivaldi Carlo'ya yakınlık duyuyordu, sanki bir dayanışma ve akrabalık bağı onu şu somurtkan, siyah saçlı delikanlıya bağlıyormuş gibi. Gene de, Nino'nun çekimser davranışı karşısında, onun

hakkında daha fazla bilgi edinmek için direnmedi.

Dışarıda şafak söküyordu ama koğuş, sımsıkı kapalı perdelerin ardında, gecenin karanlığında yüzmekteydi. Çepeçevre herkes, çalar saatin vaktinden önce çalması onları hiç ilgilendirmediğinden, uyumasını sürdürüyordu. Ancak İkinci Giuseppe'nin oralarda, çalar saatin ilk zırıltısıyla telaşlı bir kıpırtı sezilir olmuştu. Bir yedek mumun hayalet benzeri alevinin dans ettiği görülüyordu, (gerçekten şu saatte elektrik yoktu; mumlar gibi, genel aydınlanma ve ısınma gereksinmelerini giderecek araçlar da günden güne daha güç bulunur hal almıştı).

Dört, döndü geldi ve Nino kendi fenerini yerden alırken Ida mumun artanını yakıp harcamaktan kaçınarak yatağının üzerine oturuverdi. O anda Useppe, ağabeyinin kapıya yöneldiğini görünce, hemen şiltenin kıyısına gelip telaşla giyinmeye koyuldu.

Birkaç saniyede iki yolcunun uzaklaştığı dış kapıya ulaşmıştı. Hazırdı, pantolonunu, gömleğini giymiş, ayaklarına çarıklarını geçirmişti, su geçirmez yağmurluğu bile kolundaydı: Sanki kendisi de gidiyormuş gibi. Birkaç saniye daha öylece durup eşikten belki on metre kadar uzaklaşmış, düzlüğe doğru giden patikada yürüyen iki yolcuya baktı. Sonra bir şey demeden arkalarından koşmaya başladı.

Bu arada içeriden İkinci Giuseppe de pürtelaş, her zamanki gibi tepeden tırnağa giyinmiş, ceketini iliklemiş, şapkası başında, çıkageldi. İkisine doğru koşup yollarını keserek heyecanla bağırdı: "Bir dakika!! Kahve bile içmeden mi gidiyorsunuz?!"

Cennete layık, nefis bir yiyecek vaat eden biri gibi özür dileyerek, "Size kahve hazırlıyordum, HALİS kahve!" dedi. Gerçekten de o dönemde, halis kahve önerisi hiç de önemsenmeyecek bir şey değildi. Gene de ikisi, gözleriyle birbirlerine danıştıktan sonra, vakitleri olmadığını söylediler. Birlikte üsse dönmek üzere, önceden kararlaştırılmış bir yerde bir arkadaşları onları bekleyecekti. Ninnuzzu acele etmeleri gerektiğini ekledi, ama aklı da kalmamış değildi hani.

"Öyleyse ısrar etmiyorum. Ama seninle şimdi, hemen,

özel bir iş konuşmam gerek. Yarım dakikacık yeter: çok acele!" İkinci Giuseppe heyecanla Ninnuzzu'yu bir kenara çekti, gene de konuşurken hem ona, hem Dörtköşe'ye bakıyordu. İkisine birden el kol işaretleriyle, "Dinleyin yoldaşlar, lafı uzatmadan size söylemek istediğim şu: BENİM YERİM SİZİN YANINIZDIR! Zaten dün akşamdan beri düşünüyordum bunu, ama bu gece kararımı verdim! Burada ne işim var benim, ha? Kararım hemen savaşın tam ortasına dalmaktır! Sizinle gelmeyi öneriyorum, anladınız mı!!"

Alçak sesle ve telaşla olsa bile, çok ciddi konuşmuştu; bakışlarından, iki arkadaşın bu öneriyi alkışlarla kabul edeceğinden emin olduğu okunuyordu. Ama Nino bir şey söylemeden, apaçık "Senin partizanlıkla işin ne, ey moruk, kokuşmuş balık?" anlamına bir bakış fırlattı, bir yandan da yarı alaylı, Dört'e göz kırptı. Dört ise (söylenenleri işittiği halde, saygı göstermek için az beride duruyordu) kendi yönünden istifini bozmadı, konunun ciddiliği karşısında ağırbaşlı, anlayışlı, dikildi durdu.

"Siz görünüşe bakmayın! Ben, direnç yönünden tam bir boğayımdır! Artık kolum da yerine geldi, çalışıyor!" Böyle diyerek hemen bir atletizm gösterisinde bulunmak istedi İkinci Giuseppe ve temmuz bombardımanında kazaya uğramış sağ koluyla daireler çizmeye koyuldu. Nino'nun kuşkucu hali karşısında da sözlerini sürdürmek gereğini duydu: "Askerlikten de anlarım hani. Birinci Dünya Savaşı'na katıldım. Öyle heykel gibi dikilip durmadım hem de." Sonra büyük bir telaşla ekledi: "Bir kenarda birikmiş üç-beş kuruşum da var ayrıca, varımı yoğumu davaya adamaktan büyük onur duyacağım!!"

Bu son haber Nino'ya daha inandırıcı ve akla yakın gelmiş olmalı ki İkinci Giuseppe'yi daha bir alçakgönüllülükle süzdü (onayını almak için gözleriyle Dörtköşe'yi sorguya çektikten sonra), adamın sözünü kısa kesmek amacıyla hemen atıldı:

"Remo'yu tanır mısın acaba, hani şu, Equi Caddesi'nde lokantası olanı?"

İkinci Giuseppe, mutluluktan tirtir titreyerek karşılık verdi: "Ha! Yoldaşlardandır o da!"

"İyi ya işte, ona başvur, bizim adımıza. O sana tüm gerekenleri söyler, bilgi verir."

İkinci Giuseppe, sabırsızlığından ve sevinçten yerinde duramaz olmuştu, sözünü kesti: "Sağ ol arkadaş! Demek yakında, çok yakında görüşmek üzere!" Sonra vedalaşmak üzere zafer bayrağını dalgalandıran birinin el hareketiyle, sözlerini tamamladı: "Sadece var olmak amacımıza hizmet etmez. Harekete geçip yaşamak zamanı gelmiştir !!"

Sıkılı yumruğuyla selamladı. Dörtköşe de aynı yoldan aldı selamı, yüzünde derin bir sorumluluk ifadesi okunmaktaydı. Ama Ninnuzzu, dalgın ve aceleci, uzaklaşmak üzere arkasını dönmüştü bile. O zaman, nicedir koşarak yanına gelmiş, şimdi de kırmızı astarlı yağmurluğunu yerde sürüyerek, su içen kuşların yaptığı gibi, gözlerini ona doğru kaldıran Useppe'yi gördü.

"Hey Usè," dedi, "hadi hoşçakal!.. Sonra, göz kırparak ekledi: "Söyle bakayım, ne istersin benden, bir öpücük verecek misin?" Öpücük verildi ama Useppe, ağabeyinin uzaklaştığını görünce gene ardından koştu.

Şafak vakti hava karanlık ve rutubetliydi: İlk yağmur damlaları düştü. Ardından gelen Useppe'nin adım seslerini duyunca Ninnarieddu döndü.

"Gir içeri, yağmur başladı..." dedi ve iki adım ötesinde bir adım duralayarak eliyle veda etti. Useppe de, şaşkın, onun selamını almak için eli boş kalsın diye yağmurluğu yere bırakıvermişti. Ama yanına sarkıveren kolundan küçücük yumruğu, isteksiz, kırgın, belli belirsiz kapanıp açıldı.

İçeriden Ida'nın seslendiği duyuldu: "Useppeeee!" "Hey, Usè, ne duruyorsun orada? Ha? Görmüyor musun yağmur yağıyor?" O anda, onu yolun ortasında taş kesilmiş, dili tutulmuş görünce, Nino dayanamadı, hiç düşünmeden, son bir kez öpmek için birkaç adım geri döndü.

Şaka yollu soruyordu: "Ne yapıyorsun ha? Ne? Bizimle mi gelmek istiyorsun?"

Useppe hiç sesini çıkarmadan baktı ona. Evin içinden gene Ida'nın sesi duyuldu. Ansızın Ninnuzzu'nun kurşun renkli gökyüzüne kaldırdığı gözleri, güneşi görmüşçesine gülüverdi.

Kardeşinin üzerine eğilerek söze girişti: "Hey Usè, dinle beni. Bugün seni birlikte götüremeyiz: Gördün mü bak hava ne kötü?.."

"Useppeee!.."

"...Ama söyle bakayım bana," diyerek Nino sözünü sürdürdü, gizli bir iş çeviriyorlarmış gibi çevresine bir göz atıp kardeşinin kulağına fısıldadı, "annem hep dışarı çıkıyor değil mi? Sabahları, erkenden?"

"Ebet."

"Öyleyse kulak ver. Benim sözüme inanır mısın?"

"Ebet."

"Âlâ. Anneme bir şey söyleme, hiç kimseye söyleme. Sana şeref sözü veriyorum, bu günlerde hava açar açmaz bir sabah annem çıktıktan sonra bir arkadaşımın aracıyla gelip seni alırım. Partizanların üssünü göstermeye götürürüm seni. Sonra vakitlice, annem dönmeden gene buraya getiririz."

7

Bu son söyleşi üzerine, gün geçmedi ki Useppe uyanır uyanmaz, koşup havayı kollamasın ve sonra da, sabah boyu ikide birde kapıya çıkıp dışarı bir göz atmasın. Hatta kimi zaman dışarıda, basamakta uzun uzadıya oturup beklediği de oluyordu. Gene de, Nino sözünü tutuncaya dek günler, hem de güneşli günler geçti. Ve bu arada, o ekim ayı, koğuşta oturanlar için başka önemli olaylara da sahne oldu.

Her şeyden önce, İkinci Giuseppe, Partizan kampına gitti. Bir pazar sabahı (o ünlü şölen gecesinden sadece birkaç gün sonra), kentten sevinç içinde ve sabırsız döndüğü görüldü. Onu tanıdıklarından beri ilk kez, şapkası başında değildi. Koğuşu bir solukta geçti, oradakilere de, sözlerine de aldırış etmedi, dalgın ve telaşlı karşılıklar verdi. Ve iki dakika içinde, en gerekli eşyasını bir çıkın yaparak, herkesi selamladı, nasılsa sonradan gerekebilecek kimi öteberisini almak üzere gene geleceğini söyledi. Ama eğer bu arada,

olur da ölüp gidiverecek olursa, şimdiden, tanıkların önünde beyan ediyordu ki, ölümünden sonra koğuşta ele geçecek nesi var nesi yoksa, iki kanarya ile kedi dahil, tümünü de orada hazır bulunan Sinyora Ida Mancuso ile küçük oğluna miras bırakmaktaydı. Ve bu arada aklına gelmişken, iki kuşuna elinden geldiğince göz kulak olması için Caruli kıza da birkaç kuruş vermeyi unutmadı. Rossella'ya gelince; o dedi, artıklar ve farelerle pekâlâ başının çaresine bakabilir.

O sırada tam da Rossella ava çıkmıştı. Herhalde, gebeliğinin de yardımıyla olacak (son günlerine ulaşmıştı ama hâlâ kimse kuşkulanmıyor ve belli de olmuyordu), sonbaharla birlikte, sürekli, şiddetli bir açlık duyar olmuş ve hırsızlığa bile başlamıştı: O kadar ki, yiyecekleri pençelerinden korumak gerekiyordu. Carlo ne zaman çıkacak olsa o da başka kimseyle arkadaşlık edecek kadar alçalmayarak, kendi av derdine düşüyor, çıkıp dolaşıyordu. Böylelikle, efendisiyle vedalaşmak üzere orada bulunamadı, zaten onun da kedisini sorup soruşturduğu yoktu ya... Besbelli, bugün koştuğu o heyecanlı, son derece zevkli serüven karşısında, ailede olup bitenlerin İkinci Giuseppe'nin gözünde beş paralık önemi yoktu artık.

Gitmeden önce Ida'yı bir kenara çekti ve fısıldayarak, iki sır verdi ona. Bir: Oğlu Kupa Ası'na söyleyecek herhangi bir sözü olursa veya ondan haber almak isterse, eski tanıdığı meyhaneci Remo'ya hiç çekinmeden başvurabilirdi. Ve iki: Bugünden tezi yok, İkinci Giuseppe ve Cucchiarelli, Partizan olarak kendi seçtiği tek bir ad alıyordu: *Mosca*.[1] Bu iki sırdan (ihtiyar, Ida'ya tembih etti), ikincisini, hiç çekinmeden, ortak ve güvenilir dostlarına açabilirdi; ama birincisini yalnızca kendine saklamalıydı, tüm kızıl bayrakların özgürce dalgalanabileceği zafer gününe erişinceye değin. Bunları söyledikten sonra Partizan Mosca, Ida'ya bu siyasal sır ortaklığı nedeniyle bir göz kırptı, sonra dönüp koğuştan uçtu gitti.

Tam deyimiyle uçtu, evet. Gerçekten de İkinci Giusep-

[1] Mosca, İtalyanca'da hem Moskova, hem sinek anlamına gelir. (Ç.N.)

pe, bugün öylesine uçarı bir havadaydı ki, ölmesi olasılığından söz ederken bile tatile çıkmış öğrenci gibi, keyfine diyecek yoktu. Daha ilk günden, içinden ona hep *Deli* diyen Ida da bu görüşünün doğrulandığına tanık oluyordu. Ama adam çekip gidince gene de içini bir hüzün kapladı: Sanki bu, Deli ile son vedalaşmalarıydı da bir daha birbirlerini göremeyeceklerdi. Gün boyu, İkinci Giuseppe'nin yığılı eşyası arasında dertop edilmiş şilte gözüne iliştikçe, mirasçılığın sağlayacağı kişisel çıkarlara karşın, gene de yüreği burkuldu; o kadar ki, gözlerini hep o terk edilmiş köşeden kaçırmaya çalıştı.

Buna karşılık Rossella, akşam yemeğine doğru eve döndüğünde, efendisinin yokluğunun farkına bile varmamış göründü, oysa adam genellikle bu saatte, ocağıyla, salçalı midye veya fasulye konservesi kutularıyla uğraşır dururdu. Kedi, insanlarla karşılaşmaktan kaçınarak, somurtkan, başı önünde, kuyruğu dikilmiş, yarışa çıkmış bisikletçi gibi hemen Carlo Vivaldi'nin perdesine koştu; orada her zamanki gibi, saman çuvalının üzerine, onun yanı başına yerleşti, gebe karnı nedeniyle, rahat etmek için upuzun uzandı. Sonraki günlerde de, iyi kötü, gene de onu küçücükken sokaktan alıp bir ev ve bir ad vermiş olan o insanı andığını belirtir en ufak bir davranışta bulunmadı.

O hafta boyunca Partizan Mosca, önceden haber verdiği gibi ve Ida'nın acıklı önsezilerinin tersine, birkaç kez sökün etti. *Orada, yukarıda* işine yarayabilecek bir şey, sözgelimi bir battaniye veya öteberi almaya geliyor, bundan yararlanarak tuvalete kapanıp bir de yıkanıyordu, çünkü *yukarıda* yıkanacak su olmadığını ama buna karşılık bol bol Castelli şarabı bulunduğunu söylüyordu. Yoldan geçerken uğradığını da açıklıyordu, çünkü yoldaşlar arasındaki görevi, ulaklıkmış: "İleri karakoldan merkeze ve merkezden ileri karakola." Tüm kırışıklarından ve tüm gözeneklerinden sevinç fışkırıyordu ve kıvanç verici gizli haberler getiriyordu: Ninnuzzu ile Dörtköşe ve öteki arkadaşlar şaşırtıcı işler yapıyor, tarihe geçecek yiğitliklerden ve sağlıktan parıldıyorlarmış. Castellili kimi genç kızlar, onlara Kurtuluş günü geçit töreninde giymek üzere şimdiden şık

Partizan üniformaları dikmekteymişler: lacivert bir bere, üzerinde de bir kızıl yıldız. İngiliz pilotları, kırlardan geçerken uçaklarından onları selamlıyorlarmış ve bir gün bir gece Ninnuzzu ve takımının konuğu olan iki İngiliz tutsak, Roma'nın en geç mayıs sonunda (28 Ekim tarihi de söylenti olarak dolaşıyordu) kurtulacağını haber vermişler. Bu bilgileri aktardıktan sonra bizim ufak tefek ulak, elini kolunu sallayarak herkesi selamlıyor, sonra cin gibi hızla gözden kayboluyordu.

Artık İkinci Giuseppe bile (ki o bu konuda oldukça kuşkucu davranırdı) kurtuluşun pek yaklaştığını haber verdiğine göre, Binler, Müttefikler Roma'ya girer girmez Napoli yolunu tutmaya hazır olmak için, eşyalarını toplamaya başlamışlardı. Carlo Vivaldi'nin de aynı yoldan gitmesi kararlaştırılmıştı. Ama Carlo, şölen gecesi, içini döktükten sonra, gene içine kapanmış, kendi âlemine dönmüş, hatta öncekinden de daha yabani, daha kuşkucu bir hal almıştı, sanki o kısa süreli dışa açılışından utanç duyuyormuş gibiydi. Anlattıkları üzerine, Binler'in kadınları, laf arasında, çeşitli tahminlerine bir de Yahudi olması ihtimalini katmış bulunuyorlardı. Ama bu olasılık, koğuşta şu genç kaçakla kurulmuş bir tür suç ortaklığı yüzünden, son derece dikkatle ve pek alçak bir sesle dolanıyordu. Sanki böyle bir şey, fısıltı bile olsa, bulunduğu yeri haber verecek, o iğrenç Alman polislerini buraya çekecekmiş gibi korkuyorlardı.

Bir pazar, Caruli'nin ağabeyi Tore, kentteki bazı işlerinden döndüğünde, Ida'ya, "*Il Messaggero*" gazetesinde, okulların 8 Kasım'da açılacağı haberini gösterdi. Tore, Binler içinde en az cahil olanıydı ve gazeteler, özellikle de spor makaleleri üzerinde yorum yaparak kültürünü göstermekten pek hoşlanırdı. O pazar, öteki yorumları arasında, Roma'da dolanan bir söylentinin izine gariptir, "*Messaggero*" da rastlamamış olduğundan da söz etti. Oysa bu haberi, Bari Radyosu bile vermiş. Öyle deniyordu: Dün, cumartesi (16 Ekim) Roma'daki Yahudilerin hepsi şafak sökerken, ev ev Almanlar tarafından toplanıp kamyonlara bindirilerek bilinmedik bir yere gönderilmişmiş. Tüm Yahudilerinden

temizlenen, tek bir Yahudi kalmamacasına boşalan Getto'nun ise ancak iskeleti kalmışmış; ama öteki mahalleler ve semtlerde de, Roma'daki Yahudilerin hepsi, tek tek veya ailece, SS'ler tarafından taranıp inlerinden çıkartılmışlarmış; zaten SS'ler salt bu iş için, elinde kesin ve doğru bir liste bulunan özel bir bölük eşliğinde gelmişlermiş. Hepsini toplamışlar Yahudilerin, yalnız genç ve sağlıklı olanları değil, yaşlıları da, ağır hastaları bile, gebe kadınları, hatta kundaktaki çocukları da. Hepsini de fırınlarda diri diri yakmaya götürdükleri söyleniyordu ama Tore'ye bakılırsa bu, abartmaydı herhalde.

O sırada gramofon bir dans havası çalıyor, çocuklar da çevresinde hoplayıp zıplıyorlardı; öyle ki, bu haberin yorumları hayhuy içinde eridi gitti. Sonra da, gene aynı pazar günü, Yahudiler olayı, Binler tarafından, her gün doğrudan veya dolaylı yoldan, kentten edinilmiş veya Bari Radyosu, Londra Radyosu dinleyicisi olan tanıdıklardan aktarılmış haberler arasında, unutuldu gitti. Kısa da olsa, aldıkları yol sırasında bu haberler, genellikle koğuşa ya küçümsenmiş ya şişirilmiş ya da tümüyle değiştirilmiş olarak ulaşırdı. Ida da bu haberlere karşı kendini savunmayı öğrenmişti artık; halk masalları gibi, hepsini de önemsemezden geliyordu; ama bu, hayır, çünkü kendi kendine itiraf etmemiş bile olsa, böyle bir şeyi beklemekteydi. Bu haberi işittiği andan itibaren, korku, dikenden bir kırbaç gibi, bir an bile yakasını bırakmadı, o kadar ki, saçlarının tek tek dipleri ağrıyordu. Tore'ye soramadı, yeni şeyler öğrenmiş mi diye, zaten öğrenmiş olması imkânsızdı; *suçlular* (evet, içinden, kullandığı deyim buydu) listesinde yarım-kanların da bulunup bulunmadığını öğrenmek için kime başvuracağını da bilemiyordu. Yatakta, karanlık basınca, korkusu büsbütün arttı. Ve karartma saatinde o günlerde eskisinden çok dolaşmaya çıkan Carlo Vivaldi'nin döndüğünü duydu, neredeyse kalkıp ona sormak geldi içinden. Ama adamın öksürdüğünü işitti; bu öksürükte, korkunç, dehşet verici bir şeyler sezinler gibi oldu. Sahi, biri, (...yoksa Nino mu?) onun belki de Yahudi olduğunu fısıldamamış mıydı; ama bir başkası da (pek inanılacak şey değildi gerçi) Nazi-Faşist casus olması ihtimalini ortaya

atmıştı. Başkalarının olduğu gibi, onun da, *Yahudi* sözcüğünün ağzından çıktığını duyar duymaz, sırrını, alnına yazılmış gibi okuyuvermesinden çekiniyordu; belki de ertesi gün hemen gidip Gestapo'ya haber veriverirdi.

Soyunmadan yatmış, Useppe'yi de soymamıştı; gece Almanlar onu almaya gelecek olurlarsa, hazırlıksız yakalamasınlar diye, uyku ilacını bile içmemişti. Useppe'yi sımsıkı kollarında tutuyordu, dışarıdan askerlerin o başkalarınınkiyle karıştırılması olanaksız adım seslerini ve kapıya vurduklarını duyar duymaz, kucağında oğluyla damdan aşağıya atlayıp tarlalardan geçerek kaçmaya karar vermişti; ardına düşecek olurlarsa da, denize kadar koşacak, koşacak, kendini çocukla birlikte sulara bırakacaktı. Yıllardan beri içinde besleyegeldiği korkular, bu gecenin ani dehşetiyle birdenbire patlak vermiş, giderek büyüyen çılgınlık derecesinde, sonsuz bir hayal gücüne dönüşmüştü. Uyuyan Useppe'yi kucağına alıp yasağa filan aldırış etmeden, rasgele dışarı çıkmayı tasarlıyordu, nasılsa gece dolaşan hortlaklar, bir an gelir, görünmez oluvermezler miydi?.. Veya Castelli Dağları'na doğru koşmayı, Deli'yi bulmayı, Useppe ile kendisini, partizanların ininde saklaması için ona yalvarmayı tasarlıyordu... Ama içini en çok rahatlatan, Useppe ile birlikte Getto'ya gidip o, boş dairelerden birinde uyumak düşüncesi oluyordu. Eskiden olduğu gibi gene, birbiriyle çelişik korkuları, en sonunda, onu Yahudilere doğru çeken bir tür esrarlı kuyrukluyıldızın peşine düşürüyordu. O kuyrukluyıldız orada aşağıda, en dipte, yargılamayan, sadece acıyan kocaman gözlerle bakan hayvanların soluklarıyla ısınmış anaç bir ahırı vaat ediyordu ona. Almanların kamyonlarına yüklenmiş, tüm o zavallı Roma Yahudileri bile, bu gece kendileri de farkına varmadan ve hatta Almanlardan bile habersiz, göz kamaştırıcı bir aldatmacayla herkesin bilinçsiz belleksiz çocuklara dönüştüğü bir Doğu âlemine yol alan Kutsanmış Ruhlar olarak onu selamlıyorlardı...

"Esmer olduğuma bakmayın benim
güneşten kararmışım da ondan,

sevgilim bembeyaz, pespembedir
lüleleri altın gibidir.
İşte kapıya vuran sevdiğimin sesi:
Aç kapıyı, sevgili güvercinim.
Açmak için kalktım ama bulamadım onu
aradım ama bulamadım onu.
Kenti tarayan gece nöbetçilerine rastladım,
ruhumun sevdiğini gördünüz mü?
Bağıma bakmamıştım ben
o da evime getirdi
ve aşk bayraklarını açtı bana!
Onu sokaklarda, alanlarda aradım da bulamadım,
ona seslendim de karşılık alamadım.
Bu gündüz bu gece bitmeden
çabucak dön benim geyiğim benim sevgilim.
Ah benim ağabeyim olsaydın keşke
anamın memesini emmiş olsaydın!
O zaman dışarıda karşılaştığımızda seni
öpebilirdim,
kimse de beni kınayamazdı.
Ben onun vücudunda dinlendim
dudaklarının arasında dişlerinin arasında tat aldım,
gel benim ağabeyim bakalım üzümler olmuş mu!
Yalvarırım size, gönlümün sultanını bulursanız
sevda hastası olduğumu söyleyin ona..."

Bu dizeleri nereden öğrenmişti? Belki de okuldan, genç kızlığında? Ezberinde olduğunu hiç bilmiyordu, şimdi ise, uykuyla uyanıklık arasındaki o bulanık durumda, kendi genç kızlık sesi bu dizeleri, yapmacık ve acıklı, bitkin bir tonda okuyormuş gibi geliyordu.

Saat dörde doğru, içi geçti, uyuyakaldı. Geçen yaz, az çok değişerek, sık sık gördüğü düş gene göründü: Onu pelerininin altına almış babasını gördü. Bu kez pelerine sığınan yalnız kendi değildi. Useppe de vardı, çırılçıplak (gerçekte olduğundan da daha küçük) ve kocası Alfio, o da çıplaktı, eti butu yerindeydi. Kendisi de çıplaktı, ama şimdiki gibi kocamış, etleri sarkmıştı, gene de utanmıyordu.

Cosenza sokakları Napoli'nin, Roma'nın ve kim bilir hangi büyük kentlerin sokaklarına karışıyordu, düşünde her zaman olduğu gibi. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu, ama babasının başında geniş kenarlı kocaman bir şapka vardı ve Useppe, küçücük ayaklarıyla su birikintilerinde tepinerek eğleniyordu.

Düşünde ortalığı seller götürüyordu ama gerçekte uyandığında baktı ortalık günlük güneşlik. Ida telaşla kalktı, o pazartesi sabahı, Useppe'ye (giyim karnesi kuponlarıyla) bir çift yeni kundura almak vardı programında, çarıklar artık işe yaramaz hale gelmişti, üstelik kış da yaklaşıyordu. Useppe'yle ikisi, soyunmadan yattıkları için çabucak hazırlandılar. Ida'nın aklında giderek olağanüstü bir tasarı yerleşmekteydi, pabuçları, Getto'daki bildiği bir kunduracıdan alacaktı. Ama tam zamanında vazgeçti, çünkü Getto'nun boşaltıldığı, Salvatore'nin dediği gibi, iskeletinden başka hiçbir şeyi kalmadığı gelivermişti aklına. O zaman Tributina Caddesi'ndeki bir kunduracıyı düşündü (eskiden o civarda oturduğundan, gittiği bir dükkân), orada çok çok eskiden kalma küçük boy kunduralar arasında, daha ilkbaharda göz koyduğu, savaş öncesinin o halis deri pabuçlarından bulabileceğini umuyordu. Bu bahaneyle, hem de Remo'nun (Deli'nin imaları sonucu, gözünde, bir örgüt şefi haline gelmişti) meyhanesine uğrar, belki de ağzından suçlular, hayır, yarım-kanlılar konusunda bir şeyler alabilirdi...

Oldukça uzun bir yolu yürüdükten sonra, doğrudan Tiburtino'ya giden otobüsü de yarım saatten fazla beklediler. Buna karşılık, kundura konusunda işleri rast gitti, arayıp taradılar, bileğe kadar gelen bir çift potin bulabildiler (İda'nın göz koyduğu pabuçlar ne yazık ki hemen o günlerde satılmıştı), Useppe hiç böylesini giymemişti. Gerçekten de, halis deri gibi duruyordu, altı lastikti. Ve anneyi çok sevindiren bir yön de (böylesine olağandışı giyim eşyası alırken hep *büyüme* sorununu düşünürdü o), Useppe'nin ayağından hemen hemen iki numara daha büyüktü. Ama çocuğun asıl hoşuna giden, pabucun açık kahverengisine ters düşen, güzel, parlak kırmızı bağlarıydı. Gerçekten de dükkâncı, bunların *iki-renkli* potinler olduğunu söyledi.

Useppe hemen giymek istedi: İyi ki de giydi; çünkü dükkândan çıkar çıkmaz, istasyona doğru, çevrede bombardımanların bıraktığı feci izler gözler önüne seriliverdi; ne var ki o, yepyeni ayaklarına dalmış gitmiş, farkına bile varmadı.

Ida, meyhaneye uğramak niyetiyle ara sokaklara saptı ve Verano'nun upuzun duvarıyla Tiburtina Caddesi'nden, bir çift korkunç hortlaktan kaçarmışçasına uzak geçmeye çalıştı. Hemen hemen gözünü kırpmadan geçirdiği gecenin yorgunluğu bastırmaya başlıyordu. O bildik San Lorenzo Mahallesi'nden geçerken de, kısraklarla eşekleri yemliğe doğru çeken kör dürtünün etkisinde, budalaca adımlarını sıklaştırdı. Ama Useppe'nin avucunun içinde küçücük elinin bir direnişi, onu kendine getirdi, yavaşladı. Pişmanlık gibi bir uyanış, bir zamanlar evinin yolu olan şu yolda ilerleme cesaretini sildi götürdü. O zaman Remo'yu ziyaretten vazgeçerek geri döndü.

Gerçekte nereye sığınacağını bilemez olmuştu artık. Gece başlayan, o, Almanlar tarafından arandığı kuşkusu, sersemlemiş kafasında, saplantı derecesine varan bir kesinlik kazanıyor, Pietralata'daki koğuşa dönüş yollarını kesiyordu bir dev gibi. Gene de, Useppe'nin, henüz sert ve fazlasıyla geniş potinleri nedeniyle düzensiz olmakla birlikte güvenli, inanmış, otobüs durağına yönelen adımlarını izlemekteydi. Crociate Meydanı'nın oralarda, yanlarından, gittikleri yöne doğru deli gibi koşan orta yaşlı bir kadın geldi geçti. Ida tanıdı onu: Gettolu bir Yahudi'ydi, Sant'Angelo in Pescheria'nın arkasında küçük bir eskici dükkânı olan Settimio Di Segni diye birinin karısı. Son yıllarda Ida'nın, evden veya kişisel eşyasından ufak tefek bir şeyler satmak üzere birkaç kez dükkânına gitmişliği vardı; ara sıra da, kocasının yerine dükkâna bakan kadınla gevezelik etmişlerdi. Kimi günler, bu minicik ambarda, sayısız çocuklarından veya torunlarından birkaçına rastlamıştı Ida; hepsi bir arada, dükkânın üzerindeki iki odada otururlardı.

"Sinyora! Sinyora Di Segni!"

Ida, ardından adımlarını sıklaştırarak, neredeyse se-

vinçli, şaşkın bir sesle çağırdı onu. Ve kadın duymazlıktan gelince de, Useppe'yi kucağına aldığı gibi, ille de yetişmek hevesiyle, ardından koşmaya başladı. Hiçbir belirli niyeti yoktu ama, onu gözden yitirmekten çok korkuyor, gökteki ayın ıssız çöllerinde yakınlarından birine rastlayan, yolunu yitirmiş bir dünyalı gibi, bu buluşma umuduna var gücüyle sarılıyordu. Ama beriki ne dönüyor ne de onu duyduğunu belli ediyordu; Ida yanına vardığında, normal kişilerle her tür ilişkilerle kaçınan bir delinin düşmanca, hain bakışlarıyla şöyle bir göz atmakla yetindi.

Ida boyuna konuşuyordu: "Sinyora!.. Beni tanımadınız mı?! Ben..." Ama kadın ona artık kulak bile vermiyordu, hatta görmüyor, işitmiyor gibiydi, üstelik, bir an önce yanından uzaklaşmak için adımlarını daha da hızlandırmıştı. Terliyordu (şişman bir kadındı) ve kısa kesilmiş, kurşunimsi, sararmış saçları alnına yapışmıştı. Çelikten yapılmış "yurtseverlik"[1] alyansı olan sol eliyle küçük bir bozuk para çantasını sımsıkı kavramıştı. Başka eşyası yoktu.

Ida, soluk soluğa, paniğe kapılmış gibi, kucağındaki çocuk sallana sallana, yanında koşuyordu. Ansızın, pek yakını olan biriymiş gibi, kadına haddinden fazla yanaşarak çok alçak bir sesle, "Sinyora, ben de Yahudi'yim," deyiverdi.

Ama Sinyora Di Segni onu anlamışa benzemiyordu, dinlemedi de. O anda, ansızın büyük bir tehlike belirtisi algılamış gibi, yanından ayrıldı, karşıdaki demiryolu istasyonuna doğru, meydanı bir hayvan gibi koşarak geçmeye koyuldu.

İstasyon, bombardımanlardan sonra, kısa zamanda yeniden trafiğe açılmıştı; ama sarımtırak renkte, alçak, dört köşe cephesi, hâlâ bombaların dumanından kararmış, kavrulmuş bir görünümdeydi. İkinci derecede bir banliyö istasyonu olduğundan, hiçbir zaman kalabalık olmazdı, hele pazartesileri; ama bugün her zamankinden de ıssız gibiydi. Şu savaş günlerinde, hele Alman işgalinden sonra, çoğunlukla askerî birlikler indirilir bindirilirdi burada. Bugün ise

[1] Devletin para ihtiyacını karşılamak için halkın altın alyanslarını toplayıp yerine verdiği çelik yüzük. (Y.N.)

askerler de göze çarpmıyordu, sadece birkaç kentli, telaşsız dolanıyordu. Şu pazartesi sabahının ilerlemiş saatlerinde binanın terk edilmiş, iğreti bir görünüşü vardı.

Ama Useppe ona, gene de bir anıtı seyreder gibi bakıyordu, belki de trenlere bakıp eğlenmek üzere Ninnuzzu ile geldiği günleri belli belirsiz anımsıyordu da ondan. Susmuş, kendi sabırsızlığını unutarak suskun, meraklı gözlerle çevresine bakınıyordu: Gerçekten de, buralarda annesinin kucağında çıkın gibi sallanmak yerine, Pietralata'ya dönmeye can atıyordu; bir an önce Uli'ye ve oradakilere, bugünkü yeniliği, potinlerini göstermenin telaşı içindeydi.

Ida, bu arada, kucağındakini neredeyse unutmuş, sadece bir masal perisi gibi onu kendine çeken Sinyora Di Segni'yi gözden kaçırmama telaşına düşmüştü. Yolcu giriş kapısına yöneldiğini, sonra dokunulmazlara özgü o kocaman, öfkeli yalnızlığında, kimseden yardım beklemeyenlerin çaresizliğinde, geri döndüğünü gördü. Artık koşmadan kocaman, ortopedik tabanlı yazlık, eskimiş pabuçlarını telaşla sürüyerek, bu kez istasyon cephesinin bu yanından, dış duvarı boyunca gidip sola, ambara, yük taşıma kapısına yöneldi. Ida da meydanı geçerek aynı yöne saptı.

Kapı açıktı: Dışarıda nöbetçi filan yoktu, hemen kapının içindeki polis kulübesinden de kimse seslenmedi ona. İçeri girdikten belki on adım sonra, az öteden, o anda, nereden geldiği kesinlikle anlaşılmayan korkunç bir uğultudur duyulmaya başladı. İstasyonun bu bölgesi, şu anda, bomboş, kıpırtısız gibi görünüyordu. Ne tren geliş gidişi vardı ne yük trafiği; göze çarpan tek canlılık belirtisi sadece, ambarın duvarından bu yana, ana demiryoluna doğru, epey uzakta, görünüşte sakin, sıradan iki üç demiryolu görevlisinden ibaretti.

Raylara enlemesine girmiş furgonlara doğru, ses giderek yükselmeye başladı, şiddetini artırdı. Ida'nın inanmak istediği gibi, bu bölgede zaman zaman yankılanan, marşandiz vagonlarına yığılmış hayvanların çığlığı değildi bu. Ta aşağıdan geliyor gibi duyulan, insan kalabalığının sesiydi ve Ida, çevresinde kesişen manevra ve depoya çekme rayları üzerinde hiçbir kalabalık filan görmemekle birlikte, bu

sesin ardından gitti. Ona bir kilometre gibi gelen (aslında belki otuz adım kadar gitmişti) mesafede çölde yürümüşçesine sırılsıklam terledi; yol boyunca yedeğe çekilmiş bir lokomotifin yanı başında, bir kesekâğıdından öteberi yiyen tek başına bir makinistten başka kimseyi görmedi, adam da ona bir şey demedi. Belki oradaki birkaç nöbetçi de yemeğe gitmişlerdi. Öğleyi geçeli pek az olmuştu herhalde.

Sebebi gözle görülmeyen uğultu, giderek yaklaşıp büyüyordu, gene de her nasıl oluyorsa, bulaşıcı hastalıktan ötürü tecrit edilmiş bir yerden geliyormuşçasına, ulaşılmaz gibi duyuluyordu. Hem akıl hastanelerinden hem karantina yerlerinden hem de zindanlardan yükselen çığlıkları andırıyordu: Ama aynı makinenin içine atılmış kırık parçaları gibi, rasgele, karmakarışıktı. Ta dipte, yılan gibi kıvrılan ölü bir rayda, Ida'ya bitmez tükenmez uzunlukta görülen bir tren duruyordu. Uğultu, onun içinden gelmekteydi.

Belki yirmi kadar hayvan vagonu vardı, kimi ardına dek açık ve boş, kiminin de dış kapıları uzun demir çubuklarla sımsıkı kapanmış. Bu tür ulaşımın gerektirdiği biçimde, vagonlarda pencere filan yoktu, sadece en tepede, kafesli, küçücük bir hava deliği bulunuyordu. Bu kafes çubuklarından bazılarına yapışmış iki el veya dikilmiş bir çift göz görünüyordu. O anda treni bekleyen tek bir nöbetçi yoktu.

Sinyora di Segni oradaydı, o çorapsız, kısa ve sıska, hastalık derecesinde bembeyaz bacaklarıyla, mevsimlik pardösüsü biçimsiz gövdesinin ardından savrula savrula, üzeri açık platformda bir ileri bir geri koşuyordu. Perişan ve neredeyse yırtıcı bir sesle, tüm vagon dizisi boyunca avaz avaz haykırıyordu:

"Settimio! Settimio!.. Graziella!.. Manuele!.. Settimio!.. Settimio!.. Esterine!.. Manuele!.. Angelino!.."

Katarın içinden bazı sesler, duyuldu, onu *hemen* çekip gitmesi için uyaran bilinmedik sesler: Yoksa berikiler neredeyse döner, onu da yakalarlardı. Kadın karşılık olarak, tehdit dolu, vahşileşmiş bir haykırışla, "Hayıır! Hayır, bir yere gitmem!" diye bağırarak vagonları yumrukluyordu. "Benim ailem burada! Çağırın onları! Di Segni! Di Segni

ailesi!" "Settimioo!" diye ansızın bir çığlık kopardı, vagonlardan birine koşup kapıyı zorlamak gibi olmayacak bir girişimle, demir çubuğa yapıştı. Yukarıdan, kafesin arkasından, küçücük bir ihtiyar başı belirmişti. Arkadaki karanlıktan küçücük gözlerinin, sıskacık burnu ve demirlere yapışmış elleri üzerinde parıldadığı görülüyordu...

"Settimio!! Ya ötekiler?! Onlar da burada, yanındalar mı?"

"Çek git, Celeste," dedi ihtiyar, "sana söylüyorum, *hemen* uzaklaş buradan, yoksa berikiler neredeyse dönecekler..." Ida onun ağır, oturaklı sesini tanıdı. Bir zamanlar, eski eşya dolu mahzeninde, ona, sağlam ve akıllıca bir hesapla sözgelimi, "Bu, Sinyora, onarım parasına bile değmez..." veya, "Bunların topuna altı liret verebilirim..." diyen sesin ta kendisiydi. Ama bugün ruhsuz, yabancı geliyordu, tıpkı kimsenin ulaşamayacağı feci bir cennetten gelirmiş gibi.

Hâlâ yaz sıcağı gibi yakan güneşten kavrulmuş vagonların içi, hep o dinmek bilmeyen sesle uğulduyordu. Kargaşa arasında, çocuk viyaklamaları, azarlamalar, ilahi sesleri, anlamsız konuşmalar, annesini çağıran bunamış sesler; ayrıca, neredeyse resmî konuşmalar, hatta şakalaşmalar geliyordu. Ara sıra da tüm bunların üzerine, ilikleri donduran, kısır çığlıklar yükseliyordu; veya, "Su!" "Hava!" gibi olağan sözcükleri haykıran, hayvansal bir gerçeklikte sesler çıkıyordu aradan. Ta uçtaki vagonların birinden, tüm öteki sesleri bastırarak, genç bir kadın zaman zaman doğum sancılarına özgü o yürek paralayıcı, kasıntılı çığlıkları basıyordu.

Ida bu bulanık koroyu tanıyordu. Sinyora Di Segni' nin yırtıcı sesi de, yaşlı Di Segni'nin oturaklı sözleri de, vagonlardaki tüm bu acınacak seslerle birlikte, şaşırtıcı bir tatlılıkla, onu nicedir belleğinde canlanmamış, ama başka bir yoldan geri dönen bir anıya doğru sürüklemekteydi: Babasının Kalabriya ninnilerine veya bir gece öncesinin o adsız şiirine ya da güzelim güzelim diye kulağına fısıldayan öpücüklere doğru. Onu aşağıya, sonu gelmeyen tek bir ailenin kalabalık inine çeken dinlendirici bir ezgiydi bu.

"Sabahtan beri dolanıp durmaktayım..."

Parmaklıktaki o gözlüklü yüze doğru uzanan Sinyora Di Segni, telaşla, heyecanlı bir dedikodu yaparcasına, ama aynı zamanda olağan hemen hemen gündelik bir şeyler anlatıyordu; kocasına zamanını nasıl geçirdiğinin hesabını verirmiş gibi, gevezeliğe başlamıştı. Bu sabah saat on sularında, önceden kararlaştırdıkları gibi, satın aldığı iki şişe zeytinyağıyla Sabina Panayırı'ndan nasıl döndüğünü anlatıyordu. Gelince mahalleyi bomboş, kapıları ardına dek açık bulmuştu, evlerde kimsecikler yoktu, sokaklarda kimsecikler yoktu. Kimsecikler. Ve sormuş soruşturmuş, âri kahveciye, âri gazeteciye başvurmuştu. Oraya sormuştu, buraya sormuştu, "...oraya koştum, buraya koştum, ona gittim, buna gittim... Askerî Okul'dalar... Termini'deler... Tibburtina'dalar..."

"Git buradan Celeste."

"Bir yere gitmem! Ben de Yahudi'yim! Ben de bu trene binmek istiyorum!"

"Kaç, Celeste, Tanrı adına, uzaklaş berikiler dönmeden."

"Hayıır! Hayır! Settimio! Ya ötekiler nerede? Manuele? Graziella? Ya yumurcak?.. Niçin görünmüyorlar onlar?" Ansızın, deli gibi yeniden haykırmaya başladı: "Angelinoo.. Esterinaa! Manuele!! Graziella!!"

Vagonun içinde bir kargaşalık oldu. Nasıl ettiyse parmaklığa kadar tırmanmış, saçları dikilmiş bir baş, iki kara göz, ihtiyarın ardında belirdi...

"Esterinaa Esterinaa! Graziellaa! Açın kapıyı! Kimse yok mu burada? Ben Yahudi'yim! Yahudi'yim! Ben de gitmeliyim! Açınız! Faşistler! FAŞİSTLER! Açınız!" Suçlama veya alçaltma niyetiyle değil de, olağan bir sıfatmış gibi, *Sayın Jüri üyeleri* veya *Memur beyler*, der gibi, gerektiğinde resmî kişilere veya yetkililere hitap etmekte kullandığı sıfatları kullanır gibi, *Faşistler* diye haykırıyordu. Aynı zamanda, ille de kapıları kapatan kol demirlerini zorlama inadında diretiyordu.

"Uzaklaşın Sinyora! Burada durmayın! Sizin için daha iyi olur! Hemen çekip giderseniz!" İstasyon görevlilerin-

den, ambarın ötesinden, adamlar (hamallar veya memurlar) ona doğru, uzaktan, ellerini kollarını sallayarak telaşla sesleniyorlardı. Ama trene yaklaşmıyorlardı. Hatta bir ölü odasıymış veya vebalılar varmış gibi uzak durmaya çabalıyorlardı sanki.

Az geride, peronun ucunda kalan Ida'nın varlığı henüz kimseyi ilgilendirmiyordu; o da kendini neredeyse unutmuş gibiydi. Son derece halsiz düştüğünü hissediyordu; orada, açıkta, peronda, aşırı sıcak olmamakla birlikte, gene de kırk derece ateşi varmışçasına ter içinde kalmıştı. Gene de, vücudunun bu halsizliğine, onu şu kalabalıkta eriten, öteki terlere karışan, akla gelebilecek en son mutluluk gibi kendini kapıp koyveriyordu.

Kampanaların çaldığını işitti; kafasından, günlük alışverişini hemen koşup tamamlaması gerektiği düşüncesi geçiverdi; belki de dükkânlar kapanıyordu bile. Sonra derinden, uyumlu, yakınlarında bir yerde yankılanan vuruş sesleri duydu; onları harekete geçen makinenin solukları sandı, belki de tren kalkmaya hazırlanıyordu. Ama sonra aklına geldi ki bu vuruş sesleri, daha önce farkına varmamış olsa bile şu peronda dikildiğinden beri hep kulağındaydı; çok yakınından, vücudunun hemen yanı başından geliyordu. Gerçekten de, böylesine çarpan, Useppe'nin yüreğiydi.

Çocuk, sol yanı göğsüne dayanmış, koluna büzülmüş, sakin duruyordu; ama başını çevirmiş hep trene bakmaktaydı. Aslında, daha ilk andan beri bu duruşunu hiç bozmamıştı. Ida eğilip ona bakınca gördü ki çocuk, o kıpırtısız küçücük suratıyla, o yarı açık ağzıyla, anlatılmaz bir dehşet içinde ardına dek açılmış gözleriyle hep trene bakıyor.

Yavaşça, "Useppe..." diye seslendi.

Useppe, adını duyunca başını ona doğru çevirdi, ama gözlerindeki o sabit bakış değişmedi, anasıyla göz göze gelince bile ona bir şey sormadı. Bakışındaki o sonsuz dehşette, bir korku, daha doğrusu taş kesilmiş bir şaşkınlık okunuyordu; ama hiçbir açıklama istemeyen bir şaşkınlıktı bu.

"Gidelim buradan, Useppe! Gidelim buradan!"

Oradan çabucak uzaklaşmak üzere döndüğü sırada,

ardındaki ısrarlı haykırışlara bir erkeğin seslenişi karıştı: "Sinyora, durun! Beni dinleyin! Sinyora!" Ida döndü; kendisine sesleniliyordu. Küçük parmaklıklardan birinden, hastaya benzeyen, gözleri faltaşına dönmüş, zavallı, saçsız bir baş göründü, bir el uzanıp ona bir kâğıt attı.

Ida, kâğıdı almak üzere eğildiğinde, (içlerinden çok ağır bir koku gelen) vagonlar boyunca, kabuklar, çöpler arasında buna benzer, bükülmüş kâğıt parçaları gördü; ama durup onları toplayacak gücü bulamadı. Koşarak uzaklaşırken, bu yazılı kâğıt parçasını hiç bakmadan cebine koydu, tanımadığı adam ise, parmaklığın ardından hâlâ bağırıyor, ona teşekkürler ediyor, belirsiz tembihlerde bulunuyordu,

Topu topu, gara girdiğinden beri on dakika bile geçmemişti. Bu kez, kapıda nöbet tutan İtalyan polisler, hemen karşısına dikildiler, "Ne işiniz var sizin, burada? Uzaklaşın, çabuk, çabuk, gidin buradan!" diye, onu aynı zamanda hem azarlar, hem de bir tehlikeden kurtarmak istercesine, öfkeli bir telaşla acele ettirdiler.

Kucağında Useppe ile kapıdan çıkarken yoldan kahverengimsi bir yük kamyoneti geliyor, ardından, trendeki koronun hafif bir yankısıymış gibi, geçerken, boğuk bir gürültü bırakıyordu. Ama içeride kapalı olan yükü görünmüyordu. Görülen kişiler sadece SS üniforması giyinmiş, şoför yerindeki genç askerlerdi. Görünüşleri olağandı, bu istasyonda her zamanki et yükünü boşaltan belediye kamyonunun şoförlerini andırıyorlardı. Tertemiz, sağlıktan pespembe suratları, basit ve anlamsızdı.

Ida, alışverişini filan tümden unuttu gitti, bir an önce otobüs durağına erişmekten başka bir şey düşünmez oldu artık. Çuval perdesinin ardına bir an önce sığınma isteğinin, bu önüne geçilmez isteğin dürtüsüyle, yorgunluğunu unutmuş, çocuğu yere indirmemeyi yeğ bulmuştu. Onu kolunda, yakınında duymak, bir sığınağı, bir koruyucusu varmış gibi içini rahatlatıyor, avuntu veriyordu; ama tüm yol boyunca, çocuğun gözlerine bakacak yürekliliği bulamadı.

Otobüs durağında bekleyenler çoktu; tıklım tıklım

dolu arabanın içerisinde ayakta dengesini bulmak hiç de kolay olmuyordu. Boyunun kısalığı yüzünden tutunma kayışlarına erişemeyen Ida, böyle durumlarda her zaman olduğu gibi, Useppe fazla zıplayıp sarsılmasın diye, kalabalık arasında adeta bale figürleri yapıyordu. Baktı çocuğun başı sallanıyor, dikkatle omzuna yasladı. Useppe uyumuştu.

Koğuşta her şey her zamanki gibiydi. Gramofon, *Gagarella del Biffi-Scala*'yı çalıyor, Caruli'nin yengeleri, bir tencere yüzünden, ağza alınmaz küfürlerle dalaşıyorlardı; ama bu aile kavgası Useppe'nin uykusunu bozmadı. Ida hemen çocuğun yanı başına uzandı ve yumrukla bastırıyorlarmışçasına sımsıkı kapadı gözlerini. Sonra birden kasları belli belirsiz kıpırdamaya başladı ve dünyanın tüm gürültüleri, tüm sahneleri ansızın ondan uzaklaşıverdi.

Oralarda bulunan biri, Ida'yı bu kıpırtısızlığı ve sarılığıyla, belki de ölmüş sanabilirdi; ama belki de, gerçekte çok kısacık süren o küçük baygınlığının farkına varacak zaman bile bulamazdı. Bir an geçmeden gözkapakları gevşedi, aydınlanmış gözleri üzerinde, iki küçük, gevşek kanat gibi yeniden açıldı; ağzı ise düş gören bir çocuğunki gibi sakin, safça gülümsedi.

Hemen ardından, odanın sürekli şamatasının ötesinde, sessizlik dolu, derin bir uykuya daldı. Birkaç saat sonra uyandı. Neredeyse akşam olmuştu. Hemen yanı başında, yatakta Useppe'yi arıyordu ki, perdenin arkasından, kahkahalarının o kimseninkine benzemeyen çıngırtısını duydu. Useppe ondan önce uyanmış, orada yere oturmuş, kayıtsız gözlerini kırpıştırarak topluluğa, yani Üçüncü Peppe'ye, Impero'ya, Uli'ye falan yeni potinlerini göstermekteydi. Bunların arasında en az beğenmiş görünen Uli oldu, şu iki renkli *ölçüsüz* büyüklüğünün hemen farkına varmıştı; ama hiç vakit geçirmeden içlerine, bir bayan şapkasının fötründen (temmuzdaki İyiliksever Hanımların artığı) yaptığı iki iç tabanı yerleştirerek bu sakıncayı gidermeye koyuldu...

Ida günün geri kalan zamanını hemen hemen dalgın, uyur-uyanık bir durumda geçirdi. Gece, yatakta yanı başında küçük, keskin, yürek paralayıcı bir kaygılı yakınma işi-

tince sıçrayarak uyandı. Useppe'nin uykusunda mırıldandığını ve bir an sustuktan sonra titrek bir mırıltıyla yeniden inlemeye başladığını fark etti. O zaman çocuğa seslendi, hep yaptığı gibi, artık sonuna gelmiş o küçücük mum parçasını yakıp baktı; çocuk ağlıyor, küçücük elleriyle onu uzaklaştırmaya çabalıyor, avuntu filan dinlemiyordu. Büsbütün uyanmamış olarak, o anlaşılmaz mırıltılarını, içinde ancak *beygir* sözcüğüne karışmış *bebekler* ve *beyler* sözcüklerinin seçilebildiği o mırıltıyı hâlâ sürdürüyordu. Ida ona birkaç kez adıyla seslenerek düşünden uyandırmaya çalıştı; son olarak da, kırmızı bağcıklı yeni potinlerini gösterip, "Useppe bak! Bak ne var burada!" dedi. Sonunda çocuğun gözbebekleri, gözyaşları arasından aydınlandı. Bir gülücükle, "Benim onlar," diye doğruladı. Sonra ekledi: *"Popin!"* Ardından kısa bir iç çekişle, mutluluk içinde uykuya daldı.

Sabah, her zamanki gibi neşeliydi, bir önceki günün ve gecenin olaylarını unutmuştu bile; Ida da ona bir daha sözünü etmedi (ne ona ne başka kimseye). Trendeki Yahudi'nin istasyonda attığı mesaj hâlâ mantosunun cebindeydi; bir köşeye çekilerek gün ışığında inceledi. Kareli bir kâğıt parçasıydı, buruş buruş olmuş, tere batmıştı. Kurşunkalemle, titrek, iri ve çarpık bir yazıyla yazılmıştı:

Efrati Pacificho'yu görürseniz söyleyin hepimiz iyiyiz selamlar Irma Reggina Romolo ve ötekiler Almanya'ya gidiyoruz ailecek iyiyiz o *hesaptan Lazarino'ya yüz yirmi daha versin borç çünkü.*

Hepsi bu kadardı. Ne imza vardı ne adres. (İhtiyat olarak mı yoksa vakit bulunamadığından mı konmamıştı? Ya da sadece bilgisizlikten mi?) *Efrati* Getto'da en çok rastlanan soyadlarındandı. Zaten söylenenlere bakılırsa orada kimsecikler kalmamıştı ya. Gene de Ida, mesajı, gönderileni aramak gibi bir niyeti olmamakla birlikte, çantasının bir gözüne koydu...

Yahudilerden de akıbetlerinden de koca odada hiç söz edilmez olmuştu artık. Hemen hemen her gün, eve uğraya-

cak olursa, Salvatore, "*Messaggero*"dan kekeleyerek yeni haberler okuyordu. Kentte bir Faşist öldürülmüştü ve Açık Şehir (Roma ağustostan beri böyle ilan edilmişti) polis kuvvetlerinin bir bildirisi, ciddi tedbirler alınacağı tehdidini savuruyordu. Alman motorlu araçlarına zarar veren o ünlü dörtköşeli çivilerden bile söz ediliyor ve Almanların nalburları, oto onarımcılarını filan nasıl tutukladıkları anlatılıyordu. Faşist Eylem Bölükleri yeniden kuruluyormuş falan filan. Gene de gazeteye yazılmamakla birlikte, kesin bir söylenti olarak dolaşan asıl önemli haber, Partizan Mosca'nın önceden verdiği haberdi, yani 28 Ekim günü, Faşizm'in yıldönümünde, Müttefik birliklerin Roma'ya girecekleri haberi.

Bu arada Roma Nazi-Faşistleri, *çevre semtlerde* ve Pietralata'da eylemlerini sürdüren kimi Partizanları kaygılandırmaya başlamıştı. Meyhanenin uzaktan verdiği işaretler giderek sıklaşıyor, Caruli'nin veya pencerede nöbet tutan Binler'den bir başkasının, "*Feneri yakın!*" ya da "*Altımı kirlettim!*" uyarıları daha çoğalıyordu. Odadaki delikanlılar bu günlerde, ihtiyat tedbiri olarak, evde bulunmamayı yeğliyorlardı. Carlo da çok zaman dışarıda kalıyor, kim bilir nerelerde geziniyor, gene de her akşam sokağa çıkma yasağı başlamadan dönüyordu; hiç kuşkusuz gidip sığınacak başka yeri olmadığından. Gene hep o saatte Rossella da hiç şaşmadan ondan az önce koğuşta boy gösteriyor, o özel miyavlamasıyla perdenin arkasında onu karşılamaya hazır bekliyordu.

22 Ekim'de Almanlarla halk arsında Tiburtino Kalesinde gerçek bir savaş oldu. Eylülden beri mahallenin aç halkı birkaç kez Kale'ye saldırmış, yalnız yiyecek ve ilaç değil, silahtı, cephaneydi ne bulduysa alıp götürmüştü. Orada yukarıda kıskaca alınan birkaç İtalyan askeri de buna ses çıkarmamışlardı. Ama bu kez Alman nöbetçileri vardı ve kumandanlarına alarm vermişlerdi. Tam savaş donanımında bir SS taburu hemen kargaşalığın çıktığı bölgeye gönderilmişti; bu kaygı verici haber, semtin sınırlarına, kentin en uzak mahallelerine kadar daha önceden ulaşmıştı.

Bu arada Dinda Nine, çevreden salata yapmak üzere ot toplamak için çıkmış bulunuyordu. Telaşla dönerken, kim bilir nereden derlediği soluk kesici bir haberi getirdi, Alman Ordusu anayollardan gelmekte olan Amerikan Ordusu'na karşı çıkıyormuş; ölüm-kalım savaşı, birkaç dakikaya kalmayacak, tam şuracıkta, çevre kırlarda, koğuşun hemen önünde başlayacakmış!

Az sonra duyulan silah sesleri üzerine, odada bulunan ve gafil avlananlar, Dinda Nine'ye inanmalı mı, inanmamalı mı, kestiremediler. Biraz umut ama pek çok korkuyla, kadınlar siperdeymiş gibi köşelere çekilirlerken Birinci Giuseppe Dede de, gut hastalığına yakalanmış yaşlı bir general gibi, ağır ve ciddi hareketlerle pencerelere kum torbalarını dizmekle uğraşıyordu. Carulina'ya, kendisine emanet edilmiş olan kanaryaların kafesini bir paçavrayla örtmesi söylendi. Bütün bu telaş, oradaki yumurcak sürüsünü adeta sarhoş etti, kadınların korkusuyla eğlenerek yiğitlik gösterisine çıktılar. Hepsinin en keyiflisi de her zamanki gibi, Useppe'ydi; sıra yığınının ta tepesine zıplıyor, koşuyor, oraya buraya gidiyor, kendini yerlere atıyor, "Pim! Pum! Pam!" diye avaz avaz bağırıyordu. Ida ona her ne kadar evde eski çarıkları giyip yeni potinlerini de sokağa çıkarken giymek üzere saklamasını öğütlemişse de, çocuk buna kulak asmamıştı; böylelikle, koca odada durmadan oraya buraya koşuşan adımları şimdi yeni, özgün bir sesten ayırt edilebiliyordu: Potinlerin aşırı büyüklüğünden ve kocaman kauçuk tabanlarından ileri gelen plof plof sesiydi bu.

Silah atışları uzun sürmedi, az sonra Almanlar odayı ziyaret ettiler. Sözde o *civarda üslenmiş* ve Kale'deki çatışmadan sonra ellerinden kaçan birkaç çetecinin gizlendiği yeri arıyorlarmış. Görkemli donanımlarından (burunlarına dek inmiş kocaman miğferleri ve ellerinde ateşe hazır tuttukları makineli tüfekleri vardı) şaşkına dönen ve tüm bu olanlardan, şamata dışında hiçbir şey anlamamış olan Useppe, yüksek sesle, bunlar *amemikanlar* mı diye sordu. Neyse ki, adamlar, bunun Useppe'nin dilinde *Amerikalılar* anlamına geldiğini bilemediler; zaten Carulina da hemen Useppe'ye susmasını işaret etmişti.

Odadakilerin tümünü dışarıya çıkartıp içerisini dama varıncaya dek, tuvaletin içine kadar, kıyı bucak aradılar. Neyse ki bugün tuvalette depo edilmiş et yoktu ve Mercedes Abla'nın battaniyesinin altını ise arama zahmetine katlanmadılar, aynı battaniyenin altından az önce iriyarı, romatizmalı bayanın çıktığını görmüşlerdi nasılsa, içleri rahattı. Gene bir talih eseri, o saatte koğuşun eli ayağı tutan erkeklerinin tümü de dışarıdaydı. Böylelikle, anlaşılmaz, Almanca uyarılar haykırdıktan sonra, çekip gittiler. Bir daha da görünmediler.

Birkaç gün sonra Pietralata'da şu bildiri İtalyanca ve Almanca olarak duvarlara yapıştırıldı:

22 Ekim 1943 günü bir Komünist çetesine mensup İtalyan siviller Alman askerlerine ateş açmışlardı. Bu kişiler kısa bir çarpışma sonucu tutuklandılar.

Askeri mahkeme, bu çetenin 10 üyesini, Alman silahlı kuvvetlerine silahlı saldırıda bulunma suçuyla ölüme mahkum etmiştir.

Hüküm infaz edilmiştir.

Hüküm, daha çatışmanın hemen ertesi günü, Pietralata yakınlarında bir arsada infaz edilmiş, cesetler de hemen oracıkta bir çukura gömülmüştü. Ama sonradan çukur açıldığında, içinden on değil on bir ceset çıkmıştı. On birincisi, tesadüfen oradan geçmekte olan ve orada bulunduğu için ötekilerle birlikte kurşuna dizilen suçsuz bir bisikletliye aitti.

8

Hava sık sık değişiyordu, hatta birkaç sabah güneş bile çıktı; ama Nino hâlâ Useppe'ye verdiği sözü tutmuyordu. Useppe bu sözü hatırlıyor muydu hatırlamıyor muydu, bilinmez. Sık sık bir şey bekliyormuş gibi, eşiğe oturup ıssız yola bakıyordu; ama belki de aklında, aradan zaman geçti-

ğinden (on beş gün kadar geçmişti) Nino'nun verdiği söz, sabahlarla ve güneşle karışıyordu belirsiz bir serap gibi. Bu arada, daha bu serap gerçekleşmeden, kader baş döndürücü bir hızla odadakilerin sayısını azaltmaya başlamıştı.

25 Ekim sıralarında hemen öğleden sonra, bir keşiş kapıyı çaldı. O sırada sadece Uli, çocuklar, Mercedes Abla'yla nineler odadaydı, Dedeler meyhaneye gitmiş, Ida perdesinin arkasında, yengeler de astıkları çamaşırı çarçabuk toplamak üzere binanın küçük terasına çıkmış bulunuyorlardı.

Yağmur yağmaya başlamıştı. Papaz, kukuletasını başına geçirmişti; üzerinde, din adamlarında görülen o sakıngan, işi başından aşkın hal vardı. Geleneksel *Barış ve İyilik* (*Pace e bene)* cümlesiyle selam verdikten sonra Vivaldi Carlo'yu sordu. Gezmeye çıktığını öğrenince, beklemek üzere sandığın üstüne oturdu, çevresini sarmış çocuklar, film seyreder gibi aptal aptal bakıyorlardı. Birkaç dakika bekledikten sonra kalktı, işi varmış, hemen savuşması gerekiyormuş. Küçük parmağının bir hareketiyle Carulina'yı (hepsinin içinde, en güvenilir ve ağzı sıkı onu görmüş olmalıydı) çağırdı, bir kenara çekip alçak sesle dedi ki: Hemen, hemen ve özel olarak Bay Vivaldi Carlo'ya, en kısa zamanda *bildiği yere* gelmesini söylesin, çok önemli haberler var. Sonra gene *Barış ve İyilik* dedi, çıktı gitti.

Tam o sırada gelen yengeler, papazın gidişini gördüler; ama Carulina, yengelerinin kendisini sıkıştırmalarına yiğitçe göğüs gererek, üzerine aldığı elçilik görevini açıklamak istemedi. Bu sessizlik ona, boyun damarlarını şişirecek kadar büyük bir çabaya mal oldu; ama talihi varmış ki böylesine bir çabayı fazla sürdürmek zorunda kalmadı. Papazın gidişinden daha bir çeyrek bile geçmeden, Carlo Vivaldi, belki de bir önsezinin uyarısıyla, vaktinden önce odaya döndü. Caruli hemen koşup karşıladı, tiz bir sesle bağırdı: "Buraya bir Kapüsen keşiş geldi, sizi istedi..." Adam bunları duyunca gözle görülür biçimde ürperdi. Suratı ve saçları yağmurdan sırılsıklam, o anda fırtınaya yakalanmış zavallı bir kırlangıca benziyordu. Tek söz söylemeden arkasını döndü ve koşarak çıktı gitti.

O yokken, ardından, ninelerle Carulina'nın yengeleri tarafından çeşitli olasılıklar ortaya atıldı. O dönemde her polis romanının konusu olurluluk taşıyordu. Sözgelimi, yüksek memurların ya da tanınmış siyasal eylemcilerin işgalci düşman kuvvetlerini şaşırtmak için gerçekten çeşitli kılıklara büründüklerine rastlanıyordu. Kadınlar, öteki olasılıklar arasında, papazın belki de sahte papaz olduğunu, giderek kılık değiştirmiş bir anarşist veya yüksek çevrelerden bir general olma olasılığını da göz önüne aldılar.

Oysa, gerçekte zavallı, sıradan bir papazdı gelen, Carlo'nun kendinden küçük bir yeğeninin halen gizlenmekte olduğu, Roma manastırlarından birinden gönderilmiş bir haberciydi. O kibirli düşünceleri nedeniyle bir manastıra sığınmak, Carlo'ya tiksinti veriyordu. Belirli bir konutu olmaksızın yaşamayı yeğ tutuyor; böylelikle de Kuzey'den mektup ve haberler ona bu yeğeni aracılığıyla ulaştırılabiliyordu. Bugün onu bekleyen haber ise en acıklısıydı. Ama gerçek ancak daha sonra öğrenildi.

Bu arada, sokağa çıkma yasağı başladığı halde Vivaldi ortalıkta görünmedi. Oda halkı, esrarlı papazın ziyaretinden sonra bir daha görünmemek üzere kayıplara karıştığı sonucuna vardı. Onların gözünde Carlo Vivaldi hâlâ ne idüğü belirsiz, garip bir serüven düşkünüydü: Sakın yabancı devletlere bağlı bir ajan olmasın? Ya da Vatikan'a? Currado ile Impero'nun anası uluorta, Majeste İmparator Kral'ın maiyetinden, adını gizleyen bir soylu olabileceğini, bu saatte belki de Papa'nın tahsis ettiği özel bir uçakla Brindisi veya Bari'ye uçmakta olduğunu öne sürdü...

Oysa Carlo Vivaldi orada, yakınlardaydı, belki de o mahalledeydi ya da kentin başka bir belirsiz mahallesinde, karartmanın karanlığına boğulmuş, nöbetçi devriyelerin kol gezdiği yağmurlu sokaklarda başıboş dolanıyordu. Öğleden sonra yeğeni o *gizli ve acil* haberi ulaştırdığından, gecenin ilerlemiş saatlerine kadar yönünü seçmeden, nerede olduğunu bilemeden, sokağa çıkma yasağına filan boş vererek koşturmaktan öte bir şey yapmamıştı. Bu amaçsız gezintinin tehlikelerinden nasıl sıyrılabildi bilinmez: Belki de kimi zaman umutsuzları kuşatan o aşılmaz umursamaz-

lık ve kendinden geçmişlik perdesiyle korundu. Belki birkaç kez, o gece devriyeye çıkmış silahlı nöbetçiler onunla karşılaşmışlardır da gölgesinden korktukları için "Kim var orada?" sorusunu yutmuş, yollarını değiştirmişlerdir.

Kendi bile, bu sayısız kilometrelerce yürüyüşün ve sayılmamış saatler (belki de dokuz on saat) süren gezinin onu nerelere götürdüğünü asla söyleyemezdi. Belki tüm kenti bir uçtan öbür uca geçmişti ya da hep aynı yerde bir ileri bir geri dolanıp durmuştu. Gecenin bir saatinde, sığınabileceği tek konuta, Pietralata'ya, paçavra perdenin ardına sinmek üzere döndü geldi. Herkes uyuyordu, dönüşünü tek duyan, böyle gecelerde yatıştırıcı ilaçlarla bile bir türlü uykusu tutmayan ve en ufak bir pıtırtıda silkinerek uyuyan Ida oldu. Önce yoldan ayak sesini duydu; ardından kapıda onu karşılayan Rossella'nın uzun uzun miyavlamasını işitti. Sonra da, gecenin geri kalan bölümünde, yumruğunu duvara vuruyormuş gibi boğuk boğuk, durmadan öksürdüğünü duyar gibi oldu.

Gerçekten de sabahleyin, parmaklarının tüm boğumları sıyrılmış, kan içindeydi; ama koca odada kimsenin gözüne çarpmadı bu durum. Saat sekize doğru, İkinci Giuseppe, kaçamaklarından birini yaparak koğuşa çıkageldi. Her zamanki gibi keyifle girdi içeri ve bugün de, çok iyi haberler getirdi: Kupa Ası çok iyiydi, Dörtköşe de öyle, o yiğit çetenin tüm yoldaşları da öyle... Bir hafta önce, Almanlar tarafından, Partizanlar iyice taranmış, kayıp da verilmişti gerçi; ama *Özgürlük*'ten (çetenin kod adı) olan Partizanlar bu alçaklara yakayı kaptırmayacak kadar yiğittiler... Gelecek üzerine tahminlere gelince, hiç kuşkusuz savaşın bitmesi çok yakındı. Gerçi artık Müttefiklerin 28 Ekim'de Roma'ya girmesi söz konusu edilemezdi... "Tabii, bu çok yerinde bir numara olurdu, ben de buradakilere bir güzel şölen çekerdim!.." Ama gene de, Noel'den önce mutlaka geleceklerini söyleyerek sözlerini tamamladı İkinci Giuseppe.

Böylesine parlak haberlerden sonra, neşeli adamcağız, birkaç dakika daha kendine ait eşya yığınını karıştırdı durdu; sonra da sağı solu selamlaya selamlaya kapıya yöneldi.

O sırada paçavra perde hışımla açıldı ve Carlo perdeyi delercesine bir telaşla, kahkaha atarak göründü. "Ben de seninle geliyorum!.." Sonra hemen düzeltti: "Sizinkilerle geliyorum!" Çantasını yani tüm varını yoğunu boynuna asmıştı bile. Yarı açık kapıdan çapraz giren ışıkta, uykusuzluktan kararmış göz çukurlarına gömülü bakışları, her zamankinden kara görünüyordu. Havada feci bir yankı bırakan kahkahasından sonra, ara sıra yüz ifadesine basıveren o belirsiz, yozlaşmış görünüm şimdi onu apaçık değiştirmekte, çarpık bir maske takmışa benzetmekteydi. Gene de tüm bunlar yüzünden, vücut kaslarından bir tür sınırsız, atletik neşe yayılmaktaydı. Bir an için şaşkınlıktan donakalan İkinci Giuseppe yüzünü kırış kırış ediveren bir kıvançla güldü, suratı aydınlandı: "Eh! Çoktandır vakti gelmişti!" diye bağırdı ve başka bir şey eklemedi. Onunla birlikte çıkarken Carlo Vivaldi, arkasına eliyle yarı alaycı bir veda işareti yaptı, sanki bu koğuşun da, tüm içindekilerle birlikte, artık onun için ölü geçmişin köpüklerinde kaynayıp gittiğini belirtmek istiyordu. O soytarı gözleriyle kendisini izleyen Rossella'yla bile vedalaşmayı akıl edemedi.

Bulutlar dağılmıştı; ama esmeye başlayan serin rüzgârda hâlâ ilkbaharı andıran yağmurların izi vardı. İkinci Giuseppe artık o ünlü şapkasını giymez olmuştu, ama şemsiyeyle korunuyordu. Geride kalanlar arkasından bu şemsiyeye güldüler (gerçekten de şemsiyeli bir çeteci, oldukça garip bir görünümdü doğrusu). Böylece ikisi çamurlu düzlüğün ötesine doğru yan yana uzaklaştılar: şemsiyenin altında çevik adımlarla yürüyen ihtiyarla, kimi zenci gençlerinin yürüyüşünü andıran sarsak ve azıcık da derbeder yürüyüşüyle onun önünden giden delikanlı.

Onlar çıkarken Rossella da kapıya koşmuştu. Şimdi ise, eşiğin basamağı yanında, dört ayağı üzerinde dimdik durmuş, telaşlı ürkek bir ifadeyle kafasını onlara doğru uzatmış, arkalarından bakıyordu, sanki şu anda alınyazısını sezmiş gibiydi. Gene de bunu izleyen saatlerde Carlo'yu aramadan edemedi; bununla birlikte, her nasılsa daha ilk andan onu bir daha hiç göremeyeceğini biliyor olmalıydı. Şu boşuna araştırmasında suçüstü yakalanmamaya çabalı-

yor, perdenin çevresinde çapraz, kaçamak bir yürüyüşle dolanıp duruyor, biri yakından geçecek olursa hemen tehlike haberi almış gibi tabanları yağlayıp kaçıyordu. Sonra gitti, sıra yığınının altına sığındı, günün geri kalan saatlerini orada, iki masa arasına, hiç kimsenin erişemeyeceği bir köşeye yamyassı sıkışmış, kuşkulu gözbebeklerini odadaki kaynaşmaya dikerek, öylece geçirdi.

Akşamüzeri, herkes onu tümüyle unutmuşken, ansızın garip, kaygılı bir miyavlama kopardı ve yığının altından çıkarak, o işitilmemiş, imdat, imdat diye yakaran inil-tisiyle dolanmaya başladı. O güne dek hiç bilmediği, korkunç bir gücün dürtüsündeydi artık. Sonra gitti, perdenin arkasındaki saman şilteye attı kendini, çok geçmeden de, dünyaya bir yavru getirdi.

Kimse beklemiyordu bunu, çünkü gebeliğinin kimse farkına varmamıştı. Gerçekten de tek ve cılız bir erkek yavru doğurdu, öylesine küçücüktü ki, kedi yavrusundan çok, sıçan yavrusunu andırıyordu. Tecrübesiz ve yaşça henüz küçük olmakla birlikte, anası tıpkı bilgili ana kediler gibi hemen sabırsız dişleriyle onu kuşatan çeperi yırttı çıkardı. Sonra da onu tüm ana kediler gibi telaşlı telaşlı yalamaya koyuldu, yavru, ilk miyavlamasını çıkartıncaya dek. Bu, öylesine zayıf bir sesti ki, sivrisinek vızıltısını andırıyordu. O zaman, belki de emzirebileceğine güvenerek yavrunun üzerine uzandı. Ama ihtimal, sürekli açlığından, yaşı da henüz olgunlaşmamış olduğundan, memeleri kupkuruydu. Ansızın, yavrusundan ayrılıverdi, ona düşünceli gözlerle, kaygıyla baktı. Gitti az ötede kendi kendine uzandı, orada o bilgiç gözleri hüzün dolu, o küçücük, yapayalnız miyavlamaya artık hiç kulak asmadan bir süre daha tembel tembel kaldı. Sonra ansızın kulak kabarttı, Caruli'nin eve dönen ağabeylerinin sesini almıştı; kapının açıldığını duyar duymaz, yavruya son bir kayıtsız bakış fırlattıktan sonra, hemen kendini dışarı atıverdi.

Ne o akşam ne ertesi gün, bir daha görünmedi, yavru kedi ise samanların ortasında can çekişiyordu, anasından aldığı kırmızımtırak rengiyle samanın üzerinde zorlukla ayırt edilebiliyordu. Kısa bir süre için koğuştaki şamatanın

her kesilişinde, hemen hemen aralıksız sürdürdüğü o cılız miyavlaması işitiliyordu. Bu ipincecik sesin (dünyaya verdiği –denebilir ki– tek yaşam işareti) böylesine bir dirençle sürüp gitmesi garip geliyordu: Sanki bu göze bile görünmeyecek derecede ufacık ve daha başlangıçtan akıbeti belli olmuş hayvancığın içinde sonsuz bir yaşama iradesi varmış gibi. Useppe'nin bu terk edilmiş kedi yavrusunu o yetim iniltisiyle bırakmaya bir türlü gönlü razı olmuyordu; oraya yere çömeliyor, yavruya dokunmaya cesaret edemeden, en ufacık davranışlarını bile kaygılı gözleriyle izliyordu. Belki yüz kez kapının önüne çıkıyor, umutsuzca sesleniyordu: "Osella! Osellaa!" Ama Rossella karşılık vermiyordu; belki de artık, kim bilir nerelerde gezinirken dünyaya bir yavru getirdiğini bile unutmuş gitmişti. Bu arada giderek, perdenin arkasındaki miyavlama daha çekingen hal aldı ve sonunda sustu, az sonra da bir göz atmaya gelen Carulina'nın yengesi, kedi yavrusunu kuyruğundan tutup aldı, hayırsız anasına lanetler yağdırarak gitti tuvalete attı.

Useppe o sırada, Binler'in köşesinde arkadaşlarıyla şamataya dalmıştı. Perdenin ardındaki kedi yavrusuna bakmaya döndüğünde onu göremeyince bir şey sormadı. Orada, perdenin arkasında, o küçücük, Rossella'nın kanına bulanmış saman yığınına kocaman, ciddi gözlerini dikmiş, sustu kaldı. Ne Ida'yla konuştu bu konuyu ne de bir başkasıyla. Bir dakika sonra, dikkati önemsiz bir şeye çekildi, yeniden oyuna daldı.

Rossella üç gün eve dönmedi; sonra, üçüncü gün öğleden sonra, belki de salt açlığın etkisiyle, koca odada boy gösterdi: Kadınlar bağırıştılar: "Seni pis, hain, lanet olası yaratık, yavrunu şu dünyada yapayalnız ölüme terk ettikten sonra ne yüzle çıkıp geliyorsun, utanmıyor musun?" Kedi koşarak, somurtkan, kimseye bakmadan girdi içeri. Kim bilir şu günlerde başından ne serüvenler geçmişti. Tüyleri bir ihtiyar kedininki gibi, sararmış, kirlenmiş, yapış yapış olmuştu; öylesine sıskalaşmıştı ki, artık gebe de olmadığından, böğürlerinin yerini iki çukur almıştı. Kuyruğu bir sicime dönüşmüştü; suratı da, kocaman kulakları, iri iri açılmış gözleri ve dişlerini gösteren yarı açık ağzıyla sivri

kenarlı bir üçgen haline gelmişti. Eskisinden de daha ufalmıştı sanki. Suratının ifadesi, ömür boyu nefretten başka bir şey bilmediklerinden, yaşlandıkça tüm öteki canlılardan sakınmaktan başka bir şey yapmayan çirkin, hain yankesicileri andırıyordu. Önce gitti bir sıranın altına sindi, ama çocuklar onu ininden çıkarmaya çabalayınca, savuştu. İskelete dönmüş gövdesinin bir sıçrayışıyla, sıra yığınının ta tepesine ulaştı, baykuş gibi tünedi oraya. Kulaklarını geriye yatırmış, kan oturmuş gözlerini tehdit dolu, aşağıya dikmiş tetikte bekliyordu. İkide bir tıslıyordu, böylelikle kendini korkunç bir yaratık olarak göstereceğine, herkesi korkutup sindireceğine inanmış olmalıydı. O anda içgüdüsü, dikkatini havada Binler'in köşesine doğru kıpırdayan bir şeye çekti. İlk farkına varan o oldu; o anda yapacağı şeyi önlemek için geç kalınmıştı bile. Öylesine hızla atıldı ki, sanki kırmızı bir güneş ışığı havayı çaprazlamasına yardı; uçuşan iki kanaryanın yerine yerde kanlı iki paçavra kaldı.

Gene hemen hemen aynı akıl almaz hızla, çevresinden üzerine yağan haykırışlardan ve lanetlerden ürkmüş, geldiği yere, dışarı attı kendini. Üç-dört kişi öfkeyle, bir güzel pataklamak için peşine düştüler; ama ona yetişemediler, ancak uzaktan bayır aşağı hızla gözden kaybolan sicim gibi kuyruğunu fark edebildiler. Ondan sonra da bir daha kimse görmedi kediyi. Belki de, bunca sıska olmasına karşın o açlık günlerinde, mahalle kedilerini avlayan birinin midesine girmişti. O bitkinliğiyle eski çevikliğini yitirdiğinden, belki de alınyazısına karşı koyamamış, sonunda, onu başkalarına emanet ederken sahibi İkinci Giuseppe'nin tahmin ettiği gibi, yakayı ele verip yem olmuştu.

Kanaryaların uğradığı felaketten Caruli de suçlandı, çok azarlandı. Gerçekten de, tam kafesi temizlerken Rossella'nın beklenmedik biçimde çıkagelmesine dalmış, kapıyı nasılsa açık unutmuştu. Peppiniello ile Peppiniella da belki de ömürlerinde ilk kez ve belki de Kanarya Adaları'ndaki özgür atalarını anımsayarak, kendilerini bu serüvene kaptırmışlardı; ama tutsak olarak doğduklarından, uçmaya alışkın değildiler, ancak havada beceriksizce bir-iki kanat çırpabilmişlerdi, iki acemi yavru gibi.

Oradakiler, katledilen çiftin şu acıklı görünümü karşısında, avuntu dinlemez, hıçkıra hıçkıra ağlayan Uli'ye cıyak cıyak bağırıyorlardı: "Şimdi ne diyecek Bay Giuseppe, üstelik onlara bakasın diye sana para bile vermişti?" Bu arada Useppe, şu cansız ve kanlı tüy tutamları karşısında, beti benzi uçmuş, çenesi titreyerek soruyordu: "Anne, uçmazlar mı artık." Ida onu oradan uzaklaştırmaya, kendi köşelerine götürmeye çabalarken durmadan yineliyordu: "Artık uçmazlar mı anne? Uçmazlar mı artık?"

Kadınlar, kana dokunmaktan tiksindikleri için, kanaryaları yerden almaya yürekleri varmadı, süpürgeyle dışarıya, yola süpürdüler. Ertesi sabah ölüleri de yoktu ortada, ihtimal canlı bir yaratık tarafından, belki köpek, belki kedi, belki de bir Hıristiyan tarafından cesetleri bile yenmiş yutulmuştu. O dönemde, mahallede, rızkını çöplükte arayanların sayısı giderek artıyordu: Patates kabuklarıyla veya çürümüş elmalarla karnını doyurmaktan mutluluk duyan bir kişiye, bir çift kızarmış kanarya herhalde başpiskoposa layık bir şölen yemeği gibi gelirdi.

Gene de Ida Useppe'ye kanaryaların uçup gittiklerini söyledi.

O sabah güneş öylesine sıcak parlıyordu ki yaz geri geldi sanılırdı. Ida'nın günlük alışverişe çıkmasından az sonra, sonunda, Nino'nun verdiği söz yerine getirildi.

Sevinçten uçuyordu, Useppe'den geri kalır yeri yoktu heyecandan yana. Oradakilere bildirdi: "Kardeşimi ufak bir gezintiye götürüyorum, yemekten önce evde olacaktır." Sonra kurşunkalemle bir not yazarak Ida'nın başucuna bıraktı:

4 saatte gider dönerim
Useppe
Nino'nun garantisiyle

ve garantinin altına da kendi armasını koydu: çatılmış iki kılıcın üstünde bir kupa ası.

Useppe'yi omuzlarına bindirdi, boş arsalardan koşa zıplaya, bir araba yolunun kıyısındaki düzlüğe ulaştı, bura-

da bir kamyonet bekliyordu onu, içinde de orta yaşlı bir kadınla bir erkek. Useppe bunları hemen tanıdı: Meyhaneci Remo ile karısıydı (yiyecek taşımak için özel dolaşma izni vardı ellerinde). Kamyonette ise iki damacana, kimi dolu, kimi doldurulacak sepetler ve çuvallar yüklüydü.

Yolculuk üç çeyrek saat kadar sürdü ve hiçbir terslikle karşılaşılmadı. Kimse durdurmadı onları. Useppe ömründe ilk kez otomobile biniyor ve böylesine uçsuz bucaksız kırları görüyordu. Şimdiye dek dünyadan tanıyabildiği sadece San Lorenzo, Tiburtino Mahallesi ve (Portonaccio vb.) yörelerinden, bir de Pietralata'dan ibaretti. Öylesine heyecanlandı ki, gezinin başlarında hiç sesini çıkarmadı; sonunda yüreğini kaplayan büyük sevinçle dili çözüldü, kendisiyle ve ötekilerle gevezeliğe başladı, düşüncesiz, anlaşılmaz bir söz dağarcığıyla şu evreni yorumlamaya çalıştı.

Arada bir yanlarından geçen Alman araçları ve yolun kenarına terk edilmiş bir taşıt iskeleti de olmasa, savaşta olduklarına bin tanık isterdi. Sonbaharın göz kamaştırıcı parıltısı, masallara yaraşır bir dingin olgunluğa erişmiş gibiydi. Gölge düştüğü yerlerde bile güneş, havadan tüm gökyüzüne usulca yayılan bir yaldızlı peçe gibi sızıyordu.

Küçük bir kır kavşağında, Remo ile karısı iki yolcuyu indirip aynı yerde daha sonra buluşmak üzere yola devam ettiler. Nino gene Useppe'yi omzuna bindirdi ve zıplaya hoplaya, onunla birlikte vadilerden, bayırlardan, çamurlu patikalardan aştı, güneşte parıldayan su birikintilerinden, dizi dizi bağ kütüklerinin arasından geçtiler. Yolun aşağı yukarı üçte ikisinde, bir kulübede durdular, bir genç kız zeytin ağacına tırmanmış, dallarını silkelerken aşağıda bir kadın da düşenleri bir tahta leğene topluyordu. Bu kız, Nino'nun sevgilisiydi, ama anasının önünde, bunu belli etmek istemiyordu. Gene de kadın işin içyüzünü bilirdi (onun bildiğini de ötekiler biliyordu) ve Nino'yu görünce mutlulukla gülümsedi, kız ise ağaçtan indi, delikanlıya kaçamak bir bakış fırlattıktan sonra kibirli bir yürüyüşle eve girdi. Az sonra çıktı, ona gazete kâğıdına sarılmış bir paket uzattı. O zaman Ninnuzzu, büyük bir resmiyetle, "Günaydın!" dedi. Kız da, "Günaydın," diye homurdandı, ters, huy-

suz bir hali vardı. Nino tanıttı: "Benim kardeşimdir bu!!" Kız küstahça, "Ya, öyle mi?" dedi. Sanki övgü olarak sadece, mademki kardeşinmiş, öyleyse tıpkı senin gibi haylazın biridir, demek istemişti. Onu iyi tanıyan Nino güldü ve sonra "Hoşçakal!" dedi, kız da isteksizce, çarpık adımlarla ağaca yönelirken yarım ağız, "Güle güle!" karşılığını verdi.

Yeniden yola koyulurlarken, Ninnuzzu Useppe'ye, sır ortağıyla konuşurmuş gibi, "Nasıl buldun?" dedi, sonra, "Adı Maria, annesi dul, kendi de yetim," diye ekledi, sonra sinsice, şaka yollu tamamladı: "Savaş bittiğinde onunla evleneceğim." Ağaca doğru dönerek seslendi: "Mariulina! Mariulina!"

Bir masal kartalı gibi ağaca tünemiş olan kız başını bile çevirmedi. Ama çenesini boğazına gizleyip kendi kendine kıskanç bir hoşnutlukla güldüğü görüldü.

Bir süre daha yol aldıktan sonra kendi bacaklarıyla koşmaya sabırsızlanan Useppe, Nino'nun göğsünü tekmelemeye başladı. Nino da onu yere indirdi. Yolun bu son kesiminde de yer oldukça taşlık, eğri büğrüydü ve Nino, Useppe'nin sportmence yiğitliğine hayran kaldı. Bu serüven dolu yolculukta ona kılavuzluk ederken kendisi de kardeşi kadar eğleniyordu. Bir aralık durdular, işediler ve bu bile başka bir eğlence konusu oldu. Çünkü Nino, küçükken sokak çocuğu arkadaşlarına yaptığı gibi, Useppe'ye de çişini yukarılara fışkırtmaktaki ustalığını gösterdi. Useppe de kendi küçücük fıskıyesiyle ona öyküdü. Çevre ıssızdı: Nino Almanlarla karşılaşabilecekleri katır yoluna sapmamıştı; ev filan görünmüyordu, sadece tek tük saman kulübeler. Tepenin bir girintisine gizlenmiş bir kulübeden az ötede bir katır otluyordu. Useppe hemen bağırdı: "Beygir!" Kulübenin içinden bildik bir ses hemen karşılık verdi: "Beygir değil, katırdır o." O zaman Useppe, sevinçle çığlığı bastı: *"Eppetondo!"* Alçak, orta büyüklükteki kulübede çeteci Mosca, patates soymakla uğraşıyordu.

Onların içeri girmesiyle, ağzıyla, gözleriyle, kırışıklarıyla, giderek kulaklarıyla gülümsedi. Ondan başka, yere oturmuş iki delikanlı daha vardı, paslanmış, çamur içindeki silahları gaza batırılmış paçavrayla temizlemeye uğraşı-

yorlardı. Çevrelerinde, kulübede asker battaniyeleri, saman yığınları, kürekler, kazmalar, sırt çantaları, şarap şişeleri, patatesler, darmadağınıktı; kapının yanı başında duvara dayalı bir makineli tüfek vardı; hemen yakınında da yerde, bir küçük küme el bombası.

"Bu benim kardeşim!" İki çeteciden yaşça daha büyük olanı, yirmi yaşlarında kadar, yuvarlak suratı diken diken sakalla kaplı, sırtında da pis paçavralar olanı (ayaklarında bile, kundura yerine bezler sarılıydı), daldığı işten gözlerini güçlükle kaldırdı. Ama öteki Useppe'ye tatlı, saf ve kıvançlı bir dostluk gülücüğü yaptı. Gövdesi gelişmiş, boyu 1.90'ı bulan bu genç, sakalsız, pembe suratıyla ancak on altısında gösteriyordu. Alnı dardı, süt mavisi kocaman gözleri, yüzündeki sertlik ifadesiyle ters düşen bir tür sakalı bitmedik çekingenlikle bakışlardan kaçıyordu. Çıplak gövdesine beyazımtırak ama artık çok kirlenmiş bir trençkot geçirmişti; ayağında İtalyan malı pantolonla potinler vardı (pantolon kısa gelmişti), bileğinde de, Alman malı bir saat, ki bu saatle pek övünüyor olmalıydı, ikide bir işlediğini kontrol etmek için kulağına götürüyordu.

As, tanıştırdı: "Bu Decimo, bu da Tarzan." Sonra içinde yaprak halinde tütün bulunan, Mariulina'dan aldığı paketi gence (Tarzan) fırlatarak "Al!" diye ekledi. Tarzan, silah temizleme işini bir an bırakarak, trençkotun cebinden bir sustalı çakı çıkartıp hemen bu koca esmer yaprakları, hiç geciktirmeden gazete kâğıdına sigara sarmak üzere, kıymaya koyuldu.

Geceyi, Roma'da eski zamanlardan kalma başka bir sevgilisiyle geçirdiğinden, bir akşam öncesinden beri orada bulunmayan As, sordu: "Her şey yolunda ya?" Bir yandan da işten anlar ve buyurgan bir tavırla, son baskının ürünleri olan şu onarım halindeki silahları inceliyordu. Gerçekten de bir gün önce bu silahları, Almanların konakladığı bir ağaçlığın kıyısında o bulmuştu; gene dün, karanlık basar basmaz, ardında iki arkadaşıyla, kamp nöbetçisine görünmeden, el altından silahları kaldırmaya gitmişlerdi. Ama kendi hesabına o, harekâtın ancak bu birinci (ve gerçekte en tehlikeli) bölümüne katılmıştı: Son tramvaya yetişme,

yani Roma'daki randevusunu kaçırmama telaşıyla, en zahmetli bölümünü (yani yükün üse taşınması işini) öteki ikisine bırakmıştı.

Asık suratla işini sürdüren Decimo, sorusunu, "Gördüğün gibi..." diye yanıtladı. Decimo yeniydi, çeteye henüz katılmıştı, bu yüzden de daha hiçbir post kapamamıştı. Silah kullanmayı bile bilmiyordu ve As ona, Breda makineli tüfeklerinin nasıl söküldüğünü, tüfek tıkaçlarının nasıl çıkartıldığını falan öğretiyordu. Son yağmanın ürünü olan yeni silahlar (topu topu on parça) İtalyan malıydı, ulusal ordunun dağılması üzerine Almanların eline geçmişti. Nino İtalyan silahlarını bir bakıma küçümsüyordu (ona kalırsa, modası geçmiş, ıskartaya çıkartılacak mallardı). Ama ne olursa olsun, silahlarla uğraşmak onun için her zaman büyük bir eğlenceydi.

Decimo ciddi ciddi, "Bu gaz yetmeyecek, daha bulmalı," dedi. Tarzan da, "Herhalde Dört ile Piotr düşünmüşlerdir bunu," diye yanıtladı. (Piotr, Carlo Vivaldi'nin çetedeki takma adıydı.)

As, sordu: "Onlar nerede?"

"Yukarıya çıktılar, oraya, yiyecek için. Ama geç bile kaldılar. Çoktan dönmüş olmalıydılar." Ve Tarzan, bundan yararlanarak kol saatine bir göz attı.

"Kaçta gitmişlerdi?"

"7.30'da."

"Yanlarında ne vardı?"

"Dört'te P. 38 ve Piotr da Harry'nin Sten'ini almıştı."

"Peki Harry nerede?"

"Orada, dışarıda, çırılçıplak güneş banyosu yapıyor." Mosca, As'ı kınamak (ama şaka yollu) üzere söze karıştı: "Eh dinleniyor, ne yapsın, bu gece iki kez nöbet tuttu. Üstelik dün akşam da kucağında tüm bu top tüfekle yüzüstü bırakılıverdi, tabii çok yorulmuş..."

"Yoksa ben tramvayı kaçırıyordum ama! Üstelik onu yalnız da bırakmadım. Yaban Orkidesi vardı. İki kişiydiler."

"Eh, Orkide. O bir şeye yaramaz be! Doğrusu iyi arkadaş."

"Peki o nerede şimdi?"

"Kim, Orkide mi? O da şuracıkta dışarıda, bahçenin bir köşesinde dalgasını geçiyor olmalı."

"Ya Başkan?"

"Kasabada kaldı, yemekten sonra dönecek. Haa, aklıma geldi As, yeni haberi bilmiyorsun sen... Biz ikimiz, dün gece, PAI'den[1] olan o herifin hesabını gördük. "

Bu haberi verirken Tarzan, sert ve küçümser bir ifadeyle dudak büktü. Ama aynı zamanda yüzüne çocuksu bir pembelik yayıldı.

"Ya," dedi Ninnuzzu, "zamanı gelmiş de geçiyordu bile. Nerede?.."

"Evinden birkaç metre uzakta. Bir sigara yakıyordu. Çakmağının ışığında tanıttı kendini. Yalnızdı. Kapkaranlıktı. Kimse hiçbir şey görmedi. Biz ikimiz köşeye gizlenmiştik. Birlikte ateş ettik. İki saniyelik iş. Karısının çığlıkları duyulduğunda canımızı kurtarmıştık bile."

Kupa Ası yorumda bulundu: "Yasa bürünmüş ev, ha?"

Partizan Mosca da söze karıştı: "İyi ama, karısı, kocanın sadık yardımları sayesinde Almanlar ortalığı tararken ağlamıyordu herhalde."

As gene yorumda bulundu: "Mundar ispiyonun tekiydi o." Ve kesin yargısını verdi: "Çanak yalayıcı." Bir yandan da, orada önünde yere yayılmış silahları, malvarlığını gözden geçiren bir sermaye sahibi dikkatiyle incelemekten geri durmuyordu. Tarzan, gazete kâğıdından sardığı sigarasını tükürüğüyle yapıştırmaya hazırlanırken açıkladı: "Halen, elimizde sekiz alaybozan ile altı 91 var..."

Çeteci Mosca da, arada bir, bir uzman bilgiçliğiyle bu silah bilançosuna katılıyordu. "Bunlar Alman malı bombalar," diyerek acemi Decimo'ya bilgi verirken, ayaklarıyla el bombalarını işaret ediyordu.

As da lafa karıştı: "Ama iyi patlarlar ha, sonra sana nasıl kullanılacağını gösteririm ben..."

---

[1] PAI: Polizia Africa Italiana. Faşistlerin önce Afrika'daki sömürgeleri için kurdukları, sonradan Nazilerle işbirliği yapmak üzere Roma'da da görev yapan askerî polis kuvveti. (Y.N.)

"İçini boşaltırsın, barut yaparsın, TNT ile karıştırırsın..."

"Eppetondo! Peki ne beygiriymiş bu?" Useppe, hâlâ katırla ilgileniyordu, o an söze karışmıştı.

"Söyledim ya, beygir değil. Katır."

"Evet! Katır! Katır! Ama ne beygiriymiş bu?"

"Hadi oradan sen de! Katır beygir değildir. Katır yarı beygir, yarı eşektir."

"...?..."

"Anası kısraktır, ama babası eşektir."

Kentte doğup yaşamış olmakla birlikte, gene de bu dağ hayvanları konusunda bile bilgi sahibi olduğunu gösteren Tarzan laf olsun diye, "Ya da tam tersi," dedi.

"Hayır. Tam tersi olursa ona katır demezler. Bardo derler."

Tarzan gocunmuş gibi gülümsedi. Bu arada Useppe, ısrarla Mosca'ya soruyordu: "Peki annesi nerdeymiş şimdi?"

"Nerde olacak, evindedir, kocasıyla."

"...Mutlu mudur?"

"Hem de nasıl! Çok çok mutludur. Paskalya gibi."

Useppe çok keyiflenmişti, güldü, heyecanla sordu: "Peki ne yapıyor? Oyun mu oynuyor?"

Mosca ona garanti verdi: "Oyun oynuyor. Zıplıyor, dans ediyor."

Useppe, böyle bir karşılık pek de kesin olmayan umuduna tıpatıp uyuyormuş gibi, gene güldü. Sonra, tek başına otlamakta olan katırı göstererek sordu: "Peki o, o niye oynamıyor?"

"Eee... o yemek yiyor! Görmüyor musun yediğini?"

Useppe bu karşılıkla yetinir gibi oldu. Ama gene de katıra bakarken bir soru, dilinin ucuna geldi. Sonunda dayanamadı, sordu:

"Peki, katırlar da uçar mı?"

Tarzan güldü. Mosca omuz silkti. Ninnuzzu kardeşine, "Ah seni avanak!" dedi. Tabii ki, bombardıman günü, Mandelalı o yaşlı bayanın Useppe'ye verdiği bilgilerden haberi yoktu. Ama Useppe'nin biraz hüzünle, çekingen gülümsediğini görünce, şu sözlerle onu şaşırttı:

"Hem sen biliyor musun bu katırın adı ne? Adı Peppe Amca!!"

Eppetondo da gülerek söylendi: "Böylelikle burada üç Giuseppe oluyoruz: Ben, sen, bir de katır!" Sonra hınzır hınzır Decimo'ya bir göz atarak, "Hatta, dört," diye düzeltti. Decimo, bir devlet sırrı açığa vurulmuş gibi kızardı; sakaldan diken diken suratına karşın, bu kızarmasıyla, henüz kafasının olgunlaşmadığını açığa vurmuş oldu. Gerçekten de asıl adı Decimo değil, Giuseppe'ydi; onun da, bu sahte ad altında gizlenmek için aslında iki özel nedeni vardı. Birincisi, çetecilik, ikincisi de, hırsızlık ve sigara kaçakçılığı suçlarından, Roma polisince aranıyor olması.

Useppe, dünyada ne çok Giuseppe olduğunu düşününce gözlerini iri iri açtı. O anda dışarıda, kulübenin dolaylarında bir patlama duyuldu. Hepsi birbirlerine baktılar. As hemen kapıya çıktı, çevreye göz gezdirdi:

"Bir şey yok, bir şey yok," diye içeridekilere haber verdi. "Gene şu Orkide avanağı, el bombasıyla tavuk avına çıkmış."

Mosca söze karıştı: "Bari vurabilseydi! Tavuklara ateş ediyor, tek yumurta bile getiremiyor bize."

"Döndüğünde kıçına tekmeyi yer."

Ninnarieddu dürbünü alıp dışarı çıktı. Useppe de ardından koştu.

Kulübeyi gözlerden gizleyen o küçük, ağaçlık girintinin az ötesinde, pırıl pırıl parlayan su birikintileriyle beneklenmiş zeytinlik ve bağlık bir vadi uzanıyordu. Rüzgâr, kırlardaki insan ve hayvan seslerini getiriyordu; arada bir gitar telleri gibi vızıltı çıkartan uçaklar geçiyordu. Nino dürbünüyle uçakları gözleyerek, "İngilizler," dedi. Uzaklarda, kırların ta ötesinde, dipte Tirenyen Denizi seçiliyordu. Useppe denizi hiç görmemişti ve şu mavimtırak yeşil-mor şerit onun için, göğün değişik bir renginden öte bir şey değildi.

Nino önerdi: "Sen de dürbünle bakmak ister misin?" Useppe ayaklarının ucuna basarak ona doğru uzandı. Böyle bir deneyim ilk kez başına geliyordu. Nino, kendi eliyle dürbünü tutarak çocuğun gözlerine dayadı.

Önce Useppe, yukarıya doğru uzanan gölgelerle bezenmiş, kırmızı, esmerimsi bir masal çölü gördü, üzerine iki göz kamaştıncı altın küre asılıydı (bu gerçekte, az uzaktaki bir asma dalıydı). Sonra da, dürbünün kıpırdamasıyla, gök mavisi, başka renklere de dönüşerek titreşen ve ışık kabarcıklarını parlatıp söndüren bir su bölgesi gördü: Ansızın, bir bulut kaçışıyla patlayıveriyordu.

Ninnuzzu ona, "Ne görüyorsun?" diye sordu.

"Denizi..." Useppe, çekingen bir sesle fısıldamıştı.

Nino, ne gördüğünü anlamak için yanına çömelerek doğruladı: "Evet, iyi bildin! Orası deniz işte!"

"...Peki... ya *gemiler* nerde?"

"Şimdi gemi filan yok. Ama Usè, bir gün ne yapalım biliyor musun, biz ikimiz, Okyanus'u aşan bir gemiye binip Amerika'ya gidelim."

"MERİKA!"

"Evet. Var mısın? Şimdi de bana bir öpücük veriyor musun?"

Tepenin dibinde Yaban Orkidesi belirdi. Köşeli, çöküк yüzlü, kara perçemleri gözlerine düşen, başına da Faşist Öncü fesi giymiş bir delikanlıydı: Fesin üzerine kızıl yıldızlar, orak çekiçler, renk renk kurdeleler ve buna benzer süsler yapıştırılmıştı. Delik deşik, kırmızı bir kazağın altına, çok yıpranmış bir tamirci tulumu geçirmişti; belindeki kemere de bombalar asılıydı. Ayaklarında, açık renk, köseleden hemen hemen yeni, İtalyan Ordusu potinleri vardı.

Elinde ne tavuk ne de herhangi bir av taşıyordu. Kulübeye doğru savuştu ve Nino ardından "Avanak!" diye bağırdıktan sonra onunla ilgilenmedi artık. Useppe adım adım peşinde, dürbünüyle, çevre kırları gözlüyordu ki, dağın yamacından, hemen ilgisini çeken bir şeyler gözüne ilişti. Kuş uçuşu altı-yedi yüz metre ötede, bir zeytin kümesinin ardından üç Alman askeri çıkmış, birkaç köyden geçerek dağın öte yanında anayola ulaşan bir katır yolundan yukarı doğru geliyorlardı. Üçünden gövdesi çıplak biri, omzuna bir torba vurmuştu, sonradan anlaşıldığı gibi bu torbanın içinde, hiç kuşkusuz bir köylü aileden el koyduğu bir canlı domuz yavrusu vardı. Üçü hiç acele etmeden, gezintiye

çıkmışlar gibi, tırmanıyorlardı, hatta gidişlerinden pek neşeli oldukları anlaşılıyordu.

Bunlar katır yolunun köşesini dönüp gözden yitmeden, Nino, sabırsızlıkla kulübeye girdi, hemen çıkıp yukarıya, şu saatte, iniş yönünde, yani dağın aynı yönünde olmaları gereken iki gecikmiş arkadaşa (Piotr ile Dört) bir *göz atacağı* haberini verdi. Katırın yanında, düzlükte kalakalan Useppe'ye de, orada oynayarak kendini beklemesini, çabuk döneceğini söyledi. Ve ötekilere, gecikecek olursa, neler yapacaklarını telaşla anlattı.

Tarzan onunla gitmeye karar verdi. Çalılığın ötesindeki kestirmelere saparak (herhalde Piotr ile Dört'ün de inerken izleyecekleri yoldan), ikisi, keçi çevikliğiyle, üç Alman'dan önce yukarı çıkabileceklerini hesaplıyorlardı: Böylelikle doruğa doğru gizli bir gözleme yerinden, onları pusuda bekleyecekler; sonra da katır yolunun dirseğinde gafil avlayacaklardı.

İki arkadaş, heyecan dolu bir neşeyle bu plan üzerinde anlaşırlarken (bir dakikada) dağın yamacından da dingin havada, silah sesleri yankılandı: başlangıçta tek tük birkaç atış, hemen ardından bir yaylım ateşi, sonra gene tek tük atışlar. Hemen dürbünle o yöne bakıldığında, ne katır yolunda ne çevresinde, hiç kimse görülmez olmuştu artık. Acele ettiler, Tarzan, As ile kulübeden çıkarken kapının yanına dayalı makineliyi yağmurluğun altına gizledi.

Bu arada Useppe söz dinlemiş, kulübenin çevresini kendi hesabına gözden geçirerek, Ninnuzzu'yu beklemeye hazırlanıyordu. Önce katırla gevezelik etti, ama Peppe Amca diye adıyla seslenilmesine karşın, beriki hiç karşılık vermedi. Sonra başında, apışarasında ve koltukaltlarında bol bol kırmızı kıllar bulunan, bağ kütükleri arasındaki bir açıklığa iki kolunu yana açarak yatmış horlayan çıplak bir adam buldu. Ve sonra da tepenin yamaçlarını kaplayan küçük ağaçlıkta, dört ayak üstünde dolaşıp bakınırken, ilgi çekici, şaşırtıcı pek çok şey, bu arada bir de baş döndürücü bir hızla kendisine doğru koşan bir tür fare (kadife gibi postu, küçücük kuyruğu ve ön ayakları arkalardan daha büyük) gördü; hayvan, uykulu, küçücük gözleriyle ona bak-

tı; sonra, hep öyle bakarak, aynı hızla ama gerisin geriye koştu ve toprağın içinde gözden yitti!

Ama bunlar, gene de, o sırada başına gelen o olağanüstü önemli, son derece garip olay karşısında ikinci derecede kalıyordu.

Orada arkada, zeytin ağaçlarının arasında, parlak ve neşeli, yaprakları çizgi çizgi gölge yapan, zeytin ağaçlarınkinden daha koyu bambaşka bir ağaç (belki de küçük bir ceviz) vardı. Yakınından geçerken Useppe, öpüşüp koklaşan ve bir ağızdan gevezelik eden bir çift kuş gördü. İlk görüşte, hemen tanıdı, bu çift, Peppiniello ile Peppiniella idi.

Aslında bu ikisi kanarya olamazlardı; daha doğrusu, floryaydı: kafes kuşu değil de, kışlamak üzere İtalya'ya dönen bir tür küçük ormankuşu türünden. Ama biçim ve sarımtırak-yeşil renk yönünden, Pietralata'daki iki kanarya ile (gerçekte biraz kanarya meleziydi zaten) karıştırılabilirdi. Useppe bu konuda hiç kuşkuya düşmedi. Koğuşun iki şarkıcısı, besbelli bu sabah, o kanlı hastalıktan iyileşir iyileşmez, buraya uçmuşlar, hatta belki de yüksekten kamyoneti izlemişlerdi.

Useppe onlara seslendi: "Ninnielli!" Kaçmadılar; hatta karşılık olarak müzikli bir söyleşiye başladılar. Aslında bir söyleşiden çok, bir şarkıydı onlarınki, ikisinin durmadan birbirine gönderdiği sırayla bir alt, bir üst dala zıplayarak ve her zıplayışta küçücük başlarının canlı hareketleriyle belirleyerek durmadan yineledikleri bir türküydü. Topu topu bir düzine kadar heceden oluşuyor ve *allegretto con brio* (canlı ve neşeli) temposunda iki veya üç nota üzerinden belirsiz iniş çıkışlar veya çeşitlemeler dışında hep aynı söyleniyordu. Sözleri (Useppe'nin kulağına apaçık gelen) tam olarak şöyleydi:

Şakadır şakadır hepsi şakadır!

İki yaratık, havaya uçup uzaklaşmadan önce, şarkılarını en az yirmi kez ve hiç kuşkusuz Useppe'ye öğretmek amacıyla yinelediler. Gerçekten de Useppe, daha üçüncü yinelemede ezberlemişti bile. Sonradan hep kişisel

dağarcığında tuttu bu şarkıyı, öyle ki, canı istediği zaman söyleyebiliyor veya ıslıkla çalabiliyordu. Ama nedenini kendi de bilmemekle birlikte tüm yaşamı boyu ona eşlik eden bu şarkıyı ne o zaman ne daha sonra, kimseye söylemedi. Ancak görüleceği gibi, sonuna doğru, iki arkadaşına öğretti: Scimó adındaki bir gençle, bir dişi köpeğe. Ama Scimó, köpekten farklı olarak, şarkıyı herhalde hemen unutmuş gitmiştir.

Kulübeden, Mosca Useppe'yi çağırdı, ona haşlanmış patates ikram etmek istiyordu. Ayrıca, o sırada bağdaki gezisinden dönen Yaban Orkidesi de ona bir küçük salkım üzüm bağışladı: Kabuğu tükürülecek kadar sertti ama çok tatlı, şekerliydi. Bu arada Useppe, Eppetondo'yu büyük bir hayranlık içerisinde kolundan çekerek soluk soluğa anlatmaya çabalıyordu: "Ninnielli! Nielli!" diye; ama Mosca, başka konulara dalmış, ona aldırış etmediğinden, Useppe de kanaryalarını yeniden bulduğunu ona haber vermekten vazgeçti. O andan sonra da, bu mutlu çiftle karşılaştığından kimseye söz etmedi.

Kulübede kalan üçü, durumun ivediliğinden söz ediyorlar, As'ın dağdaki gezisinden bu kadar çabuk dönemeyeceğini hesaplıyorlardı. Gerekirse Gözlük'e (Başkanın takma adı) birini gönderip danışmak söz konusuydu, çünkü, üç Alman'la çatışmanın katır yolunun yakınında bir yerlerde meydana gelmesi halinde (ve sonunun nasıl biteceği de kuşkulu olduğundan), sonradan bölgenin baştan başa taranmasından korkulabilir, diyorlardı... Useppe'yi de hemen başlarından savmaları gerekiyordu, güvenilir bir kişiye teslim ederek kamyonet yoldan geçerken tam zamanında ona ulaşmasını sağlamalıydı.

Bu arada, bu ilk silah seslerinden sonra, hiçbir şey işitilmemişti.

Çeşitli donanımı arasında Mosca'nın da bir dürbünü bulunuyordu. Ne var ki bu bir savaş ganimeti değil, eskiden balkondan opera temsilini ve özellikle de gözdeleri olan *Tosca* ile Petrolini ve Lydia Johnson'u daha rahat izlemek için kullandığı, kendi malı olan küçücük bir dürbündü. Şimdi, bir yandan tartışma sürüp giderken Mosca

da ikide bir çıkıp dürbünüyle dağdan yana bakıyordu. Her türlü tahminden erken, gidenlerin eksiksiz, katır yolundan ancak yüz metre kadar uzaklıkta bir çalılıktan çıkıverip de vadiden kulübeye doğru tırmandığı görüldüğü zaman, hepsi çok şaşırdı. Önde yan yana As ile Dört geliyorlardı, az arkadan da lime lime, kanlı bir torbayı ipinden tutmuş sürükleyen Tarzan; en arkadan ise Piotr tek başına izliyordu onları. Tıkabasa dolu sırt çantalarından başka, tümünün de ek birer yükü vardı; geldiklerinde her şeyi kulübeye boşalttılar, ancak öldürülmüş ganimet domuz yavrusunu Tarzan dışarıda, ağaçlıkta parçalama işini üstlendi. Gaz vardı, yiyecek vardı (mısır ekmeği, peynir ve tuz), ayrıca su geçirmez Alman potinleri, palaskasıyla birlikte iki Alman tabancası, bir çakmak, bir de Contax. Decimo hemen, büyük bir coşkuyla, bir çift botu ayaklarına geçirmeye çabaladı. O sırada dışarıdan Harry de çıkageldi, dimiden yapılmış köylü pantolonunu ayağına geçirmişti ve hâlâ yarı uykulu, durmadan, "Ha-rika! Ha-rika!.." diye söyleniyordu. *Harika*, bildiği birkaç İtalyanca sözcükten bir tanesiydi. Gerçekten, filmlere yaraşır bir serüvenle kodesten kaçmış bir İngiliz'di (kaçarken kendi silahını bile araklamıştı!) ve kısa süre önce çeteye katılmıştı. Ganimetten ona da bir saat sunuldu.

Bu sırada, üç Alman'ın toprakla ve çalı çırpıyla örtülü cesetleri, katır yolunun kenarında, doruktan aşağı yukarı üçte iki uzaklıkta, bir çukurda yatıyordu. İşi tek başlarına başaranlar, Dört ile Piotr olmuştu. Çalılıktan aşağıya çaprazlama inerlerken As ile Tarzan'a rastladıklarında, her şey olup bitmişti zaten. Ama iki kahramandan hiçbiri bu başarının sözünü etmek istemiyor gibiydi. Piotr, bulanık ölü gözleriyle ve korkunç bir yorgunluktan sarkmış, çirkinleşmiş yüz çizgileriyle, sırt çantasını çıkartır çıkartmaz, kulübenin arkasındaki ağaçlığa kendini atmış, kurşun gibi bir uykuya dalmış, ağzı açık, afyondan sersemleşmiş bir afyonkeş gibi uyuyordu. Dört de kulübenin bir köşesine oturuvermiş, yorgunluktan, şaşkınlıktan yakınıyordu. Benzi, midesi bulanmış gibi, alışılmadık biçimde sararmıştı ve gözleri ateşli bir hastalığı varmışçasına çakmak çakmaktı.

Ne yemek ne konuşmak istediğini söyledi, uykusu da yoktu. Ama böyle, bir kenarda hele biraz dinleniversin, fenalığı hemen geçerdi.

Ancak daha sonra, çatışmanın ayrıntılarını As'a anlattı, Carlo-Piotr bu kavgada öylesine korkunç bir rol oynamıştı ki, Nino bile, arkadaşı hakkında anlatılanlardan sarsılmışa benziyordu: Alçak sesle konuşarak düşüncelerini ona açtı: "Hele, o akşam yemekte, hatırlıyor musun, hani Pietralata'da... şiddetten kaçındığını anlatıyordu... bunu düşündükçe." Gene de onlara göre, Piotr'un davranışı yerindeydi. Gerçekten, Nino'nun ta başından beri sezdiği gibi, Piotr-Carlo, siyasal sanık olarak aranmaktan gayrı bir de Yahudi'ydi (ne Vivaldi ne de Carlo gerçek adıydı), ana babasının, dedesiyle ninesinin ve kız kardeşinin, Kuzey'de sahte adla gizlenirken, kimliklerinin ortaya çıkartılıp (hiç kuşkusuz biri ele vermişti) Almanlar tarafından sürülmesi haberi üzerine çeteye girmeye karar vermişti. Ama tüm bunlara karşın Dört, gene de çatışma sahnesini sadece aklına getirdikçe bile, üşümüş gibi ürperiyor, kolundaki tüyler diken diken oluyordu.

Üç Alman'ın tepenin bu yanlarında dolandığı haberi Dört ile Piotr'a daha sabah erkenden, dost bir köylüye yiyecek ikmali için uğradıkları sırada ulaşmıştı. Çevre aileler, haberi ağızdan ağıza ileterek, birbirlerini, hayvanlarla yiyecekleri saklamak ve tetikte bulunmak üzere uyarmışlardı; çünkü bu üç kişi, ev ev dolaşarak her geçtikleri yerde nefret uyandıran Nazi birliklerinin o alışılmış hainliği, vahşiliğiyle "öteberi avlıyorlar"dı. Dört ile Piotr için, onların izine düşmek hiç de güç olmadı; özellikle buralarda doğmuş ve kıyısını bucağını, tek tek insanlarını tanıyan Dört sayesinde. Geçecekleri yere pusu kurup sırası geldiğinde gafil avlamak için gözcülük etmeyi kararlaştırmışlardı. Bekleyiş, tahminden de uzun sürmüştü; çünkü üç Alman, topladıkları ganimetin cılızlığı karşısında büsbütün içerlemiş, yolda giderek eğlenir, şarabı fazlasıyla kaçırır olmuşlardı. Sonunda, çalılıklar arasında gizlendikleri yerden Dört ile Piotr, onların, katır yolunda belirdiğini gördüler, kendilerinden önce, o sıralarda pek moda olan

bir İtalyanca şarkıyı, sözlerini kendilerince bozarak avaz avaz bağıran, sarhoş sesleri geliyordu:

Deniz, niçin
bu akşam beni hayal kurmaya çağırıyorsun...

Neşeyle bir ağızdan söylüyorlardı, yanakları kızarmış, ceketlerinin düğmeleri çözülmüştü: Hatta en genç ve en şişmanı, çuvalı sırtına vurmuş olanı, ceketini de çıkarmış, beline kadar çırılçıplaktı. Önce Dört, çok yakın mesafeden ateş etti ve besbelli, üçünün en yaşlısını tam göğsünden vurdu: Bu, otuz yaşlarında kadar, sıska ve saçları seyrelmiş biriydi, iki elini göğsüne götürdü, boğuk ve şaşkın bir haykırış kopardı; havada garip biçimde bir döndükten sonra yüzükoyun toprağa kapandı. Hemen arkadaşları, içgüdüsel, çırpınır gibi bir davranışla ellerini tabancalarına götürdüler; ama palaskalarından çekmeye bile vakit bulamadan az uzakta mevzilenmiş Piotr'un makinelisine hedef oldular. Çok kısa bir an, Dört ile göz göze geldiler. Biri, dizüstü düştü ve dizleri üzerinde belki yarım metre kadar, anlaşılmaz heceler mırıldanarak ilerledi. Üçüncüsü, gövdesi çıplak olanı, saçma bir inatla hâlâ çuvalın ipini sol eliyle tutarken, garip bir yavaşlıkla elindekini bıraktı; ansızın bir panik çığlığı atarak elini karnının altına götürerek bir adım yana kaydı. Ama bir an sonra, son bir yaylım ateşi altında, ikisi de birincisinden az ötede düştüler.

Katır yoluna uzanmış bu üç kıpırtısız vücuttan artık hiç ses gelmiyordu; ama, bu taş kesilmiş suskunlukta, karşıdaki bayırın oradan çalılığın arasından bir yeni doğmuş çocuğun ağlamasını andırır, müthiş bir dehşeti dile getiren, insanı iliklerine dek donduran bir tür yakarış yankılandı. Bu, son yaylım ateşinde vurulunca çalılığa yuvarlanmış veya sürüklenmiş olan tutsak domuz yavrusuydu ve oradan, sonunun geldiğini sezinleyince, türdeşi olan hayvanların yaptığı gibi, bu insan sesini andırır, titrek, tiz çığlıkları basıyordu. Sonra ansızın sessizlik çöktü ve Dört, yola çıktı. Vurulmuş Almanlardan ikisi ölü gibi duruyordu; ancak en yaşlısı, onun vurmuş olduğu hâlâ cansız, hafif hafif sıçrıyor

gibiydi. O anda, yüzünü yana çevirmeye çabaladı, kanlı balgam tükürerek "*mutter mutter*" diye mırıldandı. Dört, başına ateş ederek işini bitirdi; sonra ikinciye döndü, baktı, gözlerini dört açmış, canı gitmiş; üçüncüsü, gövdesi çıplak olanı, gözü kapalı, sırtüstü uzanmış, ölü sandığı ise, yanına yaklaşınca, yüzünü buruşturdu ve bin güçlükle kolunu kaldırdı.

Dört, buna da ateş etmeye hazırlanıyordu; ne var ki, o sırada Piotr, çalılıktan katır yoluna fırladı, çarpık bir kahkaha atarak, "Hayır, dur. Bunu bana bırak," dedi. Dört de, elindeki tabancayı ona uzattı, onun bu kurşunla adamın ıstırabına son verme işini üstlenmek istediğini sanmıştı. Ama Piotr, tabancayı itti. Kararlı bir nefretle, son derece öfkeli, o kocaman postalıyla, kendisine doğru dönmüş surata korkunç bir tekme indirdi. Bir an durduktan sonra, aynı şeyi yineledi, sonra bir daha, bir daha, hep aynı çılgınca vahşetle, ama garip denecek kadar hesaplı, düzenli aralıklarla. Bir adım uzaklaşmış, görmemek için başını çevirmiş olan Dört, gene de bu vuruşların, o uğursuz ağırlığıyla, düzenli aralıklarla, sonsuz bir mekânda inanılmaz bir zamanı belirtmek istercesine birbirini izlediğini işitiyordu. İlk tekmede Alman, hâlâ başkaldırı kokan boğuk ve hırıltılı bir çığlıkla tepki göstermişti: ama çığlıkları giderek zayıflamış, sonunda kadınsı, küçücük bir iniltiye indirgenmişti. İnilti kesildikten sonra da tekmeler, daha hızlı aralıklarla adsız bir utanca bulanmış bir soru gibi, sürdü gitti. Derken Piotr, o ağır, sarsak adımlarıyla Dört'ün karşısına dikildi. Çok güç harcamış biri gibi, hafifçe soluyarak haber verdi: "Geberdi." Bakışları, tere bulanmış alnının altında, hâlâ vahşiydi, çivili postalları kan içindeydi. Artık ölülerin silahlarını ve işe yarayacak neleri varsa –gerilla kuralları uyarınca– soymaktan, sonra da cesetleri gizlemekten başka yapacak iş kalmıyordu. Önceden, pusu kuracakları yeri seçerken, ikisi, komşu tarlada, katır yolunun ötesinde, geniş, dibi son yağmurlardan hâlâ çamur içinde bir çukuru gözlerine kestirmişlerdi. İlk olarak, çıplak gövdeliyi, ayaklarından sürüyüp oraya attılar. Artık suratı yoktu adamın, onun yerine şekilsiz, kanlı bir artık kalmıştı; etli gövdesinin, çelişki

yaratan, olağanüstü beyazlığıyla gerçekdışı bir izlenim bırakıyordu. Karnının altındaki yaralardan oluk oluk yitirdiği kanı, mavimtırak-kurşuni üniforma pantolonunu sırılsıklam etmişti. Buna karşılık botları kirlenmemişti; ama çıkarmaktan vazgeçtiler. Tabancasına ve geri kalan eşyasına da ilişmediler. Hatta saatine bile. Buna karşılık öteki cesetlerde, alışılagelmiş kuralları uyguladılar, sonra onları da birincisinin üstüne fırlatarak çukuru toprakla, çalı çırpıyla örttüler. Dört, şimdi susmuş ve çalılığın arkasına sırtüstü devrilmiş domuz yavrusunu gitti aldı. İlk atıştan başlayarak tüm bu işler, topu topu birkaç dakika içerisinde olup bitivermişti.

Kulübeye döndükten hemen sonra, As ile ötekiler katırı yüklemeye koyuldular. Çok geçmeden de Maria (As ona Mariulina diyordu) çıkageldi ve öteki işlerle birlikte Useppe'yi de katır sırtında, araba yolundaki randevuya geri götürme görevini yüklendi. As onunla gidemeyecekti, görülecek çok acele işleri vardı, üstelik, şu ünlü *Gözlük*'ün gelmesini de bekliyordu. Aşağıdan küçük kardeşine güle güle derken, çok yakında gene görüşeceklerine de söz verdi. Bir çete arkadaşına sır verir gibi, gizlice göz kırparak ona, şu gecelerin birinde, Tiburtina Caddesi'nde büyük bir eyleme katılacağını da haber verdi; belki de sonra gelir Pietralata'da, onların yanında uyurdu.

Katır Peppe Amca, aşırı yüklü olarak yola çıktı. Mariulina ile Useppe'den başka Mariulina'nın dönüş yolunda, başka çetecilerin adamı olan bir köylüye teslim edeceği silah ve cephaneyi yen kocaman bir çalı çırpı yükü taşıyordu. Useppe öne oturtuldu; bir binici gibi bacaklarını iki yana açarak katıra binmiş olan Mariulina'nın göğsüne sırtını dayamıştı. Kız, kısacık siyah bir entari giymişti, bacaklarında da dizlerinin üzerinde kıvrılmış, evde örülmüş kara çoraplar vardı. Katır sırtında giderken, şuradan buradan, yuvarlak, sevimli baldırları görünüyordu, onlar da, etinin görünen her yeri gibi, minicik esmer çillerle yaldızlanmış, pembe şeftali rengindeydi. Suratı gene asıktı; tüm yol bo-

yunca (katır yolundan tırmanış ve iniş ve araba yoluna giden kestirmede) sadece katırla konuştu, yerine göre, "Haaa!" ya da "Hiiii!" diyordu. Useppe'nin sorularını da, *yerli yersiz* bile olsa, "Evet" ve "Hayır" diye yanıtlıyordu. Peppe Amca, aşırı yüküne karşın, sakin sakin yürüyor ve ara sıra kız iniyor, onu yularından tutup sürüklüyor, kızılımtırak saçları gözlerine düşerken, hiddetle "Hiiii!" diye bağırıyor, Useppe ise, düşmemek için sımsıkı koşum takımlarına yapışıyordu.

Useppe yolculuktan çok hoşlandı. O da yaşlı bir binici gibi bacaklarının birini o yana, birini bu yana atmıştı. Sırtını, ılık bir yastık gibi Mariulina'nın göğsüne dayamıştı, poposunun altında da, Peppe Amca'nın tüylü ensesi vardı, o da ılıktı. Gözlerinin önünde, Peppe Amca'nın koyu kahverengi yelesiyle, ne ata ne eşeğe benzeyen iki dimdik kulağı, arada da tüyleri dökülmüş, yeşil bir sorguç; ki ona göre bunlar ve katırın önemsiz de olsa, öteki özellikleri, son derece önem taşıyan birer merak konusuydu. Çevresini, şimdi sabahkinden değişik aydınlığıyla, kır görünümü sarıyordu. Yukarı bakmak üzere başını kaldıracak olursa, bu kez de, Mariulina'nın portakal renginde gözleriyle kara kirpiklerini ve kaşlarını, güneşin altında, başında kocaman, peçeli bir şapka varmışçasına incecik tüylerle kaplanan yüzünü görüyordu. Useppe'ye göre, Mariulina kız, göreni şaşırtacak bir dünya güzeliydi.

İniş bitince, vadide Alman askerlerinin geçtiği görüldü, onlar da yüklü bir katırı götürüyorlardı. Useppe onları büyük bir sevinçle selamlayarak bağırdı: "Katır! Katır?!" Mariulina, canı karşılık vermek istemiyormuş gibi, "Hayır..." dedi. Useppe bu kez, uçaklar geçerken ağabeyinden işittiği gözlemi anımsayarak, "İngilizler mi?" dedi. Kız, sabırsız, "Eveeet," diye yanıtladı.

Kamyonet, yol kavşağında onları bekliyordu. Geciktiğinden ötürü onu azarlayan ("Çocuk musun sen, yoksa aptal mı?!") meyhaneciye Useppe'yi teslim ettikten sonra, kız, kimseye selam ya da karşılık vermeye bile gerek görmeden katıra, "Hiii!" diye bağırdı ve onlardan ayrılıp katırın yanında, yürüyerek geri döndü.

9

Ninnarieddu bu kez sözünde durmadı. Yeniden ortaya çıkıncaya dek hemen hemen bir yıl geçecekti. Useppe'nin gerilla kampında geçirdiği o görkemli, güneşli sabahı soğuk ve yağmurlu günler izledi. Pietralata Mahallesi bir çamur bataklığıydı.

Kapalı koğuşa korkunç, tiksindirici bir koku yerleşmişti. Üstelik ikizler de soğuktan, havasızlıktan ve sağlıksız besinden ishale yakalanmışlardı. İyice bozulmuşlar, o neşelerini yitirmişlerdi ve sıskacık, pislikleri içinde ağlıyor, çırpınıyorlardı.

Binler, çok üşüdüklerinden, soyunmaktan bütün bütün vazgeçmişlerdi. Giyinik uyuyor, ayrıca gündüzleri de çoğu zaman sarınmış olarak geçiriyorlardı. Kadını erkeği günün her saatinde, gören, bakan filan var mı diye hiç aldırış etmeden sevişiyorlardı. Aralarında dolaplar dönüyor, kıskançlık ve kavga sahneleri patlak veriyor, kimi zaman yaşlılar bile bu sahnelere katılıyorlardı. İç içe yaşamak tümünü de kavgacı yapmıştı: Gramofondaki şarkılara, durmadan çığlıklar, küfürler, şamarlar ve kadınlarla çocukların ağlamaları karışıyordu. Camlar bile kırıldı da kâğıt yapıştırılarak iyi kötü onarıldı. Çabucak gece oluyordu; kentteki kargaşalıklar nedeniyle Almanlar sokağa çıkma yasağını öne, akşamın yedisine almışlardı. Bisikletlerin saat beşten sonra dolaşması yasaktı, genel ulaşım araçları ise (aslında zaten kısıtlanmıştı) altıda seferlerini durduruyordu.

Böylece akşam, herkes koğuşa hapsoluyordu. Bu akşamların eğlencelerinden biri, hamamböceği ve fare avıydı. Bir akşam, bir fare, Domenico tarafından, "Hayır! Hayır!" diye bağıran Useppe'nin gözleri önünde gebertildi.

Eskiden zaten bu yarı toprakaltındaki koğuşa alışkın olan ve Rossella'nın kaçışından sonra yeniden gözüpekleşen fareler, artık sayıları artmış olarak, belki de gemiyi çok yakında terk edeceklerini sezinlemiş Binler'in yiyeceklerine üşüşüyorlardı. Gerçekten de Binler, orada içeride, bir türlü gelmek bilmeyen o ünlü Kurtuluş'u beklemekten

usandılar, başka sığınaklara göçmeye başladılar. İlk giden aile, Salvatore'ninki oldu, bir kavga sonucu öfkeyle yanlarından ayrıldı, çocukları Currado, Impero vb.yi alarak taşındı; ama çok geçmeden gene Salvatore, geride kalanların tümünü de, Albano'daki tanıdıklarından edindiği, kirası ucuz, güzel ve boş bir konutu birlikte paylaşmaya çağırdı. Böylece Domenico ile ailesi de, Dinda Nine, Mercedes Abla, Carulina ve ötekilerle gittiler kabileye katıldılar. Veda sabahı, anılarda akıl almaz bir düzensizlik, bir kargaşa olarak kalmıştır. Carulina'nın sinirleri ağlayacak derecede bozulmuştu, şuraya buraya koşturuyordu, çünkü ikizlerin ishalleri büsbütün kötüleşmişti, durmadan altlarını kirletiyorlardı. Her türlü yapay sabunla ve en berbat deterjan tozuyla yıkamakta direndiği, zaten az olan bezler, kurumak bilmiyordu; koğuşun iplerine asılı, gene de sarı sarı lekeli, sularını yere, yiyeceklere ve yuvarlanmış yataklara akıtıp duruyorlardı. Carulina her yandan azarlarla, bağırışlarla karşılanıyordu, hatta yengesinden, elinin tersiyle bir de şamar yedi. Uzaklarda bir yerlerden bombardıman sesleri yankılanıyordu. Bu gürültülerden ürkmüş, yola çıkma telaşıyla huysuzlaşmış nineler, yüksek sesle Papa'yı, ölüleri ve gökteki azizleri yardıma çağırırken, Domenico da lanetler yağdırıyordu. Öğrendiğime göre o dönemde özel otomobillerin dolaşması yasaklanmıştı; gene de Binler'in gençleri, ne yapmışlarsa yapmışlar, o kaçakçılık sanatları sayesinde, her tür gerekli izne sahip bir yük kamyonu sağlamayı başarmışlardı. Ayrıca Salvatore de üç tekerlekli bir motosiklet göndermişti. Ama ne yazık ki bu taşıt araçları yolcuları, eşyalarıyla birlikte yüklemeye yetmedi. (Bu arada Binler, vaktiyle hastane tarafından felaketzedelere kullanmak üzere verilmiş olan şilteleri de götürmeyi kararlaştırmışlardı: Çünkü taşınsalar bile, gene de felaketzede niteliğini yitirmiyorlardı ya...) Eşyayı denkleyip yükleme hazırlıkları, sonunda, gerçekten içler acısı bir felakete dönüştü. İyice öfkelenen Domenico, kap kacak sarılıp bağlanınca dev gibi boyutlar almış şilteleri tekmelemeye başlayınca, Üçüncü Peppe, Attillio ve anaları bir ağızdan tiz çığlıkları bastılar. O zaman en yaşlı dede (sessiz ninenin kocası) bebek gibi

ağlamaya, onu oracıkta ölüme terk etmeleri için yalvarmaya başladı, hatta hemen Pietralata'ya gömüversinlerdi, gerekirse bataklıkta boğsunlardı. "Gömün beni," diyordu boyuna, "beni gömün de hiç olmazsa bu gece gökyüzünde rahat uyuyayım!" Karısı olan nine de bunları işittikçe tiz sesiyle bağırıyordu: "Tanrım! Tanrım!"

İçlerinde en az telaşlanan Mercedes Abla'ydı, son dakikaya dek dizlerinde battaniyesi (altındaki yiyecekler taşınmıştı) alçacık iskemlesinde oturmuş, sadece ilahi okur gibi bir sesle durmadan, "Aman, kesin şu patırtıyı, Tanrı aşkına!" diye yinelemekle yetiniyor, kocası Birinci Giuseppe ise, başında bir tür yün takke, yanına çömelmiş, boyuna yere tükürüyordu.

Kalabalığın bir bölümünün, bu arada Carulina ile kızlarının, yeni konuta tramvayla gitmeleri kararlaştırıldı. Ayrılmadan önce, Carulina Useppe'ye bir andaç olarak, güldürü plağını bıraktı ama ne yazık ki gramofon olmadan (öteki eşyayla birlikte yüklenmişti bile), artık çalamazdı; zaten çalma nicedir sadece cızırtı ve hıçkırıklardan ibaret kalmıştı. Ayrıca ona armağan olarak (kimse görmesin diye gizlice göz kırptıktan sonra) ailenin unuttuğu, içinde bir kilo kadar akburçak (fasulye ile nohut melezi bir tür sebze) bulunan bir de torba bıraktı.

Giderlerken gökte, çekingen bir güneş belirmişti. Hepsinin en arkasında kucağında Celestina ve başının üstünde kapanmayan, tıkabasa dolu bir bavulla Romalı yengesinin gerisinde Carulina gidiyordu Rusinella'yı kucağına almıştı. Tomar haline getirdiği ıslak çocuk bezlerini de başının üstünde taşıyordu. Yürek paralayıcı ağlama sesleri gelmese, bu yolcu kadınların kucağındaki iki çıkının çocuk olduğunu kimse tahmin edemezdi. Gerçekten de Carulina son çare olarak bebekleri ne bulduysa sarıp sarmalamıştı: Castelli tramvayında, yolcular, kokudan, kızlarının ishal olduğunu, pisliğe bulandığını anlarlar korkusu ve utancıyla Carlo Vivaldi'nin eski perdesi, Yardımsever Bayanlardan kalanlar, hatta kâğıt parçaları bile bu işte kullanılmıştı. Carulina, önden yürüyen ve ikide bir dönerek onu azarlarcasına seslenenlerin dürtüsüyle, çamurlara bata çıka telaş-

la, paramparça olmuş yazlık iskarpinleriyle ilerlemeye çabalıyordu. Ayaklarına fazla büyük gelen, yırtık pırtık kadın çorapları, topuklarında torbalanıyor ve onu bir yana çeken ağırlık yüzünden, her zamankinden de daha sarsak yürüyordu. Palto olarak Domenico ağabeyinin ceketinden yapılma, bir tür eğri büğrü pardösü giymişti; çamaşır tomarının altından da enseye dek iki eşit parçaya ayrılmış, iki yandaki örgüleri ağırlıktan yassılmış saçlarının düzenli ayrım çizgisi görülüyordu.

Sokağın köşesini dönmeden arkasına baktı, Useppe'yi, kocaman ağzını yukarı doğru çeken bir gülüşle selamladı Useppe, düzlüğün bu yanında durmuş, gidenlerin arkasından bakıyordu. Carulina'ya, kimi durumlarda yaptığı gibi, isteksizce, yumruğunu ağır ağır açıp kapatarak, o kendine özgü selamıyla karşılık verdi. Ciddiydi, yüzünde ancak belirsiz bir gülücük vardı. Başında da Carulina'nın uydurduğu kullanılmış bir bisikletçi beresi; ayağında o Şarlovari pantolon, iki renk potinler ve ta ayaklarına dek inen, selam verirken açılıp kırmızı astarını gösteren o yağmurluk.

Birkaç ay sonra, Castelli korkunç biçimde bombalandı, Albano kentinin büyük bölümü yerle bir oldu, Ida bu haberi duyunca hemen Binler'i düşündü, acaba kabile tümüyle yok mu oldu, diye. Oysa hiçbir zarar gelmemişti onlara. Ertesi yaz Nino, bir iş için gittiği Napoli'de, Salvatore'ye rastladı, delikanlı onu evine götürdü. Bombalardan yarı yıkılmış bir saray kalıntısında, üst katta bir yerde oturuyorlardı, -merdiven çöktüğünden- oraya, masadan yapılma bir tür iner kalkar köprü sayesinde pencereden giriliyordu. Carulina da oradaydı ve alınyazısının doğal gelişimine uyarak, Müttefikler'le alışveriş yapıyordu. Boyu biraz uzamıştı ama, Pietralata'da olduğundan da daha sıskaydı. Öyle ki, ufalmış suratında rimele bulanmış gözleri çok daha büyük duruyordu. Sonra, zaten yaradılıştan fazlasıyla geniş olan ağzı da, kırmızıya boyanınca iki kat büyümüştü. Yüksek topuklar üzerinde incecik bacaklarının yürüyüşü büsbütün sarsaklaşmıştı. Ama bakışı, tavırları, konuşması hiç mi hiç değişmemişti.

İkizlerin izi yoktu. Ninnuzzu onları sormayı akıl bile

edememişti. Kısa süren ziyareti sırasında, Carulina'nın sevgilisi olan Amerikalı bir zenci asker geldi, ertesi gün Amerika'ya döneceği için çok sevinçliydi. Armağan olarak da, Carulina'nın seçtiği bir şeyi, kurulunca şarkı çalan, o pek bildik Sorrento kutularından birini getirmişti. Kutunun kakmalı kapağında, leylak rengi reyon bluz ile tütü giymiş bir plastik bebek vardı. Vücudunun içindeki bir değnekçik aracılığıyla, şarkı kuruldukça kapağın üzerinde dönüyordu. Müzik sesiyle bu dönüş Carulina'yı büyülemiş gibiydi. Kurgusu biter bitmez, kaygılı bir mal sahibi ciddiyetiyle hemen kuruyordu. Ayrıca, öteki nine ve iki dedeyle birlikte Dinda Nine de oradaydı. Dinda Nine, Carulina'nın bu tutkusunu ziyaretçilere hoş göstermek için bunun ömründe ilk bebeği olduğunu söyledi. Bir yandan da, kutudaki o eski şarkının sözlerini, bar şarkıcılarının tavırlarıyla söylüyordu. Konukları ağırlamak üzere, viskiyle kızarmış patates sunuldu.

Ama sonradan Ninnuzzu, bu karşılaşmayı Ida'ya anlatmayı hiç akıl etmedi: Ida da, hiç kuşkusuz, Napoli'nin büyüklüğünü ve kalabalığını gözönünde tutarak, bu sonsuzluk içerisinde Binler'den kimseye rastladı mı diye sormayı hiç düşünmedi. Böylece Ida, hep Binler'in Albano yıkıntıları altına gömülüp gittikleri kuşkusu içinde kaldı.

Binler ailesinin son bireyleri de köşeyi dönünce, Useppe içeri girdi ve koğuşun çok daha büyüdüğünü sandı. Adımları gümbür gümbür yankılanıyordu. "Anne!" diye seslendiğinde, Ida da "Ne?" diye karşılık verince ikisinin sesleri öncekinden çok daha yüksek çıkıyor gibiydi. Her şey kıpırtısızdı, yere dağılmış kâğıtlar, çöpler arasında bu saatte bir hamamböceği, bir fare bile görünmüyordu. Geniş köşenin ta dibinde, ölüler kandilinin camı kargaşalıkta kırılmış, yerde, yağlı tıkacıyla dökülmüş gazın yanı başında duruyordu. Odanın ortasında, bir zamanlar ikizlere beşik olarak kullanılmış ambalaj sandığı kalmıştı, içinde de kakaya bulanmış bir kat eski gazete. İkinci Guiseppe'nin köşesinde, yuvarlanmış şiltesi hâlâ duruyordu; kapıya yakın, paçavra perdesi Rosa ile Celeste'yi daha iyi sarmak için

çekilip alınmış köşede, Rossella'nın hâlâ loğusa kanıyla bulaşık olan saman döşek vardı.

Ida azıcık dinlenmek için kendi şiltesine uzanmıştı. Ama organizması, kötü bir alışkanlık gibi şamataya susamış olmalı ki, ansızın koğuşa çöküvermiş bu inanılmaz sessizlik, sinirlerinin gerginliğini yatıştıracak yerde büsbütün artırıyordu. Yağmur gene başlamıştı. Ne kentten ne mahalleden, başka yaratıkların var olduğunu belirtir bir işaret gelmiyordu. Yağmurun hışırtısı, uzaklardan yankılanan bombaların gümbürtüsüyle, yalnız kendisiyle Useppe'nin kaldığı, yarı yarıya çamura gömülü şu kocaman odanın çevresindeki sessizliği büsbütün artırmaktaydı. Ida, Useppe, Binler'in bir daha dönmemek üzere gittiğinin acaba farkında mı, diye kendine soruyordu. Adımlarının, teftişe çıkmış gibi, odada dönüp dolaştığını işitiyordu; sonra apansız, adımlarındaki bu yavaşlık, heyecanlı bir telaşa dönüştü, sonunda, kendinden geçmişçesine koşmaya başladı. Orada yerde, güzel havalarda daha büyücek olan öteki çocukların futbolcuları taklit ederek kırda oynadıkları bir bez top vardı. Bu kez Useppe, çocukları taklit etmek için, topu hırsla tekmelemeye başladı. Ama ne takım vardı ne hakem ne kale. O zaman deli gibi sıra yığınına doğru atıldı, bir sıçrayışta tepeye ulaşıverdi.

O potinli ayaklarının hafif patırtısını tam bir sessizlik izledi. Az sonra da, perdenin arkasından bakan Ida, onun bir göçmen gibi bir kum torbasına oturmuş, Carulina'nın bıraktığı plağı incelediğini, parmağıyla çepeçevre izlere dokunduğunu gördü. Gözleri, Ida'nın kıpırtısıyla, ciddi ve şaşkın, kalktı. Elinde plakla koştu:

"Anne! Çalsana bunu!"

"Böyle çalınmaz ki. Çalmak için gramofon ister."

"Niçin?"

"Çünkü plak gramofonsuz çalmaz."

"Mamoponsuz çalmaz..."

Yağmur artmıştı. Alarm düdüğünü andırır bir ıslık sesi Ida'yı yerinden zıplattı. Ama herhalde Monti Sokağı'ndan geçen bir kamyondu sadece. Hemen kesildi ses. Karanlık bastırıyordu. Terk edilmiş koğuş soğuk, pislik dolu, kuşa-

tılmış bir sınırın ötesinde, ıssız, gerçekdışı bir boşluğu andırıyordu.

Yağmurun azıcık dinmesini beklerken Ida, Useppe'yi eğlendirecek bir şeyler aradı. Bininci kez ona *gemiler* masalını anlattı:

"Ve döner gemi, ve dolanır gemi...
...Aslanların arasında ve kayıkların arasında..."

Bitirdiğinde Useppe "Gene," dedi.

Bir kez daha anlattı.

Useppe "Gene," dedi. Bu arada anlamlı bir gülücükle, hiç kuşkusuz inanmayacağı bir şeyi haber verirmiş gibi açıkladı:

"Anne, ben onu gördüm, denizi!"

Şu ya da bu yoldan, ilk kez, gerilla kampındaki serüvenine değinmiş oluyordu. Genellikle, sorulduğunda bile ağzını açmaz, bu konuda görev bildiği bir suskunlukta diretirdi. Ama bu kez Ida, bu belirsiz cümlesini sadece bir hayal ürünü olarak yorumladı ve başka bir şey sormadı.

"Ve döner gemi ve dolanır gemi..."

Bu kasım ayı boyunca, bir süre için, koğuşta ikisinden başka kimse yaşamadı. Okullar gecikmeyle açılmıştı, ama Ida'nın okuluna askerler el koymuş ve sınıfları eskisinden de daha sapa yerlere (sırasıyla öğleden sonra eğitim yaparak) aktarılmıştı. Ida'nın şu ulaşım araçları kıtlığında ve sokağa çıkma yasağı erken saate alınmışken okula ulaşması olanaksızdı. Böylelikle Ida, felaketzede olduğu için geçici izin aldı. Gene de her gün yiyecek avına çıkmak için evden ayrılmak zorundaydı; çoğunlukla hava kötü olduğu zaman, Useppe'yi yalnız başına bırakıp kendi kendisine emanet ederek koğuşun içine kilitlemekten başka çare bulamıyordu. İşte o zaman Useppe, *düşünerek* vakit geçirmeyi öğrendi. İki yumruğunu alnına dayıyor ve *düşünmeye* başlıyordu. Ne düşünüyordu bilinmez. İhtimal, ipe sapa gelmez, önemsiz şeylerdi düşündükleri. Ama şurası bir gerçektir ki,

o böyle oturmuş düşünüyorken, başkaları için basit olan zaman, ona göre sıfıra indirgeniyordu. Asya'da *panda minör* adında bir yaratık vardır, sincapla ayı yavrusu arası bir şeydir, dağda, ulaşılmaz baltalıkların ağaçlarında yaşar. Arada bir, yiyecek bitki bulmak üzere aşağıya iner. Bu küçük pandalardan birinin, ağacı üzerinde düşünerek binlerce yıl geçirdiği söylenirdi; her 300 yılda bir yere inermiş. Ama gerçekte, bu zaman süresinin hesaplanması göreceydi: Yerde 300 yıl geçtiğinde, bu küçük pandanın ağacında ancak on dakika geçermiş aslında.

Useppe'nin geçirdiği bu yapayalnız saatler, pek seyrek de olsa, beklenmedik bir ziyaretle renkleniyordu. Bir gün çizgili bir kedi geldi, kedi hayaleti sanılacak kadar zayıftı, gene de umutsuzluğun verdiği güçle pencerede cam ödevi gören kâğıdı yırtmayı başardı, yiyecek aramak üzere koğuşa girdi. Pek doğaldır ki fareler, onun gelişi üzerine, ortaya çıkmaktan çekindiler; Useppe'nin de ona verecek bir parça haşlanmış lahanadan başka yiyeceği yoktu. Ama beriki, kedilerin, düşkün bile olsalar koruyageldikleri o kibirli soylulukla, sunulanı kokladıktan sonra, bunu yiyecek kadar alçalmayıp kuyruğunu dikti, çekti gitti.

Gene o gün, üç Alman askeri geldiler: Besbelli, eskiden gelenler gibi bunlar rasgele, sıradan askerlerdi (ne Polis ne SS), kötü niyetleri yoktu. Gene de Alman birliklerinin ortak alışkanlığı uyarınca, kapıyı vurmak yerine, tüfeklerinin dipçikleriyle, hırsla dövdüler. Useppe, kilitli olduğundan, kapıyı açamadığı için, az önce kedinin delmiş olduğu, pencerenin kâğıdını büsbütün yırtıp çektiler ve gözleriyle enine boyuna içerisini araştırdılar. Useppe pencerenin altına, onlara karşı çıkmıştı, kim olursa olsun, bir ziyaretçisi olduğuna sevinmişti; onlar da içeride çocuktan başkasını göremeyince kendi dillerinde bir şeyler söylediler. Ne arıyorlardı, bilinmez: Useppe, o kaba konuşmalarını anlamamakla birlikte, gene de, kedi gibi onların da yiyecek aramaya geldiklerini sanarak, lahana artığını onlara sunmak istedi. Ama onlar da, kedinin yaptığı gibi bu sunuyu geri çevirdiler; hatta gülerek, Useppe'ye bir karamela verdiler. Ne yazık ki naneli bir karamelaydı bu: Useppe naneyi

hiç sevmezdi, hemen tükürdü; tükürdükten sonra da, haksızlık etmiş olmamak için, karamelayı geri verir gibi yaptı, gülümseyerek, "Al!" dedi, ama beriki, büsbütün kahkahayı bastı. Çekip gittiler.

Beklenmedik üçüncü ziyaretçi, İkinci Giuseppe oldu, onun anahtarı vardı, içeriye girebildi. Bir zamanlar giydiği şapka yerine, başını soğuktan korumak için Amerikalı gangster tipinde bir fötr bulmuş, geçirmişti. Geçen yaz kırılıp alçıya alınan kolu bu kez romatizma olmasına karşın, gene her zamanki gibi neşeliydi. Ama kolunun ağrıdığını kimseye söylemek istemiyor, sakat bir ihtiyar olarak çeteciler arasından kovulmaktan korkuyordu. Useppe'ye içini döktü. Ayrıca, ona artık bir çeteci yoldaşla konuşurmuş gibi, kamptan haberler getirdi. Arkadaşların hepsi iyiydi; yeni, göz kamaştırıcı işler başarmışlardı. Bir gece, *Özgür* ile öteki birlikler, İngiliz havacılarıyla anlaşarak, Roma'ya giriş yollarına dörtköşeli çiviler serpiştirmişlerdi: İngiliz uçakları da, yolu kesilmiş Alman taşıtları üzerine tam zamanında vararak, mitralyözle, bombayla ve yangın bombalarıyla taramışlar, böylelikle Roma'ya giren koca yollar, kana bulanmıştı. Bir başka gece de As, birkaç arkadaşıyla, sokaklarda çeşitli ve önemsiz baltalama eylemlerine giriştikten sonra, Alman askerleriyle dolu bir treni dinamitle uçurmuşlar, bir anda tren, dünyanın sonu gelmiş gibi, alevler ve demir parçaları saçarak patlamıştı.

Özgür çetesi kulübeden ayrılıp başka yere, doğru dürüst duvarlı bir küçük eve taşınmıştı. As, Dört ve Tarzan'la ötekiler Useppe'ye selam ve öpücüklerini yolluyorlardı. Çalılıklarda yaşamayı giderek daha zor hale getiren kötü havaya ve soğuğa karşın, hepsinin de keyfi yerindeydi ve çok iyi durumdaydılar. Ancak Piotr, eylemlere var gücüyle katıldığı o ilk günlerden sonra, bir tür uyuşukluğa düşmüştü, hiçbir şey yapmıyor, zamanını kafayı çekip sarhoş olarak geçiriyordu. Gerçekten, Piotr Yoldaş, gerilla olarak nicedir işe yaramaz hale gelmişti: O kadar ki, ötekiler ona yol vermek mi, yoksa kafasına bir kurşun sıkarak ortadan kaldırmak mı daha doğru olacak diye aralarında tartışıyorlardı. Ama gene de onu çekmeye devam ediyorlardı: Bir kez,

hele şu kötü dönemi atlatsın, eskisi gibi yiğit olacağına güveniyorlardı. İkincisi, Yahudi olduğundan, acı koşullar altındaydı. Üçüncüsü de, As'ın hatırı vardı, çünkü As, daha başlangıcından beri ona hep güvenmiş, saygı göstermişti ve öteki arkadaşların sessiz düşmanlığına karşı onu gururla savunuyor, bir kahraman gözüyle bakıyordu.

Pek bir şey anlamamakla birlikte, Useppe, tüm bu yiğitlik haberlerini *gemiler* şarkısını nasıl heyecanla dinliyorsa, öyle dinledi; hatta, Mosca'nın anlattıkları bitince, ona, "Gene!" dediyse de arkası gelmedi.

Ne yazık ki, Eppetondo'nun ziyaretinin asıl nedeni onun hesabına, acı bir düş kırıklığıyla sonuçlandı. Gerçekten, kocaman odada bırakmış olduğu stokun sonunu, sardalye, kalamar ve midye konservelerini almaya gelmişti, ama baktı hepsi uçmuş ve ona ait şilteyle boş kafesten başka bir şey bırakılmamış, besbelli gerisi Binler'le birlikte gitmişti. Onlar için en hafifi "orospu çocukları" ve "ayyaşlar" olmak üzere en ağza alınmadık küfürleri yağdırarak, kendi şiltesini Ida'nınkinin üzerine yaymaya girişti, çeteci olarak o, saman üzerinde pek rahat uyuduğuna göre, bari biri bundan yararlansın diye. Üstelik koğuş *Özgür*'ün üs kulübesinden bile daha az konforluydu; hiç olmazsa orada her zaman bir odun ateşi yakılabiliyordu. Buna karşılık bu odada ısınmanın olanağı yoktu, insanın dişleri birbirine çarpıyordu, rutubet duvarları lekelemişti ve Useppe, oldukça sararmış, zayıflamış, (gene İyiliksever Bayanlar sayesinde) eski yünlü paçavralara öylesine sarınmış bir halde dolanıyordu ki, gören ayaklı bir çıkın sanırdı. Eppetondo ona veda ederken, "Böylelikle hiç olmazsa artık iki şiltede uyursun, ama dikkat et, bunu da kaptırmaya kalkma sakın, ha! Halis yündür, sonra fareler de yemesin aman, aç gözünü!" dedi. Boş kafes, bir anı olarak dar köşede kalakaldı.

Useppe'nin tek başına geçirdiği bu günlerde sık sık ziyaretine gelenler, demir parmaklıklı pencereye zıplayıp gevezelik etmek üzere tüneyen serçelerdi. Hayvanların dilini anlama yeteneğine ancak kimi günler kavuştuğundan, Useppe onların bu gevezeliğinden, o tekdüze cip cip cipden başka bir şey çıkartamıyordu. Gene de bu ziyaretçi-

lerin kahvaltı aradıklarını anlamak hiç de güç değildi. Ne yazık ki vesikayla alınan tayın o denli az geliyordu ki, acından ölenlere sunabilecek pek az kırıntıyı bile güçlükle ayırabiliyordu.

10

AŞAĞIDAKİ POLİS EMRİ DERHAL YERİNE GETİRİLMEK ÜZERE, BÜTÜN VİLAYET BAŞKANLARINA DAĞITILMIŞTIR:

1 - BÜTÜN YAHUDİLER, AYRICALIK TANINMIŞ BİLE OLSA - HANGİ UYRUKTAN OLURLARSA OLSUNLAR, ÖZEL TOPLAMA KAMPLARINA GÖNDERİLECEKLERDİR. TAŞINABİLİR VE TAŞINMAZ BÜTÜN MALLARINA, İTALYAN SOSYAL CUMHURİYETİ YARARINA MÜSADERE EDİLİNCEYE KADAR, DERHAL EL KONULACAKTIR, CUMHURİYET BU MALLARI DÜŞMAN HAVA AKINLARINDAN ZARAR GÖRMÜŞ YOKSUL FELAKETZEDELER YARARINA KULLANACAKTIR.

2 - KARMA EVLİLİKTEN DOĞMUŞ OLUP DA YÜRÜRLÜKTEKİ IRK YASALARI UYARINCA ÂRİ IRKINA MENSUP OLDUKLARI KABUL EDİLEN HERKES, POLİS MAKAMLARININ ÖZEL GÖZETİMİ ALTINA ALINACAKTIR.

ROMA, 30 KASIM 1943

Almanların girişmiş olduğu "Nihai Çözüm"e İtalyanlar yönünden yükümlülük getiren bu çifte emir, gerek birinci maddesiyle (yoksul felaketzede olarak), gerekse ikinci maddesiyle (âri melez olarak) Ida Ramundo dul Mancuso'nun durumunu kapsıyordu. Gene de, Iduzza hesabına uygulamada hiçbir değişiklik yaratmadı. Gerçekten Yahudilerden müsadere edilen mallardan onun payına bir şey düşmedi. Gerçi ikinci madde yönünden de, ertesi mevsim, sözde yeni ve geçici bir konuta taşındıktan sonra, polisler gidip kapıcı-

dan onun hakkında bilgi istemişlerdi. Ama casus-kapıcı bu haberi salt kendine sakladı veya hiç olmazsa birine açtıysa bile, bir soruşturma gizliliği kaydıyla açtı. Ida bunu hiçbir zaman öğrenemedi. Herhalde sonradan da bu, birbirini hızla izleyen türlü olaylar arasında unutuldu gitti.

Ama aralık başlarında gözüne ilişen çifte emirname, onun için, o andan itibaren, Polis'in özel gözetimi altına resmen girmiş olduğu anlamına geliyordu. Artık suçu, yasa tarafından da tanımlanmıştı, yanlış anlaşılması, gözden kaçması filan yoktu, üstelik duvarlar üzerinde, âleme ilan edilmişti de: *Ida adında, Iduzza denilen, melez ırktan, biri asker kaçağı çeteci, ikincisi bilinmedik babanın piçi iki oğul anası, aranıyor.* Ninnarieddu için, pek korkmuyordu: Onu aklına getirir getirmez, gözlerinde, o upuzun dimdik bacakları üzerinde, ayaklarını dışarı dışarı basarak o dansçı yürüyüşüyle, her kargaşanın, her belanın içine balıklama dalan, o vurdumduymaz oğul olarak canlandırıyordu. Ama Useppe için duyduğu korku, yakasını bir an bile bırakmıyordu. Yahudilerin taranması sırasında Almanların çocukları, ana kucağında olanları bile, yakalayıp pis paçavralar gibi o uğursuz vagonlara fırlattıkları biliniyordu. Kimi köylerde, gözdağı vermek için ya da sarhoşluktan ya da salt zevk için, zırhlı araçlarla ezerek veya diri diri yakarak ya da duvarlara çarparak çocukları katlettikleri de biliniyordu. O sıralarda bu haberlere (gerçekten de –bunu tekrar söylemeli– sonradan Tarih tarafından doğrulanmıştır, hatta gerçeğin ancak küçük bir bölümünü yansıtmaktadır) pek az kimse kulak veriyor, inanılmaz olarak görüyorlardı. Ama Ida bu görüntüleri bir türlü hayalinden kovamıyordu: Öyle ki Roma'nın ve dünyanın sokakları ona, Useppe'ciğinin, bu ırksız, küçücük, az gelişmiş, az beslenmiş, bu zavallı değersiz varlığın olası cellatlarıyla dolup taşıyormuş gibi geliyordu. Kimi zaman yalnız Almanlar ve Faşistler değil, tüm erişkinler ona katil gibi görünüyorlardı. Sokaklarda korkuyla koşuyor, yorgunluktan bitmiş, gözleri dört açılmış, koğuşa geliyor, daha yolun öteki ucundan "Useppe! Useppe!" diye seslenmeye başlıyor ve ona "Anne!" diye karşılık veren o cılız sesi duyunca, hasta bir çocuk gibi gülüyordu.

Gerçekte Nazi-Faşistler şimdiye dek bu kenar mahallede pek görünmeye cesaret edemiyorlardı. Ekim ayındaki kurşuna dizme olayı, çamura ve açlığa boğulmuş şu *kulübeler* topluluğunda yaşayan halkı sindirmeye yetmemişti. Kışın gelmesiyle birlikte, fırınlara ve yiyecek kamyonlarına saldırılar giderek sıklaşmıştı. Mahallenin içinde gerilla çeteleri kuruluyor ve on kişilik ailelerin uyuduğu odalarda, barakalarda, mağaralarda, yatakların altında, daha geçen eylülde kışlalardan ve kalelerden çalınmış silahların saklandığı söyleniyordu. Kentte, baskın korkusuyla çoğu gizli yaşayan genç erkekler bile, burada artık korkusuzca, meydan okurcasına, sert ve asık suratlarla görünüyorlar, şu kenar mahalle Gettosunun avlularında, deliklerinde, çöplüklerinde, saçları dökülmüş, iyice çökmüş analar, sıskalıktan adeta ufalmış kızlar, bitli, açlıktan karnı şişmiş çocuklar arasında dolanıyorlardı. Ida, Useppe'yi yalnız bırakmamak için mahalleden fazla uzaklaşmaktan çekiniyordu; ama ona yiyecek bir şeyler götürmek, umutsuzca serüvenlere atılmaya zorluyordu kadını. Çorabın içine dikili o ünlü yedek para çıkını bile, karaborsa alışverişinde eriyip gitmişti ve onun da öteki çocuklar gibi, karnı biraz şişmeye yüz tutmuştu. Aylığını almak üzere Emniyet Sandığı'na her gidişte, Ida'nın dizlerinin bağı çözülüyor, memurun ona, öfkeyle, "Senin gibi alçak yarım-kanların her türlü maaş hakkı elinden alınmıştır," demesini bekliyordu.

Koğuş ancak birkaç gün boş kalmıştı. Aralık başından itibaren, orada, şu çamur ve çöplük yığınının dibinde, sığınılacak bir dam altı bulunduğu haberi yayılır yayılmaz, yeni yeni yolunu yitirmiş kişiler akın etmeye başlamıştı. Ida, bunları o karmakarışık önyargılarıyla, bir güvenceden çok, bir tehlike olarak görüyordu. Eskiden Useppe'yi yalnız bırakmaktan korkardı ya, şimdi bu insanların yanında bırakmaktan daha çok korkuyordu.

Buraya sığınan kalabalık arasında, bir de, Genzanolu küçük bir dükkâncının, bombardımanların dehşetinden aptallaşmış ailesi vardı. Binler'den birileri onlara buranın adresini vermişlermiş. Aile reisi, yüksek tansiyondan yakınan, şişman, kırmızı suratlı bir adam, yalnızca geldiklerin-

de görünmüş, sonra hemen Genzano'ya savuşmuştu. Dükkânı hava akınlarından yıkılmış ama evleri hâlâ ayaktaymış. Aslında, evin duvarlarından birine, elinde kalan tüm değerli eşya ve parasını gizlice yerleştirmişti ve bu yüzden orada kalıp bekçilik etmek istiyordu. Sonunda günün birinde, bir bombardımanla, evi gene yıkılmadı ama, kendisi korkudan öldü. Genzano'dan gelen bir akraba, salt kadınlardan oluşan aileye bu acı haberi iletti. Ve koğuş çığlıklarla, ağlama sesleriyle doldu taştı. Ama hıçkırıklar arasında bir süre tartıştıktan sonra, bombardıman korkusuna yenik düşen kadıncağızlar, ölüyü gömme ve evi gözetme işini gene bu akrabaya bıraktılar; oldukları yerde, koğuşta kaldılar.

Onlar da şişmandı, ama benizleri soluktu. Annenin bacakları varisten şişmişti. Günlerini bir mangalın çevresine toplanmış, tam bir kıpırtısızlık ve aptallaşmış bir sessizlik içinde yas tutarak geçiriyorlardı. Genzano'ya dönmek için, onlara kalırsa, kapıya dayanmış olan Müttefikler'in gelmesini bekliyorlardı, oysa orada ne dükkânları ne erkekleri kalmıştı artık, duvara gömülü ve varsayılan defineden başka bir şeyleri yoktu. Bir sehpaya tünemiş, tüylerini şişirip gömülmüş, kendilerini torbapa doldurup götürmek üzere gelecek efendiyi bekleyen kocaman tavuklar örneği, sönük bir sesle yakındaki kurtuluştan konuşuyorlardı.

Useppe mangala yanaşacak olsa, yakınır gibi bir sesle, "Hadi ananın yanına, çocuk!" diye uzaklaştırıyorlardı.

22 Ekim'de kurşuna dizilmişlerden birinin anası, Pietralatalı bir kadının da yolu düştü. Oğlu sağken, durmadan, geceleri eve geç dönüyor diye başının etini yermiş, sonunda oğlanın, bu sürekli dırdırından usanç getirerek, anasına el bile kaldırdığı olurmuş, ana bir gün bu yüzden oğlunu polise bile şikâyet etmişmiş. Şimdi, her akşam bir evden ötekine gezinip duruyordu, çünkü kendi evinde uyumaktan korkuyor, her gece oğlunun hortladığını, onu hırpalamak üzere döndüğünü söylüyordu. Oğlunun adı Armandino idi ve kadın o gün de eskiden olduğu gibi, un bulma umuduyla Kale'nin yağmasına katıldıktan sonra oğlunu Almanlar gözü önünde tutuklamışlardı. Geceleri ikide bir

"Hayır, Armandino, hayır! Anana bunu yapma!" dediğini duyuluyordu. Gündüzleri sık sık, Pietralata'da sinema oyuncusu Rossano Brazzi'ye benzemesiyle ün salmış Armandino'nun güzelliğini över dururdu. Gerçekten kendi de gençliğinde güzel olmalıydı: Hâlâ çok uzun, güzel saçları vardı, ama artık kırlaşmıştı ve bit doluydu.

Koğuşa bu yeni sığınanlar, şiltelerini de birlikte getirmişlerdi; ayrıca, gelgeç konukların bıraktığı kıtık, öteki geçici ziyaretçilerin emrinde, yerde dağılmış duruyordu. Carlo Vivaldi'nin saman döşeği, Ida'nın insan yiyen bir kurt gibi özellikle korktuğu bir genç tarafından tutulmuştu. Gerçek şu ki bu adam, pencerelerin kırık camlarına kâğıt yerine kontrplak parçaları yapıştırarak koğuşun durumunu az çok düzeltmişti; ama öte yandan, insandan çok, geceleri dolaşan aç bir memeliye benziyordu. Uzun boylu, adaleli ama iki büklümdü, iskelet örneği, suratında dişleri fırlamıştı. Nereden geldiği, ne iş yaptığı, niçin buralara düştüğü bilinmiyordu; gene de konuşmasından Romalıya benziyordu. O da, Useppe yanına yanaşacak olsa, "Hadi yaylan bakalım, delikanlı!" diyerek uzaklaştırıyordu hemen.

Binler'in dönemi gerilerde kalmıştı artık. Useppe'yi arada bir önemseyen tek kişi kurşuna dizilenin anasıydı; karanlık basınca ara sıra, elinden tutarak, vaktiyle Caruli kızın yaptığı gibi, tuvalete götürüyordu onu. Bir akşam, pantolonunu çekmesine yardım ederken, küçücük, etsiz kalmış kaburgalarını elinin altında duyunca, "Zavallı anasının kuşcağızı, besbelli, büyüyemiyorsun, pek cılızsın. Bu savaş yavruların felaketi oldu," demişti.

Bir de onu eğlendirmek için oyunu, daha doğrusu mimikli masalı vardı, küçükken kendi çocuklarını da bununla eğlendirirmiş. Hiç değişmiyordu ve şöyleydi: Başlangıç olarak çocuğun avucunu gıdıklıyor ve şöyle diyordu:

"Meydan meydan güzel meydan
buradan geçmiş çılgın bir tavşan"

sonra, başparmağından başlayarak parmaklarını birer birer çekiyor ve bir yandan da şöyle diyordu:

"Bu tutmuş
bu kesmiş
bu pişirmiş
bu da yemiş",
ve küçük parmağa gelince, tamamlıyordu:
"bu minicik miniciğe de
bir lokmacık bile kalmamış."

Masal bitince Useppe "Gene," diyordu, ve kadın yeni baştan başlıyor, Useppe ise, ona dikkatle bakıyor, hep çılgın tavşanın er geç canını kurtarıp avcıları eli boş bırakacağını umuyordu. Ama masal hiç değişmeden hep aynı biçimde sürüp gidiyor ve hep aynı sonla bitiyordu.

1944

Ocak

İşgal altındaki İtalyan kentlerinde, en başta da Roma'da, polise bağlı özel bölükler *kuruluyor, bunlar, Alman olsun İtalyan olsun, meslekten sadist kişilerden oluşuyor, Hitler'in "Gece ve Sis" sistemi uyarınca bunlara, ayrıca keyiflerince tutuklamak, işkence etmek ve öldürmek izni veriliyor.*

Verona'da Salò cumhuriyetinin Faşist mahkemesi, temmuzdaki Büyük Kurul toplantısında Duçe aleyhine oy vermekle suçlanan ileri gelenleri ölüme mahkûm ediyor. Hükümlüler arasında Duçe'nin damadı Ciano da var. Hüküm hemen infaz ediliyor.

Almanların geniş olanaklarıyla abluka ettikleri Anzio yakınlarına Müttefik çıkarması. İtalya'da cephe çizgisi, Cassino'da duruyor.

Şubat-Nisan

İtalyan polisinin yeni emirnamelerini, *mahalli muhbirlerden yardım gören Faşistlerin, Alman baskınlarından canını kurtarmış Yahudileri araştırma ve tutuklamaları izliyor.*

Roma'da, bir SS koluna partizanların yönelttiği bir suikasta (32 ölü) karşılık olarak Alman Kumandanlığı, misilleme olsun diye, 335 sivil İtalyan katlettirip bir çukura (Ardeatine Çukuru) attırıyor.

Kızıl Ordu'nun potansiyeli, SSCB'de savaş endüstrisinin gelişmesi ve Müttefikler'den malzeme gelmesiyle giderek artıyor. Tüm cephe boyunca birbiri ardından saldırıla-

ra kalkışan (Stalin'in on hamlesi) Sovyet birlikleri, batıya doğru zafer kazanarak ilerliyor ve güneyde Çekoslovak sınırına ulaşıyor.

Haziran-Temmuz

Almanlara karşı yeni bir batı cephesi açan Normandiya Çıkarması'yla Müttefikler Fransa'nın kurtarılmasına başlıyorlar.

İtalya'da Cassino Cephesi çöküyor ve güneye doğru ilerleme yeniden başlıyor, Müttefikler Roma'ya giriyorlar.

İtalyan direniş güçleri, ülkenin hâlâ Nazi işgalindeki kesimlerinde tek bir ordu halinde örgütlenirken (Gönüllü Özgürlük Ordusu) kral ile Badoglio tarafından kurulmuş bulunan İtalyan Kurtuluş Ordusu da düzenli birlikler olarak Müttefikler'in harekâtına doğrudan doğruya katılıyorlar.

Doğudan, Rus birlikleri, Reich yönünde ilerlemeyi sürdürüyorlar.

Reich'da yüksek Alman subaylarının Führer'e karşı giriştiği darbe başarısızlığa uğruyor. Bunu suikastçıların ve öteki adı karışmış veya kuşkulu kişilerin ölümü izliyor (beş bin kadar).

Ağustos-Ekim

Batı Cephesi'nde Müttefikler'in ilerleyişi devam ediyor, Paris'e giriyorlar ve İtalya'da Floransa'nın kuzeyinde yeni bir cepheye (Gotik Hat) yerleşiyorlar.

Doğu Cephesi'nde, son bir Alman karşı saldırısı, geçici olarak Sovyetler'i Vistül üzerinde durduruyor; ırmağın karşı yanında ise, Nazilere karşı ayaklanan Varşova kenti, misilleme olarak tamamen yakılıp yıkılıyor, haritadan tümüyle siliniyor (300 bin Polonyalı katlediliyor).

Pasifik'te Kamikazelerin (Japon intihar pilotları) saldırıları Amerikan Donanması'nı yok etmek gibi boşuna bir girişimle, dalga dalga birbirini izliyor. Filipinler'de, Leyte Deniz Savaşı, Japon Donanması'nın müthiş bozgunuyla sona eriyor.

Almanya'da Führer'in emriyle, on altı ile altmış yaş arasındaki eli ayağı tutan tüm erkekler askere alınıyor.

Kasım-Aralık

Alman işgalindeki İtalya'da, çok yaklaşan Müttefik zaferi gözönünde bulundurularak İngiliz Kumandanlığı'nın yayımladığı, direniş birliklerini dağılmaya çağıran bir bildiriye kimse kulak asmıyor. İtalyan Direniş gücünün işbirliği halen Faşist rejiminden gizli olarak yaşantısını sürdürmüş altı muhalefet partisinden oluşan CLN (Comitato Liberazione Nazionale-Ulusal Kurtuluş Komitesi) tarafından yürütülmektedir. Halkın da candan katılmasıyla Partizan örgütler, Almanları sürekli ve yıpratıcı bir çatışmayla uğraştırıyor, onları özerkliğini ilan ederek küçük geçici cumhuriyetler kuran çeşitli bölgelerden sürüp atmayı başarıyorlar.

Sonbahar-kış boyunca, İtalyan topraklarındaki Müttefik harekâtı Gotik Hat boyunca duralıyor...

1

Roma çevresinde bombardıman gürültüleri giderek sıklaşıyor ve yakınlaşıyordu; Genzanolu dükkâncı ailesinin kadınları, her defasında bu gökgürültüsünü andırır sesleri duydukça, isterik dehşet çığlıkları atarak ayağa fırlıyorlardı. 22 Ocak'ta Müttefiklerin Anzio'ya çıkarma yapmasından sonra, mahalleden, sanki savaş bitmiş gibi, şarkılar, sevinç bağırışları geliyordu. Mahalledeki çok az sayıdaki Faşistin hepsi de gidip bir yerlere gizlenmişlerdi; gençlerin ise tümü sokaklara dökülüyordu, hatta içlerinden bazıları, apaçık, ayaklanmaya hazırlanıyorlarmış gibi, uluorta silahlı dolaşıyorlardı. Ekmek çalıyorlar, un ve yiyecek maddelerini zorla, dükkânlardan veya buldukları yerlerden alıyorlar, gizli "*Birlik*" gazetesinin sayılarını ortalıkta birbirlerine veriyor, dağıtıyorlardı.

Ida, koğuştan olabildiğince az uzaklaşıyor ve Useppe'yi eteğinden hiç ayırmıyordu: Almanların, bu kışkırtmalara karşılık olarak mahalleyi basmasından, oğulcuğu Useppe'ye varıncaya dek erkeklerin tümünü öldürmesinden, alıp götürmesinden korkuyordu. O günlerde, Kurt Adam da ortadan yok oldu; Ida, acaba adam casus mu, Pietralata halkını Alman Komutanlığı'na ele vermeye mi koştu, diye düşündü. Her neyse, bu aşırı halk şenliği başka bir acı düş kırıklığıyla sonuçlandı. Birkaç güne kalmadan Almanlar, çıkarmayı durdurmayı başarmış, Müttefikler'i Anzio kumsalına çivilemişlerdi. Dükkâncı ailesinin kadınları, dudakları korkudan sararmış, birbirlerine sokulmuş, haykırmak şöy-

le dursun, soluk almaktan bile çekinir olmuşlardı: Artık Roma çevresinde bombardıman gürültüleri, gece gündüz hiç kesilmeksizin sürüp gidiyordu. Bu gürültülere, geri çekilmek için değil, yeni takviye kuvvetleriyle saldırıya geçmek için, ana caddelerden geçen, kocaman Alman zırhlı araçlarının patırtısı ekleniyordu. Anzio Çıkarması, boşa gitmiş bir girişimden öte bir şey değilmiş meğer. Gerçek cephe, hâlâ Cassino'da kalmıştı. Çok yakındaki kurtuluş gene her zamanki aldatmacadan öteye gidememişti. Savaş bitmek bilmiyordu.

Ocak sonuna doğru, Ida'ya beklenmedik bir ziyaretçi geldi, meyhaneci Remo, usulca onu dışarı çağırdı, oğlu Nino'dan önemli haberler getirmişti. As'ın sağlık durumu çok iyiymiş, ona selam yolluyor, veda ediyormuş, kardeşini de çok çok öpüyormuş. Bununla birlikte, son savaş olayları, cephenin yaklaşması, kentlerin, kasabaların yakılıp yıkılması, sürekli Alman baskınları ve aramaları, çetesini bölgede mücadeleden vazgeçmek zorunda bırakmıştı. *Özgür* çetesi dağılmış, üyelerinin kimi ölmüş, kimi de kampı terk etmişti. As ile Piotr (Carlo), birlikte gitmişlerdi, niyetleri, cephe hattını aşarak Napoli'ye ulaşmaktı. Onlar gibi çevik ve değerli iki gencin, bu girişimi de başarıyla sonuçlandıracaklarına hiç kuşku yoktu. Mosca ile Dört, ölmüşlerdi: Ha, bu konuda meyhaneci, Ida'ya, Giuseppe Cucchiarelli tarafından, mezar ötesi bir de haber getirmiş bulunuyordu. Gerçekten de adamcağız, epey zaman önce, hiç kimseye söylememesi kaydıyla bir sır vermiş, ölümü halinde Bayan Ida'ya miras bırakmış olduğu şilteden bir sürpriz çıkacağını söylemesini tembih etmişti. Yünlerin arasında, dışarıdan kırmızı iplikten bir düğümle işaretlenmiş köşede, artık öldüğüne göre tuvalette bile işine yaramayacak bir şeyler gizliydi ki, bu, onun ve yavrucağın şimdi pekâlâ işine yarayabilirdi.

Meyhaneci Remo da, kendi adına, Ida'ya bir şişe şarap, yarım litre zeytinyağı ve iki mum armağan getirmişti. Deli'nin ölümünün ayrıntılarını ona anlatmaya gerek görmedi, zaten Ida da sormadı. Ocak ayının 21'inde ölmüştü. Barino kentinde. Ölüsü iki günden fazla sokağın ortasında

bırakılmış, Almanlar kaldırılmasını yasakladıkları gibi, gelip geçtikçe tekmelemekten de geri durmamışlardı. Ölünce, vücudu diri haline oranla sanki daha da ufalmıştı ve suratı yediği tekmelerden şişmiş bile olsa, neredeyse burnuna değecek çenesinden ötürü, tipik bir dedecik ifadesi almıştı. Gerçekten de Almanlar onu kurşuna dizmeden önce, ağzında kalan on beş dişini de, el ve ayak tırnakları gibi, sökmüşlerdi: Bunun için, çıplak ayakları, ihtiyarlığını gösteren elleri, şişmiş, pıhtılaşmış kandan kapkara kesilmişti. Marino kentine haberci göreviyle, Gözlüklü'den, başka bir çete komutanına şifreli bir mesaj getirmek üzere gelmişti. Bir radyo ele geçirmekle görevli olarak, Tarzan yoldaşla yan yana yürürlerken, sokağın karanlığında belli belirsiz bir hayalet gözüne ilişince hemen askerce bağırdı, "Kim var orada!" diye. Karşılık olarak, evlerin arkasından, Almanca konuşmalar gelince Tarzan ateş etti; ama sonradan, çevik bir atılışla, karşı yandan da ateş edilirken, savuştu gitti, Mosca ise kuşatıldı, yakalandı. Üzerinde mesaj bulundu, gerçekte, anlamını çözememişlerdi, çünkü kendisi de bilmiyordu. (Şunlar yazılıydı: *Yıkanmış çamaşır kuruyor.*) Ama anlaşılan daha başka çok şeyler biliyor olmalıydı ki, cellatları bunları söyletmek istediler. Öte yandan, ortadaki kanıtlardan anlaşılacağı üzere, şu Alman delikanlıları, ne kadar uğraştılarsa da, ağzından, çocuk gibi, avaz avaz ağlamasından başka bir şey alamadılar; sonunda pes ettiler, arkasından kurşunlayarak işini bitirdiler. Yaşamına, "Yaşasın Stalin!" diye haykırarak son vermeyi düşlerdi hep; ama soluğu bir serçe kadar zayıf bir inilti çıkartmasına bile güç yetti.

Henüz bir ay olmamıştı, tam Noel günü, altmış yaşını tamamlamıştı. Benito Mussolini ile aynı sınıftandı: 1883'lü.

Dört'ün ölümü, Mosca'nınkini birkaç gün aralıkla izledi: 25 Ocak'ı 26 Ocak'a bağlayan gece. Müttefik çıkarmasının üzerinden üç gün geçmiş, Almanlar, kuzeyden güneye takviye kuvvetleri getirmeye zaman bulmuşlardı bile; taşıtları Anzio'ya giden yolları dolduruyordu. Gene de hâlâ, Müttefikler'in üstün geleceğine inanılmaktaydı. *Özgür* çe-

tesindeki yoldaşlar, şu son Roma savaşına katılmak sabırsızlığıyla yerlerinde duramıyorlardı. Yollardaki serüven onları, tehlikesiyle, gerçek bir savaş girişimiymiş gibi kışkırtıyor, kendine çekiyordu. Dört (ya da arkadaşlarının dediği gibi, *Dör*), o ağırbaşlı, soğukkanlı görünüşünde bile, için için sevincinden yerinde duramıyordu: Sonunda, artık bir iplikten ibaret kalmış cephe hattındaydı demek. Bu yanda, o alçak geçmiş duruyordu; öte yanda da, o büyük devrim geleceği, hatta denebilir ki bu gelecek şimdiki zaman olmuştu artık. Gerçi Anglo-Amerikanlar kapitalistti, orası doğru; gene de onların arkasında, Müttefik Ruslar da vardı; bir kez Faşistlerle Almanlar kovulsun hele, proleterler hep birlikte özgürlüğün, gerçek özgürlüğün çaresine bakacaklardı elbet. 25 Ocak gecesi bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Dört, başına bir koloniyel şapka geçirmişti, karanlıkta görülmesin diye kendi eliyle siyaha boyadığı bu şapkanın altında yuvarlacık köylü suratı, burnuna dek görünmez olmuştu. Düşmandan ele geçirdiği makinelisi de yanındaydı; ayağında, düşmandan el koyduğu su geçirmez kunduraları ve tabii, her geceki, dörtköşeli çivilerden meydana gelmiş cephanesi de. Ancak, şu bir gerçek ki, bu kez cephane oldukça yetersizdi. Çünkü, kendisine çivi sağlayan (çoğunluğu Romalı) birkaç nalbur dostun "tutuklanmasından" ve mezbahaya götürülmesinden beri, çivi sağlamak çok güçleşmişti. Son zamanlarda Dört, bu çivileri kasabadaki bir demircide, çırakla gizlice anlaşarak ve patrondan saklı olarak, kendisi yapmaya başlamıştı.

O gece *Özgür* çetesinin ilk eylemi, telefon tellerine yöneltildi, bir kilometre kadar uzunlukta teli kesip aldılar. Sonra çete Anzio yolunda, iki gruba ayrıldı. Dört ile birlikte, çivi serpme işinde uzman birinci grup, bir kavşağın orada pusu kurdu; başında As'ın bulunduğu (komutan Gözlüklü, yatakta yaralı yatıyordu) ikinci grup da, birinci gruptan az ötede bir tümseğe yerleşmiş, Alman taşıtlarının geçeceği çivilerle hazırlanmış yere makinelileri çevirmiş, hazır bekledi.

O gece, kavşak son derece tehlikeli bir noktaydı. Cassino'dan ve Roma'dan, Kuzey'den gelen trafik, orada karşı-

laşıyordu. Bu trafiği düzenlemek üzere, *Feldgendarmerie*'den iki milis orada görevliydi. Bu oyunda ancak Dört gibi çevik ve uyanık birisi başarılı olabilirdi. Sonra böyle gecelerde, onun vücudu, yabankendisinin kaslarını ve duyarlılığını geliştirmiş, sanki şahin kanadı takmıştı. Pırıl pırıl parıldayan küçücük gözleriyle, o iki ağır, hantal jandarmanın en ufak bir dalgınlığını kolluyordu; bir an bile gecikmeksizin gizlendiği yerden dışarı fırlıyor, hemen hemen taşıtların burnunun dibine atılıp çivilerini yolun ortasına, tam nişan alarak ve kaldırımda top oynayan bir afacan gibi bundan zevk alarak serpiveriyordu. Sonra gene geriye zıplıyordu: Göze görünmeyecek, yakalanmayacak kadar çabuk davranıyordu, olsa olsa kaçmakta olan bir gece hayvanı sanılabilirdi. Çivi stoku tükenince, grubundaki iki kişiyle birlikte (biri, Decimo idi, öteki de Negus dedikleri, Ariccialı bir delikanlı) anayolun gerisine çekildi. Tek kol halinde, iki büklüm, sessizce ilerleyerek, güneye yöneldiler: Niyetleri, çetenin geri kalan kısmıyla buluşup onlara destek olmak ve bu arada da, yol boyunca talihin karşılarına çıkartacağı herhangi bir elverişli olanağı tepmemekti.

Çiğnenmemiş arazide, çamurun, suyun içinden körlemesine yürüyorlardı. İkide bir, anayoldan, yağmurun hışırtısı arasında, lastikleri inmiş, binbir güçlükle ilerlemeye çabalayan Alman taşıtlarının gürültüsü seçiliyor, o zaman Dört, memnun bir gülümseyişle, istavroz çıkartıyordu. Ta kilise okulundaki eski çocukluk anılarından kalma bu davranışın artık onun için herhangi bir dinsel değeri yoktu; ama talih getirsin ya da uğursuzluğu kovalasın diye istavroz çıkartmaya alışmış kalmıştı işte (kulak çeken, tahtaya vuran biri gibi).

Üç metreden az yüksek bir tümseğin eteğine varınca, yukarıda bir çalı kümesinin ardına sığınarak yoldan geçen düşmanları gözlemek üzere tırmandılar. Önce bir dizi kamyon gördüler, kısmen patlak lastikle de olsa, yola devam ediyordu. Kısa bir süre sonra, kapalı ve silindir sayısı kalabalık, genellikle yüksek rütbeli subaylara tahsis edilen kocaman bir otomobil, gözlerinin önünden, hızla ve hiçbir zarar görmeden süzüldü gitti. Ama yarım dakika geçmemişti

ki, güneye doğru epeyce uzaktan, şiddetli makineli sesleri duyuldu, sonra bir patlama ve sessizlik. Herhalde As'ın adamları işbaşında olmalıydılar. Üç kafadar, tümseğin tepesine tünemiş, makinelileri nişan almış, çok heyecanlandılar. O anda tam altlarından, yağmurda parıldayan madenî miğferli askerlerle tıklım tıklım dolmuş üstü açık bir kamyonet geçmekteydi. Üçü birden, önce direksiyondaki adama nişan alarak, aynı anda ateş ediverdiler. Parmaklarını tetikten ayırmadan ateşi sürdürdüler, bu arada delik deşik olmuş, frenlerinden boşanmış kamyonet de, kaygan yolda bir zikzak çizdikten sonra, karmakarışık, canhıraş feryatlar ortasında, anayolun karşı kıyısına doğru sürüklendi. İki gövdenin sırtüstü asfalta düştüğü görüldü. Aynı anda, kamyonetten de rasgele ateş edilmeye başladı. Bir karnaval eğlencesindeki gibi, işaret mermilerinin peşinden sürüklenen kırmızı çizgiler, yağmurun çizik çizik göründüğü havada çakışıyorlardı. Ansızın kamyonetten yükseliveren alevler, yolda kıpırtısız yatan Almanların cesetlerini aydınlattı: Yüz göz karmakarışık da olsa, vurulanların son silah altına alınanlar, gencecik çocuklar olduğu anlaşılıyordu. Kamyonetin iskeleti, bir yanına devrilmiş durumda biraz sallandı, sonra durdu. Son birkaç silah sesi daha duyuldu, o da hemen tümseğin üzerinden, yoğun bir yaylım ateşiyle susturuldu. Hâlâ can çekişen sesler, anlaşılmaz sözcükler arasında mırıldanılan *Mutter Mutter*'ler işitiliyordu. Bir yandan da yangın, genişliyordu: Sonunda bu hırıldayan, kasılıp titreyen demir yığını da sustu. Denizden gelen sürekli top seslerinin berisinde şimdi sadece alevlerin homurtusu ve yanan malzemenin çatırtısı işitiliyordu; bir de, zeytinliklerin, bağların arasından, bir bekçi köpeğinin kaygılı havlaması.

Karanlıkta, tümseğe tünemiş üç kişi, alçak sesle birbirlerine sordular: "Dör?.. Decimo?.. Negus?.." "Evet... evet... evet..." O anda, kuzeyden, henüz uzaklardaki bir palet zinciri şakırtısı, yoldan gelen zırhlı araçları haber veriyordu. Üç kafadar, telaşla tümsekten çekildiler, gerilerdeki araziye doğru, bağ kütüğü dizilerinin, hendeklerin ve gökten sel gibi inen yağmurun arasında, hep birlikte kaçmaya koyuldular.

Ancak üç-dört yüz metre gittikten sonradır ki Negus ile Decimo, Dört'ün yanlarında olmadığını fark ettiler. Ama karanlıkta, yolunu şaşırıp başka yöne gittiğini sandılar, zaten artık iş işten geçmişti, izini bulamazlardı. Gelmekte olan zırhlı araç kamyonetin önünde durmuştu. Yoldan, nalçalı çizmelerin sesleri işitilmeye başlamıştı bile. Çepeçevre, sırılsıklam, çıplak bağ kütüklerinin birbirine dolanmış dalları arasından, Almanca verilen buyruklar ve seslenişler duyulmaya, kör fenerlerin ışığı sallanmaya başlamıştı. Negus ile Decimo, soluklarını tutarak ve batağın içinde dört ayak sürünerek, bir kamışlığa süzülmeyi başardılar ve oradan da, bir su birikintisini yürüyerek geçip kendilerini bir baltalıkta buldular. Peşlerine düşenlerin sesleri buraya artık sönük ve dağınık bir halde ulaşıyordu. Gene, soluk soluğa, usulca, seslenmeyi denediler: "Dör... Dör!.." ama karşılık filan alamadılar. Ardından kaçmaya koyuldular; sonunda yağmurdan ve terden sırılsıklam, bet beniz uçmuş, solukları kesilmiş, kendilerini birkaç karanlık kulübenin bulunduğu, takipçilerden kesinlikle uzak ve emin bir vadide buldular.

Kamyonetle girişilen düellonun son anlarında ve taşıt, son canlılık belirtilerini göstermekteyken, bir mermi Dört'ün göğsünü delmiş geçmişti; ama acı filan duymamıştı o anda, sadece bir yumruk yemiş gibi olmuştu, o kadar. Öyle ki, makineli ateşinin zıplattığı bir taş veya bir toprak parçası sanmıştı bunu da. Makinelisini bile elinden bırakmamış (hatta kayışı boynundan geçirilmişti), ötekilerle birlikte tümsekten aşağıya yuvarlanarak kaçmaya kalkışmıştı. Ama dibe ulaştığında, ansızın eli ayağı kesilmiş, tek adım atamaz olmuştu. Gerçekten de, oracıkta, tümseğin dibinde, arkadaşları sonradan o koloniyel şapkasını buldular. Negus da, oradan kaçarlarken, arkasından, bir inilti duyar gibi olduğunu hatırladı, ama öylesine zayıf bir iniltiydi ki, üzerinde bile durmamıştı.

Orada, geride tek başına kalan Dört, dizleri suyun içinde, iki büklümdü. Kendinden geçerken, kasları gene de ona itaat etmiş, içgüdüsel bir hareketle makineliyi (nispeten) kuru otların üzerine bıraktıktan sonra, yatağına yatar

gibi olduğu yere uzanıvermişti. Böylece karanlıkta, başı çamurlu otların içinde, vücudunun geri kalanı bir bataklıkta, kendini kapıp koyvermişti, ötekiler ise her şeyden habersiz, koşmayı sürdürüyorlardı.

Can çekişmeye başlamıştı bile. Ve artık gece mi, gündüz mü, bilmiyordu, nerede olduğunun farkında değildi. Hesaplayamayacağı bir zaman sonra, ansızın koskocaman bir ışık gördü, bir Alman'ın portatif feneri, suratını olduğu gibi aydınlattı. Birinci Alman'ın ardından hemen biri daha belirdi; ama Dört, bu son derece uzun boylu, madenî miğferli ve kamuflaj giysili iki figürü kim bilir ne sandı. Çekingen, memnun bir gülücükle, "Günaydın," dedi. Karşılık olarak suratına tükürüldü, belki bunun bile farkına varmadı. Belki ölmüştü, belki son nefesini veriyordu. İki asker, biri kollarından, öteki ayaklarından yakaladıkları gibi, çarçabuk tümseği tırmandılar ve onu da yukarıdan aşağıdaki yolun ortasına fırlatıverdiler. Sonra yandaki bir patikadan, taşıt koluna doğru telaşla yürüdüler, avdan eli boş dönen öteki arkadaşları da burada toplanmaya başlamışlardı. Ölen iki küçük Alman askerinin cesedi kaldırılmıştı; kamyonetin kapkara kesilmiş, baş aşağı dikilmiş gibi duran iskeletinden, hâlâ tek tük alevler zıplıyor ve iğrenç, korkunç bir koku geliyordu. Birisi iki kez bağırarak bir emir tekrarladı ve motorlu kol, harekete geçti. Kolları vücudundan hafifçe açılmış, başı, sırt çantasından ötürü arkaya devrilmiş, ağzında hâlâ o güvenli, sakin gülücükle yatan Dör'ün küçük cesedi üzerinden ilerledi. Taşıtlardan ilki, geçerken hafifçe sıçrar gibi oldu, arkadan gelenler ise bu sarsıntıyı bile duymadılar. Yağmur hâlâ yağıyordu ama daha hafiflemişti. Son taşıt da geçip gittiğinde vakit gece yarısı olmalıydı.

Dört'ün asıl adı, Oreste Aloisi idi ve Lanuvio yakınlarında bir köyde doğmuş, henüz on dokuz yaşını tamamlamamıştı. Babasının orada bir parça bağı ve birbiri üstünde iki göz odası, bir de fıçıları koymak üzere küçük mahzeni bulunan evceğizi vardı; ama yıllardır, göç etmeye karar verdiğinden, bu mülkünü kiralamış bulunuyordu.

O günlerde verilen bir başka ölü de, As'ın Mariulina dediği ve çetecilerin genellikle kızıl saçlı diye ad taktıkları.

Maria oldu. Anasıyla birlikte bir baskında yakalandı ve ölüm korkusundan, berikileri ele vererek hem kendisi hem de Almanlar için işe yaramaz oldu.

Akşama doğru, üç-dört asker evine gelmişlerdi. Gerçekte, burası ihbar edildiği için geliyorlardı, ancak başlangıçta, belki olmadık bir bahane öne sürerek eğlenmek için içeri girip şarap istediler. Mariulina da sandalyesinden bile kalkmadan, karşılık olarak, şarap yok demek istercesine, çenesini öne doğru uzattı. O zaman berikiler, "Arama, arama!" diye bağırıştılar ve paldır küldür, annenin haykırışları arasında, evin içindeki her şeyi altüst etmeye koyuldular, zaten ev, topu topu bir odacık ile, katırın bağlandığı bitişikteki küçük ahırdan ibaretti. Bir tekmeyle büfeyi devirdiler, tabak çanağı (topu topu beş-altı tabak ve sahan, iki bardak, bir de porselen bebek) paramparça ettiler. Aynayı kırdılar; yatağın arkasında iki şişe şarap bulunca, çarşafları yırttılar, duvardaki resmi de parçaladılar; sonra iki kadını, kendileriyle beraber o şaraptan içmeye zorladılar. Tüm bu sahneyi ayakta kıpırdamadan, konuşmadan, kaşları çatılmış seyreden Maria, içme teklifi üzerine, şarabı hemen lıkır lıkır, meyhanedeymiş gibi, utanmasızca gövdeye indirdi. Ama harabeye dönmüş eşya arasında dört ayak, yüzer gibi koilarını savura savura sürünen anasının midesi içkiyi almıyordu. Öyle ki bir yutuyor, bir tükürüyor, bir yutuyor, bir tükürüyordu, tükürüğe, şaraba, toza bulanmıştı. Bir yandan da soluk alıp heriflere, yoksul bir dul olduğunu falan anlatmaya çabalıyordu. Bu arada Maria, küçümseyen, buz gibi bir gülümsemeyle anasını azarlıyordu: "Ee, sus artık, anne! Boşuna konuşuyorsun? Nasılsa bunlar anlamıyorlar seni." Aslında, içlerinden biri az buçuk İtalyanca anlıyor, zorda kalınca da konuşuyordu; ama sözcükleri öylesine gülünç biçimde çarpıtıyor, değiştiriyordu ki Mariulina, artık yarı sarhoş, adamın suratına gülüyordu. Herif *içmek* yerine *tokuşturmak* diyor ve Maria da, bir deliyle konuşuyormuş gibi, onunla eğleniyordu: "Hadi tokuştur, hadi takıştır. Sen tokuştur ki ben de tokuşturayım."

Bu arada hava kararmıştı. Asetilen lambası da ötekiler gibi parça parça olduğundan, herifler kadınların suratına

otomobil feneri gibi kocaman, kendi cep fenerlerini tuttular ve kendilerini hem ahıra, hem de öteki ambarlara götürmelerini söylediler. Katır Peppe Amca'yı da, zeytinyağını da, şarabın geri kalanını da buldular, *"El kondu! El kondu."* diye kararlarını bildirdiler. Sonra, yarı toprağa gömülü bir çukurun içinde, bir yığın kuru dalla patatesin altında, sandık sandık barutla el bombaları buldular. O zaman Almanca bağırıp çağırarak iki kadını yeniden, ite kaka evin içine soktular ve sırtlarını duvara dayayıp haykırmaya koyuldular: "Partizanlar. Haydutlar. Nerede çeteciler? Biz bulmak! Siz konuşmak ya da ölmek!" Onları duyan, sanki ortaya bir seçenek koyuyorlar sanırdı. Ve şimdi değişmez, dokunaklı, upuzun tek bir sesle yakınmaya başlayan anne, yalvararak Mariulina'ya döndü: "Konuş, kızcağızım, konuş!" Kızının çetecilerle çevirdiği dolapların kokusunu almış olmasına karşın, bir tür kurnaz çıkarcılıkla, konulardan uzak durmayı başarmıştı. Şimdi ise, şu birkaç santimetrelik duvar parçasında, böyle kıpırtısız, çaresiz hale düşüvermişti işte.

Mariulina kız, kızıl saçlı başını büyük bir vahşetle sallayarak karşılık verdi: "Ben bir şey bilmemek! Nein! NEIN!" (Kupa Ası ona sıkı sıkı tembih etmişti: "Sırası gelirse, inkâr et, her şeyi inkâr et!") Gene de, üzerine bir tabancanın çevrildiğini görür görmez, dudakları bembeyaz kesildi. Açık başak rengindeki, neredeyse pembe gözleri dehşet içinde faltaşı gibi açıldı. Yılanlardan korkmazdı, yarasalardan korkmazdı, Almanlardan da, insanlardan da korkusu yoktu onun. Ama iskeletlerden ve ölülerden müthiş korkardı. Ölmek istemiyordu.

O anda, kasıklarında küçük, sıcacık bir kasılma duydu, eklemleri tatlı tatlı çözülür, vücudunun ağırlığı onu aşağıya doğru çeker gibi oldu. Ansızın kızardı, bacaklarını sıktı, ani ve şiddetli bir kanamayla, şimdiden âdet kanına bulanmış ayaklarına göz ucuyla baktı. Bütün bu gençlerin karşısında, beklenmedik bir anda başına gelen bu olaydan duyduğu utanç korkusuna karışıyordu. Utanç ile korku arasında ne yapacağını bilemez halde, hem ayaklarını gizlemeye hem de kanlanmış yer taşlarını pabuçlarının topuklarıyla silmeye çabalarken, bir yaprak gibi tirtir titreyerek,

tüm bildiklerini söyledi. Aslında çok bir şey bilmiyordu. Çeteciler, onun küçük bir kız olduğunu, ancak on altısına eriştiğini göz önünde tutarak, sadece gerekeni açıklamışlardı, gerisini ise ya hiç söylememişler ya da yalanlar uydurmuşlardı. Sözgelimi, "nişanlısı" Kupa Ası ona gizlice, asıl adının Luiz de Villarrica y Perez, küçük kardeşinin de José de Villarrica y Perez (Useppe) olduğunu, bir Arjantin pampasında (kaballeros, kaballos vb. arasında) doğduklarını ve bu türden bir sürü masal anlatmıştı. Aslında kız, çeteci komşularının çoğunu ancak yüzleri ve takma adlarıyla tanıyordu. Adları, aileleri ve nereden geldikleri konusunda bildikleri sadece şunlardı: 1) Başkan gözlüklü, Albanolu, halen bir bacağından yaralı; ama o günlerde, bombardımanlar sonucu Albano kenti zorla boşaltıldığından, kim bilir sedyesiyle nerelere kaçırılmıştı; 2) Dör, ya da Aloisi Oreste, o günlerde ölmüştü (kardeşleri ise cephelerde, şurada burada dağılıp gitmişler, tarım işçisi olan ana babası, iş aramak üzere göç etmiş, vatana geri gönderilmiş, belirsiz bir yerde pinekleyip duruyorlardı); 3) Nihayet, Palestrinalı, Oberdan diye biri, halen, Palestrina'ya dönmüş, hemşerileriyle birlikte, kentin kalıntıları arasında, mağaralarda uyumaktaydı. Ama tüm bu hızla gelişen olaylardan henüz hiçbiri Mariulina'ya ulaşmış olamazdı.

Almanları özellikle ilgilendiren bilgilere, yani çetecilerin gizlendiği barınağa gelince, Mariulina'nın bildiği son konut, *Özgür* çetesinin, kış gelince, ilk zamanlar yaşadığı kulübeden ayrılıp taşındığı o küçük, tuğla duvarlı kulübeydi. Ama kızıl saçlı kız, son zamanlarda, gençlerin burayı da terk ettiğini, belirli bir yerde durmaksızın Alman baskınlarından kaçmak üzere bir boğazdan ötekine geçtiklerini bilmiyordu. Üstelik bu saatte, sadece çetenin onunla, Mariulina ile değil, aynı zamanda kendi aralarında, çevredeki tüm çetelerle olan ilişkilerinin kesildiğinden de haberi yoktu (gerçekte öteki çeteler kıza göre, hep belirli yeri bulunmayan, aralarında ayırım olmayan hayalet-çeteler olarak kalmıştı...); son zamanlarda As'ın arkadaşlarının ayrılıp dağıldığını da; sonunda, kendisi habersiz bunları anlatıyorken, sevgili As'ının, Piotr ile birlikte cephenin ötesinde se-

rüvene atılmak üzere çekip gittiklerini de bilmiyordu.

Mariulina'nın itirafları son bulunca, ana-kız, rezil konukları tarafından hırpalandılar, yere atıldılar, sonra da sırayla ırzlarına geçildi. Bu son saldırıya, öteki şiddet eylemlerinde hepsinden beter görünen, hatta eziyet ettikçe adeta kendinden geçen bir tanesi katılmadı. Otuz yaşlarında kadar görünen, suratı bitkin ve ihtiyar bir ifade taşıyan enine çizgilerle dolu, gözleri, intihara karar vermiş gibi renksiz ve sabit bakışlı bir çavuştu bu.

Bu alelacele ve hoyratça eğlenceden sonra yeniden, ahırdaki el konmuş şaraplar içildi. O anda, o akşama kadar ömründe bir bardaktan fazla içmemiş olan Mariulina, hayatında ilk kez, kafayı buldu, sarhoş oldu. Oysa aslında fazla da içmiş sayılmazdı: Öyle ki sarhoşluğu, insanı hasta eden sarhoşluklardan değildi, tersine, on altı yaşında, vücudun damarları henüz sağlıklı ve tazeyken duyulan o büyülü sarhoşluklardandı. Ayağa kaldırılır kaldırılmaz, iki kadın gene itile kakıla dışarı çıkartıldılar ve müfrezeyi, kızın sözünü ettiği kulübeye götürmeleri emredildi. Topluluk harekete geçtiğinde Mariulina, garip bir izlenime kapıldı, sanki dışarıdaki geceden başka silahlı adamlar çıkmış da, ikisinin çevresinde küçük bir kalabalık oluşturmuş gibi; ama içinde bulunduğu şu durumda, bu olay onu ne ürküttü ne şaşırttı. Her şey ona, bir oyundaki kişiler gibi, zararsız bir sahne gibi görünüyordu. Kulübe, beş-altı kilometre uzakta, üç ay kadar önce Nino ile Useppe'nin yukarıdan dürbünle baktıkları bir vadinin ötesindeydi. Gece, pek soğuk değildi, yağış yoktu ve önceki günlerin çamuru, patikalarda kısmen kurumuştu. Tepelerin yüksek kesimleri, bir sisle örtülüydü ancak, vadide, ilerlemekte olan birkaç bulut, kurdele gibi hafif ve çözülmüş, geniş, yıldızlı gökyüzünü açıkta bırakıyordu. Deniz yönünden, top sesleri hemen hemen aralıksız yankılanıyor, sis içinde ışıkları şimşek gibi bir çakıp bir sönüyordu. Ama bir haftayı aşkın bir süredir vadideki yaşantıya sürekli olarak eşlik eden bu patırtılı gösteri, büyük etki yaratmıyordu. İki kadından yaşlı olanı (aslında 35'e bile gelmemişti) sersemlemişti ve sendeleyip düşecekmiş gibi sallanıyordu, öyle ki, yanındaki askerler onu omuzlarından

zorla itiyorlardı; kız ise, şaraptan alev basmış, hiçbir şey düşünmüyordu, kendisini uysal bir heyecana kapıp koyvermişti. Yol gösterici olduğundan, topluluğun başında, bir tutsak gibi araya alınmış, ötekilerle birlikte arkasından gelen anasının birkaç adım önünde yürüyordu. Kara, yırtık pırtık entarisi içinde, o kısacık boyuyla kadın, şu dev askerlerin ortasında adeta görünmez olmuştu. Ama Mariulina, anasını aramak için bile başını çevirip bakmıyordu, çevresindeki her şey ona öylece zararsız ve hayal ürünü gibi geliyor, onu yabancılaştırmıyor, gene de güven veriyordu. Böyle yürüyüşlere alışkın olduğundan, bir hayvan gibi aldırmasız ve hızlı ilerliyor, hatta yer yer, o yaradılıştan tezcanlılığına kendini kaptırarak askerlerin bile önüne geçiyordu. Utanç, korku, hatta bedensel pisliğin verdiği sıkıntı bile, tek bir zevkin, dans ederek yürür gibi, hareket halindeki vücudun verdiği zevkin içinde eriyip gidiyordu. Ne pis, darmadağınık saçlarının yüzüne düştüğünün ne de yırtılmış kazağının göğsünün yarısını açıkta bıraktığının farkındaydı; bacaklarının arasındaki kan veya ağzındaki tükürük bile onda sevgi dolu bir sıcaklık izlenimi bırakıyordu. Bildik manzara, çevresinde, ona uyarak koşup gidiyordu; varış noktası ise, uzakta, çok uzakta, gökte koşuşan bulutlar örneği sonsuzluğa terk edilmiş gibi geliyordu ona. Bu arada, gelgeç izlenimlerin ardından dalıp gidiyor, havadaki soluk buharlarını, veya gölgelerin yerdeki oyunlarını merakla izliyordu. Bir aralık, Castelli ile deniz arasında kalan yöreden, parlak, renk renk topların, yüzlercesinin gökyüzüne yükseldiği görüldü. Bir an öyle asılı kaldılar, birtakım şekiller çizdiler, sonra havada renk renk, uzun bir gerdanlık örneği, çağlayan gibi aşağıya indiler; en sonunda da, tüm kırları o eşsiz, apak ışığıyla boğan tek bir küme halinde parladılar, kaynaştılar. Gözlerini yukarıya, bu manzaraya doğru koskocaman açmış Mariulina, sendeledi, düşecek gibi oldu; ve ona öyle geldi ki yanı başında yürüyen asker, onu düşmesin diye tutarken, kucakladı. Şöyle bir göz atınca, hemen tanıdı. Irzına son geçen bu adamdı, bir öncekinin elinden kızı adeta şiddetle çekip almıştı. Düşününce, bunun, ötekilerin kaba ve hoyrat davranışından bambaşka davrandığına

inandı. Yüz çizgileri düzensiz, yakışıklı bir delikanlıydı, ucu kalkık bir burnu, hep gülümsemek üzereymiş gibi görünen, büzülmüş bir ağzı, yaldızlı, kısa ve sert kirpikleri arasında küçücük ve gök mavisi gözleri vardı. Mariulina, içinden "Beni seviyor olmalı," dedi, "yukarıda, evde, şu halimle bile benden iğrenmediğine göre (âdet zamanlarında, ilk ve tek sevgilisi As, ondan uzak dururdu)..." İçten gelme bir atılışla, başını delikanlının göğsüne dayadı. Beriki ona, kaçamak, çekingen ama hemen tatlı bir bakışla baktı. Az sonra, aşağıda, tepenin çukurlukları arasında, iki yüz metre kadar uzakta, aradıkları kulübe göründü.

Bu yanı penceresiz, beyazımtırak küçük yapı, eğri büğrü damıyla ve kapalı kapısıyla, engebeli arazi üzerinde çarpık bir biçimde duruyor gibiydi. Ansızın Mariulina ileriye doğru atıldı, sanki her zamanki gibi aşağıda sarsak karyolasının üzerinde, ağzı öpücüklerle dolu, onu bekleyen Kupa Ası'na koşuyor gibi. Ama yabancı kollar yolunu kesiverdi. Almanca sorular soran tehdit dolu sesler arasında kız, kendinden geçmiş, kekeledi: "Ya, ya, evet, evet..." Sonra ansızın sendeledi, donmuş, sersemlemiş bakışların yerleştiği gözlerini olabildiğince açarak arkasına döndü, anasını ararken, çocuk gibi ağlamaya başladı: "Anne! Anneeee!" Ancak biraz sonra, kendisine seslenen anasını duyabildi, "Maria! Marietta!" diye, yakınlarında ama belirsiz bir yerden, bayır aşağı kulübeye doğru son hızla koşan askerlerin arasındaydı. Ellerindeki fenerleri, karanlığı araştırıyordu; ama orada nöbette kimsenin gölgesi görülmüyor, kendi adımlarından başka ses de işitilmiyordu. Hepsi saldırıya hazır, makineliler dikilmiş, bir kısmı dışarıdan, zeytinlerin arasından yaklaşırken ikisi-üçü de kulübeyi dolandılar, ötekiler ise kapıya dikildiler. Arkada, kulübenin tek penceresi ardına dek açıktı; biri elinde feneriyle, içerisini dikkatle gözden geçirdi, bir eli kemerine asılı bombalardaydı ve Almanca bir şeyler homurdanıyordu, o anda, öndeki arkadaşları da kapıyı tekmeleriyle ve dipçikleriyle kırmışlardı. Fenerlerin göz kamaştırıcı ışığı altında, evin içi, bomboş, tamamen terk edilmiş haliyle gözler önüne serildi. Açık pencereden giren yağmurların sırılsıklam ettiği saman,

yere dağılmıştı: Şiltesiz, örtüsüz, eksik ayağının yerine birkaç tuğla konmuş bir demir karyoladan ve üzerinde yağmurdan sırılsıklam kesilmiş, paramparça bir şiltenin durduğu bir demir somyadan başka eşya filan da yoktu. Şiltenin üzerinde, delik bir sahan; yerde, bakır bir ibriğin kırık sapı; bir çiviye asılı, bir yarayı sarmakta kullanılmışa benzeyen, yırtılmış, karamtırak lekelerle dolu bir gömlek parçası. Başka bir şey yok: ne bir silah izi ne yiyecek. Burada yakın zamanda yaşanmış olduğunun tek belirtisi, As ile arkadaşlarının, soydukları kasanın önüne kimi gece hırsızlarının yaptığı gibi, muhtemel baskıncılara karşı, alay etmek için orada bıraktıkları, henüz tamamen kurumamış bir küme dışkıydı.

Ayrıca, ıslak ve küflü duvarlara da kömürle henüz taze olduğu belli, şu koskocaman yazılar yazılmıştı: YAŞASIN STALİN, HITLER KAPUTT, DEFOLUN ALMAN CELLATLARI. Kulübenin dış duvarlarına da, önceden bir Faşistin yazdığı VINCEREMO'nun (kazanacağız) altına yakın bir zamanda, çok daha iri harflerle BİZ diye eklenmişti.

Orada içeride, bir-iki gün sonra, köylüler, Mariulina ile anasının cesetlerini buldular: Mermilerle delik deşik edilmiş, ta vajinanın içerisine kadar, suratları, memeleri, vücutlarının her yanı bıçakla, süngüyle lime lime edilmişti. Boş kulübenin karşılıklı iki kenarına, birbirlerinden uzağa fırlatılmışlardı. Ama hemen oracığa, kulübenin önündeki toprağa, aynı deliğin içine, yan yana gömüldüler, cenazede ne akraba vardı ne dost. Kendini hareketli günlerinin akışına kaptırmış Ninnuzzu, oralara bir daha dönmeyi hiç aklına getirmeyecekti: Tahmin edilebileceği kadarıyla, Mariulina'nın ne ölümünü ne de ihanetini hiçbir zaman öğrenemeyecekti.

2

Meyhaneci Remo'nun ziyaretinden sonra, aynı gece, herkes uyurken, Ida perdesinin arkasında, mum ışığında,

şilteyi söylenen yerinden, üzerinde uyuyan Useppe'yi uyandırmamaya dikkat ederek söktü. Yünlerin arasını karıştırınca, yuvarlanıp sımsıkı bağlanmış on tane bin liretlik banknot buldu ki bu, onun için, özellikle şu sıralarda, çok büyük bir servet demekti. Parayı hemen her zamanki gibi, eski çorabın içine sokup her zamanki yerine gizledi. Gece içi rahat uyuyabilsin diye, o değerli korsesini iki şiltenin arasına sokuyordu; ama hiç kuşkusuz bu bile hepsini hırsız ve katil gözüyle gördüğü, hepsinden korktuğu delibozuk komşularının saldırısına karşı yeterli bir güvence sayılamazdı. Şimdi, Binler'i özler olmuştu. Çok patırtı yaparak onu rahatsız etmelerine karşın, hiç olmazsa Useppe'yi severlerdi. Castelli'nin şu son sıralarda yıkılmasından sonra başlarına ne geldiğini bilmemekle birlikte, gene de onları, kimi zaman diri ile hortlak karışımı, tuhaf bir biçimde görür gibi oluyordu. Ve özlemden de daha baskın bir korku, hâlâ onların belirsiz hayaletlerinin dolandığı –şimdi ise, durmadan değişen, hain heriflerin doldurduğu– koğuşta gezinirken, boğazını sıkıyordu. Son karanlık köşe olan, eskiden Deli'nin yattığı yere bile, yabancılar yerleşmiş ve ihtiyardan geriye boş kanarya kafesinden başka hiçbir anı kalmamıştı. Hayattayken onunla iki-üç sözcükten fazla konuşmuşluğu yoktu ("çok affedersiniz"... "rahatsız olmayın"... "teşekkür ederim"...). Şimdi ise, o ufak tefek, canlı adamı başında şapkası şuraya buraya koşuşturmaktan, işiyle gücüyle uğraşmaktan alıkoymanın büyük bir haksızlık olduğunu düşünüyor, dertleniyordu. Onun koğuşa döndüğünü, ölüm hikâyesinin bir palavra olduğunu anlattığını görse, gerçekten çok sevinecekti, on bin lireti ister istemez geri vermek zorunda kalacak olsa bile.

Bu para, başka üstünlükler yanında, ona koğuştan kaçma olanağını da sağladı. Besbelli, o günlerde talih ona gülüyordu. Her zamanki gibi aylığını almak üzere gittiği Emniyet Sandığı'nda bu kez yaşlıca bir meslektaşıyla karşılaştı. Kadıncağız, onu bunca çaresiz görünce acıdı ve hemen taşınabileceği uygun bir yer önerdi. Akşam okulunu bitiren öğrencilerinden 1942'de Rus cephesine giden birinin ailesinin, ihtiyaçları olduğu için oğullarının şimdi boş

olan odasını kiraya vermek istediklerini biliyordu. Kira çok düşüktü; çünkü anne, oğlunun yatak odasını boşaltmak istemiyor, dönüşüne değin, her şeyin yerli yerinde, öylece kalmasını arzu ediyordu: Öyle ki aslında kira, sadece yatak karşılığı gibi olacaktı, Ama küçük oda güneşliydi, temizdi, ayrıca mutfaktan da yararlanabilirdi. Üç güne kalmadan Ida ile Useppe, Pietralata'ya veda ettiler. Bu kez, küçücük el arabasıyla tam bir taşınmaydı onlarınki. Zeytinyağı, mum ve ak burçak çıkınına ek olarak, Eppetondo'nun mirasını da peşlerinden getiriyorlardı: halis yün şilte, bir de Pippiniellilerin boş kafesi.

Yeni konutun bir başka üstünlüğü de, Testaccio Mahallesi'nde, Mastro Giorgio Sokağı'nda oluşuydu, Ida'nın ve yaşlı meslektaşının okulunun birkaç adım ötesindeydi yani. Gerçi şimdilik okul binasına askerler el koymuştu ve dersler Gianicolense'de, başka bir yerde yapılıyordu. Ama Gianicolense'nin Testaccio Mahallesi'ne uzaklığı, Pietralata'dan olduğu gibi, aşılmaz bir yol değildi. Böylece Ida, öğretmenlik görevine dönebildi. Şu günlerde bu, onun için özel bir lütuf sayılırdı. Çünkü korkularında, okuldan çıkartılma olasılığı, ırk yasasına karşı işlediği suçla birleşmekteydi.

Gene de melez kan taşımasının, şimdi yasalarla ilan edildiğine ve karakollarca göz önünde bulundurulduğuna göre, yüzünden nasıl olup da okunmadığına hemen hemen inanamıyordu. Öğrencilerinden biri, bir şey sormak için küçücük elini kaldıracak olsa, "Bayan öğretmen, yarım Yahudi olduğun doğru mu?" diye soracak korkusuyla kekeliyor, kızarıyordu. Dışarıdan sınıfın kapısına vurulsa, ölecek gibi oluyor, polisin girivereceğini ya da en azından, müdürün onu çağırtıp bugünden tezi yok okuldan uzaklaştıracağını falan sanıyordu.

Testaccio, San Lorenzo gibi bir kenar mahalle değildi. Gerçi şimdi çoğunlukla işçiler ve halk tabakası yaşıyordu, burjuva mahallelerinden ancak birkaç sokak ötedeydi. Pietralata'da da, Tiburtina'da da pek seyrek rastlanan Almanlar, burada daha çok görülüyordu. Onların varlığı, Ida için, her gün gezindiği yerleri, bir türlü döner pist haline

getirmekteydi: Bu pistte kendisi, hareketli hedef olarak farlarla belirleniyor, demir adımlarla izleniyor, gamalı haçlarla kuşatılıyordu. Gene, bir zamanlar olduğu gibi, Almanların hepsi de ona birbirinin eşi gözüküyordu. Sonunda, günün birinde, şu miğferlerden veya siperlikli berelerden birinin altında, 1941'in Ocak ayında San Lorenzo'da ziyaretine gelen o umutsuz gök mavisi gözleri görüvermek kaygısından sıyrılmıştı. Şimdi şu askerler ona, yüce bir yargılayıcı ve eziyet edici mekanizmanın değişmez birer kopyası gibi görünmekteydi. Gözleri birer ışıldaktı, ağızları da alanlarda ve sokaklarda sesinin var gücüyle, "*Melez kadına hücum!*" diye bağırmaya hazır megafonlardı.

Yeni mahallesini Getto'dan birkaç yüz metre ayırıyordu. Ama o, her gün okuldan dönerken, Garibaldi Köprüsü'nden geçmemeye dikkat ediyordu. Köprünün ötesinde, sinagogun tıknaz görüntüsü gözüne ilişecek diye ödü kopuyor, bakışlarını kaçırıyor, bacakları titriyordu. Tiburtina İstasyonu'ndan sürülenlerin trenden attığı o pusula, hâlâ çantasındaydı, ama artık gönderildiği yeri aramayı aklına bile getirmez olmuştu. 16 Ekim baskınından nasılsa canını kurtarmış olan Gettolu Yahudilerin hemen hemen tümünün, Tiber Nehri'nin bu yakasındaki evlerine döndükleri biliniyordu, başka gidecek yerleri yoktu ki. Kurtulanlardan bir tanesi, sonradan olanları anlatırken, onları, birbirinin soluğuyla ısınmaya çabalayarak, uysalca mezbahaya giden ölüme mahkûm hayvanlara benzetmişti. Duydukları bu güven, onlara bilinçsiz damgasını vurdurmuştu; ama yabancıların yargısı (diyordu anlatan) çok zaman asılsız ve yanlış değil midir?

Ida, bu sakinleşmiş küçük mahalleden korkuyordu: Üstelik mahalleye dönenler arasında Bayan Celeste Di Segni'nin de bulunması olasılığı bu korkusunu artırıyordu. Gerçekten de, o 18 Ekim Pazartesi günü, bu kadın sonradan katara alındı mı, yoksa alınmayıp Roma'da mı kaldı, bilemiyordu. O sabah İstasyon yolunda, kadının kulağına deli gibi, "*Ben de Yahudi'yim,*" diye fısıldadığı aklına geldikçe, onunla karşılaşmaktan büsbütün korkuyordu.

Aslında korktuğu bu tanık, o pazartesi sabahı öteki

Yahudilere katılmıştı. Ancak savaş bitince, bu gidişin hikâyesi ve sonucu öğrenilebildi:

Mühürlü tren, son derece yavaş ilerliyordu: Tutuklular trene tıkıldıklarının beşinci günü, cumartesi sabahı şafak vakti, gönderildikleri Auschwitz Birkenau Toplama Kampı'na indirildiler. Ama hepsi canlı varamamıştı oraya ve bu, ilk ayıklama oldu. Bu yolculuk denemesine dayanamamış olan en zayıflar arasında Di Segnilerin gebe bir gelini de bulunuyordu.

Canlılardan ancak 200 kadar bir azınlık, kampta hizmet edebilecek durumda görüldü. Ötekilerin tümü de, aşağı yukarı 850 kişi, oraya varır varmaz hemen gaz odalarına, farkına varmaksızın ölüme gönderildiler. Hastalar, küçükler ve güçsüzlerden başka, bu sayıya, toplam olarak herkes, yaşlısı, delikanlısı, bebeği, küçüğü dahildi. Bunlar arasında Settimio ve Celeste di Segni ile torunları Manuele, Esterina ve Angelino da bulunuyordu. Bildiğimiz kadarıyla (tuhafiyeci Bayan Sonnino ve "Efrati Pacificho"ya pusula yazanla birlikte), Iduzza'nın adaşı, Ida Di Capua ya da öteki adıyla ebe Ezekyel de bunların arasındaydı.

Vardıkları cumartesi günü kamp hizmetine alınan geri kalan 200 kişi için ise, 16 Ekim 1943 günü başlayan yolculuk, direnme gücüne göre, az veya daha uzun sürdü. Sonunda, Tiburtina İstasyonu'ndan hareket eden kalabalığı oluşturan 1056 kişiden, toplam olarak ancak 15'i canlı geri dönebildi.

Tüm bu ölenler içerisinde en talihlileri, hiç kuşkusuz ilk 850 kişiydi. Toplama kampında gaz odası, insana merhamet gösterilen tek yerdir.

Ida'nın, Marrocco adındaki ev sahipleri, Ciociarialıydılar (Sant'Agata'daki küçük bir köyden geliyorlardı) ve dağ kulübesinden, keten çiftliğinden ayrılıp Roma'ya taşınalı ancak birkaç yıl olmuştu. Kadın, adı Filomena'ydı, terzi, gömlekçi ve yamacı olarak evde çalışıyor, kocası Tommaso da hastanelerde sedyecilik yapıyordu. Ida'nın odasında oturduğu oğulları Giovannino ise, 1922'liler sını-

fındandı. 1942 yazında Rus Cephesi'ne gitmek üzere bekleyen birliğinin konakladığı Kuzey İtalya'dan delikanlı, vekâlet yoluyla, dağlarda birlikte büyüdükleri bir köylü kızı olan Annita ile evlenmişti. Bu münasebetle izin alma olanağını bile bulamamıştı; böylece karı koca, gerçekte, iki nişanlı olarak kalmışlardı. Şimdi yirmi yaşında olan evli genç kız, kısa bir süre önce dul kalan yaşlı babasıyla birlikte yerleşmek üzere kaynanası ve kayınbabasının yanına gelmişti. Genç kız da, yaşlı adam da, o güne dek Ciociaria'dan dışarı çıkmamışlardı.

Tüm bu insanlar, Mastro Giorgio Sokağı'ndaki, topu topu iki odadan, bir de Filomena'nın dikiş odası olarak kullandığı genişçe bir girişten oluşan daireyi paylaşıyorlardı. Filomena, aynalı dolabın bulunduğu yatak odasında müşterilerinin provasını yapıyordu. Akşamları Annita, dikiş odasında açılır kapanır bir karyolada, yaşlı dede ise, mutfakta portatif sahra karyolasında yatıyorlardı.

Ida ile Useppe'nin küçük odası girişe açılıyor ve başka bir kapıyla da doğrudan doğruya mutfağa geçiliyordu. Penceresi güneye baktığından, güzel havalarda gerçekten güneş içindeydi. Küçücük olmasına karşın terk etmiş olduğu perde arkasındaki köşesine oranla, Ida'ya neredeyse lüks bir konut gibi görünmüştü.

Eşya, topu topu bir karyola, bir metre kadar genişlikte bir dolap, bir sandalye ve hem komodin hem yazı masası işlevi gören küçücük bir masadan ibaretti. Gerçekten de odanın uzaklardaki sahibi, savaşa çağrılmadan önce, akşam okullarına gidiyordu (gündüzleri bir yorgancının yanında çalışırdı) ve ancak ikinci sınıfa gelebilmişti. Tek tük okul kitaplarıyla bir çocuk yazısı gibi, duraksayarak, zahmetle yazıldığı belli ama düzenli yazıyla doldurduğu defterleri, masanın, üzerinde derli toplu duruyordu.

Dolabın içinde de sivil elbiseleri asılıydı; yani bir torbanın içinde katlı duran bir kazakla birlikte, koyu lacivert, hemen hemen siyah, karışık yünden, omuzları kare ve lekeleri temizlenmiş, ütülenmiş pazarlık kostümü; kazağın içinde bulunduğu torbanın yanına yerleştirilmiş bir askıda da özel muslinden beyaz, ince gömleği. Her gün giydiği

öteki, daha basit iki gömleği ise dolabın alt gözünde, delik pantolonuyla, dört külotuyla, iki fanilasıyla, birkaç mendili ve birkaç yamalı, renkli çorabıyla birlikte duruyordu. Ayrıca dolabın altındaki hemen hemen yeni bir çift kundura ve üzerinde, katlanmış, gene hemen hemen yeni bayramlık çorapları vardı. Dolap kapağına gerilmiş bir ipe de mavi-beyaz kareli, reyon boyunbağı asılmıştı.

Sonra da bir köşeye, iki küçük kitap konmuştu: Birinin adı, *Müzik Bilmeyenler İçin Öğretmensiz Yeni GİTAR Öğrenme Metodu;* öteki ise, *MANDOLİN Çalmak İçin Yıldırım Metot.* Mandolin ya da gitar filan yoktu tabii. Odadaki tek çalgı, komodininin gözünde, bir mürekkep kalemiyle bir kurşunkalemin yanında duran, keçi çobanı çocukların çaldığı, bıçakla yontulmuş kamıştan bir kavaldı. Gerçekten de, Giovannino (anası hep bununla övünürdü), daha küçüklüğünden beri bir şeyler çalmaya meraklıymış; ama bu türden kavallar dışında şimdilik çalgısı yokmuş.

Listeyi tamamlamak üzere, karyolanın altında da gündelik kunduraları duruyordu, birkaç kez pençe vurulmuş, ama yüzü aşınmıştı. Kapının arkasında bir çiviye de tüyleri dökülmüş, kürk taklidi bir rüzgârlık ceket asılıydı. Küçük odadaki eşyanın hemen hemen tümü bundan ibaretti işte.

Ninnarieddu'nun odasındaki gibi gazeteydi, resimli dergiydi, sinema yıldızlarının ya da futbolcuların resimleriydi, yoktu öyle şey. Ucuz bir kâğıtla kaplanmış duvarlar çıplaktı: Sadece hâlâ 1942 yılının, on iki sayfalık, Faşist rejimin propaganda fotoğraflarıyla yapılmış o bedava takvimlerinden biri asılmıştı.

Odanın şimdi uzaklardaki sahibinin ne burada ne başka yerde, tek başına bir fotoğrafı vardı. Gerçi anası, grup halindeki iki fotoğrafını titizlikle saklar, herkese gösterirdi; ama her ikisinden de bir şey anlaşılmıyordu. Herhalde köydeki bir amatör tarafından çekilmiş olan birincisinde, yaşıtı olan on kadar yumurcak arasında, bir vaftizi pekiştirme törenindeydi ve henüz çocuktu; zaten bulanık ve karışık olan resimde, kalabalık arasında, kendisi pek seçilemiyordu, ancak sarışın, ince olduğu anlaşılıyordu, başında kepi vardı ve gülüyordu. Rusya'da rastladığı, terhis edilmiş bir

erin getirdiği ikinci fotoğraf da küçük bir resimdi, dipte bir akarsuyun görüldüğü dağlık bir yerde çekilmişti. Ön planda, tüm manzarayı aşağıdan yukarıya doğru boydan boya geçen, kocaman, eğri büğrü bir kazık vardı; kazığın solunda, en ön planda, çömelmiş, bacaklarına dolak sarmış bir adamcağızın yanında, bir katırın gerisi. Ama bu adam, o değildi. Buna karşılık kazığın sağında ama daha geride, hepsi sarılıp sarmalanmış, öyle ki, asker mi sivil mi, başlarında miğfer mi yoksa fötr şapka mı var belli olmayan, bir yığın, koyu renk gölge duruyordu. İşte bunların içinde o da vardı; ama işin doğrusu, hangisidir seçmek mümkün değildi, bu yığın içinde yeri bile belirlenemezdi.

Filomena'dan küçük odayı teslim aldıktan sonra –ki bu münasebetle ev sahibi– odadakilerin titizlikle bir listesini çıkarmıştı. Ida bir daha dolabı hiç açmadı. Oysa kapağı iyi kapanıyordu, üstelik anahtarı filan da yoktu. Bu konuda Useppe'ye de sıkı sıkı tembihte bulundu ve o da söz dinledi, orada bulunmayan oda sahibinin eşyasına el bile sürmekten kaçındı, sadece derin bir saygıyla uzaktan gözlemekle yetindi.

Kişisel eşyaları için Filomena, onlara bir mukavva kutu verdi, ayrıca mutfaktaki dolabın da bir gözünü ayırdı. Deli'nin mirası sayesinde Ida, kendisini zengin sayarak, biraz yedek yiyecek almıştı, ayrıca bir yumak da yapay kırmızı yün. Filomena, bu yünden Useppe'ye küçücük bir tulum ördü. Sırtındaki bu tulum ile Useppe artık ne Kızılderiliyi ne Şarlo'yu andırıyor, daha çok miki filmlerindeki cücelere benziyordu.

Oda, hiç kuşkusuz, Pietralata'daki koğuş kadar patırtılı değildi; ama burada da gürültü hemen hemen hiç kesilmiyordu. Gündüzleri, dikiş odası olarak kullanılan antrede dikiş makinesinin sesi hemen hemen hiç durmazdı, ayrıca konukların, müşterilerin falan konuşmaları duyulurdu. Gece de, mutfak yönünden, Ciociaria'dan gelme, uykusu azalmış, düşünde sık sık karabasanlar gören ve uyandıkça durmadan gırtlağını temizleyip tüküren dede vardı. Upuzun, sıska, iki büklüm bedeni, tükenmek bilmeyen bir balgam kuyusuydu sanki. Sırları dökülmüş, ko-

caman bir tası yanından hiç ayırmıyor ve gırtlağını temizlerken, eşeklerin anırmasını andıran ve sessizce, tüm evrenin acısını belirten, son derece acıklı sesler çıkartıyordu. Ayrıca az konuşuyordu, akılca zayıftı ve kent sokaklarından, kuşatmadan korkar gibi korktuğu için, hiç evden çıkmıyordu. Kazara pencereye yaklaşacak olsa, hemen geri çekiliyor, dışarıda, burada Roma'da, hiç boşluk görülmediğinden yakınıyordu. Dağda, evinde, dışarı bakıldığı zaman öylesine boşluk görülürdü ki. Buradaysa hava duvarlarla doluydu. Gece bile, karabasanları arasında, bu boşluk ve doluluk konusunda inatla bağırıyordu ("Bak! Bak! Her yer duvar!"). Sık sık duyulduğu gibi, sokaktan patlama sesleri işitilecek ya da gökten uçaklar geçecek olsa, hatta çevredeki bombardımanların etkisiyle camlar zangırdasa, o, her defasında, sanki "İşte gene uyandım!" diye haber verircesine boğuk, umutsuz, bir iniltiyle sıçrayarak uyanıyordu. Uyanıkken de ikide bir, "Ah anacığım, ah anacığım..." diye yineliyor ve anasının yerine gene o öksüz çocuk sesiyle, kendiliğinden karşılık veriyordu: "Oğul! Oğul ne istersin?" Ya da kendine acıyor, "Çingene," diyordu, "Çingene, senin yerin samanlık." Böylece uyarıyordu kendi kendisini (samanlık, son zamanlarda dağda, tek başına yaşadığı saman kulübeydi). Sonra öylesine bir şiddetle gırtlağını temizleyip balgam çıkartmaya başlıyordu ki, kan kusuyor sanılırdı.

Gün boyu hep mutfakta, tası yanı başında, bir sandalyede oturuyordu. Salt kemik kalmış sıskacık bedeni, dimdik ve pis, kocaman bir tutam ak saçla son buluyor, bunun üstüne, evde bile, dağlı alışkanlığıyla şapkasını geçiriyordu. Ayaklarında, burada, Roma'da bile çarık vardı, zaten tüm yürümesi mutfaktan tuvalete gidiş ve dönüşten ibaretti. En büyük, doymak bilmez isteği ise şaraptı, ama kızı fazla içirmiyordu.

Mutfağın penceresi kapalı bir balkona açılırdı, ilk günlerde bir tavşan yaşıyordu burada. Yeni evine girer girmez Useppe onu hemen oracıkta, uzun arka ayaklarının üzerinde zıplarken görüvermişti. O günden tezi yok, evdeki en büyük eğlencesi, balkonun camı arkasına dikilip tavşanı

hayran hayran seyretmek olmuştu. Tavşan bembeyazdı, kulaklarında biraz pembelik vardı, bir de dünyadan habersiz gibi duran gözleri pembeydi. Dünya ile tek ilişkisi, ansızın ve hızla kapıldığı (görünürde bir neden olmasa bile) bir korkuydu, bu yüzden kulaklarını arkaya yatırarak, kontrplaktan yapılmış kulübesine koşup sığınıveriyordu. Ama genel olarak, bir kenarda, yavrularına kuluçka yatmış gibi, dikkatli bir dinginlik içerisinde büzülüp oturuyordu. Ya da Annita'nın getirdiği lahana koçanlarını iştahla kemiriyordu. Hastaneden taburcu edilen bir hasta, bunu Tommaso'ya armağan etmişti; aile de, özellikle gelin Annita (gerçekte, çoban olarak, kasaplığa ne denli alışkın olsalar da), onu, kim bilir neden, akrabadan biriymiş gibi sevmişlerdi, öyle ki bir türlü kurban edip tencereye atmaya kıyamıyorlardı. Ama her sabah uyanır uyanmaz oraya, balkona koşan Useppe, günün birinde sadece Annita'yi buldu, üzgün bir yüzle lahana koçanları süpürüyordu kız. Tavşan yoktu: Aile, ister istemez, ihtiyacını karşılamak için, onu iki kutu konserve etle değiş-tokuş etmek zorunda kalmıştı.

"...Ya avşan nerede?"

"Gitti..."

"Kiminle gitti?!.."

"Soğanla, yağla, domatesle (diye, kaynana, öteden, içini çekerek karşılık verdi)."

Dikiş odasında Filomena ve Annita ile birlikte, her zaman bir de küçük *çırak* kız bulunur ve ufak tefek işlere, alışverişe de koşturulurdu. On dört yaşlarında, ama gelişmiş, ancak göğsü içeri çökecek derecede sıska olan Abruzzili bir kızdı bu. Dikiş dikerken, yama yaparken ya da makine çekerken hep aynı şarkıyı söylerdi:

"...sevincim de, derdim de
sensin..."

Üç kadın pek seyrek yalnız kalırdı. Müşteri olmadığı zaman, konuk hemen hemen hiç eksik değildi. Her gün, mahalledeki kadınlardan, otuz beş yaşlarında Consolata adındaki biri, uğrardı; Giovannino ile bir vakitler Rus

Cephesi'ne, aynı birlikle gitmiş, ancak akıbeti bilinmeyen bir kardeşi vardı bu kadının. Gece geç vakit Moskova radyosunu dinleyen birisi, aylar önce, savaş tutsakları listesinde bu kardeşin de adının geçtiğini söylemişti; ama gene aynı gece yayınını dinleyen bir başkasının dediğine bakılırsa, radyonun söylediği ad evet onundu: Clemente, ama soyadı başkaymış.

İşte bu, Rusya'daki yakınları konusu, kadınların bitmek bilmeyen, tek konuşma konusuydu: Öyle ki, öteki önemli konuyu, kıtlık konusunu bile gölgede bırakıyordu. Oysa başıboş mu gezer, çetecilik mi eder, kim bilir nerelerdedir bilinmeyen Ninnuzzu'dan Ida hiç söz etmemeyi yeğliyor, hatta bilinçsiz bir uğursuzluk korkusuyla, onu düşünmemeye de çabalıyordu. Ama meyhaneci Remo'yu adres değişikliğinden haberdar ediyordu hep, olur ya, Nino'nun yolu Roma'ya uğrarsa diye.

Marroccoların bir başka ziyaretçisi de, Portese Kapısı'nın oralarda tek başına oturan Santina adında bir kadındı. Kırk sekiz yaşlarında, oldukça uzun boyluydu ve kemiklerinin iriliğinden, son derece zayıf olmasına karşın, vücudu gene de şişman ve ağır gibi duruyordu. Kocaman, kara gözleri vardı, donuk bakışlıydı; açlık yüzünden dişleri erken döküldüğü, önden bir kesici dişi eksik olduğu için, her gülümsemesinde de, çirkinliğinden ve kendisinden utanıyormuş gibi savunmasız ve suçlu bir izlenim bırakıyordu.

Kısmen kırlaşmaya yüz tutmuş saçlarını bir genç kız gibi omuzlarına dökerdi; ne allık ne pudra sürer, yaşını gizlemeye de kalkışmazdı. Buruşuk, solgun, fırlak kemikli suratında kaba ama uysal bir sadelik okunuyordu.

Hâlâ başlıca mesleği yosmalıktı. Ama mahalledeki evleri dolaşıp çamaşır yıkayarak veya iğne yaparak da bir şeyler kazanmaya çabalıyordu. İkide bir hastalanıp hastaneye gidiyor ya da polis tarafından yakalanıyordu; ama genellikle başına gelenleri anlatmayı sevmez ve her defasında döndüğü zaman *köye gittiğini* söylerdi. Yukarıda köyde, onun eline bakan bir de anası olduğunu eklerdi. Oysa yalan söylediğini herkes biliyordu. Dünyada hiç kimsesi yoktu ve bu *ana* da aslında kendisinden oldukça genç, Roma'da otu-

ran ama birlikte görünmekten kaçındığı bir dostuydu. Galiba başka bir mahallede oturuyordu ve onu şöyle bir görenler vardı, ama ancak bir hayalet gibi ya da kesin çizgileri olmayan bir gölge gibi.

Santina'nın Marroccolara sık sık uğramasının nedeni her şeyden çok, iskambil kâğıtlarına bakarak bilinmeyeni okuma yeteneğiydi. Bunun için, fal kitaplarında hiç rastlanmayan, kim bilir kimden öğrendiği, tamamen kendine özgü bir sistemi vardı. Marroccolar, Giovannino konusunda ona fal baktırmaktan bıkıp usanmazlar; gelir gelmez, hemen dikiş masasının üzerindeki patronları, makasları, iğneleri ve öteberiyi kaldırır, oyun kâğıtları destesine yer açarlardı. Sorular hep aynıydı:

"Söyle bakalım iyi miymiş?"

"Söyle bakalım bizleri düşünüyor muymuş?"

"Söyle bakalım yakında dönecek miymiş?"

"Söyle bakalım sağlığı yerinde miymiş?"

"Söyle bakalım ailesi aklında mıymış?"

Filomena bu soruları ısrarla, telaşla sorardı, sanki çok meşgul bir memurdan karşılık bekliyormuş gibi. Annita ise, her zamanki içe dönüklüğü ve hüzünlü haliyle, her zamanki duruşuyla başı hafifçe omzuna eğik, ağır ağır soruyordu. Esmer, yuvarlak yüzü, bir yana taradığı sık saçlarının kara ağırlığıyla daha da solgun görünüyordu. Kaynanasıyla birlikte Santina'nın karşılıklarını yorumlarken, rahatsız etmekten çekiniyormuş gibi sesi ürkek, yavaş çıkardı.

Santina, kara, donuk gözlerini kâğıtlardan hiç ayırmaz ve karşılıkları, anlamsız bir şiir okuyan geri zekâlı bir kız sesiyle verirdi. Karşılıklar da, sorular gibi, pek değişmiyordu:

"Maça... baş aşağı maça. Soğuk, orası çok soğukmuş," diyordu Santina.

Filomena, Annita'ya çıkışıyordu: "Gördün mü bak, ben demiyor muydum ille de gönderdiğimiz pakete kazağını da koyalım diye!"

Annita özür diliyordu: "Ama o bize, kazağın işine yaramayacağını, gene çorap ve bir de kestane göndermemizi yazmıştı ya?.."

"Ama sağlığı, iyi mi sağlığı? Sen onu söyle bize, sağlığı iyi miymiş?"

"Evet, burada iyi haberler görüyorum. Yakınında güçlü biri var... iyi belirti bu. Önemli biri... Karo papazı... rütbeli biri..."

"Belki de o teğmendir... ne diyordu anne, o teğmenin adı neymiş, mektupta ne yazmıştı?.." diyerek Annita, çekinerek bir fikir atıyordu ortaya. "Mosillo! Teğmen Mosillo!"

Santina başını salladı: "Hayır... hayır... Karo papazı... teğmen falan değil... daha büyüğü! En yüksektekilerden biri... bir yüzbaşı... ya da... general!"

"General ha!!!?"

"Ve işte şurada da kupa damı ile ikilisi var... Ve büyük koz! Esmer bir kadın..."

Bunu duyunca Annita, neredeyse yaşlarla dolan kara gözlerindeki üzüntüyü göstermemek için başını öte yana çeviriyordu. Rusya'nın tehlikeleri arasında ya da ortalıkta dolaşan söylentilere bakılırsa, oradaki kadınlar, İtalyanlara sevdalanıyorlarmış ve sımsıkı sarılıyor, salıvermiyorlarmış. Şu kaygıyla beklenen yeni gelinin yüreğini parçalayan çeşitli kuşkulardan belki de en acısı, buydu.

Giovannino'nun ailenin elinde bulunan son mektubunun tarihi, bir yıldan eskiydi, 8 Ocak 1943'te yazılmıştı. Kırmızımtırak siyah renkte, sulanmış bir mürekkeple kaleme alınmıştı. Zarfın üstünde ve mektubun başında da, VINCEREMO (kazanacağız) yazılıydı çünkü üzerinde bu faşist deyişi bulunan mektupların sadece pulla, sansürden geçmeksizin gönderildiği söyleniyordu.

VINCEREMO

Rusya 8 Ocak 1943, XXInci

Ailemin Hepsi de Çok sevgililerim şu kâğıtla size iyi olduğumu bildiriyorum sizlerin ailemin de Hepnizin iyi olduğunuzu umarım yortu fena geçmedi size burasının soğuk olduğunu bildiririm söylendiğine göre olodna (...üç kelime sansür edilmiş) paket gelmedi ama aldırmayın noelde hükümet bize sıcak su içinde iki tüp verdi ve ayrıca yaşlı

bir Rus bayanı bize patates kızarttı ki ne diyeyim size bizim kentte hayat güzelmiş burada soğuktan insanın ayaklarından tırnakları düşüyor geceler boyu nöbetteyiz ve makineli yüzünden burada köstebek gibi toprak altında yaşıyoruz ve bitlerle uğraşıyoruz sevgili Anababam moralimiz yüksek kazanmak için ve kazanacağız üç yüzyirmi liretlik kart gönderiyorum sevgili Anam sevgili Karım kötü haberler duyarsanız inanmayın sakın her zamanki kışkırtıcılar yüzünden (...beş kelime sansür edilmiş) yakında döneceğiz neşeyle, önemli olan sağlıktır burada birkaç Rusça kelime öğrendim patatese kartoce diyorlar Anacığım sizleri bir an önce kucaklayacağım anı sabırsızlıkla bekliyorum gece gündüz yalnız sizi düşünüyorum. Posta gelmiyor sevgili Anababam öteki kart geldi mi bana bildirin şimdi mektubumu bitiriyorum kâğıdım da azaldı çünkü yakında buluşacağımızı umarım.

Çok sevgili Oğlunuz ve Kocanız

Giovannino

Bu mektupla birlikte, kısa süre önce, Annita'ya yazılmış bir mektup daha gelmiş, o zamandan beri de Giovannino'dan ne mektup ne haber alınmıştı. Gene 1943 yılının baharında, fotoğrafı getiren o terhis edilmiş asker, birkaç ay önce, kasımda onunla karşılaştığını ve Giovannino'nun o sıralar iyi olduğunu, birlikte bir somunla bir kutu konserveyi paylaştıklarını anlatmıştı. Öteki kayba, Consolata'nın kardeşi Clemente'ye gelince; onu ne görmüştü ne tanıyordu, hiçbir bildiği yoktu.

Filomena da, Annita da okuma yazma bilmezlerdi; gene de Filomena, odasındaki çekmeceden, Giovannino'nun mektuplarını sık sık çıkartıp yeniden okutur, yorumlardı. Annita ise, kendininkileri kıskanır, kimseye göstermezdi. Bununla birlikte bir akşam, öteki kadınlar evde yokken, Ida'nın kapısını vurdu ve kızararak ondan, kocasının cepheden gönderdiği son mektupları bir daha okumak lütfunda bulunmasını rica etti. Mektupları aldığı günlerde henüz dağdaymış, ondan sonra da, burada, Roma'da onları okuturmanın çaresini bir daha bulamamış, öyle ki, neredeyse

içindekileri unutacakmış... Kazağının altından kâğıt tomarcığını çekti çıkardı. Hepsi de mektup değildi, pulsuz asker kartları da vardı aralarında, üzerine, propaganda cümleleri ıstampayla basılmıştı. Sözgelimi: ZAFERLERLE DOLU TARİHİNİN HER ANINDA, ROMA UYGARLIK GÖREVİNİ YERİNE GETİRMİŞTİR... Her zamanki gibi zarfların ve kâğıtların üzerine delikanlı, Sansür'e karşı kurnazca bir tedbir olarak, VINCEREMO yazmıştı. Yapay mürekkep, toz ve su nedeniyle yazı tamamen silinmişti, neredeyse yüzyıllık sanılırdı.

"Sevgili Annita'cığım sana yalvarıyorum bir fotoğrafını çektir benim için hiç olmazsa ona bakabileyim mesela o salık memuru santospiritoya söyle onda bir Kodak vardı ve rica ederim beni düşünüp tasalanma göreceksin nasıl döneceğim çünkü seni bir milyon defa öpmek için sabırsızlanıyorum bir de balayı yapacağız güzelce seni Venedik'e kadar götürmek isterim (...satır sansür edilmiş)..." "sevgili karım beni düşünme sağlığım yerinde burada bitleri yarıştırıyoruz kimin biti önce gelirse bir cıgara kazanır ben iki Afrika bir de Trestelle kazandım ve rica ederim senden Karım yazdığın zaman bir liretlik pul da gönder burada yanımda yok"... "unutma pakete çok çok bittozu koymayı"... "buradaki kadınlar için güzel diyorlar sen hiç meraklanma!! Benim için tek bir kadın vardır benim Kalbimin meleği! Sen benim her şeyimsin milyon defa öpücükler..." "bu gece bir düş gördüm seni buluyormuşum meğer şimdiki gibi büyümemişsin de eskiden olduğu gibi küçük bir kızmışsın ve sana dedim ki peki ama şimdi nasıl evlenirim seninle? Çünkü sen çok küçüksün! Ve sen de bana dedin ki Rusyadan döndüğün zaman büyümüş olacam ve ben sana dedim işte geldim döndüm seni kucakladım sen de kollarımın arasında büyüdün! ve seni milyon defa öptüm Ah! Benim sevgili karıcığım bura bir cehennem benden perişanı yok deli olacam ama sen düşünme yakında kavuşacağız o anı sabırsızlıkla bekliyorum beni akıldan çıkarma (...bir kelime sansür edilmiş) ama ne yaparsın bizler askeriz işte milyon defa öpücükler..."

Giovannino

Annita, çekingenliğinden, tek sandalyeye veya karyolanın kıyısına oturmayı reddederek okuma süresince ayakta dikildi, kaba ve kızarmış elini belli belirsiz masaya dayamakla yetindi. Ama Ida'nın yüksek sesle okuduğu sözleri gözleriyle teker teker izlerken sanki bir gözlemciydi. Bu kâğıtlar son derece değerli bir şifreymiş de onları çözmek bir bakıma, yazgıyı değiştirecek bir tür büyüymüş gibi. Hiçbir yorumda bulunmadı, sadece sonunda tomarı geri alırken kısacık bir göğüs geçirdi. Uzun ve geniş dağlı entarisine uyan, ama şimdi şu kısalmış, daralmış entariyle, dizlerine kadar gelen, aradaki eti açıkta bırakan kara çoraplarıyla, basit, hayvansı bir kabalıkta, küçücük gövdeyle çelişkiye düşmüş gibi görünen o kalın bacaklarının beceriksizce yürüyüşüyle çekti gitti. 1943 kışından bugüne dek, kendisi de, kayınbabasıyla kaynanası da Giovannino'dan başka haber almak için resmî dairelerin kapısını aşındırmışlardı: Bakanlıklara, Belediye'ye, Vilayet'e, Kızılhaç'a, Vatikan'a hep gitmişlerdi... Ve aldıkları karşılık hiç değişmiyordu: *Haber yok. Kayıp.* Bu karşılık, dairelerdeki kimi görevli subay ve askerlerce, kimi memurlarca bazı bazı, sert, bıkkın, alaycı ya da çok ters bir tonla veriliyordu. Peki, ne demekti *kayıp*? Tutsak demek olabilirdi, Sibirya'ya gönderilmiş, Rusya'da bir aileye konuk edilmiş ya da oradan bir kadınla evlenmiş demek olabilirdi... Ve her şeyden önce de *ölmüş* demek olabilirdi. Ama tüm öteki olabilirlikler arasında bu sonuncusu, Annita ile Filomena tarafından, olamaz kaydıyla bir yana itiliyordu. Onlar her gün Giovannino'yu bekliyorlar, ara sıra pazarlık giysisini havalandırıyor, sonunda resmî makamların haberlerine hiç mi hiç inanmaz oluyorlardı. Santina'nın iskambillerine daha çok güven duyuyorlardı.

Komşu Consolata, bilgisizlikleri nedeniyle onları eleştiriyor, Ida'ya bir köşede usulca fısıldıyordu: "Şu iskambil uydurmasına ancak böylesine köylü karıları inanır zaten." Gerçekten o, Marroccolardan daha çok okur-yazardı, tuhafiyeci dükkânında tezgâhtardı ve Kuzeyliydi; ama o da, berikilerden hiç de geri kalmayan bir iyimserlikle kardeşinin Rusya'dan dönüşünü bekliyordu. "Kayıp demek, bulu-

nabilir demektir. Ve gidenlerin kalabalığına bakılırsa, birkaç bini hiç kuşkusuz dönecektir. Hepsi de kaybolmuş olamaz. Kardeşim kaybolacak adam değildir. Rus Cephesi'nden önce Alpler'de, Yunanistan'da ve Arnavutluk Cephesi'nde bulunmuştu. Yolunu bulmak için yanında pusulası bile vardı ve Meryem Ana'nın kurtarıcı madalyonunu üzerinden hiç ayırmazdı." Meryem Ana'nın himayesine büyük bir güven besliyordu kadın, hele Rusya gibi Tanrısız bir ülkede "Rusya, İtalyan gençliğinin mezarıdır," diyenlere dudak büküyordu. "Hepsi de propaganda," diyordu Consolata. Haince ısrar edenler bile vardı: "*Kayıp* diyorlar, *umutsuz durum* dememek için." Durumundan dolayı Annita ile de eğleniyorlardı. "Evli ama gene de kız..." diyorlardı ona; hatta göz kırparak başka bir koca almasını bile öğütleyenler vardı. O zaman Annita ağlıyor ve kaynanası da bu alçak insanlara, bir küçük gelinin dürüstlüğüne leke süren, Giovannino'nun bağlılığından kuşkulanan bu rezillere veryansın ediyordu.

Kaynana da, gelin de, yaradılış gereği, dürüst ve namuslu kişilerdi; ama yörelerinin köylüleri gibi, kimi zaman ağızları pek bozuluyor, Ida'nın burjuva kulaklarına pek ayıp gelen şeyler söylüyorlardı. Onlara bakılırsa sanki her şeyin bir cinselliği, bir kıçı falan vardı ve sonunda mutlaka çiftleşmeye zorunluydu. Kapı açılmayacak olsa, "Şu ...tirici kilit gene bozulmuş!" diyorlar ve topluiğneleri bulamayacak olsalar, "Şu kıçı kırılası iğneler hangi cehennemin dibine girmiş?" diyorlardı, hep böyle. Ida, onu korkutan ve utandıran kimi sözcükleri, küçük Annita'nın hiç istifini bozmadan söyleyiverdiğini duyunca, şaşkınlıktan, donakalıyordu.

Evin erkeği pek az görünürdü, çünkü gündüz postasında çalıştığında gece geç döner; gece postasında çalıştığında gündüz uyurdu. Kısa görünüşlerinden birinde, Useppe'ye köyünün bir şarkısını öğretmişti. Şöyleydi şarkı:

Peyniri yiyen hain çoban
kiliseye gider de diz çökmez
başından şapkasını çıkarmaz
hınzır çoban kahrolsun.

Genellikle, Marroccoların evinde, tıpkı son günlerde Pietralata'da olduğu gibi Useppe'yle ilgilenen yok sayılırdı. Çocuk filan yoktu; sürekli açlığı nedeniyle yarı sersemlemiş *çırak* kız şarkı söyleyecek soluğu bile güç buluyor, *Sevincim derdim sensin*'i giderek daha isteksizce söylüyordu. Evin kadınları ise, ziyaretçiler ve müşteriler gibi, onunla ilgilenemeyecek kadar işe güce dalmış, dertli kişilerdi. Olsa olsa ona, kendi kendine oynadığı sürece katlanılan, ama ayak altına dolandığında kovulup uzaklaştırılan bir kedi yavrusu kadar önem veriyorlardı. Binler dönemi, giderek geçmişe karışıyordu, eski bir masal gibi.

Ida'nın bulunmadığı uzun saatler süresince ve tavşanın esrarlı gidişinden sonra Useppe, *düşünmediği* zamanlar hep dedenin yanında duruyordu. Aslında o da çocuğun varlığından pek haberdar değil gibi görünüyordu ya! Gün boyu sandalyesinde oturduğu halde, yaşlı adama hiç rahat yoktu, hâlâ organizmasında direnen yaşamın saldırısına uğruyordu boyuna, ondan kopup uzaklaşmak istemeyen bir atsineği sürüsü vardı sanki. Gözleri hâlâ görüyordu, kulakları da işitiyordu, ne var ki duyularının algıladığı her nesne, ona göre rahatsız edici, baş belası bir şey oluyordu. Ara sıra içi geçiyordu, ama kısa bir süre için; hemen bir sıçrayışta kendine geliyordu. Ya da yorucu bir yolculuğa hazırlanan birinin çabasıyla, vücudunun yükünü sandalyeden pencereye taşıyor, orada dışarıdan saldıran duvarların ve evlerin doluluğu onu hemen geri itiyordu: "Bir *boşluk* bile yok! Bir *boşluk*!" diye umutsuzluğa düşüyor, kızarmış, sönük gözlerini dışarıya dikiyordu. Karşı pencerelerden birinin kendisine baktığını görecek olsa, dayanılmaz bir sıkıntı yasası sayıklar gibi, "Onlar bana bakıyorlar, ben onlara!" diyordu. Böylece gene sandalyesine dönüyor, gene tasına balgam çıkartıyordu.

Useppe, meraklı, acıyan gözleriyle, tipide kasıp kavrulan koskocaman bir manzara seyrediyormuş gibi ona bakıyordu:

"Niye bu kadar çok tükürüyorsun?"

"Uhhuur... uuuuuuuh... rrrruhuhu..."

"Nen var? İçmek ister misin? Ha? İçmek ister misin...

hey! Şarap ister misin?" (Filomena'ya duyurmamak için, kısık bir sesle konuşuyordu.)

"Uuuuuuh... muuuuuuuurrrhau..."

"Al! ŞARAP! Al... ŞARAP!! Ama kes sesini, ha? Kimse duymasın... Hey! Hey! Al! İç."

3

Alman işgalinin son aylarında Roma, yalnızca akbabaların doyasıya beslendiği ve ölülerle dirilerin hiçbir ayrımı, sayımı olmayan kimi Hint kentlerinin görünümünü almıştı. Yıkılan köylerinden kovulmuş, kaçmış bir aylak ve dilenci kalabalığı kiliselerin basamaklarında ve Papalık saraylarının dibinde konaklıyordu. Büyük parklarda, kırların bombardımanından ve baskınlardan kaçırılmış aç koyunlarla inekler otluyordu. *Açık Şehir* ilan edilmesine hiç aldırış etmeden, Alman birlikleri kentin çevresinde konaklıyorlar, arabalarının gümbürtüsünden sokaklardan geçilmiyordu. Tüm taşra topraklarını durmadan döven bombaların feci dumanı, kentin üzerine bir bela ve deprem örtüsü gibi iniyordu. Evlerin camları gece gündüz zangırdıyor, düdükler ötüyor, uçak filoları havada sarımtırak dumanlar arasında çatışıyor, ikide bir kenar mahalle yollarının birinden, bomba sesleri gök gibi gürüldüyor, bir toz bulutudur kalkıyordu. Kimi korkan aileler, sığınaklarda veya büyük anıtların labirente benzeyen, müthiş bir idrar ve dışkı kokusunun egemen olduğu mahzenlerinde barınıyorlardı. Reich Kumandanlığı'nın el koyduğu ve silahlı bekçilerin nöbet tuttuğu lüks otellerde patırtılı yemekler veriliyor, aşırı bir israftır gidiyor, patlayasıya yiyenler mide fesadına uğruyor, kusuyorlardı. Orada içeride, şölen sofralarında yarının kıyımları tasarlanıyordu. Kendisine Roma kralı dedirten Kumandan, yemeye içmeye düşkün bir işbirlikçiydi; alkol de işgalcilere, genel karargâhta olsun, üste olsun, kışlada olsun, her zamanki gibi kışkırtıcı ve uyuşturucu madde etkisi yapıyordu. Kentin az uzağında, yan sokaklardan

bazılarında, orta-burjuva tarzında, kimi katlardaki pencereleri örülmüş bir saray yavrusu ya da konak göze çarpardı ara sıra. Bunlar eskiden resmî daireler, aile pansiyonları gibi konutlarken, şimdi işgalcilerin polisleri tarafından işkence odaları haline dönüştürülmüştü. Orada içeride, öldürme tutkusuna kendini kaptırmış uğursuzların tümü, Führerleri gibi iş buluyorlar, diledikleri gibi işkence yapabilecekleri, sapık işlerine kurban edebilecekleri diri ama çaresiz vücutların efendiliğini yapıyorlardı. Buralardan, gece gündüz, sık sık sonuna kadar açılmış gramofon plaklarından kulak tırmalayıcı sesler, müzik patırtısı işitilirdi.

Her gün, her sokakta, bir polis kamyonunun bir işyerinin önünde durması olağan şeylerdendi: Damların tepesine, teraslarına varıncaya dek, her kıyısını köşesini araştırma emriyle, adı soyadı bir kâğıt parçasına kaydedilmiş birisini avlamak için. Bu sürekli ve aniden bastırıveren avı sınırlayacak hiçbir kural, hüküm yoktu, efendiler tamamen keyiflerince davranabiliyorlardı. Sık sık tüm bir mahalle veya bir blok, ansızın askerler tarafından kuşatılıveriyor, o çevre içinde kalan, 16 ile 60 yaşlar arasındaki erkeklerin tümü yakalanıp zorla çalıştırılmak üzere Reich'a sürülüyordu. Kamu taşıt araçları apansız durdurulup boşaltılıyor, silahsız, çaresiz, çılgın bir kalabalık sonu olmayan kaçışlara doğru koşuyor, ardından bir makineli yaylımıyla işi bitiriliyordu.

Gerçekte, aylardan beri, tüm sokaklara pembe kâğıt üzerine basılı ilanlar yapıştırılmıştı, eli ayağı tutan tüm erkeklere zorunlu çalışma için başvurmayı emrediyordu. Gelmeyenlerin cezası ölümdü, ama kimsenin aldırış ettiği yoktu; bu ilanlara kimse metelik vermiyordu, hatta artık okuyan bile yoktu. Biliniyordu ki, kentin yeraltında, inatçı, küçük çeteci grupları eylemlerini sürdürmekteydi; ama halkın donukluğu, duygusuzluğu üzerinde bu girişimlerin tek etkisi, kendi korkusu içinde aklını kaçırmış işgal kuvvetlerinin giriştiği misilleme karabasanı oluyordu. Halkın dili tutulmuş, susturulmuştu. Baskın, işkence, kıyım haberleri, sokaklarda hiçbir karşılık alma olanağı bulunmayan can çekişme yankıları gibi dolanıp duruyordu. Bilini-

yordu ki, kent surlarından çıkılır çıkılmaz, çukurlara, maden ocaklarına üstünkörü gömülmüş, daha doğrusu, öyle bir arada, öldürüldüğü gibi birbiri üzerine atılıp yığılmış sayısız, onlarca, yüzlerce ceset kokuşmaktaydı. Birkaç satırlık, açıklaması bulunmayan bildiriler, bunların ölüm tarihini veriyordu ama, gömüldükleri yeri belirtmeden. Bu, her yerde görülen biçimsiz bildiriler konusunda halk konuşmaktan kaçınıyor, ancak kaçamak birkaç mırıltıyla geçiştiriveriyordu. Her ilişkide ve her şeyde, uğursuz, tutsaklığı haber veren bir koku alınıyordu: tozda kuru, yağmurda ıslak. O ünlü *Kurtuluş* hayali de giderek küçülüyor, alay ve taşlama konusu olan bir kof noktaya dönüşüyordu. Zaten Almanların, şehri terk etmeden önce, ta temelinden her şeyi havaya uçuracakları söyleniyordu, sözde şimdiden yeraltında kilometrelerce lağım, mayın deposu haline getirilmişti. "Taş üstünde taş kalmayacak" olan başkentin mimari eserleri, şimdiden bir hortlaklar panoraması gibi geliyordu. Bu arada duvarlar üzerinde, kentin yeni efendilerinin pembe bildirileri yeni yeni buyruklar, tabular ve ezici yasaklara, bürokratik çılgınlıktaki saflığa dönüşecek kadar ayrıntılara inerek, günden güne çoğalmaktaydı. Ama sonunda, şu yapayalnız kalmış, yağma edilmiş ve sımsıkı kuşatılmış kentin gerçek efendisi açlıktı. Artık beslenme müdürlüğünün dağıttığı tek yiyecek maddesi, adam başına yüz gram olmak üzere, çavdar, saman ve nohuttan yapılmış ekmekti. Öteki besin maddeleri için, karaborsadan başka başvuracak yer yoktu; orada da fiyatlar öylesine baş döndürücü bir hızla yükseliyordu ki, mayıs ayına doğru, Ida'nın aylığı artık bir şişe zeytinyağı satın almaya bile yetmez olmuştu. Üstelik, şu son aylarda, aylıklar da Belediye tarafından düzenli ödenmiyordu.

Deli'nin, ona bitmek bilmeyecek bir servetmiş gibi gelen mirası, tahminlerden çok önce suyunu çekmiş, erimişti. Bu paralarla satın alınmış yedek besin maddeleri de tükenmeye yüz tutmuştu: Elinde ancak birkaç patates ile biraz da esmer makarna kalmıştı. Deli sayesinde azıcık et tutmuş olan küçük Useppe, şimdi günden güne zayıflıyordu. Yumruk kadar ufacık suratında gözleri hemen hemen

bütün yüzünü kaplıyordu. Dikkatleri üzerine çeken bu gözler çevresinde, hep soru işareti gibi havaya dikilmiş, kara kara saç tutamları giderek donuklaşmakta, seyrelmekte, toza bulanmış gibi bir görünüm almaktaydı; kulaklar ise başın iki yanından, yuvadaki yavru kuşların tüysüz kanatçıkları gibi fırlıyordu. Zavallı çocuk, Marroccolar fasulye tenceresini ısıtmak üzere ateşin üzerine her koyuşlarında, Çingene bir dilenci gibi bacaklarının arasında dolanıp duruyordu.

Filomena, sofraya otururlarken, terbiye gereği "Buyurun, buyurun," derdi hep. Varlıklı dönemlerin bu törensel çağırışına karşı, şimdi orada bulunanlar, genellikle, saygılı davranıp sessizce çekiliyorlardı. Ama hiç olmazsa iki kez Useppe -ki ona, yumurcağın biri olduğundan, hiç kimse, hiçbir zaman "Buyurun" dememişti- saf saf yaklaştı, kendiliğinden, *"Buyurayım mı?"* deyiverdi. Annesi de kızarak, onu yanına çağırmak zorunda kaldı.

İki yılı aşkın bir süredir hep tetikte ve silahlı olduğu açlığa karşı bu umutsuz savaşta Ida şimdi göğüs göğüse bir çarpışmaya girmişti. Şu tek günlük zorunluluk Useppe'ye bir şeyler yedirmek, onu, kendi açlığı başta olmak üzere, başka her türlü dürtüye karşı duygusuz kılmaktaydı. O mayıs ayı boyunca kendisi biraz ot ve suyla yaşadı, ama bu kadarı ona yetiyor, hatta her lokması, Useppe'nin hakkını yiyor, ziyan ediliyormuş gibi geliyordu ona. Zaman zaman, Useppe'nin payını bu kadarcık bile olsun eksiltmemek için, kendisine ağaç kabuklarını, alelade yaprakları, hatta sinek ve karıncaları kaynatmak bile aklına gelmiyor değildi. Ne de olsa, hepsi birer katıydı, tutardı: Hiç olmazsa çöplerden çekirdek, koçan toplamayı, harabelerin duvarlarından bile ot yolmayı düşünüyordu.

Görünüşte, saçları ağarmış, omuzları kamburlaşmıştı, o kadar ufalmıştı ki, kimi öğrencilerinin boyuna yaklaşmıştı denebilir. Oysa bedensel direnci, şimdi, altı arşın bir karışı aşan, sırtına beş bin bakır sikkeden yapılmış bir zırh geçirmiş dev Golyat'ın gücünü bile aşıyordu. Şu kanı çekilmiş, zavallı gövdenin, bunca stokları nerede sakladığı gerçekten bir sırdı. Göz göre göre onu yiyip bitiren açlığına

karşın, Ida'da ne halsizlik ne iştah vardı. Gerçekten bilinçsiz olarak, bir organik güven duygusu ona bir tür geçici ölümsüzlük bağışlıyor, gereksinmelerden, hastalıklardan uzak tutarak var gücünü kişisel yaşamını sürdürme çabasına yöneltiyordu. Bu adı bilinmedik yaşama iradesine, vücudunun kimyasal yapısını düzenleyen bu iradeye, uykusu bile uysallık gösteriyordu. Bütün bu dönem boyunca, sanki geceleri onu beslemek istermiş gibi, hep düşsüz, kesintisiz, alışılmadık biçimde düzenli uyudu, hatta savaşın dışarıdan gelen gürültülerine bile aldırış etmeksizin. Ama tam, kalkacağı sırada, içinden gelen tokmak sesleri onu sarsıyordu: Bu sesler, "Useppe! Useppe!" diye haykırıyordu. Hemen, daha tam olarak uyanmadan, el yordamıyla, telaşla çocuğu arıyordu.

Kimi zaman onu, göğsüne büzülmüş uyurken, kör ve kaygılı bir hareketle memelerini mıncıklar buluyordu. Yaşamının ilk aylarında onu emzirdiği günlerden beri, Ida, onu mıncıklayan bu küçücük ellerin dokunuşuna alışkın değildi; ama zaten o zaman pek az süt veren memeleri, şimdi kesinlikle kurumuştu. Hayvansı, yararsız bir sevecenlikle, yavrusunu kendinden uzaklaştırıyordu. O andan itibaren, çift sıra halinde savaşa koşan bir silahlı ordu gibi sinirlerinin dürtüsüyle, Roma sokaklarındaki günlük yiyecek avı başlıyordu.

Geleceği düşünme yeteneğini yitirmişti. Aklı, sadece bugünü düşünüyordu, sabah kalkma saatiyle sokağa çıkma yasağı arasındaki günü. Ve (doğuştan tutsağı olduğu) bütün korkular artık tümüyle silinmiş gitmişti. Irk yasalarıymış, sindirici buyruklarmış, resmî ilanlarmış, hepsi de onda, boşuna rüzgâr yapıp deli gibi vızır vızır çevresinde dolanan ama ona ilişmeyen asalakların bırakacağı bir etki bırakıyordu. Roma için için kemiriliyormuş, yarın yıkılacakmış, vızgeliyordu ona, eskiçağ tarihinin çok uzaklarda kalmış bir öyküsü ya da uzayda ay tutulması gibi. Evrendeki tek tehlike az önce uyur bıraktığı, çarşafın altında kabartısı bile belli olmayacak derecede küçülmüş, zayıflamış oğluna yönelen tehlikeydi. Sokakta tesadüfen kendi aksini görecek olsa, vitrinde gözüne ilişen, yabancı, kimliği bilin-

meyen bir şeydi, ancak şaşkın bir bakış fırlatıyor, sonra hemen yok oluveriyordu. Sokaklarda dolanan erkenciler de, birbirlerine böylesine bakıyorlardı: Hepsi de kül benizliydi, bitkindi, gözleri çukura batmış, giysileri üzerlerinden dökülüyordu.

Bu erişkinlere hiç acımıyordu Ida. Ama öğrencilerine çok acıyordu, çünkü onlar da Useppe gibi çocuktular. Gene de içlerinden en yoksulu, en sıskası bile, Useppe'den daha besili gibi görünüyordu. Küçük kardeşleri bile, ne denli ufacık olurlarsa olsunlar, ondan daha büyümüşe benziyorlardı. Yüreğini paralayan olmayacak düşler arasında, aklına hep reklamlarda görülen tombul, pespembe yavrular geliyordu ya da işlemeli araba örtülerinin altında veya sütninelerin kucağında gözüne ilişen, varlıklı ailelerin mutlu çocukları. Ninnuzzu'nun beşikteki halini düşünüyordu, öyle güzel, topluydu ki, babası Alfio onu kucağına alırken bağırırdı: "Yıssaaaa! Halter kaldırıyoruz!!!" Ardından övünçle bir zafer kahkahası atarak onu havaya kaldırırdı. Buna karşılık Useppe doğduğundan beri, bileklerinde ve bacaklarında hiç olmazsa birkaç tombulluk boğumu yapmak için bile ne çaba göstermişti; ama bugüne oranla, o boğumların dönemi bir bolluk dönemiydi demek. Şu koskocaman Roma'da, şu kadar küçücük bir mideyi dolduracak bir şeyler bulunmayışı, ona inanılmaz gibi geliyordu.

O mayıs boyu, birçok kez, San Lorenzo Sokağı'ndan geçti (yampiri yampiri yürüyerek ya da gözlerini evinin bulunduğu yıkıntıdan kaçırarak), meyhaneci Remo'dan bir şeyler dilenmek için. Öğrencilerinden birinin, bir salamcı olan babasından borç veya artık olarak bir şeyler istemeye gidiyordu, bir de mezbahada çalışan baba vardı, ona da başvuruyordu. Marroccolardan ödünç aldığı bir küçük tencereyle, Vatikan'ın dağıttığı ucuz çorbadan almak üzere kuyrukta bekliyordu; ama ucuz denmesine karşın, iki yüz lirete verilen bu çorbalar bile, onun kesesine göre lükstü ve bu işi pek seyrek yapabiliyordu.

Giderek, değil korkuyu, her tür onur ve utanma duygusunu da yitirmekteydi. Bir defasında, öğleye doğru eve dönerken, Almanların bedava yiyecek dağıttıkları Santa

Maria Liberatrice Meydanı'ndan gelen ellerinde paket olan insanlarla karşılaşmıştı. O günlerde korkunun kol gezdiği halk mahallelerinde gösterilen bu olağanüstü eliaçıklık, propagandayı ve gösterişi amaçlıyordu. Gerçekten de, bizzat Alman başkumandanı (o obur *Roma* kralı) bu dağıtıma göz kulak olmakta ve meydanda, kamyonların çevresinde, fotoğrafçılar, filmciler harıl harıl çalışmaktaydı. Bu da mahallede yaşayanların tiksintisini büsbütün artırdı ve içlerinden bazıları, Almanların bir şeytanlığından kuşkulanarak meydandan uzaklaştılar. Ama Ida bu paketleri görür görmez sadece önüne geçilmez bir iştah duydu, adeta içi kemiriliyordu, zihni boşalıverdi. Kanı tüm vücudunda deli gibi dolaştı, derisi benek benek kızardı. Alandaki kalabalığı dirsekleriyle ite kaka kendisine yol açtı, kamyona doğru ellerini uzattı, bir kilo ununu aldı.

Birkaç hafta öncesine değin, süs diye başına fötr bir şapka giyiyordu (bir çift terlik, iki eski sutyen, tek eş çoraplar ve başka eski püsküyle birlikte), Pietralata'da Yardımsever Bayanların verdiği bir armağandı bu. Ama artık ne çorap ne şapka giyer olmuştu. Son zamanlarda kolaylık olsun diye, saçlarını da kesmişti ve bu kısacık haliyle başına, kıvır kıvır bir çalı giyiyor gibiydi. Gerçekten son zamanlarda her taranışında pek çok saçı tarakta kalıyordu; ama gene de sıktı saçları. O kadar ki başı, beyaz da olsa, bu kıvır kıvır taç ile, ister istemez, Cosenza'daki çocukluk günlerindeki haline dönüyordu. Balmumu kadar solgun yüzü, ufalmış ve sararmış olmasına karşın gene de şaşılacak derecede kırışıksızdı ve o doğal yuvarlaklığını koruyordu; sersemlemiş, telaşlı yürüyüşlerinde hep öne doğru uzanmış, boş boş bakan bir hayvan suratını andırıyordu.

Daha kıştan beri birçok dükkân kapanmıştı. Pek çok kepenk indirilmişti ve tüm vitrinler bomboştu. Elde kalan az buçuk yiyecek stoklarına da ya el konuyor ya yağmalanıyor, işgal kuvvetlerince alınıyor ya da karaborsaya düşüyordu. Nerede açık bir dükkân görülse, önünde uzun uzun bekleme kuyrukları meydana geliyordu; ama bu kuyruklar daha kaldırımlarda uzayıp giderken, dağıtılacak mallar tükenmiş oluyordu. Kuyruğun sonlarında kalıp da eli boş

dönen Iduzza, yarı ölü gibi, bir cezayı hak etmiş bir suçlu gibi uzaklaşıyordu oradan.

Yenebilecek ama ne yazık ki onun imkânlarıyla ulaşamayacağı herhangi bir şey gördüğünde, adeta büyülenmişçesine kalakalıyor, yürek paralayıcı bir haset duyuyordu. Kendisinin canı bir şey istemiyordu, tükürük salgısı bile kurumuştu artık; tüm yaşama dürtüleri Useppe'ye aktarılmıştı. Anlatırlar ya, bir dişi kaplan, ıssız bir yerde, karların içinde kalmış da hem kendisini hem yavrularını yaşatmanın yolunu bulmuş: Kendisi kar yalamış, küçükleri ise, kendi dişleriyle, kendi vücudundan kopardığı etleriyle beslemiş.

Gianicolense'de, okulun civarında, küçük bir köşk vardı, birkaç metrelik meyve bahçesi alçak bir duvarla çevrilmiş ve duvarın üstüne de cam kırıkları döşenmişti kimse atlamasın diye. Kapısı aslında demir olmalıydı; ama herhalde askerî endüstri için demir ve hurda toplanmasından sonra, yerine bir tahta kapı konmuş, dışarıdan da tel örgüsünden bir kafesle desteklenmişti. Kapının az ötesinde, sırtını duvara vermiş bir küçük kulübe görülüyordu, teneke damlı, eskiden kümes olarak kullanılırdı; ama şimdi, canını kurtarmış birkaç tavuk, ne olur ne olmaz diye evde besleniyordu.

Gianicolense'de ders vermeye başladığı ilk haftalar Ida sık sık köşkün kapısını çalar, yumurta satın alırdı; ama son günlerde yumurtaların tanesi yirmi lirete çıkmıştı. Mayıs ortalarıydı. Bir öğleden sonra okuldan çıktığında, köşkün duvarı boyunca yürürken bahçe kapısından Ida'nın gözüne, fundaların gölgesine, yere bir paçavranın üzerine bırakılmış, güzel, sapasağlam bir yumurta ilişti. Besbelli evde beslenen tavuklardan biri, bahçeye yaptığı kısa bir kaçamak sırasında, az önce onu oraya yumurtlamış ve henüz kimse bunun farkına varmamıştı. Evin ön cephesindeki pencereler kapalıydı, belki de evde kimse yoktu. Şu hemen hemen kent dışındaki sokak da sessiz ve ıssızdı.

Yumurta, eski kümesin orada, çalılıkla duvarın dibi arasına gizlenmiş, kapıdan ancak altmış santim mesafede duruyordu. Ida'nın beynine kan hücum etti. Sol eliyle di-

kenli teli kaldırıp öteki kolunu kapının alçak kalasları arasından sokacak olursa, yumurtaya kolaylıkla ulaşacağını hesapladı. Bu hesabı yıldırım hızıyla yapan aslında o değildi: İkinci bir Ida'ydı ve hayalet gibi, maddesinden sıyrılmış, alelacele yüzükoyun eğilmiş, dörtayak oluvermiş, elini uzatmıştı. Gerçekten de hesap ve eylem aynı anda oluverdi. Ve Ida yumurtayı çantasına koymuş olarak bu cezasız kalacak, eşi görülmedik suçun işlendiği yerden hızla savuşmaktaydı. Telaşından, kapının dikenli telleri, elini ve bileğini oldukça derin yırtmıştı.

Ama gören olmamıştı. Aşırmıştı yumurtayı. Artık uzaklaşmıştı bile. Gianicolense'den çıkmıştı işte, işitilmedik bir hafiflik duyuyordu. Hırsızlıktan aldığı bu adeta bedensel zevk, onu analık yaşından ablalık yaşına indirmiş, genç-leştirmişti. Ganimeti, koskocaman, oval bir elmas gibi, önünde, açık havada pırıl pırıl parlıyordu, yasa levhalarının yıkıntısında. Bu ilk hırsızlık en heyecanlısı oldu, ama tek olarak kalmadı. İkincisi daha da gözüpekti, adeta cüretin ta kendisiydi.

Yirmi mayıs dolaylarıydı, sabahın erken saatleri... Evden yeni çıkmış, Useppe'ye de yemek olarak, bir gün önceden sakladığı bir parçacık vesika ekmeğiyle suda eritilecek biraz yapay kakao bırakabilmişti. Bu saatte sokaktan ancak tek tük işçiler geçerdi. Tiber Nehri boyunca bir yan sokaktan çıktığında gözüne bir yiyecek deposu önünde duran kamyonet ilişti.

Paraşütçü beresi giymiş üniformalı iki silahlı Faşist, solmuş tulumuyla çalışan, kamyonetten depoya bir gidip bir gelerek kaldırıma mal sandıkları indiren gencin çalışmasını gözetiyorlardı. Tam köşeyi dönecekken Ida, iki askerin birlikte depoya girdiklerini gördü. Neşeli neşeli konuştuklarını duyuyordu.

Gerçekten de, şu patırtısız işten sıkılan iki milis, içeri girip sandıkların üzerine oturmuşlar, önceden başladıkları bir konuşmayı sürdürüyorlardı. Söz konusu Pisanella adında bir kız ve aşktı. Ama Ida, seslerinden başka bir şey duymuyor, sesler kulaklarından içeriye karmakarışık giriyor, söylediklerini anlamıyordu. O an için tüm algılama gücünü

gözlerinde, görme duygusunda toplamıştı. Sadece iki şey görüyordu: depoya girmekte olan tulumlu delikanlıyı ve kaldırımda, bir adım ötesinde, çivili tahta sandıkların üzerine bırakılmış, kapağı açık, ancak dörtte üçü dolu bir kocaman mukavva kutuyu. Bu tarafında et konservesi kutuları, öte yanda ise, toz şeker paketleri (biçiminden ve kâğıdın mavi renginden, içindekileri tanımıştı).

Ida'nın yüreği öylesine şiddetle çarpmaya başladı ki sanki içinde iki koca kanat çırpınıyordu. Elini uzattı, bir kutuyu yakalayıp çantasına indirdi, hemen yolun köşesine sığındı. Tam o anda tulumlu delikanlı yeni bir yükle depodan çıkıyordu: Ama bir şeyin farkına varmamıştı. Ida öyle sandı. Aslında, çocuk bir bakışta onu suçüstü yakalamış, ama kadıncağıza acıdığından hiç bozuntuya vermemişti. Tam o anda sokağa giriveren, serseri kılıklı iki kişi de, Ida'yla göz göze geldiler ve kutlarcasına, anlamlı anlamlı göz kırptılar. Onların gördüğünden hiç kuşkusu yoktu; ama onlar da suç ortaklığı ettiler, hiçbir şey olmamış gibi yollarına gittiler.

Tüm bunlar üç saniye içinde olup bitivermişti. Ida, çevik adımlarla, gerisin geriye yürümeye koyulmuştu bile. Yüreği gene öyle deli gibi çarpıyordu, ama pek öyle korktuğu yoktu, hele hiç utanç duymuyordu. Vicdanından yükselen tek ses, onu sürekli suçluyordu: "Madem şu işi yaptın, öteki elinle de bir paket şeker aşırıverseydin ya! Lanet olsun, lanet olsun. Ne diye şeker de aşırmadın sanki?!"

Useppe'nin sabahları içtiği kakao, fabrikada ne idüğü belirsiz, hatta sağlığa zararlı olduğundan bile kuşkulanılan bir tür yapay tozla tatlandırılıyordu. Şekerin kilosu bin liretten fazlaydı... Bunları düşündükçe, suratı büsbütün asılan Ida, şu avanaklığından dolayı bir soytarının peruğunu andıran, yünümsü bir yeleye de benzeyen saçını başını yoluyordu.

Mayıs ayının şu son on gününde, ortalama günde bir hırsızlık yaptı. Hep, yankesici gibi tetikte, ilk fırsatta aşırmaya hazır, bekliyordu. Satıcıların çoban köpeğinden beter nöbet tuttukları, Tor di Nona'daki karaborsadan bile inanılmaz el çabukluğuyla bir paket tuz aşırmayı başardı,

sonradan bunu evde, beyaz hamur karşılığı, Filomena ile paylaştı.

Aniden, hiç utanmasız bir ahlaksızlığa sürüklenivermişti. Daha az yaşlı, daha az çirkin olsaydı, Santina gibi kaldırımlara da düşecekti kuşkusuz. Ya da daha kolayını düşünebilseydi, Filomena'nın müşterilerinden, pansiyoncu Reginella kadın gibi, tanımadığı Yukarı Roma'nın zengin mahallelerine, dilenmeye giderdi. Ama bu zengin merkezler, şimdi Alman kumandanlarının malikânesi olmaktan başka, ona tıpkı Persepolis veya Chicago kadar yabancı bir uzaklıkta, erişilmez yerler gibi görünüyordu.

Gene de, bu beklenmedik Ida'da, çifte bir inanılmaz olay gibi, yaradılışındaki doğal çekingenlik hâlâ direniyor, hatta giderek hastalık derecesinde artıyordu denebilir. Sokaklarda dolanıp hırsızlık yapıyordu, ama ortak mutfakta ocağı kullanmaktan çekiniyordu neredeyse. Ailenin (pek az olan) yiyeceklerinden, elini demiyorum, gözlerini bile kaçırıyordu, tabulardan kaçan vahşiler örneği. Ve sınıfta, bir öğretmenden çok ürkek bir öğrenciye dönmüş gibiydi; öyle ki, öğrencisi çocuklar, açlıktan ne denli solukları kesilmiş olursa olsun, gene de pervasız bir çeteye dönüşmeyi başarıyorlardı. (Neyse ki, okullar vaktinden önce tatile girdi de o güne değin meslek yaşantısında hiç başına gelmemiş bu alçaltıcı durumdan onu kurtardı.)

Ama hepsinden beteri, tanıdıklardan yardım istemek zorunda kalışı utandırıyordu onu. Zaten tanıdıklar da, sonunda tek kişiye inmişti: Meyhaneci Remo. Başka çare bulamadığı en kötü günlerinde kendisini, San Lorenzo'nun o bildik, upuzun yolunu tutmaya zorluyordu. Orada belirli saatte meyhaneci, hiç şaşmadan, tezgâhının ardına sinmiş beklerdi. Tezgâhın altında ise şimdiden meydan okurcasına dertop edilmiş bir kırmızı bayrağı hazır bulunduruyordu. O esmer, kupkuru oduncu suratıyla, fırlak ve sert elmacıkkemikleri, çukura kaçmış kara gözleriyle, hep birtakım kaygılara dalmış gibi görünür ve Ida'nın içeri girmesiyle yerinden kalkmaz, onu selamlamazdı bile. Ida, ürkek, kıpkırmızı kesilmiş, kekeleyerek ilerlerdi. Adam ondan önce davranıncaya dek, ziyaretinin önemli ve ertelenemez

nedenini bile açıklamaya bir türlü dili varmazdı. Remo, ağzını bile açmadan, çenesinin sessiz bir işaretiyle, karısına bugün de mutfaktan, As Yoldaş'ın anası için bedava bir porsiyoncuk getirivermesini buyururdu. Şimdi, şu yeraltı mutfağı aslında, giderek yoksullaşıyordu, tıpkı meyhaneci Remo'nun giderek suskunlaşması gibi ve Ida, şaşkın, elinde kâğıda sarılı ufak paketi, dışarı çıkarken teşekkür ederim demeye bile utanırdı...

"Weg! Weg da! Weg! Weg![1]

Kapalı bulduğu Emniyet Sandığı'ndan eli boş dönerken, meyhaneci Remo'ya yöneldiği sabahların birinde, arasına kadın sesleri de karışan bu Almanca haykırışlar ulaştı Ida'ya. Tiburtina'nın oradan geçiyordu ve sesler de az uzaktan, Porta Labicana Sokağı'ndan geliyordu. Tereddütle durakladığında, sağındaki başka bir yan sokaktan koşarak çıkan iki kadınla karşılaştı. Bir tanesi yaşlıcaydı, öteki daha genç. Sevinçle katıla katıla gülüyorlardı, genci, yalınayak koşan ötekinin pabuçlarını elinde tutuyordu. Yaşlıcası ise, önüne kaldırdığı, beyaz bir tozla kabarmış eteğini iki ucundan yakalamıştı: Koşarken birazı yerlere saçılan undu bu. Gencin de elinde, siyah muşamba bir torba vardı, o da unla dolmuş, şişmişti. Ida ile karşılaşınca, bağırdılar: "Koşun bayan, çabuk olun. Bu akşam şölen var!" "Kendi malımızı geri alalım!" "Bize vermeye mecburlar, bizim malımız, alçak hırsızlar!" Haber, yayılmaya başlamıştı bile, başka kadınlar da telaşla kapılardan çıkıyorlardı. Oradan geçen bir kadın, bir çocuğun elini bırakarak, haşin, buyurdu: "Sen, eve dön çabuk." Yerlere saçılmış un izlerini sürerek hepsi birden koşuşmaya başladılar. Ida da onlarla birlikte. Zaten ancak birkaç metre gitmeleri gerekiyordu. Porta Labicana Sokağı'yla Scalo Merci arasında yarı yolda bir Alman kamyonu durdurulmuş, tepesinde bir Reich askeri, bir kadın kalabalığına kafa tutmaya çabalıyordu. Besbelli adam, oracıkta linç edilivermek korkusuyla belindeki tabancaya el atmaktan çekiniyordu. Kadınların bazıları, açlığın verdiği o

[1] "Kaçılın! Kaçılın oradan! Kaçılın! Kaçılın!" (Ç.N.)

aldırışsızlıkla, un çuvalları yüklü kamyona tırmanmışlardı. Çuvalları yırtmışlar, eteklerini, torbalarını ve ellerine ne geçirirlerse her şeyi unla dolduruyorlardı. Hatta kömür kovasına, su testisine bile dolduranlar vardı. Birkaç çuval, yarı boşalmış, yerde sürünüyordu, başına üşüşmüşlerdi; unların bir kısmı yerlere dökülmüş, eziliyordu. Ida, umutsuzlukla kendine yol açtı, çocuk gibi cıyak cıyak bağırıyordu: "Ben de! Ben de!" Yere atılmış çuvalları kuşatanları bir türlü yaramıyordu ki. Kamyona çıkmaya çabaladı, beceremedi: "Bana da! Bana da!" Kamyonun tepesinden, güzel bir genç kız, ona güldü. Perişan kılıklı biriydi, son derece gür ve kapkara kaşları, hayvan dişi gibi sağlam dişleri vardı. Tıkabasa doldurduğu entarisini iki etek ucundan yakalamıştı ve kara donuna kadar açıkta kalan baldırları, butları, taze kamelyalar gibi olağanüstü bir beyazlıkta, parıldıyordu: "Alın sinyora, ama çabuk olun!" Ida'ya doğru çömelerek, çılgın bir kahkaha atıp torbasına, doğrudan doğruya kendi kucağından un doldurdu. Ida da, aptal bir çocuk gibi gülmeye başlamıştı, uluyan kalabalık arasından, yüküyle çıkmaya çabalıyordu. Kadınların tümü de sarhoş gibiydi, un içki gibi başlarını döndürmüştü. Almanlara karşı kendilerinden geçmiş, en ağza alınmayacak, genelev kadınlarının bile söyleyemeyeceği küfürler savuruyorlardı. En hafif sözcükler: "Alçaklar! Hainler! Katiller!! Cellatlar!! Hırsızlaaar!" gibi sözlerdi. Ida kalabalığın arasından çıkınca kendini, yeni gelmiş ve oyun oynar gibi hoplayıp zıplayarak, çığlık çığlığa, bir ağızdan bağrışan küçük kızların arasında buldu:

"Pis domuzlar! Pis domuzlar! Pis domuzlaaar!"

Bu seslerin arasında, kendi cırtlak, çocuksu heyecanında tanınmaz hale gelmiş sesinin onlara katıldığını duydu:

"Pis domuzlar!"

Onun için, bu bile bir küfürdü: Ömründe söylememişti.

Alman nöbetçi, Scalo Merci yönünde tabanları kaldırmış, kaçıyordu. Ida arkasından "PAI'ler! PAI'ler!" diye bağırışıldığını duydu. Gerçekten de, o Tiburtina'ya doğru kaçarken, karşı yandan da Alman askeri, PAI'ye bağlı İtal-

yan askerlerinden takviye almış, geliyordu. Bunlar, tabancalı kollarını havaya kaldırmışlardı; kadınları sindirmek için havaya ateş ettiler, ama Ida silah seslerini ve kadınların haykırışını duyunca, bir kıyımdan korktu. Orada düşüp ölüvermek korkusu onu deliye döndürdü, Useppe'yi kimsesiz ortada bırakıvermek korkusu. Kör gibi koşarken, öteki kaçan kadınların arasına karıştı, o da haykırıyordu, neredeyse yere devireceklerdi. Sonunda kendini yalnız buluverdi, nerede olduğunu bilemiyordu, bir düzlüğün orada bir basamağa çöktü. Artık bir şey görmüyordu, ıssız havada hayalî, koyu kırmızı kan lekelerinden başka. Sabahları hep onu uyandıran o tokmak gibi vuran sesin patırtısı, şimdi de şakaklarının içinde, her zamanki fısıltısıyla zonkluyordu: "Useppe! Useppe!" Başı çatlayacak gibi oldu, kan bulacağı korkusuyla, elini saçlarının arasına daldırdı. Ama o deminki vuruşlar onu yaralamamıştı, bir şeyi yoktu. Aniden sıçradı kalktı, torbası kolunda yoktu! Onu yanı başında, tümseğin üzerinde buldu, ağzına kadar unla doluydu: Neyse ki kaçarken pek dökülmemişti. O zaman soluk soluğa, para çantasını aramaya koyuldu, sonradan, torbanın dibinde kaldığı aklına geldi. Kolunu terle karışık una bulayarak elini daldırıp telaşla buldu para çantasını.

Torba fazla doluydu, kapanmıyordu. Orada, yerdeki bir çöp yığınından bir gazete parçası bulup yağma ununu gizledikten sonra tramvaya yöneldi.

O sabah evde, gazdan başka, elektrik ve su da yoktu. Ama Filomena, gene de Ida'nın bağışladığı azıcık undan ötürü ona minnettar, biraz hamur yapıp kendisininkilerle birlikte pişirmesinin çaresini buldu, bir avuç da pişmiş fasulye katmıştı.

Öğleden sonraki çıkışında Ida bir porsiyon unu yanına aldı. O gün (okullar kapandığından beri her perşembe olduğu gibi) Trastevere İstasyonu'nun oralarda bir özel derse gidiyordu. Dönüşte, Garibaldi Caddesi'ne kadar uzanmak niyetindeydi, oradaki bir tanıdıktan, un karşılığı, Useppe'nin akşam yemeği için et alabilmeyi tasarlıyordu.

Günün bu programı, kafasının içinde tel gibi dolanıyordu. Haziranın biriydi ve gariptir, sanki bu ayın girmesiyle, mayıs ayında birikmiş tüm yorgunluklar ansızın sırtına çöküvermişti. Kamyondan kaçarken yakalandığı ölüm korkusundan sonra, kendini eskisinden de beter durumda, Belediye'nin köpek toplayıcılarının peşine düştüğü, adi, kimsesiz bir sokak köpeği gibi alçalmış buluyordu. Garibaldi Caddesi'ne giderken, bacaklarının büküldüğünü hissetti ve köprünün yanındaki küçük parkta bir sıraya dinlenmek üzere çöktü. Zihni dalgındı, orada yakında, az ötedeki tramvay durağında ya da parkta konuşulanları belli belirsiz duyuyordu. Konu yeni değildi: O gün kenar mahallelerin bombalanmasından söz ediliyordu. Kimi yirmi, kimi iki yüz ölü varmış diyordu. Orada, parkta oturduğunun bilincindeydi, ama aynı zamanda da kendini San Lorenzo Mahallesi'nde koşar buluyordu. Kucağında son derece değerli bir şey taşıyordu, Useppe olmalıydı bu; ama çok ağır gelmesine karşın ne biçimi ne rengi vardı. Şimdi donuk bir toza bulanan mahalle de artık San Lorenzo değil, evsiz, şekilsiz bir yabancı boşluktu. Düş görmüyordu, çünkü bu arada, tramvayın raylar üzerindeki şangırtısını ve duraktaki insanların seslerini de duyuyordu: Öte yandan, yanıldığını da biliyordu: Bu şakırtı tramvaydan değil, başka bir yerden geliyordu. Bir sarsıntıyla kendini toparladı, ağzının açılıp salyasının çenesinden aşağı aktığını fark edince utandı. Kararsız, kalktı ve ancak Garibaldi Köprüsü'nün yarısına varınca, Getto'ya doğru yürüdüğünü anladı. Oradan, aşağıdan kendisini çağıran ve bu kez ona, usulca, uykulu uykulu söylenen ama gene de tüm dış sesleri yutacak güçteki bir ninni gibi gelen sesi tanıyordu. Dayanılmaz ahengi, anaların yavrularını uyuturken ya da kabilelerin geceleri toplanmak için birbirlerine seslenirken söyledikleri ninniye benziyordu. Bu ninniyi onlara da kimse öğretmemiştir, bir gün gelip mutlaka ölecek olan tüm canlıların tohumlarına yazılıdır bu ninni.

Ida küçük mahallenin aylardır yeniden boşaltıldığını biliyordu: Geçen ekimde, son canını kurtaranlar da yavaş yavaş odalarına dönmüş, ancak şubatta yeniden, teker te-

ker Gestapo'nun hizmetindeki Faşist polis tarafından yuvalarından atılmışlardı. Şimdi yersiz yurtsuz takımı, serseriler bile oradan uzak duruyorlardı. Ama onun kafasında bugün, bu haberler önceki anılarla ve alışkanlıklarla karışıyor, onu yanıltıyordu. Belli belirsiz bile olsa, hâlâ sokaklarda, kapıların önünde, pencerelerde kum gibi kaynaşan her zamanki kıvır kıvır saçlı, kara gözlü ailelere, yumurcaklara rastlamayı umuyordu. Ve ilk kavşakta şaşkın durdu, ne yolları ne kapıları tanıyabilmişti. Oysa eskiden çok sık geçtiği bir sokakta bulunuyordu. Başlangıçta daracık, alçak evlerin arasından geçen bu sokak, sonradan açılıp genişliyor ve merkezdeki alana kadar başka başka kollar salarak gidiyordu. Adı, yanılmıyorsam, Sant'Ambrogio Caddesi'ydi. Ida geçmişteki gezilerinde hemen hemen her zaman buraya uğrardı. Burada çepeçevre, bildik dükkânlar, avlular, yan sokaklar vardı. Alım-satım işleri için çok gezindiği, uğradığı yerler: "Kafadan biraz çatlak" Vilma'dan, Sinyora'nın ve Rahibe'nin radyo bilgilerini dinlediği yerler; bir defasında yaşlı ve şapkalı bir yaslı kadından melezlerin resmen tarandığını öğrendiği yerler; bir başka defasında da ebe Ezekyel ile tanıştığı yerler... Her küçük köy meydanından da daha küçük bir yerdi burası, ama içinde, oda başına onardan, binlerce Yahudi'nin üst üste yaşadığı evlerle kuşatılmıştı. Bugün Ida burada, başı sonu olmayan, uçsuz bucaksız bir labirentteymiş gibi sürükleniyordu; ne kadar dönüp dolaşırsa dolaşsın, kendini gene hep aynı noktada buluyordu.

İçinde buraya, birine bir şey vermek için gelmiş olduğu gibi bir duygu vardı; hatta onun soyadını bile biliyordu. EFRATI diye unutmamak için, alçak sesle içinden, durmadan tekrarlıyordu. Adresi öğrenmek için başvuracak birini arıyordu. Ama kimsecikler yoktu, sokaktan bir kişi bile geçmiyordu. Hiçbir ses işitilmiyordu.

Ida'nın kulaklarında, uzaklardan yankılanan sürekli top gürültüleri, kendi ıssız adımlarının yankılarıyla karışıyordu. Tiber Nehri boyunca öte yanda kalan gürültülerden bu yana, şu ıssız sokakların sessizliği, duyularını bir uyuşturucu gibi yalıtmış, çevredeki, insanların yaşadığı her

yerden ayırıp uzaklaştırmıştı sanki. Evlerin duvarlarından, gariptir, içerideki boşluklar yankılanıyordu. O da kendini tümüyle yitirmemek için, durmadan EFRATI, EFRATI diye mırıldanıyordu.

İşte gene çeşmeli alana gelmişti. Çeşme kuruydu. Sokağın cumbalarından ve balkonlarından ölü bitkiler sarkıyordu. Üst katlarda, teraslarda artık eskiden olduğu gibi kurutulmak üzere asılmış o renk renk donlar, çarşaflar, çamaşırlar yoktu, şurada burada, çengellerden çamaşır ipleri kopmuş sarkıyordu hâlâ. Bazı pencerelerin de camları kırılmıştı. Bir vakitler eskici dükkânı olan bir bodrumun parmaklıklı kapısından, rutubetli ve karanlık, tezgâhları, malları soyulmuş, örümcek ağlarıyla donanmış içerisi görünüyordu. Kapılardan bazıları arkadan sürgülenmiş gibiydi, ama bazıları da yağmalarda kırılmış, açık ya da aralık duruyordu. Ida, tek kanadı tutan bir kapıyı itti, içeri girip arkasından kapattı.

Bir sandık odası kadar ufacık olan hol, hemen hemen kapkaranlıktı, soğuktu. Ama aşınmış, kaygan taş merdiven, hemen hemen ikinci kat hizasındaki bir pencereden ışık alıyordu. Birinci katta, iki kapalı daire kapısı vardı; ama bunlardan birinde isim falan yoktu. Ötekine ise, üzerine mürekkeple Astrologo Ailesi yazılı bir kâğıt yapıştırılmıştı, duvarda, zilin hemen üstünde de kurşunkalemle yazılı iki ad daha vardı: Sara Di Cave, Sonnino Ailesi.

Merdivenin yer yer dökülmüş, lekelerle kaplı duvarı boyunca, çoğu besbelli çocuk elinden çıkma, çeşitli yazılar yazılmıştı: *Arnaldo Sara'yı seviyo-Ferruccio güzeldir* (ve altta, başka bir küçük elden çıkma: *Şaşıdır) Colomba L.yi seviyo-W.Roma kazandı.*

Alnını kırıştırarak belli belirsiz aradığını bulmak çabasıyla tüm yazıları teker teker okumaya çalışıyordu. Ev topu topu iki kattı, ama merdiven ona çok uzun geldi. Sonunda, ikinci sahanlıkta, aradığını buldu. Ve gerçekten Roma'nın Yahudi mahallesinde sayısız EFRATI vardır. Denebilir ki bu ada rastlanmayan bir merdiven bulamazsınız.

Burada üç kapı vardı. Bir tanesinde isim falan yoktu. Kapı rezelerinden kopmuştu, penceresiz bir tavan arası

odasına açılıyordu, yerde bir somya ve eski bir leğen vardı. Öteki iki kapı kapalıydı. Birinin üstünde bir etiket vardı: Di Cave yazılıydı, onun üstünde de, gene tahta üzerine yazılmış adlar: Pavoncello, Calo. ikinci kapının üstünde, yapıştırılmış geniş bir kâğıt parçasında şunlar yazılıydı: Sonnino, EFRATI, Della Seta.

Duyduğu yorgunluktan kendini şu demir somyaya atma isteğini yenemedi. Merdivene açılan kırık pencereden, bir kırlangıcın çığlığı duyuldu ve onu şaşırttı. Demek ki bombardımanlara, mermilere aldırış etmeden şu hayvan, o hiç yanılmadan yönünü bulan küçücük gövdesiyle, bildik bir patikadan geçer gibi göklerden uçmuş gelmişti. O ise, kırk yaşlarında bir kadın olmasına karşın yolunu yitiriyordu.

Şu somyaya uzanıverip tüm geceyi orada geçirmek isteğine kendisini kapıp koyvermemek için büyük çaba harcamak zorunda kaldı. Hiç kuşkusuz, bu aşırı bitkin haline, onu bir tür hayale kapıp götüren de harcadığı bu çaba oldu. Önce şu evin gerçekdışı sessizliği onu şaşırttı. Bu sessizlik içerisinde, açlıktan uğuldayan kulaklarına sesler gelmeye başladı. Aslında, bu, tam bir sanrı sayılmazdı, çünkü bu sesleri yaratanın kendi beyni içinde olduğunu pekâlâ biliyordu. Ama öylesine bir izlenim alıyordu ki, işitme kanallarında, ne dış dünyaya ne anılarına ait, belirsiz boyutlara ulaşıyordu. Yabancı seslerdi bunlar, çoğunluğu kadın sesiydi ama farklıydı, ne birbirleriyle söyleşiyor ne anlaşıyordu. Açık seçik cümleler, kimi zaman kısa, kimi zaman uzun, tümü de sıradan, günlük yaşamın parçası olan cümleler söylüyorlardı.

..."Burada yukarıdayım, terasta, çamaşır topluyorum!"... "Ödevini bitirmezsen sokağa çıkmak yok!"... "Bak akşama babana söyleyeyim de gör sen!"... "Bugün sigara dağıtıyorlarmış..." "İyi ya, hadi bekliyorum, çabuk ol..." "Nerede kaldın bunca zaman?..." "Gelmiyorum anne, ben gelmiyorum!" "Kaça yapıyorsunuz?" "Hamuru fırına vermemi söyledi..." "Söndür lambayı elektrik pahalı....."

Bu ses fenomeni, oldukça sık rastlanan bir olaydır, kimi zaman sağlıklı kişilerin bile başına gelir, özellikle tam

uykuya dalarken ya da çok çalışılmış bir günün sonunda. Ida için hiç de yeni bir şey değildi; ama içinde bulunduğu şu duygusal zayıflık anında, bir saldırı gibi geldi, onu altüst etti. Sesler kulaklarında sönüp gitmeden, rasgele yankılanmaya, büyük bir gürültü içerisinde birbirlerini aşmaya başladılar. Bu telaş içerisinde, korkunç bir şeyler duyar gibi oldu, sanki şu zavallı gevezelikler, bir karmakarışık sonsuzluktan, başka bir karmakarışık sonsuzluğa aktarılıyorlarmış gibi. Ne söylediğini, niçin söylediğini bilmeden, Ida kendi kendine, çenesi ağlamak üzere olan çocuklar gibi titreyerek mırıldanmaya koyuldu:

"Öldü gitti hepsi de!"

Dudaklarıyla söylüyordu bunu, ama sesi hemen hemen hiç çıkmıyordu. Bu mırıltı, suskunluk içerisinde, belleğine çakılmış bir işitme borusu gibi ağırlık kazandı. O zaman, buraya bugün, 18 Ekim'de aşağıda Tiburtina İstasyonunda, trenden aldığı mesajı iletmek üzere geldiğini anımsadı; hemen telaşlı parmaklarıyla, çantasının gözlerini karıştırmaya koyuldu, o günden beri tezkereyi orada saklıyordu. İyice yıpranmış, kirli kâğıt üzerindeki kurşunkalem yazısı hemen hemen tümüyle silinmişti. Güçlükle şu kadarı okunabiliyordu... *Efrati Pacificho'yu görürseniz ... aile...-borç...* Gerisi okunmuyordu. Buradan bir an önce çekip gitme telaşına kapıldı. Çantasını ararken, torbanın dibinde evden çıkarken koyduğu un paketi gözüne ilişmişti: Ona, belirsiz ama akşamdan önce mutlaka görülmesi gereken bir işi hatırlattı... Yarı sarhoş tekrar sahanlığa çıktı. İki kapalı kapıdaki elektrik zilleri ses çıkarmıyordu; o zaman kapıların ikisini de, daracık sahanlığın o yanındakini de, bu yanındakini de yumruklamaya başladı. Rasgele, sonuç alamayacağını bile bile vuruyordu; çok geçmeden durdu. Gene de, aşağı kapıya doğru inerken, bu yumruk sesleri, kesilecek yerde, boşlukta yankılandı, boğazıyla midesi arasında adeta gitti geldi. Tiburtina İstasyonu'ndan aldığı, işe yaramaz pusula yukarıda, tavan arasında, yere düşürdüğü gibi kalmıştı.

Bu arada aklına, gecikmeden Garibaldi Caddesi'ne çıkması, Useppe'nin akşam yemeği için unu bir parça et ile

değiş-tokuş etmeyi denemesi gerektiği geliverdi. Ama burada talihi yardım etti. Getto'nun hemen yanında, Ottavia Kapısı'nın oralarda gözüne bir sokak ilişti. Üç-dört basamakla çıkılan bir yarı aralık kapıdan kan sızıyordu. İçerisi bir avlu penceresinden iyi kötü aydınlanan, şimdilik kaçak et kesilen kasap dükkânına dönüştürülmüş bir evdi. Fanila giymiş, adaleli, suratı iri kemikli, elleri kana bulanmış bir genç bir tezgâhın arkasına kanlı gazete kâğıtlarıyla dolu kocaman bir bavulun yanına dikilmiş, bir baltayla ve elleriyle, yüzülmüş, parçalanmış bir keçiden et kesmekteydi. O da, oradaki az sayıda müşteriler de, bir an önce işi bitirme telaşındaydılar, çünkü sokağa çıkma yasağı saati yaklaşıyordu. Tezgâhın bir kenarında, kana bulanmış, pislik içinde iki keçi kafası ve bir sepetin içinde de bir yığın küçük değerde banknot duruyordu.

Havada ılık ve tatlımsı bir koku vardı, mide bulandırıyordu. Ida, tereddütlü adımlarla, hırsızlığa gelmiş gibi çekinerek yaklaştı. Bir şey demeden, ağzı sımsıkı kapalı, yüz çizgileri tirtir titreyerek, un paketini tezgâhın üzerine koydu. Genç adam pakete ancak şöyle bir göz attı, hatta ters ters baktı denebilir ve pazarlıkla hiç vakit yitirmeden karşılığında eline yarım yamalak gazeteye sarılmış, keçinin kalan son parçasını tutuşturuverdi: bir but, bir de omuzdan parça.

Gelip geçenler telaşla sokakları boşaltıyorlardı, ama Ida saatin farkında bile değildi. Gerçekte, parkta uyukladığından beri, sandığından da uzun bir süre geçmişti. Sokağa çıkma yasağı başlamıştı bile. Tiber boyundan Emporio Meydanı'na geldiğinde, farkına varmaksızın, bomboş bir dünyada tek yolcu olarak kalakalmıştı. Kapılar kapanmaya başlamıştı, ama şu anda hiçbir devriye dolaşmaya çıkmamıştı. Henüz batmakta olan güneş, gece yarısı güneşleri gibi garip bir ıssız yıldızı andırıyordu. Tiber boyunca yürüyorken nehir yandan vuran ışıklarda ona bembeyaz göründü. Evin yolu boyunca da havada bu sıvı, kör edici beyazlıktan başka bir şey göremez oldu. Garip bir gezegene düştüğünden kuşkulanarak, adım sesleri ne kadar bildik olursa olsun, korktu, hızlandı. Yampiri, sarsak yürürken, içinde

keçi eti bulunan torbasını sımsıkı, kıskançlıkla kavramıştı. Ağacına zengin bir solucanla dönmekte olan, yolunu yitirmiş bir serçe örneği. Karşı kaldırımdan, kendi kapısını tanıdığı zaman, katlarda, evin pencerelerini aramak üzere gözlerini şükranla yukarıya doğru kaldırdı. Bu pencerelerin tümü de ona bir buzdağının üstündeki kara kara oyuklar gibi göründü. Kapı kapanmaktaydı. Koşarken, zayıflıktan vücudunun hiç ağırlığı yokmuş gibi geliyordu.

Bunca zamandır düş görmüyordu, ama o gece gördü. Genellikle düşleri renkli ve canlıydı, bu ise siyah-beyaz ve eski fotoğraf gibi soluk bir düştü. Bir duvarın dışındaymış, terk edilmiş çöplük gibi bir yermiş içerisi. Eski püskü, toz içinde, yığın yığın pabuçlardan başka bir şey yokmuş, onlar da yıllardır buraya atılmış. Ve yalnızca o, bu yığında soluk soluğa küçücük boyda bir pabuç, neredeyse bir taşbebek pabucu arıyormuş, onun için bu aramanın çok büyük bir anlamı varmış. Düş bu kadarla bitiyordu ama arkası gelmediği, yorumu da yapılmadığı halde, gene de uzun, amansız bir serüveni anlatır gibiydi.

Ertesi sabah, aylardır ilk olarak Ida erken kalkamadı. Hiçbir işe kalkışmadı, ancak saat on bire doğru, olur da maaş gişesi bugün belki açılır umuduyla Emniyet Sandığı'na, eli boş döndüğü ikinci bir yolculuk yaptı.

Dönüşünde Filomena ona zorla bir tabak hamur işi yedirdi. Açlık dürtüsünü tümüyle yitirmiş olduğundan, ilk lokmaları isteksizce yuttu ama sonradan geri kalanını öylesine bir aceleyle yedi ki çok geçmeden, alışık olmayan midesi kusacakmış gibi kasılmaya başladı. O zaman kendini tutma ve son derece değerli hamuru böylesine ziyan etmeme çabasıyla gözleri alabildiğine açılmış, sırtüstü yatağına uzandı.

Hava çok güzeldi, şimdiden yaz gelmişti, ama o çok üşüyordu. Sürekli uyumak istiyor, kendini yatağa atıyordu. Bu şekerlemelerinde, çok çok uzak bir yerlerden, düne kadar koridorda dolanır gibi sokaklarda hoplaya zıplaya yürüyen kâh yorgunluktan çöken, kâh hırsızlık yapan öteki

Ida'yı görüyordu. Bu son durum aklına gelince ürperiyor, kendi kendine, "Bir okul öğretmeni! Bir öğretmen!" diyordu. Kendini sanık olarak mahkeme huzuruna çıkartılmış görüyordu: Yargıçlar arasında Okul Müdiresi, Müfettiş, Alman Kuvvetleri Başkumandanı ve birkaç da PAI üniformalısı vardı. Bu durum iki gün daha sürdü. Şimdi çok terliyordu, boğazı kurumuştu. Ateşi yüksekti. Gene de ara sıra yüzünün yakınında, küçücük kanatlar gibi ya da yaprak hışırtısı gibi duyulan bir ses, onu kendine getiriyor, içine su serpiyordu:

"Anne! Niye hep uyuyorsun?"

"Şimdi kalkıyorum... Yemeğini yedin mi?"

"Ebet. Filomena bana hamur verdi."

"*Bayan* Filomena demelisin... Teşekkür ettin mi, ha?"

"Ebet."

"Ne dedin bakayım?"

"Dedim ki: *Buyurayım* mı, dedim. O da bana: Al dedi!"

"*Buyurayım* mı! Böyle mi dedin?! Böyle söylenmez ki... sana öğretmedim mi ben, bir şey istenmez diye... Ama sonra, hiç olmazsa teşekkür ettin ya..."

"Ebet ebet. Önce *buyurayım* mı dedim, sonra da *merhaba* dedim ona."

O günlerde Filomena da, Annita da mutluydular, çünkü Santina iskambillerde, barışın yakın olduğunu ve Giovannino'dan haber alacaklarını okumuştu. Evin erkeği Tommaso ise karamsardı. Hastanede duymuş, Almanlar sonuna kadar direnmeye kararlıymışlar, nasıl olsa, teslim olmadan önce şu ünlü mayınlarını da olduğu gibi patlatacaklarmış; Papa bile zırhlı bir uçağa binip "Vatikan filosuyla" bilinmedik bir yerlere kaçmaya hazırlanıyormuş, bunları anlatıyordu.

Roma çevresindeki tüm yollar, taşıtlarla ve uçak filolarıyla uğulduyordu. Castelli yönünden, kocaman bir dumandan öte bir şey görünmez olmuştu. 3 Haziran akşamı, futbol maçlarına pek meraklı olan ve Lazio takımını tutan Tommaso eve her zamankinden umutsuz döndü: Sanki bu kadar terslik yetmezmiş gibi, olmayacak bir felaket daha ol-

muştu işte. Tirrenia takımı Lazio'yu elemişti. Böylece Lazio takımı finallerde oynayamayacaktı, o nefret ettiği rakibi Roma takımının ekmeğine yağ sürülmüş oluyordu.

Bugünden itibaren izinliydi, hastaneye gidemiyordu, çünkü ani bir durum karşısında gerekli olabilir düşüncesiyle Tiber Nehri üzerindeki köprülerden geçmek yasaklanmıştı. Böylece şehir, ikiye bölünmüştü, birbiriyle ilişki kuramayan iki parçaya. Bu haber üzerine, Ida'nın zavallı aklında, Roma'nın gerçek topografyası karmakarışık, altüst oldu. Eskiden gezindiği tüm yolları, yalnız Gianicolense'deki okul ve Trastevere değil, Tordinona da, San Lorenzo da, Emniyet Sandığı da ulaşılmaz yerler gibi, nehrin karşı yakasında kalmış yerler gibi görünüverdi. Küçük Yahudi mahallesi, sisli uzaklıklara karışıyor, millerce ve millerce uzunlukta köprülerin ötesinde kalıyordu.

Tommaso, Venedik Meydanı'ndan cadde boyunca isten kapkara kesilmiş, kana bulanmış Alman askerleriyle tıkabasa dolu, bitmek bilmeyen bir kamyon konvoyunun geçtiğini de görmüş. İnsanlar onlara bakıyor, bir şey söylemiyorlarmış. Onlar ise kimseye bakmıyorlarmış.

4 Haziran akşamı, elektrik kesildiğinden herkes erkenden yattı. Testaccio Mahallesi, ay ışığı altında sakindi. Gece, Müttefikler Roma'ya girdiler. Ansızın, sokaklardan bir alkıştır koptu. Yılbaşıymış gibi. Pencereler, kapılar ardına dek açıldı, bayraklar asılmaya başladı. Kentte hiç Alman kalmamıştı artık. Yukarıdan aşağıdan bağrışıldığı işitiliyordu: Yaşasın barış!! Yaşasın Amerika!!

Sıçrayarak uyanan dede, tasına tükürürken, "Ah anacığım, ah anacığım..." diye inildemeye başladı.

"Ah anacığım, ah anacığım..."

"Oğul oğul... ne diyorsun?"

"İsterdim ki... rruhuhur... ah anacığım... oğul oğul... ah anacığım... alın beni... alın beni siz... burada Almanlar... ah anacığım Almanlar... Almanlar bizi dövüyor... uuuhrrh... rrrrruhuhu... beni öldürüyor Çingene ve çırılçıplak... rrhu..."

Evde bir kıpırtıdır başladı. "Amerikalılar! Amerikalılar geldiiii!" Useppe, elektriklenmiş gibi karanlıkta yalınayak koşturup duruyordu.

"Anne! Anneee! Amemikanlar! Ame...mikanlar gelmiş!.." Uykusunda Ida kendini Cosenza'da buluyordu, çocuktu, annesi, kalkması için ona durmadan sesleniyordu, okula gitme zamanıydı. Ama dışarısı soğuktu ve ayakları soğuktan şiştiği için pabuçlarını giymekten korkuyordu.

Kalkamayacak kadar yorgun olduğundan belli belirsiz bir şeyler homurdandı ve yeniden kurşun gibi ağır bir uykuya daldı.

4

Un kamyonuna saldırıdan sonra Ida, kendisi için korkunun ta kendisi haline gelmiş olan San Lorenzo Mahallesi'ne bir daha dönebileceğini hiç sanmıyordu. Ama yolların yeniden açılmasının üzerinden iki hafta geçtiği halde Ninnarieddu'dan hâlâ haber çıkmayınca, Remo'nun meyhanesine kadar uzandı.

Burada, Nino'nun, Müttefiklerin girişinden az sonra, haziran başlarında Roma'ya dönmüş olduğunu öğrenince şaşırdı, meyhaneciye de şöyle bir uğramış; tabii Remo, anasının Testaccio Mahallesi'ndeki adresini vermiş ona. Sağlık durumu çok iyiymiş, keyfî yerindeymiş ve Carlo-Piotr'dan da iyi haberler getirmişmiş, o da sapsağlammış, şimdi Napoli ile Salerno arasında yarı yolda bir köyde, akrabasının (aslında sütninesinin) yanında yaşıyormuş. Bu ikisi, cepheyi, kazasız belasız birlikte geçtikten sonra, çetecilik günlerinden kalma dostluğu sürdürmüşler, hatta pekiştirmişler; sık sık Nino'nun önemli işler çevirdiği Napoli'de de buluşma olanağını yakalıyorlarmış.

İşte meyhanecinin Nino'dan alelacele toplayabildiği az buçuk haber bu kadarcıktı: Nino, bir askerî ciple, iki Amerikan astsubayıyla birlikte uğramıştı ve çok acelesi vardı. O günden sonra meyhaneci onu bir daha görmemişti.

Böylesine ferahlatıcı haberleri aldıktan sonra Ida, bir daha ağustos sonuna değin Nino'dan hiçbir haber alamadı. Ağustos sonunda Kapri pullu ve *Quisisana Grand Hôtel*

adlı lüks bir otelin renkli fotoğrafı bulunan bir kart geldi. Bu kartı görenler, Nino'nun gerçekten bu otelde kaldığı izlenimini aldılar. Kartın kenarında, tanınmadık birçok imza arasında kendi imzası *Nino*'nun üzerine sadece İngilizce: *See you soon*, diye yazmıştı. Bu yazıyı orada bulunanlar bir türlü sökemediler: Kimi Amerikanca'dır dedi, kimi de Japonca ya da Çince. Ama şimdi Müttefik askerleriyle iş gören Santina, bu konuyu bir Sicilyalı-Amerikalıya danıştı. Bu sözlerin, aşağı yukarı "*Yakında görüşmek üzere*" anlamına geldiği haberini getirdi.

Gene de, sonbahar geldi hâlâ Nino'dan ses seda yoktu. Gerçekte ise, bu sıralarda birkaç kez Roma'ya gelmiş, dönmüştü. Ama hep şöyle geçerken uğradığından ve kimi telaşlı alışverişleriyle fazlasıyla meşgul olduğundan, şimdiye kadar gerek meyhaneci dostunu, gerekse anasını haberdar etme fırsatı bulamamış, hep savsaklamıştı.

Bu arada, Normandia'ya çıkarma yapan Müttefik orduları, Avrupa'daki Almanları darmadağın etmiş, Fransa'yı geri almış ve ağustosta, General de Gaulle ile Paris'e girmişlerdi. Almanlara baş eğmiş tüm ülkelerde ayaklanmalar patlıyor, bir yandan da Rus orduları doğudan ilerliyordu. İtalya'da, Roma'dan sonra Müttefikler Floransa'yı da almış, halen cephenin yerleşmiş olduğu *Gotik Hat* önünde durmuşlardı.

Bu yazın öteki olayları şunlardı: Roma'nın kurtarılmasından kısa bir süre sonra Annita, bir taşıt aracı bularak dağa, köye gitmiş, ailenin ve öteki komşuların evlerinin hiç zarara uğramaksızın yerli yerinde bulunduğunu öğrenmişti. Ama aşağıda, düzlükte ya da yukarıda, dağlara doğru yol üstüne rastlayan tüm kentlerde, köylerde, kasabalarda, taş üstünde taş kalmamıştı, öyle anlatıyordu. Onların yerine sadece bir toz bulutu... Kaynanasıyla kayınbabası, falanca yöreyi, filanca köyü veya portakal bahçesini soruyorlardı; ama kız, onmak bilmez bakışlarla, başını ağır ağır sallayarak hep aynı sözleri yineliyordu: Gittiği her yerde, hep aynı manzara, sadece bir toz bulutu vardı. Sanki bu toz bulutunun garip görünümü, yolculuğunun tüm öteki izlenimlerini silmiş gibi, başka bir şey anımsamıyordu.

İkinci olay, ağustos ayında, dedenin ölümü oldu. O boğucu sıcak gecelerin birinde, yaşlı adam, kendi isteğiyle, mutfaktaki portatif yataktan yere inip taşlara uzanmıştı, belki de biraz serinlemek kaygısıyla. Sabah hâlâ oradaydı, boylu boyunca yere uzanmış, kendi kendine bir şeyler homurdanıyor, yarı çıplak gövdesinin üzerinde bir dizi karıncanın yürümesine hiç aldırış etmiyordu. Mutfağa, şafakta uyanır uyanmaz ilk giren, Useppe olmuştu; şaşkın, yaşlı adama bakakalmış, sonra da tükürük tasını, sandalyeyi, şarap şişesini sunmaya kalkışmıştı. Ama ihtiyar, sadece inatla homurdanarak karşılık veriyordu. Sunulanları geri çeviriyor, kalkmak istemiyor gibiydi. Hemen o sabah mutfaktan hastaneye taşındı, orada da kısa bir süre sonra ölünce, doğrudan doğruya mezarlığa götürülüp ortak kimsesizler mezarına atılıverdi. Nereye gittiğini soran Useppe, Annita'dan, dağlara dönmüş olduğu karşılığını aldı; bu karşılık üzerine orada öyle şaşkın kalakaldı, şu sıskalaşmış, çıplak, karıncalarla örtülü, ayağında pabucu bile bulunmayan ihtiyarın, şu ünlü tozlar arasında tırmanışını hayalinde canlandırmaya çalıştı. Bir daha da onu hiç sormadı.

Bu arada Ida'ya, Emniyet Sandığı, hizmette olagelen kaçınılmaz karışıklık ve gecikmelerden sonra, *am-liret*[1] denilen yeni bir tipte banknotlarla aylıklarını ödemeye başlamıştı. Bununla birlikte, bu am-liretlerle bile, her gün yiyecek bulmak gene de güç oluyordu; ama onun için bu günden tezi yok, artık hırsızlık söz konusu olamazdı. Oracıkta, Testaccio'da bulunan, vaktiyle askerlerin el koyduğu o eski okul binasına şu günlerde de bir Güney Afrikalı birliği yerleşmişti ve yemeklerinden arta kalanları arada sırada, ufak tefek hizmetler karşılığı, Tommaso Marrocco'ya veriyorlardı. O zaman, işe bakın siz, rastlantı sonucu Ida, Tommaso aracılığıyla orada bir iş buldu: Bu birlikten birisine İtalyanca dersleri verecekti. Şimdiye kadar büyüklere hiç ders vermediğinden, başlangıçta çok korkmuştu; ama önce, bir Güney Afrikalının zenci olduğunu sanıyor ve nedendir bilinmez bu durum, ona daha güven verici geli-

[1] Amerikan işgali sırasında basılan ve Am(erikan) lireti anlamına gelen para. (Y.N.)

yordu. Buna karşılık, beyaz derili, sarışın, çilli bir adamla karşılaştı: Adam, anlaşılmaz bir dilde, çok az konuşuyordu ve hareketleri de oldukça kaba saba, acemi erleri talim ettiren bir çavuşun tavırlarını andırır nitelikteydi. İriyarı, geniş omuzlu bir adamdı, anlama yeteneği de kıttı. Ama öyle sanıyorum ki burada suç, daha çok öğretmenindi, çünkü şu bir saatlik ders süresince soluk soluğa kalıyor, sıkılıyor, çabalıyor, bir şeyler yapmaya uğraştıkça büsbütün aptallaşıyordu. Dersler okul binasında, eskiden spor salonu olan bodrum kattaki serin bir salonda veriliyordu: Ida ücret olarak, pakette toz çorbalar, donmuş et konserveleri falan alıyordu. Bu görev de yaz sonuna doğru, Güney Afrikalının Floransa'ya gönderilmesiyle son buldu; bundan sonra da, Ida'nın zafer kazanmış ordularla kurduğu tek ilişki bundan öteye gitmedi.

Giovannino'dan henüz hiçbir haber çıkmamıştı. Böylece Ida, yaz sonunda hâlâ Useppe ile, Mastro Giorgio Sokağı'ndaki küçücük odada yaşıyordu. Buraya, eylül sonlarına doğru bir akşamüstü, beklenmedik bir konuk geldi: Carlo. Nino'yu aramaya uğramıştı, birkaç gündür Roma'da bulunduğunu biliyordu, ama belirli bir adresi yoktu. O da Nino'nun izini yakalamak için, burada hiç olmazsa bazı bilgiler edinebileceğini ummuştu; ama evde kimsenin bir şey bilmediğini fark edince, bir an önce çekip gitmek için duyduğu sabırsızlığı gizlemedi, homurdanarak, akşamdan önceki Napoli trenine yetişmesi gerektiği bahanesini öne sürdü.

Bununla birlikte, gene de, Ida'nın kaygısı ve ötekilerin gösterdiği konukseverlik karşısında, böyle uluorta çekip gitmek de ona fazlasıyla ayıp gelmiş olmalıydı. Buyur edildiği yere, dikiş masasının başına sıkıntıyla oturdu, önüne beyaz Frascati şarabı getirildi. Küçük odadan koşarak gelen Useppe, onu hemen tanımış, sevinçle, "Carlo Carlo!" diye bağırmıştı ve Ida da şaşkınlığından kekeleyerek onu ötekilere tanıştırmıştı: "Sinyor Carlo Vivaldi." Ama o, oturduğu yerden, haşin ve sert bir tavırla, sanki oradakilerin bunu zaten bilmeleri gerekiyormuş gibi, söylendi:

"Adım DAVIDE SEGRE'dir."

Odada, Ida ile Useppe'den, evin kadınlarından, bir de küçük *çırak* kızdan başka, Consolata ile iki tanıdık ve ayrıca bir de aile dostu, mesleği bağırarak gazete satmak olan, yaşlıca bir adam bulunuyordu. Ida'nın konuğa soracak yüzlerce sorusu vardı, ama her zamanki yabani ve somurtkan, içine kapanık hali karşısında kendini tutuyordu. Üstelik Nino'nun onu böylesine habersiz bırakmış olmasından, anasına karşı görevlerini yerine getirmeyişinden ve bir yabancıdan bilgi edinmek zorunda kalışından da utanıyordu doğrusu.

Bir zamanlar adının Carlo olduğunu söyleyen, sonra Piotr adını alan, şimdi ise kendini Davide diye tanıtan adam, şu küçük ev halkı kalabalığı arasında, isteksiz oturmaktaydı. Ötekiler ise, önceden Ida'nın sözünü etmiş olduğu, yiğit Ninnuzzu'nun düşman hatlarını birlikte geçtiği ünlü çeteci arkadaşını hemen tanımışlardı. Bunun sonucu olarak da, varlığından çok heyecanlanmış, ona son derece yüksek bir konuk muamelesi yapıyorlardı. Ama bu özen, onu daha da sıkıyormuş, hatta büsbütün surat asmasına neden oluyormuş gibiydi.

Hep öyle sıskaydı, aşağı yukarı eskisi gibi, ama her nedense, Pietralata'da bulunduğu günlere oranla daha çocuksu bir hal almıştı. Bembeyaz bir fanilanın altına, tam tersine, inanılmaz derecede lekeli, pis bir lacivert pamuklu gemici pantolonu geçirmişti. Her ne kadar tıraş olmuş, saçlarını da doğal biçimine uygun olarak kısacık kestirmiş ise de, yüzünde ve tüm bedeninde, bir kendini bırakmışlık, bir ihmalcilik okunmaktaydı. Tırnakları kirden kapkaraydı, yıpranmış sandalları içindeki ayakları da çok pisti. Gerçi Ida onu "Sinyor" unvanıyla tanıştırmıştı, ama daha çok Çingene ile ırgat arasında bir görünüşü vardı. Kara gözlerindeki o yoğun keder de, için için kemiren onulmaz bir saplantı gibi, hemen hemen umutsuz bir inatla derinleşmişti sanki.

Kimseye bakmıyordu; şarap yudumları arasında bardağı masaya bırakacak yerde, sinirli sinirli elleri arasında sıkıyor, çevresindeki insanlardan çok, bir bardağın dibiyle ilgileniyormuşçasına gözlerini içine dikiyordu. Serüvenle-

rini anlatmasını isteyenlere, sadece çarpık bir gülüşle, tek omzunu kaldırmakla karşılık veriyordu. Besbelli çok utangaçtı; ama suskunluğunda küstahlık da var gibiydi, sanki onu istemeyerek, şu insanlar arasında alıkoyan görgü kurallarından öç almak için, her türlü konuşmadan sakınıyor gibiydi. Bunca ilginin, merakın ortasında, tıpkı bir sağır dilsiz gibi davranıyordu, ne eksik ne fazla. Yalnızca Consolata ile Marroccolar, gece gündüz akıllarından çıkmayan o baş sorunlarını, tabii kaçınılmaz bir şey, ona açmayı başardıklarında, bir an için gözlerini kaldırdı ve ciddi, haşin bir kesinlikle, uluorta söyleyiverdi:

"Artık hiç dönmeyecekler."

Herkes suspus oldu. O zaman gazete satıcısı, kadınları şu korkunç izlenimden biraz uzaklaştırıp oyalamak için, sözü hemen Santina'ya getiriverdi, yemekten hemen sonra fal bakmaya geleceğine söz vermişti de hâlâ görünürlerde yoktu. Sonra adamcağız, sevimli bir tavır takınarak, Santina'nın bu gecikme nedenleri üzerinde rasgele tahminler öne sürmeye başladı. Bunları üstü kapalı geçiştirmek şöyle dursun, üzerinde ayrıntılarıyla durarak, hatta gülünç etki yaratacak, edep dışı imalarla zenginleştirerek saydı döktü.

Davide adındaki adam, bu konuyla da, ötekilerle olduğu gibi, hiç ilgilenmedi. Ama iki dakika geçmeden Santina kapıda beliriverince, şimdiye dek kimseye bakmamış olduğu halde, gözlerini kadından ayırmadı, ağır adımlarla masaya yönelirken hep onu izledi, hemen hemen tam karşısına oturduğu zaman da, yan yan kirpiklerinin arasından bakmayı sürdürdü. Şu aylarda Roma'ya her kıtadan yağmakta olan, kolay beğenir türlü türlü askerler ve askercikler sayesinde Santina, şimdi kendine göre az çok servet sahibi sayılırdı. O uzun, dağınık, kısmen ağarmış saçlarına, berberde permanant yaptırmıştı; ama bunun dışında, hiç mi hiç değişmemişti. Kimse onu Davide'ye tanıştırmak gereğini duymadı; o da, inatçı bir yabanilikle üzerinden ayrılmayan bu kara gözlerin farkına varmış görünmedi. Ama tam çamaşırdan harap olmuş iri, düğüm düğüm elleri, Annita'nın uzattığı iskambilleri karıştırmaya hazırlanırken,

Davide, kararlı, yerinden kalktı, "Benim gitmem gerek," deyiverdi.

Sonra hemen kadına döndü, bir delikanlı gibi kızarmasına karşın, ona teklif daha doğrusu, itiraz kabul etmez biçimde emretti:

"Lütfen benimle aşağıya gelir misiniz? Trenimin kalkmasına daha bir buçuk saat var. *Sonra* gene döner, falınıza bakarsınız."

Açık açık, amacını gizlemeksizin konuşmuştu ama gene de, sesinde hiçbir saygısızlık belirtisi yoktu; hatta son sözleri söylerken, neredeyse bir lütuf dileniyor gibiydi: Santina'nın anlamsız, uysal bakışları, ondan yana yönelmedi bile denebilir. Sadece üstteki, kesici dişinin boş yerini göstererek, tereddütle, gülümsedi.

Gazete satıcısı, dostça, biraz da kurnazca bir neşeyle onu destekledi: "*Git, git* hadi bu bayla, biz seni bekleriz, işine bak sen."

Kadın, hiç yapmacıksız, adamın peşine düştü. Yan yana adım sesleri merdivenden aşağıya kaybolup gittiğinde, dikiş odasında çeşitli yorumlar öne sürüldü. Ama bu yorumların tümü de, az çok, esas konu çevresinde dolanıyordu: "Böylesine güzel bir delikanlı, şu yaşlı ahlaksız karıyla gitsin ha!!"

Bu arada, yaşlı ahlaksız karı bu beklenmedik müşteriyi Portese Kapısı'nın az ötesinde, Portuense Caddesi'nin hemen arkasındaki kendi zemin katına götürmekteydi. Evi, duvarla çevrilmiş, tek başına, zemin katın üstünde iki katı daha bulunan bir binanın (bu iki kat ne denli yıkık dökük olsa da, sonradan eklenmiş gibiydi) en altında, bostanların ortasındaki kulübelerin ötesinde, toprak zeminli bir düzlüğün dibindeydi. Doğrudan doğruya sokaktan giriliyordu. Zili, adı bulunmayan bir kapıdan ve tek bir rutubetli odadan ibaret evin bir cephesi parmaklıklı bir pencereden görülen bir tür çöplüğe bakıyordu, ama pencere her zaman perdeyle örtülüydü. Pencerenin bulunduğu duvarda, pek geniş olmayan bir tahta karyola, başucunda da iki kutsal resim bulunuyordu: Biri her zaman rastlanan, hiç değişmeyen, bir İsa tasviriydi. Öteki ise, bir köy azizi figü-

rüydü, asasıyla, süsleriyle ve piskoposluk takkesinin çevresindeki halesiyle. Karyolaya kırmızımtırak pamukludan bir kareli örtü örtülmüştü. Ayakucunda da, Doğu işi, hemen hemen dokuma ipleri ortaya çıkmış, havı dökülmüş ucuz bir küçük halı seriliydi.

Eşyanın geri kalanı, yayları dışarı fırlamış bir koltuk ile tül elbise giydirilmiş, bir plastik bebek, küçük bir tencere, bir de elektrik ocağı bulunan ufak masadan oluşuyordu. Masanın altında kocaman bir bez bavul dolap ödevi görüyordu, üzerinde de, duvara asılı bir teldolap vardı.

Odanın bir köşesinde, penceredeki perdenin eşi, çiçekli ve çizgili kumaştan ve en az onun kadar aşınmış bir bez asılıydı. Onun arkasında, bir küçük teneke musluk vardı, ibriği, leğeni, kovasıyla, bir de son derece temiz çiviye asılı bir havlu. Yerde ise gene tenekeden bir bide bulunmaktaydı.

Üst katlardaki öteki kiracılarla (zemin katta sadece Santina oturuyordu) ortak kullanılan tuvalet dışarıda, giriş kapısının oradaki avludaydı. Tuvalete gitmek için, zemin kattan sokağa çıkmak, binayı dolanıp giriş kapısından tekrar girmek gerekiyordu. Bununla birlikte, nasılsa küçük odada, karyolanın altında, doğrudan doğruya sokağa da boşaltılabilecek bir oturak vardı. Santina soyunmak istemedi, sadece örtünün altına Davide'nin yanına uzanmadan önce pabuçlarını çıkardı. Erkek ise çırılçıplak soyunmuştu bile. Bir saat kadar birlikte kaldılar ve bu bir saat içerisinde Davide, hayvansı, açgözlü, hemen hemen zincirinden boşanmış bir saldırganlıkla boşandı. Ama vedalaşacakları sırada, Santina'ya utangaç, bir tür sevecenlik dolu minnetle baktı. Oysa tüm bu saat boyunca ona bakmaktan hep kaçınmış, o kara, vahşi gözlerini, vücudu alabildiğine boşanırken, hep başka yerlerde gezdirmişti. Üzerinde ne kadar para varsa hepsini (azdı) pantolonun cebinden çıkartarak (Napoli-Roma gidiş dönüş bileti de oradaydı) ona verdi ve bu sepete atılacak kâğıtlar gibi bumburuşuk paraları onun eline yığarken, daha çok veremediğinden utanarak özür diledi. Ama sonra, vaktin geç olduğunu fark edince, istasyona kadar tramvaya binmesi gerektiğini anlayarak ondan

birkaç lireti geri istemek zorunda kaldı. Bu zorunluluk, bağışlanması güç bir suç işlemişçesine, utançla kızarmasına yol açtı; Santina da, bu küçük alışverişten dolayı özür dilemek istiyor gibiydi, o uysal gözlerinin şaşkın bakışı, bunu dile getiriyordu, çünkü gerçekte ondan aldığı para (ne denli az olsa da) her zamanki tarifesinin iki katından bile fazlaydı.

Gene de kadına telaşla, Kuzey'in kurtarılmasından sonra şimdiye oranla daha çok para sahibi olacağını, bunun için de ona çok daha fazla para verebileceğini söylemeyi unutmadı. Bu arada, şimdilik parası az bile olsa, Roma'ya her yolu düştüğünde mutlaka onu arayacaktı.

Kadın onu tramvay durağına kadar geçirdi, mahalleyi pek tanımadığından yolunu şaşırabilir korkusuyla. Sonra, hırpalanmış ve sabırlı vücudunun yükünü taşıyarak, yukarıya, Marroccolara döndü. Bu arada genç adam da, arabanın sarsıntılarıyla bir o yana bir bu yana yalpa vura vura, dirsekleriyle, oyun bilmeyen beceriksiz bir güreşçi gibi, kendisine yol açmaya çabalıyordu.

Carlo-Davide'nin bir haberci gibi yeniden ortaya çıkmasından az sonra Nino çıkageldi. Ancak iki gün geçmişti ki, öğleden hemen sonra, Ninnarieddu da Marroccoların evinde boy gösterdi. Onun ziyareti, Carlo-Davide'ninki kadar kısa sürmekle birlikte, tam tersi bir hava yarattı.

Evin kapısında MARROCCO diye yazılı olduğundan, daha kapıyı çalmadan, heyecanla, "Useppe! Useppe!" diye seslendi. Ama rastlantıya bakın ki, Useppe, havanın çok güzel ve güneşli olması nedeniyle, Annita ile gezmeye çıkmıştı. Bunu öğrenince Nino çok bozuldu, o kadar ki, fazla oyalanmak bile istemedi. Küçük kardeşine birkaç parça Amerikan çikolatası getirmişti, onları, canı sıkılmış bir ifadeyle, büfenin üzerine bıraktı. O zaman Filomena, hemen *çırak* kızı koşturdu, o ikisini bulsun getirsin diye. Zaten uzağa gitmiş olamazlardı: Herhalde Santa Maria Liberatrice Meydanı'nın oradaki parklardaydılar. Gene de, çok ama çok kısa bir süre sonra, kız, uçar gibi geri döndü, soluk so-

luğaydı: İkisini parklarda da, alanda da aramış, bulamamıştı. Gerçekte ise, bu görevi isteksizce yüklenmişti, çünkü bunca göz kamaştırıcı bu yeni konuğun bir anını bile kaçırmamak telaşındaydı. Böylesine görkemli, iç açıcı, hareketli birini ancak sinemada görmüş olabilirdi.

Kıvır kıvır saçlı, uzun boylu, yakışıklı, güneşten yanmış, coşkulu ve şıktı, baştan başa Amerikan malı giyinmişti. Kısacık, Amerikan tipi deri ceketi, sivil ama gene de Amerikan askerî kumaşından dikilmiş gömleği ve pantolonu vardı. Pantolonu iyi ütülenmişti, belinde çok güzel bir deri kemer görülüyordu. Paçaları dardı ve ayağında da, western filmlerinde görülen türden, o göz alıcı, ham deriden kısa çizmeler. Açık gömleğinden, göğsünün üzerinde, ucunda altın bir haç olan bir altın zincir sallanıyordu.

Başardığı kahramanlıkların artık ailede efsaneleşmiş olan destanı, gözlerinin içinden, kıpırtılı ve pervasız gölgeler halinde, durmadan geçmekteydi. Ellerinden bile, serüven ve tehlike tutkusu seziliyordu. O kadar ki, tesadüfen yaklaşacak olsa, *çırak* kız, hemen çıngıraklı bir kahkaha atarak, "İmdat! İmdat! Bana saldıracak bu!" demek istercesine, geri çekiliyordu

Gene de yaklaştı, küstahça, hatta meydan okur gibi bir tavırla, elindeki iri gümüş yüzüğü göstermek için. Yüzüğün kaşında A.M. (Antonino Mancuso) kazılıydı. "Bunlar," diye kıza açıkladı, "adımın baş harfleridir." Kızcağız da, Büyük Han'ın hazinesini inceleyen bir bilirkişi ciddiyetiyle yüzüğü uzun uzun gözden geçirdi. Ama ansızın şu adsız cüretinden, neredeyse yüreğini çatlatacak cüretinden ötürü, çılgınca bir kahkaha atarak masanın öte yanına kaçıverdi.

Savaşta başardığı büyük işlerden, son ayların serüvenlerinden söz edecek zaman bulamamıştı Nino. Ama zaten anlaşılıyordu ki ona göre bunlar şimdiden çok eskilerde kalmış olaylardır, bugüne fazlasıyla dalmış olduğundan ve hemen yarına koşmaya can attığından, ara sıra, dalgın, şöyle bir değiniverdiği işlerdir. Halen onu bunca uğraştıran önemli işler neymiş, orası bir bilmece olarak kaldı, hatta bu konuda kendisi de, esrarlı bir tavır takınmaktan zevk alıyordu besbelli.

Carlo-Davide'nin onu arayıp da bulamadığını öğrenince canı sıkıldı; ama hemen ardından lülelerini sallayarak, "Nasıl olsa onu Napoli'de görürüm ben," diyerek avunuverdi. Bir aşağı bir yukarı gezinerek küçük fıkralar anlatıyor, ıslıkla şarkılar çalıyor ve ikide birde ispinoz gibi kıkır kıkır gülüyordu. Herkesi de o keyifli varlığıyla coşturuyordu.

Gerçekten de şu sıralarda, dilediği gibi yiyip içtiğinden, dilediği gibi davranabildiğinden, Ninnuzzu pek neşeliydi. Bu neşeli döneminde de en hoşlandığı şey, herkesin hoşuna gitmekti. İster sokak süpüren çöpçü, ister sadaka dilenen rahibe, karpuzcu kadın, polis memuru, postacı, kedi, kim olursa olsun, herkesin. Hatta üstüne konan bir sinek bile ona, "Hoşuma gidiyorsun," der gibi geliyordu belki. Hoşa gitmekten bu derece hoşlandığı için de, hep yanardöner bir topla oynuyormuşçasına canlı, şeytan gibi, çılgındı. O atıyordu topu, ötekiler yakalayıp ona geri gönderiyorlardı ve o da bir sıçrayışta gene yakalıyordu. Şimdi, şu top oyunundaki gösteriş düşkünlüğü gerçi aşırı sayılırdı; gene de, arada bir, gözleriyle bir tür safça, ürkek ve kaygılı soru sormaktan da geri kalmıyor sayılırdı. Şöyle (aşağı yukarı): "Kısacası, hoşunuza gidiyor muyum, gitmiyor muyum? Ah, ne olur, evet deyin, hoşa gitmekten o kadar hoşlanıyorum ki..." Tam bu sıra gözlerinde, saldırgan ve şımarık ağzında, bir tehdit parıltısı beliriyordu: "Hayır diyecek olursanız canımı sıkarsınız. Hoşunuza gitmek istiyorum. Bir delikanlıyı böylesine üzmek hiç de yakışır bir davranış değildir..."

Bu hali, her tür övüngenliğini bağışlatıyordu ve kimse karşı koyamıyordu ona. Gazete satıcısı bile (ki bu saatlerde hep Marroccolara düşerdi bir bardak şarap içip hoşbeş etmek için), birdenbire yumruğunu masaya indirdi ve gök gibi gürüldeyen bir sesle Ida'ya, "Şu oğlunuz, sinyora, gerçekten pek bitirim bir delikanlı!" diye bağırdı. Yetmiş yaşlarında kadar, yeni ceketinin provası için gelmiş, şu genci seyredip biraz eğlenmek için oturmuş kalmış yaşlıca bir müşteri kadın da, annenin kulağına fısıldadı: "Ben, sinyora, neredeyse öpücüklere boğardım bu çocuğu, öylesine sevdim!"

Ida bile, çeşitli nedenlerle oğluna gocunmuş olmasına karşın, arada bir, şakrak bir kahkaha atıveriyordu; sanki "Onu ben yaptım, şu genci! Onu yapan benim!" demek istiyor gibiydi.

Bir aralık, bu yazı dans ederek geçirdiğini anlatırken, hazır bulunan bayanlara bazı yeni dansları öğretmek istedi; o kadar ki, *çırak* kız, onu kucaklayıverecek korkusuyla, neredeyse kendini masanın altına atıyordu. Neyse ki, hemen ardından, dansı unutup uçaksavar topu dediği Amerikan (ya da İngiliz) çakmağıyla bir sigara yaktı. Oradakilerin hepsine de sigara tuttu, elindeki Lucky Strike Amerikan sigarası paketini, yaşlı kadın dahil, herkese birer birer uzattı. Ama orada bulunanlardan yalnızca gazete satıcısı sigara içtiğinden, paketini olduğu gibi ona armağan etti, kendisine sadece yedek olsun diye tek bir sigara alıkoydu ve onu da cakayla, kulağının arkasına soktu. Bunun üzerine, maskaralık olsun diye, mafya pozlarını takınmaya başladı.

Bu arada, her iki dakikada bir, Useppe'yi bulamadığı için söyleniyordu, sonunda kaşlarını çattı, daha fazla bekleyemeyeceğini bildirdi. Gelişinin en önemli nedeninin, küçük kardeşini sevindirmek, ona Amerikan çikolatasını vermek olduğu besbelliydi. Bu tasarısı boşa gittiğinden çok öfkeleniyor, canı cidden sıkılıyordu. *Çırak* kız, onu biraz daha alıkoyabilme umuduyla hemen atıldı: "Dönüp aşağıya, meydana bir daha bakayım mı?" Nino, kulağı saatte, karşılık verdi: "Hayır, geç oldu artık. Daha fazla oyalanamam."

Herkesi selamladıktan sonra, tam gidiyordu ki, aklına bir şey geldi. O zaman, pufladı, suratı asık, anasına koştu, pek büyük bir iş yaparmış gibi, eline bir avuç *am-liret* tutuşturdu. Kadın, bu eşi görülmedik davranış karşısında öylesine şaşırmıştı ki, teşekkür bile edemedi. Ama kapıya vardığında, arkasından seslendi, o geçen gün pek iyi duyamadığı, Carlo Vivaldi'nin yeni adıyla soyadını sormayı unutmuştu, sordu:

Oğlu karşılık verdi: "DAVIDE SEGRE! Yahudi adıdır," ve gururlu, aynı zamanda acır gibi bir tavırla ekledi:

"Onun Yahudi olduğunu baştan beri biliyordum ben."

O anda hem garip, hem gülünç bir şey, şimşek gibi

zihninde çakıverdi, kapının eşiğinde zınk diye durdu, bir şey söylemek için içi içine sığmıyordu: O kadar ki, çok acelesi olduğu halde, neredeyse hoplaya zıplaya gene geri döndü, alaylı alaylı Ida'ya bakarak, "Anne, sana bir şey söyleyeceğim. Ama özel konuşmalıyız," dedi.

Ne olabilirdi acaba? Ida, ondan ne gibi bir şeytanlık beklenebileceğini hiç bilmiyordu. Odasına götürdü, arkasından kapıyı kapattı. Nino, anasını bir köşeye çekti, sabırsızlıktan yerinde duramıyor, adeta kaynıyordu:

"Biliyor musun, bana söylediler, anne?!"

"?..."

"Senin YAHUDİ OLDUĞUNU."

"Kim söyledi sana!"

"Eh, nicedir biliyordum bunu ben anne! Burada, Roma'da biri söyledi bana. Kim olduğunu söylemem."

"Ama doğru değil ki bu! Doğru değil!"

"...Aman anne!! Ne varmış yani, Pontius Pilatus[1] devrinde miyiz? Yahudi isen ne çıkar bundan?"

Bir an düşündükten sonra, ekledi:

"Karl Marx da Yahudi'ydi ya."

Ida, soluğu kesilmiş, rüzgâra kapılmış bir dal parçası gibi tirtir titriyordu.

"...Ya babam? O neydi?"

"Hayır. O değildi."

Bunun üzerine, Ninnuzzu biraz düşündü, ama pek öyle derin değil, "Kadınlar," diye söylendi, "Yahudi oldukları belli değildir. Ama erkeklerinki hemen belli olur, çünkü küçücükken kuşunun tepesini kopartıverirler."

O zaman, önemsiz bir sonuca varmışçasına sözü tamamladı:

"Ben, Yahudi değilim. Useppe de değil."

Başka bir şey demeden, savuştu gitti. Çok geçmeden, yaşlı bayan da izin istedi, gazete satıcısı ise hayatından memnun, Lucky Strikelarını tüttürmekteydi. Çırak kızın çalıştırdığı dikiş makinesi, eskisinden de beter bir gürültü çıkarmaya başladı; Filomena da, masaya yayılmış bir kah-

[1] Hz. İsa'yı Yahudilere teslim eden Romalı vali. (Ç.N.)

verengi yünlü kumaşı tebeşirle işaretlemeye koyuldu.

Bir çeyrek saat sonra, Annita ile Useppe eve döndüler. Emporio Meydanı'nda hokkabazı seyretmişler ve dönüşte de Annita, Useppe'ye bir külah dondurma almıştı. İçeri girdiklerinde çocuk hâlâ dondurmasını yalıyordu. Ida, Ninnarieddu ile arasındaki konuşmadan sonra, odasında kalmıştı; bugün sevincini, derdini bile söyleyecek keyfi kalmamış olan *çırak* kız, onların içeri girmesiyle, üzgün gözlerini kaldırdı ve hemen Useppe'ye yetiştirdi:

"Ağabeyin geldi."

Useppe şaşırmış, dalgın dalgın dondurmasını yalıyordu ama tadını alamıyordu artık. *Çırak* kız, yineledi: "Ağabeyin, Nino! Buradaydı!" Useppe yalamaktan vazgeçti:

"Ya şimdi nereye gitti?!..."

"Acelesi varmış. Çıktı gitti..."

Useppe hemen sokağa bakan pencereye koştu. Sadece insan dolu bir kamyonun geçtiğini gördü, sonra dondurmacının arabası, kollarında *segnorineleriyle*[1] bir grup Müttefik askeri, yaşlıca kambur bir adam, ellerinde bir topla üç-dört yumurcak, başka da kimsecikler geçmedi. Useppe telaşla odaya döndü:

"Aşağı iniyom ben... onu çağırmaya... şimdi... ben *gidiyom*..." diyerek, umutsuzca kapıya koştu.

Gazete satıcısı, bir yandan sigarasını tüttürürken ona çıkıştı: "Hey, nerden çağıracaksın onu, küçük! Şu saatte Napoli'ye varmıştır bile!"

Useppe, bitkin, çaresiz bakışlarını çevresinde gezdirdi. Birden kör oluvermiş gibiydi, çenesi titremeye başladı.

Gazeteci, onu avutmak için, "Bak sana ne getirdi! Amerikan çikolatası!" dedi ve Filomena da, paketleri büfenin üzerinden alıp hepsini birden kucağına tutuşturdu. Çocuk hemen hemen tehdit dolu bir tür kıskançlıkla onlara sıkı sıkı sarıldı, ama bakmadı bile. Gözleri, duyduğu üzüntüden, alabildiğine büyümüştü. Çenesinde bir parça don-

[1] 1943-44 yıllarında İtalya'daki Amerikalı askerler, genç kadınlara (Signorina sözcüğüne dilleri dönmediği için) "Segnorine" diyerek yaklaşırlardı. Zamanla İtalyanlar bu yanlış telaffuzu "fahişe", özellikle de Müttefik askerleriyle gezen kız anlamında kullanmaya başladılar. (Y.N.)

durma kalmıştı, külahı ise, hâlâ kirli parmakları arasında tutmaktaydı, dondurma elinde erimişti.

Annita, Filomena'ya gizlice göz kırparak, sordu: "Yakında gene gelecekmiş, öyle söyledi, değil mi, anne?"

"Öyle söyledi ya, tastamam. Bu cumartesi, en geç pazar, gene buradayım dedi."

Oysa, o düşüncesiz Ninnarieddu, ancak ertesi yılın mart ayında bir daha boy gösterdi. Tüm bu arada, ondan bir kartpostal bile almadılar. Ida'nın yeniden başvurduğu Remo Yoldaş, hazirandaki o ünlü karşılaşmadan sonra bir daha onu hiç görmediği karşılığını verdi: Ona bakılırsa, belki Kuzey'deki çetecilere katılıp gene savaşmaya gitmişti, belki de Garibaldi saldırı tugayına girmiş, orada çarpışıyordu... Ama sonradan Santina, ara sıra ziyaretine gelen Davide'den, Ninnuzzu'nun bazı Napolililerle ilişki kurduğunu, onlarla birlikte, tüm kurtarılmış İtalya'yı kamyonla arşınlayarak mal kaçakçılığı yaptığını haber aldı. Bazen yolu Roma'ya da düşüyormuş, ama hep acelesi varmış ve bir bakıma da kendini tanıtmak istemiyormuş. Bundan öte Santina, Davide'den bir şey öğrenemedi, oysa genç adamın dili çözülmüş, şimdi onunla daha çok konuşuyordu; hatta zaman zaman, zemin kattaki odada, hele içmişse, bir süre kalıyor, kendini kapıp koyvermiş, konuşuyor, konuşuyordu. Ve çeşitli konuları arasında, en sevdiklerinden biri de Nino konusu idi. Ama Santina, o her zamanki uysal, sabırlı haliyle, sırasında bir saat boyu bile susup onu dinliyordu, gene de Davide'nin konuştuklarından hemen hemen hiçbir şey anlamıyordu. Ona göre Davide, hep ne idüğü belirsiz, düzensiz, anlaşılmaz biri olarak kalıyordu: Aşağı yukarı, Faslılar ya da Hintliler gibi, yabancı bir ırktan. Nino'ya gelince; o ziyaret günü Marroccolarda olmadığından, bu ünlü kahramanı görmüşlüğü yoktu. Ötekilerden duyduğu tüm yorumlar, onu belki şaşırtabilirdi, ama merak etmiyordu işte. Zavallı, geri kalmış belleğinde, olsa olsa, birkaç önemli ve günlük yaşamda gerekli bilgiyi tutabiliyordu o.

Nino'dan söz etmeye başlar başlamaz Davide'nin yüzü

kim bilir hangi çetin ödevleri yapması için uzun süre bir yere kapatılmış, sonradan kapısı açılıverince, dışarı fırlayan bir çocuk gibi, aydınlanıveriyordu. Vezüv'ü ya da bir seli, yaptıklarından ötürü suçlamak nasıl olanaksızsa, Nino'dan söz ederken de onun yaptıklarını hiçbir zaman eleştirmiyor, hatta büyük bir saygıyla övüyor, zaman zaman da arkadaşına karşı büyük bir tarafgirlik gösteriyordu. Ama şu özgür ve içten gelme (sanki As'ın yüksek niteliklerinden doğmuş gibi) tarafgirliğinde bile, bir tür saf zevk, bir tür avuntu buluyor gibiydi.

Davide'ye bakılırsa, Remo Yoldaş, Ninnarieddu'yu, Kuzey çetecilerine karışmış sanıyorsa, hiç anlamamış demekti. Kuzey Partizanları, bir ordu gibi örgütlenmişlerdi ve bu durum daha başlangıçtan (ta 1943 yazından beri) Nino'yu çileden çıkarmıştı. O, subaylardan, rütbelerden nefret ederdi, ne hiyerarşiye ne kurumlara ne yasalara saygısı vardı. Eğer şimdi kaçakçılığa başlamışsa, kazanç için değildi herhalde, salt yasadışı iş yapma tutkusundandı. Gerçekten Nino büyüdükçe İktidar'a daha az ayak uydurabilir olmuştu; zaman zaman, (kim bilir neler düşündüğünden) İktidar'a karşı bir tür saygı gösterse bile, bunu tamamen tersyüz etmekte, hatta çifte zevk alarak, bir tür nefrete dönüştürmekte gecikmiyordu. Nino, bazı sahte yıldızlardan gözü kamaşmayacak kadar akıllı biriydi...

Burada Davide, kendini konuya kaptırıyor, yüksek sesle, coşkuyla mantık yürütmeye başlıyordu... Santina'ya anlatıyordu. İktidar, ona boyun eğen için, onu uygulayan için ve onu yöneten için alçaltıcı bir şeydir! İktidar, dünyanın cüzamıdır! Yukarıya bakan, göklerin görkemini yansıtması gereken insan yüzü, tüm insanların, birincisinden sonuncusuna kadar tümünün yüzü, birbirinin eşi bir cüzamlı ifadesiyle harabeye dönmüştür! Bir taş, bir kilo bok bile, insan türü İktidar'a bulaştığı sürece, bir insandan daha saygıdeğer olacaktır. İşte Santina'nın zemin kattaki o yoksul odacığında Davide, bacaklarını, kollarını sallayarak, yatak örtüsünü bumburuşuk edip yerlere düşürerek, durmadan böylesine konuşuyor, içini döküyordu. Santina da o donuk, kocaman açılmış gözleriyle, uykusunda, bir Kal-

muk ya da Bedevi çobanın kendi dilinde okuduğu şiirleri dinlermiş gibi dinliyordu onu. Davide, o coşkun hareketleriyle yatakta ona hemen hemen hiç yer bırakmadığından, geniş kıçı, yarı yarıya dışarıda kalıyordu. Zaten soğuktan sızlayan parmakları, çoraplarının içinde buz kesiyor ama kadın gene de, adama duyduğu saygıdan örtüyü kendi üzerine fazla çekmekten çekiniyordu. Gerçekten, yazları pek hoş bir serinliğin egemen olduğu odada kışın rutubet, duvarlardan damlıyordu, mahzendeymiş gibi.

Ama ayakları sızlatan buz gibi su ve soğuk, insanın soluğunu kesen, terleten boğucu yaz sıcağı, hastane ve cezaevi, savaş ve karartma; iyi para veren Müttefikler ve onu döven, tüm kazancını elinden alan genç belalısı; sık sık kafayı çeken, çenesi açılan ve kollarını savuran, tekmeler atan, yatakta onu iyice hırpalayan ama çok babayiğit olan, çünkü sonradan her defasında cebindeki son meteliğe varıncaya dek hepsini kendisine veren şu yakışıklı genç; tüm iyilikler ve tüm kötülükler, dişleri döken açlık, çirkinlik, sömürü, varsıllık ve yoksulluk, bilgisizlik, aptallık... Santina için, ne hak ne haksızlıktır. Sadece, nedeni açıklanmayan, değişmez zorunluluklardır. Bunları, başına geldiği için kabullenir, doğmuş olmanın doğal bir sonucuymuş gibi, hiçbir şeyden kuşkulanmaksızın onlara boyun eğer.

1945

Ocak

İtalya'da, öteki işgal altındaki ülkelerde olduğu gibi, Nazi-Faşistlerin sindirme ve soykırım eylemleri, sayısız cinayetler ve yok etmelerle, tüm halkların kıyıma uğratılmasıyla, toplama kamplarına veya Reich endüstrilerine (buralarda, Avrupa'nın her yanından gelme, zorla çalıştırılanların toplamı, halen dokuz milyonu aşmıştır) sürgünlerde giderek artmaktadır.

Doğu Cephesi'nde Sovyetler, Vistül Irmağı boyunca yeniden saldırıya kalkmış, Almanları Varşova'dan ve Polonya'nın geri kalan bölgelerinden ayrılmaya zorlamakta ve Prusya sınırlarına ulaşmaktadır. Führer, Berlin'e, Şansölyelik Sarayı'nın altında yirmi metre derinlikteki, hava saldırılarına karşı yaptırdığı özel sığınağına (bunker) yerleşmiştir.

Şubat

Almanya'da ölünceye kadar savaşmaya yanaşmayacak herkesi idam cezasına mahkûm eden mahkemeler kuruluyor.

Yalta (Çarların yazlık yeri) dolaylarında, Müttefik Devletler'in Üç Büyüklerinin *(Rusya, Büyük Britanya, Birleşik Amerika) yaklaşan zaferi konu alan yeni bir konferansı toplanıyor. Dünyanın gelecekteki görünümü, bu üçü arasında, bloklar ya da büyük devletlerin* nüfuz alanları *şemasına göre çiziliyor, kararlaştırılıyor, haritalar üzerinde belirleniyor.*

Mart

Yeraltındaki bunkerinden, bombalanan Şansölyeliğin yıkıntıları altında Führer, Reich'in tüm askerî ve sivil, ulaşım ve haberleşme, endüstri ve iaşe tesislerinin yok edilmesi emrini veriyor.

Artık Baltık'a değin tüm cepheyi yarmış bulunan Sovyetler'in ilerlemesi karşısında, Alman halkı, kışın kasıp kavurduğu yollarda, muzaffer Müttefik ordularının Ren Irmağı'na doğru ilerlemekte oldukları batıya kaçıyor.

Nisan

Führer, Alman şehirlerinin sonuna kadar savunulmasını buyuruyor, bu emre uymayanlar ölüm cezasına çarptırılacaktır.

Birleşik Amerika Başkanı Roosevelt ölüyor. Yerine, Başkan Yardımcısı Truman geçiyor.

İtalya'da, Gotik Hattı yaran ve Bologna'yı işgal eden Müttefikler, hızla Kuzey'e, Milano'ya doğru ilerliyorlar. Orada, geri çekilmekle olan Alman kuvvetleri, Milano kentini Partizanlara bırakıyor. Tüm cephe boyunca Almanlar teslim oluyor. Alman kılığına bürünüp İsviçre'ye kaçmaya kalkışan Benito Mussolini, Partizanlar tarafından tanınıp yakalanıyor, alelacele Como yakınlarındaki idam yerine, sevgilisi Claretta Petacci ile birlikte götürülüyor. İki hükümlünün cesetleri, öteki Faşist ileri gelenlerinin cesetleriyle birlikte, ayaklarından asılı olarak, Milano'nun bir meydanında halka gösteriliyor.

Almanya'da büyük Sovyet saldırısı gelişiyor, Berlin kuşatılıyor, Amerikan kuvvetleri de Brenner'e doğru ilerliyor. Hitler (ordunun başkumandanıdır) bunkerinden çılgınca emirler vermeyi sürdürmektedir, bu emirler yerine getirilir gibi olsaydı, Alman Reich'ının kendi kendini tümüyle yok etmesi, Alman halkının kendine kıyması gerekirdi; Sovyet öncü birlikleri, tamamen yıkılmış Berlin'e girerlerken Hitler, bunkerinde sevgilisi Eva Braun ve en yakın adamlarıyla birlikte intihar ediyor. Geride kalanların alelacele yaktığı cesedi, Ruslar tarafından tanınıyor.

Yugoslavya'da, Tito'nun Partizanları Yunanistan'ı daha önceden boşaltmış olan Nazileri ülkeden kesinlikle atıyorlar.

Mayıs

Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olmasıyla, Avrupa cephesinde harekât duruyor. Savaş endüstrisinin yenilikleri arasında, bu kesimde denemeleri yapılan en yenileri, füzeyle işleyen bazı geliştirilmiş ürünler, bu arada çok namlulu Alman sis-füzeleriyle, *Sovyetler'in, bunun karşılığı olan* Stalin orgu *ve en son olarak da, Hitler'in ünlü gizli silahları, V. 2 füzeleridir.*

Haziran-Temmuz

İtalya'da, iktidarın kontrolünü ele geçirmiş olan Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin (CLN) direktifiyle, altı direniş partisinden oluşan Parri Hükümeti kuruluyor. Monarşinin yeniden kurulması sorunu, bir referanduma bırakılarak askıya alınıyor: Papalık ile Faşizm'in hâlâ son derece canlı ve sahne arkasından iş gören yenilmez temsilcileri, gelecekte rejimin hortlaması için, monarşinin yeniden işbaşına getirilmesini savunmaktadırlar.

Roma'da, işkenceci Koch, sırtından kurşunlanarak cezasını buluyor.

Birleşik Amerika'da birinci atom bombası fabrikadan çıkıyor. 1943'ten beri yapım halinde olan bu silahın hazırlanmasında binlerce uzman teknisyen ve bilim adamı gizlice çalışmıştır.

Uzakdoğu'da, yenilgiye rağmen savaşı sürdürmekte direnen Japonya, Birleşik Amerika'dan bir ültimatom alıyor: Ya teslim olacak ya da tamamen yok edilecektir.

Ağustos

Japonya, Birleşik Amerika'nın ültimatomuna hiç karşılık vermiyor. 6 Ağustos günü, Birleşik Amerika, Japonya üzerine (Hiroşima kenti) birinci atom bombasını atıyor (20

bin ton ağırlığında TNT'ye eşit enerji açığa çıkıyor). 8 Ağustos günü, Sovyetler Birliği Japonya'ya savaş ilan ederek Mançurya ve Kore'yi işgal ediyor. 9 Ağustos'ta Birleşik Amerika, Japonya'ya ikinci atom bombasını atıyor (Nagasaki kenti).

Japonya'nın kayıtsız şartsız teslim olmasıyla, İkinci Dünya Savaşı sona eriyor. Elli milyon ölü (ayrıca otuz beş milyonu aşkın yaralı, üç milyon kayıp).

Muzaffer devletlerin üç "Büyükler"i Potsdam'da toplanıyor ve dünyanın yeniden paylaşılmasında her birine güçleriyle orantılı olarak düşecek nüfuz alanlarını hesaplıyorlar. Avrupa haritasının yeni çiziminde İtalya, Anglo-Amerikan nüfuz alanında kalıyor. Almanya konusunda anlaşmazlık giderilemiyor, bu arada Almanya iki bölgeye ayrılmıştır (Doğu ve Batı). Başkent Berlin ise (Doğu Bölgesi) ilgili devletlerce kesimlere bölünmüştür. Bu tartışma sırasında, Avrupa'daki karşılıklı iki nüfuz bölgesi arasına, Doğu'yu Batı'nın etkisinden, Batı'yı da Doğu'nun etkisinden korumak üzere, birbirine bitişik iki karantina alanı arasında bir sınır gibi, demirperde inmeye başlamıştır bile.

Bir de Asya'da, savaş ganimeti haline gelmiş sömürge topraklarının paylaşılması işi kalıyor. Bunlardan Kore (eskiden Japon İmparatorluğu'nun mülküyken) 38. enlem dairesinden, iki işgal bölgesine, Rus ve Amerikan bölgelerine ayrılıyor. Çinhindi'nin (eskiden Fransız egemenliğindeydi) güneyi Britanya'nın işgaline bırakılıyor; 16. enlem dairesinin kuzeyinde kalan kesimine ise, Kurtuluş Hareketi'nin komünist başkanı Ho Şi-Minh tarafından el konuyor ve Vietnam Cumhuriyeti ilan ediliyor.

Ulusal barışın yerleştirilmesi yoluna giden İtalya'da Partizanlar, Komünistlerin de onayıyla silahsızlandırılıyor.

Eylül

Amerikan bankaları İtalya'ya, Birleşik Amerika'nın ekonomik yardımlarının (savaştan yıkılmış, bitkin düşmüş yarımada için şimdilik tek gelir kaynağıdır) Sol kanat di-

rektiflerinin ağır bastığı Parri Hükümeti'nin çalışmasıyla tehlikeye düştüğünü bildiriyorlar.

Çinhindi'nde, Fransız sömürgecilerinin öç alma eylemi başlıyor, bir savaş ordusu gönderiliyor. Güneyden, İngilizlerin himayesinde, Vietnam'ı silah zoruyla ele geçirmek üzere yola çıkıyor.

Ekim-Aralık

Çin'de, Japon birliklerinin kesinlikle temizlenmesi, Mao Çetung'un Komünistleriyle Çang Kay Şek'in milliyetçi hükümeti arasındaki silah bırakışmasına son verdirmiştir: Bütün büyük devletler, Sovyetler Birliği dahil, milliyetçi hükümeti tutuyorlar. İki taraf arasında bir koalisyon hükümeti kurulması için başlayan konuşmalar, karşılıklı iki ordu arasında şiddetli bir çatışmanın patlak vermesiyle yarıda kesiliyor, çatışma Kızıl Ordu'nun zaferiyle son buluyor ve iç savaş önlenemez biçimde yeniden başlıyor.

İtalya'da, Parri Hükümeti'nin sonu. Başbakanlığa De Gasperri (ılımlı Hıristiyan-demokrat) getiriliyor, hükümetine Komünistleri de alıyor, Togliatti'ye, Adalet bakanlığını veriyor. Bu bakanlığın ilk işlerinden biri, önceden çizilmiş ulusal barışın yerleşmesi çizgisine uyarak, Faşistlere karşı açılmış bulunan tüm temizleme davalarına kesinlikle son verdirmek oluyor.

1

Santina, Ninnarieddu'nun ikinci ziyaretinde de, o gittikten bir saat sonra çıkageldiği için Filomena, "Anlaşılan şansın yok, onunla rastlaşamıyorsun," dedi. Gerçekten de hiç karşılaşmadılar; ama zaten büyük bir olasılıkla, karşılaşmış bile olsalardı, bu görüşme her ikisinin üzerinde de büyük bir etki yaratmayacaktı.

Besbelli zaman, Nino'ya göre görece bir şeydi. Bunca ay ortalıktan kaybolduktan sonra, sanki gelmeyeli ancak iki gün olmuş gibi çıkageldi. Bu kez *çırak* kız, köşesinden kıpırdamadı. Peşine düşülmüş bir hayvan gibi, onu uzaktan, yan yan gözlemekle yetindi. Useppe tir tir titriyor ve kaçıp gitmesin diye sımsıkı ağabeyinin ceketine yapışıyordu.

1943 yılının Ekim ayında, kamptaki o mahut günden beri görüşmemişlerdi. O zaman iki yaşını biraz geçmiş olan Useppe, şimdi üç buçuk yaşını geride bırakmıştı; bu arada Nino da, epeyce değişmişti. Ama birbirlerini hemen ve içten gelme bir sevinçle tanımalarından, ikisinin de birbiri için, hep aynı yaşta kaldıkları anlaşılıyordu. Ancak az sonra Nino, Useppe'ye, "Eskisine oranla değişmişsin sen. Gözlerin daha üzgün bakıyor," dedi.

Ve onu güldürmek için gıdıkladı. Useppe, makara gibi bir kahkaha koyverdi.

Bu defa da Nino'nun çok acelesi vardı. Tam Useppe'den ayrılacakken, tulumunun cebine, bir tomar kâğıt para sıkıştırıverdi ki bu, Useppe'ye göre, hiç kuşkusuz bir milyondu: Bir ayağı merdivendeyken Nino ona, "Hepsini sana ar-

mağan ediyorum, kendine bisiklet al," dedi. Ama Useppe'nin kulağı bisikleti filan duymadı, o anda tek düşüncesi, Nino'nun uzaklaşıp gitmekte oluşuydu. Az sonra, Ida'nın "milyonu" tulumunun cebinden çıkartıp sonra da el koymasına küçücük parmaklarıyla yardım etti. Useppe'nin anlayışına göre milyonlar -hatta milyarlar da- hiç kuşkusuz annelere düşerdi. Onun elinde, herhangi bir kâğıttan öte değeri yoktu.

O nisan ayının son günlerinde, Avrupa'da Almanların hâlâ çarpıştıkları çeşitli noktalardan, savaşın yazgıları hep birlikte bitişe doğru baş döndürücü bir hızla koşmaya başladılar. Reich'ın ünlü *gizli silahları* başarısızlığa uğramıştı; bu yanda Gotik Hat, vadilerdeki ve sınırlardaki tüm öteki cephelergibiçökmüştü. İtalya'daAlmanOrdusu,Milano'dan çekildikten sonra teslim olmaktaydı; her yandan kuşatılmış Berlin yıkıntısına, ilk Rus askerleri girmeye başlamıştı bile. Birbirinden birkaç saat arayla Alman kılığına girip savuşmaya, canını kurtarmaya kalkışan Mussolini İtalya sınırına doğru yakalanıp kurşuna dizilmişti; Hitler de toprağa gömülüyaşadığısonkonutunda,BerlinŞansölyeliği'nin altındaki bombardımanlara karşı özel bunkerinde, bir tabanca kurşunuyla (kendi eliyle veya başkalarının elleriyle) hayatına son veriyordu...

Bir hafta kadar sonra, Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olması, altı yıl süren kıyımlardan sonra, Avrupa'da yıldırım savaşını sona erdiriyordu.

Hayalperest Mussolini'nin (başında taç, bir beyaz ata binmiş, en büyük muzaffer kumandan olma) hayali, duman gibi dağılmış gitmişti; buna karşılık hayalperest Hitler'in hayali ise son derece geniş bir ölçüde gerçekleşmiş bulunmaktaydı. Yeni Düzen'in toprakları, kentleri ve kasabaları, iskelet kamplarına, mezbahalara, kıyım yerlerine dönüştürülmüştü. Doğal ömrünü tamamlamaksızın ölen elli milyonu aşkın insan: Bunlar arasında kendisi, Führer ve tıpkı sirklerde, soytarıya ayak uyduran yardımcısı gibi onun peşine takılan İtalyan Duçesi de vardı. Bu ikisinin küçücük

vücutları, *Yahudilerinki, Komünistlerinki* ve *serserilerinki* gibi ya da Mosca'nınki, Dörtköşe'ninki, Esterina'nınki, Angelino'nunki ve ebe Ezekyel'inki gibi toprak tarafından kemirilmiş bitmişti.

Avrupa'nın ötesinde, doğuda, İkinci Dünya Savaşı hâlâ sürüp gidiyordu; bu yanda ise, bir ailede hırsızlıktan ya da cinayetten sonra her zaman olageldiği gibi, hesapların görülmesi, davaların açılması gerekiyordu. Şimdiye değin hiç olmazsa kısmen örtbas edilmeye çabalanan en utandırıcı gizlilikler bile ortaya dökülüp saçılacaktı.

Cezaevleri boşalıyor, çukurlar, hendekler yeniden açılıyordu. Cinayet yerlerine dönülüyor, hak yerine getiriliyor, idam cezaları infaz ediliyordu. Gizlenmiş belgeler ele geçiriliyordu. Listeler hazırlanıyor, adlar işaretleniyordu.

Daha geçen yazdan beri, bildirilerde ve gazetelerde garip garip fotoğraflar boy göstermeye başlamıştı: Tabii bunlar, en önemli ilk haberler gibi, bizim Testaccio Mahallesi'nde ve Mastro Giorgio Sokağı'nda da dolaşıyordu. Ama o dönemde küçük Useppe, Roma'da çocuklar için söylenegeldiği gibi, henüz "bebeklerin azizinin himayesindeydi": Belki de bu bakımdan, zamanından önce gelişmiş öteki yeteneklerine karşılık, kimi konularda geciktiği ortaya çıkıyordu. Tıpkı süt çocukları gibi ya da kediler köpekler gibi Useppe de, basılı kâğıtların tek boyutluluğunda, somut biçimleri tanımlayamazdı bir türlü. Zaten Testaccio Mahallesi'nde pek seyrek çıktığı ufak gezilerde de, her zaman bir büyüğün eline sımsıkı yapışmış olarak, dünyanın bunca değişikliğinden öylesine dalmış, büyülenmiş oluyordu ki, bu yamyassı resimlere bakacak hali kalmıyordu. Evde, küçük odadaki kitaplar, dokunulmaz diye yasaklanmıştı, çünkü Giovannino'nun malıydı. Ailenin eline ara sıra geçen birkaç gazete ise, hiç okuma yazma bilmediğinden onu ilgilendirmiyordu.

Oyun kâğıtlarının (onlar da kilit altında saklanırdı ya) dışında ilişki kurabildiği boyalı ya da basılı resimler, evdeki kimi resimli romanlarda ve Ida'nın ona verdiği bir alfabede gördüğü resimlerdi. Gene de, her ne kadar arada sırada oradakilere, büyük bir şey bulmuş gibi, sökebildiği işa-

retleri ("ev!" "çiçek!" "baylar!") haber vermekle eğleniyor idiyse de, bu gibi kâğıt eğlenceleri çok geçmeden canını sıkıveriyordu.

Ne var ki o 1945 ilkbaharında bir gün annesi onu birkaç dakika bir dükkânın önünde bıraktıktan sonra, bir gazetecinin yanında, boyundan az yükseğe asılı bazı resimli dergileri dikkatle inceler buldu. En altta, ikiye katlanmış bir derginin üzerinde, sayfa hemen hemen baştan başa, ikisi de asılı kimseleri gösteren, iki güncel fotoğrafla kaplanmıştı. Bunlardan birincisinde yarı yıkılmış bir köprünün korkuluğu boyunca, bir ağaçlı cadde görülüyordu. Caddedeki her ağaçtan bir ceset sallanıyordu, sırayla, aynı pozda, baş bir kulağa doğru eğilmiş, ayaklar hafifçe açılmış, eller arkadan bağlı. Hepsi de gençti, hepsi de kılıksız, yoksul görünüşlüydü. Her birinin üzerine, PARTİZAN yazılı bir kâğıt iliştirilmişti. Hepsi de erkekti, sadece dizinin başında bir kadın vardı, onda da yazı yoktu, ötekilerden farklı olarak boğazından asılmamış, bir kasap çengeline gırtlağından takılmıştı. Fotoğrafta arkadan görülüyordu, gene de henüz iyice gelişmemiş biçiminden, çok genç, yirmi yaşın altında olduğu tahmin edilebilirdi. İnce yapılıydı, koyu renk pantolon giymiş ve fotoğrafta beyazımtırak, çıplak gibi duran kanlı sırtından, örülü mü, çözük mü pek iyi anlaşılmayan uzun. siyah saçları sarkmıştı. Köprünün korkuluğu yanında, bilekten boğma bir askerî pantolon giymiş bir erkek, belki de bir nöbetçi görülmekteydi. Yolun karşı kıyısında, bir grup toplanmış, rasgele yoldan geçenler gibi, kayıtsız seyrediyordu, aralarında aşağı yukarı Useppe yaşında iki de küçük vardı.

Aynı sayfadaki ikinci fotoğrafta ise, kocaman, saçsız başlı bir ihtiyar görülüyordu, ayaklarından, kolları iki yana açılmış olarak, yoğun ve belirsiz bir kalabalığın üzerine asılıydı.

Daha yukarıdaki derginin kapağında başka bir fotoğraf vardı. Bunda asılan da, ölü de görülmüyordu, ama daha esrarlı bir vahşeti yansıtmaktaydı. Kafası bir bebek başı gibi çırılçıplak tıraş edilmiş bir genç kadın, kucağında beze sarılı bir çocukla, her yaştan insandan oluşan bir kalabalığın ortasından yürüyor ve kalabalık, onu parmakla gösteri-

yor, alay edercesine gülüyordu. Güzel yüzlü kadın korkmuş gibiydi, yamrulmuş erkek pabuçlarıyla, binbir güçlükle adımlarını hızlandırmaya çabalıyor, kalabalık önden, arkadan geliyordu. Çepeçevre onun gibi kılıksız, yoksul kişilerdi. Birkaç aylık görünen çocuk, sarı, kıvır kıvır saçlı başıyla, parmağını ağzına sokmuş, sakin uyuyordu.

Useppe başını kaldırmış, büyük bir şaşkınlıkla, taş kesilmişçesine bu sahneleri seyretmekteydi. Şekilsiz, belirsiz nitelikte ama gene de nedendir bilinmez, bildik gibi gelen bir gizemi çözümlemek istiyor gibiydi. Ida seslendi: "Useppe!" Ve çocuk, küçücük elini uysallıkla anasına uzattıktan sonra, düşünceli ama gene de bir şey sormadan uzaklaştı. Az sonra dikkati başka bir ilgi çekici şeye takılmış, gazete kulübesini unutmuş gitmişti bile.

Bundan sonraki günlerde, bu fotoğraflarda keşfettiği yeni şey, geç ve belli belirsiz algılanmış gizem, onun üzerinde hiçbir iz bırakmamış gibiydi. Ancak belleğinde, kaçamak bir izlenim kalmıştı belki. Sokakta gene eskisi gibi, bilgisiz kişiliğine dönmüştü, yazıların, resimlerin arasından, evrenin onu çevreleyen başka boyutlarına, en ufacıklarına bile fazlasıyla dalmış, geçip gidiyordu. Evde de, o gazete kulübesinde gördüğü anlaşılmaz resimlerden hiç kimseye söz etmedi. Sadece bir gazete sayfasında fotoğraflar gözüne ilişecek olsa, gözleri belirsiz bir anıyla, uzaktan ona gölge lekeleri gibi görünen şeye doğru kayıyordu: Öyle ki, anıları aynı anda çözülüveriyor, bir şey anımsayamıyordu.

Bir defasında da, gazete satıcısı (gerçekte, kendisini *gazeteci* olarak tanımlardı) orada, masanın üzerinde bir günlük gazete bulunca, Useppe'yi oyalamak için, ona bir an içinde, jandarma kepi tipinde bir şapka yapıverip başına geçirdi. Useppe, "gazeteci"yi, o yusyuvarlak suratı ve cüceler gibi burnuna değen çenesiyle, bu külahın altında debelenir görünce kahkahayı bastı. Sonra sandalyenin üzerine sıçradı, külahı gazete satıcısının başından alıp *çırak* kıza giydirmek istedi; sonra Ida'ya giydirdi, en sonunda da kendi giydi. Kafası öylesine ufacıktı ki, şapkanın altında tümüyle kayboluverdi; bu arada çocuk, gırtlağına çılgın bir şarkı takılmış gibi, gülüyor, katılıyordu.

Ne yazık ki Filomena işe karıştı, gazeteyi aldı, özenle açtı, bir köşeye koydu. Ama gene o gün akşama doğru, evin efendisini kimi eski gazeteleri (bu arada çok güzel pembe renkte birkaçını) üst üste istifler görünce Useppe hemen ondan bir şapka yapmasını istedi. Belki de *gazete* satıcısından örnek almış, basılı yaprakların asıl ve akla yakın ödevinin bu olduğu sonucuna varmıştı. Bununla birlikte Tommaso isteğini geri çevirince, Useppe de uysallıkla sesini kesti. Adam da onun bugün gazeteciliğe karşı ilgi gösterdiğini görerek, bundan yararlanıp çocuğa övündü: Bunun bir spor gazetesi koleksiyonu olduğunu, savaş çıkmadan önce süregelen büyük şampiyonaların tarihî maçlarını yazdığını anlattı. Ve işte şu resimde, ünlü İtalya-İspanya maçından bir an görülüyordu, işte şu, İkinci Ferraris'ti, şu da Piola...

Hiç unutmam o gün pazardı; aylardan da, galiba haziranda. Ertesi sabah, o gazete kulübesinin önündekine benzer ve o sırada, anlamsız, çabuk unutulur gibi görünen bir olay daha oldu.

Pazardan alışverişini yapıp çarçabuk dönen Ida, meyve paketini mutfakta yarı açık bırakmıştı. Az sonra da Useppe, meyveye yanaşırken sarıldığı kâğıdı eline geçirdi; belki de, ondan kendisine bir jandarma şapkası yapmayı tasarlıyordu.

Morumtırak bir renkte, kötü basılmış bir haftalık resimli dergi sayfasıydı bu: Genellikle duygusal, aşağılık öykülerle, sinema oyuncularıyla ve hükümdarların dedikodularıyla dolu olan o ucuz dergilerden. Ama şimdi, bu dergide bile en geniş yeri, kaçınılmaz olarak savaşın kanıtları doldurmaktaydı. Bu sayfada, Müttefik istilasına kadar, hakkında sadece üstü kapalı ve bulanık haberler alınmış olan Nazi kamplarından birkaç sahne görülmekteydi. Reich'in bu tür sırları ancak yeni yeni ortaya dökülmeye başlıyor ve kısmen, kampların açılışında Müttefikler tarafından çekilmiş bulunan fotoğraflar yayımlanıyordu. Bu fotoğrafların bir kısmı da, yenilenlerin yok etmeye zaman bulamadıkları kendi arşivlerinden alınmaydı; bazıları ise, bunları kişisel eylemlerinin bir anısı veya kanıtı olarak saklayan, tutsak ya da ölü SS'lerin üzerinde bulunmuştu.

Derginin pek bilimsel olmayan, popüler niteliği yüzünden bu sayfaya basılmış olan resimler, o tarihlerde görülenlerin en korkunçları bile değildi: 1) Öldürülmüş, çıplak, çürümeye başlamış bir tutsak yığını – 2) Bunlara veya başka tutsaklara ait pabuçlardan oluşan koskocaman bir küme – 3) Hâlâ sağ kalmış bir grup tutsağın tel örgü ardından çekilmiş fotoğrafı – 4) Kamp yöneticilerini eğlendirmek için, tutsakların, koskocaman yükler altında tepesine kadar tırmanmaya zorlandıkları, oradan da çok zaman, aşağıya, uçuruma fırlatıldıkları, "ölüm merdiveni"nin çok dik ve eğri büğrü 186 basamağı – 5) Kendi kazdığı bir çukurun önüne diz çökmüş bir mahkûm, ardında birçok Alman askeri birikmiş, seyrediyor, içlerinden biri tüfeğini doğrultmuş, ensesine ateş etmek üzere – 6) Basınçsız odada, bir insan kobay üzerinde girişilen deneyin çeşitli safhalarını gösteren birkaç fotoğraf (hepsi dört tane). Bu tür deney, (kamplarda hekimlerin yaptığı pek çok ve çeşitli deneylerden bir tanesi) bir tutsağı, atmosfer basıncındaki ani değişikliklere maruz bırakmaktan ibaretti; genellikle bayılmakla ve akciğer kanaması sonucu ölümle bitiyordu.

Tüm bunlar, hatırladığım kadarıyla, her fotoğrafın altına konmuş kısa yazılarla açıklanmıştı. Ama okumak bile bilmeyen bir cahile, bu sayfanın akıl almaz görünümü herhalde karşılık bulunması olanaksız bir anlamsızlık, bir saçmalık gibi gelecekti. Üstelik derginin baskısı çok kötü olduğundan, fotoğraflar da pek iyi seçilemiyordu. Birinde, ne olduğu anlaşılamayan, beyazımtırak, kupkuru bir maddeden karmakarışık bir yığın, bir başkasında ise, ilk bakışta bir ceset yığını sanılabilecek, pabuçlardan oluşmuş kocaman bir tepe vardı. Resmin yukarısında kaybolan, uzun, uzun, upuzun bir merdiven, aşağısında ise, esmerimsi lekeler arasında sarılıp sarmalanmış birtakım küçücük şekiller. Gözleri iri iri açılmış, bir deri bir kemik genç bir çocuk, bir çukurun başına çömelmiş, yanında kova gibi bir şey duruyor, çevresinde de eğlenir gibi görünen bir sürü asker (içlerinden bir tanesi, koluyla anlaşılmaz bir hareket yapıyor). Sayfanın karşısında, bir ağın arkasına dizilmiş, sırtlarında kukla kılığını andıran çizgili, sarkık, pırtık giysiler, iskelet

benzeri birçok adam. İçlerinden bazılarının kafası tıraşlı, dazlak, bazıları ise bir takke geçirmiş; suratlarında, son derece içler acısı, can çekişir gibi bir sırıtış.

Son olarak da sayfanın aşağısında, yan yana dört fotoğrafta, alçak bir tavanın altında, iri kayışlarla sımsıkı bağlanmış, suratı aptallaşmış aynı adam. Tavanın ortasından huniye benzer bir tür araç sarkıtılmış; adam, Tanrı'ya yakarır gibi gözlerini yukarıya, bu araca dikmiş. Sanki dört fotoğraftaki farklı yüz ifadeleri, o tanrının anlaşılmaz davranışlarına bağlı sanırsınız. O aptal surat, şaşkın bir alçalmışlıktan, dehşet içinde bir kaygıya geçiyor; sonra kendinden geçmişçesine bir minnet ifadesi; sonra gene şaşkın bir alçalmışlık.

Zavallı cahil Useppe'nin bu anlamsız fotoğraflardan neler çıkartabileceğini öğrenmek hiçbir zaman mümkün olmayacak. Birkaç saniye sonra mutfağa girişinde Ida onu, fotoğrafların tümüne birden, tek bir resimmiş gibi gözünü dikmiş buldu. Gözbebeklerinde, yirmi ay kadar önce, Tiburtina İstasyonu'nda o öğleüzeri görmüş olduğu dehşetin tıpkısını okur gibi oldu. Annesinin yaklaşması üzerine çocuk, kör gibi bomboş, renksiz gözlerini ona kaldırdı. Ida, kocaman bir el sarsmışçasına baştan ayağa titrediğini hissetti. Ama onu ürkütmemek için, ince ve tatlı bir sesle, daha da küçük bir bebekle konuşuyormuş gibi dedi ki:

"Aman, at şu pis kâğıdı elinden. Ne çirkin şey!"

Çocuk, yineledi: "Ne *çikkin*!" (kimi yan yana sessiz harfleri söylemeyi bir türlü öğrenemiyordu). Ida'nın sözünü dinledi; hatta, hemen hemen sabırsızlıkla, annesinin bu gazete parçasını yırtıp atmasına yardım bile etti.

Bir dakika geçmeden, pencerelerin altından, el arabasıyla sokakta dolaşan gezgin satıcının türkü çağırır gibi sesi duyuldu. Bu kadarcık bir şey, çocuğu oyalamaya yetti. Satıcıyı görmek için, holdeki pencereye koştu. Adam, "Soğan! Sarmısak! Sebzeler!" diye bağırıyordu. Annita da merdivenleri inmemek için ona pencereden ipe bağlanmış bir sepet sarkıttı. Useppe, sepetin yolculuğunu, Dünya-Ay arası gidiş-dönüş yapan bir uzay gemisiymiş gibi veya Galileo'nun Pisa Kulesi'nden yaptığı ilk deneymiş gibi,

büyük bir ilgiyle izlemekteydi. Bugünkü olay da, her zaman olduğu gibi, küçücük kafasında hiçbir iz bırakmadan geçip gitmişe benziyordu.

Gene de, bundan sonraki ilk günlerde, gazete, resimli dergi gördükçe dayak yemiş köpek yavrusu gibi uzak duruyordu. Sokakta da, biraz kaygılı görünüyor, bir duvar ilanının veya geçen günkü o gazete kulübesinin yanından geçerlerken Ida'yı eteğinden çekiyordu. Bu arada Nino gene gelmiş, onu dondurma almaya dışarı götürmüştü. Dönerlerken, karşı kaldırımdaki gazete kulübesine uğramak istemiş, küçüğe de, "Beni burada bekle," demişti. Ama Useppe, onun gazeteciye yaklaştığını görünce, karşı kaldırımdan var gücüyle bağırmaya başladı, "Gel! Geell! Geeel!" diyerek, sanki ağabeyini sokaktaki kim bilir hangi tehlikelerden korumak istercesine umutsuzca sesleniyordu. Bunun üzerine Ninnuzzu, yanına dönerken onunla alay etti: "Aman, sen büyüdükçe beni güldürüyorsun be! Ne oldu sanki, kaçıp gidecek değildim ya!" Sonra gene gülerek, sordu: "Bir öpücük veriyor musun bakalım?"

...O yaz boyunca Ninnuzzu iki kez daha geldi. Anasını şöyle bir süzdükten sonra, "Anne be, saçların bembeyaz olmuş, nineye dönmüşsün!!" deyiverdi, sanki beyaz olduğunu eskiden görmemiş de ancak şimdi fark ediyormuş gibi.

İkinci gelişinde, pek yakında yabancı markalı bir motosiklet sahibi olacağını haber verdi, yepyeni gibiydi, kaçırılmaz, pek büyük bir fırsat! Bir daha sefere Roma'ya bu motosikletle gelecekmiş, öyle dedi!

Böylece *çırak* kız (şimdi Kupa Ası geldiğinde hep bir kenara çekiliyor, büzülüp oturuyordu) aynı gece, düşünde, kendi kendine, selesinde kimse bulunmadan ilerleyen bir motosikletin peşinden geldiğini gördü. Kız sağa kaçıyor, sola kaçıyordu, öylesine korkmuştu ki, o anda, birdenbire uçmayı öğreniyordu.

Bu arada, ağustos ayında, Hiroşima ve Nagasaki kentlerine atom bombası atılması sonucu, Japonya da kayıtsız şartsız teslim anlaşmasını imzalamıştı.

Atom patlamasından gelen haberler öyleydi ki, iğrenç, soyut şeylermiş gibi, isteksizce sözü ediliyordu. Ne kadar sürdüğü söylenemiyordu, çünkü olayın süresi (eğer *süre* denebilirse) o kadar kısaydı ki hesaplanamazdı (saniyenin yirmi binde biri kadar filanmış deniyordu). Bu *süre* içerisinde, adı geçen iki kent, halkıyla birlikte, en ufak molekülüne varıncaya dek yok olmuştu. Ne yıkımdan ne ölümden söz edilebiliyordu. Söylendiğine göre, öylesine bir *ışık* mantarı meydana gelmişti ki, doğuştan körler bile, gerçekdışı aydınlığını ta uzaktan algıladılar. Bu mantar, çevresinde eskiden ne var idiyse, yerde, şurada burada, bir levha üzerine basılmış hayalet görüntüleri gibi, sadece gölgelerini bırakmıştı. Mantarın çevresinin ötesinde *birinci kasırga*, sonra *ikinci kasırga* ve sonra da pis kokan, garip bir zehir ve kıvılcım yağmuru meydana gelmişti. Kurbanları saymaya olanak yoktu. Çünkü *mantarın, kasırgaların* ve *atom yağmurlarının* sonuçları sadece yok olanlarla ve ölenlerle değerlendirilemezdi. (Hiroşima'da yok olan ve ölenlerin sayısı, ilk hesapta, seksen bindi.) Bunlar, yıllar ve kuşaklar boyu, hayatta kalanlar üzerinde de etkilerini sürdürmektedirler. Darmadağın eden yangın bombaları, bunların yarattıkları yıkıntılar, yangınlar ve toz bulutları, gene dünyasal olaylara benziyordu; Hiroşima ile Nagasaki ise, artık bu dünyada olan yerler değildi. Oradaki Japonlara artık acınamıyordu bile. Böylelikle İkinci Dünya Savaşı sona ermişti. Gene o ağustos ayı içerisinde Üç Büyükler (Bay Churcill ile Bay Truman ve Stalin Yoldaş) barışı kararlaştırmak ya da daha doğrusu İmparatorluklarının karşılıklı sınırlarını işaretlemek üzere Potsdam'da buluşuyorlardı. Roma-Berlin Mihveri ve Üçlü İttifak silinmişti artık. Demirperde ortaya çıkmaktaydı.

2

Sonbaharla birlikte barış, yeni yeni olayları ardından sürükledi.

İlk dönenler Yahudiler oldu. Tiburtina İstasyonu'ndan

yola çıkan Roma-Auschwitz konvoyundaki 1056 yolcudan ancak 15'i canını kurtarabilmişti: Tümü de, Roma'dan sürülenlerin hemen hemen hepsi gibi, en aşağı, yoksul sınıftan kişilerdi. İçlerinden biri gelir gelmez, Tommaso Marrocco'nun hademe olarak çalıştığı Santo Spirito Hastanesi'ne kaldırılmış, eve ilk haberi de Tommaso getirmişti. Otuz yaşına gelmemiş, gezgin satıcılık yapan bu Yahudi, şimdi ancak bir çocuk ağırlığındaydı. Etine bir numara dağlanmıştı, eskiden normal ve güçlü olan, şimdi ise tiride dönmüş vücudu derin yara izleriyle kaplıydı. Ateşi yükseldi, her gece sayıklıyor, yediklerini yutamıyor, kara kara bir şeyler kusuyordu. İtalya'ya gelişlerinde bu on beş kişi, içlerindeki tek kadınla, bir yardım komitesi tarafından karşılandılar; komite onların her birine, ikinci mevki bir tren bileti, bir sabun ve (erkeklere) bir paket tıraş bıçağı vermişti. İçlerinden en yaşlısı (46 yaşında) boş evine gelir gelmez kapanmıştı ve günlerdir orada ağlayıp duruyordu. Bu ölümden dönenlerden biri sokaktan geçecek olsa, ilk görüşte tanımak çok kolaydı, görenler hemen birbirlerine gösteriyorlardı: "Bak, Yahudi bu." Gülünç denecek sıskalıkları ve garip görünüşleri yüzünden, insanlar onlara hilkat garibeleriymiş gözüyle bakıyorlardı. Uzun boylu olanlar bile, ufak tefek görünüyor, iki büklüm, kukla gibi uzun ve mekanik adımlarla yürüyorlardı. Yanak yerine iki çukur vardı, çoğunun hemen hemen hiç dişi kalmamıştı ve tıraşlı kafalarında bebeklerinkine benzer, tüy gibi saçlar bitmeye başlamıştı. Kulakları, kurumuş kafalarının iki yanından yelken gibi açılıyordu, çukura kaçmış, kara ya da kestane rengi gözleri, çevredeki görüntüleri değil de sürekli olarak dönen anlamsız biçimleri yansıtan bir sihirbaz feneri gibi, birtakım sanrı şekillerini yansıtıyordu sanki. Gariptir, kimi gözler, apaçık, kim bilir nerede ve ne zaman algılanmış bazı görüntüleri başkalarının okumayı bilemeyeceği ve çok zaman da istemeyeceği silinmez bir yazı gibi taşır dururlar, bu besbellidir. İşte Yahudilerin gözlerindeki yazıyı da, başkaları okumak istemiyordu. Çok geçmeden, anlattıkları hikâyeleri de hiç kimsenin dinlemek istemediğini öğrendiler: Kimi daha başlangıçta sözü başka yere getiriyor, kimi

anlatırken bir bahane bulup kesiveriyor, kimi de uluorta gülerek yan çiziyordu: "Kardeş, sana acıyorum ama şu sırada görülecek işlerim var," demek ister gibi. Gerçekten de Yahudilerin anlattıkları, gemi kaptanlarının veya ülkesine dönen kahraman Odysseus'un öykülerine hiç mi hiç benzemiyordu. Bunlar her tür doğal görüşün altında, eksi sayılar gibi hayalet örneği kişilerdi, başkalarında acıma duygusu uyandırmaları bile olanaksız gibiydi. İnsanlar bunları, kendi günlük yaşamlarından uzak tutmak istiyorlardı, tıpkı normal ailelerin delilerden veya ölülerden kaçınması gibi. Böylece, kara göz çukurlarında alev alev yanan o okunması olanaksız harflerle birlikte, Yahudilerin o yalnız gezintilerine, pek çok ses, beyinlerinin içinde, işitilebilirin ortak eşiği altında döne döne kaçarcasına, korkunç yankılar uyandırarak eşlik ediyordu.

USEPPE: "...anne, niçin bu bay eliyle duvara tutunuyor?"

İDA: "...oyun olsun diye, öyle işte..."

"Hasta mıymış?"

"Hayır, hasta değilmiş. Hayır."

"Değilmiş? Değilmiş ha? Ama görüyor mu, o bizi?"

"Tabii görüyor, kör değil ya. Tabii görüyor bizi."

"...Kör değil ya..."

Bu adamı Ida sık sık görürdü, ırmağın bu yanında, Gioachino Belli Meydanı'ndan geçerken Ida'nın özel ders vermek üzere öğrenci aradığını belirten, kendi eliyle yazılmış bir küçük özel ilanı koyduğu, buralardaki barlardan birine geliyordu o da. Kaç yaşında olduğu anlaşılmıyordu. Yeniyetme bir genç de olabilirdi, altmışında bir ihtiyar da (aslında otuz beş yaşındaydı). İlk bakışta anlaşılan tek yönü, Yahudi olmaktan başka, öteden beri yoksul olduğuydu. Gerçekten de, Ida'nın bar sahibinden öğrendiğine göre, mesleği, babadan oğula geçme hurdacılıkmış. Hava ne denli sıcak olursa olsun eski püskü bir bereyi başından hiç çıkarmıyordu. Uzun ve sivri burnuna çok yakın, iri kestane rengi gözlerinin içinde bir tür güven okunuyordu, bazı has-

ta köpeklerin gözlerinde okunan güven gibi. Bir gün (sokakta ilk müşterisini yakalamaya çabalayan, köyden henüz gelmiş bir yosma gibi kızararak) Ida tüm cesaretini toplayıp adama sordu, acaba kamptan dönenler arasında, Celeste Di Segni adında bir bayan, bir de yaşlı ebe var mıydı... Adam, beceriksizce, bir deli saflığıyla gülümseyerek, "Hayır hayır, genç de yok, yaşlı da yok. Onlar *gökyüzüne çıkalı* epey zaman oluyor..." dedi.

Hemen ceplerini karıştırdı, bu kez o Ida'ya sordu. bir kadın saati almak ister miydi acaba?... Sonra Ida oralı olmayınca, aynı alışverişi, hiç olmazsa bir şişe konyak veya rakı, ya da başka bir şey karşılığı bar sahibine önerdi.

...Ida, bir yıl öncesinin bir haziran gününden beri bir daha Getto'ya gitmemişti. Bildiğim kadarıyla, bundan sonra da ömrü boyunca bir daha ayak basmadı oraya.

Kasım sonuna doğru, bir dönen daha oldu ve Marrocco ailesini umuda boğdu: Consolata'nın kardeşi Clemente Rusya'dan döndü.

Bunca suskunluktan ve boşuna araştırmadan sonra dönüşü bir mucize olarak karşılandı. Oysa daha bir hafta bile geçmeden, Consolata'nın yan yan bakarak mırıldandığı duyuluyordu:. "Belki de dönmeseydi onun için daha iyi olacaktı..." Gerçekten de Roma'dan ayrıldığında sapasağlam, eksiksizdi ve 1943'te geri çekilirken donmuş olan sağ elinin üç parmağıyla bir ayağının parmakları eksik olarak dönüyordu. Eskiden marangozluk yapardı. Peki ama şimdi, böyle yarı çolak ve sakat nasıl dönerdi işinin başına? Hem kendisi hem de kardeşi için, iki kat çalışmak, Consolata'ya düşecekti.

Geldiğinde, utanıyormuş gibi, sakat elini pis bir paçavrayla gizliyordu. Sonra Filomena ona, elini örten ve sadece iki sağlam parmağını dışarıda bırakan bir kara eldiven ördü: O günden tezi yok, adam mahallede Karael diye anılmaya başladı ve bu ad ona yapıştı kaldı.

Giovannino için kesin bir şey söyleyemiyordu. Onu en son 1943'ün Ocak ayında, hesaplarına göre, ihtimal ayın 20'sinde ya da 24 veya 25'inde (orada geceymiş, gündüzmüş

kim farkındaydı ki?) Don Irmağı'nın bu yanına geri çekilirken görmüştü. Muazzam bir kamyonet, kızak, öküz, at, yaya karmaşası içerisinde, bir yolda ya da donmuş bataklıkta. Giovannino ile birlikte kaçıyorlardı. Giovannino ile birlikte, paramparça olmuş, dağılmış birlikten kopmuş olarak, yaya yürüyorlardı. Bir aralık Giovannino, bitkin düşmüş, sırt çantasının ağırlığı altında dizleri bükülüvermişti. O, Giovannino'nun çantasını aldıktan sonra, ayağa kalkıp yoluna devam etmesine yardımcı olmuştu, ama iki kilometre kadar gittikten sonra Giovannino gene düşmüş, sonra iki-üç kez daha düşmüştü. Sonunda bu aşırı yorgunluğa dayanamayarak, yolun kıyısına dinlenmek üzere oturuvermiş, bir kızağın veya arabanın geçip onu almasını beklemeye koyulmuştu. Yaralı değildi, sadece susuzluktan yakınıyordu. Clemente yoluna tek başına devam etmeden önce, yerden bir avuç kar almış, elini uzatıp avucundan su içirmişti. Ondan sonra da bir daha birbirlerini görmemişlerdi. Sonradan kendisi Ruslara teslim olmuştu, ama o yıllarda tutsaklık arkadaşları arasında Sibirya'da olsun, Asya'da olsun, Giovannino'dan haber alabileceği ortak bir tanıdığa hiç rastlamamıştı.

Marroccolar bundan, belki de sonradan Giovannino da Ruslara teslim olmuştur da kim bilir neredeki (Rusya çok büyüktür) bir tutsak kampına düşmüştür sonucuna varıyorlardı. Eğer böyleyse, savaş sonunda askerî trenle vatana geri gönderilmiş olabilir, bugün yarın çıkagelebilirdi.

Clemente eve bir koltuk değneğine sımsıkı yapışmış, sırtında bir Alman kaputu, cebinde birkaç liretle dönmüştü. İtalyan sınırında, tahsil edilmemiş aylıkları yerine onlara bin beşer yüz liret verilmişti. Clemente de, yeni İtalyan fiyatlarından hiç haberi olmadığı için, bunu bir servet sanmıştı. Oysa hemen hemen hepsini, Brenner'den Roma'ya kadar süren yolculukta, birkaç litre şarap veya sandviç almak için harcamıştı. Alaylı alaylı "İki yüz gram et iki yüz liret!" diye söyleniyordu. Tüm şu uzun ve yorucu serüveninde üzerine ikide bir ısrarla döndüğü tek nokta sanki buydu. Tüm geri kalanlar konusunda olabildiğince az ve isteksiz konuşuyordu.

1916'lılar sınıfındandı, otuzuna yaklaşıyordu; ama eskiden herkes onu şişman biri olarak tanıdığından, şimdi gençlik dönemine oranla daha bile çocuksu duruyordu. Cepheye gittiğinde 90 kiloyu geçen ağırlığı, şimdi 60 kiloyu bile bulmuyordu. Eskiden kırmızı, kanlı canlı olan benzi ise, Asya'da tutsak kamplarında yakalandığı sıtma nedeniyle sarımtırak bir renk almıştı. Söylediğine bakılırsa artık iyileşmişti, sağlığı yerindeydi. Sakatlığının da çalışmasına hiç engel olmadığını söylüyordu, o kadar ki, tutsak kampında üzerine düşen görevi her zaman yapmıştı: pamuk toplamak, yakacak ot toplamak, odun kesmek, hatta sırasında marangozhanede bile çalışmak gibi. Örneğin kendi kendine, kırık ve yaralı ayağı için, bir tür tahta destek yapmış, iplerle bacağına bağlamış ve böylelikle bastonsuz, normal olarak bile yürüyebilmişti.

Tüm bunları söylerken yüzü kararıyordu. Özellikle kimseye yöneltmediği halde, konuşmasının doğrudan doğruya ablasını hedef aldığı, onun sandığı gibi zavallı, hastalıklı, sakat biri haline düşmediğini, ne ablasına ne başkasına ihtiyacı olduğunu anlatmak istediği belli oluyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, (gerçi bunu kabul etmek istemiyordu ama) daha Asya'daki tutsak kampında, Rus askerî doktorları, ikide bir gelen sıtma nöbetleri karşısında, onu çalışmaktan muaf tutmuşlar, oradaki *karantina* denilen hastaneye yatırmışlardı. Ama sonunda, sağlıklı olarak taburcu etmişlerdi: Şimdi sürekli olarak duyduğu yorgunluk, ona kalırsa, iki ay sürmüş olan uzun dönüş yolculuğunun bir sonucuydu, başka bir şey değil.

Eskiden, gençken de *Karael*, oldukça tembel ve ağır bir yaradılıştaydı. Sözgelimi, öğle yemeğinden sonra (pazar hariç) uyku uyuyamamak canını sıkardı: Sabah erken işine giderken yataktan kaldırmak için on kez seslenmek gerekirdi. Ama artık işler iyice değişmişti, iradesi yetmez olmuştu. En küçük bir çaba bile onu yoruyordu, öyle ki, bazı günler sadece birkaç dakika ayakta dursa bile ansızın güçsüzlükten gözleri kararıyordu, ancak sırtüstü uzanınca yeniden görmeye başlıyordu.

Ona göre bir başka utanç konusu da, eskisi gibi içemez

olmasıydı. Şarap ona göre hiçbir zaman bir tutku değil, bir zevk olmuştu. Tadından aldığı zevkten ve arkadaş bulmasına yardımcı olmaktan başka şarap, ona gerçek bir özgüven de sağlıyor, onu canlı, konuşkan, hatta sözü sohbeti yerinde biri yapıyordu; ayrıca dayanıklılığıyla övünmesine olanak veriyordu, çünkü çok şarap içer de gene sarhoş olmazdı. Oysa şimdi Rusya'dan dönen bu eski savaşçıyı karşılama onuruna herkes, özellikle ilk günlerde, ona şarap ısmarlamak için birbiriyle yarışırken ne şarabı olursa olsun, ister Beyaz Frascati şarabı, Oriveto ya da Kırmızı Chianti veya Kuzey'e vardığında satın aldığı o birinci kalite Nebbiolo şarabı, hepsi de ağzında hep aynı kekremsi tadı bırakmaktaydı. Daha ilk yudumlarda midesi kıvılcım yutmuş gibi yanmaya başlıyor, kendisini eskisinden de beter, sıkıntılı buluyordu. Ne var ki alışkanlık özlemiyle gene de her gün meyhaneye gitmeyi canı çekiyordu, orada bir bardak şarabın başında, aynı masada günlerini geçirebiliyordu. Ama hiç kimse, şu sarı benizli, somurtkan, dilsiz adamın, bir zamanki o neşeli genç olduğuna inanmıyordu.

Tanıdıkları da, ablası gibi, nicedir onun dönmesinden umudu kesmişlerdi. Hortlamış birini görmüş gibi, onu inanmaz çığlıklar atarak karşılamış, koşup hoş geldin demek için birbirlerine haber salmışlardı. Ama bunca şaşkınlığın ortasında o. her ne kadar onuruna bayram edilse de, kim bilir neden kendini istenmeyen biriymiş gibi, bir kenara itilmiş hissetmekteydi. Arkadaşlarının yanında da, kefenine bürünen *Lazarus* gibi, hep kendi kabuğuna çekiliyordu. Gene de, başkalarının varlığını gereksiniyordu; birkaç dakika için bile olsa yalnız kalınca yüreğini sıkıntı basıyor, korkuyordu.

Meyhanede, sadece kendi masasındaki dostlar değil, çevredeki öteki müşteriler de, başlangıçta onu başından geçenleri anlatması için rahat bırakmıyorlardı. Ama o, isteksiz isteksiz ağzını çarpıtarak konuşmaktan kaçınıyor, "Bırakın yahu, anlatıp da ne olacak!" "...zaten orada olmayan anlayamaz..." "...nasıl olsa, benim gördüklerime kimse inanmaz..." diyerek geçiştiriyordu. Bazen de, şarabının ekşi oluşuna kızarak, karşılık verecek yerde küfretmeye başlı-

yor, "Sizi gidi korkaklar, şimdi neler olup bittiğini öğrenmeye kalkışıyorsunuz ha?!" diye bağırıyordu. "Orada siz olmalıydınız da görmeliydi sizleri!" Ya da ısrarlar karşısında, ters ters bazı açıklamalarda bulunur gibi ipuçları atıveriyordu ortaya; "Neler gördüğümü öğrenmek mi istiyorsunuz? Yüzlerce ölü gördüm, buradan ta tavana kadar, kalas yığınları gibi, kaskatı ve gözsüz...!" "Nerede?" "Nerede olacak Sibirya'da! Orada kargalar var... kurtlar var..." "Kurtların, konvoyların kokusuna koştuğunu gördüm..." "BEYAZ YAMYAMLAR gördüm!"

Her defasında hain bir zevkle ve pek çok şeyi açıklamadığını ima eden kederli bir bakışla ekliyordu: "... Üstelik bu daha bir şey değil!"

Bir gün, kimse bir şey sormadan, ansızın yanındakinin gözüne kapkara elini uzattı; gözlerinde müstehcen bir itirafta bulunmak üzereymiş gibi, alaycı ve garip bir parıltıyla, "Şu cerrahlık başeserini gördün mü?" diye sordu, "yarı yanmış bir kulübede, bir dağcı dost tarafından bir bahçe makasıyla gerçekleştirilmiştir." Sonra, (paçavralara sarılı, yarası hâlâ işleyen sakat ayağını göstererek) sözlerini sürdürdü: "Bunun için ise, ameliyata filan gerek kalmamıştı! Kuşatmada, bilmem nereden kaçıp kurtulmaya çabalarken, buzun üzerine oturup demir kıskaç kadar sertleşmiş kunduramı çıkarmaya çabalıyordum. Çektim çektim, kangren olmuş ayak da kundurayla birlikte çıktı işte: Geride topuğum kalmıştı sadece, bir de kemik parçaları."

O zaman, orada bulunanlardan *korkak* dediği için alınmış, gocunmuş bir tanesi, "İyi ya işte, hiç olmazsa, Duçene bir teşekkür ve selam kartı göndermeyi unutmamışsındır umarım?" deyiverdi. Sakat adam, ona dik dik baktı ama verecek karşılık bulamadı. Gerçekten hele gençliğinde, Faşizm'den yana olduğunu inkâr edemezdi. Duçe'ye güveniyordu, generallere de güveniyordu, hatta Yunan-Arnavutluk seferinde başından geçenlerden sonra bile bu güvenini yitirmiş değildi. Nedendir bilinmez, İtalyan kumandanları savunuyor, "Yunanların ihanetine uğradıkları" bahanesiyle suçlarını örtbas etmeye çabalıyordu. 1942 yazında da, bu kez Rus Cephesi'ne gitmeye hazırlanırken,

gene şu meyhanede, böbürlenerek düşüncesini açıklamıştı: "Şu bizim Kumandanlar, doğrusu işlerini iyi biliyorlar! Bizi oraya böylece olduğumuz gibi, eksik donanımla ve soğuğa karşı savunmasız göndermelerinin nedeni, nasıl olsa Sovyetler'in şimdiye dek defterlerinin dürülmüş, yazgılarının yazılmış olduğunu bilmeleridir! Bir-iki ay içinde, daha kış gelmeden, Rusya'nın işi tamam!. Biz İtalyanlar da, zaferde hazır bulunmalı, parsayı toplamalıyız."

Marroccoların, özellikle geri çekilme koşulları üzerine sordukları bitmez tükenmez soruları, binbir güçlükle, çaresiz, yanıtlamaya çabalıyor, o kadar ki, suratı, duyduğu tiksintiden adeta şişmiş gibi oluyordu: "Acaba civarda ev filan var mıydı?" "Köyler, evet, köyler..." "Yani oturanlar, mesela, aileler var mıydı demek istiyorum?.." "...evet... ahmak kişiler... köylü takımı işte..." "Ama nasıl insanlardır? İyi kalpli insanlar mıdır bari?.." "Evet, Ruslar genellikle babayiğit insanlar." "Peki ama ne diye kar içirdin ona?! Su yok muydu?!." Karael, çarpık çarpık güldü, "Eh," diye zorla konuşturuluyormuş gibi, karşılık verdi, "orada kar içenler gene talihli sayılırdı doğrusu. Biz Sibirya treninde idrar içtik... biz... SUSUZLUK! AÇLIK!" Ansızın dönerek sakat elinin bir parmağıyla, sağlam elinin parmaklarında saymaya koyuldu: "Soğuk! Salgın hastalık! Açlık! AÇLIK!" Şu zavallı budalaların umudunu boşa çıkarmakta olduğunu anlayınca sustu. Gene de sıtma ateşiyle yanan, çukura kaçmış gözlerinde, acıma duygusundan çok, bir tür küçümseme okunuyordu: Şu ahmaklar, orada, o kaçış yolunda, o gücü tükenenlerin, yere yığılanların tümünün de başına neler geldiğini tahmin etmiyor olabilirler miydi? Hiç kimse onları sırtına alamazdı ki, oracıkta bırakıvermeye zorunluydu herkes; zaten yere düşenlerin hepsi de ölmüş demekti, bunu bilmiyorlar mıydı?

Şimdi de buradan, uzaktan, hayalimizde Giovannino'nun yaşamının son saatlerini canlandırmaya çalışalım.

Arkadaşı Clemente (orada, cephede daha çok soyadıyla, Domizi olarak tanınırdı), onsuz kaçmayı sürdürürken,

Giovannino da bir aracın geçip de onu almasını beklemek üzere yolun kıyısına diz çöküverir. Bulanık zihninde, Clemente ile yürürlerken, orada burada, yere düşmüş, üzerleri yarı yarıya karla örtülmüş vücutların anısı, onu rahat bırakmaz. Bunlar o denli çoktu ki, insan ikide bir çarpıp sendeliyordu. Clemente kendini yere bırakıverme isteğine karşı diretiyor; ama bir türlü ayağa kalkamıyor. Kaçan kalabalığa kendini göstermek için kollarını sallıyor ve boşluğa sesleniyor: "Vatandaş! Vatandaş!" Sesi, gürültü patırtı arasında yitip gidiyor: uluyarak koşanlar, taburlara seslenenler, bölük numaraları veya soyadları, katırları kışkırtmalar; ama tümü de yabancı sesler bunlar. Onun taburunun adı ve onun soyadı Marrocco hiçbir yerden işitilmiyor.

İşte öküzlerin çektiği bir kızak geçiyor, içinde de paçavralara sarılı inleyen biri, ardından bir piyade yürüyor: Giovannino, dizlerinin üzerinde sürünerek yaklaşıyor, kollarını sallıyor, kendisini gösteriyor. Ama piyade ona çekingen bir bakış fırlattıktan sonra dönüyor, kızağıyla çekip gidiyor. Az sonra uzaktan, malzeme dolu bir araba görünüyor, içinde sarılıp sarmalanmış insanlar da var: Belki ona da bir yer açabilirler, ha? "Vatandaşlar! Vatandaşlar!" Ama bu araba da ona hiç aldırış etmeksizin, hayhuy içerisinde uzaklaşıp gidiyor. Dizlerinin üzerinde yürüyerek ezilmemek için geri çekiliyor. Rütbeli birine doğru ilerlemeye çabalıyor bu kez: Adam attan inmiş, yanında yürümekte ve hayvan o denli sıska ki, kaburgaları dişler gibi fırlamış. Ayakları bir şeye takılıp tökezleniyor ve sahibi ayağa kaldırırken bir insan gibi özür dilercesine iri iri açılmış gözlerini Giovannino'ya çeviriyor. Adam da Giovannino'ya şöyle bir bakıyor, bir çaresizlik işareti yapıyor, sonra utanmış gibi tekrar o sıska atına binip uzaklaşıyor. İşkence başlamıştır artık. Gök kararıyor, kurşuni bir renk alıyor, saat öğleden sonra iki ama gece basmış bile. Deli bakışlı bir dağlı er, şişmiş, kurşun gibi kapkara ayakları çıplak, yürüyerek geçiyor önünden. Giovannino ona seslendiğini sanıyor: "Dağlı! Dağlı! Yardım et bana! Sırtına al beni!" Ama dağlı er, kapkara ayaklarıyla karlara bata çıka uzaklaşmıştır bile.

Giovannino geri çekiliyor. Ateşi var. Şimdi, patlamalar, çığlıklar arasında, bir çan sesi işitilmeye başlıyor, nerede olduğunu anlayamıyor. Sonunda çok yüksek, sütun kadar kocaman mumları yaldızlı bir arabanın geçtiğini görünce, Ceprano töreninde bulunduğunu anlıyor ve oradaki, arabada debdebeyle taşınan da kollarını kavuşturmuş, buyruklar yağdıran General'in ta kendisi. Ama niçin tüm pencerelerden ona avuç avuç kar çiçekleri atılıyor? Giovannino onu tanımıştır, hatta birliklere, "Taşıtları yakın, yükleri atın, her şeyi, canını kurtarabilen kurtarsın!" diyen General'in de ta kendisi olduğunu anlamıştır. "İtalya batıdadır. Hep batıya, hep batıya doğru gidin, İtalya'yı bulursunuz," demişti General.

Giovannino kafasını çalıştırıyor. "Batı demek, güneşin battığı yön demektir." Orada, ta dipte, bu karmaşanın arasında bir yerlerde, bir yangının alevini görüyor ve bunun güneş olduğunu sanıyor. Böylelikle, gittikçe uzaklaşan kalabalığı ardında bırakarak, hep öyle dizüstü, ellerinin yardımıyla yürüye yürüye, batıya doğru yola koyuluyor. Şişmiş, kundurasız, battaniye parçalarına üstünkörü sarılı ayakları hiç acımıyor artık, yalnız ağırlığını duyuyor. Ayaklarının ve bacaklarının yerine, dizlerinden aşağısında sanki iki kum torbası taşıyormuş gibi. Üniforması, sırtında sac levha gibi sertleşmiş, her kıpırdanışında gıcırdıyor, binlerce ve binlerce iğnenin battığı gövdesi, baştan aşağı kaskatı kesilmiş, karıncalanmakta. Rüzgâr, ıslık çalarak tokatlıyor yüzünü, o da homurdanıyor: "Defol oradan, ninenin kıçına gir s...tirici murdar!" ve buna benzer, ta küçüklüğünden beri evde alışageldiği küfürler yağdırıyor... Gerçekte ise, dili donduğundan, dudaklarının arasından sadece karmakarışık bir heceler hırıltısı çıkmaktadır.

Birkaç metre daha, ikide bir durup bir avuç buz alarak, iştahla emerek ilerliyor; ama sonra yere yığılıverme kaygısı, ona susuzluğa direnme gücü veriyor. Bir hendeğin tırtıklı kıyısına vardığında, bakıyor orada biri var, yere oturmuş, sırtını bir taşa verip büzülmüş, dinlenen birisi. Bir çocuk kadar ufak tefek, küçücük bir asker bu, ölmüş. Ama Giovannino, onun öldüğünün farkında değil, ille de yolu

sormakta diretiyor. Beriki, alaylı alaylı gülümseyerek ona bakıyor, karşılık vermiyor.

Zaten yürünecek yol o kadar uzun olmamalı artık: İşte Ciociara'da *macere* adındaki dar teraslarda keten yetiştirilen Sant'Agata tarlalarına vardı bile, keten, yeşermiş, arkada tüten bacasından, ailenin kulübesini tanıdı işte.

İşte kulübeden dedesi çıkıverdi, Musilla adını verdikleri, ki bu yeni bir addır, keçi yavrusunu geride bıraktığı için, dövecekmiş gibi değneği kaldırmış, "Musilla! Musilla!" diye sesleniyor. Meleme sesleri geliyor ama doğudan, oysa o, geriye dönmek istemiyor işte. Ona içi boş göz çukurlarını dikmiş dedesinin dayağından kurtulmak için de, buraya, tarlanın şurasına saklanmaya karar veriyor. Gerçekten öyle yapıyor, kendini yavaşçacık hendeğe bırakıyor, hiç olmazsa orada, yukarıdaki o anlaşılmaz gürültü patırtıdan biraz uzakta kalabiliyor.

Allah belanı versin senin dede! Nasılsa ben yakında Roma'ya gideceğim, jandarma olacağım. Artık Giovannino, onu yakan şu sancı buz mudur, ateş midir bilemiyor. Beyni fokur fokur kaynıyor sanki. Yüreği, ikide bir ürpertilerle, limon gibi sıkılıyor. Bacaklarının arasından durmadan, yapışkan, ılık ılık bir şeyler akıyor, hemen donuyor, derisinin üzerinde kabuk tutuyor. Öylesine susamış ki, kaputunun donmuş yenini yalamak istiyor ama kolunu da, başını da kaldıramıyor ki! "Mee! Meee! Mee!" İşte Musilla, yolunu yitirmiş, meliyor; işte şu yürek paralayıcı, çılgınca haykırış ise, bugün evin arkasındaki çayırda kesilen domuzun sesi. Domuz, kesilmek üzere yakalandığında, tıpkı insan gibi bağırır. Az sonra orada, kulübede, onun kanına girenler, yüreğini ve karaciğerini yiyecekler... Ama şu birkaç gündür Giovannino'nun en çok sıkıntısını çektiği açlık kendini duyurmaz olmuş artık; hatta yemeği aklına getirmekle bile midesi bulanıyor, kusacak gibi oluyor.

Gözlerini kaldırıyor, bakıyor tam üzerinde, koskocaman bir ağaç, kollarını açmış ve ışıl ışıl, saydam yeşillikleri arasında, bir dala köpeği Toma asılmış. Çünkü Toma az önce, henüz soyulan domuzun sidik torbasına dayanamamış, yutmuştu, öldü işte; bunun üzerine bir gözü olmadı-

ğından savaşa katılmayan Nazzareno Amca, köpeğin leşini, kurtlara yem olsun diye ağaca astı. Küçücük, kısa pantolonlu Giovannino, "Toma! Toma!" diye ağlıyor. Ama Toma ölü olduğu halde, hırlıyor ve ona dişlerini gösteriyor. O zaman Giovannino, korkuyla anasını çağırıyor: Küçük Giovannino'nun "Ana, ana, ana!" diye bağırması, tüm tarlalarda yankılanıp çoğalıyor.

İşte anası, örekesi koltuğunun altında, mekiği elinde, yukarıdan, evden çıktı, yürürken bile bir yandan eğiriyor, örekeden çözdüğü ipliği parmaklarının arasında işliyor. Çok kızgın, altını kirlettiği için avaz avaz bağırıyor Giovannino'ya: "Utanmıyor musun bu yaşta altını kirletmeye! Defol git oradan, evimi pisliğe batıracaksın!" Orada, anasının görüldüğü o hendeğin dışında, çok güzel bir yaz güneşi parlamakta öğle aydınlığına boğulmuş otların üzerinden, nişanlısı Annita geçiyor. Annesi burada, Sant'Agata'daki evde, hâlâ siyah bluzu ve gömleğiyle, o geniş ve bol etekli köylü entarisini giyiyor. Annita ise, kısa, kuşaksız, iç gömleğini andıran bir entari giymiş, çıplak ayakları tertemiz. Başına da beyaz bir mendili, ensesinden iki düğüm atarak bağlamış, saçları hiç görünmüyor. Dolu kovasını güçlükle taşıyarak kuyudan dönmekte, kovanın içinde, su içmek için maşrapa hazır bile; koşar adım giderken, ağzına dek dolu kovadan serin sular, sıcacık otlara taşıyor.

Giovannino, kovadan içmek isteğiyle sesleniyor: "Annita! Annita!" Ama Annita da tiksinmiş gibi yüzünü buruşturup onu kovuyor. "Her yanın bit içinde!" diye bağırıyor avaz avaz. O anda, kulübenin içinden dede, kalın bir sesle gürüldüyor: "Uğurdur, uğurdur. Bitler ölümü kovalar."

Giovannino kendisine ne hal olduğunu bilemiyor artık. Tek bir isteği kalmıştır, uyumak. Güneşin aydınlığı bir saniye daha sürüyor, sonra burası, Sant'Agata da kararıveriyor. Bir yelpaze gibi, hafif hafif gidip gelen, serin bir akşam rüzgârı esmekte. Giovannino uyumak için, her zaman yaptığı gibi yumulup dertop olmak istiyor; ama gövdesi geçirdiği tüm o soğuklardan öylesine katılaşmış ki, bükülemez olmuş. Bir yandan da pek doğal bir olaymış gibi, ikinci bir gövdesi olduğunun farkına varıyor: Bu gövde, birinci-

sinden başkadır, yumuşacık, tertemiz ve çırılçıplaktır. Mutlu, yatakta yatarken her zaman yaptığı gibi, iki büklüm oluyor: Dizleri neredeyse çenesine değecek biçimde, sanki şiltesinde, çok rahat bir döşekteymiş gibi büzülüyor; o büzülürken, şiltenin içindeki yapraklar kış yaz, fırtına esiyormuş gibi hışırdıyor. Ta bebekliğinden beri, küçükken, büyüdükten sonra, hep böyle uyurdu o; her gece, böylesine büzüldüğü sırada, çocukluğuna dönüyormuş gibi olurdu. Sahiden, bebeği, küçüğü, büyümüşü, genci, orta yaşlısı, ihtiyarı, karanlıkta hepsi de birbirinin eşidir.

İyi geceler, küçük sarışın.

1946

Ocak-Mart

Sömürge halkları arasında ayaklanmalar başlıyor. Kalküta'da, Kahire'de İngiliz polisiyle çatışmalar oluyor ve göstericiler arasından pek çok kurban veriliyor.

Avrupa'da bombardımanların ve kitle halinde göçlerin (milyonlarca evsiz barksız ve mülteci vardır) sonuçlarına, Potsdam'da varılan ve savaş sonu sınırları belirleyen anlaşmalar uyarınca, tüm ulusların (çoğunluğu Alman olan otuz milyon Avrupalı) kitle halinde kovulması ve başka yere gönderilmesi ekleniyor.

İtalya'da son derece kötü olan durumun (savaş yıkıntıları, enflasyon, işsizlik vb.) gerektirdiği köklü önlemlere, kendi sindirme amaçları için hâlâ ülkede ve özellikle Güney'de kargaşalıkları kışkırtan birtakım yetkili çevreler karşı çıkmaktadır. Umutsuz yaşam koşullarına karşı ırgatların ve köylülerin ayaklanması nedeniyle polisle kanlı çarpışmalar oluyor, Sicilya'da göstericiler arasında pek çok kurban veriliyor.

SSCB'de Stalin'in yeni terör rejimi (Stalin savaştan sonra, En Büyük General ve Sovyetler Birliği Kahramanı unvanlarını almıştır) kuruluyor; Stalin, kanı çekilmiş ve savaştan altüst olmuş ülkede, Anayasa'yı değiştirmek yoluyla, tüm siyasal ve askerî yetkileri kendisinde toplamıştır. Tüm vatandaşların yaşamasına ve özgürlüğüne sadece o karar verecektir, idam edilenlerin sayısı, hesaplanamayacak kadar çoktur. İşçilerin (öldürücü bir çalışmaya zorlanan ve bilfiil makineye bağlanan) en ufak bir ihmali hemen sürgünle cezalandırılıyor. Sibirya toplama kampları kalabalıktan adam almaz olmuş, Almanya'daki toplama kamp-

larından ve zorla çalıştırılma kamplarından dönenler, siviller de, askerler de Nazilere diri teslim oldukları için ihanetle suçlanarak buralara sürülmüşlerdir. Demirperde, *Rus sahnesinin bu gerçeğini dünyadan gizlemektedir, perdeden dışarı sızan pek az haber de Avrupa'yı, sömürgeleri ve dünyanın geri kalan bölgelerini dolduran ve Sovyetler Birliği'ne hâlâ sosyalizmin ideal ülkesi gözüyle bakmayı sürdüren sayısız "umut hükümlülerince"* gerici propagandadır *gerekçesiyle ciddiye alınmıyor.*

Çin'de, Kızıl Ordu ile Komüntang *arasında çatışmalar sürüyor.*

Haziran-Eylül

İtalya'da Kurucu Meclis için ilk genel seçim ve Cumhuriyet ile Monarşi arasında referandum. Cumhuriyet kazanıyor. Savoy hanedan ailesi sürgüne gidiyor. Kurucu Meclis toplanıyor.

Sicilya'da polis ile köylüler arasındaki çatışmada dokuz kurban veriliyor.

Filistin'de Araplarla İbrani göçmenlerin bir arada yaşama olanaksızlığı. İbrani terörizmi ve Arap karşıt terörizmi.

Yunanistan'da –İngiliz nüfuz bölgesi– iç savaş. Partizanlar, İngilizlerin desteklediği krallık yanlılarının gerici hareketine karşı silaha sarılıyorlar. Kurucu güçlerin ani ve şiddetli sindirme hareketi. Sovyetler Birliği –Potsdam anlaşmaları uyarınca– bu olaya karşı diplomatik bir kayıtsızlık gösteriyor.

Berkeley'de (Birleşik Amerika) 340 Me V. senkrosiklotronu kuruluyor.

Ekim-Aralık

Roma'da polis ile işçiler arasında çıkan çatışmada iki işçi öldürülüyor, pek çoğu yaralanıyor.

Nürnberg'de Nazi ileri gelenlerinin yargılanması, 12 idam hükmüyle son buluyor. Davanın çeşitli aşamalarında Reich'in devlet örgütü, bir bakıma halkın gözü önünde otop-

siye tabi tutuluyor: Bu, salt devletin çalışması için ("Tarihimizden bir zafer sayfası")[1] kurulmuş bir alçaltıcı, sapık endüstri-bürokrasi makinesidir.

Kuzey Vietnam'da Fransız donanması, Haifong'u bombalıyor (altı bin ölü) ve Hanoi'de Maliye Bakanlığı'nı işgal ediyor. Ho Şi Minh Vietnam halkını Fransızlara karşı kurtuluş savaşına çağırıyor.

[1] Himmler 4 Ekim 1943'te Poznan'da SS generallerine verdiği bir söylevde "Nihai Çözüm"ü böyle tanımlamıştı.

1

1946 Ocak ayı başlarında, Marroccolar, Vallecorsa'daki (Sant'Agata yakınında bir köy) bir akrabanın da o günlerde Rusya'dan döndüğünü haber aldılar. Zaten Clemente'nin dönüşüyle canlanır gibi olan Giovannino'ya kavuşma umutları, büsbütün alevlendi. Her sabah, doğan güneşle birlikte, Marroccolarda bir umut beliriyordu. ("Belki bugün...") Sonra akşama doğru söner gibi oluyor, ertesi gün aynı biçimde canlanıyordu.

Rusya seferinde Clemente gibi sağlığını yitirmiş olan Vallecorsalı akraba, şimdi veremdi, Roma'da Forlanini Sanatoryumu'nda yatıyordu. Marroccolar sık sık onu yoklamaya gidiyorlardı. Ama akraba delikanlı yorulmak bilmeyen sorularına ne denli iyi niyetle karşılık verirse versin, o da, gerçekte, Giovannino konusunda, Clemente kadar bile bilgi sahibi değildi. Çünkü Giovannino ile birbirlerini, daha son bozgundan önce, geri çekilme henüz başlarken gözden yitirmişlerdi. Giovannino o sırada iyiydi falan filan. Ama ondan sonra her şey darmadağın olmuştu, ne savunma ne canını kurtarma olanağı vardı artık. Bu, bir savaş olmaktan çıkmıştı, geri çekilme de değildi, tükenişti. Kuşatılan İtalyanlar içinden, yüz kişiden onu *sağ* çıkmışsa, gene çok iyi sayılırdı. O ise daha başlangıçta bir Rus köylü ailesine sığınmıştı (zavallı, açlıktan ölecek haldeki kişiler, tıpkı bizim yukarıda, Vallecorsa'daki insanlar gibi). Bu aile onu *izba*'sına almış, elinden geldiğince barındırmış ve beslemişti, sonradan o köy de yakılmıştı.

Filomena ile Annita bu öyküleri kim bilir kaç kez tekrar tekrar anlattırıyorlar, tüm ayrıntılarını ezberliyorlardı. Cepheden dönenlerin anlattığı her serüven olumsuz veya karamsar da olsa, onlara, Giovannino'yu beklemek için yeni yeni umut kapıları açıyordu. Baba ise, onların bu bekleyişini paylaşmıyor, hatta kadınlara, boşuna hayal kuruyorlarmış gözüyle bakıyordu.

Merdivenden yukarı gelen her ayak sesinde, ikisi birden gözlerini ellerindeki işten kaldırıyor, bir an için, her defasında hafifçe ürpererek duraklıyorlardı. Sonra tekrar gözlerini indiriyorlardı.

Bir gün Santina'nın iskambil falında, Giovannino'nun yolda olduğu çıkmış, ama daha fazla bilgi alınamamıştı. Bir başka gün de *çırak* kız, pürtelaş geldi ve Giovannino'yu, merdivenin ikinci katında, sahanlıkta bir köşede dikilmiş gördüğünü söyledi. Hepsi paldır küldür aşağı koştular: Sahanlıkta kimsecikler yoktu. Gene de *çırak* kız, deli gibi, yanılmadığını yineleyip duruyordu işte: Asker giysileri içindeymiş, ayağında nalçalı dağ kunduraları, sırtında paltosu. İki kapı arasına, köşeye sinmiş ve kıza bakılırsa, kaşlarını çatıp gözlerini yüzüne dikmiş, bir şey dememesini işaret etmiş. İyi ama, onu ömründe hiç görmediği halde, nasıl tanımıştı bakalım? Çırak kız, karşılık veriyordu: "Orta boylu, sarışındı, tıpkı onun gibi, ta kendisiydi işte!"

"Peki niçin konuşmadın onunla?"

"Korktum..."

Orada bulunan baba omuz silkti; ama Filomena da, Annita da, gün boyu ikide bir merdiveni inip çıkmaktan ve o askeri görebilmek için sokak kapısından dışarıya bir göz atmaktan geri durmadılar. Belki de Giovannino, nedendir bilinmez, aileye çok kızmıştı, öyle sanıyorlardı: Belki odası hazır değil diye... Yabancılar oturuyor diye...? Zaten kasım ayından beri Ida, kendisine bir ev bulmanın zamanı geldiğini anlamıştı, rastlantılar da yardımcı oldu. Filomena'nın yaşlıca bir müşterisi (Nino'nun ilk ziyaretinde, "İnsanın onu öpücüklere boğası geliyor..." diyen kadının ta kendisi) şubat veya martta, gene Testaccio Mahallesi'ndeki evini boşaltıp Rieti'de oturan kızının yanına taşınmak niyetin-

deydi. Birkaç bin liret karşılığı kira sözleşmesini devretmeye hazırdı. Nino'dan aldığı am-liretlerin bir kısmını hâlâ saklayan Ida, bunları pey olarak verip yakın bir zamanda geri kalanını da ödeyeceğini vaat etti (felaketzede olarak tazminat alacağına, hiç olmazsa, Bakanlıktan gelecekteki aylıklarına karşılık bir avans alabileceğine güveniyordu). Böylelikle, Ida ile Useppe, sonunda yeniden bir eve kavuşacaklardı. Ida bunu sabırsızlıkla bekliyor ve seviniyordu, çünkü bu arada, daha rahat bir yere yerleşirlerse, Useppe'nin sağlığının ve neşesinin de yerine geleceğini umuyordu.

Useppe pek solgundu, bir türlü gelişmek bilmiyordu. Artık geçen kışlarda kendi kendine sakin sakin, "düşündüğü" veya dedeyi ya da tavşanı seyrettiği gibi rahat duramaz olmuştu. Çok zaman, akşama doğru kaygılandırıcı bir yaramazlıktır tutturuyor, evin odalarında bir aşağı bir yukarı, duvarları delmek istercesine başı önüne eğik, homurdanarak koşturuyordu. Marroccoların kafası şişiyor, her zamanki küfürleriyle onu azarlıyorlardı. Neyse ki yakında taşınacağını göz önünde bulundurarak, son günlerde şu huzursuz kiracıya karşı daha hoşgörülü davranır olmuşlardı.

Useppe, akşam uykusu geldiği halde bir türlü yatmak istemiyordu. Ida, onun bu tutturmalarında bir tür korku sezinliyordu. Çünkü bir zamandır çocuk, derin ve kesintisiz uyuyamaz olmuştu. Böyle huzursuz geceler, daha geçen yaz başlamış ve bu gecelerden özellikle biri, acı bir çivi gibi Ida'nın belleğine saplanmış kalmıştı. Mutfaktaki olaydan sonraydı, o garip resimli dergiyi annesiyle birlikte yırtmaya koyulduğu, bir yandan da annesinin sözlerini, "*Çikkin* (çirkin)!" diye yinelediği günden sonra. Bu olayın da, önceki niceleri gibi, o çocuk aklından hemen silinivereceğini sanmıştı Ida. Ama belki bir hafta sonra, bir gece, garip, uzun bir hıçkırıkla uyanmıştı. Işığı yakınca Useppe'yi, yanına oturmuş, örtüyü üzerinden yarı atmış, doktorların *klastomani* adını verdikleri çılgınca hareketlerle hastane gömleğini parçalayan kimi hastalar gibi, küçücük ellerini delicesine savurur halde bulmuştu. Oysa çocuk, yaz sıcağında çıplaktı ve bu üstünü başını parçalarcasına davranışında, sanki derisini yırtıp atmak istiyormuş izlenimini bırakıyordu: Kendi

olanaklarıyla, silahlı bir avcıyı kaçırmaya çabalayan bir hayvanın ürkütücü sesiyle, "*Çikkin*!.. *Çikkin*!.." diye inliyordu. Gözü, annesini bile görmüyordu, kim bilir aslında düşünde gördüğü ve şimdi hangi görüntülere kapılmış gözlerini iri iri açarak duvara dikmişti, bu görüntüleri orada seyrediyormuş gibi. Seslenince duymuyordu. Böyle durumlarda Ida'nın onu hemen yatıştırıveren tatlı sözleri de yararsız kaldı. Useppe birkaç saniye kulak kabarttı, durdu; sonra, teketek meydan okumak zorunda kaldığı o belirsiz korkuya yenik düşerek yeniden sırtüstü yattı, büzüldü, başını gizledi. Hemen ardından da derin bir uykuya daldı gitti.

Bu olay, uzun bir geceler dizisine başlangıç oldu, böyle gecelerde kendi düşleriyle Useppe'nin kaygıları bir sis içindeymiş gibi, her uyanışta Ida'nın zihninde, birbirine karışıyordu. Gerçekten, kendisi de, sürekli düş görmeye başlamıştı yeniden; ama onun bu karmaşık düşsel serüvenleri, belleğinden geçerken, ardından sadece bir acılı iz bırakıyor, başka bir anısı kalmıyordu. Yalnızca, bu düşlerin belirlenmiş akışında hep ani bir kopuş olduğunu ve bu kopmanın, çok hafif de olsa çocuğun bir huzursuzluğundan kaynaklandığını seziyordu. Düşünde ona bir fırtına uğultusu ya da bir deprem gibi gelen şey, aslında, Useppe'nin bir hıçkırığından ya da iniltisinden başka bir şey değildi: Bu kadarı Ida'yı sıçrayarak uyandırmaya yetiyordu. Bunlar bazen, her çocuğun, hatta büyüğün duyduğu sıradan korkular oluyordu: Uykusunda, titrek dudaklarıyla, dişleri çarparak, yüzü altüst olmuş, bir şeyler mırıldanır halde buluyordu onu. Ya da seslendiğini işitiyordu: yardım ister gibi "Anne! Anneeee!" diye. Useppe'yi uyanmış, başından pek büyük bir felaket geçmişçesine hüngür hüngür ağlarken ve yatağını ıslatmış olarak bulduğu da oluyordu. Ama en çok, belirli bir neden olmaksızın ağlayarak uyanıyor ya da henüz uykudayken, olağanüstü bir tehlikeyle karşılaşmış gibi sıkı sıkı annesine sarılıyordu. Kan ter içinde, hâlâ inanılmaz bir korkunun okunduğu masmavi gözlerini açıyordu. Sorunca ne diyeceğini bilemiyor ya da karmakarışık şeyler söylüyordu: Hep çok çok *ürya* gördüğünü tekrarlıyordu. Ürkmüş bir sesle, "Bu kadar *ürya* görmek istemiyo-

rum ben," diyordu. "Peki ama nasıl rüyalar bunlar? Rüyanda ne görüyorsun!" Çocuk gene, "Çok *ürya* görüyorum, çok fazla," diyordu. Sanki bu çok fazla düşleri anlatmak bile onu heyecanlandırıyormuş gibi oluyordu. Aklında kalabildiği kadarıyla, en çok, yüksek yüksek binalar ya da evlerin altında yarıklar veya uçurumlar görüyormuş, öyle anlaşılıyordu. Ama en çok yakındığı düş, yangındı. Kimi huzursuz uyanışlarında hep, "Yangın!.. Yangın!.." diye ağlıyordu. Bir defasında, "*Çikkin*, şişman, şişman bir kadın"dan, "koşuşan birçok insan"dan ve "çok yangın, çok yangın"dan, "yangından kaçan çocuklar ve hayvanlar"dan söz etti.

Sadece bir defa, tam ve belirli bir düşünü anlattı, iyi anlatma kaygısıyla, alnını kırıştırarak. Düşünde annesini görmüştü: "Bütün seni değil, yalnız yüzünü." Ida'nın bu yüzünde gözleri kapalıymış: "Ama uyanıktın sen ve hasta da değildin!" Ağzına önce Ninnuzzu'nun eli kapanıyormuş, sonra da bu elin üzerine, Useppe'nin eli. Ansızın iki el birden oradan çekiliyor ve bir yerlerden büyük bir haykırış duyuluyormuş *"büyük büyük büyük büyük"!* Ama Ida'nın yüzü, hep öyle gözleri, ağzı da kapalı, gülümsemeye başlıyormuş.

Useppe'nin bu gece karabasanları, pek doğal olarak, gündüzlerine de gölge düşürmekteydi. Saatler ilerledikçe, çocuk paniğe kapılır gibi oluyor, nedenini bilmeksizin, bir yere sinmiş onu tehdit eden birinden kaçmak istiyormuş gibi geri geri gidiyor, ürküyordu. Ida bir gün onu, okulda adını duyduğu çocuk hastalıkları uzmanı bir bayan doktora götürmeye karar verdi. Bekleme salonunda, hemen arkalarından bir kadın girmişti, kucağında da belki üç aylık, kırmızı suratlı bir bebek vardı. Bebek, Useppe'ye gülümsedi. Useppe'nin sırası gelip de bebek olduğu yerde kalınca, Useppe ona döndü, "Ya sen, sen gelmiyor musun?" diye sordu. Doktor hanım, henüz genç denecek yaşta, derbeder görünüşlü, biraz hoyrat ama aslında vicdanlı ve iyi bir kadındı. Useppe, garip, yabancı bir töreni izliyormuşçasına ciddi ciddi muayene oldu; stetoskopu merak etti,

sordu: "...Çalıyor mu?" Onu borazan sanmıştı. Az sonra da, gene bekleme odasında kalan öteki hastayı hatırladı, doktor hanıma: "Peki, o niçin gelmiyor, o?.." dedi.

"Kim, o?"

"İçerdeki!"

Doktor hanım, karşılık verdi: "Onun sırası senden sonra." Useppe, düş kırıklığına uğramış gibi göründüyse de, üzerinde durmadı.

Doktor hanım, Useppe'de, hiçbir organik hastalık bulamadığını açıkladı. Ida'ya, "Gerçi çok küçük kalmış, ağustosta dört yaşını tamamladığını söylüyorsunuz, ama boyuna bakılırsa, ancak iki buçuk yaşında gibi... çok da cılız... tabii, savaş ürünü, doğal bu... ama çok canlı!" dedi; sonra çocuğu küçücük elinden tutup pencerenin önüne götürdü, aydınlıkta inceledi. Kendi kendine konuşur gibi, "Ne garip gözleri var!" dedi ve yarı büyülenmiş, yarı da kuşkulanmış gibi ekledi: "...fazla güzel..." Alacağı karşılığı önceden tahmin eden bir tavırla Ida'ya, çocuğun bazı konularda olağandan erken gelişip gelişmediğini sordu.

Ida karşılık verdi: "Evet, evet!" Kekeleyerek, ekledi: "...size söyledim ya, vaktinden erken de doğmuştu..."

Doktor hanım, öfkelenmiş gibi onun sözünü kesti:

"Bunu biliyoruz zaten! Üstelik sonraki gelişimine de pek etkisi olmayacaktır!"

Kaşları çatılmış, düşünceli, o derbeder tavrını bozmadan, Ida'ya, çocuğun ara sıra kendi kendine konuşup konuşmadığını, hatta biraz karışık, uzun söylevler verip vermediğini sordu... Ida, utangaçlığı artarak karşılık verdi: "Evet, bazen." Doktor bir kenara çekerek, başkasına ait bir sırrı açıklıyormuş gibi ürkek bir sesle, mırıldandı: "...Öyle sanıyorum ki... kendi kendine hikâyeler anlatıyor... belki de şiirler okuyor... masallar söylüyor... Ama kimseye anlatmak istemiyor onları."

Doktor hanım ona, bir kuvvet ilacı, bir de gece için hafif yatıştırıcı ilaç yazdı. Sonunda Useppe, rahat bir soluk alabildi, çünkü şu can sıkıcı tören bitmişti. Çıkarken, eliyle bekleme odasındaki bebeği selamladı ve eski bir tanıdıkmış gibi, bilgiç bilgiç gülümsedi.

Doktor hanım işinin ustasıymış, ilaçları iyi geldi. Yatıştırıcı sayesinde, Useppe gecelerini daha rahat geçirir oldu. Yumurtalı şurup tadındaki kuvvet ilacı da öylesine tatlıydı ki, Useppe, her gün kaşığı bile yalıyordu. Ida çok geçmeden, bir defada hepsini birden içiverir korkusuyla ilaç şişesini kilitlemek zorunda kaldı.

2

Geç bile olsa, Ninnuzzu sözünde durdu ve motosikletle geldi. Sokakta bırakırsa çalarlar korkusuyla, yukarıya çıkmadan önce Marroccoların penceresine doğru ıslık çaldı, sonra da klaksonu olanca gücüyle öttürerek seslendi: "Useppe! Useppeee!" Useppe, onu yukarıdan, pırıl pırıl motorun yanında, başını kaldırmış pencereye bakar görünce sabırsızlıktan, tepeden tırnağa titremeye başladı; bir şey demeden, hemen merdivene koştu (bu arada motosikletli, gözden yitiverir korkusuyla) paldır küldür inmeye koyuldu. Öyle ki, Ida, beresiyle paltosunu ardından güç yetiştirdi. Filomena'nın az bir para karşılığı, onun için ördüğü renk renk atkıyı da boynuna doladı.

Bu arada, daha olayın ilk anlarında dikiş makinesinin başında, yumruk yemişçesine şaşkın, taş kesilen *çırak* kız, kendini toplayıp bir şey görmemiş, bir şey işitmemiş gibi davranarak acele acele dikmeye koyuldu.

Mevsimlerden kıştı, ama ocak ortasında bir nisan gününü andırıyordu. Ilık hava, hele güneşte, ekmek kokuyordu. Sokak kapısından çıkar çıkmaz, Nino'nun çağırmasını bile beklemeden, tirtir titreyerek, motosiklete yapıştı Useppe, ata biner gibi seleye zıpladı. Nino'nun sırtında bir meşin ceket, elinde eldivenler, başında kask vardı. Birkaç çocuk, sevdalı gibi motosikletin başına toplanmıştı bile ve Nino, böbürlenerek, mutluluk içinde açıklıyordu: "Triumph marka!" Hatta şu zavallı sevdalılara, silindir sayısı, vites, tambur, karter vb. konusunda bilgi vermeye bile tenezzül ediyordu.

Hareket patırtılı oldu, yolculuk ise, Useppe için gerçek bir masal gezisi! Venedik Meydanı'ndan Halk Meydanı'na kadar tüm Tarihî Merkezi dolandılar, sonra Veneto Caddesi'nden, Borghese Villası'nın önünden geçtiler, sonra gene geri dönüp Navona Meydanı'na, Gianicolo'ya ve San Pietro Kilisesi'ne gittiler! Sokaklar boyunca, dev gibi bir homurtuyla dolanıp duruyorlardı.

Ninnarieddu, kim olduğunu herkes anlasın diye, susturucuyu çıkarmıştı. Onlar geçerken, millet her yana, kaldırımlara kaçışıyor, bağırıp çağırıyor, polisler düdük öttürüyordu. Useppe, şimdi Nino'nun motosikletinde, gezegenler arası bir uzay füzesindeymiş gibi, bir kasırga hızıyla dolandığı şu mahalleleri hiç görmemişti. Gözlerini kaldırınca, kanatlarını açmış heykellerin kubbeler ve teraslar arasında uçuştuğunu ve beyaz tuniklerinin rüzgârda savrularak köprüleri sürüklediğini görüyordu. Ağaçlar ve bayraklar fırıl fırıl dönüyorlardı. Gene beyaz mermerden, hiç görmediği, erkek biçiminde, kadın biçiminde, hayvan biçiminde figürler, sarayları sırtlarında taşıyor, suyla oynuyor, öttürdükleri borulardan su fışkırtıyor, çeşmelerin içinde koşuyor, ata biniyor, sütunlara asılıyorlardı. Bu serüvenin zevkinden iyice sarhoş olan Useppe, aralıksız kahkahalar patlatarak motorun gümbürtüsüne eşlik ediyordu. Nino onu yere indirecekken, suratı asıldı, makineye sıkı sıkı sarılarak, "*Bi daa!*" diye yalvardı. Ninnuzzu ise onunla alay ederek, taklidini yaptı: "*Bidaa! Bi daa*!" Onu mutlu etmek için yeniden motoru çalıştırırken, "Hey delikanlı, doğru düzgün konuşmayı ne zaman öğreneceksin sen?" diye sordu. Sonra üçüncü turu da tamamlayınca, "Artık yeter!... Bana bir öpücük veriyor musun şimdi?" diyerek onunla vedalaştıktan sonra evin kapısına bıraktı. Useppe umudunu yitirmişti, gene de gözlerini ağabeyine doğru kaldırarak mırıldandı: "*Bi daa.*" Ama Nino, bu kez kararlıydı, karşılık bile vermedi, eğilip kardeşini öptü.

Onu öperken, oracıkta, aklına bir kez daha dikkatini çeken bir şey takılıverdi: Useppe'nin gözlerinde, eskisine oranla değişen bir şeyler vardı. Aslında o her zamanki, alışılmış kahkahasında bile eskisinden farklı bir şeyler sezin-

lemişti (incecik bir ürperti, hemen hemen fark edilmeyecek kadar hafif bir titreme, ama bunun nedeni hız değildi, daha çok, bir sinirin sürekli titreşimi gibi, içeriden gelme bir değişiklik). Ne var ki Nino, bunun farkına varmamıştı; motosikletinin üzerinde, bir ayağı yerde, durup kardeşinin isteksiz isteksiz, yeni yürümeye başlamış çocuklar gibi hep aynı ayağını atarak (bu, onda kızgınlık belirtisiydi), belki de homurdanarak, merdiveni çıkışını seyretti... Küçücük bere ile atkı arasında, dümdüz, tüy gibi saçları görünüyordu. "Büyüyünce de giyer" anlayışıyla dikilmiş paltosunun altından, Amerikan usulü, fazlasıyla uzun pantolonu çıkıyordu. Nino, bu gülünç manzaraya gülerek ona seslendi: "Hadi eyvallah! En yakın zamanda gene görüşeceğiz!!" Useppe döndü, yumruğunu açıp kapatarak onu selamladı. Nino, hayranlar kalabalığı arasından, korkunç bir homurtuyla kalkarken, bağırdı: "Hey, açılın çocuklar! Çekilin yolumdan!!"

Kurtarılmış Roma'da yeniden boy gösterişinden sonra, bir daha Ninnuzzu'nun ağzından, ne Komünist Devrim'e ne de Stalin Yoldaş'a değgin tek söz işitilmişti. Bu konu, Ninnuzzu'nun, meyhaneci Remo'yu güçlü motosikletine aldığı bir gün, onunla birlikte Marroccolara uğradıklarında yeniden açıldı. Bugün Filomena'nin dikiş odasında, *çırak* kızın yeri boştu, gripten yatıyormuş; ama dalgın Ninnarieddu, bu boşluğun farkına bile varmadı: Zaten *çırak* kız, orada gözlerinin önünde bile olsa, gördüğü var mıydı ki onu?

Bu kez motosiklet kapıcıya emanet edilmişti, motorlara ve yarışçılara hayran olan adamcağız da ona bir harem prensesiymiş gibi bekçilik ediyordu. Meyhaneci, Ida'ya armağan olarak bir şişe zeytinyağı, Nino da bir paket Amerikan kahvesi getirdi. Bazı konuşmalardan öyle anlaşılıyordu ki, bu ikisi arasındaki ilişkiler, artık politikaya değil de sadece ticarete dayanıyor. Ama daha merdivende, aralarında bir politika tartışması çıkmıştı ve öfkeli sesleri, daha aşağıdaki sahanlıktan, gelişlerini haber vermişti. Eve girer girmez de tartışmayı sürdürdüler.

Remo, Nino'nun halen Komünist Partisi'ne gösterdiği ilgisizlikten gocunmuş gibiydi; geçenlerde, ocak ayında, Roma'da Parti Kongresi yapılmıştı. Bu kongreyi Remo da, tüm arkadaşlar da büyük bir inanç ve heyecanla izlemişlerdi; ama Ninnarieddu hiç oralı bile olmamış, hatta gazetelerde haberleri bile izlemek gereğini duymamıştı. Partiye kaydolması önerildiğinde tersleniyordu bile, sanki papaz olması önerilmiş gibi... Şimdi de, Remo'nun bu ve benzer sitemleri karşısında, tutmuş, *Kızıl Bayrak* marşını, tıpkı *Şen Dul* türünden bir operet parçası söyleyen birinin hafifliğiyle mırıldanmaya başladı!!

Remo, orada bulunanlara dönerek acı acı söylendi: "Bir zamanlar, gerçek bir yoldaş gibi konuşurdu... Oysa, asıl mücadele için birbirimize kenetli kalmamız gerektiği şu sıralarda..."

Nino terslendi: "Bir zamanlar çocuktum!"

Orada bulunan Consolata kadın da, acı bir bakışla, ondan yana çıktı: "...Aman ne mücadelesi! Mücadele ederiz, ederiz, ama kapının önüne dayanınca arkamızı döner, kimseyi bulamayız. El elde, baş başta kalırız!"

Nino da, öfkeyle söylendi: "Ben, mücadeleyi KENDİM için ve canımın istediği kimse için yaparım! Ama elebaşları için, HAYIR! Sen biliyor musun, DEVRİM ne demektir? Her şeyden önce, lider olmayacak demektir! Daha çocukluğumdan beri ben bunun mücadelesini verdim işte! Şimdi de görmedin mi, o Muhteşem Liderimiz, o hiç geri çekilmeyen başkan ne yaptı?! Neredeyse, Alman kılığında postu kurtarıyordu!! Neredeyse, rahibe kılığına girecekti kaçmak için!! Ben küçükken, Liderlerin hiçbiri bana hiçbir zaman kara gömleğin kirli gömlek demek olduğunu söylememişlerdi. Ama bu kirli gömlekleri bıraktığımda, gene yukarıda, kuzeyde sözde subaylık taslayan öteki Liderler beni partizan olarak aralarına almak istemediler, çünkü bana güvenmiyorlarmış! Şimdi de ben onlara güvenmiyorum işte!!" Ve Ninnarieddu herkesin bildiği ayıp bir işaret yaparak, sağ eliyle sol koluna, kesecekmiş gibi vurdu.

"Ama Stalin Yoldaş gerçek bir Lider'dir. Buna sen de inanıyordun!"

"Bir zamanlar inanıyordum!.. Gene de o kadar değil!" Ninnuzzu biraz düşündü: "...eh, inanıyordum... ama şimdi eğer öğrenmek istiyorsan söyleyeyim, artık ona bile inanmıyorum! O da ötekiler gibi Lider'in teki ve Liderlerin geçtiği yerde ot bitmez! Sor kime istersen, oraya, Sibirya topraklarına gidenlere sor! Millet it gibi çalışıyor, o ise bıyıklarını yalıyor!"

Remo, acı acı tekrarladı: "Eskiden böyle konuşmazdın..."

Nino kulakları sağır edercesine bağırdı: "Eskiden! Eskiden! ESKİDEN! Ama ben sana bir şey söyleyeyim mi, Remo? Zaman azalıyor!" Tenor sesiyle avaz avaz bir şarkı tutturdu:

"Çal balalaykanı İvana ve bekle biraz daha..."

"Ah Remo, ah! Bu benim hayatım, onların değil ki! Artık Liderler vızgeliyor bana... ah Remo, ben yaşamak istiyorum!" Ninnuzzu öylesine tiz bir sesle bağırmıştı ki, yangın alarmı çalınıyor sanılırdı.

Bu anlayışını, Remo Yoldaş'la yeni bir tartışmadan sonra Triumph'ıyla uğradığı, Ida'nın Bodoni Sokağı'ndaki yeni evinde, ikinci bir kez ortaya döktü. Sanki hâlâ Remo'yla kavgasını sürdürüyormuş gibi, mutfakta geniş adımlarla bir gidip bir gelerek ateş püskürüyordu; ama aslında kendi kendine konuşuyordu, çünkü karşısında Ida ile Useppe'den başka kimse yoktu ve onlar da susuyorlardı. Öfkeyle, Stalin'in de ötekiler gibi bir Büyük Baş olduğunu yineleyip duruyordu. Zaten Tarih de böyle yazmıyor muydu? Stalin Yoldaş, Polonya'nın canına okumak için Nazilere göz kırpmamış mıydı?! Şu son zamanlarda Japonya'nın dalına binivermek için onun nakavt olmasından yararlanmamış mıydı? Stalin de, öteki Büyük Başlar da hepsi aynı sistemi uygularlar: Başkalarını ve birbirlerini atlatmak için birbirlerine göz kırparlar. Nino onları hiç takmaz. Nino yaşamak istiyor, tüm yaşamını birden ve tüm dünyayı, tüm evreni yiyip yutmak istiyor! Güneşleriyle, aylarıyla, gezegenleriyle!!! Şimdi 1946, gün Amerika'nın günüdür: Devrim'e gelince;

şimdilik gerçekleşmeyeceği kesin... "Belki yüz yılda bile gerçekleşmez. Ama ben yirmi yaşındayım, benim günüm bugün. Yüz yıl sonra, yüz yirmime geldiğimde, inşallah o zaman konuşuruz bu konuyu!" Bu arada Nino, zengin olmak ister, mültimilyarder olmak ister, özel, ekstra lüks uçakla Amerika'ya gitmek ister. Useppe'yi de götürecektir: "Hey Usè, uçakla geliyor musun Amerika'ya sen de?" "Evet evet evet." "O halde hadi gidiyoruz!" Şimdilik Devrim'in geleceği filan yok, çünkü burada patron, Amerikalılar, "onlar da Devrim'i istemezler". Stalin de istemez, çünkü o da, ötekiler gibi emperyalistin tekidir. Rusya da Amerika gibi emperyalisttir, ama Rus İmparatorluğu öteki yanda kalıyor, bu yanda ise Amerikan İmparatorluğu var. Bunların kavgası, hep cilve. Arada birbirlerine göz kırpıyorlar, parsayı bölüşüyorlar: Sen orada, ben burada. Sonra da, yoldan çıkacak olursan, en iyi atom bombasının kimde olduğuna bakarız, böylece balkondan, dürbünle atomları seyreder, eğleniriz. Büyük Başlar, kendi aralarında anlaşırlar, hepsi birbirinin eşidir.

"Beni, beni ise güldürüyor bunlar! Ben anarşi kralıyım! Ben yasadışı haydudum! Ben onların bankalarını soyarım, hey! Büyük Başların canları cehenneme! Ben onların imparatorluğunu burunlarının dibinde parçalarım...

... "Hey Usè! Şimdi onu bırak da sen, motosiklet gezisine var mısın bakalım?"

"Ebet! Ebet! Ebeeet!"

"Ebet ebet ebet! *V* harfini yine unuttun! Hadi gidelim Useppe, hadi, hadi gidelim!"

İki delifişek, birlikte koşa koşa gittiler. Motosikletin korkunç homurtusu, herkesi avluya koşturdu. Bodoni Sokağı'nın tüm kiracıları, Triumph'ın gidişini seyretmek için pencerelere üşüştüler.

Ida ile Useppe'nin ilkbaharda taşındıkları Bodoni Sokağı'ndaki yeni ev, iki odadan oluşuyordu. Odalardan biri çok küçüktü, sandık odası gibi bir şey. Ayrıca bir de hol vardı, penceresiz, karanlık bir yer. Solunda da tuvalet var-

dı, o da çok küçüktü ve üstelik musluğu yoktu. Buna karşılık mutfak sağda, kısa bir koridorun dibindeydi, penceresi, küçük oda gibi, avluya bakıyordu. Büyük odadan ise, Santa Maria Liberatrice Meydanı görünüyordu. Bu alanda, Ida'nın, kendi zevkine göre, ışıkta altın gibi parıldadıkları için çok güzel bulduğu mozaiklerle süslü bir kilise yükseliyordu.

Ida'nın, savaş sırasındaki işgal edildikten sonra, gelecek ders yılında açılacağı bildirilen okulu evin pek yakınındaydı; bu da Ida için büyük bir rahatlık ve kolaylık sağlayacaktı. Daire, binanın köşesindeydi, en üst katta ve su deposuyla çamaşır asılan terasın yanı başında. Bu durum da, dairenin iç planı da, Ida'ya San Lorenzo'daki eski evini anımsatıyordu.

Burada da bina genişti, hatta San Lorenzo'dakinden daha bile geniş, iki avlusu, birçok da merdiveni vardı. Ida'nınki, altıncı merdivendi. Avlusunda, bir palmiye ağacı yetişiyordu. Gerekli ev eşyasını, kısmen bir eskiciden, kısmen de taksitle edindi: Zaten bu eşya, şimdilik bir mutfak masasıyla dolaptan, iki sandalye, bir kullanılmış gardırop, bir de satıcıların övünerek *somya* adını verdikleri ayaklı, yaylı iki minderden ibaretti. Geniş *somyayı*, büyük odaya yerleştirmişti, kendisi ve Useppe için; tek kişilik olan ötekini de, er geç günün birinde Nino gelir kalır umuduyla, küçük odaya koydu. Ama gerçekte Nino'nun ailesinin yanına dönmeye hiç niyeti yok görünüyordu; hatta Roma'ya uğradığı sıralarda nerede kaldığını da kimseye söylemiyordu. Sürekli bir evi olmadığı besbelliydi; anlaşılan, arada sırada bir kadına konuk oluyordu. Ama bu kadın da hep aynı kadın değildi herhalde, çünkü Nino'nun ilişkileri, eskiden olduğu gibi, hep gelgeç ve düzensiz olmayı sürdürüyordu.

Bununla birlikte, üst üste iki kez, Useppe'yle yaptığı motosiklet gezilerinde, arkasına oturttuğu bir genç kız da onlara eşlik etmişti. Kızın adı, Patrizia idi, halktan bir kızdı, Tütün Fabrikası'nda işçiydi. Güzeldi, çetecilerin *kızıl* saçlısından da daha güzel. Motosikletten müthiş korkuyor, yola çıkarlarken Nino'ya pek hızlı gitmemesi için yalvarıyordu. Nino da söz veriyordu, ama tersine, daha iyi eğlenmek için.

Çünkü hızını büsbütün artırıyordu. O zaman kız, hem korku hem öfke içerisinde, sımsıkı beline sarılıyor, entarisi, saçları rüzgârda uçuşurken, bir yandan da, "Katil! Katil!" diye çığlığı basıyordu. Bir defasında, bir kır yolunda, çığlıkları, motosikletli polislerin bile dikkatini çekmiş, kızı kaçırıyorlar zannıyla Triumph'ı durdurmuşlardı; ama gene Patrizia, kahkahalar arasında kendini toparlayarak Nino'dan yana çıkmış, yanlışlığı açıklamıştı onlara. Hepsi de gülmüşler, hatta polisler özür dilemiş, selam vererek ayrılırken, çapkınca bir yorumda bulunmaktan da geri durmamışlardı.

İşin aslına bakılırsa, Patrizia, sonradan korkmak ve "Katil!" diye bağırma zevki için, bile bile "Hızlı gitme," diyordu galiba. Gerçekten de kırda, ağaçların arkasında, Nino ile iki defa da sarmaş dolaş yuvarlandıkları otların üzerinde, önceleri hep debeleniyor, "*Bırak beni, imdat imdat!*" diye bağırıyor ve onu yumruklayarak, tırmalayarak, ısırarak uzaklaştırmaya çabalıyordu sözde. Ama sonradan ansızın, bir ermiş gibi gülümseyerek gözlerini kapatıyor, "Evet evet evet... Nino... çok hoşuma gidiyor... ne kadar da güzelsin..." demeye başlıyordu. İlk gezide Nino'yla fısıldaşarak, orada, çevrede, kırda koşup duran çocuktan çekindiğini, utandığını söylemişti; oysa Useppe, Pietralata'daki koğuşta, özellikle Binler'in o son, gergin günlerinde kim bilir kaç kez çiftleşen insanlar gördüğü için sevgililere pek aldırış etmiyordu. Mercedes Abla, onun "*niçin*"lerine karşılık, bunun bir spor yarışması olduğunu, şimdi de finallerin oynandığını anlatmıştı. Useppe de bu açıklamayla yetinmiş, bir daha berikilerle ilgilenmemiş, o umursamazlığında, onları da öylece kabullenmiş gitmişti. Buna karşılık, Patrizia ile ilk gezilerinde, kızın ağabeyine böylesine hoyrat davrandığını görünce telaşlandı, hemen koşup ağabeyini savunmak üzere atıldı; ama Nino gülerek, "Görmüyor musun yahu, oyun oynuyoruz biz? Görmüyor musun bak, benim yanımda ne kadar küçücük kalıyor bu kız? Ben istesem bir tekmeyle onun işini bitiriveririm," dedi. Bu sözlerle kardeşini yatıştırdı. Zaten Nino, küçük kardeşinin saflığını iyi bildiğinden, Patrizia ile oynadıkları sırada, onun ağaçla-

rın ardından görünüvermesine hiç aldırış etmiyordu. Hatta ikinci gezide, Useppe'yi oracıkta, çişini yaparken görünce dedi ki: "Gel buraya Useppe, göster bakalım Patrizia'ya senin de kuşun güzel miymiş!" Useppe de, bunda tuhaf bir şey yokmuş gibi saf saf yaklaşıp göstermişti. Nino neşeli neşeli, "Büyüdüğün zaman, sen de bununla iş görecek, küçücük *Useppe'cikler* doğurtacaksın," dedi. Useppe de Useppe'cikleri düşünerek çok sevindi, ama bu konuda uzun uzun kafa yormadı: Nino, masal anlatıyor, bu gelecekteki Useppe'ciklerin onun gözlerinden doğacağını söylüyor olsaydı, ancak bu kadar ilgi gösterirdi. Gerçekten Useppe, Profesör Freud'un biliminin canlı bir yalanlayıcısı (veya belki de istisnası) idi. Aslında, erkek olmasına erkekti; hiçbir şeyi de eksik değildi, orası doğru; ama şimdilik (ve yeminli tanıklığıma inanabilirsiniz) kendi erkeklik organıyla hiç mi hiç ilgilenmiyor, onu tıpkı kulağı ya da burnu gibi görüyordu. Binler'in, şimdi de Ninnuzzu'nun kucaklaşmaları, gözlerinin önünden, onu hiç kaygılandırmaksızın, meraka düşürmeksizin geçip gidiyordu, tıpkı zavallı Blitz'in başka köpeklerle oynaşması ya da Peppiniellilerin birbirlerine söyledikleri aşk şarkıları gibi. Useppe bunlardan hiç mi hiç gocunmuyordu. Ama bu arada, esrarlı bir duygu ona, bu davranışların, henüz şu küçücük dünyasından uzakta, bulutların oynaşması gibi ulaşamayacağı bir uzaklıkta geçtiğini haber veriyordu. Umursamadan, meraka bile kapılmadan olduğu gibi kabulleniyordu bunları ve üzerinde hiç durmuyordu. Hele kırlarda, şu bahar çayırlarında, kendi hesabına, yapacak işi öyle çoktu ki.

Gene de kızlardan hoşlanıyordu, hatta bazıları ona, çok çok güzelmiş gibi geliyordu: Örneğin, Binler'in o çirkin Carulina'sı, güzel, *kızıl* saçlı Maria, şu başka güzel Patrizia, hep bu beğendiği kızlardandı. Onların renginden, yumuşaklığından, ince sesinden, madenî, cam bilezik ya da kolye takıyorlarsa, bunun şıngırtısından hoşlanıyordu. Patrizia'nın ayrıca, cam salkım biçiminde iki uzun küpesi de vardı, küçücük taneleri durmadan sallanıyor, çınçın ediyordu ve sevişmeden önce, onları dikkatle kulağından çıkartıp çantasına koymayı unutmuyordu.

İkinci gezide Useppe, kırlarda koşarken, ağaçların arasındaki düzlüğe yolu düştü, Nino ile Patrizia, henüz sevişmişler, yerde dinleniyorlardı. Nino, hâlâ olanca ağırlığıyla Patrizia'nın üzerindeydi ve yüzünü otlara gömmüş, yanağını Patrizia'nın yanağına dayamıştı, Patrizia da sırtüstü, kollarını iki yana açarak, mutlu bir din uğruna kurban edilmiş biri gibi uzanmış, başını geriye atmış, maviye çalacak kadar kapkara saçları çevresine yayılmıştı. Rimelli kirpikleri arasında gözleri, sert ışınlar yayan iki kara yıldızı andırıyordu. Bir gözünün kıyısında bir damla gözyaşı kalmıştı. Yarı açık ağzı, kenarlara yayılmış, koyu renk dudak boyasının yarattığı hale içerisinde, suyunu akıtan, ısırılmış bir küçük eriğe benziyordu. Işıkların oynaştığı yaprakların altında damalı bir örtüye uzanmış gibi duruyordu. Useppe onu öylesine güzel buldu ki, bir an yanına çömelerek dirseğine bir öpücük kondurdu. Sonra memnun, çekti gitti.

O anda sevgililer ona aldırış etmediler. Ama Patrizia, Useppe'nin bu içten davranışını sonradan anımsamış olmalı ki, üçü birden dönüşe hazırlanırlarken, Nino'ya, "Kardeşin hoşuma gidiyor," dedi (aslında, sonradan öğrenildiğine göre, onu kıskanıyordu). Şaka yollu ekledi: "Bana armağan eder misin onu? Ne yapacaksın onunla? Kardeş gibi bile durmuyorsunuz. Birbirinize hiç benzemiyorsunuz."

Nino da karşılık verdi: "Öyledir, çünkü babalarımız ayrı. Benim babam bir şeyhti, onunki ise bir Çin mandarini."

Bu kez de Useppe, ağabeyinin bu yeni masalına kahkahayla güldü. O, pek iyi biliyordu ki, mandarin bir meyvedir ve mantıken çocukları da ancak küçük meyveler olabilir... Nino'nun söylediklerinde onu ilgilendiren tek garip nokta bu olmuştu. Üstelik, bir an önce motosiklete binmek için sabırsızlanıyordu. Ona göre, herhangi bir başka merak konusu, ikinci derecede kalıyordu.

Patrizia'ya rasgele söylenmiş bu şaka, Nino'nun, Useppe'nin garip doğumuna ilk ve son değinmesi oldu: En azından Useppe'nin önünde ya da Ida'nın yanında. Nino, San Lorenzo'da bebekle karşılaştığı o ünlü günden beri anasının bilinmedik serüveni üzerinde kafa yormaya hiçbir

zaman gerek duymamıştı. Belki de, öteki gizli eğlenceleri arasında, bu gizemli kardeşi de öylesine muhafaza etmek hoşuna gidiyordu: Ansızın, kim bilir nereden çıkagelmiş bir kardeş, sanki onu gerçekten kundağıyla yerde bulup almışlar gibi.

3

O sırada Davide Segre, birkaç aydan beri Mantova'da, baba evindeydi; arada bir Nino'ya yazıyordu. 1943 yılında sürülmüş olan tüm ailesinden tek bir kişinin bile sağ kalmadığı iyice anlaşılmıştı artık. Çok yaşlı ve zaten hasta olan büyükannesi, yolda ölmüştü. Büyükbabasıyla anne ve babası, Auschwitz-Birkenau Toplama Kampı'na vardıkları günün gecesi, gaz odasında yok edilmişlerdi. O sırada on yedi yaşında olan kız kardeşi de, birkaç ay önce (galiba 1944 yılı Mart'ında) aynı kampta ölmüştü.

Bu arada ev herhalde yabancılar tarafından işgal edilmiş olmalıydı, çünkü Davide orada başka şeyler arasında duvara asılı karikatürler bulmuştu, bunlar eskiden yoktu. Şimdi ise odalar terk edilmiş, toz toprak içinde ve yarı yarıya boştu, ancak pek öyle karmakarışık değildi. Aileye ait ev eşyasının ve öteberinin büyük bir bölümü alınıp götürülmüştü, kim bilir nereye ve kimler tarafından. Ama gariptir, bir bölümü de, Davide'nin her zaman bildiği, gördüğü yerlerinde, hiç el değmemiş gibiydi. Kız kardeşinin bir raftan ötekine asla kıpırdatmadığı, süslü püslü bir taşbebek, hâlâ orada, her zamanki pozunda, saçları toz içinde, cam gözleri açık, öylece duruyordu.

Davide, bu eşyanın bazısını ta küçüklüğünden beri iyi tanırdı: Ama büyüdükçe bunların bir tür sonsuz yoksulluğu andıran, sıradan ve sürekli varlığı sinirine dokunmaya başlamıştı. Şimdi de ölenlerin ardından, hiçbir zarara uğramaksızın öylece sağlam kaldıklarından ötürü, onlara karşı bir tür kin besliyordu. Ama ne yerlerini değiştirmeye ne de dokunmaya niyeti vardı. Oldukları yerde öylece bırakıyordu.

Şimdi evde (beş odalı) yalnız o vardı. Son günlerde bir amcası (Roma'da papazların sakladığı o amcaoğlunun babası) kente dönmüştü. Amca, zamanında ailesiyle birlikte canını kurtarmayı başarmıştı. Ama Davide akrabasıyla hiç görüşmezdi ki. Bu amca da söyleyecek hiçbir şeyi olmadığı bir yabancıydı ona göre, bu yüzden onunla karşılaşmaktan kaçınıyordu.

Çetede birlikte geçirdikleri günlerde, Nino, Carlo-Piotr'un bazı cümlelerinden, onun yalnızca akrabaya değil, kısmen anne babasına ve kız kardeşine de, burjuva oldukları için yabancılaştığını sezinlemişti zaten. Onların, küçükken kendisinin de hoşuna giden tüm alışkanlıklarında, büyüdükçe, o ortak, yozlaştırıcı ve yutturmaca toplumsal kusurun giderek ağır bastığını görmeyi öğrenmişti. En ufak ayrıntıları bile: Babasının mektup kâğıtlarına *Yük. Müh.* diye unvanını bastırması; annesinin, kız kardeşini önemli kişilerin çocukları için düzenlenmiş bir eğlenceye gururla götürmesi ve bu eğlence için ikisinin de süslenip püslenmesi; sofradaki konuşmaları; tanıdıkları; kardeşinin kimi zengin soyadlarına değinirken takındığı o saygılı tavır; babasının Daviduccio'nun okuldaki başarılarını sayarkenki hali, annesinin, büyüdükten sonra bile onu okşarken, "*benim bebeğim, benim meleğim, benim küçükbeyim*" gibi yapmacık sözleri; hepsi de tıpkı bir eklem burkulması gibi fiziksel acı veriyordu ona. Günden güne artan bu sıkıntı, yaşı ilerledikçe büsbütün bastırıyor, öte yandan, başka bir dünyanın yasasıymış gibi, yakınlarına açamadığı temel inançları da ona ayrı bir üzüntü kaynağı oluyor, umutsuzluğa yöneltiyordu. Gerçekten de onlar her davranışlarında, dürüst ve sağlıklı olmanın inancını besliyorlardı. Oysa onların her davranış veya sözünde Davide hep dünyayı pisliğe bulaştıran o en büyük sapıklığın başka bir alçaltıcı belirtisini buluyordu. Bu sapıklığın adı, burjuvaziydi. Her zaman uyanık tuttuğu dikkati, onun için bir tür olumsuz alıştırma yerini tutuyor ve ister istemez ailesini küçümsemesine yol açıyordu. Irkçılıktan, hatta Faşizm'den bile, burjuva oldukları için gene ailesini sorumlu tutuyordu. Böylece Davide, daha ortaokuldayken ailesiyle ilişkilerini olabildiğince

azalttı, bir fırsatını bulup kaçabileceği günü dört gözle beklemeye koyuldu. Evdeyken, odasına kapanıyordu; zaten evde, ancak gerektiği kadar kalıyordu. Tatillerini yalnız başına meteliksiz bir Çingene gibi İtalya'da dolaşarak geçiriyordu; ama uğradığı yerlerden, ailesine, uzun, coşkulu mektuplar yazıyor, bu mektuplar evde, bir yazarın romanlarıymış gibi, tekrar tekrar okunuyordu. Gerçekten de tek erkek ve en büyük çocuk olduğundan ailesinin gözdesiydi, bir dediği iki edilmezdi (zaten herkes onu çok ciddi ve şımarıklıktan, züppelikten uzak bir genç olarak tanırdı). Irk yasaları Yahudileri devlet okullarından çıkartınca, nasılsa okula artık ihtiyacı kalmadığına karar verdi ve öğrenimini kendi başına tamamlamayı tasarladı. Ana babası, her ne bahasına olursa olsun, onu sınıfındaki öteki Yahudi çocuklar gibi okyanusun ötesine gönderip kurtarmaktan söz ettiklerinde de şiddetle karşı çıktı, İtalya'da doğduğunu ve yerinin de burası olduğunu söyledi! Ne yaptılar ne ettilerse, bu kararından dönmedi, hatta sanki bu reddedişte, çocuksu ama belki de yerinde bir öç alma kaygısı vardı: Sanki Davide Segre, şu zavallı anavatanında pek büyük işler görmek zorundaymış gibi; şu günlerde yurtdışına çıkmak onca bir kaçış, bir ihanet sayılıyormuş gibi.

O dönemde, yaz gezmelerinde Davide, Toscana yöresinde, kimi militan anarşistlerle tanışmış, onlarla gizli propaganda eylemine girişmişti. Orada, 1943 sonbaharında, takma bir ad altında, Almanlar onu, bazı kişilerin ele vermesi üzerine yakalamışlardı.

Şimdi ise, öyle anlaşılıyordu ki, her tür siyasal uğraşıdan elini eteğini çekmişti ve kimseyle görüşmüyordu. Mantova'daki "eski tanıdıklarından" aradığı tek kişi, ilkgençlik döneminde sevgilisi olan ve Nino'ya yazdığı mektuplarda sadece adının baş harfiyle G. olarak sözünü ettiği bir kızdı. Bu kız, Yahudi değildi, vaftiz edilmişti ve ondan iki yaş kadar büyüktü, tek gerçek aşkıydı. Davide'yi sevdiği zamanlar güzel bir kızdı, bir fabrikada çalışırdı. Ama daha 1942'den başlayarak Davide'yi bir Faşist'le aldatmıştı; sonra işgal sırasında Almanlarla sevişmeye başlamış ve fabrikayı bırakarak Mantova'dan ayrılmıştı. Söylendiğine

göre Milano'da, Almanların çekip gitmesinden sonra, onlarla işbirliği yaptığı için saçları sıfır numarayla kazınmış; ama gerçekte kesin olarak bilinen bir şey yoktu. Yıllar önce çalışmak üzere Almanya'ya göç etmiş olan ana babasından bir daha haber çıkmamıştı. Kızın da, Davide'nin tüm sorup soruşturmalarına karşın, akıbeti konusunda bir şey öğrenilemedi.

Başka kimseyle görüşmüyordu, zaten tek yazdığı da Ninnuzzu idi, ona da düzensiz yazıyordu; gün olur iki mektup birden yazar, sonra haftalarca yazmazdı. Nino ise ona, olsa olsa resimli bir kartla karşılık veriyordu (oturup yazı yazmak Nino'ya bir büyük ceza gibi geliyordu: Kâğıt kalemi görünce hemen okulu anımsıyor ve çok yazı yazmış biri gibi, parmaklarına kramp giriyor, eli karıncalanıyordu). Kartları renkli, parlak, gözalıcı ve nükteli seçiyordu; ama sadece selam yazıp imzalıyordu, bir de, eğer Useppe de oradaysa, onun küçük elini tutarak ekliyordu: *Useppe*.

Nino, Davide'nin yukarıda bunca uzun süre kalmasının nedenini bir türlü anlayamıyordu (birkaç haftalığına gitmişti): O taşra evinde, tek başına, nasıl vakit geçirebildiğini soruyordu kendi kendine hep. Onu tanıdığı için, "Belki de durmadan kafayı çekiyordur," diye tahmin yürütüyordu. Kimi zaman da parlayıveriyor, "Şimdi gidip getireceğim onu," diyordu. Ancak, Roma'nın kuzeyinde ve güneyindeki esrarlı işleri, uğraşları, onu şimdilik Mantova'ya bırakmıyordu. Zaten Davide de her mektubunda hep bir an önce dönme niyetinden bahsediyordu. Gerekli parayı bulur bulmaz, hemen. Bu para da tükenince (diye eklemişti bir defasında), ırgatlık ya da işçilik yapacaktı. Onu düşünmekten alıkoyacak herhangi bir kol işi. En maddi ve yıpratıcı işe vermek istiyordu kendisini: Böylece, hiç olmazsa akşamları eve dönünce, yorgunluktan, tek kaygısı kendini yatağa atmak olur, düşünmeye fırsat bulamazdı... Ama Ninnuzzu buna inanmıyor, başını sallıyordu: Gerçekten de Davide, Napoli'ye vardıkları o şanslı günün akşamı, ilk kafayı çektiklerinde, ona küçüklüğünden beri düşlediği, gelecekle ilgili bazı tasarılarını açmıştı. Bunlar arasında birincisi, belki de en öncelikli olanı, bir kitap yazmaktı: Bir kitap

yazmakla, demişti ona, tüm insanlığın yaşantısını değiştirebilirsin. (Hemen ardından da ona böylesine açıldığı için neredeyse utanç duymuştu ve somurtarak bunun şaka olduğunu eklemişti. O, yazsa yazsa, ancak pornografik bir şeyler yazardı, öyle demişti.)

Ayrıca sonradan Ninnuzzu'nun öğrendiğine göre, Davide eskiden, bir sefer işçi olmaya kalkışmıştı; ama gerçekte bu denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Altı yıl kadar önceydi bu, Davide çocukluktan henüz çıkıyordu. Resmî mesleği, işsiz öğrenciydi –ırk nedenleriyle, Krallığın resmî okullarından atılmıştı– ama gerçekte, ona göre, asıl coşkun, canlı dönem yeni başlıyordu; okulun dışında önünde, tehlikeli olsa da yepyeni ve taptaze bir özgürlük açılıyordu. Gerçekten de bir süredir Davide, için için Devrimcilik yolunu seçmiş, üzerinde iyice düşünmüş, kararını vermişti (o kadar ki, buna ihanet edecek yerde, ellerini keserdi)! Nihayet şimdi, işte bu sözünü yerine getirme fırsatı çıkıyordu karşısına.

Artık kendisini büyümüş buluyordu. Büyüdüğünü gerçekten kanıtlamak için de ilk görevinin –burjuva sınıfından olmasına karşın– bir fabrikada ücretli işçi olarak çalışıp doğrudan doğruya ve bedensel olarak bu deneyimi yaşamak olduğunu düşündü. Gerçekten de, bilindiği gibi onun İDEALİ, gerçek bir Anarşi Devrimi için, mutlak bir ilke olarak her tür iktidarı ve şiddeti reddediyordu. Ona göre, ancak kişisel bir deneyimden geçerse, insanlığın günümüz endüstri toplumunda, daha doğuştan örgütlenmiş şiddete ve iktidara boyun eğmeye mahkûm olan o kesimiyle, yani işçi sınıfıyla yakınlık kurabilecekti.

Böylece hemen o yıl, bazı tanıdıkları aracılığıyla, kuzeydeki bir fabrikaya (Cenova'da mı, Brescia'da mı, Torino'da mı yoksa başka bir yerde mi, bilinmiyor) kendini basit bir işçi olarak aldırmayı başarmıştı. Nazilerin her alanda mutlak zafer kazandığı dönemdi; belki de fabrikalarda bile anarşi için zaman hiç de elverişli değildi. Ama Davide Segre, Mihver'in zaferlerine gülüp geçiyordu: Hatta bunların, Nazi-Faşistleri (veya daha doğrusu burjuvaziyi) kesin ve kaçınılmaz çöküntüye sürüklemek için kaderin

hazırladığı oyun olduğuna inanıyordu: Ondan sonra, Devrim marşları tüm dünyayı apaçık kaplayacak, alabildiğine yayılacaktı!

İşin gerçeği şu ki, henüz çocukluktan çıkmış olan Davide Segre, tüm insanlığı tek bir canlı vücut olarak görmekteydi; nasıl vücudunun her hücresinin mutluluğa yöneldiğini hissediyorsa, bu insanlığın da tüm olarak, bu mutluluğu özlediğine yürekten inanıyordu. Bunun sonucunda da, er geç bu mutlu yazgı gerçekleşecekti.

Şu kaçak Yahudi öğrenci nasıl yaptı, işe girerken düzgün belgeleri nasıl sağladı, nasıl başardı, bilemiyorum. Ama şurasını kesinlikle öğrendim ki (bazı gizli yardımcılar sayesinde) fabrikada gerçek kimliği anlaşılmamış ve en yakın arkadaşlarıyla kendi anlattıklarından başka kimse (ailesi bile) herkesten gizli tuttuğu bu fabrika deneyimini bilmemişler. Bana gelince; ben elde edebildiğim tek tük bilginin büyük kısmını Ninnuzzu'dan edindim; Ninnuzzu, bu öyküyü gülünç bir yorumla anlatıyordu (oysa aslında Davide için, bir faciaydı herhalde). Böylece, şimdi anlatacaklarım, gerçeğin kendisi olmayabilir, ancak oldukça yakındır sanıyorum.

Daha ilk günden ona gösterdikleri yer, bir alan kadar geniş, yukarıdan aşağı, dörtte üçü çalışmakta olan canavar gibi makinelerle dolmuş, teneke damlı bir yapıydı. Davide, buranın eşiğini, kutsal bir yere giriyormuş gibi saygıyla aştı, çünkü onun için bir seçim olan bu yer, oraya kapatılmış olan öteki insanlar için ağır bir hapis cezasıydı. İçinde, bir başkaldırma duygusunun yanı sıra büyük bir heyecan da vardı, çünkü sonunda -basit bir ziyaretçi olarak değil, katılan biri olarak- *kasırganın gözüne* ya da var olmanın parçalanmış yüreğine giriyordu işte.

Hemen makine başına geçirdikleri için, çevresine pek alıcı gözüyle bakamamış, ancak bulanık ve karmakarışık bir fikir edinebilmişti. Her şeyden önce, içeride aralıksız olarak öylesine müthiş bir gürültü yankılanıyordu ki, çok geçmeden kulak zarları acımaya başladı. İnsan ne kadar bağırsa gene sesini duyuramazdı. Ayrıca bu hangar gibi yer, duruyor gibi değildi, sanki aralıksız deprem oluyor-

muşçasına dans ediyordu: Böylelikle, deniz tutması gibi bir etki yaratıyor, bu etki de kim bilir nereden gelen ama Davide'nin kendi köşesinden, tadını sürekli olarak tükürüğünde, burun deliklerinin içinde, soluğuna karışmış olarak duyduğu kimi zehirli ve içe işleyen kokularla büsbütün artıyor, kötüleşiyordu. Pek az penceresi olan şu koskocaman hangara, gün ışığı pek seyrek ve kasvetli olarak giriyordu. Bazı noktalarda elektrik ışığı öylesine kör ediciydi ki, üçüncü derecede sorgularda olduğu gibi, insanı adeta delip geçiyordu. Az sayıdaki ve daracık pencerelerin camlarını karamsı bir kabuk bağlamıştı; açık olanlardan da nemli ve buz gibi (mevsim kıştı) bir rüzgâr giriyor, içeride havayı kavuran zehirli buharlara çarpıyor ve kemikleri, kırk derece ateşliymiş gibi sızlatıyordu. Ta dipte bir yerlerden, toz duman arasından, alev dilleri ve akkor haline gelmiş eriyik maddeler göze çarpıyordu, bunların çevresinde insanlar, gerçek gibi değil de, gece dolanan hayaletler gibi görünüyordu. Oradayken, ara sıra (insan sesleri, tramvay çanları gibi) yarı boğuk yankıları ulaşan dış dünya, kutup ötesi bir yerlerde, ta uçtaki bir masal ülkesi gibi, gerçekdışı bir alana dönüşüyordu.

Ama Davide, kendini tüm bunlara hazırlıklı hissediyor, hatta bir an önce *vaftiz ateşine* atılmak için sabırsızlık duyan bir milis askeri gibi yiğitçe karşılıyordu. Gerçekte, ona yeni gelen bir şey (bu, aslında geri kalanların tümünün sonucuydu) bu fabrikadaki insanlar arasında hiçbir tür ilişki kurma olanağının bulunmayışıydı.

Burada içeride insanlar (yüzlerce vardı) kölelik dönemlerinde yapıldığı gibi, kendilerini can olarak bile sayamazlardı. Kocaman gövdeleriyle, onların küçücük gövdelerini tutsak eden, hatta neredeyse yutan makinelerin hizmetinde, ucuz bir maddenin, makine demirleri arasında ancak zavallı kırılganlığı ve acı çekme yeteneğiyle göze çarpabilen parçacıkları haline indirgeniyorlardı. Bu kişileri tutsak eden, çığrından çıkmış demir organizma, onlar için tıpkı üstlendikleri görevlerinin sonucu gibi, anlamsız bir gizem olarak kalıyordu. Gerçekten de bu kişilere açıklamada bulunan yoktu, zaten onların da bir şey sorduğu yoktu, sorma-

nın yararsızlığını biliyorlardı çünkü. Aslında üretimdeki azami verim karşısında (onlardan tek istenen, bir ölümkalım anlaşması gibi önlerine konmuş olan buydu) tek savunma yolları, aptallığa varan vurdumduymazlıktı. Günlük yasaları, hayatta kalmak gibi, son derece büyük bir gereksinmeden ibaretti. Onlar, gövdelerini, dünya yüzünde bu kayıtsız şartsız, hayvanlara özgü o zevk alma içgüdülerini bile tanımayan, hele insan isteklerine hiç karşılık vermeyen yasanın bir damgası gibi taşıyorlardı. Tabiidir ki devlet içindeki böylesine devletlerin varlığını Davide Segre önceden çok iyi biliyordu; ama şimdiye kadar gene de, hep adeta bir sis arkasından, belli belirsiz sezinleyebilmişti...

Fabrikadaki özel görevinin ne olduğu, benim edindiğim bilgiler arasında açıkça kayıtlı değil; ama gene bu bilgilerden çıkartabildiğim sonuçlara göre, acemi ve vasıfsız işçi olarak, başlangıçta bir prese verilmiş, arada da frezede çalıştırılmıştı. Ona göre ha bu makine olmuş, ha şu makine, bir şey fark etmezdi: Hatta aynı sonsuz tekdüze akış içinde, kimi anlamsız değişiklikler içini rahatlatacak yerde, tersine, canını sıkıyordu.

Herhalde onun için yapılacak iş, alışılagelmiş temel işlemlerden herhangi birini (sözgelimi bir çubuğu yuvasına iterken aynı zamanda pedala basmak gibi...) hiç değişmeden, aynen, günde en az ortalama beş veya altı bin kez –saniyelerle ölçülen bir uyumla– hiç durmadan (ancak tuvalete gitmek için, ama bu bile kronometreyle hesaplanıyordu) çılgın gibi tekrarlamaktı. Tüm bu süre içerisinde, pres veya freze makinesinden başkasıyla ilişki kurma olanağı da yoktu.

Böylece, orada öyle, makine ilahının başına çivilenen Davide, daha ilk günden kendisini sadece dış dünyada yaşayanların tümünden değil, aynı zamanda fabrikadaki arkadaşlarından da tamamen uzak tutan tam bir yalnızlığa gömülü buldu: Arkadaşlarının –tıpkı onun gibi, uyurgezer benzeri, o yıpratıcı işlerine ve o bitmek bilmeyen tekdüze hareketlerine dalmış– hepsi de kaderlerine aynı kayıtsızlıkla boyun eğiyorlardı. Sanki bir çilehaneye çekilmişlerdi de oranın değişmez kuralı hücreye kapanmaktı. Sanki orada,

ayrıca kapananların her birine, yaşamları için gerekli olanların en azı, hiç dinlenmeden ve anlaşılmaz bir işkence noktası çevresinde, olabildiğince çok kez dönmek pahasına veriliyordu. İnsanın içini çekip sömüren bu emme karşısında, başka her türlü çıkar ve ilgi, anlamsız ve önemsiz kalıyordu ya da açlıkla ödenmesi gereken, günah sayılacak, felakete sürükleyecek bir lüks gibi.

Bu beklenmedik yalnızlık, Davide için yeni bir deneyimdi; öteki yalnızlıktan -onun tanıdığı- o düşünme, hayal kurma yalnızlığından fazlasıyla farklı, hatta tersine, evrenin tüm yaratıklarıyla karşılıklı ilişki kurma duygusu veren bir yalnızlıktı bu. Burada, onu edilgen bir uysallığa zorlayan şu mekanizmanın tutsağı olarak, -hep aralıksız, anlamsız ve kısır bir koşuya yönelmiş olarak- Davide kendini hem saçma bir soyutlamanın hem de ezici bir yükün altında kalmış hissediyordu. Bu yeniklik duygusu, iş çıkışında bile peşini bırakmıyor, dışarıdaki o geçici özgürlüğü, ayağında prangalarla hava almaya çıkartılmış bir kürek mahkûmunun *özgürlüğüne* benziyordu. Fabrikanın kapısından çıkar çıkmaz, bir an için, çevresinde her şeyin ve altındaki toprağın dalgalı bir denizde yolculuk yaptıktan sonra olduğu gibi, hâlâ mide bulandırıcı biçimde sallandığı, titreştiği izlenimine kapılıyordu. Kendini yatağa atmadıkça, makinelerin gündelik patırtısı onun peşini bırakmıyor, görülmez bir kıskaç gibi başını sıkıyor, korkunç bir ağrı ve dehşetli bir ürperti veriyordu. Sanki beyin hücreleri biçim değiştiriyor, o saatlerde aklına gelen her düşünce canını sıkıyor, bir asalak gibi hemen zihninden kovmak istiyordu. Daha ilk akşamdan, yatağa yatarken, çalışma gününün Davide Segre üzerindeki etkisi, yediği azıcık yemeğin ve içtiği çok bol suyun (o dönemde henüz sadece su veya sırası geldikçe, parası da varsa, portakal suyu ya da alkolsüz içkiler içerdi) tümünü de -odasına ayak basar basmaz, hemen oracığa- kusturmak olmuştu.

O günden sonra da her akşam eve döner dönmez hep böyle kusuyor, ne denli irade gösterirse göstersin, bunu bir türlü önleyemiyordu (üstelik bunca zahmetle kazandığı yemeğini böylesine ziyan etmek onu çileden çıkartıyordu).

Her sabah da, onu fabrikadaki vardiyası başına çağıran saatin çalmasıyla, ayrı bir mücadele başlıyor, bunun da önüne geçemiyordu. Gerçekten bu yeni günün başlayış haberi gelir gelmez, ansızın o gün yapması gereken binlerce ve binlerce "işlem" vücudunun üzerinde yürüyen kara karıncalardan uçsuz bucaksız bir ordu gibi gözlerinin önünde beliriveriyordu: Her yanı kaşınmaya başlıyordu, öyle ki, uyanmak için ilk egzersizi, umutsuzca kaşınmak oluyordu. Onu bir bakıma bir tür doğaya aykırı, çılgınca ve sapık işe sürükleyen, ama aynı zamanda da kutsal bir göreve yönelmiş gibi garip, iki yönlü bir duyguya kapılıyordu. Vicdanı, böylesine doğaya aykırı bir yasaya karşı çıkarken, aynı zamanda da yukarıdan gelen bir ses gibi, onu mutlak bir ivedilikle çağırıyordu. "Gerçekte," diyordu Davide kendi kendine, "gerçekte şimdiki eyleminin anlamı işte böyle kendisini kendi isteğiyle böylesine sapkın bir işe adamaktı." Gerçekten de, görevi buydu işte: işçilik deneyiminin alçaklığını kâğıda değil, kanlı bir metin gibi kendi gövdesine yazmak! Ancak böylelikle İDEALİ canlanacak, Devrim'i çağıracak, dünyayı kurtaracaktı. Şimdi böylesine bir inanç, delikanlı Davide'yi, tıpkı kendi bayrağına tutkun ateş hattındaki bir savaşçı gibi, dörtnala fabrikaya koşturmaya yetiyordu!

İlk günler, her zamanki iş sırasında, zaman zaman hayalini, –daha doğrusu hâlâ koruduğu son tutamağını– canlandırıcı birtakım görüntülere yönelterek kendini toparlıyordu: tanıdığı kızlara, dağ yollarına, denizin dalgalarına... Ama bu gibi geçici tatil anları, ne yazık ki hiç şaşmadan, hep küçük felaketler veya meslek hatalarıyla sonuçlanıyor, ustabaşından azar işitiyordu (ya da kovulmakla tehdit ediliyordu). Ustabaşı, hiç de nazik bir insan değildi zaten (en sık kullandığı nezaket sözcükleri, *sersem* ve *avanak* sözcükleriydi). Bu gibi durumlarda, hemen yumruk yumruğa gelmemek veya en azından her şeyi yüzüstü bırakıp parça kasasına bir tekme attıktan sonra çekip gitmemek için kendini güç tutuyordu. Tabii, iradesini kullanarak kendine hâkim olmayı başarıyordu: Ama gene de, bağırsaklarının isyan ettiğini seziyor, midesi bulanıyor ve giysilerinin altında karıncalar yuva yapmış ya da bitlerin saldırısına

uğramışçasına, sabah kaşıntıları gene azıyordu.

Her ne halse, bu çok yönlü hayaller kurarak avunma alışkanlığı da kısa zamanda son buldu. Bir hafta kadar kısa bir sürede, artık onun için, ne ormanları, denizleri, kırlarıyla yeryüzü ne de yıldızlarıyla gökyüzü kalmıştı. Bu gibi şeyler artık ona ne istek ne zevk veriyordu, hatta onları görmez olmuştu gözleri. Kızlar bile, akşam fabrikadan çıktığında onu ilgilendirmiyorlardı. Evren onun için, bu fabrikaya sıkışıp kalmıştı ve o adeta, bu hapishanedeki gardiyanlarından kaçmaktan korkuyor, belki de yaşama mutluluğuyla yeniden yüz yüze gelecek olursa, içeriye dönemeyeceğinden çekiniyordu. Sanattan (özellikle resim ve müziği, hele Bach'ı çok severdi) -ve şiirden- incelemelerinden, okuduklarından (politika ustalarının yazdıkları da dahil) aldığı zevk, şimdi uzaklarda, zamanın ötesindeki bir cennete çekilmiş düşsel görüntüler gibi sendeliyordu. Kimi zaman aydınlık bir salonda veya bir sıraya oturarak soylu dostlarıyla tartışmayı seven Atinalı Sokrates'i... veya Ilisso kıyılarında gezinerek mantık dersleri veren Aristoteles'i aklına getirdikçe gülesi geliyordu. Burada, fabrikadaki arkadaşları arasında, İDEALİ başkalarına aktarmak (nesnel olanaksızlıktan başka) sokakta bulunmuş çocukların barındığı umutsuz bir düşkünlerevinde annelerden söz etmeye benzerdi. Karanlık, uğursuz bir kardeşçe utanma duygusu ve aynı zamanda acı ahlak anlayışı bu hakkı ona tanımıyor, hatta yasak bir lüks gibi gösteriyordu. Böylece, kimi propagandacılık niyetleri de (ki şu girişiminin hiç de önemsiz bir nedeni sayılmazdı) onun için başka, sürekli bir can sıkıntısı kaynağı oluyor, bu işi hep erteliyordu. Ancak son akşamlardan birinde -anladığıma göre- kapıdan çıkar çıkmaz, üç-dört arkadaşına el altından, küçük birer gizli broşür vermeyi başardı, ama o arkadaşlardan da sonra hiç ses seda çıkmadı. Belki de bu havada (Nazi-Faşist terörün zafer kazandığı o dönemde), onların bu suskunluğu, Davide ile işbirliği yaptıkları anlamına gelebilirdi; ama Davide için (şu düşüncesizliğinde, tehlikeleri bile hesaplayamaz olmuştu), fabrikadaki anarşi havariliği girişimlerinin de karşılıksız kaldığı sonucu demekti.

Öte yandan fabrikadaki arkadaşlarıyla ilişkileri, bildiğim kadarıyla, arada sırada rasgele konuşulan birkaç sözcükten ileri gidemedi. Bir cumartesi akşamı, en gençlerinden birkaçıyla yemek yediğini biliyorum. Fabrika yakınında çok kalabalık bir yerdeydiler (Duçe'nin portreleri, savaşı öven yazılar, çevrede dolaşan sivil polisler, casuslar ve kara gömlekliler) ve sofrada sadece spordan, sinemadan bir de kadınlardan söz edilmişti. Bu kişilerin dili, daha doğrusu imalı argosu, en az sayıda sözcüğe indirgenmişti; özellikle kadınlar konusundaki konuşmaları gülünç, açık saçık bir eğlenceden ibaret kalıyordu. Davide, makine forsaları için böylesine acınası kaçamakların, izin verilen tek dinlenme yolu olduğunu anlıyordu, ona *merhamet* gibi gelen bir duyguyla, kendisi de açık saçık bir öykü anlatmaya başladı: Ama öyküsü pek beğenildi sayılmaz. Bir kıyafet balosunda kamış kılığına girmek isteyen bir adamdı öykünün kişisi; ama sonunda, başına uygun şapka bulamamış, ne yapsın, kız kılığına girmeye razı olmuş falan filan. Şimdi masadakiler (saf saf hiç farkına varamıyordu ama) dehşet içinde çevrelerine bakınıyorlar, şu günlerin o korku havasında bu öyküdeki kişinin Duçe'yi, Führer'i ya da Mareşal Göring'i ima etmek istediğini sanıyorlardı... O akşam, Davide'nin bir parmağı sarılıydı (fabrikada parmağının ucunu freze makinesine kaptırmıştı), parmak iltihaplanmış, zonkluyordu. Üstelik o günlerde hiç alışık olmadığı halde arkadaşlarından geri kalmamak için şarap da içmişti. Gece, -belki biraz ateşi de yükselmiş olmalı ki- bir karabasan gördü. Parmaklarının yerinde, somunlara fazlasıyla sıkıştırılmış, iri vidalar varmış; çevresinde, fabrikanın içinde, ne insan ne makine kalmış; sadece yarı-insan, yarı makine yaratıklar varmış, belden aşağısında bacakların yerine tekerlekler, kolların yerine de makaralar veya kıskaçlar varmış, bunun gibi. Bunlar, kendisi de birlikte, hem dondurucu hem kaynayan bir sis içinde durmadan koşmak, koşmak zorundaymışlar. Koşarken, kulakları sağır edercesine kahkahalar atmak, haykırmak zorundaymışlar, çünkü kural böyleymiş. Hepsinin de birbirinin eşi, kocaman yeşil gözlükleri varmış, çünkü hepsi de dökümevindeki kimi asitlerden

hemen hemen kör olmuşlarmış; kapkara kan gibi koyu renkli ve yoğun bir balgam tükürüyorlarmış... Zaten bir zamandır Davide, karabasan değilse bile, buna benzer düşler görür olmuştu. Düşlerinde hep kıskaçlar, palangalar, kerpetenler, kazanlar, vidalar görüyordu... Ya da karmakarışık hesaplarla, uyumlarla, parçalarla uğraşmak zorunda kalıyor, bir türlü işin içinden çıkamıyor, ücretinin topu topu iki liret olduğunu öne süren biriyle tartışıyor... hep buna benzer şeylerle uğraşıyordu işte. Görüldüğü gibi, düşlerinde bile, her tür mutluluk denemesinden uzak kalmaya çabalıyordu.

Öğrendiğim kadarıyla, o ünlü cumartesi akşamı yemeği, Davide ile arkadaşlarının, fabrika dışındaki tek buluşmaları oldu. Burada şunu da eklemek gerekir ki, Davide -zaten yaradılış gereği somurtkan bir gençti- işçilere karşı daha da utangaç ve ters davranır olmuştu. İşin kötüsü de içinden, bunun tam tersi bir tutumu özlemesiydi. Soyunma odalarında onlara takılmak, şakalaşmak, kapıdan çıkarken arkalarından koşmak, onlarla kucaklaşmak, onlara kim bilir neler anlatmak, söylemek istiyordu; ama *günaydın* ile *tünaydın*'dan öte tek söz çıkmıyordu ağzından.

Her ne kadar fabrikada, onun gerçek sınıfını ve kimliğini bilen yok idiyse de, gene de işçilerin kendisine yabancı gözüyle baktıklarını seziyordu. Kendini de, yabancıdan beter, onların yanında can sıkıcı bir yaratık olarak görüyordu, çünkü bu fabrikadaki çalışmanın onun için geçici bir deneyimden başka bir şey olmadığının bilincindeydi: Aslında, bir aydın serüveninden ibaretti bu, onlar için ise, tüm yaşama olanağı demekti. Yarın da, öbür gün de, on yıl sonra da; hep o fabrika, hep o müthiş gürültü, hep makinelerin o uyumlu vuruşu ve yedek parçalar, ustabaşılarının azarlamaları, yol verilme korkusu... ancak ağır hastalık ve yaşlılık gelip çattığında işe yaramaz paçavralar gibi savrulup atıldıkları zamana kadar hiç sonu gelmeyecek bir süreç. Anaları onları bu günler için doğurmuştu: Oysa onlar da tıpkı kendisi gibi, kafası, gövdesi yerli yerinde insanlardı! İnsan yada tıpkı tıpkısına kendisi gibi "bilinçli yaratıklar"dı. Böylesine bir haksızlığın yükünden kurtulmak için, o za-

man tek çare, onlar gibi ömür boyu işçi olmaktı. Böylelikle hiç olmazsa onlara, vicdan azabı çekmeden kardeş diyebilirdi. Kimi zaman düşündükçe, buna ciddi ciddi karar veriyordu. Ama bir saniye sonra da, yüz bin açık pencereden ona işaret eden "Nasıl olur! Demek bana ihanet etmek istiyorsun?!" diyen mutluluk gözüne ilişiyordu. Gerçekten de, Davide, önce de belirttiğimiz gibi, mutluluğa yürekten bağlı biriydi ve insanlığın kaderinin mutlulukta olduğuna inanmıştı. Kendi mutluluğu, o zamanlar ona ters ve tehlikeli gibi görünmüş olsa bile, gene görmüştü ki, kimi tehlikeler onu hiç mi hiç etkilemiyordu. Gerçekte ise Davide Segre'nin mutluluğu tüm bunlara karşın iki sözcükle özetlenebilirdi: ON SEKİZİNDEYDİ.

Bu arada işçilik meselesinde, olurluluğun sınırlarını zorlayarak direniyordu. Gerçekten de ona göre, en büyük eksikliği, deneyim ve el alışkanlığıydı. Bu yüzden, kendini yetiştirmek için, sadece kendi vardiyalarını doldurmakla kalmıyor, fazla mesai de arıyor, hatta pazarları bile çalışmak istiyordu. Eksik işlerden böylesine nefret ederdi. O kahrolası kusmalar her akşam yinelendiği, her gün vücutça biraz daha zayıf düştüğü, derisi kemiğine biraz daha yapıştığı, her gün sinirleri biraz daha yıprandığı halde gene de bu işin bedensel olarak üstesinden geleceğine inanmıştı (manevi yön ise sadece onun iradesine kalmıştı). Sanki fabrikada çalışan öteki işçilerden daha az mı güçlüydü? Orada fabrikada elli yaşında adamlar bile vardı, kadınlar, veremli gibi görünen küçük çocuklar bile... O ise vücutça sağlıklı, güçlüydü, hatta eskiden atletizm yarışmalarında kazanırdı, bilek güreşinde ise onu geçecek bulunmazdı. Ona göre, hiç olmazsa belirlediği sürenin sonuna kadar (veya yaz sonuna kadar -şubat ayındaydılar-) bu denemenin *bedensel* olarak üstesinden gelmek, sadece bir görev değil, bir onur meselesiydi. Oysa onu yarı yolda bırakan, gene bedensel gücü oldu. Üçüncü haftanın pazartesi günü başına geldi bu iş. Cumartesi çok kötü geçmişti: Kim bilir kaç yüz parçayı yanlış yapmış (Mantovalı sevgililerinden birine karşı beklenmedik bir kıskançlık nöbeti depreşmiş, bu yüzden dalmış gitmişti) ve ustabaşı, yeni biri, küfürler

yağdırmıştı. Akşam yemek yiyemedi; gene de eve döner dönmez, öteki akşam kustuklarının iki katını çıkardı. Su gibi, kurşunimtrak bir şeyler, *is* ve *toz*, hatta içinde *talaş* ve *kıymık* bile bulunan bir kusmuk! Sonra da yatınca, bir türlü uyuyamadı. Her yerinde hep o kaşıntı ve kafasını sıkan o iğrenç kıskaç, beyninin içinde de düşünceler yerine, sadece ve sadece makine parçaları, vidalar ve somunlar... Ansızın bir kırbaç gibi yakarak, o tek korkunç düşünce kafasında uğuldamaya başladı:

İnsanlar, hatta yeryüzünde tek başına bir insan, böylesine bir yaşantıya zorlandığı sürece, özgürlükten ve güzellikten ve Devrim'den söz etmek, sahteciliktir.

Şimdi böylesine bir düşünce karşısında, bir hortlak, bir şeytan görmüş gibi oluyor, ondan da beter bir korkuyla geriliyordu; çünkü bu düşünceye kulak vermesi demek, onun için, İDEAL'inin sonu ve dolayısıyla hayattaki tüm umutlarının ölümü demekti.

Ertesi gün, ateşi vardı, yataktan çıkmadı, hemen hemen gün boyu uyudu. Hatta düş bile gördü, ama sonradan hiçbir şey anımsayamadı. Ama hiç kuşkusuz, mutluluk düşleriydi bunlar, çünkü onda bir iyileşme, hem de aynı zamanda aşırı bir zayıflık izlenimi bırakıyordu (iyileşmeye yüz tutmuş hastalarda olduğu gibi). Önceki akşamın, ona korkunç gibi gelen o düşüncesi bile şimdi bir tür vaatmiş ve yüreklendirici bir şeymiş gibi görünmekteydi. Gerçekten de kendi kendisine, "Asıl, insanların başına yağan kimi lanetlerin göz kamaştırıcı olanaksızlığı karşısında, işte asıl o zaman İDEALE güvenmek gerekir, çünkü yalnızca o, esrarlı bir yoldan işleyerek mucize örneği dünyayı saçmalığın canavarlarından kurtarabilecektir..." dedi. Akşam, her zamanki gibi çalar saati kurdu; sabahleyin de işine koşmak için telaşla kalktı. Tam yola çıkacakken, kendisini fabrikaya doğru yürüyor, makinenin başına geçiriliyor görür görmez, o kıskacın gene müthiş uğultuyla başını sıktığını hem de öylesine şiddetle sıktığını hissetti ki, o müthiş sancıdan dizlerinin bağı çözüldü, merdiven başında kalakaldı. Deniz tutmuş gibi oldu, gözlerinin önünde şimşekler çakıyor, ıslıklar duyuyordu. Ama hepsinden beteri iradesi tüm damar-

larında kararlı, kesin niyetlerle doluydu; dolaşıyordu. Öte yandan da bu istekleri şiddetle geri çeviriyordu: Sadece şimdiki görevine ve -belirli bir işaretin ötesinde- İDEALİNE ters düştüğünden değil, aynı zamanda uygulamadaki geçersizliği, taktik olumsuzluğu yüzünden. Öyle ki, gerçekte şu günün siyasal ve toplumsal durumunda, bir Bakunin (ki o dehşetten yana biriydi) bile olsa, bu görevi küçümseyerek bir yana iterdi! Ama gene de bu istekler, bu sabah, *bedensel* gücünü az çok yerine getirebilecek, bacaklarını işletebilecek ve mutluluk değilse de, keyiften titremesini sağlayabilecek etkenler olabilirdi... Gerçekte, aynı konunun çeşitlemeleriydi bunlar, sözgelimi kendisine anlaşılmaz küfürler savurmuş olan ustabaşını yumruklamak; herhangi bir kızıl ve kara paçavrayı sallayarak makinenin üstüne sıçramak, Enternasyonal'i söylemek, oradakilere, inanılmaz derecede yüksek bir sesle "DURUN!" diye haykırıp fabrikadaki tüm o can sıkıcı şamataya bir son verdirmek. Gene sesini büsbütün yükselterek, "Hepimiz savuşalım buradan! Her şeyi kırıp dökelim! Fabrikaları ateşe verelim! Makineleri gebertelim! Patronların çevresinde dünyaca el ele verip hora tepelim!" diye haykırmak. Tabii aslında, o *irade* gücüyle, bu gibi olumsuz dürtülere karşı koymaya kararlıydı; ama bedensel bir KESİNLİK, hemen hemen bağırsaklarının bir haykırışı, belki de hiçbir iradenin bir başka dürtüye karşı etkin olamayacağını ona haber veriyordu: KUSMAK dürtüsüne! Kısacası öyle hissediyordu ki, oraya gidip de üretilen parçaları saymaya ve öteki dürtüleri bastırmaya koyulur koyulmaz o ünlü, lanet olası kusma isteği, o genellikle akşamları gelen kusma isteği oracıkta, güpegündüz ve görev başında onu yenik düşürecekti! Bebek gibi, herkesin gözleri önünde, onu rezil edecekti!

Gene de bu onu caydırmadı; her şeye rağmen, fabrikaya gitmeye kararlıydı. Ama ne yazık ki, oturduğu evin merdivenlerinin (beş kat) ilk basamaklarını bile inemedi. Fabrika gözlerinin önünde canlanır canlanmaz, hemen felce uğramış gibi oluyordu. Kısacası *ahlaki iradesi*, oraya gitmesini gerektiriyordu; ama bacakları gitmek İSTEMİYORLARDI.

(–Ninnuzzu'ya kendi açıkladığı gibi– *Mutsuzluk felci*'ydi bu. İster yorucu, ister tehlikeli olsun, her gerçek eylemde, hareket doğanın bir olgusudur. Ama tam bir mutsuzluğun doğaya aykırı düşen, tekdüze, yıpratıcı, sersemletici, karşılıksız gerçekdışılığı önünde, takımyıldızlar bile –ona göre– durakalırlardı...)

Böylelikle Davide Segre'nin, kendince en az beş-altı ay (hatta tüm bir ömür boyu) sürmesi gereken işçilik denemesi, ne yazık ki on dokuz güncük kadar kısa bir zamanda tamamlanmıştı, on dokuz gün! Neyse ki, İDEALİ'ne bir şey olmamıştı; hatta daha da aydınlanmış, güçlenmişti (kendi kendine söz vermiş olduğu gibi). Ama gene de, en azından fiziksel olarak deneyiminin yenilgiyle sonuçlandığı yadsınamaz; o kadar ki sonradan, ne zaman işçilere rastlasa, yüzünün kızardığını hissediyor, bir suçluluk duygusuna kapılıyor ve bu yüzden büsbütün somurtuyor, neredeyse dili tutuluyordu.

Tabii ki –Ninnuzzu da bunu kabul ediyordu– o günden bu güne Davide değişmişti, aynı genç değildi artık: Belki o sıralar biraz yoldan çıkmıştı... Ama gene de, bugün yeniden aynı denemeye kalkışması arkadaşını güldürüyor, onun bu davranışını çocukça buluyordu. Gülerken bile Ninnuzzu gene de arkadaşı Davide'den büyük bir saygıyla söz ediyordu: Zaten Castelli'de onunla birlikte yaşamaya başladıkları günlerden beri, onu hep doğanın bir mucizesi saymakla kalmaz, aynı zamanda mutlaka büyük, görkemli işler başaracak bir düşünür olarak görürdü. Kısacası, hangi açıdan bakılırsa bakılsın, büyük bir kişiydi o.

O günlerde Mantova'dan aldığı mektupların bazıları uzundu, iyi yazılmıştı (gerçek bir yazar tarzında) ve derin konular üzerinde fikir yürütüyordu: sanat, felsefe, tarih gibi. O kadar ki Ninnuzzu ister istemez okurken yarısını atladığı halde, gene de onları, büyük bir övünçle herkese gösteriyordu.

Öte yandan mektupların bazıları da karmakarışık, ipe sapa gelmez şeylerdi, iri iri harflerle çarpık çurpuk, okun-

maz bir yazıyla yazılmıştı. Artık dayanamayacağını, kendisini bir tuzağa kıstırılmış gibi hissettiğini anlatıyordu.

Ağustos sonuna doğru, en çok iki hafta sonra döneceğini, Roma'ya yerleşmek niyetinde olduğunu haber verdi.

4

Ağustos ortasında, Meryem Ana Yortusu günü, Davide henüz Kuzey'deyken, bizim buralarda, Portuense'de bir cinayet işlendi. Santina, yaşlı kaldırım yosması, dostu tarafından öldürüldü. Adam birkaç saat sonra kendiliğinden gitti polise teslim oldu.

Davide'nin bir şeyden haberi olmadı, kimse ona haber vermeye gerek duymamıştı zaten (kadın ile olan aralıklı ilişkisi hemen hemen gizliydi) ve o sıralarda gazetelere bile baktığı yoktu. Üstelik büyük olasılıkla, Kuzey'de gazeteler bu olayı yazmamışlardı bile. Haber Roma gazetelerinde çıktı, hatta kadının bir fotoğrafı bile basıldı, bir de katilin. Santina'nın fotoğrafı yeni değildi; ama daha taze ve dolgun, şimdiye oranla daha az çirkin olsa bile gene de yüzünde, insanın kaderin bir işareti diyeceği o mezbahaya giden hayvanlarınkini andırır donuk boyun eğmişlik okunuyordu. Katilin fotoğrafı ise, tutuklandığı sırada karakolda çekilmişti; ama o da yaşından daha genç görünüyordu. Gerçekte otuz iki yaşındaydı, fotoğrafta ise on yaş genç duruyordu. Esmer, bayram olmasına karşın sakalı iyice uzamış, daracık alınlı, kuduz köpek gözlü, tam "kürek mahkûmu suratlı" biriydi. Hiçbir özel duygu, heyecan izi yoktu yüzünde, belki de o ifadesiz, uyuşuk diliyle şöyle diyor gibiydi: "İşte buradayım ben. Kendiliğimden geldim buraya. Beni yakalayan siz değilsiniz. Bakın bana. Baksanıza, iyi bakın. Nasılsa ben sizi görmüyorum."

Bu münasebetle gazetelerden, adamın, Santina tarafından kimseye açıklanmamış olan adı da öğrenildi. Adı, Nello D'Angeli'ymiş.

Anlaşılan önceden tasarlanmamış olan cinayet, kadı-

nın zemin kattaki odasında işlenmişti. Silahlar ise birden fazlaydı, evde ne bulunduysa: bir kocaman makas, ütü, hatta pis su kovası. Ölüm olayı ilk makas darbesiyle meydana gelmiş, bu darbe kadının şahdamarını kesmişti. Ama katil, eline ne geçirdiyse ustalıkla, şu duygusuz vücuda saldırmaya devam etmişti. Bu konuda gazeteler, bir "geçici cinnet"ten söz ediyorlardı.

Ağustosun on beşinde, bu saatte (öğleden sonra üç ile dört arasında) çevrede kimsecikler yoktu, ıssızdı; öte yandan öğle uykusu için evde kalmış bazı komşular ne çığlık ne başka bir ses duymuşlardı. Gene de cinayet ortaya çıkmakta gecikmemişti. Çünkü suçlu izlerini silmek için en ufak bir zahmete katlanmamıştı. Kapıyı bile aralık bırakmıştı. Öyle ki içeriden sızan bir kan şeridi, dışarının tozlu toprağına karışıyordu. Kan, yatağın yanı başında kocaman bir birikinti yapmıştı, yerdeki küçük halı da, şilte de kana bulanmıştı. Duvarlara bile sıçramıştı kan ve ayrıca katil her yana kanlı ayak ve parmak izlerini de bırakmıştı. Santina'nın cesedi yataktaydı, çıplaktı (belki de o tek sevgilisiyle, gelgeç âşıklarından farklı olarak soyunmaya razı oluyordu). Kadının artık işgal askerleri sayesinde olağanüstü bir servete kavuşmuş olduğu söylentilerinin ortalıkta dolaşmasına karşın, ne çamaşırları, arasında ne de odasının başka bir yerinde para bulunabildi. Cesedi kaldırıldıktan sonra, şiltenin altında, her zaman sakladığı yerde para çantası ele geçti; ama kimlik belgesinden, evin anahtarlarından ve birkaç kullanılmış tramvay biletinden başka, sadece birkaç kuruş bozuk para bulundu.

Buna karşılık adam tutuklandığı sırada, üzerinde orta ve büyük kupürlü birçok banknot ele geçti. Onları düzenli biçimde katlamış, timsah derisi taklidi cüzdanın içine, pantolonunun arka cebine yerleştirmişti. Paralar yıpranmış ve pisti, ama üzerinde kan izi filan yoktu. Bunları kadından zorla mı aldığı sorulduğunda da, o dolandırıcı ve küstah tavrıyla "Öyle," diye karşılık vermişti. Aslında kadını öldürmeden birkaç dakika önce, Santina, kendisi vermişti bu parayı. Ne var ki adam, kimi ikinci derecede ayrıntıları aydınlatmaya hiç gerek duymuyor, önemsemiyordu.

Düğmeli cebindeki cüzdanı dışında, üstü başı, hatta elleri, tırnaklarının içine varıncaya dek, kısmen kararmış ve terle, tozla karışmış kana bulanmıştı. Gerçekten de yıkanmaya bile gerek duymamış olmalı ki, polise sırtında sabahki giysileriyle gelmişti: pembe ketenden yakası açık, ince bir gömlek, boynunda, küçük bir zincire asılı, yeşil mineli dört yapraklı bir yonca, kemersiz, sımsıkı bir keten pantolon ve çıplak ayaklarında yazlık sandaletler. Suçu işledikten sonra kendi evine dönmediğini, tek başına, Portuense Sokağı'nın arkasına, Fiumicino yönünde kırlara doğru gittiğini, orada belki bir saat de uyuduğunu anlattı. Gerçekten de saçlarının arasında kurumuş otlar vardı. Saat akşamın yedi buçuğuydu.

Karakolda mesleğini biliyorlardı zaten, kadın tellalıydı. Tüm tipik özellikleriyle, suçunu açıklamak da polisler için hiç zor olmamıştı. Klasik bir cinayetti bu, parasını sömürdüğü yaşlı yosma, kazancının bir bölümünü ya vermeye yanaşmamış ya da belki gizlemiş (veya adam bundan kuşkulanmıştı). Oysa bu işin kendine özgü yasası uyarınca bu kazancın tümü de onun olmalıydı. Soruşturmada *ahlaksız, yeteneksiz, zekâca normalin altında* ve *kendini frenleme gücünden yoksun* olarak tanımlanan adam, kadını böylece cezalandırmıştı... Zaten soruşturmayı yapanların işini de gene kendisi kolaylaştırdı. Onların sayısız ve apaçık sorularını, önceden banknotlar konusunda yaptığı gibi hep "Öyle oldu", "tamam", "evet öyle" ve "söylediğiniz gibi oldu" diyerek yanıtlamıştı... Ya da Güney usulünce, sadece onaylama anlamını taşıyan, sessizce kaşlarını kaldırarak cevap vermişti. Hatta bu karşılıkları verirken, kayıtsız ve ters bir uyuşukluk bile gösteriyordu, gereksiz bir işe zorlanan, bu işten hiç olmazsa bir an önce kurtulmak için, soruşturmacıların söylediklerini onaylamayı daha elverişli bulan biri gibi... Tutanağı da sonunda sersemlik ile sinsilik arası bir tür aldırmazlıkla *D'Angeli Nello* diye imzalayıvermişti. Kıvrımlarla süslü imzası o kadar kocamandı ki, Benito Mussolini'nin ya da Gabriele d'Annunzio'nun imzaları gibi, sayfayı enine kaplamıştı.

"Yüz kızartıcı bir saikle ağırlaşmış adam öldürme". Bu

nitelemedeki *yüz kızartıcı saik*, resmî makamlara göre, *sömürücü* ve *parasal çıkar* anlamını taşıyordu: ama Nello D'Angeli eğer bilseydi, suçu işlemesindeki gerçek saikten çok daha fazla utanırdı.

Ona göre, bir gencin yaşlı bir yosmayı sömürmesi olağan, normal bir şeydi; ama onu sevmesi hiç de olağan değildi. Oysa ki açıklaması olanaksız gerçek, buydu işte: Yani Nello D'Angeli, kendisince Santina'yı seviyordu, ona tutkundu.

O zamana kadar ömründe kendine ait hiçbir şeyi olmamıştı. Terk edilmiş çocuklarla suçlu çocukları barındıran resmî kurumlarda büyümüştü. Çocukluğunda, kurumdaki rahibeler, yılda bir kez, yani Noel'de ona bez bir ayı verirler, Noel'den sonra gene elinden alıp ertesi yıla değin dolaplara kilitlerlerdi. Bir defasında, yıl içinde ayıya karşı öylesine bir özlem duymuştu ki, dolabın kilidini kırarak gizlice almıştı onu. Birkaç dakika sonra ele geçmiş, ceza olarak süpürgeyle dövülmüş ve ertesi Noel, ayıdan yoksun bırakılmış, ayı da kilitli dolapta kalmıştı.

Daha o zamandan beri çalmayı alışkanlık haline getirmişti. Cezalar değişik, hatta garipti: Dayaktan başka, saatler boyu dizüstü bekletiyorlardı, yemekte, bütün yiyecekleri tek bir kap içinde karmakarışık veriyorlardı, tutuşturdukları gazete kâğıtlarını sallayarak arkasından kovalıyorlar, kıçını yakmakla tehdit ediyorlardı, hatta bir defasında, kendi bokunu bile yalatmışlardı ona. Hırsızlık yaptığı herkesçe bilindiğinden, başkalarının işlediği suçlardan bile cezalandırıldığı oluyordu. Ne sevimliydi ne de uyanıktı. Kimse savunmazdı onu; hiçbir zaman, kimsenin aklına da onu okşamak, sevmek gelmezdi. Daha büyüdükçe, zaman zaman kurumdaki çocuklardan, onun gibi anası babası belirsiz, terk edilmiş birinin, yatağına giriverdiği, onu okşadığı, öptüğü ya da onunla bir yere kapanmak istediği olmuştu. Ama o bunun normal bir şey olmadığını biliyordu; normal bir erkek olmayı istediğinden, bu okşamaları da öfkeyle, yumruklarıyla geri çevirirdi. Yumrukları daha o zamandan demir gibi sertti ve öteki çocuklar korkarlardı. Sonradan, hep bu sözde arkadaşlarından çekinmiş, güvenmemiş,

onlara anormal kişiler olarak, kuşkuyla bakmıştı.

Yirmi yaşlarına doğru, bu tür kurumlardan çıkartılmış, kendi girişimiyle anasını aramaya başlamıştı. Aslında çoban kızı olan annesi, (Sicilya'nın içerilerinden, dede tarafından Arnavut bir kadındı) genç yaşta Santina'nın mesleğine atılmıştı. Ama şimdi bir adamla oturuyordu, ondan da üç çocuğu olmuştu. Oğluna, "Seni burada yedirip içiririm, yatacak yer veririm, ancak bir şartla, çalışıp aileye yardım edeceksin," demişti. Nello da kazı işlerinde çalışmaya başlamıştı, ama anası ona sigara parası bile bırakmıyordu, üstelik yediğine oranla pek az kazandığını yüzüne vurup duruyordu. Günün birinde, anası olmasına karşın onu bir güzel dövdükten sonra bir daha görünmedi. Birkaç ay sonra da yolu Roma'ya düştü.

İşte o yıllarda bir köpek sahibi oldu, belki de benekli beyaz bir köpekti. Ancak tüyleri döküldüğünden ve pislikten, karamsı, hatta yeşilimtırak görünüyordu. Onu bir delikte taşlanmış, dayaktan bitkin halde bulup çıkartmış, nasıl olmuş bilinmez, özenle bakarak iyileştirmiş, hayata döndürmüştü: Böylelikle köpeğe iki kez sahip olmuştu. Fido takmıştı adını; peşinden hiç ayırmazdı. Ama köpeğe tasma almamıştı, vergisini ödemezdi. Bunun sonucu olarak da günün birinde, bir Belediye görevlisi, oradan geçmekte olan bir kamyonetten uzattığı bir çengelle Fido'yu başka köpeklerin de bulunduğu arabaya alıvermiş ve hepsi birden dosdoğru yok edilmeye götürülmüşlerdi.

Bunun üzerine, ne zaman yalnızken başıboş bir köpeğe veya kediye rastlayacak olsa, ona gebertinceye dek türlü işkenceler etmekten büyük zevk duyar oldu.

Çalışmayı hiç canı istemiyordu. Gelgeç hırsızlıklarla gününü gün ediyor, hırsızlarla hiçbir zaman işbirliği yapmıyordu. Böylelikle, bu toplumun bile dışında, bitki gibi yaşıyordu. Yaradılışı gereği kurnaz olmadığından, sık sık da Regina Coeli Cezaevi'ni boyluyor, gire çıka yılın birkaç ayını orada geçiriyordu. Sonra Santina'ya rastladığından beri cezaevinde olmadığı günlerde kısmen postu ona sermeye başlamıştı.

Gerçekten çirkin sayılmazdı, ama yakışıklı da değildi.

Kısa boylu, asık suratlı, çekingen, ahmak bir tipti ve genellikle kızların hoşuna gitmezdi. Gene de isteseydi, yaşına daha uygun ve Santina'dan daha az çirkin birini pekâlâ bulabilirdi; ama kendiliğinden, içgüdüsüyle, gençlikten ve güzellikten uzak duruyor, ısırmaktan korkan bir kuduz gibi kaçınıyordu. Onun tek kadını, Santina idi.

Bağlantıları paraydı. Ama gerçekte kadını sevdiği için, farkında olmasa da para konusu daha çok, onun yanına sık gitme bahanesi oluyordu. Dünyada Santina'dan başka kimsesi yoktu, Santina'nın da dünyada ondan başka kimseciği yoktu. Ne var ki kadın, pek akıllı olmamasına karşın, gene de sevgisini kabullenmeyi biliyordu; Nello ise kadını sevdiğini bile kabullenmek istemiyordu.

Kadının evine her gidişinde, ilk işi asık ve tehdit dolu bir suratla sormak oluyordu: "Nerede paralar?" Santina hemen varını yoğunu veriveriyordu ona, tek yakınması da, daha fazlasını bulup veremeyişi oluyordu. Kadın paraları vermeye yanaşmasa veya hiç olmazsa ona küfür etse, iş Nello'ya daha olağan görünecekti. Ama kadın, o basitliğiyle, ondan herhangi bir şeyi nasıl esirgeyebilirdi ki? Hâlâ yosmalık mesleğini sürdürüyor idiyse salt onun içindi bu: Gene onun içindir ki, işlerin kesat gittiği dönemlerde oraya buraya koşuyor, çamaşırcılık, hastabakıcılık, ağır işçilik yapıyor, didiniyordu. Kendine kalsaydı, yaşı ilerleyen sahipsiz hayvanların yaptığı gibi ölür giderdi, işte o kadar.

Erkek de, para bahanesiyle, aslında ona bağlanmıştı: O ihtiyar ve biçimsiz vücuduna, o kendine özgü kaba, uysal tavrıyla -ve gariptir- bunca yıllık meslek yaşamında hiçbir şey öğrenememişçesine beceriksizce teslim ettiği vücuduna, o hüzünlü gülümseyişine, o sefalet kokusuna tutkundu. Kadın hastaneye yatacak olsa, ona portakal götürürdü; yakalanıp Mantellate Cezaevi'ne tıkıldığında Nello kendi kiralık kulübesine kapanmış, karanlıkta, gün ışığından bile midesi bulanarak öylece yaşamıştı. Sonra da kadını yeniden salıverilmiş gördüğünde, ilk duygusu müthiş bir öfke olmuştu; onu ağır sözlerle, küfürlerle karşılamıştı.

Kimi zaman, paraları aldıktan sonra onu hoyratça terk eder, zemin kattaki odanın dolaylarında, gideceği yeri bil-

meyen zavallı sahipsiz bir köpek gibi dolanır dururdu. Onun evi işte bu zemin kattı. Ama Trionfale Caddesi'nde, bir mezbelelikteki kiralık odasını da bırakmazdı. Bununla birlikte son zamanlarda, Santina biraz daha fazla kazanmaya başladığından beri, çok akşamlar onun yanında kalıyordu. Kadının müşterisi varsa, dışarıda, o çöplükte, işlerini bitirmelerini bekliyordu. Hiç kıskançlık duymuyordu, başka erkeklerin Santina için hiç önemi olmadığını biliyordu. Santina ona aitti, tek efendisine. Yaptığı tek masraf, onun içindi. Kendisi için, mesleğinin gerektirdiği, ara sıra hamama gitmek veya saçlarını kıvırtmak gibi masraflar dışında, tek liret harcamazdı. İşlerinin iyi gittiği o dönemde, tek lüksü de sevgilisine armağanlar almaktı: söz gelimi, timsah derisi taklidi cüzdan ya da ince keten gömlekler veya buna benzer hoş öte beri. Mineli yoncayı bile, zinciriyle birlikte o armağan etmişti.

Erkeğin çamaşırını, pantolonlarını yıkar, ütüler, ocağında makarnasını, etini pişirir, onun hoşuna gitsin diye Amerikan sigaraları bulundururdu...

...İşte zemin kattaki odanın kapısından, tanımadık bir adamın gölgesi çıkıyor. İçeriden bir su sesi geliyor. O da kalkıyor yerinden, geriniyor, kapıya yöneliyor:

"Nerede paralar?!"

Paraları aldıktan sonra, canı isterse çekip gidebilir: Kadın karşılık olarak ondan hiçbir şey beklemez. Ama gitmiyor, anasından süt emdikten sonra bebeklerin yaptığı gibi esniyor, ninni bekler gibi kendini karyolaya atıveriyor.

Bu arada kadın telaşla hazırlıklara girişmiştir, eski püskü teldolabından makarnayı, soğanı, patatesleri çıkartıyor... Adam uzanıp dirseğine dayanarak onu yan yan gözlüyor:

"Aman Tanrım, ne kadar da çirkinsin! İki bacağın iki kolun, tıpkı dört değnek, kıçın ise, sanki haşlanmış sığır budu!"

Kadın hiç sesini çıkarmıyor, o donuk, çekinken suçlu gülümseyişiyle azıcık geri çekiliyor...

"Ne yapıyorsun sen? Ne işler çeviriyorsun bakayım?

Aman Tanrım, bu soğan kokusuyla midemi bulandırıyorsun. Gel uzan şuraya, hiç olmazsa gözüm görmesin seni..."

Bu her akşam böyle yineleniyordu. Adam, kendisini Santina'ya doğru iten o altüst edici özlemi anlayacak yetenekte değildi. Ama nerede olursa olsun, onun vücudunu arıyordu. Kimi akşamlar öylesine tiksiniyordu ki, ortalıkta gözükmüyordu; ertesi gün kadın gene de en ufak bir sitemde bulunmazdı. Yaz akşamları, gün batarken, kimi zaman kapının eşiğine oturur, erkeği öyle beklerdi. Geldiğini görünce o alık, saf bakışlarına, içten gelme, neredeyse esrime derecesinde bir minnet ifadesi yerleşirdi. O her zamanki utangaç gülümseyişiyle sadece, "Nello!" derdi.

Başka bir şey söylemezdi onu selamlamak için. Kalkar, o kocaman ayaklarıyla, önü sıra karanlık ve serin odaya girerdi.

"Nerede paralar?!"

Kadın arada bir onu kovsaydı, Nello ondan daha az nefret edecekti. Santina'nın, yaşamındaki varlığı, giderek yayılan kırmızımtırak bir hastalık lekesi gibiydi.

İnsanlık, yaradılışı gereği, içinde doğduğu dünyanın bir açıklamasını yapmaya çalışır. Öteki canlı türlerinden onu ayıran da budur işte. Her birey, en az akıllısına, en aşağılık paryasına varıncaya dek, kendine göre dünyanın bir açıklamasını yapar. Bu açıklamaya göre kendini yaşama uydurur. Bu açıklama olmasa, aklını yitirirdi. Santina'ya rastlamadan önce, Nello D'Angeli de kendi açıklamasını yapmış bulunuyordu: Dünya, herkesin Nello D'Angeli'ye düşman olduğu bir ortamdır. Bu düşmanlara karşı tek tepkisi, bu ortama uymak için tek normal davranışı, nefrettir. Şimdi ise, Santina'nın varlığı, dünyasını altüst eden ve zaten donuk, tıkalı aklını başından alan bir yabancı maddeydi.

Kimi zaman, uykusunda karabasanlar görür ve bunlarda hep Santina'yı elinden alırlardı. Bir bölük Alman'ın, zemin kattaki odayı kuşattığını, sırtına makineli tüfekleri dayayarak kadını bir kamyona bindirdiklerini düşlerdi veya gömlekli hastabakıcıların, bir komiserin peşinden, bir sandıkla gelip Santina'nın eteklerini kaldırdıklarını, "Buna

da bulaşmış," diyerek onu sandığa tıkıp götürdüklerini görürdü. O zaman uykusunda haykırır, debelenir ve sanki suç Santina'daymış gibi, ona karşı nefret dolu olarak uyanırdı. Bir gece, böylesine bir uyanışında, onu yatakta yanı başında uyur bulunca gözlerini kan bürümüş bir halde üzerine çullanıp bağırmıştı "Kalksana be lanet olası karı!" diye. Onu hırpalarken, kendisini, yumruklarla linç edildiği bir kavgaya karışmış sanmıştı.

Az da olsa, düş görmeden uyuduğu yoktu: Santina olsun olmasın, düşleri hep kaygılandırıcı, karmakarışık şeylerdi. O Meryem Ana Yortusu günü de, suçu işledikten sonra kırda uykuya daldığında, gene oracıkta bir hendeğe doğru yürüdüğünü düşledi. Ne gündüzmüş ne gece, hiç görülmedik bir donuk aydınlık varmış; bu hendeğin dibinde de, Santina, yerde gözleri alabildiğine açık, kıpırtısız yatıyormuş. Aşağıya ona doğru iniyor, onu kucağına alıyor, hendekten çıkartıyor, kendisine getirmek için çırılçıplak soyuyor. Santina, orada kırda, salt kemik kalmış, bembeyaz yıpranmış vücuduyla ve sıska, sarkık ihtiyar memeleriyle, altında yatıyor. Yavaş yavaş gözleri açılıyor, yüzüne gene renk geliyor, bir yandan da elini kaldırıyor, şaka eder gibi parmağını kıpırdatıyor. O her zamanki gülüşüyle diş etlerinde dişlerinin çukurunu gizlemeye çalışarak durmadan yineliyor:

"Bir şey değil... Bir şey değil..."

Nello, hayatında ilk kez, kendini mutlu ve güvenli duyuyordu. Güneş batarken uyanınca, pembe gömleğindeki kan lekelerini görür görmez her şeyi anımsayıverdi. Artık gidebileceği ev kalmamıştı.

Epeydir nefret etmeye başladığı birçok şeyden biri de, özgürlüktü. O, hiçbir zaman özgür olmamıştı. Önce kurumlar, sonra her gün delicesine, zoraki çalışmayla anasının evindeki kısa dönem, sonunda da Regina Coeli'ye gidiş-gelişler. Küçükken rahibelerin yanında olduğu gibi, sonra da üzerine yükledikleri, her zaman kendi suçları değildi. Uslanmaz bir hırsız olarak tanındığından, çok zaman salt kuşku uyandırıcı bir kişi olduğu için, hiçbir şey yapmadan da tutuklanıyordu. Bu yüzden, dışarıda dolaşırken bile,

kendini tıpkı, sokakta görünür görünmez ilk karşısına çıkan tarafından kovalanmayı bekleyen bir lağım faresine benzetiyordu. Geçici özgürlük hepsinden beterdir. O da, uzun uzadıya düşünmeksizin, dosdoğru gitti teslim oldu. Şu işlediği adam öldürme suçuyla, şimdi otuz iki yaşında bulunduğuna göre, zindanda yaşlanacağı kesindi. Onun tek evi, orasıydı.

Davide, Nino'ya bildirdiği tarihten önce, eylül başlarında Roma'ya indi. Her zamanki gibi haber vermeden ansızın çıkageldi ve Nino'yu bulma ihtimali olan yerleri boşuna dolandı durdu. Son olarak da Bodoni Sokağı'na kadar uzandı; biraz daha bilgi edinmek için kapıcıya başvurmasına zaman kalmadan, incecik bir sesin bağırdığını işitti: "Carlo! Carloo!" Bu adı unutmuştu bile, ama yanında iri bir beyaz köpekle, birinci avludan doğru onu karşılamaya gelen Useppe'yi tanımakta gecikmedi. Birazdan inecek olan annesini bekliyordu çocuk. Onu düş kırıklığına uğrattığı için pişmanlık duymakla birlikte, gene de telaşla haber verdi: "Carlo! Nino dün gitti! *Utakla* gitti, çabucak, gene *utakla* döneceğini söyledi!" Beş yaşını tamamlamıştı artık, ama gene de, özellikle çok telaşlandığı veya aşırı heyecanlandığı zamanlar hâlâ küçük çocuklar gibi, sözcükleri, sessiz harfleri yanlış söylüyordu.

Davide, Nino'nun gittiğini duyunca esner ya da içini çeker gibi bir şey yaptı, ama haberi yorumlamadı. Yarım ağızla, "Benim adım Carlo değil. Benim adım Davide..." diye uyarmakla yetindi. Useppe, biraz utanmış, önceki hatasını düzelterek, "*Vavide*... evet!" diye yineledi. Ve görevini yerine getirir gibi yeniden başladı: "*Vavide*! Nino dün gitti. *Utakla* gitti..."

Bu arada köpek, şu tanımadığı, gelgeç konuğu, yakınlık ve güven göstererek selamlamak üzere hopluyor, zıplıyordu. Ziyaretçi, orada kalmak için bir nedeni bulunmadığından, kapıya doğru gerisin geriye giderken, selamlamak üzere arkasından havladı da. Useppe de aynı zamanda, ellerini, ayaklarını neşeyle sallayarak seslendi: "Güle

güle, *Vavidee*!" O da, ona el sallamak üzere arkasına döndüğünde, çocuğun, küçük bir atı dizgininden tutuyormuş gibi, hayvanı tasmasından tutup çektiğini gördü; köpeğin hoppalıkları arasında, ikide birde dönüp onun yanaklarını burnunu yaladığını, çocuğun da zıplayarak onun kocaman beyaz kafasını kucakladığını gördü. Bu ikisi arasındaki uyuşmanın kusursuz ve imrenilecek bir anlaşma olduğu besbelliydi. Davide, Bodoni Sokağı'nın köşesini döndü...

Gece boyu üçüncü mevki, tahta sıralı bir tren vagonunda yolculuk yapmıştı; üstelik, kalabalık yüzünden, uzanamamış, köşede oturduğu yerde suratını, kiraladığı bir yastığa yarı gömerek, iyi kötü uyuklamaya çabalamıştı. Öğle çanlarının çaldığını duydu. Oysa, dünden beri kursağına bir lokma bile girmemişti, ama gene de iştahı yoktu. Sublicio Köprüsü'nü geçti Santina'ya gitmek üzere. Neredeyse koşar adım Portese Kapısı'na yöneldi. Nino olmayınca Roma'da ondan başka tanıdığı yoktu ki!

Zemin kattaki odanın kapısı aralıktı, dışarıda, eşiğin yanı başında, bir çift eski terlik duruyordu. Kan ter içinde, çıplak ayakları *yamru yumru* bir kadın, içeride kovalarla uğraşıyordu. Arkasına bakmaya bile gerek görmeden, yarım ağız, isteksizce, Santina'nın artık orada oturmadığını söyledi. Müthiş bir keşişleme esiyordu, hava kapalı ve boğucuydu. Davide çok susamış, bir yere gölgeye sığınmak, büzülmek için umutsuzda bir istek duymaktaydı ama bu yakınlarda bildiği tek yer, radyo cızırtısından geçilmeyen bir meyhane bozuntusuydu. Kulakları sağır edici baterinin tempo tuttuğu bir samba yayınlanıyordu. İki masadan birinde iki müşteri oturuyordu, öteki boştu; masalara hizmet eden delikanlı da buraya yeni gelmiş olmalıydı, Davide yolunun düştüğü birkaç kez, onu gördüğünü hiç anımsamıyordu. Gene de, *Sinyora Santina*'dan haber almak için ona başvurmayı denedi. Delikanlı şaşkın, durdu. Üstelik Santina, buralarda adıyla değil de daha çok ayaklarının iriliğinden ötürü uydurulmuş alaylı bir takma adla tanınırdı. Nitekim, öteki masadaki müşterilerden biri, lafa karıştı: "Yahu, *Pabucu-büyük*'ü soruyor, hani şu Meryem Ana Yortusu olayını..." Öteki müşteri de Davide'ye yan yan bakarak,

"Gazeteler yazdıydı ya," dedi. O zaman garson. "Ha, onu mu!" diyerek tembel tembel, birkaç anlamlı sözcükle, Davide'ye Santina'nın kötü yazgısını anlatıverdi. Son olarak da, nasıl boğazlanıp öldürüldüğünü daha iyi açıklayabilmek için, bir eliyle gırtlağını keser gibi yaptı.

Bu haber üzerine Davide, özellikle hiçbir üzüntü duymadı. Hatta o anda doğal ve bilinen bir haber almış, geçmiş günlerde başından geçen bir olayı öğrenmiş ya da öteki bölümleri okumadan son sayfalara göz attığı bir kitabı okumuş gibi oldu. Litrelik şarabının yarısından çoğunu içmiş bulunuyordu. Tam bir kayıtsızlığa gömülmüştü; ama duyuları, yorgunluktan bulanmıştı. Öyle ki, çevrede ağaç filan olmadığı halde, korkunç bir ağustosböceği cırlaması işitiyordu. Radyonun patırtısı da kafasını şişiriyor, bir an önce oradan çıkmaya can atıyordu. Oradakilere sordu, yakınlarda hemen tutabileceği bir kiralık oda var mı, diye... Berikiler omuz silktiler, tam o anda garson çocuk, biraz düşündükten sonra, "Şeyi, kiraya veriyorlar... *Topal*'ın orayı... O kadının..." diyerek Santina'nın zemin katının adını vermekten utanmış gibi, sustu. Ama bu öneriyi kuşkuyla, sakınarak, dolambaçlı yoldan ortaya atmıştı. Gerçekten de, her ne kadar Roma'da kiralık, hele ucuz konut pek kıt ise de, henüz dün denecek kadar yakın bir zamanda böyle bir olayla damgalanmış bir yeri tutacak babayiğidi bulmak da kolay değildi doğrusu.

Davide meyhaneden çıktı. Dışarıda gene o kapalı havayı, gene o keşişleme rüzgârını, gene o boğucu sıcağı buldu, üstelik bir de şu saçma böcek cırlamalarını... Neredeyse şu son sığınak da elinden alınacak korkusuyla, telaş içinde zemin kata doğru koşmaya başladı. Bu kez kapı kapalıydı, ama oralarda dolanan, davranışlarını hafif meraklı bir kayıtsızlıkla izleyen yumurcaklar, koşarak aşağıdan ev sahibesine seslendiler. Az önce içeride kovayla uğraşır gördüğü, *yamru yumru* ayaklı, tombul kadındı bu. Davide, adeta öfkeli bir telaşla, parayı ödedi, anahtarı aldı ve kiraladığı konuta yerleşerek kendini olduğu gibi karyolaya bırakıverdi... Hâlâ Santina'nın zavallı kokusuyla dolu olan, o bildik, yoksul oda, onu alışılmış ve neredeyse sevecenlik dolu bir

aile yuvası gibi bağrına bastı. Serindi, gölgelikti. Davide hayaletlerden, hortlaklardan korkmazdı. Hatta kendi hesabına ölülerin, çağrılsalar bile karşılık vermediklerini de öğrenmişti. Ne yapılsa yararsızdır, yapmacık veya anlamsız bir kılıkta sanrı gibi de olsa kendilerini göstermeleri için yalvarıp yakarmak bile.

Santina'nın kimse tarafından istenilmeyen kişisel eşyası ev sahibesine miras kalmıştı; böylelikle odanın döşenişi, öncekinin aşağı yukarı tıpkıydı. Daha koyu bir boya geçirilmiş karyola, aynıydı, sadece şilte ile örtü değiştirilmiş, gezgin satıcılardan alınan, Türk motifleriyle bezenmiş, sert dokumalı bir örtü serilmişti. Yatağın önündeki eski halının yerine de daha eski, yıpranmış bir başkası konmuştu. Masa, büfe, koltuk ve kutsal resimler olduğu gibi bırakılmıştı, yeni yıkanmış, daha da solmuş olan perdeler de öyle. Duvarlardaki kan izleri, beyaz kireç lekeleri altında gizlenmişti; koltuğun üzerindekiler ise, olabildiğince silinmiş, koltuğun kirine karışmıştı.

Akşam, hava biraz serinleyince, Davide çıktı, Merkez İstasyonu'na, emanete bıraktığı bavulunu aldı. Nino'ya bir mektup göndererek (her zamanki gibi, Post Restant Roma adresine) burada olduğunu, dönüşünde onu hemen görmek için sabırsızlandığını bildirdi.

5

Geçen 1946 yazı boyunca, sayısız gidip dönmeleri, esrarlı alışverişleri arasında bile. Ninnuzzu, Bodoni Sokağı'ndan alışılmadık biçimde hiç ayağını kesmedi.

Artık gelişini Useppe'ye haber vermek için ne seslenmesi ne de belirli bir ıslık çalması gerekiyordu: Sadece klaksonu çalması ya da motosikletin patırtısı yetiyordu! Useppe, bu motorun ve bu klaksonun kendisine özgü şamatasını, yürüyüş halindeki koskocaman bir motosiklet ordusu arasında bile hemen tanırdı.

Ama temmuz ortalarında bir gün, bu alışılagelmiş ses-

ler yerine aşağıdan avludan Nino'nun, "Useppee! Useppee!" diye bağırdığı duyuldu, yanında bir de, son derece sevinçli havlama. Eşsiz bir sürprizle karşılaşacağı içine doğan Useppe, mutfağın penceresinden bir göz attı; gözlerini dört açarak, sandaletlerini iliklemeyi bile düşünmeden merdivenlerden aşağı paldır küldür inmeye koyuldu. İlk merdiveni inince, sandaletlerinden birini düşürdü; tekrar giymekle zaman harcayacak yerde, ötekini de çıkardı, oracığa bıraktı. Hatta daha çabuk insin diye, tırabzandan aşağı kaymaya başladı. Ama üçüncü sahanlığa varmıştı ki, beyaz bir devle karşılaştı, bu dev onu yüzyıllardır tanıyormuş gibi, uçsuz bucaksız bir sevinçle selamladı. O anda Nino da aşağıdan gülerek koşup yetişti, bu arada Useppe, çıplak ayaklarının yalandığını hissetti. Nino, yanına varınca, "Hey ne oldu pabuçlar, unuttun mu yoksa?" diye sordu. Useppe'nin ipe sapa gelmez açıklamaları üzerine de köpeğe, "Git getir onları, çabuk, çabuk!" diye buyurdu.

Köpek hemen merdivenden yukarı uçup sandaletlerden birini aldı indirdi; sonra gene uçtu, her şeyi anlayan birinin mutlu haliyle, ötekini de getirdi. İşte Useppe'nin, Bella ile ilk karşılaşması böyle oldu.

Gerçekten bu köpek, dişiydi ve daha Nino ile tanışmadan Bella (Güzel) adını taşıyordu; bu adı ona kim takmıştı, bilinmiyor. Ninnuzzu onu ilk kez henüz küçücük bir yavruyken, 1944 yılında Napoli'de, limanda buluşmak üzere sözleştiği bir iş ortağının kucağında görmüştü. Amerikan sigarası kaçakçılığı yapan ortak, köpeği birkaç yırtık paket *Camel* ya da *Chesterfield* (o, kendi dilinde *Develer* (Kamelle) ve *Cesso* o *fieto* (tuvalet veya *fieto* diyordu) ile değiş-tokuş etmişti; iyi bir iş yaptığına inanıyordu. Çünkü bu, en az dört-beş bin liret değerinde cins bir köpekti. Nino her ne kadar, bu yeni malına imrenerek ona bu paranın fazlasını hemen teklif ettiyse de, beriki, ne verirse versin, köpekten vazgeçmeyeceğini, onu kucağına alalı beri, şu on dakika içerisinde hayvancığı bir akraba gibi sevdiğini söylüyordu. Satın alındığında, köpeğin adı Bella (Güzel) idi; gerçekten de, satıcısı onu alıcıya bu adla tanıtmıştı ve yavru, adını biliyor, hemen koşuyordu.

Ninnarieddu, o günden beri, köpeği bir türlü unutamadı. Arkadaşıyla (adı Antonio idi) her karşılaştığında, hep önerisini yineliyor, onu kendisine satmasını istiyordu; ama Antonio da hiç istifini bozmadan, Nino parayı ne denli artırırsa artırsın, hep olumsuz karşılık veriyordu. Hatta Nino, onu çalmayı bile tasarlamış, ama bir tür onur duygusu onu bu tasarıdan caydırmıştı. Antonio ile eskiden ortaktılar ve şimdi bile gerektiğinde ortak iş çeviriyorlardı.

Sonunda, 1946 yılı Temmuz'unda, Antonio silahlı soygundan suçüstü yakalanıp içeri takılmıştı. Hemen Bella'yı düşünüp tasalanarak o günden tezi yok, Bella'yı ona verdiğini Ninnuzzu'ya bildirmenin bir yolunu buldu: Yeter ki elini çabuk tutup hayvanı bulsun, hemen alsındı, yoksa hayvancık, başıboş köpekleri toplayan belediye görevlilerince o acı sona sürüklenecekti.

Nino hemen koştu, ama Bella'yı Antonio'nun evinde bulamayınca, araması gereken yerin, cezaevi yapılarının oralarda olacağı içine doğdu. Gerçekten de, Poggioreale'ye vardığında, daha yirmi metre kadar uzaktan, basmakta olan akşam karanlığında, dış duvarların dibinde dolanan ve ikide bir yere çöküp durmadan mızıldanarak, homurdanarak, kim bilir neyi bekleyen bir tür beyaz ayı gözüne ilişti. Seslenmek de, diretmek de, sürüklemek de boşunaydı, köpek oradan ayrılmak istemiyordu. Karşılık bile vermiyor, tekdüze, hiç değişmeyen mızıltısını aralıksız sürdürüyordu: Belki de insan kulağından daha duyarlı bir kulak onun "Antonio... Antonio... Antonio..." demek istediğini anlardı.

Sonunda Nino, ancak şöyle bir mantık yürüterek onu razı edebildi:

"Benim adım da Antonio (Antonio da, Antonuzzo da, hatta Nino, Ninnuzzu ve Ninnarieddu da denebilir) ve bundan böyle, senin yaşamındaki tek Antonio benim artık, çünkü anlaşılan öteki Antonio şu duvarların ötesinden çıktığında, sen çoktan yaşlanmış olacaksın. Bu arada buralarda böyle başıboş sürünürsen, köpek toplayıcılar gelir seni alır, o mundar gaz odasında işini bitiriverirler. Biliyorsun ben seni ilk görüşümde sevmiştim. Oysa tek köpeğimin ölü-

münden sonra, artık hiçbir köpeği gözüm görmez olmuştu; ama seni gördüğüm an düşündüm ki ya bu köpek olur ya da hiçbiri. Böylece şimdi eğer benimle gelmezsen, iki Antonio'yu birden köpeksiz bırakmış olacaksın. Ayrıca şunu da bilmeni isterim, benim Messinalı dedemin adı da Antonio imiş. Hadi gel, gidelim. Bizi kaderimiz birleştirdi."

İşte böylece, Davide'nin, Useppe'nin yanında gördüğü köpeğin kimliği açıklanmış bulunuyor. Useppe hemen, onunla sahanlıktaki ilk karşılaşmasında, Blitz'le olağanüstü bir akrabalığı olduğunu sezivermişti. Oysa aslında, ilk bakışta bu iki köpek birbirinin tam tersi gibi görünüyordu. Ama bu da, Blitz gibi zıplıyor, dans ediyordu; öpmek için o pürtüklü diliyle yalıyordu; tıpkı Blitz gibi, suratıyla, kuyruğuyla gülüyordu. Ama bakışlarındaki fark hemen göze çarpıyordu. Çünkü Bella'nın, zaman zaman, o fındık rengi gözlerinde, kendine özgü bir tatlılık ve hüzün beliriyordu, belki de dişi olduğu için.

Maremma veya Abruzzi çoban köpeği diye adlandırılan soyu, Asya'dan gelmeydi, orada Bella'nın ataları, daha tarihöncesi çağlardan beri, yeryüzündeki ilk çobanların sürülerini izlemişlerdi. Demek ki Bella, çoban köpeği olarak, aynı zamanda da kurtlara karşı yiğitçe savunmak zorunda bulunduğu koyunlarla hemen hemen kardeşti. Gerçekten de hep sabırlı ve uysal olan yaradılışı, sırası düştükçe bir kurt kadar vahşileşiveriyordu.

Pek görkemli, ama köylü bir görünüşü vardı; beyaz, sık ve tüyleri yer yer biraz kıtık olmuş postu; kara burunlu, neşeli, sevimli yüzüyle.

İki yaşındaydı, insan türüne oranla, on beş yaşında kadar bir kız sayılırdı. Ama sırası geliyor, birkaç aylık bir yavru gibi davranıyordu. Elma büyüklüğünde bir top görmesin, akıl almaz bir sevince kapılıyor, çılgına dönüyordu; sırası geliyor, çok çok eski anılara sahip, derin bilgisi olan binlerce yaşında bir ihtiyarı andırıyordu.

Önceki Antonio ile birlikte yaşadığı sürede, her ne kadar sahipli bir köpek idiyse de, sokaklarda ömür sürmüş ve iki kez sahipsiz köpeklerle çiftleşmişti. Birinci defasında anlaşılan, kara veya yarım kara bir köpekle eşleşmiş olma-

lıydı ki, dünyaya getirdiği yedi yavrudan kimi beyaz lekeli kara, kimi kara lekeli beyaz, biri de tamamen kapkaraydı, sadece bir kulağı beyazdı. Bir başkası da gene kapkaraydı, ancak kuyruğunun ucunda bir beyaz yumak, bir de beyaz yakası vardı. Yavrularını bir merdiven altında büyük bir sevgiyle, tutkuyla bakmış, emzirmişti; ama birkaç gün sonra Antonio, şu yedi zavallı piçi ne edeceğini bilemediğinden, yüreği sızlaya sızlaya, analarından alıp gizlice ölüme göndermişti.

Gene de birkaç ay sonra, kim bilir hangi köpekten, tekrar gebe kaldı. Ama bu kez doğumu pek zor oldu, ölecek hallere geldi ve bir ameliyat geçirmek zorunda kaldı, bu yüzden bir daha hiç anne olamayacaktı.

Belki de zaman zaman bakışlarında okunan o kederin nedeni bu olayları anımsamasıydı.

Nino, Bella'ya sahip olduğundan beri, onu yalnız bırakmamak için sinemadan, gösterilerden, danstan, dansinglerden ve köpeklerin giremeyeceği her türlü eğlence yerinden vazgeçmişti. Pek emin olmayıp da onu götürdüğü kimi yerlerde, Bella ile birlikte, "Özür dileriz, bağışlayın ama köpekler giremez..." cümlesiyle yüzgeri çevrilecek olurlarsa, küçümser, çarpık bir sırıtışla hemen dönüyor ve bazen de ağza alınmayacak küfürler ediyor, hatta kavga çıkartıyordu. Bir gün, bir bara girdiklerinde Bella, sadece orada sergilenmiş pastaları yalamakla kalmadı, bir lokmada bir tanesini de yutuverdi ve içinde ya fıstık ya da işine gelmeyen başka bir şey bulunca hemen midesinde ne var ne yoksa tiksintiyle oracığa kustu. O zaman bar sahibi, barı berbat edildiğinden karşı çıkmaya, söylenmeye başladı ve bu söylenmesi, Nino'nun sinirine dokundu. Öfkeyle, "Benim köpeğimin kusmuğu, senin pastalarından da, kahvenden de kat kat iyidir," dedi. Sonra da, dudaklarını fincana değdirir değdirmez (bir espresso ısmarlamıştı) herkesin duyabileceği biçimde, "Aman ne berbat şey!" diye ekledi. Sanki onun da kusacağı gelmiş gibi, yüzünü midesi bulanmışçasına buruşturarak fincanı şöyle bir itti. Sonra da zararı karşılamak üzere, çalımlı bir hareketle tezgâhın üzerine beş yüz liret fırlatarak, "Gel, Bella!" deyip topuklarına bu-

laşmış tozu silker gibi bir hareket yaptı, bir daha dönmemecesine çıktı gitti. Bella'da da utanç ya da vicdan azabından filan eser yoktu. Tersine tüylü kuyruğunu (gerçekten de bir soylu atınki kadar görkemliydi denebilir) bayrak gibi dimdik tutarak, neşeli adımlarla efendisinin peşine düştü.

Ama Nino'nun, Bella uğruna yaptığı en büyük fedakârlık, motosikletten vazgeçmesi olmuştu. Hatta kısa bir süre sonra, Triumph'ı satmaya bile karar verdi. Onun yerine ilk fırsatta, Bella ile birlikte binebileceği bir otomobil almayı tasarlıyordu. Bununla birlikte, motosikleti alan parasını taksitle ödediğinden ve Nino da her taksidi bir kenara koyacak yerde hemen yiyip bitirdiğinden, o yaz için, yeni otomobil bir hayal olmaktan öteye gidememişti. Bu arada sık sık yanında Bella, hatta bazen Useppe olduğu halde, büyülenmiş gibi bir otomobil satıcısının vitrinine bakakaldığı, satın alma tasarısıyla, kalkış hızını, kaç kilometre yaptığını, silindir sayısını tartıştığını görmek mümkündü...

Nino, Bella'ya öylesine tutkundu ki, bazı bazı kızlara bile yeğ tuttuğu oluyordu! Bella da, Poggioreale'deki öteki Antonio'yu da unutmamakla birlikte, yeni efendisinin bu aşırı sevgisini karşılıksız bırakmamaya gayret ediyordu. Yabancılarla konuşurken Nino'nun ağzından, bir rastlantı sonucu, "Antonio" adı çıkıverecek olsa, Bella hemen o sarkık beyaz kulaklarını dikiyor, bilgiç ve kaygılı bakınıyordu. Kendi hesabına, Antonio'nun, Napoli'de yaşamakla birlikte, artık ne yazık ki, ulaşılmaz olduğunu anlamış bulunmaktaydı. Nino da onun yanında çok dikkatli davranıyor, yüreğindeki yarayı deşmemek için o varken Antonio'nun adını anmamaya olabildiğince çaba gösteriyordu.

Bella üzerinde, genellikle ilkel yaratıklar üzerinde olduğu gibi, adların derhal ve somut bir etkisi oluyordu. Sözgelimi, kedi sözcüğünü duyar duymaz, kulaklarını yarı indirip-yarı dikerek ve gözleri hınzır hınzır parlayarak, ama yarı keyifli, kuyruğunu biraz kıpırdatıyordu (gerçekten de, tıpkı Nino gibi, Bella da genel olarak kedi milletini pek ciddiye almaz görünüyordu. İçlerinden biri, karşılaştıkları zaman tıslayarak onu tehdit edecek olsa, belki de kediyi gücendirmemek için, başlangıçta bu meydan okuyuşu ka-

bulleniyordu. Ama ona doğru birkaç canlı zıplayıştan sonra, için için, "*Sen kendini ne sanıyorsun kuzum! Kurt mu sanıyorsun yoksa!*" diye gülerek, çekip gidiyordu).

Şimdi de Useppe ile tanışalı beri, onun adını duyar duymaz, deli gibi, bayram edercesine hoplayıp zıplıyordu: O kadar ki, bu oyunla çok eğlenen Nino, yolları Roma'ya düştükçe, onu, "Useppe'ye gidiyor muyuz?" diye kışkırtmaktan kendini alamıyor, sonra da hayvancağızı düş kırıklığına uğratmamak için, çoğu kez gerçekten de alıp Useppe'ye götürüyordu. Böylelikle Bella, belki de bilinçsiz olarak, Nino'nun şu temmuz ve ağustos aylarında ailesine sık sık dönüşlerinin akla gelebilecek nedenlerinden biriydi.

Oysa yaz mevsiminin eğlenceleri, onu her zamankinden çok kendine çekmekteydi. Her fırsatta bir plajdan ötekine koşuyor, teni giderek kararıyor, gözleri güneşten ve sudan hafif kızarmış daha bir parlıyor, saçları tuz içinde kalıyordu. Bella bile tuz kokuyor ve tüyleri arasında kum kaldığı için sık sık kaşınıyordu. Nino onu arada sırada, bir köpek hamamına götürmeyi de ihmal etmiyor, Bella da hamamdan, biraz yabancılaşmış ama bembeyaz, taranmış ve tertemiz olarak, güzellik enstitüsünden çıkan bir hanımefendi gibi çıkıyordu.

İkide bir Nino, Useppe'ye, onu da şu yakınlarda bir gün denize götüreceğine ve yüzme öğreteceğine söz veriyordu. Ama Roma'da kaldığı günler o derece telaşlıydı ki, şu ünlü geziye bir türlü boş zaman kalmıyordu. Üçlü (Nino, Useppe ve Bella) gezileri bile, oldukça sık yinelenmesine karşın, ne yazık ki, kısacık kaçamaklardan öteye gidemiyordu. Piramit'in veya Aventino'nun ötesine hiçbir zaman geçemediler.

O yaz Ninnuzzu, Amerika'dan gelme, Livorno'dan satın aldığı rengârenk, çiçekli gömlekler giyiyordu. Buna benzer üç küçük gömlek de Useppe'ye armağan getirmişti. Ida'yı bile unutmadı, ona da üzerinde R.A.F.[1] basılı havlular ve Afrika hasırından terlikler getirdi. Ayrıca bir de, bir

[1] R.A.F. Royal Air Force, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri. (Ç.N.)

otelden aşırdığı altın gibi gözüken madenî bir kül tablası armağan etti.

Ağustos sonuna doğru, birkaç gün kalmak üzere Roma'ya geldiğinde, onu konuk eden, adını vermediği kişilerle, Bella yüzünden adamakıllı kavga etti. O anda, o öfkeyle, uzun uzadıya düşünmeden, bavulunu kaptığı gibi, Bella'yı da alarak Bodoni Sokağı'na geldi, Ida da küçük somyanın bulunduğu odayı alelacele ona hazırlayıverdi.

Bella, Blitz gibi şehir köpeği değildi; küçücük daireye girmesiyle, bu daire, ölçüsüz bir istilaya uğramışçasına sanki daha da küçülür gibi oldu. Ne var ki Ida, gerçek bir kutupayısı bile gelse, seve seve alıkoyardı şimdi; Ninnuzzu'nun, geçici bir süre için bile olsa, eve dönmesinden o denli memnundu. Bella, Ninnuzzu ile birlikte küçük odada, yatağın ayakucunda uyuyor, sabahları, onun uyanmasını, sakin ve sabırla bekliyordu. Ama ufacık bile olsa, uyanışının ilk işaretini hemen alıveriyordu; öyle ki, delikanlı biraz gerinecek, esneyecek olsa ya da sadece gözkapaklarını aralasa, hemen güneş doğarken kimi kabilelerin yaptıkları gibi, neşeli bir patırtıyla yerinden sıçrıyordu. Böylece ev halkı Nino'nun uyandığını öğrenmiş oluyordu.

Bu genellikle öğleye doğru gerçekleşen bir durumdu. O saate değin Ida, her zamanki gibi mutfakta uğraşır, kapının arkasından horlamasını işittiği büyük oğlunu uyandırmama gayretiyle olabildiğince az gürültü yapmaya çalışırdı. Bu horultu ona bir tür gurur veriyordu. Daha önce uyanan Useppe, patırtı yapacak olsa, sanki o kapının arkasında evin reisi ve çok çalışan biri uyuyormuş gibi, onu azarlıyor, yavaş olması için uyarıyordu. Gerçekten de, Nino'nun çalıştığı kesindi, çünkü para kazanıyordu (gerçi çok değildi); ne iş gördüğü, işte orası bir sırdı, karmakarışık bir noktaydı (kaçakçılık ya da karaborsacılık olduğu az çok bilinmekteydi; ama bu türden bir iş bile, Ida için başlı başına kaygı verici bir sır anlamı taşıyordu).

Bella'nın taşkınlıklarından iki dakika sonra, Nino, sadece ayağında donuyla, küçük odadan sökün ediyor, mutfakta bir süngerle yıkanıp yerleri batırıyordu. Hemen öğleden sonra, birisi aşağıdan, avludan ona sesleniyor (bu, çoğu

zaman tamirci tulumu giymiş bir gençti). Nino da, Bella ile paldır küldür aşağıya koşuyor, gün boyu. ara sıra şöyle bir boy gösteriyordu. Ida'nın ona karşı en büyük fedakârlığı, evin anahtarlarını vermesi olmuştu; oysa anahtarlara, öteden beri sanki San Pietro'nun anahtarlarıymış gibi büyük bir kıskançlık beslerdi. Gece Nino çok geç dönüyordu: Dönüşüyle sadece Ida değil, Useppe de uyanıyor ve yarı uykuda hemen, "Nino... Nino..." diye mırıldanıyordu. Bir-iki kez Bella. yemekten sonra Nino'yla eve döndüğünde akşam çıkmamış, kalıp onu beklemişti; iki defasında da, sahibinin dönüşünde köpeğin onu sevinçle karşıladığı, Nino'nun da, "Şşş... şşş..." diye onu yatıştırmaya çabaladığı işitilmişti.

Bütün bunlar topu topu beş gün sürdü; ama bu kadarcığı bile Ida'yı olmadık hayallere sürüklemeye yetti. Çok zaman sabah, mutfakta sebze ayıklarken, bu yanda Ninnarieddu, öte yanda Useppe uyurken, ona yeniden gerçek bir aile kurmuş gibi bir duygu geliyordu: Sanki savaş hiç olmamıştı, sanki dünya gene eskisi gibi, olağan bir yaşam alanına dönüşmüştü. Üçüncü gün Nino, uyandığı halde yatakta oyalandığından, onun yanına gitti. Sonunda, çekinerek de olsa ona, "geleceğini sağlama bağlaması için" yeniden okula başlamasını öneriverdi. Daha bir süre Ida, üçüne de bakmaya çalışırdı: Olmazsa yeni yeni özel dersler arar bulurdu... Gerçekten de Nino'nun şimdiki işi ona geçici bir iş gibi geliyordu, hiç kuşkusuz, güvenilir. sağlam gelecek vaat eden bir iş değildi!

Gerçekten birkaç gündür, o basit kafacığında, bugünkü önerisini evirip çevirmekteydi. Ama Nino, eskiden olduğu gibi, galeyana gelip onun sözünü kesecek yerde, bugün sanki anasına acımış gibi, bir tür alaylı hoşgörüyle susmuş dinliyordu. Annesi odaya girdiğinde çıplak olduğundan, onu utandırmamak için, renk renk çiçekli gömleğini beline sarıvermiş, çıplaklığını örtmek lütfunda bulunmuştu. Ona göre günün şu saatinde karga bokunu yemeden (daha on bile değildi) orada öyle tembel tembel gerinmekte, esnemekteydi. Ama ikide bir Bella'nın keyifli afacanlıklarına aynı haşarılıkla karşılık verdiğinden, o saygılı

iyi niyetine karşın, kâh önünün, kâh arkasının açılıverdiği, çıplaklığının keyifle ortaya çıktığı da oluyordu. Tüm bu şamata arasında, gene de bir kulağı annesindeydi, bugün belki birinci defa yinelenen saçmalıkları, aptallıkları dinleyen biri gibi. Sonunda dayanamadı, "Yahu anne, düşünebiliyor musun?" diye başladığı sözü Bella'nın havlamaları kesti. "Bella uslu dur... Yahu anne! Neler anlatıyorsun sen kuzum, neler söylüyorsun sen be?! Benim diplomayla filan işim kalmadı artık!!! Ben..." (esnedi) "benim kaç tane diplomam var biliyor musun anne!!"

"Canım üniversite diploması demiyorum, hiç olmazsa lise diploması olsun... Diploma hayatta her zaman diplomadır işte... yani, demek istiyordum ki... lise diploması... ileride bir dayanak olması için..."

"Benim dayanağım var be anne! Sen merak etme!"

"Ama pek kolay alırsın o diplomayı... Zaten liseyi bitirmek üzereydin, sonuna gelmiştin... bıraktığında... birazcık çaba göstermek yeterdi... Aklın yok değil... bunca fedakârlıktan sonra... eh! Artık savaş da bittiğine göre!"

Birden Nino'nun kaşları çatıldı. Bella'ya bile kızarak, "Bella, dışarı! Defol buradan!" diye bağırdı. Kalktı, yatakta oturdu, her yanının açılıp saçılmasına artık aldırış bile etmeden bağırdı:

"Savaş bir güldürüydü zaten, anne!" deyiverdi, ayağa kalktı. Böylesine çıplakken, şu boğucu sıcak, yoksul odada esmer bir kahramanı andırıyordu. Tehdit dolu bir sesle ekledi: "Ama güldürü bitmedi henüz!"

O çocukluk yüzünü takınmış gibiydi, şımarık, acıklı, meraklı yüzünü. Bir yandan, donunu giymeye çalışırken, dansöz gibi tek ayağı üstünde zıplıyordu.

"Herifler her şeye baştan başlamak niyetindeler, anlamıyor musun? Ama aldanıyorlar anne! Daha küçücükken elimize gerçek silahlar tutuşturdular bizim! Biz de şimdi barış yapıp eğleniyoruz. Anne, BİZ HER ŞEYİ YIKACAĞIZ!"

Birden neşeleniverdi. Bu, her şeyi yıkma düşüncesi, ona olağanüstü bir kıvanç sunmuştu sanki: "Şimdi de kalkmışsınız bizleri okula döndürmeyi düşünüyorsunuz ha!"

diyerek, annesini kızdırmak için, ağır ağır sözlerini sürdürdü: "Yazılı Latince, sözlü Latince, tarih, matematik... coğrafya... Coğrafyayı gidip yerinde öğreneceğim ben. Tarih ise onların bir güldürüsüdür, sonu gelmiş bir güldürü! BİZ bitirdik tarihi! Ve matematik... En hoşuma giden sayı hangisi biliyor musun anne? SIFIR!..

... "Bella, uslu dur, orada... şimdi geliyorum...

"Bizler şiddet kuşağıyız! Yalnızca silah oyununu öğrendik, gene de oynarız! *Onlar* bizi bir kez daha becereceklerini sanıyorlar, ama yanılıyorlar... Her zamanki numaralar, yok işmiş, yok aylıkmış... silah bırakma anlaşmalarıymış, emirler... yüzyıllık planlar... okullar... zindanlar... kraliyet ordusu... Ve her şey baştan başlayacak! Öyle mi? Bum! Bum! Bum!" O anda Ida oğlunun gözlerinde, koğuşa Dört'le yaptıkları o eski ilk ziyarette görmüş olduğu fotoğraf gibi, donuk bakışı yeniden gördü. Ve bum bum bum derken, tüm bedeni, imparatorluklarıyla, milli cumhuriyetleriyle şu yusyuvarlak dünya gezegenini hedef alıyormuş gibi bir poz takınıyordu. Yeniden, üstüne basa basa, "Bizler başlangıcın ilk kuşağıyız, bizler atom devrimiyiz! Bizler silahlarımızı bırakmıyoruz anne! ONLAR... onlar... onlar... ONLAR bilmiyorlar, hayatın ne denli güzel olduğunu, anne!" dedi.

Bir kolunu kaldırmış, çiçekli gömleğiyle, koltuklarındaki kara, kıvırcık tüylerden damlayan terini siliyordu. Ansızın, mutlu bir kahkaha kopartıp mutfağa koştu. Bir an sonra da, mutfak, şapır şupur suya batmıştı bile.

"Beh! Beh! Beeeeh!" Odadan, Bella'nın çılgınlıklar yaptığı iki kişilik somyanın çevresinde koştuğu duyuluyordu.

"Nino! Hey! Niṇo! Ninooo!" Bella'nın sabırsızlığı yüzünden, erken uyanan Useppe, onun peşine takılmış, odadan sonsuz bir neşe içinde çıktı geldi işte.

Nino'nun o kocaman söylevi içinde sadece bir nokta Ida'yı ürkütmüştü: silahlardan bahsedişi. Gerçekten de bir süredir Ninnuzzu'nun karşısında Ida kendini zayıf hissedi-

yordu, tıpkı büyük bir yıldız karşısındaki zavallı bir taşralı gibi. Onun düşüncelerine, büyük bir güvenle boyun eğiyor, bir kurgubilim makinesi karşısındaymış gibi, tam bir uysallıkla suyuna gidiyordu. Tüm olabilir varsayımlar arasında, Ninnarieddu'nun bugün eşkıyalık yapması da pekâlâ mümkündü! Ama hiçbir varsayım, takımyıldızların devinimini değiştiremez ki! Iduzza kimi varsayımlara yanaşmaya bile kendisinde hak göremiyordu. Şu, Bodoni Sokağı'nda gözlerinin önünde duran, sağlık dolu bir oğuldu işte, hiç kimseyi gereksinmeyen biri, hele anasını hiç.

Derken Ninnuzzu'nun bugünkü konuşmasında bir şey onun iyice canını sıkmış, zihnini kurcalamaya başlamıştı. Gerçekten Roma'nın kurtuluşundan sonra, silahların resmî makamlara teslim edilmesi için bir emir çıkmıştı; Ida'nın bu emirden haberi vardı, daha Güney Afrikalıya ders verdiği günlerden beri. Büyük bir kanunsuzluk işlenmekte olduğu kuşkusu yakasına yapıştı, o kadar ki, o gün daha sonra, Nino dışarıdayken, kendi cüretine kendi de şaşmış halde tirtir titreyerek, küçük odanın kapısını kapatıp gizlenmiş silah var mı diye oğlunun valizini karıştırmaya başladı... Ama neyse ki, kimi temiz, kimi kirli, o bildik gömleklerden, kimi temiz, kimi kirli donlardan, bir çift sandaletten, bir yedek pantolondan, bir de şurada burada kumdan başka bir şey yoktu. Sonra iki-üç de renkli kartpostal, eflatun kâğıt üzerine yazılmış bir mektup vardı, mektubun sadece imzasına (Lydia) ve bir de başlangıcına (Ah benim unutulmaz aşk rüyam) göz atmıştı, sonra bu mektubu okumak gibi yakışıksız bir davranıştan sakınarak çarçabuk kâğıdı yerine koydu. Bir de kitap vardı: *Köpeğimi Nasıl Yetiştirmeliyim?*

Tek silah (eğer silah denebilirse) bavulun dibinde, biraz paslanmış bir sustalı çakıydı. (Nino bunu, kayalardan denizkestanesi toplamakta kullanmıştı.) Ida bir soluk aldı.

Beşinci gün Nino, yarın yola çıkacağını haber verdi; uçakla gideceğinden, köpekler de uçağa alınmadığından, kendisi yokken Bella'yı Bodoni Sokağı'na emanet ediyordu. Yiyecek için de Ida'ya bir yığın para bıraktı; sıkı sıkı tembihlerde bulundu, bilimsel önemli bir şeyler söylüyormuş gibi, ciddi ve titiz bir ifadeyle: Günde şu kadar süt iç-

meli, şu kadar pirinç, bir rendelenmiş elma, en az da yarım kilo iyi tarafından et yemeliydi Bella! Ida, günlük kasap gideri, Useppe ile kendisinin birlikte yediğinden fazla olan şu etçil konuğunun bu lüksüne şaşmış kalmıştı. Zavallı Blitz'in yetinmek zorunda kaldığı o iğrenç artıkları anımsıyor, şu köy devine karşı, adeta bir haksızlık işlenmişçesine diş biliyordu. Buna karşılık Bella'yı örnek alarak Useppe de, her zamanki hastalık derecesindeki tiksintisini göstermeksizin, et yemeye çabalıyordu ve bu kadarı da Ida'nın, yediği milyoner yemeklerinden ötürü Bella'yı bağışlaması için yeter bir neden oluyordu.

Hemen hemen iki hafta sonra Nino döndü, aldı köpeğini. Geçici bile olsa, şehrin dış mahallelerinde, hemen hemen köyde bir yer bulduğunu, Bella'nın da kendisiyle birlikte oturabileceğini haber verdi. Gidişinin ertesi günü Davide'nin onu aramaya geldiğini öğrenince de, bunu bildiği karşılığını verdi, Davide ona yazmış, buluşmuşlardı bile. Sonra da Useppe'ye, bir cip almak üzere girişimde bulunduğunu anlattı ve cipin fotoğrafını gösterdi, üstünlüklerini, sakıncalarını bir bir sayıp döktü. Ne yazık ki hız yönünden cip, pek yetersiz kalıyordu; ama buna karşılık, askerî bir araç olduğundan, bayırları tırmanmakta, yamru yumru arazide ilerlemekte, akarsuları ve kumsalları, çölleri aşmakta üstüne yoktu. Hatta gerekirse, gece yatmak için içerisine yatak bile hazırlanabilirdi.

Ninnuzzu'nun bu ziyareti pek kısa sürdü, hatta ziyaret bile denemezdi belki. Gerçekten de biri (galiba Remo) sokakta, kamyonette bekliyormuş, Bella ile onu yeni evine götürmek için, bu yüzden acelesi vardı, oturmak bile istemedi. Ama merdivenlerden aşağı birkaç adım koşar gibi indikten sonra, gene de geri dönmek zorunda kaldı. Kendi armağanı olan o çiçekli gömleği içinde, Useppe oraya, yukarıya dikilmiş, istifini bozmuyor, ama tavşan gibi tepeden tırnağa tir tir titriyordu:

"Nino! Ninoo! Ninooo!"

Bella hemen yukarıya, Useppe'ye koştu, sonra da hiç durmaksızın, gene aşağıya Nino'ya doğru sıçradı. ne yana gideceğini bilemiyordu.

Ninnuzzu durmamıştı ama, yavaşlamış, başını kaldırmıştı. Useppe'nin ağzında, bir sorunun gerilimi vardı ve bu arada son derece sarardığı görülüyordu, sanki bu soru, vücudundaki tüm enerjisinin toplanmasını gerektiriyormuş gibi.

"*Nüççün,*" (ama ciddi, hemen düzeltti) "*niççin* gidiyorsunuz buradan?"

Ağabeyi bir an basamakta duralayarak ve çılgına dönmüş köpeği tasmasından sımsıkı yakalayarak söz verdi: "Ama yakında gene görüşeceğiz. Bu kez seni ciple gelip alacağım." Sonra eliyle veda işareti yaptı ama Useppe, sımsıkı korkuluğa yapıştı kaldı, selamı almak istemediğini apaçık belli etti.. O zaman Ninnuzzu kardeşiyle yakından, daha doğru dürüst vedalaşmak için iki-üç adımda tekrar yukarı koştu.

"Bana bir öpücük veriyor musun?"

Eylülün 22'siydi ya da 23'ü.

6

Ekim ayında dersler yeniden başlayınca, Ida'nın da Bodoni Sokağı'ndan birkaç adım ötedeki okulu açıldı. Ida o yıl birinci sınıfa ders verecekti, Useppe'yi kime bırakacağını bilmediğinden, her gün yanında götürmeye karar verdi. Gerçi okula kaydolacak yaşa henüz gelmemişti (daha bir yılı vardı); ama Ida, övünçlü bir güvenle onu olağandan da daha olgun sayıyor, bu arada öteki çocukları örnek alarak, hiç olmazsa alfabeyi öğrenmek için içinde bir istek uyanacağına güveniyordu.

Ne var ki daha ilk günlerden vazgeçmek zorunda kaldı. Useppe, beş yaşını tamamladığı halde, harf ve sayı alıştırmaları konusunda eskisine oranla daha bile az olgun görünmekteydi. Kitabın ve defterin onun için yabancı nesneler olarak kaldığı besbelliydi, onu zorlamak da, doğaya karşı çıkmaya benzeyecekti, tıpkı bir kuşa porte üzerindeki notaları öğretmeye kalkışmak gibi bir şey olacaktı bu. Olsa

olsa eline renkli boya kalemleri geçerse, kâğıda alev, çiçek ve arabesk karışımı garip çizgiler, şekiller çiziyordu; ama bu oyundan da pek çabuk usanıveriyordu. O zaman, kâğıdı öylece bırakıyor, kalemleri de şımarık, hatta sinirli bir sabırsızlıkla yerlere saçıyordu. Ya da çok çaba harcamış da aşırı yorulmuş gibi, hülyalı bir kayıtsızlığa kapılıyor, çizmeyi bırakıp sınıfa tamamen yabancılaşıyordu.

Ama böylesine sakin anlar pek seyrekti. Çok zaman annesini cidden zor durumda bırakarak aşırı yaramazlık yapıyordu ve her zamanki insanseverliği bile, okulda silinip gitmişti. Okulun tüm kuralları, odaya kapalı kalma, sıra, disiplin dayanılmaz, çetin sınamalar gibi geliyordu ona. Sıra sıra oturmuş öğrencilerin görünümünü inanılmaz bir olay sanıyordu herhalde, çünkü durmadan arkadaşlarını rahatsız ediyor, onlarla yüksek sesle konuşuyor, boyunlarına sarılıyor veya uyuşuk birini uyandırmak istiyormuşçasına yumrukluyordu. Sıraların üzerine sıçramaya da her an hazırdı; belki de bunları Pietralata'daki koğuşta bulunan o öteki sıra yığınıyla karıştırıyordu. Hâlâ Binler'in arasında, futbol veya Kızılderili oyunu oynuyormuş gibi, vahşi çığlıklar atarak sınıfta koşturup duruyordu. İkide bir anasına yapışıyor, durmadan, "Anne, hadi, gidiyor muyuz? Ha? Saat kaç? *Ne zaman* gideceğiz?" diye soruyordu. Sonunda, çıkış zili çalar çalmaz deli gibi dışarı fırlıyor ve eve gidinceye kadar, o kısacık yolda bile durmadan annesini çekiyor, evde onları bir bekleyen varmış gibi telaş ediyordu.

Ida, Useppe'nin bu tavrını, belki onlar evde yokken Nino uğramıştır da kimseyi bulamamıştır diye korkmasına yoruyordu. Gerçekten de her defasında, sokak kapısından binaya girmeden önce, Useppe'nin gözleriyle sokağı yukarıdan aşağıya taradığının, belki de fotoğrafını gördüğü o cipi beklediğinin farkına varmıştı. Sonra da kaygıyla birinci avluya koşuyordu, belki de pencerenin altında, o keyifli Nino ve Bella çiftinin bekliyor olması umuduyla. Eylül ayındaki son vedalaşmadan sonra, ikisinden hiç ses seda çıkmamıştı. Hiç kuşkusuz birlikte geçirdikleri o son, mutlu günlerden sonra, Nino'nun yokluğunu her zamankinden de çok duymaktaydı, ama bir şey demiyordu.

Useppe için okuma yaşının henüz gelmemiş olduğunu gören Ida, onu sınıfa yanında taşımaktan vazgeçti, gene okul binasında bulunan bir çocuk yuvasına vermeyi uygun buldu. Her gün çıkış zili çalar çalmaz, onu almaya koşuyor, denebilir ki çocuğu yuva öğretmeninin kucağından alıyordu. Ama bu yeni deneme, ötekinden de kötü sonuçlar verdi; hatta öğretmenin her gün onun hakkında söylediklerini işittikçe Ida'nın, bu yeni Useppe'nin eski Useppe olduğuna neredeyse inanası gelmiyordu. Giderek hızlanan bir değişmeydi bu, ilk işaretlerden sonra her gün hızını artırıyordu.

Useppe, şimdi beklenmedik bir davranışla öteki çocukların arkadaşlığından kaçar olmuştu. Onlar bir ağızdan şarkı söylerken, Useppe susuyor, ötekiler gibi söylemesi istendiğinde hemen şarkının ucunu kaçırıveriyor, her an en önemsiz bir şeye bile ilgi göstererek dikkatini dağıtıyordu. Ortak oyunları sırasında, cezalandırılmış gibi, kaygılı ve bitkin bir yalnızlık ifadesiyle bir köşede duruyordu. Sanki biri, onu cezalandırmak için, onunla ötekiler arasına yarı saydam bir perde indirmişti ve o da bu perdenin arkasında, kendini savunuyormuş gibi gizlenmeye çabalıyordu. Ne zaman arkadaşları onu birlikte oynamaya çağıracak olsalar, hemen, şiddetle kaçınıyor, geri çekiliyordu. Ama çok geçmeden bir köşeye çömelmiş, terk edilmiş bir sokak kedisi gibi ağladığı görülüyordu.

Birbiriyle çelişen, beklenmedik davranışlarını önceden kestirebilmenin olanağı yoktu. Toplumdan da, arkadaşlarından da inatla kendini sakınıyordu sanki; ama kahvaltı saatinde başka bir çocuk, elindeki bisküviye göz dikecek olsa, hemen dostça, mutlu, gülümseyerek ona veriyordu. Kimi zaman da öyle susmuş otururken, hiçbir neden olmaksızın gözlerinden iplik gibi yaş geldiği görülüyordu. Sonra ansızın umutsuzca ve haşarı bir neşeye kaptırıyordu kendini: Sanki bir köle gemisinin ambarında, ormanından kopartılıp götürülen bir küçük Afrikalıydı.

Sık sık can sıkıntısından uyukluyordu; öğretmen onu uyandırmak istese (usul usul, en tatlı sesiyle bile olsa), şiddetli bir sarsıntıyla, silkinerek, sanki uykusunda yataktan

düşmüş gibi kendine geliyordu. Bir gün, böyle uyanışlarından birinde, yarı uykulu kalkmış, pantolonunu çözdüğü gibi oracığa, sınıfın ortasına işemişti: Hem de beş yaşını aşmış, sınıfın en büyüklerinden biri olduğu halde.

Yapı oyunu ve benzerleri gibi dikkat oyunlarında, önceleri hevesle işe girişiyordu; ama sonuna gelmeden epey önce, ansızın her şeyi bir yana fırlatıp atıveriyordu. Bir gün böyle oynarken, birdenbire sessiz ama acıyla, sanki boğulurcasına hıçkırmaya koyuldu; sonunda kendini tutamadı, dayanılmaz bir başkaldırıyla, ulurcasına avaz avaz ağlamaya başladı.

Öğretmen Ida'ya ondan söz ederken Useppe de, yanı başlarında, gözlerini hayretle iri iri açmış duruyor, sanki bu garip çocuğun kendisi olduğuna bir türlü inanamıyormuş gibi dinliyordu: "Tüm bunların ne diye başıma geldiğini hiç bilmiyorum, benim suçum yok, kimse bana yardım edemez..." demek istiyordu sanki. Bir yandan da bir an önce eve dönmeleri için, boyuna Ida'nın eteğini çekiştirip duruyordu. Konuşma biter bitmez, her zamanki gibi fırlıyor, Bodoni Sokağı'na doğru sabırsız bir koşu tutturuyor, annesi elinden tutarak güçlükle zapt edebiliyordu: Sanki onlar yokken, Bodoni Sokağı'nda akıl almaz, esrarlı bir olay olmuş gibi, telaş ediyordu çocuk.

Başlangıçta öğretmen, Ida'ya çocuğunun, gün geçtikçe okula daha fazla alışacağını söyleyip duruyor, içini rahatlatmaya çabalıyordu. Ne var ki çocuğun o kaygılı durumu gittikçe beter olmaktaydı. Sabahları belki de günlük çilesini unutup gezmeye gittiklerini sanarak evden Ida'yla birlikte kaygısızca çıkıyordu. Ama okul görünür görünmez Ida, onun küçücük elinin, belli belirsiz bir direnişle kasıldığını seziyordu, gözleri ise annesinin gözlerinde, onu buradan uzaklaştıran o baskıya karşı bir tür sığınak arıyordu. Ida için onu böylesine yalnız bırakıvermek, yürek paralayıcı bir davranıştı. Çocuk hiç itiraz etmeden, sessiz kalakalıyor, hatta minik yumruğunu açıp kapayarak o her zamanki veda işaretini yapmayı bile unutmuyordu. Ama yuvaya gireli henüz bir hafta geçmişti ki kaçmaya başladı.

Avluda teneffüse çıktıklarında öğretmenin en ufak bir

dalgınlığı, kaçmaya kalkışması için yetiyordu. Öğretmen otuz yaşlarında, gözlüklü, örgülü saçlı bir kızdı. Görevinde çok ciddi ve titizdi, on sekiz öğrencisini gözünden hiç kaçırmıyor, avluya çıktıkları sırada yeni baştan, yeni baştan sayıyor, kuluçkadan yeni çıkmış civcivler gibi çevresinden uzaklaştırmamaya gayret ediyordu. Buna bir de kapıcı kadının varlığı ekleniyordu. O da avludan sokak kapısına giden geçitte bulunurdu hep. Useppe'nin nasıl olup da tüm bunları atlatarak, fırsat kolluyormuşçasına hemen savuşabildiğine öğretmenin aklı ermiyordu. Bir an arkasını dönmeyegörsün, çocuk savuşuveriyordu.

Çok zaman, hiç olmazsa başlangıçta, pek uzaklara gidememişti: Kapıcı kulübesinin hemen ötesinde, bir merdiven altına veya bir sütunun arkasına çömelmiş halde bulmuşlardı onu. Sorulduğunda da ne yalan söylüyor ne bahane uyduruyordu. Sadece acı bir panik ifadesiyle, "Gitmek istiyorum!" demekle yetiniyordu. Ama bir sabah, bir türlü bulamadılar. Uzun bir kovalamacadan sonra bir hademe kadın tarafından öğretmene getirildi, başka bir katın koridorlarında, gözetim altında bulunmayan bir çıkış kapısı ararken ele geçmiş. Useppe için okul binası, tüm şu kapalı kapılarıyla, merdivenleriyle, katlarıyla, sonsuz bir labirent olmalıydı; ama gün geldi, orada da yolunu buldu. Ida onun o deniz yeşili önlüğüyle, o papyonuyla sınıfa girdiğini gördü; çocuk ağlaya ağlaya anesine koşup tir tir titreyerek sımsıkı sarıldı. Sabahın geri kalan bölümünde orada, annesinin yanında kalmak istedi (İda hemen öğretmenine haber yollamıştı) ve kışa yakalanmış bir göçmen kırlangıç gibi titredi durdu.

Ama en kötü girişimine ertesi gün kalkıştı. Bu kez, girişteki kapıcının uyanıklığına karşın, nasıl oldu bilinmez, sokağın yolunu bulmayı başardı (belki de ömründe ilk kez, kentin sokaklarında yalnız başına koşuyordu) ve Bodoni Sokağı'ndaki kapıcı kadın tarafından yakalanıp geri getirildi. Bu kadın, altmış yaşlarında bir duldu, artık büyümüş olan birçok torunu vardı ve şimdi de kapıcı kulübesinde (topu topu kapıcı odasıyla bir de yatağını koyduğu, penceresiz bir eklentiden ibaretti) yalnız yaşıyordu. Useppe'nin

kapıcı kulübesinin önünden, tek başına, paltosuz, sırtında yuva önlüğüyle geçtiğini görmüştü; kuşkulanıp sokağa açılan geçide çıkmış, seslenmişti. Genel olarak Useppe, hep kapıcı kulübesinin camı önünde ilgiyle dururdu, çünkü orada,eklentide,yaşlı kadının birradyosu,"Eppetondo'nunki gibi" bir ocağı, bir de içinde, kardan bir zemin üzerinde Lourdes Meryemi'nin bulunduğu bir cam yumurtası (yumurtayı salladıkça kar beyaz beyaz savruluyordu) vardı. Ama bugün durmadan geçip gitmişti. Soluk soluğaydı, şaşkındı ve kapıcı kadının ısrarlarına karşılık "yukarıya, eve gittiği"ni homurdandı (ama anahtarı yoktu ki) ve gene karmakarışık, tutarsız sözlerle, "bir şeyin" onu "yakalamaya çalıştığını" söyledi ama "öteki çocukları değil" diye ekledi... Bu arada da o adsız "şey" orada, içerideymiş gibi endişeyle ellerini başına götürdü... "Yoksa başın mı ağrıyor?" "Hayır, hayır ağrımıyor..." "Peki, ağrımıyorsa başka nen var? Düşüncelerin mi?!" "Hayır düşünceler değil..." Useppe hep korku içinde, başıyla hayır diyordu, ama bir şey söylemiyordu; yavaş yavaş o büyük korkusu geçmiş, doğal rengine dönmeye başlamıştı. Sonunda kapıcı, "Biliyor musun ne var orada, kafanın içinde? Bak söyleyeyim sana! Bir cırcırböceği var!.. İşte hepsi o!" dedi. Çocuk da ansızın, o büyük korkusunu unutarak, ihtiyar kadının bu gülünç sözleri karşısında gülmeye başladı: Demek kafasının içinde bir cırcırböceği varmış ha! Sonra uysal, yuvaya geri götürülmesine ses çıkarmadı.

Yokluğu bir çeyrekten fazla sürmemişti; ama bu arada, iki hademe onu aramaya çıkartılmıştı bile, öğretmen ise, şu sırada avluda oynamakta olan öğrencileri gözden kaçırmıyordu. Her an, sinir içinde ya binaya doğru ya da kapıcı kulübesinin önündeki geçitten öteye, sokak kapısına doğru bir göz atıyordu. Kaçağın, bir yaşlı kadının elinden tutmuş olarak, çıkageldiğini gördü. Kadın, bir yandan geveze cırcırböcekleri konusunda bilgi vererek onu oyalamaya uğraşıyordu.

Ne denli kızmış olursa olsun, elbette ki öğretmenin aklına, çocuğa kötü davranmak gelmemişti (zaten doğdu doğalı, kimseye, hiçbir zaman kötü davranmamıştı). Hatta

onu yeterince sakin karşıladı ve ancak hafifçe kaşlarını çatarak kırgın bir sesle konuştu:

"Oldu mu şimdi! Yaptın mı yapacağını!? Utanmalısın, öteki çocuklara böyle kötü örnek olduğun için. Ama yeter artık. Bugünden tezi yok, okul senin için kapanmıştır."

Useppe'nin bu sözlere beklenmedik, hatta neredeyse acınacak bir tepkisi oldu. Bir şey söylemedi ama rengi uçtu, bir yandan da soru dolu, garip bir korkuya bürünmüş gözlerini öğretmene dikti. Ondan değil de (daha çok) kendinden korkuyor gibiydi. Sonra gölgeleri kovuyormuş gibi, yabancılaşmış bir sesle haykırdı: "Hayır! Git! Git!" Ansızın görünüşte basit bir şımarıklığı andıran bir gösteriye koyuldu: Öfkeden kıpkırmızı, kendisini yere atarak bağırmaya, bir güreşçi gibi yerde yuvarlanmaya, havayı tekmeleyip yumruklamaya koyuldu. Ne var ki, genellikle bu türden çocuk şımarıklıkları, aslında ilgiyi çekmek için başvurulan bir yoldu; onunki ise, tam bir yabancılaşmanın, yalnızlığın belirtisiydi. Sanki şu yavrucak, şu küçüklüğüyle, gerçekten yalnızca kendisinin gördüğü, başka kimsenin görmediği düşmanlara karşı korkunç bir kavgaya girişmişti.

"Useppe Useppe! Niye böyle yapıyorsun canım? Sen çok iyi, güzel bir çocuksun! Hepimiz seni çok seviyoruz..." Useppe, öğretmenin bu övücü sözleri arasında usul usul yatıştı, sakinleşti, hatta sonunda ona bir gülücük bile yaptı. O andan çıkış saatine kadar öğretmenin peşinden bir adım bile ayrılmadı artık. Ama çıkışta öğretmen Ida'yı bir kenara çekerek, çocuğun *fazlasıyla sinirli* olduğunu ve hiç olmazsa şimdilik okula ayak uyduramayacağını haber verdi; yani artık çocuğu burada alıkoymanın sorumluluğunu alamayacaktı. Ona kalırsa en iyisi çocuğu bir yıl sonra, okul çağına gelinceye değin evde, güvenilir bir kişiye bırakmak olacaktı.

Useppe ertesi sabah okula gitmedi. Kendi kendiyle çelişkiye düşerek, ta son ana kadar evde Ida'nın peşinden ayrılmıyor, zayıf da olsa, her sabah gibi birlikte çıkmak umuduyla, soran gözleriyle annesine bakıyordu. Ama bir şey sormadı, bir şey de demedi.

Kapıcıya kalırsa Useppe'nin tutumu, fazlasıyla kurnaz,

hep okula çaktırmadan bir *yaramazlık çevirme* peşinde olan bir yumurcağın tutumuydu. Ama Ida onun gibi düşünmüyordu: Useppe'nin bazı sırlarını kendisine sakladığını (sözgelimi, haydutlarla geçirdiği o ünlü sabahtan sonra olduğu gibi) Ida biliyordu; ama ona göre bunlar, bambaşka türden sırlardı. Kim bilir ne? Herhalde çocuğu sorguya çekmenin (hele onu suçlamanın) hiç yararı yok gibi görünüyordu.

Başka çaresi olmadığından, çocuğu evin içinde yalnız bırakıp çıkış kapısını iki kez kilitlemekten öte çıkar yol bulamadı. Anahtarların bir eşini de kapıcıya bırakarak her sabah, öğleye doğru hiç olmazsa bir kez çıkıp çocuğu yoklamasını ondan rica etti. Bu hizmetine karşılık Ida da, hemen hemen her gün ninesini görmeye gelen torunlarından bir kıza özel ders verecekti.

Böylece Useppe gene, San Lorenzo Mahallesi'nde, yeni doğduğu günlerde olduğu gibi, sabahlarını hapis geçirmek zorunda kalıyordu. Sarkıp da aşağı düşmesin diye annesi yüksek pencereleri bile çengellemeyi unutmadı (aslında Useppe, masanın üzerine çıksa bile erişemezdi ya). Neyse ki artık kış geliyordu, çıkıp gezme veya pencereden sarkma isteklerine pek yer kalmayacaktı.

Ida bu yeni koşullarda yeni yeni masraflara da göğüs gerdi. Her şeyden önce, bir telefon isteğinde bulundu; ne var ki "teknik güçlükler" nedeniyle telefon Şubat-Mart 1947'de verilebilecekti, daha önce mümkün değildi. Ayrıca Useppe'nin Pietralata'dayken müzikten ne kadar hoşlandığını anımsayarak, onu şu yalnızlığında azıcık oyalamak için pazardan, hemen hemen yeni bir kollu gramofon da satın aldı. Önce bir radyo düşünmüş, ama büyükler için düzenlenmiş programları dinleyerek kötü şeyler öğrenir diye bu tasarısından caymıştı.

Gramofonla birlikte bir de çocuk plakları arasından seçtiği plağı armağan etti. O sıralarda kullanılan, 78 devirli plaklardandı bu. İki müzikli masal anlatılıyordu: *"Güzel Çamaşırcı Kız"* ve *"Bebeğim Ne Güzeldir"*. Bu ikincisi, bir bebek onuruna düzenlenmiş bir tür şarkıydı, şu dizelerle son buluyordu:

Tıpkı kraliçemize benziyor,
Arabada kralın yanında geçiyor gibi.

Yaşlı kapıcı, ne denli dinç olursa olsun, en üst kata çıkmak için fazlasıyla yoruluyordu; bu yüzden daha çok, sık sık Bodoni Sokağı'na, ona yardıma gelen torununu yolluyordu yukarıya. Kızın adı Maddalena idi, ama Useppe ona Lena-Lena diyordu. Sabah erken, merdivenlerde, ıslak bezle basamakları çabucak silerken sık sık rastlarlardı ona veya ninesi bir yere gittiğinde onun yerine kapıcı kulübesinde otururdu. Ama orada öyle, hareketsiz durmak, kız için bir fedakârlıktı, çünkü hareket etmeyi severdi; sabahleyin yukarıya, Useppe'ye koşmak onu hiç de yormuyordu. On dört yaşlarında bir kızdı ve ailesi onu çok kapalı yetiştiriyor, bir yere salıvermiyordu. Sardinya'nın içerilerinden gelmişti, az ötede, San Saba'da oturuyordu. Yuvarlacıktı, bacakları da kısa, yuvarlaktı; kapkara, kıvırcık, ölçüsüz uzunluktaki saçları yukarıya doğru fışkırıyor, boyunun kısalığını gideriyor ve onu kirpiye benzetiyordu. Anlaşılmaz, yabancı dil gibi, hep "u"lardan oluşan bir dil konuşuyordu; ama Useppe ile iyi kötü anlaşmayı başarıyorlardı. Useppe ona plağını dinletiyor ve karşılığında kız da acı, son derece tiz bir sesle ona, hep "u"lardan oluşan, tek sözcüğünü anlamadığı, Sardinya ninnileri söylüyordu; ama bitirir bitirmez Useppe gene hemen "daha" diyordu, Ida'nın Kalabriya şarkılarına yaptığı gibi.

Bazı günler Lena-Lena başka işlere koşturulduğundan gelemiyordu; onun yerine yaşlı kapıcı kadın geliyor, bunca merdiveni bin zahmetle tırmandıktan sonra, kapıcı kulübesini boş bırakmamak için, hemen aşağıya dönmek zorunda kalıyordu. Daha çok, sabah erken, Useppe henüz uykudayken uğruyor, ona bir göz attıktan sonra, uyandırmadan çekip gidiyordu. O zaman da Useppe, kalktığında boşuna ziyaretçi bekleyip duruyordu. Böyle günlerde sabahları avludan bakılınca, yukarıda, camın arkasından, Useppe'nin Lena-Lena'nın gözükmesini sabırsızlıkla kollayan hayali görünüyordu. Belki başka birinin de gelmesini umut ediyordu, kim bilir. Sonra da, öğle çanı çaldığında, bu kez

Ida'yı beklemek üzere gene nöbet yerine çıkıyordu.

Genellikle fırsat bulabildiği günler Lena-Lena, saat on ile on bir arası onu görmeye çıkardı. O sıralar Useppe, az önce uyanmış olurdu. Bir süredir daha da geç kalkıyordu; çünkü Ida, birkaç ay ara verdikten sonra, doktor hanımın yazdığı o yatıştırıcı ilacı akşamları ona gene içirmeye başlamıştı. Gerçekten de, yazın ara veren o huzursuz geceler çocuğu gene rahatsız etmekteydi; hatta şimdi, o gece tedirginlikleri arasında biri vardı ki, ilaç bile bana mısın demiyordu. Kısa süren ama oldukça şiddetli bir kasılmaydı bu, hemen uykuya daldıktan sonra geliyordu: Sanki o büyük korkusu onu hemen uyku duvarının öte yanında bekliyormuş gibi. Yüz çizgilerinde bile şaşkınlık okunuyordu. Bir de, ürkütücü bir manzarayla karşılaşan birinin kendini çekmesi! Gene de uyumaya devam ediyor, sonradan bir şey anımsamıyordu. Ve Ida her akşam onun yanı başında tetikte, çocuğu, kendisi farkına varmaksızın belirli ve mekanik bir randevuymuş gibi, hiç şaşmadan yoklayan bu şaşırtıcı durumu kolluyordu.

Yeniden başvurduğu doktor hanım ona bir kalsiyum, yumurta, süt tedavisi ve bir de açık havada gezinti salık verdi. "Bu çocuk," dedi, "az büyüyor." Gerçekten de, yaz boyu, Useppe'nin boyu birkaç santim uzamış, ancak ağırlığı artmamıştı. Doktor hanım, çocuğu muayene için soymuştu ve çıplakken küçücük, esmer vücudu, göğüs tahtasını da, incecik omuz kemiklerini de olduğu gibi gösteriyordu, gene de başı omuzlarının üzerinde, yaradılıştan sahip olduğu o yiğit, erkesi duruşuyla dikilmekteydi. Bu arada doktor hanım onun dişlerini göstermesini de istedi ve şu sıradaki sinir bozukluklarının belki de kimi durumlarda gerçek bir yaş bunalımına yol açan, daimi dişlerinin çıkmasından ileri gelebileceğini düşündü. Useppe de hemen bir aylık kedi yavrularınınki gibi tertemiz, pespembe ağzını açtı, süt dişlerine özgü o mavimtırak parıltıyı saçan küçücük dişlerini gösterdi. Ida ona hayranlıkla bakarken içinden, şu dişlerin, savaş ortasında, kimseye sıkıntı vermeksizin nasıl olup da böylesine düzenli çıkabildiğine şaştı kaldı.

Doktor hanım ciddi ciddi, "Düşecek olan ilk dişini,

evde bir yere gizlemeyi sakın unutma, çocuklara Noel'den sonra armağan getiren Befana'nın kardeşi Paskalya Abla geçerken görüp alır, yerine de sana bir armağan bırakır," dedi. Useppe doğduğundan beri Noel Baba'ydı, Befana'ydı, periydi, sihirbazdı, öyle şeyler bilmemişti hiç; ama onların varlığını da sezinlemiyor değildi. İlgiyle sordu: "Peki, nasıl girecek?" "Nereye nasıl girecek?" "Nereye olacak! Bizim eve!" "Sen hiç tasalanma, Noel Baba gibi yapar, bacadan içeri girer!" "İyi... iyi ama bizim bacamız pek dar... demek gene de geçebiliyor, ha? O kadar küçülebiliyor demek?" Doktor hanım doğruladı: "Tabii, istediği gibi küçülür, genişler, istediği yere girer o!" "Bu kadarcık bir boruya da girer mi?" (Useppe, parmaklarını çember gibi birleştirmiş, aşağı yukarı Bodoni Sokağı'ndaki bacayı tarif ediyordu.) "Hiç kuşkun olmasın! Ona güvenebilirsin!" Useppe, böylesine yetkili bir ağızdan verilen bu garanti karşısında içi rahatlamış, mutlu, gülümsedi.

Kasım aylığını aldığı gün, Ida gramofona yeni bir plak almaya gitti. Useppe'nin Pietralata'da dans müziğine duyduğu merakı anımsayarak, satıcıdan, çekine çekine o en son swing plaklarından birini istedi. Bu yenilik, evde hemen büyük rağbet gördü, *"Çamaşırcı Kız"* da, *"Benim Bebeğim"* de bir yana atılıverdi. Gramofon bugünden tezi yok, sadece yeni müziği çalıyordu artık; Useppe de, tahmin edileceği gibi, daha ilk melodiyle dans etmeye başlıyordu.

Ama bu dans da o günlerin nasıl geçtiğinin bir göstergesi olacaktı. Bizim dansçı, Pietralata'da arkadaşları ortasında numarasını gösterirken yaptığı o atlamaları, zıplamaları, çeşitli ve görülmedik figürleri yapmıyordu artık. Şimdi, vücudu, kendi çevresinde tek bir hareketle dönmekle yetiniyordu, kollarını açarak dönmeye başlıyor, giderek hızlanıyor, neredeyse kendinden geçiyordu. Bazı durumlarda bu dönüş ancak gözleri görmez olduğu, yere düşecek gibi olduğu zaman duruyordu. O zaman, hemen koşup annesinin kollarına atılıyor, bitkin ama mutlu, durmadan, "Her şey dönüyor, her şey dönüyor anne..." diye

yineliyordu. Kimi zaman da, bir yere gelince, dansını bırakmaksızın, dönüşünü yavaşlatıyordu; o zaman vücudu, dönerken bir yana eğiliyor, iki kolu birden bir yana sarkıveriyor ve suratına keyifle düş arası, gülünç bir ifade yerleşiyordu.

Bu çalgılar ve danslar hep mutfakta –evin tek *oturma* yeri burasıydı– ve daha çok da Ida'nın yemek pişirdiği saatlerde ("onu yalnız bırakmamak için") oluyordu. Ama aslında bu yeni eğlencenin modası pek çabuk geçti. Üçüncü gün (pazar sabahıydı) Useppe, gramofonu hızlı hızlı kurduktan sonra, tam plağı koyacakken caydı. Öyle dalgın, şaşkın kalakalmış alt çenesi, acı bir şey çiğniyormuş gibi hafif hafif titremeye başlamıştı. Bir sığınak ararmışçasına, musluğun yanındaki köşeye sindi, orada, kendi kendine karmakarışık bir şeyler mırıldanmaya başladı. Ida bu sözler arasında, sadece CARULINA adını açık seçik çıkartabildi ve çok şaştı. Daha onu *Uli* diye çağırdığı, o ayrıldıkları günden beri Useppe kızı bir daha hiç anmamıştı ve belki de bu, onun adını tam ve doğru olarak ilk söyleyişi oluyordu (hatta doğru telaffuz etmek için R'yi yuvarlamıştı bile). Ama bu anının gelmesiyle gitmesi bir oldu anlaşılan. Değişmiş bir sesle Ida'ya döndü, bağırdı:

"Anne? Anneee?.."

Şaşkın bir soruydu bu, ama aynı zamanda da bilinmedik bir saldırıya karşı bir yardım çağırışıydı. O zaman ani bir öfkeye kapıldı; ansızın gitti, gramofondan o sevgili swing plağını çekti aldı, yere attı. Suratı kıpkırmızıydı, tir tir titriyordu; plak yerde tuz buz olduktan sonra bile, üzerine çıkıp iyice çiğnedi. Ama bu davranışıyla, o nedensiz öfkesi çabucak geçti: Başkalarının işlediği bir suçu keşfetmiş birinin şaşkınlığıyla yere bakakaldı. Plağının kırıkları önüne çömeldi, acınası, yumuşacık, iniltiyi andıran bir ağlama tutturarak parçaları birleştirmeye çabaladı!

Ida ona hemen ertesi gün yeni bir plak almayı önerdi (milyoner olsaydı, koskocaman bir orkestra almaya bile hazırdı); ama çocuk annesini itip uzaklaştırarak, neredeyse ona vurarak, "Hayır! hayır! İstemiyorum!" diye bağırdı. Sonra kalktı, gene o acı isteksizlikle, plak kırıklarını aya-

ğıyla itti; annesi kırıkları toplayıp çöp tenekesine dökerken de görmemek için gözlerini yumruklarıyla kapadı.

Annesinin yüreği burkuluyordu; bu olağanüstü, onu hiç sebepsiz, bir yandan öte yana savuran kargaşalığın temelinde, çocuğun içinde bilinmedik önemli bir şeylerin düğümlendiğini ve hiç kimsenin bu düğümü çözemeyeceğini, ipuçlarını da bulamayacağını, hele Useppe'nin bunu hiç yapamayacağını hissediyordu. Huzursuz, şimdi de pencereye gitmiş, her zamanki nöbet yerinden avluyu gözlemeye başlamıştı; arkadan bile, karmakarışık saçları arasından sıskacık ensesinin çukurunu görmekle, insan yüzündeki kaygıyı anlayabiliyordu. Bıkıp usanmadan ağabeyini beklediğinin Ida için hiç kuşku götürür yanı yoktu (aslında yeni bir şey de değildi bu). Ama şu yeni, sağlıksız halinde, bu önemli noktaya değinmediğine göre Ida da tabuymuş gibi, ona hatırlatmaktan kaçınıyordu.

"...Bugün Lena-Lena gelmiyor mu?"

"Hayır, bugün pazar ya. Ben burada, evdeyim. Memnun değil misin?"

"Evet."

Beklenmedik bir hareketle koştu, annesinin eteğini öptü. Ama ona doğru kaldırdığı o sevinç dolu gözlerinde bile, sonraki kaygılı soru okunuyordu:

"Sen... hiç gitmiyorsun, değil mi anne?"

"Ben mi! Gitmek mi! ASLA! ASLA, ASLA küçük Useppe'mi bırakır mıyım hiç?" Küçücük adam, memnunlukla inanmamışlık arasında, bir iç çekti. Bu arada gözbebekleri de tencerenin, bacaya doğru yükselen dumanı arkasında bir şeyler araştırıyordu.

Kaşlarını çattı, sordu: "Ne zaman gelecek o *kız*?"

"Kim o kız?" (İda, Lena-Lena'dan veya Carulina'dan söz ettiğini sanmıştı.)

"İşte, bacadan inen o kız, anne! Befana'nın ablası. Doktor hanımın söylediklerini unuttun mu?"

"...Ha... sahi... Ama ne dediydi hani? İlk yeni dişinin çıkmasını bekleyeceksin. Şuradaki iki dişten birinin sallanmaya başladığını görünce, anla ki, çok geçmeden düşecektir ve o kız da gelip alacak."

Useppe, acaba sallanıyorlar mı diye, elleriyle ön dişlerini yokladı. Annesi hemen atıldı: "Yok canım, daha erken, daha yaşın gelmedi. Belki de bir yıl sonra."

"..."

Yukarıdan, öğleyi haber veren çan sesleri işitildi, Pazar sabahı bulutlu ama ılıktı. Kapalı pencereden, avludan, annelerinin yemeğe çağırmasını beklerken deli gibi oynayan çocukların şamatası işitiliyordu. Ida, öteki sesler arasında, Useppe'sinin de sesini duysaydı çok mutlu olurdu, tıpkı koğuşta, perdenin arkasından duyduğu gibi. Birkaç kez de onu aşağıya, ötekilerle oynamak üzere avluya göndermeye kalkışmıştı. Her defasında, az sonra pencereden göz attığında, onu orada duvarın bir köşesinde, tek başına ötekilerden ayrı, büzülmüş halde görmüştü, yukarıdan bakılınca, toplumdışına atılmış, zavallı sahipsiz bir çocuk gibi duruyordu. O zaman hemen pencereyi açarak, elinde olmaksızın, "Useppe!" diye seslenmişti. Çocuk, yüzünü ona doğru kaldırmış ve bir koşuda, uçarcasına avluyu geçip yukarıya, evine dönmüştü. Okuldaki arkadaşlarıyla yaptığı gibi, şimdi de ötekilerden uzak duran gene kendisiydi (onları uzak tutmak istercesine elini uzatmasına, gözlerini iri iri açıp dehşetle gerilemesine bakılırsa, sanki kanında bir mikrobun varlığını sezinlemiş de ötekilere bulaşmasını önlemek isteyen bir ilkel yaratık sanılabilirdi).

Doktor hanımın açık hava öğüdü üzerine, havalar güzel oldukça, Ida onu hep ya Testaccio Tepesi'ne ya Aventino'ya ya da fazla yormamak için, evin yakınlarındaki bir parka, gezmeye götürüyordu. Oralarda da, nerede olursa olsun, Useppe öteki çocuklardan da, oyunlarından da hep uzak duruyordu. Çocuklardan biri ona "Oynamak ister misin?" diyecek olsa, hiçbir açıklamada bulunmaksızın hemen kaçıyor, kulübesine sığınan bir vahşi gibi annesine yapışıyordu. Bununla birlikte, bazı bazı çevresine göz atışına bakılırsa, hiç de insan düşmanına benzemiyordu. Arkadaşlardan uzaklaşırken de ikide birde uzaktan, elinde olmaksızın gülümsüyor, adeta dostluk sunuyor ve dostluk dileniyordu. Kısa pantolonunun altından, bacaklarının sıskalığına oranla büsbütün iri görünen dizleri, fırlıyordu;

ama o, bu sıskacık bacaklarıyla bile, kendi hesabına, ne denli yiğit olduğunu gösteren, nice yüksek, sporcu atlayışları yapıyordu. Kişiliğinde, insanları gülümseten, onu parkların şu küçük topluluğu arasında sevilen biri yapan, güldürücü bir yön de yok değildi. Kadınlar ve kızlar, masmavi gözlerinin esmer teniyle ve simsiyah saçlarıyla yarattığı çelişkiden ötürü onu övüyorlardı. Bu, Roma'da birinci sınıf bir güzellik sayılır. Ama ona en çok üç veya dört yaş veriyorlar, beş yaşını geçtiğini öğrenince de, hep bir ağızdan ufak tefekliğini yorumluyorlardı, öyle ki sonunda Ida, kaygılı ve ürkek, çocuğu başkalarının yersiz yargısından uzak tutmaya çabalar oldu.

Ama Useppe, tıpkı bir panayırda kafese kapatılmış bir köpek yavrusu gibi bu yargılara da, övgülere de tümüyle yabancı, kayıtsız kalıyordu. Hatta belki kulak bile vermiyordu; gerçekten de sustuğu zaman bile, kasketinin altından yelken gibi biri şuradan, biri buradan fırlayan kulakları, zaman zaman onu tek bir coşkun türküymüşçesine kavrayıveren, dış dünyanın çeşitli gürültülerine açıktı her zaman için. En ufacık bir olay bile onu ilgilendiriyordu, bakışlarını hemen o yana çeviriyordu; zihni uzaklara dalıp gitmiş gibi dalgın dalgın kalakalıyor, sesini çıkarmıyordu. Ama öyle bir heyecan vardı ki, sık sık onu tepeden tırnağa titretiyor, gözlerinde özlemle karışık bir neşe kıvılcımı parıldatıyordu... Bu, bir köpek gördüğü zaman oluyordu hep: ne cins köpek olursa olsun, ister sahipli, ister sokak köpeği, hatta isterse son derece çirkin, çarpık çurpuk, uyuz olsun.

Gerçekte aileyi genişletmeye hiç de niyetli olmayan Ida bile, gün geldi, bu manzaraya daha fazla dayanamadı; günün birinde, bir geziden dönerlerken ona salt kendisinin olacak bir köpek yavrusu isteyip istemediğini sordu. Ama Useppe, yüzünde acı bir ifadeyle annesine baktı ve başını sallayarak öfkeli bir inatla, hayır, hayır dedi. Bu reddedişi kesindi, ama aynı zamanda ona zor geliyor gibiydi; sanki haftalardır, nedendir bilinmez yüreğini sıkan o esrarlı düğüm büsbütün sıkışmıştı. Sonunda soluğunu tutmuş gibi hıçkırığa benzeyen bir çığlıkla şu sözcükler ağzından çıkıverdi:

"Bella da... *Biz* gibi!"

Ida bundan anladı ki yavrucuğu şimdi kendisine sunulan bu büyük armağanı, bir gün gelip de yitirivermek korkusuyla geri çeviriyordu! Bu, kadını şiddetle sarstı, sanki odada birisinin fiziksel varlığını hissediyormuş duygusuna kapıldı ilk kez: Sanki bir umacı oturmuş da sürü sürü ağızlarıyla elleriyle Useppe'yi yemeye hazırlanıyormuş gibi. Ama asıl şaştığı, ilk göz ağrılarını unutan pek çok çocuk gibi, oğlunun belleğinden tümüyle silinip gittiğini sandığı Blitz'in adını, bunca yıl sonra onun ağzından duyması olmuştu. Gerçekten de, bu 1946 sonbaharında sanki o küçücük yaşantısının tüm anıları, şu kayıtsız Useppe'nin zihnine üşüşüyor, hastalığını gizli gizli deşiyor gibiydi. Ida onu şakaya aldı: "Yok canım, ne demekmiş, Bella da, Blitz gibi?" Bu kez, tabuyu bozmaktan çekinmeyerek Bella'nın Ninnuzzu'nun yanında sağ salim olduğuna, çok geçmeden, her zaman yaptıkları gibi, ikisinin birden çıkagelivereceklerine onu inandırmaya çalıştı! Iduzza'nın garantisi altında verilen bu haber Useppe'yi yüreklendirdi, güldürdü. İkisi birden, iki sevgili gibi gülüşerek, şimdilik Umacı'yı odadan kovdular.

Ama bu yetmiyordu. Reddettiği köpek yavrusuna karşılık Useppe'yi avutmak için ertesi sabah (pazar) Ida onu aldı, Portese Kapısı'ndaki yeni pazara götürdü, oradan bir montgomeri satın aldı: Daha doğrusu (bilmeyenler için anlatıyorum), o tarihlerde, General Montgomery'nin savaşta sırtına giydiği ceketten esinlenilmiş, pek moda bir tür ceket aldı. Useppe'ninki bir İtalyan, hatta Roma taklidiydi; en ufak boy olmasına karşın gene de omuzları geniş, kolu uzun gelmişti. Ama ille de hemen giymek için tutturdu ve sanki bu ceketi sırtına geçirmekle kendini, bir general demeyelim de, bir kumandan sanıyormuş gibi adımlarına güven geldi.

7

Bu arada geceleri, huzursuz ve sıkıntılı geçiyordu. Doktor hanıma son ziyaretten sonra, yazılan ilaçların tümü-

nü de ses çıkarmadan alıyordu; hatta annesi verirken, bir an önce iyileşmeye can atıyormuşçasına, küçücük kuşlar gibi ağzını uzatıyordu. Ama ilaçların üzerindeki etkisi pek hafif kalıyordu. Hemen hemen her akşam, yatıştırıcılara karşın uykuya dalar dalmaz, kim bilir hangi dev gibi hayallerle onu tehdit eden o tuzağa mutlaka düşüyordu. Kasımın ikinci haftasında, derin uykudayken, iki gece üst üste yatakta sıçrayıp oturdu, soluğu sıklaşmış, gözleri faltaşı gibi açılmıştı ama uyuyordu, öyle ki, tepe lambasının yanmasıyla bile tepki göstermedi. Annesi, onu yatıştırıp üstünü örterken kollarının, bacaklarının (hâlâ ölçüsüz bir çatışmaya hazırmış gibi) kaskatı olduğunu ve ter içinde kaldığını fark etti. Elini tutunca da, nabzının hızla vurduğunu sezdi, sonra yavaş yavaş nabız her zamanki gibi normale dönerken gözkapakları da kapandı. Bu olay bir dakika bile sürmemiş, her zamanki gibi bilinç üstüne çıkmamıştı. Ama 15 Kasım'ı 16'ya bağlayan gece, buna benzer bir olayı, uyanıkken geçirdi. Gece yarısı yarı uyanık Ida, odada dolaşan küçücük, ancak bir hayvanınkiler kadar hafif ayak seslerini duyarak başucu lambasını yaktı. Gerçekten de Useppe uyanmış, orada ayakta duruyordu, şu anda duvara dayanmıştı. Dimi pijamasının üzerine montgomeriyi giymişti, çünkü oda soğuktu; ama ayaklarına bir şey giymemişti, belki de uyuyan annesini uyandırmamak kaygısıyla. Son günlerde uykularını hep tedirgin eden o sıkıntı, o kaygı bu gece onu yataktan çıkarmış, karanlığa gömülü odada uyku arası dolaştırıyor olmalıydı. Gururla Ida'ya bakıp, "Sen uyu, anne!" dedi. Bir emirdi bu; ama şu buyurgan edası, aslında vücudunu kaygılar içinde bırakmakla birlikte hiçbir zaman düşünceye dönüşmeyen o belirsiz kuşkuya karşı yöneltilmiş bir silah ödevi görüyordu. Ansızın yürek paralayıcı, incecik bir ağlamadır tutturdu:

"Anne, Nino nereye gitti?!"

Sonra da, kim bilir ne zamandır korkularını körükleyen o dehşetli kuşkusunu açığa vuruverdi:

"...sakın bensiz Amerika'ya gitmiş olmasın?.."

Ida bu soruyu, gerçekten de Ninnuzzu'nun, onun önünde defalarca Useppe'ye verdiği sözle bağdaştırmakta

güçlük çekmedi: Onu da yanında Amerika'ya götürecekti. (Hatta son defasında şunları da eklemişti: "Davide'yi de götürürüz. Böylece bari kendine güzel bir Amerikan Yahudisi kızcağız bulabilir...") Useppe'nin içini rahatlatacak bahaneler bulmakta doğrusu güçlük çekmedi. Çocuk avunmuş, az sonra annesinin yanı başında uyudu kaldı.

Eylüldeki o kısa uğrayışından sonra Ninnuzzu, her zaman yaptığı gibi, bir daha ortalıkta görünmemişti. Buna karşılık onun adına iki kart gelmişti ve bundan da anlaşılıyordu ki, eşe dosta, adres olarak Bodoni Sokağı'nı vermişti. Bu kartlardan biri parlaktı, üzerinde bir demet mor unutmabeniyle kırmızı güller vardı, Bella'nın eski sahibi Antonio tarafından geliyor ve Poggioreale Cezaevi'nin sansür damgasını taşıyordu. Şunlar yazılıydı: *Saygılı selamlar ve içten dileklerle unutulmaz bir anı.* Roma'dan gönderilmiş olan öteki kartta ise, beyaz-siyah renklerde, Kral Vittorio Emmanuele Anıtı vardı ve iri iri, ikinci sınıf yazısıyla ama yanlışsız olarak şöyle deniyordu: *Nereye kayboldun? Hiç olmazsa nerelerde sürttüğünü öğrenebilir miyim? - P...* Bu kartların ikisi de, ekimden beri evde bekleyip duruyordu.

Gene ekim ayının sonuna doğru bir sabah Ida sokakta, Annita Marrocco'ya rastladı; kızcağız aileye yardım olsun diye, Ostiense Sokağı'ndaki bazı evlere gündeliğe gidiyordu şimdi. Gerçekten de Filomena'nın terziliği giderek daha az para getirir olmuştu. Çoğunluğu yaşlıca bayanlar olan müşterilerinin bir kısmı çulu düzmekte, bir kısmı ise ölüp gitmekteydi ve Giovannino'nun küçük odası da hâlâ sahibi çıkagelir umuduyla kiraya verilmemişti. Delikanlıdan, ne iyi ne kötü, hâlâ hiçbir haber yoktu: Bir ordu papazıyla bir askerî hekim de ilgileniyordu şimdi, aile, Yukarı İtalya'daki bir eski askerden, Julia Tümeni'ndeki Alp Dağlı bir erden de cevap beklemekteydi. Ona yazmışlar, kendisi veya başka bir tanıdığı, tesadüfen Rusya kamplarında Giovannino'ya rastladı mı ya da birinden, Marrocco adını duydu mu, diye sormuşlardı.

Öteki haberler arasında Annita, kaynanasının birkaç gün önce Davide Segre'ye rastladığını, sorusu üzerine genç adamın, bizim Nino'yla şu son zamanlarda Roma'da birkaç

kez ama hep ayaküstü buluşup görüştüğünü söylediğini de anlattı. Nino'nun sağlığı son derece yerindeymiş, ama Annita başka bir şey bilmiyordu. Ida'ya sözünü ettiği ve Roma dolaylarında bir kenar mahallede kiralamış (veya birinden geçici olarak devralmış) olduğu ev hakkında ne Annita ne kaynanası bir şey bilmiyorlardı. Ida, belki de diye düşünüyordu, o ev hikâyesi Nino'nun bir uydurmasıydı. Belki de şu sırada oradan taşınmış gitmişti bile. Zaten Annita'ya bakılırsa Davide, Filomena'nın sorularını ters ters birkaç sözle geçiştirmiş ve bir an önce savuşmaya can atmıştı her zaman yaptığı gibi. Kendisi Roma'da mı oturuyordu ve neredeydi, tabii bu konuda hiçbir şey söylememişti. Yaşlı Filomena da, Testaccio Meydanı'ndaki pazarda Ida'yla karşılaştığı zaman, gelininin sözlerini doğrulamakla yetinmiş, başka bir haber verememişti. Ne zaman Ida'ya rastlasalar Marroccolar hep çocuğu alıp Mastro Giorgio Sokağı'na gelmesini söylerlerdi. Ama Ida, başlangıçta birkaç kez gitmiş, sonradan ya ihmalden ya da çekingenlikten bir daha uğramamıştı.

Gerçekte, öğrencileriyle Useppe'den başka dünya yüzünde kimseyle görüşmüyordu. Ara sıra Remo'ya gidip belki de Ninnuzzu'dan yeni bir haber almayı tasarlıyordu; ama San Lorenzo Mahallesi'ne dönme düşüncesi onda öylesine bir tiksinti uyandırıyordu ki, hemen bu tasarısından cayıyordu.

Zaten Nino'nun son görünüşünün üzerinden henüz iki ay bile geçmemişti. Şu son yıllarda ise delikanlı onları, çok daha uzun süre habersiz bırakmış, ses etmemişti, yokluğuna alıştırmıştı. Useppe'nin bu defa ağabeyini her zamankinden fazla bir sabırsızlıkla beklemesi ise, Ida'nın gözünde çocuğun bozuk sağlık durumunun bir başka kanıtıydı: O alışılmadık *yaramazlığından,* yalnızlığından ve nedensiz öfke bunalımlarından başka bir şey değildi bu da, Useppe'mizi hemen hemen tanınmaz hale getiren bütün o garipliklerden biriydi.

Öte yandan Ninnarieddu'yu arayıp bulmak ve ondan, küçük kardeşinin hatırı için kendilerini daha sık görmeye gelmesini istemek Ida'nın aklının ucundan bile geçmiyor-

du. Ninnuzzu Mancuso'dan böylesine bir davranış beklemek, rüzgârın, bir küçük bayrağın hoşuna gitmek için şu yandan ya da bu yandan biraz daha esmesini istemek gibi bir şey olurdu. Bunu Ida bile, bütün aptallığına karşın, bu konudaki az buçuk deneyimiyle pek güzel anlıyordu.

16 Kasım sabahı Useppe, onu için için kemiren hastalığın ilk ve ciddi nöbetini geçirdi. Annesiyle aralarında geçen o küçük, yatıştırıcı söyleşiden sonra (saat bir buçuk dolaylarıydı), çocuk, yeniden dalmış ve sabaha kadar sakin sakin uyumuştu. Sabah erkenden Ida kalkıp da kahve pişirmeye mutfağa geçtiği zaman hâlâ uyuyordu. Tam mutfakta, ocağı yakarken, çocuğu karşısında görüverince çok şaşırdı, dimi pijaması sırtındaydı, yalınayaktı ve yüzünde çok şaşırmış bir ifade vardı; annesine sorarcasına şöyle bir bakış fırlattıktan sonra (veya Ida'ya öyle geldi) hemen koşarak geri döndü. Ida tam seslenecekken yatak odasından, insan sesine benzemeyen, işitilmedik bir dehşeti ve acıyı haykıran bir çığlık duydu: Birkaç saniye bu ses nereden geliyor diye, adeta donakaldı.

Tıp kitaplarında, bu tipik, "*büyük hastalık*" adıyla anılan nöbetler, aşağı yukarı şöyle tanımlanır:

Bilincin tümüyle yitirilmesiyle birlikte, şiddetli kasılma nöbetleri. Birinci dönemin başında (tonik-klonik) soluk kesilirken bir çığlık atılır, gövde ise kendini savunmak için hiçbir şey yapmadan geriye doğru düşer ve deri kül rengini alır. Damar basıncı çok yükselir, kalp atışları son derecede hızlanır. Çene kasılmaları yüzünden dil yaralanabilir.

Kasılmalı, sarsıntılarla belirlenen bu çırpınmalı dönemi, bir ya da üç dakika kadar sürebilen koma hali izler, beyin durur, vücut tamamen hareketsiz kalır. Bu dönemde genellikle büzgenin ve mesanenin gevşemesi sonucu, dışkı ve idrar boşalır. Nöbet sırasında, solunum faaliyeti zorlukla ve hırıldayarak yeniden başlarken tükürük bezleri aşırı salgı yapar.

Çok eski zamanlardan beri bilinen bir hastalıktır. Nedeni de, fizyopatolojisi de günümüze değin öğrenilememiştir.

Ida, koşup odaya girdiğinde, Useppe sırtüstü, gözleri kapalı, kolları iki yana açık, havada yıldırımla vurulmuş bir kırlangıç gibi yerde yatıyordu. Ama nöbetinin ancak birkaç saniye sürmüş olan birinci dönemi geçmişti bile ve Ida, onun yanı başında diz çöktüğünde, o çirkin ölü rengi, yeniden soluk almaya başlamasıyla birlikte yavaş yavaş yüzünden çekilmekteydi. Şu az önce işittiği garip ulumanın onu evden alıp götürmediğine minnettar, alçak sesle, oğluna seslendi. Useppe, sanki adını duyunca yatışmış gibi, büyük bir soluk alarak kendini koyverdi. Sağlığına kavuşmuş suratındaki çizgiler bile rahatladı ve gözleri hâlâ kapalı, hafifçe bir iyilik gülümsemesiyle aydınlandı; sonra usulca, bir mucize gibi, iki gözü, dünden daha güzel, bir gök banyosunda yıkanmışçasına açıldı: "Useppe!" "...Anne..."

Ida, çocuğu yeniden yatağına yatırdıktan sonra dudağının kıyısındaki küçücük, kanlı köpüğü sildi; Useppe de, sesini çıkarmadan, yarı uykulu, ter içinde kalmış saçlarına dokundu: "Ne oldu bana, anne?" Ama bu soru bile ağzından mırıltı halinde çıkmıştı, gözleri hemen o anda yeniden kapandı. İlk ve en büyük isteği, uyumaktı.

Hemen hemen bütün gün uyudu, ama öğleye doğru, kısacık bir aralık, uyandı. Geçirdiği nöbeti hiç anımsamıyordu, farkında değildi (hasta bu nöbetleri -diye doktorlar Ida'ya açıklamışlardı- *hiç geçirmemiş gibi, farkında olmaz)*, ama her nasılsa, yakışık almayan bir duruma düştüğünün bilincinde olmalıydı, utanıyordu. *Somya*'nın üzerinde enlemesine büzülüp kalmıştı. İlk işi yüzünü yastığa gizleyerek, "Döndüğü zaman, anne, bunu söyleme Nino'ya..." diye tembih etmek oldu.

Ida başını sallayarak ona söz verdi, bu sır ikisinin arasında kalacaktı: Henüz onun da, Useppe'nin bu tembihinin boşuna olduğundan hiç mi hiç haberleri yoktu ki! Artık ağabeyine söylemek istese de söyleyemeyecekti, zaman kalmamıştı. Gerçekten birkaç saat sonra (yalnızca bir gün ve bir gece sonra), inanılmaz bir şey olacaktı: Öyle ki bugün bile, dirilerle ölüleri birbiriyle özdeşleyen bu uzaklıktan, hâlâ bu olaya bir aldatmacaymış gibi inanmak istemiyorum. Ama oldu işte. "Şiddet kuşağına" mensup onca arka-

daşı gibi, Ninnuzzu Mancuso-Kupa Ası da, bir anda yaşam tarafından bir yana fırlatılıverdi. Ertesi yılın mayısında 21 yaşını tamamlayacaktı.

Doğduğundan beri önsezileri güçlü olmakla birlikte, Ida bu kez hiçbir şey hissetmemişti. O kadar ki, ertesi sabah erkenden kapıya bir polis gelip de "Mancuso Antonino'nun yakını mısınız?" diye sorduğunda aklına geliveren ilk soru, "Neden? Bir kötülük mü yaptı yoksa?" olmuştu. Polisin sıkıntılı halinin hemen farkına varıverdi. Kekeleyerek "Ben annesiyim..." dedi. Ama oğluna ilişkin haberler, gerçekdışı, bomboş bir patırtının ötesinden gelmeye başlamıştı bile. Appia Caddesi'nde bir çarpma olmuş (aslında adam *kaza* dedi). Bir kamyon yoldan çıkmış. "Oğlunuz yaralanmış... durumu ciddi." Onu San Giovanni'ye İlkyardım'a götürmüşler.

Bodoni Sokağı'ndan San Giovanni Hastanesi'ne gitmek için kentin yarısını geçmek gerekir. Iduzza durağa gitmiş, tramvaya binmiş, bilet almış, durakta inmiş, hastanenin yolunu sorup öğrenmiş ve biri onu tam hastanenin önüne kadar götürmüş olmalı. Ama tüm bu olaylardan aklında hiçbir şey kalmadı, sadece varış noktası yırtılmış bir fotoğraf gibi bilincine kazıldı. Kireçle badana edilmiş bir yerdi burası: Ida bunu biliyor, çünkü daha girerken bile, gariptir, damağına değmiş gibi kirecin tozlu tadını aldı. Apayrı bir oda mıydı yoksa herkesin geçtiği ayakaltı bir yer miydi, penceresi var mıydı, yok muydu, orasını bilemiyor; hastanede başkalarının olup olmadığını da bilemiyor. Önünde iki sedye uzanmış, üzerinde de iki gövde yatıyor, baştan ayağa çarşafla örtülü. Bir el çarşaflardan birincisini hafifçe kaldırdı. O değil: Sarımtırak saçlı, kan içinde bir delikanlı başı, yüzünün yarısı kalmış, yarısı ezilmiş gitmiş. İkinci çarşafı kaldırdılar, işte bu Nino, boynunun gövdeye bitiştiği yere değin görünüyor. Yarası filan yok, ancak burnundan incecik bir kan sızmış. Belki de ışığın etkisiyle, rengi bile öyle pek soluk değil. Pürüzsüz yanakları ve saçının lüleleri yer yer çamura bulanmış. Üst dudağı yarı ara-

lık, uzamış; upuzun, kıvrık kirpikli gözkapakları sanki kendiliğinden kapanmış değil de, bir tür acı zorlamayla gözlerinin üzerine indirilmiş gibi. Yüzünde kalan son ifade, tereddütlü, hayvansı bir saflık ifadesi, şaşkın, sorarmış gibi: "Neler oluyor bana?! Bugüne dek hiç duymadığım bir şeyler hissetmekteyim. Hiç anlayamadığım garip bir şey."

Oğlunu tanıdığı an, Ida'nın vajinası vahşice yırtılır gibi oldu, sanki oğlunu yeniden oradan çekip çıkartıyorlardı. Useppe'den farklı olarak, Nino'yu pek güç dünyaya getirmişti, doğum uzun sürmüş, zorlu geçmiş ve ölesiye kan yitirmişti. Bebek doğduğunda dört kiloya yakındı, ufacık tefecik, ilk yavrusunu dünyaya getiren bir ana için fazlasıyla iriydi. Onu, adeta zorla vücudundan çekip ayırmışlardı. Ama o zaman, doğum yapmakta olan küçücük kadın, öylesine vahşi çığlıklar atmıştı ki, sonradan kocası Alfio'nun şaka yollu anlattığı gibi, duyan, iri ve güçlü bir dişi kurt yavruluyor sanırdı; bugünse Ida'nın gırtlağından tek bir ses bile çıkmadı, sanki çimentoyla tıkanmış gibi.

İşte o morg sahnesinden sonra, o sabahtan onda kalan ikinci yarı bilinçli izlenim: Bir türlü haykıramıyordu, dili tutulmuştu sanki ve bilmediği sokaklardan, ışığın gözleri kör edercesine parıldadığı, her şeyi arsızca öne çıkardığı yerlerden geçiyordu. Gazete kulübelerindeki fotoğraflar utanmasızca gülüyorlardı, halk garip biçimlerde eğrilip bükülüyor ve büyük kilisenin tepesindeki sayısız heykel de aşağıya doğru canavar gibi eğilip bakıyordu. Bu heykeller, Useppe'nin doğduğu günlerde, ebe Ezekyel'in penceresinden gördüğü heykellerin ta kendisiydi: Ama bugün kilise bir garip çarpılmıştı, çevredeki bütün öteki evler ve yapılar da öyle, sanki dışbükey bir aynadan görülüyormuş gibi. Sokaklar eğrilip bükülüyor, her yandan genişliyor, sonunda doğadışı, ölçüsüz boyutlar alıyordu. Bu dünya da, onun evi de uzaklaşıyordu: Oysa bir an önce oraya koşmalıydı, çünkü Useppe'yi tek başına bırakmıştı, daha uykudayken.

Peki, neredeydi şimdi? Bu yerin adı, Metronia Kapısı olmalıydı. Ida, Ida nereye gidiyorsun, yönünü şaşırdın. İşin aslı şu ki, bu mahalleler hep kireçten yapılmıştır, her şey kireçtir, bir anda parçalanıp un-ufak olabilir. Kendisi de bir

kireç parçasıdır zaten ve eve varmadan paramparça olup dağılma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ona arkadaşlık edecek, ona destek olacak kimse yok, yardım isteyebileceği kimsesi yok. Gene de kim bilir nasıl, başardı bu işi. Bodoni Sokağı'na kadar geldi, evinin kapısına dek çıktı ve eve girdi işte. Sonunda burada, hiç olmazsa kısa bir süre için kendini yere atabilir, un-ufak olabilir artık.

Useppe kalkmış, hatta kendi kendine giyinmişti. Ida belki de onun "Ne yapıyorsun, anne? Uyuyor musun?" diye soran sesini, "Evet, biraz uykum var da. Şimdi kalkarım," diye karşılık veren kendi sesini duydu; bir yandan da vücudu, tıpkı bir duvar gibi yıkılmakta, kireçleri dökülmekteydi. Çocukluğundan, belki de annesinin ağzından duymuş olduğu *Ağlama Duvarı* sözlerini anımsadı. Gerçekte, şu ünlü *Ağlama Duvarı*'nın ne olduğunu bilmiyordu, ama bu ad, odanın dört köşesinden yankılanıp geliyordu ona, ağlayamasa, haykıramasa bile. Gene de duyularını tümüyle yitirmiş değildi. Çünkü şu korkunç toz yağmurunda, sürekli olarak bir tik tik tik duyuyordu. Bu, tüm bu süre içinde hiç durup dinlenmeden evin odalarında bir aşağı bir yukarı yürüyen Useppe'nin küçücük kunduralarının çıkardığı sesti. Tik tik tik tik. Küçücük kunduraları üzerinde, kilometrelerce, bir ileri, bir geri yürüyordu boyuna.

Daha sonra, olayın gazetelerde çıkması üzerine, sokak kapısı çalınmaya başladı. Kapıcı ile torunundan başka, Filomena ile Annita Marrocco, çocuk yuvasının öğretmeni, eskiden Giovannino'nun öğretmeni olan yaşlı meslektaşı, Clemente'nin ablası Consolata hep geldiler. Hepsine de Ida açtı kapıyı, suratı kaskatı, tebeşir gibi bembeyaz, fısıldadı: "Çocuğun önünde konuşmayın. O bir şey bilmemeli." Böylece dilini yutmuş ziyaretçiler, mutfakta, ocağın yanı başında bir sandalyeye yığılmış olan Ida'nın çevresinde, ayakta dikilip kaldılar. İkide bir Useppe, montgomerisi sırtında -çünkü evin içi soğuktu- evde beslenen bir cüce gibi kapıda beliriyordu. Bir göz atıp çekiliyordu gene, Marroccolar, onu biraz avutmak için alıp götürmeyi önerdilerse de Ida istemedi. Gerçekte, iki gün öncesinin nöbetlerinden sonra, yabancıların önünde buna benzer bir nöbet daha geçirme-

sinden korkuyordu; insanların bu yüzden Useppe'ye hasta, illetli gözüyle bakmalarından çekiniyordu.

Akşama doğru, okul müdiresinden bir başsağlığı telgrafı geldi. Haber verilecek hısım akraba yoktu. Kalabriya'daki nineyle dedenin ölümünden sonra Ida'nın, orada, aşağıda kalmış olan dayılarıyla, dayı çocuklarıyla tüm ilişkileri kesilmişti. Aslında dünya yüzünde, akrabası, dostu, tek kimsesi yoktu.

Annita ile Consolata, meyhaneci Remo'nun yardımıyla, gereken işlemleri yerine getirmeyi üstlendiler; cenaze giderlerini de Remo borç verdi, hatta üzerinde *Yoldaşlar* yazılı, kırmızı karanfilden bir de çelenk yaptırdı. Ida, tek bir işe elini sürecek gücü bulamadı kendisinde. Bazı bilgiler vermesi için karakola çağırıldıysa da, komiser onun halini görünce acıdı ve diretmedi, koyverdi gitsin. Üstelik kadıncağızın, oğlu konusunda, komiser kadar bile bilgisi bulunmadığı ortadaydı.

Kazanın ayrıntılarını pek öğrenmek istememişti zaten. Bunlara değinmeye kalkışanları da "Hayır, henüz hayır. Şimdilik bir şey söylemeyin bana," diye susturuyordu. Öğrenildi ki kamyonda üç kişiymişler. Biri, şoför, daha cankurtaran gelmeden ölmüştü. Nino ise hastanenin eşiğinde can vermişti. Üçüncüsü, karnından yaralı, bacakları parçalanmış, başında polis, San Giovanni Hastanesi'nin bir koğuşunda yatıyordu.

Gerçekten de olayda kuşku uyandırıcı bir şeyler vardı ki Ida bile karakoldaki o şaşkınlığı arasında bunu sezinlemişti. Anlaşılan kamyon, çalınmış plakası yüzünden kuşku uyandırmıştı, bir kereste yükü altında, yasadışı mal, ayrıca Alman Ordusu'nda kullanılan tipten izinsiz silah taşıyordu. Gerçekten de şu sıralarda (komiserin Ida'ya açıkladığı gibi) kim bilir gelecekteki hangi yasadışı eyleme gizlice hazırlanan eski Partizanlara veya aslında şimdilik kaçakçılıktan ya da silahlı soygunla yasaları çiğnemekten öteye geçmeyen sözde devrimcilere sık sık rastlanır olmuştu... Tüm bunlar halen soruşturulmaktaydı. Üçünden canını kurtaran tek kişi, kendini kaybetmeden önce, bir kâğıt parçasına öteki ikisinin adını ve adresini çiziktirecek gücü bulabil-

mişti. Yarı sayıklar halde, anlaşılan kamyonda onlarla birlikte olan bir köpeğin ne olduğunu da ısrarla sormuş durmuştu; ama bu hayvanın akıbeti bilinmiyordu.

Kaza, şafak sökmeden az önce meydana gelmişti. Anlaşılan, trafik polisi önce dur emri vermiş, ama şoför duracak yerde gaza basmış, kim bilir ne niyetle bir yan sokağa sapmıştı. O zaman hemen kamyonun peşine düşmüşlerdi ve bu kovalamacaya kamyondakiler (polisler böyle tanıklık ediyorlardı) şoför mahallinden birkaç el ateş ederek karşılık vermişlerdi. Polisler de, onları korkutmak için lastiklere nişan alarak ateş etmişlerdi. (Sonradan olay yerinde, nereden geldiği hâlâ tartışma konusu olan boş kovanlar bulunmuştu.) Bu çok kısa süren ateş sırasında, belki şoförün hatalı bir manevrası yüzünden, belki de yolun çok çamurlu olması yüzünden (gece boyu yağmur yağmıştı), ilk dönemeçte kamyon yoldan çıkmış, bir yardan aşağı yuvarlanmış, yan düşmüştü. Ortalık henüz ağarmamıştı.

Üç gün içinde, üçünden hayatta kalan ve mesleği otomobil tamirciliği olan sonuncusu da, uzun ve kesintisiz bir can çekişmeden sonra öldü. Bu durumda onun ağzından gerek kendisi, gerekse arkadaşlarının ne işler çevirdikleri, başka kimselerle suç ortaklığı yapıp yapmadıkları, hatta daha sonraki hazırlıkları konusunda da (polislerin olayları anlatış tarzı bunu doğruluyordu çünkü) tek kelime bile alınamadı. Bu arada Tiburtino'da bir meyhanenin sahibi olan ve yeraltı çalışmaları dönemlerinden beri Komünist Partisi'ne kayıtlı bulunan Proietti Remo'nun da; Musevi öğrenci Segre Davide'nin de ifadesi alındı: Her ikisi de eskiden, Mancuso'nun bağlı bulunduğu Partizan örgütündeydiler. Ama ikisinin de, olaylarla hiç bağlantıları olmadığı anlaşıldı. Sonunda dosya arşive kaldırıldı.

8

Anne, cenazede bulunmamıştı; sonra da, Ninnarieddu'nun büyüdüğü San Lorenzo'daki evden birkaç adım ötede-

ki Verano Mezarlığı'na gidecek gücü hiçbir zaman kendinde bulamadı. Nino'nun çocukken kendisini hiç ilgilendirmeyen garip bir sınırmış gibi oynayarak önünden geçip gittiği o çirkin duvarların içinde onu aramak düşüncesiyle bile Ida'nın dizlerinin bağı çözülüyordu. Artık *Yoldaşlar*'ın kırmızı karanfil çelengi annenin ziyaret etmediği o küçücük çukurun üzerinde kurumuş gitmişti. Arada sırada mezarını süsleyen, taze, ucuz çiçek demetlerini getiren de annesi değildi.

Ida ağlamamıştı bile. Gerçekten de Useppe'nin karşısında olanları gizlemeye kendini zorlamalıydı; yabancılar arasında da bir kuşku, onu ağlamaktan alıkoyuyordu. Ona öyle geliyordu ki, tek bir inilti çıkartacak olsa, ardından tıpkı bir su bendi yıkılmış gibi, haykırmalarını, ulumalarını tutamayacak ve uluya uluya çıldıracaktı. O zaman onu akıl hastanesine tıkacaklar ve zavallı küçük piç Useppe, dünyada kimsesiz kalacaktı.

Uykuları hafifçe içinin geçmesinden ibaretti, sık sık uyanıyordu. Gece silkinerek uyandığında, Useppe'yi de uyanmış, gözleri açık, onu sorguya çeker gibi bulduğu oluyordu. Gene de çocuk ona hiçbir zaman, hiçbir şey sormadı; bir daha Nino'dan haber almaya da kalkışmadı.

Son yıllarda Ida'da, oğlu Ninnuzzu'nun, hiçbir şeyden etkilenmez olduğu gibi büyülü bir güven yer etmişti. Şimdi ise dünyanın, ansızın, Ninnuzzu'suz yaşamayı sürdürdüğüne kendini inandırmak pek zor geliyordu. Oğlunun, kendine göre pek kısa sürmüş ölümü Ida için pek uzundu. Hazır bulunmadığı gömülme anından itibaren onun büyüdüğünü hissetmeye başlıyordu. Sanki o anda Nino'nun benliği birkaç parçaya bölünmüştü de her biri ayrı ayrı annesinin peşinden geliyordu.

Bunlardan birincisi, Bodoni Sokağı'nda son defa, Bella ile birlikte avludan dışarı fırlarken görülen o neşeli, söz dinlemez Ninnarieddu idi. Bu Nino, Ida'ya göre hâlâ oraya buraya koşturup duruyordu. Hatta kendi kendine diyordu ki, dünyanın her dönemecinde yürüse, yürüse, tüm sınırları aşsa, belki de sonunda onunla karşılaşır. Bunun için de belirli saatlerde, kendini gözü kapalı yollara atan bir hacı

gibi onu aramaya, sokağa çıkıyordu. Her çıkışında da hep o, gözleri kör edici, değişmez öğle aydınlığıyla, San Giovanni'deki o "teşhis" sabahından beri şehri oluşturan o gerçekdışı boyutlarla, o çarpılmış biçimlerle karşılaşıyordu. Zaten birkaç aydır gözleri iyice zayıfladığından gözlük takar olmuştu, şimdi de sokağa çıkarken, hiç olmazsa kısmen bu kör edici manzarayı görmemek için gözlüğünün üstüne bir de güneş gözlüğü takıyordu. Böylece, başka, sahte bir alacakaranlıkta, umutsuzca kaçak oğlunu kovalıyordu. Ara sıra bir kapıdan gülerek veda eden umursamaz bir delikanlıda veya bir ayağı yerde, motosiklete binmiş bir başkasında ya da sırtında rüzgâr ceketi, hızla giden kıvırcık saçlı birinde onu tanır gibi oluyordu... Bir sanrı peşinde koştuğunu bile bile, soluk soluğa onu kovalamaya başlıyordu.

Böylece yorgunluktan kendinden geçiyor, gerçeklerin anlamını, adları, hatta kendi kişiliğini unutuyordu. Artık Ida olduğunu anımsamıyordu, hatta kendi adresini bile bilemiyordu; bir süre bir duvardan ötekine sendeleyerek ilerliyor, sonra kalabalıktan, arabaların arasından, kimseye bir şey sormaksızın, bir maskeliler dünyasına düşmüş gibi geçip gidiyordu. Ancak bu sağlıksız sisin içerisinde gözlerinin önüne gelen bir çift mavi gözün bir çift küçük lamba gibi, kendisini Useppe'yi yalnız başına bıraktığı eve çağıran işaretiyle aklı başına geliyordu.

Gerçi sonbahar bu yıl uzamıştı, ama Useppe o günleri hep evde hapis geçiriyordu. Çünkü Ida henüz onu parklara veya kırlara götürecek cesareti kendinde bulamıyordu. Kentten de beter biçimde doğadan çekiniyor, ağaçları ve bitkileri, Nino'nun gövdesiyle beslenen, olağandışı büyümüş tropik canavarlar olarak görüyordu. Buradaki artık, onu peşine düşürmüş, hiçbir iz bırakmadan şu dünyada dolanıp duran Ninnuzzu değildi; henüz gömülmüş, toprağın altında, daracık, kapkaranlık yerde çürümeye başlayan Nino'ydu. Bu öteki Nino ona, çocukluğuna dönmüş, ağlayan ve yemek isteyerek, yanından ayrılmamasını dileyerek eteğine yapışan biri olarak görünüyordu. Ninnuzzu'nun çeşitli kişilikleri arasında, etinin parçasıymış gibi ona ait, ama aynı zamanda da dokunulmaz, baş döndürücü bir ola-

naksızlıkta yitirilmiş olan yalnızca bu Nino'ydu. San Lorenzo'daki o sefil evi şimdi Kutuplar kadar, Hindistan kadar uzaklarda kalmıştı, alışılagelmiş yollardan ulaşılması olanaksızdı. Zaman zaman Ida, yeraltı kanallarından, sokaklarından ona ulaşmayı kuruyordu, zaman zaman da yüzükoyun kendini toprağa atıyor, oğlunun yürek atışlarını duyabilir mi diye var gücüyle dinliyordu.

Ama bir Nino daha vardı ki tüm ötekilerden beterdi; Ida da bu Nino'dan korkuyordu. San Giovanni'de teşhise gittiği gün, sedyenin üzerindeki haliyle çıkıyordu karşısına: lüleleri ve yüzü çamur içinde, dışarıda geçirdiği sıradan bir akşamdan sonra, yumruk yemiş de dönüyormuş gibi burnundan sızan kanıyla. Gözkapakları anasını bile görmüyormuş gibi inikti; ama uzun kirpiklerinin arasından gözbebekleri nefretle bakıyordu Ida'ya. Tiksintiyle bükülmüş yarı kapalı ağzından ona, "Çekil git, uzaklaş benden. Suç senin. Ne diye doğurdun beni?" diyordu.

Ida biliyordu ki bu Nino da ötekiler gibi, artık sadece zıvanadan çıkmış olan kendi aklında yaşıyor. Gene de bu Nino'dan öylesine çekiniyordu ki, özellikle geceleri onun etiyle kemiğiyle yeniden insana dönüşüp evin bir köşesine, bir kapının ardına gizlenerek karşısına çıkıvereceğini, "Ne diye doğurdun beni? Suçlu olan sensin!" diye kabahatini yüzüne vuracağını sanıyordu O zaman, gerçekten bir cinayet işlemiş gibi korkuya kapılıyor, karanlık koridordan bir türlü geçemiyordu; hatta yattığı zaman ışığı bile söndürmekten çekiniyordu. Başucu lambasını bir bez parçasıyla örtmüştü Useppe'yi uyandırmamak için; lambayı aydınlığı tam yüzüne vuracak biçimde kendisine doğru çeviriyor, çok zaman bütün geceyi böyle geçiriyordu. Aslında bu, kendisini Nino'ya bağışlatmak için, bilinçsiz olarak özüne yönelttiği bir tür işkence sayılabilecek bir soruşturmaydı; bu soruşturmada, kendi kendisini ele vermiş biri gibi, aklanmaya çalışmak şöyle dursun, tam tersine gene kendini suçluyordu. Ninnuzzu'yu öldüren oydu; şimdi de, teker teker suçunun kanıtlarını sıralıyordu işte: Ona verdiği ilk süt yudumlarından son alçaklığına, ne olursa olsun bir çaresini bulup (gerekirse polise müdahale ettirerek) onun ölmesine

engel olmamasına kadar. Birdenbire Ida sanıkken, suçlayıcı oluveriyordu, bu kez Ninnarieddu'ya yükleniyor, ona birlikte yaşadıkları günlerde yaptığı gibi, serseri, hırsız diyordu. Bu da onu bir an için yatıştırıyordu, oğlu oradaymış da söylediklerini dinliyormuş gibi; ama hemen ardından, ürpererek, onun artık hiçbir yerde yaşamadığını anımsayıveriyordu.

Gün boyu uykusuz geçirdiği gecelerin yorgunluğundan, ikide bir içi geçiyordu. Bu uyuklamaları sırasında gene de o kesilmek bilmeyen, Useppe'nin kışlık potinleri içindeki küçücük adım seslerini işitiyordu:

Tik tik tik tik tik

"Suç senin anne. Suç senin. Suç senin."

Bununla birlikte Ida'nın, Ninnuzzu'nun çeşitli kişilikleriyle giriştiği bu günlük kavgalar, ilk haftalardan sonra kesildi; sonunda, bu ayrı ayrı kişilikler, tek, zavallı, yalnız bir yaratıkta birleşti, kaynaştı. Bu son Ninnuzzu artık yaşamıyordu, ama ölü de değildi; dünya yüzünde, durup dinlenecek tek bir yer bulamadan deli gibi oradan oraya koşuyordu. Havayı, bitkilerin oksijenini içine çekmek istiyordu, ama soluk alacak ciğerleri yoktu artık. Kızlarla kırıştırmak, arkadaşlarını, köpekleri, kedileri çağırmak istiyordu, ama kendini ne kimseye gösterebiliyor ne de sesini duyurabiliyordu. Vitrinde sergilenen o güzel, son moda Amerikan gömleğini sırtına geçirmek, o otomobile sahip olup yarış etmek, şu somunu dişlemek istiyordu, ama ne gövdesi vardı ne elleri ne ayakları. Artık canlı değildi, ama en feci bir zindana atılmışçasına korkunç acı çekiyordu, yaşamak istiyordu. Bu akıl almaz biçimiyle, Ida onun, sürekli olarak havada dönüp dolaştığını, umutsuzca herhangi bir şeyi, hatta çöp tenekesini bile olsa, kucaklamaya çabaladığını sezinliyordu, yeter ki canlıların dünyasına yeniden katılabilsin. O zaman Ida, onu bir saniyecik bile olsa görebilmek ve sadece, "Ninnuzzu!" diyebilmek, onun da "Anne!" diye karşılık vermesini işitebilmek için dayanılmaz bir istekle yanıp tutuşuyordu. Mutfakta bir aşağı, bir yukarı gidip gelmeye başlıyor, (alçak sesle, Useppe'ye duyurmamak için) ona sesleniyor, "Neredesin, Ninnarieddu?" diye duvarlara vuruyordu. Ke-

sinlikle, adeta yadsınamaz bir fizik gerçek olarak sezinliyordu ki buradaydı o, yalnız burada değil, her yerde dolanıp duruyor, hep öyle, kendi yaşama isteğine çivilenmiş, kıvranarak ve en küçük bir böceğin ya da bir iğne deliğinden geçebilen bir ipliğin varlığını bile kıskanarak. Artık "Suç senin!" diye onu suçlamaktan vazgeçen bu Nino, sadece tek bir söz söylüyordu: "Yardım et bana, anne!"

Iduzza hiçbir zaman herhangi bir tanrının varlığına inanmamıştı, hatta Tanrı'yı düşünmezdi bile, nerede kaldı ki dua etsin! Bir gün akşama doğru, Bodoni Sokağı'ndaki mutfakta söyledikleri, ömrü boyunca ağzından çıkan ilk ve zannederim tek dua olmuştur:

"Tanrım! Hiç değilse şimdi huzura kavuştur onu. Hiç değilse bırak tamamıyla ölsün."

Havalar pek kararsız gidiyor, durmadan değişiyor, hatta kasımdan çok mart ayına benziyordu. Ida her sabah, Ninnarieddu'nun akıl almaz yokluğuna hiç aldırış etmeksizin, eşyayı ve canlıları, yüzsüzce bir açıklıkla ortaya çıkarmak üzere çevreyi aydınlatan güneşin doğmasından çekiniyordu. Sabahleyin kalktığında, kentin üzerinde, ufka değin kapalı, en ufak bir ışık çizgisine bile yer bırakmayan, kurşun gibi ağır bir hava görecek olsa, yüreğine biraz su serpilir gibi oluyordu.

İşte böylesine yağmurlu, gerçek sonbahar sabahlarının birinde (cenaze töreninden belki dört-beş gün geçmişti ve Ida henüz okuldaki görevine dönmemişti), saat on bire doğru, birinin evin kapısını tırmaladığını işitti. Useppe yerinden sıçradı, bu, henüz ne olduğu belirsiz işarete doğru, sanki farkına varmadan onu bekliyormuş gibi, yüzü sararmış, dudakları titreyerek koştu. Adım seslerine, kapının arkasından bir uluma karşılık verdi. Kapının kanadı, menteşeler üzerinde henüz dönmeye başlamıştı ki, dışarıdan bir itişle ardına dek açılıverdi. O anda Useppe, kendini gövdesine sarılan köpek patilerinin arasında buldu; bu patiler çocuğun çevresinde çılgınca dönüp dolaşırken pürtüklü bir dil de yüzünü gözünü yıkıyordu.

Varsayalım ki olacak şey değil ya, diyelim ki Bella, bir kutup ayısına, veya bir tarihöncesi hayvana ya da masal canavarına dönüşseydi, Useppe onu gene de hemen tanırdı. Bununla birlikte, Useppe'den başka belki de hiç kimse bugün, şu sahipsiz, mundar köpeğin o eski, lüks çoban köpeği olduğunu çıkartamazdı. İyi beslenmiş, tertemiz bir hanımefendiyken, birkaç gün içinde toplumun en aşağı tabakasından birinin görünüşünü almıştı. Sıskalaşmış, kemikleri fırlamış, o güzelim kürkü çamur ve pislikten kabuk tutmuş (öyle ki o gösterişli kuyruğu bile, karamsı bir ip parçasına dönüşmüştü), insanı adeta ürküten, cadıdan beter bir görünüşü vardı. Yalnızca gözlerinden, mücadeleden, yorgunluktan ve açlıktan ne denli buğulanmış olursa olsun, o tertemiz, bembeyaz ruhu gene de hemen tanınıveriyordu. Besbelli, yorgunluktan tükenmiş, şu anda Useppe ile buluşmasını kutlamak için, tüm genç kızlık enerjisini toplamaktaydı; tek ve son ailesine dönmek için kim bilir hangi serüvenlerden geçtiği, kaç varta atlattığı hiçbir zaman öğrenilemeyecekti. Acaba kamyonun uğradığı felakette orada mıydı? Sezgisi sayesinde polislerle sedyecilerin güvenilmez ellerinden kaçmayı başarmış, kendini göstermeksizin, cankurtaran arabasını ta San Giovanni'ye kadar kovalamış, sonra da bir parya gibi dokunulmaz Ninnuzzu'sunun cenaze arabasına eşlik edebilmek için şu duvarların çevresinde dönenip durmuş muydu? Acaba o günden beri, hep heykel gibi onun mezarının üzerinde oturup bekçilik mi etmişti? Ya da Ida gibi, Roma sokaklarında, hatta Napoli sokaklarında, kim bilir daha da nerelerde, geçtiği yerlerde bıraktığı izleri, henüz toprak üzerindeki canlı ve taze izleri sürerek, onu arayıp durmuş muydu? Bunu hiç kimse bilemez, söyleyemez. Ortalıkta olmadığı günlerin öyküsü hep ona özgü bir gizem olarak kaldı; bunu Useppe bile, sonradan, ona hiç sormadı. Bu arada, orada, kapının önünde müthiş bir telaş ve korku sezilen bir sesle durmadan "Bella... Bella..." diyor, başka şey demiyordu. Köpekse ona, sıradan, cahil kişilerin kulağına ancak, "Ggrui, grrruii hump hump hump" diye gelen ama çevirisi (ki Useppe için gereksizdi bu), "Artık dünyada benim için yalnız sen kaldın. Ar-

tık kimse bizi birbirimizden ayıramayacak, asla," olan seslerle aşkını ilan ediyordu.

Böylece, bugünden tezi yok, Bodoni Sokağı'ndaki evde üç kişi oldular; bugünden tezi yok, Useppe'nin iki anası oldu. Gerçekten de Bella -Blitz'den farklı olarak- daha ilk günden, Useppe'ye, Nino'ya duyduğu sevgiden bambaşka bir sevgiyle bağlanmıştı. Büyük Nino'ya karşı, bir tür köle-arkadaş gibi davranıyordu; küçük Useppe'ye karşı ise, bir koruyucu ve bir dadıydı. Yeni anası Bella'nın gelişi, Useppe için büyük bir talih eseri oldu; çünkü artık Iduzza anası sadece yaşlanmış olmakla kalmamış (o kadar ki, ikisini birlikte gören yabancılar onu ninesi sanıyorlardı), aynı zamanda da davranışları garipleşmiş, çocuklaşmıştı.

Ida, kısa bir ayrılıktan sonra, günlük derslerine dönmüştü gene. Küçük öğrencileri, zavallı bayan öğretmenin bu arada bir oğul yitirdiğini duymuş, başlangıçta, kendilerince ona karşı saygılı davranmışlar, bir bakıma acısını paylaşmışlardı. İçlerinden bazıları gelip kürsüye çiçek demetleri bırakıyorlardı (İda, bunlara dokunmaktan çekiniyor, sülük görmüş gibi gözleri korkudan iri iri açılmış, bakıp duruyordu). Hepsi değilse de çoğu, sınıfta sessiz ve uslu durmaya gayret ediyorlardı, ama kırk kadar birinci sınıf çocuğundan, üstelik öğretmenlerini tanıyalı iki ay bile olmamış yumurcaklardan, olanaksız şeyler beklenemezdi. O 1946 kışı, Ida'nın mesleki nitelikleri açısından önüne geçilmez bir gerilemeye sahne oldu.

Şimdiye dek zamanın akışı içindeki çeşitli tersliklere karşın Ida her zaman iyi bir öğretmen olmuştu. Gerçi öğretimi hiçbir zaman bir öncülük örneği sayılamazdı, burası doğru! Tersine ilkokul öğrencilerine kendisi ilkokuldayken öğretmenlerinden öğrendiklerini, onların da kendi ilkokul öğretmenlerinden öğrenmiş olduklarını öğretmekten daha iyisi gelmiyordu elinden, gerektiğinde, bakanlıktan aldığı talimat üzerine anlattığı ve yazdırdığı konulara kralları, duçeleri, vatanları, zaferleri ve savaşları, Tarih'in öngördüğü gibi sokuyordu; ama bunu tamamen saf bir anlayış içerisinde, hiç kuşkuya kapılmaksızın yapıyordu. Çünkü Tarih de, Tanrı gibi hiçbir zaman üzerinde düşünmediği bir

şeydi; iyi bir öğretmen olduğu söyleniyordu, sadece daha doğuştan, çocuk kalmaya mahkûm olduğu için (gerçekten, kendisinin de defalarca tekrarladığı gibi, hiçbir zaman, tam anlamıyla büyümeyi başaramamıştı aslında), Hükümet'e duyduğu saygı da çocuklarda görülen cinstendi; bu saygı yüksek makamların ne olduğunu tam anlamıyla anlamasından kaynaklanıyor sayılmazdı pek. Kendisi de bu saygıdan sınıfının minik alanı içinde ve sadece orada kendisine bir tür doğal otorite kurabiliyordu: Bunun bir nedeni de belki, çocukların, kendisiyle paylaştıkları dışardaki o büyük korkulardan öğretmeni koruduklarını sezinlemeleriydi. Onu tıpkı çocukların, kendilerine emanet edilmiş bir şeye, hatta bir sıpaya saygı göstermeleri gibi sayıyorlardı. Böylesine, ne bilinçli ne istenerek kurulmuş kendiliğinden bir karşılıklı ilişki, Iduzza'nın yaşamında, çeyrek yüzyıla yakın bir süre, hemen hemen kesintisiz süregelmişti: Kocası Alfio'nun, babasının, anasının ölümlerinden, ırkçılıktan, savaşın yıkımından, açlığından, felaketlerinden etkilenmeden, saat gibi işlemişti. Her sabah, incecik sapının tepesinde, bu sap lodoslardan, poyrazlardan sallanıp eğilse bile, bir mucize gibi açan, küçük bir tür çiçeğe benziyordu. Ama şu 1946 kışında, sonuna dek açacağı sanılan bu saygı ve karşılıklı ilişki çiçeği, solmaya yüz tutmuştu işte.

Gerçekte yozlaşma daha sonbaharda, Useppe'nin okuldan çıkartılmasıyla başlamıştı. Gerçi okuldan çıkmayı isteyen, (yaralanmış hayvanları inine sığınmaya zorlayan o içgüdüyle) Useppe'nin kendisi olmuştu, ama Ida da bu darbeden, belki farkına bile varmaksızın etkilenmiş, başkalarının eksiksiz dünyasında kendini eksikli görmüştü: sanki onlar, Useppe'yi en aşağılık paryalar sınıfına atmışlar gibi. O da bu paryalar sınıfında Useppe ile birlikte kesinlikle kalma yolunu seçti. Gerçek yeri orasıydı. Belki bu seçiminin farkına bile varmış değildi; ama bundan böyle, onun için yeryüzündeki son çocukluk, Useppe demekti. O zaman, kendisine anlayış gösterdiklerine inandığı tek yaratıklar, çocuklar bile, tüm erişkinler dünyası gibi, onu ürkütmeye başlamıştı. Mücadele döneminden sonra, okuma yazma bilmeyen öğrencilerine geri verilen bu Iduzza Man-

cuso, artık öğretmene hiç mi hiç benzemiyordu. Sibirya yollarındaki uzun yürüyüşünden yılgın, kendisinden önce gelmiş kürek mahkûmlarının çalıştığı fabrikada işe başlayan zavallı, acemi bir kürek mahkûmunu andırıyordu.

Şimdi, akşamları, o ilk uykusuz gecelerinden sonra, neredeyse ayakta uyuyacak kadar uyku bastırıyordu. Ninnuzzu'nun izini bulma tutkusu o dereceye gelmişti ki, hiç olmazsa düşünde ona rastlamayı umuyordu. Oysa düşlerinde Ninnuzzu kendini hiç göstermiyordu; hatta çok zaman, düşünde hiçbir canlı yaratık göremiyordu. Sözgelimi önünde, ölçüsüz derecede geniş bir kum düzlük, belki de Mısır'ın veya Hindistan'ın sonradan toprak altında kalmış eski bir bölgesi açılıyordu. Sonsuza dek, ufuk çizgisi olmaksızın, üzerinde okunması olanaksız garip yazılar bulunan dikine taşlarla bezenmiş yerlerdi buraları. Sözde bu yazılar okumasını bilen için önemli (veya temel) bir şeyleri açıklıyormuş. Ne var ki, orada bulunan tek kişi Ida'ydı ve o da okumak bilmiyordu.

Sonra karşısında başka bir sonsuzluk, pis, belli belirsiz kıpırdanan, üzerinde sayısız biçimsiz şeylerin, belki de giysi, torba, mobilya ya da buna benzer gündelik, ama şimdi renksiz, paramparça, tanınmaz hale gelmiş şeylerin yüzdüğü bir okyanus açılıyordu. Organik nesnelerin ise ölüsünden bile eser yoktu; ama gariptir, zaten her zaman cansız olan bu maddeler, canlı yaratıkların cesetlerinden de çok, ölümü ifade ediyorlardı. Burada da hiçbir ufuk çizgisi görünmüyordu. Suyun üzerinde, gök yerine, okyanusun görüntüsünü, karmakarışık ve bulanık, silinmek üzere olan bir anı gibi yansıtan bir tür ışıksız içbükey ayna uzanıyordu.

Başka bir yerde, uyuyan kadın tek başına, dört duvar arasında, küçücük gövdesinin çevresinde dinozorlar örneği, dev gibi büyüyen paslanmış hurda demir yığınları arasında dolaşıyordu. Herhangi bir insan sesi, hatta can çekişen birinin iniltisini duymak için kaygıyla kulak kabartıyordu. Ama boşlukta tek ses, bir alarm düdüğüydü ki, o da kim bilir hangi sonsuz binyılların öncesinden gelen bir yankıydı aslında...

Çalar saatin sesiyle bu düşlerden sıçrayarak uyanan

Iduzza kendisini öylesine yabancı bir yerde çaresiz buluyordu ki, giyinecek gücü bile kalmıyordu. Bir sabah sınıfta paltosunu çıkarmış, tahtaya bir şeyler yazarken, arkasından, sıralardan bir gülüşmedir koptu. Gerçekten de eteğinin bir ucu korsesine takılmıştı, böylece, yıpranmış, ip gibi olmuş jartiyerinin üzerinden, baldırının küçücük çıplak bir parçası görünüyordu. Bunun farkına varınca, Kıyamet Günü İlahi Yargı önünde günahları sergilenmiş bir ruhtan beter, utandı.

Bu mevsimde, öğrencilerini sık sık güldürüyordu istemeden. Bir sabah, kürsüye oturduktan az sonra (belki de akşamları aldığı uyku ilaçlarının etkisiyle) içi geçiverdi; şamata arasında silkinip kendini toparlarken, nedendir bilinmez kendini tramvaydaymış sandı ve sıralara dönerek, "Çabuk, çabuk, bu durakta iniyoruz!" deyiverdi. İkide bir, kürsünün basamağına takılıp tökezliyordu ya da karatahtaya gidiyorum derken kapıya yöneliyordu ya da söyleyeceğini şaşırıyordu (sözgelimi bir öğrenciye, "Defterini al" diyecek yerde "Kahveni al" demişti). Sesi, küçük dinleyici topluluğuna her zamanki bilgileri verirken, tıpkı az buçuk akordu bozulmuş bir laternanın sesini andırıyordu; kimi zaman da ansızın sözünü kesiyor, suratında aptallaşmış, ahmak bir ifade beliriyor, az önce söylediklerini anımsamaz oluyordu. Gene de, âdeti olduğu üzere, en geç öğrenen çocukların parmaklarını tutup kâğıt üzerinde yürütmeye çabalıyordu; ama elleri öylesine titriyordu ki, harfler, gülünç derecede çarpık çurpuk çıkıyordu. Bazı günler çocukları, bir kukla gösterisi kadar eğlendiriyordu.

Eskiden alışılmış biçimde, güçlük çekmeden sürdürebildiği o az buçuk disiplin, günden güne gevşemekte, silinmekteydi. Okula yeni gelen biri bile, onun sınıfının hangisi olduğunu, içeriden gelen aralıksız seslerden, kargaşalıktan, gürültü patırtıdan, hemen anlayabilirdi. Bazı günler içeride öylesine kulakları sağır edici bir şamata oluyordu ki, hademe kaygılı bir yüzle eşikte beliriyordu. Bir-iki kez, müdire bile geldi, ama hiçbir şey söylemeden, sessizce çekildi. Ne yazık ki onların yüzünde Iduzza, korkunç tehditler okuduğunu sanıyordu: Bakanlığa *yetersizlik raporu* ve-

rilmesi, hatta işinden kovulması gibi... Gerçekte ise ona karşı özel bir hoşgörü gösterilmekteydi, geçici bir süre için bile olsa geçmişteki yararlılıklarının ve henüz geçirdiği, savaşta evinin yıkılması, kahraman partizan oğlunu yitirmesi, şimdi de öteki, adsız oğluyla baş başa yapayalnız kalması gibi, felaketlerin yüz suyu hürmetine... (Nedendir bilinmez, okulda dolaşan söylentilere göre dul kaldıktan sonra yakın bir akrabasıyla gelgeç bir ilişki kurmuştu, bu çocuğun sinir hastası olmasının nedeni de buna bağlanıyordu.)

Küçük öğrencilerin ana babaları, çocuklarının yaramazlığını şu ya da bu yoldan haber alınca, Ida'ya çok acıyorlar, hatta çocukları dövmesini salık veriyorlardı. Ama Ida ömründe hiç kimseye tek fiske vurmuş insan değildi; en haşarı çocukluk dönemlerinde bile o afacan, büyük oğluna, hatta sokaklarda başıboş, hiçbir eğitim görmeden yetiştiği için ilk günlerde evin her yanına pisleyen o Blitz'e bile fiske vurmamıştı! Cezalandırmak, hatta korkutmak düşüncesi bile, herkesten önce kendisini ürkütürdü. Böylece sınıftaki şamatanın ortasında, linç edilen biri gibi, şaşkın, savunmasız, çırpınıp durmakla yetiniyordu: Yapabildiği tek şey, dua eder gibi ellerini kavuşturup, kıpır kıpır sıralar arasında sendeleye, tökezleye gezinerek söylenmek, "Şşşt... şşşşt... susun, susun..." demekti. Şu zavallı kırk yumurcak onun gözüne artık çocuk gibi değil de, bir tür hınzır cüceler gibi görünmekteydi ve teker teker suratlarını ayırt edemez olmuştu, hepsini birden erişkin, hain yüz çizgilerinden tek bir düşman yığını olarak görüyordu. "Şşşşt... şşşt.." Bu cehennem işkenceleri saatinde tek avuntusu, er-geç çıkış zilinin çalıp onu kurtaracağıydı. O zaman, okulun en haşarı, tembel çocukları gibi bir an önce kendini dışarı fırlatmaya can atıyor, Bodoni Sokağı'na, Useppe'ye koşuyordu.

Gene de, her zamanki gibi eve dönmeden, gündelik alışveriş ve öteki işler için şuraya buraya uğramak zorundaydı. Bu günlerde sık sık yolunu şaşırıyordu, öyle ki, gerisin geriye dönmek zorunda kalıyor, o tanıdık sokaklarda, düşman ülkeye gelmiş bir yabancı gibi oraya buraya bakınıyordu. İşte böyle bir sabah, onarım halindeki hurda de-

mirlerin doldurduğu bir sokağın karşısından, yaşlıca, biçimsiz, gülerek ve iri, sarsak adımlarla, kollarını sallayarak ilerleyen bir yaratıkla karşılaştı, kadın onu gırtlaktan gelme sevinç ve aynı zamanda coşku haykırışlarıyla selamladı. Ida, hortlak görmüş gibi geri çekildi, çünkü (çok değişmiş olmakla birlikte) onu hemen tanımıştı, Vilma'ydı bu, Getto'nun "falcı"sı. Onu bir daha hiç görmemişti ve epeydir, mahallenin öteki Yahudileriyle birlikte bir toplama kampına gönderildiğini, orada öldüğünü sanıyordu. Vilma ise yakalanmamış, kaçmıştı (o ünlü Rahibesinin manastırına sığınmıştı). Hatta onunla ilgili bir hikâye anlatırlar ki, 16 Ekim 1943 Cumartesi günkü büyük Alman "baskın"ı tarihine rastlayan bu olayı ben de birkaç ağızdan ve çeşitli biçimlerde duymuşumdur. Söylendiğine göre, o günün arifesinde, 15 Ekim Cuma akşama doğru, Vilma, küçük Yahudi mahallesine ağlaya ağlaya, kan ter içinde koşmuş, aşağıdan avaz avaz haykırarak bu saatte cumartesi duaları için evlerde toplanmış bulunan aileleri çağırmış. Paçavralar içinde bir haberci gibi gözyaşları arasında sokaklarda koşarak, hepsinin hemen kaçmasını, yaşlılarla çocukları da götürmelerini, en değerli şeylerini de kurtarmalarını söyleyerek tekrar tekrar yalvarmış, çünkü (birçok defa haber vermiş olduğu) felaket saati gelip çatmışmış, şafak sökerken Almanlar kamyonlarla gelecekmiş, hep anlatmış bunları: Hatta *Sinyora*'yı, adların listesini bile görmüşmüş... Bu çığlıklarına gerçi birkaç kişi pencerelere çıkmış ve hatta birkaçı da aşağıya sokak kapılarına inmiş ama hiçbiri ona inanmamış. Çok değil, birkaç gün önce Almanlar (ki Yahudiler onları belki vahşi ama "onurlu kişiler" sayıyorlardı) Roma'nın Yahudi halkıyla kurtuluş sözleşmesini imzalamış, hatta onlardan istedikleri haracı da almışlardı ya: tam elli kilo altın! Bu para ne yapılıp edilmiş, tüm kentin yardımıyla bir araya getirilebilmişti. Vilma her zamanki gibi, kafadan çatlak, zavallı bir hayalci gözüyle savuşturuldu ve Getto halkı, dualarını tamamlamak üzere gerisin geriye evlerine çıkıp onu yalnız bıraktı. O akşam bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu ve Vilma, ter içinde, iliklerine kadar ıslanmış olarak manastıra döndüğünde ateşi

çok yükseldi, insanlardan çok hayvanların yakalandıkları türden bir hastalığa yakalanmıştı. İyileştiğinde, belleğini yitirmiş, ama mutlu, allak bullak haldeydi. Artık konuştuğu hiç anlaşılmaz olmuştu, ama kimseye zararı dokunmuyordu, katır gibi de çalışıyor, böylece her zamanki çifte himayesini hak ediyordu: Hem Sinyora'dan, hem Rahibe'den. Hatta Rahibe, bir pazar günü Santa Cecilia Kilisesi'nde onu vaftiz bile ettirmişti; sonradan anlaşıldı ki, çocukluğunda da gene bir rahibenin aracılığıyla, vaftiz edilmişmiş. Böylece Vilma, yaşantısı boyunca, iki kez vaftiz edilmiş oluyordu.

Şimdi ise cinsiyeti olmayan, hatta birçok belirtiden yaşlandığı anlaşılmakla birlikte, yaşı da olmayan bir yaratığa benziyordu. Saçları ağarmıştı, tutam tutam dökülmüş, şuradan buradan pembemsi çıplak başı görünüyordu. Saçlarını alnının üzerinden fiyonk yaptığı maviye çalan bir kurdeleyle bağlamıştı. Kış iyice bastırmış olmasına karşın, sadece basma bir yazlık entari (temiz ve derli toplu) giymişti, bacakları çıplaktı; ama gene de terliyormuş gibi bir hali vardı. Nicedir Ida'yla bu karşılaşmayı bekliyormuş gibi sevinçle, gürültülü kahkahalar atıyor ve kollarıyla zaman zaman, bir puta tapma dansını andıran heyecanlı, tutarsız işaretler yapıyordu. Ona bir haber vermek, çok sevindirecek bir şey söylemek istiyor gibiydi. Ama ağzından ancak anlaşılmaz, kaba saba sesler çıkıyor, bunları bağışlatmak için de, şurasındaki bir hastalığı suçluyormuş gibi, boğazına dokunuyor, gülüyordu. Dişleri dökülmüştü, ama öteden beri anormal olan gözlerindeki parıltı, adeta dayanılmaz bir hal almıştı.

Hep bir hortlakla karşılaştığı o ilk izleniminin etkisiyle Ida, ondan uzaklaşmaya bakıyordu; ama çok geçmeden beriki, tıpkı geldiği gibi, aynı telaş ve heyecanla, hurda demirlerin üzerinden atladı, sanki sokağın karşı kıyısında, gecikmemesi gereken bir buluşmaya koşuyormuşçasına, seyirtti gitti.

Ida onu bir daha görmedi; ama uzun süre yaşadığını sanmakta haksız sayılmam, elimde yeterince neden var bunu söylemek için. Gerçekten de, kısa süre önce, her gün Marcello Tiyatrosu'ndaki ve Roma'nın öteki kalıntılarında-

ki sahipsiz kedileri beslemeye giden o küçük yaşlı kadın kalabalığı arasında onu seçmiş gibiyim. Gerçi saçları ancak birkaç keçe gibi tutamdan ibaret kalmıştı, ama gene kurdelesi başındaydı; gene sırtında, incecik, eski, ama derli toplu bir entari vardı, çıplak bacakları ise –belki de bir kan hastalığından– küçük, esmer lekelerle beneklenmişti. Yere, kedilerin arasına oturmuştu, hep o kırık dökük, anlamsız diliyle, ama çocuk sesini andırır bir sesle, kedilerle konuşuyordu. Kedilerin ona yanaşmasından ve karşılık vermesinden de besbelliydi ki, kediler onun dilini iyice anlıyorlardı; o da kedilerin arasında, semavi bir sohbete dalmış biri gibi kendini unutmuş, mutluydu.

Bu arada, savaş sonrası yıl boyunca, "Dünyanın Büyükleri" çeşitli "zirve toplantıları"yla, en göze batan suçluların yargılanmalarıyla, başkalarının işine karışmayla, karışmamayla çıkarcı bir düzeni iyi kötü kurmaya çalışıyorlardı. Bununla birlikte, bizim bazı dostların (bu arada Eppetondo ile Dörtköşe'nin) sabırsızlıkla bekledikleri o büyük toplumsal dönüşüm, Doğu'da olsun, Batı'da olsun, ya dokunur dokunmaz dağılıveriyor ya da bir peri gibi, ulaşılamayacak yerlere kaçıyordu. İtalya'da yeniden cumhuriyet kurulunca işçi sınıfı partileri de hükümete katılmıştı. Bu da, bunca verimsiz yıldan sonra, elbette lüks sayılabilecek bir yenilikti ve gene de, hâlâ yıkılmak bilmeyen eski bir iskeleti giydiriyor sayılırdı. Duçe ile suç ortakları gerçi gömülüp gitmişlerdi, Kral ailesi de pılıyı pırtıyı toplamıştı; ama dekor değişse bile ipleri elde tutan, gene sahne arkasında kalıyordu. Topraklar toprak ağalarının, makinelerle fabrikalar sanayicilerin, rütbeler subayların, piskoposluk bölgeleri piskoposların elindeydi hâlâ. Zenginler, gene yoksulların sırtından besleniyor, yoksullar da, genel kural uyarınca zenginlerin yerine göz dikiyorlardı. Ama ne bu zenginlerin ne bu yoksulların arasında Iduzza Ramundo'ya yer vardı. O, aslında üçüncü bir türdendi. Bu, yaşayan ve ölen ama hiç farkına varılmayan, belki ancak ara sıra, cinayet ve suç haberlerinde adı çıkan (belki de yok olmaya yüz tutmuş) bir

türdür. Zaten bu sonbahar-kış boyunca, bizim Iduzza, yeryüzü gezegeni dediğimiz şu dünyayı bile, -kısa da olsa- görmesini engelleyecek bir haleyle kuşatılmış olarak yaşamaktaydı.

O yılın olaylarından -siyasal kavgalar, hükümet değişiklikleri- pek az şey biliyor ya da hiç bilmiyordu. Şimdi tek toplumsal sorunu (hayat pahalılığı karşısında maaşının yetmeyişi sorununa ek olarak), yetersizlik nedeniyle *işinden atılma* korkusuydu. Gazete okumadığını zaten biliyorduk. Dünya savaşı sona erdiğinden, Almanlar çekip gittiğinden beri de, erişkinler dünyası gene ondan el etek çekmiş, onu bir okyanus fırtınasından sonra çok küçücük bir artık gibi, kumların üzerine, yazgısına terk edivermişti.

Haziran ayında, ömründe ilk kez, seçimlerde oyunu kullanmaya çağrılmıştı. Oy kullanmaktan kaçınanların hükümet tarafından cezalandırılacağı söylentileri dolaştığı için de, en hevesli seçmenler arasında, erkenden sandık başına gitmişti: Meyhaneci Remo'nun öğüdüne uyarak oyunu *cumhuriyet* ve *Komünizm* için kullandı. Doğrusu istenirse, onun seçimine bırakılsaydı, babasının anısına, *anarşi* için kullanırdı; ama Remo sinirlenmiş, ona ciddi ciddi karşı çıkmıştı, üstelik böyle bir parti de listelerde yoktu zaten.

Yıl sona ermeden meyhaneci Remo, bir-iki kez daha Bodoni Sokağı'nda göründü: Kupa Ası Yoldaş'ın annesini büsbütün yalnız bırakmamayı bir görev sayıyordu ne de olsa. Bu ziyaretler sırasında kadıncağız, sıkıntı içinde köşesinde oturuyor, konuğa karşı minnet borcunu nasıl ödeyeceğini, ona ne söyleyeceğini bilemiyordu ve durmadan, Useppe ile Bella'ya uslu oturmalarını, gürültü yapmamalarını tembih ediyordu. Öte yandan Remo da, zavallı bayana Ninnuzzu'yu belki de hiç hatırlatmamanın daha iyi olacağını düşünüyordu; o zaman, başlıca tutkusu olan politika konularını açıyordu hep. Bu konuda, Ninnuzzu'dan farklı olarak iyimserdi ve geleceğe güvenle bakıyordu: Yeryüzünde geçen şu veya bu olayı (sömürgelerdeki ayaklanmalar, Çin ve Yunanistan'da iç savaş, Çinhindi'nde Ho Şi Minh'in mücadelesi, İtalya'da grevler ve polisle köylüler, işçiler ara-

sındaki çatışmalar, vb.) dünyanın harekete geçtiğini gösterir hayırlı işaretler olarak görüyordu. Bu kez halkların ilerlemesini kimse durduramayacaktı. Artık 1918'de değillerdi. Bu kez Komünizm savaşı kazanmıştı! Hitler ordularını yok eden, Kızıl Ordu değil miydi? Burada, İtalya'da, Direniş'i örgütleyenler Garibaldi tugayları (Orak Çekiç) değil miydi? Bir kez harekete geçince kim durdurabilirdi ki ilerlemeyi? Remo'ya bakılırsa, görünüşteki geri çekilmeler, ihanetler, gecikmeler (bunlar Ninnarieddu'nun da sabrını taşırmıştı) politikada her zaman başvurulan bir taktikten öte bir şey değildi; bu taktiğin gizemi de, tüm öteki zafer ve kurtuluşların gizemi gibi, hiç kuşkusuz bir tek yerde, yani Togliatti Yoldaş'ın aklındaydı. Remo'nun söylediklerinden öyle anlaşılıyordu ki, Togliatti Yoldaş'ın, dehasını işletip yakın veya uzak bir gelecekteki çaresini ve çözümünü bulamadığı toplum sorunu, aksaklığı yoktu. Togliatti'nin kafasında, her şeyin önceden belirlenmiş bir yeri vardı: Stalin Yoldaş bile -Remo'nun kanısına göre- önceden Togliatti Yoldaş'a danışmadan hiçbir önemli tedbir almıyordu. Sonra bu ikisi, kendi aralarında, doğru çizginin ne olduğunu herkesten iyi biliyorlardı: Bu, hep Lenin Yoldaş'ın göstermiş olduğu ve Karl Marx'ın bilimiyle saptanmış çizgiydi. Bunlar artık denenmiş, olgunlaşmış bilimsel gerçeklerdi. Öyle ki, halklar şimdi, günün ve geçmişin büyük yoldaşlarının direktiflerine uyarak harekete kalkışmışlardı. Bugün her şey öyle gösteriyordu ki, Yeni Dünya'nın arifesine gelinmiştir: "Biz ikimiz, sinyora, bugün burada oturmuş konuşuyoruz ya, yarın Yeni Dünya'yı göreceğiz!"

İşte meyhaneci Remo, çukura kaçmış, ciddi gözlerinde ve sıska esmer oduncu ya da taş kırıcısı suratında yanan güven ateşiyle böyle kesin konuşuyordu. Bodoni Sokağı'ndaki soğuk mutfakta onun karşısına oturmuş olan Ida, bu görkemli, koskocaman Yeni Dünya'da, hiç olmazsa küçük Useppe'ye yer olup olmayacağını merak ediyordu.

31 Aralık 1946 gecesi Roma'da, yılın sona ermesi, sokaklarda çatapatlarla, havai fişeklerle genel bir şamatayla selamlandı.

1947

Ocak-Haziran

Sicilya'da toprak sahipleri, yaşama hakkı için mu dele eden köylülerle ırgatlara, (sendika yöneticilerini hedef alan) bir dizi cinayet düzenlemekle karşılık veriyorlar.

Roma'da Kurucu Meclis (Komünistlerin olumlu oyuyla) önceden, Faşist rejim zamanında Vatikan ile varılmış olan Devlet ve Kilise arasındaki anlaşmayı onaylıyor.

Yunanistan'da iç savaşın sürüp gitmesiyle, İngiltere, Birleşik Amerika'nın müdahalesini ve Partizan direnişe karşı, krallıktan yana olan gericilerin desteklenmesini istiyor. Bu münasebetle Kongre'de bir konuşma yapan Başkan Truman, Birleşik Amerika'nın sadece Yunanistan'a değil, Komünizm tehdidi altındaki her ülkeye müdahalede bulunacağını açıklıyor ve tüm ulusları, Kızıl tehlikeye karşı kendilerini savunmaya çağırıyor (Truman Doktrini). Birleşik Amerika'nın bu yeni yönelimi İkinci Dünya Savaşı'nda kurulan ittifakları altüst ediyor, Demir Perde'*nin bu yanındaki ve öte yanındaki iki blok arasında* Soğuk Savaş'*ı başlatıyor.*

Soğuk Savaş'ın şimdiki ve gelecekteki gereksinmeleri, ilk elde küçük uluslar üzerinde denetimi öngördüğünden, iki Büyük Güç (Birleşik Amerika ile SSCB) her biri kendine özgü iktidar araçlarına hiç çekinmeden başvuruyor: Birleşik Amerika mali yoldan, Stalin Rusya'sı ise doğrudan doğruya baskı yoluyla. Marshall Planı *aracılığıyla Birleşik Amerika, kendi blokunda bulunan ve savaşta iflasa sürüklenmiş (İtalya, Batı Almanya dahil) ülkelerin iç sorunlarına karışıyor; SSCB ise yukarıdan, uydulaştırılmış ülkeleri Sovyetleşmeye zorluyor, bunların –zaten sonuna gelmiş*

olan– maddi kaynaklarını Sovyetler Birliği'ne taşıyor.

Silahlanma yarışı ve özellikle o güne dek Birleşik Amerika'nın tekelinde kalmış olan atom sırrına erişme yarışı tüm hızıyla yeniden başlıyor.

Batı Bloku ülkelerinde, içeride, sağ ve merkez partilerle sol partiler arasında gerginlik son haddine ulaşıyor.

Yunanistan'da iç savaş sürüyor.

Çin'de Kızıl Ordu'nun zaferle sonuçlanan karşı saldırısı. Vietnam'da Ho Şi Minh, Fransızların önerdiği silah bırakışması koşullarını geri çeviriyor.

Sicilya'da barışçı bir köylü gösterisi, toprak sahipleri hesabına çalışan adalı bir haydudun hainice yürüttüğü bir kıyımla bastırılıyor.

İtalya'da, De Gasperi (merkez partisi) başkanlığında yeni bir kabine kuruluyor, Komünistler kabine dışında bırakılıyor.

Temmuz-Eylül

Mahatma Gandhi tarafından, şiddete başvurmayan pasif direniş yollarıyla İngiltere İmparatorluğu'na karşı sürdürülen otuz yıllık bir mücadeleden sonra Hindistan bağımsızlığına kavuşuyor. Ülke iki devlete ayrılıyor: Hindistan (Hindu dininden olanlar çoğunluktadır) ve Pakistan (Müslüman çoğunluk). Karşıt dinsel azınlıklardan binlerce mülteci, iki yandan sınırları aşmaya çabalıyor. Bunu Hindularla Müslümanlar arasında, milyonlarca kişinin hayatına mal olacak kanlı bir çatışma izliyor.

Sömürgeleştirilmiş ulusların (yüzyılın başlarında öngörülmüş ve günümüz dünyasının siyasal olaylarıyla hızlanmış olan) kendi kendini kurtarmaları işlemi artık kesin aşamasına ulaşmıştır. İlgili büyük devletler de sömürge imparatorluklarının çözülmekte olduğunu görüyorlar ve şimdiden bazıları (hepsi değil) teslim olmaya hazırlanıyor. O zaman sömürgecilik, yerini yeni-sömürgeciliğe bırakıyor ve eski sömürgeler üzerinde, büyük devletlerin, hammadde kaynaklarını, endüstri mülkiyetini elde tutmakla ve topraklarını (ister istemez az yelişmiş olan) kendi endüstri

ürünleri (silahlar dahil) için uçsuz bucaksız pazarlar haline getirmekle sürdürdükleri ekonomik egemenlik kurma dönemi başlıyor.

Ekim-Aralık

Doğu Bloku'nda, Komünform (Avrupa Komünist Partileri Haberalma Merkezi) kuruluyor.

Bir türlü çözümlenemeyen Almanya sorunu konusunda iki blokun Büyük Güçleri arasındaki pazarlıklar kesiliyor.

Birleşik Amerika'nın elindeki atom sırrını ele geçirme yarışı iki blok arasında casusların faaliyetiyle, casus avlarıyla, idam cezalarıyla büsbütün alevleniyor.

İtalya'da, çeşitli illerde grevler, çatışmalar ve cinayetler yayılıyor.

Birleşik Amerika'da, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın üretmiş olduğu ilk füzelerin benzerlerinin yapımına geçiliyor...

...bir ta tılar dünyasında, tartılamaz...

...bir ölçüler dünyasında ölçüye sığmaz...

MARINA CVETAEVA

1

"Alo! Kim konuşuyor? Ben Useppe. Kim konuşuyor?"

"Evet, benim! Annen konuşuyor, evet, benim. Ne diyeceksin bana, Useppe?"

"Alo! Kim konuşuyor? Ben Useppe! Kim konuşuyor? Alo!"

"Bağışlayın bağışlayın *senyora*," (Lena-Lena'nın sesi giriyor araya) "bana numarayı çevirtti, şimdi de söyleyecek laf bulamıyor!!"

Lena-Lena'nın güçlükle tuttuğu kahkahası işitiliyor, bir de Bella'nın sevinçle havlaması. Sonra, telin ucunda kısacık bir tartışma mırıltısı üzerine, almaç çarçabuk yerine konuyor.

Kış sonunda Ida'nın evine telefon verilmişti ve böylece ömründe ilk defa ona telefon edilmekteydi. (Okulunun telefon numarasını kapıcıya ve Lena-Lena'ya vermiş, ama ancak önemli bir şey olduğu takdirde aramalarını sıkı sıkı tembih etmişti...) Useppe, özellikle başlangıçta, duvara asılı, bu konuşan nesnenin çekiciliğine bir türlü karşı koyamıyor ama sonradan eline alınca, bir vahşi gibi beceriksizleşiyor, ne edeceğini bilemiyordu. Her günkü çalışında (İda her gün saat on buçukta, teneffüste evi arıyordu) ardında Bella, hemen koşuyordu; ama aslında, Ida'nın selamlarına, sözlerine her zamanki gibi, "Alo! Kim konuşuyor? Ben Useppe! Kim konuşuyor?.."dan başka verecek karşılık bulamıyordu. Bu numarayı arayan tek kişi Ida idi ve öte yandan Useppe'nin de, Roma'da telefon edecek başka kim-

sesi yoktu. Bir defasında rasgele, iki numara çevirmiş ve karşısına, Saat Ayarı çıkmıştı. Bir bayan sesiydi bu ve Useppe hâlâ diretiyordu: "Alo, kim konuşuyor?" diye. Berikiyse, hiç tınmadan boyuna yineliyordu: "Saat on bir kırk bir!" Bir başka defasında da sabah erkenden, telefon zamansız çaldı, ama yanlış numaraymış: Telin ucundaki de, yanlışlığı yapan kendisi olduğu halde, kim bilir neden, Useppe'ye çıkıştı! Sonunda, günler geçtikçe Useppe artık şu kaba, anlayışsız araçla ilgilenmez oldu. Her zamanki, günlük konuşmasında Ida, çekingen, sabırsız, adeta isteksiz bir sesin, "Eveeet..." dediğini duyuyordu ("Kahvaltını yedin mi?" "*Ebet*... eveeet!" "İyisin ya?" "Eveet...") ve sonra hemen konuşmayı bitiriveriyordu ses: "Güle güle! Güle güle!"

Kış boyunca, o büyük hastalık, Useppe'ye ilişmemişti. Kasımdaki o ilk düşüşünün ertesi günü annesi, bu defa yalnız olarak, doktor hanıma danışmaya koşmuştu; bu münasebetle ona, o güne değin hiç kimseye, kocasına bile açmadığı gizemini açmış, çocukluğunda geçirdiği hastalığından söz etmişti: Konuşurken de, en ufak ayrıntısına kadar kendi çocuk halini, babasının yanında, eşek üzerinde Montalto'ya gidişini, hekim arkadaşın muayenesini, gıdıklayarak onu güldürmesini, yeniden görmüş, yeniden işitmişti... Ama doktor hanım, her zamanki kabalığıyla, bu karmaşık itiraflarını kısa kesip buyururcasına, "Hayır sinyora! Hayır sinyora! Bazı hastalıkların kalıtsal olmadığı kanıtlanmıştır! Olsa olsa hastalığa elverişli bir bünyeye kalıtım yoluyla geçebilir, o da BELKİ; ama kanıtlanmış değildir. Gerçi pek anlamam ama, bana sizin kişisel durumunuz bambaşkaymış gibi geliyor. O, basit bir histeri vakasıymış; burada ise, başka nitelikte olaylarla karşı karşıyayız." (Sonra yarı kendi kendine konuşurmuş gibi, mırıldandı: "Ben hemen görmüştüm zaten, çocuğun gözlerinde garip bir şeyler vardı.") Sonuç olarak Ida'ya, reçete defterinden kopardığı bir kâğıt üzerine, bir profesörün adresini yazdı, gerekirse küçük hastanın *elektro-ansefalogramını* alabilirdi. Bu garip sözcük Ida'yı ürküttü. Zaten elektriğin o görünmeyen âlemine giren her şeyin onda vahşi bir gü-

vensizlik yarattığını biliyoruz. Küçücükken, şimşek çaktıkça, gök gürledikçe korkar, saklanırdı (mümkünse, babasının paltosunun altına koşardı); şimdi bile yaşlandığı halde, tellere dokunmaktan pek çekinir, hatta ampul takmak bile ürkütürdü onu. Hiç işitmediği bu uzun, tehdit dolu sözcük karşısında gözleri büyüdü, sanki doktor hanım elektrikli sandalyenin adını anmış gibi, şaşkın, yüzüne bakakaldı. Ama Sinyorina'nın buyurgan tavırlarından çekinmiş olacak ki, bilgisizliğini açığa vurma yürekliliğini gösteremedi.

Hemen ardından, Ninnuzzu'nun başına gelenler üzerine, başka bir şey düşünemez oldu; sonradan da, uzmana yapmayı tasarladığı başvuruyu unuttu gitti. Aslında şu tanımadığı profesörün teşhisinden, kesin bir idam hükmünden korkarmışçasına çekiniyordu.

Useppe'nin hastalığındaki aldatıcı gerileme onun kendini haklı gören ihmalini destekledi. Gerçekten de, sonbahardan beri yavrucağın gücünü tüketen o adı bilinmedik saldırı, onu bir kez yere yıktıktan sonra adeta bitkin düşmüş, kenara çekilmiş gibiydi: Ancak gizlice onu kolluyor ve bu kadarının yettiğine karar vermiş gibi, zaman zaman kendini unutturuyordu. Akşam yatma saati gelince, Ida ona her zamanki yatıştırıcı ilacı verdiğinde Useppe, dudaklarını ana memesine uzatan bir süt bebeği gibi iştahla uzatıyordu, hemen ağır, kesintisiz bir uykuya, sırtüstü, yumrukları sıkılı, kolları yastıkta iki yana açılmış, kendini bırakıveriyor, on saati aşkın öyle kıpırtısız uyuyordu. Dudağındaki küçük ısırık yarası da geçtiğinden beri, 16 Kasım *atağının* hiçbir izini taşımaz olmuştu. Yalnızca onu önceden tanıyanlar belki de gözlerinde (doktor hanıma bakılırsa zaten *fazlasıyla güzel* olan) bambaşka bir masalsı çekicilik bulabilirlerdi, belki de ilk gemicilerin, henüz haritalarda adı verilmemiş, uçsuz bucaksız denizleri ilk geçişlerinden sonra gözlerinde kalan hülyalı bakış gibi. Useppe ise onlardan farklı olarak, gezisinin öncesinde de sonrasında da, hiçbir şey bilmiyordu. Ama belki de farkına varmaksızın, ağtabakasında, altüst edilmiş bir görüntü kalmıştı; tıpkı, anlatıldığına bakılırsa, bazı göçmen kuşların, gündüz gün

ışığıyla birlikte, gizli, yaldızlı geceyi de aynı zamanda görmeleri gibi.

Ida'ya göre, Useppe'nin gözlerindeki bu kanıt ancak renginden anlaşılıyordu. O koyu turkuvaz ile açık gök mavisi karışımı, büsbütün saf bir renk almış çifte derinliğinde, hemen hemen dalınamaz bir nitelik kazanmıştı. Bir gün ansızın mutfağa giriverdiğinde onu suskun, ocağın önündeki iskemleye tünemiş buldu ve bakışları karşılaştı. O zaman Useppe'nin gözlerinde, bir tür olanaksız, saf, yürek paralayıcı bir ifade gördü; ona, "Sen biliyorsun!" diyor, başka şey demiyordu, mantıklı soruların, karşılıkların gereği yoktu artık.

Şubat ayında Lena-Lena bir çorap çekicisinin yanına çırak verildiğinden, Bodoni Sokağı'na yaptığı ziyaretleri ve kaçamakları kesmek zorunda kaldı. Ama artık Useppe'ye bekçilik edecek Bella vardı ve yetiyordu.

Bella için her gün yediği bifteklerin, güzellik enstitüsündeki banyoların ve Ninnarieddu zamanında tadını tattığı tüm öteki rahatlıkların dönemi geçmişti artık: Ninnarieddu onu kendi elleriyle fırçalar, tarar, masajını bile yapar, ıslak pamukla gözlerini ve kulaklarını yıkardı. Şimdiyse yiyecek olarak genellikle makarna ve sebzeyle yetinmek zorunda kalıyor, buna ancak Useppe'nin kendi tabağından (İda'ya pek göstermeden) ayırabildiği birkaç lokma ekleniyordu. Tuvaletine gelince; o da sadece geziler sırasında kendine özgü bir yöntemle yaptığı bir tür kuru banyodan ibaret kalmıştı. Tozda yuvarlanıyor, sonra da iyice silkiniyor, adeta bir kasırga bulutu kaldırıyordu. Ama doğrusu istenirse aslında o bu kişisel yöntemini, öteden beri hiç hoşlanmadığı o arapsabunu ve sıcak suyla yapılan lüks banyolara yeğ tutuyordu.

Buna karşılık yolculuklara, gezilere, sokak yaşantısına alışmış olarak, hele daha da önce (atalarının deneyiminde) Asya'nın uçsuz bucaksız otlaklarına alışmış olarak, şu bir iki odacığa tıkılmak, onu çılgına çeviriyordu. Bodoni Sokağı'nda hapis geçirdiği o kış boyunca, bazı günler doğal

gereksinmelerini bile kâğıt parçalarına, gazetelere yaparak gidermek zorunda kalmıştı. Gene de her türlü fedakârlığa katlanıyordu, yeter ki gece gündüz Useppe'nin yanında olsun.

Bu yeni sebze çorbası rejimiyle bile, iyi niyet göstererek çok kısa zamanda, o güçlü görünüşünü ve sağlıklı kaslarını yeniden kazanmıştı. Apak tüyleri şimdi biraz siyahımtırak, kıtıklaşmış, düğüm düğüm görünüyordu gerçi. Her ne kadar hâlâ boynunda, üzeri Bella yazılı gümüş renkli tasmasını taşıyor ise de, kimi komşu çocuklar ona "Saçaklı" diye ad takmışlardı. Sık sık kaşınıyor, pirelerinden kurtulmaya çabalıyor ve pis pis köpek kokuyordu. Hatta bu kokusu Useppe'ye de yapışmıştı; öyle ki kimi zaman köpekler onun çevresini sarıp kokluyorlar, belki onu da bir tür köpek yavrusu sanıyorlardı.

Denebilir ki bunlar (köpekler) Useppe'nin tek arkadaşlarıydı. Kendi türünden arkadaşı, dostu hiç kalmamıştı artık. Havaların da düzelmesiyle Bella ile Useppe, günün büyük bölümünü dışarıda geçirir olmuşlardı; başlangıçta, boş zamanlarında Ida da onlarla birlikte gezmeye çabalamıştı. Ama kurumuş, zayıflamış bacaklarıyla bu ikisinin peşinden gidemeyeceğini hemen anladı. Daha sokağa çıktıkları an onları gözden yitiriyor, araya en az yarım kilometre mesafe giriyordu. Sokak kapısından açık havaya çıkar çıkmaz, ikisi birden, hoplaya zıplaya, keçi gibi sıçraya sıçraya, bilinmedik yönlere doğru uçuyorlardı. Ida'nın bağırıp çağırmasına, seslenmesine Bella ta uzaklardan havlayarak karşılık vermeyi ihmal etmiyordu: "Her şey yolunda. Sen merak etme, eve dön. Useppe'ye ben bakarım! Yüz, iki yüz, üç yüz dört ayaklının meydana getirdiği sürülere bakacak güçteyim ben. Bir küçücük adama göz kulak olamaz mıyım sanıyorsun?"

İster istemez Ida sonunda Useppe'yi tamamen Bella'ya emanet etmek zorunda kaldı. Bu güveninin hiç de yersiz olmadığını kesinlikle seziyordu: Üstelik başka çaresi var mıydı ki? Bella ile gezintiler, çocukcağızın tek eğlencesiydi. Gramofon bile, swing plağının parçalanışından sonra bir köşede unutulmuş, toz içinde çürümeye terk edilmişti.

Şimdi küçücük odalara tıkılınca Useppe de, Bella gibi, huzura kavuşamamış bir ruh örneği, ne edeceğini bilemiyor, çılgına dönüyordu. Öyle ki, Ida'nın sabahları bile, kışın yaptığı gibi onu eve hapsetmeye eli varmıyordu. Genellikle anasının her günkü gibi telefonla arayışından sonra hemen çıkıyorlardı: O kadar ki Bella kısa zamanda telefonun zilini, özgürlüğe kavuşmanın bir ön belirtisi olarak bellemişti. Duyar duymaz da hoplayıp zıplıyor, patırtıyla yaşasın diye haykırıyor, sevincinden kısa kısa aksırıyordu.

Ama tam zamanında (sanki o ayı kafasına benzeyen başının içinde hiç şaşmayan bir saat varmış gibi), yemek zamanında Useppe'yi eve getiriyordu.

İlk günler Bodoni Sokağı'ndan pek uzaklaşmıyorlardı. Onların Herkül Sütunları,[1] bir yanda Tiber Nehri boyu ve Aventino sırtları, daha ötede de, San Paola Kapısı'ydı (burada Bella'nın, Useppe'yi dolaylardaki köpek öldürme yerinden uzak tuttuğuna değinmeden geçiyoruz). Belki bugün bile, Testaccio Mahallesi'nde oturanlardan, bu çifti anımsayanlar vardır: İri bir köpekle küçücük bir çocuk, hep ikisi yalnız ve birbirlerinden ayrılmaz. Kimi özel önem taşıyan noktalarda, sözgelimi Emporio Meydanı'na bir atlıkarınca kurulduğu zaman ya da ara sıra Çingene ailelerinin kamp kurduğu Testaccio Tepesi'nde bu ikisi, soluk soluğa, önüne geçilmez bir merakla durup dikilirler, çocuğun sabırsızlıkla bacakları üzerinde sallandığı ve köpeğin de telaşlı telaşlı kuyruk salladığı görülürdü. Ama öte yandan, biri onları fark ettiğini belirtmeyegörsün, çocuk hemen, ardında uysal köpeğiyle çekilir, uzaklaşırdı. İlkbahar dışarılara, bir gürültü, ses, hareket kalabalığı taşırmaya başlamıştı bile. Sokaklardan ve pencerelerden seslenildiği duyuluyordu: "Ettoree! Marisa! Umbe!.." bazen de, "Nino!.." Bu adı duyunca Useppe değişiverir, gözleri titreyerek, Bella'dan birkaç adım uzaklaşır, belirsiz bir yana yönelirdi. Bella da kulaklarını, hiç olmazsa bir an için, bu masalsı çağırıya inanırmış gibi, dikerdi, saçmalığını bile bile. Gerçekten de, çocuğun peşinden gitmekten vazgeçer, yerinde durup bekler, onu üstün bir hoşgörü ve deneyimi dile getiren bir bakışla izle-

[1] Cebelitarık Boğazı'na eski çağda verilen ad. (Ç.N.)

mekle yetinirdi. Sonra Useppe de hemen ardından, utanmış gibi geri dönünce, onu gene bu bakışla karşılardı. Mahallede yaşayan Ninolarla Ninettoların sayısı hiç de az değildi; aslında Useppe de bunu pekâlâ biliyordu.

O yıl pek erken gelen güzel ilkbahar havası, üç gün için berbat bir keşişlemeyle bozuldu, yığın yığın bulutlar, tozlu yağmurlar getirdi, hava kirlendi, çöl gibi, sıcak sıcak koktu. Bu günlerin birinde, Useppe ikinci kez düştü. Aile yemeği henüz bitirmiş, az ve isteksiz yiyen çocuk, Bella'nın yanında mutfakta kalmış, Ida da gidip yatağa uzanmıştı. Az sonra Bella, bir depremi ya da başka bir doğal afeti sezinlemiş hayvanların yaptığı gibi, huzursuzluk belirtileri, heyecan belirtileri göstermeye başladı. Durmadan mutfaktan yatak odasına koşuyordu. O kadar ki Ida sinirlenip bağırarak kovdu onu. Saat öğleden sonra üç sıralarıydı. Avludan pek gürültü gelmiyordu (bir radyo sesi, bir de bisikletlerin durduğu yerden konuşmalar), sonra şişmiş, pis gökyüzünden yağmursuz bir gök gürültüsü ve sokaktan geçen bir cankurtaranın düdüğü işitildi. Bu sesler de kesilir kesilmez, Ida mutfaktan, küçücük, alçak sesle bir söyleşi duydu. Useppe kopuk kopuk cümleleri, korkmuş ve kekelercesine bir sesle mırıldanıyor gibiydi ve Bella da yardım ile telaş arası, sevecen homurtularla karşılık veriyordu. İkisi böyle sık sık söyleşirlerdi, ancak bugün Ida bu söyleşiyi duyunca anlamını bilemediği bir heyecanla mutfağa koştu. Useppe, ayakta dimdik, yarı kör bir karanlıkta geziniyormuş gibi sarsak adımlarla yürüyor, Bella da bir çare arayan zavallı, bilgisiz bir dadı gibi çevresinde döneniyordu. Ida'nın içeri girmesiyle ondan yardım istercesine, koşup karşıladı. Bu defa Ida, tüm atak nöbetine *Büyük Hastalığın* çığlığını atıp küçük Useppe'nin üzerine yırtıcı bir kuş gibi iniverdiği andan başlayarak, gözleriyle tanık oldu.

Bununla birlikte, nöbetin çeşitli aşamaları birbirini öyle hızla kovaladı ki, Ida neredeyse, kendi davranışlarının farkına varacak vakit bile bulamadı. Baktı ki geçen defa olduğu gibi, Useppe'nin yanı başına diz çökmüş, çocuk da

seslenmeleri üzerine kendine geliyor gibi. Her ne kadar tam o anda, yüreğinin ta derinliklerinden, en dip noktadan, bir ses ona, oğlunun mahkûm edildiğini kesinlikle bildirdiyse de, Ida bunu algılayamadı. Şimdilik onun için yeterli olan tek kesin gerçek, evine oğlunu çalmak üzere ikinci kez giren şu çirkin canavarın, kendi bilinmedik yasaları uyarınca, onu salıvermekte gecikmeyeceği gerçeği idi.

Bu defa Useppe, büyük bir iç çekişle gözlerini o büyülü gülümseyişiyle açtığında onu karşılamak üzere iki kişiydiler, bu yanda anası, şu yanda Saçaklı Bella. Bella, onun bir elini, bir burnunu yaladı, ama pek nazik, onu rahatsız etmeyecek biçimde. Bunu izleyen o derin uykusu boyunca da yatağının ayak ucuna uzandı, kıpırdamadı.

Akşam geç vakit ilk uyanışında da Useppe bu ikisini yanı başında buldu: Birer yanında, Bella ile annesi, Ida onu, "Useppe!" diye selamladı, Bella da, öylesine hafîf ve titrek bir havlamayla selamladı ki, meleme sanılabilirdi. Useppe başını hafifçe kaldırdı, "Aydede!" dedi. Gerçekten keşişleme dinmiş, yerine hemen hemen tüm gökyüzünü arıtmış bulunan bir ilkbahar günbatımını bırakmıştı. Şimdi gökte, banyodan yeni çıkmış gibi taptaze ve çıplak, ayın geçtiği görülüyordu. Bu daha Useppe'nin *ıldız* veya *tırlangıç* diye adlandırdığı günlerde, San Lorenzo'daki evden geçtiği görülen ayın ta kendisiydi; Useppe o günlerde, (duruma göre) yanan lambalara, renkli balonlara, hatta teneke kutulara ve yerdeki balgamlara bile, kısacası, en ufak bir ışıkla parlayan her şeye ya *ıldız* ya *tırlangıç* derdi. (O sıralar henüz dörtayak yürür ve ara sıra yerle göğü karıştırdığı olurdu.)

Ida okula gene gitmezlik edemezdi; ama ertesi sabah, evden çıkarken kapıyı, kışın yaptığı gibi, kilitlemeyi unutmadı. Bunu yapmaya hiç eli varmıyordu, Useppe'yi küçültücü bir davranış gibi geliyordu ona. Çocuğu yastığına sarılmış, uyur halde bırakmıştı, Bella da *somya*'nın dibinde uyukluyordu. Onun çıktığını işitince köpek biraz başını kaldırmış ve kuyruğunu, onu yatıştırmak ister gibi hafîfçe sallamıştı. ("Git, git sen. Useppe'ye ben bakarım.") Saat on birden önce her zamanki gibi, eve telefon etti.

Üç-dört çalıştan sonra, o her günkü bildik ses duyuldu:

"Alo kim konuşuyor! Ben Useppe! Kim konuşuyor?"

"Benim, annen! İyisin ya?"

"Evet..." (geride, Bella'nın alışılmış havlaması)

"Sütlü kahveni içtin mi?"

"Evet..."

Konuşma, her zamankinin aynı, ama bugün Ida, seste bir titreme sezinler gibi oldu. Hemen özür dilemeli, çocuğun içini rahatlatmalıydı.

Telaşla açıkladı: "Sokak kapısını kapadım, dün biraz ateşin çıkmıştı da. Ama iyileşir iyileşmez Bella ile gene çıkabilirsin!"

"Evet... evet..."

"Öyleyse, iyisin ya? Merak etme... Saat birden önce evdeyim ben!.."

"Evet... Güle güle. Güle güle."

Her şey normal gibi görünüyordu, sanki o olanlar hiç olmamıştı, ne dün ne hiçbir zaman. Yalnızca Ida'nın içinde, seste o hafif titremeyi duyduğu kuşkusu kalmıştı... Dönüşte yolda, öğle yemeği için bir de tatlı satın aldı: iki kremalı pasta, biri ona, biri Bella'ya. Bella'yı da düşünmüş olmasının, oğlunun yüzünü mutlu bir ifadeyle aydınlattığını gördü.

Dünkü ateşinden görünürde hiçbir iz kalmamıştı, olsa olsa hâlâ solgun, yorgun görünüşünden başka. Biraz isteksizdi, dinlenmek istiyordu ve neyse ki bu, Ida'nın kapıyı kilitlemiş olmasını unutturmaya yetmişti. Sabah boyu, beşbelli resim yaparak vakit geçirmişti. Bütün boya kalemleri mutfak masasına yayılmıştı, bir de, kıyılarına dek resimlerle kaplanmış kâğıt... Ama Ida yokken bir de terslik olmuştu ki bunu da yiğitçe, şakacı, çekingen bir gülümsemeyle haber verdi:

"...Anne, Bella tabak kurulama bezinin üstüne kakasını yaptı!"

Gerçekten de sabahleyin Ida, kurulama bezini yere düşürmüş ve Bella da, pek haklı olarak, belki kendisi için oraya bırakıldığını düşünüp bezi kullanmıştı... Useppe,

özenle bezin içindekileri tuvalete boşalttıktan sonra, paçavrayı muslukta suya bastırdığından, musluk, hâlâ pis pis kokuyordu. Bella da, bu sahneden azıcık beride duruyordu, günahının ne olduğunu pek anlamamıştı, ama gene de bir günahkârın üzgün hali vardı üzerinde... Ida, Useppe'yi her zamanki gibi uyarmak ya da "*İhtiyacını görme*, denir, *kaka yapmak* ayıp bir sözdür!" demek cesaretini bile gösteremedi. (Bu da başkaları gibi, ağabeyi Nino'dan miras kalmıştı.) Daha çok bu sözlerde, Bella ile eve hapsettiği için bir tür suçlama sezer gibi oldu. Hemen atıldı: "Zarar yok, zaten pisti bez." Bella'nın azar işiteceğinden korkan Useppe'nin de içi rahat etti.

Masanın üzerinde kalan resim, iç içe geçmiş halkalar, kırmızı, yeşil, sarı mavi eğriler ve sarmallardan oluşuyordu. Ida'ya "Bunlar kırlangıç!" diye gururla kendisi açıkladı ve eliyle pencerenin dışında, havada birbirinin üzerinden uçan modelleri işaret etti. Ida, anlaşılmaz gibi görmekle birlikte, pek güzel bulduğu resmi övdü. Ama çocuk, konusunu açıkladıktan sonra, kâğıdı buruşturup çöpe attı. Resimlerinin sonu hep böyle olurdu zaten. Ida kâğıdı koyacak olsa, omuz silker, gocunmuş, acıklı bir ifadeyle somurturdu (mümkün olursa Ida bu resimleri çöp tenekesinden alıp kendisine ait bir çekmeceye, gizlice yerleştiriyordu).

Her şey yolundaydı. Ama öğleden sonra bir aralık, Bella uyurken Ida, Useppe'yi az ötede, koridorun duvarına sırtını verip yere çömelmiş buldu. Önce şöyle bir baktı, sadece somurtuyor sandı; yaklaşınca ağladığını fark etti, suratı yumruk gibi büzülmüş, sıkılmış, kırış kırış olmuştu. Yukarıya annesine doğru bakınca ansızın kuru kuru hıçkırıklarını koyverdi. Bir hayvan şaşkınlığıyla, umutsuz bir sesle, sordu:

"Anne... *niççin*?"

Aslında bu sorusu, oradaki Ida'ya yöneltilmiş gibi değildi. Daha çok, orada bulunmayan, önüne geçilmez, açıklanması olanaksız bir iradeye yöneltilmiş gibiydi. Ida ise çocuğunun gizlice eve kilitlediği için gene kendisini suçladığını sandı; ama sonraki günlerde, bu açıklamanın yeterli olmadığını anlamakta gecikmedi. Bu soru, *niççin*, Useppe'de

bir tür saplantı haline gelmişti sanki, yerli yersiz zamanlı zamansız, belki de istemi dışında (yoksa iyice söylemeye, *niçin* demeye gayret ederdi) dudaklarına geliveriyordu. Ama ne denli kendiliğinden gibi görünürse görünsün, bu küçük soruda inatçı ve yürek paralayıcı, insandan çok hayvana yaraşır bir anlam vardı. Gerçekten de, sokağa atılmış kedi yavrularını, bir dönme dolaba bağlanmış eşekleri, Paskalya şöleninde yenmek için arabaya yüklenmiş keçi yavrularını getiriyordu akla. Bilinmez, tüm bu adsız ve karşılıksız *niççin*'ler, herhangi bir hedefe, belki de yeryüzünün ötesinde, erişilmez bir kulağa ulaşabilmiş midir acaba?

2

Useppe'nin geçirdiği ikinci nöbetten sonra, Ida soluk soluğa gene doktor hanıma koşmuş, o da, önce salık vermiş olduğu o sinir hastalıkları uzmanı profesörden, özel bir muayene için randevu almıştı. Bu münabesetle Ida'ya, onca korktuğu EEG'nin (elektroansefalogram) zararsız ve acı vermeyen bir işlem, beyindeki elektrik gerilimlerinin makineyle bir kâğıda kaydedilmesinden başka bir şey olmadığını açıklamıştı. Ida da Useppe'ye, yasaların her çocuğun hastalıklara karşı korunmak için bazı muayenelerden geçirilmesini zorunlu kıldığını anlattı. Useppe hiç yorumda bulunmadı, sadece iç çekişi kadar hafif bir poflamayla yetindi.

Bu iş için Ida onu çamaşır teknesinde bir temiz yıkayıp pakladıktan sonra en şık elbisesini, yani Amerikan tipi uzun pantolonla kırmızı-beyaz çizgili yeni fanilasını giydirdi. Termini İstasyonu'na kadar tramvaya bindiler, ama Ida oradan sonra gidecekleri yere taksiye binmek gibi bir lüksü göze aldı. Sadece Useppe'yi yormamak için değil, aynı zamanda profesörün, Tiburtino'dan az uzakta, Nomentano Mahallesi'nde bir adres vermiş olması nedeniyle. Ida artık bu yörelerde kendi enerjisiyle dolaşacak gücü bulamıyordu kendinde.

Eskiden de Ida'nın hiç olmazsa birkaç defa taksiye binmişliği vardı (Alfio zamanında), ama Useppe bugün ömründe ilk kez taksiye biniyordu ve bu beklenmedik olay onu heyecanlandırdı. Hiç çekinmeden, hemen öne, şoförün yanına yerleşti; arka koltuktan Ida onun adama bilgiç bilgiç sorduğunu işitti: "Bu makine kaç beygir gücünde?" Taksi şoförü de memnun, karşılık verdi: "Bu bir Fiat 1100!" Ida, onun yolda giderlerken, müşterisinin iyice anlamadığı bazı sorularına, parmağıyla kilometreleri göstererek karşılık verdiğini gördü: Besbelli Useppe ona arabanın hızı konusunda sorular sormuştu... Kısacık söyleşi bu kadarcıkla son buldu. Useppe sustu ve Ida, onun o garip iç şarkısına eşlik ederken yaptığı gibi, başını salladığını gördü: *niççin, niççin, niççin, niççin?* Az sonra da geçtikleri sokakları görmemek için, Ida, gözlerini kapadı, gidecekleri yere varıncaya kadar da açmadı.

Hastanenin, dispanser işlevi de gören bir yan kanadına alındılar, neyse ki, doktor hanımın tavsiyesiyle profesör, herkesin geleceği saatten erken bir saatte randevu vermişti. Onları koridorun dibinde, ta dibinde, kapısında adı bulunan bir salona aldı: Prof. Dr. G.A. Marchionni. Orta yaşlı, uzun boylu ve topluca, tombul yanaklı, gözlüklü, bıyıklarına kır düşmüş bir beydi. İkide bir gözlüğünü çıkartıp temizliyordu. Miyop yüzü gözlüksüzken, mesleki ciddilik ve ağırbaşlılıktan, şişkin ve avanak bir hantallığa düşüyordu. Tekdüze, donuk ve yorgun bir sesle konuşuyordu; ama sözleri yerinde ve saygındı. Doktor hanımın tersine, hep nazikti. Kısacası sıradan bir seçkin beyefendiden başka bir şey değildi işte; ama Iduzza onu görür görmez, çok korkmuştu.

Bir kâğıda bir şeyler karalamakla meşguldü ve anamneziden kısmen haberi olduğunu (hiç kuşkusuz doktor hanım ona anlatmıştı) söyledi ama muayeneden önce anneye de bazı şeyler sormak istiyordu: "Bu arada Giuseppe bahçeye bir göz atabilir... Adın Giuseppe'ydi, değil mi?.." "Hayır. Useppe."

"Aferin. Hadi bakalım, Giuseppe, in de bahçeye şöyle bir göz atıver sen. Orada bir küçük hayvancık var, belki de

ilgilenirsin." Useppe'yi dışarı açılan bir camlı kapıya doğru götürdü.

Bahçe, aslında bir avluydu, hastanenin duvarları arasında kalıyordu ve ancak tek tük cılız bitkiler vardı. Ama bir köşede, bir kafesin içinde, gerçekten oldukça zarif bir hayvancık duruyordu ki, Useppe'nin dikkatini, neredeyse soluğunu kesecek kadar üzerine çekmişti. Küçücük bir sincabı andırıyordu, ancak kuyruksuzdu. Sarı ve turuncu benekli kahverengi kürkü, kısacık bacakları, içi pembe, minicik kulakları vardı. Hiçbir şeye aldırış etmeksizin, kafesinin içine asılmış bir tekerleğin çevresinde baş döndürücü bir koşuyla dönmekten öte bir şey yapmıyordu. Kafes bir ayakkabı kutusundan az iriceydi; tekerleğin çapı da belki 15 santimdi: Ama o, hiç durmadan çevresinde döne döne, belki de şimdiye dek o cüce bacaklarıyla, kilometre olarak ekvator çevresine eşit bir yol yapmıştı! Bu son derece büyük telaşına o derece dalmıştı ki, Useppe'nin seslenişlerine bile aldırış etmedi. O güzelim, zeytin renkli gözleri, delilerin gözleri gibi, donuk donuk parıldıyordu.

Önce Useppe orada, kafesin önünde dikilip kendi düşüncelerine daldı. Ama çok geçmeden, onu çağırmak üzere camlı kapıya çıkan profesör, çocuğu tam suçüstü, kafese elini daldırmaya çalışır durumda yakaladı. Gerçekten de hayvancığı, fanilasının altına gizleyip götürmeye karar vermişti; sonra da, Bella ile anlaşıp onu, kendilerinin bildiği, görkemli bir yerde salıvereceklerdi, orada bu hayvan, şu hızlı bacaklarıyla istediği yere koşabilir, hatta ta Castelli'ye, Amerika'ya, dilediği her yere gidebilirdi.

Profesör hırsızlığı önlemek üzere tam vaktinde çıkageldi! O yorgun sesiyle, "Yok... yok... dur bakalım!" diye payladı. Ama çocuk oralı olmayınca, hatta meydan okurcasına ona bakınca, çaresiz kolunu zorla kafesten çıkardı ve kafes, hemen tak diye kapanıverdi. Sonra gene bileğinden tutarak, peşinden adeta sürükledi Ida'nın beklediği salona doğru.

O anda, dilsiz gibi duran hayvancık, bir ses çıkardı, bir tür belirsiz inilti. Useppe ona bakmak için arkasını dönünce, profesöre çarptı ve basamakta tökezledi. Ama profesör,

küçücük bir çabayla, onu hemen içeriye itip arkalarından kapıyı kapadı.

Useppe'nin yüzü, gözlerinin içine varıncaya dek titremeye başlamıştı. Ansızın, asla kabullenilmeyecek bir durumdan kurtulmaya çabalar gibi debelenerek var gücüyle bağırdı: "İstemiyorum! İstemiyorum!" Öfkeden suratı kıpkırmızı kesilmiş halde, profesörün karnına bir yumruk indirdi. Ida, utançla araya girmek istedi... Profesör, o kederli haliyle onu yatıştırdı: "Bir şey yok, bir şey yok, şimdi çaresine bakarız... çaresine bakarız..." Sakin, soğukkanlı, telefonla bir sinyorinayı çağırdı, kız az sonra kapıda belirdi ve Useppe'ye bir kaşıkla, *lezzetli, tatlı* bir şey uzattı. Uzatırken, kendince dayanılmaz sandığı yapmacık tavırlar takınıyordu; ne var ki o şekerli, tatlı şey, her şeyi iten iki küçücük telaşlı el tarafından, şiddetle geri çevrildi –kızın bembeyaz gömleği berbat oldu–.

Gerçekten de şimdi Useppe yerde yuvarlanıyor, profesöre de, sinyorinaya da, annesine de, şiddetle kafa tutuyordu. Biraz yatışır gibi oldukça, camlı kapıya kaçamak bakışlar fırlatıyordu, sanki o kapının ardında, küçük bahçede, karanlık bir şeyler gizliymiş gibi. Ida bir yandan da, yeni fanilasını sırtından yırtıp atmaya çabalarmış gibi yaptığını gördü, ateşi yükselenlerin, yaralarındaki sargıları çıkarmaya çabalaması gibi. İki yıl önce, hastalık ilk belirtilerini gösterdiği zaman, Mastro Giorgio Sokağı'ndaki evde de, bir yaz gecesi onu böyle gördüğünü anımsadı. Bu hastalığın, bugüne kadarki tüm gelişimi zavallı kadıncağızın gözleri önünde, küçük piçini yok etmek için, günleri ve ayları dörtnala aşan bir tür kanlı koşu gibi canlanıverdi.

Oracıkta, *yeni büyük* bir nöbetin o an gelivermesinden korktu. Her türlü mantık ölçüsünün dışında, bu nöbette özellikle bir doktorun hazır bulunması düşüncesiyle adeta sonsuz bir tiksinti duydu! Doktorların biliminin, yalnızca Useppe'nin hastalığına çare bulamamakla kalmayıp üstelik onu incittiğini de sezinledi, yüreği bomboş bir cep gibi altüst oluverdi.

Neyse ki Useppe'nin yavaş yavaş yatıştığını görünce derin bir soluk aldı, hatta çocuk çekingen bir tavır takın-

mıştı, mahkemeye çıkartılan bir sanık gibi; sonraki bütün muayenelerde ses çıkarmadan uslu uslu durdu. Ama muayene biter bitmez, profesörün sorularına karşılık vermemekte direndi; onu gören, bu soruları hiç duymuyor sanırdı. Öyle sanıyorum ki, o andaki düşünceleri tümüyle o kuyruksuz hayvancığa yönelmiş durumdaydı da ondan (ama bildiğim kadarıyla, bu hayvanla o kısacık karşılaşmasından, bir daha hiç kimseye söz etmedi).

Sonunda salondan çıktıkları zaman ana-oğul, hemen hemen tümü de ayakta bekleyen bir insan kalabalığının arasına katıldılar: Çok uzun kollu, sarkık dudaklı sarışın bir çocuk vardı, durmadan titriyordu; kırmızımtırak suratlı, oldukça temiz bir ihtiyarcık vardı, asla doymak bilmeyen iğrenç böceklerin saldırısına uğramış gibi öfkeli bir ifadeyle boyuna omuzlarını kaşıyordu. Bir odadan bir hastabakıcı çıktı ve yarı açık kapısından, pencereleri parmaklıklı bir koğuş ile, giyimli kişilerin karmakarışık üzerine yattıkları örtüsüz bir sürü karyola göze çarptı. Bu karyolalar arasındaki boşlukta, ceketsiz, uzun sakallı bir adam, sarhoş gibi kahkahalar atarak telaş ve öfkeyle geziniyordu, ansızın yalpalamaya başlamıştı. Kısa bir bekleyişten sonra Ida ile Useppe, bir merdivene açılan camlı kapıdan çağırıldılar.

EEG laboratuvarı, yapay ışıklar altında anlaşılmaz makinelerle dolu bir mahzendeydi; ama Useppe içeriye girince ne merak ne şaşkınlık gösterdi ve küçücük kafasına elektrotları yapıştırdıkları zaman bile, bir tür usanmış aldırışsızlıkla, sesini çıkarmadı. Onun şu halini gören, kim bilir ne zaman ve nerede, bu mahzenlerden geçtiğini, bu deneyimleri geçirdiğini, gene de, tüm bunların nasılsa bir işe yaramayacağını bildiğini sanırdı.

Eve dönerlerken kapıcı kadına, önemli bir şey söylüyormuş gibi, ama aynı zamanda bir sır verircesine, "*Fafogram* yaptırdım!" dedi. Ne var ki, zaten kulakları giderek sağırlaşan beriki, söylenenleri anlamadı.

Birkaç gün sonra da Ida, teşhisini öğrenmek için yalnız olarak gene profesöre gitti.

Analizler de, klinik incelemeler de telaş uyandıracak hiçbir şey göstermemişti. Gerçi zayıf bünyeliydi ve geliş-

mesi gecikmişti, ama çocukta ne doku bozukluğu ne iltihaptan arta kalan izler ne organik hastalık, hiçbir şey yoktu. EEG raporuna gelince; o da Iduzza'nın gözünde, anlaşılmaz bir kehanet haritasından farksızdı. Kocaman, upuzun kâğıtlar üzerinde, sayısız titrek çizgilerden ibaretti. Profesör elinden geldiği kadarıyla ona açıkladı ki titreşim çizgileri canlı hücrelerin ritmik işleyişini gösterir: İşleyiş durduğunda çizgiler de dümdüz olur.

Bu kâğıtların yanında bir de, birkaç satırlık not vardı, Sonunda şöyle diyordu: *Kayıtlardan bir anlam çıkartılamamıştır.* Gerçekten de diye anlattı profesör, beyinde hiçbir özel değişim kaydedilmemişti. Bu raporlara ve önceki klinik incelemelere bakılırsa, hastanın sağlık durumunun tamamen normal olması gerekirdi. Ama diye ekledi, anamnezi göz önünde tutulacak olursa, böylesine bir sonucun pratik değeri kesin değildir, hatta geçici ve nispidir. Böylesine vakalarda ne kesin teşhis konulabilir ne de sonuç önceden tahmin edilebilir. Bu, gerek nedenleri, gerekse gelişimi açıklanamayan, öngörülemeyen bir hastalık sendromudur... Bugüne dek tıp ancak belirtileri önleyebilecek ilaçlar verebilir (Profesör, Gardenal yazdı). Tabii ki tedavi, düzenli ve sistemli bir biçimde yürütülmelidir. Hasta sürekli gözetim altında bulundurulacaktır...

Profesör, gözlüğünü çıkarmış siliyordu, o anda Iduzza, hastane yapılarının uzak bir köşesinden, bir çocuk çığlığı duyar gibi oldu. Telaşla, duygusuz bir sesle sordu, bu hastalığın nedenleri arasında acaba kalıtsal olarak, elverişli bir bünye veya erken doğum gibi haller bulunabilir mi diye... Profesör, donuk donuk, masanın üzerindeki gözlüğüyle oynayarak karşılık verdi: "Olabilir olabilir." Sonra gözlerini Ida'ya dikti, azarlar gibi sordu: "İyi ama, bu çocuk yeterince besleniyor mu?!"

Ida, bir suçlama karşısında kendini savunuyormuş gibi şaşkın, karşılık verdi: "Tabii! Tabii! Ben... elimden geldiğince!" Sonra, kendini haklı çıkarmak ister gibi, "Gerçi savaş zamanında, herkes için pek güç oldu ya..." dedi. Bu herkesi söylemekle, profesörü gocundurmuş olabilirdi, öyle ya, onu da felaketzedeler yığınına katmış olmuyor

muydu? O anda, adamın bakışlarında bir alay ifadesi görür gibi oldu... Aslında bu, bazı miyop gözlere özgü o şaşılıktan başka bir şey değildi. Ama Iduzza korktu. Şimdi ise hastanenin bir başka bölümünden (belki de hayalî) bir kadın çığlığı geliyordu. Profesörün suratı gözlüksüz, müstehcen denecek kadar çıplak, uğursuz ve tehdit dolu görünmekteydi. Şu mahzenlerle, koridorlarla, merdivenler ve makinelerle dolu acayip yerde, bu adamın buyruğu altında, Useppe'ye karşı bir komplo hazırlanmasından kuşkulandı neredeyse.

Aslında karşısında bulunan kişi, pek de yetenekli olmayan bir profesördü, kendi bilimsel kavramlarını tarafsız olarak ona sunmaktaydı (üstelik de doktor hanımın tavsiyesiyle hemen hemen bedava). Ama Ida o anda onu, korkunç bir "Yetkili" olarak görüyordu, sanki öteden beri erişkin kişilere karşı içinde beslediği tüm korku, bugün şu maskede toplanmış yoğunlaşmıştı. Doktor hanım, o kaba davranışlarına karşın (gerçekten de Ida'ya yarı ahmak muamelesi yapıyordu), ona hiçbir zaman tam anlamıyla erişkin gibi görünmemişti; küçüklüğünde onu gıdıklayan babasının doktor arkadaşı da öyle. Ama bugünden tezi yok, bütün doktorlardan korkmaya başladı. Profesörün, Useppe'yi tanımlamak için kullandığı hasta sözcüğü birdenbire ona, bir iftira gibi gelivermişti, istemediği bu söz, Ida'yı hastanenin duvarlarından öteye fırlatıyordu. Useppe'nin bir hasta olmasını istemiyordu. Useppe *ötekiler gibi* bir çocuk olmalıydı.

Gene de, o gün dönerken eczaneye uğrayıp Profesör Marchionni'nin reçetesindeki ilaçları yaptırmayı ihmal etmedi. Sonradan aklına geldi ki, çocuk gündüz saatlerinde, bir çoban köpeğinin gözetiminde, serbestçe çıkıp dolaşabilir mi diye sormayı unutmuştu... Ama işin gerçeği şuydu ki Ida bu sorun konusunda zaten kararını vermiş bulunuyordu. Yalnız bir tek sabah, nöbetten sonraki sabah kapıyı kilitlemeye eli varabilmişti; sonra da, hemen ertesi günden itibaren Useppe gene Bella ile özgürlüğüne kavuşmuştu.

Nisan ayındaydılar. Sonra mayıs, haziran, temmuz, ağustos... Koskocaman, güneşli bir yaz, bebeklerin çocukla-

rın gençlerin kedilerin köpeklerin önünde açılıyordu. Useppe de bu aydınlıkta çılgınca koşmalı, oynamalıydı, *öteki çocuklar gibi*: Onu duvarların arasına hapsedemezdi. (Acaba algılayamadığı, ama içinde bir yerlerden vuran o ses, ses eşiğinin ötesinden ona, afacan yavrusunun oynayacak başka yazı kalmadığını mı haber veriyordu?)

3

Böylece son olarak geriye, 1947 ilkbahar ve yazını, Useppe ile arkadaşı Bella'nın Testaccio Mahallesi'nde ve dolaylarında serbestçe gezip dolaştıkları o günleri anlatmak kalıyor. Hiç kuşkusuz, Bella'nın bekçiliği olmasaydı, böylesine bir özgürlük Useppe'ye tanınamazdı. Çünkü Useppe sık sık kendini unutuyor, kaçıp gitme heveslerine kapılıyor ya da nereye gittiğini bilmeden yürüyor, yürüyordu; hiç kuşkusuz, eğer Bella onu engellemese, tam saatinde eve geri getirmese, yolunu şaşırır, kaybolurdu. Üstelik ikide bir, ansızın, bilinmedik korkulara kapılıveriyordu: Bir gölge, bir yaprak kıpırdamayagörsün, tetikte dikiliyor ya da boş bulunup sıçrıyordu. Ama neyse ki, kaygılı gözlerini çevirir çevirmez, ilk gördüğü, Bella'nın o güzelim günden hoşnut kahverengi gözleriyle, ağzı açık soluk alışıyla havanın güzelliğini alkışlayan suratı oluyordu.

Bu mevsim boyunca ikisi hep yalnız olmakla birlikte, gene de başlarından birçok serüven geçti, beklenmedik karşılaşmaları oldu. İlk serüven, göz kamaştırıcı bir yeri keşfetmeleriydi. İşte Useppe'nin kuyruksuz hayvancığı götürmeyi tasarladığı o "bildik yer" de burasıydı. Gerçekten de burasını Profesör Marchionni'ye gitmeden kısa süre önce keşfetmişlerdi. Pazar sabahıydı; kısa hapis süresinden sonra Useppe ile Bella gene çıkma özgürlüğüne kavuşmuşlardı. Öyle sabırsızlanıyorlardı ki, saat dokuzda Ida'ya veda etmiş, soluğu dışarıda almışlardı.

Yıldız yeli, yağmurlardan sonra hızla gelip geçerken, havayı öylesine arıtmış, durmamıştı ki, eski duvarlar bile

soluk alırken canlanıyor gibiydiler. Güneş, kuru ve yakıcıydı, gölge serindi. Hafif yelde, insan, yükünü hiç duymadan, yelkenli bir kayığa binmiş gibi kolayca yürüyordu. Bugün ilk defa olarak Useppe ile Bella, her zamanki sınırlarını aştılar. Farkına bile varmadan, yürüye yürüye Marmorata Caddesi'ni geçtiler, Ostiense Sokağı boyunca gittiler; San Paolo Kilisesi'ne varınca sağa saptılar, orada Bella, sarhoş edici bir kokunun çağırışına kendini kaptırarak, ardında Useppe, koşmaya başladı.

Bella, "Deniz! Deniz!" anlamına gelen "Uhrr! uhrrr!" çığlığıyla koşuyordu. Oysa tabii burası Tiber Nehri'nden başka bir yer değildi. Ama gerçekte, Roma'daki o her zamanki Tiber'den başka bir şeydi: Burada ırmak, duvarsız, korkuluksuz, kırların arasından akıyor ve yeşilliklerin doğal rengini yansıtıyordu.

(Bella'nın bir tür çılgın, avare ve binyıllık belleği vardı ki ansızın ırmağın kokusunu Hint Okyanusu, bataklığı da bir yağmur birikintisi olarak algılamıştı. Bir bisikleti Tatar arabası, bir tramvayı da Fenike gemisi olarak koklayabilecek yetenekteydi zaten. Böylelikle, bazen ne diye çığrından çıkıp da olur olmaz zıplayıp hopladığı ya da niçin ikide bir durup çöpleri bu denli ilgiyle kokladığı veya pek önemsiz bazı kokuları binbir törenle selamladığı daha iyi anlaşılır.)

Burada kent bitiyordu. Ötede, karşı kıyıda, yeşillikler arasında hâlâ birkaç kayık ve kulübe göze çarpıyor idiyse de, bunlar da giderek seyreliyordu; ama bu yakada, kırlardan, kamışlıklardan başka bir şey yoktu, insan elinden çıkma tek bir yapı bile. Pazar olmasına karşın çevre ıssızdı. İlkbahar henüz başladığından, özellikle sabahları, henüz kimse bu kıyılara kadar uzanmıyordu. Yalnızca Useppe ile Bella vardı: Onlar da birden koşuyor, sonra otlarda yuvarlanıyor, sonra gene ayağa fırlayıp gene bir süre koşuyorlardı.

Kırların ta dibinde, arazi hafifçe eğim yapıyor ve küçük bir koruluk bölge başlıyordu. İşte orada, Useppe ile Bella, adımlarını yavaşlattılar ve sustular.

Yuvarlak bir açıklığa girmişlerdi, çepeçevre bir dizi ağaçla kuşatılmış, yukarıda ağaçların dalları birbirine dolanarak burayı bir tür yaprak damlı odacık haline getirmişti.

Zemin, yağmurlardan henüz doğmuş, belki daha insan ayağı basmamış, yalnızca o anda hep birden açıvermiş gibi görünen bir tür küçücük papatyalarla bezenmiş bir çimenlikti. Ağaç gövdelerinin ötesinde, ırmaktan yana, kamışlardan oluşan doğal bir tahta perdenin arasından su görünüyordu; suların, yaprakları ve kamış dizilerini kıpırdatan rüzgâra kapılıp akışı, içerideki renkli gölgeleri, sürekli bir ürpertiyle değiştiriyordu. Girerken Bella, başını kaldırıp havayı kokladı, belki de kendisini bir Pers çadırına giriyor sanmıştı; sonra kırlardan gelen bir melemeyle kulaklarını hafifçe diker gibi olduysa da, hemen indirdi. O da Useppe gibi, bu tek meleme sesini izleyen o derin suskunluğa dikkat kesildi. Useppe'nin yanı başına oturdu ve kahverengi gözlerine özlem doldu. Belki de yavrularını, Poggioreale'deki ilk göz ağrısı Antonio'sunu veya toprakaltındaki ikinci Antonio'sunu anımsıyordu. Sahiden de burası, Roma'dan ve her yerden çok, çok uzaklarda, yabancı bir çadırı andırıyordu; büyük bir yolculuktan sonra varılmış, kim bilir neresi; dışarıda, çepeçevre, uçsuz bucaksız bir boşluk uzanıyordu, ses olarak da sadece suyun ve rüzgârın sakin mırıltısı.

Yaprakların yukarısından bir hışırtı koptu ve sonra, yarı gizli bir daldan, Useppe'nin, küçüklüğünde, bir sabah ezberlediği için hemen tanıyıverdiği bir küçük türkünün çağırıldığı işitildi. Hatta onu dinlediği sahne bile olduğu gibi gözlerinin önünde canlandı: Partizanların kulübesinin arkasında, Castelli tepelerinde, Eppetondo patatesleri pişirirken ve Ninnuzzu-Kupa Ası'nı beklerlerken... Bu anı biraz bulanık belirdi zihninde, aydınlık bir titreşimle, şu ağaçtan çadırın gölgesi gibi; ona hüzün getirmedi, tam tersine, küçük, dostça bir selam gibi geldi. Bella da şarkıyı beğenmişe benziyordu, çünkü başını yukarı kaldırdı, başka zaman olsa, bir sıçrayışta fırlardı, öyle yapmadı, öylece oturduğu yerden kulak kesildi. Useppe ona çok alçak sesle fısıldadı: "Biliyor musun?" Karşılık olarak Bella, dilini salladı, kulağını yarı kaldırdı, bu, "Hem de nasıl! Hiç bilmem mi?!" demekti. Bu defa şarkı söyleyenler iki değil, sadece birdi; aşağıdan görülebildiği kadarıyla ne bir kanaryaydı ne bir fluryaydı, belki bir sığırcıktı ya da adi bir serçe. Kurşuni-

kestane renkte, anlamsız bir kuştu işte. Yukarıya doğru, kıpırdamadan, gürültü etmeden iyice bakıldığında, minik başı, hatta öterken titreşen küçücük pembemsi gırtlağı, daha iyi seçiliyordu. Anlaşılan bu şarkı, kuşlar arasında iyice yayılmış, moda haline gelmiş olmalıydı serçeler bile öğrendiğine göre. Belki de, bu kuş başka şarkı bilmiyordu, çünkü yalnız bu şarkıyı, hep aynı nota ve hep aynı sözlerle, ancak belli belirsiz değişikliklerle yineleyip duruyordu:

"Şakadır
şakadır
hepsi şakadır!"

ya da,

"Şakadır şakadır
şakadır
hepsi!"

ya da,

"Şakadır
şakadır
hepsi şakadır şakadır
şakadır ohoooo!"

Bunu yirmi kez kadar daha yineledikten sonra, bir hışırtıyla uçtu gitti. O zaman Bella mutlu, otların üzerine daha bir uzandı, başını iki ön bacağına dayayarak uyuklamaya koyuldu. Şarkının kestiği sessizlik, yeniden, bu kez gerçekdışı denecek biçimde büyümüştü, o kadar ki sadece kulaklar değil, tüm beden dinliyordu onu ve Useppe, sessizliği dinlerken, belki de doğanın akla yakın bir yasasına boyun eğmiş erişkin birini ürkütebilecek bir şaşkınlığa uğradı. Ama onun küçücük organizması, bu şaşkınlığı o güne dek hiç bilmese bile, gene de doğal bir olay olarak algılamıştı.

Gerçekte sessizlik konuşuyordu! Hatta başlangıçta oldukça karmaşık, renklerin ve gölgelerin titreşimine karışmış gibi gelen sesler haline dönüşmüştü. O kadar ki sonradan çifte izlenim, tek bir izlenime dönüştü: O zaman anlaşıldı ki, bu titrek ışıklar, onlar da, tümüyle sessizliğin ses-

leriydi. Boşluğu titreten sessizliğin kendisiydi, başka şey değil. Toprağın ta derinliklerine kadar kıvrıla kıvrıla kök salıyor ve koskocaman bir fırtına gibi havalara yükseliyordu. Gök masmaviydi gene, hatta göz kamaştırıcı bir renkteydi ve fırtına, bir haykırış gibi, tek bir nota çağıran (belki de üç notalık bir tek akor), şakıyan bir kalabalıktı! Ama bu notanın içerisinde nasıldır bilinmez, teker teker, tüm sesler ve cümleler, konuşmalar, binlerce, binlerce ve binlerce, ayırt edilebiliyordu: şarkılar ve melemeler ve deniz canavar düdükleri ve silah sesleri ve motorlar ve Auschwitz'e giden konvoylar ve cırcırböcekleri ve patlayan bombalar ve kuyruksuz hayvancağızın küçücük homurtusu... ve "Bana bir öpücük veriyor musun, hey, Use?.."

Useppe'nin bu çok yönlü, anlatması kolay da, kısa da olmayan izlenimi, aslında basit, çarçabuk geçiveren bir izlenimdi, bir tarantella figürü gibi. Onun üzerindeki etkisi, güldürmek oldu. Gerçekte bugün de, hekimlerin deyimiyle, hastalığın başka bir belirtisiyle karşılaşmış bulunuyordu: Bazı sanrı izlenimleri, "saralı kişilerde her zaman olağandır". Ama o anda ağaç çadırın oradan biri geçecek olsaydı, masmavi gözlü, tasasız, bakışları havada, görünmez bir tüy ensesini gıdıklıyormuş gibi, yok yere gülen bir esmer çocukcağızdan başka bir şey olmazdı göreceği.

4

"CARLOO!..? ...VÀVIDE... D-dàvide!"

Marmorata Sokağı'nda birkaç adım önlerinden yürüyen genç, ancak şöyle bir yarım döndü baktı, önceki yaz Bodoni Sokağı'na o kısacık uğrayışından beri Useppe, Davide Segre'yi (eski Carlo Vivaldi ve Piotr) hiç görmemişti; ama Bella, yaz sonuna doğru ve sonbaharda, Ninnuzzu'nun Roma'ya uğrayıp da eve gelecek vakit bulamadığı zamanlarda ona birkaç kez rastlama olanağına kavuşmuştu. Hemen tanıdı ve öylesine büyük bir sevinçle atıldı ki, tasmanın kayışı Useppe'nin elinden kurtuluverdi. (Bir süredir,

Belediye memurlarının başıboş köpekleri kovaladığı söylentileri yayılmış olduğundan, Ida korkmuş ve bir kayış, hatta bir de ağızlık satın alıp bunları kullanmalarını hem Bella'ya, hem Useppe'ye sıkı sıkı tembih etmişti. O günden beri de bu ikisi, söylentilere inandıklarından, mahalleden uzaklaşmıyor, birbirlerine bağlı geziyorlardı: Bunun doğal sonucu olarak da, daha küçük olan Useppe, Bella tarafından kayışla gezdiriliyordu.)

Adının seslenildiğini duyunca arkasını dönen delikanlı gene de kayıtsız kaldı, sanki çağrılan bir başkasıymış gibi, önemsemedi; şu sokağın ortasında sevinçle üstüne sıçrayan pis köpeğin de Ninnuzzu'nun Bella'sı olduğunu önce tanıyamadı: Bu tanımadığı köpeğe karşı ilk tepkisi, "Defol şurdan!" demek oldu. Ama bu arada bir başkası da koşarak gelip yetişmişti: Bu başkası, korkusuz bir tavırla, "Ben Useppe'yim!" diye kendini tanıttı ve Davide eğilince, bir selam ürpertisiyle gülümseyen iki masmavi gözle karşılaştı.

Davide onları tanıyınca, adeta korktu. O anda tek istediği yalnız kalmaktı. Kısa kesti: "Hoşçakalın, hoşçakalın, eve gidiyorum ben." Arkasını dönerek, o sarsak adımlarıyla, Sublicio Köprüsü'ne yöneldi. Ama tam köprüyü geçerken, vicdan azabı duymuş olmalı ki, gene geri döndü. İkisini, birkaç adım peşinden geldikten sonra, köprünün başında dikilip kalmış gördü: Köpek kuyruğunu sallıyor, çocuk da, iki eliyle kayışına yapışmış, ne edeceğini bilemez bir durumda, iki yana sallanıyordu. O zaman, onların iyi kötü gönlünü almak için, eliyle telaşlı bir veda işareti yaptı, canı sıkkın, hafifçe anlamlı biçimde gülümsedi. Bu kadarı, berikilerin hemen iki civciv gibi ardından koşup gelmelerine yetti. Useppe kızararak sordu: "Nereye gidiyorsun?" Davide karşılık verdi: "Eve, hoşçakalın, hoşçakalın." Bu çiftten kurtulmak için, Portese Kapısı'na doğru, neredeyse kaçar gibi uzaklaşırken ekledi:

"Gene görüşürüz ha? Daha sonra!"

Bunun üzerine Useppe çaresiz, yumruğu sıkılı eliyle o her zamanki veda işaretini yaptı. Ama Bella, bu "daha sonra görüşürüz" sözlerini, tam anlamıyla bir randevuymuş gibi kafasına iyice yerleştirmişti. Bu arada (saat bire geli-

yordu) Useppe'yi öğle yemeği için, Bodoni Sokağı'na doğru çekti; Davide ise kayar gibi, Portese Kapısı'ndan giriyordu.

Gerçekte kendi hesabına başka bir randevuya koşmaktaydı, onu evde bekleyen ve artık bir kadın çağırışı gibi saplantı haline gelmiş bir randevuya. Aslında alkol gibi, bazı çok sıkıntılı saatlerinde bir süredir başvurduğu bir ilaçtı bu. Ama alkol içini ısıtır, hatta öfke derecesinde kızıştırırken, bu ilaç ise tam tersi ona bir dinginlik, bir gevşeklik veriyordu.

Ninnuzzu'nun ölümü üzerine, önceleri büyük bir huzursuzluğa kapılmış, yerinde duramaz olmuştu. Bu yüzden ikide bir Roma'daki küçük evinden ayrılıp kısacık geçmişine, bugüne dek bir tür aile sayabileceği yerlere koşuyordu. İlk olarak sütninesinin köyüne gitmiş, oradan hemen, telaşla Roma'ya dönmüştü. Sonra, bir gün sonra, yukarıya Mantova'ya dönmüş, ama oradan da gene hemen Güney trenine atlamıştı. Eski anarşist arkadaşlarından bazıları onu, Pisa'da veya Livorno'da, eskiden ilkgençlik dönemlerinde buluştukları bir kahveye uğradığında görmüşlerdi. Sorularına isteksizce karşılık vermiş, ya tek tek hecelerle ya da zoraki bir gülümsemeyle geçiştirmişti; sonra da öyle, suratı asık, sessiz, sanki sandalye onu kaşındırıyormuş, uyuşturuyormuş gibi, bacakları durmadan kıpırdanarak oturup kalmıştı. Otuz dakika kadar sonra, konuşmanın tam ortalık yerinde, çok acele bir ihtiyaç duymuş birisi gibi, sabırsızlıkla ayağa fırlayıvermişti. Hemen oracıkta herkese veda etmiş, istasyonda Roma aktarmasını kaçırmamak için acele etmesi gerektiğini söylemişti. Böylece ortaya çıktığı gibi apansız, yeniden silinip gitmişti.

Bir gün Roma'da, Castelli'ye giden küçük trene binmiş ama ilk durakta inip alelacele gerisin geri koşmuştu. Birkaç kez de yolu Napoli'ye düşmüştü... Ama gittiği her yerde, yalnızca bir tek kesin inanca kapılıyordu ki o da, Roma'da olduğu gibi, başka herhangi bir kent veya köyde de, hiç arkadaşı bulunmadığıydı. Sonunda, Portuense'deki kiralık deliğine sinmekten başka çaresi kalmamıştı, hiç olmazsa orada, vücudunu üstüne atabileceği, bildik bir karyola bulabiliyordu.

Bununla birlikte, hesaba vurulacak olursa, bu karmakarışık gezilerinin ve dolanmalarının hepsi de boşa gitmiş sayılmazdı. Hiç olmazsa, şimdiden sonra yalnızlığında işine yarayabilecek bir kazancı olmuştu. Bunu hesaplarken, bir dostluk olarak değerlendirmesinde hiçbir şaka payı yoktu; bu bir insanın dostluğu değil de, yapay ve ona göre, tiksindirici bir dostluk olsa bile.

Bir rastlantı sonucu, birkaç ay önce Napoli'ye yaptığı yolculuklardan birinde başlamıştı. Akşam geç vakit, yeni mezun olmuş bir genç doktor (Ninnuzzu ile birlikte cephe hattını geçtikleri günlerde daha öğrenciyken tanımıştı onu) bir akşam ansızın Davide'nin evine çıkageldiğini görmüştü. Onu hemen tanımış ve "Piotr!" (eskiden kendini bu adla tanıtmıştı çünkü) diye bağırmış, daha ne diyeceğini dinlemeden, delikanlının yardım istemek üzere geldiğini anlamıştı. Daha sonra anımsadığına göre, o andaki ilk izlenimi, sadece yüzüne bir göz atmakla edindiği ilk izlenim, intihara kalkışmış biriyle karşı karşıya olduğuydu. Çukura kaçmış kara gözlerinde adsız, kederli ama gene de çekingen bir karanlık vardı. Kasları, yalnız yüz kasları değil, tüm bedenindekiler de, ancak ıstırap gibi yaktığı anlaşılan bir vahşi enerjiyle tirtir titriyordu. İçeri girer girmez, ev sahibini selamlamaya bile gerek görmeden (oysa görüşmeyeli belki de iki yıl olmuştu), elinde tabanca, soyguna gelmiş bir hırsız gibi, tehdit dolu bir tavırla, ne olursa olsun bir ilaca, ama güçlü bir ilaca, hemen etkisini gösterecek bir ilaca ihtiyaç duyduğunu, yoksa aklını kaçıracağını söyledi. Artık dayanamıyormuş, günlerdir gözüne uyku girmemiş, her yerde alevler görüyormuş, düşünmesini engelleyecek, *soğuk, soğuk* bir ilaç arıyormuş. Çünkü düşünmekten başka bir şey yaptığı yokmuş... Düşüncelerini uzaklaştırmak istiyormuş! Böyle bağırarak kendini bir sedire attı, oturmak için değil, yarı yarıya diz çöktü, dertop oldu ve yumruklarıyla, parmaklarının eklemlerini kıracak kadar şiddetle duvara vurmaya başladı. Hıçkırıyordu, daha doğrusu hıçkırıklar göğsünde düğümleniyor, gövdesini içeriden sarsıyor, ama ağzından çıkamıyor, ancak anlaşılmaz, zorlanır gibi gelen homurtular duyuluyordu. Bulundukları doktorun

dairesi, bir muayenehane değildi, hâlâ öğrencilik yıllarında oturduğu konuttu, daha doğrusu bir bekâr odasıydı. Duvara raptiyeyle, haftalık dergilerden kesilmiş karikatürler tutturulmuştu... Davide, ulur gibi küfürler, lanetler yağdırarak bu resimleri yırtmaya koyuldu. Partizanlığından ötürü ona her zaman saygı ve hayranlık duymuş olan ev sahibi, elinden geldiğince yatıştırmaya, yararlı olmaya çabalıyordu. Orada, evde pek zengin bir ecza dolabı yoktu; ama çalıştığı hastaneden getirmiş olduğu çantasında, bir şişe Pantopon bulunuyordu. Bu ilacı ona şırınga etti ve az sonra, yatıştığını, hatta anasının memesine yapışan aç bir bebek gibi rahatladığını gördü. Kendini koyverirken o Kuzey lehçesiyle bir yandan da, "Ne iyiymiş... ne iyiymiş... iç ferahlatıcı..." diyor, bir yandan da genç doktora, minnet dolu bir tavırla gülümserken, parıltılı bir buğuyla örtülen gözleri yavaş yavaş kapanıyordu. Durmadan, "Bağışla beni, seni rahatsız ettim, ha, bağışla beni!" diye yineliyordu. Ev sahibi ise onun uyuklamaya başladığını görünce bitişikteki küçük odaya götürüp yatağa uzanmasına yardım etti. Orada gece boyu, on saat kadar derin bir uykuya daldı, uyudu; sabahleyin uyandığında sakin, ciddiydi; yıkandı, tarandı, hatta tıraş bile oldu. Yapılan tedavinin ne olduğunu öğrenmek istedi ve ev sahibi de ona, açıkça anlattı ki, bir Pantopon iğnesi yapmıştı, yani esası morfin olan bir ilaç. Piotr, derin düşüncelere dalmış, "Morfin ha... ama bu, bir uyuşturucu!" dedi. Kaşlarını çatarak, yorumda bulundu: "O halde işler berbat, desene." Küçük doktor da ciddi ciddi ve mesleki bir kaygıyla, "Öyle, buna alışmak hiç de doğru değil. Gene de, kimi olağanüstü vakalarda, salık verilebilir," dedi. Bununla birlikte Piotr, kederli bir hal almıştı, yaramazlık yapmış bir küçük çocuk gibi; eklem yerleri şiş şiş olmuş yumruklarını, ağır ağır birbirine vuruyordu. Gitmeden önce, utançla ev sahibine son sözleri, "Şu mundar şeyi vücuduma soktuğumu sakın kimseye söyleme, ha!" diye mırıldanmak oldu.

Daha küçücüklüğünden beri Davide her zaman, uyku ilaçlarına ve genellikle uyuşturucu maddelere karşı bir küçümseme, bir tiksinti duyardı. Segre ailesinin anıları ara-

sında, bir büyük hala vardı. Sadece *Tildina Hala* diye anılan bu kadın, söylendiğine göre, aşırı kloral kullanmak yüzünden hastanede ölmüştü, eski bir hikâye. Elli yaşlarında, bakire olarak ölmüştü ve evdeki aile albümünde, onun da, zamanının elbiseleriyle bir fotoğrafı vardı. Veremli görünüşte, hafifçe kambur, neredeyse dazlak –gene de, o azıcık saçlarını, siyah kurdele ve incilerle süslemişti–, çizgili, sımsıkı bir ceket giymiş, omuzlarına da bir kürk atkı almış bir kadındı bu. Çocukken şu bunak, dudakları çizgi gibi olmuş, burnu kupkuru, gözleri fırlak, biraz da çılgınca, evde kalmış kız bakışlı yaratık, burjuva çirkinliğinin ve kokuşmuşluğunun bir örneği olmuştu. Ona göre, uyuşturucu madde, öteden beri Tildina Hala demekti, suçtan ve can sıkıntısından bir kaçamak arayan, yozlaşmış, baskı altındaki kentsoyluluğun bir özelliğiydi. Şarap, doğal, erkekçe ve halka özgü bir boşalma kapısıydı; uyuşturucu madde ise, evde kalmış kızlara özgü, gerçekdışı, sapıkça bir özenti. Napoli'deki o istemeden yaptığı ilk deneyde düştüğü büyük utanç, sonradan kendi isteğiyle her kullanışında onu yeniden, eskisinden de beter, kendi gözünde küçültüyordu. Bu utanç ona bir dereceye kadar, isteğine direnmek gücü veriyor, onu bu büyülü ilacın tamamen tutsağı haline düşmekten az çok alıkoyuyordu. Bununla birlikte, öyle günler oluyordu ki, içini paralayan o garip enerji fazlası, çözümü olmayan bir ıstıraba dönüşüyor, onu dayanılmaz bir sıkıntı ve dehşet noktasına sürüklüyordu. Bu, direncinin kırılma noktasıydı. Bu son noktada, ilacı kullanma umudu, yıkıntı halindeki bir tünelin dibinde uçabileceği geniş bir alan gibi önünde açılıyordu!

Aylardır (parayı boşuna savurmakta olduğu için kendini suçlamakla birlikte), kendi geliriyle yaşamaktaydı. Mantova'dan son geçişinde, hayatta kalan ve pek sevmediği amcasına, kişisel mirasını tamamen elden çıkarması için tam yetki tanıyan bir vekâletname vermişti: Bu miras da zaten topu topu, küçüklüğünden beri ailesiyle birlikte yaşadığı o beş odalı daireden ibaretti. Dairenin satışına kadar, avans olarak amcası her ay sonu ona bir posta havalesi gönderiyordu.

Bu, acınacak kadar düşük bir miktardı, ama gene de o Çingene tarzı yaşantısında, ölmemek için yetiyordu ona. Şimdilik sevgilisi filan yoktu, sadece, bazı geceler eşkıya gibi ava çıktığında eline geçirdiği ve hemen oracıkta (bir yıkıntıda veya bir köprü altında) kadının yüzüne bile bakmadan işini görüverdiği, gelgeç, acınası serüvenler. Gerçekten de, bu yolunu şaşırmış kızların her biri, Mantova'daki G.si gibi geliyordu ona, başkalarının (o zamanın efendilerinin), şimdi kendisinin bu kızı kullandığı gibi kullandıkları o sevgilisi! Böyle bir kullanma demek, insanları sömürmek demekti, müthiş canını sıkıyor, kadının gözlerine bakmak istemiyordu bu yüzden! O zaman da, bir suç işliyormuş gibi, büyük bir hırsla ve çabucak işini bitiriveriyordu. Kadına, zengin bir Amerikalı gibi, cebinde ne var ne yoksa veriyor, sonra bir sigara bile alacak parayı bulamıyor, meteliksiz kalıyordu.

Bazen de kafayı çekiyordu, ama eskiye oranla daha seyrek. Karnını doyurmak için, aklına estiğinde, ayaküstü, pizzacı tezgâhında, tabağa çatala gerek görmeksizin bir şeyler atıştırıveriyordu. Zemin kattaki odanın kirasıyla birlikte, bundan başka günlük masrafı yoktu, tabii şimdi bir de, yeni ilaçların lüksü ekleniyordu. Bununla birlikte, o dönemde bu gibi ilaçların kullanılması İtalya'da pek yaygınlaşmış değildi, ucuz fiyata bile bulunması zor olmuyordu.

İlk haftalardan sonra, geri dönülemez bir bedensel alışkanlık korkusu (onca bu, onursuzlukların en büyüğüydü), onu bazı durumlarda, afyonlu ilaçlar yerine, bileşimi de, etkisi de değişik başka ilaçlar kullanmaya zorlamıştı. Bunlar çoğunlukla, eczanede serbestçe satılan ve Davide'nin sadece geceleri uyumak amacıyla değil, sabah da, öğleden sonra da, her an, kendi varlığına dayanamaz hale geldiği zaman yuttuğu uyku ilaçlarıydı. Onların yardımıyla, çabucak bir uyuşukluğa gömülüyor, bu halde günlerce yatabiliyordu. Ama bu uyuşukluktan kurtulduğunda, sanki uykuya daldığı andan beri ancak bir dakika geçmiş gibi geliyordu ona. Aradaki zaman süresi sıfırdı. Tükenmek bilmeyen zamanın ağırlığı, odanın eşiğinde, tıpkı peşinden sürüklemesi gereken bir kocaman taş gibi onu bekliyordu. O va-

kit, cesaretle taşı sırtlanıyor, tepki göstermeye çalışıyordu. Çıkıyor:, gene giriyor, dönüp köprüleri arşınlıyor, sinemalara, meyhanelere dalıyor, kitaplar karıştırıyordu... Ne yapmalı, şu gövdesini?

Böyle günlerde tek avuntusu, son çare olarak elinde hep o, Napoli'de ilk kullandığı ve daima el altında bir miktar yedek bulundurduğu ilacın varlığını bilmesiydi. Denediği öteki ilaçların hiçbiri, özellikle başlangıçta, sanki onu okşayan, "bir şey yok, bir şey yok" diyen bir el varmış gibi, böylesine bir avuntu verememiş, eşyanın ağırlığını böylesine yok edememiş, hatta belleğini böylesine bulandıramamıştı. Böyle anlarda yalnızlığı bile ona, hafif, geçici ve rasgele bir dönem gibi geliyordu: Aslında, yeryüzünde olağanüstü yaratıklar vardı, gelecekte dost olacağı ve şimdiden ona doğru yönelmiş... "Acelesi yok, hiç acelesi yok. Çıktığımda, belki de yarın, rastlayacağım onlara."

İkide bir, denemek için veya değiştirmek için kullandığı başka bir ilaçtan, hep ilk aşkına dönen bir çapkın gibi, büyülenmişçesine o eşsiz ilaca dönüyordu. Bu günlere, *gala günleri* diyordu kendisi. Onun besin kaynağıydı, ama ne yazık ki pek kısa sürüyordu. Kimyasal yatıştırıcılar, küçük otellerde kullanılan bazı elektrik lambalarına benzer: Ancak zemin kattan üst kata çıkıncaya kadar yanarlar. Ama bazen de bakarsınız tam merdivenin ortasındayken sönüverir ve insan orada, karanlıkta, çaresiz sersem gibi kalakalır.

Onunla rastlaştıkları o gün, Bella ile Useppe, alelacele yemek yedikten sonra, güzel havalarda hep yaptıkları gibi, gene evden fırladılar. Gerçekten de yazı andırır bir mayıs günüydü, Roma'da tüm mahallelerin dışarıya döküldüğü ve kentin baştan başa, teraslarıyla, pencereleriyle, balkonlarıyla, adeta bayrak açtığı günlerden biriydi. Böylesine güzel bir havada, bizim çiftin tutturduğu yön, havanın da geç kararacağı hesaba katılınca, elbette Ostiense Caddesi olacaktı, oradan da yürüye yürüye o yeni buldukları ünlü yere (su kıyısındaki ağaçtan çadıra) ulaşacaklardı. Ama

bugün, Bella ters yöne saptı, Sublicio Köprüsü'ne doğru, Useppe de hemen anladı ki, Davide'nin sözünü ciddiye almış, onun verdiği randevuya koşuyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, Useppe, Davide'nin rasgele ağzından çıkıverdiği besbelli olan, belki de "hoşçakal" yerine ya da bir an önce onlardan kurtulmak niyetiyle söylediği söze hiç bel bağlamamıştı. Şimdi ise, bu kuşkusu adamakıllı canını sıkıyordu. Ne var ki Bella mutlu ve kararlı, onu kayışından çekiştirip durduğu için, hiç sesini çıkarmadan, hatta soluk soluğa, onun ardından o hayalî randevuya koştu.

Davide'nin nerede oturduğunu hiç bilmiyordu; ama Bella biliyordu, çünkü Nino'yla gitmişliği vardı. Bu ziyaret onu sevinçten koşturuyordu. Şurasını unutmamalıdır ki Davide, herkese karşı takındığı o asık suratına, o haşin tavırlarına karşın, hayvanlar ve küçük çocuklar arasında az buçuk başarılı olan bir kişiydi. Acaba küçücük yumurcaklara, kedilere, köpeklere ve bu gibi kişilere özellikle sevimli gelen bir tür esrarlı koku mu salıyordu? Şurası bir gerçek ki, onunla yatmış olan kızlar, gece boyu, o kıllı göğsünün çimen koktuğunu söylerlerdi.

Portese Kapısı Meydanı'na varınca Bella başını kaldırıp ona hemen, birinci Antonio'sunun kapatıldığı Poggioreale'yi hatırlatan Gabelli Islahevi'nin pencerelerine doğru havladı. Sonra kapıyı geçince, kuyruğuyla kulaklarını kısarak usulca sağa saptı: Çünkü solunda, Belediye Köpek Yuvası'nın duvarları yükseliyor ve hatta içeriden yılgın havlamalar bile geliyordu; ama bunu Useppe'ye açıklamamayı yeğ buldu.

İşte meyhane, her zamanki gibi radyo sesi sokaklara taşıyor ve barakalar, çöplerle, yıkıntıyla dolu, yamru yumru arsa. Bu saatte çevrede kimsecikler yok gibiydi. Buna karşılık çöpleri karıştıran veya tozların içine uzanıp öğle uykusuna dalmış tek tük köpekler görünüyordu; Bella, bir an önce randevuya yetişmek telaşına karşın gene de durup bunlarla azıcık oyalandı, her zamanki törensel selamlar karşılıklı alınıp verildi. Bu köpeklerden biri, küçücük bir topaldı, cüce bir maymunu andırıyordu; bir tanesi de, kocaman ve oldukça şişko bir danaya benziyordu. Ama kendi

hesabına ayıya benzeyen Bella, onları gene de akrabası olarak tanıdı; barışçı, kıvançlı bir tarzda selamlayarak köpek olduklarını bir bakıma doğruladı. Yalnız bir tanesiyle, güçlü ama ince uzun, kürkü benekli, kulakları dik itin biriyle karşılaşma pek dostça olmadı; gerek o, gerekse Bella hırladılar ve birbirlerinin üstüne atılmaya hazır, dişlerini gösterdiler. Useppe telaşlanmıştı, yalvardı: "Bella! Bellaaa!" Neyse ki, bu bağırışı üzerine, barakaların birinden de bir genç, sert sert, "Kurt! Kurt!" diye seslendi de, çatışmayı önlemeyi başardı. Bu köpek söz dinleyip barakaya girdi ve Bella da bir an içinde onu unutuvererek, tüm öteki köpekleri de unutarak, neşeyle, hemen tanıdığı zemin kattaki odanın kapısına yöneldi, aileden biriymiş gibi tahtayı tırmaladı.

İçeriden Davide'nin sesi duyuldu: "Girin!" Hiç kuşkusuz onun sesiydi, ama hoş karşılayan, kıvançlı hafif, hiç işitilmedik bir ses. Useppe ise büyük bir sabırsızlıkla, "Kapı kapalı!" diye haber verdi. O zaman Davide, gelenin kim olduğunu bile sormaya gerek görmeksizin, uzandığı karyoladan bir an için kalkarak kapıya yöneldi; ama açmadan önce halının üzerinde bıraktığı yerden bir kırık ilaç şişesiyle üzerinde birkaç damla kan bulunan bir pamuk parçasını yatağın altına ayağıyla itivermeyi unutmadı.

"Kim o? Ha, sen misin!" dedi, bunları daha önce hiç işitilmedik, açık ve hafif bir sesle söylemişti. Sanki Useppe'nin ziyareti, tamamen doğal bir olaymış gibi. Sonra büyük bir sevecenlikle, hatta biraz da şaşkın, yüzü aydınlanarak ekledi: "Tuhaf şey. Ben de seni düşünüyordum! *Seni düşündüğümü bilmiyordum,* ama şimdi anlıyorum düşündüğüm sendin, evet."

Kim bilir ne zamandır düzeltilmemiş olan yatağa tekrar uzandı. Çizgili şiltenin üzerinde, baş tarafta, kirden kurşuni renk almış bir yastıktan ve ayakucunda da gene kurşuni renkte, dertop olmuş bir çarşaftan başka bir şey yoktu. Örtü yere, koltuğun yanına yığılmış, üzerine de pantolon ve gazeteler atılmıştı. Fanila ise yerde, daha uzaktaydı, odanın başka bir köşesinde.

Useppe haber verdi, "Bella da geldi!" diye. Sanki gör-

mek yetmiyormuş gibi. Çünkü Bella, hâlâ kayışı elinde olduğu halde, odaya ondan önce dalmıştı. Kuyruğunu sallayarak bu karşılaşmanın sevincini belli ediyordu, ama gene de, belki konuk olduğunu düşünüp aşırı ve çılgınca gösterilerden kaçındı. Hemen oracıkta, örtü yığınına şöyle bir göz attı ve sonra, oraya kendisi için konmuş bir yastık sanarak hâlâ kuyruğunu sallaya sallaya, kanepeye yerleşiyormuş gibi üzerine uzandı.

Yatağın üzerine sırtüstü, boylu boyunca yatmış olan Davide'nin üzerinde bir dondan başka bir şey yoktu. Korkunç zayıflığı ortadaydı, kaburga kemikleri tek tek sayılabilirdi; ama yüzünde, hem şaşkın hem de güvenli, yaşıtlarıyla buluşmuş bir çocuğun neşesi, canlılığı vardı.

Hep o az önceki, inanılmazı olağan bir şeymiş gibi gören sadeliğiyle, "Adım seslerini tanımıştım," dedi. "Küçücük... küçücük, küçücük... adım sesleri. Ve düşünüyordum: *İşte geliyor; ama kimdi o?* Adım hatırlayamıyordum, oysa çok iyi biliyorum: Useppe! Bilmeyen var mı ki? Seni ilk kez bugün düşünüyor değilim ha: Başka zamanlar da, sık sık düşünüyordum..."

Useppe pek sevindi, güvenli, bir şeyler mırıldandı. İkide bir Davide, ona bakıp gülüyordu.

İçini çekerek duruşunu değiştirdi. "Seninle ağabeyin," diye mırıldandı, "o kadar başkasınız ki, gören asla sizi kardeş sanmaz. Ama bir yönünüz benziyor: mutluluğunuz. İkisi ayrı ayrı mutluluklar gerçi. Onunki varoluş mutluluğu, seninki de... her şeyin... her şeyin mutluluğu. Sen dünyanın en mutlu yaratığısın. Seni her görüşümde hep düşünmüşümdür bunu, daha seni tanıdığım ilk günlerden, o *koğuş*'ta... Sana bakmaktan hep kaçınırdım, çok acıyordum! O zamandan beri, inanır mısın? Hep anımsadım, seni..."

"Ben de öyle!!"

"Eh, sen o zaman *çocuk*'tun, şimdi de çocuksun ya. Benim söylediklerime aldırma sakın. Bugün büyük gala günüm benim, balo veriyorum! Ama sen bana rastladığında hemen savuşmalısın, özellikle dans ettiğim zaman! Bu dünya için fazlasıyla sevimlisin sen, buraya ait değilsin. Nasıl derler: *Mutluluk bu dünyanın malı değildir.*"

Ayaklarının arasındaki pis çarşafı yakaladığı gibi ta göğsüne dek çekti, ansızın gülünç bir utanç duygusuna kapılmış, aynı zamanda da üşümüştü (üstelik, açtı da). Saçlarının sert, adeta dimdik çıktığı kafasından farklı olarak, göğsünde ve koltuklarında, astragana benzeyen yünümsü lüleler vardı. Tüylerin göz alıcı, sık siyahlığı, zayıflığından, ilkgençlik çağına dönmüş gibi görünen esmer vücudunun aşırı solgunluğuyla tam bir çelişki yaratıyordu. Başını arkaya devirmiş, gene uzanmıştı ve gözleri, saf, ciddi, adeta büyülenmiş bir düşünceyle tavana dikilmişti. Avurtları çökmüş, sakalı uzamış olmakla birlikte, suratında bugün, Binler'in kadınlarının, onun geldiği günün akşamı çevresinde toplanıp ahkâm kestikleri o vesikalık fotoğraftaki öğrencinin ifadesi vardı.

"Ben mutluluğu her zaman sevmişimdir!" diye itiraf etti, "Çocukken, bazı günler, öylesine bir mutluluğa kapılırdım ki, kollarımı açar, koşar, 'Bu çok fazla, çok fazla! Hepsini kendim için alıkoyamam. Birine daha vermeliyim' diye bağırmak isterdim."

Ama bu arada Useppe, az önceki konuşmalarının bir noktasını aydınlatmak için yanıyordu. O anda telaşla atıldı: "...Ben de, hiçbir zaman seni unuttuğumu sanmamalısın, orada bizimleyken, beride uyurdun sen! Güneş gözlüğün vardı, bir de torban."

Davide ona baktı, gözleriyle güldü.

"Bundan sonra, arkadaş olalım mı?" diye sordu. "HEP arkadaş kalalım mı?"

"Ebet-ebet... Eveeeet!"

Davide ona bakıp hafifçe gülerek, "Gene, eskisi gibi tependeki bir tutam saç öyle dimdik duruyor!" dedi.

Zemin kattaki odaya, kapı kapanınca, gün ışığı ancak pencerenin perdesinden sızıyordu; neredeyse soğuk bir alacakaranlık hüküm sürüyordu içeride. Besbelli burasını kimsenin süpürdüğü, temizlediği yoktu. Yerde izmaritler, boş, buruşturulmuş sigara paketleri, şurada burada kiraz çekirdekleri göze çarpıyordu. Komodin işlevi gören bir sandalyenin üzerinde, ancak bir ucundan ısırılmış, salamlı bir sandviçin yanında boş bir şırınga unutulmuştu. Eşya ola-

rak her şey, az çok, Santina'nın zamanından kalmaydı. Ancak küçük masanın üstünde birkaç kitap duruyordu, bebek ise ya atılmış ya başka bir yere konmuştu ve duvardaki iki kutsal resim de gazete kâğıdıyla örtülmüştü.

Burası bir bakıma Useppe'ye, Binler'in koğuşunu anımsatıyordu, hoşuna gitmişti. Mutlu gözlerle çevresine bakındı, hatta kolaçan etmek için birkaç adım bile attı.

Davide, bir koluna dayanıp doğrularak sordu: "Peki, Roma sokaklarında böyle yapayalnız nereye gidiyorsun?"

Bella söze karıştı: "*Deniz*'e gidiyoruz!" Ancak Davide'nin belki de çoban köpeğinin konuşmasını anlayamayacağını sezen Useppe, onun söylediklerini düzelterek çevirdi:

"*Irmağa* gidiyoruz!" Sonra hemen ekledi: "Buradaki ırmağa değil, daha ötedekine, San Paolo'yu geçtikten sonra! Biraz daha yakın! Sonra daha uzak!!" Tam Davide'ye, "şakadır... falan" diye başlayan türküsünü bilen o kanatlı şarkıcıyla karşılaşmalarını anlatacaktı ki vazgeçti, bir an sustuktan sonra, bu kez o sordu:

"Sen hiç küçücük bir hayvancık" (iki eliyle boyunu gösteriyordu) "görmüş müydün, böyle, kuyruksuz, kahverengi, sarı lekeli... kısacık bacaklı?.."

"Mesela, kim gibi?.."

Useppe anlatmaya uğraşıyordu: "Fare gibi... ama kuyruksuz... kulakları da daha küçük!"

"Bir cüce saksağan olabilir... bir kobay... bir cırcırböceği..." Useppe başka şeyler de sormak istiyordu ancak Davide, kendi düşüncelerine dalmış, hafifçe gülümseyerek anlatmasını sürdürüyordu:

"*Ben*, senin gibi bir *yumurcak*'ken, her şeyi görüp öğrenmek isterdim, her şeyi... ama şimdi..." Neredeyse midesi bulanmışçasına bir iştahsızlık ve halsiz bir davranışla ekledi: "Artık elimi kıpırdatacak bile istek kalmadı içimde, hiçbir yere gitmek istemiyorum... Oysa bu günlerde çalışmaya başlamak zorundayım. Kol işçiliği yapmak istiyorum, yorucu bir iş, öyle ki, akşamları eve dönünce düşünecek halim kalmasın!.. Sen çok düşünür müsün?"

"Ben... düşünürüm evet."

"Ne düşünürsün?"

Burada Bella, Useppe'yi yüreklendirmek için bir ses çıkardı. Çocuk, bacaklarının üzerinde kıpırdandı, bir ona baktı, bir Davide'ye baktı.

Sırrını verdiği için, kızararak, güvenle, "Ben şiir söylerim!" dedi.

"Ya! Zaten işitmiştim senin şair olduğunu!"

"Kimden?!" Useppe yan yan Bella'ya baktı. şiir söylediğini bilen yalnız oydu... (Ama gerçekte, ünlü yarım kan kardeşini överken, Davide'ye, başka şeyler arasında, "Bana kalırsa, bu çocuk şair olacak veya şampiyon! Bir görsen nasıl zıplıyor! Nasıl da konuşuyor!" diyen, Nino olmuştu.)

Davide, Useppe'nin sorusunu duymazdan gelerek sordu:

"Demek, öyle, şimdiden şiir yazıyorsun ha?"

"Haaayır... *Yazmak* istemiyorum ben... ben... hayır..." (her zamanki gibi, heyecanlandığı ya da şaşırdığı zaman, Useppe doğru dürüst konuşamıyor, bebek gibi söyleyeceklerini arıyordu) "... şiirleri düşünürüm ben... ve söylerim..."

"Peki kime söylersin?"

"Ona!" Useppe, Bella'yı işaret etti, o da kuyruğunu salladı.

"Bana da söylesene, aklındaysa."

"Hayır, aklımda *tutmam* ben... Düşünürüm, sonra hemen unuturum. Öyle çok ki... ama küçücük ama ÇOK!! Yalnızken düşünürüm onları, bazen yalnız değilken de düşünürüm!"

"Şimdi düşünsene bir tane!"

"Ebet."

Useppe hemen alnını kırıştırdı, düşünmeye başladı. Başını sallayarak söylendi: "...Ama tek bir tane, fazla küçük olur... birkaç tane düşüneyim şimdi, sana söylerim!" Zihnini daha iyi toplamak için, gözlerini öylesine sıkı yumdu ki, gözkapakları kırıştı. Bir an sonra açtığı zaman, bakışı, gene de şakıyan kuşların bakışı gibi görünmeyen, hareketli aydınlık bir noktayı izliyordu sanki. Aynı zamanda, bacakları üzerinde sallanarak, küçücük ahenkli ve çekingen sesiyle türkü söyler gibi başladı:

"Yıldızlar ağaçlar gibi ve ağaçlar gibi hışırdıyor.
"Güneş bir avuç halka ve zincir gibi yere vuruyor.
"Güneş çok çok kuştüyü gibi yüz kuştüyü gibi bin kuştüyü gibi.
"Güneş yukarıda havada sarayların merdivenleri gibi.
"Ay merdiven gibi ve tepesinde Bella tünemiş
"Uyuyun kanaryalar iki gül gibi kapanıp.
"Yıldızlar selamlayan kırlangıçlar gibi, ağaçlarda,
"Irmak güzel saçlar gibi. Ve güzel saçlar.
"Balıklar kanaryalar gibi. Ve uçup giderler.
"Ve yapraklar kanatlar gibi. Ve uçup giderler.
"Ve at, bayrak gibi.
"Ve uçar gider."

Bütün bu dizelerin her biri başlı başına bir şiir olduğundan, ikisi arasında soluk alıp bir an duruyordu; ancak sonuncusunu söyleyince, daha güçlü bir soluk aldı ve salınmaktan vazgeçip dinleyicilerine doğru koştu. Bella onu neşeli bir zıplayışla karşıladı: Büyük bir ciddiyet ve saygıyla dinlemiş olan Davide ise, kesin yargısını verdi: "Şiirlerinin tümü de TANRI'dan söz ediyor!"

Sonra başını gene geriye, yastığa bırakarak, kendi yargısını tartışma götürmez bir dille yorumlamaya koyuldu. Dalgın dalgın mantık yürüterek, "Şiirlerinin tümü de," dedi, "bir NASIL üzerinde toplanmış... Ve bu NASIL'lar koro halinde birleşince TANRI demek istiyorlar! Tek gerçek Tanrı, her şeyin arasındaki benzerlikten tanınır. Nereye bakılsa hep tek ve ortak bir iz görülür. Böylece benzerlikten benzerliğe, merdivenler boyunca bir tek şeye çıkılır. Dindar bir akıl için, evren, kanıttan kanıta her şeyin gerçek noktasına vardığı bir gelişimdir. En kesin kanıtlar da, pek tabiidir ki, din adamlarınınkiler değil, tanrısızların kanıtlarıdır. Ne kurallarla ne fizikötesiyle tanıklık olmaz. *Tanrı ya da doğa.* Dindar biri için tek bir nesne, bir solucan veya bir saman çöpü bile yoktur ki, TANRI'nın varlığını kanıtlamasın!"

Useppe, içten bir davranışla, koltuğa oturmuş, sıska-

cık bacaklarıyla sandaletleri içindeki çıplak ayaklarını sallandırmıştı. Bella ise, karyolayla koltuk arasında çok rahat yerleşmiş, mutluluk içinde, bir Useppe'yi, bir Davide'yi seyrediyordu. Bu arada Davide de, yüksek sesle düşünmesini sürdürüyordu, sanki düşünde büyük bir bilginle konuşuyormuş gibi, artık şu iki okumamışla konuştuğunun farkında bile değildi. Hatta orada, üçünden hangisinin bilgili öğrenci, hangisinin yumurcak, hangisinin de köpek olduğunu unutmuşa benziyordu... Bununla birlikte ansızın, gözbebekleri çıplak kolundaki bir noktaya dikiliverdi, orada hafifçe şişmiş bir damarın yüzünde, bir böcek ısırığı gibi, küçücük bir kan beneği belirmişti. Ne zaman ilacına başvursa Davide hep şu damarın aynı noktasına şırınga ediyordu, hep aynı yere, belki de durmadan yinelediği şu alçaklığını kendisine unutturmamak için, görünür bir işaretini bulundurmak niyetiyle, esrarlı bir saplantı sonucu. Ama şu anda bir ana gibi onu bağrına basmış olan zehir, hemen zihnini şu onur kırıcı işaretten çeliverdi. Kendi sesinin ahengine kendini kaptırmış, gözleri ise, karalığında gecenin karanlığını yansıtan saf ve serin bir su gibi durulanıvermişti.

Koluyla alnını yarı gizlemiş, gülümseyerek, "Ben de eskiden, yıllar önce," dedi, "şiir yazardım. Tümü de politik şiirlerdi ya da aşk. Henüz nişanlım filan yoktu, sakalım bile yoktu, ama her gün çoğunu tanımadığım, en az beş-altı kızla karşılaşır, her birini birbirinden güzel bularak nişanlanmak isterdim. Ama şiirleri yalnız birine yazardım, *Sevgili* dediğime, öyle biri yoktu, benim uydurduğum biriydi, hiç tartışmasız hepsinin en güzeliydi. Ben onu hayalimde bile canlandıramıyordum: Sadece bakire ve tercihen sarışın olması gerektiğini biliyordum, o kadar... politik şiirleri ise, geçmişteki, haldeki ve gelecekteki her türlü kişiye yöneltirdim. Birinci ve İkinci Brutus'a, Çar'a, Karl Marx'a yazardım; hep şiir halinde. Bu şiirlerin bazıları, özellikle birinciler, ikide bir aklıma gelir, kafamın içinde güm güm öter, hele gala günlerinde... Hepsi de okul işi, acemi işi dizelerdir... birini anımsıyorum, şöyleydi:

"Yoldaşlara,

"Devrim, yoldaşlar, ne yazılarında okunur
şölenlerde kölelerin hizmet ettiği filozofların,
ne de masa başında başkalarının alınteri kavgalarını
inceleyen profesörlerin.
Büyük Devrim'i insana hava öğretir
herkese soluk veren ve herkesten soluk alan hava.
Ve deniz şarkısını söyler, bizim sonsuz kanımız,
bir damlasında tüm güneşi yansıtan!
Tıpkı her insan gözbebeğinin tüm ışığı yansıttığı gibi.
Yoldaşlar, tüm dünya insanları!
Devrim sözünü okuyalım
Benim -senin- bizim gözlerimizde, tümü de doğmuş
ışığına
düşüncenin ve yıldızların!
Şöyle yazılıdır:
İnsan: bilinçli ve özgür!"

Bu şiirin okunması bitince Useppe, "Gene!" dedi.

Davide, hoşgörüyle gülümsedi: "Şimdi de, bir aşk şiiri söyleyeyim. Galiba on yıl kadar önce yazmıştım! Şöyle:

"İlkbahar

"Sen ilk mart güneşinde açan
henüz kapalı tomurcuklar gibisin...
... Açıl benim sevgilim!
Zamanı geldi! Ben Mart'ım!
Nisan'ım ben! Mayıs'ım!
Ey kırların istiridyesi, denizin tomurcuğu,
ilkbahar geldi artık ve sen
benimsin..."

Useppe bu defa da, "...Gene!" dedi.

Davide, gülerek karşılık verdi: "Ne genesi? Şiir burada bitiyor. Belki beş yüz, belki bin şiir yazmışımdır, ama hepsini unuttum gitti..." Böyle derken yeniden düşündü. Kaş-

larını çattı: "Belki de, anımsayabildiğim bir tanesi vardır, son yazdığım! Yazmamıştım bile, nicedir kalemi elime almıyordum. Sadece düşünmüştüm, çok yeni zaten. Kendi kendine aklıma geliverdi öyle, birkaç gün önce, gene böyle bir *gala* gününde ve öyle sanırım ki pazardı, bugün gibi. *Düşündüm* diyorum ama buna bile emin değilim. Bilmem nerede yazılıymış, okudum gibi geldi, resimli yazılar gibi, renkli çizimler gibi... Hatta ne anlama geldiğini bile bilmiyorum, diyebilirim ki anlamı yok. Adı da IŞIKLI GÖLGELER."

Useppe'nin ayakları, şiiri dinleme sabırsızlığıyla kıpırdandı. Bella hafifçe bir kulağını kaldırdı. Davide tekdüze, heyecansız, neredeyse dalgın bir sesle, sanki şu düzensiz, kısalı uzunlu dizeler, hareket halindeki bir sahneden, tıpkı onları ilk olarak yazdığı sahneden belleğine yansıyormuş gibi, okumaya koyuldu:

"Işıklı gölgeler
Peki nereden tanıyacağım onu, diye sordum.
Karşılık verdiler: İşareti
IŞIKLI GÖLGE'dir
Hâlâ bu işareti tanıyanlara rastlanabilir
hem vücudundan fışkıran hem de onu kuşatan
ve bunun içindir ki IŞIKLI denir
ama GÖLGE de denir.
Onu gören anlamını çıkartamaz.
Ama anlamını nasıl açıklamalı? Bir yasası yok ki.
Arzuya benzetilebilir
sevgilileri bir genç kızın çevresinde toplayan,
o kız ki, aksidir, çirkindir, sıskadır, ama sırtına
geçirmiştir
kendi bilinçsiz erotik görüntülerini. Belki de
rüyada ziyaret edilip başkalarından farklı doğmuş
olanları
kabilelerin yüceltmesi örnek gösterilebilir.
Ama örnekler işe yaramaz.
Belki görülür, belki işitilir, belki keşfedilir bu işaret.
Onu benimseyen de vardır önleyen de reddeden de

kimi tam ölecekken farkına varır.
Şurası kesin ki bu işaret yüzünden Ürdün Irmağı'nda
o karmakarışık adsız kalabalığın içinde,
Vaftizci birine dedi: 'Sensin
beni vaftiz etmesi gereken ve benden vaftiz
isteyen!' Gölgeler gölgeler ışıklı gölgeler
ışıklı ı-şık-lı..."

... "Gene!" dedi Useppe.

Davide sıkılmaya başlıyordu, itiraz etti: "Yeter artık!" Sonra merakla, Useppe'ye sordu: "İyi ama, sen bu şiirleri anlıyor musun bakalım?"

Useppe içtenlikle yanıtladı:

"Hayır."

"O halde gene de dinlemekten hoşlanıyorsun ha?"

Useppe, yüreğinin derinlerinden, sadelikle karşılık verdi: "Evet."

Davide hafifçe güldü: "Bir tane daha, sonra yeter," diye kesti attı, "ama başka bir yazardan..." Kararını verdi: "Dur bakalım düşünelim: bir tane, hatta seninkilere benzeyen, NASIL'lı..." Sonra bir yerden esinlenmiş gibi, şakacı bir sesle ve soluk soluğa, ağzını yayarak okumaya başladı:

"Nasıl!... Nasıl!... NASIL...

"*Nasıl*... İşte, buldum! Adı KOMEDİ ve Cennet'ten söz ediyor!!"

Useppe, ağzı açık, dinlemeye koyuldu. Böylesine bir konunun işlenebileceğine inanmıyor gibiydi!

"...NASIL güneş ışığı benim için
bulutlar arasından çiçekli kırları aydınlatırsa
gözlerimin gölgeyle örtüldüğünü görünce ışıklar
da karardı benim için
yukarıdan inen yakıcı ışıklar
şimşeklerden görülmez oldu!"

Useppe araya girdi: "...Gene!"

"...ve o anda ırmak gibi ışıklar gördüm

iki kıyı arasında parıldayarak akan
ilkbahar renklerine boyanmış
bu ırmaktan canlı kıvılcımlar çıktı!"

"...gene..."

Davide yorgunluktan uzun uzun esnedi. Kestirdi attı: "Hayır, yeter artık!.." Sonra başını Useppe'ye çevirip sordu: "Ya sen, inanıyor musun Cennet'e?"

"...Şey... kime?"

"CENNETE!"

"...Ben... bilmem ki..."

Davide söylendi: "Bana göre, Cennet olmuş, Cehennem olmuş, hepsi bir. Ben Tanrı'nın var olmamasını arzularım. Umarım *ötede* hiçbir şey yoktur, yeter artık. Herhangi bir şey varsa, bana ıstırap verecektir. Var olan her şey, ister burada, ister *öte yanda,* bana ıstırap veriyor: benim varlığım... başkalarının varlığı... Artık yok olmak istiyorum."

Bunun üzerine Useppe, merakla sordu: "Ne o, yoksa hasta mısın?" Gerçekten de Davide'nin benzi kül rengini almıştı ve bakışları da bir felaketin kıyısına kadar gelmiş veya bir felaketten henüz kurtulmuş birininkiler gibi bulanıktı.

"Hayır hayır, sadece uykum geldi de... bir şey yok!" Useppe koltuktan inmişti ve Davide, onu ilgiyle, şefkatle seyreden o mavi gözlere, kafasının orasından burasından dikilmiş dümdüz ve ıslak gibi görünecek kadar kapkara saç tutamlarına yan yan bakıyordu.

"Burada kalıp sana arkadaşlık etmemizi istemiyor musun...?"

Davide sabırsızlıkla söylendi: "Hayır hayır... yalnız kalmaya ihtiyacım var, yakında gene görüşürüz, bir başka sefer." Bella da Useppe'yi taklit ederek dört ayağının üzerine kalkmıştı ve onun peşinden gitmeye, daha doğrusu, onu ardından sürüklemeye hazırdı. Kısa bir sessizlikten sonra Davide, Useppe'nin küçücük elleriyle açmaya çalıştığı kapı kolunun gıcırtısını duydu, sonra uyuyor diye kapı, büyük bir dikkatle, sessizce kapandı; ardından küçücük sandalet-

lerin uzaklaşan hışırtısıyla birlikte, ufak bir mırıltı. Davide'nin içi geçmişti bile.

Bu arada, yukarı katta bir radyo açmışlardı ve bu radyoya, başka yerlerden, aynı şarkıları çalan başka radyolar da adeta yankı yapıyordu. Seslenmeler, köpek havlamaları, uzaklardan bir tramvayın boğuk gürültüsü de işitiliyordu... Davide'ninki uykudan çok, bitkinlikti, uyanıklıkla karışık bir dalgınlık. Kendini, olduğu yerde, zemin kattaki yatağında düşlüyordu ve aynı zamanda da sokaktaydı. Ama bu uyur uyanıklığındaki sokak, ona geniş ve tanınamaz, ışığın aşırılığından, gece yarısından da daha kör karanlık gibi gelen, kör edici bir güneşle aydınlanmış görünüyordu. Belki de burası bir istasyondu, birçok gelen giden vardı, ama o kimseyi görmüyordu. Davide de ötekiler gibi oraya, birini karşılamaya gelmiş olanlar veya hiç olmazsa selamlayacak bir kimsesi bulunan ötekiler gibi koşup gelmişti... Ama bunun boş olduğunu kendisi de pekâlâ biliyordu. Ansızın bir pencereden bir el ona bir mendil sallıyormuş gibi geldi... Bu kadarı bile onu duygulandırmaya, heyecana sürüklemeye yetti. Karşılık vermek için elini kaldırdığında gördü ki oradaki mendil, pis, kanlı bir paçavradan başka bir şey değilmiş ve ardında da yarı gizlenmiş, korkunç bir suçlayıcı ve alaycı gülümseme olduğunu sezinledi. Kendini avutmak için, "Bir düş bu," diye anımsadı; ama gene de bir an önce uyanmak için hiç telaşı yoktu, çünkü biliyordu ki nasıl olsa, uyanıklığı da bu düşün uzun, upuzun bir devamından öte bir şey olmayacaktır.

Ertesi gün, gene yemekten sonra, aynı saatte, sanki Davide ile *randevu* haftanın her günü için verilmiş gibi, o ünlü Useppe-Bella çifti, zemin kattaki odaya kadar olan yolu sabırsızlıkla bir daha aldı; ama bugün Davide evde yoktu. Bella'nın tırmalayışına da kendi vurmasına da karşılık alamayınca Useppe, Davide'nin orada hasta yattığından kuşkulanarak, duvarların çıkıntısına basa basa, o parmaklıklı, küçücük pencereye kadar tırmandı. Boşuna oradan "Vàvide... Vàvide!.." diye bağırdıktan sonra pencerenin

camları açık olduğundan, perdeyi azıcık dışarı çekerek içeriye bir göz attı. Her şey bir gün önceki gibiydi: Üstü açık şilte, dertop olmuş çarşaf, yerlere dağılmış izmaritler vb; ama evin efendisi yoktu. O anda, avluya açılan kapıdan, ev sahibesi, topal kadın çıktı, belki de Useppe'yi hırsız sanmıştı. Ama ne kadar ufak olduğunu görür görmez, hemen bu düşüncesinden caydı:

Sordu ona: "Ne yapıyorsun orada, küçük?"

Useppe, yüzü kıpkırmızı, aşağıya inerken, kekeledi, "... Vv... Davide!" diye açıklamaya çalıştı.

"Davide mi? Birkaç saat önce çıktığını gördüm. Herhalde henüz dönmemiş olacak."

"Peki ne zaman döner?.."

"Ne bileyim ben? Bu adam girer, çıkar; ben nereden bileyim ne zaman döneceğini, bana söyleyecek değil ya?"

Bella ile Useppe evin çevresinde bir kez daha dolandılar, nasılsa Davide er geç çıkagelir diye oralarda az daha oyalandılar. Her köşeden, çeşit çeşit soydan köpekler gene sökün ettiler, hepsi de mutlaka Bella'yla selamlaşmak istiyordu; ama neyse ki bugün Kurt aralarında yoktu. Sonunda iki arkadaş vazgeçip geri döndüler.

Ertesi gün aynı saatte Bella, sağduyusuyla neler olacağını sezmiş, kayışı Ostiense Caddesi'ne doğru çekti; ama Useppe de, "Vàvide!" diyerek onu ters yöne götürmek istedi. Köpek, uysal, gene çocukla birlikte zemin katın yolunu tuttu. Bu defa Davide evdeydi, ama besbelli yalnız değildi, çünkü kapıdan konuşma sesleri geliyordu. Gene de Useppe, tüm cesaretini toplayıp kapıya vurdu.

İçeriden, kısa bir sessizlikten sonra Davide, adeta korkmuş, sordu "Kim o?"

"Benim... Useppe!"

Bir sessizlik daha.

"Biziz... Useppe... ve Bella!"

"Merhaba... ama bugün size kapıyı açamayacağım... İşim var. Başka zaman gelin.."

"Ne zaman? Yarın mı?"

"Hayır... yarın olmaz... Başka zaman..."

"Peki ne zaman?"

"Ben sana söylerim şeyde... Seni çağırmaya gelirim, şey olduğu zaman... Seni gelir evinden çağırırım... Anladın mı? Bir daha buraya gelmeyin, ben gelip de sizi evinizden çağırmadıkça."

"Sen mi geleceksin bizi çağırmaya?"

"Evet... evet... evet..."

Davide'nin sesi boğuk, kesik kesik ve güçlükle ama dostça ve sevecen geliyordu.

Useppe iyice emin olmak için sordu: "Hatırlıyor musun, *addesi*?"

"Aklımda, evet... Hatırlıyorum."

Davide'nin sesi her duyuluşta, Bella sıçrıyor, sonra iki ön ayağını tahta kapıya dayayarak kapalı olmasından yakınır gibi mızıklanıyordu. Useppe de, oraya dikilmiş sallanarak, bir türlü bu söyleşiye son veremiyordu. Bir şey daha eksikti ama ne... Bir anda yepyeni ve çekici bir düşünceyle canlandı, kapıyı son kez vurdu ve sonra dedi ki:

"...Vàvide! Bizi evimizden aramaya geldiğinde ne diye yemeğe kalmıyorsun?! Domatesimiz var... ocağımız da var... makarnamız da... domates... ve... vee... şarap!"

"...Olur, sağ ol. Gelirim. Peki. Sağ ol."

"Ne zaman gelirsin?... Yarın mı?..."

"Evet yarın... veya sonra... bir başka gün... Sağ ol!"

"Unutmazsın?... ha ?!"

"Evet... Ama şimdi gidin... Gidin."

"Peki. Gidelim, Bella." Useppe, annesine yarın yemeğe konuk çağırdığını bir an önce haber vermek için sabırsızlanarak, Bodoni Sokağı'na doğru koşmaya başlamıştı bile! Mutlaka şarap almalıydı bir an önce (tek içen Ninnuzzu olduğundan, evlerine şarap binde bir girerdi). Ama ne ertesi gün ne onu izleyen günler, her ne kadar bir şişe dolusu şarap bu olağanüstü konuk için sofranın ortasında hazır bekletildiyse ve bizzat Useppe, tabakları, çatalları yerli yerine yerleştirip sofrayı özenle kurduysa da, konuk gözükmedi. Yemek bittikten sonra bile Bella ile Useppe, sokağa çıkmadan önce biraz evde oyalanıyorlar, çıktıklarında çevreye bir göz atmadan edemiyorlardı... Ama Davide Segre bir daha oralarda görünmedi.

Gerçi birkaç kez Useppe, bu durumda kendilerine yasaklanmış olan zemin kata kadar uzanma dürtüsüne kapılmadı değil... Ama Bella, bir bakışla ve kayışını bir çekişle onu uyarıyordu. "Bize randevu vermemişti ki!" diyerek. Sonunda her ikisi de çaresiz vazgeçiyorlardı. Onun yerine, önceden öğrendikleri o çok güzel ağaçtan çadıra götüren uzun yola sapıyorlardı. Bu, artık onlar için alışılmış bir yoldu. Tam o günlerde de orada, mevsimin, Davide Segre'den sonra, en olağanüstü karşılaşması oldu.

5

Son günlerde Portuense yöresinde koşuşmaları onları üç gün için buradan uzak tutmuştu. Bu aralıktan sonra, döner dönmez, esrarlı bir yenilikle karşılaştılar. Bu mevsimde (mayıs sonu) hâlâ buraya ikisinden başka pek gelen yoktu. Kente daha yakın kırlarda, kıyı boyunca, özellikle pazar günleri, suya giren tek tük Romalıya rastlanıyordu. Ama küçük tepenin ve kamışlığın ardındaki bu koruluk yöre balta girmemiş bir orman gibi uzak ve ıssız kalıyordu. Bir defasında, denizden gelen bir martı üzerlerinde uçmuştu da Useppe bunu çok kocaman bir kırlangıç sanmıştı. Sık sık da, o ilk günün ünlü serçesinden veya sığırcığından sonra, gene böyle serçeler veya sığırcıklar, çadırın altına kadar girdiler; ama bunlar, o her zamanki sıradan *tit tit*'den başka ses çıkarmıyor, genellikle Bella'nın zıplamaları karşısında kaçıp gidiyorlardı. *Şakadır* şarkısını bilmediklerine hiç kuşku yoktu; ama herhalde Useppe de bunun farkındaydı. Bununla birlikte, ne de olsa o çok güzel şarkıdan tamamen habersiz olmadıkları anlaşılıyordu; böylece Useppe'ye göre, er geç bir gün içlerinden onu öğrenip şakıyanlar çıkacaktı.

Sonra da, ilk gün orada Useppe'nin gördüğü o kısacık, tatlı sanrıya gelince; onu pek olağan karşıladığını ve sonradan hemen hemen tümüyle unuttuğunu görüyoruz. Sadece şu küçücük yerde, havaya asılı gibi, seslerle renklerin bir bütün olduğu ve dalların arasından ışık yağmuru gibi göze

çarpan bir gökkuşağı örneği, büyülü bir anı olarak kalmıştı. Şehirdeyken de, ara sıra bir an için Useppe'nin çevresindeki tüm gürültü ve şekillerin kaynaşıp işitilmedik bir uçuşla, sessizliğin son haykırışına doğru yükseldiği oluyordu. İki eliyle yüzünü kapatıp çok güzel bir ses duymuş bir kör gibi gülümsediği zaman, o küçücük organizması tepeden tırnağa, müzik dilinde (o bu dili hiç bilmezdi) bir *füg* denebilecek olan o giderek yükselen koroya kulak veriyor demekti. Hep o aynı anı, başka bir biçimde dönüyordu işte. Belki de başka, anlaşılmaz bir biçimde de onunla her yere gidiyordu bu anı: Ama hep mutlu bir eve döner gibi, ağaçtan çadıra döndürüyordu sonunda.

Bununla birlikte bu ev Useppe'ye göre fazla ıssızdı. Hiç tükenmek bilmeyen doğal içgüdüsü, kendi zevk duyduğu şeyi başkalarıyla paylaşmaktı. Oysa şimdiye dek ağaç çadırı yalnızca Bella paylaşıyordu onunla. Birkaç defa, hiç olmazsa bir gezinti için annesini de buraya getirmek istemiş, büyük bir coşkuyla, güzelliğini öve öve bitirememiş, ancak coğrafya açısından tam yerini bir türlü açıklayamamıştı; ama Ida, yarı kırık, sanki kemik yerine gevşek halatlardan yapılmış bacakları üzerinde oraya kadar gitmeyi bir türlü göze alamıyordu... Bunun için de Useppe, son günlerde olmayacak bir umuda kaptırmıştı kendini: Oraya, çadıra, Davide Segre'yi götürmek! Ama ne yazık ki şimdiye dek onu davet edecek ne cesareti, ne fırsatı bulabilmişti... Ötekilere –dünyada yaşayan, tüm öteki insanlara– gelince de, ne zamandır kendini onlardan uzaklaştırılmış hissediyordu. Hatta şu ırmak kıyısındaki vadiciğin ıssız terk edilmişliğiydi onun Bella ile buraya gelmesine izin veren.

Ağaç çemberinin arkasında, yamacın daha dibine doğru, ikinci bir vadi vardı ki orası baltalık birkaç bodur ağaçtan ibaret kalmıştı, yerler daha kuru ve güneşliydi, birkaç da gelincik bitmişti. Useppe ile Bella burayı ezbere biliyorlardı (çevredeki tüm öteki vadileri ve tepeleri de öyle) ve Bella da günlük banyosundan sonra gider orada güneşlenip kurunurdu.

Bella şimdi her gün, yüzme bilmeyen Useppe'nin imre-

nen bakışları önünde suda yüzüyordu. Gerçi bir defasında dayanamamış, hiç düşünmeden alelacele sandaletlerini, şortunu çıkartmış, neredeyse suya atılacak, Bella ile oynaşacaktı. Ama Bella, çoban köpeklerine özgü o güçlü sezgisiyle geri dönüp Useppe'yi dişleriyle fanilasından yakalayarak suya girmesini önlemek için tam zamanında yetişmişti. Sonra da sanki koyunları kapmaya gelen bir kurtmuş gibi dönüp öfkeli öfkeli ırmağa havlamıştı. Useppe'ye de yürek paralayıcı bir yakınmayla hemen, "Eğer böyle yaparsan, ben de bu banyoyu kendime yasaklarım sonra, oysa banyo benim için bir zevk değil, bir sağlık gereğidir, şu Saçaklı diye taktıkları adı silmeye bir fırsattır," dedi. Useppe de bunun üzerine kendi yüzme isteğinin önüne geçmeyi başarmış, kıyıda, güneşte, Bella'nın zaten pek kısa süren banyosunu yapıp gelmesini bekler olmuştu.

Şimdi, sözünü ettiğimiz o gün, öğleden sonra, ıssız vadiye geldiklerinde eskiden olmayan, yeni yapılmış, hem de çok güzel yapılmış, dallardan bir kulübeyle karşılaştılar. Şu anda her yer gibi burası da ıssızdı, kimsecikler yoktu; ama mutlaka burada yaşayan biri vardı, kısacık ve titiz bir incelemeden bunu hemen anladılar. Gerçekten de kulübede şunlar bulunuyordu: bir şilte (veya daha doğrusu bir kenarı sökülüp besbelli paçavralarla doldurulmuş bir şilte yüzü) üzerinde bir asker battaniyesi; yanı başında bir taşa yapıştırılmış yarı yarıya yanmış bir mum; yerde resimli romanlarla dolu birkaç gazete. Ayrıca iki sardalye ve bir Simmenthal marka et konservesi kutusu yere kazılı bir çukura konmuştu: Yanında altına benzeyen bir fileto dilimi büyüklüğünde, üzerinde biri çepeçevre, biri ortada iki yazı kazılı ve özenle selofan kâğıdına sarılmış bir madalya. Bunların hepsi de henüz taze bir yaprak yığını altına gizlenmişti. Yerde, çukurun dışında bir kutu duruyordu, içinde baklalar. Kulübenin dışında da bir taşın üzerine kuruması için serilmiş, bir çift taşla tutturulmuş çok çok ufak boyda bir mayo vardı. Tüm bu eşyayı gözden geçirdikten sonra Useppe her şeyi aldığı yere bıraktı.

Ama tam o anda, incelemesini tamamlamış, ardında Bella ile kulübeden çıkıyorlarken. öyle bir şey oldu ki, bil-

mezlikten gelinemezdi. Bella düşünüp taşınmış, iki adım attıktan sonra geri dönmüş, karton kutudaki tüm baklaları yemiş bitirmişti. Sonra da o budalaca bilgisizliği içerisinde, bir suç işlediğinin farkına bile varmaksızın neşeli ve mutlu, dönüp bir şeyden haberi olmayan Useppe'nin peşine takıldı.

O gün boyunca kulübede oturan o bilinmedik kişi görünmedi; ertesi gün de oraya geldiklerinde gene kimsecikler yoktu. Ama arada biri uğramış olmalıydı ki, önceden sayılan eşyaya yenileri eklenmişti: kurulu, pirinçten bir çalar saat; yarısı içilmiş bir şişe su ve boş bir Coca-Cola şişesi.

Bella, banyosunu yapmış, güneşte kurunurken, Useppe, çadırlarına çekilmişti; az sonra Bella da yanına geldi, bir ağacın altına uzanıp öğle uykusuna yattı. Uykusu gelmemiş olan Useppe, ağaca tırmandı, oyunlardan yorulduğu zaman içine büzüldüğü bir kovuğa kadar çıkıp o anda uydurduğu ve hemen unuttuğu şiirleri okumaya başladı. Yukarıda daha yüksek dallara güneş vuruyordu; ara sıra birkaç kuşun telaşlı ziyaretinden başka, son derece küçük, garip görünüşlü, yakından bakılınca şaşılacak derecede renk renk yaratıklar, gövdede oturuyor, dallara çıkıyorlardı. Bunlar da güneşte Useppe'ye, bilmediği türlü türlü renkleri gösteriyorlardı: Useppe bunların masalsı geometrik biçimlerini, bir Arap mahallesine gelmiş bir gezgin gibi seyrediyordu. Ayrıca şu gözcü yerinden, ıssız çayırlar ve ırmağın bir bölümü de görünüyordu.

Useppe oraya çıkalı belki yarım saat olmuştu ki, aşağıdaki ırmağın kıpırdayan suları arasından, cüce gibi bir kafanın ilerlediğini gördü; sonra sudan iki küçük kol, ardından da sularını silkeleyen bir çocuk. Herhalde kimsenin görmediğini sanarak, karaya ayak basar basmaz ayağındaki mayosunu da çıkarmıştı. Çırılçıplak, bayır aşağı koştu, gözden yitti.

Hiç kuşkusuz, esrarlı kulübenin sahibi olmalıydı! Bunun üzerine Useppe yukarıdan Bella'ya seslendi ama beriki uykulu uykulu ona ancak sol kulağını kıpırdatarak karşılık verdi, gözlerini bile açmadı. Useppe de beklemeye karar

verdi, yalnızca daha yüksek dallara doğru tırmandı, belki de oradan, o tanımadığı kişinin ne yaptığını gözleyebilir umuduyla. Ama kulübe yukarıdan da görünmüyordu; çevrede kimsecikler yoktu; sadece öğle sonrası ışığının uğultusu arasında, akarsuyun hışırtısı duyuluyordu.

Ansızın Bella kulaklarını dikip ayağa fırladı, belki de burnu bir yeniliğin kokusunu almıştı. Kuyruğunu hızlı hızlı sallayarak tetikte, heybetli ama dostça havlamaya başladı.

Bu havlamanın etkisi hemen görüldü sayılır. Yarım dakika geçmeden adım sesleri yaklaştı. Az önceki çocuk, ama şimdi giyinmiş olarak, tıpkı vahşi bir ormanda ilerleyen bir gezginin sakıngan davranışlarıyla ağaçtan çadıra girdi. Onu görünce Useppe, olağanüstü bir manzarayla karşılaşmışçasına, büyük bir heyecan ve coşku içerisinde, ağaçtan alelacele paldır küldür indi. Yakından bakınca, çocukta, hemen, o bir türlü unutamadığı kuyruksuz küçük hayvan ile tartışma götürmez bir benzerlik buluvermişti.

Gerçekten de kolları bacakları pek sıska, (her ne kadar boyu ufaksa da) gövdesine oranla pek kısacıktı. Suratı, hele yandan bakıldığında, hayvan burnu gibi öne doğru uzamıştı. Gözleri yusyuvarlak, ayrık ayrıktı ve koyu zeytin rengindeydi; küçük, kıpırtılı burnu, köksüz gibiydi. Dudaksız gibi görünen daracık ağzı da, lütfen gülümsediği zaman kulaklarına kadar genişleyiveriyordu.

Yeni kazınmış kafasında, kahverengi kürke benzer sık tüyler bitmekteydi; küçük, yelken kulaklarından da minimini tüy tutamları fışkırıyordu. Nihayet beyaz triko gömleğiyle koyu kurşuni pantolonu üzerine, dikilmemiş, sadece kol yerine iki delik açılmış, gülünç bir güve yeniği gömlek geçirmişti; anlaşılan, haki kumaştan yapılmış ve yer yer, kahverengi-yeşil boyalarla bezenmişti.

Boyuna bakılırsa sekiz, olsa olsa dokuz yaşlarında görünüyordu; gerçekte ise on iki yaşındaydı (fırsat düştükçe bu, yaşanmış uzun bir geçmişi kanıtlayan yaşıyla övünmekten geri durmazdı).

İkisinin karşısına gelince, onları hep sıkılgan, tetikte bakışlarla, ama az buçuk kibirle süzdü. Gözleri, o gururlu

ifadesiyle bile, Bella'ya iliştiğinde bir neşe kıvılcımıyla yandı. Hatta onu okşamak için elini de uzattı.

Sonra ters ters sordu:

"Yanınızda başkası var mı?"

"Hayıır!.. *Kimse* yok!"

"Yalnız mısınız?"

"*Ebet.*"

"Peki, kimsiniz?"

"Ben Useppe'yim. Bu da Bella."

"Peki ne yapmaya geldiniz buraya?"

"...Oynamaya..."

"Bugün ilk defa mı geliyorsunuz?"

"Hayıır... Bin kez geldik biz!.. BİN'den de fazla!" diye açıkladı Useppe.

Tam ve gerçek anlamında bir soruşturmayı andırıyordu bu. Esrarlı yaratık hem birlikte gizli işler çeviriyorlarmış gibi anlamlı, hem de sert, dosdoğru Useppe'nin yüzüne baktı:

"Seni uyarıyorum, dünyada kimseye beni gördüğünüzü söylemeyeceksin. Anlaştık mı? Dünyada HİÇ KİMSEYE."

Useppe karşılık olarak hayır, hayır dercesine başını öylesine heyecanla salladı ki, kan kardeşi andı içse, kendisine verilmiş olan sırrı saklayacağını daha iyi göstermiş olmazdı.

O zaman bilinmedik kişi, bir taşın üzerine oturdu; pantolon cebinden çıkardığı sigarayı çalımla yakarken açıkladı:

"Ben aranıyorum."

Ses tonundan sanılırdı ki İtalya'nın, belki de Avrupa'nın tüm polisleri onun peşine düşmüşlerdi. Bir sessizlik oldu. Useppe'nin yüreği küt küt atıyordu. Nedense hayalinde, şu bilmediği çocuğu kovalayanların hepsi de, bir kopya edilmiş gibi, Profesör Marchionni'nin görünümüne bürünmüşlerdi, şişman, gözlüklü, yaşlıca ve sarkık kır bıyıklı.

Ama berikinin gönlü bu arada, karşı konulmaz biçimde, Bella'ya kapılmıştı, o kadar ki, hayvan suratını andı-

ran yüzü, kulaklarına kadar genişleyerek çizgi çizgi çoğalan, dudakları kapalı bir sırıtışla aydınlanırken gözleri de kurnaz kurnaz ve bir sevdalının gözleri gibi ateşli, parlıyordu.

"Sen de, içmek ister misin?" diye köpeğe sordu (Bella da, onun duygularını paylaşmış olmalı ki, neredeyse burun buruna, sevincini belli ediyordu). Çocuk şaka yollu, Bella'nın burnuna dumanı üfledi. Köpek de buna, gene şaka yollu, bir tür keyif aksırığıyla karşılık verdi.

"Adı BELLA, öyle mi?"

"Evet, adı Bella!"

"Yaşlı mı?"

Useppe karşılık verdi: "Hayıır." Sonra, ekledi:

"Benden küçük!"

"Sen kaç yaşındasın

Useppe içinden hesapladı, sonra bir elinin tüm parmaklarını açarak gösterdi, ardından da tek bir parmağını kaldırıp gösterdiyse de düşündü, parmağını yarıya indirdi.

Ötekisi şıp diye anlamıştı: "Beş ama altıya geliyorsun demek." O da büyük bir gururla açıkladı:

"Bense ON ÜÇÜME geliyorum!" Sonra, umursamaz bir tavır takınarak lütfen ekledi:

"Aşağıda bizim evde, köyde, bir köpeğimiz var, ama bu kadar iri değil, orta boylu, suratı kara, kulakları dimdik. Kulaklarından birinin yarısı yok, çünkü köpekler yemiş. Dayımın köpeğidir, anamın kardeşi, ava gider hep."

Bir an sustu, sonra ekledi:

"Adı Toto."

Bundan sonra konuşmadılar. Çocuk sigarasını bitirdi, son nefesleri de izmaritinden büyük bir istekle, zevkle çekti. Sonra geriye kalan küçücük izmariti de sanki gerçek bir cenaze töreniymiş gibi pek gösterişli bir tavırla yere gömdü, başını taşa dayayarak toprağa uzandı. Bella da yakınına oturmuştu, Useppe ise, karşısında yere çömeldi. Birbirlerine yan yan bakarak, söyleyecek bir şey de bulamayarak sessiz duruyorlardı. Ansızın Bella irkilerek başını kaldırdı, ama havlamadı, yerinden de kıpırdamadı.

Bir kuş tam üstlerinde, yüksek bir dala konmuştu. Bir an sustuktan sonra gene aynı dal üzerinde iki-üç zıpladı,

başını salladı (şarkısını içinden akort ediyormuş gibi) ve sonra şakıdı. Useppe'nin damarlarına görkemli bir sevinç doldu. Bella da şarkıyı hemen tanımış olmalıydı ki, memnun, ağzı açık, dili biraz hafifçe titreyerek yukarıya bakıyordu. Öte yandan, üçüncü dinleyici ise, tek gözüyle yukarısını kollayarak, sesini çıkarmıyor, dalgın mı, düşünceli mi, anlaşılmıyordu.

Kuş bir kanat hışırtısıyla uçup gidince Useppe ona doğru koşarken gülmeye başladı: Son derece sevinçli bir sesle, coşkuyla "Hey!" dedi ve hiç çekinmeden sordu:

"Biliyor musun bu şarkıyı?"

"Hangi şarkıyı?"

"Onun söylediğini, şimdi!"

Kanun kaçağı, "O kim! Şu *kuş* mu?" diye, küçücük koluyla dalı işaret ederek kuşkuyla sordu.

"Evet!" Sırrını açıkladığı için heyecandan tirtir titreyerek ama gene de bu yeniliği onunla paylaşma sabırsızlığı içerisinde, Useppe, bir solukta anlatıverdi: "Şöyle diyor:

"*Şakadır şakadır hepsi şakadır!*"

"Kim söyledi sana, böyle dediğini?"

Useppe buna verecek karşılık bulamadı: Gene de şarkıya kendini kaptırmış, zevkle durmadan yineliyor ve bu kez notaları atlamamaya gayret ediyordu.

Yabancı çocuk, içtenlikle sırıttı ama bir yandan da omuz silkerek, "*Aceddu*'ların[1] kendilerine özgü bir dili vardır. Kim bilebilir ki onu?.." diyerek kestirip attı. Kuşkulu bir mimik yaptı ve az sonra, önemli bir şey söylermiş gibi, anlattı:

"Benim köyde bir şarapçı vardır, aynı zamanda berberdir, bir de gerçek konuşan kuşu vardır, tıpkı insan gibi konuşur, sesi de öyle! Ama bu *aceddu* ağaçlarda yaşamaz. İtalyan değil. Türk. Selam verir, 'İyi Paskalyalar' der, 'Mutlu Noeller' der, küfreder, güler. Papağandır o. Renkli renkli. Benim köyde pek bilinen bir şarkıyı da öğrendi, hep söylüyordu!"

Useppe sordu: "Nasıldı o şarkı?"

---

[1] Sicilya lehçesinde "kuş" anlamına gelir. (Y.N.)

"Şöyleydi:

"Kralım ben, kardinalim,
konuşabilirim ve gülerim.
Arkadaşlığı çok severim
susmasını da bilirim!"

Bunca şarkıyı dinledikçe Bella bir şenlikteymiş gibi zıplamaya başlamıştı. Useppe ise, yeniden çimenlere oturmuş bu esrarlı yaratığı seyre dalmıştı.

"Peki, neresi senin köyün?" diye sordu.

"Triolo."

Bu adı söylerken, bir okumamışlar topluluğunda olağanüstü ünlü bir yerin adını veriyormuşçasına övünçlü bir tavır takınmıştı: "Geçen yıl İtalya bisiklet turunda, Tur şampiyonu Bartali bile geçti oradan! Bende bir madalyası da var, Shell benzin istasyonundan araklamıştım! Milano yakınlarında, Dağ Krallığı'nın büyük endüstri fabrikalarında, Gino Bartali onuruna yaptırılmış bir madalya..."

Burada Useppe kızardı, dallardan yapılmış kulübede, Bella ile gördüğü, selofana sarılı madalya gelmişti aklına. Hiç kuşkusuz, çocuk evinin böyle arandığını bilse çok kızardı... Ama o, Useppe'nin kızardığının farkına bile varmadı, o sırada gözlerini kapamış, sık kirpiklerinin arkasına gizlemişti. Ansızın ufak tefekliğine oranla çok şiddetli bir öksürük nöbeti onu iyice sarstı, rüzgâra kapılmış gibi sallandı. Soluğunu bulur bulmaz gururla açıkladı:

"Şu meret tiryaki öksürüğü işte!"

Elini pantolonunun cebine daldırarak hemen hemen hiç dokunulmamış bir Lucky Strike paketi çıkardı. Useppe'ye gösterirken, övünmeyi de unutmadı: "Amerikan! Bana armağan ettiler!"

"Kim armağan etti?"

"Bir dızdızcı."

Useppe bu unvanın ne anlama geldiğini bilmiyordu, ama bilgisizliğini fazla belli etmemek için sormaktan vazgeçti.

Çocuk, paketle birlikte cebinden bir de gazete parçası

çıkarmıştı, dikkatle, gösterişle, özel bir belge inceleyen resmî bir görevli gibi, çalımla inceledi. Birkaç satırlık bir haber vardı, başlığı şöyleydi: *Gabelli Islahevi'nden üç çocuk kaçtı. İkisi yakalandı, birisi aranıyor.* Aşağıda, öteki adlar arasında, bir de (Catanzaro Kasabası'nın köyü) Triololu *Scimó Pietro*'dan söz ediliyordu. Bu belgeyi uzun uzadıya, sanki nicedir ezberlememiş gibi inceledikten sonra, Useppe'ye de göstermeye karar verdi ve kapkara tırnağıyla, *Scimó Pietro* sözcüklerini işaret etti. Ama okumak bilmeyen Useppe'ye göre bu iki sözcük de, belgenin tamamı da, anlaşılmaz bir bilmeceydi. O zaman azametle açıkladı: "İşte bu, benim adım. Scimó benim."

(Aslında tam adı, belgeden de anlaşıldığı gibi, Scimó Pietro idi. Scimó sadece soyadıydı. Ama soyadıyla çağırılmaya alışıktı.)

"Şimdi benim adımı biliyorsun. Ama bak haberin olsun, bunu başka kimse bilmemeli, karışmam sonra. Kimseye benim adımı söyleme sakın, beni burada gördüğünü de söyleme!"

Useppe bu sırrı saklayacağına, başını gene ve tekrar tekrar, hatta, öncekinden de daha şiddetle sallayarak teminat verdi.

O zaman Scimó tam bir arkadaşlık anlayışıyla ve güvenle, alçak sesle, ana babasının ve özellikle ağabeyinin onu kapatmak istedikleri ıslahevinden kaçtığını anlattı. Ama içeri tıkılıp kalmak istemiyordu. Tam takım Gianicolo'ya yaptıkları bir gezi sırasında, iki kişiyle birlikte tabanları yağlamıştı. Bu girişimi, en ince ayrıntılarına dek o hazırlamıştı. Her şeyden çok, o günlerde nöbetçi öğretmen Sinyor Patazzi'nin bağırsaklarından hastalanıp ikide bir uzaklaşarak yerini geçici olarak grup başkanına bırakmasından yararlanmışlardı. Uygun dolaplar çevirip onun dikkatini başka yere çekmeyi başarmış, tüymüşlerdi. Öteki iki kaçak arkadaşı birbirlerinden ayrılmamışken (hiç kuşkusuz ilk büyük yanılgıları bu olmuştu, çünkü böyle ikisinin birlikte yakalanmaları çok daha kolay.), kendisi, gerçek kaçaklık kuralları uyarınca, daha ungıçtan onlara veda edip yalnız başına uzaklaşmıştı. Hemen ardından üni-

forma ceketiyle beresini çabucak atmıştı; birkaç saat, yaprak, kuru ot, at pisliği dolu bir bidonda yaşamış, ancak karanlık basınca çıkmıştı. Önceden tedbirli davrandığından bağış paketlerinden çıkan (ve halen Takas Borsası'nda çok geçerli olan) hayvan biçimli çikolatalardan yanına almıştı, o değerli Tur madalyasıyla birlikte ayakkabısına saklamıştı. O akşam bu çikolatalar karşılığında, Trastevere'den biri, ona şu ayağındaki sivil pantolonu vermişti. Sonra da bu kamuflaj kılığını da (önceden anlatılan, o haki zemin üzerine lekeli gömlek) kendi yapmıştı. Şimdi ise, öteki ikisi yakayı ele vermiş olsalar bile, o asla ele geçmeyecekti, burası kesin; ne diri ne ölü.

Scimó'nun hikâyesi, Useppe (ve Bella) tarafından, özellikle en önemli yerlerde adeta ürpertiyle, büyük bir dikkatle izlendi. Yalnız gözleri değil, tüm bedenleri bile bu hikâyeye kapılmış, sürükleniyor gibiydi. Scimó'nun kendisine gelince; anlatırken, bacaklarını, kafasını, kollarını ve parmaklarını öyle çok oynatmıştı ki, sonunda yorgun düştü, sustu, dinlendi. Ama az sonra geçmişinin ardından geleceğini de açıklayarak şu üçü arasında bir üçlü pakt yapılmasını öneriyormuş gibi korkusuz bir tavırla, "Ben bisiklet yarışçısı olacağım," deyiverdi.

Bunu büyük bir sessizlik izledi. Güneş, batıya doğru alçalmaya başlamıştı. Her zaman ağaçtan çadırın üzerine eğilmiş olan o görünmez gökkuşağı da, tüm ışıklarını, değişken ve uğultulu yüz bin rengin arasında yaldızlı turuncunun, morun ve su yeşilinin egemen olduğu ağırlıksız kanatçıklar gibi, çadıra yayıyordu. Bu ışıkların uğultusu, uzaklardan gelen sayısız insan ve müzik sesleri gibi, karmaşık bir titreşimi andırıyordu; ama burada da, bazı özel sesler egemendi; bunlar da, cırcırböceği, su, küçük kız sesleri gibi küçücük seslerdi.

Useppe keyiflenmişti, gülmeye başladı. Scimó'nun bu itiraflarına karşılık o da bir itirafta bulunmak, kendine özgü, tek ve olağanüstü bir gizemi açıklamak isterdi; beriki merakla bekliyordu, ancak ona ne söyleyeceğini bilemiyordu ki! Nihayet, rasgele ve hiç düşünmeden, eliyle çevreyi, ağaçtan çadırı gösterip fısıldadı:

"Tanrı burada."

Scimó, bilgiç ve kuşkucu, ama gene de (belki de göründüğü gibi) tanrısızlığı benimsemiş olmayan bir adam örneği, yüzünü buruşturdu. Tartışma götürmez bir sesle, "Tanrı kilisenin içindedir," dedi.

O anda, vaktin geç olduğunu fark ederek gitmesi gerektiğini belirterek, "Şu saatte dört makinesi başlamıştır bile!" diye büyük ve geciktirilmez işleri olan bir işadamı telaşıyla söylendi. Garbatella'dan bir arkadaşıyla (onda bedava bilet varmış) Ostiense İstasyonu'nda bulaşacaklarını anlattı; sonra onunla sinemaya gideceklermiş.

"Film benim için pek önemli değil," diye ekledi, "iki kez görmüştüm zaten. Ama hiç olmazsa filmin sonuna yetişmek istiyorum, çünkü o saatte oraya dızdızcılar gelir, sonra da beni pizza yemeye götürürler."

İşte gene bu dızdızcı lafı! Besbelli, ünlü ve saygın kişiler, ama Useppe'nin onların kim olduğu hakkında en ufak bir fikri bile yok! Bununla birlikte, gene bu bilgisizliğini Scimó'ya açıklamaktan kaçındı. Sadece kısaca iç çekti (bunun da kimse farkına varmadı): Üstelik ömründe sinemaya da hiç gitmemişti.

Yerden kalkarken Scimó, sözde tesadüfen gösteriyormuş gibi, kamuflaj giysisinin altına sakladığı triko gömleği de ortaya çıkardı. Son derece şık bir trikoydu bu (bir paçavracının arabasından çıkmışa benzeyen pantolonun tam tersine): Yepyeniydi, temizdi ve göğsünde lacivert bir çapayla süslenmişti. Scimó dedi ki, bu bir Avusturalya tişörtüymüş. Anlaşıldı ki bunu da bir DIZDIZCI armağan etmiş! Hatta gene bu dızdızcılardan biri -aynı adam mı, yoksa başkası mı belli olmadı- ona bir çift de tenis ayakkabısı vereceğini vaat etmiş, belki daha ileride bir de kol saati ve bir yastık verirmiş! Useppe iyice inandı ki, Scimó'nun sözünü ettiği o esrarlı kişiler, hiç kuşkusuz, son derece zengin, görkemli kimselerdi! Onları kafasında, Befana ile Yedi Cüceler ve iskambil kralı arasında bir şey olarak canlandırdı.

Scimó şimdi, şehre inmeden önce "eve" uğrayıp şu "kamuflaj gömleğini" (ona böyle diyordu) sırtından çıkarmalıydı; çünkü şehirde bu gömlek "aykırı" düşermiş, öyle

dedi. Sonra bir an susup soluklandı; ama hemen ardından, büyük bir gizlilik içinde çevresini kolaçan edip, bugünlük artık vakit kalmadığını ama yarın, yolları buraya düşecek olursa, onlara "evini" göstereceğini söyledi: Kendi yaptığı bir kulübeydi, her şeyi vardı, içine girip gizlice yaşıyordu işte. Buralarda, gizli bir yerdeydi.

Bu konuşma üzerine, önceden madalya konusunda olduğu gibi, Useppe'nin yüzü gene ve öylesine kızardı ki, bu kez Scimó'nun bile gözünden kaçmadı. Useppe'yi şaşkın, kuşkulu, şöyle bir süzdü; sonunda, onun konuşan gözbebekleriyle karşılaşınca, şu genel sessizlik arasında ansızın içine bir şeyler doğuverdi; hiç duraksamadan, korkunç bir suçlamayla, soruverdi:

"Kim yedi benim fıstıklarımı?!"

Buna Useppe büsbütün şaştı: Çünkü bakla meselesini hiç bilmiyordu. Bella da bu soruyu anlayamamıştı. Üstelik onun bildiği insan sözlüğünde bunlara bakla deniyordu, fıstık değil. Kulübedeki o düşüncesiz davranışı, o çoban kafasında en ufak bir iz bile bırakmamıştı ki! Anlayabildiği tek şey, bu anda Scimó'nun bilinmedik bir nedenle, Useppe'ye öfkelendiği olmuştu; o zaman, onu yatıştırma telaşıyla, saf saf, boynuna atıldı, yüzünü gözünü sevgiyle yaladı, üstelik kulaklarını da hafifçe acıtmadan ısırdı.

Ne var ki bu barışçı davranış, Scimó tarafından Bella'nın kendini ele vermesi olarak yorumlandı! Böylece, işin aslını bir yanlış anlaşmayla da olsa, kendiliğinden öğrenmiş oldu. Çoban köpeğinin bu itirafı karşısında, onu bağışlamaktan başka çare yoktu. Hatta sırıttı bile ve bu kez, küçücük, seyrek ve şimdiden çürümüş, kararmış dişlerini gösterdi. Useppe de, içi rahatlamış gülümsedi (o da, henüz ufacık süt dişlerini gösterdi). O zaman Scimó, lütufkâr davranmaya karar verdi:

"İyi ya sağlık olsun! Dört fıstık için!" diyerek, bağışlarcasına bir tavırla ekledi: "Ben de kendi kendime, şuralardan geçen bir hayvan yemiş olmalı... diye düşünmüştüm." Sonra sesini alçalttı. "Önemli olan, korsanların geçmemesidir!" dedi. Ardından anlatmaya koyuldu. Irmağın karşı kıyısında, bir korsan çetesi yaşıyormuş, başkanları da Agusto

diye biriymiş, on altı yaşını aşkınmış, hatta bir zamanlar çok ünlü, Quarticciòlolu Kambur'a bile rakip olmuşmuş! İşte bu korsanların bir kayığı varmış ve ırmak boyu bir aşağı bir yukarı gezinip ne bulurlarsa araklarlarmış. Kulübeleri ateşe verirlermiş! Hayvanları gebertirlermiş! İnsanlara saldırırlarmış! Bu yıl henüz buralarda görünmemişler; ama geçen yıl, temmuz ve ağustosta buralarda oldukları biliniyormuş. Üstelik içinde insanlarıyla bir otomobili de ırmağa atmışlar! Bir kulübeyi yıkmışlar! Bir sağır dilsizi dövmüşler! Bir danayla sevişmişler!

Bunun üzerine Scimó izin istedi. Ama ayrılmadan önce, Useppe ile Bella'ya dedi ki, eğer yarın yemekten sonra buralara uğrarlarsa, onu doğrudan doğruya kulübesinde arayabilirlermiş, mademki yerini nasılsa biliyorlarmış: Ama başka kimse bilmemeliymiş! Sonra da vakitlice gelmelerini sıkı sıkı tembih etti, çünkü yarın daha erken ayrılmak zorundaydı buradan, sinemada film değişiyordu ve bu yeni filmi mutlaka başından görmeyi istiyordu.

"Yarın," diye haber verdi, "geldiğiniz zaman, size benim evin yakınında cırcırböceklerinin yuva yaptığı bir yer göstereceğim."

Ertesi gün üçü tam vaktinde buluştular. Üstelik Bella ile Useppe, yolda gelirlerken başka bir beklenmedik kişiyle karşılaşmışlardı. Besbelli, onlar için rastlantılar dönemiydi bu. Ostiense Caddesi'ni geçmişler, kiliseye yaklaşmışlardı ki, taptaze bir ses, arkalarından seslendi: "Useppe! Useppe!" Orada, otobüs durağında bir kız bekliyordu, kucağında küçücük bir çocukla, hasır çantasını omzuna asmış. Tatlı tatlı gülümseyerek sordu: "Useppe! Tanımadın mı beni?" Bella onu bildik biri gibi koklamaya başlamıştı bile, ama Useppe o anda, kıza iyice bakamadı: Tanımadığı halde asıl bebek ona birini hatırlatıyor gibiydi... Henüz memeden kesilmiş bir bebekti, besbelli kızdı, çünkü kulaklarında küpeler vardı. Yanakları yusyuvarlak, al aldı, gözleri de kara kara, kurnaz bakışlıydı, içi gülüyordu. Kara, nemli ve incecik, birkaç santim uzamış saçları, güzelce taranmış ancak özenle bükülmüş bir saç lülesi, tepesini süslüyordu.

"Tanımadın mı beni? Patrizia'yım ben! Hatırladın mı?"

"....."

"Demek unuttun ha?.. Hani motosiklette gezmeye gittiğimiz o günleri.. hatırlamadın mı?"

"...*ebet*..."

"Bu da Bella değil mi? Yoksa yanılıyor muyum? Sen Bella'sın değil mi? Beni tanıdın mı, ha, Bella!?"

Patrizia gerçi biraz şişmanlamış gibiydi, öte yandan yüzünde yorgun, acı çeken bir ifade vardı. Siyah saçlarını bir kurdeleyle tepesine tutturmuştu ve arkasından da, upuzun, dalgalı bir kuyruk koyvermişti. Eskiden üzerinde şıngırdayan tüm o çeşitli gerdanlıkların, bileziklerin yerinde, şimdi sadece bir bakır ve başka madenlerden yapılma bileziği vardı, ama o da her kıpırdanışında birbirine çarpan tellerden yapılmış olduğu için çınçın ötüyordu. Bu her çınlamayı duyuşunda bebek sevinçle, ayaklarını, ellerini sallıyordu. Bebeğin üstünde, eteği fistodan beyaz bir entari vardı, geri kalan yanları, hayvan desenli renk renk bir kumaşa sarılmıştı, yalnız kolları ve durmadan kıpırdayan bacaklarının bir bölümü dışarıda kalıyordu. Minimini, düğmeye benzeyen küpeleri altındı.

Patrizia, Useppe'ye bakarak başını salladı, Useppe de ona gülümsüyordu. "Seni hemen tanıdım ben, Useppe!" dedi ve ekledi: "Bu da senin yeğenin işte!"

Useppe şaşkındı: Patrizia, yüzünde titrek bir gülümsemeyle doğruladı: "Evet senin yeğenin oluyor! Sen de onun amcasısın." Kızının bileğini tuttu, selam verirmiş gibi sallayarak, "Hadi Ninuccia, Useppe'ye selam versene! Hoşçakal de Useppe'ye..." Bir anda kahkahası, katılırcasına bir ağlamaya dönüştü. Bebeğin selam vermek için havada asılı kalmış yumruğunu gözlerine götürerek gözyaşlarını silmeye çabaladı.

"Ah, hâlâ inanılır gibi değil!.. Bunca ay geçti üzerinden, hâlâ gerçek değilmiş gibi geliyor bana! Her şeyi beklerdim ama bunu, hiç beklemezdim! Beni kocaman karnımla tek başıma bırakıp çekip gitmesini zaten bekliyordum! Ama bunu hayır! Bunu, hayır!"

Sonra gene Useppe'ye o ağlamaktan şişmiş yüzüyle gülümsedi ve başını sallayarak, biraz anaç, biraz çocukça bir sesle konuştu:

"Ah Useppe, seni ne kadar da çok severdi, bilsen! Ben bile kıskanırdım, seni beni sevdiğinden çok seviyor diye! Hatta bir defasında senin için ileri geri konuştum diye vurmuştu bana!"

Çantasından zorlukla çıkardığı bir mendille gözlerini kurulayarak çabucak, "...Hah, işte otobüs geliyor... hadi... Hoşçakal, Useppe," dedi.

Arkadan, irileşmiş kalçalarının yüksek topukları üzerinde dalgalandığı görüldü, sonra, kucağında bebek var diye eğilip elini uzatan biletçinin yardımıyla otobüse binerken, çıplak bacakları ortaya çıkıverdi. O saatte otobüs tenhaydı. Hemen açık bir pencerenin yanında boş yer bulup oturdu ve oradan, eliyle, acılı ve şimdiden mesafeli bir selam işareti daha yaptı. Otobüs yeniden yola koyulurken Useppe, hâlâ yumruğunu ağır ağır açıp kapatarak selam veriyor ve kaldırıma oturan Bella da, burun delikleri ve dili kıpır kıpır, uzaklaşan otobüsün ardından bakıyordu. Şu akrabalarından son görülen, Patrizia'nın koskocaman, pırıl pırıl, kapkara saç kuyruğu oldu ve onun eğilmiş yüzünün altında da, Ninuccia'nın, düz, siyah saçlarının orta yerindeki o süslü lüleciği.

Buluşma yerine vardıklarında, Scimó'yu onları bekliyormuş gibi kulübesinin eşiğinde gördüler. Daha merhaba bile demeden, Useppe, soluk soluğa, az önce, yeğeni olan ve amcası olduğu birisine rastladığını haber verdi! Ama Scimó bu çok şaşırtıcı haberi, hiç de hayret belirtisi göstermeksizin karşıladı. Kendisi de, birçok yeğenin amcasıymış (ağabeylerinin çocukları), bunlar arasında 14 yaşında olanı bile varmış! "Anamın da," diye açıkladı, "aşağıda köyde, bir yeğeni var ki, o aynı zamanda annemin *halası* oluyor!"

Sonra alnını kırıştırarak düşündü, on parmağının da yardımıyla, anasının babası Serafino Dedesinin kimi sağ, kimi ölmüş, on kadar küçük kardeşi olduğunu anlattı: Bun-

lardanen genci bir Amerikalıymış (daha doğrusu Amerika'ya göç etmişmiş). Aradan zaman geçmiş, adam dul kalmış.

Şimdi Serafino Dedesinin de dokuz çocuğu varmış: altı kız, üç erkek, böylece anasının beş kız ve üç erkek kardeşi var demek oluyormuş. Hepsi de evliymişler (yalnız üçü değil: Bir kız kardeş rahibeymiş, bir başka kız kardeş daha küçükken ölmüşmüş, bir erkek kardeş de *vurularak*). Hepsinin de, kiminin dört, kiminin yedi, üç, altı kız ve erkek çocuğu varmış, bazısı büyükmüş, bazısı küçük, hepsi de anasının yeğenleri olurmuş: Bu yeğenler arasında biri varmış ki, adı Crucifera'ymış, yetişkin bir genç kızmış.

Aradan zaman geçmiş ve o dul Amerikalı (adı Ignazio'ymuş), bir dükkân açmak üzere köye dönüp gelmiş. Günün birinde, "Burada, kadınsız ne yapacağım ben?" demiş ve şu genç Crucifera'ya el atmış: O da böylece, Scimó'nun anasının yeğeni olduğundan, birdenbire, dayıyla evlenince, bu defa da aynı zamanda yenge olmamış mı! Üstelik, Scimó'nun kuzini olan bu kız aynı zamanda yarı da nine sayılırmış, çünkü Serafino Dedesinin yengesi olmuşmuş ki o da aslında hem Crucifera'nın hem de daha bir sürüsünün dedesi değil miymiş!

Useppe sordu: "Peki kendisi nerede şimdi?"

"Dedem Triolo'da."

"Peki, ne yapıyor?"

"Üzümleri çiğneyip eziyor."

Useppe başka bir şey sormadı; zaten Scimó da şimdi, konuklarına o çok önemli şeyi, yani ünlü Tur madalyasını göstermek için sabırsızlanıyordu. Artık toprağa kazdığı o delikte tutmuyordu madalyayı, orada rutubetten bozulabilirdi, görüldüğü gibi ona hem gardırop işlevi gören, hem başka işlerine de yarayan o şilte yüzünün içine sokmuştu; üstelik, selofan kâğıdına ek olarak, ikinci bir kalay kâğıdına da sarmıştı.

Bana kalırsa bu madalya, aslında bir lastik markasının reklam plakasıydı, altın sarısı renkte, yuvarlak, çok hafif bir madenden yapılmıştı: Ortasında *DAĞLAR KRALI BARTALI* filanca filanca dış lastikleri kullanır benzeri sözler. Vardı. Çevresinde de süslü biçimde, *İtalya Turu, 1946* yazı-

lıydı. Başka bilgiler de vardı (tabii ki hepsi Useppe'ye, hiyeroglif gibi anlaşılmaz geliyordu). Çifte koruyucusu açılıp da madalya ortaya çıkar çıkmaz, Bella onu sevinçle karşıladı, "Yahu ben bunu biliyorum!" diyerek, ama bu arada Useppe de elinde olmaksızın kızarıyordu; neyse ki Scimó, ne Bella'nın söylediklerini anlıyor ne de şu anda Useppe'ye bakıyordu, tüm dikkatini rutubetten pek zarar görmüş mü, görmemiş mi diye anlamak üzere, evire çevire incelediği madalyaya toplamıştı. Hatta Useppe'ye uzatırken (sadece bir göz atacak kadar kısa bir süre) bile gözlerini madalyadan ayırmadı; hemen telaşla yeniden kâğıda sarıp eski yerine koydu. Gene de şiltesinin içini dolduran eski gazeteleri ve paçavraları karıştırmayı sürdürdü, herhalde gösterecek daha başka ilginç şeyleri de vardı. Gerçekten de, önce Amerikan eşyası satan işportalarda görülen o renk renk taraklardan bir tane çıkardı; sonra da sokakta bulduğu, cam boncuk süslemeli bir iskarpin tokası; sonra yarım bir otomobil cam sileceği. Daha sonra da gerçekten işleyen, hatta fazlasıyla hızlı işleyen (ama o, saatleri güneşe göre ayarlamayı bilirdi), çalar saati gösterdi; bir de, son yenilik, Useppe'nin, Partizanlarda gördüklerine benzeyen, pilli bir cep feneri. Bu fenerin tam 200 saat yanabildiğini söyledi! Gerçi şimdi içinde pili yoktu ama feneri ona armağan eden, en kısa zamanda bir de pil bulacağına söz vermişti.

Useppe sordu: "Peki, kim armağan etti feneri sana?"

"Bir DIZDIZCI."

Cırcırböceği yuvası ise, gerçekten çekici bir yerdi, ancak esrarlıydı. Kulübeden altmış metre kadar ötede, bir küçük tepenin ardında, dallarının görkemli yüksekliğine oranla gövdesi kısa sayılacak bir ağaç vardı. Dallarından biri uzunlamasına yarılmıştı ve Scimó bunun, bir cırcırböceği yumurtası deposu olduğunu söyledi. Sonra ağacın kökünde, toprakta bir delik göstererek, onun altında bir yuva olduğunu, yumurtalara orada kuluçkaya yatıldığını anlattı. Hatta bir gün önce, yuvadan henüz çıkmış bir küçük cırcırböceği görmüştü, ağacın kabuğuna yapışmış, binbir güçlükle kılıfından sıyrılmaya çabalıyormuş. Kendisi kente gitmek zorunda olduğundan, böceği orada öyle, şaşkın, yarı

sersem, uçmayı öğrenme anını bekler halde bırakmış. Ama şimdi, kabuk da yoktu görünürlerde. Bir hayvan gelip kapmıştı, belki de rüzgâr savurup götürmüştü. Cırcırböceği, şu saatte uçmayı öğrenmiş olacağından, herhalde yukarıda, şu ağaçta veya yakınlardaki bir başka ağaçtaydı. Eğer bir erkek cırcırböceğiyse çok geçmeden türkü çağırmaya başlardı. Çünkü bu böceklerin sadece erkekleri türkü çağırır: Dişiler türkü çağırmaz.

Useppe'nin eskiden, cırcırböceği türküsü dinlemişliği vardı, ama kendisini hiç görmemişti. Bununla birlikte, Scimó ile, yem çıkacak küçük cırcırböceklerinin kuluçkasını yarıda kestirmemek için, yuvayı bozmamaya karar verdiler. Gerçekten de, Scimó'nun söylediğine bakılırsa, onun görmüş olduğu, önden yukarıya çıkmış bir gözcü cırcırböceğiymiş, hiç kuşkusuz arkadan dilsiz dişiler ve şakıyan erkeklerden oluşan kalabalık bir aile izleyecekmiş.

Irmak kıyısına indiler, Scimó sinemaya gitmeden önce orada yıkanmak istiyordu. Useppe çaresiz, üzülerek, henüz yüzme bilmediğini açıklamak zorunda kaldı. Bella ile Scimó suyun içinde koşup oynarlarken, o da kıyıda, üzgün üzgün bekledi.

Sudan çıkınca Scimó, çırılçıplak, Useppe'ye cinsel organlarını gösterip şimdiden erkek olmasıyla övündü: Tam bir erkekti, hem de öyle ki, bazı şeyleri, sözgelimi filmlerdeki öpüşmeleri veya yarı kuzini yarı ninesi Crucifera'yı aklına getirecek olsa, kabarabiliyordu bile. Useppe de meraka kapıldı, kendisinin hangi noktada olduğunu öğrenmek için, minik kuşunu ona göstermeye kalkıştı. Scimó, onun da, hiç kuşkusuz, tam bir erkek olduğunu, ancak daha büyümesi gerektiğini söyledi. O zaman Useppe, büyür büyümez, başka şeyler arasında, tıpkı erkek cırcırböcekleri gibi, sesinin var-gücüyle türkü çağırabileceğini de düşündü.

Scimó'nun, sıskacık, çiroz vücudu, birtakım yara bere izleriyle doluydu, bunların nedenini Useppe'ye hemen açıkladı. En yenilerden, bacağındaki bir tanesini, ıslahevindeki bir öğretmen, sopayla yapmıştı. Kolunda hemen hemen omuz hizasındaki daha eski bir iz ise, yirmi yaşın-

daki ağabeyinin katır koşumuyla attığı bir dayağın eseriydi. Scimó'nun söylediğine bakılırsa, bu hain ağabey, aile-de, onu canilerle bir araya kapatmakta en çok direten kişiymiş.

Alnının yukarısında saçlarının başladığı yerdeki üçüncü izi ıslahevinde onu cezalandırmak üzere hücreye kapattıklarında başını duvarlara, kapıya vura vura kendi yapmıştı. Bu hücre aklına gelince Scimó bir tür inilti çıkardı; suratı sanki daha da ufaldı, bakışları dikildi, donuklaştı. Ansızın, büyük bir umutsuzluğa kapıldı, yüzükoyun kendini yere atarak başını, öfkeyle, art arda üç kez toprağa vurdu.

Useppe telaşla, yüzü allak bullak koştu, sanki izler onun alnındaymış gibi üzülmüştü. Ama Scimó neredeyse avuntu bulmuştu bile. Hemen, "Önemi yok!" demek istercesine hafif bir sırıtışla kalktı. Bir an sonra da, görmeye gideceği o yeni filmden ve sonra yiyeceği pizzadan başka her şeyi unutmuştu.

Onun gitme saati gelmişti artık. Useppe, yüreği burkularak Scimó'nun o görkemli sinema sarayına varışını, orada, kim olduğunu, adını, kısacası hiçbir şeyini bilmediği, armağanlar yağdıran, son derece esrarlı, eliaçık kişilerle buluştuğunu görür gibi oluyordu. Sonunda, bu bilgisizliğini açığa vurmamakla birlikte, Scimó'nun karşısına dikildi ve bacaklarının üzerinde sallanarak, çekingen bir sesle sordu:

"Niçin beni de sinemaya götürmüyorsun, o *dızdızcıları* ben de göreyim?"

Scimó'ya gösterdi, askılı pantolonunun ilikli bir cebinde, azıcık parası bile vardı (İda, çıkmadan önce, dondurma alsın diye vermişti).

Ama Scimó, onu korur gibi, başını salladı. Babacan bir bakışlarla, şöyle dedi:

"Olmaz. Sen daha çok küçüksün." Sonra, belki de bu ret karşılığına geçerli bir neden bulmuş olmak için ekledi:

"Üstelik, sinemaya köpekleri almazlar ki."

Bunun üzerine, Useppe'nin düş kırıklığına uğramış yüz ifadesini görünce, biraz daha onunla oyalandı. Sonunda gene de, "Hemen tüymeliyim," dedi ve çocuğu avutmak için ona ciddi ciddi söz verdi:

"Bugün artık vakit kalmadı; ama buraya bir daha gelişinde, sana yüzme öğretirim."

Useppe telaşla atıldı: "Yarın gene geliriz biz!"

"Yarın pazar: Birinci gösteri saat üçte başlıyor. Ama gene de, eğer vakitlice gelirseniz, sana köpeklemeyi ve sırtüstü yatmayı öğretirim."

Scimó öteki ikisini kıyıda bırakıp kulübeye koşarken, kısacık bacakları üzerinde onu sendeleten "tiryaki öksürüğü"nü işittiler. Onun gidişi Useppe'yi öylesine yoğun bir kedere gömdü ki, bu keder dakikalar geçtikçe büsbütün yoğunlaştı. Onu sevecen gözleriyle tatlı tatlı seyreden Bella'nın arkadaşlığıyla bile avunamadı. Yeni arkadaşı Scimó'ya rağmen, gene de hiç unutmadığı Davide'yi düşündü. Bugün artık akşama kadar ırmak kıyısında kalma isteğini yitirdiğinden, Bella'nın tasmasını azıcık çekti ve "Vàvide..." önerisiyle onu da hevese getirmek istedi. Ama Bella başını salladı, Davide'nin randevu filan vermediğini hatırlattı; ona eğer randevusuz gidecek olurlarsa, geçen seferki gibi sepetleneceklerdi hiç kuşkusuz.

Scimó'nun gidişinden sonra Davide'nin sözünde durmamış olmasını anımsamak, Useppe'nin yalnızlığını büsbütün artırmıştı. Gelip geçen bir bulut güneşi örttü ve ona koskocaman bir fırtına bulutu gibi göründü. Ansızın, karşı kıyıdan bir kayık açıldı, içinde birkaç çocuk göze çarpıyordu. Useppe fısıltıyla, "KORSANLAR," dedi, ayağa kalktı, dövüşe hazırlandı. Ne pahasına olursa olsun, ağaçtan çadırı ve Scimó'nun kulübesini bunlardan korumaya kararlıydı. Ama kayık, güneye doğru, ayrıldığı kıyı boyunca uzaklaştı gitti; az sonra da gözden yitti.

Useppe, yüreği çarparak yeniden otların üzerinde oturdu. Az önceki üzüntüsü, her defasında tanıyamadığı halde, ona hiç de yeni olmayan bir tür şekilsiz önseziyle karışmaktaydı. *Büyük hastalığının* her dönüşü, tanığı olmaksızın önünde dize geldiği bir şiddet eylemiydi. Sadece önceden, garip bir belirtisini sezinliyordu, sanki arkasından, çizgisiz bir maske yaklaşıyormuş ve bu maskenin ardında, ona göre bomboş bir delik varmış gibi. O zaman sisli bir dehşete kapılıyor, yarı kör, bu sis arasından, yönünü

bilmediği bir yerlere kaçmaya çabalıyor, iki-üç adım atınca da yere yıkılıyordu. Ama bu karanlık darbe, onu zaten bilinçsiz buluyordu. Bu ilk belirtiden de, sonradan onda, belirsiz bir izden başka bir şey kalmamış oluyordu, tıpkı ne zaman, nerede işitildiği bilinmeyen bir ezgi parçası gibi. Bu ezginin notaları, yırtılmayı andıran *bir şeyden* çıkıyordu... ama bu *şeyin* ne olduğunu kimse bilemezdi...

Yüreği küt küt atarak ırmağın kıyısında, otların üzerinde oturan Useppe, geçmişte, tıpkı bunun benzeri bir an daha yaşamış olduğu izlenimine kapıldı. Ne zamandı bilinmez, belki başka bir yaşamda, böyle güneşli bir kumsalcıkta, neşeli çadırlarla bezenmiş kırlar boyunca, böyle oturmuş, onu yutmak isteyen pek yakın ve korkunç bir olayı beklemişti. Yüzü, ölçüsüz bir tiksintiyle buruştu: "İstemiyorum! İstemiyorum!" diye bağırdı. Tıpkı az önce, korsanlarla karşılaşmaya hazır olduğu zaman yaptığı gibi ayağa dikildi. Gerçi bu öteki *şeye* kafa tutmanın olanağı yoktu, ancak belki yararsız bir kaçıştan başka. Önüne çıkan tek ve son kaçış yolu, oracıkta, ayaklarının dibinden akan ırmağın suları oldu. Bakışları bulanmış, kendini telaşla sulara attı. O noktada akıntı, oldukça sakindi, gene de su, boyunu birkaç kez aşıyordu.

Kıyıdan umutsuz bir havlama yankılandı; bir an içinde Bella, belkemiğinden yaralanmış zavallı bir kara hayvanı veya kuş gibi, suyun içinde, düzensiz, abuk sabuk çalkanan çocuğun üstündeydi. Bella, hemen karnının altına girip onu su üstünde tutarak kıyıya doğru yüzerken bir yandan yalvarıyordu: "Yapış bana, yapış bana." İki soluk alacak kadar kısa bir zaman içinde kurtarma işlemi tamamlanmıştı bile: Useppe, yeniden, sırılsıklam giysileri içinde, çayırın kenarında, güvenlikteydi.

Olabilir ki suyun soğuk ve ani sarsıntısı, nöbeti daha başlangıçta engellemiştir. Bu defa ne o korkunç çığlığı kopardı, ne bilincini yitirdi ne de suratı, öyle tanınmayacak kadar dehşetle morardı. Bu nöbetinin (kısmi veya yarıda kalmış) tek belirtisi, bütün kaslarının şiddetle sarsılması oldu ve yere oturur oturmaz, yürek paralayıcı biçimde ağlamaya koyuldu. Bir yandan da, "Hayır istemiyorum! İstemi-

yorum!" diyordu, Bella ise, köpek yavrusuymuş gibi onu telaşla yalıyordu. Sonunda Useppe'nin ağlaması, ürkek bir kahkahaya dönüştü; evde yatağında, Ida'nın yanı başındaymış gibi sımsıkı Bella'ya sarıldı. Güneş onları kuruturken birlikte uyuyakaldılar.

Bu nöbetlerden sonra basan bitkin uykular her zaman düş getirmezdi. Ya da daha çok, Useppe'nin uyanır uyanmaz hemen unutuverdiği düşler olurdu bunlar. Bu defa ise, öyle bir düş gördü ki sonradan anısı, belki de tam bir anı olarak değil de, titrek ve renkli bir gölge olarak uzun süre silinmedi. Tam gerçekte bulunduğu noktadaydı düşünde de: Ancak ırmak koskocaman, yusyuvarlak bir göl biçimi almıştı, çevredeki tepeler de gerçektekinden çok daha yüksek, hepsi de karla örtülüydü. Söylemeyi unutmuşum, 1945 kışında, Roma'ya kar yağmıştı: Bu da Roma için alışılmadık, Useppe için ise olağanüstü bir görüntüydü.

O sıralarda Useppe üç yaşını henüz doldurmuştu, o günden bu güne, bu kar manzarası, belleğinin derinlerine girmiş, bir sisin içine gizlenmişti. Şimdiyse işte bugün, bu düşle yeniden kendini gösteriyordu. Ne var ki, Roma'ya yağan o kar, inanılmaz dinginlikte, bembeyaz, sakin bir kardı; düşündeki kar ise, Useppe'nin ömründe hiç görmediği bir tipiydi. Gök kararmıştı, ıslık çalan bir rüzgâr, vadinin ve çepeçevre kıyıların ağaçlarını eğip büküyor, kar da sivri uçlu, öldürücü buzlardan bir mitralyöz ateşi gibi, savura savura yağıyordu. Çepeçevre doruklarda, ağaçlar etleri dökülmüş iskeletler gibi, belki de ölmüş, çırılçıplak ve kapkara uzanıyordu. Bütün bu tepeler boyunca tek ses, fırtınanın ıslığıydı: Ne insan sesi vardı ne de kimsecikler görünüyordu.

Useppe uykusunda, kıyıda değil de ırmak-gölün sularındaydı. Bu su da, tepelerle çepeçevre kuşatılmış olmakla birlikte, sonsuz büyük görünüyordu. Sakin ve ışıklı, pırıl pırıl bir renkte ve tatlı, leziz denecek kadar ılıktı, göze görünmeyen, güneşin ısıttığı pınarlardan geliyormuş gibi. Useppe bu suda pek doğal olarak, küçük bir balık gibi yüzüyordu; çevresinde, tüm bu ılık göl sularında, onun gibi yüzen sayısız arkadaşın başları gözüküyordu. Bunların hiç-

birini tanımıyordu. Ama, onu tanıyorlardı. Gerçekte, Scimó'nun tüm o sayısız yeğenlerinin burada olduklarını anlamak hiç de güç değildi, o ünlü kuyruksuz hayvanınki gibi, ileri doğru uzamış ağızlarından hemen belli oluyorlardı; ayrıca bir de yuvarlak, kırmızı yanaklı, kapkara, canlı bakışlı kafalar kalabalığı vardı: Hepsi de yeğen Ninuccia'nın ikizleri veya yakın akrabalarıydı.

Ama bu son derece şenlikli gölün en olağanüstü yönü, o korkunç fırtınanın kol gezdiği tepeler halkasının, suya, dupduru ve mutlu, yaz başlangıcının o eşsiz dinginliğinde yansımasıydı. Eğrilip bükülmüş ağaçlar suda, yapraklarının olanca sağlığıyla, dimdik görünüyorlardı: Öyle ki, tüm göl boyunca dağılan yansımaları, mavi suyun altında, tıpkı göğe asılı bir bahçe gibi bir tür yemyeşil çardak oluşturuyordu. Suyun kıpırtısı bir türkü gibi, bir mırıltı gibi, onlara bir yaz rüzgârı örneği eşlik ediyordu.

Gölün gerçek ve sahici olduğuna da kuşku yoktu: Yukarıdaki panorama ise bir aldatmacaydı, bir perdeye yansıtılan Karagöz oyunu gölgeleri gibi. Hatta bu gölgeler, düşte gülünç bile geliyordu. Uyuyan çocuk, bundan öylesine bir zevk alıyordu ki, uyku arasında küçük sevinç çığlıkları bile atıyordu. Yanı başındaki Bella ise, ara sıra homurdanıyordu, herhalde düşünde, o günkü kahramanlığının heyecanını yeniden yaşıyor olmalıydı.

Belki Useppe kendi haline bırakılacak olsa, böylece on iki saat aralıksız uyuyup kalacaktı. Ama aşağı yukarı üç saat geçmişti ki, güneş alçalmaya başladığında, Bella uyandı, iyice silkelendi, tüylerini kabarttı ve onu uyandırdı:

"Hadi eve dönme saati geldi. Anne bizi yemeğe bekler."

Useppe'nin eve dönüşü garip oldu, çünkü Bella'nın kayışı ardında gerçi ayaklarını kıpırdatıyordu, ama düşünden tamamen sıyrılmış da değildi. Ağaç çadırdan geçtiler, günbatısına doğru toplanan kuşların cıvıltısı seslerle yansımaların birlikte oynaştıkları o gölün mırıltıları gibi geldi. Gözlerini kaldırdı ve dallardan damı, göle yansıyan, yüzücü arkadaşlarının başlarını sudan çıkartarak içinde şakalaştıkları o yeşil çardak gibi gördü. Cumartesi akşamının ken-

ti dolduran şamatası bile ona, suyun dibinde, bitkin bir fısıltı gibi hafiflemiş olarak geliyor, bu sualtı seslerini ilk yıldızların kırpışmasıyla karıştırıyordu.

Öyle uykusu vardı ki akşam yemeğinde başı düşüyordu. Ertesi gün, Ida'nın seslenmelerine aldırmayarak yemek saatini geçirinceye kadar uyudu. Sonunda kalktığı zaman, kendini toparlaması biraz zaman aldı, saati şaşırdı. O an Bella ile, o gün Scimó'yla kulübede buluşacakları aklına geliverdi.

Saat dörde doğru oraya vardılar: Scimó ile randevuya çok gecikmişlerdi. Gerçekten de Scimó yoktu. Bugün pazar olduğundan ve mevsim de yaza döndüğünden, sabah suya girenlerden bazıları, küçük kumsalda yemek yemiş olmalıydılar. Peroni birası kapakları ve muz kabukları oraya buraya saçılmıştı. Ama neyse ki korsanlardan iz yoktu, ne burada ne dolaylarda. Kulübe, bir gün önce bıraktıkları gibiydi. Scimó'nun hâlâ nemli mayosu, şiltenin üzerine atılmış duruyordu: pilli fener de yerde, dünkü gibi, üstünde mum dikili taşın yanındaydı. Useppe, mumun dünden beri eksilmemiş olduğunu fark edemedi. Tek yenilik: Çalar saat durmuştu. Useppe, Scimó'nun aceleden onu kurmayı unutmuş olabileceğini düşündü. Saate bakmayı da öğrenmiş olduğundan, ikiyi gösterdiğini gördü.

Bu iki ona göre, hiç kuşkusuz öğleden sonranın saat ikisi demek oluyordu; gerçekte ise çalar saat, kurulmamaktan ötürü gecenin ikisinde durmuştu. Useppe, Scimó'nun, dün onlara veda ettikten sonra kulübeye uyumak için dönemediğini ve geceyi ıslahevinde geçirdiğini bilmiyordu, hiçbir zaman da öğrenemeyecekti. Kentten onu tanıyan biri, ihtimal yasalara saygı göstermek işgüzarlığıyla çocuğu ele vermiş ve tuzağa düşürtmüştü. Gene dün, Roma'da, Scimó enselenmişti yeniden; bugün de belki, kaçtığı için ceza olsun diye pazarını bir hücreye kapatılmış olarak geçiriyordu.

Useppe böylesine bir olasılığı hiç mi hiç aklına getirmedi. Kendi kendine, üzgün, Scimó'nun hiç kuşkusuz

onunla Bella'yı randevuya boşuna bekledikten sonra, pazarın ilk matinesine yetişmek üzere çekip gitmiş olacağını düşündü. Hiç kuşkusuz şu saatte sinemadaydı, gece olmadan da kulübeye dönmezdi artık. Böylece bugün için, görüşme olanağı kalmamış demekti.

Bunu düşünmek bile onu üzmeye yetiyordu. Scimó'nun konutuna saygı borçlu olduğundan, kulübeden çıktı ve kapının bir adım ötesinde yere oturdu. Bella onu üzgün görünce, hiç rahatsız etmeden, sakin sakin yanına çöktü; ara sıra oradan geçen bir sineği korkutmak için başını kaldırıp sallamakla yetindi. Yaşına bakmadan, hatta en ciddi durumlarda bile, gene de köpek yavrusu geçmişini bir türlü unutamazdı.

Günlük banyosuna gelince... Dünkü olaydan sonra bundan da çaresiz vazgeçmek zorunda kalmıştı, çünkü Useppe'yi kısa bir süre için bile olsa kıyıda yalnız bırakmaya cesaret edemiyordu. Hatta, sanki su, gerçekten kurtmuş gibi, onunla ırmak arasında bir uzaklık bırakmaya bile dikkat ediyordu.

Bugün güneş yaz ortasıymış gibi pişiriyordu; ama onlar serinde oturuyorlardı, kulübenin gölgesinde. Ötede, küçük vadinin ilerisinde ağaçlar uzanıyordu ve bu ağaçların birinden bir erkek cırcırböceğinin zamansız, üzgün sesi yükseldi. Hiç kuşkusuz henüz küçük bir cırcırböceği olmalıydı, başlangıç alıştırmalarına dalmıştı, çünkü o inatçı çabasına karşın, gene de ancak bir iplikle dokunulmuş çok çok hafif bir keman sesi çıkartabiliyordu. Böylece Useppe onu hemen tanıdı, Scimó'nun birkaç gün önce doğuşunu gördüğü, yuvadan henüz çıkmış cırcırböceğinin ta kendisiydi.

Useppe'nin bedeninde dünün yorgunluğu hâlâ az çok kalmıştı, öyle ki canı öteki günlerde yaptığı gibi, yuvarlanmak, koşmak, tırmanmak istemiyordu. Aynı zamanda bir de huzursuzluğa kapılmış, durmadan yerini değiştiriyor, gene de nereye gideceğini bilemiyordu. Ağaç çadırda bile bu sabırsızlığı geçmemişti. Dallardan dam ona, dünkü düşünü belli belirsiz anımsattıysa da bugün büyük ölçüde belleğinden silinip gitmişti. Artık ne manzaranın ayrıntıları

aklındaydı ne o korkusu ne suyun üzerindeki kafalar ne yansımalar. Düşünden gözünün önüne getirebildiği, tatlı bir renk kıpırtısı içerisinde uzanmış bir suyla, bu kıpırtıya eşlik eden uyumlu bir fısıltıdan ibaretti. Canı hem yatağına yatıp dinlenmeyi istiyor, hem de öte yandan, herkes uyanıkken yatıp uyumaktan bir tür korku duyuyordu.

Onur dinlenmeye, avunmaya ihtiyacı olduğunu gören yanı başındaki Bella, bir masal anlatmaya karar verdi. Gözlerini hülyalı, biraz da üzgün kırparak söze başladı:

"Benim, bir zamanlar eniklerim vardı..."

Bundan henüz hiç söz etmemişti: "Sayıları kaçtı bilemiyorum," diye sözlerini sürdürdü, "saymayı bilmem ki ben. Ancak şu kadarını biliyorum, emzirme saatlerinde, hepsi eksiksiz yanımda olurlardı! Kısacası pek çoktular ve birbirinden güzeldiler. Biri karalı beyazlıydı, biri kapkaraydı, yalnızca bir kulağı beyaz, öteki kulağı gene karaydı, bir tane daha vardı, o da kapkaraydı, beyaz bir sakalcığı vardı yalnız... Hangisine baksam, en güzeli oydu; sonra bir başkasına bakıyor, bu kez onu en güzel buluyordum; sonra gene bir başkasını yalıyordum ve bu arada biri burnunu uzatıveriyordu. Hiç kuşkusuz hepsi de birbirinden güzeldi. Güzellikleri sonsuzdu, işte gerçek bu. Sonsuz güzellikler bir şeyle karşılaştırılamaz ki."

"Peki adları neydi?"

"Adları yoktu."

"Adları yoktu ha?"

"Yoktu."

"Peki nereye gittiler?"

"Nereye mi?.. İşte buna ne diyeceğimi bilemiyorum. Bir an için, baktım, aradım, yoklar. Genellikle gittikleri zaman, daha sonra dönerlerdi, hiç olmazsa arkadaşlarımın yavruları böyle yapardı..." (Bella da arkadaşları gibi, her batın doğurduğu yavrularını hep dönüp gelmiş olan aynı enikler sanıyordu) "...ama benimkiler bir daha dönmediler. Aradım, kim bilir ne kadar zaman bekledim, bir daha hiç dönmediler."

Useppe sustu. Bella, bakışları dalgın, inançlı, yineledi: "Her biri birbirinden güzeldi!" Biraz düşündü, ekledi:

"Ama bu hep böyle oluyor... hep yakınlarımıza böyle oldu değil mi? Sözgelimi bizim, benim Antonio'yu ele alalım, şu benim Napoli'dekini... Hiç kuşkusuz, hepsinin en güzeli oydu! Ama benim Ninnuzzu'm, o da öyle, bir göz atmak yeter: Ondan daha güzeli yoktur! !"

Ninnuzzu'nun adı ikisi arasında ilk kez konuşuluyordu. Bu adı duyunca, Useppe'nin yüzünden bir ürperti geçti, hemen dikkatli bir gülümsemeye dönüştü. Gerçekten, Bella'nın havlayarak söyledikleri, onu uyumlu bir soprano sesiyle söylenmiş bir ninni gibi kucaklıyordu.

Bella, onu inançla süzerek sözlerini sürdürdü: "Ya sen, gene de dünyanın en güzeli sensin. Hiç kuşkusuz."

Useppe sordu: "Ya annem?"

"O mu? Ondan güzel kız görülmüş mü hiç?! Roma'da bunu bilmeyen var mı! Sonsuz bir güzellik onun kişi. Sonsuz!"

Useppe güldü. Bu konuda o da kesinlikle aynı kanıdaydı. Sonra kaygılı, sordu:

"Ya Scimó?"

"Bu da soru mu? Herkes görüyor işte, ondan güzeli yok!"

"Herkesten güzel değil mi?"

"Herkesten."

"Ya Davide?"

"Aaaah! Davide'nin güzelliğinin üstüne yoktur. Kesinlikle. Güzeller güzeli."

"Sonsuz mu?"

"Sonsuz."

Useppe kıvançlı güldü. Gerçekten, şu güzellik konusunda çoban köpeğiyle aralarında tam bir görüş birliği vardı. Dev olsun, cüce olsun, perişan olsun, şık olsun, tirit olsun, genç olsun, onun için hepsi birdi, hiç fark etmezdi. Ne çarpığı ne kamburu ne avanağı ne sakili, onun için dünya güzelinden aşağı kalmazdı. Yeter ki hepsi de arkadaşı olsun, ona gülsünler (ona kalsa ve kendine göre bir cennet yaratabilseydi, "Binlerin koğuşu" türünden bir yer yapardı bu cenneti). Ama bir süredir toplum onu uzaklaştırıyordu, bunun da nedeni ortadaydı: hep şu kötü hastalığı yüzünden.

Bella'ya, "Hadi gidelim," dedi.

Sokaklar pazar kalabalığıyla dolup taşıyordu. Yapım halindeki bazı evlerin berisinde, bir açıklıkta büyük bir lunapark kurulmuştu. Sadece cambazları, hokkabazları, tüfek atma yerleri, otomobil alanları değil, aynı zamanda dönme dolabı ve baş döndürücü bir hızla, iplere asılı fırfır dönen uçan iskemleleri bile vardı. Dayanamayıp bu lunaparkın kıyısına kadar gelen Useppe, bu akıl almaz makineler karşısında elinde olmadan sevinçle gülüverdi. Ama hemen kendini toparladı, yasak bir sarhoşluğa kapılıverecekmiş gibi, bir tür üzüntüyle karışık özleme kaptırdı kendisini. Şurası bir gerçekti ki, hastalığı başladığından beri, gece korkunç düşler görüyor (gerçi sonradan unutuyordu onları) ve bu düşlerde dipsiz uçurumlara düştüğü veya başı sonu olmayan, müthiş bir hızla dönen yörüngelerde döndürüldüğü oluyordu.

Düğmeli cebindeki harçlık parası, onu eğlenceliklerin, karamelaların, hatta pembeli, sarılı keten helvalarının satıldığı tezgâhlara doğru itiyordu. Ama burada da, yiyip içen kalabalık, onu geri çekilmeye zorluyordu. Sonra da Testaccio'ya giden Marmorata Caddesi'nde tek başına bir dondurmacı arabasına rastladılar. O zaman Useppe kararını verdi, küçücük eliyle parasını uzatıp iki külah aldı: Biri kendine, biri Bella'ya. Hatta sevimli gülüşlü, yorgun görünüşlü bir adam olan dondurmacının yüzünden cesaret alarak, kolundaki saati görünce sordu: "Saatin kaç acaba?" Dondurmacı karşılık verdi: "Beş buçuk."

Daha eve dönmek için erkendi. Ansızın bir karar veriverdi, Davide Segre'ye gidecekti. Bella'ya yakarmayla karışık, öylesine tartışma götürmez bir sesle, "Vàvide!" diyerek bu kararını bildirdi ki, bu kez Bella hiç karşı koymaksızın, tintin Sublicio Köprüsü'nün yolunu tuttu. Ama orada Useppe'nin, aklına günler önce Ida tarafından, salt onun için satın alınmış olan o şarap şişesini dostuna armağan götürmek geldi. Bir umuttu, belki de Davide onu, armağanla geldiğini görünce, bugün evinden kapı dışarı etmezdi.

Bodoni Sokağı'na dönmek için bu kez Marmorata Caddesi yerine, mahallenin iç sokaklarına saptılar. Pencere-

lerden, kahvelerden ve meyhanelerden, futbol takımlarının puanlarını bildiren radyoların tekdüze sesleri onlara eşlik ediyordu; ama tam Mastro Giorgio Sokağı'ndan geçerlerken, bir meyhaneden birisinin, "Savaş... tarih..." diye bağırdığı ve radyodan duyulmayan başka şeyler söylediği kulaklarına çalındı. Bu, Davide'nin sesiydi. Useppe meyhaneyi biliyordu, birkaç kez şarap almak üzere Annita Marrocco'yla birlikte gelmişlerdi. Bu beklenmedik rastlantıdan heyecanlanarak, ansızın meyhanenin eşiğinde belirdi; Davide'yi gözleriyle bulunca, eliyle o her zamanki selam işaretini yaparken, "Hey!" diye seslendi.

6

Yalnız bir masada müşteri vardı, tümü de mahalleli, yoksul kişilerdi ve tümü de yaşlıca insanlardı. Dördü kâğıt oynuyor, sayıları daha çok olan diğerleri de oynayanların çevresine veya az daha arkaya oturmuş katılmaksızın seyrediyorlardı. Davide bunlardandı, ancak oyunla hiç ilgilendiği yoktu. Gerçekte az öncesine kadar yakındaki bir küçük masaya oturmuş, tek başına içiyordu, hatta masanın üzerinde bıraktığı, biri boş, öteki yarıya inmiş iki *bardak* hâlâ duruyordu. Ansızın sandalyesi üzerinde dönüvermiş, kimse çağırmaksızın bitişik masaya katılmıştı. Buraya yarım litrelik bir şişe getirtmiş, ötekilere sunuyor, ikide bir kendi bardağına da koyuyordu. Gene de sarhoş gibi görünmüyordu, sadece aşırı heyecanlı, konuşkandı. Useppe ile Bella'yı görür görmez, yüzü ansızın, tatlı ve çocuksu bir gülüşle bir an için aydınlanıverdi. Bir dostuna rastlamış birinin sesiyle, "Useppe!" diye bağırdı. Useppe, Bella'yla, bir sıçrayışta onun yanına vardı. Davide, boş bir sandalyeyi yanına çekerek onu buyur etti: "Otur şuraya." Ama Useppe, mutluluğundan uçar gibi, sandalyeye yerleşir yerleşmez, onunla artık hiç ilgilenmedi. O kısacık karşılama sevincinden sonra, yüzü gene az önceki inatçı ve gergin ifadeye büründü.

Gerçekte Useppe ve Bella'yla oradakilerden kimse ilgilenmiyordu. Ama ikisi de, şu içinde bulundukları durumdan öylesine mutluydular ki, fazlasını istemiyorlardı. Hatta başlarına konan bu talih kuşunu ürkütmemek için, en ufak bir tedirginlik verebilecek kıpırtıdan bile kaçınıyorlardı. Bella, Useppe ile Davide'nin sandalyeleri arasında, yere uzanmıştı; kendini tam bir hareketsizliğe zorluyordu (kuyruğunun, o önüne geçilmez, küçücük kıpırtısı dışında), bir köpek heykeli sanılabilirdi. İkide bir, kaçamak ve mutlu bir bakışla, "Eh, ne dersiniz şu işe? İşte üçümüz buluştuk gene," diyordu. Useppe, üzerine tünediği sandalyeden, hiç sesini çıkarmadan, iri iri, güvenle açtığı gözlerini çevresinde gezdiriyor, aşağıya sarkan bacaklarını bile sallamamaya gayret ediyordu. Davide'nin yanında olmak, ona saygı aşılamakla birlikte, her türlü derdini de unutturuyordu. Üstelik oradakiler arasında (uzaktan ona yabancı gelmeyen birkaç mahalleliden başka) eski bir tanıdığı da hemen fark etmişti: Consolata'nın kardeşi Clemente.

Ona başıyla hafifçe bir selam verdiyse de beriki, Useppe'yi tanımadı. Oynamıyordu, oynayanların arasına, neredeyse omuz başlarına, Davide'nin karşısına gelen tarafa oturmuştu. Aşırı sıskalıktan adeta ufalmıştı, gözleri ölü gözü gibi derine kaçmış, donuktu; yaz sıcağına karşın, pardösüsüne sıkı sıkıya sarınmış, hatta başına bile bir takke geçirmişti. Çolak eline Filomena'nın ördüğü kara eldiven yerine oldukça yıpranmış, kızıla çalan kahverengi deriden bir başka eldiven geçirmişti. Ama gene de ona Karael diyorlardı. Sakat ve işsizdi; bütün bütün ablasına yük olması, ondan nefret etmesine ve ablasının da kendisinden nefret etmesine yol açmıştı. Özellikle ablasının işe gitmeyip evde kaldığı tatil günlerinde, bu nefret, adamı sabahtan evden çıkmaya zorluyordu; pazar günlerini akşama kadar burada geçiriyordu. Ara sıra kolunu uzatıp hemen hemen hiç içilmemiş bardağını alıyordu; ama sabit ve iğrenmiş bakışlarla bardağın içini süzüyor, sanki böcek görmüş gibi, içmeden yeniden masaya bırakıyordu.

Gerçi başkalarının arasında oturuyordu, ama dış dürtülere tepki göstermiyor gibi kendi iç âlemine dalmış, so-

murtuyordu hep. Ne kâğıtlarla ne radyonun verdiği haberlerle ilgileniyordu. Ama Davide'nin söylediklerine umursamaz ve ters bir ifadeyle bile olsa, kulak kabartıyor gibiydi; ancak o zaman, o tükenmiş yüz çizgilerinde, düşmanlığı, kini, hatta küçümsemeyi dile getiren bir tür titreşim beliriyordu.

Şu masada sadece o, henüz genç sayılacak bir kuşaktandı (gerçi görünüşte artık yaşı kalmamış gibi duruyordu). Gerçekten de, Davide'den ancak on yaş kadar büyüktü. Ötekiler (görünüşte hepsi de altmış yaş civarındaydılar) Davide'yi sabırla ama kayıtsız karşılıyor, garip bir delikanlı gibi, gevezelikleri oyunun sakin akışını bozmakla birlikte, ona hoşgörülü davranıyorlardı. Zaten bu meyhanelerdekilerden çoğu onu hiç olmazsa uzaktan tanıyordu. Ama artık Marroccoların evine geldiği günkü gibi, kahraman olarak selamlayanı kalmamıştı. Daha çok, apayrı toplumsal sınıfı nedeniyle, ona bir tür yoksul düşmüş soylu sınıftan, hatta belki de bilinmedik bir gezegenden gelmiş biri gibi davranıyorlar sanılırdı.

Oyun, çift çift oynanıyordu. Davide'nin en yakınındaki oyuncu yetmiş yaşlarında bir ihtiyardı, gene de dinç ve sağlıklıydı. Bej renkli fanilası, adaleli ve güneş yanığı kollarıyla koltukaltlarının daha beyaz olan tenini açıkta bırakıyordu. Saçları kırlaşmış, ama sıktı ve fanilasının üzerinde, gümüş bir zincirden, bir küçük vaftiz madalyonu sallanıyordu. Oyundaki ortağı, masanın karşısına oturmuştu, saçsız, basık suratlı, postacı üniforması giymiş biriydi. İkinci oyuncu çiftinden bir tanesi, besbelli taşralıydı (konuşmasından anlaşılıyordu); ahmak suratlı, suratı kıpkırmızı, tıknaz bir adamdı, belki de bir celep, onun eşi de Useppe'nin uzaktan tanıdığı biriydi, çünkü sandığını boynuna asar, mahallede kestane, Amerikan fıstığı, eğlencelik satardı (hatta içindeki mallarıyla birlikte sandığını bir pencerenin önüne koymuştu da Bella ikide bir özlemle o yana bakmadan edemiyordu). Adamın yusyuvarlak, kırış kırış bir suratı vardı ve oyun arkadaşları, geç oynuyor diye boyuna ona çıkışıyorlardı.

Madalya takmış iriyarı ihtiyarın yanında ve biraz geri-

sinde, seyirci olarak, altmış yaşlarında, hasta görünüşlü, incecik ve gergin boynu, son derece yoksul, yamalı bir pazar ceketinden fırlamış bir adamcağız oturuyordu. Maviye çalan, sağlıklı gözleri kanlı kanlıydı, ama bakışları uysal, sakindi. Onun gidişini, zevkle, heyecanla izliyordu. Gerçekten de pazar öğleden sonraları, ufak tefek işlerle geçinmeye çabaladığı bütün o yapayalnız emekli haftasının, tek insan içine karışma olanağıydı. İkide bir madalyonlu oyuncuyu adeta büyük bir sevinçle destekliyor, onaylıyordu.

Ötekilerden bazıları oyunu dikkatle izliyor, bazılarıysa sadece uyuklar gibi, öğle uykusunu burada, meyhanede sürdürüyormuş gibi dinleniyorlardı. Biri, ikide bir kalkıp radyo haberlerine kulak verdikten sonra, gelip arkadaşlarına aktarıyordu. Ya da oradan geçmekte olan bir başkası, durup biraz seyrediyor, kimi de kalkıp gidiyor, sandalyesini yeni gelenlere terk ediyordu... Ama bu sessiz ve sakin gidiş-geliş ortasında, Davide yerinden hiç kıpırdamıyordu, iç huzursuzluğuna ters düşen bir ağırlık, bacaklarına yapışmış, onu bırakmıyordu sanki.

Pazarı kutluyormuş gibi, bugün kalkıp bir güzel tıraş olmuştu. Bakımsızlıktan karmakarışık uzamış saçlarını iyice taramış, ıslatıp yapıştırmış, yandan ayırmıştı. Böylece, bu alışılmadık doğru dürüst görünüşüyle ve düşünceli, (ara sıra da) neredeyse mutlu bakışlarıyla, çökük yanaklarına ve solgunluğuna karşın gene de o eski vesikalık fotoğrafındaki tüyü bitmedik öğrenciyi her zamankinden çok andırıyordu. Ütüsüzce, ama oldukça yeni bir pantolonla kısa kollu, beyaz, temiz ve tiril tiril bir triko gömlek giymişti. Gözlerini ondan hemen hemen hiç ayırmayan Useppe oracıkta, çıplak kolunda, dirsek çukurunda, şişmiş, cerahatlenmiş küçücük bir yaraya dikkat etti; çok şaşırdığından, nedenini öğrenmek istiyordu, ama Davide öylesine coşku içinde konuşuyordu ki, sormak için sözünü kesmeye cesaret edemedi bir türlü.

Niçin ve hangi konuda böylesine çok konuştuğunu Davide'nin kendisi de bilmiyordu. Gerçekte öne sürdükleri, düşünceler değil de, daha çok, ötekilerin ve her şeyden önce kendinin genel –yoksa kişisel mi?– bir sorunun çözü-

müyle ilgilenmelerini sağlamak için bahanelerdi. Ama böyle bir çözüm yolu bulunamıyordu, çünkü kendisi de bu alışılmadık ve karamsar konuşkanlığında, -bir çözüm şöyle dursun- bir sorun arıyor gibiydi daha çok! O öğle sonrası meyhanede verdiği söylevi özetlemeye çalışacak olsam, onu hep aynı noktalardan geçerek, yusyuvarlak bir meydanın çevresinde boyuna koşan sirk atlarına benzetebilirim. Şimdi sesinin (o kendine özgü genç bas sesinin) çevredekilerin dikkatini ne denli çabalasa da bir türlü çekemediği bir sorunu ele aldığı duyuluyordu; kısacası hepsini -yalnız oradakileri değil, genellikle tüm canlıları- son savaş ve verdirdiği milyonlarca ölü konusunda bile bile çekimser kalmakla suçluyordu. Sanki tamamen kapatılmış bir hesap gibi, hiç kimse artık savaştan söz etmek istemez olmuştu: İşte üzerine vurduğu çivi buydu. İnatla, ama aynı zamanda acıklı bir yakarış gibi durmadan, *"Kimse... kimse..."* diye yineliyordu. Sonunda madalyalı ihtiyar, pek inanmış görünmemekle birlikte, kâğıtları kaçırmamaya da dikkat ederek, laf olsun diye, "İyi ya, öyleyse anlat sen. Biz de dinliyoruz işte..." deyiverdi ve sonra, kararlı, masaya bir kâğıt atarak bağırdı: "Şilem!" Bu arada Clemente de sırıttı. Davide yan yan bakarken adamı doğruladı: "Öyle ya, kendi felsefeni bize anlatmak için ne bekliyorsun?"

Oldukça geniş meyhanenin iki girişi vardı. İkinci kapının yanındaki köşeden, buzdolabının ötesinden, tezgâhtan ve oyuncuların masasından küçük bir kalabalık, radyonun çevresinde futbol maçlarının sonuçlarını öğrenmek için dolanıyordu. Oturanların tersine, bunların çoğu gençlerdi; bir şey içmiyorlar, masaya da oturmuyorlardı, sadece haberleri almak için uğramışlardı. Bazıları da sokaktan onlara sesleniyordu: Bu giren çıkan, bu hayhuy arasında, sürekli bir kaynaşmadır, bir spor tartışmasıdır gidiyordu ve meyhaneci bile, tezgâhın arkasından bu tartışmalara katılmadan edemiyordu. Bu arada ötede başka yaşlıca müşteriler de ikinci bir oyun masası kurmuşlardı. İki masadan da, "Açtım!" "Gördüm!" ve buna benzer oyun terimleri, öteki seslere ve sokağın şamatasına karışıyor, saçma, gümgüm öten bir patırtıdır gidiyordu. Ama Davide

bu patırtıdan hiç rahatsız olmuyordu; hatta belki de ortalık ansızın susuverse, paniğe kapılırdı. Bilinci öylesine keskin bilenmiş, öylesine aydınlıktı. Beyninin içinden bir dürtü alıyormuşçasına heyecanlıydı; gene de gelen geçenden yardım istemeye cesareti olmayan, yolunu yitirmiş bir yumurcak örneği, el yordamıyla ilerliyormuş gibi geliyordu ona. Ama tüm bunların üzerinde, gene de bir tür sevinç ağır basıyordu: Öyle ki, dışarının tüm sesleri, giderek tek ve eşsiz bir serüvenmiş gibi, kendi iç coşkusu ve sevinciyle kaynaşıyordu sanki.

Gala günleri'nden birindeydi, burası besbelli; ama bugün her zamankinden farklı olarak, bu pazar galası, zemin kattaki ininde yalnızlığı dayanılmaz hale getirmiş, evinden ilk defa kaçan bir gencin biraz ürkek coşkusuyla onu dışarıya, sokaklara itmişti. Başkalarının adımlarıyla karşılaşmak, başkalarının sesleriyle karşılaşmak isteği yer etmişti içinde; ciğerleri, başkalarının havasını solumak istiyordu.

Belirli bir amacı yoktu, rasgele gidiyordu. Ama buradan geçerken, eskiden de ara sıra uğradığı ve ona bir bakıma bir aile havası vaat eden bu meyhaneye dalmıştı işte.

Canı şarap istemiyordu; zaten alkol, kimyasal olarak, kimi *gala* durumlarıyla pek iyi bağdaşamıyordu. Birazcık içtiyse bunu da, sadece ağırbaşlı görünmek, daha doğrusu böylelikle buraya, işi olmayan biri gibi değil, bir müşteri gibi girmiş olmak için yaptı. Şimdi ise, şarabı içince, tıpkı dans edilen bir yere girenin canının dans etmek istemesi gibi, bir huzursuzluğa kapılmıştı. Gerçi bacaklarındaki bu sonsuz yorgunlukla dans edemezdi, ama gene de kapılmıştı işte bu isteğe. Üstelik burası dans edilen bir yer de değildi... Bir yerdi işte... rasgele... dünyanın bir yeri... Tamam! Tamam! Dünyanın rasgele bir yeri!

Birden hangi dürtüye kapılıp da sandalyesini bitişik masaya döndürdüğünü (o saatte meyhanede bundan başka dolu masa yoktu zaten) kendisi de bilmiyordu, üstelik böylesine basit ve olağan bir girişimi de, saldırıya benzer bir hoyratlıkla yapmıştı. Belki nerede. kiminle olursa olsun (ister mahkemede, ister düşkünlerevinde, hatta ister İngiltere sarayında) davranışı değişmeyecekti. Bir alanda gezi-

nirken, aniden çırılçıplak soyunuveren bir insanın boyun eğdiği o beklenmedik isteme boyun eğmişti işte.

Sandalyesini buraya döndürürken, ona, kendinin de pek sezinleyemediği, çok bulanık ama pek de önemli bir karar alıyormuş gibi geldi. Ancak ağzını açtığı anda anladı ki, bugün gerçek isteği, *konuşmaktı*. Kendisi –ona öyle geldi– korkunç bir düğümdü ve tüm ötekiler bu düğüme dolanmış, debeleniyorlardı. Ancak ötekilerle söyleşirse, belki de düğüm çözülebilirdi. Bu, bugün göğüs gerilmesi gereken bir savaştı, hiç ötesi yok; o zaman, zaferden sonra dinlenebilecekti. Bir karşılıklı konuşma mı yapacak, yoksa kendisi söylev mi verecek, bunun hiç önemi yoktu. Bir tek şeyden emindi: *Bir an önce ve mutlaka açıklanması gereken şeyler söz konusuydu!*

Gerçekten de, ele alınacak konu pek çoktu: O kadar ki, kendi bile şaşkına dönmüştü. İçinden, aklının sağlıkla değil de, bir tür ateşli hastalık dürtüsüyle böylesine aydınlandığını geçirdi. Bunu önlemeye çalışsa bile, öte yandan da, bundan bir bakıma yararlanmak istemiyor değildi. Konuşmak, evet; ama nereden başlayarak? Hangi zamandan? Savaş üzerine cümlelerle çıkmıştı yola, bu nokta bir kutupyıldızıymış veya ona yon gösterecek bir gezgin kuyruklu-yıldızmış gibi; ama bu arada (madalyonlu ihtiyarın çağrısı üzerine bile) boş laflar geveleyip duruyor, Karael'in alaylı sözlerine yol açan saçma sapan laflar etmekten öteye gidemiyordu işte.

Celep kılıklı oyuncu, onu bir an süzerek söze karıştı: "Savaş bitti artık, şimdi barışı düşünmeli..." Sonra ansızın tartışmayı unutarak gözlerini oyundaki eşine, hep geciken o seyyar satıcıya çevirdi, onu kışkırttı:

"Hadi, *karo oynasana*!"

Davide, tartışmayı sürdürmek ister gibi alaycı bir sesle konuştu: "Öyle ya, savaş bitti tabii, barış zamanı şimdi, öyle..." Ardından yersiz bir kahkaha attı. Bu kahkaha, Bella'yı etkilemiş olmalı ki, iki kulağını birden dikiverdi; ama bu arada Davide –istemeyerek– öfkelenmiş, sandalyesinde kıvranıp duruyordu: Aslında onunla artık ilgilenmeyen celebe bakarak ters ters söylendi: "Böyle barışlardan

yüz bin tanesi yapılmıştır! Yüz bin tane daha yapılacak ve savaşın sonu gene de hiç gelmeyecektir! Birtakım dolaplar çevirmek için BARIŞ sözcüğünü kullanmak, sövgü demektir. Ölülere tükürmek demektir! Ama sahi, ne olacak, ölülerin yaklaşık olarak bir hesabı yapılıverir, sonra da doğru arşivlere giderler. Çekip gitmişler nasıl olsa! Ve onları anmak için de, resmî giyimli baylar, ara sıra meçhul asker anıtına bir çelenk koyarlar, işte hepsi bu..."

Ufak tefek emekli, kanlı gözleriyle, alay etmek istercesine değil, tersine Davide'den yana çıkmak ister gibi göz kırparak söze karıştı: "Ölü yatar, diri barış getirir." Davide ise, isyan edercesine, kıvranarak "Ölüp gitmişler işte, arşivlere kaldırılmışlar!" diye yineledi. Ama burada kendini tuttu, düşündü ki eğer böyle başlayacak olursa, daha başlangıçta yolunu yitiriverir. Büyük bir irade gücüyle, aklından bir tür sıçrama yaparak kişiliğini mantık yoluyla adeta ikiye böldü. Bir yol gösteren, Üstün-Ben Davide vardı, bir başka Davide de, şaşırsa bile, gerektiğinde, amaçlar ve amaca giden çareler konusunda ona boyun eğiyordu. Sonra bu Üstün-Ben Davide bugünkü söylevleri boyunca, çeşitli biçimlere bürünüyordu: Kimi zaman alev saçan bir kılıç, kimi zaman gülünç bir taklit oluyordu... Bu kez, öteki Davide yol göstermek için, bir tarih profesörü kişiliğine büründü. Ve kaşlarını çatarak, lise sıralarından beri öğrenegeldiği bilgileri aklında toparlamaya çalıştı: Eğer şu yakın savaşta üstünlüğün eline geçmesini istiyorsa, kendini soğukkanlı olmaya, sakin kafayla düşünmeye ve hepsinden de çok, metotlu bir düzene zorlamalıydı. Bunun için, konuyu birbirini izleyen tezler halinde yürütmeye karar verdi. İlk olarak, teoremlerdeki gibi, açık seçik olan, herkesçe bilinen temel noktaları saptadı. Bu işe, öğrenciyken, tahtaya kaldırıldığı zamanlar takındığı ciddi tavrı takınarak başlayıp bir kitaptan okuyormuşçasına, rahat, akıcı ve açık bir dille söze girişti:

"1) *Faşizm* sözcüğü yeni bulunmuştur, ama tarihöncesinden kalma, yozlaşmış, son derece üstünkörü, hatta insanımsıların benimsediği sistemden bile daha az gelişmiş (zooloji bilen herkes bunu doğrulayabilir) bir toplumsal

sistemin adıdır. 2) Böyle bir sistem, gerçekten, şiddet kullanma olanaklarını elinde bulunduranların, savunmasızlara (millet olsun, sınıf olsun, birey olsun) yüklenmesine, onları ezmesine dayandırılmıştır. 3) Aslında daha ilkel insanın ortaya çıkışından beri, dünyanın her yerinde tüm insanlık tarihi boyunca, bunun dışında başka bir sistem yaşayamamıştır. Son zamanlarda, bu sistemin aşırı derecede iğrenç, çılgın ve budalaca, kentsoylu yozlaşmasından ileri gelen kimi parlamalarına *Faşizm* veya *Nazizm* adı verilmiştir: Ne var ki, sistem olduğu gibi, her zaman ve her yerde (başka başka, hatta birbiriyle çelişik görünümler ve adlar altında...) geçerlidir. Tarihin başlangıcından beri *her zaman* ve *her yerde*..."

Bu çözümlenmesi zor girişimin hazırlık aşamasında, Davide, orada hazır bulunanların hepsini de öne sürdüğü kuramlara tanıklık etmeye çağırıyormuş gibi, başını bir o yana bir bu yana çeviriyordu. Her ne kadar aslında, söylevinden (oldukça alımlı bir sesle konuşmaktaydı) ancak tek tük cümleler işitiliyor ve genellikle hayhuya karışıp gidiyor idiyse de, o, körü körüne bir tür güvenle, oldukça uzun bir süre, aynı sesle konuşmasını sürdürdü: "Alt tarafı insanlık tarihinin *tümü* de, az çok örtülü bir Faşizm tarihi sayılır... Perikles'in Yunanistan'ında olsun... Sezarlarla Papaların Roma'sında olsun... Hunların bozkırlarında olsun... Aztek İmparatorluğu'nda olsun... Öncülerin Amerika'sında olsun... Diriliş İtalya'sında olsun... Çarlarla Sovyetler'in Rusya'sında olsun... *Her zaman* ve *her yerde* özgürlerle köleler... Zenginlerle yoksullar... Satın alanlarla satılmışlar... Üsttekilerle alttakiler... Liderler ve sürüler... Kumandanlarla askerler... Sistem hiç değişmez... *Adı din olsun,* Tanrısal hak, yücelme, onur, maneviyat, gelecek olsun... *Hepsi de* takma adlar... *Hepsi de* maskaralık... Ama endüstri çağıyla bazı maskeler yerinde durmaz olmuştur... Sistem dişlerini gösteriyor ve her gün, yığınların etine, gerçek adını ve unvanını dağlıyor... Sistemin dilinde, insanlığa, *hareketsiz madde* anlamına gelen YIĞIN adının verilmesi boşuna değildir... İşte artık buyuz biz, şu zavallı hizmet ve çile maddesi, bundan bir hamur olursa, yılgın olur, hemen çözülü-

verir... *İmha kampları*... İşte dünyanın yeni adı bulunmuş bile... *İmha endüstrisi*... İşte sistemin günümüzdeki gerçek adı! Fabrika kapılarına tabela olarak bu adı asmalı... ve okulların kapılarına ve kiliselerin ve bakanlıkların ve şirketlerin ve gökdelenlerin, neonla... ve gazetelerin başlıklarına... ve kitapların önsözlerine... hatta DEVRİMCİ denilen metinlere bile... *Quieren carne de hombres!*"[1]

Bu son cümleyi nerede okuduğunu hatırlamıyordu hiç; ama söylediği an, pişman oldu, bir hata yaptığını anladı, hiç kuşkusuz, burada İspanyolca bilen yoktu... Oysa aslında Antik Yunanca da konuşabilirdi, Sanskritçe de, fark etmezdi, çünkü cümleleri çevrede, olsa olsa bir akustik olayı diye karşılanıyordu. Şimdi bu durumun ancak kısmen farkındaydı; ama o Üstün-Ben bilinçli soğukkanlılığını yitirmişti bile; ellerini, ayaklarını sabırsızlıkla oynatmaya başladı, gürültülü bir kahkaha koyverdi, sesini adamakıllı yükselterek, "İnananlar var," dedi, "şu son savaşın... bir Dünya Devrimi savaşı olduğuna!"

Radyodaki spor haberleri bitiyordu; dinleyenlerden bazıları hâlâ tartışmayı sürdürürken, bazıları da dağılıyordu. Davide'nin sözleri üzerine, masaya yaklaşan gömleksiz bir genç lafa karıştı: "İyi ya. Sıkıysa Devrim'i sen yap bakalım!" Davide öfkeyle diş gıcırdatarak ona döndü, "*Ben* Devrim'e inanmışlardan değilim!" diye ters ters söylendi, "*Ben* bu Devrimlere hiç inanmam!.. Gerçek Devrim hiçbir zaman olmamıştır! Benim artık gerçek Devrim'den de umudum kalmadı!..."

Ama gömleksiz genç, omuz silkerek, spor meraklılarının topluluğuna yanaşmıştı bile. Meyhaneci, tezgâhından Davide'ye yan yan bakarak seslendi: "Peki öyleyse, neymiş şu iyi Devrim bakalım?" Ama karşılığını beklemeden spor meraklılarıyla başlamış olduğu tartışmayı sürdürmek üzere onlara döndü ve adeta öfkeyle bağırdı:

"Bana kalırsa, burada işi çığrından çıkaran hakemdi."

Radyo şimdi de çeşitli müzik yayınlıyordu ve meyhaneci, maçlar konusundaki tartışmaları daha iyi izleyebil-

[1] (İsp.) İnsan eti istiyorlar. (Y.N.)

mek için sesini kıstı. Konuşma, günün gollerinden, Milli Takım'ın son günlerde yabancı takımlara karşı kazandığı son zaferlere atlamıştı. Kimi özellikle bir oyuncuyu övüyordu, kimi bir başkasını hepsinden üstün tutuyordu. Az önceki gömleksiz genç, avaz avaz bağırarak, Mazzola'nın üstünlüğünü savunmaktaydı. O anda, hasta gözlü adamcağız, dayanamadı, ona karşı çıkmak üzere sandalyesinden kalktı, bilgisinden gururlu, tiz bir sesle bağırdı: "Unutmamalı ki Torino zaferini Mazzola'ya değil, Gabetto'ya borçluyuz! İki gol attı Gabetto! İKİ!" diye iki parmağını delikanlının burnuna doğru nispet verircesine uzatarak yineledi.

Radyo pek tutulan yeni bir şarkıyı (şimdi anımsayamayacağım) yayınlamaya başladığından, gençlerden biri kendiliğinden gitti, radyonun sesini açtı; şarkıya tempo tutmak için de kalçalarıyla ayaklarını ustaca oynatmaya koyuldu. Dansta daha usta olduğuyla övünen bir başkası, doğru hareketi ona göstermeye kalkıştı; ve bu yeni tartışma, oradakilerden bazılarını spordan uzaklaştırdı. Böylece çeşitli müziklere ve insan seslerine, canlı, genç, bir şamatadır katıldı. Ama her zamanki gibi, bu genel hayhuy, Davide'yi hiç etkilemiyor veya hiç olmazsa en azından sadece yüzeye dokunup geçiyordu. Enerjilerinin merkezi, bugün ansızın acınacak bir telaşla kendi omzuna yüklediği sözde göreve odaklanmıştı. Bu belirsiz görev, çevresindeki her şeyi paramparça edip dağıtıyordu. Meyhanecinin sorusunun yerinde bir karşılık beklediğine inanarak, inatçı bir sabırla, önceki şematik dersine döndü. Kestiği noktadan sürdürerek, gene o iyi niyetli, neredeyse vaaz verir gibi sesiyle kanıtlamaya çabaladı ki, şu ünlü evrensel, sonsuz, yerleşik sömürü sistemi, özü itibarıyla mülkiyetçidir... ister kişinin, ister devletin mülkiyeti olsun... *Özü itibarıyla* ırkçıdır... Özü gereği baskılarla, saldırılarla, istifalarla ve çeşitli savaşlarla *kendini üretecek, kendini tüketecek, çoğalacaktır*... Bu kısırdöngüden çıkamaz... Ve sistemin sözde "devrimleri" ancak ve ancak sözcüğün astronomik anlamında, yani bir çekim merkezi çevresinde dönen cisimlerin devinimi olarak algılanabilir. Bu çekim merkezi hep aynıdır. İktidar. Hep tektir: İKTİDAR...

Ama bu noktada, konuşmacı, şu cafcaflı sözlerin kimsenin kulağına girmediğini fark etmiş olmalı. Olsa olsa, rüzgâra savrulmuş kâğıt parçaları gibi bölük pörçük işitilebilirdi... Gerçekten de, bir an için suratı korkunç düş gören bir çocuğun suratı gibi karmakarışık ve şaşkın, sustu... Ama hemen ardından, çenelerini sıktı, kaşlarını çatıp ayağa kalktı, meydan okurcasına, uluorta bağırdı:

"Ben Yahudi'yim!"

Bu çıkışından pek şaşıran çevre masadakiler, bir an için gözlerini kâğıtlardan kaldırırlarken Clemente de dudaklarını büzerek yan yan bakıyordu. Bu arada gene yerine oturmuş bulunan o gözü kanlı adamcağız, usulca sordu: "Peki ama Yahudi olmaktan ne çıkar?" Postacı üniformalı adam, neredeyse resmî bir ciddilikle açıkladı: "Yahudiler de, herkes gibi Hıristiyan'dır. Yahudiler de ötekiler gibi İtalyan vatandaşıdır."

Davide kızararak itiraz edecek oldu: "Benim demek istediğim bu değildi." Gerçekten de kendini suçlu buluyordu. Neredeyse kendine özgü ve kişisel sorunlarına öncelik tanımakla suçlanmış gibiydi; ama aslında memnundu, hiç değilse birinden karşılık aldığı için. Gene ipin ucunu yakalamaya çabalayarak itiraz etti: "Beni kim sandınız siz? Irkmış, sınıfmış, vatandaşlıkmış, hepsi palavra bunların: iktidarların sahneye koyduğu hokkabazlıklar. O yaftalara ihtiyacı olan, iktidarın ta kendisidir: Şu Yahudi'dir, zencidir, işçidir, köledir... başkadır... bu düşmandır! Hepsi de uydurma, asıl düşmanı gizlemek için, yani kendisini, iktidarı! Dünyayı çılgınlığa götüren o büyük *felaket* kendisidir... İnsan tesadüfen Yahudi doğar, tesadüfen zenci, tesadüfen beyaz doğar..." (burada birden ipin ucunu yakalar gibi oldu) "*ama tesadüfen insan doğmaz!*" diyerek, yüce, adeta minnet dolu bir gülüşle sözlerini tamamladı.

Gerçekte bu son cümle, birkaç yıl önce *Evrensel Bilinç* başlığıyla yazmış olduğu ve şimdi buraya cuk oturan bir şiirinin başlangıcıydı. Bununla birlikte, Üstün-Ben, burada kendi dizelerini açığa vurmanın doğru olmayacağını öğütleyince, o da bu dizeleri düzyazı olarak söylemeyi daha uygun gördü, ama gene de tıpkı kendi şiirini okuyan bir şai-

rinki gibi, şarkı söylercesine, tane tane ve aynı zamanda utangaç bir tavırla ağzından çıkmıştı bu sözler:

"Suyosunundan amipe dek, yaşamın birbirini izleyen tüm biçimlerinde, sayısız çağlar boyunca, doğanın çok yönlü ve sürekli devinimi, hep bu tek ve evrensel iradeye yönelmiştir: insanoğluna! İnsan demek bilinç demektir. İşte Yaratılış budur. Bilinç demek Tanrı mucizesi demektir. Tanrı'dır: O gün Tanrı dedi ki: *İşte insan*! Ve sonra dedi ki: '*Ben insanın oğluyum*' ve böylece sonunda dinlendi, bayram etti...

"Ama kendi bayramının bilinci tektir, evrenseldir: Bilinçte ayrı ayrı bireyler yoktur. Ve gerçekte, insanoğullarının biriyle öteki arasında hiçbir fark yoktur. Beyazı karası, kızılı sarısı, dişisi erkeği, insan olarak doğmak demek, dünya evriminin en yüksek derecesine ulaşmış olmak demektir! Ve işte Tanrı'nın işareti budur, İnsan'ın tek gerçek armasi budur: Bütün öteki armalar, onur payeleri ve rütbeler çirkin birer aldatmacadır, birer hezeyandır; boş laftır, saçmalıktır..."

Clemente, daha sorarken ağzını yarı çarpıtarak küçümsediğini belli eden bir tavırla, Davide'nin sözünü kesti: "Peki ama sen, hangi tanrıya inanırsın?" Bu arada, kanlı gözlü adamcağız da içini çekti: "Eh, inanana ne mutlu!" Davide, homurdandı: "Ne biçim soru bu?! Oysa ben derdimi anlattığımı sanıyordum... TANRI'YA İNANIR MIYIM?... Bu, başlı başına yanlış bir soru, her zamanki kelime oyunlarından biri. Ötekiler gibi aldatmaca bu da."

"Ya! Aldatmaca demek."

"Aldatmaca, aldatmaca. Tam papazlara, Faşistlere göre. Tanrı'ya, vatana, özgürlüğe, halka, Devrim'e inançtan söz ederler ve tüm bu inançları palavradan öte bir şey değildir, kendi rahatları için uydurulmuştur, tıpkı madalyalar ve paralar gibi. Her ne halse, ben TANRISIZIM, eğer öğrenmek istediğiniz buysa."

Bu arada celep de, canı sıkılmış gibi yanaklarını şişirerek söze karıştı: "Mademki inanmıyorsun, o halde ne diye Tanrı'dan bu kadar çok söz ediyorsun?" Bir yandan da oyun eşi gezgin satıcı, gizli anlaşmaları uyarınca, kulağını

kaşıyarak nasıl oynayacağını sorunca, "Göster!" diyerek izin verdi ve satıcı hemen kâğıtlarını masaya açtı.

"Tanrı'ya inanmak... Peki Tanrı inanılabilecek veya inanılmayabilecek bir tanrı mı yoksa?! Ben de çocukken aşağı yukarı böyle sanırdım... Ama Tanrı bu değildir!... Durun bir dakika! Aklıma bir şey geldi, bir zamanlar bir dostum sormuştu bana: 'Sen Tanrı'nın varlığına inanıyor musun?' Düşünmüş karşılık vermiştim: 'Yalnız Tanrı'nın varlığına inanırım ben.' O da hiç düşünmeden demişti ki: 'Bense her şeyin varlığına inanırım, Tanrı'dan başka!' O zaman, aynı kanıda olmadığımız besbelli, sonucuna varmıştık. Oysa sonradan onun da, benim de aynı şeyi söylediğimizi anladım."

Böyle bir açıklama dinleyicilere (eğer içlerinden gerçekten duymuş olanlar var idiyse) çözülmez bir bulmaca gibi gelmiş olmalı. Belki de Museviliğin bir görüşü olduğunu sanmış olabilirler... Her ne halse, tek yorum, Karael'in Davide'yle alay ettiğini vurgularcasına çürümüş ciğerlerini zorlayarak öksürmesi oldu. Bir de Useppe'nin, alçak ama ürkek bir sesle "Hey, Davide!" demesi. Gerçekte şu toplantı boyunca üçüncü defadır ki Useppe arkadaşına böyle seslenerek kendini hatırlatıyordu; ama bu sadece "Biz de buradayız!" diye övünmek içindi, başka bir karşılık beklediği yoktu. Gerçekten Davide de, öteki defalar yaptığı gibi, duyduğunu bile belli eder bir işarette bulunmadı.

Farkına varmaksızın gene yerine çökmüştü ve uyandığı halde, düşlediği bir serüveni canlandırmaya çabalayan birinin ifadesiyle, kendi düşüncelerini inatla izliyordu: "Gerçekten de *'Tanrı ölümsüzdür,'* denir, çünkü yaşayan şeylerin hepsinde de varoluş tektir, aynıdır da ondan. Bilincin bunu öğrendiği gün, o zaman ölüme ne kalıyor? Her şeyin tekliğinde ölüm hiçtir: Sen veya ben gözlerimizi kapatacak olsak ışık, bundan ıstırap çeker mi sanki?! Bilinçte birlik: İşte devrimin ölüme karşı kazandığı zafer budur, Tarihin sonu ve Tanrı'nın doğuşu, budur! Tanrı'nın insanı yaratmış olduğu da ötekiler gibi masaldır, çünkü tersine, Tanrı insandan doğmalıdır. Ve hâlâ da doğması bekleniyor.

Ama belki Tanrı hiç doğmayacak. Gerçek Devrim *umudu* hiç kalmadı..."

Bunun üzerine Clemente, hep o karşısındakinin cevabını daha dinlemeden küçümseyen sinsi, olumsuz edasıyla gene konuştu: "Yoksa sen devrimci misin?" Davide acı acı güldü. "Bu da," dedi, "bir başka aldatmaca soru. Bonaparte gibi, Hitler gibi ya da Stalin gibi kişiler, buna evet karşılığını verirlerdi... Her ne halse, ben ANARŞİST'im, eğer ille de öğrenmek istiyorsan!"

Şimdi kavga eder gibi konuşuyordu, ama seslendiği Karael değildi: Daha çok, görünmeyen biriyle kavga eder gibiydi. Zaman zaman Karael'in boğuk ve acı sesini, kendi Üstün-Ben'inin sesiyle karıştırıyordu:

"Ve tek gerçek devrim, ANARŞİ'dir! ANARŞİ, bu da HİÇBİR türden, HİÇBİR kimsenin, HİÇBİR kimse üstünde HİÇBİR biçimde iktidar kuramayacağı demektir. Her kim devrimden ve onunla birlikte iktidardan söz ederse, yalancının biridir! Sahtekârdır! Ve her kim kendisi için olsun, başkası için olsun iktidar arzularsa, bir tutucudur; proleter bile doğmuş olsa, burjuvadır! Evet, burjuvadır, çünkü artık *iktidar* ve *kentsoyluluk* birbirinden ayrılmaz! Ortak yaşam iyice yerleşmiştir! Nerede iktidar varsa, orada kentsoyluluk büyür, tıpkı lağımlardaki asalaklar gibi..."

Meyhaneci esneyerek, sağ elinin baş ve işaretparmaklarını birbirine sürtüp, "Eh, heriflerde para var tabii," dedi. Radyo dinleyenlerin oradan bir başkası, kayıtsız bir sesle söze karıştı: "Para olunca Meryem Ana bile satın alınır..." Aynı yönden, daha sinsi bir ses tamamladı: "Tanrı baba bile."

Davide, "Para..." diye güldü. Belirsiz bir gösteri yapma niyetiyle, bomba fırlatan bir terörist edasıyla, cebindeki iki buruşuk banknotu çıkartıp küçümsercesine bir kenara fırlattı. Ama onun bu şiddet gösterisine karşın, bu ağırlıksız kâğıt parçaları, ancak bir adım ötesine, Bella'nın kuyruğunun biraz berisine düştü! Useppe hemen atılıp onları yerden aldı, arkadaşına geri verirken, fırsattan yararlanıp, "Hey Davide!" demeyi de unutmadı. Sonra uslu uslu henüz soğumamış sandalyesine dönerken, büyük bir seferden eve

dönüyormuşçasına, Bella tarafından gösterişli bir silkinmeyle karşılandı.

Davide, paralarını ses çıkarmadan geri almış, önemsemez bir tavırla yeniden cebine tıkmıştı: Belki de farkına varmadan yaptığı o hareketi unutmuştu bile, gene de saldırgan tutumunu sürdürüyordu, "Para, Tarih'in ilk aldatmacası olmuştur!" diye bağırdı. Ama o kayıtsız sesli konuşmacı onu dinlemiyordu bile. Pırıl pırıl dişli, cin gibi bir delikanlıydı, bir kulağını radyoya yapıştırmış, müzik programlarının yeniliklerini kaçırmamak için öteki kulağını da avucuyla sıkı sıkı kapamıştı.

Davide gene de söyleniyordu: "Bu *heriflerin* ilk dalaverelerinden biri oldu para, *onlar* bu para dalaveresiyle canımızı satın aldılar! Bütün paralar sahtedir! Para karın doyurur mu? Onlar en pis şeyleri en pahalıya satarlar. Kiloyla satılacak olsa, bir milyon, bir kilo bok etmez..."

Burada, seyyar satıcının sesi, bir iç çekişle, beklenmedik biçimde yükseliverdi: "Gene de ben bir milyoncuğa hayır demezdim doğrusu." İki metelik gibi küçücük, yusyuvarlak gözlerine büyük bir efsane gölgesi düştü: belki de kendi malı olan, kilolarca fıstıkla, fındıkla tıkabasa dolu bir süpermarket... Gördüğü hayal, bir an için oyunu unutturdu ona; hemen, ortağının azarlamasıyla gerçeğe geri döndü: Ortak, Davide'ye yan yan bakarak, ona seslenmişti: "Uyan!"

Davide ise, seyyar satıcının söze karışmasıyla değişti; çocuksu bir gülüşle, dostça güldü. Sonra da bu yeni, aydınlanmış ve bir şeyler vaat eden yüzüyle (alnına ansızın bir efsane kahramanı dokunmuş gibi) haber verdi:

"Anarşist Topluluk'ta para yoktur."

Hemen, Anarşist Topluluğu tanımlamaya koyuldu: Toprak herkesin olacak, herkes birlikte çalışacak, ürünlerini de doğa yasasına göre eşit olarak paylaşacak. Gerçekten de kazançmış, mülkiyetmiş, hiyerarşiymiş, bunların hepsi de doğadışı yozlaşmışlıklardır, doğada bunlara yer yoktur. Çalışmak da, dinlenmek gibi, bir dostluk bayramıdır. Aşk, her tür tutuculuk ve bencillikten özgür, masum bir kendini bırakıştır. Çocuklar –hepsi de aşktan doğmuş– o toplumda

herkesin çocuklarıdır. Gerçekte aldatmacanın veya hep fesat peşinde olan yerleşik toplumun birinci düğümü olan aileler yoktur orada. Oysa öteki toplulukta soyadı bilinmez, herkes birbirini adıyla çağırır; unvanlara, rütbelere gelince, orada takma burun veya kâğıttan kuyruk takmış kadar gülünç bir etki bırakır. Orada duygular içten geldiği gibi açığa vurulur, çünkü karşılıklı doğal davranış, yakınlık duymaktır, iktidarın *felaket çılgınlığından* kurtulmuş olan duyular da sarhoş edici bir sağlık içerisinde, doğa ile birleşmeye yönelirler! Orada tat alma da görme de, işitme de, akıl da, hepsi gerçek birleştirici mutluluğa giden basamaklardır..."

Onun böyle mutlu ve inanmış, Bedevi gözlerinde duru bir gülümsemeyle konuşmasını dinleyen sanırdı ki Anarşist Topluluk, gerçekte, coğrafya haritalarında yeri saptanabilen (filanca enlemde, falanca boylamda) bir duraktır ve oraya gitmek için trene binmek yeter. Bu aldatıcı varsayımlar orada işsiz güçsüz oturmakla meşgul avare ihtiyarlar grubunda (kuşkucu olmaktan çok boş veren) gülüşmelere yol açtı; masanın öte yanında ise, radyo, bir orkestra müziğinin bitiminde, Davide'ye alay ediyor gibi gelen, el çırpmaları eşliğinde kaydedilmiş gürültülü bir parça çalmaktaydı. Ama en beter alay, gerçekte kendi içinden, o her zamanki Üstün-Ben'inden geldi. Midesini bir çimdik atarak sinsi sinsi uyardı: "Bana öyle geliyor ki, ters yönde ilerliyoruz. Geleceğin peygamberi olarak ortaya atıldın, oysa uzak geçmişten dem vuruyor, övünüyorsun: Yani Cennet bahçesinden göç edip buralara geldiğimizi hatırlamadın mı? *Artmak* ve *çoğalmak* üzere, Bilincin Diyarı'na!" Davide yutkunarak ve sıkıntıyla gülerek, "Öyle," dedi, "anlatırlar ki insan, başlangıçta, Cennet'in saflığından, bilinç uğruna vazgeçmiş. Bu seçim de Tarih'in deneyiminden, daha doğrusu Devrim ile İktidar kuklası arasındaki, sonunda kukla kazanıncaya kadar süren, İnsan'ı en aşağı hayvanların bile daha arkasına iten mücadeleden geçmesini gerektiriyormuş... İşte şimdi, bu sürece tanık oluyoruz! Aslında, yaşayan tüm öteki canlı türleri, hiç olmazsa gerilemediler: İlk gün nerede idiyseler, orada kaldılar: Cennet'te, doğa âle-

minde! Bu arada sadece insanlık geriye gitmiştir! Yalnızca tarihsel bilinç derecesinden değil, hayvansal doğasının derecesinden de geriye gitmiştir. Biyolojiyi ve tarihi bir daha gözden geçirmek yeter... Şimdiye kadar hiçbir zaman, hiçbir canlı türü modern çağda insan toplumunun doğurduğu gibi, doğanın da gerisinde kalan bir canavar doğurmamıştır..."

Kanlı gözlü adamcağız ansızın meraka kapıldı, sordu: "...Peki, neymiş o?"

Buna verilecek karşılık Davide için o kadar besbelli ortadaydı ki, kendini zorladı, dudaklarını ve çenelerini zorladı. Tatsız bir lokma çiğneyen biri gibi, isteksizce, "Kentsoyluluk!" dedi. Adamcağız zoraki, yarım bir gülümsemeyle, bu konuda her tür tartışmadan çekildi, düş kırıklığına uğramıştı: Anlaşılan çok daha değişik ve şaşırtıcı bir karşılık bekliyordu.

Bu arada Davide'ye, o beklenmedik konuşkanlığı sırasında, kendisini hiç nedeni yokken zorlu ve kaçınılmaz bir engelli koşuya kalkışmış gibi hissediyordu. Gerçekten de, sınıf düşmanlığına karşı tartışma kavramı daha ilkgençlik döneminden beri onunla birlikte büyümüştü (bir şiirinde "erkeklik ve mantığın çiçeği gibi" diye yazmıştı hatta), şimdi de gene bu eski, duygusuz düşmanla karşılaşmaktan adeta huzursuzlanıyordu! Ama adını bile söylemekle, içi allak bullak olmuyor değildi; Üstün-Ben'i, geri çekilmeyi emrediyordu ona.

Suratını buruşturarak sözlerini sürdürdü: "Hiç olmazsa, kentsoyluluk öncesi İktidarlar, togalarına bürünmüş, başlarına taç giymiş, tahtlara, mihraplara kurulmuş ya da ata binmiş halde ne denli yozlaşmış olurlarsa olsunlar, gene de belki *evrensel bilincin* diyelim, gecikmiş bir özlemini duyuyorlardı. Bu utançtan (hiç olmazsa kısmen) kurtulmak için, insanlara yaptıklarının (hiç olmazsa kısmen) ceremesini ödemek ya da onlara bir kurtuluş umudu vermek için yaşamı sürdürecek, yararlı bir eser bırakıyorlardı... Bir başka deyişle, kokuşmadan önce, parlak bir iz bırakıyorlardı işte... Ama Kentsoylu İktidar, geçtiği yerlerde, iğrenç bir salyalı izden, yara iltihabından öte bir şey

bırakmaz. Yapıştığı yerde her türlü canlı maddeyi -hatta her ölü maddeyi bile- çürüğe, kangrenli dokuya dönüştürür, cüzam gibi... Bundan utanmaz da! Gerçekten utanma da bilincin bir belirtisidir ve kentsoylular, insanın onuru olan bilinci kesip atmışlardır. Kendilerini eksiksiz yaratıklar sanırlar, oysa ki hepsi de sakattır. En büyük talihsizlikleri de bu inatçı, söz dinlemez bilgisizlikleridir."

Mahkemede sanığı suçlayan savcı örneği, sesini giderek yükseltmişti! Hiç kuşkusuz böylesine bir davada iddia makamı sandalyesine ilk geçişi de değildi bu; hatta bugünkü sözlerinin tümü de, ister kendi başına, ister ara sıra aklına estikçe, mücadele arkadaşlarının arasında kim bilir nice defalar, yeniden ve yeniden okuduğu ilahilerin yankıları, nakaratlarıydı... Ne var ki sınıf mücadelesi notası bugün, düzensiz ve karşı konulmaz bir tutkuyla, ötekilerini bastırıyor, onu bile yutacak gibi oluyordu; kendisi, o vahşi kahkahalarıyla, aşırılıktan kaçmaya çabaladıkça, gene bu kahkaha, onu yumruk yağmuru gibi sarsıyor, öç almak üzere kaslarını diriltiyordu.

Öne sürdüğü bu iddianamenin dayanakları, sanığı kesinlikle alt edecek kadar güçlü gelmemiş olmalı ki yenilerini bulmaya çalışıyordu, bu son karşılaşmada kesin sonuç almasına yarayacak yeni iddialar, işte o zaman tutkusunun o garip şiddeti onu alt etti; daha iyisini bulamayınca dili çözüldü, alışılmadık biçimde, konuşmasına yaraşmayacak biçimde, (*kışla ağzı denilen cinsten*) ağza alınmayacak çirkin küfürler yağdırmaya başladı. Hem söylüyor hem kendi de şaşıyor, bir yandan da kendi kendine böyle eziyet ettiği için, vahşi bir zevk duyuyordu. Bir tür büyü ayini yapıyormuş gibi de olağanüstü bir izlenime kapılıyordu.

Radyo dinleyenlerin yönünden o bildik, kayıtsız ses duyuldu: "İyi be, anladık işte! Burjuvalar senin bamteline basıyorlar." Davide karşılık olarak, o küfürlerini büsbütün şiddetle yağdırmayı sürdürdü. Ne var ki, *sözleri* dinleyicilerin üzerine, havai fişekler gibi patır patır, ama oradaki dinleyiciler üzerinde hiç etki bırakmaksızın dökülüyorlardı. Gerçekten, Useppe'nin bile, daha küçüklüğünden beri, katıksız küfür ustalarını dinlemişliği vardı (bunlar arasın-

da, Marrocco ailesinin bayanları da hiç yabana atılır cinsten değillerdi).

Ama Davide öylesine kendinden geçmişti ki, kendini evrensel bir rezaletin tam merkezi sanıyordu, sanki herkes onu taşlamaya kalkışacaktı. Bacakları üzerinde sallanıyor, alnından buz gibi ter damlıyordu. O zaman yumruklarını sıktı, kısılmış bir sesle, kendi düşünce zincirini izleyerek, soluk soluğa açıklamaya başladı: "Doğa, tüm canlıların malıdır, özgür, açık doğmuştur ve ONLAR doğayı kendi ceplerine sokabilmek için sıkıştırdılar, ezdiler. Başkalarının emeğini borsa senetlerine, dünyanın tarlalarını gelire ve insan yaşantısının tüm değerlerini, sanatı, aşkı, dostluğu, alınıp cebe atılabilecek mallara dönüştürdüler. Devletleri, başkalarının emeğinin ve bilincinin bedelini kendi pis işlerine yatıran faizci bankalarıdır: *Silah* üretimiymiş, pislik üretimiymiş, baskınlarmış, savaşlarmış, adam öldürmeymiş, ırza saldırmaymış, işleri bunlar! Ürün fabrikaları kendi çıkarlarının hizmetinde, lanet olası köle kamplarıdır... Bütün değerleri sahtedir, sahtelikle yaşarlar... Ve başkalarının sırtından geçinirler... Ama *başkalarının* ONLARA karşı çıkması hâlâ umut edilebilir mi? Belki de ONLAR, geleceğin tarihinin tek malzemesi olarak kalacaklardır. Tarihin bilgin hesapçılarının, hatta en iyilerinin bile ne yazık ki yanıldıkları, hesabı şaşırdıkları yer, o en önemli, tersyüz olma noktası, belki de burasıdır (uğursuz iktidar kehaneti, tabiidir devrimin kapalı yumruğu içerisinde, kötülüğünü yadsıyarak, gene o kokuşmuş iktidar yarasını gizleyenler tarafından örtbas edilir)! Kentsoyluluk hastalığına, bir sınıfın belirtisi olarak teşhis koydular (öyleyse sınıf ortadan kaldırılınca hastalık da kazınacaktı)! Oysa kentsoylu hastalığı, tarihi yozlaştıran onmak bilmez yaranın en son, cerahatlenmiş kokuşmasıdır... bir veba salgınıdır. Ve kentsoyluluk, toprak yakma taktiğini uygular. İktidarı bırakmadan önce tüm toprağı mahvedecek, evrensel bilinci tohumuna varıncaya dek yozlaştıracaktır. Böylelikle mutluluk umudu ortadan kalkmıştır! Her devrim, daha başından yitirilmiştir!"

Bu konuşmasına başladığında ayağa kalkmıştı (hatta

bir tekmeyle sandalyesini geri itmişti). Şu *gala* gününün kaynayan beyninden fışkıran o kurşun gibi yorgunluğu kaslarında gittikçe daha ağır bastığı, ona meydan okuduğu halde gene de öyle dimdik durmakta inat ediyordu. Sonra da boğuk sesi, boş yere, o şamata içinde kendini duyurmaya çabalıyordu. Üstelik kendi sesini dinlerken, *sözümona çok önemli söylevinin* her adımda banda kaydedilmiş bir radyo oyunu gibi sadece kendini yinelediğini fark ediyordu.

Hatta bu kendisi de birkaç taneydi: kısa pantolonlu ortaokul öğrencisi ve spor ceketli kırmızı boyunbağlı liseli Davide Segre, bisikletçi fanilasıyla başıboş gezen işsiz, tulumlu işçi yamağı Davide Segre, çantasını boynuna asmış Vivaldi Carlo, silahlı, sakallı haydut Piotr (1943-44 kışını yeraltında geçirirken güzel, kara bir sakal koyvermişti)... Hepsi de şimdiki konuşmacıya ünlü düşünce ürünlerini öneriyorlar, hayalet gibi dört bir yandan koşup aynı anda dört bir yana dağılıyorlardı... Davide, sanki buradan ve şu anda, henüz mümkün olabilen o son Devrim'i başlatıyormuş gibi soluğu kesilmiş sesini sonuna dek zorlayarak bağırmaya başladı:

"Düşmanın maskesini düşürmeli! Utandırmalı! Lanet olası sahteciliğini yüzüne vurmalı, rezil etmeli onu, hiç gecikmeden! Kurtuluş, ÖTEKİLERE bağlıdır! Sahte değerlerin ortalık yerde boka bulandığı gün, eh, işte o zaman anlarım..." Bu arada meyhanede şamata büsbütün artmıştı. Radyoda o günlerde pek sevilen bir orkestra çalıyordu ve meraklılar grubu, aralarında anlaşarak sesi sonuna dek açmışlardı. Kesintili bir hava çalıyordu. ancak çalgıcıların ara ara, aynı tempoyla söylenen şarkı sözleriyle eşlik ettiğini anımsıyorum (Ba-ba-bak bana, Ö-ö-öp beni), böylelikle gülünç, çarpıcı etki büsbütün artıyor ve gençleri birlikte söylemeye, gürültü çıkarmaya kışkırtıyordu. Ansızın Davide kendine geldi, konuşmaktan vazgeçerek sustu, sandalyesini çekti. Yeniden oturmadan önce, ansızın verdiği bir kararla, çepeçevre oturanlara doğru eğildi. Kendi kendini suçluyormuş gibi (ama masaya inen korkunç bir yumruk örneği kışkırtıcı bir sertlikle) bağırdı:

"Ben bir burjuva olarak doğdum!"

Madalyalı ihtiyar, ona bakmadan ama içten ve iyimser bir kahkahayla karşılık verdi: "Ben de hal yerinde boşaltma hamalı olarak doğmuşum."

Hasta gözlü adamcağız da, arabulucu ve çok ciddi bir sesle, araya girdi: "Bütün burjuvalar kötü değildir ki... kötüsü de vardır, iyisi de, şöyle böylesi de... Adamına göre değişir." Bu arada, kâğıtları da gözden kaçırmıyordu, anlaşılan oyunun gidişini kaçırmak istemiyordu. Bu işten anlayan biri edasıyla, yanındakine (madalyalı ihtiyara) fısıldadı: "Bin tepesine!" O da hemen hemen aynı anda, kocaman elini masanın ortasına, kâğıtların üzerine uzatmıştı, zafer kazanmış biri gibi ama kayıtsız, "Şilem," dedi.

Kanlı gözlü adamcağız, gururla, ceketine sarındı. Puanların sayılmasına başlandı, ama madalyalı ihtiyarla ortağının kazandığı besbelliydi, sayıya filan gerek yoktu. Şimdi kazanan, yeniden dağıtmak üzere desteyi karıştırmakla uğraşıyordu.

Kendini olanca ağırlığıyla sandalyeye bırakmış olan Davide, özür dilercesine, çekingen bir tavırla gülümsüyordu. Masaya inen yumrukla, tüm ateşliliğini yitirmişti sanki. Hatta, az önceki o meydan okurcasına bakışı yerini tam tersi, özel bir bakışa bırakmıştı: İçinde hem bir kurt, hem bir geyik ve kim bilir daha hangi benzer çöl, ev ve orman yaratıkları birlikte yaşıyorlar sanılırdı. Zaman oluyor, erkenden yatmaya gönderilecek yerde büyüklerin arasına karışmasına izin verilmiş mutlu bir yumurcağa benziyordu.

Kemiklerine varıncaya dek anlatılmaz biçimde yorulmuş olarak masaya abandı, ama gene de konuşmak istiyordu sanki, bugün o uzun susku büyüsünü bozmuştu da, ne pahasına olursa olsun bu fırsattan yararlanması gerekiyordu. Küçükken bir masalda, bir prens tarafından kurtarılan bir prensese ilişkin okuduğu bir cümle geldi aklına: *Yedi saattir konuşuyorlardı da hâlâ birbirlerine söyleyecekleri şeylerin yedide birini bile söylemiş değillerdi.*

Bu ve öteki masada kâğıt oyunları devam ediyordu Masalardan hep alışılagelmiş oyun cümleleri bir oraya bir buraya gidip geliyordu: "İyi bir kâğıt ver bana", "üç sayı

yazıyorum", "düşük kâğıt", "kaçtım", "ispati deklare ediyorum." Meyhaneci de şimdi hangisi olduğunu anımsamadığım başka bir moda şarkıyı çalmakta olan radyonun büyüsüne kaptırmıştı kendini, adeta yarı sersemlemişti. Meyhanede kalan birkaç genç de dışarıda batan güneşe açılmış başka pencerelerden de yankılanan aynı şarkıya eşlik ediyorlardı. Ama Davide, pek dinlememekle birlikte, gene de konuşmasına izin verdikleri için minnettar gibiydi. Çevresinde, yakınlık dilenen, sevgi dolu ve içinde (Üstün-Ben'i kaburgalarından ayrılmış, kim bilir nereye gizlenmişti) müthiş kırılgan bir şeyin göründüğü bakışlarını dolaştırıyordu, inatçılığında da bir tür tehlikeli kaçış okunuyordu. Alçak sesle konuştu: "Ben burjuva bir ailede doğdum... Babam mühendisti, bir inşaat şirketinde çalışırdı... maaş yüksek... *Normal* zamanlarda oturduğumuz evden başka bir de sayfiyede köşkümüz vardı, kendi malımız, çiftliği bir yarıcı işletirdi -kirada birkaç dairemiz vardı (iyi gelir getiriyordu)-, tabii otomobil (bir Lancia), ayrıca da bankada kim bilir ne *hisse senetleri* vardı..." Böylece mali dökümünü yaptıktan sonra, çok yorulmuş gibi durdu. Sonra yeniden sözü sürdürerek, işte orada, aile yuvasında, ta küçüklüğünden beri, kentsoylu hastalığının belirtilerini teşhise başladığını söyledi: Bunlar onu giderek daha sarsıyor, isyan ettiriyordu, o derece ki zaman zaman, çocukken, ana babasını görmeye bile dayanamaz, tiksinti nöbetlerine kapılırdı, gene dişlerini gıcırdatarak ekledi: "Haksız da değildim."

Sonra öne doğru iki büklüm olunca, sesi bir mırıltı kadar hafifledi, masanın tahtasına önemsiz ve saçma sapan bir şeyler fısıldıyormuş gibi alçak sesle ailesini anlatmaya koyuldu. Sözgelimi babasının bir sürü, çeşit çeşit saplantıları varmış, hatta çeşit çeşit sesleri varmış, patronlarla konuşurken başka, meslektaşlarla konuşurken başka, işçilerle konuşurken daha başka... Babasıyla anası, hiçbir kötü niyetleri olmaksızın hizmetlerinde çalışan kişilere *aşağı tabaka* derlermiş; onlara karşı alışılmış nazik davranışlarında bile hep bir tür yukarıdan bakma varmış... Esasında hep aşağılayıcı olan ve seyrek işledikleri hayırlara, verdikleri sadakalara *iyilikseverlik* derlermiş... Her tür sosyete

sahteciliğini de *görev* diye adlandırırlarmış: Yemek çağrılarına karşılık vermek, can sıkıcı bir ziyaret yapmak, şu münasebetle şu ceketi giymek, belirli bir sergide *görünmek* veya tatsız bir törene katılmak gibi... Konuşmalarının ve tartışmalarının konuları aşağı yukarı hep aynıymış. Şehir veya aile dedikoduları, oğulların ileride varacakları mesleki başarıları konusunda beslenen umutlar, vazgeçilmez veya fırsat sayılacak satın almalar, mal edinmeler, harcamalar, yükselişler, düşüşler, vazgeçmeler... Ama tesadüfen Beethoven'in Dokuzuncu Senfonisi veya *Tristan ile Isolde* ya da *Sistine Kilisesi* gibi YÜKSEK konulara değinecek olsalar hemen özel bir yücelmişlik pozu takınırlarmış, sanki böyle YÜKSEK ŞEYLER bile sınıf ayrıcalıklarıymış gibi... Otomobilmiş, giysilermiş, ev eşyasıymış, onlara günlük kullanma eşyası değil de bir tür toplumsal düzenin göstergeleri gözüyle bakarlarmış...

İlk çatışmalarından birini –ya da belki de ilki– hiçbir zaman unutamamıştı... "On yaşlarında olmalıydım ya da on bir... Babam beni otomobille bir yere götürürken, herhalde okula (sabah erken), yolda, ansızın fren yapmak zorunda kalıyor, birisi kesmiş yolumuzu, meydan okur gibi değil, hatta özür dilercesine... Anlaşılan, bir gün önce bir şantiyeden yol verilmiş bir işçiymiş, doğrudan doğruya babamın yüzünden –öyle anlaşılıyor–... Nedenini hiç öğrenemedim... Henüz yaşlı sayılmaz (kırk yaşlarında) ama kaşlarında kırlar var; orta boylu, şişman değil, ama güçlü, öyle ki, daha uzun boylu duruyor... Geniş bir yüzü var, sağlam yüz çizgileri, gene de bizim oralılar gibi, çocuksu kalmış... Muşamba bir ceket ve bir bere giymiş, kireç lekeleri var, besbelli duvarcı. Ağzından her sözüyle birlikte duman çıkıyor (demek ki bu olay kışın geçmiş)... Orada öyle durmuş, elini kolunu sallayarak derdini anlatmaya uğraşıyor, hatta babamı yumuşatmak için gülümsemeye bile çabalıyor. Ama babam onu konuşturmuyor bile, öfkeden kabarmış, haykırıyor: 'Nasıl cüret edersin! Tek kelime istemem! Bas git işine! Hadi! Defol!' O anda adamın yüzünden bir titreme geçtiğini görür gibi oldum. Bir yandan da içimden kanım küt küt atıyor, önüne geçemediğim şiddetli bir istek duyuyorum:

Şu adam babama yumruklarıyla, hatta bıçakla saldırsın. Ama ne gezer, beriki yolun kıyısına çekiliyor, hatta elini beresine götürüp selam bile veriyor. Bu arada babam ise, öfkeyle, onu ezmek pahasına gaza basmış... Hâlâ söyleniyor, 'Gizlenecek delik aramalıydı! Aşağılık herifler! Serseri!' diyor. Dikkat ediyorum, öfkesinden, çenesiyle yakası arasında kalan eti, kırmızımtırak, adi kıvrımlar yapıyor. Oysa sokakta kalakalmış o adamda hiçbir adilik belirtisi görmemiştim. O zaman içime öylesine bir sıkıntı bastı ki, Lancia'da babamın yanında olmaktansa, darağacına giden idam hükümlüsünün arabasında olmaya razıydım. Anladım ki, gerçekte biz, tüm bizim gibi burjuvalar dünyanın aşağılıklarıydık ve yolda kalakalan o adamla benzerleri de soyluları. Gerçekte bu adamın yaşında olup kendi yaşıtına boyun eğerek emeğini bir şey karşılığında sunabilen bir kişi ancak soylu bir yaratık, krallara layık onur sahibi biri, her türlü alçaklıktan ve adilikten uzak biri olabilirdi, bunu anladım... Hiç unutmam, yolun ondan sonraki bölümünde, şu Tanrısal duvarcının öcünü babamdan almak için ağır sıklet halter şampiyonu olmaya karar vermiştim... Gün boyu ne babamla ne annemle ne kardeşimle tek kelime konuşmadım, onlardan öylesine nefret ediyordum... Öyle sanıyorum ki, oradan başladı işte... Artık onları aynı gözle görmüyordum: Hep bir mercekle bakıyor gibiydim onlara... sabit... şaşmaz..."

Burada, kanlı gözlü adam ilgilendi. "Peki, ailen şimdi nerede?" diye sordu. Ama Davide bu soruya karşılık vermediği gibi, bir tepki de göstermedi, sadece adama boş boş baktı ve sonra hemen, sanki yarışa çıkmış gibi, suçlamalar tespihinin tanelerini çekmeyi sürdürdü. Ailesinin yaşantısında yapmacık ve kokuşmuş olmayan hiçbir şey yokmuş, hiç: ne davranışları ne sözcükleri ne düşünceleri. Gündelik seçimlerinin tümü de en önemsizine varıncaya dek, üstün bir ahlakın kurallarıymışçasına, harfî harfine uyguladıkları, birtakım dar kafalı inançları temel alıyormuş: Filanca davet edilmeliymiş, çünkü kontmuş; falanca kahveye girilmezmiş, çünkü aşağı sınıftanmış... Ama ahlakın gerçek yasaları karşısındaki şaşkınlıkları, onları alay konusu ede-

bilirmiş. Babasına göre, şantiyede çalışanlardan biri, bir kangal bakır tele el koyacak olsa, hırsız demekti; ama biri çıkıp da babasına, o ünlü hisse senetlerinin, işçilerin ücretlerinden çalınmış olduğunu söylese herhalde güler geçer, inanmazdı. Silahlı bir soyguncu, zorla evlerine girip zarar verse, adam öldürse, anasıyla babası pek yerinde olarak onu ipe çekilmeye layık aşağılık bir cani olarak göreceklerdi; gel gör ki Faşist saldırganlar Etiyopya topraklarında bu biçimde davrandıkları zaman, onlara yardıma kalkışılmıştı. Kendilerinin rahat yaşadığı bir sistem, onları hiç kuşkulandırmıyordu. Tembellikten, politikaya yanaşmıyorlardı, nasıl olsa hükümet, onları her tür sorumluluktan kurtarıyor değil miydi? Kördüler, körlerce yargılanan ve başka körlerce güdülen körler, ama farkında değillerdi... Kendilerini haklı sayıyorlardı, -buna tam bir inançları vardı- bu inancı da kimse kalkıp yalanlamıyordu. Babası herkes tarafından pek kibar bir kişi sayılırdı, anası lekesiz bir hanımefendi, kız kardeşi ise iyi yetişmiş bir kızdı... Öyleydi de gerçekten, ana babanın yasasına uygun olarak yetiştirilmişti ve onları öylesine doğal biçimde taklit ediyordu ki, zaman olur, kalıtım genlerinin aktardığı ana babanın tıpatıp bir örneği gibi görünürdü gözüne... Onların hak bilirlik inançları, kızda da -embriyon halinde bile olsa- yerleşmekteydi! Sözgelimi, küçük bir çocuk olduğu halde, yarım yüzyıldır evde çalışan ve yaşı bakımından ninesinin anası olabilecek bir kadına hizmet ettirmek (hatta ayakkabılarını bağlatmak!) ona pek olağan görünüyordu... Vitrinde görmüş olduğu kareli bir paltoyu aldırmak için (dolapta en azından iki yeni paltosu vardı) ana babasına diretmek ve neden olarak da karelinin moda olduğunu, bütün arkadaşlarının aldığını göstermek, ona hiç de mantıkdışı gelmiyordu. Ama bu arkadaşlar arasında, paltosu bile olmayanlar, hatta kışın ayağına giyecek ayakkabısı bile bulunmayanlar varmış, burası önemli değildi: Sanki onlar başka bir gezegenin insanlarıydı...

Burada, madalyalı ihtiyar, uluorta sözünü kesti: "Kız kardeşin güzel mi bari?"

Davide şaşırdı, bir an sustu; sonra, "Evet, çok *güzel*'dir," dedi. Bu cevabı verirken, o öfkeli sesinde bile, elinde ol-

maksızın önceki kırgınlıkların tümüyle silinip gidiverdiği ağabeyce bir sevginin belirtileri vardı; renkli bir buğu gözlerine inerken, hemen onu dağıtmayı nasılsa başardı. Kendini bir an için, bir tür çocuksu övüngenlik içinde buldu, bir bulutu kovalar gibi, olanaksız bir avuntuyu kovalıyordu: "...Ama ahmaktır," diye, on beş yaşında, utancından, işi şakaya boğmak isteyen bir ağabey tavrıyla ekledi. Huysuz, ters, sözlerini sürdürdü: "Ne saçmalık söylersen söyle, hemen inanır. Sabah erkenden biri kalkıp, 'Aman Tanrım, ne oldu sana böyle? Bu gece burnun yarım metre uzamış' dese hemen korkar, aynaya koşar. Onu güldürmek için ne söylersen söyle: Büyük bir sır veriyormuş gibi yaparak, kulağına, oracıkta uyduruluvermiş, hiçbir anlam taşımayan bir sözcük, *perepè* ya da *bomborombò* diye fısıldayıver, hemen bir kahkaha koparır!... Aynı şekilde bir hiç yüzünden oturur ağlar. Evden biri hatırlatır örneğin: 'Davide küçükken, bir Fransız sirki gelmişti, her akşam, her gösterisinde gitmek isterdi!' Seninki hemen sorar: 'Ya ben, ben gitmedim mi?' Anlatırlar: 'Sen yoktun ki, daha doğmamıştın.' Al başına belayı, öyle bir ağlama tutturur ki, değme gitsin artık!... Bir küçük inci toprağa ekilirse bir gerdanlık çıkacak sanır ya da eşeği arabanın doğurduğunu. Arkadaşları bu kanılarının yanlışlığını yüzüne vuracak olsalar onlara bilgisiz der... Bebekleri kedi yavrusuymuş gibi okşar, köpeğe kurdeleler bağlar, böylelikle onu mutlu ettiğini sanır... Ama iri köpeklerden korkar ha... Gök gürültüsünden bile korkar..."

Adı bilinmedik kız kardeş üzerine verilen bu bilgiler, Useppe tarafından kahkahalarla karşılandı ki bunlarda bir övünç payı da yok değildi hani. Gerçekten de Davide'nin bugün söz ettiği ve ona hepsi de az çok anlaşılmaz gibi gelen konular arasında sonunda kendinin de anlayabileceği bir konuyla karşılaşmaktan ayrıca ve kişisel bir mutluluk duymuştu.

Ne yazık ki o sırada caddeden geçen bir itfaiye arabasının ya da başka bir resmî arabanın sireni, yumurcağın dikkatle uzanmış kulağına, arkadaşının son sözlerinin ulaşmasını engelledi: "...Hoşuna giden bir armağan aldığı

zaman, akşam onunla yatar... okulda iyi notlar alsa, karnesiyle koyun koyuna uyur... yatma saatinde, odasının ışığını bir türlü söndürmez... durmadan gider gelir... şuna iyi geceler demek, buna iyi geceler demek bahanesiyle... savsaklanır..."

Kanlı gözlü adam gene sordu: "Peki şimdi nerede kardeşin?"

Bu kez Davide soruyu cevapsız bırakmadı. Oracıkta, büyük bir aşağılamaya hedef olmuş, çok utanmış gibi ezildi, büzüldü, ufaldı. Sonra acınası bir gülüşle, karşılığını veriverdi: "Yığına karıştı."

Adamcağız anlamamıştı, yüz ifadesi değişmedi. Davide, garip, tekdüze ve makine gibi bir sesle, sanki dua okuyormuş gibi sözlerini sürdürdü: "Babam da, anam da ve... ve ötekiler de. Hepsi yığında. Yığında! Yığında!" Gene büyümüş gözbebeklerinde, geyik yavrusunun ruhu yansıdı; ama bu kez son derece ürkmüş, her yandan kovulmuş, yolu kesilmiş, kim bilir nerelerde, hangi çorak arazide, nereye koşacağını bilemeden kalakalmış, bir açıklama bulmaya çalışan bir hayvandı bu: *Bir yanlışlık olmalı burada... tüm bu kovalamaca, tüm bu doğrultulmuş namlular... herhalde çevrede aradıkları tehlikeli bir vahşi hayvan için olmalı... ama ben vahşi değilim ki... başka bir hayvanım ben... etçil değilim...* Birden, bu gözle görülür kargaşa, yerini boşluğa bırakıverdi, bakışları dondu. Yakında oturanlara dönerek, küçük, soğuk bir kahkahayla sordu: "Siz hiç ZYKLON B'yi[1] duymadınız mı?"

Oradakilerden hiçbiri böyle bir şeyin adını duymamıştı; ama öylesine zevkle söylemişti ki, gülünç bir şey olduğu kanısına vardılar.

O aralık gene Useppe'nin sesi çıktı: "Hey, Vàvide!" Ama bu defa, uzaklardan gelen, işe yaramaz bir sesti, sık bir çit arkasından sallanan küçücük bir el gibi. Zaten Davide'nin ona karşılık verecek hali hiç mi hiç yoktu: Hatta belki duymadı bile.

Suratı işkence aletlerinin karşısına götürülmüş bir sa-

[1] ZYKLON B: Nazilerin gaz odalarında öldürmek için kullanılan bir kimyasal bileşim. (Y.N.)

nığın suratı gibi bir tür bomboş ve bembeyaz esriklik haline dönüşmüş, adeta yönü olmayan bir donuk ifade almıştı. Bir an içinde yaşlanmış gibiydi. Hep gizli gizli içini kavuran cinsel coşkusu bile (sürekli olarak yanan bir alevle onu boyuna kışkırtırdı) üzerine çöken bir yaşlılık perdesi altında kuruyup yatışmışa benziyordu. Donuk bir sesle sözlerini sürdürdü: "Şu son yıllar, bütün tarihin en berbat rezilliklerine sahne oldu. Zaten tarih, ta başından beri bir edepsizliktir, bir ayıptır, ama bunlar kadar edepsizi yıllarca hiç görülmemiştir. *Rezalet* –bildiri böyle der– *gereklidir ancak ona yol açan, bahtsızın biridir.* Gerçekten de, öyle: Ancak suç yadsınmaz bir biçimde kanıtlanınca sanık kendini suçlar... Demek oluyor ki bildiri şu anlamı taşımakta: Tarih'in bu kuşku götürmez edepsizliği karşısında tanıkların önünde iki seçenek kalıyor: Ya kesin hastalık, yani rezaletin ayrılmaz suç ortağı olmak; ya da kesin kurtuluş, çünkü edepsizliğin son perdesinde gene de saf aşkı öğrenmek mümkündür... Ve seçim yapıldı: suç-ortaklığı!"

Bu sonuca vardığında, henüz keşfedilmiş ve yadsınmaz bir suçun failini ele veren birinin muzaffer tavrını takınmıştı. Acı acı gülerek devam etti: "O halde, nasıl olur da karantina yerini ateşe vermeye kalkarsın sen, sen ki hastalığı bulaştıran da, çevrene yayan da sensin?!" Alçaklığıyla onu öfkelendiren bu adsız "*sen*" oradakilerden birine değil de omuz başında dikilmiş, görülmeyen bir ispiyona yöneltiliyor gibiydi.

Bazı *gala* durumlarında çok sık rastlanan bir etkiyle, şimdi iç kulağında, her söz ağzından çıktıkça uzuyordu, öyle ki son iki dakika içinde ona uzun uzun konuşmuş gibi geliyor, nedense, yanlış yaptığını sanıyordu. Ayrıca sesi giderek alçaldığı halde (o şamata arasında, sonunda neredeyse duyulmaz olmuştu), ona çok yüksek sesle konuşuyormuş gibi geliyordu, meyhanedeki küçük topluluğun da büyük bir kalabalık olarak görünmesi gibi. Oysa oldukça kayıtsız bir kalabalıktı bu, (bu kadarını anlıyordu) veya ona tamamen yabancıydı; kimi kâğıt oynuyor, kimi şarkı dinliyordu; her ne kadar arka sıralardaki birkaç ihtiyar, bazı cümlelerine başını sallasa da (şaşılacak bir uyanıklıkla)

pekâlâ görüyordu ki bunlar, söylediklerini onaylamaktan çok, boş, mekanik hareketlerden ibaretti. Ansızın kendine soruverdi: "Hay aksi şeytan, ne diyordum ben?"

Bu tam başarısızlığına bir de, kendi güzel konuşma yeteneği konusundaki kuşkuları gelip katılıyordu; hepsinden kötüsü, eskiden, tam da Piotr adını aldığı ve Castelli'de Partizan olduğu zamanlar görmüş olduğu bir düş aklına geliverdi. Son günlerdeydi, yiyecekler giderek azalıyordu, bir kulübenin önünde nöbet tutuyordu. Uyanık kalmanın yorgunluğuyla açlığın verdiği zayıflıktan, gecenin bir saatinde korkunç bir uyku bastırmıştı. Uykusunu yenmek için durmadan bir aşağı bir yukarı yürüyor, durmaktan, hele oturmaktan kaçınıyordu; ama gene de bir aralık, sırtını duvara dayamış, atlar gibi ayakta uyuyakalmıştı işte. Gerçi pek kısa sürmesine karşın uykusunda düş bile gördü. Gördüğü de şuydu:

Ancak bir insanın gireceği darlıkta ama tavanı baş döndürecek kadar yüksek, gözden yitip giden bir ak hücredeymiş. Gözleri yukarılara kalkıyor, bir şeyler bekliyordu, çünkü az sonra, bu görünmeyen tavandan aşağıya, dünya dışı bir yaratık ona bir şey açıklamak üzere inecekti, orası kesindi. Bu, tek ve kısacık bir cümle olacaktı (önceden biliniyordu) ama öyle bir cümle ki, evrensel gerçeklerin tümünü birden kapsayacak, insan aklını her türlü araştırmadan kurtaracak kesin ve tek çözümü verecekti... Beklemesi uzun sürmedi. Yaratık, onun hizasına kadar inmekte gecikmedi. İnsanüstü biriydi bu, beyaz tunik giymişti, ak sakallıydı, Kudüs peygamberlerinin ya da Atina bilgelerinin o görkemli görünümündeydi. Karşısında, havada asılı kaldı ve gök gibi gürüldeyen bir sesle dedi ki: *Sıcak bir çorba için eski kundura tabanlarını kaynatmak iyidir.* Ve eridi gitti.

Şimdi şu anda böyle bir düşü anımsaması onu ansızın kuşkulandırdı: *Belki de burada pek önemli şeyler söylediğimi sanıyorum, oysa ki aslında, ağzımı açtığımdan beri, ipe sapa gelmez, gülünç palavralar sıralamaktan öte bir şey yaptığım yok...* Ama bu kuşkusu hemen geldi geçti, gene zihni açıldı, bugün mutlaka bir dönemeci dönmesi gerekti-

ği aklına geldi, efsanelerdeki gibi, bir yere ulaşmak için, ama nereye olduğunu doğrusu kendi de bilmiyordu, belki birini ya da hiç olmazsa bir şeyi kurtarmak için... Ama kimi kurtaracak? Meyhanedeki müşterileri mi? Neyi? Bir belgeyi mi? Bir mektubu mu? Bir yüzüğü mü? Sakın yargılamak söz konusu olmasın?... Kesip atma? Hiçbir fikri yoktu. Sadece günün bugün olduğunu biliyordu. Bir köprüyü geçmesi gerekiyordu, yoksa köprü geçide kapanacaktı.

O zaman, son engeli de aştıktan sonra, yeni bir solukla girişimini sürdürdü: Eskisinden de daha yüksek bir sesle (veya ona öyle gelmişti), "Kısacası, söylemek istediğim şu ki, ancak tertemiz bir insan bu para düşkünlerini kovabilir ve onlara diyebilir ki: *Dünya, evrensel bilincin tapınağıydı, siz onu bir hırsız yatağına dönüştürdünüz!*" dedi.

Bu düşüncesini tartışma götürmez bir gerçek gibi öne sürmüştü ve duvarda bir yazıyı okuyormuş gibi takır takır konuşmuştu. Ama Üstün-Ben'in alaycı müdahalesi, düşüncesini daha iyi anlaşılması için daha açık olarak ifade etmeye yöneltti. Gülerek ekledi: "Evet. Sırası gelince kendisi de aynı linç makinesini işletmeye hazır biri, bir başkasına *cellat* diyecek olursa, ona gülünür geçilir. İşte size kolay anlaşılır bir açıklama!" Kasları öylesine yorgundu ki, dudaklarını kıpırdatmasındaki fiziksel çaba bile gözle görünüyordu.

Gene de açıklaması ne denli *kolay anlaşılır* olursa olsun, dinleyicileri arasında doğru dürüst bir etki yaratmadı. İçinden kendi kendini azarladı: "Gerçek şu ki, çok kötü bir konuşmacıyım ben. Kalabalığa partilerden... bayraklardan... söz etmek ister. Bense onları sıkıyorum. Onları oyalama sanatına sahip olmalı... eğlendirmeli..." Burada aklına parlak bir fikir geliverdi ve şimdiden, tatlı tatlı, güvenle gülmeye başladı: "Hangi kitapta olduğunu anımsayamıyorum, bir yerde akıl hastanesini ziyaret eden bir yazarın fıkrasını okumuştum. Bir hasta yanına yaklaşmış ve başka bir hastaya işaretle fısıldamış: *Şu adamdan sakının, delidir, kendini düğme sanıyor. Ama siz bana kulak verin, eğer gerçekten düğme olsaydı, bunu ilk anlayan ben olurdum, çünkü ben bir iliğim!*"

Davide'nin bu fıkrası da umulan etkiyi yaratmadı, üs-

telik sanıyorum, dinleyicilerin kulaklarına bile ulaşamamıştı. Gerçekte, tek gülen Useppe oldu, zaten oradakilerden Davide'nin tek dikkatli dinleyicisi de oydu. Aslında anlattıklarından bir şey anlamamasının da önemi yoktu, anlaşılmadığı için ona daha saygıdeğer geliyordu, fal gibi. Ama gene de daha başından, arkadaşının davranışlarında kaygı verici bir şeyler sezinlemekteydi, bir üzüntüden ya da bir hastalıktan beter bir şeyler, onun için sık sık, "Gidelim mi buradan, Davide?" demek geliyordu içinden, ama cesaret edemiyordu. Bu arada meyhaneye bir başka eski tanıdık girmişti. Marroccoların dostu gazete satıcısı, epeyce değişmiş olmakla birlikte, onu hemen tanıdı. Ama eskiden ona pek yakınlık göstermekle birlikte adam şimdi, Useppe'nin sevinçli selamını belirsiz, biraz da çekimser bir el hareketiyle aldı. Birkaç ay önce felç geçirmiş, uzun süre hastanede yatmıştı, şimdi de yarı felçliydi. Bastonuna dayanarak yürüyor, her tarafı sarsılıyordu, suratı pek çirkinleşmiş, şişmişti, sürekli olarak ölüm korkusu içinde olduğu yüzünden okunuyordu. Artık ne bağırarak gazete satabiliyor ne şarap içebiliyordu. Hastaneden gelinlerinden birinin evine çıkmıştı, birinci katta, gürültülü, daracık, küçücük torunlarla dolup taşan bir daire. Şimdi yaşayan tüm çocukları felaket gibi görmekteydi. Bir masanın başından ona el kol hareketleri yapan bu yumurcağı tanımamış olması da pek mümkündü ayrıca. Davide'ye gelince; Marroccoların evinde karşılaştıktan sonra onu bir daha hiç görmemişti. Zaten selamlaşmadılar, birbirlerini tanıdıklarını da belli etmediler; çünkü Davide de, hastane koğuşlarında unutulup gitmiş sakatlar gibi kendi konuşmasına dalmış gitmişti, selam vermek gibi şeyleri düşünecek hali yoktu.

Gerçi ikide bir, soran, çaresiz bakışlarını çevrede dolaştırıyor, bir karşılık dilenircesine kâh şu, kâh bu yüze dikiyordu; ama şimdi konuşabileceği (eğer böyle denebilirse) tek kişi olarak Clemente Karael kalmıştı sadece. Hatta hep öyle biraz alaycı, kuşkulu bir ifadeyle, göz ucuyla, Davide'ye bakıyordu adam. Onun söyleyebileceği her şeyi, peşin olarak boş laf, palavra, sahtecilik diye yargılamışa benziyordu.

Küçük fıkrasını anlatırken Davide, gene ayağa kalkmak istemiş, ama çok geçmeden, gerisin geriye çökmüştü: Onu hem halsiz bırakan hem de aynı zamanda hastalık sayılacak inatçı bir uykusuzluk gibi, hastalıklarında olduğu gibi durmadan konuşmaya iten o dengesizliğin etkisindeydi: Sesi giderek alçalıyor, boğuklaşıyordu; oysa hep bağırdığını sanıyordu, bir halk meclisi toplantısındaymış gibi. Sesindeki bu istemdışı, aşırı yükselmeler, onu sıkıyordu şimdi: Bir yandan da, çözmeye çabaladığı o düğüm olmuş iplik, çözdükçe elleri arasında, çıplak bir sinirmiş gibi kanıyordu.

Ter içinde, homurdandı: "Ben bir katilim! Savaşta, ava gider gibi düşünmeden öldürenler vardır. Ama ben, her defasında cinayet işliyordum! Bir gün bir Alman'ı katlettim: İğrenç, nefret uyandıran biriydi! Can çekişirken, işini tekmeyle bitirmenin zevkini tattım, suratını kunduralarımla, öldüresiye hamura çevirdim. O zaman tam bu işi yaparken düşünüyordum: *İşte ben de tıpkı onun gibi oldum: Bir başka SS'i geberten bir SS*... Bir yandan da boyuna vuruyor, vuruyordum..."

Masanın karşısından, Karael'in ciğerleri, o her zamanki boğuk sesi çıkarınca, bu, Davide'ye alaylı bir kahkaha gibi geldi. Kendini orada ortalık yerde, herkes tarafından parmakla gösterilen akıl almaz edepsizlikte biriymiş gibi gördü. Tıpkı günah çıkarma hücresindeyken birden sesini yükselttiğini ve sırlarının kubbelerde, insanla kaynayan kilisenin içinde yankılandığını fark ediveren biri gibi. Gerçekten de, gene öyle, son cümleleri aşırı yüksek sesle bağırdığını sanmıştı. O zaman kendini savunmak için umutsuzca, "Hepimiz, hepimizin içinde gizli bir SS var! Bir burjuva! Bir kapitalist! Hatta belki bir piskopos da! ve... ve... karnavala gider gibi madalyalar takınmış, apoletleri saçaklı bir general! Hepimizin! Burjuvasının da, proleterinin de, anarşistinin de, Komünistinin de! Herkesin! İşte bunun içindir ki mücadelemiz her zaman için, etkisiz bir eylemdir... bir aldatmacadır... bir sahte tanıktır... gerçek devrimden kaçmak ve içimizdeki gericiyi koruyabilmek için sahte devrimler! *Kendini kışkırtmalara kaptır-*

ma demek, içimizdeki Faşist'i yok etmemize yardımcı ol demektir!"

Karael'e dönmüş öyle konuşuyordu, ondan onaylayan bir hoşgörü ya da hiç olmazsa kısmi bir bağışlama bekler gibi. Ama Clemente Karael gene sırtını dönmüş, o eski ceketinin içine büzülmüş, alay edercesine mendiline öksürüp duruyordu. Ya da, Davide'ye öyle geldi. Gene de bakışlarını ona dikerek, bir röntgen filmi gibi içinden geçenleri okuyor sandı, adam şöyle diyordu belki: "Sen şu ahlak kurallarını kendine sakla, içinde bir general taşıyorsan o senin bileceğin iş. Kime ne? Bana gelince; ben, herkesin gördüğü gibi, içimde eski Rusya Ordusu birliklerinin bir askerinden başka bir şey taşımıyorum, sonsuz izinde, işsiz, ciğerleri çürümüş, dökülen." Bu kadarı, Davide'nin yüzünü suç işlemiş bir çocuk gibi kızartmaya yetti. O anda, beklenmedik bir davranışla, madalyalı ihtiyar da gözlerini kâğıtlardan kaldırıp ona baktı. Sordu:

"Sonuç olarak, İsevi misin sen?"

"...Ben mi?!. Hangi İsa'dan söz ediyorsun? Galileliden mi, hani çarmıha gerilenden..."

Madalyalı ihtiyar, şaka yollu, ezbere söylemeye başladı: "...Ölen ve gömülen, ayın üçünde..." Yakındakiler de, gülüştüler.

"Evet, o tartışılmaz, eğer ondan söz ediyorsanız gerçek İsa'ydı," diye doğrulayan Davide, utancından kıpkırmızı olmuştu. Madalyalı ihtiyara saygı göstererek, *siz* diyordu. Bir yandan da, bir büyüğe derdini anlatmaya çabalayan bir çocuk gibi, yüzüne eğiliyordu (ihtiyarın gözleri hep kâğıtlardaydı çünkü). Kaygılı, devam etti: "Çünkü burasını iyi anlamak gerek, o İsa, Tarih'in mihraplara ve kürsülere ve tahtlara yerleştirdiği... ve... her zamanki kerhanelerinin reklam tahtalarına yapıştırdığı... ve... ve tımarhanelerine.. ve hırsız yataklarına yapıştırdığı, kendi tek ve gerçek tanrısı olan İktidar kuklasını gizlemek için kullandığı o hayalet adaşıyla bir tutulamaz... İsa hayalet değildir, hareket halindeki tek gerçek madde odur... Ve tarihsel açıdan sahici İsa, işte bu İsa'dır: Daha doğrusu, evrensel bilinci hiçbir zaman, ne pahasına olursa olsun yadsımamış bir ANARŞİST'tir!

Bunun için bu konu tartışılmaz: Ona bakanın Cennet'i gördüğü ve onu dinleyenin Tanrı'yı dinlediği tartışılmaz! TANRI sıradan bir kelime değildir! O KELAM'dır." Meyhaneye yeni yeni gelenler vardı. Günbatımına doğru mahallelilerden çoğunun, sinemadan ya da gezintiden dönerken, yemek hazırlamak üzere eve giren karılarının ardından gitmeyip yarım saatçiğine buraya uğrayanların saatiydi. Bu arada radyoda yayınlanan şarkıyı çok iyi anımsıyorum (kulağıma yabancı gelmeyen bir şarkıydı, belki hemen savaş sonrası, hem de Ninnuzzu tarafından da söylenecek kadar erken çıktığından: Sanırım ondan öğrenmiştim ben de). Hatta birkaç dizesi bile hâlâ aklımda...

bugi vugi yaparken
şaşırırsın dünyanı
şuradan yedi viski, buradan yirmi şerif
okeyler gırla gider...

Davide'nin elleriyle dizlerinin bir an için dalgın, anlamsız ve tembel, şarkıya tempo tuttuğu görüldü. Ama hiç kuşkusuz notalar, farkına varmadan kulağına giriyordu, sadece bilinçaltından, çünkü kendisi, soluk soluğa koşusunu tamamlama çabasındaydı. Sesini yükselterek oradakilere bildirdi: "İsa deyimi, kişisel bir ad veya soyadı değildir: Sıradan bir unvandır, Tanrı'nın sözlerini ötekilere ileten adamı veya gene aynı anlama gelen evrensel bilinci belirtmede kullanılır. Bu İsa'nın adı, belgelere göre, Nasıralı İsa imiş, ama başka zamanlarda İsa, kadın olsun, erkek olsun, –o cinsiyete bakmaz– çeşitli adlar altında, beyaz ya da kara derili olarak –aklına ilk esen rengi alıverir– Doğu'da da, Batı'da da, her iklimde ortaya çıkmış, Babil'in tüm dillerini konuşmuş, ama hep aynı sözü yinelemiştir! Gerçekte İsa yalnızca bu sözden tanınır! Ve hep aynı *kelam*'dır bu! Ve hep onu söylemiş, söylemiş, gene söylemiş, yazmış, söylemiş, dağlara yazmış, uçurumlara haykırmış... akıl hastanelerinde söylemiştir... ve *her yerde*... İsa, bulunduğu yere de bakmaz, tarih çağına da bakmaz, kıyım tekniklerine de bakmaz... Öyle. Rezalet gerekli olduğu için de, kendisini,

mümkün olabilen her araçla, edepsizce kıymalarına izin vermiş. İş İsevilere kıymaya gelince, araçlardan sakınılmaz... Ama ona yapılan en büyük hakaret, ağlama sahteciliğidir! Kuşaklar ve kuşaklar boyu *İseviler* de, *devrimciler* de –hepsi de suç ortağıdır– onun bedenine ağlayıp durmuşlardır, ama sözünü zerrece önemsememişlerdir!"

Davide'nin bu koşunun son aşamasındaki asıl derdi, fiziksel gücünü tüketmiş olmasıydı, o kadar ki, neredeyse soluğu bile çıkmıyordu. Ama gene de dönmesini sürdürüyordu, o yorucu koşu meydanıyla kırık, uyuşuk bedeni –orada sandalyeye yığılı– arasında artık ancak hayalet bir ilişki kalmış gibi. Her cümlede zorlanarak, öksürerek, yüzünü buruşturarak konuşmasını sürdürdü: "Böylece şimdiden sonra, gene dönecek, ama artık hiçbir söz söylemeyecek, çünkü nasılsa söyleyecek olduğunu dört bir yana bağırmış durmuş. Cûda'da (Güney Filistin) ortaya çıktığı zaman halk onun, konuşan Tanrı'nın ta kendisi olduğuna inanmamıştı, çünkü yoksul bir görünüşteydi, yetkililerin üniforması yoktu sırtında. Ama dönecek olursa, daha da acınası bir kılıkta dönecektir, bir cüzamlının veya sakat bir dilencinin, bir sağır dilsizin, bir aptal çocuğun kişiliğinde. Yaşlı bir orospunun içine gizlenecektir: *Bulunuz beni!* Ve sen, yaşlı orospuyu kullandıktan sonra, orada bırakır, dışarı çıkar, gökyüzünde onu ararsın: *'Ah, İsa, iki bin yıldır senin dönüşünü bekliyoruz!'* O, ininden sana karşılık verir: *'Ben sizden HİÇ ayrılmadım ki. Her gün beni linç eden, daha da beteri, toprak altında çürümüş bir cesedin gölgesiymişim gibi beni görmeden geçip giden, sizsiniz. Ben her gün bin kez yanınızdan geçerim, siz kaç kişiyseniz ben de* o *kadar çoğalırım, belirtilerim evrenin her milimetresini doldurur, sizler onları tanımazsınız, kim bilir hangi adi belirtileri bekler durursunuz...'* Anlatırlar ki bir İsa (hangisi olduğu önemli değil, bir İsa) bir gün kırda giderken acıkmış, bir yaban inciri ağacından incir koparmak istemiş. Ama mevsimi olmadığından ağaçta meyve yokmuş: sadece yenemeyecek yapraklar... Ve o zaman İsa, ağacı lanetlemiş, sürekli meyvesizliğe mahkûm etmiş... Bunun anlamı apaçıktır: İsa'yı geçerken tanıyan için mevsim her zaman doğru mev-

simdir. Onu tanımayan, zamanı ve mevsimi bahane ederek meyvesini vermeyen lanetlidir. Bu tartışılmaz. Ertelemek için bahane yoktur, çünkü İsa yıldızlardan inecek veya geçmişten, gelecekten, kim bilir nereden çıkıp gelecek değildir, buradadır, şimdi, aramızda. Bu da bir yenilik değildir, herkesçe bilinen bir şeydir, dört bir yana haykırılmıştır: her birimizin içinde bir İsa olduğu. O halde, eksiksiz ve kesin, evrensel devrim için ne gerekiyor? Hiç, iki saniyelik bir başlama hareketi, uyanınca gerinmek veya gülmek gibi! Herkeste İsa'yı teşhis edebilmek yeter: Bende, sende, ötekilerde... Bunlar o kadar basit bilgiler ki yinelemek bile can sıkıyor zaten. Yeter... Ve o zaman devrim meyvesi bütün ağaçlarda, olgun, kendiliğinden açılıverir, herkes yer o meyveleri, ne açlık kalır ne zenginlik ne iktidar ne ayrıcalık... Bütün geçmiş tarihin ne olduğu ortaya çıkar: delice, gülünç bir kukla oyunu, yüzyıllar boyu kirli tırnaklarımızla karıştırıp durduğumuz bir çöp yığını... Bazı soruların da saçmalığı ortaya çıkar: '*Devrimci misin? Tanrı'ya inanır mısın?*' gibi. Bunlar birine 'Sen doğdun mu?' diye sormaya benzer. Devrimci misin... Tanrı'ya inanır mısın... devrimci misin? İnanır mısın..."

Davide, bu soruyu iki kez daha tekdüze bir sesle yineledi, sonunda, anlaşılmaz bir mırıltıya dönüştürdü. Ama artık konuşması ister istemez tek yanlı bir monologa dönüşmüştü, çünkü sesi o kadar alçalmıştı ki, en yakınındakiler bile, isteseler de sözlerini anlayamazlardı. Kim bilir kimi tehdit ediyor veya suçluyormuş gibi suratını asmıştı. Tıpkı Clemente gibi bardağının içine bakıyor, iğrenmişçesine tek damla bile içmiyordu. Homurdanarak sözlerini sürdürdü: "Bir şeyi daha düzeltmek zorundayım, o Alman hakkında, yukarıda, Castelli'de kavşaktaki: Hani onu gebertirken SS olmuştum, dediğim. Ama geberirken o, artık ne bir SS'ti ne de herhangi bir ordunun askeri. Sadece bakıyordu: '*Neredeyim ben? Ne yapıyorlar bana? Niçin?*' diyordu, apaçık, budalaca, sanki ölmek üzere değildi, yeni doğmuştu da gözlerini açıyordu dünyaya. Ben, bir SS olmuştum: Ama o da çocukluğa dönmüştü..."

Burada, Üstün-Ben'i, küçük alaycı bir ifadeyle, ku-

lağına fısıldayıverdi: "Süt çocuğu diyelim." Davide güldü:

"Doğru, daha iyi, bir süt çocuğuna," diyerek uysallıkla düzeltti. Yanlış hatırlamıyorsam. Üstün-Ben'iyle oynadıkları oyunda, onun kazandığı tek puan bu oldu. Üstün-Ben zafer kazanmış bir tavırla o an, ondan kesinlikle uzaklaşarak Davide'yi korkunç bir zayıflık içerisinde bıraktı.

Davide arkasından, "Çocukluğa..." diye bağırdı. Şimdi yüzünde, zaman zaman çok yorgun olunca geliveren o şımarık çocuk ifadesi vardı. Ama gene de inanılmaz bir inatla, dayanmaya, koşuyu tamamlamaya çalışıyordu... Bayrağı şimdi açılıp da işin içyüzünü tüm çıplaklığıyla gösterdiği halde: Olsa olsa, bir kâğıttan bayraktı bu, çok yıpranmıştı, üstelik yırtıktı da... Ellerini ovuşturarak, diretti: "Başkasını öldüren, her zaman bir çocuğu öldürüyor demektir." Sonra şaşkın, kendi bardağına itirafta bulundu: "Ve şimdi onu olduğu gibi görüyorum, yığına fırlatılmış. Yığına!" diye korkuyla yineledi, "*Ana babanın* da, *küçük kızın* da atıldığı aynı yığına... Birlikte: Ne Alman'ı ne İtalyan'ı ne putperesti ne Yahudisi ne burjuvası ne proleteri hepsi birbirinin eşi, hepsi çırılçıplak İsalar, hiçbir fark yok... ve doğduğu zaman yüklendiği suçlardan da arınmış..." Sonra, tutarağı tutmuş bir çocuk gibi içini çekerek ekledi: "Ben artık dünyayı beyazlarla siyahlara, Faşistlerle Komünistlere, zenginlerle yoksullara, Almanlarla Amerikalılara bölemiyorum... Bu edepsiz... edepsiz... sinsi ve aşağılık aldatmaca çok sürdü artık... yeter!.. Ben... bıktım ondan..."

Artık Clemente Karael bile Davide Segre'yle ilgilenmek zahmetine katlanmıyordu; Davide şimdi ister istemez sarhoş gibi kendinden geçmişti zaten. Daha bilmem ne kadar, o saplantılı konuşmasını peltek ve kekeler gibi bir sesle sürdürdü, çeşitli olaylara ve şeylere değindi, ipsiz sapsız şeylerden söz etti. Galileo'dan önce insanların güneşin döndüğüne inandıklarını söylüyordu; sonra dünya dönüyor sanmışlar, daha sonra da dönüşlerin birbirine bağıntılı olduğu, ikisinin de durmasının veya ikisinin de dönmesinin bir şeyi değiştiremeyeceği ortaya çıkmış. Sonra da, lanetli ağacın kendisi olduğunu, İsa'yı öldürdükten sonra ona hakaret ettiğini söylüyordu. Ailesi öldüyse, suç onun-

muş, çünkü temelde basit, toy, aldatılmış çocuklar olan ailesine hiç acımamış. Sevdiği kızı da bu dünyada yitirdiyse, suç gene onunmuş, politika peşinde koşuşmaktan tek ve gerçek aşkıyla ilgilenmemiş. En sevgili dostu öldüyse, suç gene onunmuş, çünkü delikanlı aslında baba arayan bir çocukmuş -farkına varmadan bir yetimmiş çünkü- ve gene farkına varmadan, ondan babasının yerini almasını istemiş. Yaşlı fahişe öldüyse suç gene onunmuş, çünkü o kadın saf aşk için doğmuş, saf yürekli bir çocukmuş... Bütün ölümlerden suçlu oymuş... Aslında burjuva oymuş... Fahişe oymuş... Bütün alçaklar oymuş. Bütün edepsizliklerin kökeni de kendisiymiş. Şurasını söylemek gerekir ki meyhanede rasgele, uluorta konuşan sadece Davide değildi... Bu saatte, masalardaki boş şarap şişeleri sayılmayacak kadar çoğalmıştı. Millet bayram ediyor, içiyor, içiyordu. Çepeçevre, anlamsız konuşan, övünen, palavra atan, öksüren, gırtlağını temizleyen ihtiyarların sesleri duyuluyordu. Bu arada radyo Vatikan'dan kim bilir kaç Papalık bildirisi yayınlamıştı... şimdi de günün spor haberlerinin özetini veriyordu. Gene gençler radyonun başına toplanmışlardı; spor haberlerinin sonuçlarını önceden öğrenmiş olan meyhaneci ise artık ilgilenmiyor, esniyor, şimdi masalara hizmet etmek üzere gelmiş olan karısına emirler veriyordu. Tüm bunların ortasında, Davide, rasgele bir sarhoş gibi kalıyordu; ama o kendini fazlasıyla ayık buluyordu. Ayıklığı parıl parıl kıvılcımlar gibi beyninin içinde ötüyordu. Birdenbire daha tok bir sesle, gülümseyerek dedi ki:

"Bilmem nerede okumuştum, bir kampı ziyaret ederken birinin gözüne bir ölü yığınında kıpırdayan bir şey ilişmiş. Bakmış bir kız çocuğu çıkıyor: Niçin burada ölülerin arasındasın? Çocuk karşılık vermiş: Çünkü artık dirilerle kalamıyorum."

Sonunda ders verir gibi bağıra bağıra, "Bu gerçek bir olaydır!" dedi, böyle derken de kollarını masaya dayayarak hıçkırmaya başladı. Aslında hıçkırık mı, kahkaha mı pek anlaşılmıyordu ya! Madalyalı ihtiyar, omzuna babacan bir edayla vurarak, "Hadi hadi, kes artık; hadi, iyice kafayı buldun sen," dedi. İşte burada Useppe, utangaç, ürkek, ya-

nına yaklaştı ve gömleğinden çekerek, "...Hadi gidelim, Vàvide... Hadi, hadi, gidelim buradan..." dedi.

Bir süredir, yani Davide yeniden oturup da giderek alçak sesle ve giderek daha abuk sabuk konuşmaya başlayalı beri, Useppe de kendi sandalyesinden usulca kaymış, yere, Bella'nın yanı başına çömelmişti. Büyük arkadaşının sözünü kesmeye cesareti yoktu, onu kızdırmaktan çekiniyordu; ama ona karşı hazırlanmakta olan kim bilir hangi tehlikenin korkusu da içinde giderek büyüyordu. İkide bir dudaklarından çıkan TANRI sözcüğü bile Useppe için bir korku nedeni oluyordu: sanki bu ünlü Tanrı ansızın çıkıp da Davide'yle göğüs göğüse çarpışacakmış gibi. Hepsinin içinde Davide'ye sarhoş gözüyle bakmayan, yalnız Useppe'ydi: Onu hasta sanıyordu, belki de çok az yemekten. Sonra onu hep birlikte, Bodoni Sokağı'nda yemek yemeye razı edip edemeyeceğini merak ediyordu... Bu arada korkusunu unutmak için de Bella ile oyalanıyordu. Hiç patırtı etmeden el-pati vurmaca oynuyorlar, Bella, kulaklarını ve gıdısını yalayarak onu güldürünceye kadar gıdıklıyor, ama Useppe, bulunduğu yere saygısından, hemen kahkahalarını tutuyordu.

"...Gel! Gel!! Vàvide! Hadi gidelim!"

Useppe'nin yüzü sararmıştı, korkusundan tir tir titriyordu; ama aynı zamanda da gülünç, baş eğmez bir hali vardı, Davide'yi kalabalık bir saldırıdan korumaya kararlı gibiydi. Madalyalı ihtiyar da gene Davide'ye öğüt verdi: "Çocuğun hakkı var ya! Evine git, daha iyi olursun." Davide kalktı, ne ağlıyor ne gülüyordu, yüz çizgileri donuklaşmış, bakışları camlaşmıştı. Kapıya doğru yürümedi de sendeleyerek tuvaletin yolunu tuttu. Useppe gözleriyle onu izliyor, düşmesinden korkuyordu; bu arada Annita Marrocco'nun bir an için kapıya geldiğinin de farkına varmadı. Kız da büyüklerin arasında küçücük boyuyla gizlenmiş Useppe'yi görmedi zaten. O hüzünlü gülüşüyle saçları ağır geliyormuş gibi esmer başı hafifçe bir yana eğik, meyhanecinin karısını uzaktan belli belirsiz selamladı; içerisini fazla kalabalık gördüğünden çekildi gitti. Clemente alay edercesine gülerek, "Bu da hâlâ kocasının Rusya'dan dönmesini bekli-

yor," dedi. Bir hortlak hikâyesi, hani sonradan şato konuklarının uykusunu kaçıran türden bir hikâye anlatmış biri gibi gülmesini sürdürdü. Ama aslında onu tek işiten, eski gazete satıcısıydı ve o da karşılık olarak bir şeyler mırıldandıysa da, ne dediği anlaşılmıyordu.

Davide, tuvaletten döndüğünde bambaşka bir insan olmuştu; daha doğrusu heyecanının yeni bir dönemine girmişti. Gömleğinin üzerindeki minik kan lekesi yalnız Useppe'nin gözüne ilişti; o saflığıyla, sadece Davide'nin kolundaki yaranın kanamaya başladığını sandı. Bense, şu kısa yokluğunda vücuduna daha ne kadar *ilaç* verdiğini bilemiyorum; bildiğim şu ki, son günlerde artık sadece geçen aylarda kullandığı uyuşturucularla yetinmiyor, uyarıcılarla uyuşturucuları birbirine karıştırıyor, birbiri ardından kullanıyor, kullanıyordu. Hele şu son haftada denebilir ki sadece bununla beslendi. Belki bir nedeni de, mevsimin ilk sıcaklarının kanında doğuştan var olan yaşama ve sağlık içgüdülerini harekete geçirmesi, bu enerjilerin şimdi önüne geçilmez biçimde, ıstıraba dönüşmesiydi. Artık kâh rüyalarla dolu uykular, kâh fazlasıyla ayık halde uyanıkken basıveren kimi bitkinlikler gibi belirli durumların geri gelmesi kadar hiçbir şeyden korkmuyordu. Evden çıkarken ilaçlarını yanından eksik etmiyordu... O günlerde böylesi durumlar kimsenin gözüne çarpmazdı, hele yoksul mahallelerde.

Gürültü patırtı içindeki meyhanede sendeleyerek ama sirklerde kırbaçlanmış da harekete geçirilmiş hayvanlar gibi neşeli yürüdü. Doğal olmayan solgunluğu ona ele veriyordu. Ama solgunluktan da beteri, gözlerindeki gariplikti, Almanlara yakalanıp kaçtıktan sonra Pietralata'ya geldiğinde parlayan o ateş gene gözlerine gelip yerleşmişti. Oysa nicedir bu hain bakışları silinmiş sayılırdı. Radyodan masaya kadarki kısacık yolda bile, kendini göstermenin, dikkati çekmenin yolunu buldu: Çünkü bu şaşırtıcı özgürlüğünde artık, yaradılışına yapışmış o çekingen, yabani çocuk özellikleri kalmamıştı. Ayrıca görünüşündeki yapmacık canlılığın altında, bedeninin kim bilir hangi aşırılıklardan, besinsizlikten bitkin düştüğünü her gören anlayabilirdi.

Gene de Useppe, arkadaşının böyle canlanmış, neşeli haline sevinmişti.

Radyonun çevresindeki boşlukta bir dans gösterisi yapmaya kalkıştı, gerçi şimdi radyo müzik yayını değil, oldukça ciddi, resmî ve belki de dinî bir konuşma veriyordu. Sonra da Davide anarşistlerin marşını söylemeye başladı:

"Devrim olacak
kara bayrak dalgalanacak..."

Ardından ağzıyla kaba bir ses çıkardı: Bu, onun dudaklarında o derece alışılmadık bir sesti ki, (ona karşı duyduğu sevgi nedeniyle oradakilerin arasında arkadaşının gösterisine tek gülen) küçük Useppe'nin içi burkuldu. Davide masaya gelince, oturanların omuzlarına vurmaya, onlara *yoldaş* diye seslenmeye başladı; bu, koyu bir Komünist düşmanı olan postacı üniformalı adamın hiç hoşuna gitmedi ve uluorta azarladı onu. Şimdi oyuncular kâğıtları bırakmışlar, meyhaneden çıkmaya hazırlanıyorlardı; madalyalı ihtiyar çıkıp gitmişti bile, seyyar satıcı da sandığını boynuna geçirmekle meşguldü. Ama Davide ille de onları alıkoymaya kalkışıyordu ve bir milyoner gibi, satıcının bütün malını aldı, fındıkları, fıstıkları, karamelaları herkese dağıttı, sonra ille de herkese içki ısmarlamaya kalkıştı. Kendi bardağını da boşalttıktan sonra, Clemente'nin karşısına dikilip askerce bir selam çaktı ve bir sürü küfür arasında, "Şu domuz Tanrı'ya içelim," dedi ve içti de, ama hemen midesi bulandı, tükürdü. Fırtınalı bir denizde güvertede yalpalayan gemici gibi oraya buraya yalpa vura vura çarpık adımlarla geziniyordu, kimi kişisel özelliklerini bazen alçak, bazen yüksek sesle ama hep dedikodu yapar gibi anlatıyordu (kulak veren de olmuyor değildi). Sözgelimi genelevlerin devamlı müşterisi olduğunu söylüyordu (gerçekten de, haziranın bu ilk haftalarında, o yürek karartıcı köprülerde bir aşağı bir yukarı gezinecek yerde, birkaç kez yolu geneleve düşmüştü ve eve utançla, vicdan azabıyla dönmüştü, çünkü genelevleri toplama kamplarından pek geri kalmayan, toplumsal yozluklar sayardı)... Kıkır kıkır

gülerek, o ünlü gönüllü işçi deneyimini anlatıyor, her günün sonunu nasıl kusarak getirdiğini söylüyordu... Pek önemli bir sırmış gibi ille de herkese, en baş caninin kendisi, sömürücünün kendisi, Faşist'in kendisi olduğunu açıklamakta ısrar ediyordu... Cesetlerden ve güzellik yarışmalarından, Nürnberg'den ve Papa'dan, Betty Grable'den ve Sicilya'daki Katırtırnağı Kapısı'nda katledilen köylülerden ve soğuk ve sıcak savaştan, şölenlerden, bombalardan dem vuruyordu. Gevezeliklerinde, acıklı ve gülünç ve edepsiz imaları birbirine karıştırıyor, ama söyledikleri pek gülünçmüş gibi, katıla katıla gülüyordu. Bu çeşitli numaralarında ara sıra Useppe'nin kayıtsız, taze kahkahaları da ona eşlik ediyordu: Useppe onun söylediklerinden hiçbir şey anlamıyordu ama gülmesinden cesaret alıyordu. Hele Bella'dan hiç söz etmiyoruz, sonunda kendini tutamadı, Karnaval eğlencesiymiş gibi zıplamaya, debelenmeye, kuyruğunu sallamaya başladı. Şamatanın en tumturaklı yerinde, Davide ninesinden kalma adi bir şarkıdır tutturmuştu:

Seneghin seneghin[1]
Gömleğini sok yine pantolonun içine

Oradakileri de koro halinde şarkıya katılmaya çağırıyordu. Ama aslında oradakilerin Davide'ye aldırış ettikleri yoktu, onunla ve maskaralıklarıyla pek eğleniyor da sayılmazlardı, hatta rasgele bir sarhoş seyrediyormuş gibi, biraz da canları sıkılıyordu. Üstelik meyhane boşalıyordu. Clemente bile, tek başına, ılık akşam yelinde, mevsimsiz paltosu içinde ürperen sakat vücudunu sürüye sürüye çekip gitmişti. Davide kimseye selam vermeden çıktı. Useppe ile Bella telaşla peşinden koştular.

Yılın en uzun günleriydi. Radyo Gazetesi saati geldiği halde güneş henüz batmıyordu. Yol boyunca pencerelerden, son haberler bölük pörçük sokağa dökülüyordu:

[1] 20. yy başlarında Emilia bölgesinde "Yahudi" anlamında kullanılan aşağılayıcı bir söz. (Y.N.)

... İçişleri Bakanlığı adına yayımlanan bir polis genelgesiyle, bütün sorgu yargıçlarına fabrikalarda komite toplantılarını yasaklama emri verildi...

... Kızıl Ordu Sin Kiang'a doğru ilerliyor...

... Yunan hükümeti, geniş bir temizlik hareketine girişmeye karar verdi...

... ABD'de Temsilciler Meclisi...

... Başbakan Pella'nın bildirdiğine göre hükümet... olağanüstü harçlar... dolaylı vergiler...

Sublicio Köprüsü'ne geldiklerinde Davide bir öneride bulundu: "Yarışalım, bakalım köprüyü ilk kim geçecek ha?"

Bu öneri hemen kabul edildi. Bella kazandı, Davide, ne denli soluk soluğa da olsa, uzun bacaklarıyla ikinci geldi; Useppe, iyi koştuğu halde, küçük olduğu için en sona kaldı. Ama Bella gene de, ikisini birden kutladı. Bu oyundan adeta sarhoş olan Useppe, kaybettiği halde deli gibi gülerek bitiş noktasına varmıştı; Davide de, soluk soluğa korkuluğa dayandığında, tam bir kayıtsızlıkla, umursamazlıkla gülüyordu. Şurası bir gerçek ki, şaka yollu koşmaya başladıktan sonra, ansızın istemeden, (özellikle Bella ile yarışarak) bir yarışta, okul ödevlerini de, dünyadaki tüm olan biteni de unutan bir çocuk gibi işi ciddiye almıştı. Bu mantıkdışı rüzgârın bir soluğu, belki de on saniye için ciğerlerini genişletmişti. Uzun uzun güldü, ama bu kayıtsız gülüşüne, kimi sinirli sarsıntılarla, yürek paralayıcı bir inanmazlık karışmaya başlamıştı bile.

Useppe'ye önerdi: "Çin parmak oyunu oynayalım mı?"

"Ebeeeeet!"

Ama Useppe bu oyunu bilmiyordu, Davide anlatmaya başladı. Gene de Useppe oynarken, neşeli parmaklarıyla işi karıştırıyor, *taş* işareti yerine *kâğıt* simgesini gösteriyor veya *makas* yapmak için iki değil de üç parmağını açıyordu... Bu ahmaklığı onu katılırcasına, pirinç tanelerini andıran yirmi dişini göstererek, güldürüyordu... Davide de gülüyordu ve Useppe'ye bakarken yüzü, meyhaneye girişinde onu selamladığı andaki o dostluk dolu aydınlıkla parıldıyor-

du. Ansızın elini yakaladı, bir aziz tasvirini öpen birinin sadeliği ve çocuksu saflığıyla bir öpücük kondurdu. Useppe de hemen onu öptü; ama öpücüğü, Davide'nin bir kıpırtısıyla, burnunun ucuna geldi. Bu önemsiz olay, Bella dahil herkesi katıla katıla güldürmeye yetti. İlk ciddileşen, Davide oldu: Neredeyse acı bir ağırbaşlılıkla Useppe'ye dedi ki: "Sen o kadar sevimlisin ki, sadece yaşıyor olman bile, zaman zaman beni mutlu ediyor. Beni her şeye... her şeye inandırabilirsin! HER ŞEYE! Bu dünya için fazla sevimlisin!"

Ne var ki, Useppe, Davide'nin övgüsünü anlayacak yerde, halindeki değişikliği, gülerken yüzünün ansızın asılıverdiğini fark etmişti. Sordu: "Peki, şimdi ne oynuyoruz?"

"Yeter artık."

Useppe yakarma ile homurdanma arasında, "Hayır... Gene!" diye diretti. Bu arada Davide korkuluktan uzaklaşmıştı. "Burada ayrılıyoruz," dedi. "Ben kendi yoluma gidiyorum, siz kendi yolunuza."

Useppe sallanıp duruyordu. Cüretle önerdi: "*Niççin* bize yemeğe gelmiyorsun, bizimle yerdin? Annem akşam yemeği için köfte yapmıştı... şey... şarap da var!"

"Hayır hayır, başka zaman, bu akşam aç değilim."

"Peki şimdi nereye gidiyorsun? Uyumaya mı?"

"Uyumaya, evet." Davide o sarsak ve yorgun adımlarıyla uzaklaşmaya koyuldu. Gözlerine anlamsız bir donuk perde inmişti.

Useppe karar verdi: "Evinin kapısına kadar geçiririz seni." Çoban köpeği de şaşırdı, ama karşı koymadı. Davide de, her şeyden çok, tembelliğinden ses etmedi. Aslında bu iki avare için yemek vakti gelmiş geçiyordu da, Davide'nin peşinde, kendi aralarında bir tartışma bile sürüyordu; ancak bu tartışma sadece bir köpek homurtusu biçiminde Davide'ye ulaşıyordu. Gerçekten Bella, saatler konusunda çok titiz olduğundan, onu yemeğe çağırmakta diretmesini istiyordu; evde sözü edilen et yemeğiyle garnitüründen başka, çorba da olduğunu söylemesini istiyordu. Aslında onun sözünü ettiği kendi akşam çorbasıydı (makarna artıklarından, peynir kabuklarından, sudan, domates artıklarından ve öteki artıklardan yapılıyordu). Sonunda Usep-

pe sessiz ve anlamlı işaretlerle onu bu ısrarından vazgeçirdi. Davide gibi büyük bir konuk için, bir köpek çorbasının ne gibi bir özel çekiciliği bulunabilirdi ki?

Davide'nin üzerine öyle kurşun gibi bir yorgunluk çökmüştü ki, belki ancak beş yüz metre uzaktaki evi bile ona pek uzak, ulaşılamaz bir yer gibi geliyordu. Ama aynı zamanda içini bir özlem kemirmekteydi: Dışarıda gün kararmadan eve dönmek zorunda olup da eve gitmeyen bir çocuk gibiydi (acaba az önce köprü üzerinde yarış eden çocuk da bu muydu?). Ama onu eve dönmeye kim zorluyordu? Böylesine sorulara tehdit dolu, kesin bir yadsımadan öte verecek karşılık bulamıyordu.

Kulübelerin oradaki meyhaneden de her zamanki gibi radyo sesi geliyordu. Şimdi kent adları ve sayılar okunuyordu: Herhalde piyango çekilmişti. Kulübelerde oturanların çoğu henüz eve dönmemişti, sadece bir grup kadınla üç-dört de küçük çocuk vardı; bir yerlerden iki köpek, yan yana Bella'yı selamlamaya koştular. Birini önceden görmüştü, maymuna benzeyen köpekti; öteki ise yeniydi, çeşitli hayvanların oldukça sevimli bir karışımı gibiydi. (Ünlü Kurt bu kez de yoktu, Useppe derin bir soluk aldı: Herhalde efendisiyle gezmeye gitmiş olmalıydı.) Bella bu ikisinin selamını telaşla, baştan savma aldı, akşam kokularını incelemek üzere çevrede gezindi; ama çok geçmeden, hemen görevini anımsayarak, kayışını tozlarda sürükleye sürükleye Useppe'nin yanına döndü.

Davide'nin içinde yer eden, bitkin vücuduyla birlikte nabız gibi atan huzursuzluk onu bazı zehirlenmelerde veya açlıklarda basıveren o sinir bozukluğuna sürüklemişti: Bu, bir tür sahipsiz toprakta yaşamak, mantık ile düş sınırları arasına girmek gibi bir şeydir, insanın üzerine müthiş bir sıkıntı çöker. İlk kulübeler görününce gözlerini kapadı, karanlıktan başka bir şey görmek istemiyordu; sonra gözlerini açınca, o alışılmış manzarayı tanımadı da kendi kendine sordu: "Nereye düştüm ben?" Bazı bölük pörçük şarkı ezgileri, ara sıra da lisedeyken yazmış olduğu, "Seni sevdim, mutluluk!" diye başlayan bir şiirden dizeler, karmakarışık zihnine doluyordu. Bu kargaşanın arasına, film adları

ya da şimdi ona patlamış balonlar gibi bomboş gelen başka cümle parçacıkları da katılıyordu: *Maginot Hattı, Gilda, Baragin merkezi, fiyatların düşüşü, çöl rüzgârı Simun, ilk günlerdeki bir Faşist... artçı kuvvetler...* Eve yaklaşınca, elinde olmadan adımlarını hızlandırdı, öte yandan, kendi pis odasına kapanmak düşüncesinden tiksiniyordu. Useppe gözlerini ona doğru kaldırmış, telaşla ardından geliyordu.

"*Niççin* bu kadar erken gidiyorsun uyumaya?"

Davide gülerek açıkladı: "Hastayım da ondan." Cebinde anahtarını ararken yorgun, yere oturuverdi, sırtını kapalı kapıya dayadı. Useppe düşünceli, ama açıklama beklemeden, *"Hastasın..."* dedi. Daha doğrusu neredeyse, (sanki bu benzerlikten övünüyormuş gibi) kendisinin de hasta olduğunu söyleyecekti; ama tam zamanında sustu. Gerçekten, Davide'nin, o çirkin *hastalığını* öğrenecek olursa, belki de ötekiler gibi, onu yanından uzaklaştırmasından korkmuştu.

Bunun yerine, karar verdi, sordu:

"Koluna ne yaptın?"

"Sivrisinek ısırdı."

Davide binbir güçlükle pantolon cebindeki anahtarı bulup çıkarmıştı; ama gene de adalelerindeki müthiş bir ağırlık onu orada, yerde, kendi kapısının önünde dilenci gibi oturmaya zorluyordu. Hâlâ ayağa kalkmaya karar vermeksizin, kapalı kapıyı yumruklamaya başladı. Sonra, içeriden biri konuşuyormuş gibi boğuk bir bas sesini taklitle, sordu: "*–Kim o?*" Hemen ardından da, normal sesiyle, kendini tanıttı: "*–Benim! Ben kim?*" –Davide Segre. –Peki ya sen, sen kimsin? *–Ben mi!! Segre Davide!* –Peki içeride ne yapıyorsun? *–Uyuyorum."*

Bu yeni oyun Useppe'yi güldürdü, hatta kapının açılmasını neredeyse yüreği çarparak izledi. Bomboş odada küçük pencerenin camları bile kapalıydı; böylelikle bir uyku ağırlığıdır basmıştı, gerçekten biri saatlerdir uyuyormuş gibi. Bundan başka, kargaşalık ve pislik, geçen günkünden de beterdi, bir baskın sonrası gibiydi. Davide düzeltilmemiş yatağa çöker gibi oturdu. "Şimdi, iyi geceler demenin zamanı geldi," dedi.

Useppe, kapının eşiğinde duraksayarak diretti: "Ama

daha gündüz..." Bella'nın kayışını yerden almıştı, köpek dışarıya, açık kapının yanına oturmuş, sabırla bekliyordu. Yalnız ara sıra hatırlatmak için kayışı usulca çekiyordu: *Hadi geç oldu, gitmeliyiz artık.* Useppe de kızıyor, kayışı kendinden yana çekiyordu. Davide'yi burada hasta ve yemeksiz, yalnız bırakmaya bir türlü gönlü razı olmuyordu, ama ne diyeceğini de bilemiyor, bacakları üzerinde sallanıyordu.

Davide giyimli, pabuçlarını bile çıkarmadan, karyolaya boylu boyunca uzanmıştı. Kulakları uğulduyor, güm güm atıyordu, ama bu onun canını sıkmak şöyle dursun, tersine masal anlatılıyormuş gibi, ninni gibi geliyordu ona. Gene de beyninin içinde, sabit, neredeyse dondurucu bir ayık nokta vardı ki, ona zorlu bir gece geçireceğini haber veriyordu. Gerçekten de bir süredir vücudunda bilinmedik bir kimyasal değişim olmuştu, bu yüzden ilaçlar onda başkalarında gösterdiği etkiyi göstermiyordu; daha çok sinirleriyle yarış edercesine, keyfî, önceden belirlenemeyen bir biçimde etkiliyorlardı: O kadar ki uyku ilaçları bile, kimi zaman onu yatıştıracak yerde, büsbütün uyarıyor, kışkırtıyordu. İşte böyle bir iki yönlü kargaşalık da bu akşam için onu şimdiden ürkütüyordu. Şimdilik çocuğun ve köpeğin varlığını bile unutmuştu; ama odanın o köşesinden yabani ve okşar gibi, neredeyse şaka yollu bir taptaze koku, bu ikisinin de orada olduğunu ona anımsatıyordu.

Gözlerini çevirmeden, başını hafifçe kaldırarak seslendi: "Ne yapıyorsunuz orada? Geç oldu!" Useppe homurdandı: "Şimdi gidiyoruz, şimdi, daha gece olmadı ki."

Davide, ahenkli, inişli çıkışlı bir sesle anlatmaya koyuldu: "Beyaz geceler ülkesinde, bazı mevsimler hep gündüzdür. Başka yerlerde de hep gecedir. İsteyen seçsin. Yeterinden fazla biçim, yeterinden fazla renk. Bir sürü meridyenler, paraleller! Bir paralelde kardan yapılmış evler, akıntılar üzerinde yürüyen ve eriyen kocaman kocaman buzdan kuleler ve saraylar vardır. Bir başkasında, çimentolar ve camlar, mermerler, katedraller, camiler pagodalar... Ne orman ne orman; yağmur ormanları, yarı suya batmış *nebulalar,* hayır, bulutumsu, sisli... ve yarı sulara

gömülmüş, kökleri havada... Okuldayken coğrafyayı severdim, gelecekteki gezilerimi düşünerek. Şimdi de gelecek geldiğine göre, ara sıra 'Neden olmasın?' diyorum. Ama sonrada BENİ dünyanın herhangi bir sokağında veya ülkesinde yürür görünce, orası da tuvalet gibi geliyor, şu odadan ne daha iyi ne daha kötü. Kendimi herhangi bir yerden, hep gündüz, hep gece olan bir yerden geçerken gördüğüm anda orada da pis, iğrenç bir odadan başka bir şey yok..."

Useppe'nin yönünden belirsiz bir mırıltı geldi. Gerçek yanıtı (eğer söylemesini becerebilseydi), onun üzerinde tam tersi bir etki yarattığını söylemek olurdu: Yani herhangi bir yer, en küçük bir yoksul evi bile, eğer Davide veya herhangi bir dostu oradaysa, onun gözünde görkemli bir yere dönüşürdü. Neredeyse gocunmuş, homurdandı: "Bu oda çirkin değil ki..."

Davide güldü: "Öyle, büyüleyici bir yer! Bazen buraya hayaletler gelir!.. Hayır, hayalet demeyelim, fazlasıyla onurlandırmak olurdu bu! Sadece değişik biçimler, abartmalar..." Biraz başını çevirip Useppe'ye baktı: "Örneğin sen, seni şimdi bir teleskopla bakarmış gibi görüyorum: Kocamansın, kapıdan geçemeyecek kadar kocamansın. Şimdi ise bakıyorum küçülmüş, küçülmüş, küçülmüşsün, dürbünün tersinden bakıyormuş gibi. Odanın her yerine yapışan masmavi gözlerin var."

Useppe, tereddütle ilerleyerek sordu: "Peki şimdi nasıl görüyorsun beni?"

Davide güldü: "Küçücük görüyorum. Küçücük küçücük..."

Useppe doktorların yanıtlarını anımsadı: "Ben," diye itiraf etti, "çok *büyümüyorum*."

Davide kestirip attı: "İyi, hadi şimdi vedalaşalım. İyi geceler." Ama yine de ekledi:

"Sana bir hikâye anlatmamı ister misin?"

Oracıkta, çoğu çocuklar gibi geceleri bir türlü uyumak istemeyen kız kardeşinin bir çocukluk anısı aklına geliverdi. Kapının altından, bitişik odadaki ağabeyinin henüz yanan lambasını görürdü (geç vakitlere kadar okuyordu çünkü) ve o zaman usulca kolu çevirir, geceliğiyle kapıda

belirir, uyumadan önce, ona bir hikâye, bir masal anlatmasını isterdi. Gerçekten de ailede Davide'nin hayalinin pek geniş olduğu, hatta büyüyünce yazar olmaya niyetlendiği biliniyordu; henüz yaşı küçük olan, okumak bilmeyen kardeşi, onun bu hayal gücünden yararlanıyordu. Genel olarak ağabey, bu akşam ziyaretlerine kızardı; ama kardeşinin ısrarları karşısında, onu başından savmak için, rasgele, şaka yollu bir başlangıç atıverirdi ortaya: "Bir zamanlar bir lahana varmış..." "Bir zamanlar bir kırık tencere varmış..." "Bir zamanlar bir davul varmış..." Sonra da, hikâyenin gerisini de uydurmak isteğine karşı koyamazdı. Öyle ki sonunda, hemen hemen istemeden ve bir tür kaderinin önüne geçemeyerek kardeşini rasgele doğmuş, ama eksiksiz bir hikâyeyle mutlu eder, bu kadarı da kızı hoşnut etmeye yeterdi. Örneğin bir akşam, onu geri çevirmeye kararlı, başından savmak için, kardeşinin suratına bağırmıştı: "Bir zamanlar bir tavuk boku varmış!..." Ama hemen ardından, bu tavuğun altın yumurtladığını eklemek aklına gelivermişti. Pek tabii bunu da yumurtaların altından olduğu için kırılmadıkları izledi; sonunda çok güçlü bir horoz onları bir gaga vuruşuyla kırdı. O zaman içinden altın civcivler çıktı, aslında hepsi de kılık değiştirmiş prenslermiş, hepsi de tavukla horozun oğullarıymış ve uğursuzluğu yok etmek için gereken büyülü formülü biliyorlarmış. Gerçekte tavukla horoz, Hindistan hükümdarlarıymış, bilmem nerenin kralı olan düşmanlarının büyüsüyle bu hale gelmişlermiş... Görüldüğü gibi, küçük Davide'nin hikâyelerinde olağanüstü bir şeyler yoktu; ama gene de hikâyeydiler işte, prensiyle, entrikasıyla, çözümüyle, kurallara uygun.

Tıpkı bunun gibi bu akşam da, Useppe'ye bir hikâye vaat ederken, Davide'nin kafasında hiçbir fikir yoktu, sadece bomboş bir kargaşalık. Başlamak için, dudaklarına ilk gelen sözler söyleyiverdi: "*Bir zamanlar bir SS askeri varmış.*" Bu başlangıçtan, neredeyse kendiliğinden, bir küçük hikâye doğuverdi. Gerçi bu da büyük bir yaratı değildi; ama hiç kuşkusuz tam ve gerçek bir hikâyeydi, hatta kendine özgü bir iç mantığıyla ve anlamlı sonucuyla bir tür masal veya mesel sayılabilirdi.

"...Bir SS varmış, işlediği korkunç suçlardan dolayı, bir gün, şafak sökerken, idam sehpasına götürülüyormuş. Hapishanenin avlusundaki idam yerine elli adım kalmış. Ve geçerken gözü, tesadüfen avlunun çatlak duvarına ilişmiş, orada, düştüğü yerde doğan ve sanki havayla ve kireçle beslenen, rüzgârın döllediği çiçeklerden birinin açtığını görmüş. Pek acınacak, küçücük bir çiçekmiş, dört tane mora çalan taçyapraktan ve bir-iki de soluk yapraktan ibaretmiş; ama günün bu ilk ışıklarında, SS şaşkınlık içinde, çiçekte evrenin tüm güzelliğini ve mutluluğunu görmüş. Düşünmüş: *'Geriye dönebilseydim ve zamanı durdurabilseydim, tüm ömrümü bu küçücük çiçeğe tapınmakla geçirmeye hazırdım.'* O zaman, kişiliği ikiye bölünmüş gibi, içinden kendi sesini duymuş, ama neşeli, duru, uzaklardan kim bilir nerelerden gelir gibi haykırıyormuş: *'Sana gerçeği söylüyorum. Ölmek üzereyken aklına gelen bu son düşünceyle, Cehennem'den kurtulacaksın.'* Bütün bunları sana anlatırken epey zaman aldı, ama orada ancak bir saniye sürmüş. Nöbetçiler arasında giden SS ile duvarda biten çiçek arasında gene başlangıçtaki mesafe varmış, olsa olsa bir adım. SS öfkeyle arkasını dönerek içinden, 'Hayır! Bu tuzağa düşmem ben, hayır, bu oyunlara hayır!' diye bağırmış. Kelepçeli iki elini kullanamadığı için, çiçeği dişleriyle kopartmış. Sonra yere atıp ayaklarının altında ezmiş. Üstüne de tükürmüş. İşte, hikâye bitti."

Hikâyenin sonunda Useppe, kararlı, yorumda bulundu: "Ama gerçekte Cehennem hiç değildir ki!" *Hiç değildir*, onun Roma lehçesi karışık dilinde, *yoktur* anlamına geliyordu. Davide, hoşlanmış gibi, gözbebeklerini şu anda gülünç bir kahraman havasına bürünen o küçücük yaratığa çevirdi.

Sordu: "Cehennem yok mudur?"

Useppe, kanısını yeniledi, ama sesle değil de sadece Sicilyalı usulü *hayır* diyerek, yani çenesini yukarı kaldırıp dudaklarını uzatarak: Bu, Ninnuzzu ağabeyinden kalmış bir hareketti, ona da kendi babasından, Messinalı Alfio'dan miras kalmıştı.

"Peki *niçin* yokmuş?"

Useppe ne karşılık vereceğini bilemeden: *"Çünkü..."* dedi. Bella onu desteklemek üzere, hafifçe havladı. Sonunda karşılık geldi:

"Çünkü insanlar uçar giderler..."

Bu açıklamaya kendi de pek inanmamış olmalıydı ki, fısıltı halinde söylemişti. Ama hiç yanlış yapmadan söylemişti. Telaşla ekledi: "Atlar da uçar gider... köpekler de... kediler de... cırcırböcekleri de... kısacası... herkes!"

"Ama *SS* ne demek biliyor musun sen?"

Useppe ne zamandır biraz biliyordu bunu: En azından Binler'in zamanından. Hatta hemen verdiği karşılıkta belki de Carulina'nın veya bu kalabalık kabilenin bir başka üyesinin sözlerini kullandı:

"*Alman polisi!*"

Davide gülerek, "Aferin!" dedi, "Şimdi iyi geceler. Hadi, gidin artık, uyumak istiyorum..." Gerçekten de gözleri kendiliğinden kapanıyordu, sesi de peltekleşmiş, alçalmıştı.

Useppe uysalca karşılık verdi: "İyi geceler..." Ama gene de bir tereddüt onu hâlâ alıkoyuyordu. Sordu:

"Bir daha ne zaman görüşüyoruz?"

"Yakında..."

"Ama ne zaman?"

"Yakında, yakında..."

"Yarın?"

"Yarın, evet evet."

"Yarın biz buraya sana geliriz, geçen seferki gibi, olur mu? Yemekten sonra, geçen seferki gibi!"

"Olur..."

"Ama bak, söz değil mi? Sözleştik değil mi?"

"Evvvet..."

Useppe gitmek için arkasını dönerken, "Sana şarabı getiririm!" diye haber verdi. Ama o anda, bir an için Bella'nın kayışını koyvererek koşa koşa geri döndü. Artık izin verilen bir kardeşlik töreniymiş gibi, Davide'ye bir veda öpücüğü kondurdu, bu kez öpücük kulağının yanına geldi. Uyur uyanık halinde Davide bu öpücüğün gerçek değil de bir düş parçası olduğunu sandı. İki ziyaretçinin

ardından, büyük bir dikkatle kapanan kapının hafif sesini bile duymadı.

Artık akşam karanlığı basıyor ve gecikmiş çift, telaşla eve dönerken yolda ertesi gün için bir yandan da program yapıyorlardı. Gerçekten de Davide ile olan randevu, gene de Useppe'ye öteki arkadaşını, Scimó'yu unutturamazdı. Bunun için Bella ile anlaştılar, sabah ırmak kıyısına (yarın her zamankinden erken kalkarak) gidip Scimó'yu bulmaya ve öğleden sonrayı da Davide'ye ayırmaya karar verdiler. Şu anda Useppe'nin küçücük kafasında öylesine büyük bir sevinç rüzgârı esmekteydi ki, aldanacağı hiç aklına gelmiyordu; oysa tam da o anda Bella ile birlikte, dipte ıslahevi binasının yükseldiği o Portese Kapısı meydanından geçmekteydiler. İkisi de Scimó'nun şimdi tam da şu duvarların içinde hapsolduğunu bilmiyordu; ama Bella, nedendir bilinmez, meydanı görür görmez kulaklarını kıstı ve köprüye doğru, neredeyse görünmemeye çabalayarak çekti gitti.

7

O gece boyunca, Davide'nin daha akşamın alacakaranlığından beri bastırmasını beklediği uyku ona ihanet etti, bir türlü gelmedi. Gerçi Useppe odadan çıktığında uyumuştu bile; hem de Useppe'nin bıraktığı gibi öylece, soyunmadan, pabuçları ayağında, sabaha dek yatağında öylece uyudu. Ama bu, bir tür yapmacık uykuydu, hasta ve kesintili, uykusuzluktan da beter yorucu. Sanki daha dün, beynine çakılan o ayıklık noktası, şimdi uyuşturucuların etkisini hiçe sayarak ve vücudunun o tembel hareketsizliğinden tamamen ayrı olarak, gardiyanının eline verilmiş bir kırbaç gibi onu sarsmaya, her türlü kaçışını önlemeye hazır bekliyordu. Bilinçaltına düşmeye henüz başlar gibi bile olsa, gecenin ortasında hayalî çıngıraklar, şimşekler ansızın onu sarsıveriyordu. Sürekli olarak, içi geçmişken de, uyanıkken de, kendisini gülünç bir tiyatroya katılmış buluyordu, daha dün uyuşturucu maddelerden beklediği,

son zamanlarda artık beklemez olduğu o görüntülerin aldatıcı bir taklidi gibi. Gerçekten de toplama kampı cüzamından kurtulmuş ailesini veya dipdiri Ninnuzzu'yu, hiç olmazsa sanrı biçiminde bile görmekten umudunu kesmişti artık: Ya da onu kim bilir hangi özel bilgiler veya lütuflarla geçici süre için bile olsa avutacak olan göksel belirtilere de kavuşmak umudunu da yitirmişti. Onların yerine apaçık sahtelikleriyle, saçmalıklarıyla canını sıkan aşağılık şeylerle karşılaşıyordu. Bununla birlikte bu gece bu uydurma şeyler, her zamanki gibi, eşyanın ve gölgelerin garip biçimlere bürünmesiyle kalmadı, öyle olsaydı onları kovalamak üzere lambayı söndürmek yetiyordu. Karanlık odada yüzen, oldukça zararsız ve uykuya dalar dalmaz dağılıverecek her zamanki sabun renkleri de değildi bunlar. Işıkta olsun, karanlıkta olsun, daha akşamdan beri beynine çakılan o makine, işlemesini hiç durdurmamış, kâh deli gibi, kâh düzenli, sanki bilinmedik, ama belirli bir niyetle çalıştırılıyormuşçasına işlemekten hiç geri kalmamıştı. Gecenin uzun bir bölümünde bu makine ona dizi halinde ve öylesine sıradan şakalar yaptı ki, kendisi bile niçin bu derece işkenceye uğratıldığını anlayamadı. Sözgelimi, lambayı söndürür söndürmez, boşlukta üzerine alışılagelmiş geometrik ve tek boyutlu soyutlamalar basıyordu: Çokgenler, üçgenler dörtgenler saçma bir renk karmaşası içinde sürülerce çoğalıyordu. Lambayı yeniden yakacak olsa, bu kez bildik odayı, ağzına kadar anormal biçimli somut şeylerle dolmuş buluyordu: Yer, yumuşakça ve kıpırtılı bir maddedendi ve duvarlar şişiyor, kabuk bağlıyor, urlar beliriyor, çatlayıp yarılıyordu. Şimdi (asıl gariplik de buradaydı) bu şakaların boşluğunu anladığı sırada, etkisi altına giriveriyordu. Başlı başına, küçük ve anlamsız aldatmacalar olduğunu görüyor, ancak bir yandan da eşsiz bir dehşetle seyrediyordu onları: O kadar ki, cehennemin en berbat zebanileri bile ona daha iğrenç görünemezdi. Kime başvuracağını bilemediğinden, panik içinde, gözlerini elleriyle kapatarak çocuk gibi "Tanrım, Tanrım!" diye mırıldanıyordu. ...Ve Tanrı da ona, Santina'nın anısına saygısızlık etmemek için yatağın başucuna asılı bıraktığı, ancak gazeteyle örtmekle yetindiği

yağlıboya dinî tasvirler halinde kendini gösteriyordu. Çağırışı üzerine iki resim, yerlerinden fırlıyorlardı. Ve bu Tanrı'ydı: Elma yanaklı, pembe suratlı, sarı sakallı, elinde bir ciğer parçası tutan delikanlı ve yetkilerinin verdiği bütün o görkem ve debdebeyle, ağırbaşlı bir ihtiyar. Davide ona dedi ki: "Sen gerçekten bir aziz olsaydın böyle büyük rahip kılığına girmezdin, bu rütbeleri, bu asayı taşımazdın..." Bu noktada, gece boyu belki yirminci kez yeniden uykuya daldı. Düş gördü: Ama her zamanki gibi, düşünde bile kendi küçük odasında, yatağında yattığı bilincini yitirmedi. Bu arada, öğrenciyken duyduğu bir isteği yerine getirmek üzere, tarih, coğrafya ve sanat kitaplarından öğrendiği bir görkemli kente doğru yürümekteydi. Düşünde bu kentin belirsiz bir adı vardı, belki de bir simgeydi: bir emek, kardeşlik, şiir, toplumsal eşitlik sentezi... O, bu kentin görünümünü önceden biliyordu, kitaplarda seyretmişti... Ama yürüyor, yürüyor, en ünlü mimari eserlerin yerine, ufka dek birbirinin üzerine yığılmış, henüz yapımı tamamlanmamış ve şimdiden yıldırımla etkilenmiş gibi yer yer zikzak biçiminde çatlamış koskocaman ve uğursuz görünüşlü evler buluyordu... Bu yığıntılar arasında sokaklar, taşlarla topraklarla dolu, sürüngen cesetleri gibi kapısı penceresi olmayan bitmek bilmez vagon dizilerinin geçtiği bir ağa benziyordu. İstemeye istemeye ana caddelerden kralı bulmaya gidiyordu. Ama yönünü bulması güçtü, çünkü vagonlardan ve evlerden yoğun, siyahımsı bir duman çıkıyordu, bir yandan da sürekli olarak canavar düdükleri çalmaktaydı. Kentteki binaların tümünün de resmî daire veya genelev olduğu anlaşılıyordu. Gerçekten de, sokaktan ışıldaklarla aydınlatılmış içerileri görünüyordu; ama görünüm tekdüzeydi, her yerde aynıydı. Bir yanda, birbirine zincirle bağlanmış, kanlı elleriyle iri demir halkaları zincir halinde kaynak yapmakla uğraşan beyaza çalan giysiler içinde bir dizi erkek; öte yanda edepsizce işaretler yapan ve hepsinin de bacakları kan içinde, yarı çıplak kadınlar; biri "Müşteriler ancak kan görünce heyecanlanıyorlar," diye gülerek açıkladı. Hemen kralı tanıdı, zaten önceden biliyordu ya, o lanetlenmiş ağaçtan başkası değildi. Davide kendini onun

karşısında buldu: Subay üniformalı herifin biri, bir çimento platform (bir tür dans pisti) üzerinde tepinip duruyor ve hep gülüyor. Davide'nin ona soracak pek çok sorusu var: "Devrimi ne yaptınız? Niçin çalışmayı bunca alçalttınız? Niçin çirkinliği seçtiniz?" Ama çok utanıyor, çünkü kısa pantolonlu, küçük bir öğrenciye dönmüş olduğunu görüyor, bunun için soruları boğazında kalıyor, sadece "Niçin?.." diye var gücüyle bağırıyor. Öteki de gülerek karşılık veriyor: "Çünkü güzellik, bizleri Cennet'e inandırmak için bir aldatmacaydı, oysa hepimiz de, daha doğuştan mahkûm olduğumuzu biliyoruz. Artık bazı aldatmacalara kanmıyoruz. Bilmek insanın onurudur." Ve hep öyle deli gibi debelenerek Davide'nin suratına gülmeyi sürdürüyor. "Bu," diyor, "Upa-upa'dır, yassı dans." Böyle diyerek gerçekten de yassılıyor, yok oluyor. Davide kendini gene gerçekte olduğu gibi, büyümüş, ayağında uzun pantolonu, sırtında yazlık gömleğiyle buluyor; çevresinde de şaşırtıcı sütunlar var. Pist yerine altında, taptaze bir çayır, tam ortasında, önünde, üzeri yaprak ve çiçeklerle dolu, çiyden ıslanmış bir ağaç. Az uzaktan bir su mırıltısı ve kuş sesleri işitiliyor. Davide içinden, "İşte," diyor, "bütün ötekileri düşlemiştim. Bu ise, düş değil gerçek." Denemek için de ayakkabılarından birini ağacın dibine bırakmaya karar veriyor. Böylece uyandığında bir ayağını çıplak bulunca, düş görmediğine emin olacak. O anda, bir ağızdan, o görkemli sütunların arkasından "Davide! Davide!" diye seslenen neşeli, tanıdık kız ve erkek çocuk sesleri işitti ve sıçrayarak uyandı. Sesler hayalîydi; aslında onu kimse çağırmıyordu. Lamba yanık kalmıştı, kendini önceki gibi darmadağın yatağına uzanmış buldu. İki ayakkabısı da ayağındaydı. Hep geceydi, ama saatin kaç olduğunu bilemiyordu, çünkü akşam saati kurmayı unutmuştu. Anımsadıkça oldukça uzun ve geniş gibi gelmekle birlikte, bu düşsel serüveni, bu uykuya dalış gerçekte üç dakikadan fazla sürmemişti.

Burada bitmek bilmeyen gecesinin başka bir dönemi başladı. Artık ne soyutluk ne somutluk görüyordu, duyuları tamamen hareketsiz kalmıştı; ama beyni kesintisiz, coşkulu çalışıyordu ve bazı karmaşık tartışmalara, didinmele-

re girişmişti. Uykuda mı, uyanık mı, yoksa ikisi birbirine karışmış mı, anlayamıyordu. Yüksek felsefi nitelikte evrensel sorunlar üzerine mantık yürüttüğünü sanıyorken, birden bunların gider hesapları, çamaşır listeleri, tarih ve uzaklık hesaplarından ibaret olduğunu fark ediyordu. Kentin kralına karşılık vermediği için pişmanlık duyuyordu, karşılığı aklına geç gelmişti: "Söylediğin yanlış, gerçek onun tam tersidir. Tanrı var olan her şeyin gerçek içtenliğidir ve eşya, Tanrı'ya gizemini güzellik aracılığıyla açar. Güzellik Tanrı'nın alçakgönüllülüğüdür..." Derken bu ilkeyi tanıtlamak üzere beyni, benzin oktanları üzerine, alkollü içkilerin dereceleri üzerine ateşli bir hesaplamaya girişiyordu... Şimdi karşısına çıkan sorun, insanlığın akıldan gelen *üstünlüğü*'ydü; arkadaşı Ninnuzzu'ya çeşitli şiddet türlerini tanıtlamak zorundaydı, insana karşı girişilen en kötü şiddet eyleminin aklın *küçük düşürülmesi* olduğunu gösterecekti. Buradan akıl ile madde, daha doğrusu Tanrı ile doğa arasındaki ayrıma geçiyordu; bu gece Davide'nin beyni, bu ayrımı Hegel ve Marx'a bağlıyor, bunun Manişeizm'e değgin, yani dindışı bir ayrım olduğunu belirtiyordu, zaten artık bilim de bunu doğruluyordu. Ve o anda kim bilir nereden Bakunin işe karışıyordu, ona göre (Davide'nin beyni böyle tanıtlıyordu) atom silahı aklı da dağıtacakmış. Bundan sonra tartışma Ninnuzzu'yla sürüyordu, şimdi çeşitli makineli ve tabanca tipleri üzerine, kalibre sorunları ve atış hesapları üzerine gidiyordu. Ansızın Davide, Ninnuzzu'yu, ölümünü aceleye getirdiği için suçluyordu: Ninnuzzu da tersleniyordu, *nasılsa, fast geberilmezse slow geberilecek. Benim için slow berbat bir şey demektir.* İngilizce *slow* sözcüğünün aynı zamanda bir dans türü anlamına gelmesi yüzünden, bir sürü Amerikan, İspanyol, Portekiz, Afro-Küba dilindeki deyimlerle, danslar üzerine karmakarışık bir kavga başlıyordu... söz melezlerin cinselliği konusundaki dedikodulara atlıyordu... Bu ve benzeri konular, tartışmalar, Davide'nin beyninde dinmek bilmeksizin, bağlantısız, makine gibi bir işleyişle çarpışıp duruyordu: Kâh tekerlek gibi dönüyor, kâh kabarcık gibi patlıyordu. Bir türlü kendini kurtaramadığı bu anlamsız, delice etkinlik ona rezalet

denecek bir alçalış gibi geliyordu. Bir yerlerde okuduğunu anımsıyordu, gelecekte bilginler, insan beynini vücuttan ayıracak, bağımsız olarak ve süresiz yaşatmaya başlayacaklarmış... Bu yapayalnız bırakılmış ve ilişki kurması olanaksızlaştırılmış sinir yığınının tam da buna benzeyeceğini tahmin ediyordu: ara sıra aydınlık birkaç anının geçiverdiği ve ötekilerle birlikte öğütülüp gittiği için daha da acı geldiği bir hareketli pislik ve çöplük değirmeni. Böylesine bir mahkûmiyetin o berbat sıkıntısını bir küçük düşürülme gibi hissediyordu. Bu arada, Torino'da bir enstitüde, gövdesinin alt kısmıyla cinsel organları dışında, bütün organlarıyla azaları embriyon halinde kalmış bir dişi *yaratığın* yaşatıldığını işittiğini anımsıyordu. Küçük düşürülme kelimesi ansızın ona işittiklerinin içindeki en iğrenç sesi anımsatıyordu: postallarıyla suratını ezerken o genç Alman'ın ağlamasını. Bu ses, gece gündüz sık sık onun peşini bırakmaz olmuştu: Acıklı, kadınsı bir ses, çözülen maddenin yakaran orgazmı gibi neredeyse. *İnsana karşı girişilen en kötü şiddet eylemi, aklın küçük düşürülmesidir...* Şimdi beyninde, bir ışık demeti içerisinde G., şapkasız baldırına kadar sıvanmış işçi gömleğiyle, bacaklarını açmış, yerde debelenir halde beliriyor. Sonra yeni bir çerçeve, adak heykellerini andıran, iğrenç bir solgun beyazlıkta alçıdan kollar ve bacaklarla dolu, sarsak bir arabanın geçtiği görülüyor; bunun arkasından da madalyalı ihtiyar, başında Musa gibi iki boynuz, bir iskambil kâğıdı atarak, "*Burada yapacak şey yok delikanlı, eyleme kalkışırsan vicdan azabı çekersin,*" diyor. Şimdi de işte Yoldaş Ninnuzzu tekrar beliriyor, gülerek her yana ateş etmekte... Ama az sonra, ansızın Tildina Hala'nın fotoğrafı çıkıyor ortaya, sonra değişiyor, Clemente'nin yüzünü alıyor... Davide, *uyumak istiyorum, uyumak istiyorum,* diyor. Gerçek, deliksiz, diriltici bir uykunun olanaksızlığı, ona karşı özel bir kararnameyle çıkartılmış günlük bir yeni yasa gibi üzerine çöküyor. Reklam levhaları, afişleri gözlerinin önünde yüzüyor: *Coca Cola -Dinlenirken serinleten-* veya *Piuma'da uyuyan, melek gibi uyur.* Bildik bütün tanrıları yardıma çağırdığını fark ediyor: İsa'yı, Brahma'yı, Buddha'yı, hatta hiç sevme-

diği Yehova'yı bile. Bu debelenme arasında hep o bölük pörçük sözcükler ve cümleler kalabalığı: *Düşünmek istemiyorum, uyumak istiyorum, lanetlenmiş ağaç, iyi geceler, şırınga, idrar şişesi, sokağa çıkma yasağı, damardan mı ağızdan mı ve giderek daha sık,* ÇİLE sözcüğü. Olanaksız gibi görünüyor ama beyninin bu saçma sapan işleyişinde Davide, dünyanın dönüşünün, en az dörtte birini aşmıştı. Sonunda, bilinçsizliğin ilk eşiğini geçer geçmez ona bir ökse gibi yapışan, kaçışı olmayan düşlerden birine düştü gene. Bu düşünde lanetli ağaç (bu kez besbelli Davide'nin kendisiydi) sadece gerçek Devrim'e ihanet etmekle kalmamıştı, aynı zamanda doğuştan suçlu ve katil, hem de ırz düşmanıydı. Yatağında veremli gibi sıska, bakire bir kızcağız vardı, memeleri henüz çıkıyordu, uzun saçları şimdiden ağarmıştı, beyaz çocuksu bacakları, koca koca, köylü ayakları ve iri bir kıçı vardı. Onun ırzına geçti. Sonra da tam parasını ödeyecekken baktı paraları işe yaramaz, ihtimal Fas parası. Kız bir şey demedi, sadece hafif bir gülümsemeyle baktı. "Bu paralar geçmez..." dedi ve o zaman kızı aldattı, bunların piyasada çok değerli koleksiyon parçaları olduğunu söyledi. Paraları kızın suratına fırlattı, paralar makineli sesi çıkartarak düştüler.

Bu gerçekdışı patırtıyla uyanmış (gün ışımaya başlıyordu), kan çıkartıncaya kadar tekrar tekrar mastürbasyon yapmıştı. Hiç olmazsa bunun uyumasına yardımcı olacağını umuyordu. Ama ne gezer, son derece yorgun düşmesine karşın, gene de yarı uyanıktı, yakıcı bir utanç ve şaşkınlık içindeydi. Beyninde kim bilir neden, saat gibi tek bir söz, vurup duruyordu, ÇİLE sözcüğü. Anlamını anımsamaya çalıştı: Galiba, bir sınamayla açıklanan, bir tür Tanrısal adalet demekti. O anda, kendi ÇİLE'sinin alkol dahil her tür uyuşturucudan vazgeçmek, mantığın o korkunç ayrıcalığını kabullenmek olacağını düşündü. Herhangi bir meslekte çalışmak: işçilik, ırgatlık, yazarlık, kâşiflik... Umut ile maddenin tek bir şey, yani Tanrı olduğunu, kendi etinde duymak... O zaman kendisini gene dünya yüzünde yürür gördü: Yanında ne Ninnuzzu Yoldaş ne G. ne ana babası ne dostlar var artık. Bütün dünya Karayipler'den

Sibirya'ya, Hindistan'dan Amerika'ya varıncaya dek, bu geceki ilk düşünde gördüğü manzaraya eşit göründü: Kanlı zincirler ve Devrim'in sonucunu soran kendisi ve suratına gülen insanlar ("Burada bilincini isyan ettirmeksizin yapabileceğin eylem kalmadı.") Her ne halse, kesin ÇİLE'sinin bugün başlamasına karar verdi (*Yarına bırakma!*), ama gene de sendeleyerek kalktı, ve yedek uyuşturucu madde bulundurduğu küçük valizine gitti. Ne zamandır ona ihanet eden kırmızı ve siyah uyku ilacı hapları vardı (onu olsa olsa, baygınlığı andıran anormal bir uykuya düşürüyorlar, ağzında çirkin, edepsizce bir tat bırakıyorlardı). Bir Faslı'dan edindiği bir parça *kif*[1] kalıntısı vardı, adam özel çubuğunu da birlikte vermişti. Gene aynı kaynaktan edinilmiş koyu amber renginde, fındık iriliğinde ham afyon vardı. Gerçekten son günlerde kendini bir tür insan kobay haline getirme hevesine kapılmıştı; şimdi de valizin üzerine eğilmiş gülüyor, belki de kendini haklı çıkarmak için, bu canlı vücut üzerindeki denemenin kendi ÇİLE'si olacağını tasarlıyordu.

Valizde Mantova'daki evinden aldığı, oldukça yeni yazdığı şiirlerinin olduğu bir de defter vardı. Onları yeniden okumaya çalıştı, ama harfler gözünün önünde uçuştu, cümleler çarpıldı, uzadı, birbirine karıştı, beyninin içinde anlamsız, güm güm öttü. "İşte," dedi kendi kendine "*aklın küçük düşürülmesi*. Belki delirdim bile, kendi kendimi delilik haline indirgedim... Oysa ANLAMAK, ANLAMAK gerek! İnsanın hayatta amacı anlamaktır. Devrime doğrudan giden yol, anlamaktır." Davide son bir yiğitliğe hazırlandı. Yatağın yanındaki o her zamanki sandalyenin üstüne, en sevdiği ilaçtan ne kadar varsa hazırlayacaktı (gerçek dostu, Napoli'de ilk başlamış olduğu ilaç: sükûnet, gerçekdışı gece) ve bir direnme yarışına girişecekti: *İlaç* orada hazır duracak, o da elini sürmeyecekti. Aslında ilacı sadece görmekle bile çıldırtıcı bir açlığa yakalandı: anasının memesi karşısındaki bir enik gibi. Ama işte ÇİLE budur.

Titreyen elleriyle, sandalyenin üzerine her şeyi dizdi:

[1] Bir tür uyuşturucu madde. (Y.N.)

ilacı, pamuğu, kibritleri, şırıngayı, kolunu sıkacak lastiği. Dokunmayacaktı. Yarış başladı. "Şiirler yazacağız, gene şiirler yazacağız, bastıracağız, yayımlayacağız. Artık basın özgürlüğü var (daha doğrusu kentsoylu "özgürlüğü") ve Yahudiler de *ötekilere eşit yurttaşlardır.*" ...Ansızın daha sonra çıkıp yemek yemeye karar verdi; ama bu düşünce bile hemen midesinden boğazına çıkan bir bulantı getirdi. Yeniden uzandı. Ona öyle geldi ki şilte böceklerle kaynaşıyor. Aslında bu odada tüm kargaşalığa ve pisliğe karşın böcek yoktu: Gerçekten de savaş sonunda Müttefik askerleriyle birlikte gelen o çok etkin böcek öldürücüden, DDT'den her gün akıl almayacak kadar çok miktarda kullanarak kendini böceklere karşı savunuyordu... Ama sanki duyuları ve beyni, dinlenmesini önlemek için her tür oyunu yaratmakla eğleniyor gibiydiler. Güneş iyice yükselmişti, gün çok sıcak bir gündü, tüm vücudu tere batmıştı. Ama ter derisinin üzerinde yeniden donuyor ve onu ürpertiyor, bu karıncalanma, hayalî böcek kaynaşmasıyla karışınca da büsbütün tir tir titretiyordu. Beyninin delice çalışması yavaşlamıştı, ama bilincin açık eşiklerini ilk fark ettiği an, kuşku ve tasa dolu geri çekiliveriyordu. Durmadan esniyor, dünyayı kaplayan bu yeni gün çok canını sıkıyordu. Odasında elektrik hâlâ yanıyordu; gerçi pencerenin kirli camlarından, perdenin ardından giren gün ışığı da pek çok sayılmazdı. Ama dışarıdan gelen bu azıcık ışık, bu gündüz belirtisi bile ona fazla geliyor, öfkelendiriyordu. Şimdi geceyi özlüyordu, hiç olmazsa gece alışveriş olmaz, sokaklar boşalırdı: herhangi bir gece. Her sabahın alışılmış sesleri, dışarıdan, adsız bir tehdit gibi şakaklarına vuruyor. "Anne, anne..." demeye başladı; ama bu iki en önemli heceyi, anayı bile, kader öylesine haince bir kopartmayla elinden almış, berbat etmişti ki, hiçbir insanın doğuşunda hiçbir kehanet böylesini haber vermiş olamazdı. Ansızın odada çılgınca bir şamatadır koptu, Davide'nin anasına yapılanlar yüzünden dünyada ne kadar çocuk varsa hepsi birden ortadan kaldırılmış, bütün yaratıklar yuvalarından kopartılıp alınmıştı sanki. Davide, bir yetim olarak hiç olmazsa, onu uyutmak için ninni söyleyen bir hayalet isterdi: Buna kar-

şın çılgın belleği, nedense, çocukça, on yılı aşkın bir süre öncesinden bir anıya takılıp kaldı.

Davide, on üç yaşındayken yaşıtlarını boyca geçmişti, onun için zamanından önce *erkek* gibi giyinmeye hak kazanmıştı. Bu nedenle annesi, çok övünçlü, alışverişten dönüşünde ona bir de kendiliğinden aldığı özel armağan getirdi: bir boyunbağı! En seçkin delikanlıların alışveriş ettikleri, Mantova'nın en şık mağazasından kendi eliyle seçmişti bunu. Davide de o günlerde henüz boyunbağı takmak gibi burjuvaca bir alışkanlığı yadsımamıştı (hatta sonradan kendisinin de, bir yiğitlik simgesi gibi taktığı birçok boyunbağı almışlığı vardı...). Ama bu boyunbağını hiç beğenmemişti: Bunun için yan yan bakıyordu; küçümsediğini belli ederek hiç teşekkür filan etmeden annesine, "Sen bunu başkasına ver! Canının istediğine," deyiverdi. Anasının kirpikleri titredi, zorla gülümsedi ve kendini tuttu.

Hepsi bu kadar! Ama bugün kim bilir belleğin hangi çatlağından şu önemsiz, küçük boyunbağı, gene karşısında belirmişti. Onu hemen tanıdı: mavimsi zemin üzerine, *şal* desenli... Boyunbağının bütün dünyada, Faşo ve Gamalı Haçların arasında dalgalandığını gördü! Dünyanın her yanından sivri çizgiler bir noktayı gösteriyordu: anasının öldürülmesini. Bu çizgilerden biri de o uğursuz boyunbağından geliyordu. Kim bilir sonu ne olmuştu? Onu zamandan ve mekandan silmenin çaresi var mıydı? Uyuyabilseydi, en az on saatlik deliksiz, uzun bir uyku çekebilseydi, öyle sanıyordu ki şu sapık bayrak da silinecekti öteki karasabanlarla birlikte: O zaman yeni bir güne göğüs germe gücünü kendinde bulabilecekti.

Ama artık uyku hiç gelmiyordu, hiçbir biçimde. Suçu gün ışığında ve başkalarının seslerinde buldu, odada boğulup kalan küfürler, lanetler yağdırarak veya zayıf düşmüş yumruklarıyla karyolanın kenarını döverek içini döktü. Dünyanın bütün insanları Faşisttir, hepsi de anasını öldürmüştür, içlerinden biri de kendisidir. Sonunda Davide içinden, herkesten nefret etti; bu, o güne değin hiç bilmediği yeni bir hastalıktı. Başkalarına karşı en derin duygusu her zaman acımak olmuştu (gerçi bunu da utancından pek

belli etmezdi), ne var ki bugün, ansızın içinden, herkese karşı öç almak isteyen bir düşmanlık duygusu belirdi. Dışarıdan gelen sesler Faşistlerin ve düşmanların sesidir, onu da bir hücreye kapatmışlar; her an bir tekmeyle kapıyı ardına dek açabilir, inine dalıp onu kamyona yükleyebilirler. Çok iyi biliyor ki sayıklamaktadır, dışarıdan gelen insan sesleri ve şamata, sadece top oynayan çocukların, ev sahibesinin sürüklenen adımlarının, kepenklerin ve çöp tenekelerinin kapanmasının sesidir. Ama sanki bilmiyor bunları, ne pencere istiyor ne kapı, her tür iletişimi kesmek istiyor... Belki bir çaresi daha olabilir, şuracıkta sandalyenin kenarında hazır: hiç olmazsa sadece bu defalık... Davide o yöne bakıyor, sonra hemen bakışlarını başka yere çeviriyordu, böylesine alçakça, teslim olmak istemiyordu. Ama besbelli, delikanlının kendi kendisine zorlamak istediği ÇİLE fazlasıyla zordu.

Böylelikle, yeni bir günün başlamasından sonra, dünya bir çeyrek dönüş daha yaptı, saat öğleden sonra ikiydi ve Davide'nin durumu giderek kötüleşiyordu. Useppe ile sözleşmesinden ise, artık belleğinde en ufak bir iz bile kalmamıştı, zaten sözleşmeyi bilip bilmediği bile kesin değildi ki (gerçekten de "yarın evet" dediği zaman, zaten yarı kendinden geçmiş durumdaydı). Belki de o gece boyunca, iki masmavi göz, odasında, ara sıra şurada burada yüzmüştü, olabilir; ama herhangi bir önem taşıyamayacak kadar küçüktüler.

O pazartesi sabahı erkenden, Useppe ile Bella'nın çok işleri vardı. Daha dün tasarlanmış program uyarınca, her zamankinden erken kalktılar ve hemen, Scimó ile buluşma heyecanıyla, ırmağın o bildik yolunu tuttular. Bu arada Useppe, Scimó'ya, bir arkadaşını da (Davide) kumsala davet etmek ve ortak sırlarına yalnızca onu da katmak düşüncesini açmayı tasarlıyordu: Tabii Davide'nin onları ele vermeyeceğinden emindi!

Kulübeye girdiklerinde onu tıpkı tıpkısına dün bıraktıkları durumda buldular. Saat hep ikide duruyordu.

Hâlâ döşeğin üzerine aynı yere atılmış duran mayo ise, Scimó'nun şu anda (örneğin) ırmağa banyo yapmaya gitmiş olması ihtimalini yok ediyordu. Hatta ne bu gece ne dün gece, kulübesine yatmaya gelmediği de ortadaydı artık. Ama Useppe, bir savunma içgüdüsüyle, yakalanmış olması olasılığını düşünmeye yanaşmıyordu hâlâ; kaçağın akşamları göz kamaştırıcı sinemalardan veya hayal âlemi pizzacılardan birinde gecikip geceyi de başka gizli bir yerde geçirdiğine inanmayı yeğ tutuyordu... Hiç ötesi yok bugün ya da yarın kulübeye dönecekti.

Bella da aynı kanıda olduğunu açıkladı: Çevreyi biraz kokladıktan sonra açıkça, "Artık aramanın yararı yok. Buralarda değil," diyen ciddi, çaresiz bir ifadeyle yere oturdu. Bugün de Useppe'yi yalnız bırakmamak için yıkanmaktan vazgeçti. Hava boğucu sıcaktı ve çayırlar sararmaya başlamıştı bile; ama ağaçtan çadırın altında otlar henüz ilkbahardaki gibi taptaze kalmıştı. Birçok kuş geçtiyse de sıcaktan uyuklayan Bella hiç oralı olmadı. Öğleye doğru, yukarıda, ağaçların üzerinde bir cayırtıdır koptu: Dünkü cırcırböceğine yenileri de katılıyor, bir ağızdan küçük bir konser veriyorlardı. Yakında büyük bir orkestranın kurulacağından hiç kuşku yoktu.

İki saat kadar bekledikten sonra, bugünlük Scimó'yu görebilme umudunu yitirdiler, yarın yeniden gelmeye karar verdiler. Öğle çanları çalarken, evin yolunu tuttular. Sakin, rüzgârsız kıyılar boyunca tek tük sesler geliyordu: Pazartesi olduğundan (okullar da henüz kapanmadığından), ırmak boyuna inenler pek azdı, onların da tümü küçük yumurcaklardı.

Öğleden sonra ikide Ida, her zamanki gibi dinlenmek üzere yatağına uzandığında, Useppe Bella'yla yeniden, bu kez Davide ile *randevusuna* gitmek üzere çıktı. O ünlü şarap şişesini de yanına almıştı (yol boyunca biraz soluk almak üzere ikide birde yere bırakıyordu). Buna ek olarak yolda giderken, Ida'nın her gün vermeyi unutmadığı harçlığı cebinde olduğundan, arkadaşına şarapla birlikte yiyecek bir şey de götürmeyi düşündü. Bugün hâlâ, yanılmıyorsam *çirkin-ama-leziz* sloganıyla satılan o kalın, esmer pek-

simetlerden satın aldı. Ne yazık ki, pek ucuz olan bu peksimetleri dükkâncının üstünkörü sardığı kâğıt yırtıldı, yarı yolda yerlere döküldüler, *çirkin*'den başka bir de *kırık* oldular. Useppe, üzgün üzgün onları toplamaya çabalarken Bella da onu avutmak için hemen havladı: "Ama hâlâ leziz sayılırlar."

Günler iyice yaza dönmek üzereydi; ama düne kadar çok tatlı geçen yaz, bugün birden tüm olgunluğuyla patlayıvermişti sanki. Günün en sıcak saatiydi üstelik. Öğle uykusunun uyuşturucu buharları, tüm sokakları boşaltmıştı, pencerelerin kepenkleri kapalıydı ve perdeler indirilmiş, radyolar susturulmuştu. Davide'nin evinin oradaki o kapkara kulübe yığını ise, ıssız bir Afrika köyünü andırıyordu. İlkbaharda şuradan buradan, taşların ve çöplerin arasından biten tek tük otlar, şimdi kavrulmuş, tozlar tarafından kemirilmişti; çöplüklerden de o tatlımsı çürüme kokusu yükseliyordu. İşitilen tek ses, biraz uzaktan, *Kurt*'un o vahşi ve yapayalnız havlamasıydı, herhalde bugün efendileri evde olmadığından, kulübesinin bahçesine bağlanmıştı ve tahta perdenin yetersiz gölgesinden başka avunacak bir şey bulamıyordu.

Useppe ise kan ter içinde, soluk soluğaydı: Ama öylesine heyecanlıydı ki bu kez taşıdığı yüke karşın gene de zemin kata Bella'dan önce vardı. Kapıya vurduğu ilk darbelere içeriden Davide hemen karşılık verdi. Sesi boğuk, tehdit dolu, adeta ürkekti: "Kim o?!" Useppe atıldı: "Biziz!" Ama hiçbir cevap gelmedi, belki de öfkeli bir homurtu. Öylesine kısık ve belirsizdi ki, Useppe gerçekten işitip işitmediğine emin olmak istedi.

"Benim! Useppe! Useppe ve Bella!" Çıt yok. Useppe yeniden, hafifçe kapıya vurdu:

"Vàvide...? Ne o, uyuyor musun? Biz geldik, randevuya..."

"Kim o?! Kim o?! Kim o?!!!"

"Biziz, Vàvide... Sana şarap getirdik..."

Bu kez odadan bir tür şaşkın haykırış ile boğulurcasına bir öksürük duyuldu. Davide herhalde çok hastaydı... Useppe, şarap şişesini yere, kapının önüne bırakarak, pe-

şinde, başı önde, sıcaktan soluk soluğa kalmış Bella ile, pencerenin bulunduğu yana dolandı.

"Vàvide... Vàvide... hey! Vàvide..."

İçeriden bir kıpırtı, geçerken devrilen eşyaların gürültüsü koptu. Pencere ardına dek açıldı. Parmaklıkların ardından, tanınmaz bir hayalet gibi Davide belirmişti. Suratı asılmış, karmakarışıktı, saçları gözlerine düşmüştü, inanılmaz derecede sararmış, elmacıkkemiklerinde lekeler belirmişti. Useppe'ye donuk donuk, öfkeden görmezmiş gibi baktı, yabancılaşmış, kaba, tamamen değişmiş bir sesle haykırdı:

"Defol git be, al pis köpeğini de, mundar sersem!"

Useppe ötesini duymadı. Pencere kapanmıştı. Hiç kuşkusuz o an yer sarsıntısı olmamıştı; ama Useppe'ye tıpkı, evrenin tam ortasından kopan bir deprem olmuş gibi geldi. *Çirkin-ama-leziz*'ler avucundan düştü, çepeçevre bir kara toz kasırgası içinde yuvarlanmaya, çöplerle, yıkılan tahta perdelerle, duvarlarla birlikte, sonsuz bir gökgürültüsü arasında, fırfır dönmeye başladılar. Ardından koşa koşa evin yolunu tuttu. Kayışını peşinden sürükleyerek yanı başında ona ayak uydurmaya çabalayan Bella yalvarıyordu: "Dikkat! Dur, hemen geçme! Tramvayı görmüyor musun?! Aman, kamyon geçiyor! Burada kalaslar var! Duvara çarpma, dikkat..." Evin merdiveninin tepesine vardıklarında, çocuk sudan çıkmış gibi, tepeden tırnağa sırılsıklamdı, zile kadar uzanamadığı için, iniltiyi andıran zavallı bir sesle bağırmaya koyuldu: "Anne... anne..." Bella da seslenerek ona yardımcı oldu; Ida telaşla kapıya koşunca, Useppe gene "Anne... anne..." diye sızlanarak onun göğsüne yumuldu, ama hiçbir açıklamada bulunmuyor ve annesinin kaygılı sorularını cevaplandırmıyordu. Arkasına dönmekten kaçınıyordu ve şaşkın, tasalı gözleri hiçbir şeye bakmıyordu. Gene de okşandıkça yavaş yavaş sakinleşti ve Ida sorularla onu sıkmamayı yeğ tuttu. Çocuk, o günün büyük bir bölümünü annesinin eteklerine yapışmış olarak geçirdi, sokaktan ya da avludan gelen azıcık yüksekçe bir gürültüyle hep irkiliyordu. Sonunda Ida, son derece tatlılıkla, ona bir daha korkusunun nedenini sordu ve Useppe önce karmakarışık,

neredeyse bahane gibi bir şeyler mırıldandı, "kocaman kocaman" bir kamyondan, bir çocuğu ezdiğinden, "alev aldığından", "kocaman, kapkaranlık" bir sudan söz etti; ama sonra ansızın, öfkeyle patladı: "Biliyorsun sen anne! Biliyorsun sen..." Yürek paralayıcı bir ağlama tutturarak annesine bir yumruk indirdi.

Saat beşe doğru günbatısı yeli biraz soluk aldırdı. Useppe, mutfakta Bella'nın arkasına, yere çömelmişti. Ida köpeğin kulaklarını ve boynunu gıdıklaması üzerine, çocuğun güldüğünü duydu. O bildik kahkahaları, Ida'nın içini biraz rahatlattı; ama bu akşam, bu güzel yaz mevsiminin öteki akşamlarına benzemiyordu. Useppe, Bella ile o uzun gezilerinden, karnı acıkmış döner, durmadan gevezelik eder, aşağıda ırmağın kıyısındaki o ünlü *ormanı* ve bazı *arkadaşlarını* över dururdu... Bu akşam ise bir şey söylemiyordu, neredeyse yabancılaşmış, sersemlemişti, ikide bir yardım bekler veya kim bilir hangi ayıbından dolayı bağışlanmak dilenir gibi annesine ve Bella'ya bakıyordu... Ida, ona binbir güçlükle ve küçücük bir bebekmiş gibi, lokma lokma ağzına vererek süte batırılmış birkaç bisküvi yedirebildi ancak. Ama çocuk, ansızın büyük bir hiddetle masanın üzerindeki süt kâsesini deviriverdi.

Karanlıkla birlikte boğucu sıcak da yeniden basmıştı. Gece Useppe'ye gene nöbet geldi. Odadaki hafif ayak sesine uyanan Ida, yatakta yanını boş buldu ve lambanın ışığında, çocuğun büyülenmiş, ürkmüş, duvara doğru yürüdüğünü gördü. Çığlığını atmadan bir saniye önce Bella (İda, eski ev kadınlığı kaygılarına kapılıp geceleri ara sıra odaya almazdı) neredeyse olanca ağırlığınca kapıya yüklenerek içeri daldı. Delirmiş gibi, kasılmalardan sonra kıpırtısız uzanmış Useppe'nin çıplak bacaklarını yalamaya koyuldu. Bu kez nöbet, her zamankinden çok daha uzun sürdü. O küçücük, Tanrısal gülücük yeniden Useppe'nin yüzünde açılıncaya kadar birkaç dakika geçti (bilindiği gibi bazı durumlarda, her saniye, ölçülemez bir uzunluk kazanır). Gene böyle, nöbetlerini her zaman izleyen o uyku da, bu defa alışılmadık biçimde uzadı. Ancak kısa aralıklarla uyanan Useppe, o hain pazartesi gecesinin gerisini, ertesi

gün ve geceyi de, ta çarşamba sabahına dek uyuyarak geçirdi. Bu arada aşağıda, Portuense'de de Davide Segre'nin defteri kapanmış bulunuyordu.

Aslında Useppe pazartesi öğleden sonra onu pencerede gördüğü zaman Davide can çekişmeye başlamıştı bile denebilir. Gerçekten de artık o denemeye kalkıştığı *çile*'si, son ve utandırıcı bir teslim oluşa dönüşmek üzereydi. Akşama doğru biri, odadan iniltiler duymadı değil, ama önemsemedi. Çünkü oradan, şu yabani delikanlının yalnız bile olsa, seslendiği, küfrettiği, hatta kahkahalar attığı sık sık işitilirdi zaten. İlk kuşkular ertesi sabah, içerideki ışığın açık kaldığı görülünce ve seslenmelere karşılık alınamayınca baş gösterdi. Üstelik herhalde ona ait bir şişe şarap da, hep orada, kapalı kapının arkasında, daha dün göze iliştiği yerde (hatta mahalle çocuklarından birkaç afacan, onu yürütmeyi bile tasarlamışlar, ama korkmuşlardı, çünkü Davide, komşuları arasında, *kabadayı* biri olarak tanınıyordu) duruyordu. Sonunda ev sahibesinin oğlu, dışarıdan pencereyi bir demirle zorlamaya başladı, bu çok kolay bir işti. Perdeyi aralayınca Davide'yi yatağa uzanmış, bir yastığı kucaklamış, uyuyor gördü, üstelik öyle savunmasız bir hali vardı ki, neredeyse boyu ufalmış, daha da zayıflamıştı. Suratı görünmüyordu. Tekrar tekrar seslenmelere hiç karşılık vermeyince, kapıyı kırdılar.

Pek zayıf da olsa, hâlâ soluk alıyordu. Ama yerinden kaldırmaya kalkıştıkları an, çocuksu, neredeyse yumuşacık bir iç çekişle son nefesini de verdi.

Besbelli, *aşırı doz* almaktan ölmüştü; ama belki de bu dozu kendisine şırınga ederken niyeti ölmek değildi. Delikanlı çok korkmuş, çok üşümüştü; sadece onu iyileştirecek bir uykuyu özlüyordu. Derin, derin bir uyku, soğuğun da, korkunun da, her türlü vicdan azabı ve utancın da ötesinde; bir kirpinin kış uykusu veya ana rahmindeki bir yaratığın doğum öncesi uyuşukluğu gibi... Böylesine bir uyku özleminin ucunda, ileride yeniden uyanış umudu da olabilirdi. Ama bu durumlarda uyanmak, tesadüf işidir, talih işidir: Yıldızlar kadar uzak bir varsayımdır, şimdilik dünyadan ışık yüzyılları boyunca uzak bir yerlerdedir uyanmak...

Bana kalırsa Davide Segre, yaradılışı gereği, günün birinde bile bile kopmayacak kadar çok seviyordu yaşamı. Her ne halse, "bu hareketinin açıklamasını bırakmadan gitti".

8

Davide'nin bu son girişiminden, ne Useppe ne Ida ne de Bella'nın hiçbir zaman haberi olamadı. Useppe, pazartesi gecesi geçirdiği nöbetten uyandıktan sonra, böyle durumlarda her zaman yaptığı gibi, Davide'nin adını bir daha anmadı (belki ancak bir defa Bella'yla konuşmuştur). Ida, nedenlerini hiç bilmemekle birlikte, bu suskunluğuna saygı gösterdi. O büyük Davide için bir yerde saklanan o ünlü şarap şişesinin o günden beri yerinde yeller estiğini de fark etmedi.

O birkaç günün boğucu sıcağından sonra, gök bulutlanmıştı ve çarşambadan pazara kadar hava hep kapalı, yağmurlu geçti; zaten Useppe de çıkma isteği göstermiyordu. O son nöbetten sonra tamamen değişmiş gibiydi. Gözleri bile, bir tür sisin ardına gizlenmişti sanki, bu sis onu çepeçevre kuşatıyor, yeri, zamanı birbirine karıştırıyordu. Öyle ki, yarına *dün*, düne *yarın* diyor, evin odalarında, sınırsız bir düzlükte veya su üzerinde yürürmüş gibi dolaşıyordu. Bu, belki de hiç olmazsa kısmen, Ida'nın, son günlerde ona gene gizli gizli vermeye başladığı Gardenal'in etkisiydi. Gerçekten de, eskiden ilaç içmekte hiç güçlük çıkarmayan Useppe, birkaç aydır, ilaçları şiddetle geri çevirmeye başlamıştı. Ida da ilaçları tatlı ve lezzetli içeceklere karıştırıp gizleyerek ona yutturmak zorunda kalıyordu. Useppe, Bella ile o başıboş gezilerinden sonra hemen hemen her zaman, kendiliğinden güzelce uyuduğu ve sabahları da dipdiri kolayca uyandığı için, annesi gene kendisini avutmuş ve tedaviyi azaltmış, hatta hemen hemen kesmişti: Böylece şimdi çocuğa yeniden nöbet gelişinden kendini suçluyor, profesörün dediklerini harfî harfîne yapmayışında buluyordu kusuru.

Profesörü görmek için tekrar hastaneye gitmek onu müthiş korkutuyordu; hatta sadece aklına getirmek bile onu boş inan derecesinde bir tiksintiye boğuyordu. Ama o perşembe günü, Useppe'yi biraz kıpırdayacak hale gelir gelmez, doktor hanıma gittiler. Doktor, tahmin edileceği gibi Ida'yı, Prof. Marchionni'nin dediklerini tam tamına yapmadığı için bir güzel azarladı. Ama başka zamanlar o kadar canlı bir çocuk olan Useppe'nin bugün kıpırdamadan durduğunu ve sorularına, sersemletici bir süzgeçten geçiriyormuş gibi tutarsız karşılıklar verdiğini fark edince daha da beter söylendi durdu. Ida'ya, Gardenal'e mutlaka düzenli olarak devam etmesini, ama çocuğu büsbütün güçten düşürmemek ve ruhsal çöküntüyü önlemek için, dozunu azaltmasını sıkı sıkı tembihledi: Sonradan yeniden EEG'sini almak yerinde olacaktı... Doktor hanımın ağzından çıkan bu harfler, ana ile çocuğu aynı anda ürpertti. Doktor hanım, bir ona, bir ötekine bakarak neredeyse hain hain başını salladı. Kuşkulu bir ifadeyle ekledi: "Zaten EEG de, 'ara dönemde' pek az şey gösterir veya hiçbir şey göstermez ya..." Aslında, belki de hiçbir bilimin, Useppe'nin hastalığına çare olamayacağını düşünüyor ve böyle tedavi öğütleri vermekle ana-oğulu kandırdığı izlenimine bile kapılıyordu. Çocukta onu en çok kaygılandıran, gözlerin ifadesiydi.

O anda, çocuğun solgun olmakla birlikte, güneşten yandığı dikkatini çekti ve anneye çocuğu denize mi gönderdiğini sordu; o zaman Ida kızararak, doktor hanıma, o yıl için çocuğa bir sürpriz hazırladığını açıkladı, aslında bu temmuz ve ağustos aylarında onu denize veya kırlık bir yere götürmek için ne zamandır, bir kıyıya birkaç kuruş ayırıyordu. Doktor hanım daha çok kırları, hatta yüksekçe bir yeri salık verdi, çünkü deniz bu durumunda çocuğu daha da sinirli yapabilirdi. Sonra ansızın kendisi de, nedendir bilinmez, anne gibi kıpkırmızı oldu ve Useppe'nin rahatsızlıklarının belki de diş çıkarmadan ileri gelebileceğini anlatmaya koyuldu... bu dönemi atlatınca çocuk eski, normal haline dönecekti kuşkusuz...

Kısacası, doktor hanımın o her zamanki haşin tutumuna karşın Ida gene de muayeneden, yüreği umut dolu

ayrıldı. Daha asansörde inerlerken, heyecandan kendini tutamadı ve sonunda yaz ortası için hazırlamakta olduğu sürprizi Useppe'ye açıklayıverdi; ne var ki Useppe, "sayfiyeye gitmeyi" başkalarına ait, hayal ürünü bir masalmış gibi onca özlemle düşlediği halde, sanki söyleneni anlamamış gibi o koskocaman gözleriyle, hiçbir şey demeden baktı annesine. Ida gene de, avucunun içindeki küçücük elin titrediğini hisseder gibi oldu: Bu kadarı da ona güven vermeye yetti.

Bu arada doktor hanım, muayene odasının penceresine dayanmış, aşağıda, kapıdan çıkan küçük çifti seyrediyordu. Şu zavallı, titrek, yaşından yirmi yaş daha büyük gösteren kadıncağızla, tersine, altı yaşında olmasına karşın dört yaşından küçük gösteren şu yavrucağın görünüşü ansızın kafasına, acımasız çiğlikle bir düşünceyi sokuverdi: "İşte pek kısa ömrü kalmış iki yaratık..." Ama aslında, ikisinden biri konusunda yanılıyordu.

Cumartesi günü bizim doktor hanıma, Ida'dan bir telefon daha geldi. O çekingen, yaşlı, hep rahatsız etmekten üzülüyormuşa benzeyen sesiyle, anne, dünden beri, ilacın dozunu azalttığı halde, çocuğun yatışacak yerde garip derecede huzursuzlaştığını haber veriyordu. İlacı aldıktan az sonra, sinirlenmeye başlıyormuş ve gece de rahat uyuyamamış, sık sık uyanmış, en ufak gürültüden bile etkilenmiş. Doktor hanımın ona karşılık veren sesi, Ida'ya kaygılı, hatta kararsız gibi geldi. Gereken günlük dozu daha da azaltmasını, hatta en azına indirgemesini salık veriyordu; pazartesiye kadar mutlaka gene kendisini aramalıydı. Hatta doktor hanım ansızın Ida'ya bir öneride bulundu, durum gerektirirse, profesöre birlikte giderlerdi: Anne ile çocuğu, profesörün onları kabul edebileceği saatte, hastaneye kendi götürecekti... Ama bir an önce, hafta başında hemen... Bu öneri Ida tarafından inanılmaz bir minnetle karşılandı. Kim bilir neden, bu yaşlı kızın varlığının, profesörü, onu pek çok korkutan o resmî ve aldatıcı soğukluktan, üniformasını çıkarıyor gibi sıyıracak sanmıştı. Aynı zamanda,

doktor hanım bu geciktirilmemesi gereken muayeneyi ona önerirken, ansızın onu da telefonun ucunda, gözünün önüne getiriverdi: Bazı düğmeleri iliklenmemiş beyaz gömleğiyle, dümdüz, darmadağınık saçlarıyla, o apaçık, buyurgan bakışlı iri gözleriyle, kim bilir şu anda, hangi bilinmedik teşhise saplanıyordu... Bu konuda ondan hiçbir açıklama istemeye cesaret edemedi, ama gene öyle geldi ki, doktor hanım da acıdığından susuyor. Daha da gariptir o anda, kim bilir nereden, bu yaşlı kızla annesi Nora ve kedi Rossella arasında bir çifte benzerlik, yakınlık bulur gibi oldu. Şu evde kalmış kıza kendi annesine veya ninesine sarılır gibi dört elle sarılmak, "Yardım edin! Çok yalnızım!" demek geldi içinden. Ama ancak kekeleyebildi: "Teşekkürler... teşekkürler..." Doktor hanım öfkeyle, "Bir şey değil! Bir şey değil! O halde anlaştık!" diyerek konuşmayı kesti. Böylece bu kısacık konuşma tamamlandı.

Şimdi gerçekten doktor hanım da, o perşembe günü Useppe'nin bakışlarında ne okuduğunu açıklayabilecek durumda değildi. Yabancı ama gene de ona şimdiden uzaklaşmış, çaresi bulunmaz bir sözcük okuyor gibi gelmişti. Aslında şu zavallı gözler (bilmeden bilen gözler) herkese, sadece *veda ediyordu.*

Şimdi bazılarınıza, Useppe'nin ancak iki gün kadar sürecek olan yaşamının geri kalanını anlatmam, belki de gereksiz görünecek, sonu nasılsa biliyorsunuz. Ama ben gereksiz görmüyorum. Gerçekte tüm yaşamların sonu aynıdır: İki gün, Useppe gibi küçücük bir yumurcağın küçücük, çileli yaşantısında, en az yıllar kadar değerlidir. Bunun için, başkalarının dünyevi yaşamına dönmeden önce, küçücük yavrumun yanında biraz daha kalayım.

Ders yılı sonuna gelmişti, ancak öğretmenlerin, sınıflar kapandıktan sonra da görülecek bazı işleri oluyordu. Ida, hep yeteneksizliği yüzünden işinden olmak korkusuyla, bu günlerde de dükkânlar açılır açılmaz alışverişini yaptıktan sonra, her sabah hiç şaşmadan okula gidiyordu. Üstelik işler mevsim gereği azaldığından, her zamankin-

den önce ayrılıyordu okuldan (eve döndüğünde Useppe'yi henüz uyanmış buluyordu); ya da sekreterliğe, telefona koşuyor, hiç olmazsa, "Alo, kim konuşuyor?" diyen sesini duymak istiyordu

Bu sabahlarda, Useppe'nin isteksizliğiyle birlikte havaların bozuk gitmesine de adeta bayram ediyordu, çünkü böylelikle onu eve kilitlemek gibi iğrenç bir davranış zorunluğundan kurtulmuş oluyordu. Pek tabiidir ki Useppe'ye şu durumunda her zamanki gibi serbestçe çıkıp gezinme izni verilemezdi; ama bu yasağı açık açık söylemeye annenin cesareti yoktu, çocuk bunu hiç kuşkusuz bir hapis cezası olarak algılayacaktı. Böylece bu günlerde ikisi arasında sessiz bir anlaşma sürdürülüyordu; üstelik Useppe de, kendi hesabına, kapıdan çıkmaya korkuyor gibiydi; o kadar ki, doktor hanımın muayenehanesine kadar o pek uzun olmayan yolda bile, Ida çocuğu sıkı sıkı tutmak zorunda kalmış ve titrediğini hissetmişti.

Günde aşağı yukarı üç kez Bella, ihtiyacını gidermek üzere yalnız çıkıyordu. Useppe de onu beklemek için tasalı, mutfak penceresine dikiliyordu. Ama bekleyişi uzun sürmezdi, çünkü çoban köpeği, sokaktaki çeşitli dürtülere yiğitçe karşı koyarak işini çarçabuk bitiriyordu; onu aşağıda avluda gördüğü an, Useppe sanki pek uzak ve tehlikeli bir yolculuktan dönüyormuş gibi heyecandan sararak kapıya koşuyordu.

Daha cuma gününden, Ida'nın yatıştırıcı ilacın dozunu azaltması üzerine, küçücük gövdesine biraz renk ve canlılık gelmiş, düne kadar üzerine çöken o sis dağılır gibi olmuştu. Hatta çizgilerinde ve teninde şimdi sürekli bir duyarlık titreşiyordu, öyle ki annesine çocuğun çevresinde, küçücük, kıpırdaşan bir hava yığını varmış gibi geliyordu. Yüz çizgileri ve rengi gerçi hafifçe solmuştu, sesi de daha kırılgan ama daha gümüşümsü çıkıyordu. Uzun bir hastalıktan kalkmış biri gibi, ikide bir, neşeyle, hayranlıkla gülümsüyordu. Her zamankinden daha çok okşanmaya düşmüştü, hep kedi yavrusu gibi veya tutkun bir sevdalı gibi annesine sokuluyordu. Annesinin elini tutuyor, küçücük yüzüne sürüyor veya durmadan, "Beni seviyorsun değil mi

anne?" diyerek eteklerini kucaklıyordu. Ida gene ona, yakında çıkacakları yolculuğu anlatmaya başladı. Bir meslektaşına sormuş, o da Roma yakınlarındaki Vico'yu salık vermişti: Serin ve çok güzel ağaçlık bir yermiş. Ucuz kiralık odalar bulunurmuş, yakında da bir göl, at yetiştirilen haralar varmış. Useppe kaygılı, sordu: "Ama Bella da gelecek değil mi?" Ida hemen atıldı: "Tabii gelecek, üçümüz gideceğiz, avcıların otobüsüyle!" Çocuğun yüzü aydınlandı. Sonra o günlerde hep yaptığı gibi zamanı karıştırdı ve Vico'dan gidip dönmüşler gibi, geçmiş olarak söz etmeye koyuldu. Heyecanlı heyecanlı: "Biz Vico'dayken Bella koyunlarla oynar, sonra atların peşinden koşar, denize giderdi!" (Bu arada Vico'da denizin olmadığına bir türlü inanamıyordu: Denizsiz "sayfiye" ona olanaksız gibi görünüyordu.) Sonra açıkladı: "Orada kurt filan yoktu!" Ve mutlu güldü; ama bu mutluluğunda şimdiden bir masal tadı vardı. Sanki ansızın, o bulanık tahminlerinde, Vico yedi denizin, yedi dağın ötesinde ulaşılmaz bir yer oluvermişti.

Bu saatlerde belleğinin neler gördüğünü söylemek güçtür. Belki de, nöbetten önceki son olayları; Davide'yi, Scimó'yu, onların yazgısını okuyor, yarı karanlığa gizlenmiş, belirsiz bir duyguya kapılıyordu. Pazar sabahı (haziranın son pazarıydı) kâğıtlarını ve kalemlerini aldı, resim yapmaya başladı. Kar resmi yapacağını söyledi, ama kalemlerin rengi yetmeyince garipsedi. Ida dedi ki: "Unuttun mu, kar yağdığı zaman her yer bembeyaz olmuştu..." Ama çocuk, Ida'nın bu bilgisizliğine şaştı. "Karda," dedi, "öyle çok renk vardır ki! Öyle çok, öyle çok, öyle çok, öyle çok!" İlahi okur gibi, birkaç kez böyle yineledi durdu. Sonra kar konusunu bir yana bırakıp besbelli kendince çok hareketli ve değişik bir sahneyi çizmeye koyuldu; çünkü yüzü işini, çeşit çeşit ifadelerle izliyordu: Kâh gülümsüyor, kâh kaşlarını çatıp tehdit eder bir tavır takmıyor, kâh dilini ısırıyordu. Sonra bu resmi mutfakta bıraktı, ama bilmeyen bir göz onda, anlaşılmaz birtakım şekillerden öte bir şey bulamazdı.

O sırada öğle çanlarının çalması, Useppe'yi aşırı, anlaşılmaz biçimde tedirgin ediverdi. Artık resme aldırış etme-

den, annesine koştu ve ona yapışarak, çekingen bir sesle sordu: "...Bugün pazar mı?" Ida, onun yeniden günleri tanıdığına kıvançlı, "Evet," karşılığını verdi. "Görmüyor musun, bak okula gitmedim, öğle yemeği için de sana *pasta* aldım gene..." Çocuk telaşla, neredeyse bağırırcasına, "Ama ben *çıkmıyorum, çıkmıyorum* anne!" dedi. Ida yatıştırdı: "Hayır, burada yanımda kalacaksın, korkma..."

Hemen yemekten sonra, günlerdir kapalı giden hava, ansızın, büyük bir sevinçle, coşkuyla açılıverdi. Ida her zamanki gibi, biraz yatağına uzanmıştı, orada içi geçer gibi olurken, kapıdan sesler duydu. Yarı uykuda sordu: "Kim o?" Useppe karşılık verdi: "Bella çıkmak istiyor da." Gerçekten de Bella, aşağı yukarı bu saatlerde hep alıştığı gibi, günün ikinci zorunlu çıkışının işaretini vermiş, anlamlı homurtularla kapıyı tırmalıyordu. Bu sahne son günlerde alışılmış bir sahneydi ve Useppe de Bella'yı giderken geçirmekten, dönüşte karşılamaktan adeta onur duyuyordu... O anda Ida, hiç kuşku duymadan, derin bir uykuya daldı; Useppe ise orada açık kapıda, ne yapacağını bilemeden duruyor, Bella'nın ardından kapıyı kapatıp kapatmamaya bir türlü karar veremiyordu. Gerçekten de bir şeyi savsaklamış veya bir şeyi bekliyormuş gibi bir izlenim vardı içinde, ama ne olduğunu bilemiyordu. O zaman yarı hayal âleminde, sahanlığa çıkıp kapıyı ardından kapadı. Geçerken farkına varmaksızın, her zaman asılı olduğu yerden, Bella'nın kayışını almış, elinde tutuyordu.

Merdivenin sahanlık penceresinden, bulutları çılgın bir koşuya kalkmış gibi önüne katıp süren serin bir rüzgâr giriyordu. Useppe'nin yüreği küt küt atmaya başladı: kaçtığı için değil (yasağın farkında bile değildi ki), ama yaşama zevkinden! Yavaş yavaş, uyuyakalmış belleğinden, rüzgâra karşı açılmış bir bayrak gibi, geriye dönmüş, onu selamlayan bir şeyler yükseldi. Tabii ya, pazardı bugün: Ama bu pazar değil de önceki pazarlardan biri, belki sekiz gün önceki... Öğleden sonra, güneş de çıktığına göre, Bella ile ağaçtan çadıra gitme saatiydi işte... Bella koşarak önden gitmişti ya, o da, bir şeyler mırıldanarak peşinden merdivenleri indi. Böylece Useppe, sondan bir önceki yol-

culuğuna çıkmış bulunuyordu (ertesi günkü son yolculuğuna nasıl çıktığını düşünmeye cesaret edemiyorum).

Yaşlı kapıcı kadın, başını kollarına dayamış, kulübesinde öğle uykusu uyuyordu. Bella ile Useppe dış kapının hemen önünde karşılaştılar, Useppe Bella'nın kayışını, bildik anlaşmaları uyarınca tasmasına taktı. Bella'nın sık sık çocukluğa döndüğünü de biliyoruz: Öte yandan, gerçi kafasının içinde bir saat vardı, ama takvim yoktu aslında. Useppe'yi sevinçli, doğal bir dansla karşıladı: Hemen ağaçtan çadıra gitme saati olduğunda onunla anlaştı; oralarda belki dün veya önceki günden, dostları Scimó'ya verilmiş bir randevuları vardı. Sanki Bella bile, o büyük mutluluğu içerisinde, bugün Scimó'yu mutlaka aynı yerde bulacaklarını umuyor sanırdınız! Ama öte yandan ondaki bu ahmakça bilgisizliğin sık sık da büyük bir bilgelikle yer değiştirdiğini de biliyoruz. Kim bilir belki bugün bilgeliği ona, belleğinin o savunma oyununda, Useppe'yi desteklemesini öğütlemiştir?.. Her ne halse, bu ikisi için şu henüz sona ermiş uğursuz hafta, zamandan silinmiş gibiydi.

Kırık dökük bulutlar, yolları, caddeleri alabildiğine genişletiyormuş izlenimi veren serinletici bir rüzgârın önüne katılmış, rasgele koşuyorlardı. Sanki onlar geçerken koskocaman kapılar açılıyor, göğün ötesine dek kanatlarını vuruyor gibiydi. Bulutlar her zaman göğü karartmazlar: Bazen de aydınlatırlar, bu hareketlerine ve ağırlıklarına bağlıdır. Güneşin çevresi tamamen açılmıştı ve yansıyan ışıkları en yakın bulutlarda aydınlık uçurumlar, mağaralar açıyor, sonra bunlar yeni yeni dalgalarla sarsılıyor, Useppe de bu dalgaların sesini duyuyordu. O zaman ışınlar ya artıyor ya da bir sürü oklara bölünüyordu ve karşılaştıklarında, aydınlanırken, o gezgin yığınlarda karanlık koridorlar, yarı aydınlık odalar, mum ışıklarıyla pırıl pırıl salonlar veya açılıp kapanan mavi pencereler beliriyordu. Bu saatte her zaman olduğu gibi sokaklar yarı boştu, birkaç taşıtın gezinmesi, insanların adım sesleri, esinti gibi geliyordu. Bazı zayıf düşmüş, sinirleri yıpranmış yaratıkların, özellikle indirilmiş dozda verilen yatıştırıcı ilaçlardan, alkol almış gibi uyarıcı biçimde etkilendikleri görülmemiş şey değildir.

Küçük Useppe de suya atılan kopartılmış bir dal gibi, susuzluğunu gideren, canlı bir sarhoşluk içerisindeydi. Yol boyunca bilinci ve anıları uyanıyordu, ama sadece kısmen. Doğa ona zaman ve mekânda yönünü rasgele değil de belirli bir amaçla bulduruyordu sanki. Böylece son hafta, hâlâ bir gölge perdesinin ardında gizli kalmıştı; kaçamak olarak onu ziyarete gelen Davide'nin anısı da, son pazartesiden *önceki* bir Davide'ye aitti. Gene de bu anı onda, bilinmedik bir iç burkulması uyandırıyordu; ama doğa hemen bu yarasını kapatıveriyordu. Yol boyunca Bella ile gevezelik ederlerken en aziki defa, Vàvide ile önceden kararlaştırılmış bir randevuya çekinerek değindi... Ama Bella hemen doğayla birlik olup ona karşı çıktı: "Hayır! hayır! Onunla randevumuz yok bizim!" Galiba bir defasında, Useppe, yanlışını düzelterek ve köpeği kuşkuyla süzerek inat etmişti: "Evet evet! Bilmiyor musun? Sözümüzde dururuz biz!" Ama o zaman Bella, şarkı söyleyerek dans etmeye başladı: "Şimdi Scimó'ya gidiyoruz! Scimó'ya gidiyoruz!" diye, tıpkı bebekleri oyalamak için, "Bak! Bak kedi uçuyor!" derken ağızlarına bir kaşık mama tıkıştırıveren sütnineler gibi.

Irmak kıyısına ulaştıklarında bulutlar ufkun dibinde, duru ve ışıl ışıl göğün çevresinde sıradağlar gibi toplanıyorlardı. Toprak önceki yağmurlardan sonra henüz kuruyacak zaman bulamamıştı ve ırmağın suyu bile bulanıktı, kıyılar ıssızdı. Suyu görür görmez, Useppe içgüdüsüyle bu yana, bayıra doğru çekildi; sonra yürürken belleğinde Scimó'nun verdiği sözü yeniden işitti, ona yüzme öğretecekti ya, ama aynı zamanda pazar günü sinemada ilk gösterinin üçte başladığı da aklına geldi. Belki de Scimó ile buluşmak için geç kalmışlardı bile: Bella da bu tahminini doğruladı, saat üçü mutlaka geçmiş olmalıydı... Öyle ki kulübeye yaklaşırlarken Useppe bugün arkadaşını bulma umudunu yitirmişti bile.

Kulübeye bir göz atmakla, Scimó yokken buraya birinin geldiğini, yağma ettiğini, ortalığı karmakarışık bıraktığını hemen gördüler. Useppe son derece heyecanlı, "Korsanlar!" diye bağırdı. Şiltenin içindekiler, kamuflaj kıyafetiyle birlikte, yerlere, içi boşalmış astarın yanına saçılmıştı;

çalar saat olsun, pilli fener olsun, kayıplara karışmıştı. Buna karşılık mum parçası, taşın üstünde, her zamanki yerindeydi; ayrıca görüldü ki, şiltenin içinde gizlenen o en büyük hazine de bir talih eseri duruyor! Hepsinden önce, ünlü Tur madalyonu, gerçi çifte kılıfından çıkartılmış, ama el değmemiş gibi. Zaten kâğıtlarını da Useppe hemen oracıktaki paçavra yığınının içinde buldu. Sonra parlak taşlı toka, hatta renkli tarak, hepsi duruyor! Useppe tüm bu malların tam bir listesini aklında tutmuştu. Nedendir bilinmez, tek eksik, o (yarım) cam sileceğiydi. Et konserveleri de yoktu, ama bunları bu arada Scimó'nun kendisi yemiş olabilirdi.

Bella, o çok keskin ve becerikli dedektif burnuyla çevresini kolayınca, korsanlar olasılığını kesinlikle reddetti. Kokuya bakılırsa buraya tek bir kişi gelmişti, belki de yağmurdan kaçmak için, çünkü ıslak ıslak da kokuyordu. Tanıyabildiği öteki ipuçları: Koyun ve yaşlılık kokuyordu burası. O halde yaşlı bir çoban gelmiş olmalıydı. Besbelli, dazlak biri, çünkü tarağa ilişmemişti.

Çok bozulmuş olmakla birlikte Useppe gene de çocukça gülümsedi, böylesine bir ihtiyarcık pek tehlikeli olamazdı. Üstelik o ünlü korsan çetesi de bu korkunç baskında birkaç önemsiz hırsızlıkla yetinmezdi pek tabii! Useppe, yaptıkları kötülükleri, Scimó'nun saydıklarını bir bir aklında tutmuştu! Özenle, arkadaşının rasgele yere saçılmış öteberisini toplamaya başladı: Tur madalyonunu çifte kâğıdına sardı, kamuflaj kıyafetini öteberiyle birlikte yeniden şiltenin astarının içine yerleştirdi. Bu arada mayo da iyi kurumamış, rutubetten sertleşmiş halde eline geçti. O anda, (o güne dek zihninden kovaladığı) bir kuşku, acı bir gerçek gibi kafasında çakıverdi: Burası artık terk edilmiş bir kulübeydi, Scimó burada kalmıyordu demek... Ama o sırada önemli bir iş görüyormuşçasına şilteyi koklayan Bella, bir başdedektif ciddiyetiyle yargıya vardı:

"Scimó'nun kokusu çok yeni! Ancak üç saatlik! Arkadaşımız öğleye kadar burada uyumuş!"

Ne yazık ki gerçek böyle değildi: Demek oluyor ki ya Bella'nın koku alma yeteneği bu kez onu aldatıyordu (ne kadar usta olursa olsun, bu, her dedektifin başına gelebilir)

ya da Useppe'nin kuşkulandığını sezdiğinden, onu oyalamak için bile bile yalan söylüyordu. Bu da mümkündür çünkü hayvanlar da bütün paryalar gibi, zaman zaman kutsal denecek bir dehaya erişiverirler... Her ne halse, bu yargısı Useppe'nin içini rahatlatmaya yetti, çocuk hemen avuntuyla güldü.

Bella'nın, bugün Scimó'nun mülküne olabilecek her türlü saldırıya karşı bir bekçi köpeği gibi tetikte beklemesi kararlaştırıldı. Bu arada kulübeyi derleyip toplayan ikisi, birlikte ağaçtan çadıra gittiler. Şimdi gökkubbe, ufkun son noktasına varıncaya dek dupduru, pırıl pırıl olmuştu. Useppe hiç çaba harcamadan, kolayca her zaman oturduğu dala tırmandıktan sonra, o pek iyi bildiği küçük şarkıyı "Şakadır şakadır şakadır hepsi şakadır" türküsünü çağıran birçok küçük kuş sesi duyunca çok şaşırdı. İşin garibi şuydu ki, türkücüler görünmüyordu; sesleri de koro halinde bile olsa, pek hafif çıkıyordu, yalnızca o duysun diye, kulağına ıslıkla çalıyorlarmış gibi. Useppe şaşkın, gözleriyle aşağıyı, otların üzerini, ağaç gövdelerini boylu boyunca tarıyordu; sonra da bakışlarını yukarılara çevirdi. Ama aşağıda sadece havayı koklayan Bella vardı, yukarıda da yalnız sessizce uçuşan kırlangıç sürüleri görünüyordu. Sonunda, insan uzun süre bir şeye baktığı zaman hep olduğu gibi, gökyüzünde yeri yansımış gibi gördü: Önceki cumartesi gördüğü düşü andıran bir şey, ama tersine. Kendisi bu düşü tamamen unutmuş olduğundan, bu manzara onu iki kez şaşırtıyordu: Hem şimdiki duruma, hem de bilinçsiz anıya şaşıyordu. Öyle sanıyorum ki içinde, ona gizemli gelen, geçen pazar Davide'den işittiği bazı bilimsel terimlerin de rolü vardı: "Yağmur ormanları ve... yarı suya batmış *nebulalar*, hayır bulutumsu, sisli..." Çünkü gökyüzüne yansımış olan yeryüzü ona şimdi her yana çılgın gibi koşuşan, dalların arasında yüzen veya sıçrayan vahşi hayvanlarla dolu, görkemli bir su bitkileri gibi görünmekteydi. Uzaklarda bu hayvanlar öylesine ufak duruyorlardı ki, panayırlarda kafeslerde veya cam kavanozlarda satılan o minicik kuşları andırıyorlardı; ama gözbebekleri alıştıkça Useppe bunları az çok unuttuğu düşündeki gibi, küçücük Ninnuccialar ve

Scimó'nun yeğenleri olarak görmekteydi. Gerçekte, tüm bunlar ses çıkarmıyor veya uzaklık seslerini işitmeye olanak bırakmıyordu; bununla birlikte, bazı Doğu danslarında olduğu gibi, vücut hareketleriyle konuşuyorlardı, dillerini anlamak güç değildi. Tam tamına, "şakadır, şakadır, hepsi şakadır" dedikleri kesin değildi. Ama hiç kuşkusuz aynı şeyi söylemek istiyorlardı.

Bu manzara Useppe'yi, gökler tarafından gıdıklanıyormuş gibi güldürüyordu; görüntü gözden yitip gittiği an, Useppe şu şiiri yaratıverdi:

"Güneş büyük bir ağaç gibidir
içinde yuvalar vardır.
Ve bir erkek cırcırböceği gibi ve deniz gibi ses çıkartır
ve gölgeyle küçük bir kedi gibi oynar."

Kedi sözüne Bella'nın kulakları dikildi. Şiiri keserek, şaka yollu havladı. Bu da, bildiğim kadarıyla, Useppe'nin son şiiri oldu.

Bir sanrıdan veya bir hayal görmeden sonra, olayların gerçek boyutları eski düzene girmekte gecikebilirler. Bir süre için, duyuların ve özellikle görme ve işitme duyusunun, dış etkileri olağanüstü bir ölçüde büyüttüğü olur. Ansızın, korkunç bir patırtı, ırmaktan Useppe'nin kulaklarına doldu: Gözleri kıyıya yanaşmış koskocaman bir kayıktan inen bir dev sürüsü gördü.

Daldan aşağı hızla inerek "Korsanlar!" diye bağırdı, Bella ise ateş almış gibi ondan önce ağaç çadırdan fırlamış kulübenin yolunu tutmuştu. Buraya ulaşınca ikisi birden durdular, sipere girer gibi, küçük bayırın aşağısına gizlendiler. Bella bir an önce saldırmak için sabırsızlanarak alçak sesle, tehdit eder gibi hırıldamaya başlamıştı bile, ama Useppe onu bir ıslıkla susturdu, üstelik Scimó'nun söylediğine bakılırsa, bu korsanların "hayvanları da öldürdüklerini" hatırlattı.

Aslında bu o ünlü ırmak çetesi de değildi herhalde. Şimdi kamışların arasına bağlanmış olan kayıktan (bir tür iki kürekli eski sal) yedi-sekiz erkek çocuk inmişti, hepsi

de hiç olmazsa görünüşte on dört yaşın altındaydı; hele birikisi (en de afacanları) birinci sınıf yumurcaklarıydı besbelli. Bunların hiçbiri o ünlü korkunç çete başı Agusto'ya benzemiyordu ilk bakışta; birbirlerine seslendikleri adlar arasında bu ada da rastlanmıyordu zaten. Aralarında bir başkan var idiyse, Raf dedikleri, asık suratlı, sıska yeniyetme olmalıydı herhalde: Ama o da berikileri kışkırtacak yerde, tam tersine, dizginlemekten hoşlanıyor gibiydi, hepsine de yumurcak takımıymış gibi, yüksekten bakıyordu üstelik. Kısacası bu, gerçek bir çeteye hiç benzemiyordu; daha çok bir kayık dolusu yeniyetme pazar gezginini andırıyordu: Çoğu, analarından dayak yiyince ağlayacak yaştaydı!

Ama Useppe ile Bella için bunların kimliği kesindi: Scimó'nun düşmanları olan o ünlü korsanlar, caniler ve hırsızlardı bunlar! Tetikte, kulaklarını yarı dikmiş ve kuyruğunu sırtı hizasında uzatmış Bella, atalarının zamanına döndüğünü hissediyordu: bozkırın dibinden akşamın alacakaranlığına doğru, kurt sürülerinin çıkagelmesini bekledikleri o dönemlere!

Şimdi güneş iyice pişiriyordu; berikilerin kayıktan iner inmez ilk işleri, soyunup suya girmek oldu. İndikleri sipere kadar, aşağıdan, birbirlerine su atmaları, seslenmeleri, kavgaları geliyor ve bu sesler Useppe'nin kulaklarında aşırı biçimde yüksek, tıntın ötüyordu. Tepeden tırnağa tirtir titreyerek, ama gene ayakta durmayı başararak, bir barikat savaşçısı gibi en ufak işarette saldırıya kalkmaya hazır, boyuna Bella'ya "Uslu dur!" diyordu. İşaret verildiğinde saat dört buçuk dolayları olmalıydı, kocaman kapkara bir duman, vadileri ve koruyu sardı gibi geldi ona. Korsanların sesleri giderek yaklaşıyordu: "Hey Piero! Hey Mariuccio!" diye tepeden birbirlerine sesleniyorlardı. "Gel! Gelsene hey, kalın kafalı! Raf! Raaf!!" Niyetleri neydi, öğrenilemedi: Belki de burada ilk kez yıkanmışlardı da sadece çevreye bir göz gezdirmek istemişlerdi... Birden Useppe, onların DEVASA gövdelerinin sipere doğru ilerlediğini gördü.

Titreyerek Bella'ya yine, "Rahat dur!" dedi. Aynı anda, Scimó'nun kapıyı kapatmak üzere oracıkta hazır bulundur-

duğu bir taş yığınına koştu. Suratı korkunç bir öfkeden kıpkırmızı kesilmiş, bir yandan silahlanırken bir yandan homurdanıyordu: "İstemiyorum! İstemiyorum!" Koşarak tepeye çıktı, gelenlere, hiddetle bağırdı:

"Gidin buradan! Gidin buradan!" Bir yandan da, onların pis küfürlerini taklit ederek (zaten yaşadığı çeşitli mahallelerde ne zamandır öğrenmişti bunları) tehdidini, vahşi bir sesle destekledi:

"Geberesiceler! Orospu çocukları! Kıçıboklular!!"

Gerçekte, şu suratı öfkeden kıpkırmızı, küçücük cücenin, elinde iki küçük taşla, bir çeteyi geri püskürtmeye kalkışması oldukça gülünç bir manzara olmalıydı. Ötekiler de onu ciddiye almadılar zaten; sadece içlerinden en küçükleri (aşağı yukarı yaşıtıydı) çalımlı çalımlı terslendi: "Ne istiyorsun çocuk?!" Benzeri olan öteki küçük de hırlayarak onu destekliyordu. Ama o anda Raf işe karıştı, onları yarı yolda durdurdu:

"Hey! Köpeğe dikkat!"

Küçük vadinin dibinden dolanarak Useppe'nin yardımına koşan Bella o anda karşılarına çıkıvermişti; ama şu anda çetenin gerilemesine neden olan şu korkunç canavarın Bella olduğuna inanmak gerçekten güçtü. Ağzını açmıştı, kurt dişleri gözüküyordu, iri gözleri cam gibi iki yanardağı andırıyordu, üçgen örneği dikili kulakları alnını genişletmişti ve ulumadan daha korkunç, alçak bir sesle hırlıyordu. Useppe'nin yanında, bayırın üzerine dikilmiş, dev gibi bir güreşçiye benziyordu, saldırmaya hazır, göğüs kasları şişmiş, bacakları gerilmişti. Yumurcak sürüsünden çığlıklar duyuldu. "Aman saldıracak, hay, çok kızmış bu!!" İçlerinden biri o anda, yerden bir taş aldı ve Bella'nın üzerine yürüdü veya Useppe'ye öyle geldi. Suratı allak bullak oldu. "İstemiyorum! İstemiyorum!" diye çığlığı bastı. Hiddetle elindeki taşları düşmanlarına yağdırmaya başladı, ama sanırım kimseye isabet ettiremedi.

Bunu hemen izleyen kargaşayı anlatmak güç, zaten o kadar kısa sürdü ki: hemen hemen birkaç saniyecik. Herhalde Bella ileri atılmış ve Useppe de onu savunmak için peşinden gitmiş olmalı; *Korsanlar* da şu atak yumurcağı

aralarına almış, biraz pataklamış, hatta birkaç da tekme atmış olmalılar. Ama o anda yüzünde beliriveren o garip ifade çocuklardan birine, "Aman bırakın şunu be! Görmüyor musunuz, deli gibi bir şey?!" dedirtmişti. Bu arada ansızın, kargaşanın ortasında, ne olduğunu anlayamayan bu küçük çeteyi tersyüz döndürüveren bir olay oldu. Tam dayağı yiyen çocuk, kendinden geçerken ve gerçekten ahmak biri gibi çeneleri açılıverirken, köpek mucize denecek biçimde uslandı, yatıştı. Sanki oradakilerden imdat bekliyordu; önceki hırlamasını çok hafif bir ulumaya dönüştürerek kuzusuna koşan bir koyun gibi çocuğun çevresinde dört dönmeye başladı. Oradakilerin içinde, sadece köpek, çocuğun, arkaüstü düşüp de bayır aşağı sipere kadar kayarken, kasılmış gırtlağından çıkan o haykırışı tanıyabilecek durumdaydı. Bazı hastalıklar konusunda hiçbir deneyimleri bulunmayan ötekiler içinse, bu nedeni bilinmedik olay bir felaket görünümüne büründü. Bir süre öyle durup sersemlemiş, bakakaldılar, soluk soluğa bir tür hırıltının geldiği bayırın dibine inmeye cesaret edemediler. Az sonra Raf ile bir arkadaşı, ne oluyor diye az uzanıp baktıklarında, çocuk kasılma süresi bittiğinden, yüzü ölü gibi, kıpırtısız yatıyordu. Köpek o küçücük hayvan iniltisiyle onu kendine getirmeye çabalıyor, çevresinde dönüyordu. Çocuğun dişlerinin arasından incecik, köpüklü bir kan sızıntısı geliyordu.

Hiç kuşkusuz berikiler onu öldürdüklerini sanmış olmalılar. Raf, suratı allak bullak arkadaşlarına döndü, "Tüyelim, bir an önce buralardan kirişi kırmalıyız. Hadi çabuk, sallanmayın. Çabuk olun!" dedi. Kayığa doğru koşuşurken adım sesleri ve karmakarışık konuşmalarının uğultusu (Ben ne yaptım be?! Tekmeyi atan sendin asıl... Şşş... Hiçbir şey olmamış gibi davranalım... Kimseye tek kelime söylemek yok ha!..) geliyordu, hemen kayığa atladılar, çalakürek uzaklaştılar. Bu kez Useppe, o her zamanki büyülenmiş gülücüğüyle belleğini tümüyle yitirmiş, gözlerini açtığında başucunda sadece Bella vardı. Yavaş yavaş, yüzündeki küçücük değişmelerden, doktorların deyimiyle, *uyanıklığın* çeşitli eşiklerini aşması izlenebiliyordu. Birden başını tepeye doğru çevirdi, kuşkuyla iki yana bakındı.

Bella hemen atıldı: "Kimse kalmadı! Hepsi çekip gitti..."

Useppe, rahatlamış gibi, "Çekip gitti..." diye yineledi. Ama bir anda yüzünde bambaşka bir ifade beliriverdi. Zorla gülümsedi, ancak bu, gülüşten çok, acınacak bir yüz buruşturmaya benzedi, Bella'ya bakmaksızın gözlerini devirerek, "Ben... *demek... düştüm...* ha?"

Karşılık olarak Bella onu telaşla yalayıp avutmak istediyse de çocuk onu itti, kendi kabuğuna çekilerek yüzünü kolunun ardına gizledi.

Bir hıçkırıkla yakındı: "Demek böyle, şimdi, gördüler beni... onlar da... demek böyle, şimdi... biliyorlar..."

Çaresizlik içinde kıpırdandı. Üstelik altını ıslattığını da fark etmişti (böyle kasılma nöbetlerinde sık sık olan bir şeydi bu). Korsanların bunu da görmüş olduklarını düşündükçe kahroluyordu.

Öte yandan nöbetlerden sonra her zaman bastıran uykunun etkisiyle, gözkapakları kapanmaya başlamıştı bile. Küçücük vadide, yelpaze esintisi gibi yumuşacık bir poyraz esiyordu, gün öylesine duruydu ki, kulübenin uzayan gölgesi, göğün rengini yansıtıyordu. Irmakta korsanların kürek şıpırtısı uzaklaşmış, duyulmaz olmuştu; işte o anda Bella, kişisel kanısına göre, siperlerde kazandıkları bu büyük savaşı havlayarak kutlamaya kalkıştı. Şimdi uykuya dalan Useppe'ye ise, bu yapayalnız köpek türküsü, tıpkı kirpiklerinin arasından süzülürken bulanıveren, göğün morumsu yeşil-mavisi gibi, belli belirsiz ulaşıyordu. Beki de, açılmış zafer bayrakları arasında, savaş meydanında çalınan bir efsanevi borazan sesi sanıyordu onu.

Gerçekten de köpeklerin bilgisizliği zaman olur, tutarak niteliği alır; çoban köpeği de kendi görsel ruh-bilimi uyarınca günün olaylarını şöyle yorumluyordu:

YENİLGİYE UĞRATILAN KURTLAR KULÜBEYE SALDIRIDAN VAZGEÇEREK BOZGUN HALİNDE KAÇMIŞLAR VE ÇARPIŞMA USEPPE İLE BELLA'NIN SU GÖTÜRMEZ ZAFERİYLE SONA ERMİŞTİR.

Bu haberi dört bir tarafa havladıktan sonra, Bella da doygun ve heyecandan bitip tükenmiş olarak, Useppe'nin

yanı başında uyudu kaldı. Her zamanki saatinin uyarısıyla kendine gelip silkindiğinde, güneş batıda adamakıllı alçalmış bulunuyordu. Useppe, gece yarısıymış gibi, ağzı yarı açık, solgun yüzü elmacıkkemiklerine doğru hafifçe kızarmış, düzenli soluklarla derin derin uyuyordu. Bella seslendi: "Uyan artık! Gitme zamanı!" Ama Useppe ancak gözkapaklarını aralayabildi, uykuyla ve isteksizlikle perdelenmiş gözlerini gösterdi ve ardından hemen kapadı.

Bella, biraz da vicdan azabıyla, onu kışkırtmaya devam etti. Hatta ayağıyla dürterek ve gömleğini dişleriyle çekerek ısrar bile etti. Ama beriki, canı sıkılmış bir ifadeyle onu iki-üç kez savuşturduktan sonra, sonunda şiddetle, öfkeyle itti, "İstemiyorum! İstemiyorum!" diye bağırdı. Yeniden derin bir uykuya gömüldü.

Bella orada biraz daha oturdu, sonra dört ayağının üzerine kalktı, çaresizlik içinde kalmış, ne edeceğini bilemiyordu. Bir yandan, içinden bir ses ona burada, Useppe'nin yanında kalmasını emrederken; öte yandan da gene aynı derecede güçlü bir istek, her akşam gibi tam saatinde eve, Ida'ya dönmesi için dürtüyordu. İşte tam bu aralık yukarıda, Bodoni Sokağı'nda Ida da sonunda, o uzun uykusundan uyanmıştı.

Bugün başına gelen, olağandışı, alışılmadık bir haldi: böylesine uzun bir öğle uykusu uyumak. Belki de son gecelerin alınamamış uykuları birikmiş, ona böyle ihanet etmişti. Çok derin, şaşırtıcı, dingin, kesintisiz uyumuştu, küçük bir çocuk gibi. Ancak sonuna doğru kısa bir düş gördü.

Büyük bir rıhtımın kapalı kapısı önünde, küçük bir çocukla berabermiş. Kocaman, ıssız bir gemi, son derece sakin, serin, sabahın koyu mavi rengine bürünmüş bir okyanusa doğru açılmak üzereymiş. Kapının önünde, son derece otoriter, gardiyana benzeyen, üniformalı bir bekçi dikiliymiş. Çocuk Useppe olabilirdi, olmayabilirdi de: Ama Useppe'ye benzediği kesindi. Kapının önünde, duraksayarak çocuğun elinden tutmuş bekliyordu. Paçavralar içinde iki yoksuldular ve bekçi de, biletleri olmadığı için onları

içeri almak istemiyordu. Ama o zaman çocuk, pis elini cebine daldırdı ve küçücük altından bir şey çıkardı, Ida bunun ne olduğunu anlayamadı; belki küçücük bir anahtar veya bir taş ya da bir deniz kabuğu. Herhalde gerçek bir geçiş izni olmalı ki bekçi, çocuğun elinde görür görmez, istemeye istemeye, kapının kanadını hemen açtı. O zaman çocukla ikisi, güle oynaya, birlikte gemiye bindiler.

İşte düş burada sona erdi ve Ida uyandı. Hemen evdeki alışılmadık sessizliği fark etti; odaları bomboş bulunca, yersiz bir telaşa kapılarak öylece, aşağıya sokak kapısına indi. Her zamanki gibi, öğle uykusuna soyunmadan yatmıştı zaten. Sırtında sökük, yağlı, koltukaltları terden lekeli iş entarisi vardı, saçlarını bile toplamamıştı. Ayağına ise terliklerini geçirivermişti, bu yüzden her zamankinden de çok adımlarını sürüklüyordu, anahtarların bulunduğu para çantasını cebine alıvermişti.

Kapıcı kadın kimsenin geçtiğini görmediğini söyledi: Gerçi günlerden pazar olduğu için, kulübesinde sürekli oturmamıştı... Ama Ida durup onu dinlemekle zaman yitirmedi, rasgele sokağa fırlayıp yabani gibi, çevre sokaklarda Useppe diye haykırarak dolanmaya başladı. Ne oldu diye soranlara, sesi, bakışları çığrından çıkmış halde, bir köpekle bir çocuğu aradığı karşılığını veriyordu: Ama verilen öğütlere de, yardım önerilerine de kulak asmıyor, araştırmasını tek başına sürdürüyordu. Hiç kuşkusu yoktu, Useppe, yeni bir nöbetle Roma'nın bir yerinde düşmüş, yatıyor olmalıydı mutlaka: Belki yaralanmıştı bile, belki de yabancıların arasındaydı... Gerçekte, bir süredir Ida'nın tüm korkuları, sinirlerinin ve mantığının ortasına çöreklenmiş tek bir korkuda birleşiyordu: Useppe'nin *düşmesi* korkusu. Her gün, kafesini açık bırakırken, "Büyük Hastalık"a karşı çok yorucu bir savaş veriyordu zaten: Hiç olmazsa, şu mutlu yaz kaçamaklarında çocuktan uzak dursun, özgür erkek onurunu incitmesin, başkalarının yanında küçük düşürmesin diyeydi dualarını... İşte bugün, Iduzza'nın o müthiş korkusu gerçekleşiyordu demek: Hastalık, Useppe'yi ardından vurmak, küçük düşürmek için Ida'nın uyuyakalmasından yararlanmıştı.

Evin dolayları dışında, içgüdüsünün onu yönelttiği ilk yol, Useppe'nin onca defa övdüğü o ünlü, ırmak kıyısındaki *orman* oldu. Çocuğun bölük pörçük açıklamalarına bakılırsa, Marmorata Caddesi'nden Ostiense Sokağı'na sapıyor, oradan da Kilise Meydanı'na gidiyor olmalıydı... Ida da, birinin peşine düşmüş gibi telaşla, gözü dünyayı görmeyerek Marmorata Caddesi'nden yürümeye koyuldu: İçgüdüsünün gösterdiği hedefe öylesine tüm benliğiyle yönelmişti ki, kentin hayhuyu, onu hiç etkilemeksizin çevresinden geçip gidiyordu. Bu caddenin üçte ikisini aşmıştı, karşıdan, sevinçli, coşkun bir havlamayla selamlandı.

Karşı karşıya bulunduğu ikilemden adeta işkence çeken Bella, ansızın eve kadar koşup Ida'yı çağırmaya karar vermişti; ama Bodoni Sokağı'na doğru koşarken, kendini gene de ikiye bölünmüş gibi hissediyordu: Çünkü bu arada, uyuyakalmış küçücük Useppe'yi çaresiz, küçük bayırda bırakmıştı. Şimdi yolda Ida ile karşılaşmak ona, büyülü inanılmaz bir olay gibi gelmişti.

Aralarında hiçbir açıklama olmadı. Ida, Bella'nın ardından sürüklediği kayışını Useppe'yi gidip bulacağından emin olarak yerden aldı. Tabii Ida'nın o tembel, sarsak adımlarıyla, üstelik ayağındaki terliklerle yürümesi, Bella için büyük bir sıkıntı oluyordu ve ikide bir köpek, o doğal canlılığıyla sabırsızlanıyor, araba çekiyormuş gibi çekiştiriyordu kadını. Sonunda ırmak boyundaki o inişli çıkışlı araziye vardıklarında, Ida kayışı koyverdi ve köpek önden yürümeye başladı, ikide bir durup onu bekliyordu. Gerçi bir an önce varmak telaşındaydı, ama üzgün bir hali yoktu, hatta keyifli gibiydi, bu da Ida'yı yüreklendiriyor, Useppe'nin durumu konusundaki korkularını biraz yatıştırır gibi oluyordu. Çevresine bakamayacak kadar şaşkındı, ama gene de buralardan geçerken, ışıklı bir izden gidiyormuş gibi, bu yöreleri onca öven oğlunun ayak izlerini her yerde görür gibiydi. Çocuğun burada geçirdiği saatler renkli sarnılardan bir görüntü gibi, her yandan birden coşkuyla fışkırıyordu sanki. Kahkahaları, gevezelikleri kadını selamlıyor, burada geçirdiği o tatlı özgürlük ve güven dolu günlerden dolayı anneye koro halinde teşekkür ediyorlardı.

Bir yandan da, "Az sonra neyle karşılaşacağım acaba?" sorusu, sinirlerini yıpratıyor, onu öyle zayıf düşürüyordu ki köpek, apaçık "İşte burada!" diyen bir havlamayla onu hızlı yürümeye kışkırttığı an, neredeyse düşecek gibi oldu. Bir an için gözünden yiten hayvan, küçük bir bayırın aşağısından tekrar ortaya çıkmış, ona sesleniyordu. Çağrısı, gerçekten kıvanç doluydu. Bayırın başına vardığında Ida'nın da yüreğinde çiçekler açar gibi oldu çünkü Useppe orada, kulübenin kapısı önünde ayakta, anasını bir gülücükle karşılıyordu.

Gerçekten de Bella yokken uyanmış ve kendini orada, bayırın aşağısında yapayalnız bulunca, belki de herkes tarafından terk edildiğini sanmıştı, çünkü gülümseyişinde hâlâ kaygılı bir huzursuzluk okunmaktaydı. Üstelik, olası düşmanlara veya saldırganlara karşı korunmak için bir de sopayla silahlanmıştı, sıkı sıkı avucunda tutuyordu, ne pahasına olursa olsun, elinden bırakmak istemedi. Hâlâ oldukça uykulu, unutmuş bir görünüşü vardı; ama çok geçmeden (belleğinin yeni bir oyunuyla) korsanların saldırısı gözlerinin önüne geliverdi. O zaman sendeleyerek, kulübeye doğru yöneldi, bir göz attı ve her şeyin yerli yerinde olduğunu, yangın, yıkım izine rastlanmadığını görünce içi rahatladı, güldü. Bu akşam sinemadan veya pizzacıdan döndüğünde Scimó yatağını her zamanki gibi hazır, kendini bekliyor bulacak demekti (yaşlı, saçsız hırsız çobanın aşırdıkları, ileride, elbirliğiyle, o esrarlı dızdızcıların da yardımıyla, yerine konabilirdi).

Karmakarışık, neşeli bir gevezelikle Useppe, memnun oluşunun nedenlerini annesine anlattı. Ama Ida sadece "Kimseye bir şey söyleme, olur mu, anne?"yi anlayabildi. Batan güneşin aydınlığında, çocuğun yanakları pembe pembe olmuştu, gözleri ise duru, mutluluktan pırıl pırıldı. Ama tam eve döneceklerken, ansızın bir isteksizlik gösterdi. O yeni, özel, baştan çıkarıcı gülümsemesiyle annesini kandırmaya çabalayarak öneride bulundu: "Bu gece burada uyuyalım!" Ancak Ida'nın yalvarıp yakarmaları karşısında, çaresiz boyun eğdi. Ama görülüyordu ki, yorgunluktan ve uykudan, ayakta duracak hali kalmamıştı. Kendi kendi-

ne yürüyemiyordu, Ida'da onu kucağına alacak kol gücü yoktu artık. Neyse ki, yanına aldığı, içinde anahtarların bulunduğu para çantasında, San Paolo'dan eve kadar tramvaya binmelerine yetecek bozuk para vardı; ama San Paolo'ya kadar nasıl gidilecekti? Burada Bella yardıma koştu, aileye destek olarak kendi sırtını sundu.

Birbirleriyle sarmaş dolaş, üçü birlik yürüyorlardı: Useppe, küçük bir ata binmiş gibi Bella'nın sırtına yerleşmiş ve başını, koluyla onu destekleyen annesinin kalçasına dayamıştı. Birkaç adım atmışlardı ki, tam ağaçtan çadırın dışından geçtikleri sırada, Useppe'nin başı, yarı uykuda, sallanmaya başlamıştı bile; ancak burada, sonunda yumruğunu gevşetip sopayı bırakıverdi. Güneş batıyordu ve kalabalık bir kuş topluluğu orada, çadırın altında, dalların yükseklerinde buluşmuşlardı. Öyle sanıyorum ki bunlar, akşama doğru, bir ağızdan konser vermek için, ailece böyle bir araya toplanan sığırcık kuşlarıydı. Useppe burada hiç bu kadar geç saatlere kadar kalmamıştı ve böylesine büyük bir konser onun için tamamen yepyeni bir şeydi. Uyur uyanık ne kadarını işitebildi, bilemem; ama bu sürpriz hoşuna gitmiş olmalı ki, küçücük, kaçamak bir kahkaha atıverdi. Gerçekten de bu akşamki konser, güldürücü nitelikteydi: Koroya katılanlardan kimi ıslık çalıyor, kimi cıvıldıyor, kimi sesini titretiyor, kimi de havayı öper gibi sesler çıkartıyor, sonra birbirlerini taklit ediyorlar, aynı dizeyi yeni baştan alıyorlar veya civcivlerin, piliçlerin sesine varıncaya dek öteki çeşitli kuş türlerini alaya alıyorlardı. Gerçekten de sığırcıkların kendilerine özgü o ustalığı eşsizdir. Bella-Ida-Useppe grubu da öylesine yavaş ilerliyordu ki, bu akşam konseri, gecenin (otlardan, ırmaktan gelen) ilk fısıltılarıyla birlikte yol boyu epey bir süre onlara eşlik etti.

San Paolo'da Ida ve Useppe, yabancıların yardımıyla tramvaya bindirildiler, Bella ise, var gücüyle tramvayın peşinden koşuyordu. Alacakaranlıkta kalabalığın arasına oturmuş Ida'ya, dizlerinin üzerinde uyuyan Useppe'nin gövdesi daha da ufalmış gibi geliyordu. Ansızın gözlerinin önünde, onunla yaptığı ilk tramvay yolculuğu, çocuğu San

Giovanni Mahallesi'nde, ebe Ezekyel'in evinde doğurduktan sonra evine getirişi canlandı.

Sonradan San Giovanni Mahallesi de, San Lorenzo Mahallesi ve Veneto Caddesi yöresindeki o yüksek mahalleler gibi, ona korku veren bir yer olmuştu. Babasının *Göksel Aida*'yı söylediği günlerden beri, evren, Iduzza Ramundo'nun çevresinde hep ve durmadan daralmıştı.

San Paolo'dan Testaccio'ya yol uzun değildi. Tramvayın her duruşunda Bella dışarıdan, neredeyse burnunu dayayacak kadar pencereye zıplıyor ve varlığını belirterek Ida'ya güven vermeye çalışıyordu. Bu burnu gördükçe tramvaydakiler gülüyorlardı. Tramvayla yaptığı yarışı Bella kazandı. İnecekleri durakta Ida onu sevinçli, kendilerini bekler buldu.

En yorucusu, evin kapısına kadar, bunca katın merdivenlerini tırmanmak oldu. Kapıcı kadın, kulübesinin gerisine çekilmiş, yemek yiyor olmalıydı. Her zamanki o yabani çekingenliğiyle Ida kimseden yardım istemedi. Tiber Nehri boyunca yaptıkları gibi, üçü birbirlerine destek olarak, yan yana tırmanmaya başladılar. Useppe derin bir uykudaydı, bilinçsiz, koyvermişti kendini, saçları gözlerine düşmüştü, ancak ara sıra, küçücük bir homurtu çıkarıyordu. Radyo Gazetesi saati geçmişti bile. Açık pencerelerden avluya, radyoların şarkı yayınları yankılanıyordu.

O çok uzun süren öğle uykusundan sonra Ida, gecenin büyük bölümünü uyanık geçirdi. Ertesi sabah da, daha ertesi gün de okula gitmek zorundaydı; sonra okul büsbütün kapanacaktı. Ama bu arada, daha yarın sabahtan, önceden anlaştıkları gibi, doktor hanıma başvurmak ve belki de Profesör Marchionni'ye yapılacak yeni bir ziyarete göğüs germek gerekiyordu. Ida bu ziyaretten, kendisi kadar küçük Useppe'nin de çekindiğini biliyor, bu yüzden korkusu iki kat artıyordu. Kendisiyle Useppe'yi, delilerin ulumaları arasında, şimdi ona renksiz, dolambaçlı bir şerit gibi gelen hastanenin koridorlarından geçerken görüyordu; sonra da dürbünün tersiyle bakıyormuş gibi, uzaklardan, bir gözbebeği kadar ufacık, Vico'da geçirdikleri tatilin yemyeşil manzarasını seyrediyordu; ardından gene Useppe ile el ele,

EEG'nin yeraltı mahzenlerinde, yolunu şaşırmış ikisi... Ama çok geçmeden o belirsiz yarın, bir safra gibi ondan koptu, gitti. Kendisini şimdiki zamana asılı buldu, şu sakin, tatlı gece hiç bitmeyecekmişçesine.

Useppe görünürde rahat, sakin uyuyordu. Köpek de bir adım ötesinde yere uzanmıştı. Ama Ida'nın hiç uykusu yoktu, bir türlü yatamıyordu. Eve geldiği zamanki pozunda büyülenip takılmıştı sanki, somyanın yanı başına diz çökmüş, başını kollarına dayamış, orada öyle, gözleri açık, uykusunda soluk alan Useppe'yi seyrediyordu. Aysız bir geceydi; ama bu en üst kattaki odada, yıldızların aydınlığı, sırtüstü yatmış, yumruklarını yastığın üzerine koyvermiş, ağzı yarı açık uyuyan çocuğu görmesine yetiyordu. Altın yaldızlı mavimsi yarı karanlıkta gövdesi daha da ufalmış, neredeyse eskiden, açlık döneminde Mastro Giorgio Sokağı'nda olduğu gibi, çarşafın altında hiç kabartı yapmayan bir bebek vücuduna dönüşmüştü. Ama bu gece bebek, burada, şu odanın güvenliğinde kendisinin olduğu sürece Ida, onun soluğunda, sonu gelmez bir zamanın vuruşlarını dinliyor gibiydi.

Bütün radyolar sustu, hatta gece yarısının gecikmiş trafiği bile durdu, sadece ara sıra, depoya giden son tramvayların gıcırtısı veya kaldırımdan geçen sarhoşların kendi kendilerine söylenmelerinin sesi geliyordu artık. Ida, gerisin geriye işleyen bir tür baş dönmesinde, bu zavallı seslerin, yıldızların sessiz ve sık ağına dolandığı izlenimine kapılıyordu. Bir noktada gece, bizim küçük odayı, yön bulma araçları olmayan kör bir uçuşa salıvermişti sanki. Bu geçen yazın bir gecesi de olabilirdi, Useppe'nin henüz "düşmediği" ve Ninnarieddu'nun da bitişik odada uyuduğu bir gece.

Ortalık henüz zifiri karanlıkken çevre teraslardan birinden bir kent horozu, zamansız sesini yükseltti. Az sonra Bella, uykusunda homurdandı: Belki de düşünde kurt korsanların saldırısını görüyordu? Şafağın henüz ilk ışıklarında, dört ayağının üstünde dikiliverdi. Telaşla odadaki yerinden ayrılarak gitti, bir hırsızın, bir yabancının içeri girmesini önlemek istercesine giriş kapısının önüne serildi.

Bu arada Ida'nın da yatakta biraz içi geçer gibi olmuştu. Santa Maria Liberatrice Kilisesi'nin ilk çan sesleri işitildi.

Gün dupduru, rüzgârsızdı, daha erkenden sıcak bastı. Saat sekize doğru Ida evden çıkmaya hazırlanırken, Useppe hâlâ derin uykadaydı. Alev alev yanakları, panjurlardan giren sakin ışıkta, o sağlıklı, pembemsi rengini yeniden almışa benziyordu; soluk alışı rahattı, ancak gözleri daha koyu bir halkayla kuşatılmış görünüyordu. Ida tere batmış saç lülelerini özenle alnından çekti ve çok alçak bir sesle fısıldadı: "Useppe..." Çocuk, gözkapaklarını güçlükle, titreyerek açtı, o masmavi gözlerinden adeta küçücük bir çizgi gösterdi, karşılık verdi:

"Anne..."

"Ben çıkıyorum, ama hemen, hemen döneceğim... Beni evde bekle ha, sakın bir yere kıpırdama... Gidip geleceğim."

"Ebet..."

Useppe gözlerini gene sımsıkı kapadı ve uykuya daldı. Ida, ayaklarının ucuna basarak uzaklaştı, Bella bu arada bir odaya, bir hole, bir mutfağa koşturup duruyordu; sessizce kapıya kadar geçirdi onu. Ida bir an, kapıyı kilitlesin mi, kilitlemesin mi, duraksama geçirdi ancak çoban köpeğinin önünde, Useppe'yi küçültücü bir davranışta bulunmaktan utanarak, kendini tuttu. Bunun yerine, köpeğe güvendiği için, alçak sesle, "Beni evde bekleyin, ha! Sakın kımıldamayın. Çabuk döneceğim," dedi. Aşağıdan geçerken de kapıcı kadına, saat on bire doğru, eğer kendisi eve dönmemiş olursa, yukarı çıkıp çocuğa bir göz atması ricasında bulundu.

Ama aradan ancak bir saat kadar bir zaman geçmişti ki (belki dokuz buçuk sularıydı) ansızın, içine dayanılmaz bir huzursuzluk çöktü. Öteki öğretmenlerle birlikte müdire hanımın odasında toplanmışlardı, başlangıçta, böylesine sinirli konuşmalara hiç de yabancı olmadığı için, sürdürülen tartışmayı izlemeye kendini zorladı (konu yaz kampları, ailelerden istenecek belgeler, öğrencilerin ödüllendirilmesi ve haklarının tanınması gibi şeylerdi). Sonunda, neredeyse göz kamaştırıcı bir kesinlikle tüm bunların onu hiç ilgi-

lendirmediğini anladı. Gerçi çevresindeki sesleri algılıyordu, hatta neler söylendiğini bile duyuyordu, ama tersyüz olmuş boyutlarda, bu sesler bir anıymış da, başka anıların arasına karışması gerekiyormuş gibi. Ona öyle geliyordu ki dışarıda, yakıcı güneşin altında kent, paniğe kapılmış, insanlar durmadan yinelenen, "Sokağa çıkma yasağı!" uyarısıyla evlerine koşuşuyorlardı. Artık gece mi, gündüz mü anlayamaz olmuştu. Birden, vahşi bir izlenime kapıldı, içinden birtakım tırnaklar boğazına sarılır, gırtlağını sıkarmış gibi oldu, sonsuz bir yalnızlıkta, uzaklardan gelen, küçücük bir çığlık işitti. İşin garip yanı şu ki, bu çığlığı tanıyamadı. Sonra o büyük sis dağıldı ve içinde bulunduğu sahne, ona olağan göründü, yazı masasının başına geçmiş müdire hanımla ve çepeçevre oturmuş tartışan öğretmenleriyle. Bu arada meslektaşları bir şeyin farkına varmamışlardı: Gerçekten Ida sadece biraz sararmıştı, o kadar.

Birkaç dakika geçmeden, aynı izlenime, aynı şiddetle yeniden kapıldı: gene onu boğan tırnaklar, hiçlik duygusu, çığlık. Aslında bu çığlık kendi içinden geliyor sandı: akciğerlerinin sessiz bir yakınması gibi. Geçtiği halde, üzerinde, silinmez, fiziksel bir iz bırakmıştı şimdi. Sis içindeki belleğinde, bölük pörçük anı parçaları rasgele uçuşup duruyordu: Volsci Sokağı'nda, üstüne uzanmış genç Alman askeri orgazm oluyor... Çocukluğuna dönmüş, köyde, dedesinin evinde, bayram için bir keçiyi kestikleri avlunun ardında... Sonra sisin dağılmasıyla birlikte tüm bunlar karmakarışık yitip gidiyordu. Belki bir çeyrek saat süreyle, az çok eşit aralıklarla, aynı durum iki kez daha yinelendi. Ansızın Ida sandalyesinden kalktı, tutarsız bir şeyler söyleyip özür dileyerek, eve telefon etmek için bugün boş olan küçük sekreterlik odasına koştu.

Şu veya bu nedenle, Bodoni Sokağı'ndaki o bildik, küçücük sesin telefona karşılık vermekte gecikmesi, hatta hiç karşılık vermemesi olmadık bir şey değildi. Ama bugün, telin öteki ucundan, boşlukta yankılanan zil sesleri, ona, hemen eve koşmasını emreden bir uğursuzluk, bir saldırı işareti gibi geldi. Alıcıyı elinden bırakıverdi, yerine koymayı bile düşünmeksizin. Yeniden müdire hanımın odasında

görünmeye gerek duymadan, merdivenlerden aşağıya, kapıya süzüldü. Gene merdivenin ortasında, o yinelenen garip kasıntı geldi, ama bu kasılmaya eşlik eden o iç çığlık bu kez, daha çok bir yankıyı andırıyor ve kaynağını ona az çok belirtir gibi oluyordu. Merdivenin yarısında onu durduruvermiş olan sis de bu kez hemen dağılarak önünü açtı.

Çıkarken, okul kapıcısı arkasından bir şeyler seslendi: Gerçekten de her zamanki gibi, Ida okula gelirken, çalışma saatinden önce alışverişini yapmış, filesini kapıcıya bırakmıştı. Adamın arkasından geldiğini ve dudaklarını kıpırdattığını gördüyse de, sesi duymadı. Karşılık olarak eliyle bir tür selama benzer, belirsiz bir işaret yapmakla yetindi. Böyle çabuk döndüğü için memnunluğunu belirtmek üzere gülerek onu başıyla selamlayan Bodoni Sokağı'ndaki kapıcı kadına da aynı işareti yaptı.

Aslında okuldan eve kadar olan o kısacık yolda dış seslerden tamamen soyutlanmıştı, çünkü başka bir sesi dinlemekteydi, Yahudi mahallesine son uğrayışından beri benzerini hiç duymadığı bir sesi. Gene aşağılardan gelen, o kışkırtıcı tatlılığında, kanlı, korkunç bir şeyleri özümlüyordu, akşam için koyunları ağıla kapatmak üzere, darmadağınık yoksulluk ve çile köşelerine yayılıyormuş gibi. Sonra ikinci avluya varır varmaz sabahın gerçek sesleri, pencerelerden taşan radyolarla onu kendine getirdi. Yukarıya, Useppe'nin evde hapis kaldığı günler, camın arkasında beklemeyi âdet edindiği mutfak penceresine göz atmaktan kaçındı. Gerçekten de, neredeyse saçmalığını kendi de biliyordu, ama bugün de yukarıya bakacak olursa, o alışılmış, küçücük hayali görebileceğini umuyordu. Pencere bugün boş olduğundan, gene gerçeklerden kaçmaya çabalıyordu.

Merdivenlere atıldığında, en üst kattan, birkaç dakika önce, numarayı çevirdiğinden beri, sekreterlikte açık bırakmış olduğu telefonun, evinde hâlâ yankılanan çağrısı geliyordu. Ancak son kata vardığında bu aptalca çağrı susuverdi.

O zaman kapının ötesinden, bir çocuk ağlamasını andırır, zayıf, acılı bir inilti geldi. Bella'nın iniltisiydi bu, yalnız başına yakınır dururken, son kata çıkan bildik adım

seslerine bile tepki göstermemişti hayvan. O anda Ida ürperdi; karşısına çıkmış, onu tehdit eden biri vardı; ama bu aslında su deposundan sızan suların sıvasını döktüğü merdiven duvarında meydana gelmiş koskocaman bir lekeydi. Bu binada oturduklarından beri de bu leke hep oradaydı; ama Ida bugüne dek onun böylesine korkunç göründüğünü hiç fark etmemişti.

Karanlık holde, Useppe'nin vücudu, hep düşüşlerinde olduğu gibi, kolları iki yana açık yatıyordu. Giyinmişti, yalnızca ayağındaki sandaletleri, tokaları geçirilmediğinden, fırlamış gitmişti. Acaba o güzel, güneşli sabahı görünce, bugün de Bella ile *ormanlarına* gitmeye mi kalkışmıştı? Vücut henüz ılıktı ve yeni yeni katılaşmaya başlıyordu; ama Ida gerçeği asla anlamak istemedi. Önceden duyularının algıladığı önseziler tersine, şimdi olanaksızın karşısında iradesi geriliyor, çocuğun sadece *düşmüş* (gerçekte Useppe, *Büyük Hastalık*'a karşı verdiği bu son, işitilmedik savaşta, hemen hemen hiç soluk almadan, birbiri ardına, bir nöbetten ötekine sürüklenmiş, tekrar tekrar yerden yere vurulmuştu...) olacağına inandırmaya kalkışıyordu onu. Çocuğu kucağına alıp yatağına yatırdıktan sonra, eskiden yaptığı gibi üzerine eğildi kaldı, o her zamanki kendine özgü gülücüğüyle gözlerini açmasını bekledi. Ancak neden sonra Bella'yla göz göze geldiğinde anladı. Gerçekten de köpek oraya oturmuş, hayvansal bir acıma ve aynı zamanda insanüstü bir dert ortaklığıyla, yaslı bir hüzün içerisinde onu seyrediyor, kadına diyordu ki: "Daha ne bekliyorsun, zavallı yaratık? Artık bekleyecek hiçbir şeyimiz kalmadığını hâlâ anlayamadın mı?"

Ida'nın içinden çığlığı basmak geldi; ama hemen düşündü, kendini tuttu: "Bağırırsam beni duyarlar, gelirler, onu elimden alır götürürler..." Köpeğe doğru tehdit eder gibi, uzandı. "Şşş," diye fısıldadı ona, "sesini çıkarma, onlara duyurmayalım..." Giriş kapısının zincirini taktıktan sonra, sessizce odalarda koşmaya başladı; eşyaya, duvarlara, kendini öylesine şiddetle vuruyordu ki, vücudu bere içinde kalmıştı. Derler ki bazı çok önemli anlarda, insanların önünden tüm yaşamından sahneler, inanılmaz bir hızla

gelir geçermiş. Şimdi şu kadıncağızın sersem, çocuk kalmış kafasından, küçücük evinde oradan oraya deli gibi dolanır, koşarken, bitmek bilmez bir cinayetin sayısız etkileri gibi algıladığı, tüm insanlığın geçmişinin (tarihin) sahneleri yuvarlanıyor, dönüyordu. Bugün son cinayet, küçük piçi Useppe'nin öldürülmesi olmuştu. Dünyanın tüm ulusları ve Tüm Tarih, bu amaçla işbirliği etmişti işte: küçük Useppe Ramundo'ya kıyılması amacıyla. Gene odaya girip somyanın yanındaki sandalyeye oturdu, Bella ile çocuğu seyretmeye başladı. Artık dümdüz gözkapaklarının altında, gözler geçen her saniyeyle başın içine gömülüyor gibiydi; ama o darmadağınık saç tutamları arasında gene de tam tepesindeki, o hiçbir zaman ötekilerle birlikte yatmayı bilmeyip hep öyle ortada dimdik duran tek tutam göze çarpıyordu... Ida son derece alçak, hayvansı bir sesle inlemeye başladı: Artık insan ırkına ait olmak istemiyordu. Bu arada yeni bir sanrıya kaptırdı kendini: Evin her yanından yankılanan tik tik seslerini işitir gibi oldu. Tik tik tik, Useppe'nin adım sesleri, geçen sonbahar, Ninnuzzu'nun ölümünden sonra, evin içinde durmadan bir aşağı bir yukarı, potinleriyle gezindiği zaman çıkardığı o seslerdi bunlar... Ida, ağarmış saçlı başını sessiz sessiz sallamaya koyuldu: İşte burada mucize oldu. Bugün Useppe'nin yüzünde boşuna beklediği o gülücük, kendi yüzünde belirdi. İlk bakışta, çocukluk günlerinde, o isteri nöbetlerinden sonra yüzünde beliren o dingin, şaşırmış, saf gülüşten pek farkı yoktu. Ama bugünkü, isteri filan değildi artık: Zaten öteden beri yetersiz ve ürkmüş beyninde bin zorlukla direnmeye çabalayan akıl sonunda onu koyvermişti gitsin.

Ertesi gün gazetelerde şu haber çıktı: *Tastaccio Mahallesi'nde çok acıklı bir olay: Çıldıran anne küçük oğlunun cesedini vermek istemedi.* Sonra da şunlar yazıyordu: *Hayvanı öldürmek zorunda kaldılar.* Bu son ayrıntı –anlaması kolay– bizim çoban köpeğine değinmekteydi. Gerçekten de tahmin edilebileceği gibi, Bella kapıyı zorla kırarak, yasal görevlerini yerine getirmek üzere Bodoni Sokağı'ndaki eve giren tanımadığı kişilere karşı her şeyi göze almış, kanlı bir vahşilikle direnmişti. Ne pahasına olursa olsun, onla-

rın Useppe ile Ida'yı evden alıp götürmelerine kesinlikle izin vermiyordu. Sırası gelmişken belirtelim: Derler ki, kısırlaştırılmış hayvanlar, genellikle saldırganlıklarını yitirirlermiş. Ama işte Bella, hiç olmazsa şimdilik, bu fizyolojik yasayı çiğnemiş, yalanlamış oluyordu. Dün ırmaktaki korsanlara karşı savunması, bugün yeni gelen saldırganlara verdiği savaş yanında hiç kalırdı. Tek başına, en az ikisinin elinde beylik silah bulunan bir bölük düşmanı korkutmayı başardı. Hiçbiri onunla teke tek karşılaşma yiğitliğini gösteremedi. Böylece Bella, eve döndüğü gün, Useppe'ye vermiş olduğu sözü tuttu: "Bu dünyada bizi bir daha kimse birbirimizden ayıramaz."

Köpeği yere yıkan silah sesiyle Ida'nın başı hafifçe irkildi: Bu, anlaşılan, kadının yaşadığı sürece tepki gösterdiği son uyarı oldu. Dünyadaki varlığı daha dokuz yılı aşkın bir zaman, sürecekti. O gün, bir daha çıkmamak üzere kapatıldığı hastanenin kayıtlarına, ölüm tarihi 11 Aralık 1956 olarak düşülmüştü. Basit bir ateş yükselmesi sonucu baş gösteren zatürreeden ölmüştü. Elli üç yaşındaydı.

Edinebildiğim bilgilere göre, ilk günden son güne kadar, şu dokuz yılı aşkın sürede, hep aynı durumda kalmış: O haziran sonu kapıyı kırıp da Bodoni Sokağı'ndaki eve girdikleri gün onu buldukları durumda. Ellerini kucağında kavuşturmuş, ikide bir oynar gibi parmaklarını kıpırdatıyormuş ve yüzünde henüz uykudan uyanmış, gördüğü şeyleri tanımaya başlamamış birinin aydınlık ve yitik şaşkınlığı varmış. Kendisiyle konuşulunca, sakin, adeta minnet dolu, tatlı ve saf bir gülücükle yüzü aydınlanıyormuş: ama ondan herhangi bir karşılık beklemek boşunaymış. Hatta sesleri bile duymuyor gibiymiş, hiçbir dili anlamıyor, herhalde sözcükleri de ayırt edemiyormuş. Zaman zaman, hülyalı bir mırıltıyla kendi kendine, unutulmuş ve düşsel bir lehçeden derlenmişe benzeyen belirsiz heceleri yineliyormuş. Körlerle, sağır dilsizlerle iletişim kurma olanağı vardır; ama ne kör ne sağır ne de dilsiz olan onunla artık hiçbir iletişim kurma olanağı kalmamıştı.

Aslında bence bu küçücük, güçsüz, Akıl Hastanesi'nin delilerle uğuldayan koğuşlarında, bazı kişilerin, o sakin

gülümseyişini hâlâ anımsadıkları yaratık, ancak başkalarına göre, daha doğrusu başkalarının zaman ölçülerine göre dokuz yılı aşkın bir süre yaşamıştır. Yanıltıcı noktasından, uzaklardaki başka ve başka aynalarda durmadan çoğalan bir yansımanın yayılışı gibi, bizim için dokuz yıl süren zaman, onun için ancak bir nabız vurması kadar sürmüştür.

O da, efsanedeki o ünlü Tembel Panda gibi, zaman haritalarının hiç geçerli olmadığı bir ağacın tepesine asılı kalmıştı. Gerçekte minik yavrusu Useppe ile birlikte ölmüştü o (tıpkı çocuğun öteki anası, Maremmalı çoban köpeği gibi). 1947 Haziran'ının o pazartesi günü, Iduzza Ramundo'nun zavallı öyküsü bitmişti.

19**...

Muerto niño, muerto mio.
Nadie nos siente en la tierra
Donde haces caliente el frio.[1]

MIGUEL HERNANDEZ

[1] (İsp.) Bebek ölü, benim ölüm.
Hiçbir şey hissetmiyor
Soğuğu ısıtan toprakta (Y.N.)

...1948-1949-1950-1951

İtalya'da, Güneyli toprak sahiplerinin, işçilere ve köylü ırgatlarla sendikalara karşı örgütledikleri cinayetler dizisi sürüp gidiyor (iki yılda 36 sendikacı öldürülüyor). Roma'da Togliatti'ye suikast. Yunanistan'da sıkıyönetim yasaları, şiddetli bastırma eylemleri (152 gerilla idam ediliyor). Mahatma Gandhi Yeni Delhi'de aşırı bir sağcı tarafından öldürülüyor. Filistin'de İbraniler İsrail Cumhuriyeti'ni kuruyorlar ve Arap Birliği'ni bozguna uğratıyorlar. İsrail topraklarındaki Arap halkların kaçışı. Güney Afrika'da Milli Cephe iktidara geliyor ve Zencilere karşı ırk ayrımı politikasını yerleştiriyor. Blokların büyük devletleri arasındaki Soğuk Savaş *giderek hızlanıyor. Almanya'nın kaderi hâlâ belirlenmiş değil. Berlin'e giriş yolları, SSCB tarafından başkentin müttefiklerine ait kesimine ikmal yapılmasını önlemek üzere kapatılıyor. Müttefikler, ikmal için bir hava köprüsü kuruyorlar. SSCB'de yoğun bir seferberliğe girişiliyor. Silahlanma yarışı aralıksız sürdürülüyor ve nükleer sır çevresindeki yeraltı etkinliği yoğunlaşıyor. Balistik füzeler tekniği geliştiriliyor.*

İç savaşın başlamasından aşağı yukarı yirmi yıl kadar sonra, Çin'de Kızıl Ordu'nun kesin zaferi. Mao Çetung ile öteki Komünist yöneticiler Pekin'e giriyorlar. Milliyetçi liderler Formoza'ya sığınıyorlar. Batılı büyük devletler kendi bloklarındaki ülkelerle (bu arada İtalya da var), Atlantik Paktı (NATO) adı verilen bir askerî ittifak imzalıyorlar, ilk Sovyet atom denemesi, Amerikan atom sırrının açığa vurulmasıyla, silahlanma yarışı yeni bir döneme giriyor. En Büyük Devletler, bilimlerini ve endüstrilerini tam yol

çalıştırmakla, her şeyden önce kendi bomba stoklarının artmasına çabalıyorlar (nükleer silahların bollaşması). Bu yarış, silah *ya da* dehşet dengesi *olarak adlandırılacaktır. Bu yarışta, dünyanın başlıca iki devleti (Birleşik Amerika ile SSCB) sonsuz servet ve iş kaynaklarının çok büyük bir bölümünü harcayacaklardır. Dünyanın yoksul ülkelerinde açlıktan ölenlerin sayısının yılda 40 milyonu bulduğu hesaplanıyor.*

Kuzeyli halk kuvvetleriyle Birleşik Amerika'nın desteklediği Güneyli hükümet kuvvetleri arasında Kore Savaşı başlıyor. Vietnam'da Fransızlarla General Giap'ın kumandasındaki Vietminh Partizanları arasındaki çatışma sürüyor.

Vietnam'da genel seferberlik. Birleşik Amerika'da taktik atom silahlarının geliştirilmesi...

...1952-1953-1954-1955

Kore Cephesi'nde, ABD'nin Pyong Yang'a karşı giriştiği saldırıda altı bin sivil ölüyor. Fransa ile Birleşik Amerika, Çinhindi'nde Komünizm'e karşı birlikte savaşıma kalkışıyorlar. Küba Adası'nda (Orta Amerika) ABD'nin desteğiyle Batista'nın diktatörlüğü kuruluyor. SSCB'de çoğunluğu aydın olan sayısız Yahudi'nin ayıklanmasıyla sonuçlanan şiddetli bir Yahudi düşmanlığı kampanyası başlıyor. Bütün Sovyet halkı Stalin tarafından son derece şiddetli bir baskı ve terör rejimi altında inletiliyor. İlk İngiliz atom bombasını ve ilk Amerikan hidrojen bombasını (H bombası) patlatma denemeleri.

ABD'de atom bombasının Kore'de kullanılma olasılığı tartışılıyor. SSCB'de Stalin ölüyor. Mısır'da İngilizlerle Süveyş Kanalı'nın temizlenmesini isteyen Mısırlılar arasında çatışmalar. Ülkenin bölünmesini öngören bir mütarekeyle, iki tarafa da toplam üç milyon kadar insan hayatına mal olan Kore Savaşı sona eriyor. SSCB'de Stalin döneminin yüksek yöneticilerinin idama mahkûm edilmesi, ilk Sovyet H bombası denemesi.

Vietnam'da Fransızlar teslim oluyor. Guatemala'da,

ABD'nin desteğiyle bir diktatörlük kuruluyor ve beş bin halk yöneticisi katlediliyor, topraklar büyük çiftlik sahiplerine geri veriliyor. Birleşik Amerika'da, 15 megatona (on beş milyon ton TNT) eşit, yani Hiroşima'ya atılan bombadan 750 kez daha güçlü bir enerji açığa çıkartan son model H bombası yapılıyor. Fransız sömürgecileri, başkaldıran Tunus ve Cezayir'de şiddetli baskı eylemine girişiyorlar.

Cezayir'de olağanüstü durum. SSCB halen iki cumhuriyete bölünmüş olan Almanya ile savaş halinin son bulduğunu bildiriyor: Federal Almanya (Batı Bloku) ve Demokratik Almanya (Doğu Bloku). Gene de Berlin sorunu hâlâ çözümlenememiştir. Berlin, fiziksel olarak Doğu topraklarında kalmakla birlikte, siyasal açıdan karşıt iki blok arasında paylaşılmıştır. Doğu kesiminden Batı kesimine Berlinlilerin kaçışı sürüp gidiyor. Federal Almanya Ordusu resmen doğuyor. Batı Bloku askeri paktına (NATO) karşı Doğu ülkeleri de bir askeri ittifak imzalıyorlar (Varşova Paktı). ABD ilk sualtı atom bombasının denemesini yapıyor. SSCB bir uçaktan, ilk H bombası atış denemesini yapıyor...

...1956-1957-1958-1959-1960-1961

Fransızlara karşı Cezayir Savaşı başlıyor. SSCB'de Parti'nin Yirminci Kongresi'nde Kruşçev Stalin'in terör rejimini kınıyor. Stalincilikten arınma *dönemi başlıyor. Macaristan'da ayaklanma Sovyet askeri müdahalesiyle bastırılıyor. Süveyş Krizi. Mısır, Kanal'ı boykot ediyor, tüm dünyadan Ibrani mültecilerin ve göçmenlerin İsrail'e akışını kesiyor. İsrail'in Mısır'a karşı zaferle sonuçlanan saldırısı. Fransız-İngilizlerin askeri eylemi; Kanal'ı işgale kalkıyorlar ve Mısır topraklarını bombalıyorlar. Sovyet müdahalesi tehdidi ve Fransız-İngiliz birliklerinin geri çekilmesi. Küba'da Batista'nın diktatörlüğüne karşı, Fidel Castro tarafından yürütülen gerilla savaşı.*

Sonunda Fransızlardan temizlenen Çinhindi'nde Güney Vietnam'da Amerikan himayesi altında kurulmuş bir diktatörlük hükümetine karşı Ho Şi Minh (Kuzey Vietnam Başkanı) yanlısı Komünist Partizanların kurtuluş mücade-

lesi başlıyor. İlk İngiliz H bombası denemesi yapılıyor. ABD ve SSCB, kürenin herhangi bir noktasına ulaşabilecek güçte nükleer başlıklı kıtalararası balistik füzeler üretiyorlar.

Berlin şehri konusunda büyük devletler hiçbir anlaşmaya varamamıştır. Küba'da Fidel Castro devrimcilerinin zaferi ve Diktatör Batista'nın kaçışı. İki büyük Komünist Güç (Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti) arasında siyasal-ideolojik görüş ayrılıkları baş gösteriyor. Çin-Hindistan sınırında çatışma. Belçika Kongo'sunda, Patrick Lumumba'nin liderliğinde ayaklanma. Belçikalılar sömürgeyi terk ediyorlar. Ülkede çatışmalar ve kargaşa baş gösteriyor.

İtalya'da, yeni kurulan Neo-Faşist eğilimli hükümete karşı gösteriler. Polis göstericilere saldırıyor, bütün ülkede ölen ve yaralananlar oluyor. Hükümet istifa ediyor. Komünist Çin ile Sovyetler Birliği arasındaki görüş ayrılıkları artıyor. Almanya'da olanaklardan yoksun ülkelerin de atom silahları yapabilmesini sağlayacak bir işlem (devlet sırrı) gerçekleştiriliyor. Kongo'da karışıklık. Lumumba öldürülüyor. Cezayir'de bağımsızlık savaşı sürüyor. Fransız sömürgeciler vahşi bastırma eylemlerine girişiyorlar. Küba'da Castro'ya karşı saldırı. Domuzlar Körfezi'ne bir öncü birlik çıkartılıyor ve başkent bombalanıyor. Saldırı püskürtülüyor. Moskova'da Çin delegeleri protesto olarak, SSCB Parti Kongresi'nden çekiliyorlar. Doğu Berlin'de (Sovyet kesimi) Batı Berlin sınır çizgisi boyunca tahkim edilmiş bir duvar dikiliyor. Doğu kesimi Batı Berlinlilere kapatılıyor. Doğu Berlin'de oturup da Batı Berlin'de çalışanlara çalışma yasağı konuyor. Doğu'dan Batı'ya çıkış yasaklanıyor. Her türlü kaçma girişiminde vur emri veriliyor. Vietnam'da diktatörlüğe direniş sürüp gidiyor. Hükümetin aldığı baskı önlemleri yararsız kalıyor (Partizanların doğal suç ortağı olan köy halkı, müstahkem köylere kapatılıyor), ileri ülkelerde, endüstrilerin giderek ve dev gibi gelişmesi yayılıyor, en iyi enerjileri emiyor ve bütün güçleri kendilerinde topluyorlar. Makineler insanlara hizmet edecek yerde onları kendilerine hizmet ettiriyorlar. Endüstrilerde çalışmak ve ürünlerini satın almak, insan top-

luluğunun temel işlevleri haline geliyor. Silah bolluğuna aldatıcı ve pazar gereksinmeleriyle (tüketicilik) hemen modası geçiveren bir tüketim malları bolluğu ekleniyor. Biyolojik çevrime yabancı olan yapay ürünler (plastikler) karayı ve denizi, yok edilmesi olanaksız bir çöp deposu haline dönüştürüyor. Dünya topraklarının, havayı, suyu ve organizmaları zehirleyen, fabrikalarının içinde zincirlere vurulmuş insanları yok eden, yerleşme bölgelerini kuşatan, mahveden, insanları insanlıktan çıkaran endüstri kanseri durmadan yayılıyor. Endüstri güçlerinin emrindeki kol gücü yığınlarının sistemli bir biçimde toplanması için, kitle iletişim araçları (gazeteler, dergiler, radyo, televizyon) yozlaşmış köleleştirici ve aldatıcı bir "kültürün" propagandasını yapmakta kullanılıyorlar. Bu kültür, adaleti ve insan yaratıcılığını çürütüyor, varoluşun her tür gerçek nedenini ortadan kaldırıyor, sağlıksız denecek kolektif olayları (şiddet, akıl hastalıkları, uyuşturucu madde alışkanlıkları) zincirinden boşandırıyor. Görülmemiş tüketim ve kazanç tutkusuyla, birçok ülke, bu arada İtalya, geçici bir ekonomik patlama dönemine giriyor. SSCB, rakibi Amerika'yla ekonomik endüstri yarışmasına kalkıyor, ağır endüstriye öncelik veriliyor. Siyasal anlaşmazlıklar sonucu, SSCB, Çin'deki teknik danışmanlarını geri çekiyor ve bu ülkedeki 178 endüstri projesini erteliyor. Sovyetler'in yeni nükleer silah denemeleri: 100 milyon ton TNT'ye eşit (Hiroşima üzerine atılan bombadan beş bin defa daha güçlü) yeni bir süper enerji bombasının patlatılması. Son hesaplara göre, bütün dünyadaki silahlanma giderleri, günde yaklaşık 330 milyon doları bulmaktadır...

... 1962-1963-1964-1965-1966-1967

Cezayir'de kurtuluş kuvvetlerinin zaferi. İrlanda'da Katolikler ve Protestanlar arasında çatışma, Küba'ya Sovyet füze üslerinin yerleştirilmesi ve bunun sonucu olarak Birleşik Amerika tarafından Sovyet Donanması'nın ablukaya alınması (Küba bunalımı). SSCB'nin üsleri sökmesi. Papa XXIII. Giovanni'nin "Dünyada Barış" çağrısı. XXIII.

Giovanni'nin ölümü. Vietnam'da Partizanların saldırıları ve hükümetin baskısı sürüyor. Diktatörlüğü protesto etmek amacıyla bazı Budistler gönüllü olarak kendilerini diri diri yakıyorlar. Cezayirlilerle Faslılar arasında sınır çarpışmaları. Dallas'ta Birleşik Amerika Başkanı John Kennedy'nin öldürülmesi. Komünist Çin ile Sovyet Komünist Partisi arasındaki ayrılığın açığa vurulması, Vietnam'da, Kuzey Vietnam'a yoğun bombardımanlarla müdahalede bulunan Birleşik Amerika'nın desteğiyle, askeri hükümet darbesi. Çin, ilk atom bombası denemesini yapıyor. Birleşik Amerika, Vietnam'a asker göndermeye *devam ediyor ve üç* her şey'i *içeren (her şeyi öldürmek, her şeyi yakmak, her şeyi yıkmak) topyekûn savaş taktiğini uyguluyor. Yeni yeni teknikler: bilyalı bomba (bir atışta öldürücü etkili milyonlarca çelik bilye saçabilen), doğanın ve bitkilerin toptan yok edilmesi için bitki öldürücüler, kimyasal yaprak dökücüler vb. Cezayir'de askeri hükümet darbesi. Endonezya'da askeri hükümet darbesi. Komünizm yasadışı ilan ediliyor. Yarım milyon Komünist katlediliyor. ABD ve SSCB'de yeraltı atom bombası denemeleri. Batı ve Doğulu Büyük Devletler'in öncülük ettiği yoğun endüstrileşme sürdürülüyor. Üçüncü Dünya ülkelerinde ulusların açlıktan toptan öldüğü görülüyor. Amerikan* asker sevkıyatı *devam ediyor. Birleşik Amerika'nın açıklamasına göre, altı ayda Vietnam üç bin altı yüz yirmi bir defa bombalanmış. Yunanistan'da askerler iktidara geçiyor ve anayasayı erteliyorlar. Yığın halinde sürgün ve tutuklamalar...*

...Ve tarih devam ediyor...

"Bütün tohumlar bozuk çıkmıştır,
biri hariç: Onun da ne olduğunu bilmem,
ama ihtimal bir çiçektir, ot parçası değil."

(Turi Cezaevi'nde 7047 No'lu mahkûm)

ELSA MORANTE
Endülüs Şalı

Endülüs Şalı, Elsa Morante'nin öykülerinden bir derleme. Öyküler, yazılış sırasına göre sunulmuştur. Okurlar, bu öykülerde, Morante'nin, ister roman olsun, ister öykü, tüm yapıtlarının ayrılmaz bir parçası sayılabilecek dramatik, gizemli, büyüleyici temayı bulacaklardır. Gerçekten, Elsa Morante'nin öykülerinin başlıca özelliği şiirdir: En yalın gerçekleri bile, yer yer buruk bir şiirle, zaman zaman derin sularda yansıtarak dile getirir. Duygulu, coşkulu, ama duygu ve coşkularını ölçülü bir şiirin tartısında dengeleyen bir yazardır...

ELSA MORANTE
Arturo'nun Adası

Elsa Morante'nin *Ve Tarih Devam Ediyor*'dan daha önce kaleme aldığı *Arturo'nun Adası*, bir delikanlının düşlerle yüklü çocukluk çağından acılar ve düşkırıklıklarıyla dolu yetişkinliğe geçişini ele alır. *Arturo'nun Adası*, son derece lirik anlatımı ve gerçekçi ayrıntılarla gerçekdışı bir atmosferi ustalıkla kaynaştırabilmesiyle dikkat çeker. Okur, Arturo'nun dünyasında umarsız bir ilkgençliğin tüm düşleri ve düşkırıklıklarını yaşar.

